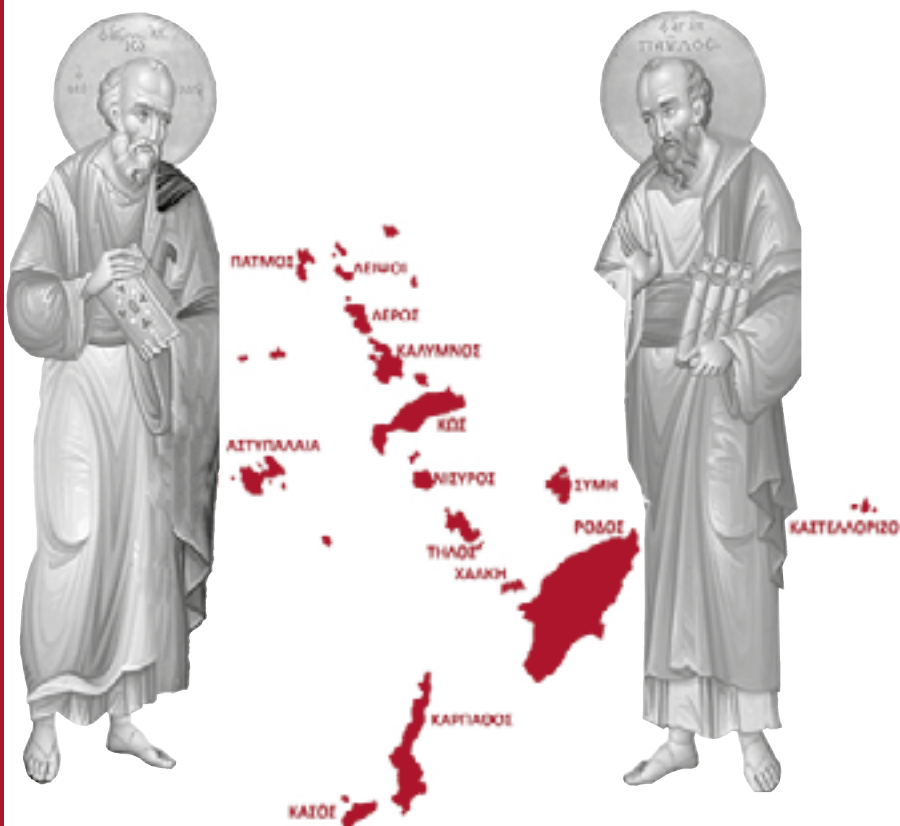

ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΩΝ ΕΝ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΩ
ΕΠΑΡΧΙΩΝ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΘΡΟΝΟΥ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Α',
ΕΤΟΣ ΙΓ',
ΤΕΥΧΟΣ ΚΖ',
ΙΟΥΛΙΟΣ-
ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ
2021

ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΩΝ ΕΝ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΩ
ΕΠΑΡΧΙΩΝ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΘΡΟΝΟΥ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Α', ΕΤΟΣ ΙΓ', ΤΕΥΧΟΣ ΚΖ',
ΙΟΥΛΙΟΣ-ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2021

ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΩΝ ΕΝ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΩ
ΕΠΑΡΧΙΩΝ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΘΡΟΝΟΥ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Α΄, ΕΤΟΣ ΙΓ΄, ΤΕΥΧΟΣ ΚΖ΄,
ΙΟΥΛΙΟΣ-ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2021
ISSN: 1792-0507

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ

Διευθυντής Συντάξεως
Μητροπολίτης Ρόδου Κύριλλος

Μέλη:

1. Ἀθανάσιος Μουστάκης
Ἱερά Μητρόπολις Κώου καί Νισύρου
2. Πρωτοπρεσβύτερος Ἀμφιλόχιος Σακαλλέρος
Ἱερά Μητρόπολις Λέρου, Καλύμνου καί Ἀστυπαλαίας
3. Ἀρχιμανδρίτης Καλλίνικος Μαυρολέων
Ἱερά Μητρόπολις Καρπάθου καί Κάσου
4. Γεώργιος Πετρόπουλος
Ἱερά Μητρόπολις Σύμης
5. Ἀρχιμανδρίτης Πολύκαρπος Γρύλλης
Πατριαρχική Ἐξαρχία Πάτμου

ΤΑΧΥΔΡΟΜΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ

«ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ»

Ἱερά Μητρόπολις Ρόδου - Πλατεία Ἐλευθερίας - Τ.Κ. 85 100 Ρόδος
Τηλ. 22410-44555, Fax 22410-73480
e-mail: imrodou@gmail.com

Ἑκδοτική Πυρραυγὴ

ΕΠΙΤΑΛΟΦΟΣ Α.Β.Ε.Ε.

Ἀδελφὰς 1216, Πλ. 3η Ὑδρῶνα

Τηλ. 210.921.7311, 210.921.4520 • Fax 210.924.7033

• www.epitalos.gr • e-mail: info@epitalos.gr

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΜΕΡΟΣ Α΄

Πατριαρχικά Μηνύματα

Μήνυμα τῆς Α.Θ.Π. τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου ἐπὶ τῇ ἐορτῇ τῆς Ἰνδίκτου καὶ τῇ ἡμέρᾳ προσευχῆς ὑπὲρ τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος.....	9
Πατριαρχικὴ Ἀπόδειξις ἐπὶ τοῖς Χριστουγέννοις	15

ΜΕΡΟΣ Β΄

Μελέτες

Πενήντα πέντε ἔγγραφα τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας τό Ἀρχεῖον τῆς Παναγίας Σπηλιανῆς Νισύρου (1835-1856) <i>Δρ Ἰωάννης Ἡλ. Βολανάκης</i>	19
Ἡ ἀπεικόνιση τοῦ γυμνοῦ σώματος στὰ ψηφιδωτά δάπεδα ἀπὸ τὸν 3ο μ.Χ. ἕως τὸν 6ο αἰῶνα μ.Χ. <i>Πετρίδου Γιούλια</i>	161
Περπατώντας στὰ ὅρια τῆς ἱστορίας, τῆς πατριδογνωσίας καὶ τῆς φιλοπατρίας στὴν Κῶ <i>Γιάννης Θ. Τοπαλίδης</i>	357
Ἡ παραμονὴ ἱερῶν κειμηλίων, Μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους, στὴν Ὑδρα, κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 <i>Πρωτοπρεσβύτερος Γεώργιος Βλαχόπουλος</i>	389
Ἐνα νέο βιβλίον γιὰ τὴν καρπαθιακὴ καὶ τὴ δωδεκανησιακὴ λαογραφία: «Τὸ Ἔθιμον τῶν “Ἐφτά” στὴν Κάρπαθο καὶ τὰ Δωδεκάνησα» <i>Δρ Ἀθανάσιος Μουστάκης</i>	489

ΜΕΡΟΣ Γ΄

Βιβλιοπαρουσιάσεις

Χαιρετισμὸς τοῦ Ἑμμανουήλ Π. Περσελῆ στὴν ἐκδήλωση τῆς παρουσίας στὴν Κάσο τοῦ βιβλίου του,	
--	--

«Κάσος, δάφνη που ανθίζει στον βωμό της Ιστορίας. Μελετήματα Δωδεκανησιακής Ιστορίας και Πολιτισμοῦ».....	499
Ὁμιλία τοῦ κ. Μηνᾶ Ἀλεξιάδη, Ὁμότιμου καθηγητοῦ Φιλοσοφικῆς Σχολῆς ΕΚΠΑ καὶ Ἀρχοντος Ὑπομνηματογράφου τοῦ Οἴκου- μενικοῦ Πατριαρχείου, κατὰ τὴν παρουσίαση τοῦ βιβλίου τοῦ Καθηγητοῦ κ. Ἑμμανουήλ Π. Περσελῆ, «Κάσος, δάφνη πού ανθίζει στον βωμό της Ιστορίας. Μελετήματα Δωδεκανησιακῆς Ιστορίας καὶ Πολιτισμοῦ»	501
Ὁμιλία τοῦ Ἀρχιμ. Καλλίνικου Μαυρολέοντος κατὰ τὴν παρουσίαση τοῦ βιβλίου τοῦ Καθηγητοῦ κ. Ἑμμανουήλ Π. Περσελῆ «Κάσος, δάφνη που ανθίζει στον βωμό της Ιστορίας. Μελετήματα Δωδεκανησιακῆς Ιστορίας καὶ Πολιτισμοῦ»	507
Κανονισμός Συστάσεως, Διοικήσεως, Διαχειρίσεως καὶ Λει- τουργίας τοῦ «Ἰδρύματος Κοινωνικῆς Ἀλληλεγγύης καὶ Προνοίας τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Σύμης» μέ τὴν ἐπωνυμία: «ΑΡΧΩΝ ΜΙΧΑΗΛ Ο ΠΑΝΟΡΜΙΤΗΣ» Μητροπολίτης Σύμης Χρυσόστομος Πίτσης.....	515

A decorative border with a repeating floral and scrollwork pattern surrounds the central text.

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΑ ΜΗΝΥΜΑΤΑ

ΜΗΝΥΜΑ ΤΗΣ Α.Θ.Π.
ΤΟΥ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ
κ.κ. ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΥ
ΕΠΙ ΤΗΣ ΕΟΡΤΗΣ ΤΗΣ ΙΝΔΙΚΤΟΥ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΗΜΕΡΑΣ ΠΡΟΣΕΥΧΗΣ
ΥΠΕΡ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

† ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΣ
ΕΛΕΩι ΘΕΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ,
ΝΕΑΣ ΡΩΜΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ
ΠΑΝΤΙ ΤΩι ΠΛΗΡΩΜΑΤΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ, ΧΑΡΙΝ, ΕΙΡΗΝΗΝ ΚΑΙ
ΕΛΕΟΣ ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΥ ΠΑΣΗΣ ΤΗΣ ΚΤΙΣΕΩΣ
ΚΥΡΙΟΥ ΚΑΙ ΘΕΟΥ ΚΑΙ ΣΩΤΗΡΟΣ ΗΜΩΝ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

Τιμιώτατοι ἀδελφοί καί τέκνα ἐν Κυρίῳ ἀγαπητά,

Ἡ εορτή τῆς Ἰνδίκτου, ἡ ἐπίσημος ἡμέρα προσευχῶν διὰ τό φυσικόν περιβάλλον, εὐρίσκει καί ἐφέτος τήν ἀνθρωπότητα ἀντιμέτωπον μέ ἔντονα καιρικά φαινόμενα λόγῳ τῆς προϋούσης κλιματικῆς ἀλλαγῆς, καταστροφικῆς πλημμύρας καί πυρκαϊᾶς εἰς ὅλον τόν πλανήτην, καθὼς καί μέ τήν πανδημίαν τοῦ κορωνοϊοῦ καί τὰς κοινωνικὰς καί οικονομικὰς ἐπιπτώσεις τῆς.

Τό γεγονός ὅτι τὰ περιοριστικά μέτρα εἰς τὰς μετακινήσεις καί ἡ ἐπιβολή ὁρίων εἰς τήν βιομηχανικήν παραγωγήν ὠδήγησαν εἰς μείωσιν τῶν ρύπων καί τῆς ἐκπομπῆς ἀερίων, ὑπῆρξεν ἔν ἐπὶ πλεον σημαντικόν δίδαγμα περί τῆς ἀλληλουχίας τῶν πάντων ἐν τῷ κόσμῳ καί περί τῆς ἀλληλοπεριχωρήσεως πασῶν τῶν διαστάσεων τῆς ζωῆς. Ἀπεκαλύφθη ἐπίσης ἐκ νέου ὅτι αἱ οἰκολογικαί πρωτοβουλίαί τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν προέκτασιν τῆς θεολογίας καί τῆς λειτουργικῆς παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας,

συμπορεύονται μέ τας διαπιστώσεις τῆς ἐπιστήμης καί τήν προτροπήν ἐκ μέρους τῶν εἰδημόνων πρός πολὺπλευρον κινητοποίησιν διὰ τήν προστασίαν τῆς ἀκεραιότητος τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος.

Προσευχόμεθα διὰ τήν ταχεῖαν ὑπέρβασιν τῶν συνεπειῶν τῆς ὑγειονομικῆς κρίσεως καί διὰ τόν ἄνωθεν φωτισμόν τῶν κυβερνήσεων παγκοσμίως, ὥστε νά μή ἐπιστρέψουν ἤ νά ἐπιμείνουν εἰς τόν οἰκονομισμόν, εἰς ἐκείνας τας ἀρχάς ὀργανώσεως τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς, τῆς παραγωγῆς καί τῆς καταναλώσεως καί τῆς ἐξαντλητικῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν φυσικῶν πόρων, αἱ ὁποῖαι ἴσχυον πρό τῆς πανδημίας. Εἰλικρινῆς εὐχή τῆς ἡμῶν Μετριοτήτος εἶναι καί ὁ τερματισμός τῆς διαδόσεως ψευδοεπιστημονικῶν ἀπόψεων περί δῆθεν ἐπικινδυνότητος τῶν ἐμβολίων κατά τοῦ κορωνοϊοῦ Covid-19, τῆς κατασφυοφαντήσεως τῶν εἰδικῶν καί τῆς ἀνερματίστου ὑποβαθμίσεως τῆς σοβαρότητος τῆς νόσου. Δυστυχῶς, παρόμοιαι θέσεις διαδίδονται καί ἀναφορικῶς πρός τήν κλιματικὴν ἀλλαγὴν, τὰ αἷτια καί τὰ ὀλέθρια ἐπακόλουθά της. Ἡ πραγματικότης εἶναι τελείως διαφορετικὴ, ἐνώπιον δέ αὐτῆς ἀπαιτεῖται ὑπευθυνότης, σύμπραξις, συμπόρευσις καί κοινόν ὄραμα.

Εἶναι ἀδιανόητον νά ἀδρανῶμεν, ἐν ἐπιγνώσει τῶν κοινῶν διὰ τό ἀνθρώπινον γένος μεγάλων συγχρόνων προκλήσεων. Ἡ ἀδιαφορία διὰ τόν πάσχοντα συνάνθρωπον καί διὰ τήν καταστροφὴν τῆς «καλῆς λίας» δημιουργίας εἶναι προσβολὴ τοῦ Θεοῦ καί ἀθέτησις τῶν ἐντολῶν του. Ὅπου ὑπάρχει σεβασμός πρός τήν κτίσιν καί ἔμπρακτος ἀγάπη πρός τόν «ἡγαπημένον τοῦ Θεοῦ» ἄνθρωπον, ἐκεῖ εἶναι παρὼν ὁ Θεός.

Μετά τήν Ἀγίαν καί Μεγάλην Σύνοδον (Κρήτη 2016), τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον, συμφώνως πρός τό πνεῦμα καί τας ἀποφάσεις αὐτῆς, ὥρισε μίαν ἐπίσημον ἐπιτροπὴν ἐκ θεολόγων διὰ τήν κατάρτισιν ἐνός κειμένου περί τῶν κοινωνικῶν συνεπειῶν τῆς πίστεώς μας καί περί τῆς κοινωνικῆς ἀποστολῆς καί μαρτυρίας τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τόν σύγχρονον κόσμον. Εἰς τό κείμενον τοῦτο, τό ὁποῖον ἔχει ἐγκριθῇ πρός δημοσίευσιν ὑπὸ τῆς περὶ ἡμᾶς Ἀγίας καί Ἱερᾶς Συνόδου καί φέρει τόν τίτλον «Ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς. Τό κοινωνικόν ἥθος ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ», σημειοῦνται προσφυῶς τὰ ἑξῆς: «Ἡ Ἐκκλησία ἐνθαρρύνει τοὺς πιστοὺς νά εἶναι εὐγνώμονες διὰ τὰ εὐρήματα τῶν ἐπιστημῶν καί νά δέχωνται ἀκόμη καί ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα, ἐνδεχομένως, θά τοὺς ὑπεχρέωναν νά ἀναθεω-

ρήσουν τὰς ἀντιλήψεις των διὰ τὴν ἱστορίαν καὶ τὸ πλαίσιον τῆς κοσμικῆς πραγματικότητος. Ἡ ἐπιθυμία δι' ἐπιστημονικὴν γνῶσιν ἀπορρέει ἀπὸ τὴν ἰδίαν πηγὴν μέ αὐτὴν τοῦ ἡμέρου τῆς πίστεως νὰ εἰσέλθῃ ἔτι βαθύτερον εἰς τὸ μυστήριον τοῦ Θεοῦ». (§ 71).

Ἡ Ἁγία τοῦ Χριστοῦ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ προβάλλει μετ' ἐμφάσεως τὸ ἀδιαίρετον τῆς προστασίας τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος καὶ τῆς φιланθρώπου μερίμνης διὰ τὸν πλησίον. Τόσον ἡ οἰκοφιλικὴ συμπεριφορά, ὅσον καὶ ἡ ἀναγνώρισις τῆς ιερότητος τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου, εἶναι «*λειτουργία μετὰ τὴν Λειτουργίαν*», ζωτικαὶ διαστάσεις τῆς εὐχαριστιακῆς πραγματώσεως τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἔμπρακτος σεβασμὸς τῆς κτίσεως καὶ τόπος καὶ τρόπος τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ προσώπου καὶ τῆς ἀλληλεγγύης.

Τιμιώτατοι ἀδελφοί καὶ προσφιλέστατα τέκνα,

Εἰς αὐτὴν τὴν δύσκολον περίοδον, ἡ ἀνάληψις πρωτοβουλιῶν διὰ τὸν περιορισμὸν τῆς πανδημίας ἀποτελεῖ βασικὸν ποιμαντικὸν καθήκον διὰ τὴν Ἐκκλησίαν. Κατηγορικὴ ἠθικὴ ἐπιταγὴ εἶναι ἐπίσης ἡ στήριξις τῆς γενικῆς προσβάσεως εἰς τὸν ἐμβολιασμὸν κατὰ τοῦ κορωνοϊοῦ, πρωτίστως δέ διὰ τοὺς πτωχοτέρους λαοὺς, κατὰ τὸν Κυριακὸν λόγον, «*ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἐνὶ τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε*» (Ματθ. κε', 40). Ὅφειλομεν νὰ ἀγαπῶμεν ἀλλήλους «*καθὼς ὁ Χριστὸς ἡγάπησεν ἡμᾶς*» (Ἐφεσ. ε', 2) καὶ νὰ ἀναδεικνυώμεθα «*ιερεῖς*» τῆς δημιουργίας, φυλάσσοντες καὶ καλλιεργοῦντες αὐτὴν μέ ἐπιμέλειαν καὶ στοργήν, ἀναφέροντες τὸ τιμαλφέστατον τοῦτο δῶρον τῆς Θείας Χάριτος μετ' εὐχαριστίας εἰς τὸν Κτίστην τῶν ἀπάντων.

Κατακλείοντες, εὐχόμεθα ὁλοθύμως πᾶσιν ὑμῖν εὐλογημένον, ὑγιές καὶ καλλίκαρπον τὸ νέον ἐκκλησιαστικὸν ἔτος καὶ ἐπικαλούμεθα ἐφ' ὑμᾶς, μεσιτεῖα τῆς Παναγίας τῆς Παμμακαρίστου, τὴν χάριν καὶ τὸ ἔλεος τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, Ὡ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς ἀπεράντους αἰῶνας. Ἀμήν.

βκα' Σεπτεμβρίου α'

† Ὁ Κωνσταντινουπόλεως
διάπυρος πρὸς Θεὸν εὐχέτης πάντων ὑμῶν

ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΗ ΑΠΟΔΕΙΞΙΣ ΕΠΙ ΤΟΙΣ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΟΙΣ

† ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΣ

ΕΛΕΩΙ ΘΕΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ,
ΝΕΑΣ ΡΩΜΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ
ΠΑΝΤΙ ΤΩ ΠΛΗΡΩΜΑΤΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ,
ΧΑΡΙΝ, ΕΛΕΟΣ ΚΑΙ ΕΙΡΗΝΗΝ
ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΕΝ ΒΗΘΛΕΕΜ ΓΕΝΝΗΘΕΝΤΟΣ ΣΩΤΗΡΟΣ ΧΡΙΣΤΟΥ

Ἀδελφοί συλλειτουργοί καί εὐλογημένα τέκνα,

Φθάσαντες καί πάλιν εἰς τήν πάμφωτον ἑορτήν τῆς κατὰ σάρκα Γεννήσεως τοῦ ἐπισκεψαμένου ἡμᾶς ἐξ ὕψους Σωτῆρος Χριστοῦ, δοξάζομεν ἐν ψαλμοῖς καί ὕμνοις τό ὑπερουράνιον ὄνομα Αὐτοῦ. Ἡ Ἐνανθρώπησις τοῦ προαιωνίου Λόγου τοῦ Θεοῦ εἶναι «τῆς σωτηρίας ἡμῶν τὸ κεφάλαιον», τό ὑπέρλογον «ἄει μυστήριον» τῆς θεανθρωπίνης κοινωνίας. Ὁ Θεός, ὡς λέγει μέ ὑπέροχον τρόπον ὁ Ἅγιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής, «ὡς φιλόανθρωπος ἐκ τῆς ἀνθρώπου οὐσίας ἀληθῶς ἄνθρωπος γεγονώς, τὸν τοῦ πῶς ἄνθρωπος γέγονε τρόπον μένει διὰ παντὸς ἔχων ἀνέκφαντον· ὑπὲρ ἄνθρωπον γὰρ γέγονεν ἄνθρωπος»¹.

Ἡ θεία Ἐνσάρκωσις, ὁμοῦ μετὰ τῆς φανερώσεως τῆς ἀληθείας περὶ τοῦ Θεοῦ, ἀποκαλύπτει καί τήν ἀλήθειαν καί τόν τελικόν προορισμόν τοῦ ἀνθρώπου, τήν κατὰ χάριν θέωσιν. Θεολογικώτατα, ὁ Ἅγιος Νικόλαος Καβάσιλας διακηρύσσει ὅτι ὁ Χριστός «τὸν ἀληθινὸν ἄνθρωπον καὶ τέλειον πρῶτος καὶ μόνος ἔδειξεν»². Ἐκτοτε, ὁ τιμῶν τὸν Θεόν ὀφείλει νά σέβεται καί τόν ἄνθρωπον, καί ὁ ὑποτιμῶν τόν ἄνθρωπον ἀσεβεῖ πρὸς τὸν Θεόν, τόν προσλαβόντα τήν

1. Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ, *Κεφάλαια διάφορα Θεολογικά καὶ Οἰκονομικά περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας*, ἑκατοντὰς πρώτῃ, IB', PG 90, 1184.

2. Νικολάου Καβάσιλα, *Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς*, ΣΤ', PG 150, 680-681.

ἡμετέραν φύσιν. Ἐν Χριστῷ, ὁ λόγος τῆς θεολογίας περί τοῦ Θεοῦ εἶναι ἐν ταύτῳ καί λόγος περί τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἔνσαρκος Θεία Οἰκονομία ἀναιρεῖ ὀριστικῶς τήν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ ὡς δυνάστου, τιμωροῦ καί ἀντιπάλου τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Χριστός εἶναι πανταχοῦ, πάντοτε καί ἐν παντί ἡ ἄρνησις τῆς ἀρνήσεως τοῦ ἀνθρώπου καί ὁ ὑπερασπιστής τῆς ἐλευθερίας του. Ἡ ζωή τῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἡ σὰρξ τήν ὁποίαν ἀνέλαβεν ὁ ἐνανθρωπήσας Υἱός καί Λόγος τοῦ Θεοῦ³, ἐκπροσωπεῖ, ἐκφράζει καί διακονεῖ αὐτό τό πανσωστικόν μυστήριον τῆς θεανθρωπινότητος.

Μέ λάβαρον τήν ἐν Χριστῷ «ἄλλην πλᾶσιν» τοῦ ἀνθρώπου καί τήν ἀνακαίνισιν συμπάσης τῆς κτίσεως, ἡ Ἐκκλησία δίδει καί σήμερον τήν καλήν μαρτυρίαν ἔναντι ὅλων τῶν ἐξελιξενων, αἱ ὁποῖαι ἀπειλοῦν τήν ἱερότητα τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου καί τήν ἀκεραιότητα τῆς δημιουργίας, βιοῦσα καί κηρύττουσα τήν ἀλήθειαν τῆς γνησίας πνευματικῆς ζωῆς καί τόν πολιτισμόν τῆς ἀγάπης καί τῆς ἀλληλεγγύης. Διδοῦσα λόγον «περί τῆς ἐν ἡμῖν ἐλπίδος»⁴, οὐδόλως θεωρεῖ τόν σύγχρονον πολιτισμόν ὡς τήν νέαν ἀμαρτόζων Νινευί, ἐπικαλουμένη ὡς ὁ Ἰωῶνς τήν θείαν μῆνιν ἐπ' αὐτόν καί τόν ἀφανισμόν του, ἀλλά ἀγωνίζεται διά τήν ἐν Χριστῷ μεταμόρφωσιν αὐτοῦ. Ἀπαιτεῖται εἰς τήν ἐποχήν μας ποιμαντική φαντασία, διάλογος ὄχι ἀντίλογος, μετοχή ὄχι ἀποχή, συγκεκριμένη πρᾶξις ὄχι ἀπόκοσμος θεωρία, δημιουργική πρόσληψις ὄχι γενική ἀπόρριψις. Ὅλα αὐτά δέν λειτουργοῦν εἰς βάρος τῆς πνευματικότητος καί τῆς λατρευτικῆς ζωῆς, ἀλλά ἀναδεικνύουν τήν ἀδιάσπαστον ἐνότητα τῆς λεγομένης «καθέτου» καί «ὀριζοντίου» διαστάσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς παρουσίας καί μαρτυρίας. Πιστότης εἰς τήν παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας δέν εἶναι ἐγκλωβισμός εἰς τό παρελθόν, ἀλλά ἀξιοποίησις τῆς πείρας τοῦ παρελθόντος προσφυῶς ἐν τῷ παρόντι.

Καί κατά τό παριπεῦον ἔτος, ἡ πανδημία τοῦ κορωνοϊοῦ Covid-19 ἐταλάνισε τήν ἀνθρωπότητα. Δοξάζομεν τόν Θεόν τοῦ ἐλέους, τόν κρατύναντα τούς εἰδικούς ἐπιστήμονας εἰς τήν ἀνάπτυξιν ἀποτελεσματικῶν ἐμβολίων καί ἄλλων φαρμάκων διά τήν ἀντιμετώπισιν τῆς κρίσεως καί καλοῦμεν ὅσους πιστούς δέν ἔχουν ἀκόμη ἐμβολιασθῇ νά τό πράξουν, πάντας δέ νά ἀκολουθοῦν τά προτεινόμενα ὑπό τῶν ὑγειονομικῶν ἀρχῶν μέτρα προστασίας. Ἡ

3. Πρβλ. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, *Ὁμιλία πρὸ τῆς ἐξορίας*, PG 52, 429.

4. Πρβλ. Α' Πέτρ. γ', 15.

ἐπιστήμη, ἐφ' ὅσον λειτουργεῖ ὡς διάκονος τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι πολύτιμον δῶρον τοῦ Θεοῦ. Ὅφείλομεν νά δεχώμεθα εὐγνωμόνως τό δῶρον καί νά μή παρασυρώμεθα ἀπό τὰς ἀνευθύνους φωνάς τῶν μή ἐπαϊόντων καί τῶν αὐτοανακηρυχθέντων εἰς ἐκπροσώπους τοῦ Θεοῦ καί τῆς γνησίας πίστεως «πνευματικῶν συμβούλων», αὐτοαναιρουμένων ὁμως οἰκτρῶς, λόγῳ τῆς ἀπουσίας ἀγάπης πρὸς τόν ἀδελφόν, τήν ζωήν τοῦ ὁποίου ἐκθέτουν εἰς μέγαν κίνδυνον.

Τιμιώτατοι ἀδελφοί καί προσφιλέστατα τέκνα,

Μέ ἀμετακίνητον πίστιν ὅτι τήν ζωήν ἐκάστου ἐξ ἡμῶν καί τήν πορείαν τῆς ἀνθρωπότητος ὅλης κατευθύνει ὁ Θεός τῆς σοφίας καί τῆς ἀγάπης, προσβλέπομεν εἰς ἓν αἴσιον 2022, τό ὁποῖον, ἀνεξαρτήτως τῶν ἐξωτερικῶν δεδομένων καί τῶν ἐξελίξεων, θά εἶναι δι' ἡμᾶς πάντας ἔτος σωτήριον, ἐφ' ὅσον καί κατ' αὐτό τήν πορείαν τῶν πραγμάτων κατευθύνει ὁ φιланθρώπως πάντα οἰκονομῶν Χριστός, «ὃς πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι καί εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν»⁵.

Τοῦ Κυρίου εὐδοκοῦντος, κατὰ τήν Ἁγίαν καί Μεγάλην Ἑβδομάδα τοῦ ἐπερχομένου ἔτους, θά πραγματοποιηθῇ ἐν τῷ πανσέπτῳ καθ' ἡμᾶς Κέντρῳ, ἡ τελετή Καθαγιασμοῦ τοῦ Ἁγίου Μύρου. Θεωροῦμεν ἀνεπανάληπτον θείαν δωρεάν πρὸς τήν ἡμῶν Μετριότητα, ὅτι θά ἀξιωθῶμεν νά προστῶμεν τῆς πανηγυρικῆς καί κατανυκτικῆς αὐτῆς τελετουργίας διὰ τετάρτην φοράν κατὰ τήν διάρκειαν τῆς ταπεινῆς ἡμῶν Πατριαρχίας. Δόξα τῷ Θεῷ πάντων ἔνεκεν!

Μέ αὐτά τὰ αἰσθήματα, προσκυνοῦντες εὐσεβοφρόνως τό ἐν Βηθλεέμ τεχθέν παιδίον Ἰησοῦν, στρέφομεν τήν σκέψιν ἡμῶν πρὸς τοὺς ἐκεῖσε ἀδελφούς Χριστιανούς μας καί προσευχόμεθα διὰ τήν εἰρηνικὴν καί ἁρμονικὴν συνύπαρξιν ὅλων τῶν διαβιούντων εἰς τήν Ἁγίαν Γῆν. Ἐπὶ δέ τούτοις, εὐχόμεθα πᾶσιν ὑμῖν, τοῖς ἐγγύς καί τοῖς μακρὰν, εὐλογημένον τό Ἅγιον Δωδεκάημερον, ὑγιερὸν δέ, καλλίκαρπον ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς καί μεστόν θείων δωρημάτων τόν νέον ἐνιαυτόν τῆς χρηστότητος τοῦ Κυρίου, Ὡ ἡ δόξα καί τό κράτος εἰς τοὺς ἀπεράντους αἰῶνας. Ἀμήν.

Χριστούγεννα ,βκα'

† Ὁ Κωνσταντινουπόλεως

διάπυρος πρὸς Θεόν εὐχέτης πάντων ὑμῶν

5. Α' Τιμ. β', 4.

A decorative border with a repeating floral and vine pattern surrounds the central text area.

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΜΕΛΕΤΕΣ

Δρ ΙΩΑΝΝΗΣ ΗΛ. ΒΟΛΑΝΑΚΗΣ

Έφορος Αρχαιοτήτων Ε.Τ.

ΠΕΝΗΝΤΑΠΕΝΤΕ ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΩΝ ΧΡΟΝΙΩΝ
ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟ ΑΡΧΕΙΟΝ
ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΣΠΗΛΙΑΝΗΣ ΝΙΣΥΡΟΥ
(1835-1856)

*Αφιερώνεται εις τήν μνήμην
τοῦ αοιδίμου Μητροπολίτου Ρόδου
Παΐσιου Γ' Καμπάνη (1829-1836)*

«Ρῆμα δ' ἐργμάτων χρονιώτερον βιοτεύει». (Πίνδαρος)

Ἦτοι:

*«Οἱ λόγοι, τά γραπτά, ἐπιβιώνουν γιά μεγαλύτερο χρονικό
διάστημα, ἀπό ὅλα τά ἄλλα ἔργα τῶν ἀνθρώπων».*

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Γενικές παρατηρήσεις

Ἡ ὀνομασία «Νίσυρος» εἶναι προελληνική καί πιθανῶς προέρχεται ἀπό τά φοινικικά, ὅπου τό οὐσιαστικό «N-s-r-»¹, σημαίνει ἀε-

1. Ὡς γνωστόν, τό ἀρχαῖο φοινικικό ἀλφάβητο περιελάμβανε μόνο σύμφωνα, ὄχι ὅμως καί φωνήεντα. Τά ἀρχαῖα φοινικικά, αἰγυπτιακά, ἐβραϊκά καί ἄλλα κείμενα λαῶν τῆς Ἀνατολῆς, ἐγράφοντο μόνο μέ τή χρήση τῶν συμφώνων, ἐνῶ τά φωνήεντα παρελείποντο. Βέβαια κατά τήν ἀνάγνωση αὐτῶν προφέροντο καί τά φωνήεντα, τά ὅποια ὅμως ὑπεννοοῦντο. Ἀργότερα, ὅταν οἱ Ἕλληνες παρέλαβαν ἀπό τοὺς Φοίνικες τό ἀλφάβητο, ἐπενόησαν τά φωνήεντα καί προσάρμοσαν τό

τός. Συνεπώς Νίσυρος σημαίνει: ἡ νῆσος τῶν ἀετῶν. Ἡ Νίσυρος κατοικεῖται συνεχῶς ἀπὸ τὴν προϊστορική ἐποχή μέχρι σήμερα. Σ' αὐτὴν διατηροῦνται ἀρχαῖα λείψανα καὶ μνημεῖα, τὰ ὅποια ἀντιπροσωπεύουν ὅλες τὶς προηγούμενες ἐποχές. Ἐνδεικτικὰ ἀναφέρεται τὸ Δρακόσπηλιο, σπήλαιο μέ κατάλοιπα ἀπὸ τὴν προϊστορική περίοδο καὶ τοὺς μετέπειτα χρόνους, ἀρχαιότητες καὶ μνημεῖα ἀπὸ τὴ μυκηναϊκή ἐποχή, τὴ γεωμετρική περίοδο, τὴν κλασσική ἐποχή, τοὺς ἑλληνορρωμαϊκοὺς χρόνους, τὴν παλαιοχριστιανική καὶ τὴ βυζαντινὴ περίοδο², τὴν ἐποχὴ τῆς ἱπποτοκρατίας, τῆς τουρκοκρατίας, τῆς ἰταλοκρατίας κ.λπ.

Στὴ Νίσυρο διατηροῦνται τὰ λείψανα περισσοτέρων παλαιοχριστιανικῶν βασιλικῶν³, καθὼς καὶ χριστιανικῶν ναῶν τῶν μέσων χρόνων, ὁρισμένοι ἀπὸ τοὺς ὁποίους εἶναι τοιχογραφημένοι⁴.

Ἡ Νίσυρος ἐπίσης, λόγῳ τοῦ ὅτι εἶναι κατὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος αὐτῆς δημιούργημα τῶν κατὰ καιροὺς ἐκρήξεων τοῦ ἐκεῖ ὑπάρχοντος ἡφαιστείου, παρουσιάζει μεγάλο ἐνδιαφέρον, τόσο ἀπὸ γεωλογικῆς, ὅσο καὶ ἀπὸ βοτανολογικῆς ἐπόψεως⁵.

2. Ἡ Ἱερὰ Μονὴ τῆς Παναγίας τῆς Σπηλιανῆς καὶ τὰ ἔγγραφα τοῦ Ἀρχείου αὐτῆς

Ἡ Μονὴ τῆς Παναγίας τῆς Σπηλιανῆς στό Μανδράκι τῆς Νισύρου, σύμφωνα μέ ὑπάρχουσα παράδοση, ἰδρύθηκε περίπου τὸ ἔτος 1400 μ.Χ. καὶ ἔκτοτε συνεχίζει τὴ λειτουργία της μέχρι σήμερα. Ἡ ἱστορία τῆς Μονῆς διὰ τῶν αἰώνων εἶναι πολὺ πλούσια. Αὐτὴ ἐμφανίζει περιόδους μεγάλης ἀκμῆς καὶ ἀνθισσης σέ ὅλους τοὺς τομεῖς, ἀλλὰ ὡς ἦταν ἀναμενόμενο καὶ περιόδους κάμψεως, ὕφεσης καὶ παρακμῆς.

Ἡ Μονὴ καθ' ὅλο τὸ διάστημα τῆς ὑπάρξεώς της ἀποτελοῦσε καὶ ἐν μέρει ἐξακολουθεῖ νὰ ἀποτελεῖ, τὸ θρησκευτικό, πνευματικό, παιδευτικό, καλλιτεχνικό, πολιτιστικό καὶ ἐθνικὸ κέντρο τῆς Νισύρου. Ἡ Μονὴ τῆς Σπηλιανῆς εἶχε τὴν τύχη νὰ ἔχει ὡς Ἡγουμένους

διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ διαμορφωμένο καὶ συμπληρωμένο ἀλφάβητο, ὥστε νὰ εἶναι κατάλληλο γιὰ τὴ γραφὴ καὶ ἀπόδοση τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας.

2. Ἱ. Βολανάκης, *Χριστιανικά μνημεῖα Νισύρου* 1993, σ. 305-330.

3. Ἱ. Βολανάκης, *Παλαιοχριστιανικά μνημεῖα Νισύρου* 1994, σ. 143-164.

4. Ἱ. Βολανάκης, *Τοιχογραφημένοι ναοὶ Δωδεκανήσου*, Β' 2014, σ. 71-83.

5. Ἱ. Βολανάκης, *Φυτὰ Νισύρου* 2009, σ. 321-363.

άνδρες ικανούς, πεπαιδευμένους για τήν εποχή των, οί οποίοι κατηύθυναν τίς τύχες τής Μονής καί τήν ανέδειξαν σέ άνώτατο θεσμό, τοποθετώντας την στήν κορυφή τής κοινωνίας τής Νισύρου.

Ή Μονή ήταν κάτοχος ικανής κινητής καί άκίνητης περιουσίας, τήν όποία οί έκάστοτε Ήγούμενοι αὐτῆς διεχειρίζοντο μέ σύνεση καί τά οικονομικά αὐτῆς ήσαν ως επί τό πλείστον άνθηρά. Επίσης, ή Μονή συχνά έγίνετο αποδέκτης δωρεών σέ άκίνητα, κινητά καί χρῆμα, έκανε επενδύσεις αλλά λειτουργούσε παράλληλα σχεδόν ως ένας Χρηματοπιστωτικός Όργανισμός, δάνειζε χρήματα μέ τόκο, έξασκούσε φιλανθρωπικό έργο, παρέχοντας βοήθεια σέ όσους είχαν ανάγκη, παρείχε φιλοξενία σέ προσκυνητές καί ξένους, ένίσχυε τήν εκπαίδευση καί γενικώς άποτελοῦσε κέντρον αναφορᾶς, τόσον γιά τούς μόνιμους κατοίκους τής Νισύρου, όσον καί γι' αὐτούς οί όποιοι ζούσαν μακράν από αὐτήν.

Ή Μονή λειτουργούσε καί ως ένα είδος Ύποθηκοφυλακείου, όπου κατετίθεντο καί έφυλάσσοντο πάσης φύσεως δικαιοπρακτικά έγγραφα, όπως Διαθήκες, Προικοσύμφωνα, Συμβόλαια αγοραπωλησίας, Αποδείξεις καί άλλα. Στο Άρχείο τής Μονής διατηρεΐται μεγάλος αριθμός πρωτοτύπων έγγράφων τών τελευταίων αιώνων, στά όποια περιέχονται πολύτιμες πληροφορίες, αναφορικά μέ τήν Ίστορία τής Νισύρου καί τής Δωδεκανήσου γενικότερα. Όρισμένα από αὐτά είναι δημοσιευμένα, ένῶ παραμένουν άκόμη πολλά άδημοσίευτα καί άγνωστα στήν έπιστήμη καί στήν έρευνα.

Ό γράφων είχε ήδη τήν εύκαιρία κατά τό πρόσφατο παρελθόν νά έπισκεφθεΐ τή Μονή τής Σπηλιανῆς, νά μελετήσει, νά σχολιάσει καί νά παρουσιάσει όρισμένα από τά έγγραφα αὐτά⁶. Στή μετά χεΐρας εργασία μελετώνται, σχολιάζονται καί παρουσιάζονται άκόμη πενηνταπέντε (55) έγγραφα τών χρόνων τής Τουρκοκρατίας (1835-1856) από τό Άρχείο τής Σπηλιανῆς⁷.

6. Γ. Βολανάκης, *Έγγραφα Σπηλιανῆς* 2005, σ. 257-288· 2007, σ. 90-150· 2020 σ. 369-496 καί 2021 σ. 103-234.

7. Ό γράφων επιθυμεί καί από τή θέση αὐτή, νά εκφράσει τίς θερμές του εύχαριστίες πρós όλους εκείνους, οί όποιοι καθ' οιονδήποτε τρόπον τόν έβοήθησαν καί συνέβαλαν ουσιαστικά στήν ολοκλήρωση τής μετά χεΐρας εργασίας. Ειδικότερα εύχαριστῶ τούς εξῆς: 1) Τόν Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην Ρόδου κ.κ. Κύριλλον, ό όποιος στέκεται πάντοτε άρωγός καί συμπαραστάτης στό έργο τοῦ γράφοντος καί ό όποιος ένέκρινε τή δημοσίευση τής παρούσης εργασίας στό περιοδικό «ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ», τό όποίο εκδίδεται υπό τών Ίερών Μητροπόλεων

Ἡ ἔρευνα, μελέτη καί παρουσίαση καί τῶν ὑπολοίπων ἐγγράφων τοῦ Ἀρχείου τῆς Μονῆς αὐτῆς συνεχίζεται καί ὁ γράφων εὐελπιστεῖ, ὅτι σύντομα θά εἶναι σέ θέση νά παρουσιάσει καί ἄλλα ἀπό τά σωζόμενα ἔγγραφα⁸.

τῆς Ἐκκλησίας τῆς Δωδεκανήσου, 2) τόν Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην Κώου καί Νισύρου κ.κ. Ναθαναήλ, γιά τήν ἠθική συμπαράσταση καί βοήθειά του, 3) τόν Πανοσιώτατον Ἡγούμενον τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τῆς Παναγίας Σπηλιανῆς, Ἀρχιμανδρίτην κ. Στέφανο Καλλιστῆ, ὁ ὁποῖος μέ τή δυναμικότητα καί τή δημιουργικότητα, πού τόν χαρακτηρίζουν, ἔδωσε νέα ζωή στήν Ἱερὰ Μονή τῆς Σπηλιανῆς καί στήν Ἐκκλησία τῆς Νισύρου καί συνέδραμε τόν γράφοντα στό ἔργο του, 4) τοὺς φιλοπρόοδους καί φιλόξενους κατοίκους τῆς Νισύρου γιά τή φιλόφρονα ὑποδοχή καί τίς πληροφορίες των, 5) τοὺς Φύλακες Ἀρχαιοτήτων τῆς Νισύρου, παλαιότερους καί νῦν, γιά τή συμπαράσταση καί βοήθειά των, 6) τόν ἐκλεκτό φίλο, σύντροφο στίς ὁδοιπορίες καί συνεργάτη, φιλόδοξο καί φιλόστορα, Γεώργιο Σακελλαρίδη, γιά τή στήριξη καί βοήθειά του, 7) τή σύζυγο καί συνεργάτιδα, φιλόμουσο, φιλόστορα, φιλόδοξο καί φιλότεχνο Δρ. Μαρία Gehlhoff-Βολανάκη, Ἱατρό, τά παιδιά μας Ἡλία καί Χριστίνα καί τίς ἐγγονές μας Ἀντιγόνη καί Νεφέλη Θ. Ἀρβανίτη, γιά τήν κατανόηση, ὑπομονή, ἠθική συμπαράσταση, πολύπλευρη στήριξη καί βοήθειά των.

8. Ἡ μελέτη, ἡ ἀνάγνωση, ἡ κατανόηση, ἡ μεταγραφή, ὁ σχολιασμός καί ἡ παρουσίαση τῶν ἐγγράφων τῆς Σπηλιανῆς, πολλά τῶν ὁποίων δέν διατηροῦνται σέ ικανοποιητική κατάσταση, παρουσιάζουν πολλές δυσκολίες, τίς ὁποῖες ἔλαβε σοβαρά ὑπόψη τοῦ ὁ γράφων. Παρά ταῦτα ἀσχολήθηκε καί ἐξακολουθεῖ νά ἀσχολεῖται μέ τή μελέτη καί παρουσίαση τῶν ἐγγράφων αὐτῶν, ἔχοντας πάντοτε ὑπόψη τοῦ τά σοφά λόγια τοῦ Θεοδώρητου, Ἐπισκόπου Κύρρου (Ἀντιόχεια Συρίας περίπου 393 μ.Χ. ± Κύρρος/Ἀντιόχεια, μετά τό 466 μ.Χ.), ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε ἕνας ἀπό τοὺς πολυγραφώτερους καί γονιμότερους χριστιανούς συγγραφεῖς τῶν ὀκτῶ πρώτων αἰώνων. B. Altaner, *Patrologie* 1966, σ. 339-341.

Ὁ Θεοδῶρτος Κύρου σημειώνει μεταξύ ἄλλων καί τά ἐξῆς, σχετικά μέ τό συγγραφικό του ἔργο: «Εἰ δέ τι τῶν προφητικῶν ῥητῶν, τήν ἡμετέραν παρέβη κατάληψιν, συγγνώμῃ τῇ τῆς φύσεως ἀσθενείᾳ καί τῷ λείπον προσθεῖναι, τόν δὲ σκοπὸν ἐπαινέσαι καί προσευχὰς ἀντιδοῦναι τοῖς πόνοις» («Ἑρμηνεία εἰς τόν Προφήτην Μαλαχίαν», κεφ. 4ον).

ΚΥΡΙΩΣ ΜΕΡΟΣ

ΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ

Ι. ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΡΟΔΟΥ ΠΑΪΣΙΟΥ Γ', ΔΙΑ ΤΗΝ ΔΙΕΞΑΓΩΓΗΝ ΕΡΑΝΟΥ ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΤΗΣ ΣΠΗΛΙΑΝΗΣ ΝΙΣΥΡΟΥ: 1835⁹

1) Περίληψη

Ὁ Μητροπολίτης Ρόδου Παΐσιος ὁ Γ', Καμπάνης (1829-1831 καὶ 1832-1836)¹⁰ συντάσσει τὴν Ἐγκύκλιο αὐτὴ ἐπιστολή, προκειμένου ὁ Ἡγούμενος τῆς Σπηλιανῆς Νεόφυτος ἢ κάποιος ἄλλος ἐκπρόσωπος τῆς Μονῆς αὐτῆς, νὰ προβεῖ στὴ διενέργεια σχετικοῦ ἐράνου, προκειμένου νὰ συλλεχθοῦν χρήματα, πρὸς ἐξόφληση ὑπάρχοντος χρέους τῆς Μονῆς αὐτῆς.

Τὸ χρέος αὐτὸ προέκυψε, ἐπειδὴ ὁ Ἡγούμενος τῆς Σπηλιανῆς Ἀρχιμανδρίτης Νεόφυτος Ἱερομνήμονος ἢ Ζαμπέτογλου προέβη πρόσφατα σὲ ἐργασίες ἐπισκευῆς καὶ στερεώσεως τῆς Μονῆς. Διὰ τῆς συστατικῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς ἡ Μονὴ ἔχει τὴ δυνατότητα νὰ προστρέξει στὴ βοήθεια τῶν φιλελεημόνων Χριστιανῶν, προκειμένου νὰ δυνηθεῖ νὰ ἐξοφλήσει τὸ ἐν λόγω χρέος αὐτῆς.

2) Κείμενο

//σ. 275:

«1/† Ἐν τῇ νήσῳ Νισύρῳ, τῆς καθ' ἡμᾶς Ἐπαρχίας, ὑπάρχει ἓν Μονήδριον τῆς Ὑπερα²/γίας Θεοτόκου τῆς Σπηλιανῆς ἐπιλεγομένης, τὸ ὁποῖον ὁ ἐν ταυτῷ Ἡγουμενεύων ἐν Ἱε³/ρομονάχοις Νεόφυτος¹¹ ἐμερεμέτησε καὶ ὑπέπεσεν εἰς χρέη καὶ ἐπειδὴ οἱ ἐν τῷ νη-

9. Σ. Α., τ. Α' (1999), σ. 275.

10. Ὁ Παΐσιος ὁ Γ' (Καμπάνης) διετέλεσε Μητροπολίτης Ρόδου τὸ πρῶτον ἀπὸ τὸν Ἀπρίλιο 1829 ἕως τὸν Μάρτιο τοῦ 1831 καὶ τὸ δεῦτερον ἀπὸ τὸν Μάιο τοῦ 1832 ἕως τὸν Μάρτιο τοῦ 1836. Χρ. Παπαχριστοδούλου, *Ἱστορία Ρόδου* 1972, σ. 483. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 370, 453 καὶ 462-463.

11. Ὁ Ἀρχιμανδρίτης Νεόφυτος Ἱερομνήμονος ἢ Ζαμπέτογλου, υἱὸς παπᾶ Ἀντωνίου, ἐγεννήθη τὸ ἔτος 1795 καὶ ἀπεβίωσε μετὰ τὸν Ὀκτώβριο τοῦ ἔτους 1863. Ἡγούμενος τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τῆς Παναγίας τῆς Σπηλιανῆς διετέλεσε ἀπὸ τὸ

σιδίω 4/τούτω οίκουντες Χριστιανοί, διά τήν πτωχείαν των, δέν ἡμπορῇ νά ἐξοικονομήσῃ 5/τό τοῦ Ἱεροῦ Μοναστηρίου χρέος, ἔγνω, εἴτε ὁ ἴδιος, εἴτε ἄλλος τῶν συναδέλφων του, χά6/ριν ἐλέους καί βο-
ηθείας νά προστρέξωσιν εἰς τούς φιλελεήμονας τῶν Χριστιανῶν 7/
καί τούτου ἔνεκα ἐξητήσατο καί τό ἡμέτερον Γράμμα εἰς σύστασιν
τῶν βοηθούντων καί 8/φιλελεημόνων Χριστιανῶν. ,αωλέ',
9/† Ὁ Ρόδου Παῖσιος».

3) Παρατηρήσεις

Ἡ Ἐγκύκλιος αὕτη ἐπιστολή τοῦ Μητροπολίτου Ρόδου Παΐσιου Γ',
φέρει τή χρονολογία 1835, χωρίς ἀναφορά μηνός καί ἡμέρας. Ἐν-
τύπωση προκαλεῖ τό γεγονός, ὅτι ἡ Μονή τῆς Σπηλιανῆς ὑπέπεσε
σέ χρέος, τό ὁποῖον ἀδυνατεῖ νά ἐξοφλήσῃ καί προστρέχει στή βο-
ήθεια τῶν φιλελεημόνων Χριστιανῶν.

Ἀπό ἄλλα ἐγγραφα τῆς ἐποχῆς αὐτῆς συνάγεται, ὅτι ἡ Μονή
ἦταν οἰκονομικῶς ἀνθηρά καί ἦταν σέ θέση νά δανεῖζει χρήματα μέ
τόκο, νά κάνει ἐπενδύσεις, νά ἀγοράζει πλοῖα, νά δέχεται δωρεές,
νά ἀσκεῖ φιланθρωπικό ἔργο κ.λπ.

II. ΟΜΟΛΟΓΙΑ ΚΩΣΤΑ ΜΑΝΙΟΥ ΓΡΟΣΙΩΝ 2600: 31-08-1836¹²

1) Περίληψη

Ὁ Κώστας Μανιός ἔλαβε ὡς δάνειον ἀπό τήν Ἱερά Μονή τῆς
Παναγίας Σπηλιανῆς Μανδρακίου Νισύρου τό ποσόν τῶν δύο χι-
λιάδων ἑξακοσίων γροσίων (2.600 γρόσια), μέ ἐτήσιον τόκον 10%,
προκειμένου νά καλύψῃ προσωπικές του ἀνάγκες. Πρός τοῦτο καί
συντάσσεται ἡ παροῦσα Ὁμολογία καί ὑπογράφεται ἀπό τόν Πρω-
τόγερο τοῦ κοινοῦ καί ἕνα ἀκόμη μάρτυρα.

2) Κείμενο

«1/Ἐλαβα ἐγώ, ὁ κάτωθεν γεγραμμένος, παρά τοῦ 2/Ἀγίου Ἡγου-
μένου τῆς Σπηλιανῆς κυρίου Νεοφύ3/του, τονάρι τιμό¹³ δύο χιλιάδες

1819/1821 ἕως τό 1856. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 50, 830 καί 1473. Τόν Νεόφυτο διε-
δέχθη ὁ Ἀρχιμανδρίτης Μακάριος Μουθούνης, υἱός πατᾶ Ἰωάννου, ὁ ὁποῖος δι-
ετέλεσε Ἡγούμενος τῆς Σπηλιανῆς καί Ἀρχιερατικός Ἐπίτροπος τοῦ Μητροπο-
λίτου Ρόδου, ἀπό τά μέσα τοῦ ἔτους 1856 ἕως τό 1879. Ὁ Μακάριος ἐγεννήθη
περί τό ἔτος 1800 καί ἀπεβίωσε τό 1879. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 505-506.

12. Σ. Α., τ. Α' (1999), σ. 103.

13. Τονάρι τιμό: Ἐκφραση, ἡ ὁποία πιθανῶς δηλοῖ «τοῖς μετρητοῖς».

έξακό(σια) 4/άρ(ιθμός) γρ(όσια) 2.600 = διά χρείαν κ(αί) ανάγκη μου, χρονιά5/τικά, πρὸς δέκα τὰ ἑκατόν (10%) τὸν κάθε χρόνον, 6/σίγουρα τῆς στεριάς κ(αί) τῆς θαλάσσης¹⁴ κ(αί) εἰς ἔν7/δειξιν ἀληθείας ἔδωσα τὴν παροῦσαν μου 8/Ὁμολογίαν εἰς χεῖρας τοῦ ἄνωθεν.

9/Ἐν Νισύρῳ, 1836 = Αὐγούστου 31.

10/» Κώστας Μανιὸς ἔλαβα τὰ ἄνωθεν κ(αί) ὑπόσχομαι.

11/» Ἰω(άννης) Σακελλίου καὶ Πρωτόγερος τοῦ Κοινοῦ, μάρτυς.

12/» Χατζῆ Μιχάλης π(α)π(ᾶ) Γερασίμου, μάρτυς».

3) Παρατηρήσεις

1. Ἡ Ἱερὰ Μονὴ τῆς Παναγίας τῆς Σπηλιανῆς ἐπέχει ἐπίσης τὴ θέση ἑνὸς Χρηματοπιστωτικοῦ Ὁργανισμοῦ. Ἔχει τὴ δυνατότητα νὰ δανεῖζει πρόσωπα, τὰ ὁποῖα ἀντιμετωπίζουν οἰκονομικά προβλήματα, μὲ ἐτήσιο τόκο 10%. Διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ, ἀφ' ἑνὸς μὲν προσφέρει ἀνακούφιση σὲ ἐκείνους ποὺ ἔχουν ἀνάγκη, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐπενδύει καὶ αὐξάνει τὰ ἔσοδά της.

2. Ἕνας ἀπὸ αὐτοὺς εἶναι καὶ ὁ Κώστας Μανιὸς, ὁ ὁποῖος προβαίνει στὴ σύναψη δανείου ὕψους δύο χιλιάδων καὶ ἑξακοσίων (2.600) γροσίων, ποσὸν ὃχι εὐκαταφρόνητο γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, προκειμένου νὰ καλύψει ἀνάγκες αὐτοῦ καὶ τῆς οἰκογενείας του.

3. Στό τέλος τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ ὑπογράφει ὁ δανειζόμενος, ὁ Πρωτόγερος τοῦ Κοινοῦ Ἰωάννης Σακελλίου, ὡς μάρτυς καὶ ὁ Χατζῆ Μιχάλης παπᾶ Γερασίμου¹⁵, ἐπίσης ὡς μάρτυς.

4. Δέν ἀναφέρεται ὁ συντάκτης καὶ γραφέας τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ, πιθανῶς ὅμως πρόκειται γιὰ τὸν Ἡγούμενο τῆς Σπηλιανῆς Ἀρχιμανδρίτη Νεόφυτο, υἱὸν τοῦ παπᾶ Ἀντωνίου Ἱερομνήμονος ἢ Ζαμπέτογλου καὶ ἐξάδελφο ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς μητέρας του τοῦ πεπαιδευμένου Κωνσταντίνου Σακελλαρίδου ἢ Ξένου, μαθητοῦ τοῦ παιδαγωγοῦ καὶ φιλοσόφου Θεοφίλου Καΐρη (1784-1853).

14. Σίγουρα τῆς στεριάς καὶ τῆς θαλάσσης: Ἡ φράση αὕτη ὑποδηλοῖ, ὅτι τὰ ληφθέντα χρήματα εἶναι γνήσια, μὴ ἐλλιποβαρὴ καὶ ἀσφαλὴ. Ἀπὸ αὐτὸ συνάγεται, ὅτι ἀσφαλῶς θὰ κυκλοφοροῦσαν καὶ κάλπικα ἢ μὴ γνήσια.

15. Μιχαήλ παπᾶ Γερασίμου: Τσιρπανλῆς 2018, σ. 389.

ΙΙΙ. ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΡΟΔΟΥ ΙΑΚΩΒΟΥ ΤΟΥ ΠΑΤΜΙΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΗΓΟΥΜΕΝΟΝ ΤΗΣ ΣΠΗΛΙΑΝΗΣ ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗΝ ΝΕΟΦΥΤΟΝ: 9-03-1843¹⁶

1) Περίληψη

Ὁ Μητροπολίτης Ρόδου Ἰάκωβος ὁ Πάτμιος (1839-1856) ἀπευθύνει τὴν ἐπιστολὴ αὐτὴ πρὸς τὸν Ἡγούμενον τῆς Σπηλιανῆς Ἀρχιμανδρίτη Νεόφυτο Ἱερομνήμονος ἢ Ζαμπέτογλου (1795-1863). Σ' αὐτὴν ἀναφέρονται διάφορα θέματα, τὰ ὅποια ἀφοροῦν στοὺς Χριστιανούς κατοίκους τῆς Νισύρου καὶ ὑπάγονται στὴ δικαιοδοσίᾳ τοῦ Μητροπολίτου Ρόδου. Ὁ Ἀρχιμανδρίτης Νεόφυτος, ὡς Ἐπίτροπος τοῦ Μητροπολίτου Ρόδου ὀφείλει νὰ προβεῖ στὴ διευθέτησιν αὐτῶν καὶ στὴν ἐπίλυση ὀρισμένων προβλημάτων.

Ὁ Μητροπολίτης συμβουλεύει τὸν Ἀρχιμανδρίτη Νεόφυτο, νὰ φροντίζει, ὅχι μόνον νὰ ἐπιλύει προβλήματα καὶ διαφορές, πού ἀναφύονται μεταξύ τῶν κατοίκων τῆς Νισύρου, ἀλλὰ εἰ δυνατόν, γνωρίζοντας πρόσωπα καὶ πράγματα, νὰ προλαμβάνει, ὥστε νὰ μὴ δημιουργοῦνται παρόμοιες δυσάρεστες καταστάσεις¹⁷. Διότι χρέος τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ εἰρηνικὴ συμβίωση τῶν Χριστιανῶν γενικῶς καὶ ἡ ἐπίλυση μέ τρόπον εἰρηνικόν ὑπαρχόντων προβλημάτων καὶ ἡ διευθέτησις διαφορῶν ὑποθέσεων.

2) Κείμενο

«1/† Ὅσιώ(τατε) Ἀρχιμανδρίτα κ(αί) ἡμέτερε Ἐπίτροπε κύρ Νεόφυτε, τὴν Ὅσιό2/τητά σου πατρικῶς εὐχόμεθα, δηλοποιοῦντές σοι, ὅτι προχθές ἐλάβομεν τό πρὸς 3/ἡμᾶς υἱικόν Γράμμα σου, τῆς κθ' τοῦ ἤδη λήγοντος¹⁸ κ(αί) ἐχάρημεν τὰ τῆς ἀγαθῆς 4/υγείας σου.

Ἐπομένως εἶδομεν μέ δυσαρέσκειάν μας κ(αί) τὰ ἐν αὐτῷ γραφόμενὰ σου, καθότι παρατηροῦμεν, ὅπου ἀντὶ νὰ θεωρῇται αὐτὴ ἡ ὑπόθεσις μέ 6/εἰρηνικόν κ(αί) ἥσυχον τρόπον, κατὰ τοῦ ἐναντίου, ἀκολουθοῦσι ταραχαί κ(αί) καυγά7/δες μεταξύ τῶν Χριστιανῶν, τὰ ὅποια εἶχεν ὡς χρέος ἡ Ὅσιότης σου νὰ ἐφησυχά8/ζης κ(αί) διορθώνης μέ τὸν πλέον κατάλληλον τρόπον ἐπιχωρίως καὶ νὰ μὴν 9/ἀκολουθῶσι σκάνδαλα κ(αί) ταραχαί κ(αί) κατηγορίαι εἰς τὴν Ὅσιό-

16. Σ. Α., τ. Α' (1999), σ. 333-335.

17. Βλ. τὸ ἀπόφθεγμα: «Κάλλιον τό προλαμβάνειν ἢ τό θεραπεύειν».

18. Ἦτοι τῆς 29-02-1843.

τητά σου, ἐπειδὴ κ(αί) 10/τά τοιαῦτα διὰ σοῦ ἀναφέρονται εἰς ἡμᾶς κ(αί) ἡμεῖς δὲν ἐπιθυμοῦμεν νὰ εἶναι 11/οἱ Χριστιανοὶ εἰς ἀλληλομαχίας κ(αί) νὰ κατατρέχη ὁ ἓνας τὸν ἄλλον, ἀλλὰ πρέ12/πει ὡς ἀντιπρόσωπός μας, νὰ οἰκονομῇς κ(αί) νὰ τὰ καθησυχάζης μέ φρό13/νησιν, [σύνεσιν κ(αί)] κάθε ἀμεροληψίαν, ὅπου ἀνήκει τὸ ὀρθόν κ(αί) δίκαιον, 14/χωρίς νὰ ἀδικῇται, οὔτε τὸ ἓνα μέρος, οὔτε τὸ ἄλλο.

Μάλιστα εἰς τὰς τοιαύτας 15/συνελεύσεις ἐκτός τῶν Προκρίτων κ(αί) Κληρικῶν, δὲν πρέπει νὰ συνέρχωνται ἄλλοι, 16/οἱ παρατυχόντες κ(αί) ἐν ταύταις ἔμπροσθεν ὄν(τες), νὰ ἀχρεολογοῦσι κ(αί) ταραττοῦσι τὰ πράγ17/ματα. Οὔτε νὰ παραδέχεται ἀπλῶς ἀνθρώπους, νὰ ἀντεπεμβαίνωσιν εἰς τὰς τοιαύτας 18/ἐκκλησιαστικές ἡμῶν ὑποθέσεις, ἀλλὰ νὰ εἶσαι περιορισμένος εἰς τὰ πολιτικά κ(αί) 19/τά τῆς πορείας των. Διὰ τοῦτο κ(αί) σοί λέγομεν, ὅτι κάθε ὑπόθεσις, πρέπει νὰ 20/θεωρεῖται ἀπαθῶς κ(αί) ἐν συνειδήσει, ἐν φόβῳ Θεοῦ κ(αί) ἐν βᾶσει ἀλύτου ἀφορισμοῦ.

21/Ἡ ὑπόθεσις τοῦ Χ(ατζῆ) Γεωργίου Μανώλακα, ἀφ' οὗ ἔφθασεν εἰς ἓνα τοιοῦτον κεί22/μενον γρ(όσια) 1600, ἀνάγκη νὰ λάβῃ τέλος κ(αί) τὰ μένοντα γρόσια διακόσια 23/ἕως εἰς τὰ 1800, νὰ τὰ μοιρασθῶσι, διὰ νὰ εὐχαριστηθῇ κ(αί) ὁ γαμβρός του κ(αί) νὰ οἰ24/κονηθῇ τὸ πρᾶγμα, παραβλέποντας κ(αί) τὸ ἓνα μέρος κ(αί) τὸ ἄλλο, νὰ ἡσυχά25/σωσι διὰ πράγματα παραμικρά, ὅπου ἔμειναν ἀκόμα.

Ἀκολου26/θως εἶδομεν κ(αί) τὰ γραφόμενά σου περὶ <τῆς ὑποθέσεως> τοῦ Σακελλί(ου), μετὰ τοῦ γαμβροῦ του,

//σ. 333:

27/τὴν ὁποίαν, χωρὶς νὰ μᾶς ἐξηγῇς πῶς ἐστάθῃ, μᾶς ἀναφέρεις ὅτι διάκειται 28/ψυχρῶς τοῦ Σακελλί(ου) πρὸς τὸν Ἅγιον Οἰκονόμον καὶ ἔμειναν ἀσυμβίβαστοι, δὲν 29/ἔπρεπεν ὁμῶς ὁ Σακέλλιος, ὡς τοιοῦτος ἄνθρωπος, νὰ φερθῇ εἰς τὸν Οἰκονόμον 30/μέ τοιοῦτον ὑβριστικὸν τρόπον, ἀλλ' ἔπρεπε μάλιστα νὰ εὐλαβηθῇ τὸν ἱερατικόν 31/αὐτοῦ χαρακτήρα κ(αί) νὰ θεωρήσῃ μόνον τὴν ὑπόθεσίν του. Διὰ τοῦτο, ἅμα 32/λάβης τὸ παρόν μας κατὰ τὴν πρὸς αὐτόν ἐξωτέραν ἀπόδειξιν, νὰ ὁμιλήσῃς ἐν33/τόνως τὸν αὐτόν Σακέλλιον, ὅτι ἀνάγκη πᾶσα νὰ ἀκολουθήσῃ μέ πρῶτον 34/τόν εἰς τὰ ἐδῶ ἐρχομόν του, χωρὶς καμμίαν προαπολογίαν, διὰ νὰ 35/λάβῃ τὸ τέλος ἢ ὑπόθεσις του. Τώρα πάντως, ἡμεῖς εὐρισκόμεθα [ἐδῶ, ὅπου ὀφείλει νὰ ἔλθῃ], φέ36/ρων μαζί του κ(αί) ὅλα τὰ ἀναγκαῖα χρήματα, ὅπου ὁ ἴδιος γνωρίζει, ὅτι πρέ37/πει νὰ ἱκανοποιηθῇ αὐτὴ ἢ ὑπόθεσις. Ὅθεν, διὰ

νά παύσωσι τὰ περιττά 38/λόγια κ(αί) τὰ μεταξύ των σκάνδαλα κ(αί) ταραχαί, πρέπει δίχως ἄλλο νά ἔλθῃ κ(αί) 39/νά εἰρηνεύσωσι.

Ἡ δέ τοῦ παπᾶ Χ(αζή) Ἀποστόλη ὑπόθεσις κ(αί) ἐπειδή κ(αί) ἄλλοτε 40/ἐθεωρήθη, πρέπει νά βαδίσετε εἰς ἐκεῖνον τόν βαθμόν, μέ συμβιβασμόν 41/μέτριον κ(αί) τῶν δύο μερῶν κ(αί) ὅχι μέ πολλά πα-
ραμικρά πράγματα. Ἐπειδή τότε 42/πλέον συνειδήσις δέν ὑπάρχει κ(αί) εἰς τὰ τοιαῦτα χρεωστεῖς νά συμβιβάζης, καθὼς σοί 43/παραγ-
γέλλομεν εὐσυνειδήτως κ(αί) ἐν φόβῳ Θεοῦ.

Διά τό κανονικόν πρό44/στιμον, ὅπου θέλῃ λαμβάνῃς ἀπό τοι-
αύτας θεωρουμένας ὑποθέσεις, γνῶριζε ὅτι, 45/ἐκεῖ, ὅπου ἡ δίωξις
δίωξιν ἀπαιτεῖ, καθὼς κ(αί) ἄλλοτε σοί ἐγράψαμεν, 46/ὅσοι ὁμως
εἶναι ἐκεῖνοι, ὅπου [ἐναντιοῦνται] κ(αί) καθὼς αὐτοί, εἰς τὰς ἀπό
πάσης τῆς 47/θελήσεως τῆς δικαίας, τῶν τε Προκρίτων κ(αί) Κλη-
ρικῶν ἐνώπιόν σου, φρίτ48/τητε εἰς τόν καιρόν, νά μᾶς φανερώνης
τό ὑποκείμενον μέ κοινήν ἀναφο49/ράν κ(αί) ἡμεῖς ἀμοιβαίως θέλῃ
φροντίσωμεν νά τοῦ ἀναφέρωμεν τήν ἀ50/νήκουσαν ἐκκλησιαστικῇ
συνειδήσει <ποινήν>, πρὸς σωφρονισμόν κ(αί) παράδειγμα 51/τῶν
ἄλλων εἰς τό ἐξῆς.

Ἐν ολίγοις, νά εἶσαι κατὰ πάντα προσεκτικός 52/εἰς πάντα τὰ
ἐκκλησιαστικά κ(αί) ὅποταν τινὰς τῶν Ἱερέων παρατρέχῃ ἀπό 53/
τὰ ἱερά του καθήκοντα, θέλῃ τῷ ἐπιβάλλῃς τήν ἀπαιτουμένην ἀργί-
αν, 54/εἰδοποιῶν κ(αί) ἡμᾶς περὶ τούτου τὰ χρειώδη, διά νά φυλάσ-
σῃται παναξία ἡ 55/ἄξια τῶν ἐκκλησιαστικῶν.

Ὅσον δέ διά τό Γράμμα, ὅπου μᾶς ἀναφέρεις, 56/ὅτι εἰσέτι δέν
ἐνεφανίσθη, μολονότι δέν μᾶς εἶναι τοῦτο χρήσιμον, ἅς 57/εἶναι
κ(αί) μετὰ ταῦτα. Ἀπαντᾷς τοὺς αὐτόθι εὐλογημένους Χριστιανούς,
τὰ πνευμα58/τικά ἡμῶν τέκνα, πατρικῶς εὐχόμεθα, ἡ δέ Ὅσιότης
σου ὑγίαινε ἐν Κ(υρί)ῳ.

59/αωμγ', τήν 9ην Μαρτίου, ἐν Σύμῃ.

60/† Ὁ Ρόδου Ἰάκωβος, ἐν Χ(ριστ)ῷ εὐχέτης σου.

[Προσθήκη]

61/Εἰπέ τοῖς Κυρίοις Δημάρχοις, Προκρί62/τοῖς κ(αί) Κληρικοῖς,
ὅτι τὰς ἀναφερομέ63/νας ἐκκλησιαστικές ὑποθέσεις, νά τὰς 64/ἀφή-
νουν ἐλευθέρως, νά θεωροῦνται ἐκ65/κλησιαστικῶς κ(αί) ὅχι εἰς τήν
Δημαρχίαν 66/[ἀντιδεοντολογικῶς] κ(αί) περὶ τῶν δικαιωμάτων 67/
μας, νά μὴ ζητοῦσιν εἰς τό νά [ἀναμειγνύωνται], 68/εἰς κάθε ἐναντίαν
ὁμως περίστασιν, θέ69/λουσιν ἰδῆ, ὅτι ἡμεῖς θά φ[ροντίσωμεν] αὐ-

θη70/στηρίκτως αὐτῶν κ(αί) σύν Θεῷ ἀπό Ρόδου 71/θά στείλλωμεν κ(αί) Διάταγμα τοῦ Ὑψηλοτάτου 72/X(αζή) Ἀλῆ Πασᾶ, διαλαμβάνον περί πά73/ντων τούτων.

74/Πρός ὁδηγίαν κ(αί) πληροφορίαν σου, σοί λέγομεν, ὅτι εἰς τό ἐξῆς εἶναι διόλου 75/ἀπηγορευμένον, νά μή γίνεται διάλυσις οὐδενός ἀρραβῶνος, εἰς τήν [Ἐπαρ76/χίαν] μας, ἀλλά τά τοιαῦτα νά θεωρῶνται, ὅταν εἴμεθα εἰς τήν αὐτοῦ [νῆσον], 77/διά νά ἐξετάζωμεν μέ ἀκρίβειαν κ(αί) τά αἷτια κ(αί) τήν ἀνάγκην 78/τῆς διαλύσεως τοιούτων ἀρραβῶνων, ὥστε νά μήν προξενοῦν79/ται τοιαῦται συγχύσεις, αἱ ὁποῖαι προσβάλλουσι κ(αί) εἰς αὐτά 80/τά νόμιμα ἀνδρόγυνα, εἰς τά ὁποῖα κινδύ81/νεύει ὀλίγον κατ' ὀλίγον, νά αἰτοῦν ἐννοεῖ82/ται, παρόμοια, ἀπαιτεῖται ἄδεια».

3) Παρατηρήσεις

Ἡ σχετικά μακρά αὐτή ἐπιστολή ἀσχολεῖται, ὡς προανεφέρθη, μέ πολλά καί ποικίλα θέματα, τά ὁποῖα ἔχουν ἀναφυεῖ μεταξύ τῶν Χριστιανῶν κατοίκων τῆς Νισύρου καί γιά τά ὁποῖα ὀφείλει ἡ Ἐκκλησία, διά τοῦ Ἀρχιερατικοῦ Ἐπιτρόπου τοῦ Μητροπολίτου Ρόδου καί Ἡγουμένου τῆς Σπηλιανῆς Ἀρχιμανδρίτου Νεοφύτου, νά λάβει θέση καί νά προβεῖ στήν ἐπίλυση τῶν ἀναφυέντων προβλημάτων καί στή διευθέτηση τῶν ὑπαρχουσῶν διαφορῶν.

Ὁ Μητροπολίτης Ρόδου Ἰάκωβος ὁ Πάτμιος, ἄνδρας πεπαιδευμένος καί συνετός, ἄνθρωπος συντηρητικῶν ἀρχῶν γενικῶς, ὁ ὁποῖος διαθέτει ὑψηλό ἥθος καί κέκτηται μεγάλη πείρα ἀπό τή ζωή, δίδει ἐντολές καί ὁδηγίες πρὸς τόν Ἀρχιμανδρίτη Νεόφυτο ἀναφορικά μέ τό πῶς θά πρέπει νά χειρίζεται τά θέματα αὐτά, ἐνῶ γιά ὀρισμένα θά πρέπει νά ἀναμένεται ἡ ἄφιξη τοῦ Μητροπολίτου στή Νίσυρο, προκειμένου ὁ ἴδιος νά προβεῖ στή διευθέτησή των.

IV. ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΡΟΔΟΥ ΙΑΚΩΒΟΥ ΤΟΥ ΠΑΤΜΙΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΚΛΗΡΙΚΟΥΣ, ΠΡΟΚΡΙΤΟΥΣ ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΥΣ ΤΗΣ ΝΙΣΥΡΟΥ: 24-07-1844¹⁹

1) Περίληψη

Ὁ Μητροπολίτης Ρόδου Ἰάκωβος ὁ Πάτμιος ἀπευθύνει τήν ἐπιστολή του αὐτήν πρὸς τοὺς Ἀρχόντες, πολιτικούς καί ἐκκλησιαστι-

19. Σ. Α., τ. Α' (1999), σ. 338.

κούς καί πρὸς ὅλους τοὺς Χριστιανούς κατοίκους τῆς Νισύρου καί τοὺς γνωρίζει, ὅτι λόγῳ πολλῶν καί ποικίλων ἀσχολιῶν καί ὑποχρεώσεων ἀδυνατεῖ νὰ τοὺς ἐπισκεφθεῖ, ὅπως ἦταν συνήθεια. Ἐξ αἰτίας τοῦ λόγου αὐτοῦ ὀρίζει τὸν Ἀρχιερατικό του Ἐπίτροπο καί Ἑγούμενο τῆς Σπηλιανῆς Ἀρχιμανδρίτη Νεόφυτο Ἱερομνήμονος ἢ Ζαμπέτογλου, υἱό τοῦ παπᾶ Ἀντωνίου, νὰ τὸν ἐκπροσωπήσει.

Ὁ Νεόφυτος ἔχει τὴν ὑποχρέωση καί τὸ δικαίωμα, νὰ ἐξετάζει καί νὰ ἐπιλύει προβλήματα ἀναφυόμενα καί νὰ διευθετεῖ ὑποθέσεις, πού ἀφοροῦν στοὺς κατοίκους τῆς Νισύρου καί εἶναι ἐκκλησιαστικῆς ἀρμοδιότητος. Ἐπίσης ὁ Νεόφυτος ἐξουσιοδοτεῖται νὰ συνάξει τὰ κανονικά δικαιώματα τοῦ Μητροπολίτου Ρόδου καί νὰ τοῦ τὰ στείλει στὴ Ρόδο. Ἡ ἐπιστολή περατοῦται μὲ εὐχαριστίες, συμβουλές, προτροπές, εὐχές καί εὐλογίες.

2) *Κείμενο*

«1/† Ἐντιμότατοι Κληρικοί, εὐλαβέστατοι Ἱερεῖς, τιμώτατοι Προεστῶτες κ(αί) Πρόκριτοι τῶν τριῶν 2/χωρίων τῆς νήσου Νισύρου, τοῦ τε Μανδρακίου, Ἐμπορίου κ(αί) Νικειῶν κ(αί) λοιποὶ πάντες εὐλογημέ3/νοι Χριστιανοί, κάτοικοι τοῦ αὐτοῦ, χάρις εἴη ὑμῖν ἅπασι ἀπὸ Θεοῦ Παντοκράτορος κ(αί) ἡ4/μῶν δέ εὐχή, εὐλογία κ(αί) συγχώρησις.

Ἐπειδὴ καί ἐφέτος ἔφθασεν ὁ διορισμένος καιρὸς, 5/ὅπου κατὰ τὴν ὑψηλὴν συνήθειαν, ἔπρεπε κατὰ χρέος πατρικόν, νὰ ἔλθωμεν εἰς τὴν νῆ6/σόν σας, διὰ νὰ σᾶς ἐπισκεφθῶμεν προσωπικῶς κ(αί) νὰ σᾶς εὐλογήσωμεν πατρικῶς, πλὴν 7/μέ ὅλον τὸν πόθον κ(αί) τὴν ἐπιθυμίαν, ὅπου εἴχομεν, νὰ ἀκολουθήσωμεν τὸν εἰς τὰ αὐτόθι ἐρχομόν μας, πρᾶ8/γματα ἄλλα τινά, ἀνώτερα κ(αί) τῆς δυνάμεώς μας κ(αί) τῆς θελήσεώς μας, μᾶς παρεμποδίζουν ἀκουσίως 9/διὰ τοῦτο κ(αί) δέν συγχωρούμεθα, καθὼς κ(αί) τὸν ἀπεριόριστον χρόνον, νὰ βάλωμεν εἰς πρᾶξιν τὴν ἀπόφασιν κ(αί) 10/τὸν σκοπὸν μας, τὸ ὁποῖον κ(αί) οὐκ ὀλίγον μᾶς λυπεῖ.

Μ' ὅλα ταῦτα, διὰ νὰ μὴν σᾶς ὑστερήσωμεν διόλου 11/τῆς προσωπικῆς παρουσίας μας, δέν λείπομεν εἰς τὸ νὰ στείλωμεν αὐτοῦ πρόσωπόν μας, τὸν ἡμέτερον Ἀρχιμανδρίτην, 12/Ἑγούμενον τοῦ Ἱεροῦ Μοναστηρίου τῆς Σπηλιανῆς, τὸν κ(αί) Ἐπίτροπόν μας Κύρ Νεόφυτον, τὸν ὁποῖον κυριαρχικῶς διορίζο13/μεν, νὰ περιέλθῃ εἰς τόπον ἰδικόν μας κ(αί) ἐν ταυτῷ νὰ συνάξῃ κ(αί) 14/τὰ συνήθη κανονικά μας δικαιώματα κ(αί) λοιπά. Εἰς αὐτόν θέλετε ἀναφέρει κ(αί)

ὅσας ἔχετε ὑποθέσεις, διὰ νά τάς 15/θεωρήσῃ ἐπιτροπικῶς κ(αί) ἐπί παρουσίᾳ τῶν ἐντιμοτάτων κληρικῶν κ(αί) λοιπῶν Προκρίτων, ἀναφερόμενος ἐν καιρῷ 16/κ(αί) πρὸς ἡμᾶς περὶ τούτων.

Κ(αί) δὴ διὰ τοῦ παρόντος ἡμῶν εὐχετικοῦ Γράμματος συνιστῶμεν 17/τόν εἰρημένον Ἀρχιμανδρίτην εἰς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην, τόν ὁποῖον λογιζόμενοι ὡς ἀπὸ ἡμᾶς διω18/ρισμένον εἰς τοῦτο, τό δοθέν αὐτῷ ὑπουργημα, θέλῃ τόν ὑποδεχθῆτε μετὰ τοῦ δέοντος σεβασμοῦ κ(αί) τῆς ἀναλόγου εὐλαβείας 19/κ(αί) ὑποδεχόμενοι αὐτόν μετὰ τὴν φυσικὴν σας εὐδιάθετον κλίσιν, παρέξῃτε εἰς τὴν αὐτοῦ Ὀσιότητα μετὰ 20/προθυμίας, τὰ δοθέντα κανονικά ἡμῶν δικαιώματα κ(αί) λοιπά, ἀντὶ τῶν ὁποίων ἡμεῖς ἀπείρως 21/εὐγνωμονοῦντες κ(αί) μακρόθεν θέλω(μεν) σᾶς ἐκπέμπομεν τὰς ἐγκαρδίας πατρικὰς ἡμῶν εὐχὰς κ(αί) εὐλογίας, ὅπως 22/κ(αί) ὁ Θεὸς ἡμῶν εὐλογῇ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν ὑμῶν, ἐν εὐλογίαις χρηστότητος καὶ φιλανθρωπῶς, ἐκδωροῦ23/μενος ὑμῖν πλούσια τὰ ἐλέη του, αὐξάνων τὰ ὑπάρχοντα ὑμῶν κ(αί) πλουτίζων ὑμᾶς πλουτισμόν τῆς οὐρανίου αὐτοῦ 24/εὐλογίας κ(αί) χάριτος κ(αί) δώῃ ὑμῖν πᾶσιν ὑγιεῖαν ἄνοσον, μακροβιότητα κ(αί) εὐτυχίαν ἀπάντων 25/τῶν ἐφετῶν.

Οὕτω τοίνυν ποιήσατε, ὡς τέκνα ὑπακοῆς, καθὼς κ(αί) πατρικῶς ὑμῖν παραγγέλλομεν, 26/τό δέ ἔλεος κ(αί) ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις κ(αί) ἡ παρ' ἡμῶν εὐχή κ(αί) εὐλογία εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν.

27/αωμδ', τὴν κδ' Ἰουλίου, ἐν Ρόδῳ.

28/† Ὁ Ρόδου Ἰάκωβος, ἐν Χ(ριστ)ῷ εὐχέτης ὑμῶν».

3) Παρατηρήσεις

Ἡ ἐπιστολὴ αὐτὴ ἐστάλη ἀπὸ τόν Μητροπολίτη Ρόδου Ἰάκωβο τόν Πάτμιο πρὸς τοὺς Ἀρχόντες καὶ τοὺς Χριστιανούς κατοίκους τῆς Νισύρου, ἀφ' ἐνός μὲν γιὰ νά δικαιολογήσῃ τὴ μὴ ἐπίσκεψή του στὴ νῆσο αὐτὴ, ἀφ' ἐτέρου δέ γιὰ νά γνωρίσῃ στοὺς Νισυρίους, ὅτι ὁ Ἀρχιερατικὸς Ἐπίτροπος καὶ Ἡγούμενος τῆς Σπηλιανῆς Ἀρχιμανδρίτης Νεόφυτος, θά περιέλθῃ τὴ νῆσο καὶ θά συγκεντρώσῃ τὰ κανονικά δικαιώματα τοῦ Μητροπολίτου, τὰ ὁποῖα στὴ συνέχεια θά ἀποστείλῃ στὴ Ρόδο.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν, οἱ κληρικοὶ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, Μητροπολίτες, Ἐπίσκοποι, Πρεσβύτεροι, Διάκονοι κ.λπ., δέν ἐλάμβαναν μισθὸν ἀπὸ κάποιον ἄλλον φορέα, ἀλλὰ εἶχαν ὡς ἔσοδα ὀρισμένα δοσίματα, σέ εἶδος ἢ χρῆμα, τὰ ὁποῖα τοὺς παρεῖχαν οἱ πιστοί, καθὼς καὶ τὰ λεγόμενα τυχερά, τὰ ὁποῖα ἐλάμβαναν κατὰ τὴν

τέλεση όρισμένων Ίεροπραξιών και Μυστηρίων (Βαπτίσεως, Γάμου, Αγιασμού, Εύχελαίου, Κηδείας κ.λπ.).

Κατά κανόνα οι έφημέριοι των οικισμών της υπαίθρου ήσαν έγγαμοι, συνήθως μέ πολυμελείς οικογένειες και οι περισσότεροι από αυτούς, προκειμένου να εξασφαλίσουν τά απαραίτητα, για να συντηρήσουν τους έαυτούς των και τά μέλη των οικογενειών των, ήσυχολοῦντο παράλληλα προς τήν εκτέλεση των θρησκευτικών των καθηκόντων και μέ τή γεωργία, τήν κτηνοτροφία, τή μελισσοκομία, τήν άλιεία κ.λπ.²⁰ Σέ όρισμένες περιπτώσεις οι ιερείς έδίδασκαν τά εκκλησιαστικά γράμματα σε μαθητές και έτσι είχαν ως διδάσκαλοι όρισμένα έσοδα.

Οι Μητροπολίτες και Έπίσκοποι έπρεπε να έχουν όρισμένα έσοδα από τό ποίμνιό των, προκειμένου να είναι σε θέση να καλύπτουν τά λειτουργικά έξοδα των Μητροπόλεων, να συντηροῦνται οι ίδιοι και οι συνεργάτες των, να προσφέρουν δώρα σε άνωτερους Τούρκους άξιωματούχους, να ασκοῦν φιланθρωπικό έργο κ.λπ.

V. ΑΝΑΦΟΡΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΣΠΑΝΟΗΛΙΑ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΝ ΡΟΔΟΥ ΙΑΚΩΒΟΝ ΤΟΝ ΠΑΤΜΙΟΝ: 1-09-1850²¹

1) Περίληψη

Ό Κωνσταντίνος Σπανοηλίας αναφέρει στον Μητροπολίτη Ρόδου Ίάκωβο τον Πάτμιο έγγραφως, τά εξής:

Ήσαν τρεις άδελφοί, ό Κωνσταντίνος πρωτότοκος, ό Σταῦρος και ό Νικόλαος. Έκεϊνοι είχαν μίαν άδελφή τή Μαρία, τήν όποία έπρόικησε ό πατέρας των. Άργότερα ό πατέρας εκάλεσε τους τρεις υιούς του και τους έγνώρισε, ότι είχε ένα χρέος και ότι θά έπρεπε αυτοί οι τρεις να τό έξοφλήσουν, πληρώνοντας εκαστος 1233 γρόσια. Όμως επ' ουδενί δέν έπρεπε να ένοχλήσουν γι' αυτό τό χρέος τήν άδελφή των Μαρία.

Τελικά όλόκληρο τό χρέος τό έξόφλησε ό Κωνσταντίνος και ενεκα τούτου κληρονόμησε και όλόκληρη τήν πατρική περιουσία.

20. Τό ίδιο συμβαίνει και σήμερα σε πολλά χωριά της Ελλάδος, όπου οι ιερείς ασχολοῦνται παράλληλα και μέ άλλες εργασίες βιοπορισμού.

21. Σ. Α., τ. Α' (1999), σ. 240.

2) *Κείμενο*

«1/Πανιερώτατε Δέσποτα. 2/Ο ύποφαινόμενος όμολογώ έν φόβω 3/Θεού, ότι ό πατήρ μας, όταν υπάνδρευσε τήν 4/αυτάδελφην μας Μαρίαν, είμεθα παρόντες 5/οί τρεις αυτάδελφοι, έγώ, ό πρωτότοκος υίός τοῦ 6/πατρός μας, Κωνσταντίνος, καθώς κ(αί) ό Σταῦρος 7/κ(αί) ό ήδη άναφερόμενος Νικόλαος 8/κ(αί) ό πατήρ μας, ότι πράγμα έπροικοδότη9/σε τής άδελφής μας Μαρίας, τής τό 10/δωσεν έλεύθερον. Έκράτησεν όμως 11/άρκετά πράγμα(τα) τοῦ όσπιτίου κ(αί) έδικά 12/του, διά τά έπίλοιπα παιδιά του κ(αί) διά τά 13/χρή του.

Μετά παρέλευσιν έτών πέντε 14/καί επέκεινα, έπιστρέφοντας από Κων15/σταντινούπολιν οί διαληφθέντες τρεις αυτάδελ16/φοι, μάς έκάλεσεν ό πατήρ μας, έτι ζών, 17/κ(αί) μάς έμοίρασε, νά πληρώσω-μεν χρέος 18/οί τρεις αυτάδελφοι, από χίλια διακόσια τριά19/κοντα τρία, άρ(ι)θ(μός): 1233 <γρ(όσια)> έκαστος, λέγων μας 20/κ(αί) τοῦτο, νά μή τολμήσωμεν νά πειράζωμεν 21/τήν αυταδέλφην μας Μαρίαν, έπειδή τήν 22/έπροικοδότησεν έλευθέρως.

Η αίτία όθεν, 23/όπου έγώ έμεινα άπόγονος τής περιουσίας 24/τοῦ πατρός μου, <είναι>, έπειδή κ(αί) έλαβα μόνος 25/κ(αί) άνευ τής θελήσεώς του <τήν έξόφληση τοῦ πατρικοῦ χρέους>.

Υποφαίνομαι, 26/δέ μέ σέβας βαθύτατον.

27/Έν Νισύρω, τήν 1. Σεπτεμβρίου 1850.

28/Κωνσταντίνος Σπανοηλίας²² όμολογώ τ' άνωθεν, έ(ν) φό(βω) Θεού».

3) *Παρατηρήσεις*

1. Ό πατέρας Σπανοηλίας έπροικοδότησε έλευθεροβούλως καί έν γνώσει τών τριών άδελφών της, τή μοναχοκόρη του Μαρία. Άργότερα καί λίγο προτοῦ πεθάνει έγνώρισε στους τρεις υιούς του τήν ύπαρξη χρέους, στους όποιους άνέθεσε τήν αποπληρωμή του.

2. Όμως τελικά φαίνεται ότι τήν έξόφληση τοῦ χρέους άνέλαβε έξ όλοκλήρου ό πρωτότοκος υίός τής οικογενείας, ό Κωνσταντίνος καί ένεκα τοῦ λόγου αὐτοῦ απέβη δικαιωματικά κάτοχος τής πατρικής περιουσίας.

3. Φαίνεται, ότι οί υπόλοιποι δύο άδελφοί του, ό Σταῦρος καί ό Νικόλαος είχαν άντιρρήσεις γιά τήν ύπόθεση αὐτή καί ό Κωνσταν-

22. Σπανοηλίας: Τό έπώνυμο προήλθε πιθανώς από σχετικό παρωνύμιον, όπως συχνά συνέβαινε κατά τό παρελθόν.

τίνας άπευθύνθηκε πρός τόν Μητροπολίτη, προκειμένου νά τόν ένημερώσει σχετικά καί νά έξηγήσει, γιατί κληρονόμησε όλόκληρη τήν πατρική περιουσία. Δέν γνωρίζουμε τελικά τί απέγινε. Όμως φαίνεται εύλογο, ό Μητροπολίτης νά δικαίωσε τόν Κωνσταντίνο.

4. Δέν άναφέρεται ό γραφέας τοῦ έγγραφου αὐτοῦ. Τοῦτο εἶναι συντεταγμένο σέ γλώσσα λόγια, χωρίς νά έμφανίζει συντακτικά ἢ όρθογραφικά σφάλματα. Άπό τή διαπίστωση αὐτή συνάγεται, ότι ό γραφέας αὐτοῦ εἶχε τύχει καλῆς παιδείας καί έχειρίζετο άριστα τήν έλληνική γλώσσα, γεγονός όχι τόσο σύνηθες κατά τήν έποχή αὐτή.

VI. ΠΡΟΙΚΟΣΥΜΦΩΝΟΝ: 27-10-1850²³

1) Περίληψη

Ό Έμμανουήλ Φιλίππου καί ἡ σύζυγός του Καλή (Καλλιόπη) ἔχουν μία θυγατέρα, ἡ όποία όνομάζεται Άννα καί τήν όποία δίδουν ώς σύζυγο στόν Νικόλαο, υιό τοῦ παπᾶ Ίωάννου Σακελλαρίου καί τήν προικίζουν μέ τά κινητά καί άκίνητα, τά όποία περιλαμβάνονται στό Προικοσύμφωνο²⁴ αὐτό.

Ό Άννα ἔχει έπίσης δύο άδελφούς, τόν Φίλιππο καί τόν Μιχαήλ. Ό Φίλιππος προικίζει τήν άδελφή του μέ ένα πάπλωμα. Ό Μιχαήλ παρίσταται κατά τή σύνταξη τοῦ Προικοσυμφώνου καί ύπογράφει αντί τών γονέων του, οί όποιοι φαίνεται ότι ἦσαν άγράμματοι, όπως ἦταν τότε ἡ πλειοψηφία τών κατοίκων τῆς Νισύρου.

2) Κείμενο

«1/Τήν 27. Όκτωβρίου 1850.

2/Οί ύποφαινόμενοι, ἔχοντες νόμιμον θυγα3/τέραν όνόματι Άνναν, τήν στέφωμεν μέ τόν 4/Νικόλαον πα(πᾶ) Ίω(άννου) Σακελλαρίου κ(αί) δίδο5/μεν πρός αὐτήν, κατά τήν συνήθη τάξιν, 6/τήν κινητήν κ(αί) άκίνητόν μας περιουσίαν.

7/Καί έξ αὐτῆς κρατίζομεν τόν Πλατύν 8/γεροντομοίρι κ(αί) εἰς τήν Τράπεζαν τόν ἔλυττα²⁵, τόν 9/μοναχικόν, αὐτά τά δύο τά κρα-

23. Σ. Α., τ. Α' (1999), σ. 241-243.

24. Σ. Ήρακλείδου, *Κώδικας Χάλκης* 2019, σ. 152-160.

25. Έλυττας, ό ἢ Έλυνθας ἢ Έλυνθος ἢ Έλυνθας ἢ ἄλυττας < ὄλυνθος = ἡ άρσενική συκιά. Ό συκιά, ἡ βοτανολογική όνομασία τῆς όποίας εἶναι Φίκος ό καρικός (*Ficus caricus*), εἶναι δένδρο δίοικο, ἥτοι σέ άλλο δένδρο φύονται τά

τίζομεν γεροντομοίρια, 10/ἔως νά ζοῦμεν κ(αί) τά δύο μέρη²⁶. Κρεπτήν εἰς ταῖς Βάσ11/σαις μίαν, μέ ἀγγεῖον ἕνα κ(αί) εἰς τήν Ράχην κρεπ12/τήν μίαν, μέ στάμνες δύο, εἰς τό Ἄργος δύο ἀπο13/στροφάς²⁷, μέ τήν στέρναν, πλήν κρατίζω τήν Πάνω 14/κ(αί) τόν μισόν ἔληττα γε15/ροντομοίρι. Εἰς τόν Ἅγιον Γεώργιον ἀποστροφὴν μέ στέρ16/ναν μίαν, εἰς τόν Μυλοκράτην ἀποστροφὴν μέ στέρναν μίαν 17/κ(αί) εἰς τήν Ράχην καζαναριό μέ στέρναν μίαν κ(αί) εἰς 18/τά Στενά τήν ἀποστροφὴν κ(αί) εἰς τό Λακκί τήν ἀποστροφὴν. Ἀκόμη κρατίζω παν19/τελῶς κ(αί) εἰς τό Παραδείσι τās δύο τάβλας²⁸, τās Κάτω, 20/τά σπίτια εἰς τόν Ποταμόν, ὡς καθὼς εὐρίσκονται, 21/μέ τήν στέρναν.

Κρεββατοστρώσιν ἕνα, στρῶμα ἕνα, 22/μαξελάρια τρία, σεντόνια τέσσαρα, σκέπες πέντε, 23/μουστουχιές τρεῖς, πουκάμισα γυναικεῖα δεκατρία, 24/πεσκέτες πέντε, ἀσημικόν – μαλαματικόν, δύο ζευ25/γάρια βέργες μαργαριταρένιες κ(αί) τέσσαρα κλέττενες²⁹, 26/μίαν ἄλυσον, ἕνα ζευγάρι κουμπία, ἕνα ζευγά27/ρι σκουλαρίκια, λαιμόν ἕναν, βελόναν μίαν³⁰, πάγ28/κον ἕνα, σεντούκι κυπαρισσένιον ἕνα, σκάφην μί29/αν, σουφράν ἕνα, εἰκονίσματα τρία³¹, μύλοι ζευγάρια

ἀρσενικά ἄνθη καί σέ ἄλλο τά θηλυκά. Ἡ γονιμοποίηση ἐπιτυγχάνεται κυρίως μέ τή βοήθεια ἑνὸς ἐντόμου, τοῦ ὑμενόπτερου «Βλαστοφάγος ὁ ψῆν» (*Blastophaga psenes*), τό ὁποῖο ζεῖ κατά χιλιάδες μέσα στά σύκα-ἄνθη τοῦ ἀρσενικοῦ δένδρου. Τό γονιμοποιημένο θηλυκό στή συνέχεια ἔρχεται καί γεννᾷ τὰ αὐγά του ἐντός τοῦ σύκου-ἄνθους τοῦ θηλυκοῦ δένδρου. Διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ μεταφέρεται ἡ γύρη ἀπό τὰ ἀρσενικοῦ γένους δένδρα, σέ ἐκεῖνα τοῦ θηλυκοῦ, τὰ ὁποῖα εἶναι καί τὰ καρποφόρα, τὰ ὁποῖα παράγουν τὰ γνωστά σύκα. Γ. Χριστόπουλος, *Φυτολογία* 1990, σ. 301-302.

26. Ἐννοεῖται, ἔως ὅτου ζοῦν ἀμφότεροι οἱ γονεῖς τῆς νύμφης.

27. Ἀποστροφή, ἡ: Ἐξοχικός οἰκίσκος, ὁ ὁποῖος χρησίμευε ὡς καταφύγιο γιά τούς γεωργούς καί γενικά γι' αὐτούς πού ἐργάζοντο στοὺς ἀγρούς. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 74, 1367 καί 1405.

28. Τάβλα, ἡ: Καλλιεργήσιμη λουρίδα γῆς σέ ἐπικλινές ἔδαφος, ἡ ὁποία ὑποστηρίζεται ἀπὸ ἀναλημματικό τοῖχο, ἀποτελούμενο ἀπὸ ἀργολιθοδομή καί ἄνευ χρησιμοποίησεως συνδετικού ἀμμοκοιναμάτος. Στά ἀρχαῖα ἑλληνικά ὀνομάζεται «ἄνδηρον, τό». Στήν Κρήτη σήμερα ἡ τάβλα ὀνομάζεται «πεζούλα, ἡ ἢ πεζούλι, τό».

29. Κλέττενες: κοινές, σκέτες.

30. Βελόνα, ἡ: Καρφίτσα, γιά τή στερέωση τοῦ ἐνδύματος καί συγχρόνως κόσμημα.

31. Εἶναι ἀξιοσημεῖωτο, ὅτι σχεδόν στό πλεῖστον τῶν Προικοσυμφώνων τοῦ 19ου αἰ. τῆς Νισύρου, μεταξύ τῶν ἄλλων προικιζομένων ἀντικειμένων, περιλαμ-

δύο, 30/τέζερην μίαν, ταβάν ένα, ζευγάρι³² ένα, ὄνον έναν, χοίρους 31/δύο, ἄρσεν κ(αί) θήλυ, ἀξίνες τρεῖς, (ὕ)νία δύο, λούρα ζεύγη δύο, //σ. 242:

32/κῆπον εἰς τὴν Τράπεζαν μέ τόν ἔλυττα, τόν συ33/μισχάρικον³³. Κελλάρια εἰς τό Κάστρον δύο, πλήν 34/κρατίζω γεροντομοίρι τό Κα-
τώϊ, μέ ἀγγεῖα τρία κ(αί) ἔ35/τι ένα ἀράπικον³⁴. Ἀκόμη τῆς δίδω τό
ρακοκάζα36/νον ἀρματωμένον, πλήν νά ψήνω κ(αί) ἐγώ³⁵, ἔως νά ζῶ.

37/Τῆς δίδω τά πάντα εἰς τό Μολύβι, διά τό Κατώϊ τό Κελλάρι,
ὅπου ἐγρά38/ψαμεν, τό κρατίζω παντελῶς κ(αί) ένα ἀγγεῖον μεγάλο,
μέσα εἰς τό σπίτι.

39/Δίδω καί ἐγώ, ὁ πατέρας, τῆς κόρης μου 40/τῆς Ἄννης, εἰς τό
Ἄργος τό χωράφι, εἰς τὴν Κάππαρη, 41/εἰς τό Βουνί τό χωράφι, τὴν
τάβλα εἰς τό Σκαλί, τόν καμου42/χάν, μίαν πεσκέτα, μίαν στάμναν,
ἔτι ἀγγεῖον κρα43/σικόν εἰς ταῖς Βάσσαις, ένα ζευγάρι φούσκαις,
χα44/σέ³⁶.

Ἀκόμη τῆς δίδω τόν Περιστεριώνα³⁷, πλήν νά τόν 45/ἔχω γερον-
τομοίριν ἔως νά ζῶ. Γράφω κ(αί) ένα κόκ46/κινο μαντήλι κ(αί) μίαν
σκέπην μεγάλην κ(αί) ένα 47/μικρό <μαντήλι> σαλονικόν³⁸.

48/Γράφω κ(αί) ἐγώ, ὁ Φίλιππος, εἰς τὴν ἀδελφήν μου Ἄνναν 49/
ένα πάπλωμα.

Γράφω κ(αί) ἐγώ, ὁ αὐτάδελφός του Σακελ50/λάριος, τοῦ Νικο-
λάου μίαν στάμναν κ(αί) μίαν ἀξίνην.

βάνονται καί εἰκόνες. Οἱ εἰκόνες αὐτές ἀποτελοῦσαν τόν πυρήνα τοῦ οἰκογενεια-
κοῦ Εἰκονοστασίου, ὅπως συμβαίνει κατὰ κανόνα μέχρι καί σήμερα.

32. Ζευγάρι, τό: Ἐννοοῦνται δύο βόδια ἢ δύο ἀγέλαδες γιά τό ὄργωμα.

33. Συμισιάρικος, ὁ: Στὴν Κρήτη ὀνομάζεται «συμισιακός» ἢ «μισιακός», ἥτοι
ἀνήκει σέ δύο ἄτομα, ἕκαστον τοῦ ὁποίου κατέχει τό ἥμισυ.

34. Ἀράπικον ἀγγεῖον: ἀραβικόν. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 801.

35. Νά ψήνω καί ἐγώ: Ἐννοεῖται νά ἔχει τό δικαίωμα ὁ πατέρας τῆς νύμφης,
νά ἀποστάζει τά στρέμφυλα ἢ τσίκουδα, ἥτοι τά ὑπολείμματα τῶν σταφυλιῶν,
μετά τὴν ἐκθλίψη αὐτῶν καί τὴν ἐξαγωγή τοῦ γλεύκους (μούστου), γιά νά γίνει
κρασί καί νά παράγει ρακή, ἔως νά ζεῖ.

36. Χασές, ὁ: Λευκό βαμβακερό ὕφασμα, ἀπό τό ὁποῖο κατασκευάζονται σιν-
δόνια, μαξιλαροθήκες, ἐσώρουχα κ.λπ. Μεταφορικά σημαίνει λευκός. Πρβλ. ψωμί
χάσικο = λευκό ψωμί.

37. Περιστεριώνας, ὁ: Εἰδικό κτίσμα, ὅπου ἐτρέφοντο περιστέρια. Μέχρι καί
σήμερα σέ πολλά μέρη τῆς Ἑλλάδος καί εἰδικότερα σέ νησιὰ τῶν Κυκλάδων
(Τήνος) διατηροῦνται πολυάριθμοι Περιστεριῶνες.

38. Μαντήλι σαλονικόν: Ἦτοι, προερχόμενο ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη.

51/Γράφω κ(αί) ἐγώ, ὁ γαμβρός του Μουλλός, τοῦ Νικολάου ἕνα 52/σκροφακίδι³⁹ κ(αί) μίαν ἀξίνην κ(αί) ἕνα μαξελάρι.

Γράφω κ(αί) ἐγώ, 53/ὁ Κωνσταντῖνος Καλόκαρδος, τῆς ἀνεψιάς μου ἕνα (ὕ)νι κ(αί) ἐγώ 54/ὁ Χ(ατζῆ) Νικόλαος Δ(ιακο)-Ἰωάννου⁴⁰ ἕναν χοῖρον.

55/Ὁ Δήμαρχος Δ(ημήτριος) Χ(ατζῆ)-Νικολάου παρών.

56/Ἐμμ(ανουήλ) Φιλίππου, μετὰ τῆς συζύγου μου Καλῆς ἐγράψαμεν τὰ 57/ἄνωθεν, μέ τήν εὐχήν μας κ(αί) ὑπογραφομέθα μέ τόν υἱόν 58/μας Μιχαήλον.

//σ. 243:

59/Ὁ τῆς Κοινότητος Γραμματεὺς, Λάζαρος Κοντοβερ(ός), 60/Σακελλαρίου ἀδελφός γράφω.

61/Κωνσταντῆς Καλόκαρδος, θεῖος τῆς ἀνεψιάς μου.

62/Κωνσταντῖνος Χατζῆ-Μουλλοῦ⁴¹, παρών.

39. Σκροφακίδι, τό: Ἕνα μικρό θηλυκό γουρούνι.

40. Διακο-Ἰωάννου: Τόσο στή Νίσυρο, ὅσο καί στά λοιπά νησιά τῆς Δωδεκανήσου, ἀπαντοῦν παλαιότερα καί μέχρι σήμερα ὀνόματα καί συνηθέστερα ἐπώνυμα, μέ πρῶτο συνθετικό τό «Διακο» καί ἀκολουθεῖ ἕνα βαπτιστικό ὄνομα, ὅπως π.χ.: Διακο-Ἀντωνίου, Διακο-Γεωργίου, Διακο-Δημήτρης, Διακο-Ἐμμανουήλ ἢ Διακο-Μανώλης, Διακο-Κωνσταντίνου, Διακο-Μιχάλης, Διακο-Σάββας κ.ἄ. Ἐπίσης ἀπαντοῦν τὰ ἐπώνυμα: Διάκου, Διακάκης κ.λπ.

Ἡ ἐρμηνεία τοῦ φαινομένου αὐτοῦ ἔχει ὡς ἐξῆς: Παλαιότερα καί εἰδικότερα κατά τήν ἐποχή τῆς Τουρκοκρατίας (1522-1912) μεταξύ τῶν Ἑλλήνων κατοίκων τῆς Δωδεκανήσου, ἀλλά καί τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος γενικότερα, οἱ γνωρίζοντες γραφή καί ἀνάγνωση ἦσαν ἐλάχιστοι. Δέν λειτουργοῦσαν Δημόσια Σχολεῖα, ὑπῆρχαν λίγα Σχολεῖα, τὰ ὁποῖα εἶχαν ἰδρυθεῖ καί συνετηροῦντο, εἴτε ἀπό τήν Ἐκκλησία, εἴτε ἀπό τήν Κοινότητα, εἴτε τέλος ἀπό ἰδιῶτες Διδασκάλους. Σέ αὐτά φοιτοῦσαν συνήθως ἀγόρια, ἐνῶ σέ ἐλάχιστες περιπτώσεις κορίτσια μάθαιναν στήν οἰκίαν τῶν ἀνάγνωση καί γραφή, εἴτε ἀπό συγγενικά πρόσωπα, εἴτε ἀπό ἰδιῶτες Διδασκάλους ἐπὶ πληρωμῇ. Πολλές φορές τὰ Σχολεῖα αὐτά λειτουργοῦσαν σέ Μονές ἢ συνηθέστερα στόν νάρθηκα τῶν ναῶν κ.λπ.

Οἱ νέοι, οἱ ὁποῖοι φοιτοῦσαν σ' αὐτά τὰ Σχολεῖα, ὅταν πλέον ἦσαν σέ θέση νά γράφουν καί νά ἀναγινώσκουν, ἐχειροθετοῦντο ἀπό τόν Ἐπίσκοπον τῆς περιοχῆς σέ Ἀναγνώστες ἢ Ὑποδιακόνους καί εἶχαν τό δικαίωμα, νά ἀναγινώσκουν τόν Ἀπόστολο στήν Ἐκκλησία καί νά ψάλλουν. Αὐτοί ἔφεραν ἔκτοτε τήν ὅλως τιμητική ἐπωνυμία τοῦ Διάκου καί προσηγορεύοντο «Διακο-Ἀντώνης, Διακο-Δημήτρης, Διακο-Μιχάλης» κ.λπ. Ἀπό αὐτή τή συνήθεια προέκυψαν μέ τήν πάροδο τοῦ χρόνου οἰκογενειακά ἐπώνυμα, μέ πρῶτο συνθετικό τό «Διακο-», τὰ ὁποῖα διατηροῦνται μέχρι σήμερα.

41. Χαζῆς ἢ Χατζῆς: Συχνότατα ἀπαντᾷ πρὶν ἀπό τό βαπτιστικό ὄνομα ἢ πρὶν ἀπό τό ἐπώνυμο ἢ λέξη εἴτε «Χαζῆς ἢ Χατζῆς», εἴτε «Χαζήδαινα» ἢ «Χα-

63/Φίλιππος Δημητρίου, παρών.

64/πα(πᾶ) Μιχαήλ Καβαλλιζής, παρών.

65/Νικόλ(ας) Κωνσταντίνου Ροδίτου, παρών».

3) Παρατηρήσεις

Οἱ γονεῖς τῆς νύμφης Ἄννας, ἥτοι ὁ Ἐμμανουήλ Φιλίππου καί ἡ σύζυγός του Καλή (Καλλιόπη), ἦσαν ἄνθρωποι εὐκατάστατοι καί εἶχαν τή δυνατότητα νά προικίσουν τήν κόρη των πλουσιοπάροχα.

Ἐπίσης ὁ ἀδελφός τῆς Ἄννας Φίλιππος τῆς δωρίζει ἕνα πάπλωμα. Οἱ συγγενεῖς τοῦ γαμβροῦ Νικολάου Σακελλαρίου τοῦ κάνουν ἐπίσης διάφορα χαρίσματα.

Τέλος τό Προικοσύμφωνο αὐτό ὑπογράφεται ἀπό τόν Δήμαρχο τῆς Νισύρου Δημήτριο Χαζή-Νικολάου, τούς γονεῖς τῆς νύμφης καί ἐπὶ πλέον ἀπό πέντε συνολικά μάρτυρες, γεγονός πού προσδίδει σέ αὐτό ἰδιαίτερο κύρος.

Γραφέας τοῦ Προικοσυμφώνου εἶναι ὁ Λάζαρος Κοντοβερός, ὁ ὁποῖος φαίνεται νά εἶναι κάτοχος καλῆς παιδείας, διότι αὐτό εἶναι γραμμένο μέ ἰδιαίτερη ἐπιμέλεια, εὐανάγνωστο καί χωρίς σφάλματα.

VII. ΠΡΟΙΚΟΣΥΜΦΩΝΟΝ: 26-09-1850⁴²

1) Περίληψη

Ὁ Νικόλαος Γεωργάκης ἔχει μία θυγατέρα, ἡ ὁποία ὀνομάζεται Μαρία καί πού πρόκειται νά ἔλθει σέ κοινωνία γάμου μετά τοῦ Ἀντωνίου Διακο-Γεωργίου (Οἰ)κονομάκη. Στό Προικοσύμφωνο αὐτό περιλαμβάνονται, ὅσα κινητά καί ἀκίνητα δίδουν οἱ γονεῖς καί οἱ συγγενεῖς τῆς νύμφης στούς μέλλοντες νά συνάψουν γάμον.

2) Κείμενο

«1/1850, Σεπτεμβρίου 26.

2/Τήν σήμερον ἠθέλησα ἐγώ, ὁ Νικόλαος Γεωργά3/κης, νά νυμ-

τῆ8δαινα», ἡ ὁποία σημαίνει «ιεραπόδημος – προσκυνητής». Αὐτό ἔφεραν ὅλως τιμητικά πρόσωπα, ἄνδρες ἢ γυναῖκες, πού εἶχαν ἐπισκεφθεῖ τούς Ἁγίους Τόπους τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἥτοι τίς περιοχές τῆς Παλαιστίνης, ὅπου ἔζησε καί ἔδρασε ὁ Ἰησοῦς Χριστός καί εἶχαν βαπτισθεῖ στόν Ἰορδάνη ποταμό. Τό ἴδιο ἴσχυε καί γιά τούς Μουσουλμάνους, οἱ ὁποῖοι εἶχαν ἐπισκεφθεῖ τούς Ἁγίους Τόπους τοῦ Ἰσλάμ, ἥτοι τή Μέκκα καί τή Μεδίνα.

42. Σ. Α., τ. Α' (1999), σ. 244-245.

φεύσω τήν θυγατέρα μου Μαρίαν μετά τοῦ 4/Ἀντωνίου Διακο-Γεωργίου Κονομάκη⁴³.

5/Πρῶτον, τῆς δίδωμεν εἰς τό Ἄργος τόν Καταγρόν εἰς τρία 6/μέρη, μέ στέρνα κ(αί) εἰς τό Λακκί τό ἄμπέλι, ὡς εὐρί7/σκεται κ(αί) εἰς τόν Προφήτην Ἥλιαν τά κομμάτια κ(αί) εἰς 8/ταῖς Σφιλιαῖς τό βαπτιστικόν της κ(αί) τά ἐλήττια, εἰς τά Ἀλώ9/νια, ὡς εὐρίσκονται, πάγκον ἕνα, σενδούκιν ἕνα, στάμνας 10/δύο, γανίτην ἕνα, ἀράπικο λαῖνι κ(αί) ἕνα ταβάν, ὑποκάμι11/σα γυναικεῖα δώδεκα, μουστρουχαῖς τρεῖς, πεσκέτες δύο, σεντόνι12/α τέσσαρα, μαξελάρια τρία κ(αί) δύο μαξελάρες, πλεκ13/τά τέσσαρα, πετζέτες πέντε κ(αί) τό μαγαζίον εἰς τό Πηγαδού14/λι, ὡς εὐρίσκεται.

15/Γράφω κ(αί) ἐγώ, ὁ πατέρας, τῆς κόρης μου τῆς Μαρίας, 16/εἰς τόν Μυλοκράτην τό ἄμπέλι, πλήν τό κρατίζω γεροντομοίρι 17/κ(αί) ἀποθανώντας μου ἄλιν τῆς κόρης μου κ(αί) τόν κῆπον εἰς 18/τό Χῶμα, ἕν ζευγάρι μύλους, ἀξίνην μίαν, ἕν ζευγάρι λού19/ρα, ἕναν λαμόν, ἕνα ζευγάρι φουσκιά μεγάλα, βελόναν μίαν, 20/λαχούρια δύο⁴⁴, ζάκαν μίαν, κατζίκες⁴⁵ πέντε, μίαν μπότζα⁴⁶, 21/ἕν εἰκόνισμα, τόν Ἅγιον <Ἰωάννην> Θεολόγον, ἕν γουρούνι, ἀρσενικόν κ(αί) 22/μίαν στάμναν.

23/Τῆς γράφω κ(αί) ἐγώ, ὁ ἀδελφός της Γεώργιος, 24/ἕν πάπλωμα κ(αί) ἕν στρῶμα.

//σ. 245:

25/Προικίζω κ(αί) ἐγώ, ἡ μητέρα (τοῦ γαμβροῦ), εἰς ταῖς Βάσσαις τό ἄμπέλι, 26/τοῦ υἱοῦ μου Νικολάου κ(αί) 3 ἄγγεῖα κρασερά κ(αί) ἕν σιν27/δόνιον μέγαλον, 2 πετζέτες, 11 πῆχες βούγεια⁴⁷, 10 πῆχες 28/λινομέταξα, 20 πῆχες βαμπακερόν, ἕνα σεντούκι κυπαρισσένιον⁴⁸.

43. Κονομάκης, ἀπό τό Οἰκονομάκης.

44. Λαχούρι, τό: Μεταξωτό μαντήλι. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 271 καί 1458. Πρβλ. Λαχώρη = Lahore, πόλη τοῦ Πακιστάν.

45. Κατζίκες, οἱ: κατόικες, αἶγες. Τίς προσέφεραν οἱ συγγενεῖς ὡς γαμήλια δῶρα. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 327.

46. Μπόταξα, ἡ – μπότζες, οἱ: Βενετσιάνικη λέξη Bozza = καράφα – ὑποδιαίρεση τῆς βουτζίας, μέτρο χωρητικότητος. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 249, 253, 715, 793 καί 1472.

47. Βούγενο – βούγενα ἢ οὔγενα: ὑφασμάτινα ροῦχα, τά ὁποῖα ἔχουν κατασκευασθεῖ στή βούα = στόν ἀργαλειό, σέ πήχεις, τόπια ἢ τυλκτάρια. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 282, 845 καί 1411-1412.

48. Τό κυπαρίσσι, Κυπάρισσος ἢ ἀειθαλής (Cypressus sempervirens) δίδει ξύλο, τό ὁποῖο εἶναι ἄριστο γιά τήν κατασκευή διαφόρων ἐπίπλων κ.λπ. Ἀπό κυπαρισ-

29/Διά τό ὑπογράφος Ἰωάννου Νικολοῦ, ἀπογραφόμενος ὡς τοῦ 30/Νικολοῦ, Μανούηλ Νικολαΐδης, ὁ αὐτοῦ αὐτάδελφος ἔγραψα.

31/Διά τήν ἀγράμματην Καλήν Χαζή, τήν ὑπογράφω ἐγώ, Ἄν-
τώνιος.

32/Ἰάκωβος Στυλιαντώνης⁴⁹ παρών.

33/Ὁ Δήμαρχος Μιχάλης Παύλου.

34/Ὁ Γραμματεὺς τῆς Κοινότητος Ν(ικόλαος) Νικητιάδης.

35/Ἰω(άννης) Κουτζομούτης⁵⁰ παρών.

36/Γεώργιος Παρθένης⁵¹».

3) Παρατηρήσεις

1. Ἀπό τήν ἀρχή τοῦ Προικοσυμφώνου αὐτοῦ ἀπουσιάζει τό σύ-
νηθες τυπικά ἐπαναλαμβανόμενο κείμενο: «Ὁ μὲν Θεός κατ' ἀρχάς
πλάσας τόν ἄνθρωπον κ.λπ. Πρῶτον δίδωμεν τῶν γεννητόρων ἡμῶν
εὐχήν...», ἀλλά ἀρχίζει μέ τήν ἀπαρίθμηση τῶν προικῶν περιουσι-
ακῶν στοιχείων, ἀκινήτων καί κινητῶν.

2. Δέν γίνεται ἀναφορά στή μητέρα τῆς νύμφης Μαρίας, ἡ ὁποία
πιθανῶς νά εἶχε ἀποβιώσει ἢ οἱ γονεῖς τῆς νύμφης νά εὐρίσκοντο
σέ διάσταση. Ἀναφέρεται ὅμως ὁ ἀδελφός τῆς νύμφης Γεώργιος.

3. Ἡ μητέρα τοῦ γαμβροῦ Νικολάου, τῆς ὁποίας δέν ἀναγράφε-
ται τό ὄνομα, προικίζει τόν υἱόν της μέ διάφορα πράγματα, ἀκίνη-
τα καί κινητά.

4. Μεταξύ τῶν ὑπογραφῶν τῶν παρισταμένων εἶναι καί ἐκείνη
τοῦ Δημάρχου τῆς Νισύρου Μιχαήλ Παύλου.

5. Γραφέας τοῦ Προικοσυμφώνου εἶναι ὁ Νικήτας Νικητιάδης,
Γραμματεὺς τῆς Κοινότητος, ὁ ὁποῖος φαίνεται νά εἶναι κάτοχος
καλῆς παιδείας, ἐπεὶ δὲ τό κείμενο εἶναι γραμμένο μέ μεγάλη ἐπιμέ-
λεια, εὐανάνγνωστο καί χωρίς λάθη.

σόξυλο κατεσκευάζοντο καί συνεχίζουν νά κατασκευάζονται κασέλες, μπαούλα,
διάφορα οἰκιακά ἐπιπλα, εἰκονοστάσια χριστιανικῶν ναῶν, φέρετρα κ.λπ.

49. Στυλιαντώνης: Προφανῶς ὁ Ἀντώνιος, ὁ υἱός τοῦ Στυλιανοῦ. Στήν Κρήτη
ὁ υἱός τοῦ Στυλιανοῦ ἀποκαλεῖται «Στυλιαναντώνης».

50. Κουτζομούτης, ὁ: Κουτσομούτης = Ἐκεῖνος ἀπὸ τῆς μύτης τοῦ ὁποίου ἔχει
ἀποκοπή τό ἄκρον. Πρβλ. ρῆμα: κουτσομυτίζω. Πολλὰ ἐπώνυμα προέρχονται
ἀπὸ παρωνύμια.

51. Μέχρι σήμερα διατηρεῖται στή Νίσυρο τό ἐπώνυμο Παρθενιάδης.

VIII. ΠΡΟΙΚΟΣΥΜΦΩΝΟΝ: 17-01-1851⁵²**1) Περίληψη**

Ἀμφότεροι οἱ γονεῖς τῆς Καλῆς (Καλλιόπης) Γεωργιάδου ἔχουν ἀποβιώσει, ἀλλά ἔχουν κάνει Διαθήκη, σχετικά μέ τήν προικοδότηση τῆς κόρης των. Οἱ δύο ἀδελφοί τῆς Καλῆς, ὁ Ἰωάννης καί ὁ Παντελῆς Γεωργιάδης, ἀποφασίζουν νά συνάψουν σέ γάμο τήν ἀδελφή των Καλή μετά τοῦ Φυλακτοῦ (Θεοφύλακτου) Σταματιάδη καί τήν προικίζουν μέ ἀκίνητα καί κινητά περιουσιακά στοιχεῖα, τά ὁποῖα περιλαμβάνονται στό Προικοσύμφωνο αὐτό.

Ἐπίσης ἡ μητέρα τοῦ γαμβροῦ Καλή (Καλλιόπη) τοῦ Ράφτη, ὅπως ἐκείνη ἀναφέρεται στό Προικοσύμφωνο αὐτό, τῆς ὁποίας ὁ σύζυγος ἔχει ἀποβιώσει, ἀλλά ἔχει ἀφήσει σχετική Διαθήκη, προικίζει τόν υἱό της Φυλακτό Σταματιάδη, σύμφωνα μέ τή Διαθήκη τοῦ πατέρα του, ἀλλά καί μέ δική της θέληση, μέ διάφορα περιουσιακά στοιχεῖα, τά ὁποῖα ἐπίσης περιλαμβάνονται στό Προικοσύμφωνο.

2) Κείμενο

«1/Τῇ 17. Ἰανουαρίου 1851.

2/Τήν σήμερον ἠθελήσαμεν, τά δύο ἀδέλφια, <ὁ> Ἰω(άννης) 3/κ(αί) <ὁ> Παντελῆς, διά <νά> νυμφεύσωμεν⁵³ τήν αὐταδέλφην μας 4/Καλήν, κατά τās Διαθήκας τῶν γονέων μας. Συνά5/πτομεν εἰς γάμον τήν αὐταδέλφην μας Καλήν, μετά 6/<τοῦ> Φυλακτοῦ⁵⁴ Σταματιάδη.

Πρῶτον λοιπόν τοὺς εὐχόμεθα, 7/νά ἔχουν τήν εὐχήν τῶν γονέων μας, δεύτερον 8/τῆς δίδωμεν τά μητρικάτα πράγματα. Εἰς τά Φύκια 9/τό πρᾶγμα, ὡς καθὼς εὐρίσκεται, εἰς τήν Ἀγίαν 10/Μαρίνα κ(αί) τά δύο μέρη, ὡς εὐρίσκονται, εἰς τήν 11/Πλατείαν τό ἀμπέλι, ὡς εὐρίσκεται, τό ὁσπίτι 12/ον εἰς τό Κομμάτιν, ὡς εὐρίσκεται, μέ τήν στέρνα 13/κ(αί) δύο πάγκους, σεντούκι 1, 6 εἰκονίσματα, 14/1 μέγαλον σεντόνιον, 2 μικρά κ(αί) ἔν παλαιόν, 15/κ(αί) τῆς Διαμαντίδαινας τά 100 γρ(όσια) κ(αί) τῆς 16/Τριπάραινας τά 120 <γρ(όσια)>, τά <γρόσια> τοῦ Χ(αζῆ)-Ἀποστόλη τούτου τά 100, 17/κ(αί) μίαν κρεββατόστρωση, ἔν ζευγάρι μύλους, ἔν 18/μοχθερόν⁵⁵ θῆλυ, μέ ἓνα γουρούνι θῆλυ, ἔν ζευγάρι 19/βέργες μαργαριταρένιες κ(αί) 5 σκλέτενες

52. Σ. Α., τ. Α' (1999), σ. 246-248.

53. Τό ὀρθόν εἶναι: «νά ὑπανδρεύσωμεν».

54. Φυλακτός: Προφανῶς ἀπό τό «Θεοφύλακτος».

55. Μοχθερόν, τό: χοῖρος θηλυκός.

κ(αί) 20/2 ζευγάρια φουσκία, 1 μεγάλο κ(αί) ἔν μικρόν 21/κ(αί) ἔν ζευγάρι κουμπία κ(αί) μίαν ἄλυσιν 22/1 βελόνα μεγάλην κ(αί) ἕναν λαϊμόν, γυναικεῖα 23/πουκάμισα 19, σκέπες 3, μουστουχιές 3, εἰκονίσματα 24/ματα 3, σκούφιες 4, ταβάδες 2, μαντήλες 25/6.

//σ. 247:

26/Τῆς δίδωμεν πατρικά κατὰ τὴν Διαθήκην 27/τοῦ πατρός μας: Εἰς τό Γιαλισκάρι τό χωράφι, 28/τὴν Πλαγίαν τοῦ Λεμονῆ, εἰς τόν Πρινιά⁵⁶ τό 29/πατρικόν κ(αί) τό ἀποκάτω, τό γονικόν μας, μέ τὴν 30/κρεπτήν, ὡς εὐρίσκεται, εἰς τόν Μυλοκράτην τίς Πλαγίς, 31/εἰς τὰ Λιόπυρα τό ἀμπέλι, εἰς τό Καμπί τὴν τάβλα, 32/κ(αί) τόν κῆπον εἰς τὴν Λίμνην κ(αί) 300 γρ(όσια).

33/Δίδω κ(αί) ἐγώ, ἡ Καλή τοῦ Ράφτη⁵⁷, τοῦ υἱοῦ μου τοῦ 34/Φυλακτοῦ, κατὰ τὴν Διαθήκην τοῦ πατρός του 35/κ(αί) μέ τὴν δική μου θέληση, τό χωράφιον 36/εἰς τὴν Ἑμπασιν, ὡς εὐρίσκε(ται), εἰς τὰ Φρουνιά⁵⁸ τό χωράφι, 37/εἰς τόν Σωτήρα⁵⁹ τὴν τάβλαν, <εἰς> τόν Ἅγιον Κων38/σταντῖνον τό ἀμπέλι μέ τὴν κρεπτήν, μέ 2 στά39/μνες, εἰς τό Λακκί τόπους 4, εἰς τό Ἀρειάνι τό χωράφι, 40/τὰ δύο κομμάτια, εἰς τό Καμπί, τό πάνω καί τό κάτω, 41/εἰς τὰ Συελλάτα⁶⁰ <τό χωράφι> ὡς εὐρίσκεται, εἰς τὰ Βαθειά 42/τό πρᾶγμα μας, τὴν κρεπτήν εἰς ταῖς Βάσσαις, μέ ἀγγεῖα 43/3, εἰς τό Κάστρο τό κελλάρι ἄρματωμένο, μέ τό 44/ἀνώγειόν του κ(αί) νά σταθοῦν κ(αί) οἱ δύο νά τό 45/κτίσουν κ(αί) ὅποιο θέλει, νά παίρνη ὁ Φυλακτός.

46/Τοῦ δίδομεν κ(αί) τὰ σπίτια εἰς τό Κομμάτι 47/μέ τὴν στέρνα κ(αί) 1 πάγκον καί τό σεντούκι 48/τοῦ πατέρα του, 3 σεντόνια κ(αί) ἕν μαζελάρι, 49/ἀντρεία⁶¹ πουκάμισα 6 κ(αί) 50/2 γυναικεῖα, 3 ζευγάρια βέργες σκλέτενες,

56. Πρινιάς, ὁ: Περιοχή ἢ χωράφι μέ πρίνους. Πρίνος ἢ πρινάρι ἢ πουρνάρι: Δρῦς ἢ κοκκοφόρος (*Quercus coccifera*). Γ. Χριστόπουλος, *Φυτολογία* 1990, σ. 55-56.

57. Καλή (Καλλιόπη) τοῦ Ράφτη: Πρόκειται γιὰ τὴ μητέρα τοῦ γαμβροῦ Φυλακτοῦ.

58. Φουρνιά, ἡ Φρουνιά, τά: τοπ., Τσιρπανλῆς 2018, σ. 193, 1344 καί 1522.

59. Εἰς τόν Σωτήρα: Ἦτοι στὴν περιοχή, ὅπου κεῖται ὁ ναός τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος (6. Αὐγούστου). Τότε, ὅπως συμβαίνει καί σήμερα, ἐξωκλήσια ἐδίδαν καί συνεχίζουν νά δίδουν τὴν ὀνομασία των στίς γύρω ἀπὸ αὐτὰ περιοχές.

60. Συελλάτα ἢ Συγκελλάτα ἢ Σιδελλάτα, τά: τοπ., Τσιρπανλῆς 2018, σ. 158, 1309 καί 1510.

61. Ἀνδρεία: ἀνδρικά.

//σ. 248:

51/έν ζευγάρι κουμπία, 2 πλεκτά, έν ζευγάρι 52/μύλους, άξίνες 3, λούρα ζυγήν μίαν, κασμά 1, 53/(ύ)νία 2, φουσκία ζευγάρι έν κ(αί) έν 54/ζευγάρι βόδια κ(αί) νά δίδει τοῦ ἀδελφοῦ του, ὅποτε 55/παν-
τρεφθεῖ, ένα ἀκριμάδι⁶² κ(αί) ένα κῆπον κ(αί) νά φυτεύω 10 56/αὐλά-
κια, ἔως νά ζῶ, 4 εἰκονίσματα κ(αί) 18 57/τζανάκια⁶³ κ(αί) έν δακτυ-
λίδιον μαλαματένιον 58/κ(αί) μίαν διαμαντόπετρα, ένα Ἀνθολόγιον,
59/μίαν σκρόφα⁶⁴ κ(αί) 2 μπότζες κ(αί) τήν εὐχή μου.

60/Γράφομεν κ(αί) ἡμεῖς, οἱ δύο ἀδελφοί, Ἰω(άννης) κ(αί) Παν-
τελῆς, 61/τῆς ἀδελφῆς μας τῆς Καλῆς, εἰς ταῖς Βάσσαις τήν κρεπτήν,
62/κ(αί) έν ζευγάρι μύλους κ(αί) μίαν 63/μεγάλην τέξερην.

Γράφω κ(αί) ἐγώ Ἰω(άννης) 10 νησιό⁶⁵ 64/κ(αί) μίαν σκάφη κ(αί)
ένα τραπέζι κ(αί) έναν μεγάλον 65/νῆσσον κ(αί) έν μεγάλον σεντούκι
κ(αί) έναν καμουχάν κ(αί) ἡ θέλη66/σή μας, μέ τήν εὐχή τῶν γονέων
μας.

67/Νικόλαος Βροντόλαλος⁶⁶

68/Ἰωάννης [Γεωργιάδης] ὑπόσχομαι εἰς τά ἄνωθεν

69/Παντελῆς Γεωργιάδης ὑπόσχομαι

70/Χ(αζῆ)-Δημήτρης – Χ(αζῆ)-Ἰακώβου παπαῶ.

71/πα(παῶ) Καμαρινός παρών⁶⁷

72/Κ(ωνσταντίνος) Ξένος⁶⁸

62. Ἀκριμάδι, τό: μία ἄκρη χωραφιοῦ.

63. Τζανάκια ἢ τσανάκια, τά: τσανάκα, ἡ = μεγάλου μεγέθους πήλινη λεκάνη. Τσανάκι, τό = μικρό πήλινο λεκανίδιο. Πρβλ. Τσανάκκαλε: Πόλη τῆς ΒΔ Τουρ-
κίας, πλησίον τῆς ἀρχαίας Τροίας, κέντρο παραγωγῆς πηλίνων ἀντικειμένων.

64. Σκρόφα, ἡ: θηλυκός χοῖρος.

65. Νῆσσα, ἡ: πάπια. Πρβλ. τό σχετικό γνωμικό: «Σύ δέ, ποιούμενος τήν νῆσ-
σαν», ἦτοι: «Ἐσύ ἔκανες τόν ἀδιάφορον».

66. Νικόλαος Βροντόλαλος ἢ Βοντάλαλος: Μητέρα του ἡ Ἄννα τοῦ παπαῶ Παντελῆ. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 964. Ἐπίσης: Νικόλαος Βροντάλαλος ἢ Βρον-
τόλαλος τοῦ Γεωργίου: Τσιρπανλῆς 2018, σ. 533, 616 καί 1248.

67. Παπαῶ Νικόλαος Καμαρινός: Τσιρπανλῆς 2018, σ. 73, 90 καί 1294. Βλ. καί:
παπαῶ Πασχάλης Καμαρινός, υἱός τοῦ παπαῶ Νικολάου Καμαρινοῦ. Τσιρπανλῆς
2018, σ. 118, 1238 καί 1344.

68. Κωνσταντίνος Ξένος: Πρόκειται γιά τόν Κωνσταντῖνο (1800/1801-
1882/1883), υἱό τοῦ παπαῶ Ἰωάννη Σακελλίου ἢ Σακελλαρίδου, μαθητή τοῦ παι-
δαγωγοῦ καί φιλοσόφου Θεοφίλου Καῖρη (1784-1853), ὁ ὁποῖος Κωνσταντῖνος,
ὕστερα ἀπό ἔριδα μέ τόν πατέρα του παπαῶ Ἰωάννη Σακελλαρίδη καί τήν ἀπο-
κήρυξή του ἀπό αὐτόν, λόγω ἰδεολογικῶν διαφορῶν, ἄλλαξε τό ἐπώνυμό του καί
ἀπό Σακελλαρίδης ἀπεκαλεῖτο Ξένος.

73/Ἀντώνιος Λιβιτζής⁶⁹ – Διακαντώνης Γαλουζής βεβαιῶ
74/Κώνστας Γεωργίου βεβαιῶ. Γεώργιος Ἰω(άννου), διὰ χειρός
μου γράφω».

3) Παρατηρήσεις

1. Ἀπό τό Προικοσύμφωνο ἀπουσιάζει ἡ τυπικά συναντώμενη ἀρχή: «Ὁ μὲν Θεός πλάσας τόν ἄνθρωπον... κ.λπ.», ἡ ὁποία ἀπαντᾷ στά περισσότερα Προικοσύμφωνα τῆς Νισύρου τοῦ 19ου αἰ. Τό κείμενο ἀρχίζει μέ τά προικοδοτούμενα στή νύμφη ἀκίνητα καί κινητά.

2. Ἀναφέρονται τά ὀνόματα καί τά ἐπώνυμα τοῦ γαμβροῦ καί τῆς νύμφης, τῶν ἀδελφῶν τῆς νύμφης, τῆς μητέρας τοῦ γαμβροῦ καί τοῦ ἀδελφοῦ του, ὅχι τόσο σύνηθες κατά τήν ἐποχή αὐτή.

3. Ὑπάρχει Διαθήκη τοῦ ἀποβιώσαντος πατέρα, τόσο τοῦ γαμβροῦ, ὅσο καί τῆς νύμφης.

Ὁ Κωνσταντῖνος Σακελλαρίδης ἡ Ξένος ἦταν προικισμένος ἀπό τή φύση μέ ἐξαιρετικά πνευματικά χαρίσματα καί εἶχε τύχει καλῆς παιδείας. Ἦταν ὁ πρῶτος Νισύριος, ὁ ὁποῖος ἐπεράτωσε τό Γυμνάσιο τῆς Σύρου. Ἐργάσθηκε ὡς διδάσκαλος σέ διάφορα μέρη καί συνήνησε τεράστιες δυσκολίες στή ζωή του, ἐξ αἰτίας τῶν φιλελευθέρων ἀπόψεων αὐτοῦ. Πολεμήθηκε γιά τίς ιδέες του, τόσο ἀπό τόν πατέρα του παπᾶ Ἰωάννη Σακελλίου ἡ Σακελλαρίδη, ὅσο καί ἀπό τόν πρῶτο του ἐξάδελφο, ἀπό τήν πλευρά τῆς μητέρας του, Ἡγούμενο τῆς Σπηλιανῆς Ἀρχιμανδρίτη Νεόφυτο Ἱερομνήμονος ἡ Ζαμπέτογλου, υἱό παπᾶ Ἀντωνίου. Βλ. Ἰ. Βολανάκης, *Θεόφιλος Καΐρης* 2010, σ. 120-140.

Ἀδελφός τοῦ Κωνσταντίνου Σακελλαρίδου ἡ Ξένου ἦταν ὁ Νικόλαος Σακελλαρίδης, ὁ ὁποῖος γιά ἓνα χρονικό διάστημα καί πιθανῶς κατ' ἐπίδραση τοῦ ἀδελφοῦ του Κωνσταντίνου, ὑπέγραφε ἀντί τοῦ Σακελλαρίδης, ὡς Ξένος. Ὁ Νικόλαος εἶναι ὁ συντάκτης καί γραφέας πολυαριθμῶν ἐγγράφων τοῦ Ἀρχιεῖου τῆς Σπηλιανῆς καί ἄλλων. Τά κείμενα αὐτά εἶναι γραμμένα μέ ἰδιαίτερη ἐπιμέλεια, εὐανάγνωστα καί μέ ἐλάχιστα σφάλματα.

69. Λιβιτζής: ἐπώνυμο, πού σημαίνει ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος κατάγεται ἀπό τό Λιβίσι, πόλη ἡ ὁποία ἔκειτο πλησίον τῆς Μάκρης (σημερινό Fethiye), στή ΝΔ Μικρά Ἀσία. Τό Λιβίσι κατοικεῖτο ἀποκλειστικά ἀπό Ἑλληνες Ὀρθοδόξους Χριστιανούς καί ὁ πληθυσμός του ἀνῆρχετο σέ 6.000 περίπου. Συνεπεία τῆς Μικρασιατικῆς καταστροφῆς (1922), οἱ κάτοικοι αὐτοῦ τό ἐγκατέλειψαν καί ἤλθαν στήν Ἑλλάδα. Ἐκτοτε παραμένει ἀκατοίκητο, διατηρούμενο ὅμως σέ πολύ καλή κατάσταση. Τελευταία τό Ὑπουργεῖο Πολιτισμοῦ τῆς Τουρκίας περιέφραξε τόν οἰκισμό, τόν ὀργάνωσε ὡς Ἀρχαιολογικό Χώρο καί εἶναι ἐπισκέψιμος. Εἶναι δυνατόν νά λεχθεῖ, ὅτι τό Λιβίσι εἶναι «ὁ Μυστράς» τῆς ΝΔ Ανατολίας (Τουρκίας) καί δέχεται χιλιάδες ἐπισκέπτες ἐτησίως. Βλ. Ἰ. Βολανάκης, *Αρχαιότητες Μικρᾶς Ἀσίας* 2020, σ. 439-444.

4. Οί άδελφοί τής νύμφης καί ή μητέρα τοῦ γαμβροῦ, πέραν ἐκείνων πού ἀναφέρονται στίς ὑπάρχουσες Διαθήκες, προικοδοτοῦν ἐξ ιδίων τούς μέλλοντες νά ἔλθουν εἰς γάμου κοινωνία.

5. Ὁ μέγας ἀριθμός τῶν παρισταμένων καί ὑπογραφόντων μαρτύρων ἀποσκοπεῖ στό νά προσδώσει ιδιαίτερο κύρος στό Προικοσύμφωνο αὐτό.

ΙΧ. ΠΡΟΙΚΟΣΥΜΦΩΝΟΝ: 21-01-1851⁷⁰

1) Περίληψη

Οἱ γονεῖς τής νύμφης, τῶν ὁποίων δέν ἀναφέρεται τό ὄνομα καί τό ἐπώνυμο, προικίζουν τήν κόρη των, τής ὁποίας ἐπίσης δέν ἀναγράφεται τό ὄνομα, μέ ὀρισμένα κινητά καί ἀκίνητα. Ὁ γαμβρός ὀνομάζεται Κωνσταντῖνος (Κωνσταντῆς) Ἀνδρουλῆς. Ὁ πατέρας τοῦ γαμβροῦ, τοῦ ὁποίου ἐπίσης δέν ἀναφέρεται τό βαπτιστικό ὄνομα, φαίνεται νά ἔχει ἀποβιώσει. Ἡ μητέρα τοῦ γαμβροῦ, ἡ Μπιστοῦ⁷¹ Ἀνδρουλῆ, προικίζει τόν υἱό της Κωνσταντῆ. Ἀναφέρεται καί ὁ ἀδελφός τοῦ πατέρα τής νύμφης, ὁ ὁποῖος ὀνομάζεται Γεώργιος καί πού παρίσταται καί ὑπογράφει στό τέλος τοῦ Προικοσυμφώνου, ὡς μάρτυρας.

2) Κείμενο

«1/Μέ τήν εὐχή μου δίδω πρός τά 2/τέκνα μου⁷², ὡς ἔπεται.

3/Ἐκ τῶν κινητῶν κ(αί) ἀκινήτων 4/κρατίζομεν διά χάριτα⁷³ τοῦ υἱοῦ μας 5/τό χωράφιον εἰς τοῦ Ραπανᾶ. Κρατίζομεν κ(αί) παντελῶς τό χωράφιον εἰς τόν 7/Ἅγιον Βασίλειον. Κρατίζομεν γεροντο8/μοίριον εἰς τόν Ραμόν, εἰς τήν ἔσω μεριάν 9/τῆς ἀμυγδαλιάς κ(αί) ἀπ' ἔξω ἀπό τά 10/Ἑδράκια⁷⁴ δύο, εἰς Καμπί τόν ἔληττα 11/κ(αί) τήν μεγάλην ἀμυγδαλιάν, εἰς τόν Τροῦλ12/λον τάς δύο ἔξω μεριάς, τά

70. Σ. Α., τ. Α' (1999), σ. 249-251.

71. Μπιστοῦ, ἡ: Πρόκειται γιά τή μητέρα τοῦ γαμβροῦ Κωνσταντῖνου Ἀνδρουλῆ. Μπιστοῦ ἢ Πιστοῦ, πιθανῶς ἀπό τό Πιστός, ὄνομα ἢ ἐπώνυμο, τό ὁποῖο ἔφερε ὁ σύζυγος αὐτῆς ἢ ἀπό τό Εὐπιστία ἢ Εὐπιστος.

72. Πρόκειται προφανῶς γιά τόν πατέρα τής νύμφης, χωρίς νά ἀναφέρεται βαπτιστικό ὄνομα καί ἐπώνυμο.

73. Χάριτα: χωράφι, συνήθως ἀπό τή μητρική περιουσία, στόν πρωτογυιό. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 428-429, 1365 καί 1526.

74. Ἑδράκια, τά: τοπ., ἀπό τά Ἑδρὺς = Δρυς. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 193, 195 καί 1423.

δένδρα, συ13/κές κ(αί) ἀμυγδαλιές, καθώς κ(αί) τήν γιστέρναν μέ τό ἀμπέλι κ(αί) νά πίνωμεν νερόν 14/ἀπό τήν στέρναν, ἕως νά ζῶμεν. Κρατί15/ζομεν προσέτι παντελῶς τά κομμάτια 16/εἰς τά Πλα(γ)οῦ-δια⁷⁵ τοῦ Ἄργους.

Κρατίζομεν 17/τά ὀσπίτια εἰς τά Ἀλώνια παντελῶς. 18/Δίδωμεν τά ὀσπίτια εἰς τόν Ποταμόν, πάγ19/κον ἕνα, κρεββατοστρώσιον ἕν, στῶ20/μα ἕν, μαζελάρια μεγάλα τρία κ(αί) ἕν 21/μικρόν, ἕν μέγα σινδόνιον, ἕν κλώστρε22/νον κ(αί) ἕν ἐπανωσίνδονον, ὑποκάμισα 23/γυναικεῖα δεκαπέντε, σκέπην μεγάλην 24/μίαν κ(αί) δύο μικρές, μου-στουχίες τρεῖς, σκούφιες 25/τρεῖς, πετζέτες ἕξ, σφυδῶματα⁷⁶ πέντε, ἄση26/μικόν, ὅσον εὐρίσκεται.

27/Ζευγάρι ἕν⁷⁷, ἀρεστόν ἕν⁷⁸, ὄνον ἕνα θῆ28/λυ, χοίρους δύο, ἄρσεν κ(αί) θῆλυ, ἀξίνες τρεῖς, 29/λούρα ζεύγη δύο, ὑνία δύο, μύλους ζεύγη 30/δύο, τραπέζιον ἕν, τσαπράζιον ἕν⁷⁹,

//σ. 250:

31/κρεπτήν εἰς ταῖς Μηλιαῖς μίαν, μέ ἀγγεῖα 32/κρασικά τρία κ(αί) δύο στάμνες, ἕν γανιτά(λι) κ(αί) 33/στέρνα εἰς τόν Ραμόν μίαν, εἰς ταῖς Μηλιαῖς μίαν <στέρναν>, 34/στάμνες δύο, ἕν κουρούπιον κ(αί) ἔτι ἕν μικρόν <κουρούπιον> 35/κ(αί) ἕν διούριον⁸⁰, ἕν τηγάνιον, εἰκο-νίσμα36/τα τρία, κῆπον ἕνα.

37/Δίδω ὁ πατήρ τῆς θυγατρὸς μου, τήν 38/σκαλουσκιάν εἰς ταῖς Φωλιές, μίαν ἄλυσον, 39/μίαν στάμναν, ἕνα ταβάν, ἕν τεξεράκιον, 40/κ(αί) ἕν πάπλωμα κ(αί) τήν εὐχήν μου.

41/Δίδω ἡ Μπιστοῦ Ἀνδρουλῆ, τοῦ 42/υἱοῦ μου Κωνσταντῇ τήν τάβλαν μας 43/εἰς τά Κανάφια, τό χωράφιον εἰς τοῦ 44/Βουτύλου, τό κομμάτιον εἰς τόν Κέν45/τρην μέ τήν κρεπτήν, ὡς εὐρίσκεται, 46/τό χωράφιον εἰς τοῦ Σκουλουπιάτη, 47/τό ὀσπίτιόν μου εἰς τά

75. Πλα(γ)οῦδια, τά: τοπ., στό Ἄργος. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 192, 1364 καί 1491.

76. Σφύωμα ἢ σφύδωμα, τό: Ἀπό τό ὀσφύς – σφύ(δ)ωμα = χρυσοκέντητο στη-θόπανον. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 251, 963, 1349 καί 1511.

77. Ζευγάρι ἕν: Ἐννοεῖται ἕνα ζευγάρι βόδια γιά ὄργωμα τῶν χωραφῶν.

78. Ἀρεστόν, τό: Ἀγέλαδα, ἡ.

79. Τσαπράζιον, τό, πληθ. τσαπράζια, τά: Τά ἀργυρά ἢ ἐπίχρυσα κοσμήματα, τά ὁποῖα ἐφέροντο σταυρωτά στό στήθος, ἀποτελώντας ἐξάρτημα τῆς παραδο-σιακῆς ἀνδρικῆς φορεσιᾶς τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος.

80. Διούριον τό: μικρό πῆλινο κουρουπάκι, τό ὁποῖο δέχεται τή σούμα ἢ ρακή, κατὰ τή διάρκεια τῆς ἀπόσταξης τῶν στρεμφύλων ἢ τσίκουδων. Στήν Κρήτη ὀνομάζεται «κουρουπάκι τῆς ρακῆς».

Ἀλώνια, κῆπον 48/ἕνα, κρεπτήν εἰς ταῖς Βάσσαις μίαν, μέ 49/ἀγγεῖα δύο, ὑποκάμισα γυναικεῖα 50/τέσσαρα, ἀνδρικά δεκατρία, σκέπην 51/μίαν, μαξελάρια δύο, ἕν μέγα κ(αί) ἕν μι52/κρόν, σινδόνιον ἕν, πλεκτόν ἕν, βέργες 53/ζεύγη <δύο> μαργαριταρένιες, φουσκία ζεύγος 54/ἕν, πάγκον ἕνα, μύλους ζεύγος ἕν, τηγάνιον 55/ἕν, τεξεράκιον ἕν, εἰκόνημα ἕν.

Τά δέ 56/πατρικά του, τήν ταύλαν εἰς τά Κανάφια, 57/ἕν κομμάτιον εἰς τά Κλήματα, τό κομμά58/τιον εἰς τό Καμπί μέ τόν ἔληθα, τήν πλαγιάν 59/εἰς τήν Ἀγίαν Μαρίνα, ἀπό τό σπηλάδιον 60/κ(αί) κάτω, τό χωράφιον εἰς τήν Κοφθάκαν, 61/τούς κηπούλους εἰς τόν Σταυρόν, τό κάτω 62/χωράφιον τό τρίτον εἰς τά Σύ(γκ)ελλάτα, τήν πλα-
//σ. 251:

63/(γ)ούλαν εἰς τοῦ Μουλούδη, τόν κῆ64/πον εἰς τόν Ἅγιον Σάββα, τό κελ65/λάριον εἰς τό Κάστρον, τό μισόν 66/πλάγιον εἰς τόν Τροῦλλον, δύο 67/σεντούκια, μίαν εἰκόνα τοῦ Ἀγίου 68/Ἀνδρέου.

Κρατίζω γεροντομοῖριον τό 69/κομμάτιον εἰς τόν Κέντρην κ(αί) τήν τάβλα 70/εἰς τοῦ Σκουλουπιάτη, ἀμπέλιον κ(αί) τήν τάβ71/λαν εἰς τά Κανάφια.

72/Τήν 21. Ἰανουαρίου 1851.

73/Ὅσα ἐδιατάχθησαν εἰς τά ἄνωθεν, μέ τήν εὐχήν μου.

74/Ὁ δέ Γεώργιος, αὐτάδελφός του, ὑποφαίνομαι.

75/Ὁ τοῦ παρόντος Γραφεύς Ν(ικόλαος) Σακελλαρίδης»⁸¹.

3) Παρατηρήσεις

1. Ἀπουσιάζει τό τυπικά ἀπαντῶμενον στήν ἀρχή τῶν περισσοτέρων Προικοσυμφώνων κείμενον. Μάλιστα θά μπορούσε κανεῖς νά ὑποθέσει, ὅτι ἔχει ἀπωλεσθεῖ ἡ ἀρχή τοῦ Προικοσυμφώνου αὐτοῦ,

81. Ὁ Νικόλαος Σακελλαρίδης ἢ Ξένος (*περίπου 1805 ± μετά τίς 26-05-1884), ἦταν υἱός τοῦ παπᾶ Ἰωάννου Σακελλίου ἢ Σακελλαρίδου καί ἀδελφός τοῦ Κωνσταντίνου Σακελλαρίδου ἢ Ξένου (*1802 ± 1883). Ὁ Νικόλαος Σακελλαρίδης ἐμφανίζεται νά συντάσσει καί νά υπογράφει ἐγγράφα μεταξύ τῶν ἐτῶν 1846-1853 καί 1857-1884. Μετά τό ἔτος 1838 ἐμφανίζεται ἐνίοτε νά υπογράφει ἀντί Σακελλαρίδης, ὡς Ξένος, προφανῶς κατ' ἐπίδραση τοῦ ἀδελφοῦ του Κωνσταντίνου Σακελλαρίδου, ὁ ὁποῖος μετά τήν ἰδεολογικοῦ χαρακτήρα ἔριδα μέ τόν πατέρα του παπᾶ Ἰωάννη Σακελλαρίδη, ἄλλαξε τό ἐπώνυμό του ἀπό Σακελλαρίδης σέ Ξένος. Ὁ Νικόλαος ἀργότερα ἐγκατέλειψε τό ἐπώνυμο Ξένος καί ὑπέγραφε ὡς Σακελλαρίδης. Τελευταία ὑπογραφή αὐτοῦ σώζεται σέ ἐγγράφο τῆς 26-05-1884. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 38-39.

λόγω μή αναφοράς τῶν ὀνομάτων καί ἐπωνύμων, τόσον τῶν γονέων τῆς νύμφης, ὅσον καί τῆς ἰδίας τῆς νύμφης καί τοῦ γαμβροῦ.

2. Στό τέλος τοῦ Προικοσυμφώνου αὐτοῦ καί στόν στίχο 73, τά ἀναγραφόμενα φαίνεται νά ἀπηχοῦν τή θέληση τοῦ πατέρα τῆς νύμφης, χωρίς ὅμως πάλι νά γίνεται ἀναφορά τοῦ ὀνόματος καί τοῦ ἐπωνύμου αὐτοῦ.

3. Ἀπό τό τέλος τοῦ Προικοσυμφώνου λείπουν οἱ συνήθεις ὑπογραφές τῶν μαρτύρων. Ὑπογράφει ὡς παριστάμενος, μόνον ὁ Γεώργιος, ἀδελφός τοῦ πατέρα τῆς νύμφης.

X. ΑΠΟΔΕΙΞΙΣ ΧΗΡΑΣ ΜΙΧΑΗΛ ΚΛΕΑ: 27-01-1851⁸²

1) Περίληψη

Πρόκειται γιά ἀπόδειξη, ἀναφορικά μέ χρήματα, τά ὁποῖα ἔλαβε ἀπό Ὁμολογίες καί προπωλημένα εἶδη, ἡ χήρα τοῦ μακαρίτου Μιχαήλ Κλέα, τῆς ὁποίας ὅμως δέν ἀναφέρεται τό ὀνοματεπώνυμο. Τό συνολικό ποσόν τῶν χρημάτων τά ὁποῖα ἔλαβε ἀνήρχετο σέ 985 γρόσια.

2) Κείμενο

«1/Ἐκ τῶν ὀπισθεν Ὁμολογιῶν ἔλαβεν ἡ σύζυγος τοῦ μακαρίτου Μιχ(αήλ) Κλέα⁸³ τήν

Ὁμολογί3/αν τοῦ Ἐμμ(ανουήλ) Σακλαρῆ, γρ(όσια) τριακ(όσια) πενήντα, γρ(όσια): 350.

4/Τήν Ὁμολογίαν τοῦ Γεωργ(ίου) Ἰγνατίου πενήντα γρ(όσια): 050.

5/Τήν Ὁμολογίαν Μιχ(αήλ) Κωνστ(αντίνου) Βροντολάλου διακόσ(ια) γρ(όσια): 200.

6/«Σύνολον» Γρ(όσια): 600.

7/Ἐλαβεν ἡ ἰδία ἐκ τῶν προπωλημένων τριακόσ(ια) ὀγδοήντα πέντε γρ(όσια): 385.

8/«Σύνολον» γρ(όσια): 985.

9/Τήν 27. Ἰανουαρίου 1851.

10/Ἡγούμενος τῆς Σπηλιανῆς παρών.

11/Χ(αζῆ) Μ(ιλτιάδης) Λογοθέτης παρών.

82. Σ. Α., τ. Α' (1999), σ. 252.

83. Κλέα: Κλέου ἢ Ἡλιάδου, ἀπό τό Ἥλιας.

12/Γεώργιος) Κωνστ(αντίνου) Βροντολάλου, διά τοῦ Ν(ικολάου) Σακελλαρίδου.

13/Γεώργιος Μιχαήλ παρών.

14/Ἰωάννης Σακέλλαινας⁸⁴ παρών.

15/Διακο-Ἀντώνης <παρών>.

16/Γεώργιος Κωνσταντίνου παρών

17/πα(πᾶ) Νικόλας παρών.

18/Ὁ Δήμαρχος Χ(αζή)-Νικόλαος

19/Ν(ικόλαος) Σακελλαρίδης παρών».

3) Παρατηρήσεις

Τό κείμενο εἶναι σύντομο, λιτό, καλογραμμένο καί εὐανάγνωστο. Ἐντύπωση προκαλεῖ, ὅτι τό κείμενο αὐτό στό τέλος φέρει τίς ὑπογραφές δέκα συνολικά μαρτύρων. Μεταξύ αὐτῶν συγκαταλέγονται καί οἱ ἑξῆς:

1) Ὁ Ἡγούμενος τῆς Μονῆς τῆς Παναγίας τῆς Σπηλιανῆς Ἀρχιμανδρίτης Νεόφυτος Ἱερομνήμονος ἢ Ζαμπέτογλου.

2) Ὁ παπᾶ Νικόλαος, καί

3) Ὁ Δήμαρχος Νισύρου Χαζή-Νικόλαος

Γραφέας τοῦ κειμένου εἶναι ὁ Νικόλαος Σακελλαρίδης.

ΧΙ. ΠΡΟΙΚΟΣΥΜΦΩΝΟΝ: 18-02-1851⁸⁵

1) Περίληψη

Ὁ Διακο-Γεώργιος τοῦ Φώτη καί ἡ σύζυγός του, τῆς ὁποίας τό ὄνομα δέν ἀναφέρεται, ἔχουν μία κόρη τήν Εἰρήνη, τήν ὁποία προικίζουν μέ ἀκίνητα, κινητά καί χρήματα, σέ Ὅμολογίες καί μετρητά, τά ὁποία περιλαμβάνονται στό Προικοσύμφωνο αὐτό. Ἐπίσης τήν Εἰρήνη προικίζουν δύο θεῖοι της. Εἶναι ἀξιοσημείωτο, ὅτι στό Προικοσύμφωνο αὐτό δέν ἀναφέρεται τό ὄνομα καί τό ἐπώνυμο τοῦ γαμβροῦ, οὔτε τῶν γονέων του. Ἐπίσης ἀπό τήν πλευρά τῆς οἰκογενείας τοῦ γαμβροῦ δέν ἀναφέρεται κανείς, ὁ ὁποῖος νά τοῦ δωρίζει κάτι.

2) Κείμενο

«1/Εἰς δόξαν Χριστοῦ.

2/18. Φεβρουαρίου 1851.

84. Σακέλλαινας: σύζυγος τοῦ Σακελλάριου ἢ Σακέλλη. Ἐπώνυμο μητρωνυμικό.

85. Σ. Α., τ. Α' (1999), σ. 253.

3/Μέ εὐχαρίστησίν μου, ἐγώ, ὁ Διακο-Γεώργιος Φώτη, ὁμοῦ κ(αί) ἡ συ<μ>βία μου, 4/προυκίζομεν τὴν θυγατέρα μας Εἰρήνην, μέ πᾶσαν μας εὐχαρίστησιν.

5/Δίδωμέν της τὴν τάβλαν εἰς τό Λακκί, εἰς τοῦ Σκουλουπιάτη, τό πρᾶγμα 6/εἰς τὴν Λίμνη, εἰς τίς Ἑξωμερέες⁸⁶ τό μέγαλον μερίδιον κ(αί) τό ὁσπίτι 7/εἰς τὰ Ἀλώνια, ὡς καθὼς εὐρίσκεται.

Πλὴν κρατίζομεν τό μικρόν ὁσπίτι 8/ὡς γεροντομοίρι κ(αί) ἀποθανώντας μου, πάλιν τῆς κόρης μου, τῆς Εἰρήνης. Κρεβ9/βατοστρώσιν ἓνα κ(αί) ἓν στῶμα, τέσσερα σεντόνια, τέσσερα μαξελάρια, 10/κ(αί) μίαν μαξελάρα, δύο πλεκτά, δύο σκούφιε, τέσσερεις πετσέτες, 11/τρεῖς σκέπες κ(αί) δύο μουστουχές, ὑποκάμισα γυναικεῖα δέκα κ(αί) δύο φοῦστες 12/κ(αί) τὴν κασέλα τὴν πατρικὴ μου κ(αί) πέντε κ(ου)ρούπια.

Δίδω κ(αί) τοῦ γαμβροῦ μου δύο 13/βρακιά κ(αί) δύο πουκάμισα κ(αί) τὴν βιστέρνα⁸⁷ τοῦ ὁσπιτίου.

14/Δίδω κ(αί) ἐγώ, ὁ Διακο-Γεώργης τῆς θυγατέρας μου Εἰρήνης, εἰς τό Κοπρίδι 15/τό ἀμπέλι, εἰς τὰ Παλάτια τό πρᾶγμα τό ἥμισυ, τὴν κάτω μεριά κ(αί) τό δέ 16/ἥμισυ, νά μείνη εἰς τόν υἱόν μου τόν Νικολάκη, ἐάν ἔρθῃ εἰς τὴν 17/πατρίδα κ(αί) ἐάν δέν ἔρθῃ, νά μένη εἰς τὴν θυγατέρα μου τὴν Εἰρήνην. 18/Εἰς τό Ἄργος, εἰς τό Κοκκινόματον⁸⁸, <δίδω> τό πρᾶγμα μου, εἰς τὴν Πέραν Σποργιάν⁸⁹ 19/κ(αί) εἰς τόν Πλατύν⁹⁰.

<Ἀκόμη δίδω> ζευγάρι ἓνα⁹¹, μπλεκτά ἓνα κ(αί) μίαν διπλὴν 20/κασώτικη, ἓν ζευγάρι μύλους, μίαν σκάφην, δύο εἰκονίσματα, ἀξίνες 21/δύο κ(αί) μίαν τέξερην κ(αί) μίαν ζυγὴν λούρα, ἓναν κασμά κ(αί) ἓνα σκε22/πάρνι κ(αί) μίαν κούταν κ(αί) ἓνα σουφράν κ(αί) ἓνα ταβάν.

23/Δίδω της καί εἰς μετρητά γρ(όσια) χίλια, ἀρ(ιθμός): 1.000 κ(αί) Ὅμολογίας γροσίων χιλίων, πιστοῦν24/τες ὅλα γρ(όσια) 2.000. Κ(αί)

86. Ἑξωμερέες, οἱ: τοπ., τύπος ἀρχαϊκός, ἀσυναίρετη ἢ κατάληξη. Πρβλ. στήν Κάρπαθο τό τοπ., Ἀχορδέα, ἢ. Σημειωτέον, ὅτι στὸν Ὅμηρο τό φῶς γράφεται ἀσυναίρετο, ὡς «φάος, τό».

87. Βιστέρνα, ἢ: ἀπό τό λατινικὸ cisterna = στέρνα, ὕδατοδεξαμενὴ.

88. Κοκκινόματος, στό Ἄργος: τοπ., Τσιρπανλῆς 2018, σ. 187, 580, 584, 587, 590, 592, 597, 599, 1364 καί 1447.

89. Σποργιά, ἢ ἢ Σποργιές, οἱ: τοπ., Τσιρπανλῆς 2018, σ. 125, 1282 καί 1507.

90. Πλατῆς, ὁ: τοπ., Τσιρπανλῆς 2018, σ. 67 καί 1332.

91. Ζευγάρι ἓνα: Ἐννοεῖται ἓνα ζευγάρια βόδια, κατάλληλα γιὰ τό ὄργωμα τῆς γῆς.

νά τῆς δανείζω τόν παρόντα χρόνον ἕνα, 25/νά δίδω κ(αί) τά δοσίματα ἕνα χρόνον.

Δίδω κ(αί) ἐγώ, ὁ Μιχάλης Φραζῆς, 26/τῆς ἀνεψιᾶς μου Εἰρήνης, μίαν ἀξίνα.

Ἀκόμα τῆς δίδω (ὁ πατέρας της), 27/τῆς κόρης μου (Εἰρήνης), μπόλλιες τρεῖς κ(αί) ἡ εὐχή ἡμῶν κ(αί) πάντων τῶν Ἀγίων.

28/Δίδω κ(αί) ἐγώ, ὁ Μαστρονικόλας, τῆς ἀνηψιᾶς μου, ἕν ζευγάριν μύλους.

29/Ὁ Δήμαρχος Χ(αζῆ)-Νικόλαος παρών.

30/Οἰκονόμος παρών. Νικόλαος Χα(ζῆ) πα(πᾶ) παρών.

31/πα(πᾶ) Μανώλης παρών. Χα(ζῆ) Γεώργης Σιφνιώτης⁹² παρών.

32/Διακο-Ἀντώνης. Φραζῆς Μαστρομανώλης παρών.

33/Νικόλαος Περουλήαινας⁹³ παρών.

34/Χ(αζῆ) πα(πᾶ) Ἀποστόλης. Ν(ικόλαος) Χα(ζῆ) Πετροῦτζος⁹⁴ ἔγραψα».

3) Παρατηρήσεις

1. Εἶναι ἀξιοσημείωτο, ὅτι ἀπό τήν ἀρχή τοῦ Προικοσυμφώνου αὐτοῦ ἀπουσιάζει ἡ συνήθως τυπικά ἐπαναλαμβανόμενη βιβλική φράση: «Ὁ μέν Θεός πλάσας τόν ἄνθρωπον...», ἡ ὁποία ἐπέχει εἶδος εἰσαγωγῆς. Τό κείμενο τοῦ Προικοσυμφώνου ἀρχίζει ἀμέσως ἀπό τό οὐσιαστικό μέρος, ἥτοι ἀναφέρεται στά ἀκίνητα καί τά κινητά, μέ τά ὁποῖα προικίζεται ἡ νύμφη ἀπό τοὺς γονεῖς της καί δύο θεῖους αὐτῆς.

2. Ἡ οἰκογένεια τῆς νύμφης φαίνεται ὅτι ἦταν εὐκατάστατη καί προικίζει τήν Εἰρήνην μέ πολυάριθμα ἀκίνητα καί κινητά καί μέ δύο χιλιάδες γρόσια, ἐκ τῶν ὁποίων χίλια σέ μετρητά καί χίλια σέ Ὁμολογίες.

3. Ἡ Εἰρήνη ἔχει ἕναν ἀδελφό, τόν Νικόλαο, ὁ ὁποῖος ζεῖ καί ἐργάζεται ἐκτός Νίσυρου. Ἐάν ἐπιστρέψει στή Νίσυρο, οἱ γονεῖς του τοῦ ἀφήνουν ἕνα ἀκίνητο. Ἐάν δέν ἐπιστρέψει, τότε τό ἀκίνητο αὐτό θά ἀνήκει στήν Εἰρήνη.

4. Ὡς Γραφέας τοῦ Προικοσυμφώνου αὐτοῦ ἀναφέρεται ὁ Νικόλαος Χα(ζῆ) Πετροῦτζος.

92. Σιφνιώτης: προφανῶς ὁ ἴδιος ἢ κάποιος πρόγονος αὐτοῦ κατήγετο ἀπό τή Σίφνο.

93. Περουλήαινα: ἡ σύζυγος τοῦ Περουλή. Νικόλαος Περουλήαινας = ἐπίθετο μητρωνυμικό.

94. Νικόλαος Πετροῦτζος ἢ Πετρουτζάκης, τοῦ Ἑμμανουήλ: Τσιρπανλῆς 2018, σ. 598, 1350 καί 1489.

**XII. ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΡΟΔΟΥ ΙΑΚΩΒΟΥ
ΤΟΥ ΠΑΤΜΙΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΡΧΟΝΤΕΣ ΚΑΙ ΛΟΙΠΟΥΣ
ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΥΣ ΚΑΤΟΙΚΟΥΣ ΤΗΣ ΝΙΣΥΡΟΥ: 12-08-1851⁹⁵**

1) Περίληψη

Ὁ Μητροπολίτης Ρόδου Ἰάκωβος ὁ Πάτμιος ἀπευθύνει τὴν ἐπιστολὴν τοῦ αὐτὴν πρὸς τοὺς Ἀρχόντες, κοινοτικούς καὶ ἐκκλησιαστικούς καὶ πρὸς τοὺς λοιποὺς Χριστιανοὺς τῆς Νισύρου, προκειμένου νὰ ἐπικοινωνήσῃ μαζί των καὶ νὰ τοὺς γνωρίσῃ, ὅτι ὁ Ἐπίσκοπος Μυρέων Ἀγάπιος, ὁ ὁποῖος ἐκτελοῦσε περιοδεῖαν στά νησιά τῆς Μητροπόλεως Ρόδου, ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ Μητροπολίτου Ρόδου, εὕρισκόμενος στὴν Τῆλο ἡσθένησε. Ἐνεκα τούτου ὁ Ἀγάπιος ἐπέστρεψε στὴ Σύμη, προκειμένου νὰ ἀναρρώσῃ καὶ συνεπῶς ἀδυνατεῖ νὰ ἐπισκεφθῇ τὴ Νίσυρο.

Γι' αὐτόν τὸν λόγο ὁ Μητροπολίτης Ρόδου ἀναθέτει στὸν Ἡγούμενο τῆς Σπηλιανῆς Ἀρχιμανδρίτη Νεόφυτο, νὰ ἐνεργήσῃ ὡς ἐκπρόσωπός του, νὰ τελέσῃ Λειτουργίες καὶ νὰ εὐλογῇ καὶ ἀγιάσῃ ἐξ ὀνόματος τοῦ Μητροπολίτου, τοὺς Χριστιανοὺς τῆς Νισύρου. Ἐπίσης νὰ περιέλθῃ τὰ χωριά τῆς Νισύρου, προκειμένου νὰ συλλέξῃ καὶ νὰ συγκεντρώσῃ τὰ κανονικὰ δικαιώματα τοῦ Μητροπολίτου καὶ νὰ τοῦ τὰ στείλῃ στὴ Ρόδο. Ἀκόμη ὁ Μητροπολίτης προτρέπῃ τοὺς Ἱερεῖς τῆς Νισύρου, νὰ συνδράμουν τὸν Ἡγούμενο Νεόφυτο στὸ ἔργο τοῦ αὐτό.

2) Κείμενο

«1/† Ἐντιμότατοι Κληρικοί, εὐλαβέστατοι Ἱερεῖς, τιμώτατοι Προεστῶτες κ(αί) Πρόκριτοι τῶν τριῶν χωρίων τῆς 2/νῆσου Νισύρου, τοῦ τε Μανδρακίου, Ἐμπορίου κ(αί) Νικειῶν κ(αί) λοιποὶ πάντες εὐλογημένοι Χριστιανοί, τέκνα 3/ἡμῶν ἐν Κ(υρί)ῳ ἀγαπητά, χάρις εἴη Ὑμῖν ἅπασι κ(αί) εἰρήνῃ ἀπὸ Θεοῦ, παρ' ἡμῶν δέ εὐχή, εὐλογία κ(αί) συγχώρη4/σις.

Ἐπειδὴ κ(αί) πρὸ ἡμερῶν ὁ Θεοφιλέστατος Ἐπίσκοπος Μυρέων⁹⁶

95. Σ. Α., τ. Α' (1999), σ. 254. Σημειωτέον, ὅτι τὸ ἐπώνυμο Πετροῦττος διατηρεῖται μέχρι σήμερα στὴ Νίσυρο.

96. Πρόκειται γιὰ τὸν Ἐπίσκοπο Μυρέων Ἀγάπιον (*περίπου 1795 ±1866), ὁ ὁποῖος ὑπὸ τὴν ιδιότητα τοῦ Βοηθοῦ Ἐπισκόπου τοῦ Μητροπολίτου Ρόδου καὶ κατ' ἐντολὴ αὐτοῦ πραγματοποιεῖ ποιμαντορικές ἐπισκέψεις στὶς περιοχές ἐκεῖνες, οἱ ὁποῖες τελοῦν ὑπὸ τὸν Μητροπολίτη Ρόδου. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 464.

ἀπεδήμησε⁹⁷, διὰ νά ἐκτελέση 5/ἀνθ' ἡμῶν, τήν ἐτήσιον ταύτην τῶν νήσων περίοδον⁹⁸, ἀλλά μεταβάς εἰς τήν νῆσον Τῆλον, κατὰ <τήν ἐκεῖ> διαμονήν αὐτοῦ 6/ἡσθένησε κ(αί) ἔνεκα ταύτης τῆς ἀσθενείας του, ἤναγκάσθη νά ἐπιστρέψῃ εἰς τήν νῆσον Σύμην, διὰ νά ἀναλάβῃ/βῃ τήν ὑγείαν κ(αί) τήν τελείαν του ἀνάρρωσιν, τούτου χάριν, ἐκ-πληροῦντες πατρικόν ἡμῶν χρέος, διὰ νά μή σᾶς 8/ἀφήσωμεν ὕστε-ρημένους πνευματικῆς ἐπισκέψεως, ἐκρίναμεν καθῆκον κ(αί) δίκαιον κ(αί) τά νῦν ἤδη διὰ τοῦ παρόν9/τος κοινοῦ ἡμῶν Γράμματος, κυ-ριαρχικῶς διορίζομεν, ἀντί τῆς θεοφιλίας του, τόν ἡμέτερον Ἀρχι-μαν10/δρίτην κ(αί) Ἡγούμενον τοῦ Ἱεροῦ ἡμῶν Μοναστηρίου(ου) τῆς Σπηλιανῆς κύρ Νεόφυτον, διὰ νά ἀναλάβῃ αὐτό τό χρέος κ(αί) 11/νά ἐξακολουθήσῃ τήν αὐτήν περίοδον τῶν τριῶν τούτων χωρίων.

Καί δῆ, συνιστῶντες πατρικῶς τόν ρηθέντα 12/Ἀρχιμανδρίτην πρό τήν ὑμετέραν ἀγάπην, δέν ἀμφιβάλλομεν, ὅτι θέλετε τόν ὑπο-δεχθῇ μετά προθυμίας κ(αί) ἰ13/λαρότητος, ὡς ἡμᾶς αὐτούς, προ-σφέροντες εἰς τήν αὐτοῦ Ὅσιότητα τό ἀνῆκον σέβας κ(αί) εὐλάβει-αν, ὅστις ὀφείλει πρό 14/πάντων, νά ἐκτελέσῃ τὰς συνήθεις Λειτουργ-γίας, διὰ νά σᾶς ἀγιάσῃ κ(αί) εὐλογήσῃ, κατὰ τήν ἀπαιτουμένην τά-ξιν τῆς Ἐκκλη15/σίας, τῆς ὁποίας κ(αί) ὑμεῖς, ὡς τέκνα γνήσια, θέ-λετε παρέξῃ τῷ ρηθέντι μετά προθυμίας κ(αί) εὐχαρίστως τὰ συνήθη κα16/νονικά ἡμῶν δικαιώματα, ἀνθ' ὧν κ(αί) ἡμεῖς ἐπαμειβόμενοι τήν ἀγαθήν ταύτην ὑμῶν προαίρεσιν, θέλῃ εἴμε17/θα πρὸς Θεόν ὑπέρ ὑμῶν θερμοὶ παρακλήτορες.

Παραγγέλλομεν δέ πατρικῶς κ(αί) τοὺς αὐτόθι ἡμετέρους Ἱερεῖς, ὅτι 18/κ(αί) αὐτοὶ χρεωστοῦσι, νά προσφέρωσι εἰς τήν Ὅσιότητά του τήν προσήκουσαν βοήθειαν κ(αί) εὐλάβειαν, παρέχοντες 19/τῷ εἰρη-μένῳ, μετά προθυμίας κ(αί) ἄνευ γογγυσμοῦ τὰ ὀφειλόμενα κανονι-κά χρέη.

Πρὸς δέ πᾶσι τούτοις, ἐπειδὴ κ(αί) 20/ὡς πνευματικοὶ ποιμένες, ἔχοντες ἀπαραίτητον τήν πρόνοιαν τῆς χριστιανικῆς διαγωγῆς, τοῦ λογικοῦ ἡμῶν ποιμνίου, 21/ὑποχρεούμενοι πρὸς τούτοις, νά σᾶς πεί-θωμεν, ὅπως εἰρηνεύετε μετ' ἀλλήλων κ(αί) ὡς ἀδελφοὶ ἡγαπημένοι, χωρὶς 22/διχονοίας, σκάνδαλα κ(αί) πάθη, τὰ ὁποῖα εἶναι παγίδες κ(αί) ἐνέδρες τοῦ Διαβόλου, τοῦ ἀπ' ἀρχῆς πολεμήτορος τῶν 23/Χριστιανῶν.

97. Ἀποδημῶ: μεταβαίνω. Πρβλ. «ἀποδημία, ἡ» καὶ «ἀποδημητικά πτηνὰ».

98. Περίοδον: Ἐννοεῖται περιοδείαν.

Ταῦτα ὑμῖν ἀρχιερατικῶς παραγγέλλομεν, ταῦτα ὑμᾶς πατρικῶς νουθετοῦμεν, ἵνα ἦτε ἐν παντί 24/ὡς ἐν πνεῦμα κ(αί) ἐν σῶμα, συνδεδεμένοι ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς ἀγάπης. «Ὅπου γάρ», φησὶν ὁ Κ(ύριος), «εἰσι δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι 25/εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν»⁹⁹.

Πάντοτε τοιγαροῦν, ὡς τέκνα ὑπακοῆς, νά ἐγκαταλείπετε 26/ἀπὸ τὸν νοῦν κ(αί) εἰς τὸ ἐξῆς, κάθε πάθος, πάσα μνησικακίαν κ(αί) ἐναγκαλισθῆτε, ὡς θυρεόν¹⁰⁰ ἀκαταμάχητον, 27/τὴν οὐράνιον κ(αί) ἀδελφικὴν ὑμῶν ἀγάπην, ὅπως δι' αὐτῆς καταξιωθῆτε, νά ἔχετε διὰ παντός εἰς τὰ ἔργα σας 28/κ(αί) ἐπιχειρήσεις σας βοηθὸν αὐτόν τὸν Θεόν. Οὐ ἡ χάρις κ(αί) τὸ ἄπειρον ἔλεος, σὺν τῇ παρ' ἡμῶν εὐχῇ κ(αί) εὐλογίᾳ.

29/αωνα', τὴν ιβ' Αὐγούστου, ἐν Ρόδῳ.

30/† Ὁ Ρόδου Ἰάκωβος, ἐν Χ(ριστ)ῷ εὐχέτης».

3) Παρατηρήσεις

1. Κύριον θέμα τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς τοῦ Μητροπολίτου Ρόδου Ἰακώβου τοῦ Πατμίου ἀποτελεῖ ἡ μέριμνα ἐκείνου, γιὰ τὴ συλλογὴ τῶν κανονικῶν του δικαιωμάτων ἀπὸ τοὺς Χριστιανούς κατοίκους τῶν τριῶν χωριῶν τῆς Νισύρου, ἥτοι: τοῦ Μανδρακίου, Ἐμποριοῦ καὶ Νικειῶν. Τὴ συλλογὴ αὐτὴ ἀναθέτει στὸν Ἡγούμενο τῆς Σπηλιανῆς καὶ Ἀρχιερατικὸ τοῦ Ἐπίτροπο στή Νίσυρο Ἀρχιμανδρίτη Νεόφυτο, συνεπικουρούμενο ἀπὸ τοὺς κληρικούς τῆς νήσου αὐτῆς.

2. Ὅπως γνωρίζουμε καὶ ἀπὸ ἄλλες σωζόμενες ἐπιστολές τοῦ Μητροπολίτου Ρόδου Ἰακώβου τοῦ Πατμίου, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄλλα ἔγγραφα ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν ἀξιωματούχων, οἱ ἀνάγκες τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν κληρικῶν τῆς ἥσαν μεγάλες καὶ τὰ ἔσοδα αὐτῶν προήρχοντο σχεδόν ἀποκλειστικά ἀπὸ τὰ κανονικά δικαιώματα, ἥτοι τίς εἰσφορές τῶν Χριστιανῶν. Ἐνεκα τούτου καὶ οἱ Μητροπολίτες καὶ λοιποὶ ἀνώτεροι κληρικοὶ καταβάλλουν μεγάλες προσπάθειες, προκειμένου νά εἰσπραχθοῦν τὰ κανονικά αὐτά δικαιώματα, τὰ ὅποια παρείχοντο σέ ἐτήσια βάση.

99. Ματθ. ιη', 20: «Οὐ γάρ εἰσι δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν».

100. Θυρεός, ὁ: ἔμβλημα ἀριστοκρατικῆς οἰκογενείας, τὸ ὅποιο συνήθως ἔχει τὸ σχῆμα ἀσπίδας.

3. Ειδικότερα κατά τόν 19ον αἰ. παρατηρεῖται τό φαινόμενο, νά ἀπειλοῦνται οἱ Χριστιανοί, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἀσυνεπεῖς, ὡς πρός τήν καταβολή τῶν κανονικῶν δικαιωμάτων τῶν Μητροπολιτῶν κ.λπ. μέ τή φοβερὰ ποινή τοῦ ἀφορισμοῦ, σέ περίπτωση μή συμμορφώσεώς των. Σημειωτέον, ὅτι ἡ ποινή τοῦ ἀφορισμοῦ, εἶχε ὄχι μόνον ἐκκλησιαστικές συνέπειες, ἀλλά καί κοινωνικές, ἀκόμη ἐπαγγελματικές καί οἰκονομικές¹⁰¹.

XIII. ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΡΟΔΟΥ ΙΑΚΩΒΟΥ ΤΟΥ ΠΑΤΜΙΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΡΧΟΝΤΕΣ ΚΑΙ ΛΟΙΠΟΥΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΥΣ ΚΑΤΟΙΚΟΥΣ ΤΗΣ ΝΙΣΥΡΟΥ: 20-08-1851¹⁰²

1) Περίληψη

Ὁ Μητροπολίτης Ρόδου Ἰάκωβος ὁ Πάτμιος ἀποστέλλει τήν ἐπιστολήν αὐτήν πρός τοὺς Ἀρχοντες –κοινοτικούς καί ἐκκλησιαστικούς– καί πρός τοὺς λοιποὺς Χριστιανούς τῆς Νισύρου, τοὺς ὁποίους προτρέπει, ὅπως πρὶν ἀπὸ τήν ὑπόσχεση γάμου καί τήν τέλεση ἀρραβῶνος, νά ἐξετάζεται λεπτομερῶς, ἐάν ὑπάρχει συγγένεια ἢ ὄχι μεταξύ τῶν μελλόντων νά συνάψουν τόν γάμο.

Καί ἐάν μὲν δέν ὑφίσταται συγγένεια, ἡ ὁποία ἀπαγορεύει κατὰ τοὺς ἱερούς κανόνες τόν γάμο, τότε νά προχωροῦν τὰ πράγματα καί νά ἐξελισσονται φυσιολογικά. Ἐάν ὅμως ὑφίσταται συγγένεια, ἡ ὁποία κωλύει τόν γάμο, τότε νά μὴ δίδονται ὑποσχέσεις γάμου καί νά μὴν τελοῦνται ἀρραβῶνες, κατὰ τοὺς ὁποίους γίνονται πολλά ἔξοδα καί τὰ ὁποία ἐπικαλοῦνται στή συνέχεια οἱ δαπανήσαντες, ὡς δῆθεν ἰσχυρό ἐπιχείρημα ὑπὲρ τῆς τελέσεως τοῦ γάμου, ἃν καί δέν ὑφίστανται οἱ πρός τοῦτο ἀναγκαῖες προϋποθέσεις, λόγω ὑπαρχούσης στενῆς συγγενείας.

2) Κείμενο

«1/† Ἐντιμότατοι Κληρικοί, εὐλαβέστατοι Ἱερεῖς, τιμώτατοι Προεστῶτες, ἡμέτεροι Ἐπίτροποι κ(αί) Πρόκριτοι τῆς 2/νῆσου Νισύρου κ(αί) λοιποὶ πάντες εὐλογημένοι Χριστιανοί, τέκνα ἡμῶν ἐν Κ(υρί)ῳ ἀγαπητά, χάρις εἴη 3/ὑμῖν ἅπασιν καί εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ, παρ' ἡμῶν δέ εὐχή, εὐλογία κ(αί) συγχώρησις.

101. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 464-465.

102. Σ. Α., τ. Α' (1999), σ. 255.

Ἐπί παντός πράγμα4/τος, τοῦ ὁποῖου ἡ ἀρχὴ εἶναι κακὴ καὶ τὸ τέλος ἔπεται νὰ εἶναι κακόν καὶ ὀλέθριον¹⁰³. Ὅτι δὲ τοῦ5/το εἶναι ἀναντίρρητος ἀλήθεια, δέν ἀμφιβάλλομεν, ὅτι τὸ παρετηρήσατε κ(αί) μέ ἄλλα πολλά κ(αί) εἰς 6/τά παρὰ γνώμην κ(αί) ἄδειαν τῆς Ἐκκλησίας γινόμενα συνοικέσια, ἐπίσης δέ κ(αί) εἰς ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα 7/γίνονται μέν μέ τήν συγκατάθεσιν τῆς Ἐκκλησίας, ἀπατῶσιν ὁμως αὐτήν, καθό κρύπτουσι τήν ἀ8/ληθῆ συγγένειαν, ὡς ἐμποδιζομένην παρὰ τῶν ἱερῶν κανόνων, παριστῶσι δέ ἄλλην ἀπαρεμπόδιστον, 9/ἀλλά τί τὸ μετὰ ταῦτα; Ὁ μέν Θεός οὐ μυκτηρίζεται, ἡ δέ ὀργή τοῦ Θεοῦ ἔρχεται ἐπὶ τοὺς 10/οὔτω συναπτομένους, ὡς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας κ(αί) ἐμπαίκτας κ(αί) καταφρονητάς τῶν θείων.

Ὅθεν, 11/ἡ ζῶσι ζωὴν δυστυχεστάτην, ἡ ἀποθνήσκουσιν ἐλεεινῶς, ἡ τέλος κ(αί) ἀπογόνους, ἂν ἀφήνωσι, γίνον12/ται αἵτιοι τῆς δυστυχίας αὐτῶν. Τὸ κακόν τοῦτο θέλοντες νὰ προλάβωμεν κ(αί) νὰ ἐξαλείψω13/μεν, γράφομεν τὸ παρόν ἡμῶν, δι' οὗ ἀρχιερατικῶς προτρέπομεν ἅπαντας ὑμᾶς, ἵνα ἐστέ πολὺ 14/προσεκτικοὶ περὶ τὰ τοιαῦτα, ἐξετάζοντες ἀκριβῶς τήν συγγένειάν σας, πρὶν γίνωσιν οἱ ἀρ15/ραβῶνες κ(αί) πρὶν νὰ ὁμιληθῶσι οἱ περὶ γάμων λόγοι. Εἰ δέ μετὰ ταῦτα γνωρίσητε τήν συγγέ16/νειαν, νὰ μὴν τήν κρύπτητε, ἀλλὰ νὰ τήν φανερώνητε καθαρῶς εἰς τοὺς ἡμετέρους Ἐπιτρόπους, 17/διὰ νὰ ὁδηγῶνται ἐκ τούτου εἰς τὰ περαιτέρω.

Ὑμεῖς δέ, ἰδίως οἱ ἡμέτεροι Ἐπίτροποι, 18/ὀφείλετε εἰς τὸ ἐξῆς, νὰ δώσητε ὅμμα προσεκτικόν εἰς τὰ περὶ συνοικεσίων, ἐρευνῶντες ἀκρι19/βῶς, προτοῦ ἀκόμη δοθῇ ὁ ἀρραβών, ἂν ὑπάρχη συγγένεια κωλυτικὴ τοῦ γάμου κ(αί) ἐμποδίζοντες 20/τοὺς γονεῖς τῶν συναφθησομένων, ἂν ἔχωσι συγγένειαν, ἀπὸ τὸ νὰ δίδωσι ἀρραβῶνας κ(αί) τοιοῦτο21/τρόπως, νὰ κάμνωσιν ἔξοδα ἐπὶ ματαίῳ, τὰ ὁποῖα ἔπειτα, ὅταν δέν συγχωρῆται ὁ γάμος, προβάλ22/λῳσιν εἰς τήν Ἐκκλησίαν, ὡς λόγον δῆθεν ἰσχυρόν, πρὸς πλειοτέραν δέ πληροφορίαν σας, νὰ ἐρωτά23/τε τοὺς ἱερεῖς τῆς Ἐκκλησίας ἐκείνης, εἰς τήν ὁποῖαν ἐκκλησιάζονται οἱ μελλόνυμφοι κ(αί) εἰ μέν 24/σᾶς εἴπωσιν, ὅτι δέν ὑπάρχει στενὴ συγγένεια, ἐμποδίζουσα τὸν γάμον, δίδετε τήν ἄδειαν τῆς ἐκτελέσεως, 25/εἰ δέ σᾶς πληροφορήσωσιν, ὅτι συγγενεύονται οἱ μελλόνυμφοι, νὰ μᾶς γράψητε τήν συγγένειαν, ὁποῖα 26/εἶναι μεταξύ των, διὰ νὰ λαμβάνητε παρ' ἡμῶν αὐτῶν τὰς ἀνηκού-

103. Πρβλ. τὸν διεθνῶς ἰσχύοντα κανόνα τοῦ Δικαίου: «Τὰ ἐξ ὑπαρχῆς ἄκυρα, οὐδέποτε κυροῦνται».

σας οδηγίας διά τήν ἐκτέλεσιν 27/τοῦ γάμου ἤ μή. Ἄνευ ὅμως προηγουμένης ἐρεύνης κ(αί) ἐξετάσεως, νά μή τολμήσητε ποτέ, ἤ ἀρ28/ραβώνα νά δώσητε, ἤ λόγον περί γάμου νά ὁμιλήσητε, ἤ ἄδειαν, ὑμεῖς οἱ Ἐπίτροποι μας νά χορη29/γήσητε.

Οὕτω τοίνυν γινώσκοντες, ποιεῖτε εἰς τό ἐξῆς, ὡς ὑμῖν πατρικῶς κ(αί) ἀρχιερα30/τικῶς νουθετοῦντες παραγγέλλομεν, ἵνα κ(αί) ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις, σύν τῇ παρ' ἡμῶν εὐχή κ(αί) 31/εὐλογία, εἴησαν μεθ' ὑμῶν. .αωνα', Αὐγούστου κ', ἐν Ρόδῳ.

32/† Ὁ Ρόδου Ἰάκωβος, ἐν Χ(ριστ)ῷ εὐχέτης».

3) Παρατηρήσεις

1. Ὁ Μητροπολίτης Ρόδου Ἰάκωβος ὁ Πάτριος, ἄνθρωπος πεπαιδευμένος, σοβαρός, μέ ὑψηλό ἥθος καί διαθέτοντας μεγάλη πείρα, τόσο σέ θέματα, τά ὅποια ἀφοροῦν στήν Ἐκκλησία, ἀλλά καί στή ζωή γενικότερα, συχνά ἀπευθύνεται μέ ἐπιστολές του, εἴτε πρὸς τοὺς Ἀρχόντες καί τόν λαό τῆς Νισύρου, εἴτε πρὸς τόν Ἡγούμενο τῆς Σπηλιανῆς καί Ἀρχιερατικό του Ἐπίτροπο στή Νίσυρο Ἀρχιμανδρίτη Νεόφυτο, προκειμένου νά ρυθμίσει διάφορα θέματα, σχετικά μέ τήν Ἐκκλησία τῆς Νισύρου.

2. Ὁ Μητροπολίτης εἶναι ἄνθρωπος συντηρητικῶν ἀρχῶν καί ἐνδιαφέρεται νά τηροῦνται οἱ ἱεροὶ κανόνες καί οἱ Χριστιανοὶ νά ζοῦν σύμφωνα μέ τίς διατάξεις καί τίς ἀρχές τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Πιστεύει δέ ἀκράδαντα, ὅτι ἡ πρόληψη εἶναι πάντοτε προτιμότερη ἀπὸ τή θεραπεία. Γι' αὐτό προτρέπει τοὺς Ἱερεῖς καί τοὺς κατοίκους τῆς Νισύρου, πρὶν ἀπὸ τήν ὑπόσχεση γάμου, νά ἐξετάζονται λεπτομερῶς καί μέ ἀκρίβεια οἱ δεσμοὶ τῆς συγγενείας μεταξύ ἐκείνων πού πρόκειται νά συνάψουν γάμον καί ἀναλόγως νά ἀποφασίζουν, σύμφωνα πάντα μέ τοὺς ἱερούς κανόνες τῆς Ἐκκλησίας.

3. Σημειωτέον, ὅτι τό γεγονός, πού τόσο ἡ Πολιτεία, ὅσο καί ἡ Ἐκκλησία ἀπαγορεύουν τή σύναψη γάμου μεταξύ προσώπων, τά ὅποια συνδέονται μέ στενή συγγένεια, ἔχει κυρίως λόγους βιολογικούς, προκειμένου νά ἀποφευχθοῦν ὀρισμένες ἀσθένειες καί τά παιδιά, τά ὅποια πρόκειται νά γεννηθοῦν νά εἶναι ἄρτια καί ὑγιή, σωματικά, ψυχικά καί πνευματικά. Ἀποτελεῖ βασική ἀρχή τῆς Βιολογίας καί τῆς Φυσιολογίας, ὅτι ὅσον μακρύτερα εὐρίσκονται οἱ σχέσεις συγγενείας μεταξύ τῶν γεννητόρων γενικῶς, ἤτοι σέ ἀνθρώπους, ζῶα, φυτά καί σέ κάθε ἔμβιον ὄν, τόσο εὐνοϊκότερες εἶναι οἱ προϋποθέσεις γιὰ τή γέννηση ὑγιῶν ἀπογόνων.

4. Ἡ ἐπιστολή αὐτή τοῦ Μητροπολίτου Ρόδου Ἰακώβου τοῦ Πατμίου, ὅπως καί οἱ ἄλλες πού σώζονται, εἶναι γραμμένη μέ ιδιαίτερη ἐπιμέλεια, ἡ σύνταξη καί ἡ ὀρθογραφία δέν παρουσιάζουν κανένα πρόβλημα καί φανερώνουν, ὅτι ὁ Μητροπολίτης εἶχε τύχει καλῆς παιδείας. Φαίνεται δέ, ὅτι, τόσον ἡ ἐπιστολή αὐτή, ὅσον καί οἱ περισσότερες ἀπό τίς σωζόμενες ἐπιστολές αὐτοῦ, εἶναι ιδιόχειρες.

XIV. ΠΡΟΙΚΟΣΥΜΦΩΝΟΝ: 14-09-1851¹⁰⁴

1) Περίληψη

Ὁ Διακο-Νικόλαος, υἱός τοῦ παπᾶ Γρηγορίου, ἔχει μία θυγατέρα ἡ ὁποία ὀνομάζεται Καλή (Καλλιόπη) καί ἀπεφάσισε νά τήν ὑπανδρεύσει μέ τόν Θεόδωρο Μαστροκωνσταντῆ καί τήν προικίζει μέ ἀκίνητα καί κινητά, τά ὁποῖα περιλαμβάνονται στό Προικοσύμφωνο αὐτό.

2) Κείμενο

«1/Ἐπειδή καί ἀπεφάσισεν ὁ Διακο-Νικό2/λαος παπᾶ Γρηγορίου, νά ὑπανδρέυση σήμε3/ρον τήν θυγατέρα του Καλήν, μέ τόν Θε4/όδωρον Μαστροκωνσταντῆ, τήν προικίζει, ὡς ἐ5/πομένως, τά ὅσα ἡ Διαθήκη του διαλαμβάν6/νει.

Εἰς τό Μακρύ Κομμάτι τό χωράφι, εἰς τήν 7/Παραπυργιάν τήν τάβλαν, εἰς τό Ἄργος, εἰς τόν 8/Καταυρόν τό ραχί, εἰς τοῦ Καπριάνου τό ρα9/χί, μέ τήν ἐλαίαν, εἰς τήν Σκάλαν τό χωρά10/φι, εἰς τήν Ἀκρωτήραν τό κομμάτι, εἰς τό 11/Καμάρι, τό ραχί, εἰς τόν Ἅγιον Σάββαν κῆπον 12/ἕνα, τά ὀσπίτια εἰς τόν Τροῦλλον, ὡς εὐρίσκον13/ται.

Πάγκον ἕνα, καί μίαν κασέλαν, ὅπου ἐπῆ14/ρεν ὁ Γεώργιος, ἄν καί τούναντίον καί δέν ἤθελεν 15/τήν δώση ὁ Γεώργιος, ὑποχρεοῦται νά τήν πληρῶ16/σῃ ὁ Ἰωάννης, εἰκονίσματα δύο, ἡ Παναγία καί 17/ὁ Χριστός¹⁰⁵, ὑποκάμισα γυναικεῖα ὀκτώ, πετζέ18/τες τρεῖς, στρώματα δύο, σενδόνια τρία, μα19/ξελάρια τρία, σκέπη μίαν, μουστουχιές δύο, κού20/πα κασώτικη¹⁰⁶ μίαν, ἔτι ἕν σενδόνιον, μύ21/λους ζεῦγος ἕν,

104. Σ. Α., τ. Α' (1999), σ. 256.

105. Εἶναι ἀξιοσημείωτο, ὅτι σχεδόν σέ ὅλα τά Προικοσύμφωνα, μεταξύ ἄλλων, ἀναφέρονται καί τά εἰκονίσματα, ἕνα ἢ περισσότερα, τά ὁποῖα δίδονται στή νύμφη ἐκ μέρους τῶν γονέων της. Σέ κάθε οἰκία, τότε καί κατά κανόνα καί σήμερα, ὑπάρχει τό οἰκογενειακό Εἰκονοστάσιο, μέ τό κανδήλι καί τό θυμιατήριο.

106. Κασώτικη κούπα: κούπα ἀπό τή νῆσο Κάσο.

τέξερα δύο, τσαπράτζια δύο, 22/άζινες δύο, άγγεϊα κρασερά δύο, γάνητες τρεις, 23/κ(ου)ρούπια¹⁰⁷ κελλαριοῦ μικρά – μεγάλα ξι, μα24/ξελάρα μεγάλη μίαν, σκάφη μίαν, σουφράν ένα.

Ταῦτα καί ή εύχή μου».

3) Παρατηρήσεις

Τό κείμενο τοῦ Προικοσυμφώνου αὐτοῦ εἶναι σύντομο, λιτό, εὐανάγνωστο καί σαφές. Πιθανῶς τοῦτο ὀφείλεται μεταξύ ἄλλων καί στό ὅτι ὁ πατέρας τῆς νύμφης Καλῆς Διακο-Νικόλαος, υἱός τοῦ παπᾶ Γρηγορίου, ἔχει συντάξει σχετική Διαθήκη, ὅπου πιθανόν γίνεται λεπτομερέστερος λόγος ἀναφορικά μέ τήν προῖκα τῆς κόρης τοῦ Καλῆς. Ἐπίσης ἐντύπωση προκαλεῖ, τό ὅτι δέν ὑπογράφεται τό κείμενο στό τέλος, ὡς συνήθως, ἀπό μάρτυρες, οὔτε ἀναφέρεται τό ὄνομα τοῦ συντάκτη τοῦ Προικοσυμφώνου αὐτοῦ.

XV. ΠΡΟΙΚΟΣΥΜΦΩΝΟΝ: 19-10-1851¹⁰⁸

1) Περίληψη

Ἡ Ἄννα, χήρα τοῦ ἀποθανόντος Μιχαήλ Κόκκινου, ἔχει μία θυγατέρα ή ὁποία ὀνομάζεται Μαρία καί ἀποφασίζει, νά τήν ὑπανδρεύσει μετά τοῦ Ἰωάννου, υἱοῦ τοῦ ἀποθανόντος Ἐμμανουήλ Καρακωνσταντῆ καί τήν προικίζει μέ ἀκίνητα καί κινητά, τά ὁποία περιλαμβάνονται στό Προικοσύμφωνο αὐτό.

2) Κείμενο

«1/Τήν 19. Ὀκτωβρίου 1851.

2/Ἡ καί ὑποφαινομένη Ἄννα, τοῦ ποτέ 3/Μιχαήλ Κόκκινου, ἀποφασίζω σήμερον, 4/νά ὑπανδρεύσω τήν θυγατέρα μου Μα5/ρίαν, μέ τόν Ἰω(άννην), τοῦ ποτέ Ἐμμανουήλ Κα6/ρακωνσταντῆ.

Ὅθεν δίδω πρός αὐτήν, 7/(διαγραφή), 8/(διαγραφή)¹⁰⁹, 9/τό χωράφιον εἰς τά Κλήματα, τό χωράφιον 10/εἰς τούς Λάκκους, τό ἀμπέλιον εἰς τόν Μυλο11/κράτην, τό ἀμπέλιον εἰς τόν Πεῦκον, 12/τό χω-

107. Κουρούπι, τό: μικρός πῆλινος πίθος. Ἡ ὀνομασία αὐτοῦ εἶναι ἀρχαιοτάτη. Στίς πινακίδες τῶν ἀνακτόρων τῆς Κνωσοῦ καί σέ κείμενο γραμμένο στή Γραμμική γραφή Β, ἀναγινώσκεται ή μινωϊκή λέξη: CU-RU-PO = κουρούπι.

108. Σ. Α., τ. Α' (1999), σ. 257-258.

109. Οἱ στίχοι 7 καί 8 διεγράφησαν ἀπό τόν Γραφέα τοῦ Προικοσυμφώνου αὐτοῦ.

ράφιον εἰς τὴν γωνίαν τοῦ Λακκιοῦ, 13/ἕτερα εἰς τό αὐτό μέρος τοῦ Λακκιοῦ, εἰς τόν 14/Δρῦν τά κομμάτια. Ἐκ τῶν εἰρημένων 15/κρα-
τίζω γεροντομοῖριον τά δύο κάτω 16/κομμάτια εἰς τόν Μυλοκράτην
καί πάλιν 17/τῆς ἰδίας Μαρίας μου¹¹⁰.

Τῆς δίδω τὴν 18/κρεπτήν εἰς τόν Μυλοκράτην μέ ἄγγεῖα 19/πέν-
τε, εἰς τόν κῆπον κρεπτήν μίαν, 20/τό ὀσπίτιον εἰς τόν Τροῦλλον,
ὡς εὐρίσκεται, κρεβ21/βατοστρώσιον ἓν, στρῶμα ἓν, μαξελάρια τρία,
22/σινδόνια τρία, σκέπες τρεῖς, μουστουχιές μίαν, 23/πετζέτες τρεῖς,
ὑποκάμισα γυναικεῖα ἑννέα, 24/πάγκον ἓναν, κασέλαν μίαν, μύλους
ζεῦγος 25/ἓν, ἀξίνες τρεῖς, κασμάν ἓνα, μπαλτάν ἓνα, 26/τηγάνιον
ἓν, τέξερην μίαν, εἰκόνας τέσσαρας, 27/στάμνας δύο καί ἓν κρούπιον.

Τῆς δίδω καί τόν κῆ28/πον εἰς τόν Κάμπον, πλήν θέλω τόν ἔχειν
εἰς τὰς 29/χεῖράς μου ἐν ὅσῳ ζῶ. Ἐν ζεῦγος βέργες 30/ἀσημομαλα-
ματένιες, βελόνα μικράν μίαν, λαιμόν 31/ἓνα, φουσκία ζεῦγος ἓν.

Τῆς δίδω προσέτι ἓν 32/μέγα ἄγγεῖον τοῦ ὀσπιτίου. Ἄπαντα τά
διαληφθέν33/τα, τά ἔδωκα τῆς θυγατρὸς μου μέ τὴν εὐχὴν 34/(ἔπε-
ται)

//σ. 258:

35/μου καί ὑποφαίνομαι, διὰ τοῦ αὐταδέλφου μου 36/Κωνσταν-
τίνου.

37/Τῆς δίδω φουστάνια τρία.

38/Ἄ(ννα) Κόκκινου, διέταξα τά ἄνωθεν.

39/Χ(αζῆ) Δημή(τριος), πα(πᾶ) Χ(αζῆ) Ἰακώβου παρῶν.

40/Χ(αζῆ) Μ(ιλτιάδης) Λογοθέτης παρῶν.

41/Διακο-Νικόλαος Βασουλαρῆς παρῶν.

42/Κωνσταντῆς Κόκκινος παρῶν.

43/Ἰωάννης Κόκκινος παρῶν.

44/Ἰωάννης Νικόλα παρῶν.

45/Νικόλαος πα(πᾶ) Μανώλη παρῶν.

46/Μανώλης πα(πᾶ) Ἀντώνη, ἀνάδοχος της, παρῶν.

47/Γεώργιος Ἰωά(ννου) Μαντούς.

48/Γεώργιος Περουλῆς.

49/Ἰω(άννης) Στασινοῦ παρῶν καί τοῦ δίδω καί τό γουρούνι.

50/Γεώργιος Χ(αζῆ)γιαννάκη παρῶν.

51/Γεώργιος Φασουλαρῆς παρῶν.

110. Ἐννοεῖται, ὅτι αὐτά τά δύο κομμάτια, μετὰ τὸν θάνατο τῆς Ἄννας, θά ἀνήκουν στὴν κόρη της Μαρίας.

- 52/Νικόλαος Γιαλοῦρος παρών.
53/Νικόλαος Χ(αζή) πα(πᾶ) ἀποφαίνομαι.
54/Διακο-Ἀντώνης.
55/Λάζαρος Κοντοβερός.
56/Διακο-Βασίλης.
57/πα(πᾶ) Μανώλης παρών.
58/Χ(αζή) Γεώργιος Γεννᾶς παρών.
59/Κ(ωνσταντῖνος) Ξένος»¹¹¹.

3) Παρατηρήσεις

1. Τό κείμενο τοῦ Προικοσυμφώνου αὐτοῦ εἶναι γραμμένο μέ μεγάλη ἐπιμέλεια, εὐανάγνωστο, μέ ὀρθή σύνταξη καί σπάνια ὀρθογραφικά ἀβλεπτήματα.

2. Ἡ Ἄννα Κόκκινου, μητέρα τῆς νύμφης, φαίνεται νά εἶναι εὐκατάστατη καί προικίζει τήν κόρη της Μαρία μέ πολυάριθμα ἀκίνητα καί κινητά.

3. Ἐντύπωση προκαλεῖ, μεταξύ ἄλλων καί τό γεγονός, ὅτι τό Προικοσύμφωνο αὐτό, πρᾶγμα σπάνιο, ὑπογράφεται ἀπό εἰκοσιένα (21) συνολικά μάρτυρες, προφανῶς γιά νά ἀποκτήσει μεγαλύτερο κύρος.

4. Τελευταῖος ὑπογράφεται ὁ Κωνσταντῖνος Ξένος, ὁ ὁποῖος φαίνεται εἶναι καί ὁ Γραφέας τοῦ Προικοσυμφώνου αὐτοῦ. Πρόκειται γιά τόν Κωνσταντῖνο Σακελλαρίου ἢ Ξένο (1802-1883), υἱό τοῦ παπᾶ Ἰωάννη Σακελλίου ἢ Σακελλαρίδου, μέ ἐξάριστη παιδεία, διδάσκαλο, μαθητή τοῦ φιλοσόφου καί παιδαγωγοῦ Θεοφίλου Καῖρη (1784-1853).

ΧVI. ΠΡΟΙΚΟΣΥΜΦΩΝΟΝ: 21-10-1851¹¹²

1) Περίληψη

Ὁ Μιχαήλ Σταυρινός ἔχει μία θυγατέρα, ἡ ὁποία ὀνομάζεται Μαρία καί ἀποφασίζει νά τήν ὑπανδρεύσει μέ τόν Νικόλαο Τραμπούλη καί τήν προικίζει μέ τά ἀκίνητα καί κινητά, τά ὁποῖα περιλαμβάνονται στό Προικοσύμφωνο αὐτό. Ἐπίσης τή Μαρία προικίζουν καί ἄλλα μέλη ἀπό τήν οἰκογένειά της.

111. Πρόκειται γιά τόν Κωνσταντῖνο Σακελλαρίδη, υἱό παπᾶ Ἰωάννου Σακελλαρίδου καί ἀδελφό τοῦ Νικολάου Σακελλαρίδου ἢ Ξένου (περίπου 1805-1885).

112. Σ. Α., τ. Α' (1999), σ. 259-261.

Άκόμη τόν γαμβρό Νικόλαο προικίζουν διάφορα μέλη από τήν οικογένειά του, μεταξύ τῶν ὁποίων εἶναι ἡ μητέρα του, ἡ ὁποία δέν ἀναφέρεται μέ τό βαπτιστικό της ὄνομα, οἱ ἀδελφοί τοῦ γαμβροῦ Ἰωάννης καί Κωνσταντῖνος, θεῖοι καί ὁ ἀνάδοχος αὐτοῦ.

2) Κείμενο

«1/Κατά τό διάγραμμα, ὅπου ἔχω, τῆς θυγατέρας μου 2/Μαρίας. Τήν 21. Ὀκτωβρίου 1851.

3/Ὅθεν δίδω εἰς τήν εἰρημένην θυγατέρα μου Μαρίαν τό λάκκω4/μά μου εἰς τό Δάλι¹¹³, τό ἀντιπέρα εἰς τό Δάλι μέ τήν ἀποστροφὴν μας, 5/τό καζαναριόν, ὡς εὐρίσκεται, εἰς τὰ Βαθειά τό ἀμπέλιον μέ τήν 6/κρεπτήν, εἰς τό Μανίκιον τό ἀμπέλιον μέ τήν κρεπτήν, εἰς τό Κλαίο 7/τό ἀμπέλιον, εἰς τό Λιμενάριον τό ἀμπέλιον, εἰς τήν Λινούραν τό ἀμπέ8/λιον, εἰς τήν Ἀγίαν Κυριακήν τό χωράφιον σύνδενδρον¹¹⁴, εἰς τόν 9/Σκουλουπιάτη τό ἀμπέλιον, εἰς τὰ Στενά τό κάτω χωράφιον, εἰς τοὺς 10/Θαλάμους ταῖς συκαῖς, εἰς τόν Πλατὴν τό ἀμπέλιον σύνδενδρον, 11/εἰς ταῖς Παραπυργαῖς ταῖς συκαῖς, εἰς τὰ Καψάλια τό χωράφιον 12/μέ τήν ἀποστροφὴν.

Εἰς τόν Ἅγιον Ἡλίαν¹¹⁵ τό χωράφιον, εἰς τόν 13/Ἀρχιστράτηγον¹¹⁶ τοῦ Ἄργους τό χωράφιον μέ τήν ἀποστροφὴν, 14/εἰς τὰ Προικιά τοῦ Ἄργους¹¹⁷ τό χωράφιον, ὡς εὐρίσκεται, εἰς ταῖς 15/Βάσσες κρεπτήν

113. Δάλι(ον), τό: τοπ. Τό ἴδιον ἀκριβῶς ὄνομα φέρει καί σημερινός οἰκισμός τῆς Κύπρου, ὁ ὁποῖος συνεχίζει τή ζωὴ ἀρχαίου ὁμώνυμου οἰκισμοῦ τῆς νήσου αὐτῆς. Προφανῶς τό Δάλιον προήλθε ἀπὸ τό Δήλιον, ἐπίθετο τοῦ θεοῦ Ἀπόλλωνα.

114. Σύνδενδρον: μέ ὅσα δένδρα φύονται ἐντὸς αὐτοῦ. Παλαιότερα καί ἐν μέρει μέχρι σήμερα στήν Κρήτη, ἀπαντᾷ τό φαινόμενο, ὁ ἀγρός ἢ τό οἰκόπεδο νά ἀνήκει σέ ἄλλο ἰδιοκτήτη καί τὰ ἐντὸς αὐτοῦ δένδρα, ὅλα ἢ μερικά, νά ἀποτελοῦν ἰδιοκτησίαν ἄλλου προσώπου. Τά δένδρα αὐτά ἀποκαλοῦνται στήν κρητικὴ διάλεκτο «Σηκωματάρικα».

115. Ἅγιος Ἡλίας: Πρόκειται προφανῶς γιά ναῦδριον τοῦ Προφήτου Ἡλία, ὁ ὁποῖος τιμᾶται συνήθως σέ κορυφές λόφων καί βουνῶν, ἐπειδὴ, σύμφωνα μέ τήν Παλαιὰ Διαθήκη, ζοῦσε στό ὄρος Κάρμηλο τῆς Παλαιστίνης. Βασιλ. Γ', ΙΖ' καί ΙΗ'.

116. Ἀρχιστράτηγος, ὁ: Πρόκειται γιά ναῦδριον τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ, ὁ ὁποῖος τιμᾶται ἰδιαίτερα στά Δωδεκάνησα. Στὴ συνείδηση τῶν Ὁρθοδόξων Χριστιανῶν ὁ Ἀρχιστράτηγος Μιχαήλ ἔχει πάρει τή θέση τοῦ Χάροντα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, δηλ. ἐκείνου ὁ ὁποῖος παίρνει τίς ψυχές τῶν ἀποθνησκόντων καί τίς ὁδηγεῖ στόν οὐρανό.

117. Προικιά στό Ἄργος: τοπ., Τσιρπανλῆς 2018, σ. 192, 1255 καί 1493.

μίαν, μέ ἀγγεῖον ἓνα, τήν ἀποστροφὴν καὶ τήν στέρ16/ναν εἰς τὰ Προικιά, εἰς τό Μανιάκην ἀγγεῖα τρία καὶ στάμναν μίαν 17/καὶ δύο σταμνοῦλια, τό ὀσπίτιον εἰς τόν Τροῦλλον, ὡς εὐρίσκεται, 18/κρεββατοστρώσιν ἓνα, σινδόνια δύο, μαζελάρια δύο, σκέπην μίαν, 19/μουστουχιές τρεῖς, πλεκτόν ἓνα, σκούφιαν μίαν, ὑποκάμισα 20/γυναικεῖα δώδεκα, φουστάνια δύο, ἀσημικόν – μαλαματικόν ὡς 21/εὐρίσκεται. Πλήν κρατίζω ἀπὸ τὰ ἀσημικά μου ἓνα στενόπλατον ἀλυσίδιον.

22/Σεντούκιον ἓν, πετζέτας τέσσερεις, ἀπ' ὅσα εἰκονίσματα <ὑπάρχουσι> εἰς τό ὀσπί23/τιον κρατίζω ἀπὸ αὐτά ἓνα, τόν Ἅγιον Γεώργιον¹¹⁸. Μύλους ζευγος ἓν, 24/τέζερων ἓν, ταβάν ἓνα, ζευγος βοῶν ἓν, ἀρεστόν¹¹⁹ ἓν, θηλυκόν, 25/χοίρους πέντε, λούρα ζυγὴν μίαν, ὑνία δύο, ἀξίνες τρεῖς, κελλάρι26/α δύο, μέ ἀγγεῖα τέσσερα, κῆπον ἓνα.

Ἀπὸ τὰ ἄνωθεν κρατίζομεν 27/γεροντομοίριν καὶ τὰ δύο μέρη: Εἰς τό Δάλι τό Λάκκωμα, τό ἀντιπέρα Δάλιν ἀπὸ τήν 28/μακρειάν τάβλαν καὶ πάνω, τό ἀμπέλιον εἰς τὰ Βαθεία καὶ τό με29/γάλον χωράφιον εἰς τὰ Προικιά.

Πλήν τῆς δίδω ἕξι κομμάτια 30/τῆς Πάνω μεριᾶς καὶ τῶν Μανδρῶν οἱ κοπριές καὶ τήν στέρναν καὶ 31/τό Σπηλάδιν, νά τὰ ἔχωμεν καὶ τὰ δύο μέρη, ἕως νά ζοῦμεν καὶ 32/ἀποθανώντας μας, πάλιν τῆς κόρης μας τῆς Μαρίας. Ἀκόμη

//σ. 260:

33/κρατίζομεν καὶ τόν κῆπον γεροντομοίριν.

Γράφω καὶ 34/ἐγώ, ὁ θεῖος, τῆς κόρης μου¹²⁰ τῆς Μαρίας, δύο με-

118. Ὁ Ἅγιος Γεώργιος ὁ Τροπαιοφόρος ἀποτελεῖ ἓναν ἀπὸ τοὺς πλέον λαοφιλεῖς Ἀγίους τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἀντιπροσωπεύει τὴ νεότητα, τὴν ἀνδρεία καὶ τὴν ἀρετὴ. Εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ ἀγαθοῦ μάχεται ἐναντίον τοῦ κακοῦ καὶ στό τέλος ἀποβαίνει νικητής. Μία ἐξαιρετικά αἰσιόδοξη ἀποψη γιὰ τοὺς ἀνθρώπους ὅλων τῶν ἐποχῶν.

Σημειωτέον, ὅτι ὁ Ἀγγλος φιλόσοφος S. Alexander διακρίνει τέσσερεις σφαῖρες ἀξιών. Στὴν πρώτη ἀπὸ αὐτὲς ἀνήκει ἡ τριάδα τῶν κυρίως καὶ κατ' ἐξοχὴν ἀνθρωπίνων ἀξιών, ἥτοι: ὁμορφιά, καλοσύνη καὶ ἀλήθεια. Εὐ. Παπανοῦτσος, *Ἠθικὴ*, τ. II (1995), σ. 537. Ὁ δὲ μέγας Γερμανὸς φιλόσοφος Friedrich Nietzsche, παρατηρεῖ: "Wertschaetzungen = Werthsetzungen", ἥτοι, καθ' ἣν στιγμή κάποιος ἀξιολογεῖ καὶ ἱεραρχεῖ ἀξίες, συγχρόνως θέτει ἀξίες.

119. Ἀρεστόν: ἀγελάδα. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 318 καὶ 326.

120. «Τῆς κόρης μου, τῆς Μαρίας»: Τό ὀρθό θά ἦταν: «τῆς ἀνεψιάς μου, τῆς Μαρίας», ἐφόσον πρόκειται γιὰ τόν θεῖο της. Πιθανῶς ὅμως νά ἀποτελεῖ ἐσκεμ-

λίσσια καί δύο 35/όκάδες λάδι από τό λιοτρίβι μου, τόν καθέκαστον χρόνον.

36/Κάμνω καί ἐγώ, ὁ Νικόλαος Τραμπούλης, δωρεάν τοῦ πενθεροῦ μου 37/Μιχαήλ, γρόσια ἐννιακόσια δέκα, ἀρ(ι)θ(μός): 910, μέ τοῦ Καλλέργη τήν Ὁμολο38/γίαν.

39/Δίδω κι ἐγώ, ἡ μητέρα, τοῦ υἱοῦ μου, τοῦ Νικόλα, εἰς τήν 40/Βλυχάδα τό λάκκωμα, εἰς τήν Ἀκρωτήραν τήν πλαγιάν, εἰς τὰ Κα41/ναύχια ταῖς συκαῖς καί τό ἀπάνω μέρος, πλήν νά μοῦ δίνη ἓνα 42/κοιλόν σύκα γεροντομοίριν, εἰς τό Κοντοσκάλι τό ἀμπέλιον, πλήν 43/κρατίζω ταῖς δύο κάτω τάβλες γεροντομοίριον, εἰς τό Λακκί τό ἀμ44/πέλιον καί τό Σπηλάδι, ὡς εὑρίσκεται, εἰς τό Ἄργος τόν Χέλαντον¹²¹ 45/τό χωράφιον, καθὼς εὑρίσκεται καί εἰς τήν Ἀχλάδαν τό χωράφιον.

46/Σινδόνιον μέγαλον ἓν, μαξελάριον ἓν, ὑποκάμισα ἀνδρίσα δεκαπέν47/τε, πετζέτες δύο, γανίτην μέγαλον ἓνα, στάμναν μίαν, ρακοκά48/ζανον ἀρματωμένον, εἰκόνισμα ἓν, ἀξίνην μίαν.

Ἀκόμη τοῦ δίδω 49/καί γρόσια χίλια πεντακόσια, ἀρ(ι)θ(μός): 1.500.

50/Δίδω καί ἐγώ, ὁ ἀδελφός του Ἰωάννης, τοῦ ἀδελφοῦ μου Νικολάου, μίαν 51/ζυγὴν λούρα καί ἓνα γρουλί¹²² θηλυκόν.

52/Δίδω καί ἐγώ, ὁ νουνός του Ἀρφανός¹²³, τοῦ βαπτιστικοῦ μου, μίαν σκροφακίδα¹²⁴.

53/Δίδω καί ἐγώ, ὁ ἀδελφός του Κωνσταντῖνος, τοῦ ἀδελφοῦ μου Νικο54/λάου, μίαν ἀξίνην.

Γράφω καί ἐγώ, ὁ Κωνσταντῖνος Μουζᾶς, 55/τῆς Μαρίας Σταυρινοῦ, μίαν ἀξίνην καί ἓνα ὕνιον.

Καί ἐγώ, 56/ἡ Σακελλάραινα, <δίδω> τῆς ἀνεψιάς μου Μαρίας, μίαν πετζέταν καί ἓν 57/μαξιλάριον.

58/Γρηγόριος Ἱερομόναχος παρῶν¹²⁵.

μένη ἐκφραση τοῦ θείου αὐτῆς, προκειμένου ἐκεῖνος, νά ἐκφράσει καλύτερα τὰ ἰδιαίτερα αἰσθήματα, τὰ ὁποῖα τρέφει πρὸς τή νύμφη καί ἀνεψιά του Μαρία.

121. Χέλανδος ἢ Χέλαντος ἢ Σέλαντος, ὁ: τοπ., στό Ἄργος. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 157, 1361 καί 1528.

122. Γρουλί ἢ βρουλί, τό: Μικρό γουρούνι.

123. Ἀρφανός, ὁ: Ἐπώνυμον, προφανῶς ἀπό τό Ὀρφανός.

124. Σκροφακίδα, ἡ: Μικρό θηλυκό γουρούνι.

125. Γρηγόριος Ἱερομόναχος: Γνωστός καί ἀπό ἄλλα ἔγγραφα τοῦ Ἀρχείου τῆς Σπηλιανῆς. Μάλιστα σέ ἓνα ἀπὸ αὐτὰ ἀναφέρεται, ὅτι ὁ Γρηγόριος ἐν γνῶ-

- 59/πα(πᾶ) Μανώλης παρών.
 60/Χ(αζή) Ἰωάν(νης) Κουτσοδόντης βεβαιῶ. Σακελλάριος παρών.
 61/Κώνστας Γεωργίου παρών.
 62/Γεώργιος Μπαγιάτης¹²⁶ παρών.
 63/[-----] παρών
 //σ. 261:
 64/Διά τόν Νικόλαον Ἰω(άννου) Κλέα, τοῦ ὑπογράφω ἐγώ.
 65/πα(πᾶ) Νικόλαος Μιχαήλ Κλέας.
 66/Ἰωάννης Τραμπούλης παρών.
 67/Ὁ Δήμαρχος Μιχαήλ Παύλου.
 68/Ὁ τῆς Κοινότητος Γραμματεὺς Νικόλαος Νικητόπουλος».

3) Παρατηρήσεις

1. Οἱ γονεῖς τῆς νύμφης Μαρίας Σταυρινοῦ καί τοῦ γαμβροῦ Νικολάου Τραμπούλη εἶναι εὐποροὶ καί προικίζουν αὐτούς μέ πολυ-
 ἀριθμὰ ἀκίνητα καί κινητά. Δῶρα προσφέρουν καί συγγενεῖς ἀμφο-
 τέρων τῶν μελλόντων νά τελέσουν γάμο.
2. Τό Προικοσύμφωνο εἶναι γραμμένο μέ ἐπιμέλεια καί δέν ἐμφα-
 νίζει παρά ἐλάχιστα ὀρθογραφικά ἀβλεπτήματα.
3. Ἐντύπωση προκαλεῖ τό γεγονός, ὅτι ὑπογράφεται ἀπό ἔνδεκα
 (11) συνολικά μάρτυρες, προκειμένου νά δοθεῖ μεγαλύτερο κύρος
 σ' αὐτό. Μεταξύ αὐτῶν συγκαταλέγεται καί ὁ τότε Δήμαρχος Νι-
 σύρου Μιχαήλ Παύλου, ἓνας Ἱερομόναχος καί δύο Ἱερεῖς.
4. Γραφέας τοῦ Προικοσυμφώνου εἶναι ὁ Γραμματέας τῆς Κοι-
 νότητος Νικόλαος Νικητόπουλος, ὁ ὁποῖος φαίνεται νά ἔχει τύχει
 καλῆς παιδείας.

σει του ἐφεύσθη, διαδίδοντας, ὅτι δῆθεν ὁ Κωνσταντῖνος Σακελλαρίου ἢ Ξένος, μαθητής τοῦ φιλοσόφου καί παιδαγωγοῦ Θεοφίλου Καῖρη (1784-1853), προέβη σέ κλοπή, προκειμένου νά τόν ἐκθέσει. Γιά τό ἀτόπημά του αὐτό τόν ἐγκαλεῖ σέ ἄλλο ἔγγραφο, ὁ Μητροπολίτης Ρόδου Ἰάκωβος ὁ Πάτριος καί ἀπαιτεῖ ἀπό αὐτόν νά ζητήσῃ συγγνώμην καί νά ἐπανορθώσῃ τό σφάλμα του.

Τό ὅτι ὁ Μητροπολίτης Ρόδου Ἰάκωβος ὁ Πάτριος, διά τῆς στάσεώς του αὐτῆς, ὑπεραμύνεται τῆς ἀληθείας καί τάσσεται μέ τό μέρος τοῦ ἀδίκως κατηγορηθέντος ὡς κλέπτου Κωνσταντίνου Ξένου, φανερώνει μεταξύ ἄλλων, ὅτι ὁ Ἰάκωβος ὁ Πάτριος διέθετε ὑψηλόν ἥθος καί ἦταν ὑπέρμαχος τῆς ἀληθείας.

126. Μπαγιάτης: ρῆμα μπαγιατεύω = χάνω τή φρεσκάδα μου, παλιώνω. Μπαγιατικός = τό ἀντίθετο τοῦ φρέσκος.

XVII. ΠΡΟΙΚΟΣΥΜΦΩΝΟΝ: 26-10-1851¹²⁷

1) Περίληψη

Ἡ Ἄννα, χήρα τοῦ Κωνσταντίνου Καρούτζου, τό γένος Κόκκινου, ἔχει μία θυγατέρα, ἡ ὁποία ὀνομάζεται Καλή (Καλλιόπη) καί πρόκειται νά ὑπανδρευθεῖ τόν Κωνσταντῖνο, υἱό τοῦ ἀποβιώσαντος Χαζή παπᾶ Ἐμμανουήλ Οἰκονόμου καί τήν προικίζει μέ ἀκίνητα καί κινητά, τά ὁποῖα περιλαμβάνονται στό Προικοσύμφωνο αὐτό.

Ὁ γαμβρός Κωνσταντῖνος Οἰκονόμου ἔχει ἕναν ἀδελφό, τόν Νικόλαο καί δύο ἀδελφές, τήν Ἄννα καί τή Μαρία, πού ἐπίσης προικίζουν τόν ἀδελφόν των, καθώς καί ἄλλοι συγγενεῖς αὐτοῦ.

2) Κείμενο

«1/Ἡ καί ὑποφαινομένη Ἄννα, τοῦ ποτέ 2/Κωνσταντίνου Καρούτζου¹²⁸, ἀποφασίζω σήμερον, 3/νά ὑπανδρεύσω τήν θυγατέρα μου Καλήν, μέ 4/τόν Κωνσταντῖνον, τοῦ ποτέ Χ(αζή) πα(πᾶ) Ἐμμανουήλ Οἰκο5/νόμου¹²⁹.

Ὅθεν δίδω πρός αὐτήν: Τό ἀμπέλιον 6/μου εἰς τόν Πεῦκον, ἔτι τό ἀμπέλιον εἰς τόν 7/Πεῦκον, τό ἀμπέλιον εἰς τήν Λινούραν, τό 8/ἀμπέλιον εἰς τήν Σκάλαν, τό ἀμπέλιον εἰς τήν 9/Πλατειάν, τό ἀμπέλιον εἰς τοῦ Σκουλουπιάτη, 10/τό χωράφιον εἰς τόν Μυλοκράτην, τό ἀμπέλιον 11/εἰς τά Διαπύρια, τό χωράφιον εἰς ταῖς Κούφιας, 12/τό ἀμπέλιον εἰς τόν Ἅγιον Θεολόγον¹³⁰, ἔτι εἰς τόν 13/Ἅγιον Θεολόγον τό χωράφιον, εἰς τοῦ Ζω14/τικοῦ τό χωράφιον, εἰς τόν Ἅγιον Ἰωάννην 15/ταῖς συκαῖς, τό χωράφιον εἰς τόν Πλατῆν, 16/τό χωράφιον εἰς τά Κλήματα, τό χωράφιον 17/εἰς τό Βουνί, τό χωράφιον εἰς τά Φουρνιά, τό χω18/ράφιον εἰς τοῦ Μαρμαρᾶ μέ τήν ἀποστρο19/φήν, τό χωράφιον εἰς τό Μαῦρο Συκίδι, τό 20/χωράφιον εἰς τήν Ἑσον, ἔτι εἰς τό Μαῦρον Συκί21/διον τό χωράφιον, εἰς τό Στενόν τό χωράφιον, 22/εἰς τήν Κατασωράδαν τό χωράφιον, τό χωρά23/φιον εἰς τόν Περιστερώνα, εἰς

127. Σ. Α., τ. Α' (1999), σ. 262-263.

128. Τό ἐπώνυμο ὡς «Καροῦζος» ἢ «Καρουζάκης» ἀπαντᾷ καί σήμερα στήν Κρήτη.

129. Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος, υἱός τοῦ παπᾶ Ἐμμανουήλ Οἰκονόμου. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 640, 1360 καί 1477.

130. Ἅγιος Θεολόγος, ὁ: τοπ., τό ὁποῖο προῆλθε ἀπό τήν ὑπαρξη ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, ὁ ὁποῖος τιμᾶται ἰδιαίτερα στά Δωδεκάνησα, ἐπειδὴ ἡ Ἀποκάλυψις ἐγράφη στήν Πάτμο καί ἐξ αἰτίας τῆς ὑπάρξεως τῆς παλαιᾶς καί ἱστορικῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου στή Χώρα Πάτμου.

ταῖς Βάσσαις 24/τὴν τάβλαν μέ τὴν κρεπτὴν, μέ ἀγγεῖα τρία, εἰς τὴν Ἑλιάν 25/τό χωράφιον, εἰς τὰ Ἑλιόπυρα τό χωράφιον, εἰς τό 26/Ἄργος τὴν Πλαγιάν, τὴν κρεπτὴν εἰς τόν Πεῦ27/κον, μέ ἀγγεῖα κρασικά τέσσαρα, εἰς τοῦ 28/Ζωτικοῦ κρεπτὴν μίαν, μέ ἀγγεῖα δύο, τὴν ἀπο29/στροφὴν εἰς τὰ Ἀλώνια, τό ὁσπίτιόν μου εἰς τόν 30/Ποταμόν, κρεββατοστρώσιον ἓν, στῶμα ἓν, μαζελά31/ρες δύο, ἔτι μαζελάρια πέντε, σινδόνια ἑξί, 32/ἓν σαλβάριον¹³¹, ἓν ζωνάριον, μίαν πανταμάρκα¹³², 33/δύο γελέκια, πετζέτας δέκα, σκούφιες τρεῖς, [-----]

//σ. 263:

34/δύο, σεντούκια τρία, κασέλαν μίαν, τὰ ὁσπί35/τια εἰς τόν Ἅγιον Ἰωάννην μέ τὴν στέρναν, τόν κή36/πουλαν εἰς τόν Ἅγιον Ἰωάννην μέ τὴν μουρουινιά¹³³, τοὺς 37/κήπους εἰς τοῦ Φραζῆ τόν Μύλον δύο, κελλάριον ἓν, μέ 38/ἀνώγειον, ἔτι ἓν κελλάριον ἀνώγειον τοῦ Ἰωάννη Κα39/ραγιάννη, ἀγγεῖα πέντε, ἔτι ἀγγεῖα εἰς τό ὁσπίτιον δύο, 40/ἄξινης δύο, ἓνα κασμά, δύο ζεύγη λούρα, ὑνίον 41/ἓν, σκεπάρνιον ἓν, πριόνια δύο, εἰκονίσματα ἑπτὰ, 42/μύλους ζεύγη δύο, τέξερες τρεῖς, καὶ τηγάνια δύο.

131. Σαλβάριον ἢ σαλιβάρι, τό: πολυτελὴς ἀνδρική βράκα. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 272 καὶ 284. Σήμερα στὴν Κρήτη χρησιμοποιεῖται ἡ λέξη «Σαλβάρια, τὰ» καὶ σημαίνει ὁλόκληρη τὴν παλαιὰ ἀνδρική παραδοσιακὴ ἐνδυμασία, ἡ ὁποία ἀποτελεῖται ἀπὸ τὴ βράκα, συνήθως μέλαινα ἢ κυανόχρωμη καὶ τό μεϊντανογέλεκο, συνήθως κυανόχρωμο, μέ διάφορα κεντήματα στὶς παρυφές.

Στὴν Παλαιὰ Διαθήκη, Δανιήλ γ', 21, ἀναφέρονται τὰ ἑξῆς:

«Τότε οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι (οἱ τρεῖς Ἑβραῖοι νέοι Σεδράχ, Μισάχ καὶ Ἀβδεναγώ, ἦτοι, οἱ Ἀνανίας, Ἀζαρίας καὶ Μισαήλ) ἐπεδήθησαν σὺν τοῖς σαραβάροις αὐτῶν καὶ τιάραις καὶ περικνημίσι καὶ ἐβλήθησαν εἰς τὸ μέσον τῆς καμίνου τοῦ πυρὸς τῆς καιομένης». Πρόκειται γιὰ τὴ διήγηση, τὴ σχετικὴ μέ τοὺς τρεῖς νέους στὴν κάμινο τοῦ πυρὸς, πού ἐβλήθησαν, ὕστερα ἀπὸ διαταγὴ τοῦ βασιλέως Ναβουχοδονόσορος, ἐπειδὴ ἀρνήθησαν νὰ προσκυνήσουν τὴ χρυσή του εἰκόνα.

132. Πανταμάρκα, ἢ: Πιθανῶς φουλάρι, διπλωμένο ἢ στριμμένο, γιὰ τὴ συγκράτηση τῶν μαλλιῶν τῆς κεφαλῆς.

133. Μουρουινιά, ἢ: κοινῶς μουριά ἢ μουρνιά, ἢ (Κρήτη). Πρόκειται γιὰ δένδρο, τὰ φύλλα τοῦ ὁποίου ἀποτελοῦν τὴν τροφή τῶν μεταξοσκωλήκων καὶ παλαιότερα καλλιεργεῖτο εἰδικὰ γιὰ τόν σκοπὸ αὐτό. Τό Γένος Μορέα (Morus) περιλαμβάνει δώδεκα εἶδη, τὰ ὁποία ἀπαντοῦν στὶς εὐκρατες περιοχές τοῦ βορείου ἡμισφαιρίου.

Στὴν Ἑλλάδα καλλιεργοῦνται δύο εἶδη, τὰ ἑξῆς: 1) Μορέα ἢ λευκὴ (Morus alba) καὶ 2) Μορέα ἢ μέλαινα (Morus nigra). Γ. Χριστόπουλος, *Φυτολογία* 1990, σ. 202-203.

43/Ἐκ τῶν διαλαβανομένων κρατίζω: Εἰς τὴν 44/παντελῆ ἐξουσίαν μου τό ἀμπέλιον εἰς τὴν Πλατειάν, τὴν κασέλα μου, ἔν βαρέλιον. 45/Γερωντομοίριον τό χωράφιον εἰς τό Βουνί, εἰς τόν Ἅγιον 46/Θεολόγον τοῦ ἀνδρός μου καί ἓνα ἀβράμιθ¹³⁴, εἰς τὴν 47/Ἐλιάν ἐπάνω ταῖς στέρνες, δύο συκές εἰς τόν Ἅγιον Ἰωάννην καί μίαν τέζερην, ἔν τηγά48/νιον, μίαν πετζέταν, μίαν σκέπην, ἔν σφύδωμα 49/καί πάλιν τῆς θυγατρὸς μου.

Νά μοῦ διορώση τό ὀσπίτιον 50/εἰς τόν Ἅγιον Ἰωάννην διά κατοικίαν μου καί ἓνα κῆπον.

51/Δίδομεν καί ἡμεῖς, Καλή καί Εἰρήνην Ρωσέτου, 52/τῆς ἀνεψιάς μας Καλῆς, τά ὀσπίτιά μας εἰς τόν 53/Ἅγιον Ἰωάννην, μετὰ τόν θάνατον καί τῶν δύο μας.

54/Τά ἄνωθεν δίδομεν μέ τὴν εὐχὴν μας καί ὑπο55/φαίνομαι διά τοῦ ἀδελφοῦ μου Κωνσταντίνου 56/Κόκκινου.

57/Ἐν Νισύρῳ, τὴν 26. Ὀκτωβρίου 1851.

58/Ἄννα τοῦ Καρούτζου διέταξα τά ἄνωθεν.

59/Ἄννα πα(πᾶ) Ἑμμ(ανουήλ) δίδω εἰς τόν ἀδελφόν μου Κωνσταν60/τῖνον ὑποκάμισα ὀκτώ, ἔν σινδόνιον, ἔν μαξε61/λάριον, μίαν πετζέταν.

62/Νικόλαος αὐτάδελφός του παρῶν.

63/Χ(αζῆ) Ν(ικόλαος), θεῖος του, παρῶν, τοῦ δίδω καί μίαν ἀξίνην.

64/Κωνσταντῖνος, θεῖος του, παρῶν, τοῦ δίδω ἓν χοιράκιον θηλυκόν.

65/Μαρία, αὐταδέλφη του, δίδω ἓν χοιράκιον ἀρσενικόν.

66/Χ(αζῆ) Μ(ιλτιάδης) Λογοθέτης.

67/Χ(αζῆ) Γεώργιος Σορωνιάτης¹³⁵.

68/Κωνσταντῆς Κόκκινος».

134. Ἀβράμιθας ἢ ἀγράμιθας, ὁ: Λέγεται καί ἀβραμιθιά, ἀγραμιθιά, ντραμιθιά, κοκκορεβιθιά, κοκκορετσά κ.λπ. Πρόκειται γιὰ δένδρον, τό ὁποῖο φύεται καί στή Νίσυρον καί παράγει καρπό τά ἀγραμίθια ἢ ντραμίθια, ἀπό τά ὁποῖα παράγεται ἔλαιον, τό Τερεβινθέλαιο. Αὐτό χρησιμοποιεῖται στή βιομηχανία, εἶναι ὅμως καί βρώσιμο. Ἡ βοτανολογική ὀνομασία τοῦ δένδρου αὐτοῦ εἶναι: Πιστακία ἢ τερεβινθος (Pistacia terebinthus). Τό δένδρον αὐτό ἀνήκει στήν ἴδια οἰκογένεια μέ τόν θάμνον Πιστακία ἢ λεντίσκος (Pistacia lentiscus), κοινῶς σχῖνος, τὴν Πιστακία λεντίσκος, ὑποεῖδος Χία (Pistacia lentiscus, subsp. Chia), ἥτοι τό μαστιχόδένδρον τῆς Χίου καί τὴν Πιστακία τὴν γνησίαν (Pistacia vera), ὑποεῖδος Αἰγίνας, ἥτοι τὴ φιστικιά τῆς Αἰγίνας. Γ. Χριστόπουλος, *Φυτολογία* 1990, σ. 326-327.

135. Σορωνιάτης: προφανῶς, ἐπεὶδὴ ὁ ἴδιος ἢ κάποιος πρόγονός του κατήγετο ἀπὸ τὸν οἰκισμό τῆς Σορωνῆς, τῆς νήσου Ρόδου. Τό ἐπώνυμον αὐτό ἀπαντᾷ καί σήμερον στή Ρόδο καί ἄλλοι.

3) Παρατηρήσεις

1. Οί οικογένειες τῶν μελλόντων νά ἔλθουν σέ γάμου κοινωνία εἶναι εὐκατάστατες, γι' αὐτό καί προικίζουν τά τέκνα των μέ πολλά κινητά καί ἀκίνητα περιουσιακά στοιχεῖα.

2. Ὁ πατέρας τῆς νύμφης Κωνσταντῖνος Καροῦτζος ἔχει ἀποβιώσει καί γιά τήν ἀποκατάσταση τῆς κόρης του Καλῆς (Καλλιόπης) φροντίζει ἡ μητέρα της Ἄννα.

3. Ὁ πατέρας τοῦ γαμβροῦ Κωνσταντῖνου, ὁ Χαζῆ παπᾶ Ἐμμανουήλ Οἰκονόμου, ἔχει ἐπίσης ἀποβιώσει. Ἡ μητέρα τοῦ γαμβροῦ, ὁ ἀδελφός του Νικόλαος καί δύο ἀδελφές του παρίστανται κατά τή σύνταξη τοῦ Προικοσυμφώνου καί προικίζουν μέ διάφορα περιουσιακά στοιχεῖα τόν Κωνσταντῖνον, καθώς καί δύο θεῖοι του.

4. Ἀξιοσημεῖωτο εἶναι, ὅτι ἐκτός ἀπό τή μητέρα τῆς νύμφης Ἄννα, τό Προικοσύμφωνο ὑπογράφεται ἀπό ὀκτώ συνολικά μάρτυρες, γεγονός πού τοῦ προσδίδει ἰδιαίτερο κύρος.

5. Δέν ἀναφέρεται τό ὄνομα τοῦ Γραφέα τοῦ Προικοσυμφώνου, φαίνεται ὅμως ὅτι αὐτός εἶχε τύχει καλῆς παιδείας, διότι τό κείμενο εἶναι γραμμένο μέ ἐπιμέλεια, εἶναι εὐανάγνωστο καί σχεδόν χωρίς συντακτικά ἢ ὀρθογραφικά σφάλματα.

XVIII. ΠΡΟΙΚΟΣΥΜΦΩΝΟΝ: 23-12-1851¹³⁶

1) Περίληψη

Ὁ Γεώργιος Κουλάκης καί ἡ σύζυγός του Μαρία ἔχουν μία θυγατέρα, ἡ ὁποία ὀνομάζεται Καλή (Καλλιόπη) καί ἀπεφάσισαν νά τήν ὑπανδρεύσουν μέ τόν Νικόλαο Καραβόπουλο καί τήν προικίζουν μέ ἀκίνητα καί κινητά, τά ὁποῖα περιλαμβάνονται στό Προικοσύμφωνο αὐτό.

2) Κείμενο

«1/1851, Δεκεμβρίου 23, διάγραμμα τοῦ Γεω(ργίου) Κουλάκη.

2/Τήν σήμερον ἠθέλησα ἐγώ, ὁ Γεώργιος Κουλάκης, μετά τῆς συζύγου μου Μαρί3/ας, διά νά νυμφεύσωμεν τήν θυγατέραν μας Καλήν, μετά τοῦ Νικολάου Καραβο4/πούλου καί θέλοντας νά τήν προικίσωμεν, τά ὅσα πράγματα μᾶς εὐρίσκονται ἐπάνω 5/εἰς τήν νῆσον μας, μέ εὐχαρίστησίν μας, κινητά καί ἀκίνητα, κατά τό προικοσύμφωνον 6/τό ἐδικόν μας. Πλήν κρατίζομεν παντελῶς εἰς τό Μακρύ

136. Σ. Α., τ. Α' (1999), σ. 264.

κομμάτι τις τάβλες, εις τόν 7/Μασουρωτόν τό ραχί καί εις τό Ἄργος τό ἐπάνω κομμάτι, εις τά Λακκιά.

Ἀκόμη κρατίζομεν γερον8/τομοίρι εις τις Παραπυργίε¹³⁷ τήν συκιάν, ὅπου κρέμεται εις τοῦ Λογοθέτη καί εις τόν 9/Κάμπον τήν ἔψιμην συκιάν¹³⁸, τήν μεγάλην, τό πάνω κομμάτι εις ταῖς Κισίλες¹³⁹. 10/Αὐτά τά κρατίζομεν καί τά δύο μέρη γεροντομοίρι, ἕως ὅτου νά ζοῦμεν καί μέ τόν 11/θάνατόν μας, πάλιν τῆς κόρης μας τῆς Καλῆς.

Ἀκόμη τῆς δίδομεν εις τό Λιμενάρι¹⁴⁰ 12/κρεπτήν μίαν μέ ἀγγεῖα δύο καί εις ταῖς Κισίλες τήν κρεπτήν, ὅμως τήν κρα13/τίζομεν γεροντομοίριν καί πάλιν τῆς κόρης μας. Ἀκόμη τῆς δίδομεν καί τό καζαναρ14/γίον εις ταῖς Κισίλες, μέ ἀγγεῖα δύο, στέρνα μίαν εις τό ἴδιον μέρος, εις ταῖς 15/Δαυκιέ¹⁴¹ στέρνα μίαν, τά Φουρναριά εις τοὺς Ἀγίους Ἀναργύρους μέ τήν στέρνα, 16/πλήν κρατίζομεν, νά πίνωμεν νερόν ἀπό τήν στέρνα ἕως νά ζοῦμεν.

17/Κρεββατοστρώσιν ἓνα, στρῶμα ἓνα, σεντόνια τέσσαρα, μαξελάρια τέσσαρα, 18/σκέπες πέντε, μουστουχιές τέσσαρες, εἰκονίσματα δύο, πάγκον ἓνα, ζωνάρι ἓνα, 19/πετζέτες πέντε, τό ἀσημικόν – μαλαματικόν ὡς εὐρίσκεται, ὑποκάμισα γυναι20/κεῖα δεκαοκτώ, πλήν κρατίζω ἀπό τά ὑποκάμισα τρία, σκούφια μίαν, πλεκ21/τά τέσσαρα,

137. Παραπυργίε ἢ Παραπυργέ ἢ Παραπυριέ, οἱ: τοπ., Τσιρπανλῆς 2018, σ. 153, 1318 καί 1485.

138. Ἐψιμη ἢ ὀψιμη συκιά: συκιά, τῆς ὁποίας οἱ καρποὶ ὠριμάζουν ἀργότερα. Ὑποστηρίζεται, ὅτι τά ἐπόμενα φυτά: 1) Ἑλαία ἢ εὐρωπαϊκὴ, 2) Ἀμπελος ἢ οἶνοφόρος, 3) Δημητριακά, 4) Φίκος ὁ καρικός, κοινῶς συκιά καί τά προϊόντα των, ἂν δέν ὑπῆρχαν στίς χώρες γύρω ἀπὸ τὴ Μεσόγειο θάλασσα, δέν θά ἦταν δυνατόν νά ἀναπτυχθοῦν σέ αὐτές οἱ ὑψηλοὶ, ἀρχαῖοι πολιτισμοὶ ἢ πιθανῶς νά ἦταν δύσκολη ἕως ἀδύνατη καί ἡ ἴδια ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου σέ αὐτές. Ἀκριβῶς διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς καί τά προϊόντα αὐτά φέρουν ἱερὸν χαρακτήρα. Στὴ Χριστιανικὴ Ἐκκλησίᾳ ὁ ἱερέας κατὰ τὴν Τελετὴ τῆς Ἀρτοκλασίας εὐλογεῖ: «τόν σίτον, τόν οἶνον καί τό ἔλαιον», βασικά προϊόντα γιὰ τὴν ἐπιβίωση τοῦ ἀνθρώπου.

139. Κισίλες, οἱ: τοπ., Τσιρπανλῆς 2018, σ. 194, 1326 καί 1445.

140. Λιμενάρι(ον), τό: τοπ., Τσιρπανλῆς 2018, σ. 194, 1349 καί 1459.

141. Δαυκιέ, οἱ: Δαῦκος τό καρότο (*Daucus carota*), ὑποεῖδος Δαῦκος ὁ ἡμερος (*Daucus carota*, subsp. *sativus*), κοινῶς καρότο. Ὑπάρχει καί ὁ Δαῦκος ὁ ἄγριος (*Daucus sylvestris*), κοινῶς σταφυλινάκας, ὁ. Πρόκειται γιὰ τόν Σταφυλίνον τοῦ Διοσκορίδου ἢ Διοσκουρίδου τοῦ Πεδανίου ἢ Ἀναζαρβέως (περίπου 8-78 μ.Χ.). Ὁ Θεόφραστος (372-287 π.Χ.) ἀναφέρει τοὺς «Δαύκους», πρόκειται ὅμως γιὰ τὰ ἄγρια καρότα ἢ σταφυλινάκους. Πρῶτος ὁ Διοσκουρίδης ἀναφέρει τὴν καλλιέργεια τοῦ καρότου, τό ὁποῖο ὀνομάζεται ὑπ' αὐτοῦ: «Σταφυλίνος ὁ κηπευτός». Γ. Χριστόπουλος, *Φυτολογία* 1990, σ. 134-135 καί 282. *Botanica* 1998, σ. 291.

τέξερην μίαν μεγάλην, ζευγος βοῶν ἓνα, ἀρεστόν θῆλυ ἓνα, ὅμως ἀφοῦ 22/γεννήσει, <νά> εἶναι τό δαμάλι ἰδικόν μας.

Ἀκόμη τῆς γράφω ἓναν ὄνον ἄρσεν(α), χοίρους 23/τέσσαρες, δύο θηλυκούς καί δύο ἀρσενικούς, ἄξινες δύο, λούρα ζυγές δύο, ὑνία δύο, 24/μπαλτάν ἓνα, κελλάρι εἰς τό Κάστρον ἓνα, μέ μίαν στάμναν.

Ἀκόμη τῆς δίδομεν καί τόν 25/κῆπον εἰς τό Χῶμα¹⁴², πλήν κρατίζομεν τήν κάτω μεριάν παντελῶς. Ὑποχρεοῦται 26/ἡ κόρη, νά μοῦ δίδῃ μισόν κοιλόν ἐλαίας¹⁴³, ἕως νά ζῶ.

27/Τῆς γράφω καί ἐγώ, ὁ πατέρας της, ἀπό μέρους μου, τήν ἀποστροφὴν μου 28/εἰς τό Λακκίον, εἰς τήν γωνίαν, βέργες μαργαριταρένιες ζευγάριν ἓνα, 29/σεντούκιν ἓνα, καμουχάν ἓνα, ἄλυσιν μίαν, μισήν ντουζιῖαν πιάτα¹⁴⁴, πάγκον 30/ἓνα καί δύο ἀγγεῖα εἰς τό κελλάρι καί ἓνα γανιτάκι νίτικον¹⁴⁵, πάπλωμα ἓνα, 31/καί ἓνα ζευγάρι μύλους καί ἓνα τηγάνι, φουστάνιν ἓνα, μίαν σκέπην μεγάλην, 32/μαντήλια τρία, μαξιλάραν μίαν, νά τῆς εὐβλέπει ἡ Εἰρήνη τὰ βόδια ἓνα 33/χρόνον δωρεάν¹⁴⁶ καί νά τοὺς ἐκτρέφω, ἕως αὐτοὶ νά πιάσουν ἰδικά των μαξούλια¹⁴⁷, 34/νά πληρώσω καί τό φετινόν ὄλον τό δόσιμο¹⁴⁸.

142. Χῶμα, τό: τοπ., Τσιρπανλῆς 2018, σ. 125, 1351 καί 1530.

143. Μισόν κοιλόν ἐλαίας: Κοιλό Κωνσταντινουπόλεως: Ὡς μονάδα ζύγισης καί ὡς μέτρο καλλιεργήσιμης γῆς. 1 κοιλό = 24 ὀκάδες = 8 καφίζια = 30,768 χιλιόγραμμα ἢ κιλά. Συνεπῶς μισό κοιλό = 15,384 χιλιόγραμμα ἢ κιλά.

144. Μισή ντουζιῖνα πιάτα: Ὑτοι ἕξι (6) πιάτα. Ντουζιῖνα, ἡ = δωδεκάδα. Τό δωδεκαδικό ἀριθμητικό σύστημα εἶναι ἀρχαιότερο καί εὐχρηστότερο τοῦ δεκαδικοῦ, διότι διαιρεῖται καί δέν ἀφήνει ὑπόλοιπο. Γι' αὐτό συνήθως μέχρι σήμερα χρησιμοποιεῖται εὐρύτατα. Πρβλ. Δώδεκα μῆνες, δώδεκα Ἀπόστολοι κ.λπ. Ἡ ὥρα ὑποδιαιρεῖται σέ ἐξήντα λεπτά ($5 \times 12 = 60$), τό λεπτό σέ 60 δευτέρα λεπτά κ.λπ. Τό δωδεκαδικό σύστημα ἦταν ἤδη γνωστό καί σέ χρῆση στοὺς ἀρχαίους πολιτισμούς τῆς Ἀνατολῆς (Ἀσσυρίας, Βαβυλωνίας, Αἰγύπτου, Φοινίκης κ.λπ.). Ἀπὸ αὐτοὺς τό παρέλαβαν οἱ Ἕλληνες καί οἱ Ρωμαῖοι. Τό δεκαδικό ἀριθμητικό σύστημα προῆλθε ἀπλῶς ἀπὸ τό γεγονός, ὅτι ὁ ἄνθρωπος στά δύο δάκτυλα τοῦ χεριοῦ του ἔχει δέκα δάκτυλα ($2 \times 5 = 10$).

145. Νίτικον, τό: Ὑτοι ἀπὸ τήν νῆσον Ἰον τῶν Κυκλάδων.

146. Εἶναι ἀξιοσημείωτον, ὅτι μεταξὺ ἄλλων, οἱ γονεῖς τῆς νύμφης Καλῆς, στό Προικοσύμφωνο αὐτό, ἐθεώρησαν σκόπιμο νά συμπεριλάβουν καί τήν ὑποχρέωση τῆς Εἰρήνης, προφανῶς ἀδελφῆς τῆς Καλῆς, νά φυλάγει ἐπὶ ἓνα ἔτος τὰ βόδια τῆς ἀδελφῆς της δωρεάν.

147. Οἱ γονεῖς τῆς νύμφης Καλῆς ἀναλαμβάνουν ἐθελουσίως τήν ὑποχρέωση, νά φροντίζουν γιὰ τὴ διατροφή τοῦ νέου ζεύγους, ἕως ὅτου οἱ ἴδιοι εἶναι σέ θέση νά θρέψουν τοὺς ἑαυτοῦς των μέ δικά των εἰσοδήματα.

148. Ὁ πατέρας τῆς Καλῆς ἀναλαμβάνει ἐπίσης τήν ὑποχρέωση, νά πληρώσει

Ἀκόμη τῆς δίδω καί τό ρακοκάζανόν μου 35/ἄρματωμένον, διά νά πηγαίνει προυκίον εἰς τό ὀσπίτιον, ὅμως θά μένωμεν καί τά δύο 36/μέρη ἕως νά ζοῦμεν.

Ταῦτα καί ἡ εὐχή μας.

37/[-----]»¹⁴⁹.

3) Παρατηρήσεις

1. Οἱ γονεῖς τῆς νύμφης Καλῆς φαίνεται ὅτι ἦσαν εὐκατάστατοι καί προικίζουν τήν κόρην των πλουσιοπάροχα.

2. Εἶναι ἀξιοσημείωτο, ὅτι ἐκτός ἀπό τό ὄνομα τοῦ πατέρα τῆς νύμφης Γεωργίου Κουλάκη, ἀναγράφεται καί τό ὄνομα τῆς μητέρας τῆς Μαρίας, πρᾶγμα ὄχι σύνηθες στά Προικοσύμφωνα τῆς Νισύρου τῶν μέσων τοῦ 19ου αἰ.

3. Τό κείμενο τοῦ Προικοσυμφώνου εἶναι γραμμένο μέ μεγάλη ἐπιμέλεια, εἶναι εὐανάγνωστο καί δέν ἐμφανίζει συντακτικά ἢ ὀρθογραφικά σφάλματα.

4. Δέν εἶναι γνωστός ὁ Γραφέας τοῦ Προικοσυμφώνου, ὁ ὁποῖος ὅμως φαίνεται νά εἶχε τύχει καλῆς παιδείας καί νά χειρίζεται μέ ἀνεση τήν ἑλληνική γλῶσσα¹⁵⁰.

ΧΙΧ. ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΡΟΔΟΥ ΙΑΚΩΒΟΥ ΤΟΥ ΠΑΤΜΙΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΗΓΟΥΜΕΝΟΝ ΤΗΣ ΣΠΗΛΙΑΝΗΣ ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗΝ ΝΕΟΦΥΤΟΝ: 22-03-1852¹⁵¹

1) Περίληψη

Ὁ Μητροπολίτης Ρόδου Ἰάκωβος ὁ Πάτμιος ἀπευθύνει τήν ἐπιστολή του αὐτήν πρὸς τόν Ἡγούμενον τῆς Σπηλιανῆς Ἀρχιμανδρίτη Νεόφυτον, ἀπαντώντας σέ θέματα, πού ἐτέθησαν σέ ἐκεῖνον καί ἀφοροῦν στή Μονή τῆς Σπηλιανῆς καί στόν ἴδιον τόν Νεόφυτον.

Μετά τά τυπικά εἰσαγωγικά στήν ἀρχή τῆς ἐπιστολῆς, ὁ Μητροπολίτης ἔρχεται στό κυρίως θέμα αὐτῆς, τό ὁποῖο ἀφορᾷ σέ ἀρνη-

ὄλον τόν φόρο πού ἀναλογεῖ στό νέο ζεῦγος, κατά τό πρῶτο ἔτος ἀμέσως μετά τήν τέλεση τοῦ γάμου των.

149. Διατηροῦνται ἐλάχιστα λείψανα ἀπό τόν στίχο 37. Φαίνεται δέ, ὅτι ἔχει ἐκπέσει τό τέλος τοῦ Προικοσυμφώνου μέ τίς ὑπογραφές τῶν παρισταμένων μαρτύρων καί τό ὄνομα τοῦ Γραφέως αὐτοῦ.

150. Πρόκειται γιά φαινόμενο, ὄχι πολύ συνηθισμένο γιά τήν ἐποχή ἐκείνη.

151. Σ. Α., τ. Α' (1999), σ. 265.

τικά σχόλια καί κατηγορίες σέ βάρος τῆς Μονῆς τῆς Σπηλιανῆς καί τοῦ Ἑγούμενου αὐτῆς Ἀρχιμανδρίτη Νεοφύτου.

Ὁ Μητροπολίτης τίθεται ἀλληλέγγυος πρὸς τή Μονή καί τόν Ἑγούμενο αὐτῆς καί προσπαθεῖ νά τόν καθησυχάσει. Ἐπίσης τόν προτρέπει, νά συνεχίσει νά ἐκτελεῖ ἀνενόχλητος τά καθήκοντά του καί νά μήν ἐπηρεάζεται ἀπό κανένα. Ἀκόμη ὁ Μητροπολίτης τοῦ γνωρίζει, ὅτι ἔχει τή δυνατότητα, νά φροντίσει γιά νά ἐκδοθεῖ ἀπό τήν Τουρκική Ἀρχή Διάταγμα, στό ὁποῖο θά ἀναφέρεται, ὅτι ὁ Ἑγούμενος Νεόφυτος μπορεῖ νά συνεχίσει νά ἀσκεῖ τά καθήκοντά του, χωρίς νά δέχεται ἐξωθεν ἐπεμβάσεις ἀπό οὐδένα.

Τέλος ὁ Μητροπολίτης Ρόδου εὐχαριστεῖ τόν Νεόφυτο γιά τά ἀποσταλλέντα πρὸς ἐκεῖνον δῶρα (κρασί καί ἀμύγδαλα) καί ὡς ἀντίδωρο τοῦ στέλνει καπνό, ὅπως εἶχε κάνει καί παλαιότερα.

2) *Κείμενο*

«1/† Ὅσιώτατε Ἑγούμενε τοῦ ἡμετέρου Μοναστηρίου(ου) τῆς Σπηλιανῆς, κύρ Νεόφυτε, τέ2/κνον ἡμῶν ἐν Κ(υρί)ῳ ἀγαπητόν, χάρις εἴη τῇ Ὅσιότητί σου καί εἰρήνη ἀπό Θεοῦ.

3/Ἐλάβομεν τό ἀπό γ' τοῦ αὐτοῦ περιπόθητον ἡμῶν γράμμα σου¹⁵² καί εἶδωμεν 4/ἄκρως πληροφορηθέντες ἐξ αὐτοῦ τά τῆς ἀγαθῆς υἱείας σου.

Ἀκολουθῶς παρετηρήσα5/μεν τά γραφόμενά σου περί τῆς ὁποίας ὑποθέσεως, ὅτι ὑποκινεῖται καταδρομή, 6/κατά τε τῆς Ὅσιότητός σου καί τοῦ Μοναστηρίου μας, ἀλλά σοί λέγομεν, νά ἀμερι7/μνῆς καί νά ἐξακολουθῆς διατηρῶν τά καθήκοντά σου ἀταράχως, καθότι, εἰ μὲν 8/οἱ ὑποκινοῦντες εὐρίσκονται ἐνταῦθα, εἶναι δυνατόν μέ ἐν Διάταγμα τῆς αὐ9/τοῦ Ὑψηλότητος, νά περιορισθῶσι καί νά μήν ἐπηρεάζωσιν εἰς τό ἐξῆς, μήτε τό 10/Μοναστήριον, μήτε τήν Ὅσιότητά σου, εἰ δέ ἐννοεῖς ὑποκινοῦντα, τόν εὐρισκόμενον 11/εἰς Κωνσταντινούπολιν καί οὕτω πάλιν ἀμερίμνει, ἐπειδή περί παντός, τό ὁποῖον 12/αὐτός ἤθελεν ἐνεργήσῃ, ἡμεῖς πρῶτοι θέλομεν ἔχῃ τήν πληροφορίαν ἀπό τήν Με13/γάλην Ἐκκλησίαν.

Ἡθέλομέν σε ἐφοδιάσῃ μέ Διάταγμα τῆς Ἐξουσίας τώρα, διά νά 14/ἐνεργῇς τά ἐκκλησιαστικά σου χρέη, χωρίς νά ἐνοχλῇσαι ἀπό κοσμικά πρόσωπα, 15/ἀλλ' αἱ ἐνεστῶσαι ἅγιοι ἡμέραι δέν μᾶς τό συγχωροῦσι καί κατόπιν γίνεται τοῦ16/το.

152. Ὅτοι, ἀπό 3-03-1852.

Τό σταλέν κρασίον καί ἀμύγδαλα ἐλάβομεν καί σοί εὐχαριστοῦμεν, μέ 17/τόν ἴδιον δέ κομιστήν σοί ἀποστέλλομεν τό βαρελάκι καί τόν τουρβάν, τά 18/ὅποια φρόντισον νά παραλάβῃς, μή λείπῃς δέ νά μᾶς φανερώνης πᾶσαν συμπί19/πτουσαν ὑπόθεσιν τοῦ Μοναστη-ρί(ου), χρήζουσιν τῆς ὑπερασπίσεώς μας.

Ταῦ20/τα ἐν τοσοῦτῳ εὐχετικῶς, τά δέ ἔτη σοῦ εἶψαν θεόθεν, πλεῖστά τε καί σωτή21/ρια. ,αωνβ', Μαρτίου κβ', ἐν Ρόδῳ.

22/† 'Ο Ρόδου Ἰάκωβος, ἐν Χ(ριστ)ῳ εὐχέτης.

[Υστερόγραφον]

23/Μέσα εἰς τόν ἴδιον τουρβάν σοί ἔχομεν 24/β': ὀκ(άδες)¹⁵³ κα-πνόν διά ἐνθύμησιν».

3) Παρατηρήσεις

1. Ἀπό τό κείμενο τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς τοῦ Μητροπολίτου Ρόδου Ἰακώβου τοῦ Πατμίου πρὸς τόν Ἑγούμενον τῆς Σπηλιανῆς Νεόφυτο συνάγεται, ὅτι, ὅπως ὁ Νεόφυτος ἀνέφερε στόν Μητροπολίτη, γίνονται κινήσεις ἀπό ὀρισμένους κύκλους καί διατυπώνονται κατηγορίες ἐναντίον τῆς Μονῆς τῆς Σπηλιανῆς καί τοῦ ἰδίου τοῦ Νεοφύτου προσωπικά. Ποῖες εἶναι αὐτές οἱ κινήσεις καί ἀπό ποίους προέρχονται δέν γίνεται σαφές.

2. Καί κατὰ τά προηγούμενα ἔτη ὁ Ἀρχιμανδρίτης Νεόφυτος, ὁ ὁποῖος ἀσκοῦσε ἐπὶ μακράν σειράν ἐτῶν τήν Ἑγουμένη τῆς Σπηλιανῆς (περίπου 1819-1856), ὡς ἦταν ἀναμενόμενο, ἔγινε ἀποδέκτης κριτικῆς ἐκ μέρους διαφόρων, ἐπειδή πιθανῶς ἤρχετο ἀντιμέτωπος σέ διάφορα πρόσωπα καί συμφέροντα.

3. Εἶναι ἀξιοσημεῖωτο, ὅτι ὁ Μητροπολίτης Ρόδου Ἰάκωβος ὁ Πάτμιος ἀνεπιφύλακτα τάσσεται ἀλληλέγγυος πρὸς τή Μονή τῆς Σπηλιανῆς καί τόν Ἑγούμενον αὐτῆς Ἀρχιμανδρίτη Νεόφυτο.

4. Οἱ σχέσεις τοῦ Μητροπολίτου Ρόδου πρὸς τόν Ἑγούμενο τῆς Σπηλιανῆς φαίνεται νά εἶναι ἄριστες, ὅπως συνάγεται ἀπό τό περιεχόμενο τῆς ἐπιστολῆς, ἀλλά καί ἀπό τήν ἀνταλλαγή προσω-πικῶν δώρων μεταξύ των. Ὁ Μητροπολίτης στέλνει ὡς δῶρο στόν Ἑγούμενο τῆς Σπηλιανῆς Νεόφυτο δύο ὀκάδες καπνόν.

153. Ὅκᾶ, ἡ: Μονάδα βάρους στερεῶν καί ὑγρῶν προϊόντων, ἡ ὁποία ὑποδι-αιρεῖται σέ 400 δράμια καί ἰσοδυναμεῖ πρὸς 1.282 γραμμάρια. Στήν Ἑλλάδα ἴσχυε μέχρι τήν 31-03-1959, ὁπότε ἀντικαταστάθηκε ἀπό τό χιλιόγραμμα ἢ κιλό. Ἑτυ-μολογία: Ἀπό τήν τουρκική ὀνομασία okka, καί τήν ἀραβική uqiya.

XX. ΕΞΟΔΑ ΑΡΡΑΒΩΝΟΣ: 22-03-1852¹⁵⁴**1) Περίληψη**

Ὁ Ἰωάννης, τὸ ἐπώνυμο τοῦ ὁποῖου δέν ἀναφέρεται, ἐτέλεσε τοὺς ἀρραβῶνες του μέ τή Μαρία, τὸ ἐπώνυμο τῆς ὁποίας ἐπίσης δέν ἀναγράφεται καί ἔγιναν ὀρισμένα ἐξοδα ἐκ μέρους τοῦ Ἰωάννου, τὰ ὁποῖα ὁ ἴδιος σημείωσε στό Κατάστιχό του μέ κάθε λεπτομέρεια.

Στή συνέχεια καί γιά λόγους πού δέν ἀναφέρονται, ὁ ἀρραβῶνας διελύθη, πιθανῶς ἐξ αἰτίας τῆς Μαρίας.

Τότε ὁ Ἰωάννης ἀπαίτησε, νά ἀποζημιωθεῖ γιά τὰ γενόμενα ἐξοδα καί τὰ δαπανηθέντα χρήματα καί μάλιστα μέ τόκο. Αὐτό ἔγινε ἀποδεκτό ἀπό τήν οἰκογένεια τῆς Μαρίας, ὀρισμένα χρήματα τοῦ ἐπεστράφησαν καί γιά τὰ ὑπόλοιπα ἔγινε Ὁμολογία, ἡ ὁποία τοῦ ἐδόθη διά τοῦ Νικολάου Μουλλοῦ.

2) Κείμενο

«1/Ὅσα δι' ἀρραβῶνα ἔδωσεν ὁ Ἰωάννης εἰς τήν Μαρίαν, εἰς διάφορα μανδήλια, φου2/στάνια, κ.λπ. ὡς τό Κατάστιχόν του: <Γρόσια>: 499,30

3/Κατά τοὺς νόμους διπλασιάζονται, ὅθεν προστίθενται ἔτι <Γρόσια>: 499,30

4/Ὅσα εἰς μίαν βελέντζαν¹⁵⁵, μίαν ζάκαν¹⁵⁶, πετσά δύο εἶδη, φκιασίδια, κα5/μουχάν καί εἰς μετρητά <Γρόσια>: 1081,00

6/Διά 22 μηνῶν τόκον τῶν ἀνωτέρω 1081: π(ρός) 12% = <Γρόσια>: 236,40

7/Σύνολον: <Γρόσια>: 2.317,30

8/Ὅσα εἰς διάφορα, κατά τό Κατάστιχόν του, εἰς πεθερικά κ(αί) συγγενεῖς <Γρόσια>: 767,00

9/Διά 22 μηνῶν τόκον <Γρόσια>: 168,26

10/<Σύνολον> <Γρόσια>: 3.252,26

11/Ἀφαιροῦνται, ὅσα ἔλαβεν ὁ Ἰω(άννης)

12/Ὅσα διά μίαν ζάκαν <Γρόσια>: 210,00

154. Σ. Α., τ. Α' (1999), σ. 266.

155. Βελέντζα, ἡ: χονδρό μάλλινο κλινοσκέπασμα. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 277, 874 καί 1409.

156. Ζάκα, ἡ: γαλλικό μεσαιωνικό jaque, ἡ ἰταλικό giacca = ζακέτα, σάκκος, ἔνδυμα. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 269, 1225 καί 1428.

- 13/Όσα διά φκιασίδια <Γρόσια>: 22,00
14/Όσα διά τόν καμουχάν 200,00
15/Όσα διά μίαν ζυγήν φουσκιά 50,00
16/<Σύνολον>: 432,00
17/<Τελικόν σύνολον >: 2.770,26
18/Αφαιροῦνται, ὅσα σέ κρασί, ρακή, σύκα, λάδι καί ἄλμυρά
488,20
19/<Σύνολον>: 2.582,06
20/Αφαιροῦνται, ὅσα ἔλαβεν ὁ Ἰωάννης εἰς μετρητά: 708,00
21/<Σύνολον>: 1.874,06
22/Προστίθενται: Τό γελέκι τοῦ Καλεστή: 25,00
23/Όμοί(ως) διά 25 ἡμερομίσθια δ(ιά) 3 = 75,00
24/<Σύνολον, γρόσια>: 1.974,06
25/Ήτοι, χίλια ἑννεακόσια ἑβδομήντα τέσσαρα
26/κ(αί) παύλα: ἔξι, διά τὰ ὅποια ἐγινε Ὁμολογία καί
27/ἐδόθη εἰς τόν Ἰωάννην, διά Νικολάου Μουλλοῦ.
28/1852, Μαρτίου 22, ἐν Ρόδῳ».

3) Παρατηρήσεις

Τό κείμενο αὐτό παρουσιάζει ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον, διότι θεωρούμενο ἀπό περισσότερες πλευρές, μᾶς παρέχει πολύτιμες πληροφορίες, ἥτοι:

1. Ὁ ἄρραβώνας, ὁ ὁποῖος ὡς γνωστόν, προηγεῖτο τοῦ γάμου, ἐτελεῖτο μέ μεγάλη ἐπισημότητα καί κατά τήν τέλεση αὐτοῦ ἐγίνοντο πολλά καί δαπανηρά ἔξοδα ἐκ μέρους τοῦ μέλλοντος γαμβροῦ.

2. Σέ περίπτωση διαλύσεως τοῦ ἄρραβώνα, ὁ γαμβρός μποροῦσε νά ζητήσει νά τοῦ καταβληθοῦν χρήματα, γιά τὰ δαπανηθέντα ποσά. Πρᾶγμα πού ἐγίνετο συνήθως ἀποδεκτό ἀπό πλευρᾶς τῆς οἰκογενείας τῆς νύμφης καί ιδίως, ὅταν ἡ διάλυση τοῦ ἄρραβώνα προήρχετο ἐξ ὑπαιτιότητος αὐτῆς.

3. Ἀπό τὰ ἀναφερόμενα δαπανηθέντα ποσά καί διά τόν σκοπόν, γιά τόν ὁποῖον αὐτά ἐδαπανήθησαν, συνάγονται σχετικά συμπεράσματα, ἀναφορικά μέ τήν τότε ἀγοραστική ἀξία τοῦ ἐπισήμως κυκλοφοροῦντος τουρκικοῦ νομίσματος, τοῦ γροσίου, τοῦ κόστους προϊόντων καί ὑπηρεσιῶν, τῆς τιμῆς τοῦ ἡμερομισθίου κ.λπ.

XXI. ΔΙΑΘΗΚΗ: 10-04-1852¹⁵⁷**1) Περίληψη**

Πρόκειται για έγγραφο άκέφαλο, λείπει πιθανώς τό πρώτο φύλλο αὐτοῦ, τό ὁποῖο φαίνεται νά ἔχει ἐκπέσει. Ὅμως ἀπό τό ὅλο περιεχόμενο τοῦ διατηρουμένου κειμένου καί εἰδικότερα ἀπό τό τέλος αὐτοῦ, συνάγεται τό συμπέρασμα, ὅτι πρόκειται γιά Διαθήκη τῆς χήρας τοῦ παπᾶ Ἰωάννου, τό βαπτιστικό ὄνομα τῆς ὁποίας δέν ἀναφέρεται. Ἐπίσης δέν ἀναφέρεται τό ἐπώνυμο τοῦ ἀποβιώσαντος συζύγου τῆς παπᾶ Ἰωάννου. Ὁ πατέρας τῆς χήρας αὐτῆς ὀνομάζεται παπᾶ Ἐμμανουήλ, χωρίς νά ἀναγράφεται τό ἐπώνυμό του καί εὐρίσκεται ἀκόμη ἐν ζῳῇ.

Φαίνεται ὅτι ἡ χήρα τοῦ παπᾶ Ἰωάννου καί κόρη τοῦ παπᾶ Ἐμμανουήλ ἔμεινε ἄτεκνος καί ὥς ἐκ τούτου ἀπεφάσισε νά φροντίσει νά συντάξει Διαθήκη¹⁵⁸, ὥστε νά περιέλθει ἡ ἀρκετή περιουσία τῆς, κινητή καί ἀκίνητη, μετά τόν θάνατόν τῆς, στούς στενότερους συγγενεῖς τῆς.

Ἀποδέκτες τῶν περιουσιακῶν στοιχείων τῆς χήρας πρεσβυτέρας παπᾶ Ἰωάννου καί θυγατέρας τοῦ παπᾶ Ἐμμανουήλ ἦσαν οἱ ἑξῆς:

1) Ὁ Ἐμμανουήλ, ὁ Γεώργιος καί ὁ Δημήτριος, τό ἐπώνυμο τῶν ὁποίων δέν ἀναγράφεται, πιθανώς ἀνεψιοί τῆς.

2) Ὁ ἀδελφός τῆς Μιχαήλ.

Στό τέλος τῆς Διαθήκης ἐπειδή ἡ ἴδια εἶναι ἀγράμματη, ὑπογράφει ἀντί αὐτῆς ὁ Ἰωάννης Σακέλλης.

2) Κείμενο

//σ. 267:

«1/Δίδω πρὸς τόν Ἐμμανουήλ, τό 2/Ραμόν¹⁵⁹ ὁλόκληρον καί τό χωράφιον τῆς 3/στέρνας. Τήν Λαγκάδα εἰς τό Ἄργος, τό λάκκω4/μα εἰς τούς Σαντάλους¹⁶⁰, τό χωράφιον 5/εἰς τά Πλαγούδια, τό χωράφιον εἰς τά 6/Καψάλια¹⁶¹, ὁμοῦ καί τό κομμάτιον μέ 7/τήν στέρνα εἰς τόν Ἅγιον Ἰωάννην, τό χω8/ράφιον εἰς τό Μακρύ Κομμάτι, τήν

157. Σ. Α., τ. Α' (1999), σ. 267-270.

158. Σ. Ἡρακλείδου, *Κώδικας Χάλκης* 2019, σ. 161-165.

159. Ραμός, ὁ: τοπ., Τσιρπανλῆς 2018, σ. 104, 1368 καί 1495.

160. Σάνταλοι, οἱ: τοπ., Τσιρπανλῆς 2018, σ. 206, 1364 καί 1501.

161. Καψάλια, τά: τοπ., στό Ἄργος μέ ἀμπέλια, ἀπό τά ὁποῖα παρήγετο ὁ περίφημος «Καψαλίτης οἶνος» τῆς Νισύρου, πού ἦταν περιζήτητος.

ἀποστροφὴν εἰς τὰ Καψάλια, τοῦ Βο9/τύλλου¹⁶², τὸ πρᾶγμα μέ τήν ἀποστροφὴν 10/καί στάμνες δύο, τήν κρεπτήν εἰς ταῖς Βάσι11/σαις μέ ἀγγεῖα πέντε, τὸ χωράφιον12/εἰς τὸ Δάλι, ὡς εὐρίσκεται, τὸ ἀμπέλιον 13/εἰς τὸ Λακκί μέ τήν ἀποστροφὴν.

//σ. 268:

14/Τό ὀσπίτιόν μου, ὡς εὐρίσκεται, τὸ 15/ἀσημομαλατικόν μου, τὸ Κελλάριον μέ 16/πέντε ἀγγεῖα, τὸν κῆπον σῶον. Ἀπό τὸ 17/ἀσημικόν θά λάβῃ τὰς βέργας, μίαν 18/ἄλυσον, τὸν λαιμόν, ἔν ζεῦγος κουμπιά, 19/ἔν ζεῦγος φουσκιά, τήν μεγάλην βελόνην, τὸν καμουχάν, 20/τήν μεγάλην σκέπην καί μίαν μικράν, 21/μουστουχίς πέντε, σκούφιες δύο, 22/πλεκτά δύο, ὑποκάμισα γυναικεῖα 23/ἔξι, σινδόνια δύο, στρῶμα ἔν, μαξελά24/ρια τρία, ἔν ζεῦγος μύλους.

25/Δίδω πρὸς τὸν Δημήτριον, τὸν Κάμ26/πον εἰς τὸ Λακκί, μέ τήν σκαλουσκιάν, 27/τὸ χωράφιον εἰς τὸν Κοκκινόματον, τὸ χω28/ράφιον εἰς τὸ Βουνόν μέ τήν στέρνα, ἕτερα 29/εἰς τὸ Βουνόν τὰ κομμάτια, τὸ ἀμπέλιον 30/εἰς τὸν Κυπριώτην, τὸ χωράφιον εἰς τὸ Μο31/λύβι μέ τήν στέρναν, τήν ταύλαν εἰς τὸν Ἁγι32/ον Ἰωάννην τοῦ Ἄργους, ἔν ζωστικόν¹⁶³, 33/ἔν ζεῦγος κουμπιά, ἔν ζεῦγος σκουλαρί34/κια ἀπὸ μαργαριτάρι, δύο σκέπες, με35/γάλην καί μικράν, μουστουχίς δύο, ὑπο36/κάμισα γυναικεῖα τρία, μικρά κόκκι37/να, μεγάλα ποικίλα καί πράσινα πουλ-

//σ. 269:

38/λάκια, ἔν μέγα σινδόνιον, ἔν μέγα 39/μαξελάριον, τήν ἐκεῖθεν κρεπτήν 40/τῶν Βασιῶν μέ ἀγγεῖα δύο, στάμνες 41/δύο, εἰκόνα μίαν, ἔν πλεκτόν, μί42/αν σκούφιαν.

43/Δίδω πρὸς τὸν Γεώργιον, τὸ χω44/ράφιον εἰς τὸν Κρημνόν, ὡς εὐρίσκε45/ται, εἰς τήν Καμάραν τὸ χωραφάκι, 46/τήν ἀποστροφὴν εἰς τήν Καμάραν, 47/καί τὸν ἄλωνότοπον, τὰς συκιάς εἰς τὸ Καμ48/μπί, τὸ ἀμπέλιον εἰς τήν Στροῖλιάν, εἰς τὸν 49/Σταυρόν τοῦ Ἄργους τὰ δύο μέρη, ἔν μύ50/λον ἀσημένιον, ὑποκάμισα τρία, ρεπουν51/τάτον¹⁶⁴, ἔν σεράφιον¹⁶⁵ καί τὰ ὀξυά πουλλά52/κια¹⁶⁶, μίαν

162. Βοτύλλου, στοῦ: τοπ., Τσιρπανλῆς 2018, σ. 193, 1364 καί 1411.

163. Ζωστικόν, τό: Τσιρπανλῆς 2018, σ. 279, 1166 καί 1420.

164. Ρεπουντάτο, τό: γυναικεῖο ὑποκάμισο μέ μπορντούρα, χειροποίητο κέντημα στή λαιμόκοψη. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 265, 782 καί 1496.

165. Σεράφιον, τό: Γυναικεῖον ὑποκάμισον χρυσίζον, χρυσαφί ἢ χρυσοῦφαντον. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 1507.

166. Ὄξυά πουλλάκια, τὰ: συμπλήρωμα ἐνδύματος.

σκέπην, δύο μουστουχιές, 53/μίαν σκούφίαν, ἔν πλεκτόν, ἔν σιν54/ δόνιον κλωστόν, ἔν μαξελάριον, δύο 55/στάμνες, ἔν εἰκόνισμα, ἔν σαλονικίον 56/τοῦ Ἑμμανουήλ, ἔν μεταξωτόν μανδή57/λιον τοῦ Δημήτρη καὶ ὅσον ἀσημικόν 58/μένει, νά τό μοιράσουν ἐξ ἴσου.

59/Δίδω καὶ εἰς τόν ἀδελφόν μου Μιχαήλ 60/τό χωράφιον εἰς τόν Κάταμον¹⁶⁷, διὰ χάριν

//σ. 270:

61/<τὴν ὁποίαν> μοῦ κάμνει ὁ πατήρ μου, εἰς τὰ μετρητά, 62/τά ὁποῖα ἔδωκε εἰς τόν σύζυγόν μου πα(πᾶ) Ἰωάν63/νην.

Ὅλα τὰ ρηθέντα διέταξα σῶας ἔχου64/σα τὰς φρένας καὶ κανεῖς τῶν διαληφθέν65/των δέν θέλῃ ἔχει τό δικαίωμα νά ἀντι66/τείνῃ εἰς τὰ διαταττόμενα καὶ ὑπ' ἐμοῦ 67/διοριζόμενα.

68/Ἐν Νισύρῳ, τὴν 10. Ἀπριλίου 1852.

69/Ἐγώ, ἡ παπαδιά παπᾶ Ἰω(άννου) ἔγραψα μέ τὴν εὐκή μου, 70/διὰ χειρός Ἰω(άννου) Σακέλλη.

71/πα(πᾶ) Δημήτριος καὶ πατήρ παρών.

72/

73/Ν(ικόλαος) Σακελλαρίδης, γραφεύς, ταῦτα καὶ μαρτυρῶ.

74/Ἴσον 75/τῆς Διαθήκης τῆς παπα76/διᾶς παπᾶ Δημήτρη».

3) Παρατηρήσεις

1. Τό κείμενο αὐτό παρουσιάζει ἐξαιρετικό ἐνδιαφέρον, διότι μεταξὺ τῶν πολυαρίθμων παλαιῶν ἐγγράφων, τὰ ὁποῖα φυλάσσονται στό Ἀρχεῖο τῆς Μονῆς τῆς Παναγίας τῆς Σπηλιανῆς Νισύρου, οἱ Διαθῆκες σπανίζουν.

2. Ἡ διαθέτρια, ἐπειδὴ δέν ἔχει τέκνα, φροντίζει ἐγκαιρα, νά ὀρίσει τὴ διάθεση τῆς περιουσίας της, ὥστε μετὰ τόν θάνατό της, νά μὴν ὑπάρχουν προβλήματα μεταξύ τῶν κληρονόμων.

3. Ἀπὸ τό περιεχόμενο τῆς Διαθήκης συμπεραίνεται, ὅτι ἡ ἴδια, καθὼς καὶ ὁ ἀποθανὼν σύζυγός της παπᾶ Ἰωάννης διέθεταν ἱκανὴ περιουσία, σέ ἀκίνητα καὶ κινητά. Τὰ ἀναφερόμενα περιουσιακά στοιχεῖα στὴ Διαθήκη αὐτή, θά πρέπει νά προέρχονται ὡς ἐπὶ τό πλεῖστον ἀπὸ τὰ προικῶα της, τὰ ὁποῖα πιθανῶς αὐξήθηκαν κατὰ τὴ διάρκεια τῆς συμβίωσής της μέ τόν σύζυγό της παπᾶ Ἰωάννη.

4. Συντάκτης τῆς Διαθήκης εἶναι ὁ Νικόλαος Σακελλαρίδης. Τό κείμενο ἔχει γραφεῖ μέ μεγάλη ἐπιμέλεια, εἶναι εὐανάγνωστο καὶ

167. Κάταμος, ὁ: τοπ., στό Ἄργος, Τσιρπανλῆς 2018, σ. 153, 1300 καὶ 1441.

έμφανίζει ελάχιστα ὀρθογραφικά σφάλματα, γεγονός, πού ἀποδεικνύει, ὅτι ὁ γραφέας ἦταν κάτοχος καλῆς παιδείας, πράγμα ὃχι σύνηθες γιά τήν ἐποχή του.

XXII. ΑΠΟΔΕΙΚΤΙΚΟΝ ΕΓΓΡΑΦΟΝ: 16-06-1852¹⁶⁸

1) Περίληψη

Ὁ Ἰωάννης Νικολός, υἱός τοῦ ἀποβιώσαντος Διακο-Νικολοῦ εἶχε συνάψει πρῶτο γάμο, ἀπό τόν ὁποῖο ἀπέκτησε ὀρισμένα τέκνα. Πιθανῶς, ὕστερα ἀπό τόν θάνατο τῆς πρώτης του συζύγου καί μητέρας τῶν παιδιῶν των ἢ τή νόμιμη διάζευξή των – δέν διευκρινίζεται τό θέμα αὐτό, ἐκεῖνος ἠθέλησε νά συνάψει δεύτερο γάμο μέ τή Μαρία, θυγατέρα τοῦ Νικήτα Βεζίρογλου.

Ἐπειδή ὁμως ὁ Ἰωάννης Διακο-Νικολοῦ ἐβαρύνετο μέ χρέος, τοῦ ἐζήτησε ὁ Ἡγούμενος τῆς Σπηλιανῆς Ἀρχιμανδρίτης Νεόφυτος, νά προσκομίσει πρίν τήν τέλεση τοῦ δευτέρου γάμου μετά τῆς Μαρίας Βεζίρογλου αὐτό τό Ἐγγραφον, τό ὁποῖο διαλαμβάνει τά ἐπόμενα: ὁ Ἰωάννης Διακο-Νικολοῦ θά φροντίσει ἐν ὧσφ ζεῖ νά ἐξοφλήσει τό ὑφιστάμενο χρέος καί κανεῖς δέν δικαιοῦται νά ἐνοχλήσει τή δεύτερη σύζυγό του Μαρία γι' αὐτό.

Ἐάν ὁμως ὁ Ἰωάννης Διακο-Νικολοῦ ἀποθάνει καί δέν ἔχει προλάβει νά προβεῖ στήν ἀποπληρωμή τοῦ χρέους, ἀλλά τό ἀφήσει ὀλόκληρο ἢ μέρος αὐτοῦ ἀνεξόφλητο, καί τότε πάλι ἡ σύζυγος αὐτοῦ Μαρία δέν πρόκειται νά ἐπιβαρυνθεῖ μέ τήν ἀποπληρωμή αὐτοῦ. Στήν περίπτωση αὐτή τήν ἐξόφληση τοῦ χρέους θά ἀναλάβουν τά ἀπό τόν πρῶτο γάμο τέκνα τοῦ Ἰωάννη Διακο-Νικολοῦ, τά ὁποῖα καί θά κληρονομήσουν τήν πατρική καί μητρική των περιουσία.

2) Κείμενο

«1/Διά τοῦ παρόντος Ἀποδεικτικοῦ γίνεται δῆλον, 2/ὅτι ἐγώ, ὁ Ἰω(άννης) τοῦ ποτέ Διακο-Νικολοῦ υἱός¹⁶⁹, ἀπεφάσι3/σα νά συζευχῶ γυναῖκα τήν θυγατέρα τοῦ Νική4/τα Βεζίρογλου, ὀνομαζομένη Μαριάν¹⁷⁰. Μοῦ ἐζήτη5/σε δέ ὁ Ἅγιος Καθηγούμενος τῆς Σπη-

168. Σ. Α., τ. Α' (1999), σ. 271.

169. Ἰωάννης Νικολός, υἱός τοῦ Νικολάου. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 460, 1117-1119 καί 1409.

170. Μαρία, κόρη τοῦ Νικήτα Βεζίρογλου. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 460, 1117-1119 καί 1409.

λιανής, Έβ/πίτροπος του Αρχιερέως¹⁷¹, τό παρόν Αποδεικτικό, 7/τό όποϊον διαλαμβάνει, ότι από τά χρέη μου, 8/νά εΐναι άνενόχλητος ή Μαρία παρ' ούδενός.

9/Αν όμως δυνηθώ ζώντος μου, νά αποπληρώσω 10/τό χρέος μου, ήδη καλώς. Εί δέ καί μένει με 11/τά θάνατόν μου, εΐναι υπόχρεα τά έκ τής 12/προτέρας μου γυναικός τέκνα, νά τό πληρώσουν, 13/τά όποϊα θά περιλάβουν τήν πατρικομητρικήν 14/μου ιδιοκτησίαν.

15/Εγράφη δέ τό παρόν, δι' ασφάλειαν τής άνωθεν διαλη 16/φθείσης Μαρίας.

17/Τήν 16. Ιουνίου 1852.

18/Ο Δήμαρχος Ίω(άννης) Σακελλίου.

19/Ίω(άννης) Διακο)-Νικολού, διά τό άγράμματον ύποφαίνομαι 20/διά του άδελφού μου.

21/Χ(αζή)-Δημήτρης μάρτυς.

22/Γεώργιος Ίωάννου.

23/Μανωλάκης μαρτυρώ - Ν(ικήτας) Δημητρίου.

24/Γεώργιος Κουγιουμζής».

3) Παρατηρήσεις

1. Εΐναι άξιοσημείωτο, ότι προκειμένου ό Ίωάννης Διακο-Νικολού νά συνάψει δεύτερο νόμιμο γάμο μέ τή Μαρία Βεζίρογλου καί προκειμένου ή Μαρία νά μήν επιβαρυνθεΐ μέ προϋφιστάμενο χρέος του συζύγου της, συντάσσεται τό Έγγραφον αυτό.

2. Βάσει του Αποδεικτικού αυτού, ή Μαρία δέν φέρει ούδεμίαν ευθύνη γιά τήν έξόφληση χρέους, τό όποϊο βαρύνει τόν Ίωάννη Διακο-Νικολού, ούτε έν όσω ό σύζυγός της εύρίσκεται στή ζωή, ούτε μετά τόν θάνατον αυτού.

3. Τήν αποπληρωμή του χρέους όφείλει νά φροντίσει ό Ίωάννης Διακο-Νικολού καί έάν όχι, μετά τόν θάνατον αυτού βαρύνονται μέ τήν έξόφληση του χρέους τά τέκνα του από τόν πρϊωτον του γάμο.

4. Τό έγγραφο ύπογράφεται, από τόν Ίωάννη Διακο-Νικολού, διά του άδελφού του, έπειδή ό ίδιος δέν γνωρίζει γράμματα, από τόν τότε Δήμαρχο Νισύρου Ίωάννη Σακελλίου καί άκόμη από πέντε παριστάμενους μάρτυρες.

171. Πρόκειται γιά τόν Αρχιμανδρίτη Νεόφυτο Έρομνήμονος, Αρχιερατικό Έπίτροπο του Μητροπολίτου Ρόδου Ίακώβου του Πατρίου.

5. Τό ἔγγραφο εἶναι γραμμένο μέ ἐπιμέλεια καί δέν ἐμφανίζει σφάλματα. Δέν ἀναφέρεται ὁ γραφέας τοῦ ἐγγράφου, ὁ ὁποῖος ὁμως φαίνεται νά εἶναι κάτοχος καλῆς παιδείας.

**XXIII. ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΡΟΔΟΥ ΙΑΚΩΒΟΥ
ΤΟΥ ΠΑΤΜΙΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΗΓΟΥΜΕΝΟΝ ΤΗΣ
ΣΠΗΛΙΑΝΗΣ ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗΝ ΝΕΟΦΥΤΟΝ: 22-11-1852¹⁷²**

1) Περίληψη

Ὁ Μητροπολίτης Ρόδου Ἰάκωβος ὁ Πάτμιος ἀποστέλλει τήν ἐπιστολή αὐτή πρὸς τόν Ἡγούμενον τῆς Σπηλιανῆς Ἀρχιμανδρίτη Νεόφυτο καί ἐντέλλεται αὐτόν, νά φροντίζει ἐπισταμένως νά εἰσπράττονται πάντοτε τά κανονικά δικαιώματα τοῦ Μητροπολίτου κατὰ τήν ἔκδοση τῶν ἀδειῶν γάμου καί νά τοῦ ἀποστέλλονται στή Ρόδο.

Ἐπίσης ὁ Μητροπολίτης γνωρίζει στόν Ἀρχιμανδρίτη Νεόφυτο τήν ἄνοδο στόν πατριαρχικό θρόνο τῆς Κωνσταντινουπόλεως γιά δεύτερη φορά, τοῦ Πατριάρχου Γερμανοῦ τοῦ Δ', παλαιοῦ γνωρίμου αὐτοῦ καί συνεπῶς εὐνοϊκά διακείμενου πρὸς ἐκεῖνον.

2) Κείμενο

«1/† Ὅσιώτατε Ἡγούμενε τοῦ ἐν τῇ Νισύρῳ ἡμετέρου Μοναστηρίου τῆς Σπηλιανῆς 2/κύρ Νεόφυτε, χάρις εἴη τῇ Ὁσιότητί σου καί εἰρήνῃ ἀπό Θεοῦ.

Μέ τήν ἄφιξιν 3/εἰς Ρόδον τοῦ Ἀγίου Μυρέων¹⁷³, ἐμάθομεν παρά τῆς θεοφιλίας του, τά περί τῆς ἀγαθῆς 4/ύγιείας σου καί ἐχάρημεν οὐκ ὀλίγον, ἐπευχθέντες σοι τά σωτήρια. Τοῦτ' αὐτό 5/μᾶς ἐπληροφόρησεν ἤδη καί ὁ Δήμαρχος τοῦ Μανδρακίου κύρ Σακέλλης¹⁷⁴, ἐλ6/θών πρὸς ἡμᾶς.

172. Σ. Α., τ. Α' (1999), σ. 274.

173. Πρόκειται γιά τόν Ἐπίσκοπον Μυρέων Ἀγάπιον (περίπου *1795 ± 1866), ὁ ὁποῖος ἐπέιχε τή θέσι βοηθοῦ Ἐπισκόπου τοῦ Μητροπολίτου Ρόδου.

174. Πρόκειται γιά τόν Δήμαρχο Μανδρακίου Ἰωάννη Σακελλίου ἢ Σακέλλη, ὅπως φαίνεται νά ὑπογράφει σέ προηγούμενο ἔγγραφο. Σημειωτέον, ὅτι τόσο τό βαπτιστικό ὄνομα Σακελλάριος, σέ χρήση καί σήμερα στά Δωδεκάνησα καί ἰδιαιτέρα στήν Κάλυμνο, ὅσο καί τό ἐπώνυμο Σακέλλιος, Σακελλάριος, Σακελλαρίδης, Σακλαρίδης, Σακελλαράκης κ.λπ., προέρχονται προφανῶς ἀπό τόν βυζαντινὸ ἐκκλησιαστικὸ τίτλο «Σακελλάριος», τόν ὁποῖο ἔφερε ὁ ἔχων τό ταμεῖον τῆς Ἐκκλησίας. Ὅμως ἀργότερα, ὅπως συνέβη καί μέ ἄλλα ἐκκλησιαστικά ἀξιώματα, π.χ. Νομικός, Σκευοφύλαξ, Χαρτοφύλαξ κ.λπ., ἀπέβη ἀπλὸς τιμητικὸς τίτλος.

Γράφοντες ὅθεν τό γε νῦν πρός τήν Ὀσιότητά σου, σοί παραγ7/ γέλλομεν ἀρχιερατικῶς, ἵνα εἰς τό ἐξῆς, ὅταν ζητηθῇ ἄδεια γάμου, λαμβάνης πρῶ8/τον τό νενομισμένον κανονικόν δικαίωμα τῆς ἀδείας καί τότε δίδης αὐτήν, 9/ἐάν ὁ γάμος δέν κωλύεται τό παράπαν. Εἰ δ' ἄλλως ὁ γάμος κωλύεται 10/ἀπό τούς κανόνες ἢ κανονίζεται, εἰς τήν περίστασιν ταύτην, νά μή παραχω11/ρῇ ἄδειαν ἡ Ὀσιότης σου, ἄν πρῶτον δέν σοί παρουσιασθῇ ἡ κυριαρχική 12/ἡμῶν ἄδεια καί τότε πάλιν νά ἀπαιτῇς καί λαμβάνης ἀμέσως τό κανονι13/ζόμενον δικαίωμα, χωρίς νά τό ἀφήνης ἀσύνακτον, προσμένων τόν Ἅγιον 14/Μυρέων, διά νά ἐλθῇ εἰς Νίσυρον καί νά τό συνάξῃ.

Πρός δέ τούτοις σοί 15/παραγγέλλομεν, νά φροντίσης, νά λάβῃς τό δικαίωμα τοῦ γάμου ἐκείνου, διά 16/τόν ὁποῖον ἀφῆκεν ἀφοριστικόν ὁ Ἅγιος Μυρέων καί νά μᾶς τό στείλῃς μέ 17/πρώτην εὐκαιρίαν.

Νεώτερόν τι οὐδέν ἄλλον ἔχομεν, νά σοί κοινοποιήσω18/μεν, παρά τήν δευτέραν ἀνάβασιν τοῦ κύρ Γερμανοῦ εἰς τόν Οἰκουμενικόν 19/θρόνον, πατριαρχεύσαντος τό πρῶτον ἀπό τό 1842 μέχρι τό 1845¹⁷⁵. Ἡ Πανα20/γιότης του μᾶς εἶναι πολύ γνωστός πρό χρόνων καί χαίρομεν διά τήν ἀνά21/βασίν του.

Παρά τῆς Ὑψηλότητος τοῦ Διοικητοῦ Ἰσμαήλ Πασᾶ 22/εὐνοοῦμεθα πολύ, καθὼς καί ἀπό τούς πρώην Διοικητάς. Εἶναι ἄνθρωποι μέ 23/πολλά καί ἐξοχα προτερήματα καί πνεῦμα διοικητικόν καί ὡς ἐκ τοῦ24/του ἐλπίζεται βελτίωσις τῶν πραγμάτων.

Ὁ κομιστής τοῦ παρόντος μας 25/θέλῃ σοι παραδῶσῃ ἕν βαρελάκιον, τό ὁποῖον θέλεις φροντίσῃ νά μᾶς γε26/μίσῃς ἀπό τό καλύτερον κρασί τῆς Νισύρου καί ἀποστείλῃς αὐτό μέ τήν πρῶ27/την εὐκαιρίαν, ἐσφραγισμένον καλῶς.

175. Πρόκειται γιά τόν Οἰκουμενικό Πατριάρχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως Γερμανό τόν Δ', ὁ ὁποῖος πατριάρχευσε τό πρῶτον κατά τά ἔτη 1842-1845 καί τό δεύτερον κατά τά ἔτη 1852-1853. Σημειωτέον ὅτι, οἱ ἀλλαξοπατριαρχίες ἦταν συχνές καί ὀφείλοντο σέ πολλούς καί διαφόρους λόγους, ὁ κυριότερος τῶν ὁποίων φαίνεται ὅτι ἦταν ὁ ἔντονος ἀνταγωνισμός, πού ὑπῆρχε μεταξύ τῶν μεγάλων καί παλαιῶν, ἱστορικῶν καί ἀρχοντικῶν Οἰκογενειῶν τοῦ Φαναρίου καί ὁ ἐπίσης ἔντονος ἀνταγωνισμός δυναμικῶν Ἱεραρχῶν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἡ Ὁθωμανική Διοίκηση ἐβλεπε μάλλον εὐνοϊκά τή συχνή ἀλλαγὴ τῶν Πατριαρχῶν, διότι, μεταξύ ἄλλων, κάθε νέος Πατριάρχης προσέφερε πλούσια δῶρα στοὺς ἀνωτέρους ἀξιωματούχους τῆς Ὁθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας.

Ταῦτα μὲν εὐχετικῶς, εἷς δέ ὑ28/γιαίνων εἰς τὸν διπλοῦν ἄνθρωπον. .αωνβ', Νοεμβρίου κβ', ἐν Ρόδῳ.

29/† Ὁ Ρόδου Ἰάκωβος, ἐν Χ(ριστ)ῷ εὐχέτης.

[Υστερόγραφον]

30/Τὸν ἀπὸ χωρίον Ἐμπορίου Οἰκονόμον καὶ 31/Ἐπίτροπόν μας παπᾶ κύρ Ἰωάννην εὐχόμεθα 32/ἀπὸ ψυχῆς, πρὸς τὸν ὅποιον στέλλομεν ἔν ἑτερον βαρελάκι μέ τὸν Δήμαρχον τοῦ 33/χωρίου, γαμβρόν τοῦ Ἰακώβου, διὰ νά φροντίση, νά τό γεμίση ἀπὸ τό πλέον ἐξαίρετον 34/κρασί καὶ σφραγίζοντάς το, νά μᾶς τό στείλῃ μέ πρώτην ἀσφαλή εὐκαιρίαν. 35/† Ὁ Ρόδου».

3) Παρατηρήσεις

1. Κύριον θέμα τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς τοῦ Μητροπολίτου Ρόδου Ἰακώβου τοῦ Πατμίου εἶναι ἡ μέριμνα αὐτοῦ γιὰ τή σύναξη τῶν κανονικῶν δικαιωμάτων του ἐκ μέρους τοῦ Ἡγουμένου τῆς Σπηλιανῆς Ἀρχιμανδρίτου Νεοφύτου καὶ ἡ ἀποστολή αὐτῶν στή Ρόδο. Εἶναι δέ εὐνόητον, ὅτι ὁ Μητροπολίτης ἐνδιαφέρεται γιὰ τήν εἰσπραξη τῶν χρημάτων ἐκείνων, τά ὅποια εἱθισταί νά λαμβάνει κατὰ τήν ἐκδοση ἀδειῶν γάμου, προκειμένου νά ἐξασφαλίζει ὀρισμένα ἔσοδα, ἀπαραίτητα γιὰ τήν κάλυψη τῶν λειτουργικῶν ἐξόδων τῆς Μητροπόλεως, τή συντήρηση τοῦ ἰδίου, τήν ἀσκησι φιλανθρωπικοῦ ἔργου καὶ τήν προσφορά δώρων σέ ἀνώτερους ἀξιωματούχους τῆς Τουρκικῆς Διοικήσεως.

2. Ὁ Μητροπολίτης Ρόδου γνωρίζει ἐπίσης στόν Ἡγούμενο τῆς Σπηλιανῆς Νεόφυτο, ὅτι ἀνῆλθε τό δεύτερον στόν Οἰκουμενικό Θρόνο τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ Γερμανός Δ', ὁ ὅποιος ἤδη εἶχε διατελέσει Πατριάρχης κατὰ τά ἔτη 1842-1845 καὶ χαίρεται γι' αὐτό, διότι πρόκειται γιὰ παλαιό γνώριμο καὶ εὐνοϊκά διακείμενον πρὸς τὸν Μητροπολίτη Ρόδου Ἰάκωβο τὸν Πάτμιο.

3. Γενικῶς ὁ Μητροπολίτης Ρόδου, ἄνθρωπος συντηρητικῶν ἀρχῶν, σοβαρός, πεπαιδευμένος καὶ προνοητικός, φροντίζει πάντοτε νά διατηρεῖ ἀγαθές σχέσεις μέ τήν Ὄθωμανική Διοίκηση τῆς περιοχῆς καὶ νά συμβουλεύει τοὺς κληρικούς καὶ λαϊκοὺς τῆς Ἐπαρχίας του νά κάνουν τό ἴδιο.

4. Ἀκόμη ὁ Μητροπολίτης γνωρίζει στόν Ἀρχιμανδρίτη Νεόφυτο, ὅτι ὁ νῦν Διοικητής τῆς Ρόδου Ἰσμαήλ Πασᾶς διάκειται εὐνοϊκά ἀπέναντί του, καθὼς καὶ οἱ προηγούμενοι Τοῦρκοι Διοικητές καὶ τοὺς ἐπαινεῖ, ὡς ἀνθρώπους, πού ἔχουν πολλὰ προτερήματα καὶ διακρίνονται γιὰ τίς διοικητικές των ἱκανότητες.

5. Επίσης ο Μητροπολίτης γνωρίζει στον Ήγούμενο Νεόφυτο, ότι μέ τον κομιστή του παρόντος Γράμματος του στέλνει και ένα βαρελάκι άδειο και τον παρακαλεί να φροντίσει, να τό γεμίσει μέ τό καλύτερο κρασί της Νισύρου και να του τό στείλει τό συντομότερο δυνατόν στη Ρόδο. Από αυτό και άλλα έγγραφα συμπεραίνεται, ότι τότε οί κάτοικοι της Νισύρου ήσυχολοῦντο συστηματικά μέ τήν ἀμπελοκαλλιέργεια και παρήγαν ἀρίστης ποιότητας οἶνον, ὥστε να ἐφοδιάζει και τον Μητροπολίτη της Ρόδου. Ίδιαίτερα ὀνομαστός ἐθεωρεῖτο ὁ οἶνος, ὁ ὁποῖος παρήγετο ἀπό τά ἀμπέλια της περιοχῆς «Καψάλια, τά» και ὁ ὁποῖος ἦταν εὐρύτερα γνωστός ὡς «οἶνος Καψαλίτης».

6. Τέλος ὁ Μητροπολίτης σέ ὑστερόγραφο σημειώνει, ότι μέ τον Δήμαρχο του χωρίου στέλνει ένα ἄδειο βαρελάκι στον παπᾶ Ἰωάννη, Οἰκονόμο στοῦ Ἐμπορίου, προκειμένου ἐκεῖνος, να φροντίσει να τό γεμίσει μέ τό πλέον ἐξάιρετο κρασί και να τό στείλει στη Ρόδο μέ πρώτη εὐκαιρία. Ἀπό ὅλα αὐτά συμπεραίνεται, ότι ὁ Μητροπολίτης Ρόδου Ἰάκωβος ὁ Πάτριος ἐκτιμοῦσε ἰδιαίτερα τό κρασί της Νισύρου, γι' αὐτό και φροντίζει να ἐξασφαλίζει αὐτό, τόσο γιά τον ἴδιο και τούς στενοὺς συνεργάτες του, ὅσο και γιά τούς φιλοξενούμενους του. Επίσης ὁ Μητροπολίτης συνήθιζε να τό προσφέρει ὡς δῶρο σέ προσωπικούς φίλους και ὑψηλά ἱστάμενα πρόσωπα.

XXIV. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΩΡΩΝ ΠΡΟΣ ΜΝΗΣΤΗΝ: 16-01-1853¹⁷⁶

1) Περίληψη

Ἄνδρας, του ὁποῖου δέν ἀναγράφεται τό ὄνομα και τό ἐπώνυμο, ὅμως πιθανῶς πρόκειται γιά τον Νικόλαο Καραβόπουλου (βλ. αὐτό-θι, Προικοσύμφωνο ἀρ. XVIII/23-12-1851), σημειώνει σέ ένα Κατάλογο, τά διάφορα εἶδη, τά ὁποῖα ἔχει ἀγοράσει στήν ἀρραβωνιαστικά του Καλή (Καλλιόπη) Κουλάκη, θυγατέρα του Γεωργίου Κουλάκη και της Μαρίας, καθώς και τό ποσό πού ἔχει δαπανήσει γιά ένα ἕκαστο ἀπό αὐτά.

2) Κείμενο

«1/1853 Γεναρίου 16.

2/Κατάλογος, εἰς τά ὅσα ἔχω παρμένα εἰς τήν 3/ἀρραβωνιαστικήν μου Καλήν Κουλάκη.

4/Πρῶτον ένα πουκάμισον ρεπουντάτο γρ(όσια) 60

176. Σ. Α., τ. Α' (1999), σ. 276.

- 5/Ἐτερον ἓνα λεγόμενον σεράφιον γρ(όσια) 40
6/Ἐτι σαλονικόν ἓν γρ(όσια) 25
7/Ἐτι δύο καλυμεκέρια¹⁷⁷ γρ(όσια) 18
8/Ἐτι ἓνα λαχουρί¹⁷⁸ γρ(όσια) 20
9/[Μερικόν σύνολον] γρ(όσια) 163
10/Ἐτι ἓνα ἄσπρον μανδήλιον γρ(όσια) 07
11/Ἐτι πλεκτόν ἓνα ὀξύ, μέ κουμπιά γρ(όσια) 23
12/Ἐτι ἄλλο ἄσπρογάλανον γρ(όσια) 05
13/Ἐτι σκέπην μίαν γρ(όσια) 20
14/[Σύνολον] γρ(όσια) 228
15/Ἐν ζευγάρι κάλτσες γρ(όσια) 08
16/Μίαν πλάκα σαπούνι γρ(όσια) 01
17/[Σύνολον] γρ(όσια) 237
18/Δακτυλίδια ἀσημένια 4 γρ(όσια) 10
19/Σκουλαρίκια ἓν ζευγάρι μεγάλα γρ(όσια) 30
20/Ἐτι μίαν δίπλαν ἄρματωμένην γρ(όσια) 30
21/Ἐναν λαιμόν γρ(όσια) 40
22/Ἐνα φιδωτόν ἄρματωμένον γρ(όσια) 30
23/Ἐνα ἄλυσίδι μέ δύο κουμπιά γρ(όσια) 30
24/Ἐνα ζευγάρι βέργες γρ(όσια) 250
25/Ἐτι μίαν φουσικιά
26/Ἐναν καθρέπτῃν γρ(όσια) 01
27/Ἐτι ἓν ζευγάρι κουντούρες¹⁷⁹ γρ(όσια) 10
28/Ἐτι μίαν βελόνα γρ(όσια) 20
29/Ἐτι ἓν πλεκτόν μικρόν γρ(όσια) 08
30/Ἐτι μανδήλια τῶν ποδιῶν 7 γρ(όσια) 22
31/Μεροκάματα 11 γρ(όσια) 33
32/Κριθάρι καφίζι ἓν γρ(όσια) 01
33/Καφίζι σύκα ἓν γρ(όσια) 01,20
34/Ἐτι τρεῖς ὀκάδες σμαρίδες γρ(όσια) 04,40

177. Καλυμεκέρια, τά: Καλεμκερί ἢ καλέμ κερίον ἢ καλεμικερί ἢ καλομικερί ἢ καλέμ κερίον, τό: γυναικεῖο ζωγραφιστό μανδήλι γιά τό κεφάλι. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 290-291, 1343 καί 1434.

178. Λαχουρί(ον) ἢ λαχόριον, τό – πληθ. λαχουριά, τά: Ἀπό τήν πόλιν τοῦ Πακιστάν Λαχώρη = ὕφασμα μεταξωτό γιά μανδήλια, φορέματα καί ἄλλα. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 271, 1339 καί 1458.

179. Κουντούρες, οἱ: χαμηλό γυναικεῖο ὑπόδημα ἢ συνήθη σανδάλια ἐρυθροῦ χρώματος. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 273, 1155 καί 1450.

35/Μισή ὀργιά¹⁸⁰ ὄργο¹⁸¹ γρ(όσια) 02

36/Ἐτι ὀκάδες κρασί 6 γρ(όσια) 06

37/[Μερικόν σύνολον] γρ(όσια) 89».

3) Παρατηρήσεις

1. Τό ἔγγραφο αὐτό εἶναι ἐνδιαφέρον, διότι περιέχει τὰ ἀντικείμενα ἐκεῖνα, μαζί μέ τίς τιμές των, τὰ ὅποια ἕνας ἄνδρας ἀγόρασε καί τὰ ἐδώρισε στή μνηστή του. Φαίνεται ὅτι ὁ ἐν λόγῳ μνηστήρας ἦταν πολύ εὐκατάστατος καί εἶχε τή δυνατότητα νά ἀγοράσει τόσα πολλά καί συνήθως ἀκριβά δῶρα καί νά τὰ προσφέρει στή μνηστή του.

2. Ἐπίσης εἶναι ἐνδιαφέρον τό γεγονός, ὅτι ἀναγράφονται οἱ τιμές ἐκάστου ἀντικειμένου καί ἔτσι εἴμεθα σέ θέση νά γνωρίζουμε τήν τότε ἀγοραστική ἀξία τοῦ γροσίου.

3. Τό ἔγγραφο φαίνεται ὅτι εἶναι κολοβό. Λείπει ἢ ἔχει ἐκπέσει τό τελευταῖο τμήμα τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ. Ἐτσι δέν εἴμεθα σέ θέση νά σχηματίσουμε ὁλοκληρωμένη εἰκόνα περί προσώπων καί πραγμάτων σχετικῶν μέ αὐτό.

4. Γεννᾶται τό εὐλογο ἐρώτημα, ποία σκοπιμότητα ἐξυπηρετοῦσε τότε ἡ λεπτομερής καταγραφή τῶν δώρων πρὸς τή μνηστή τοῦ ἀνδρός. Ἀπό ἄλλα ἔγγραφα τῆς Σπηλιανῆς γνωρίζουμε, ὅτι σέ περίπτωση διαλύσεως τῆς μνηστείας καί ἀκυρώσεως τοῦ μέλλοντος νά τελεσθεῖ γάμου, ὁ ἀρραβωνιαστικός εἶχε τό δικαίωμα νά ζητήσει νά ἀποζημιωθεῖ γιά τὰ ἔξοδα τοῦ ἀρραβῶνος. Μήπως ὁ μνηστήρας τοῦ παρόντος ἐγγράφου ἤθελε νά καταγράψει τὰ πάσης φύσεως ἔξοδα, ὥστε σέ περίπτωση διαλύσεως τοῦ ἀρραβῶνα, νά μπορεῖ νά ζητήσει νά ἀποζημιωθεῖ γιά τὰ δαπανηθέντα ποσά;

5. Πάντως δέν προκύπτει ἀπό τό περιεχόμενο τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ, ὅτι ὁ ἀρραβῶνας διελύθη καί ὅτι δέν ἔλαβε χώρα ἡ τέλεση τοῦ γάμου. Πιθανῶς ὁ Νικόλαος Καραβόπουλος ἀπλά, εἴτε ἤθελε νά γνωρίζει ἐπακριβῶς τὰ ποσά, τὰ ὅποια ἐδαπάνησε γιά τόν ἀρραβῶνα του μετά τῆς Καλλιόπης Κουλάκη, εἴτε ἐσημείωσε τὰ ἔξοδα, διά κάθε ἐνδεχόμενον.

180. Ὅργιά ἢ ὀργυιά, ἡ: μονάδα μήκους ἴση μέ τήν ἀπόσταση τῶν χερῶν τεντομένων στά πλάγια, περίπου 1,65/1,70 μ.

181. Ὅργο, τό: νῆμα.

XXV. ΠΡΟΙΚΟΣΥΜΦΩΝΟΝ: 18-01-1853¹⁸²

1) Περίληψη

Ὁ Ἀναστάσιος Νικολάου καί ἡ σύζυγός του Ἀσημίνα Νικολάου, ἔχουν μία θυγατέρα, ἡ ὁποία ὀνομάζεται Καλή (Καλλιόπη) καί οἱ ὅποιοι πρόκειται νά τή συνάψουν εἰς γάμου κοινωνίαν μετὰ τοῦ Γερασίμου, υἱοῦ τοῦ ἀποβιώσαντος Γεωργίου Παύλου καί τῆς Εἰρήνης Νικολάου καί τήν προικοδοτοῦν μέ τά περιλαμβανόμενα στοῦ Προικοσύμφωνο αὐτό ἀκίνητα καί κινητά.

2) Κείμενο

//σ. 277:

«1/Ὁ καί ὑποφαινόμενος Ἀναστάσιος Νικολάου, 2/μετὰ τῆς συζύγου μου Ἀσημίνας Νικολάου, ἐπειδὴ 3/μέλλομεν νά ὑπανδρεύσωμεν τήν θυγατέραν μας 4/Καλήν, μετὰ τοῦ Γερασίμου κύρ Παύλου, τῶν 5/εὐχόμεθα πρῶτον ὅλα τῆς συζυγίας τά ἀγαθὰ 6/καί ἐπομένως τοῦ δίδομεν:

Τό ἀμπέλιον εἰς τό Λάκ7/κί τάβλες ἐπτὰ, τό κάτω μέρος τήν συκιάν εἰς 8/τήν Σφαγήν¹⁸³, ὡς εὐρίσκονται, τήν σκαλουσκιάν¹⁸⁴ 9/εἰς τόν Ἅγιον Βασίλειον, τό χωράφιον εἰς τό Στενόν, 10/τό ἀμπέλιον εἰς τά Στενά, τό ἀμπέλιον εἰς τήν Ρά11/χην. Τό ὀσπίτιόν μας εἰς τοῦ Λαπαρδά¹⁸⁵, ὡς εὐρί12/σκεται.

Πάγκους δύο, ἓν σεντούκιον, ὑποκάμισα 13/γυναικεῖα δεκατρία, σινδόνια τέσσαρα, μαζελά14/ρια τέσσαρα, σκέπες ἔξι, πλεκτά τέσσαρα, 15/σκούφιες δύο, στρῶμα ἓν, κρεββατοστρώσιον ἓν, 16/πᾶπλωμα ἓν, πετζέτας ἐπτὰ, βέργες σκέτες 17/ζεύγη ἔξι, μαργαριταρένιες ζευγος ἓν, βελόνα 18/μίαν, λαιμόν ἓνα, φούσκαις χρυσωμένες ζευγος 19/ἓν, εἰς μετρητά γρ(όσια) ἑκατόν, ἀρ(ι)θ(μός) 100: ἓν τηγάριον 20/μπακιρένιον¹⁸⁶ μέγαλον, ἔτι ἓν μικρόν παλαιόν, 21/τέξερην μέγαλην μίαν, σκάφην μίαν, πινάκια¹⁸⁷ 22/ἄκόμα δέκα, μύλους ζεύγη

182. Σ. Α., τ. Α' (1999), σ. 277.

183. Σφαγή ἢ Σφαή, ἡ: τοπ., Τσιρπανλῆς 2018, σ. 194, 1367 καί 1511.

184. Σκαλουσκιά, ἡ ἢ σκαλουσιά, ἡ: κλιμακωτή τάβλα σέ ἐπικλινές ἔδαφος. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 1503.

185. Λαπαρδά, τό: Τσιρπανλῆς 2018, σ. 78, 974, 1353 καί 1458.

186. Μπακιρένιος: χάλκινος.

187. Πινάκιον, τό: μεταλλικό ἢ πήλινο ἢ ξύλινο πιάτο.

δύο, άξίνες δύο, πιά23/τα πέντε, κήπον ένα, κελλάριον εις τό Κά-
στρον 24/έν, κιούπια δύο, δύο χοίρους, άρσενικόν καί θηλυκόν.

25/Όλα τά διαληφθέντα τά έδώσαμεν μέ τήν εύχήν μας.

26/Τής δίδομεν έτι ένα καμουχάν.

27/Δίδω καί έγώ, ή Ειρήνη Νικολάου, σύζυγος του 28/ποτέ Γεωρ-
γίου Παύλου, του υιού μου Γερασίου, ύπο29/κάμισα άνδρικά δέκα
έπτά, πετζέτας δύο καί τήν 30/εύχήν μου.

31/Μανδράκι Νισύρου, τήν 18. Ίανουαρίου 1853.

32/Αναστάσιος Νικολάου διέταξα τά άνωθεν καί ύπογράφομαι
διά χειρός 33/του υιού μου Γεωργίου».

3) Παρατηρήσεις

1. Τό Προικοσύμφωνο αυτό είναι σύντομο, λιτό καί σαφές. Οί
γονείς τής νύμφης Καλής (Καλλιόπης) Νικολάου, προικίζουν τήν
κόρην των μέ κινητά καί άκίνητα. Έπίσης ή μητέρα του γαμβρού
Γερασίου Παύλου, Ειρήνη Νικολάου προσφέρει όρισμένα κινητά
στόν υιόν της.

2. Πιθανώς τό Προικοσύμφωνο αυτό είναι κολοβό, ήτοι έχει
έκπέσει τό τέλος αυτού, όπου θά άνεφέροντο τά όνόματα των μαρ-
τύρων, οί όποιοι παρίσταντο κατά τή σύνταξη αυτού καί θά τό
είχαν ύπογράψει. Έπίσης άπουσιάζει τό όνομα του Γραφέα του κει-
μένου αυτού.

3. Τό κείμενο είναι γραμμένο μέ μεγάλη έπιμέλεια, είναι άρτιο,
εύανάγνωστο καί χωρίς λάθη. Από όλα αυτά συνάγεται ότι ό Γρα-
φέας είχε τύχει καλής παιδείας, φαινόμενο όχι τόσο σύνηθες κατά
τήν έποχή αυτή.

XXVI. ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΡΟΔΟΥ ΙΑΚΩΒΟΥ ΤΟΥ ΠΑΤΜΙΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΗΓΟΥΜΕΝΟΝ ΤΗΣ ΣΠΗΛΙΑΝΗΣ ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗΝ ΝΕΟΦΥΤΟΝ: 25-01-1853¹⁸⁸

1) Περίληψη

Ό Μητροπολίτης Ρόδου Ίάκωβος ό Πάτμιος άπευθύνει τήν έπι-
στολή του αυτή προς τόν Ήγούμενον τής Σπηλιανής Άχιμανδρίτη
Νεόφυτο, στην όποία αναφέρεται σε όρισμένες ύποθέσεις σχετικές
μέ τήν έκδοση άδειών γάμου, για τίς όποιες δίδει έντολές καί όδη-

188. Σ. Α., τ. Α' (1999), σ. 278.

γίες στον Νεόφυτο για τό πῶς ὀφείλει νά τίς χειρισθεῖ καί κυρίως νά μεριμνήσει γιά τήν εἰσπραξη τῶν σχετικῶν κανονικῶν δικαιωμάτων τοῦ Μητροπολίτου.

Ὁ Μητροπολίτης ἐκφράζει τή λύπη του γιά τόν θάνατο τοῦ Ἡγουμένου τῆς Μονῆς τῆς Κυρᾶς τῆς Νισύρου.

Ἐπίσης ὁ Μητροπολίτης εὐχαριστεῖ τόν Νεόφυτο γιά τήν ἀποστολή τοῦ κρασιοῦ καί τῶν ἀμυγδάλων καί ὡς ἀντίδωρο τοῦ στέλνει ἀπό τή Ρόδο καπνό.

2) *Κείμενο*

«1/† Ὁσιώτατε Ἡγούμενε τοῦ ἡμετέρου Μοναστηρίου τῆς Σπηλιανῆς, κύρ Νεόφυτε, τέκ2/νον ἡμῶν ἐν Κυρίῳ ἀγαπητόν, χάρις εἴη τῇ Ὁσιότητί σου καί εἰρήνη ἀπό Θεοῦ.

3/Τό ἀπό 17. τοῦ ἤδη φθίνοντος¹⁸⁹ περιπόθητον ἡμῖν Γράμμα σου εὐχαρίστως ἐλάβο4/μεν καί ἐχάρημεν ἄκρως, πληροφορηθέντες ἐξ αὐτοῦ τά αἴσια τῆς ἐντελοῦς ἀγαθῆς 5/ὑγιείας σου καί τήν ἀπαλλαγὴν ἐκ τῆς ἀσθενείας τοῦ δεινοῦ ἐκείνου σπυρίου¹⁹⁰, ὅπερ, 6/ἄφ' οὗ ἐπληροφορήθημεν διά Γράμματος παρά τοῦ Ἁγίου Μυρέων¹⁹¹, μᾶς εἶχεν ἀποκατα7/στήσει ἀνησύχους πολὺ καί ὑπόπτους πρὸς τούτοις περὶ τῆς Ὁσιότητός σου.

Ἀλλ8/λά χάρις τῷ τῆς ὑγιείας δοτήρι Θεῷ, τῷ ἀπαλλάξαντί σοι ἀπὸ αὐτό, καί τῇ Κυ9/ρίᾳ Θεοτόκῳ, τῇ χαρισαμένη σοι τήν ἀνάρρωσιν.

Τό σταλλέν βαρελάκιον μέ 10/τό κρασί ἐλάβομεν, ὡσαύτως καί τό ζεμπιλάκι μέ τά ἀμύγδαλα καί σοί εὐχαρι11/στῶμεν, δέν γνωρίζομεν ὅμως ἂν εἶναι καλῆς ποιότητος, καθότι τό θέλομεν διά ὑπε12/ροχικόν πρόσωπον.

Τό κανονικόν τοῦ συγγενικοῦ συνοικεσίου, νά φροντίσης, διά 13/νά συνάξης. Ἡμεῖς μάλιστα ἠλπίζομεν, ὅτι ἕως τώρα τό ἔλαβες, διότι ὁ Ἅγιος Μυ14/ρέων μᾶς εἶπε, ὅτι ἔκτοτε ἄφησεν ἀφοριστικόν, διά νά δυνηθῇς νά τό συνάξης.

Περί 15/δέ τοῦ ἐτέρου συνοικεσίου, δέν ἐφάνη ἐνταῦθα νά ζητή-

189. Ἦτοι: 17-01-1853.

190. Σπυρίον, τό: Πιθανῶς ἐπρόκειτο γιά εἶδος σπυριοῦ, τό ὁποῖο ὀνομάζεται στή λαϊκή γλώσσα «καλόγηρος ἢ μαλάθρακας» (Κρήτη) ἢ ἐπὶ τό λογιότερο «ψευδάνθρακας». Σχηματίζεται στό κέντρο αὐτοῦ πύον, τό ὁποῖο μέ τήν πάροδο τοῦ χρόνου ἀπομακρύνεται καί ἐπέρχεται ἡ ἴαση.

191. Πρόκειται γιά τόν Ἐπίσκοπο Μυρέων Ἀγάπιο (†1866), ὁ ὁποῖος ἀναφέρεται καί σέ ἄλλα ἐγγράφα τοῦ Ἀρχιεπίσκοπου τῆς Σπηλιανῆς.

ση από ἡμᾶς ἄδειαν κανεῖς, μηδέ 16/εἰς τήν Σύμην φαίνεται ὑπῆγεν, ἐπειδή ὁ Ἅγιος Μυρέων δέν μᾶς ἀναφέρει τίποτε, 17/μ' ὅλον ὅτι χθές ἐλάβομεν γράμμα του. Τό τοιοῦτον εἶναι ἔκτου βαθμοῦ ἐξ 18/ἀγχιστείας καί τό κανονίζομεν μέ δύο ἀρχιερατικές Λειτουργίας. Ἔστω λοιπόν πρός 19/γνώσιν καί ὁδηγίαν σου.

Τό ζεμπιλάκι σοί τό στέλλομεν πίσω γεμᾶτον καπνόν, 20/τόν ὁποῖον σοί εὐχόμεθα νά μεταχειρισθῇς μέ ὑγιείαν.

Ἐλυπήθημεν οὐκ ὀλίγον 21/διά τόν θάνατον τοῦ τῆς Κυρᾶς Ἡγουμένου¹⁹², ὃν ὁ Κύριος τάξει ἐν σκηναῖς δι22/καίων.

Ταῦτα μέν ἐν τοσοῦτῳ εὐχετικῶς, εἶεν δέ τά ἔτη σου θεόθεν ὡς πλεῖστα 23/καί σωτήρια. ἰωνγ', Ἰανουαρίου κε'. Ἐν Ρόδῳ.

24/† Ὁ Ρόδου Ἰάκωβος, ἐν Χ(ριστ)ῷ εὐχέτης σου».

3) Παρατηρήσεις

1. Ὁ Μητροπολίτης γιά πολλοστή φορά ἐφιστᾷ τήν προσοχή τοῦ Ἡγουμένου τῆς Σπηλιανῆς Ἀρχιμανδρίτου Νεοφύτου γιά τήν εἰσπραξη τῶν κανονικῶν δικαιωμάτων αὐτοῦ κατά τήν ἔκδοση ἀδειῶν γάμου. Φαίνεται, ὅτι τό οἰκονομικό θέμα ἦταν πολύ πιεστικό γιά τόν Μητροπολίτη τῆς Ρόδου.

2. Ἀναφέρεται στήν ἐπιστολή αὐτή μεταξύ ἄλλων, ὅτι ὁ Ἅγιος Μυρέων Ἀγάπιος ἄφησε «Ἀφοριστικόν», προκειμένου νά πιεσθεῖ κάποιος Νισύριος, γιά νά καταβάλλει τά ὀφειλόμενα κανονικά δικαιώματα γιά ἐκδοθεῖσα ἄδεια γάμου. Πρόκειται γιά πρακτική, ἡ ὁποία ἐφηρμόζετο κατά τόν 19ον αἰ. καί ἡ ὁποία δέν ἔχει καμμία θεολογική τεκμηρίωση. Ἡπειλοῦντο μέ τήν ποινή τοῦ ἀφορισμοῦ ὀρισμένοι Χριστιανοί, οἱ ὁποῖοι δέν ἦσαν συνεπεῖς στήν καταβολή ὀρισμένων εἰσφορῶν ἢ κανονικῶν δικαιωμάτων τοῦ Μητροπολίτου.

3. Ὁ Μητροπολίτης ἀναφέρεται σέ ὁριακή περίπτωση ἔκδοσης ἀδειας γάμου, ἄν καί οἱ μέλλοντες νά συνάψουν τόν γάμο αὐτό εἶναι συγγενεῖς ἔκτου βαθμοῦ ἐξ ἀγχιστείας. Ὁ Μητροπολίτης καταφάσκει στήν ἔκδοση τῆς ἀδείας αὐτῆς, κάνοντας χρήση τοῦ «κατ' οἰκονομίαν» τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλά μέ τόν ὅρον τῆς τελέσεως δύο

192. Ἡγούμενος τῆς Κυρᾶς: Δέν ἀναφέρεται τό ὄνομα τοῦ Ἡγουμένου αὐτοῦ. Σημειωτέον, ὅτι πλησίον τῶν Νικειῶν διατηρεῖται μέχρι σήμερα τό Καθολικό τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τῆς Παναγίας τῆς Κυρᾶς. Ἐπρόκειτο γιά παλαιά καί ἱστορική Μονή, ἡ ὁποία ἀπό μακροῦ χρόνου δέν λειτουργεῖ πλέον.

Ἀρχιερατικῶν Λειτουργιῶν, γεγονός, τό ὅποιο εἶχε ὡς συνέπεια τήν καταβολή ἐπὶ πλέον χρημάτων γιά λογαριασμό τοῦ Μητροπολίτου.

4. Ἡ ἀνταλλαγή προσωπικῶν δώρων καί εὐχῶν, μεταξύ τοῦ Μητροπολίτου Ρόδου Ἰακώβου τοῦ Πατμίου καί τοῦ Ἡγουμένου τῆς Σπηλιανῆς Ἀρχιμανδρίτου Νεοφύτου ὑποδηλοῖ μεταξύ ἄλλων, ὅτι οἱ σχέσεις τῶν δύο αὐτῶν ἀνδρῶν ἦταν γενικῶς φιλικές, ἂν καί ἀπό προηγούμενα ἔγγραφα διαπιστώνεται, ὅτι αὐτές ἐνίοτε ἐσκιάζοντο, ὅταν σέ ὀρισμένες ἐκκλησιαστικῆς φύσεως ὑποθέσεις, δέν συνέπιπταν οἱ ἐκτιμήσεις τοῦ Μητροπολίτου Ἰακώβου, μέ ἐκεῖνες τοῦ Ἡγουμένου τῆς Σπηλιανῆς Νεοφύτου.

XXVII. ΠΡΟΙΚΟΣΥΜΦΩΝΟΝ: 30-01-1853¹⁹³

1) Περίληψη

Ὁ Γεώργιος Φραζῆς καί ἡ σύζυγός του Ἄννα Γεωργίου πρόκειται νά ὑπανδρεύσουν τήν κόρην των Μαρία μετά τοῦ Ἀχιλλέως Γεωργίου Παύλου καί τήν προικοδοτοῦν μέ ὀρισμένα ἀκίνητα καί κινητά, τά ὅποια περιλαμβάνονται στό Προικοσύμφωνο αὐτό.

Ἐπίσης ἡ Εἰρήνη Νικολάου, μητέρα τοῦ γαμβροῦ δωρίζει στόν υἱό της Ἀχιλλέα Παύλου ὀρισμένα κινητά ἀντικείμενα.

2) Κείμενο

«1/Ὁ καί ὑποφαινόμενος, Γεώργιος 2/Φραζῆ, μετά τῆς συζύγου μου Ἄννης 3/Γεωργίου, ἐπειδή μέλλομεν νά ὑπανδρεύσω4/μεν τήν θυγατέρα μας Μαρίαν, μετά 5/τοῦ Ἀχιλλέως Γεωργίου Παύλου, τῆς εὐχό6/μεθα πρῶτον ὅλα τῆς συζυγίας τά ἀγα7/θά καί ἐπομένως τῆς δίδομεν τά ἐ8/πόμενα.

Τῆς δίδομεν τήν κινητήν 9/καί ἀκίνητον περιουσίαν μας καί ἐξ 10/αὐτῆς κρατιζομεν τήν πλαγίαν εἰς τόν 11/Κυπριώτην¹⁹⁴, τό ραχί εἰς τήν Γαδαροπλαγίαν¹⁹⁵, 12/τά κομμάτια εἰς τήν Καράβαν¹⁹⁶, τό ἐπά13/νω χωράφιον εἰς ταῖς Μέσαις, τό χωράφιον 14/εἰς τόν Μασουρωτόν, τό ραχί εἰς τόν Προ15/φήτην Ἡλίαν καί τόν ἐπάνω κῆπον εἰς τόν Ἅγιον Σάββαν.

193. Σ. Α., τ. Α' (1999), σ. 279-281.

194. Κυπριώτης, ὁ ἢ Κυπριώτη, στοῦ: τοπ., Τσιρπανλῆς 2018, σ. 159, 912 καί 1364.

195. Γαδαροπλαγία ἢ Γαῖδαροπλαγία, ἢ: τοπ., Τσιρπανλῆς 2018, σ. 194, 1368 καί 1419.

196. Καράβα, ἢ: τοπ., Τσιρπανλῆς 2018, σ. 109, 1339 καί 1438.

Ταῦτα κρατίζομεν εἰς τὴν 16/παντελή ἐξουσίαν μας. Κρατίζομεν 17/γεροντομοῖριον δύο τάβλες, τίς κάτω, 18/εἰς τὴν Ἁγίαν Μαρίναν.

Τῆς δίδομεν 19/εἰς ταῖς Βάσσαις κρεπτήν μίαν, μέ ἀγγεῖον 20/κρασικόν ἓν, εἰς τό Καλύβι¹⁹⁷ κρεπτήν μίαν, 21/μέ ἀγγεῖα πέντε, εἰς τὴν Ἁγίαν Μαρίναν 22/κρεπτήν μίαν μέ ἀγγεῖα δύο, εἰς τό Κα23/λύβι ἀποστροφὴν μέ στέρνας δύο, εἰς τό Ρι24/γάνιν ἀποστροφὴν μίαν, εἰς τὴν Ἁγίαν 25/Μαρίναν ἀποστροφὴν μίαν.

Τῆς δίδομεν 26/τό ὀσπίτιόν μας εἰς τὸν Ἅγιον Ἰωάννην, ἔτι τό 27/σπίτιον εἰς τοὺς Ἁγίους Ἀναργύρους. Τῆς δίδο28/μεν κρεββα-τοστρώσιον ἓν, στρώμα ἓν, μά-

//σ. 280:

29/ξελάρια τέσσαρα, σινδόνια τέσσαρα, ὑπο30/κάμισα γυναικεῖα δεκαπέντε, σκέπες δύο, 31/μουστουχιές τέσσαρας, πετζέτας δέκα, σφυδ32/ματα δύο, πάγκον ἓνα, σεν33/τούκιον ἓν, εἰκόνας πέντε, μύλους ζεύγη δύο, 34/σκάφην μίαν, τραπέζιον ἓν, τέξερν ἓν, τηγά35/νιον ἓν, βέργες μαργαριταρένιες ζεύγη δύο, 36/σκέτες ζεύγη πέντε, βελόνην μίαν καὶ τό ὑπόλοι37/πον ἀσημικόν, καθὼς καὶ τὸν λαϊμόν, ζεῦγος 38/βοῶν ἓν καὶ ἔτι δύο καὶ ἐξ αὐτῶν νά μᾶς 39/δῶση ἓν δα-μάλιον γεννησόμενον. Χοίρους τρεῖς, 40/δύο θηλυκοὺς καὶ ἓναν ἀρσενικόν, ὑνία δύο, 41/ἄξινες τρεῖς, λούρα ζεῦγος ἓν, τὸν κῆπον 42/εἰς τὸν Ἅγιον Σάββαν, τὸν κάτω, τὸν κῆπον 43/τὸν ἐμπρός, Κελ-λάριον εἰς τό Κάστρον ἓν, μέ 44/τά ἐμπεριεχόμενα ἀγγεῖα.

Δίδω ὁ πα45/τῆρ τῆς θυγατρὸς μου κυψέλλια¹⁹⁸ τρία γεμάτα, 46/δύο μανδήλια καὶ τὴν εὐχὴν μου.

47/Δίδω ἐγώ, ὁ Ἀχιλλεύς Γεωργίου Παύλου, εἰς τὸν πενθερόν μου 48/δωρεάν γρόσια χίλια, ἀριθμός: 1.000.

49/Ἐν Νισύρῳ, τὴν 30. Ἰανουαρίου 1853.

50/Δίδω, ἡ Εἰρήνη Νικολάου, πρὸς τὸν υἱόν μου 51/Ἀχιλλέα, ὑπο-κάμισα ἀνδρεῖα δεκαπέντε, πε52/τζέτας δύο καὶ τὴν εὐχὴν μου.

53/Γεώργιος Φραζῆς ὑποφαίνομαι εἰς τὰ ἄνωθεν.

54/Μανώλης Φραζῆς παρὼν, τῆς δίδω μίαν ἄξινην καὶ ἓν ὑνίον.

55/Κωνσταντῆς Φραζῆς παρὼν. Λάζαρος Κοντοβερὸς¹⁹⁹.

197. Καλύβι(ον), τό: τοπ., Τσιρπανλῆς 2018, σ. 180, 1152-1153 καὶ 1435.

198. Κυψέλλια, τά: κυψέλες μελισσῶν.

199. Λάζαρος Κοντοβερὸς: Λάζαρος Γεωργίου Κοντοβερὸς (περίπου *1800/1805 ± 1879), σύζυγός του ἡ Ἄννα Παύλου Χαζήδαινα. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 185, 1318 καὶ 1448.

56/Μιχάλης Παύλου παρών. Γεώργ(ιος) Βροντολάλου δίδω ἔν σκροφακίδιον²⁰⁰.

57/Κωνσταντῆς Γεωργίου παρών.

58/Ο Δήμαρχος Παῦλος Γεωργίου.

59/Ο τῆς Κοινότητος Γραμματεὺς Κ(ωνσταντῖνος) Μουλλός.

60/Ο τῆς παρούσης Γραφεὺς Ν(ικόλαος) Σακελλαρίδης».

3) Παρατηρήσεις

1. Εἶναι ἀξιοσημείωτο, ὅτι ἐκτός ἀπὸ τούς γονεῖς τῆς νύμφης Μαρίας, τὴν ὁποία προικοδοτοῦν οἱ γονεῖς της, ἡ μητέρα τοῦ γαμβροῦ Εἰρήνη Νικολάου κάνει ὀρισμένα δῶρα στὸν υἱό της Ἀχιλλέα.

2. Ἐπίσης ὁ γαμβρός Ἀχιλλέας Γεωργίου Παύλου δωρίζει στὸν πενθερό του Γεώργιο Φραζῆ χίλια (1.000) γρόσια.

3. Τό Προικοσύμφωνο αὐτό ὑπογράφεται συνολικά ἀπὸ δέκα (10) παριστάμενους μάρτυρες, προκειμένου νά ἀποκτήσει διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ μεγαλύτερο κύρος. Μεταξὺ τῶν ὑπογραφόντων ἦταν καὶ ὁ τότε Δήμαρχος τοῦ Μανδρακίου Νισύρου Παῦλος Γεωργίου.

4. Τό κείμενο εἶναι γραμμένο μέ μεγάλη ἐπιμέλεια, εἶναι εὐανάγνωστο, σαφές καὶ σχεδόν χωρὶς ὀρθογραφικά σφάλματα. Γραφέας τοῦ Προικοσυμφώνου αὐτοῦ ἦταν ὁ Νικόλαος Σακελλαρίδης.

XXVIII. ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΡΟΔΟΥ ΙΑΚΩΒΟΥ ΤΟΥ ΠΑΤΜΙΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΗΓΟΥΜΕΝΟΝ ΤΗΣ ΣΠΗΛΙΑΝΗΣ ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗΝ ΝΕΟΦΥΤΟΝ: 20-02-1853²⁰¹

1) Περίληψη

Ὁ Μητροπολίτης Ρόδου Ἰάκωβος ὁ Πάτμιος ἀποστέλλει τὴν ἐπιστολή του αὐτὴ πρὸς τὸν Ἡγούμενο τῆς Σπηλιανῆς Νεόφυτο καὶ τὸν ἐνημερώνει ἀναφορικά μέ ἐκκλησιαστικά θέματα, σχετικά πρὸς τὴ Νίσυρο. Κύριο θέμα τῆς ἐπιστολῆς ἀποτελεῖ τό γεγονός, ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος Μαντοῦς, ἐνῶ ἔχει τελέσει τὸν γάμο του, ἀρνεῖται νά καταβάλει τὰ κανονικά συνήθη δικαιώματα, ἂν καὶ ἐπανειλημμένως ἔχει κληθεῖ πρὸς τοῦτο ἀπὸ τὸν Ἀρχιμανδρίτη Νεόφυτο.

Ἐνεκα ἀκριβῶς τοῦ λόγου αὐτοῦ, ὁ Μητροπολίτης ἀποστέλλει ἐσωκλείστως ἀφοριστικό, εἰς βάρος τοῦ Κωνσταντίνου Μαντοῦς. Ὁ Ἡγούμενος τῆς Σπηλιανῆς ὀφείλει νά προσκαλέσει γιὰ τελευταία

200. Σκροφακίδιον, τό: θηλυκό γουρουνάκι.

201. Σ. Α., τ. Α' (1999), σ. 282.

φορά τόν Κωνσταντῖνο Μαντοῦς καί νά τοῦ ὑπενθυμίσει τήν ὑποχρέωσή του. Ὅμως, ἐάν ἐκεῖνος δέν θελήσει νά καταβάλει τό προβλεπόμενο ποσό, τότε ὁ Νεόφυτος ὀφείλει νά ἀναγνώσει τό ἀφοριστικό ἐνώπιον τοῦ ἐκκλησιάσματος, πρὸς γνώση καί συμμόρφωση ἐκείνου καί τῶν ἄλλων.

2) *Κείμενο*

«1/† Ὁσιώτατε Ἀρχιμανδρίτα καί Ἡγούμενε τοῦ ἐν τῇ νήσῳ Νισύρῳ ἡμετέρου Μο2/ναστηρίου, τῆς Σπηλιανῆς ἐπιλεγομένου, κύρ Νεόφυτε, χάρις εἴη σου τῇ Ὁσιότητι καί 3/εἰρήνῃ ἀπὸ Θεοῦ.

Τό ἀπὸ τῆς 10ης τοῦ ἰδίου (μηνός) περιπόθητον ἡμῖν γράμμα σου²⁰² ἐ4/λάβομεν καί ἄκρως ἐχάρημεν, πληροφορηθέντες ἐξ αὐτοῦ τά περὶ τῆς ἀγαθῆς 5/γείας σου.

Εἶδομεν, ὅσα γράφεις περὶ τοῦ παλαιοῦ συνοικεσίου, τά ὅποια διὰ 6/ζώσης τῆς γλώττης ἐπληροφορήθημεν καί παρὰ τοῦ Διακοαντωνίου, ἀρχύτερα δέ καί 7/ἀπὸ τόν θεοφιλέστατον Ἐπίσκοπον Ἅγιον Μυρέων²⁰³.

Ἐπειδὴ λοιπόν ὁ Κωνσταντῖνος 8/Μαντοῦς²⁰⁴, μετὰ τήν τελείωσιν τοῦ γάμου του, ἐφάνη παραβάτης τῶν λόγων καί ὑπο9/σχέσεών του καί παρακινηθεὶς ἀπὸ τήν Ὁσιότητά σου πολλάκις, δέν ἠθέλησε νά δεχ10/θῇ παντάπασι τὰς προτροπὰς σου καί νά πληρώσῃ τὰ νόμιμα καί κανονικά 11/ἐκκλησιαστικά δικαιώματα τοῦ γάμου του σῶα, ὡς ἡ τάξις ἀπαιτεῖ, ἀλλὰ μά12/λιστα ἐξηπάτησε καί τόν Διακοαντώνιον²⁰⁵, ὅστις ἐγγυήθη δι' αὐτόν, τούτων ἔνεκα 13/πάντων, σοὶ ἀποστέλλομεν ἤδη περικλειστον τό κατ' αὐτοῦ ἀφοριστικόν, παραγ14/γέλλοντές σοι, ἵνα, ἀφοῦ τόν προσκαλέσης καί δεύτερον καί τόν προτρέψῃς, 15/καθὰ δεῖ, εἰς τό νά πληρώσῃ τὰ τοῦ γάμου του ἐκκλησιαστικά δικαιώματα, ἐάν 16/δυστροπῇ καί αὔθις καί ἀντιτείνῃ εἰς τοῦτο, ἀναγνώσης αὐτό ἐπ' Ἐκκλησίας πρὸς 17/σωφρονισμόν του.

202. Ὑτοι: 10-02-1853.

203. Πρόκειται γιὰ τόν Ἐπίσκοπο Μυρέων Ἀγάπιο, γνωστό καί ἀπὸ ἄλλα ἐγγράφα τοῦ Ἀρχεῖου τῆς Σπηλιανῆς, βοηθὸ Ἐπίσκοπο τοῦ Μητροπολίτου Ρόδου Ἰακώβου τοῦ Πατμίου.

204. Κωνσταντῖνος Μαντοῦς: Τσιρπανλῆς 2018, σ. 464 καί 1463.

205. Διακοαντώνιος: Μὴ γνωστῶν λοιπῶν οἰκογενειακῶν στοιχείων. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 464 καί 1421.

Τά σταλλέντα χρήματα ἐλάβομεν εἰς δέκα μεντζήτια²⁰⁶, ὡς 18/μᾶς ἔγραψες, ἀπό τόν Διακοαντώνιον καί ἔσω ἀμέριμνος. Παρά τοῦ ἰδίου ἐ19/λάβομεν ἔτι καί τό καλαθάκι μέ τήν κάππαριν²⁰⁷ καί σοί εὐχαριστοῦμεν.

Ταῦ20/τα εἰς τοσοῦτον εὐχετικῶς, εἷης ὑγιαίνων κατ' ἄμφω.

21/αωνγ', Φεβρουαρί(ου) κ', ἐν Ρόδω.

22/† Ὁ Ρόδου Ἰάκωβος, ἐν Χ(ριστ)ῶ εὐχέτης».

3) Παρατηρήσεις

Ὁ Μητροπολίτης Ρόδου Ἰάκωβος ὁ Πάτριος καταφεύγει στό ἔσχατο μέσον, τό ἀφοριστικό, προκειμένου νά ἐξαναγκάσει τόν Κωνσταντῖνο Μαντοῦ νά καταβάλλει τά κανονικά δικαιώματα, τά ὁποῖα συνηθίζονται κατὰ τήν ἔκδοση ἀδείας γάμου ἀπό τήν Ἐκκλησία. Τό μέσον αὐτό δέν ἔχει καμμία θεολογική ἢ δογματική τεκμηρίωση καί ἦταν πολύ σκληρό. Εἶχε συνέπειες γιά τόν ἀφοριζόμενο: δέν δικαιούτο νά συμμετέχει στίς Ἱερές Ἀκολουθίες, στερεῖτο τοῦ δικαιώματος τῆς ταφῆς καί ἦταν ἀποκεκομμένος ἀπό τή ζωή τῆς Ἐκκλησίας. Ἐπίσης εἶχε ἀρνητικές συνέπειες ἀκόμη καί στήν ἐπαγγελματική ζωή τοῦ ἀφοριζομένου καί οἰκονομικῆς φύσεως τοιαύτες. Ἐάν ὁ ἀφορισθεὶς μετανοοῦσε καί ζητοῦσε συγχώρηση, ἡ Ἐκκλησία τόν συγχωροῦσε καί τόν ἐδέχετο καί πάλι στούς κόλπους της.

Κάτι παρόμοιο συμβαίνει καί σήμερα στούς Χριστιανούς ἐκείνους οἱ ὁποῖοι εἶναι μέλη τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς καί τῆς Εὐαγγελικῆς Ἐκκλησίας στήν Ὁμοσπονδιακή Δημοκρατία τῆς Γερμανίας. Ἐκαστον μέλος καταβάλλει ἑτησίως μία ὀρισμένη οἰκονομική εἰσφορά (Kirchensteuer), ἡ ὁποία παρακρατεῖται ἀπό τόν μισθό του γιά λογαριασμό τῆς Ἐκκλησίας, στήν ὁποία παραδοσιακά ἀνήκει.

Ἐάν κάποιος ἀποφασίσει νά μὴν εἶναι πλέον μέλος τῆς Ἐκκλη-

206. Μετζήτι, τό: Ἀργυρό ὀθωμανικό τάληρο: 20 γροσιών = 1/5 τῆς τουρκικῆς λίρας ἢ εἰκοσάρι. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 296, 301 καί 1467.

207. Κάππαρις ἢ ἀκανθώδης (Capparis spinosa): Πρόκειται γιά ἐνοχλητικό φυτό-ζιζάνιον, μέ βλαστούς ἐπιμήκεις, ἔρποντας, οἱ ὁποῖοι ὡς ἐπὶ τό πλεῖστον φέρουν ἀγκάθια καί πού φυτρώνει σέ ὅλη σχεδόν τήν Ἑλλάδα. Τά ἄνθη του εἶναι μεγάλα, χρώματος λευκοῦ. Οἱ τρυφεροὶ βλαστοί, οἱ ἀνθοφόροι ὀφθαλμοί (μπουμπουκιά) καί οἱ καρποὶ αὐτοῦ, ὅμοιοι μέ μικρά ἀγγούρια, διατηροῦνται στήν ἄλμη καί ἀποτελοῦν εὐγεστο σαλατικό. Ἐπίσης ἡ κάππαρη χρησιμοποιεῖται στίς διάφορες σαλάτες, σέ σάλτσες κ.λπ. καί θεωρεῖται ὅτι συμβάλλει στό νά διατηρεῖται ἡ ὑγεία σέ ἄριστη κατάσταση.

σίας αυτής και τό δηλώσει αρμοδίως, τότε παύει πλέον νά καταβάλλει τήν οικονομική αὐτή εἰσφορά, θεωρεῖται ὅτι δέν ἀποτελεῖ ἔκτοτε μέλος τῆς Ἐκκλησίας καί ἀποξενώνεται ἀπό αὐτήν. Ἡ πράξη ὅμως αὐτή ἔχει ὀρισμένες συνέπειες γιά τόν ἴδιο: δέν δικαιούται νά συμμετέχει στή λειτουργική καί μυστηριακή ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας, στερεῖται τοῦ δικαιώματος τῆς τέλεσης τῶν Μυστηρίων (Βαπτίσεως, Χρίσματος, Γάμου κ.ἄ.), τῆς ἐκκλησιαστικῆς ταφῆς κ.λπ.

Σήμερα στήν Ἰταλία προβλέπεται ἀπό τήν ἰσχύουσα Νομοθεσία, ὅτι ἕκαστος πολίτης τῆς Χώρας αὐτῆς, ὀφείλει νά καταβάλλει ἐτησίως μία σχετική εἰσφορά, γιά τήν ὁποία μπορεῖ νά δηλώσει, ἐάν ἐπιθυμεῖ αὐτή νά δοθεῖ, εἴτε στήν Ἐκκλησία, στήν ὁποία ἀνήκει, εἴτε νά διατεθεῖ γιά ἔργα πολιτισμοῦ.

XXIX. ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΑΚΙΝΗΤΩΝ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΚΟΡΔΙΣΤΟΥ: 26-02-1853²⁰⁸

1) Περίληψη

Τό ἔγγραφο αὐτό ἀποτελεῖ καταγραφή ἀκινήτων τοῦ Κωνσταντίνου Κορδιστοῦ. Ἀναγράφονται τά τοπωνύμια, ὅπου κεῖνται τά ἀκίνητα καί δίπλα σέ δύο στήλες, ἡ ἔκταση αὐτῶν, ἡ ὁποία ὑπολογίζεται σέ κοιλὰ²⁰⁹ καί σέ καφίζια²¹⁰. Καί στή μέν πρώτη στήλη ἀναγράφεται ὁ ἀριθμός τῶν κοιλῶν καί στή δεύτερη στήλη ὁ ἀριθμός τῶν καφιζιῶν. Ἡ ἔκταση τοῦ ἀγροῦ ὑπολογίζεται ἀνάλογα μέ τόν σπόρο, τόν ὁποῖο δέχεται, ὅταν σπέρνεται ὁλόκληρος.

2. Κείμενο

«1/Καταγραφή τοῦ Κωνσταντῆ Κορδιστοῦ τῶν πραγμάτων.

	[Κοιλὰ]	Καφ(ί)ζια
2/Εἰς ταῖς Μέσσαις	-	3
3/Εἰς τόν Μασουρωτόν	-	6

208. Σ. Α., τ. Α' (1999), σ. 283.

209. Κοιλὸ Κωνσταντινουπόλεως, τό: Ὡς μονάδα ζύγισης καί ὡς μέτρο καλλιεργήσιμης ἔκτασης. 1 κοιλὸ = 24 ὁκάδες = 8 καφίζια. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 142, 1368 καί 1446.

210. Καφίζι, τό: Μετρικὴ μονάδα χωρητικότητος ἢ ἔκτασης γῆς. – 1/8 τοῦ κοιλοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως = 3 περίπου ὁκάδες. 6 καφίζια = 18 ὁκάδες = 1 στρέμμα. 1 καφίζι = 1/6 τοῦ στρέμματος. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 142, 1365 καί 1443.

4/Εἰς τὰ Παλαιὰ Μανδριά κοιλά	3	-
5/Εἰς τό Μικρόν Κομμάτιν	-	6
6/Ἔτερον, τό Ἐπάνω	-	5
7/Ἔτερον, τό Χωράφιον	-	4
8/Εἰς τοῦ Μουλούδη	1	24
9/Εἰς ταῖς Καύχες ²¹¹	1	1
10/Εἰς τήν Κοφθάκαν	1	1
11/Εἰς τό Πρώιμον ²¹²	1	2
12/Εἰς τόν Κοκκινόματον	-	3
13/Ἔτερον εἰς αὐτόν	1	31
14/Εἰς τήν Ἀχλάδαν	-	7
15/Εἰς τήν Πυργιάν	-	3
16/Εἰς τό Χαράνιν	1	-
17/Εἰς τήν Ἐλιάν τοῦ Ἄργους	3	6
18/Ἔτερον εἰς αὐτήν	-	6
19/Εἰς τό Χαρκιόν ²¹³	-	1
20/Εἰς τήν Κάππαρην	-	2
21/Εἰς τήν Κερατιάν	-	4
22/Ἔτερον εἰς αὐτήν	1	60
23/Εἰς τόν Καταβρόν ²¹⁴	1	-
24/Ἔτερον εἰς αὐτόν	-	1
25/Εἰς τό Παρασπόρι καί τὰ δύο	-	1
26/Εἰς τό Χωριό	2	4
27/Ἔτερον, ἡ Κηπούλα	-	1
28/Εἰς τόν Ἅγιον Θεολόγον	3	-
29/Εἰς τόν Κόλονα ²¹⁵	2	4
30/Εἰς τό Τριάλλιν	2	79
31/Εἰς τοῦ Βοτύλλου	1	-
32/Ὀλική σούμα ²¹⁶ κοιλ(ά)	32	-».

211. Καύκες ἢ Καύχιες ἢ Κάφιες, στίς: τοπ., Τσιρπανλῆς 2018, σ. 198, 586, 1442.

212. Πρώιμον, τό ἢ Πρώϊμα, τά: τοπ., στό Ἄργος. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 162, 1300 καί 1494.

213. Χαρκειόν ἢ Χαρκιόν, τό: τοπ., στό Ἄργος. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 104, 1267 καί 1526.

214. Καταβρός ἢ Καταυρός, ό: τοπ., στό Ἄργος. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 131, 1362 καί 1441.

215. Κόλονας, ό: τοπ., Τσιρπανλῆς 2018, σ. 194, 1331 καί 1447.

216. Σούμα = σύνολο.

3) Παρατηρήσεις

1. Πρόκειται για κατάλογο, στον οποίο περιέχονται τὰ ἀκίνητα τοῦ Κωνσταντίνου Κορδιστοῦ. Δέν μνημονεύεται σέ αὐτόν, οὔτε ὁ λόγος τῆς συντάξεώς του, οὔτε ποῖος εἶναι ὁ συντάκτης του.

2. Εἶναι δυνατόν νά ὑποτεθεῖ, ὅτι ὁ φερόμενος ὡς ἰδιοκτῆτης τῶν ἀκινήτων αὐτῶν Κωνσταντῖνος Κορδιστός ἀπεβίωσε καί ἡ περιουσία του καταγράφεται, προκειμένου νά διανεμηθεῖ στή συνέχεια μεταξύ τῶν φυσικῶν του κληρονόμων, εἴτε ἦταν ὀφειλέτης σημαντικοῦ χρηματικοῦ ποσοῦ καί τὰ ἀκίνητα αὐτοῦ καταγράφονται, προκειμένου ὀρισμένα ἀπό αὐτά ἢ καί ὅλα νά ἐκποιηθοῦν, πρὸς ἐξόφληση τοῦ χρέους του.

XXX. ΑΝΑΦΟΡΑ ΤΟΥ ΙΕΡΕΑ ΤΟΥ ΕΜΠΟΡΙΟΥ

ΠΑΠΑ ΙΩΑΝΝΗ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΝ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΜΥΡΕΩΝ ΑΓΑΠΙΟΝ: 5-11-1853²¹⁷

1) Περίληψη

Ὁ Κωνσταντῖνος Νικολάου Χαζῆς, κάτοικος Ἐμπορίου Νισύρου συνῆψε ἄρραβώνα μέ τήν Εἰρήνη, θυγατέρα τῆς Μαρίας Ἀντάπαση, μέ τήν προοπτική νά τή συζευχθεῖ ἐν καιρῷ. Ἐκεῖνος ἔκανε διάφορα ἔξοδα, τόσο κατά τήν τέλεση τοῦ ἄρραβώνα, ὅσο καί μετά, προσφέροντας διάφορα δῶρα στή μνηστή του καί στή μητέρα της, τή μέλλουσα πενθερά του.

Ἀργότερα ὁ Κωνσταντῖνος Χαζῆς ἀνεχώρησε γιά τήν Κωνσταντινούπολη, συνέχισε ὅμως νά στέλνει δῶρα καί νά ξοδεύει διάφορα χρηματικά ποσά, χάριν τῆς μνηστῆς του καί τῆς μητέρας της. Ὅμως ἡ Εἰρήνη Ἀντάπαση κατά τό διάστημα τῆς ἀπουσίας τοῦ μνηστήρα της στήν Κωνσταντινούπολη, προέβη στή σύναψη δεύτερου ἄρραβώνα μέ τόν Γεώργιο Ἀντωνίου, χωρίς νά ἔχει προηγουμένως διαλυθεῖ ὁ πρῶτος ἄρραβώνας αὐτῆς.

Ὅταν ὁ Κωνσταντῖνος Χαζῆς ἐπέστρεψε ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη στή Νίσυρο καί ἐνημερώθηκε γιά τή σύναψη δεύτερου ἄρραβώνα τῆς πρώην μνηστῆς του Εἰρήνης Ἀντάπαση, ἐζήτησε νά ἀποζημιωθεῖ γιά ὅσα εἶχε δαπανήσει κατά τήν τέλεση τοῦ ἄρραβώνα του μετ' αὐτῆς καί γιά τὰ δῶρα πού εἶχε προσφέρει σέ ἐκείνη καί τή μητέρα της.

217. Σ. Α., τ. Α' (1999), σ. 284-285.

Όμως η Οικογένεια Αντάπαση, αν και ανεγνώριζε, ότι όλα αυτά ἦσαν ἀληθῆ, δέν ἦταν διατεθειμένη νά πληρώσει γιά τά γενόμενα ἔξοδα κατά τήν τέλεση τοῦ ἀρραβώνα καί τά μετέπειτα δῶρα καί ὁ Κωνσταντῖνος Χαζῆς προσφεύγει στίς Ἀρχές, ἐκκλησιαστικές καί κοινοτικές, προκειμένου νά ἱκανοποιηθεῖ τό δίκαιο αἴτημά του.

Ὁ παπᾶ Ἰωάννης Οἰκονόμος, ἱερέας στό Ἐμποριό Νισύρου καί Ἐπίτροπος τοῦ Μητροπολίτου Ρόδου Ἰακώβου τοῦ Πατμίου, ἀναφέρει τά ἀνωτέρω στόν Ἐπίσκοπο Μυρέων Ἀγάπιο, ὡς ἐκπρόσωπο τοῦ Μητροπολίτου Ρόδου καί ζητεῖ νά ἐξετασθεῖ τό αἶτημα τοῦ Κωνσταντίνου Νικολάου Χαζῆ καί νά ἀποδοθεῖ τό δίκαιον.

2. Κείμενο

//σ. 284:

«1/Ἴσον κ(αί) ἀπαράλλακτον τοῦ πρωτοτύπου.

2/Πανιερώτατε, σεβασμιώτατε ἀντιπρόσωπε τοῦ Ἀγίου 3/Μητροπόλεως Ρόδου, κύριε Μυρέ(ων)²¹⁸, τήν ἱεράν δε4/ξιάν της γονυκλινῶς περιπτύσσομαι.

5/Ἐν Νισύρῳ, κῶμη Ἐμπορίου, τήν 5. Νοεμβρίου 1853.

6/Ἀρχόμεθα ἅπαντες ὁμοθυμαδόν οἱ ὑποφαινόμενοι, νά ἀναγγείλωμεν 7/εἰς τήν Πανιερότητά της τά ἀκόλουθα:

Ὅτι ὁ κύριος Κων(σταντῖνος) Νικολάου Χαζῆ²¹⁹, 8/εἶχεν ἀρραβωνιασθεῖ εἰς τό χιλιοστόν ὀκτακοσιοστόν τεσσαρακοστόν ὄγδοον ἔτος, Ὁκτωβρί9/ου (10/1848), τήν θυγατέρα τῆς Μαρίας Ἀντάπαση²²⁰, ὀνόματι Εἰρήνην καί ὁ ὁποῖος, ὁ εἰρημένος 10/Κων(σταντῖνος), γνωρίζοντάς τες, ὡς πενθερά καί ἀρραβωνιαστική, ἔμβαζε εἰς τό σπίτι της 11/καθ' ἡμέραν φαγώσιμα, φορέματα καί λοιπά.

Εἰς τό χιλιοστόν ὀκτακοσιοστόν 12/τεσσαρακοστόν ἔνατον ἔτος, Ἀπριλίου 23 (23-04-1849), ἀνεχώρησε διά Κωνσταν13/τινούπολη, ἐμβάζοντας πάλιν καθημερινά ἀπό φοράν εἰς φοράν τῆς πεν14/θερᾶς καί ἀρραβωνιαστικῆς του φορέματα καί λοιπά, μέχρι τῆς σήμερον. Αὐτή 15/δέ τά ἐδέχeto, γνωρίζωντάς τον ὡς γαμβρόν της καί ἡ κόρη της ὡς ἀρραβωνια16/στικόν.

218. Πρόκειται γιά τόν Ἐπίσκοπο Μυρέων Ἀγάπιο (†1866), βοηθό Ἐπίσκοπο τοῦ Μητροπολίτου Ρόδου Ἰακώβου τοῦ Πατμίου.

219. Κωνσταντῖνος Νικολάου Χαζῆς: Κώστας Χαζῆ-Νικολάου. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 517 καί 1525.

220. Μαρία Ἀντάπαση: μή γνωστῶν λοιπῶν οἰκογενειακῶν στοιχείων.

“Οθεν πληροφορηθεῖσα ἡ εἰρημένη Μαρία Ἀντάπαση τὴν ἀναχώρηση τοῦ 17/γαμβροῦ της Κωνσταντίνου ἀπὸ <τὴν> Κωνσταντινούπολη διὰ ἐνταῦθα, ὡς αὐτὴ προλαβόν18/τας τοῦ ἔγραψε νὰ ἔλθῃ, ἔκαμε ἀμέσως ἄλλον γαμβρόν εἰς τὴν θυγατέρα της, 19/τόν Γεώργιον π(απᾶ) Ἀντωνίου²²¹ υἱόν καὶ ἐφόρεσεν δεύτερον ἀρραβώνα ἢ θυγατέρα 20/της, ὥστε μετὰ παρέλευσιν πέντε ἔξι ἡμερῶν, ὅπου ἐφορέθην ὁ δεύτερος ἀρραβών, 21/ἔφθασεν καὶ ὁ πρῶτος γαμβρός Κωνστ(αντῖνος) ἐνταῦθα.

Βλέποντας <τότε> τὰ τοιαῦτα ἀπο22/τελέσματα, ἐπαρουσιάσθην ἐνώπιον τοῦ ἐνταῦθα Ἐπιτρόπου σας π(απᾶ) Ἰωάννη Οἰκο23/νόμου, ζητῶν τὸ δίκαιόν του.

“Οτε ἐπροσκαλέσθημεν παρὰ τοῦ Ἐπιτρόπου 24/οἱ ὑπογεγραμμένοι Δημαρχοσύμβουλοι καὶ λοιποὶ, παρουσιάζοντές μας, ὁ εἰρη25/μένος Κωνσταντῖνος Νικολάου (Χαζῆς) καταγραφὴν, τὰ ὅσα εἶχεν ἐμβασμένα εἰς 26/τὴν πενθεράν καὶ ἀρραβωνιαστικὴν, <τὰ ὁποῖα> ἀναβαίνουν γρόσια 1495,50.

“Οθεν 27/ἐδιάβασα τὴν καταγραφὴν μεγαλοφώνως ἐνώπιον ἡμῶν καὶ ἐνώπιον τῆς αὐτῆς 28/Μαρίας (Ἀντάπαση), ἡ ὁποία ἀνεγνώρισεν ὅλα καὶ ὁμολόγησε, ὅτι τῆς τὰ εἶχεν ἐμ29/βασμένα. “Οτι τοῦτον καὶ ἡμεῖς μέ τὴν συνένεσιν τοῦ Ἐπιτρόπου σας 30/ἐνεκρίναμεν κατὰ τὴν ἐννοίαν τοῦ θρησκευτικοῦ, ὁμοῦ καὶ ἐθιμοτυ31/πία τῆς πατρίδος μας, ἐδιορίσαμεν νὰ πληρωθοῦν τὰ ἄνω εἰρημένα γρ(όσια) 1495,50, 32/μέ τόκον ἐπὶ τῆς % τόν ἕκαστον μῆνα, ἀπὸ τό 1848 πού ἡρραβωνίσθη,

//σ. 285:

33/ὡς ἀνωτέρω εἴρηται, μέχρι τὴν σήμερον, ὅπου ἀπεβούλενται, ἔτι 34/προστέτεται διὰ τὸ κεφάλαιον, ὡς ἀνωτέρω ἔπεται, γρόσια 1495,50.

35/Προσέτι ἐπροσθέσαμεν ἀκόμη ἄνευ τόκου δούλευση μητρός καὶ 36/ἀναβαίνει τὸ ποσόν ὅλον, ὡς εἴρηται, γρόσια 1495,50 + 213,25 = 2.605,75.

37/Ταῦτα ἐκρίναμεν, νὰ πληρωθοῦν εἰς τόν εἰρημένον Κωνσταντῖνον (Νικολάου Χαζῆ) καὶ νὰ δώσουν 38/ἐξόφλησιν τῆς διαφορᾶς των ἐν Ὁμολογίᾳ. Ὁ διαληφθεὶς Κωνσταντῖνος (Χαζῆς), κἀνοντάς 39/μας καὶ ἄλλας εὐλογοφανεῖς ἀπαιτήσεις, ἔχοντας τὰ φορέματά

221. Γεώργιος, υἱὸς παπᾶ Ἀντωνίου: μὴ γνωστῶν λοιπῶν οἰκογενειακῶν στοιχείων.

του εἰς τό σπῖ40/τι τῆς πενθεράς, ἀπό τοῦ ἀρραβῶνος καί ἄλλες πολλές ἀπαιτήσεις, ὡς ὁ ἴδιος θά τάς 41/ἐκφράσῃ εἰς τήν Πανιερότητά σας καί ἡμεῖς παρακαλεστικῶς τόν ἐκαταπεῖ42/σαμεν καί τά ἐπαράβλεψεν ἀπό ταῦτα, ἀναστοχαζόμενοι νά εἰρηνεύσωμεν 43/τό πρᾶγμα μέ καλόν τρόπον.

Ἐξ ἐναντίας δέ, βλέπομεν τήν Μαρίαν (Ἀντάπαση) μετά 44/τοῦ νέου γαμβροῦ της Γεωργίου (παπαῖ-Ἀντωνίου), <νά> ὕστερεῖ ἀπό τόσας παραβλέψεις, νά ἀντιστέ45/κωνται, νά μή θέλουν νά πληρώσουν εἰς τόν νέον, ἐκεῖνο, τό ὁποῖον ἐδιορί46/στη παρά τοῦ Ἐπιτρόπου καί παρ' ἡμῶν, ἀλλά προστρέχουν καθημερι47/νῶς εἰς Μανδράκι, εἰς τόν ἐκεῖ Ἐπίτροπον²²², ζητώντας νά ἀπορρίψουν καί στρε48/βλώσουν τό δίκαιον τοῦ νέου καί ἀπελεχθοῦν ἀπό τήν πληρωμή.

Διά τοῦτο 49/δέ ὁ ὑμέτερος Ἐπίτροπός σας <ὀφείλει νά> ἀποπέσει²²³ καί ἀποτείνουμε εἰς τήν αὐτοῦ 50/Πανιερότητα, τήν εἰρημένη διαφορά, πρίν κατ' αἰτίαν σπουδήν, ὅπως 51/τήν ἐγκρίνετε ἀμερολήπτως καί ἀποδώσετε τό δίκαιον ἔνθα ἀνήκει, 52/πρός φύλαξιν καί γνῶσιν τῶν ὑπολοίπων, ὅταν τε τά τοιαῦτα μᾶς φαίνον53/ται ὀλέθρια εἰς τήν πατρίδα μας, νά γίνωνται καί εἰς τόν ἀρραβῶνα, νά 54/ἀποβάλλωνται ἄνευ αἰτίας.

Πρός τούτοις παρακαλοῦμεν τήν Αὐ55/τοῦ Πανιερότητα ἥ νά γράψῃτε εἰς τόν ἐν Μανδράκι Ἐπίτροπόν 56/σας (Νεόφυτον Ἱερομνήμονος), νά περιορίζηται εἰς τά ἴδια του καί ὅχι νά ὑπερβαῖν <τά ὅρια δικαιοδοσίας του καί νά ἀναμειγνύεται> εἰς τάς ὑπο57/θέσεις τοῦ Ἐμποριοῦ, εἰ μήν ὅμως καί τόν ἔχετε Ἐπίτροπον καί εἰς 58/τά 3 χωρία, σιμώπετέ μᾶς το²²⁴, νά ἐκτελέσωμεν καί ἡμεῖς τόν σκοπόν 59/μας.

60/Καί ἐν τόσῳ μένω(μεν) μέ τό ἀπαραίτητόν μας σέβας, ὑποφαινόμενοι 61/διά τῆς σφραγίδος μας.

222. Ἐπίτροπος τοῦ Μητροπολίτου Ρόδου στό Μανδράκι ἦταν τότε ὁ Ἡγούμενος τῆς Σπηλιανῆς Ἀρχιμανδρίτης Νεόφυτος Ἱερομνήμονος ἡ Ζαμπέτογλου, υἱός τοῦ παπαῖ Ἀντωνίου.

223. Νά ἀποπέσει: Νά μήν ἀναμειγνύεται στήν ὑπόθεση αὐτή. Φαίνεται, ὅτι ὁ Ἡγούμενος τῆς Σπηλιανῆς Νεόφυτος, υἱός τοῦ παπαῖ Ἀντωνίου, εἴτε συνεδέετο μέ δεσμούς συγγενικούς, εἴτε διατηροῦσε φιλικές σχέσεις μέ τήν οἰκογένεια τῆς Μαρίας Ἀντάπασης καί νά διέκειτο εὐνοϊκά πρὸς ἐκείνη. Πιθανῶς ὅμως ὁ Ἀρχιμανδρίτης Νεόφυτος ἀπλά ἀποσκοποῦσε στήν εἰρηνική διευθέτηση τῶν διαφορῶν πού προέκυψαν ἀπό τή διάλυση τοῦ ἀρραβῶνα αὐτοῦ καί δέν ἤθελε οἱ ἐνδιαφερόμενοι νά φθάσουν στά ἄκρα.

224. Σιμώπετέ μᾶς το: Νά μᾶς τό δηλώσετε σαφῶς.

62/Ο Άντιπρόσω(πος) σας πα(πᾶ) Ἰω(άννης) Οἰκονόμος.

63/Ο Δήμαρχος Νικόλαος Ἰωάν(νου) – Νικόλαος Καρβαΐνης²²⁵

64/Ο Γραμματεὺς τοῦ Κοινοῦ Χαζῆ Γεωργῆς Κοκκινίδης

65/X(αζῆ) Γεώργιος Χαζῆ Κωνσταντῆ».

3) Παρατηρήσεις

1. Ἡ τέλεση δεύτερου ἄρραβώνα, χωρίς νά λυθεῖ καί νά ἀκυρωθεῖ ὁ πρῶτος ἀποτελοῦσε σπάνιο φαινόμενο στή Νίσυρο κατά τά μέσα τοῦ 19ου αἱ. Παρά ταῦτα ἦταν δυνατόν νά συμβεῖ, ὅπως φαίνεται ἀπό τό περιεχόμενο τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ.

2. Ὁ Κωνσταντῖνος Νικολάου Χαζῆς, ἐνῶ ἐτέλεσε ἐπίσημα τόν ἄρραβώνα του μέ τήν κόρη τῆς Μαρίας Ἀντάπαση, Εἰρήνη καί ξόδευσε ἱκανά χρήματα, συνέχισε δέ νά ξοδεύει γιά δῶρα καί ἄλλα, τόσο γιά τή μνηστή του, ὅσο καί γιά τή μέλλουσα πενθερά του, ἀνεχώρησε γιά τήν Κωνσταντινούπολη καί μικρό χρονικό διάστημα προτοῦ ἐπιστρέφει στή Νίσυρο, ἡ Εἰρήνη Ἀντάπαση ἐτέλεσε δεύτερο ἄρραβώνα μέ τόν Γεώργιο Παπᾶ-Ἀντωνίου.

3. Ὁ Κωνσταντῖνος Νικολάου Χαζῆς ἐπιστρέφοντας στή Νίσυρο διεπίστωσε τά γενόμενα καί προσέφυγε στίς Ἀρχές τοῦ τόπου, ἀπαιτώντας νά λάβει πίσω τά χρήματα ἐκεῖνα, τά ὅποια εἶχε δαπανήσει.

4. Ἡ οἰκογένεια τῆς πρώην μνηστῆς του, ἂν καί παραδέχεται ὅσα ὁ Κωνσταντῖνος Νικολάου Χαζῆς ἀναφέρει, ἀρνεῖται νά τοῦ καταβάλλει τά γενόμενα ἔξοδα.

5. Ὁ παπᾶ Ἰωάννης Οἰκονόμος, ἱερέας στό Ἐμποριό, ἀναφέρει τά παραπάνω μέ λεπτομέρειες καί ζητεῖ νά ἀποδοθεῖ τό δίκαιον, παίρνοντας ἐμφανῶς τό μέρος τοῦ Κωνσταντῖνου Νικολάου Χαζῆ.

6. Ἡ Ἀναφορά αὐτή ὑπογράφεται ἀπό τόν παπᾶ Ἰωάννη Οἰκονόμο, τόν Δήμαρχο Νικόλαο Ἰωάννου, τόν Γραμματέα τοῦ Κοινοῦ Χαζῆ Γεώργιο Κοκκινίδη καί ἓνα ἀκόμη μάρτυρα.

7. Θά ἦταν ἐνδιαφέρον, νά γνωρίζουμε τήν κατάληξη τῆς ὑποθέσεως αὐτῆς.

225. Νικόλαος Καρβαΐνης ἢ Καρβαῖνόπουλος: Τσιρπανλῆς 2018, σ. 425, 1348 καί 1439.

XXXI. ΠΡΟΙΚΟΣΥΜΦΩΝΟΝ: 11-10-1853²²⁶

1) Περίληψη

Ὁ Χαζή Γεώργιος Γεννᾶς ἔχει μία θυγατέρα, ἡ ὁποία ὀνομάζεται Ἀσημίνα καί πρόκειται νά ἔλθει σέ γάμου κοινωνία μετά τοῦ Νικολάου, υἱοῦ τοῦ Χαζή Γεωργίου Συρνιώτου καί τήν προικίζει μέ ἀκίνητα καί κινητά περιουσιακά στοιχεῖα, τά ὁποῖα περιλαμβάνονται στό Προικοσύμφωνο αὐτό.

Ἐπίσης ὁ πατέρας τοῦ γαμβροῦ, ὁ Χαζή Γεώργιος Συρνιώτης καί ἡ μητέρα του Καλή (Καλλιόπη) προικίζουν τόν υἱόν των μέ διάφορα κινητά καί ἀκίνητα.

2) Κείμενο

«1/1853, Ὁκτωβρίου 11.

2/Ὁ μέν Θεός κατ' ἀρχάς πλάσας τόν ἄνθρωπον, «ἄρσεν καί θῆλυ 3/ἐποίησεν»²²⁷ πρὸς τεκνογονίαν, ὅπως διασωζομένων δοξάζεται Αὐτοῦ τό 4/πανάγιον ὄνομα, «αὐξάνεσθε δὲ καί πληθύνεσθε»²²⁸ ὡς οἷος αὐτοῖς ἐνετεῖ5/λατο.

Τούτου ἔνεκα καί ἐγώ, ὁ Χ(αζή) Γεώργιος Γεννᾶς²²⁹, ἔχων νόμιμον 6/θυγατέρα, ὀνόματι Ἀσημίναν, ἔγνωκα δέ νομίμῳ ἀνδρί ἐκδοῦ7/ναι αὐτῆς. «Τίμιος γάρ, φησίν, ὁ γάμος καί ἡ κοίτη ἀμίαντος»²³⁰, τόν 8/ Νικόλαον²³¹, υἱόν τοῦ Χ(αζή) Γεωργίου Συρνιώτου²³².

Καί δῆ, πρῶτον δίδομεν 9/τῶν γεννητόρων ἡμῶν εὐχήν, εἴτα προικοδοτοῦμεν αὐτούς, εἴ τι ὁ Θεός 10/ἡμῖν ἐδωρήσατο, ἀμπέλια καί χωράφια, ἀργά²³³ καί καματερά²³⁴, ὅλα τῆς 11/κόρης μας Ἀσημίνας.

226. Σ. Α., τ. Α' (1999), σ. 286-288.

227. Γέν. Α', 27.

228. Γέν. Α', 28.

229. Χαζή Γεώργιος Γεννᾶς ἢ Κονταρῆς. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 421, 535, 761, 777.

230. Ἑβρ. ιγ', 4. Εὐχολόγιον τό Μέγα 1980, σ. 249.

231. Νικόλαος Συρνιώτης (1855). Τσιρπανλῆς 2018, σ. 838 καί 1511.

232. Χαζή Γεώργιος Συρνιώτης τοῦ Νικολάου: Τσιρπανλῆς 2018, σ. 420, 1203, 1342 καί 1511. Σημειώτεον, ὅτι τό ἐπώνυμο «Συρνιώτης» προέρχεται προφανῶς ἀπό τό γεγονός, ὅτι ὁ φέρων αὐτό ἦ κάποιος πρόγονός του, κατήγετο ἀπό τή νῆσο Σύρναν. Πρόκειται γιά μικρή νῆσο τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, ἡ ὁποία κεῖται ΝΔ τῆς Ἀστυπάλαιας καί σήμερα παραμένει ἀκατοίκητη.

233. Ἀργά, τά: χωράφια, τά ὁποῖα ἀργοῦν, εἶναι ἀκαλλιέργητα.

234. Καματερό, τό: χωράφι καλλιεργούμενο.

Πλήν κρατίζομεν παντελῶς, διὰ χάριτα²³⁵ τοῦ υἱοῦ 12/μας Κων-
σταντίνου, τό χωράφι εἰς ταῖς Μηλιαῖς καί εἰς τήν Κάππαρη 13/δύο
τάβλες, τίς ἐπάνω, μέ τά κομμάτια καί τήν κρεπτήν τους καί εἰς τήν
Ἑσσον²³⁶ 14/τά ἀπέξω κομμάτια, εἰς τό Ρούτζουνο²³⁷ ἀποκάτω. Αὐτά
τά κρατίζομεν παντελῶς.

Ἀκόμη κρατίζομεν γεροντομοῖριν τό Λάκκωμα μέ τήν τάβλαν 16/
καί τήν κρεπτήν, μέ ἀγγεῖα τρία καί εἰς τά Καναύχεια τό χωράφι 17/φι.
Αὐτά τά κρατίζομεν ἕως νά ζῶμεν καί ἀποθανώντας μας 18/πάλιν
τῆς κόρης μας Ἀσημίνας.

Ἀκόμη τῆς δίδω τό πατρικόν μου εἰς 19/τό Ἄργος, τό χωράφι μέ
τήν στέρναν καί εἰς τό Λακκί τό ραχί, <εἰς> ταῖς Βάσ20/σαις τήν κρε-
πτήν μέ ἀγγεῖα δύο, εἰς τήν Λινούραν κρεπτήν μέ ἀγγεῖα 21/τρία, ἔτι
δύο ἀγγεῖα τῆς Κάππαρης, ἔτι στάμνες δύο καί γανίτην²³⁸ ἓνα, 22/εἰς
τόν Ἅγιον Ἰωάννην στέρναν μίαν, εἰς τά Καψάλια μίαν, εἰς τήν Ἑσσον
μίαν, 23/εἰς τό Κομμάτι μίαν μέ τήν αὐλοτοπίαν τῆς²³⁹, τά σπίτια μέ
τό φουρναριόν εἰς τό 24/Λαγκάδι, ὡς καθώς εὐρίσκονται.

Κρεββατόστρωσιν μίαν, στρώματα δύο, σεντό25/νια 6, μαξελάρια
6, μαξελάραις τρεῖς, πετζέταις δέκα, ἀσημικόν – μαλαματικόν 26/ὡς
εὐρίσκεται, ὑποκάμισα 20, ὀκτώ σκέπαις, μουστουχιές 6, καμουχάν
27/ἓναν, φουστάνια 3, πάγκους δύο, σεντούκια 1, εἰκονίσματα 6, πιά-
τα 28/20, μύλους ζευγάρια 3, ταβάν 1, τέξερον 1, σκάφην 1, βόδια 29/
ζευγάρι ἓν καί ἀρεστόν²⁴⁰ ἓν, ὄνον θηλυκόν ἓνα, χοίρους δύο θηλυ-
κούς, 30/καί ἓν γρουλί²⁴¹ ἀρσενικόν, ἀξίναις 3, ὑνία δύο, λούρα ζυ-
γαῖς 2, κελλα31/ρότοπον ἓνα, κήπους δύο, πλήν κρατίζω γερον-
τομοῖρι τόν κάτω (κῆπον). Τῆς γρά32/φω καί τρία ἀγγεῖα.

//σ. 287:

33/Γράφω καί ἐγώ, ὁ πατέρας, τῆς κόρης μου: Εἰς τό Ἄργος, εἰς
34/τά Λακκιά τό λάκκωμά τῆς, εἰς τό Λακκί τήν σκαλουσσάν μέ τήν
35/στέρναν, ἀγγεῖα 7 καί ἓν σεντουκάκι καί ἓν πάπλωμα καί ἓν σα-
λο36/νικιόν καί τριακόσια γρ(όσια).

235. Διά χάριτα: πρὸς χάριν, γιά λογαριασμό.

236. Ἑσσος ἢ Ἑσσως ἢ Ἑσσω, ἡ: τοπ., Τσιρπανλῆς 2018, σ. 180, 1365 καί 1427.

237. Ρούτζουνο, τό: ὑψηλὸς βράχος. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 1174 καί 1497.

238. Γανίτης, ὁ: πῆλινο πιθάρι.

239. Αὐλοτοπία, ἡ: ὁ χώρος τῆς αὐλῆς, ποῦ εὐρίσκεται γύρω ἀπὸ τὴ στέρνα.

240. Ἀρεστόν, τό: ἀγελάδα. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 318, 326 καί 1406.

241. Γρουλί, τό ἢ βρουλί, τό: γουρουνάκι.

37/Χ(αζή) Γεώργιος Γεννάς καί ἡ σύζυγός μου Καλή, μέ εὐχαρίστησίν μας, 38/ἐγράψαμεν τά ἄνωθεν καί ἡ εὐχή μας.

39/Γράφω καί ἐγώ, ὁ πατήρ, τοῦ υἱοῦ μου Νικο40/λάου: Εἰς τό Ραμόν²⁴² τό χωράφι μέ τό σπηλάδι, εἰς τοῦ Τζιλί41/κονα²⁴³ τό ἀμπέλι μέ τήν κρεπτήν, καθὼς εὐρίσκεται καί εἰς τό 42/Μανίκι²⁴⁴ <τό> ἥμισυ μέρος, τό ἐπάνω, πλήν κρατίζω τό Μανίκι γερον43/τομοίρι καί ἓν ρακοκάζανον καινούριον, ἀρματωμένον, ἀγγεῖα 44/εἰς τοῦ Τζιλίκονα πέντε.

Ἔτι 2 ἀγγεῖα κρασικά, 2 στάμναις καί 45/τό ὀσπίτιον εἰς τόν Ποταμόν, σεντούκια 2, ἐκτός τοῦ ἀρραβῶνος καί χίλια 46/ὀκτακόσια Ὁμολογητικά καί μίαν τέξερην καί ἓνα ταβάν, 4 ἀξί47/νες, κασμάδες 2, ἓν βαριόν, ἓν μπαλτάν, ἓν σκεπάρνι, 2 48/ὕνιά, μίαν ζυγιά λούρα, ἓν κοντάρι, ἓν πριόνι, ἓν τουφέκι, 49/ἓν μαχαίρι γιαταγανόπουλον, ἓνα λύχνον βενέτικον, εἰκόνισμα 50/ἓν τῆς Παναγίας καί τό ἥμισυ μέρος τῆς βάρκας ἀπό τό μερίδιόν μου.

51/Γράφω καί ἐγώ, ἡ μητέρα, τοῦ υἱοῦ μου: Εἰς τήν 52/Βιτζιλιάν²⁴⁵ τό χωράφι, καθὼς εὐρίσκεται, ἓνα κῆπον εἰς τόν Ἅγιον 53/Ἰωάννην τόν Χωστόν, τόν κάτω, ὑποκάμισα 20, σεντόνι μεγάλο 54/ἓν, μαξιλάρι ἓν καί δύο μαξελάραις, ἓν στρώμα, πετζέταις 4, 55/μίαν σκέπην, ἓν πλεκτόν, βόδιον ἓν, ζευτικόν²⁴⁶ 2, 56/χοίρους ἄρσεν καί θῆλυ, τά μελίσσια ἕως νά ζῶμεν νά τά μοι57/ράζεται τό κέρδος, ἀποθανώντας μου νά γίνωνται δύο μερίδια, 58/τό ἓν τοῦ Νικόλα, τό ἄλλο τά δύο μου παιδιά (νά λάβουν).

59/Ταῦτα καί ἡ εὐχή μας, Χ(αζή) Γεώργιος Συρنيώ60/της.

61/Γράφω καί ἐγώ, ἡ Εἰρήνη τοῦ Μιχάλη, τοῦ ἀνεψι62/οῦ μου τοῦ Νικόλα, ἓνα κελλαρότοπον εἰς τό Κάστρον, πλησίον 63/τοῦ Κάστρου, εἰς ἐπάνω μέρος.

//σ. 288:

64/Ὁ Δήμαρχος Παῦλος Γεωργίου²⁴⁷.

65/Νικόλαος Σακλαρῆς παρών.

242. Ραμός, ὁ: τοπ., Τσιρπανλῆς 2018, σ. 104, 960, 1368 καί 1495.

243. Τζιλίκονας ἢ Τσιλίκονας, ὁ: τοπ., Τσιρπανλῆς 2018, σ. 210, 1314 καί 1513.

244. Μανίκι(ον), τό: τοπ., Τσιρπανλῆς 2018, σ. 201, 1079 καί 1462.

245. Βιτζιλιά, ἡ ἢ Βιτζιλίές, οἱ: τοπ., Τσιρπανλῆς 2018, σ. 193, 1341 καί 1411.

246. Ζευτικός, τό: ἀγελάδα ἢ βόδι κατάλληλο γιά νά ζευτεῖ, γιά τό ὄργωμα τῆς γῆς.

247. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 728, 739 καί 746.

66/Νικόλαος Κριστόπουλος²⁴⁸

67/Γεώργιος Χ(αζή)-Μιχαήλ.

68/Χ(αζή)-Μιχάλης.

69/Κώνστας Γεωργίου.

70/Δημήτριος Πασχάλη.

71/Ιωάννης Οικονόμος

72/ Κωνσταντίνος Ρουσσέτος. Ν(ικόλαος) Σακελλαρίδης.

73/Αντώνιος Κουμέντης.

74/Ιάκωβος Χ(αζή) Δημητρίου, υπογράφω διά τοῦ πατρός μου²⁴⁹.

75/Νικόλαος ἀδελφός υπογράφω.

76/ »

77/Ο τῆς Κοινότητος Γραμματεὺς Εὐ(άγγελος) Μουλλός²⁵⁰».

3) Παρατηρήσεις

1. Οἱ γονεῖς τῆς νύμφης, ἀλλὰ καὶ τοῦ γαμβροῦ, εἶναι εὐκατάστατοι καὶ προικίζουν τὰ παιδιά των μέ πολυάριθμα ἀκίνητα καὶ κινητὰ περιουσιακὰ στοιχεῖα.

2. Εἶναι ἀξιοσημείωτο, ὅτι ἀναφέρονται τὰ ὀνόματα καὶ τὰ ἐπώνυμα ἀμφοτέρων τῶν γονέων καὶ τοῦ γαμβροῦ καὶ τῆς νύμφης. Αὐτό ὑποδηλοῖ, ὅτι ἡ θέση τῆς γυναίκας εὐρίσκεται ἀρκετὰ ὑψηλὰ στὴν τότε ἱεραρχικὴ κλίμακα τῆς κοινωνίας τῆς Νισύρου.

3. Τό Προικοσύμφωνο ἄρχεται μέ τὴν παράθεση τοῦ κατὰ κανόνα τυπικά ἐπαναλαμβανομένου κειμένου, τό ὁποῖο τεκμηριώνει ἀγιογραφικά τὴ σύσταση τοῦ μυστηρίου τοῦ Γάμου.

4. Τοὺς μέλλοντας νά συνάψουν γάμο, τοὺς κάνουν ἐπίσης δῶρα, πλὴν τῶν γονέων των καὶ ἄλλα πρόσωπα ἀπὸ τό συγγενικό των περιβάλλον.

5. Τό Προικοσύμφωνο αὐτό υπογράφεται μεταξύ ἄλλων καὶ ἀπὸ τὸν Δήμαρχο Παῦλο Γεωργίου. Συνολικά παρίστανται κατὰ τὴ σύνταξη τοῦ Προικοσυμφώνου δώδεκα πρόσωπα, μὴ συμπεριλαμβανομένου τοῦ Γραμματέα τῆς Κοινότητος καὶ υπογράφουν προκειμένου αὐτό νά ἀποκτήσει μεγαλύτερο κύρος.

6. Γραφέας τοῦ Προικοσυμφώνου εἶναι ὁ Γραμματέας τῆς Κοι-

248. Νικόλαος Κριστόπουλος ἢ Χριστόπουλος.

249. Ὁ Ἰάκωβος Χαζή Δημητρίου υπογράφει γιὰ λογαριασμό τοῦ πατέρα του, ὁ ὁποῖος προφανῶς ἦταν ἀγράμματος.

250. Μουλλοί: οἰκογένεια. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 340, 512 καὶ 892.

νότητος Εὐάγγελος Μουλλός, ἱκανός χειριστής τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας. Τό κείμενο εἶναι ἐπιμελημένο, εὐανάγνωστο καί μέ ἐλάχιστα ὀρθογραφικά σφάλματα.

XXXII. ΠΡΟΙΚΟΣΥΜΦΩΝΟΝ: 16-10-1853²⁵¹

1) Περίληψη

Ἡ χήρα πρεσβυτέρα τοῦ παπᾶ Κωνσταντίνου Παρθένη ἀπεφάσισε, νά ὑπανδρεύει τή θυγατέρα της Μαρία μετά τοῦ Γεωργίου Διακο-Ἀντωνίου, υἱοῦ τοῦ παπᾶ Ἰακώβου καί τήν προικίζει μέ διάφορα ἀκίνητα καί κινητά περιουσιακά στοιχεῖα, τά ὅποια περιλαμβάνονται στό Προικοσύμφωνο αὐτό.

2) Κείμενο

«1/Νίσυρος, 1853: Ὁκτωβρίου 16.

2/Τήν σήμερον ἠθέλησα ἐγώ, ἡ 3/παπαδιά πα(πᾶ) Κωνσταντίνου Παρθένη, διά νά νυμφεύ4/σω τήν θυγατέρα μου Μαρίαν, μετά τοῦ Γεωργίου 5/Διακο-Ἀντωνίου, πα(πᾶ) Ἰακώβου καί δὴ πρῶτον δίδω6/μεν τῶν γεννητόρων ἡμῶν εὐχήν, εἴτα προικοδοτοῦμεν 7/αὐτούς, εἴ τι ὁ Θεός ἡμῖν ἐδωρήσατο, ἀμπέλια καί χωρά8/φια, κινητά καί ἀκίνητα, τῆς κόρης μου τῆς Μα9/ρίας.

Πλὴν κρατίζω παντελῶς τό κομμάτιον εἰς τόν 10/Ἅγιον Γεώργιον καί εἰς ταῖς Μέσαις τό χωράφιον, ὡς 11/εὐρίσκεται, διά χάριταν τοῦ υἱοῦ μου. Αὐτά τά κρατίζω 12/παντελῶς. Ἀκόμη κρατίζω γεροντομοίριον εἰς τόν Ἅγι13/ον Ἰωάννην τό λάκκωμα καί εἰς τήν Λίμνην τήν σπο14/ρίαν. Αὐτά τά κρατίζω γεροντομοίρια, ἕως νά ζῶ καί 15/ἀποθανώντας μου πάλιν τῆς κόρης μου, τῆς Μαρίας. 16/Κρατίζω ἀκόμη γεροντομοίρι τήν ἐλίαν εἰς τήν Εὐαγγε17/λίστριαν, ἕως νά ζῶ.

Ἀκόμα τῆς δίδω κρεπτήν εἰς ταῖς 18/Βάσσαις μίαν μέ ἀγγεῖα τέσσαρα, εἰς τήν Ἑλίαν τό καζα19/ναριόν μέ ἀγγεῖα τέσσαρα, ρακοκάζανον ἀρματωμένον 20/καί τήν στέρναν, τά ὀσπίτια εἰς τό Λαγκάδι, ὡς εὐρίσκον21/ται μέ τήν στέρναν.

Κρεββατοστρώσιν ἓν, στρώμα ἓν, σεν22/τόνια τέσσαρα, μαξέλαρια τρία καί μίαν μαξέλαρα, 23/ἀσημικόν – μαλαματικόν ὡς εὐρίσκεται, ὑποκάμισα γυναι24/κεῖα δέκα, σκέπες τέσσαρες, πετζέτες ἐπτά, σκούφιες δύο, 25/πλεκτά τρία, πάγκον ἓναν, σεντούκια δύο, εἰκονί-

251. Σ. Α., τ. Α' (1999), σ. 289-290.

σματα ἔξι, 26/τέξερων μέγαν καὶ ἕνα ταβάν καὶ ἕν τεξεράκιν καὶ ἕν 27/καπράζιον, μύλους ζευγάρια δύο, ἀξίνες τρεῖς, ἕν βαργιόν, 28/κα-
σμάν ἕνα, μπαλτάδες δύο, μικρόν καὶ μέγαν, ὕνιον ἕν, μίαν 29/ζυ-
γιά λούρα καὶ τό μέγαν καντάρι, κελλαρότοπον εἰς τό Κά30/στρον
ἕνα καὶ δύο στάμνες καὶ τρία κ(ου)ρούπια καὶ τόν κῆπον. 31/Πλήν
κρατίζω, ἀπό τό πηγάδι καὶ ἔξω γεροντομοίρι καὶ νά 32/πίνω καὶ
νερό ἀπό τό ὀσπίτιον, ἔως νά ζῶ καὶ τό μαγαζίν 33/μου τό κατώϊν.
Ἀκόμη τῆς δίδω, κατὰ τήν Διαθήκην 34/τοῦ πατρός της, τήν Πλα-
γίαν εἰς τόν Πεῦκον. Ταῦτα καὶ 35/ἡ εὐχή μου.

//σ. 290:

36/Παπαδιά πα(πᾶ) Κωνσταντίνου Παρθένη, δίδω τά ἄ37/νωθεν
μέ τήν εὐχήν μου καὶ ἀγράμματα οὖσα, ὑπογρά38/φομαι διὰ τοῦ Ἰω-
άννου Σακελλαρίδου.

39/Ὁ αὐτάδελφός της Ἐμμανουήλ.

40/Μιχαήλ Καμινάδης παρών.

41/Διά τόν ἀγράμματον Δημήτριον Λαμπάδη²⁵² ὑπογράφω ἐγώ.

42/Ἰωάννης Σακελλαρίδης.

43/Ὁ Δήμαρχος Παῦλος Γεωργίου.

44/Γεώργιος Ἀναγνώστης Σακελλάριος.

45/πα(πᾶ) Μανώλης παρών.

46/Χ(αζή) Μανουήλ Κοκκινάκης.

47/Ὁ Γραμματεὺς τῆς Κοινότητος Εὐ(άγγελος) Μουλλός.

48/Διά τόν ἀγράμματον Γεώργιον Παρθένη τόν ὑπέγραψα, 49/ὁ
Κωνσταντῖνος Μουλλός.

50/Ὁ Γραφεὺς Ἰωάννης Σακελλαρίδης».

3) Παρατηρήσεις

1. Ἡ χήρα πρεσβυτέρα, τῆς ὁποίας τό βαπτιστικό ὄνομα δέν
ἀναγράφεται καὶ τῆς ὁποίας ὁ σύζυγος παπᾶ Κωνσταντῖνος Παρ-
θένης ἔχει ἀποβιώσει, ὅμως εἶχε συντάξει προηγουμένως Διαθήκη,
εἶναι εὐκατάστατη καὶ προικίζει τή θυγατέρα της Μαρία μέ πολυ-
ἀριθμα ἀκίνητα καὶ κινητά, σύμφωνα μέ τήν ὑπάρχουσα Διαθήκη
τοῦ πατέρα της καὶ τή δική της θέληση.

2. Τό Προικοσύμφωνο αὐτό ὑπογράφεται συνολικά ἀπό δέκα
παριστάμενους μάρτυρες, προκειμένου νά δοθεῖ κῦρος σέ αὐτό.

252. Λαμπάδης, ὁ: τό ἐπώνυμο αὐτό διατηρεῖται στή Νίσυρο καὶ στή Ρόδο
μέχρι σήμερα.

3. Γραφέας τοῦ Προικοσυμφώνου εἶναι ὁ Ἰωάννης Σακελλαρίδης. Τό κείμενο εἶναι πολύ ἐπιμελημένο, καθαρό, εὐανάγνωστο καί χωρίς συντακτικά ἢ ὀρθογραφικά σφάλματα.

XXXIII. ΠΡΟΙΚΟΣΥΜΦΩΝΟΝ: 6-11-1853²⁵³

1) Περίληψη

Ὁ Ἐμμανουήλ Φραζῆς ἔχει μία θυγατέρα, τήν Ἄννα, τήν ὁποία ἀπεφάσισε νά ὑπανδρεύσει μέ τόν Βασίλειον Βογιαζῆ καί τήν προικίζει μέ διάφορα ἀκίνητα καί κινητά περιουσιακά στοιχεῖα, τά ὁποῖα περιλαμβάνονται στό Προικοσύμφωνο αὐτό. Ἐπίσης ὁ ἀδελφός τοῦ γαμβροῦ Γεώργιος Βογιαζῆς προσφέρει ὡς δῶρο, μέ τήν εὐκαιρία αὐτή, ὀρισμένα περιουσιακά στοιχεῖα στόν ἀδελφό του Βασίλειο.

2) Κείμενο

1/«Ὁ ὑποφαινόμενος Ἐμμ(ανουήλ) Φραζῆ, δίδω εἰς τήν 2/θυγατέρα μου Ἄννην τό ἀμπέλιόν μου εἰς τόν Φο3/νιά, τό χωράφιον εἰς τό Βουνί, τήν ἡμισυ πλαγιάν εἰς τήν 4/Σαλαμαντούραν, τό ὀσπίτιόν μας εἰς τοῦ Κλευθῆ, ἕνα 5/πάγκον, ἕν σεντούκιον, δύο ζεύγη μύλους, μίαν σκά6/φην, μίαν τέξερην μεγάλην, ἕν τηγάνιον, τό κρεββατο7/στρώσιόν της, ἕν στρώμα, ἕν πάπλωμα, μαζελάρια ἕξι, σινδόνια 8/πέντε, σκούφιες δύο, πλεκτά τέσσαρα, πετζέτες δώ9/δεκα, σκέπες τέσσαρες, δύο μεγάλες καί δύο μικρές, 10/ἕνα γανίτην, μίαν στάμναν, τρία κιούπια, ἕν ζεῦ11/γος βέργες, ἕνα λαμόν, μίαν βελόνα μεγάλην, ἕνα 12/κῆπον, μίαν εἰκόνα τοῦ Προδρόμου καί μετρητά γρ(όσια) 1200 13/καί τήν εὐχήν μας.

14/Ἐν Νισύρῳ, τήν 6. Νοεμβρίου 1853.

15/Ὁ Γεώρ(γιος) Βογιαζῆς δίδω εἰς τόν αὐτάδελφόν μου Βασίλειον, 16/ἕν τηγάνιον, ἕν μέγα σινδόνιον καί τό ἡμισυ τοῦ ἀγο17/ραστικοῦ χωραφίου εἰς τήν Πλαγιάν τοῦ Ἄργους.

18/Ἐμμανουήλ Φραζῆ διέταξα τά ἄνωθεν καί ὑπογράφομαι διά χειρός τοῦ Γεωρ19/γίου Φραζῆ.

20/Κωνσταντῖνος αὐτάδελφός του παρών.

21/Κώνστας Ζερβός παρών.

22/Νικόλαος αὐτάδελφος παρών.

23/Γεώργιος αὐτάδελφος παρών.

253. Σ. Α., τ. Α' (1999), σ. 328.

24/πα(πᾶ) Νικόλαος Μιχαήλ Κλέας²⁵⁴ παρών.

25/Ο τοῦ παρόντος Γραφεύς Ν(ικόλαος) Σακελλαρίδης».

3. Παρατηρήσεις

1. Τό Προικοσύμφωνο αὐτό εἶναι πολύ σύντομο, λιτό, σαφές καί πτωχικό. Ὁ πατέρας τῆς νύμφης Ἄννας, ὁ Ἐμμανουήλ Φραζῆς, φαίνεται ὅτι, εἴτε ἦταν κάτοχος μικρῆς περιουσίας, εἴτε εἶχε ἤδη προικίσει ἄλλη θυγατέρα του καί γιά τούς λόγους αὐτούς ἡ Ἄννα προικίζεται μέ λίγα ἀκίνητα καί κινητά. Ἡ προῖκα περιορίζεται στά ἀπολύτως ἀναγκαῖα.

2. Ὁ γαμβρός Βασίλειος Βογιαζῆς εἶχε περισσότερους ἀδελφούς ἤτοι: τόν Κωνσταντῖνο, τόν Νικόλαο, καί τόν Γεώργιο. Μάλιστα ὁ Γεώργιος δωρίζει ὀρισμένα πράγματα στόν ἀδελφό του Βασίλειο.

3. Τό κείμενο εἶναι γραμμένο μέ ἰδιαίτερη ἐπιμέλεια, εἶναι εὐανάγνωστο καί σχεδόν χωρίς σφάλματα. Γραφέας τοῦ κειμένου εἶναι ὁ γνωστός καί ἀπό ἄλλα Προικοσύμφωνα τῆς Νισύρου Νικόλαος Σακελλαρίδης.

XXXIV. ΠΡΟΙΚΟΣΥΜΦΩΝΟΝ: 20-01-1854²⁵⁵

1) Περίληψη

Ὁ Χαζῆ Νικόλαος καί ἡ σύζυγός του Μαρία ἀπεφάσισαν νά ὑπανδρεύσουν τήν κόρην των Καλήν (Καλλιόπην) καί νά τή δώσουν ὡς σύζυγο στόν Γεώργιο Χαζῆ, υἱό πατᾶ Ἰωάννου καί τήν προικίζουν μέ ἀκίνητα καί κινητά, τά ὁποῖα περιλαμβάνονται στό Προικοσύμφωνο αὐτό.

2) Κείμενο

«1/Ἐν Νισύρῳ, τήν 20. Ἰ(ανου)αρίου 1854.

2/Τήν σήμερον ἠθέλησα ἐγώ, 3/ὁ Χ(αζῆ) Νικόλαος, μετά τῆς συζύγου μου 4/Μαρίας, διά νά νυμφεύσωμεν²⁵⁶ τήν θυγατέρα 5/μας Καλήν, μετά τοῦ Γεωργίου Χ(αζῆ) πα(πᾶ) Ἰωάνν6/νου. Καί δὴ πρῶτον δίδομεν τῶν γεννητόρων ἡ7/μῶν εὐχήν, εἴτα προικοδοτοῦμεν αὐτούς, εἴ τί μας 8/ὁ Θεός ἐδωρήσατο.

254. Πατᾶ Νικόλαος Μιχαήλ Κλέας: Τσιρπανλῆς 2018, σ. 501, 905 καί 1446.

255. Σ. Α., τ. Α' (1999), σ. 291-292.

256. Νυμφεύσωμεν: τό ὀρθόν θά ἦταν, «νά ὑπανδρεύσωμεν».

Τῆς δίδωμεν τό χωράφι εἰς 9/τό Λευκόν, εἰς τό Σίφι(ον)²⁵⁷ τό χωράφι μας, τήν ἀποστροφήν. 10/Τό χωράφιον εἰς τοῦ Βασουλᾶ. Δίδω της 11/τήν Νάκκαν, πλήν κρατίζω δύο τάβλες εἰς τά 12/Λαγκάδια παντελῶς, τό ἀμπέλιον εἰς τήν Ἀγίαν Μα13/ρίναν, εἰς τά Φρουκιά τό χωράφιον σύνδενδρον, εἰς 14/τό Βουνάρι τό ραχί καί τήν τάβλαν εἰς τό Καλύβι. Τό 15/κελλάριον εἰς τό Κάστρον μέ <ἀγγεῖα> κρασερά δύο.

16/Δίδω καί ἐγώ, ὁ πατέρας, τῆς κόρης μου τῆς Καλῆς, 17/εἰς τοῦ Ζουασμένου τό χωράφιον σύνδενδρον καί τήν στέρνα, 18/εἰς τόν Κάτω Λάκκον τό ἀμπέλιον, εἰς τήν Γραμμα19/τικήν τό χωράφιον καί εἰς τήν Μακρειάν Πλαγίαν 20/καί εἰς τό Στενό (τό χωράφιον) καί τήν τάβλα εἰς τόν Μαρμαρᾶ. 21/(Προσέτι) ἀξίνες δύο, ταβάν ἕνα.

Κρατίζω καί εἰς τό Σκαλί τό κομμάτι γε22/ροντομοίρι. Δίδω της καί τόν κῆπον, πλήν νά φυτεύω 23/μέσα δέκα αὐλάκια, ἕως νά ζῶ καί ἀποθανώντας 24/μου πάλιν τῆς κόρης μου τῆς Καλῆς. Κρεπτήν εἰς ταῖς 25/Βάσσαις μίαν, μέ ἀγγεῖον ἕνα. Τά ὀσπίτια εἰς τό Λαγκάδι, 26/ὥς καθώς εὐρίσκονται, στρῶμα ἕν, μαζελάρια τρία, 27/σεντόνια τρία, ὑποκάμισα γυναικεῖα ἕνδεκα, σκέπες 28/τέσσαρες, πετζέταις πέντε, σκούφιες δύο, πλεκτά τρία, 29/εἰκονίσματα ἕν, τό μεγάλο, ἀσημικόν – μαλαματικόν, 30/βέργες ζευγάρια τρία κλέτεναις καί ἕν (ζεῦγος) μαργαριταρέ-

//σ. 292:

31/νιες, βελόνα μίαν, λαιμόν ἕνα, χοίρους δύο, ἕνα 32/θηλυκόν καί (ἕνα) ἀρσενικόν.

33/ »

34/ »

35/Μανουήλ ἀδελφός του.

36/Ἰωάννης Οἰκονόμος δίδω μίαν ἀξίνην.

37/Γεώργιος Διακοαντωνίου²⁵⁸ παρών.

38/Κωνσταντῖνος Διακομιχάλης²⁵⁹.

39/Χ(αζή) Μ(ιλτιάδης) Λογοθέτης²⁶⁰.

257. Σίφι(ον), τό ἡ Σήφη, στό: τοπ., στό Ἄργος. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 206, 1197 καί 1563.

258. Γεώργιος Διακοαντωνίου: Τσιρπανλῆς 2018, σ. 492, 1159 καί 1421.

259. Διακομιχάλης: οἰκ., Τσιρπανλῆς 2018, σ. 82 καί 1421. Τό ἐπώνυμο Διακομιχάλης ἀπαντᾷ μέχρι καί σήμερα στή Σύμη τῆς Δωδεκανήσου, στή Ρόδο καί ἀλλαχοῦ.

260. Μιλτιάδης Λογοθέτης τοῦ Ἰακώβου: Τσιρπανλῆς 2018, σ. 48, 1349, 1460.

40/Λάζαρος Κοντοβερός.

41/Ο Γραφεύς Ίω(άννης) Σακλαρίδης».

3) Παρατηρήσεις

1. Τό Προικοσύμφωνο αυτό είναι σύντομο, λιτό και περιεκτικό. Όμως συγκρινόμενο με άλλα Προικοσύμφωνα της Νισύρου έμφανίζεται σχετικά πτωχό. Φαίνεται, ότι οι γονείς της Καλής Χαζή Νικόλαος και Μαρία δέν ήσαν ιδιαίτερα εύκατάστατοι, για να προικίσουν την κόρη των με περισσότερα ακίνητα και κινητά.

2. Δέν αναφέρεται τό έπώνυμο του πατέρα της νύμφης, παρά μόνο τό βαπτιστικό του με τό προσδιοριστικό Χαζής. Είναι όμως αξιοσημείωτο ότι αναγράφεται τό βαπτιστικό όνομα της μητέρας της νύμφης, ή όποία ονομάζετο Μαρία, γεγονός όχι σύνηθες για την εποχή εκείνη.

3. Τό Προικοσύμφωνο υπογράφεται από έξι μάρτυρες, μή συμπεριλαμβανομένου του Γραφέα, ό όποιος υπογράφει στό τέλος αυτού.

4. Τό κείμενο του Προικοσυμφώνου είναι γραμμένο με έπιμέλεια, είναι εύανάγνωστο και χωρίς σφάλματα, γεγονός που άποδεικνύει, ότι ό Γραφέας αυτού Ίωάννης Σακλαρίδης έτυχε καλής παιδείας και χειρίζεται με άνεση τή γλώσσα.

XXXV. ΧΡΕΩΣΤΙΚΟΝ ΔΙΑΚΟΣΙΩΝ ΓΡΟΣΙΩΝ: 20-06-1854²⁶¹

1) Περίληψη

Ο Ίωάννης Σκούτας, καταγόμενος από τή νήσο Χάλκη της Δωδεκανήσου, έλαβε από τόν Ήγούμενο της Μονής Παναγίας Σπηλιανής Αρχιμανδρίτη Νεόφυτο, ό όποιος ένεργοϋσε ως εκπρόσωπος της Μονής, τό ποσό των διακοσίων γροσίων ως δάνειον, με μηνιαίο τόκο 2%, ήτοι 24% έτησίως.

Ο ίδιος αναλαμβάνει τήν υποχρέωση να επιστρέψει τά χρήματα αυτά, μετά των τόκων των, στη Μονή της Σπηλιανής, τήν 1-11-1854.

2) Κείμενο

«1/Γρόσια διακόσια, αρ(ι)θ(μός) 200. 2/Τά άνωτέρω γρόσια έλαβα δι' ανάγκ3/κην μου, ό και υποφαινόμενος Ίωάν4/νης Σκούτας, Χαλκίτης, παρά του Ή5/γουμενου της ένταϋθα Παναγίας της 6/Σπη-

261. Σ. Α., τ. Α' (1999), σ. 294.

λιανής, επί τόκῳ δύο τὰ ἑκα7/τόν κατά μῆνα καὶ τῶν ὁποίων τήν 8/ ἀπόδοσιν ὑπόσχομαι, μετά τοῦ διαλη9/φθέντος τόκου, κατά τήν 1ην τοῦ ἔλευ10/σομένου Νοεμβρίου.

Ὅθεν δίδω 11/τῷ διαληφθέντι τήν παροῦσαν μου, δι' ἀ12/σφάλειαν.

13/Ἐν Νισύρῳ, τήν 20ήν Ἰουνίου 1854.

14/Ἰωάννης Σκο(ύ)τας ἔλαβα τὰ ἄνωθεν καὶ ὑπόσχο15/μαι καὶ ὡς ἀγράμματος, μέ γράφει ὁ Μανουήλ 16/παπᾶ Χαρτοφύλης

17/Νικόλαος Πατινιώτης²⁶².

18/Νικόλαος Γιαννιοῦ μαρτυρῶ.

19/Ὁ τῆς παρούσης Γραφεύς Ν(ικόλαος) Σακελλαρίδης».

3) Παρατηρήσεις

1. Ἡ Μονή τῆς Σπηλιανῆς κατά τή χρονική αὐτή περίοδο (1854) εἶχε οἰκονομική ἄνεση καὶ σέ ὀρισμένες περιπτώσεις λειτουργοῦσε καὶ ὡς Χρηματοπιστωτικό Ἰδρυμα. Ἦταν σέ θέση νά δανεῖζει χρήματα μέ τόκο, νά κάνει ἐπενδύσεις, νά δέχεται δωρεές σέ ἀκίνητα, σέ χρήμα ἢ σέ εἶδος. Διά τοῦ τρόπου αὐτοῦ, ἀφ' ἐνός μέν ἐξυπηρετοῦσε ἀνθρώπους, οἱ ὅποιοι ἀντιμετώπιζαν οἰκονομικά προβλήματα, ἀφ' ἐτέρου δέ ηὔξανε τὰ οἰκονομικά της.

2. Ἀντιθέτως ἡ Μονή τῆς Σπηλιανῆς κατά τό ἔτος 1835 ζητεῖ καί λαμβάνει ἀπό τόν Μητροπολίτη Ρόδου Παῖσιο τόν Γ' (1829-1831 καί 1832-1836) Ἐγκύκλιο Γράμμα, σύμφωνα μέ τό ὅποιο θά εἶχε τή δυνατότητα νά διενεργήσει σχετικό ἔρανο, προκειμένου νά δυνηθεῖ νά ἐξοφλήσει δάνειο, τό ὅποιο δημιουργήθηκε ἐξ αἰτίας οἰκοδομικῶν καί ἀναστηλωτικῶν ἐργασιῶν, οἱ ὁποῖες ἔλαβαν χώρα σ' αὐτήν.

3. Τό ἔγγραφο αὐτό ὑπογράφεται ἀπό τόν δανεισθέντα, δύο μάρτυρες καί τόν Γραφέα αὐτοῦ Νικόλαο Σακελλαρίδη. Τό κείμενο εἶναι γραμμένο μέ ἰδιαίτερη ἐπιμέλεια, εὐανάγνωστο καί χωρίς σφάλματα.

262. Νικόλαος Πατινιώτης: ὡς καταγόμενος ἀπό τή νῆσο Πάτμο. Σέ παλαιότερα ἔγγραφα ἡ Πάτμος συχνά ἀναφέρεται καὶ ὡς «Πάτινος». Σημειωτέον, ὅτι ἡ ὀνομασία Πάτμος, ὅπως καί οἱ ὀνομασίες πολλῶν ἄλλων νήσων τῆς Δωδεκανήσου καί τοῦ Αἰγαίου Πελάγους γενικότερα, εἶναι προελληνικές.

XXXVI. ΔΩΡΗΤΗΡΙΟΝ: 8-10-1854²⁶³**1) Περίληψη**

Ἡ Ἄννα Δημητρίου, σύζυγος τοῦ Ἰωάννη Καραγιάννη, δωρίζει στὸν υἱό της Δημήτριο Καραγιάννη, ὁλόκληρη τὴν κινητὴ καὶ τὴν ἀκίνητη περιουσία της, σύμφωνα μὲ τὴν πατρικὴ της προικοδοσία. Ὁ Ἰωάννης Καραγιάννης δωρίζει στὸν υἱό του Δημήτριο ὁλόκληρη τὴν κινητὴ καὶ ἀκίνητὴ του περιουσία, σύμφωνα μὲ τὴν πατρικὴ του προικοδοσία.

2) Κείμενο

«1/Ἡ Ἄννα Δημητρίου²⁶⁴ δίδω εἰς τὸν υἱόν 2/μου Δημήτριον, ἅπασαν τὴν κινητὴν καὶ 3/ἀκίνητόν μου περιουσίαν, κατὰ τὴν πατρικὴν 4/μου προικοδοσίαν.

Κρατίζομεν ἐξ αὐτῆς 5/γεροντομοίριον εἰς τοὺς Πάλους τὸ χωρά6/φιοι συνδενδρον, δύο συκές εἰς τὸ Δάλι. 7/Κρατίζομεν παντελῶς εἰς τὴν Πόρταν τοῦ 8/Παλαιόκαστρου τὸ χωράφιο καὶ εἰς τὸν 9/Ἅγιον Γεώργιον τὰ κομμάτια.

10/Ὁ Ἰω(άννης) Καραγιάννης²⁶⁵, δίδω εἰς τὸν υἱόν 11/μου Δημήτριον, ἅπασαν τὴν κινητὴν 12/καὶ ἀκίνητόν μου περιουσίαν, κατὰ 13/τὴν πατρικὴν μου προικοδοσίαν.

14/Ἐξ αὐτῆς κρατίζομεν παντελῶς τὴν ταύ15/λαν εἰς τὴν Σκάλαν καὶ τὰ κομμάτια 16/εἰς τὰ Φρουριά. Κρατίζομεν γεροντομοίριον 17/τὸ πρᾶγμα μου εἰς τοῦ Ζωτικοῦ, ὡς εὐρίσκεται 18/μετὰ τοῦ καζανίου. Τὸ ἀμπελάκιον εἰς ταῖς Βάσ19/σαις, τὸ μέσα, εἰς τοῦ Ραπανᾶ τρεῖς ἐλιές, τὰς 20/ἐπάνω καὶ δέκα κοιλά κριθάρι ἀπὸ τὸ μέρος 21/τῶν Λιδίων καὶ τὸν κῆπον εἰς τὸν Ἅγιον Ἰωάννην. 22/Ἄπαντα τὰ διαληφθέντα διετάξαμεν μὲ 23/τὴν εὐχὴν μας καὶ ὑποφαινόμεθα.

24/Ἐν Νισύρῳ, τῇ 8. Ὁ(κτω)βρίου 1854.

25/Ἰωάννης Καραγιάννης, μετὰ τῆς συζύγου μου Ἄννης.

26/Ὁ Δήμαρχος Μανουὴλ Μανώλακας.

27/Ὁ τῆς Κοινότητος Γραμματικὸς Ἰ(άκωβος) Χ(αζῆ) Δημητρίου²⁶⁶».

263. Σ. Α., τ. Α' (1999), σ. 293.

264. Ἄννα Δημητρίου, θυγατέρα Φιλίππου: Τσιρπανλῆς 2018, σ. 1112, 1358, 1420.

265. Ἰωάννης Καραγιάννης, σύζυγος αὐτοῦ εἶναι ἡ Ἄννα Δημητρίου, κόρη τοῦ Φιλίππου Δημητρίου. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 1112 καὶ 1438.

266. Ἰάκωβος Χαζῆ Δημητρίου, υἱὸς τοῦ Χαζῆ παπᾶ Ἰακώβου: Τσιρπανλῆς 2018, σ. 47, 1366 καὶ 1524.

3) Παρατηρήσεις

1. Ο Ίωάννης Καραγιάννης και η σύζυγός του Άννα δωρίζουν ολόκληρη την ακίνητη και κινητή των περιουσία στον υιόν των Δημήτριο. Όμως κρατίζουν όρισμένα ακίνητα ως γεροντομοίρι.

2. Εκτός από τους γονείς του Δημητρίου Καραγιάννη, υπογράφουν ακόμη, ο Δήμαρχος και ο Γραμματέας της Κοινότητας.

3. Τό κείμενο του έγγραφου αυτού είναι γραμμένο με ιδιαίτερη επιμέλεια, είναι λιτό, σαφές, ευανάγνωστο και χωρίς συντακτικά ή ορθογραφικά σφάλματα.

XXXVII. ΠΡΟΙΚΟΣΥΜΦΩΝΟΝ: 8-10-1854²⁶⁷

1) Περίληψη

Ο Κωνσταντίνος Μιχαήλ Κόκκινος και η σύζυγός του Καλή (Καλλιόπη) έχουν μία θυγατέρα, η οποία ονομάζεται Άννα και πρόκειται να τη δώσουν σε γάμο, στον Δημήτριο Ίωάννου Καραγιάννη και την προικίζουν με ακίνητα και κινητά, τα οποία περιλαμβάνονται στο Προικοσύμφωνο αυτό.

2. Κείμενο

//σ. 298:

«1/Ο και υποφαινόμενος Κωνσταντίνος Μιχαήλ Κόκκινος²⁶⁸, έχων θυγατέραν ονομαζομένην 3/Άνναν και φθάσασα εις νόμιμον γάμον, 4/άποφασίζω σήμερον να την συζεύξω μετά 5/του Δημητρίου Ίωάννου Καραγιάννη²⁶⁹.

6/Όθεν δίδωμεν προς αυτήν την κινητήν τε 7/και ακίνητον περιουσίαν μας. Και εξ 8/αυτής κρατίζομεν εις την παντελή έξου9/σίαν μας τό Λάκκωμά τζη εις ταίς Ταφιές²⁷⁰, 10/εις τόν Σταυρόν τά κομμάτια, την πλαγιάν 11/εις τόν Μυλοκράτην, την πλαγιάν εις τά Σαρ-12/δελλάτα διά χάριτα του (υιού μας) Τζιώρικα²⁷¹, τό χω13/ράφιον εις τόν Άγιον Νικήτα του Άργους.

267. Σ. Α., τ. Α' (1999), σ. 298-299.

268. Κωνσταντίνος Μιχαήλ Κόκκινος, σύζυγος αυτού ή Άννα: Τσιρπανλής 2018, σ. 573, 1348 και 1447.

269. Δημήτριος Ίωάννου Καραγιάννης: Τσιρπανλής 2018, σ. 426, 1358 και 1438.

270. Τάφιεσ ή Ταφιές, στίς: τοπ., Τσιρπανλής 2018, σ. 210, 1365 και 1512.

271. Τζιώρικας, ό: Χαϊδευτικό του όνόματος Γεώργιος.

14/Κρατίζομεν γεροντομοίριον εἰς τὰ Ἡλιόπυρα²⁷² ὡς εὐρίσκεται, μετὰ τὸ καζανα15/ριό καὶ λοιπά, τρεῖς συκαῖς εἰς τὸν Περιστε16/ρῶνα²⁷³, πλησίον τῆς ἀπιδιᾶς, τὴν μέσα συ17/κίαν εἰς τοῦ Κοκουμά²⁷⁴ καὶ τὸ ἀμπελά18/κιον εἰς τὸν Κέντρην.

19/Τῆς δίδομεν εἰς ταῖς Βάσσαις κρεπτήν 20/μίαν, μέ ἀγγεῖα κρα-σερά τρία, τὸ μερίδιόν 21/μας τῆς στέρνας εἰς τοῦ Παλάμου²⁷⁵, τὴν στέρ22/ναν εἰς τὸν Περιστερώννα²⁷⁶, τὰ ὀσπίτιά μας 23/εἰς τὰ Ἀλώνια.

Κρεββατοστρώσιον ἓν, στρώμα 24/ἓν, σινδόνια τρία, μαξελάρια τέσσαρα, 25/γυναικεῖα ὑποκάμισα δέκα, σκέπες τρεῖς,

// σ. 299:

26/μουστουχῖες πέντε, καμουχάν ἓνα, λαιμόν ἓνα, ἓν ἀλεσιδίων, μίαν βελόνα, 27/βέργες μαργαριταρένιες ζευγος ἓν, σκέταις 28/ζεῦγος ἓν, ἓν ζεῦγος σκολαρίκια μεγάλα, 29/σκούφιες τρεῖς, πλεκτά δύο, φουστάνια δύο, 30/πετζέταις ἑπτὰ, ἓνα πάγκον, ἓν σεντούκιον, 31/ἓν τραπέzion, μίαν εἰκόνα τῆς Παναγίας, 32/ἓν ζεῦγος μύλους, μίαν τέξερην, ἓν τηγάνιον, 33/ἓν καπράτζιον²⁷⁷, ἓν ζεῦγος βοῶν καὶ ἔτερον 34/ἓν.

Μίαν πωλαρίναν, ἀξίνες τρεῖς, λούρα 35/ζεύγη δύο, ὕνια τρία, ἓν κελλάριον εἰς τὸ 36/Κάστρον, μέ δύο στάμνες καὶ δύο κ(ου)ρούπια, 37/κῆπον ἓνα εἰς τὸν Ἅγιον Σάββα καὶ ἐξ αὐτοῦ 38/κρατίζομεν παν-τελῶς τὸ μέσα μέρος καὶ 39/τό ἔξω γεροντομοίριον.

40/Δίδω ἐκ μέρους μου, ὁ Κ(ωνσταντῖνος) Κόκκινος 41/τῆς θυ-γατρὸς μου βέργες μαργαριταρέ42/νιες ζεῦγος ἓν, μίαν ἄλυσσον, ἓν πάπλω43/μα, ἓν στρώμα, ἓν ζεῦγος μύλους, μαξε44/λάρια τέσσαρα, πιάτα μίαν ντουζίνα, 45/τζανάκια τριάκοντα. Δύο γανίτας μεγά46/λους καὶ δύο μικροῦς. Εἰς μετρητά εἰκοσάρια²⁷⁸ 47/χρυσά ὀκτώ, ἀρ(ι)θ(μός): 8. Ὅσα μανδήλια ἔχει 48/νά εἶναι εἰς τὴν ἐξουσίαν της.

272. Ἡλιόπυρα, τά = Λιόπυρα, τά: τοπ., στό Ἄργος, Τσιρπανλῆς 2018, σ. 192, 1355 καὶ 1429.

273. Περιστερώννας, ὁ: τοπ., Τσιρπανλῆς 2018, σ. 129, 1315 καὶ 1488.

274. Κοκουμάς, ὁ: τοπ., Τσιρπανλῆς 2018, σ. 198, 795 καὶ 1447.

275. Παλάμου, στοῦ: τοπ., Τσιρπανλῆς 2018, σ. 199, 1351 καὶ 1479.

276. Περιστερώννας, ὁ: τοπ., Τσιρπανλῆς 2018, σ. 123, 1315 καὶ 1488.

277. Καπράτζιον, τό: ὁ γουβάς, μέ τὸν ὁποῖο ἀντλοῦν τό νερό ἀπὸ τῆ στέρ-να. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 250, 1345 καὶ 1438.

278. Εἰκοσάρια ἢ κοσάρια ἢ κοσαράκια (Κρήτη): [παλαιά, νέα, διπλά, μισά, ¼] = χρυσὸ ὀθωμανικὸ νόμισμα. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 277, 1368 καὶ 1424.

Τά διαληφθέντα 49/πάντα διετάξαμεν μέ την εϋχήν μας καί ὑπο-
50/φαινόμεθα.

51/Ἐν Νισύρῳ, τήν 8. Ὀκτωβρίου 1854.

52/Κωνσταντῖνος Μιχαήλ Κόκκινος, μετά τῆς συζύγου μου Καλῆς».

3) Παρατηρήσεις

1. Ὁ Κωνσταντῖνος Μιχαήλ Κόκκινος καί ἡ σύζυγός του Καλή (Καλλιόπη), ἐπρόκειτο νά τελέσουν προσεχῶς τούς γάμους τῆς κόρης των Ἄννας, μετά τοῦ Δημητρίου Ἰωάννου Καραγιάννη καί προβαίνουν στή σύνταξη τοῦ παρόντος Προικοσυμφώνου, σύμφωνα μέ τό ὁποῖο προικοδοτοῦν τήν κόρη των μέ ἀκίνητα καί κινητά. Οἱ γονεῖς τῆς νύμφης ἔχουν ἐπίσης ἕναν υἱόν, τόν Γεώργιο, πρὸς χάριν τοῦ ὁποίου κρατίζουν ἕνα ἀκίνητο.

2. Τήν ἴδιαν ἀκριβῶς ἡμερομηνία (8-10-1854), οἱ γονεῖς τοῦ γαμβροῦ Δημητρίου Ἰωάννου Καραγιάννη, ἦτοι ὁ πατέρας του Ἰωάννης Καραγιάννης καί ἡ μητέρα του Ἄννα Δημητρίου, κόρη τοῦ Φιλίππου, προβαίνουν, στή σύνταξη Διαθήκης (ἔγγραφο ἀρ. XXXVI), σύμφωνα μέ τήν ὁποία δωρίζουν ὁλόκληρη τήν περιουσία των στόν υἱόν των Δημήτριο.

3. Τό Προικοσύμφωνο αὐτό εἶναι γραμμένο μέ μεγάλη ἐπιμέλεια, εἶναι λιτό, εὐκρινές, εὐανάγνωστο καί σχεδόν χωρίς σφάλματα.

4. Δέν ὑπογράφεται στό τέλος αὐτοῦ, ὅπως θά ἀνέμενε κανεῖς, ἀπό παριστάμενους μάρτυρες καί δέν μνημονεύεται ὁ Γραφέας αὐτοῦ, ὁ ὁποῖος, ἀπό ὅτι εἰκάζεται, εἶχε τύχει καλῆς παιδείας.

XXXVIII. ΣΥΜΦΩΝΗΤΙΚΟΝ ΕΓΓΡΑΦΟΝ: 10-10-1854²⁷⁹

1) Περίληψη

Ὁ Ἠγούμενος τῆς Σπηλιανῆς Ἀρχιμανδρίτης Νεόφυτος Ἱερομνήμονος ἡ Ζαμπέτογλου καί ὁ Γεώργιος Ἰωάννου παπαῖ Χαζάκης, προέβησαν στήν ἀκόλουθη συμφωνία:

Ἡ Μονή τῆς Σπηλιανῆς ἔχει στήν κυριότητά της ἕνα μικρό Μοναστήριον, τό ὁποῖο κεῖται στή θέσση Διαβάτι τῆς Νισύρου καί τό ἐνοικιάζει στόν Γεώργιο Ἰω. παπαῖ Χαζάκη, μέ τούς ἐξῆς ὅρους:

Ὁ εἰρημένος Γεώργιος ὀφείλει νά παραλάβει τό Μοναστήριον στό Διαβάτι, νά τό περιποιηθεῖ καί νά καλλιεργήσῃ τή γῆ, ἡ ὁποία εὐρί-

279. Σ. Α., τ. Α' (1999), σ. 300-301.

σκεται γύρω από αυτό και νά τό φέρει σέ τέτοια κατάσταση, ὥστε νά παράγει διάφορα προϊόντα. Στή συνέχεια εἶναι ὑποχρεωμένος, νά παραδίδει τό ἥμισυ τῆς ἐτήσιας παραγωγῆς στή Μονή τῆς Σπηλιανῆς καί τό ἕτερο ἥμισυ θά νέμεται ὁ ἴδιος, καθ' ὅλο τό ὑπόλοιπο διάστημα τῆς ζωῆς του. Καί μετά τόν θάνατό του θά μπορεῖ νά τό νέμεται μέ τούς ἴδιους ὅρους ἡ κόρη αὐτοῦ ἐπί μία πενταετία.

Ἐάν ὁμως συμβεῖ καί ὁ Γεώργιος ἀθετήσῃ τούς παραπάνω ὅρους καί φανεῖ ἀσυνεπῆς στίς ὑποχρεώσεις του, τότε ἡ Μονή τῆς Σπηλιανῆς ἔχει τό δικαίωμα, νά τόν ἀποβάλλει ἀπό τό Μοναστήριό στό Διαβάτι καί νά φροντίσῃ νά ἀνεύρῃ ἕτερον, ὁ ὁποῖος θά μπορεῖ νά τό ἀναλάβῃ μέ τούς παραπάνω ὅρους.

2) *Κείμενο*

«1/Δηλοποιοῦται διά τοῦ παρόντος Συμ2/φωνητικοῦ Ἐγγράφου, ὅτι ὁ κύριος Γεώργιος Ἰωάν3/νου πα(πᾶ) Χαζάκης²⁸⁰, ἐσυμφώνησεν μετά τοῦ Καθη4/γουμένου τῆς Σπηλιανῆς, νά τοῦ δώσῃ τό εἰς 5/τό Διαβάτι²⁸¹ Μοναστήριον²⁸², ὑποσχόμενος τήν καλλι6/έργειαν καί φυτολογίαν²⁸³ αὐτοῦ καλῶς.

7/Υπόσχεται προσέτι ὁ Καθηγούμενος τῆς 8/Σπηλιανῆς, ἅμα ὁ εἰρημένος Γεώργιος φέρεῖ εἰς 9/κατάστασιν μαζουλίου²⁸⁴, τά ὅσα φυτολογήσῃ, <ὅπως> πα10/ραδίδη τό ἥμισυ μαζούλιον εἰς τό Μοναστήριον τῆς 11/Σπηλιανῆς κατ' ἔτος καί τό ἥμισυ νά νέμεται ὁ 12/ἴδιος, ἕως ὅτου νά ζῇ. Προσέτι καί ὕστερον ἀπ' αὐτόν, 13/νά τό νέμεται ἡ θυγάτηρ του, διά 5 ἔτη. 14/Ἄν δέ ἐκ τούναντίον καί δέν ἤθελε δυνηθῇ (ὁ Γεώργιος), νά 15/δώσῃ τέλος τῶν ἄνω ὑποσχέσεων του, νά διώκε16/ται ἀπό τό Μοναστήριον ἄνευ αἰτιολογίας, 17/διά νά δι-ορισθῇ ἄλλος πρὸς διόρθωσιν αὐτοῦ.

18/Καί οὕτω εἰς ἔνδειξιν ἔγινε τό παρόν, διά 19/τήν ἀσφάλειαν καί τῶν δύο τούτων μερῶν.

280. Γεώργιος Ἰωάννου παπᾶ Χαζάκης: Τσιρπανλῆς 2018, σ. 502, 862, 1484.

281. Διαβάτι(ον), τό: τοπ., Τσιρπανλῆς 2018, σ. 78, 1316 καί 1420.

282. Τό Καθολικό τοῦ Μοναστηρίου στό Διαβάτι εἶναι ἀφιερωμένο στήν Παναγία Γαλακτοτροφοῦσα καί ἔχει ἐπικρατήσῃ ἡ παράδοση, νά ἐορτάζει κατὰ τήν 1η Μαΐου ἐκάστου ἔτους.

283. Φυτολογία, ἡ: Ἐννοεῖται, ἡ ὑποχρέωση τοῦ Γεωργίου Ἰω. παπᾶ Χαζάκη, νά καλλιεργῇσιν τά γύρω ἀπό τό Μοναστήριό στό Διαβάτι κτήματα, νά ἐμβολιάσῃ τά ἄγρια δένδρα, νά σπείρῃ καί νά συνάξῃ εἰσοδήματα κ.λπ.

284. Μαζούλιον, τό: τά παραγόμενα προϊόντα, ἡ παραγωγή γενικῶς.

20/Έν Νισύρῳ, 21/τὴν 10. Ὀκτωβρίου 1854.

22/Ὁ Δήμαρχος Μανουήλ Μανώλακας²⁸⁵

//σ. 301:

23/Ὁ Σύμβουλος Κώνστας Γεωργιάδης.

24/Ἀντώνιος Λιβιτζῆς, Σύμβουλος.

25/Κωνσταντῖνος Φουκάς²⁸⁶.

26/Ὁ τῆς Κοινότητος Γραμματεὺς Ἰάκωβος Χ(αζῆ) Δημητρίου».

3) Παρατηρήσεις

1. Τό Διαβάτι εἶναι τοποθεσία νότια τοῦ Μανδρακίου, ἡ ὁποία κεῖται ἐπὶ τῶν βορείων κλιτύων τοῦ παρακείμενου ὄρους. Τό Καθολικό τοῦ ἐκεῖ Μοναστηρίου, τῆς Παναγίας τῆς Διαβατιανῆς, καθὼς καί παρακείμενα κτίσματα διατηροῦνται μέχρι σήμερα. Στό Μοναστήριό αὐτό ἐγκαταβίωνε μέχρι πρὶν λίγες δεκαετίες μία Μοναχή. Τό Μοναστήριό στό Διαβάτι ἀπὸ ἀρκετοῦ χρόνου ἔπαυσε νά λειτουργεῖ. Ὅμως στό διατηρούμενο ναῦδριό τῆς Παναγίας τελεῖται ὀρισμένες ἡμέρες τοῦ ἔτους ἡ Θεία Λειτουργία.

2. Ἡ Μονή τῆς Σπηλιανῆς φροντίζει μέ διάφορους τρόπους, νά κρατήσῃ τὰ οἰκονομικά της σέ καλή κατάσταση καί εἰ δυνατόν νά τὰ βελτιώσῃ. Γι' αὐτό καί προβαίνει στήν ἐνοικίαση τοῦ Μοναστηρίου στό Διαβάτι σέ ἰδιώτη, ὁ ὁποῖος ἀναλαμβάνει τὴν ὑποχρέωση νά τό φροντίσῃ καί νά φέρῃ τὰ κτήματά του σέ τέτοια κατάσταση, ὥστε νά παράγουν προϊόντα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τό ἥμισυ θά παραδίδῃ στή Μονή καί τό ἄλλο ἥμισυ θά καρποῦται ὁ ἴδιος.

3. Τό Συμφωνητικό αὐτό Ἐγγράφο, ὅπως αὐτό χαρακτηρίζεται, ὑπογράφεται ἀπὸ τὸν τότε Δήμαρχο τοῦ Μανδρακίου, δύο συμβούλους, ἓνα ἀκόμη μάρτυρα καί τὸν Γραμματέα τῆς Κοινότητος.

4. Γραφέας τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ εἶναι ὁ Γραμματέας τῆς Κοινότητος Ἰάκωβος Χαζῆ Δημητρίου, κάτοχος καλῆς παιδείας, διότι τό κείμενο εἶναι γραμμένο μέ ἐπιμέλεια, εὐανάγνωστο, σαφές, κατανοητό καί χωρίς σφάλματα.

285. Ἐμμανουήλ Μανώλακας τοῦ Χαζῆ Γεωργίου: Τσιρπανλῆς 2018, σ. 514, 1103 καί 1462. Ἐμμανουήλ Μανώλακας τοῦ παπᾶ Νικολάου: Τσιρπανλῆς 2018, σ. 186, 1053 καί 1462.

286. Φουκά: οἰκ., Τσιρπανλῆς 1130, 1155 καί 1520. Φουκάς, προφανῶς ἀπὸ τό Φωκάς.

**XXXIX. ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΡΟΔΟΥ ΙΑΚΩΒΟΥ
ΤΟΥ ΠΑΤΜΙΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΗΓΟΥΜΕΝΟΝ
ΤΗΣ ΣΠΗΛΙΑΝΗΣ ΝΕΟΦΥΤΟΝ: 25-10-1854²⁸⁷**

1) Περίληψη

Ὁ Μητροπολίτης Ρόδου Ἰάκωβος ὁ Πάτμιος ἀποστέλλει τὴν ἐπιστολή αὐτή πρὸς τὸν Ἡγούμενο τῆς Σπηλιανῆς Ἀρχιμανδρίτη Νεόφυτο, στὸν Ἐπίτροπό του στὸ Ἐμποριό καὶ στοὺς Κοινοτικούς Ἀρχοντες τῆς Νισύρου. Μετὰ τὰ τυπικά, ὁ Μητροπολίτης εἰσέρχεται στὸ κύριο θέμα τῆς ἐπιστολῆς, τὸ ὁποῖο ἔχει ὡς ἑξῆς:

Πρόσφατα ὁ κάτοικος τῆς Νισύρου Μιχαήλ Ἀνδρέας, ἐπισκέφθηκε τὸν Μητροπολίτη Ρόδου καὶ τοῦ ἐξέφρασε τὰ παράπονά του, διότι ὁ γείτονας αὐτοῦ Μιχαήλ Δεμέλης τοῦ ἀφήρεσε ἀδίκως μία ὕδατοδεξαμενὴ, ἡ ὁποία τοῦ ἀνῆκε.

Φαίνεται, ὅτι τὸ θέμα αὐτό, τὸ ἐξήτασε ὁ Ἐπίσκοπος Μυρέων Ἀγάπιος, ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ Μητροπολίτου τῆς Ρόδου, κατὰ τὴν πρόσφατη ἐπίσκεψή του στὴ Νίσυρο καὶ ἀπεφάνθη ἀρνητικὰ γιὰ τὸν Μιχαήλ Ἀνδρέα.

Ὁ Μητροπολίτης ἐντέλλεται τὸν Ἀρχιμανδρίτη Νεόφυτο, ἀφοῦ συγκαλέσει τοὺς συναρμόδιους φορεῖς, νὰ ἐπανεξετασθεῖ τὸ θέμα ἀντικειμενικῶς καὶ ἀπροσωπολήπτως, ἐπειδὴ πιθανῶς ὁ Ἐπίσκοπος Μυρέων Ἀγάπιος νὰ μὴν εἶχε ἐνημερωθεῖ ἀντικειμενικὰ καὶ νὰ ἀποδοθεῖ τὸ δίκαιον, ὅπου αὐτό ἀνήκει.

2) Κείμενο

«1/† Ὅσιώτατε ἡμέτερε Ἐπίτροπε, κατὰ τὸ χωρίον Μανδράκι τῆς Νισύρου καὶ Ἡ2/γούμενε τοῦ ἡμετέρου Μοναστηρίου τῆς Σπηλιανῆς κύρ Νεόφυτε, Ἀρχιμανδρίτα καὶ 3/τιμιώτατοι, ὅτε ἡμέτερος, κατὰ τὸ Ἐμπορεῖον, Ἐπίτροπος καὶ οἱ Δήμαρχοι καὶ 4/Σύμβουλοι, τῶν ρηθέντων χωρίων, χάρις εἴη ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ.

Ἐνεφά5/νίσθη ἡμῖν ὁ Μιχαήλ Ἀνδρέας, παραπονούμενος κατὰ τοῦ Μιχαήλ Δεμέλη²⁸⁸ 6/καὶ λέγων, ὅτι ἀδίκως τοῦ ἀφήρεσε μίαν στέρναν, ἥτις ἀνῆκεν εἰς αὐτόν.

7/Ἐφ' ᾧ γράφοντες, σᾶς παραγγέλλομεν διὰ τοῦ παρόντος ἡμῶν

287. Σ. Α., τ. Α' (1999), σ. 302.

288. Μιχαήλ Δεμέλης: Τὸ ἐπώνυμο «Δεμέλης», ἀπαντᾷ καὶ σήμερα στὴ Ρόδο ὡς «Διμέλης».

ἀρχιερατικοῦ 8/Γράμματος, ἵνα ἅμα λάβητε αὐτό, συνέλθῃτε εἰς ἓν καί ὁμοθυμαδόν ὑπάγῃ9/τε εἰς τό μέρος, ὅπου εὐρίσκεται ἡ στέρνα, διά νά παρατηρήσῃτε δικαίως καί 10/χωρίς προσωποληψίαν, πρὸς τίνα ἐκ τῶν δύο ἀνήκει καί ἀποδώσῃτε αὐτήν.

11/Ἐάν δέ ὁ Ἐπίσκοπος, Ἅγιος Μυρέων (Ἀγάπιος) ἔκρινε καί ἀπεφάσισε διαφόρως περὶ τῆς ὑ12/ποθέσεως ταύτης, πιθανόν νά τῷ παρέστησαν ἄλλως τό πρᾶγμα καί τόν ἐξη13/πάτησαν μέ λόγους ψευδεῖς. Ὑμεῖς δέ κρίνατε ἐπιτοπίως περὶ τούτου αὐ14/θις καί ἀποδώσῃτε τό δίκαιον πρὸς ἐκεῖνον, ὅστις τό ἔχει.

Περὶ τῆς ὑποθέ15/σεως τῆς στέρνας ἐστάλῃ πρό τινος καί Διάταγμα τῆς Ὑψηλότητός του, τό ὁ16/ποῖον δέν ἐνηργήσατε δεόντως. Σᾶς παραγγέλλομεν λοιπόν πατρικῶς καί 17/ἀρχιερατικῶς, νά ἐνεργῇτε τά Διατάγματα δραστηρίως, διότι ὡς πρὸς τοῦ18/το, ἀπειθῶς φερόμενοι, προσκρούετε τά μέγιστα εἰς τήν Διοίκησιν καί δέν ἀφή19/νετε εἰς ἡμᾶς λόγους ἀποχρώντας πρὸς ὑπεράσπισίν σας, ἀπέναντι τῆς αὐτοῦ 20/Ὑψηλότητος.

Οὕτω ποιήσατε, καθά ὑμῖν ἐντελλόμεθα καί ὑγιαίνετε.

21/αωνδ', Ὀκτωβρίου κε', ἐν Ρόδῳ.

22/† Ὁ Ρόδου Ἰάκωβος, ἐν Χ(ριστῷ) εὐχέτης».

3. Παρατηρήσεις

1. Ὁ Μητροπολίτης Ρόδου Ἰάκωβος ὁ Πάτριος ἀπευθυνόμενος πρὸς τόν Ἡγούμενο τῆς Σπηλιανῆς Ἀρχιμανδρίτη Νεόφυτο ὑπογραμμίζει, ὅτι εἶναι Ἀρχιερατικός Ἐπίτροπος μόνο στό Μανδράκι καί ὄχι ἐννοεῖται σέ ὁλόκληρη τή Νίσυρο, ἐπεὶδὴ σέ πρόσφατο ἔγγραφο Νισυρίων πρὸς τόν Μητροπολίτη, ἐτέθη θέμα, ἐάν καί ἐφόσον ὁ Νεόφυτος εἶναι ἀρμόδιος μόνο γιά τίς ὑποθέσεις τοῦ Μανδρακίου ἢ καί τῶν ἄλλων δύο οἰκισμῶν τῆς Νισύρου. Καί ἐφόσον εἶναι ἀρμόδιος μόνο γιά τό Μανδράκι, τότε ὀφείλει νά μὴν ἀνακατεῦεται στίς ὑποθέσεις τῶν κατοίκων τῶν ὑπολοίπων οἰκισμῶν τῆς Νισύρου.

2. Ὁ Μητροπολίτης συνιστᾷ ἐπανεξέταση τοῦ θέματος, πού ἀφορᾷ στήν ἰδιοκτησία τῆς ὑδατοδεξαμενῆς, τήν ὁποία διεκδικοῦν ὁ Μιχαήλ Ἀνδρέας καί ὁ Μιχαήλ Δεμέλης, τή διενέργεια αὐτοψίας καί τήν ἀπόδοση τοῦ δικαίου.

3. Ἡ στάση αὐτή τοῦ Μητροπολίτου Ρόδου Ἰακώβου τοῦ Πατρίου ὑποδηλοῖ μία προσωπικότητα, ἡ ὁποία ἐμφορεῖται ἀπό ὑψηλές ἠθικές καί ἀνθρωπιστικές ἀξίες καί ἀγωνίζεται, γιά τήν ἀνεύρε-

ση τῆς ἀληθείας καί τήν ἀπόδοση τοῦ δικαίου, ἀντικειμενικῶς καί ἀπροσωπολήπτως.

4. Φαίνεται, ὅτι σχετικά μέ τήν ὑπόθεση αὐτή, οἱ ἐνδιαφερόμενοι εἶχαν προσφύγει καί στήν Τουρκική Διοίκηση τῆς Ρόδου καί εἶχε ἐκδοθεῖ σχετική ἀπόφαση, τήν ὁποία ὅμως δέν ἔλαβαν σοβαρά ὑπόψη των οἱ Ἀρχές τῆς Νισύρου.

5. Ὁ Μητροπολίτης ἐκ χαρακτηῖρος καί ἐκ πεποιθήσεως, ὅτι αὐτό εἶναι πρὸς τό συμφέρον τῶν Νισυρίων, συνιστᾷ στούς τοπικούς Ἀρχοντες τῆς Νισύρου, Ἐκκλησιαστικούς καί Κοινοτικούς, σεβασμό στίς ἀποφάσεις τῆς Τουρκικῆς Διοικήσεως, διότι σέ ἀντίθετη περίπτωση, θά τοῦ εἶναι δύσκολο, νά τούς ὑπερασπισθεῖ.

6. Πρόκειται γιά στάση, τήν ὁποία ἀκολουθοῦσαν πολλοί, Ἐκκλησιαστικοί καί Κοινοτικοί Ἀρχοντες τῶν Ἑλλήνων Χριστιανῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ἐνῶ ὑπῆρχε μερίδα καί ἄλλων ἀξιωματούχων, οἱ ὁποῖοι ἀκολουθοῦσαν ἀκριβῶς ἀντίθετη τακτική.

XL. ΔΙΑΘΗΚΗ ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ: 5-12-1854²⁸⁹

1) Περίληψη

Ὁ Ἀρχιμανδρίτης Γρηγόριος Ἱερομόναχος, ὁ ὁποῖος ἀναφέρεται καί σέ ἄλλα προγενέστερα ἐγγράφα, διατηρούμενα στό Ἀρχεῖο τῆς Σπηλιανῆς, εὐρισκόμενος σέ προχωρημένη ἡλικία καί ἔχοντας σώας τās φρένας, ἀποφασίζει νά συντάξει τή Διαθήκη του²⁹⁰ καί νά διαθέσει τὰ περιουσιακά του στοιχεῖα, ὅπου ἐκεῖνος βούλεται.

2) Κείμενο

//σ. 304:

«1/Ἔτος 1854, Δεκεμβρίου 5.

2/Διά τοῦ παρόντος ἡμῶν Διαθηκογράμματος, τήν σήμερον ἡμέραν, ἠθέλησα 3/ἐγώ, ὁ Ἀρχιμανδρίτης Γρηγόριος, Ἱερομόναχος, ζώντας μου καί μέ τās φρένας μου (σώας) καί 4/μέ ὅλη μου τήν ὀρεξιν καί καθάραν συνείδησιν, διά νά δώσω τό ὀλίγον, τό πολύ, ὅτι ἔχω, διά 5/πρῶτον: τοῦ Φῶτη τοῦ Ἰακώβου γρόσια πεντακόσια, τοῦ Διακο-Ἀγαπητοῦ γρ(όσια) διακό6/σια πενήντα, ἀρ(ι)θ(μός): 250, τῆς

289. Σ. Α., τ. Α' (1999), σ 304-305.

290. Σ. Ἡρακλείδου, *Κώδικας Χάλκης* 2019, σ. 161-165.

Ποταμίτι(σας) τῆς Παναγίας τόν Τίμιον Σταυρόν ἀσημένιον, διά 7/ ψυχικήν μου σωτηρίαν.

Δίδω καί εἰς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ποταμίτισσας γρ(όσια): 25, τῆς Σπηλιανῆς 8/γρ(όσια): 25, τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου γρ(όσια): 25, τῆς Καθολικῆς²⁹¹ γρ(όσια): 25, τοῦ Ἀγίου (Ἰωάννου τοῦ) Θεολόγου 9/γρ(όσια): 25, τοῦ Σταυροῦ γρ(όσια): 25, τοῦ Ἀγίου Νικολάου τοῦ Κοινοῦ: 25 γρ(όσια).

Χαρίζω 10/εἰς τήν Μόρτεν²⁹², τήν γραίαν, τήν Ὁμολογίαν, εἰς τόν ἀδελφόν μου γρόσια διακόσια πενήντα, 11/δίδω καί εἰς τῶν ἀνηψιῶν μου, μέ τήν εὐχήν μου: τοῦ Διακο-Ἰωάννη γρ(όσια): 500, τοῦ Μιχά12/λη γρ(όσια): 500, τοῦ Κωνσταντῆ γρ(όσια): 500, τοῦ Νικόλα γρ(όσια): 500 καί τήν ἱερατικήν μου 13/στολήν τήν καλήν, ὀλόκληρον, τοῦ Κωνσταντῆ τήν ἄλλην ἱερατικήν, τήν πρόστυχην, ὀλόκλη14/ρον καί τό ἀμπέλιόν μου εἰς τίς Κισέλες τοῦ βαπτιστικοῦ μου τοῦ Γιώργη, τοῦ Κωνσταντῆ 15/τοῦ υἱοῦ, ὡς καθὼς εὐρίσκεται.

Δίδω καί τοῦ Διακο-Ἰωάννη στό Καπαρόν τό ἀγορα16/στόν τό χωραφάκιον, καθὼς εὐρίσκεται. Δίδω καί τοῦ Μιχάλη τήν Ὁμολογίαν τοῦ 17/Ἀντώνη τοῦ Κουλάκη ἄνευ τόκων ἀπό τήν σήμερον. Δίδω καί τῆς ἀδελφῆς μου γρ(όσια): 500 18/καί ἀποθανώντας μου, ὅτι Ὁμολογίες μου εὐρίσκονται, νά εἶναι <εἰς> τῆς ἀδελφῆς μου τά 19/χέρια.

Ταῦτα καί ἡ εὐχή μου καί πάντων τῶν Ἀγίων.

20/Καί ἀπό αὐτά τά γραφόμενα, ὅποιος σηκωθῇ καί γυρέψῃ τό περισσότερο, 21/νά ἔχῃ τήν κατάραν τῶν τριακοσίων δέκα καί ὀκτώ θεοφόρων Πατέρων²⁹³ 22/καί ἡ ἐδική μου, τοῦ ἀμαρτωλοῦ.

291. Παναγία ἡ Καθολική: ἐνορία, συν. στό Μανδράκι καί τοπ., Τσιρπανλῆς 2018, σ. 67-70, 1356 καί 1433.

292. Μόρταινα, ἡ: στό Ἄργος, χωράφι καί τοπ.,(,). [=Καλή Νικολάου Φιλίππου]. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 202, 1294 καί 1469.

293. Πρόκειται γιά τούς Πατέρες ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἔλαβαν μέρος στήν Α' Οἰκουμενική Σύνοδο (Νίκαια Βιθυνίας 325 μ.Χ.). Ἡ Σύνοδος αὐτή ἀσχολήθηκε μέ τό θέμα τῆς θεότητος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καί τῆς σχέσεως Αὐτοῦ πρός τόν Πατέρα Θεόν. Ἡ Σύνοδος κατεδίκασε τόν Ἀρειανισμό καί ἐκήρυξε τό «ὁμοούσιον τοῦ Υἱοῦ πρός τόν Πατέρα». Ἐπίσης ἐξέδωσε τό λεγόμενο Σύμβολον πίστεως τῆς Νικαίας, τό ὁποῖον ἀργότερα συνεπληρώθη ἀπό τήν Β' Οἰκουμενική Σύνοδο τῆς Κωνσταντινουπόλεως (381 μ.Χ.) καί ὀνομάζεται «Σύμβολον Νικαίας – Κωνσταντινουπόλεως». Τό Σύμβολο αὐτό ἀπαγγέλλεται μέχρι σήμερα ἀπό τούς πιστούς στούς ὀρθοδόξους χριστιανικούς ναούς. Β. Στεφανίδης, *Ἐκκλησιαστική Ἱστορία* 1959, σ. 176 κ.έ.

23/Διακο-Μανώλης πα(πᾶ) Νικολάου Σακλαράκης παρών.

24/Διακο-Ἰωάννης Σακέλλης παρών.

25/Γεώργιος Φασουλαρῆς²⁹⁴ παρών.

26/Ἰω(άννης) Τραμπούλης²⁹⁵ ἀνεψιός του παρών.

27/Μιχάλης Τραμπούλης²⁹⁶ ἀνεψιός του παρών.

28/Νικόλαος Τραμπούλης²⁹⁷ ἀνεψιός του παρών.

//σ. 305:

29/Διά τόν ἀγράμματον, τόν μάρτυρα ἀδελφόν μου, τόν ὑπόγραψα <ἐγώ>, ὁ Νικόλαος.

30/πα(πᾶ) Μιχάλης, πνευματικός τοῦ Κοινοῦ, γράφω καί μαρτυρῶ τά ἄνωθεν.

31/Μανώλης Χαρτοφύλης, Σύμβουλος.

32/Νικόλαος Γεωργίου βεβαιῶ, Σύμβουλος.

33/Αντώνης Λιβιτζῆς, Σύμβουλος».

3) Παρατηρήσεις

1. Εἶναι ἀξιοσημείωτο, ὅτι ὁ Ἀρχιμανδρίτης Γρηγόριος, Ἱερομόναχος, ἔχει συγκεντρώσει μία σεβαστή περιουσία, σέ ἀκίνητα καί μετρητά, τήν ὁποία διαθέτει σέ διάφορους: Μονές, ναούς, πρόσωπα τοῦ συγγενικοῦ καί φιλικοῦ του περιβάλλοντος κ.λπ.

2. Τά ἀναφερόμενα χρήματα σέ μετρητά, τά ὁποῖα ἐκεῖνος εἶχε συγκεντρώσει καί τά ὁποῖα διαθέτει ἐλευθεροβούλως, ἀνέρχονται στό ποσόν τῶν τριῶν χιλιάδων ἑξακοσίων ἑβδομήντα πέντε (3.675) γροσίων, ποσό σεβαστό γιά τήν ἐποχή του.

3. Ἀπό τά ἀναφερόμενα στό κείμενο αὐτό στοιχεῖα δέν συνάγεται μετά βεβαιότητας τό οἰκογενειακό ἐπώνυμο τοῦ διαθέτου Ἀρχιμανδρίτη Γρηγορίου Ἱερομονάχου. Ἐπίσης δέν εἶναι γνωστό οὔτε τό ἔτος γεννήσεως αὐτοῦ, οὔτε καί ἡ Μονή, στήν ὁποία ἐκεῖνος ἐκάρη Μοναχός καί στή συνέχεια ἐγκαταβίωσε.

4. Ἐάν οἱ τέσσερεις ἀναφερόμενοι ἀνεψιοί του, οἱ ὁποῖοι ἀνή-

294. Φασουλαρῆς ἢ Βασουλαρῆς: οἰκ., Τσιρπανλῆς 2018, σ. 173, 1048 καί 1518.

295. Τραμπούλης: οἰκ., Τσιρπανλῆς 2018, σ. 428 καί 1515. Ἰωάννης Γεωργίου Τραμπούλης, σύζυγός του ἡ Μαρία Νικήτα Χαρτοφύλη. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 425, 1250 καί 1515.

296. Μιχάλης Γεωργίου Τραμπούλης: σύζυγός του ἡ Καλή (Καλλιόπη) Μ. Μεζέ. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 391, 1035 καί 1515.

297. Νικόλαος Τραμπούλης: Τσιρπανλῆς 2018, σ. 115, 1361 καί 1515.

κουν καί σέ ἐκείνους, οἱ ὅποιοι κληρονομοῦν περιουσιακά στοιχεῖα τοῦ θείου των καί πού παρίστανται καί ὑπογράφουν ὡς μάρτυρες στό τέλος τῆς Διαθήκης, ἦσαν παιδιά τοῦ ἀδελφοῦ του, τότε προφανῶς ὁ Γρηγόριος θά εἶχε τό ἐπώνυμο Τραμπούλης. Ἐάν ὅμως ἦσαν παιδιά τῆς ἀδελφῆς του, τότε ἐκεῖνος θά ἔφερε ἄλλο ἐπώνυμο. Πιθανότερο φαίνεται τό πρῶτο.

5. Θά μπορούσαμε νά ὑποθέσουμε βασίμως, ὅτι ἀφοῦ ὁ Ἀρχιμανδρίτης Γρηγόριος Ἱερομόναχος συνέταξε τή Διαθήκη του στίς 5-12-1854, θά ἦταν τότε περίπου ἑβδομήντα ἐτῶν. Συνεπῶς θά πρέπει νά γεννήθηκε περί τό ἔτος 1780 μέ 1785. Τό ἔτος τοῦ θανάτου αὐτοῦ δέν εἶναι γνωστό, δέν θά πρέπει ὅμως νά ἀπέχει καί πολύ ἀπό τό ἔτος συντάξεως τῆς Διαθήκης του.

6. Στό τέλος ἡ Διαθήκη ὑπογράφεται ἀπό ἔνδεκα συνολικά μάρτυρες, γεγονός τό ὁποῖο προσδίδει ιδιαίτερο κύρος σ' αὐτήν.

XLI. ΑΦΙΕΡΩΤΙΚΟΝ ΕΓΓΡΑΦΟΝ: 7-12-1854²⁹⁸

1) Περίληψη

Ἡ Καλή (Καλλιόπη) Εἰρήνης Διακο-Νικολάου ἀπό τό χωριό Νικειά, ἐπειδή ἀπό ἱκανοῦ χρόνου ἔχει τύχει τῶν φροντίδων τῆς Μονῆς τῆς Σπηλιανῆς καί ἐπειδή τώρα τυγχάνει νά εἶναι ἀνίκανη νά ἐξασφαλίσει ἡ ἴδια τά ἀναγκαῖα πρὸς τό ζεῖν, λόγω γήρατος καί ἀναπηρίας, ἡ δέ Μονή τῆς Παναγίας τῆς Σπηλιανῆς ἐπιδεικνύει ιδιαίτερη φροντίδα διὰ ἐκείνην, τήν περιποιεῖται καί τῆς ἐξασφαλίζει ὅλα τά ἀναγκαῖα γιά τή ζωή της, ἀποφασίζει νά ἀφιερῶσει στή Μονή τῆς Σπηλιανῆς, ὅσα περιουσιακά στοιχεῖα κληρονομήσει ἐκείνη ἀπό τήν προικοδοσία τῆς θείας της Διακο-Μανώλαινας, τῆς ὁποίας τυγχάνει νόμιμος κληρονόμος.

Ἡ Καλή Εἰρήνης Διακο-Νικολάου προβαίνει στή δωρεά αὐτή, τόσο ὡς ἀντίδωρο γιά τίς ἐκ μέρους τῆς Μονῆς τῆς Σπηλιανῆς φροντίδες καί παντοειδεῖς περιποιήσεις πρὸς τό πρόσωπό της, ὅσο καί γιά τήν ψυχική της σωτηρία.

298. Σ. Α., τ. Α' (1999), σ. 295-296.

2) *Κείμενο*

//σ. 295:

«1/Ἡ καὶ ὑποφαινομένη Καλή Εἰρήνης 2/Διακο-Νικολάου²⁹⁹, ἀπὸ χωρίον Νικεῖα, διὰ τὴν 3/πρὸ χρόνων ἱκανῶν εἰς τὸ τῆς Παναγίας Σπηλι4/ανῆς Μοναστήριον, γενομένην εἰς ἐμέ περι5/ποίησιν καὶ διὰ τὴν ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸ 6/ἐξῆς σωματικὴν οἰκονομίαν μου, ὡς ἀνίκα7/νη, νά ἐξάγω τοῦ λοιποῦ τὰ πρὸς τὸ ζεῖν ἀναγ8/καῖα μου καὶ διὰ ψυχικὴν μου σωτηρίαν, 9/ἀφιερώνω εἰς τὸ αὐτὸ Μοναστήριον, ὅσα πράγ10/ματα ἤθελον εὑρεθοῦν κρατημένα ἀπὸ τὴν 11/προικοδοσίαν τῆς θείας μου Διακο-Μανώλαι12/νας, λογιζόμενα ὡς ἰδικά μου, τὰ ἀφιερώνω, 13/λέγω, εἰς τὸ τῆς Σπηλιανῆς Μοναστήριον, 14/ἐκτός τοῦ χωραφίου εἰς τὸ Πλάγι καὶ τῆς Ὁμο15/λογίας <τοῦ> Ἀλέξη, τὰ ὅποια γράφω ἰδιαιτέρως τοῦ 16/ἀνεψιοῦ καὶ βαπτιστικοῦ μου Νικολάου Κα17/ραγιώρη.

Ἀφιερώνω προσέτι τὴν Ὁμολογίαν 18/τοῦ Χ(αζῆ) Γερμανοῦ³⁰⁰, τὴν Ὁμολογίαν τοῦ Διακο-Ἐμμα19/νουήλ Σακλαρῆ, τὴν Ὁμολογίαν Χαραλάμπους 20/Κοντονικολοῦ καὶ τὸ σεντούκιόν μου καὶ ἐξ 21/αὐτῶν τῶν ἀφιερωθέντων ὑπ' ἐμοῦ χρημάτων, νά 22/λάβῃ ἡ βαπτιστικὴ μου Ἄννα Νικολάου Βε23/ζίρογλου γρ(όσια) τριακόσια, ἀρ(ι)θ(μός): 300.

24/Τούτου ἔνεκα δίδω τὸ παρόν ἀφιερωτι-

//σ. 296:

25/κόν μου ἔγγραφον πρὸς τὸν τῆς Παναγίας 26/Ἡγούμενον Ἀρχιμανδρίτην Νεόφυτον, ὑπο27/γεγραμμένον καὶ σταυροσημειούμενον παρ' ἐ28/μοῦ καὶ παρὰ τῶν Δημαρχοσυμβούλων, 29/δὶ' ἐνδειξίν.

30/Ἐν Μανδρακίῳ Νισύρου, τὴν 7. Δεκεμβρίου 1854.

31/Καλή Εἰρήνης Διακο-Νικολάου δίδω τὸ πα32/ρόν καὶ παρακαλεστικῶς ὑπογράφομαι διὰ τοῦ 33/Ν(ικολάου) Σακελλαρίδου, ἐγὼ δέ σταυροσημειῶ +.

299. Εἰρήνη Διακο-Νικολάου τοῦ Μιχαήλ, κόρη τῆς Καλῆς (Καλλιόπης) Σκευοφύλακος, τοῦ παπᾶ Πασχαλῆ. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 1188-1190 καὶ 1421.

300. Χαζῆ Γερμανός: Πρόκειται γιὰ τὸν Ἱερομόναχο Χαζῆ Γερμανό Φασουλαρῆ ἢ Φασουλαρίδη (περίπου *1773 ± 1865), ὁ ὁποῖος ἐγκαταβίβωνε στό μονήδριον τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος, τὸ ὁποῖο ἔκειτο πλησίον τῆς Μονῆς τῆς Παναγίας Διαβατινῆς. Ὁ Ἱερομόναχος Χαζῆ Γερμανός ἐργάσθηκε πολὺ καὶ ἀνακαίνισε ριζικὰ τὸ μονήδριον τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 159.

34/Ο Δήμαρχος Μανουήλ Μανώλακας³⁰¹.

35/Ο Σύμβουλος Κώνστας Γεωργίου υποφαίνομαι.

36/Γεώργιος Σκανδαλίδης Σ.³⁰² υποφαίνομαι.

37/Αντώνιος Λιβιτζής³⁰³ σύμβουλος.

38/Μανώλης Χαρτοφύλης σύμβουλος.

39/Ο του παρόντος Γραφεύς Ν(ικόλαος) Σακελλαρίδης».

3) Παρατηρήσεις

1. Είναι αξιοσημείωτο, ότι η Μονή της Σπηλιανής, παράλληλα προς τις παντοειδείς υπηρεσίες –πνευματικές και υλικές–, τις οποίες προσφέρει στους κατοίκους της Νισύρου, έχει επίσης αναλάβει τη φροντίδα και περιποίηση ηλικιωμένων και αναπήρων προσώπων, τα όποια έχουν ανάγκη στήριξης και βοήθειας.

2. Αυτό συμβαίνει και μέ την Καλή (Καλλιόπη) Ειρήνης Διακο-Νικολάου, η οποία από μακρού χρόνου έχει τύχει των παντοειδών φροντίδων της Σπηλιανής. Τώρα όμως έχει καταντήσει ανάπηρη και δέν μπορεί νά εξασφαλίσει τά προς τό ζείν. Ή Μονή της Σπηλιανής αναλαμβάνει νά τίς εξασφαλίσει όλα, όσα εκείνη χρειάζεται για νά ζήσει.

3. Ή Καλή Ειρήνης Διακο-Νικολάου σέ ένδειξη εϋγνωμοσύνης, δωρίζει προς τή Μονή της Σπηλιανής, ότι πρόκειται νά κληρονομήσει από τή θεία της Διακο-Μανώλαινα, μέ μερικές εξαιρέσεις, δωρεές προς συγγενικά και φιλικά πρόσωπα αϋτής.

4. Τό κείμενο είναι έπιμελημένο, εϋανάγνωστο, λιτό, σαφές και χωρίς σφάλματα. Γραφέας αϋτοϋ είναι ό Νικόλαος Σακελλαρίδης, γνωστός και από πολλά άλλα έγγραφα του Άρχείου της Σπηλιανής. Ύπογραφές του σώζονται σέ έγγραφα των έτών 1846-1853 και 1857-1884. Τελευταίο έγγραφο τό όποιο συνέταξε και υπέγραψε φέρει ήμερομηνία 26-05-1884. Φαίνεται ότι ό θάνατός του έπήλθε λίγο άργότερα³⁰⁴.

301. Έμμανουήλ ή Μανουήλ Μανώλακας, υίός πατᾶ Νικολάου: Τσιρπανλής 2018, σ. 186, 1053 και 1462.

302. Γεώργιος Σκανδαλίδης: Τσιρπανλής 2018, σ. 1146 και 1504.

303. Αντώνιος Γεωργίου Λιβιτζής ή Λιβιτσής: Τσιρπανλής 2018, σ. 74, 1249 και 1459.

304. Τσιρπανλής 2018, σ. 38-39.

**ΧΛΠ. ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΡΟΔΟΥ ΙΑΚΩΒΟΥ
ΤΟΥ ΠΑΤΜΙΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΗΓΟΥΜΕΝΟΝ ΤΗΣ
ΣΠΗΛΙΑΝΗΣ ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗΝ ΝΕΟΦΥΤΟΝ: 8-12-1854³⁰⁵**

1) Περίληψη

Ὁ Μητροπολίτης Ρόδου Ἰάκωβος ὁ Πάτμιος ἀπευθύνει τὴν ἐπιστολή του αὐτὴ πρὸς τὸν Ἡγούμενο τῆς Σπηλιανῆς Ἀρχιμανδρίτη Νεόφυτο, πρὸς τὸν Προεστῶτα καὶ τοὺς Προκρίτους τοῦ Μανδρακίου Νισύρου καὶ τοὺς γνωρίζει, ὅτι ὀφείλουν, ἀμέσως μετὰ τὴν ἐκ μέρους των λήψη τοῦ παρόντος Γράμματος, νὰ προσκαλέσουν τὸν Χ(αζῆ) Γεώργιο Γεννᾶ, μετὰ τοῦ υἱοῦ του Κωνσταντίνου καὶ νὰ τοὺς συστήσουν νὰ μεταβοῦν ἀμέσως καὶ ἄνευ οὐδεμίας ἀναβολῆς διὰ σοβαρὴ ὑπόθεσιν των στὴ Ρόδο καὶ νὰ παρουσιαθοῦν στὸν Μητροπολίτη Ρόδου.

Ἐάν ὅμως οἱ ἐν λόγῳ δύο Νισύριοι ἀδιαφορήσουν ἢ ἀρνηθοῦν νὰ μεταβοῦν στὴ Ρόδο, ὁ Μητροπολίτης θὰ ὑποχρεωθεῖ νὰ ἀναφερθεῖ πρὸς τὸν Πασᾶ τῆς Ρόδου καὶ τότε ἐκεῖνος θὰ στείλει στὴ Νίσυρο τὸν Μπουμπασίρη, διὰ νὰ μεταφέρει ἄκοντες τοὺς δύο αὐτοὺς Νισυρίους στὴ Ρόδο. Τότε ἐκεῖνοι, μέ τὴν ἄρνησιν των αὐτῇ, ἀφ' ἐνός μὲν θὰ ἐπιβαρύνουν τὴ θέση των, ἀφ' ἑτέρου δέ θὰ ὑποχρεωθοῦν νὰ καταβάλουν τὰ ἔξοδα τοῦ ταξιδίου τοῦ Μπουμπασίρη, τὰ ὅποια εἶναι πολλὰ.

2) Κείμενο

«1/† Ὅσιώτατε Ἀρχιμανδρίτα, ἡμέτερε Ἐπίτροπε καὶ Ἡγούμενε τοῦ ἡμετέρου Ἱε2/ροῦ Μοναστηρίου τῆς Σπηλιανῆς, κύρ Νεόφυτε, τιμιώτατοι, ὅ,τε Προεστῶς, Σύμβου3/λοι καὶ λοιποὶ Πρόκριτοι τοῦ χωρίου τῆς Νισύρου Μανδρακίου, τέκνα ἐν Κυ4/ρίῳ ἀγαπητά, χάρις εἴη ὑμῖν καὶ εἰρήνῃ ἀπὸ Θεοῦ.

Καὶ ἐπερωτῶντες καθ' ἕκαστα 5/τά τῆς ἀγαθῆς ὑγείας σας αἴσια, σαῶς ἐκδηλοῦμεν ὅτι, ἅμα λαβόντες τό παρόν, 6/ἡμέτερον Γράμμα, θέλετε μετακαλέσῃ τὸν Χ(αζῆ) Γεώργιον Γεννᾶν, μετὰ τοῦ υἱοῦ 7/του Κωνσταντίνου καὶ ἀποστείλῃ αὐτούς, χωρὶς οὐδεμίας ἀργοπορίας πρὸς ἡμᾶς, 8/διὰ τῆς πρώτης εἰς Ρόδον εὐκαιρίας.

Δέν διστάζομεν ποσῶς, ὅτι θέλουσι ὑπακού9/σῃ ἀμφότεροι εἰς ταύτην τὴν Ἀρχιερατικὴν ἡμῶν πρόσκλησιν καὶ θέλουσι σπεύ10/σῃ, ὅσον

305. Σ. Α., τ. Α' (1999), σ. 303.

τάχιστα, εἰς τὴν κατάβασιν. Ἄλλως τε ὅμως, ἂν βραδύνωσιν ἢ προ11/φασιζόμενοι ἀδιαφορήσωσιν εἰς τὴν πρόσκλησιν, θέλουσι μᾶς φέρη διὰ τοῦ τρόπου των 12/εἰς τὴν δυσάρεστον θέσιν, νά ἀναφερθῶμεν πρὸς τὸν Ὑψηλότατον Πασᾶν Ἐφέντην μας 13/περί τούτου καὶ ν' ἀποσταλῇ ἐπίτηδες Μπουμπασίρης³⁰⁶, διὰ νά τοὺς φέρη ἄ14/κοντας.

Ἐν δέ τῇ τοιαύτῃ περιστάσει ἐφελκύνοντες καθ' ἑαυτῶν τὴν δικαίαν 15/τῆς Ἐκκλησίας ὀργήν, θέλουσιν ὑποκύψῃ, χάριν τῆς ἀπειθείας των καὶ εἰς τὰ ἔξοδα, 16/ἀνυπολόγιστα διὰ τὸν σταλησόμενο Μπουμπασίρην.

Ταῦτα, ἅφ' οὗ τοὺς ἴδητε 17/ἀδιαφοροῦντας καὶ προφασιζόμενους, καθυποβάλλετε ὑπ' ὧσιν αὐτῶν ὑμεῖς, πρὸς 18/ἀποφυγὴν τῶν ὁποίων περιμένομεν τὴν ταχείαν αὐτῶν κατάβασιν καὶ τὴν ἀπο19/τελεσματικὴν ἀπάντησίν σας, πρὸς γνῶσιν ἡμῶν.

Ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον εὐχετι20/κῶς, εἴητε δέ ὑγιαίνοντες καὶ εὐημεροῦντες.

Ἀωνδ', Δεκεμβρίου η', ἐν Ρόδῳ.

21/† Ὁ Ρόδου Ἰάκωβος. Ἐν Χ(ριστ)ῷ εὐχέτης».

3) Παρατηρήσεις

1. Ἀπὸ τό ὅλον ὕφος τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς συνάγεται, ὅτι πρόκειται γιὰ πολὺ σοβαρὴ ὑπόθεση, ἡ ὁποία ἀφορᾷ στὸν Χαζή Γεώργιο Γεννᾶ καὶ στὸν υἱό του Κωνσταντῖνο. Πῶς ἀκριβῶς ἔχει ἡ ὑπόθεση αὐτὴ δὲν γίνεται καμμία νύξη.

2. Εἶναι ἐνδιαφέρον, ὅτι ὁ Μητροπολίτης Ρόδου γράφει, ὅτι σὲ περίπτωση μὴ συμμορφώσεως καὶ μὴ μεταβάσεως τῶν δύο ἀναφερομένων Νισυρίων στὴ Ρόδο καὶ τὴν ἐμφάνισιν αὐτῶν ἐνώπιον τοῦ Μητροπολίτου, προκειμένου ἐκεῖ νά ἐξετασθεῖ τό θέμα των, τότε ἐκεῖνος θά ἀναγκασθεῖ νά ἀναφερθεῖ στὸν Πασᾶ τῆς Ρόδου καὶ νά ζητήσῃ τὴ συνδρομὴ τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν.

3. Τότε ὁ Πασᾶς τῆς Ρόδου θά στείλῃ στὴ Νίσυρο τὸν Μπουμπασίρη, γιὰ νά πραγματοποιήσῃ τὴ βίαιη μεταφορὰ στὴ Ρόδο τῶν δύο ἀνωτέρω, ἥτοι τοῦ Χαζή Γεωργίου Γεννᾶ καὶ τοῦ υἱοῦ του Κωνσταντίνου. Αὐτό ἅφ' ἐνός μὲν θά ἐπιβαρύνει τὴ θέσιν τῶν δύο

306. Μπουμπασίρης, ὁ: Τοῦρκος ἀξιωματοῦχος τῆς Ἀστυνομίας, ἀρμόδιος γιὰ τὴ σύλληψη καὶ τὴ βίαιη προσαγωγή στὶς Ἀρχές, ὑπόπτων γιὰ τὴν τέλεση ἀξιόποινων πράξεων.

Νισυρίων, ἀφ' ἑτέρου δέ ἐκεῖνοι θά κληθοῦν, νά καταβάλουν τά ἔξοδα τοῦ ταξιδίου τοῦ Μπουμπασίρη, τά ὅποια εἶναι πάρα πολλά.

4. Ποία ὑπῆρξε ἡ ἔκβαση τῆς ὑποθέσεως αὐτῆς δέν γνωρίζουμε.

XLIII. ΠΡΟΙΚΟΣΥΜΦΩΝΟΝ: 7-01-1855³⁰⁷

1) Περίληψη

Ἡ Ἄννα, χήρα τοῦ Διακο-Ἀντωνίου³⁰⁸, ἔχει μία θυγατέρα, ἡ ὅποια ὀνομάζεται Ἀσημίνα καί τήν ὅποια πρόκειται νά ὑπανδρεύσει μετά τοῦ Γεωργίου Ἑμμανουήλ Φραζῆ καί τήν προικίζει μέ ἀκίνητα καί κινητά, τά ὅποια περιλαμβάνονται στό Προικοσύμφωνο αὐτό.

2) Κείμενο

//σ. 306:

«1/Νίσυρος, τήν 7ην Ἰανουαρίου 2/1855.

3/Τήν σήμερον ἠθέλησα ἐγώ, ἡ Ἄν4/να, τοῦ ποτέ Διακο-Ἀντωνίου, νά νυμφεύσω 5/τήν θυγατέρα μου Ἀσημίνα, μετά τοῦ Γεωργίου Φραζῆ³⁰⁹.

6/Καί δὴ πρῶτον δίδωμεν τῶν γεννητόρων ἡμῶν εὐ7/χὴν, εἴτα προικοδοτοῦμεν αὐτούς, εἴ τί μοι ὁ Θεός ἐδωρήσα8/το.

Τῆς δίδω, κατὰ τήν Διαθήκην τοῦ πατρός της, 9/εἰς τοῦ Μαρμαρᾶ, πέντε τόπους. Τό ἀμπέλιον εἰς τοῦ 10/Σκουλουπιάτη, εἰς τήν Σποριάν³¹⁰ τά κομμάτια, εἰς τοὺς 11/Λαζάρους τό χωράφι, εἰς τό Λακκί τήν σποριά, εἰς τό 12/Ἄργος, εἰς τήν Καμάραν τό χωράφι, κρεπτήν εἰς ταῖς 13/Βάσσαις μίαν, μέ ἀγγεῖα τρία. Εἰς τό Σκόπι³¹¹ μίαν δαφνου14/λιά καί εἰς ταῖς Βάσσαις τόν ἀγράμητα³¹², εἰς τῆς Κα-

307. Σ. Α., τ. Α' (1999), σ. 306-307.

308. Ἄννα Διακο-Ἀντωνίου: Τσιρπανλῆς 2018, σ. 259, 1227 καί 1421.

309. Γεώργιος Ἑμμανουήλ Φραζῆς: Τσιρπανλῆς 2018, σ. 529, 1227 καί 1522.

310. Σποργιά, ἡ ἢ Σποργιές, οἱ: τοπ., στό Λακκί. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 200, 1315 καί 1507.

311. Σκόπι(ον), τό: τοπ., Τσιρπανλῆς 2018, σ. 187, 1362 καί 1505.

312. Ἀγράμητας, ὁ: Πιστακία ἡ τερέβινθος (*Pistacia terebinthus*), κοινῶς ἀντράμητας, ἀδράμητας, ντραμητιά, ἀντραμητιά, κοκκορεβιθιά κ.λπ. Πρόκειται γιά δένδρο, τό ὁποῖο παράγει μικροὺς, σφαιρικοὺς καρπούς, τά ντραμήθια, ἀπό τά ὅποια παράγεται τό τερεβινθέλαιο, κατάλληλο πρὸς βρώση, ἀλλὰ καί στή βιομηχανία. Παλαιότερα τά ντραμήθια τά ἄλεθαν σέ λίθινο χειρόμυλο, στή συνέχεια τά ἔβραζαν καί παρεσκεύαζαν μία πολύ εὐγεστη καί θρεπτική σούπα. Κατά τό διάστημα τοῦ Β' Παγκοσμίου πολέμου (1940-1944) πολλοὶ κάτοικοι τῆς Νισύρου ἐπέζησαν, διότι εἶχαν τὴ δυνατότητα νά τρέφονται μέ τὴ σούπα αὐτή. Ἐπίσης,

τελάναινας³¹³ τό 15/χωράφι, τόν κήπον μου εἰς τό Τρίστρατον³¹⁴,
πλήν νά φυτεύω 16/μέσα δέκα αὐλάκια, ἕως νά ζῶ.

Τῆς δίδω ἀκόμη <εἰς> τόν 17/Ἡρακλῆν³¹⁵ τό χωράφι, πλήν κρα-
τίζω τήν πάνω τάβλαν γε18/ροντομοίρι ἕως νά ζῶ καί ἀποθανώντας
μου πάλιν τῆς κό19/ρης μου τῆς Ἀσημίνας. Τά ὀσπίτια εἰς τό Πη(γ)
α(δ)ούλι³¹⁶, ὡς 20/καθὼς εὐρίσκονται. Κρεββατοστρώσιν ἕν, στρώμα
ἕν, μαξελάρια 21/τρία καί μίαν μαξελάρια, σεντόνια τέσσαρα, ἕν πά-
πλωμα, 22/σκέπες τρεῖς, πετζέταις 6, ὑποκάμισα γυναικεῖα δώδεκα,
23/σκούφιες δύο, πλεκτά δύο, δύο τζεβρέδαις³¹⁷, ἀσημικόν – μαλα-
μα24/τικόν, ὡς εὐρίσκεται, βέργες ζευγάρια τέσσαρα κλέτεναις, 25/
καί ἕν μαργαριταρένιες, ἕν ζευγάριον κουμπιά, ἕν ζευγά26/ριον φου-
σκιά, λαιμόν ἕνα, μίαν βελόνα, εἰκόνα μίαν, μία 27/σεντούκα, ταβάν
ἕνα, μύλους ζευγάριον ἕν, σκάφην μίαν, 28/κελλάριον μέ ἀγγεῖα τρία.

Δίδω τῆς τήν τάβ29/λαν εἰς τήν Ἀγίαν Μαρίναν, πλήν νά τήν ἔχω
γεροντομοίριν 30/ἕως νά ζῶ, ἀξίνες τρεῖς. Κρατίζω ἀκόμη τό ἔξω
σπίτι 31/γεροντομοίρι. Δίδω τῆς ἀκόμη καί μετρητά γρόσια 32/ἕκα-
τόν, ἀρ(ι)θ(μός): 100. Ἀκόμη καί μίαν ἀτζουμάδα³¹⁸ 33/καί μίαν ἐλιά
εἰς ταῖς Ταφιεῖς³¹⁹. Καί τοῦ Νικολάου: Σελίδα μία ἀκολουθεῖ:

//σ. 307:

34/Δίδω τῆς καί ἐγώ, ὁ αὐτάδελφός τῆς Νικό35/λαος, ἕν σεν-
τούκιον.

36/Δίδω τῆς καί ἐγώ, ὁ γαμβρός τῆς Δημήτριος, μίαν σκρόφαν.

37/Καί ἐγώ, ἡ νουνά τῆς Ἄννη Μαστρομιχάλη, ἕν εἰκόνισμα.

38/Δίδω καί ἐγώ, ὁ Ἐμμανουήλ Φραζῆς, τοῦ υἱοῦ μου 39/Γεωργίου
(Φραζῆ), γρόσια χίλια, ἀρ(ι)θ(μός): 1.000, ἕν πάπλωμα, ἕνα ταβάν, 40/

σύμφωνα μέ πληροφορίες κατοίκων τῆς Νισύρου, ἔσωσε τή ζωή πολλῶν Νισυ-
ρίων κατά τήν Κατοχή (1940-1944), ἡ βρώση φραγκόσυκων (ἡ ἐπίσημη βοτανο-
λογική ὀνομασία τοῦ φυτοῦ: Ὁπουντία συκή ἡ Ἰνδική – *Opuntia ficus indica*, τά
ὁποῖα κατά τοὺς θερινούς μῆνες ἀφθονοῦν στή Νίσυρο καί εἶναι πολύ εὐγεστα.

313. Κατελάνος: οἶκ, Τσιρπανλῆς 2018, σ. 491, 1162 καί 1441. Κατελάναινας,
στής: τοπ.

314. Τρίστρατο, τό: τοπ., στό Μανδράκι. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 1227 καί 1516.

315. Ἡρακλῆς, ὁ ἢ Ἀρακλῆς, ὁ: τοπ., Τσιρπανλῆς 191, 1227 καί 1429.

316. Πηγαδούλιον τό: συν. στό Μανδράκι καί τοπ., Τσιρπανλῆς 2018, σ. 67,
1355 καί 1487.

317. Τζεβρές ἢ Τσεβρές, ὁ: μανδῆλι κεντημένο. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 290, 1021
καί 1513.

318. Ἀτζουμάδα ἢ ἀτσουμάδα, ἡ ἢ ἀτσουμάδι, τό: θηλυκό χρονιάρικο δαμάλι.

319. Ταφιεῖς ἢ Τάφιες, οἱ: τοπ., Τσιρπανλῆς 2018, σ. 210, 1365 καί 1512.

τό όσπίτιόν μου είς τόν Αίγιαλόν, ώς εύρίσκεται, πλήν νά τό 41/έχω-
μεν είς τήν έξουσίαν μας, μετά τής γυναικός μου έως 42/νά ζοϋμεν.

Καί έγώ, ή μήτηρ του (τοϋ γαμβροϋ, δίδω) σεντόνιον έν, έν
μαξε43/λάριον, δύο πετζέταις, ύποκάμισα άνδρίσα 44/είκοσι πέντε
καί ή εύχή μας.

45/Καί έγώ, ή νουνά του, (τοϋ γαμβροϋ Γεωργίου Φραζή), Άννη
πα(πᾶ) Όρφανοϋ, (δίδω του) έν μαξελάριον 46/μεγάλον καί έν είκό-
νισμα.

47/Καί έγώ, ή νύμφη του Είρήνη, (δίδω του) ένα κοιλόν κριθάρι.

48/Άννα Διακο-Άντωνίου δίδω μέ τήν εύχήν μου καί γράφομαι
49/διά τοϋ υίου μου Νικολάου καί αύταδέλφου της.

50/Διά τό άγράμματον Έμμανουήλ Φραζή, γράφεται παρά 51/τοϋ
ιδίου Γραφέως.

52/πα(πᾶ) Νικόλαος Γιαλ(λούρης)³²⁰ παρών.

53/Γεώργιος, θεϊός της, παρών.

54/Δημήτριος Ίωάννου παρών.

55/Βασίλειος Μπογιαζής³²¹ παρών.

56/Ό Γραφεύς, Ίωάννης, τοϋ ποτέ Σακελλαρίδου³²²».

3. Παρατηρήσεις

1. Η οικογένεια τής νύμφης είναι εύκατάστατη καί τήν προικίζει
μέ πολλά άκίνητα, κινητά καί χρήματα. Επίσης, τόσον οί συγγενείς
τής νύμφης, όσο καί έκείνοι τοϋ γαμβροϋ, προικίζουν τό ζευγος μέ
διάφορα άκίνητα καί κινητά. Άκόμη οί άνάδοχοι άμφοτέρων τών
μελλόντων νά έλθουν σέ γάμου κοινωνία, τούς προσφέρουν διάφο-
ρα δώρα.

2. Τό Προικοσύμφωνο ύπογράφεται από τή μητέρα τής νύμφης,
τόν πατέρα τοϋ γαμβροϋ καί τέσσερεις άκόμη μάρτυρες. Τέλος ύπο-
γράφεται ύπό τοϋ Γραφέως αύτοϋ Ίωάννου Σακελλαρίδου, ό όποϊός
είχε τύχει καλής παιδείας, όπως συνάγεται από τό έπιμελημένο,
εύανάνγνωστο καί χωρίς σφάλματα κείμενο.

320. Παπᾶ Νικόλαος Γιαλλούρης: Τσιρπανλής 2018, σ. 423, 1344 καί 1416.

321. Βασίλειος Άντωνίου Βογιαζής ή Μπογιαζής: Τσιρπανλής 2018, σ. 874,
1221 καί 1472.

322. Ίωάννης Γεωργίου Σακελλαρίδης: (*1835 ± μετά τό έτος 1887). Σύζυγός
του ή Μαρία Χαζή Γεωργίου Συρνιώτη. Τσιρπανλής 2018, σ. 420, 1262 καί 1498.

**XLIV. ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΜΥΡΕΩΝ ΑΓΑΠΙΟΥ
ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΗΓΟΥΜΕΝΟΝ ΤΗΣ ΣΠΗΛΙΑΝΗΣ
ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗΝ ΝΕΟΦΥΤΟΝ: 19-01-1855³²³**

1) Περίληψη

Ὁ Ἐπίσκοπος Μυρέων Ἀγάπιος, βοηθός Ἐπίσκοπος τοῦ Μητροπολίτου Ρόδου, εὐρίσκεται στή νήσο Σύμη τῆς Δωδεκανήσου καί ἀπό ἐκεῖ στέλνει τήν ἐπιστολή αὐτή στόν Ἡγούμενο τῆς Σπηλιανῆς Ἀρχιμανδρίτη Νεόφυτο. Μέ αὐτήν ἐνημερώνεται ὁ Νεόφυτος, ὅτι ὁ Νικόλαος, υἱός τοῦ παπᾶ Χαζῆ Ἀποστόλη, τοὺς ἐπεσκέφθη στή Σύμη –ἐννοεῖ τόν Μητροπολίτη καί τόν ἴδιο τόν Ἀγάπιο– καί ἐξέφρασε τά παράπονά του πρὸς ἐκείνους, ἐπεὶ ὁ πατέρας του εἶχε τεθεῖ σέ ἀργία ἀπὸ πάσης ἱεροπραξίας, διότι δέν εἶχε πληρώσει τά κανονικά δικαιώματα δύο ἐτῶν πρὸς τόν Μητροπολίτη Ρόδου.

Τώρα ὁμως ὁ Νικόλαος ἐξόφλησε τόν λογαριασμό τοῦ πατέρα του καί συνεπῶς ὁ Νεόφυτος μπορεῖ νά ἐπιτρέψει στόν παπᾶ Χαζῆ Ἀποστόλη νά συνεχίσει νά ἱεροπρακεῖ.

2) Κείμενο

«1/† Πανοσιώτατε Ἐπίτροπε, Ἀρχιμανδρίτα καί Ἡγούμενε τοῦ Ἱεροῦ Μοναστηρίου Σπηλιανῆς, εὐ2/χόμεθα πα(τρικῶς), ἐρωτῶν περί τῆς ἐφεξῆς ὑμῖν ἀγαθῆς υὑγείας σας, ὡς καί ἡμεῖς, χάριτι θεία, υὑγιαίν3/νομεν.

Ὁ Ἅγιος Γέροντας³²⁴ εἶναι καλὰ καί σᾶς εὔχεται καί ὅλους τοὺς Ἱερεῖς καί Χριστιανούς 4/εὔχεται ἀπὸ ψυχῆς.

Σᾶς εἰδοποιῶ περί τοῦ πα(πᾶ) Χ(αζῆ) Ἀποστόλη, ὅτι ὁ υἱός του Νικόλαος ἦλθεν 5/ἐδῶ καί μᾶς ἀντάμωσεν, παραπονούμενος ὅτι ἀργήσαμεν τόν πατέρα του, ἔνεκα τῶν κανονικῶν δικαιωμάτων, ὅπου δέν ἐπλήρωσεν δύο ἔτη, τά ὅποια μᾶς ἐπλήρωσεν τώρα καί δώ7/σετε τήν ἄδειαν καί μήν τοῦ εἴπη, ὅτι μᾶς ἐπλήρωσεν ὁ υἱός του, διότι τοῦ κακοφαίνεται, 8/ἐπειδὴ μᾶς λέγει, ὅτι δέν ἐφημερεύει πλέον αὐτοῦ, ἀλλά ἐφημερεύει εἰς τήν ἀναδοχήν³²⁵.

323. Σ. Α., τ. Α' (1999), σ. 308.

324. Ἅγιος Γέροντας: Ἐννοεῖται ὁ Μητροπολίτης Ρόδου Ἰάκωβος ὁ Πάτριος, ὁ ὁποῖος τότε θά πρέπει νά εὐρίσκετο σέ προχωρημένη ἡλικία. Ἐκεῖνος διετέλεσε Μητροπολίτης Ρόδου κατὰ τά ἔτη 1839–1856. Πιθανῶς ἐγεννήθη περί τό ἔτος 1780 μέ 1785 καί ἀπεβίωσε κατὰ τό 1856 ἢ λίγο ἀργότερα.

325. «Ἐφημερεύει εἰς τήν ἀναδοχήν»: Ὡς ἀντικαταστάτης ἄλλου ἐφημερίου.

9/Ταῦτα μέν εὐχετικῶς, εἵητε δέ ὑγειαίνοντες ἐν βίῳ παντί, 10/ ἀγήρω.

11/Τῆς Πανοσιότητός σας. ἁωνέ, Ἰανουαρίου ιθ', ἐν Σύμῃ.

12/Ὁλος πρόθυμος ἐν Χριστῷ.

13/† Ὁ Ἐπίσκοπος Μυρέων Ἀγάπιος.

14/Εἴπετε, παρακαλῶ, εἰς ὅλους τοὺς φίλους Χριστιανούς 15/καί Ἱερεῖς, τὰς εὐχάς μου καί εἰς τό στοιχειόν³²⁶ τοῦ Μοναστηρίου.

[Υστερόγραφο δι' ἄλλης χειρός:]

16/Δεχθῆτε καί τὰ ἐμά προσκυνήματα, συγχωρῶν τήν ἀμέλ¹⁷/λει-
αν τῆς ἀγραφίας μου.

18/Ὁ Γρηγόριος».

3. Παρατηρήσεις

1. Ὁ παπᾶ Χαζῆ Ἀποστόλης, ιερέας στά Νικειά τῆς Νισύρου, ἐπὶ δύο συνεχῆ ἔτη ἠρνεῖτο νά καταβάλλει πρὸς τόν Μητροπολίτη Ρόδου τὰ κανονικά δικαιώματα πού ὀφείλε, προβάλλοντας διάφορες δικαιολογίες. Ἐνεκα τοῦ λόγου αὐτοῦ ὁ Μητροπολίτης Ρόδου τόν τιμώρησε μέ ἀργία ἀπὸ πάσης ιεροπραξίας. Ὁ υἱός τοῦ παπᾶ Χαζῆ Ἀποστόλη ἐξόφλησε τὰ ὀφειλόμενα καί ἡ ἐπιβληθεῖσα σέ ἐκεῖνον ἀργία ἤρθη.

2. Ὁ Μητροπολίτης Ρόδου ἄνθρωπος σοβαρός, πράος καί μὴ θέλοντας νά δημιουργοῦνται προβλήματα, ἀναγκάζεται νά τιμωρή-
σει μέ ἀργία τόν παπᾶ Χαζῆ Ἀποστόλη, προκειμένου νά εἰσπράξει

326. Στοιχείο, τό: **α)** Σύμφωνα μέ εὐρύτατα διαδεδομένη λαϊκὴ πίστη, κάθε οἰκοδόμημα καί κάθε οἰκία, ἔχει ἓνα «στοιχείο» (βλ. Τόν «οἰκουρόν ὄφιν» τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων). Τό στοιχείο προστατεύει τήν οἰκία καί τήν οἰκογένεια, ἡ ὁποία κατοικεῖ μέσα σ' αὐτή, ἀλλά καί ἐπιτηρεῖ τὰ πρόσωπα, τὰ ὁποῖα διαμένουν σ' αὐτή. Ἐάν κάποιο μέλος τῆς οἰκογενείας ἐπιστρέψει στήν οἰκία μέ ἄδεια χέρια καί δέν μεταφέρει κάποιο ἀγαθό, μικρό ἢ μεγάλο, τότε τό στοιχείο θυμῶναι καί τόν «μουτζώνει». Ἐνεκα τοῦ λόγου αὐτοῦ τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας δέν πρέπει ποτέ νά ἐπιστρέφουν στήν οἰκία των μέ ἄδεια χέρια. Τό βαθύτερο καί οὐσιαστικότερο νόημα τῆς λαϊκῆς αὐτῆς πίστεως εἶναι προφανές. Ὅλα ἀνεξαιρέτως τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας θά πρέπει νά ἐργάζονται δημιουργικά καί νά φροντίζουν, νά συμβάλλουν στήν πρόοδο τῆς οἰκογενείας καί στήν αὐξηση τῶν ἀγαθῶν αὐτῆς. **β)** Ἐπίσης σύμφωνα μέ λαϊκές προλήψεις, ἡ ψυχὴ σκοτωμένου ἀνθρώπου ἢ ζώου, συνεχίζει νά παραμένει στό μέρος ὅπου φονεύθηκε καί τόν φυλά. **γ)** Στοιχείο τοῦ Μοναστηριοῦ: Τό προσωπικό, τό ὁποῖο ζεῖ καί ἐργάζεται στό Μοναστήρι τῆς Παναγίας Σπηλιανῆς.

τά όφειλόμενα σέ έκεΐνον χρήματα, διότι από ότι φαίνεται, άλλος άποτελεσματικός τρόπος πιέσεως δέν ύπήρχε.

3. Τό περιστατικό αυτό φανερώνει, σέ πόσο δύσκολη θέση εύρίσκετο καί ό Μητροπολίτης Ρόδου, ό όποϊος είχε ανάγκη χρημάτων για τίς πολλαπλές ανάγκες τής Μητροπόλεως του.

4. Στο τέλος τής έπιστολής αυτής στέλνει χαιρετισμούς προς τον 'Ηγούμενο τής Σπηλιανής Αρχιμανδρίτη Νεόφυτο καί ό Γρηγόριος. Προφανώς πρόκειται για τον Νισύριο Αρχιμανδρίτη Γρηγόριο 'Ιερομόναχο, ό όποϊος φαίνεται ότι κατά τήν περίοδο αυτή εύρίσκετο στη νήσο Σύμη.

XLV. ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΡΟΔΟΥ ΙΑΚΩΒΟΥ ΤΟΥ ΠΑΤΜΙΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΗΓΟΥΜΕΝΟΝ ΤΗΣ ΣΠΗΛΙΑΝΗΣ ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗΝ ΝΕΟΦΥΤΟΝ: 28-01-1855³²⁷

1) Περίληψη

Ό Μητροπολίτης Ρόδου 'Ιάκωβος ό Πάτμιος άποστέλει τήν έπιστολή αυτή από τή Ρόδο προς τον 'Ηγούμενο τής Σπηλιανής Αρχιμανδρίτη Νεόφυτο καί τον ένημερώνει σχετικά μέ δύο θέματα:

1) Ό Μητροπολίτης έλαβε τήν έπιστολή του Νεοφύτου, στην όποία αναφέρεται μεταξύ άλλων, ότι ή Μονή τής Σπηλιανής παρήγγειλε στην Κωνσταντινούπολη μία εικόνα τής Άναστάσεως του Χριστού καί μία σημαία καί αυτά θά σταλούν στη Ρόδο, για λογαριασμό τής Σπηλιανής. Ό Μητροπολίτης γνωρίζει στον 'Ηγούμενο Νεόφυτο, ότι μόλις φθάσουν τά δύο αυτά αντικείμενα στη Ρόδο, θά φροντίσει καί αυτά θά άποσταλούν τό συντομότερο δυνατόν στη Μονή τής Σπηλιανής.

2) 'Η έκκρεμοΰσα υπόθεση μεταξύ του Χαζή Γεωργίου Γεννά καί του Νικολάου Λογοθετόπουλου τακτοποιήθηκε, αλλά ό Άντώνιος Κουλάκης όφείλει νά καταβάλλει ένα όρισμένο χρηματικό ποσό προς τον Χαζή Γεώργιο Γεννά, προκειμένου ή υπόθεση νά κλείσει.

2) Κείμενο

«1/† Όσιώτατε Αρχιμανδρίτα καί 'Ηγούμενε του έν τή Νισύρω ήμετέρου Μοναστηρίου τής 2/Σπηλιανής, κύρ Νεόφυτε, χάρις είη σοί καί ειρήνη παρά Θεοϋ.

327. Σ. Α., τ. Α' (1999), σ. 309.

Τό από 22. τοῦ μηνός 3/λήγοντος³²⁸ Γράμμα σου ἐλάβομεν καί πληροφορηθέντες ἐξ αὐτοῦ τά αἴσια τῆς ἀγαθῆς ὑγείας 4/σου, ὑπερήσθημεν. Ἀνέγνωμεν, ὅσα μᾶς ἀναφέρεις περί τῆς πρὸς ἡμᾶς ἀποστολῆς τῆς 5/ιεράς εἰκόνος τῆς Ἀναστάσεως (τοῦ Χριστοῦ) καί τῆς σημαίας, διό σοί λέγομεν ὅτι, ὅταν, ὡς 6/γράφεις, μᾶς σταλῶσι, θέλομεν φροντίσῃ, νά σοῦ τά διευθύνωμεν μέ πρῶτον καί 7/κιν καί ἔσω ἀμέριμνος.

Πρὸς δέ τούτοις σοί γνωστοποιοῦμεν, ὅτι ἡ μεταξὺ τοῦ 8/Χ(αζῆ) Γεωργίου Γεννά³²⁹ καί τοῦ Νικολάου Λογοθετόπουλου ὑπόθεσις ἔλαβε πέρας, ἀλλά τά 9/γρόσια, τά ὅποια χρεωστῇ ὁ Ἀντώνιος Κουλάκης³³⁰, δέν συμπεριελήφθησαν εἰς τήν ἐξό10/φλησιν καί διά τοῦτο, νά τά πληρώσῃ εἰς τόν Χ(αζῆ) Γεώργιον (Γεννάν).

Ταῦτα εὐχε11/τικῶς, εἴης δέ ὑγιαίνων κατ' ἄμφω³³¹.
αὐμέ, Ἰανουαρίου κη', ἐν Ρόδῳ.

12/† Ὁ Ρόδου Ἰάκωβος, ἐν Χ(ριστ)ῷ εὐχέτης».

3) Παρατηρήσεις

1. Πληροφορούμεθα ὅτι ἡ Μονή τῆς Σπηλιανῆς παρήγγειλε μία εἰκόνα τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ καί μία σημαία. Ὅπως συνάγεται ἀπὸ ἐπιστολή τοῦ Μητροπολίτου Ρόδου Ἰακώβου πρὸς τόν Ἡγούμενο τῆς Σπηλιανῆς Ἀρχιμανδρίτη Νεόφυτο, μέ ἡμερομηνία 11-03-1855 (ἔγγραφο XLVI), ἡ παραγγελία αὐτὴ ἔγινε στήν Κωνσταντινούπολη, ἀπὸ ὅπου καί θά ἀποσταλοῦν πρὸς Ρόδο τά παραγγελθέντα καί στή συνέχεια ὁ Μητροπολίτης θά τά στείλῃ στή Νίσυρο.

2. Σχετικά μέ τήν παραγγελθεῖσα σημαία, θά ἦταν ἐνδιαφέρον νά γνωρίζαμε τί εἶδους σημαία ἦταν αὐτή. Ἀφοροῦσε σημαία τῆς Ἐκκλησίας ἢ σημαία τῆς Ἑλλάδος ἢ τῆς Τουρκίας;

328. Ἦτοι: 22-01-1855.

329. Χαζῆ Γεώργιος Γεννάς ἢ Κονταρῆς: Τσιρπανλῆς 2018, σ. 421, 757, 1448.

330. α) Ἀντώνιος Κουλάκης τοῦ Ἰωάννου: Τσιρπανλῆς 2018, σ. 806, 1274 καί 1449. β) Ἀντώνιος Κουλάκης τοῦ Κωνσταντίνου: Τσιρπανλῆς 2018, σ. 491, 992 καί 1449.

331. Κατ' ἄμφω: ἦτοι, σωματικά καί ψυχικά. Ὁ ἄνθρωπος, ὅπως πιστεύεται, εἶναι διφυῆς, ἀποτελούμενος ἀπὸ τό ὕλικό σῶμα καί τήν ἀθάνατη ψυχή. Πρβλ. τό ἀπόφθεγμα τῶν ἀρχαίων Ὀρφικῶν:

«Γαίας εἰμὶ υἱὸς καὶ οὐρανοῦ ἀστερόεντος,
αὐτὰρ γὰρ καὶ γένος ἀθάνατον».

3. Ἄν καί ἀναφέρεται, ὅτι ἡ ὑπόθεση μεταξύ Χαζή Γεωργίου Γεννᾶ καί Νικολάου Λογοθετόπουλου³³² τακτοποιήθηκε, δέν γίνεται καμμία νίξη περί τίνος ἀκριβῶς ἐπρόκειτο. Προκειμένου ὅμως ἡ ὑπόθεση αὐτή νά θεωρηθεῖ λήξασα, ὀφείλει ὁ Ἀντώνιος Κουλάκης, νά καταβάλει ἕνα χρηματικό ποσό στόν Χαζή Γεώργιο Γεννᾶ.

**XLVI. ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΡΟΔΟΥ ΙΑΚΩΒΟΥ
ΤΟΥ ΠΑΤΜΙΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΗΓΟΥΜΕΝΟΝ ΤΗΣ
ΣΠΗΛΙΑΝΗΣ ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗΝ ΝΕΟΦΥΤΟΝ: 11-03-1855³³³**

1) Περίληψη

Κύρια θέματα τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς τοῦ Μητροπολίτου Ρόδου Ἰακώβου τοῦ Πατμίου πρὸς τόν Ἡγούμενο τῆς Σπηλιανῆς Ἀρχιμανδρίτη Νεόφυτο εἶναι τὰ ἐπόμενα:

α) Ἀναμένονται νά φθάσουν στή Ρόδο ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη τὰ ἄμφια καί ἡ σημαία, τὰ ὁποῖα ὁ Ἀρχιμανδρίτης Νεόφυτος ἔχει παραγγεῖλει ἐκεῖ καί στή συνέχεια θά σταλοῦν ἀπὸ τὴ Ρόδο στή Νίσυρο.

β) Ὁ Μητροπολίτης ἐκφράζει τίς εὐχαριστίες του πρὸς τόν Ἡγούμενο τῆς Σπηλιανῆς Ἀρχιμανδρίτη Νεόφυτο γιὰ τὴν ἀποστολή πρὸς ἐκεῖνον τῆς κάππαρης³³⁴ καί τῶν ἀμυγδάλων καί τοῦ εὐχεταί καλές ἐορτές, ἐν ᾧ τοῦ προσεχοῦς Πάσχα.

2) Κείμενο

«1/† Ὁσιώτατε Ἡγούμενε τοῦ ἡμετέρου Ἱεροῦ Μοναστηρίου τῆς Σπηλιανῆς καί ἡμέτερε 2/Ἐπίτροπε καί Ἀρχιμανδρίτα, κύρ Νεόφυτε, χάρις εἴη τῇ Ὁσιότητί σου καί εἰρήνη παρὰ 3/Θεοῦ.

Τό ἀπὸ τῆς ἡ' τοῦ παρόντος (μηνός)³³⁵ περιπόθητον Γράμμα σου ἐλάβομεν καί 4/ἐχάρημεν, πληροφορηθέντες ἐξ αὐτοῦ τό αἶσιον τῆς ἀγαθῆς ὑγείας σου. Εἶδομεν νά 5/μᾶς γράφης, διὰ νά σᾶς στείλωμεν, ὅσον τάχος, τὰ ἄμφια, τὰ ὁποῖα προσμένεις νά 6/σταλῶσιν εἰς

332. Λογοθέτης ἢ Λογοθετόπουλος: οἰκ., Τσιρπανλῆς 2018, σ. 44, 1359 καί 1460.

333. Σ. Α., τ. Α' (1999), σ. 311.

334. Σημειωτέον, ὅτι καί σήμερα φύεται ἀρκετὴ κάππαρη στή Νίσυρο, μάλιστα μία ποικιλία αὐτῆς εἶναι χωρὶς ἀγκάθια καί ὡς ἐκ τούτου προτιμᾶται, σέ σχέση μέ τὴν ἄλλη, ἡ ὁποία ἔχει ἀγκάθια. Ἡ κάππαρη διατηρεῖται στήν ἄλμη καί χρησιμοποιεῖται στίς σαλάτες κ.λπ.

335. Ἦτοι: 8-03-1855.

ἡμᾶς <ἐκ Κωνσταντινουπόλεως>, διά νά σᾶς τά διευθύνωμεν³³⁶ εἰς Νίσυρον. 7/Πρός ἀπάντησιν λοιπόν σᾶς γνωστοποιοῦμεν, ὅτι ἄχρι τῆς ὥρας δέν ἐλάβομεν, μήτε 8/σημαίαν, ὡς μᾶς ἔγραφε, μήτε ἄμφια, μ' ὅλον ὅτι τά βαπόρια καί ἄλλα πλοῖα ἔρχονται καθ' ἐκάστην ἀπό τήν Κωνσταντινούπολιν, ἀλλά φαίνεται, ὅτι ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι 9/σοί ἔγραψαν, ὅτι θά μᾶς τά στείλουν, ἀδιαφοροῦν.

Καί ἔσω πρός γνῶσιν σου, τά 10/σταλέντα παρὰ τῆς Ὀσιότητός σου, τό κοφάκι³³⁷ μέ τήν κάππαρη καί τόν τουρβάν 11/μέ τά ἀμύγδαλα ἐλάβομεν καί σοί εὐχαριστοῦμεν, εὐχόμενοι σας νά ἐορτάσητε τά 12/Σεπτὰ Πάθη τοῦ Κυρίου ἡμῶν καί τήν ἀγίαν Αὐτοῦ Ἀνάστασιν ἐν ὑγιείᾳ πλήρη 13/καί θεαρέστως. Ταῦτα μέν εὐχετικῶς, εἰς δέ ὑγιαίνων σωτηρίας κατ' ἄμφω.

14/αωμέ, Μαρτίου ια', ἐν Ρόδῳ.

15/† Ὁ Ρόδου Ἰάκωβος, ἐν Χ(ριστ)ῷ εὐχέτης».

3) Παρατηρήσεις

1. Ἡ Ὄθωμανική Αὐτοκρατορία ἐπὶ αἰῶνες ἥκμαζε καί ἀποτελοῦσε μεγάλη δύναμη πολιτική, στρατιωτική, οἰκονομική κ.λπ. Ἄν καί ἡ περίοδος τῆς μεγάλης ἀκμῆς τῆς Ὄθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας ἔχει διά διαφόρους λόγους παρέλθει, ἡ Κωνσταντινούπολη ἀποτελοῦσε στά μέσα τοῦ 19ου αἰ., ὄχι μόνο θρησκευτικό καί πολιτικό κέντρο, ἀλλά καί κέντρο καλλιτεχνικό, ἐμπορικό, οἰκονομικό, καί πολιτιστικό.

2. Ὁ Ἡγούμενος τῆς Σπηλιανῆς Νεόφυτος παρήγγειλε στήν Κωνσταντινούπολη μία εἰκόνα τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ, ἄμφια καί μία σημαία. Αὐτά ἐπρόκειτο νά ἔλθουν μέ πλοῖο στή Ρόδο, θά τά παρελάμβανε ἡ Μητρόπολη Ρόδου καί θά ἐφρόντιζε νά σταλοῦν στή συνέχεια στή Νίσυρο.

3. Ὁ Ἡγούμενος τῆς Σπηλιανῆς Νεόφυτος συχνά στέλνει διάφορα δῶρα στόν Μητροπολίτη Ρόδου, ὡς ἐπὶ τό πλεῖστον τοπικά προϊόντα, τά ὅποια ἐθεωροῦντο καί ἦσαν ἄριστης ποιότητος, π.χ.: ἐλαιόλαδο, κρασί (ἐπρόκειτο γιά τόν περίφημο «καψαλίτην οἶνον»), ἀμύγδαλα, κάππαρη καί ἄλλα. Ὁ Μητροπολίτης στέλνει στόν Νεόφυτο συνήθως καπνό.

336. Διευθύνωμεν: Νά στείλωμεν ἀπό τή Ρόδο στή Νίσυρο.

337. Κοφάκι, τό: μικρή κόφα, ἐντός τῆς ὁποίας εἶχε τοποθετηθεῖ ἡ κάππαρη, ἡ ὁποία ἀπεστάλη ἀπό τή Νίσυρο ὡς δῶρο πρός τόν Μητροπολίτη τῆς Ρόδου.

4. Ἡ κατά καιρούς ἀνταλλαγή δώρων μεταξύ τοῦ Μητροπολίτου τῆς Ρόδου καί τοῦ Ἑγουμένου τῆς Σπηλιανῆς φανερώνει μεταξύ ἄλλων καί ὅτι μεταξύ τῶν δύο ἀνδρῶν ὑπῆρχαν φιλικές προσωπικές σχέσεις, γεγονός τό ὁποῖο συνέτεινε καί στήν καλύτερη καί ἀρμονικότερη ὑπηρεσιακή αὐτῶν συνεργασία.

5. Τέλος ἀπό τήν ἐπιστολή αὐτή πληροφορούμεθα, ὅτι στά μέσα τοῦ 19ου αἰ., ὑπῆρχε τακτική συγκοινωνία μεταξύ Κωνσταντινιού-πόλεως καί Ρόδου καί ὅτι καθημερινά ἤρχοντο πλοῖα ἀπό τήν Πόλη στή Ρόδο καί προφανῶς τό ἴδιο συνέβαινε καί ἀντιθέτως.

XLVII. ΔΙΑΘΗΚΗ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ ΧΑΖΗ-ΓΕΡΜΑΝΟΥ

ΦΑΣΟΥΛΑΡΗ: 1-05-1855³³⁸

1) Περίληψη

Ὁ Ἱερομόναχος Χαζή-Γερμανός Φασουλαρῆς ἢ Φασουλαρίδης, διά τῆς Διαθήκης του³³⁹ αὐτῆς καθιστᾷ γενική κληρονόμο του τήν ἀνεψιά του Ἰωάννα Κόκκινου, στήν ὁποία δωρίζει ἀκίνητα καί κινητά, τά ὁποῖα ὁ ἴδιος ἔχει στήν κυριότητά του καί τά ὁποῖα περιλαμβάνονται στό κείμενο αὐτό.

2) Κείμενο

«1/ Τοῦ Μαΐου πρώτη, 1855.

2/Διά τοῦ παρόντος ἡμῶν Διαθετικοῦ Γράμματος, τήν σήμερον ἡμέραν, ἐγώ, ὁ Χ(αζή) Γερμα3/νός³⁴⁰, ζώντας μου καί ἔχων σῶας τάς φρένας μου καί μέ ὄλην μου τήν ὀρεξιν, δίδω τῆς ἀνεψιάς μου Ἰω4/άννας τοῦ Κόκκινου³⁴¹, εἰ τινά μοι εὐρέθησαν.

Ἐν πρώτοις δίδω τό χωράφιόν μου εἰς τό Παλαιόκαστ5/ρον, ὡς καθώς εὐρίσκεται καί εἰς τόν Ἅγιον Παντελεήμονα τό δουλεμένον³⁴², τό λάκκωμα μέ τά 6/κομμάτια, ἥτοι πάνω εἰς τήν ἀγρέλαν καί ἓνα κελλίον, ὅπου τό πάτημα τό μέγαλον καί ἡμισεία βιστέρνα 7/καί ἓναν μύλον καί ἓνα τέξερην καί ἓνα ταβάν καί νά πίνουν καί νερόν ἀπό

338. Σ. Α., τ. Α' (1999), σ. 312.

339. Σ. Ἡρακλίδου, *Κώδικας Χάλκης* 2019, σ. 161-165.

340. Γερμανός Φασουλαρῆς ἢ Φασουλαρίδης: Ἱερομόναχος (*περίπου τό 1773 ± περίπου 1865). Τσιρπανλῆς 2018, σ. 183, 835-838, 865 καί 1519. Σημειωτέον, ὅτι τό ὄνομα «Γερμανός» ἀπαντᾷ συνήθως ὡς ὄνομα Πατριαρχῶν, Μητροπολιτῶν, Ἐπισκόπων, Μοναχῶν ἢ Ἱερομονάχων. Βλ. Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός (*1771 ± 1826).

341. Κόκκινου: οἰκ., Τσιρπανλῆς 2018, σ. 989 καί 1447.

342. Δουλεμένο: καλλιεργημένο.

τοῦ σπιτιοῦ τὴν βιστέρνα, ἡ Ἰωάν8/να <καί> ἡ Εἰρήνη, ἕως τέλους τῆς ζωῆς των καὶ οὐδεὶς νὰ τὰς ἐνοχλήσει καὶ τὰς δύο, διὰ τὸ νερόν, ὅπου πίνουν.

9/Νὰ πάρουν καὶ τὸ σπίτι καὶ πάλιν τοὺς δίδω εἰς τὸν Ἅγιον Παντελεήμονα, ὅπου εἶναι εἰς τὰ κομμά10/τια τὰ δουλεμένα, τὴν μακρὰν τάβλαν, ὅπου πηγαίνει μέ τὸ λάκκωμα.

11/Ταῦτα καὶ ἡ εὐχή μου καὶ πάντων τῶν Ἀγίων.

12/Γερμανὸς σημειῶ, μέ δική μου θέληση καὶ ὅποιος ἐνοχλήση, νὰ ἔχη τὴν κατάραν μου.

13/ »

14/Χ(αζῆ) Γεώργιος Γεννᾶς³⁴³ παρῶν.

15/Ὁ Δήμαρχος Νικόλαος Σορωνιάτης.

16/παπᾶ Μιχαήλ γράφω τὰ ἄνωθεν.

17/Ὁ τῆς Κοινότητος Γραμματικὸς Ν(ικόλαος) Νικολόπουλος³⁴⁴.

18/Χ(αζῆ) παπᾶ Νικήτας βεβαιῶ».

3) Παρατηρήσεις

1. Ὁ διαθέτης Ἱερομόναχος Χαζῆ-Γερμανὸς Φασουλαρῆς ἢ Φασουλαρίδης, εὐρίσκεται προφανῶς σέ προχωρημένη ἡλικία καὶ ἀποφασίζει, νὰ συντάξει τὴ Διαθήκη του καὶ καθιστᾶ γενικὴ κληρονόμο του τὴν ἀνεψιὰ τοῦ Ἰωάννη Κόκκινου.

2. Στό τέλος τοῦ κειμένου ὑπογράφουν οἱ ἐπόμενοι: ὁ διαθέτης Χαζῆ-Γερμανὸς, ὁ Δήμαρχος Μανδρακίου Νικόλαος Σορωνιάτης, ἀκόμη τρεῖς μάρτυρες καὶ τέλος ὁ Γραμματικὸς τῆς Κοινότητος Νικόλαος Νικολόπουλος.

3. Τὸ κείμενο τῆς Διαθήκης αὐτῆς ἐμφανίζει ἀρκετὰ συντακτικὰ καὶ ὀρθογραφικὰ σφάλματα καὶ παρουσιάζει πολλές δυσκολίες κατὰ τὴν ἀνάγνωση αὐτοῦ. Συντάκτης τῆς Διαθήκης εἶναι ὁ Γραμματικὸς τῆς Κοινότητος Νικόλαος Νικολόπουλος, ὁ ὁποῖος φαίνεται νὰ εἶχε τύχει πλημμελοῦς παιδείας.

4. Σημειωτέον, ὅτι ἀπὸ ἄλλο ἐγγραφο τοῦ Ἀρχείου τῆς Παναγίας Σπηλιανῆς, μέ ἡμερομηνία 22-01-1869, πληροφορούμεθα, ὅτι ὁ Ἱε-

343. Χαζῆ Γεώργιος Γεννᾶς ἢ Κονταρῆς ἢ Χαζῆ-Κονταρῆς. Γνωστός καὶ ἀπὸ ἄλλα ἐγγραφα τῆς Σπηλιανῆς. Σύζυγός του ἡ Καλή (Καλλιόπη) τοῦ Κωνσταντίνου. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 339, 1059 καὶ 1525.

344. Νικόλαος Νικολόπουλος: Τσιρπανλῆς 2018, σ. 20 καὶ 1475.

ρομόναχος Χατζι-Γερμανός μέ τελευταία Διαθήκη του, ὅρισε γενικό κληρονόμο του τόν ἀνεψιό του Λάζαρο Γ. Κοντοβερό³⁴⁵.

**XLVIII. ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΟΥΣΤΑΚΑ
ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΗΓΟΥΜΕΝΟΝ ΤΗΣ ΣΠΗΛΙΑΝΗΣ
ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗΝ ΝΕΟΦΥΤΟΝ: 22-08-1855³⁴⁶**

1) Περίληψη

Ὁ Γεώργιος Μουστάκας πρόκειται νά ἀναχωρήσει ἀπό τή Νίσυρο καί νά μεταβεῖ ἄλλοῦ, πρὸς ἐξεύρεση ἐργασίας. Προτοῦ ἀναχωρήσει ἀποστέλλει τήν ἐπιστολή αὐτή πρὸς τόν Ἡγούμενο τῆς Σπηλιανῆς Νεόφυτο Ἱερομνήμονος ἢ Ζαμπέτογλου καί τοῦ δηλώνει, ὅτι ὀφείλει νά μὴ χορηγήσει ἄδεια στήν αὐταδέλφη του Μαρία, γιὰ νά ὑπανδρεύσει καί προικοδοτήσῃ τήν κόρη της Μορφινῇ, ἐάν προηγουμένως ἡ Μαρία δέν δηλώσῃ ἐγγράφως, ὅτι ὑποχρεοῦται νά πληρώσῃ τό ἀναλογοῦν σ' αὐτή μερίδιο χρέους τῆς μητέρας των.

2. Κείμενο

«1/Ἄγιε Καθηγούμενε καί Ἐπίτρο2/πε <τοῦ> Ἀγίου Ρόδου,

3/Ἐπειδὴ σήμερον ἀναχωρῶ ἐκ τῆς 4/πατρίδος μου, δι' ἐξοικονόμῃσιν τῶν πρὸς τό 5/ζεῖν ἀναγκαίων μου, ὑποχρεοῦσαι παρ' ἐμοῦ, 6/νά μὴ δώσης ἄδειαν εἰς τήν αὐταδέλφην 7/μου Μαρίαν³⁴⁷, νά ὑπανδρεύσῃ καί προικ8/κοδοτήσῃ τήν θυγατέραν της Μορφινῇ³⁴⁸, 9/ἐάν δέν σοί δώσῃ ἐγγράφως, ὅτι ὑποχρεοῦται, 10/νά πληρώσῃ πρὸς ἐμέ, τό ἀναλογοῦν ἀπό τό 11/χρέος τῆς μητρός μας.

Τοῦναντίον δέ δια12/μαρτύρομαι κατ' αὐτῆς καί κατὰ τῶν 13/δοθησόντων αὐτῇ ἄδειαν γάμου τούτου, 14/ἐνώπιον παντός Δικαστηρίου καί ὑπο15/φαίνομαι.

16/Ἐν Νισύρῳ, τήν 22. Αὐγούστου 1855.

17/Ὁ πατριώτης σας, Γεώργιος Μουστάκας³⁴⁹».

345. Σ. Α., τ. Α' (1999), σ. 365.

346. Σ. Α., τ. Α' (1999), σ. 313.

347. Μαρία Ἰωάννου Πατρίκη.

348. Μορφινῇ: βαπτιστικό ὄνομα, προφανῶς ἀπό τό Εὐμορφία.

349. Γεώργιος Μουστάκας: Τσιρπανλῆς 2018, σ. 604, 1128 καί 1470. Βλ. καί: Νικόλαος Γεωργίου Μουστάκας: Τσιρπανλῆς 2018, σ. 956, 957 καί 1470.

3) Παρατηρήσεις

1. Ὁ Μητροπολίτης Ρόδου καὶ ὁ Ἐπίτροπος αὐτοῦ στή Νίσυρο ἡγούμενος τῆς Μονῆς τῆς Σπηλιανῆς, εἶχαν στά μέσα τοῦ 19ου αἰ. εὐρεῖες ἀρμοδιότητες, εἰδικότερα ὡς πρὸς θέματα οἰκογενειακοῦ δικαίου.

2. Ὁ ἀποστολέας τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς Γεώργιος Μουστάκας, ἀπευθύνεται πρὸς τόν ἡγούμενο τῆς Σπηλιανῆς καὶ τοῦ ἐφιστᾷ τὴν προσοχή, νά μὴν ἐκδώσει ἄδεια γάμου γιὰ τὴν κόρη τῆς ἀδελφῆς του Μαρίας Ἰωάννου Πατρίκη, τῇ Μορφινῇ (Εὐμορφία), ἐάν προηγουμένως ἡ Μαρία δέν δηλώσει ἐγγράφως, ὅτι ἀναλαμβάνει τὴν ὑποχρέωση, νά ἐξοφλήσει τό μερίδιό της σέ ὑπάρχον μητρικό χρέος.

3. Δέν ἀναφέρεται ὁ συντάκτης καὶ γραφέας τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς.

XLIX. ΣΥΜΦΩΝΗΤΙΚΟΝ ΓΡΑΜΜΑ: 2-10-1855³⁵⁰

1) Περίληψη

Ὁ Γεώργιος, υἱὸς τῆς Εἰρήνης Κλησιάρχη (Ἐκκλησιάρχη), εἶναι ἀκόμη σέ παιδική ἡλικία καὶ φαίνεται νά ἔμεινε ὀρφανός. Βάσει τοῦ Συμφωνητικοῦ αὐτοῦ ἀναλαμβάνει ὁ θεῖος του Χαζῆ παπᾶ Ἀποστόλης, ἐφημέριος στά Νικεῖα καὶ πολὺ δραστήριος, ὅπως ἀποδεικνύεται καὶ ἀπὸ ἄλλα ἔγγραφα τοῦ Ἀρχείου τῆς Σπηλιανῆς, νά πάρει στὴν οἰκογένειά του τόν ἀνεψιό του Γεώργιο, νά τόν διατρέφει, νά τόν στείλει στό Σχολεῖο καὶ νά πληρώνει τό χρέος, τό ὅποιο βαρύνει τοὺς γονεῖς τοῦ μικροῦ Γεωργίου.

Σέ ἀντάλλαγμα τῶν ὑπηρεσιῶν του πρὸς τόν μικρὸ Γεώργιο, ὁ Χαζῆ παπᾶ Ἀποστόλης ἀναλαμβάνει τὴ διαχείριση καὶ ἐκμετάλλευση τῶν περιουσιακῶν στοιχείων τῆς οἰκογενείας τοῦ Γεωργίου.

Ὅταν ὁ Γεώργιος θά ἐνηλικιωθεῖ, τότε θά ἀναλάβει τὴ διαχείριση καὶ ἐκμετάλλευση τῆς οἰκογενειακῆς του περιουσίας, ὅμως ὀφείλει νά ἐξοφλήσει ἄτοκα τό οἰκογενειακό του χρέος, τό ὅποιο ὁ θεῖος του ἐπλήρωνε γιὰ λογαριασμό του καὶ ἔκτοτε ὁ Γεώργιος θά εἶναι ἐλεύθερος, νά κανονίσει τὰ τοῦ βίου του ὅπως ἐκεῖνος ἐπιθυμεῖ.

350. Σ. Α., τ. Α' (1999), σ. 317.

2) *Κείμενο*

«1/Διά τοῦ παρόντος Γράμματος φανεροῦται, ὅτι σήμερον, 2/ὁ Γεώργιος³⁵¹, υἱός τῆς Εἰρήνης Κλησιάρχῃ³⁵², ἀπεφάσισεν καί ἐσυμφώ3/νησεν μέ τόν θεῖον του Χ(αζῆ) παπᾶ Ἀποστόλῃν³⁵³, διά νά τόν δεχθῇ 4/ἀπό τόν Μάρτιον μῆνα, ἕως ὅτου ἤθελεν ἡλικιωθῇ καί νά 5/εἶναι τά πράγματα τοῦ παιδίου εἰς τās χεῖρας τοῦ παπᾶ, ὥστε, 6/νά τά καλλιεργεῖ καί νά τρώγῃ καί νά ζωοτρέφῃ τό παιδίον 7/καί νά τό βάνῃ ὡς ἔχει χρόνον εἰς τό Σχολεῖον καί νά 8/πλερώνῃ ὁ παπᾶς καί τό χρέος τοῦ παιδίου.

Καί ὅταν (έν)ηλικιωθῇ 9/τό παιδί, νά πληρώσῃ τό χρέος του ἄτοκα καί νά παίρνῃ τά 10/πράγματά του καί νά ὑπάγῃ, ὅπου παρά Θεοῦ φωτισθῇ.

11/Ἐν Νισύρῳ, τήν 2. Ὀκτωβρίου 1855.

12/Γεώργιος Ἀντώνης, ὡς ὑπόσχομαι.

13/Ὁ Δήμαρχος τοῦ Κοινοῦ Νικόλαος Πεζουβάνης.

14/Χ(αζῆ) πα(πᾶς) Ἀποστόλης ὑπόσχομαι εἰς τά ἄνωθεν.

15/Βασίλειος Κλησιάρχῃς³⁵⁴, θεῖος του, παρών.

16/Νικόλαος πα(πᾶ) Νικολάου, θεῖος του, παρών.

17/Γεώργιος Κουλάκης³⁵⁵, θεῖος του, παρών.

18/Παῦλος Γεωργίου παρών.

19/Ὁ τοῦ Ἁγίου Ρόδου Ἐπίτροπος, Ἡγούμενος τῆς Σπηλιανῆς Ἀρχ(ιμανδρίτης) Ν(εό)φυ(τος).

20/Ὁ τῆς Κοινότητος Γραμματεὺς Ν(ικόλαος) Νικητόπουλος»³⁵⁶.

3) *Παρατηρήσεις*

1. Ὁ μικρός Γεώργιος, υἱός τῆς Εἰρήνης Κλησιάρχῃ ἔχει μείνει προφανῶς ὀρφανός καί ἀπροστάτευτος καί προκειμένου νά ἐξασφαλισθεῖ ἡ ἀνατροφή του, ἀποφασίζουν οἱ θεῖοι του, ὅπως τόν ἀναλάβει στήν οἰκογένειά του ὁ θεῖος του Χαζῆ παπᾶ Ἀποστόλης,

351. Γεώργιος Ἐκκλησιάρχης: Τσιρπανλῆς 2018, σ. 1236 καί 1424.

352. Κλησιάρχῃ: προφανῶς ἀπό τό Ἐκκλησιάρχῃ. Ἀρχικά τίτλος καί ἀργότερα ἐπώνυμο. Ἐδῶ χρησιμοποιεῖται ὡς ἐπώνυμο.

353. Χαζῆ παπᾶ Ἀποστόλης ἢ Ἀπόστολος: (*1795 ± μετά τό 1881). Τσιρπανλῆς 2018, σ. 81, 1271 καί 1525.

354. Βασίλειος Ἰωάννου Ἐκκλησιάρχῃς: Τσιρπανλῆς 2018, σ. 420, 756 καί 1424.

355. Γεώργιος Κωνσταντίνου Κουλάκης: Τσιρπανλῆς 2018, σ. 540, 1028 καί 1449.

356. Νικόλαος Νικήτα Νικητόπουλος [1855]: Τσιρπανλῆς 2018, σ. 423, 1123 καί 1474.

μέ ἀντάλλαγμα τήν ἐκμετάλλευση τῆς περιουσίας τῶν γονέων τοῦ μικροῦ Γεωργίου ἕως ὅτου ἐκεῖνος θά ἐνηλικιωθεῖ.

2. Ἡ διαδικασία αὐτή φανερώνει ὅτι ἡ δομή καί ἡ συνοχή τῆς τότε κοινωνίας εἶναι τέτοια, ὥστε ἄτομα πού χρήζουν προστασίας καί βοήθειας, μποροῦν νά τήν ἔχουν.

3. Τό ἔγγραφο αὐτό ὑπογράφεται ἀπό ἐννέα πρόσωπα, μεταξύ τῶν ὁποίων συγκαταλέγονται: ὁ Δήμαρχος Μανδρακίου, ὁ Ἡγούμενος τῆς Σπηλιανῆς, ὁ Γραμματέας τοῦ Κοινοῦ καί ἀκόμη ἕξι πρόσωπα, ὡς ἐπὶ τό πλεῖστον ἐξ αἵματος συγγενεῖς τοῦ ἀνήλικου Γεωργίου Κλησιάρχη.

L. ΠΩΛΗΤΗΡΙΟΝ: 22-10-1855³⁵⁷

1. Περίληψη

Ὁ Νικόλαος Ἰωάννου Μα(γ)ούλης, μετά τῆς συζύγου του Μαρίας Γεωργίου καί μέ τή σύμφωνη γνώμη τῶν παιδιῶν των, πωλοῦν τόν κελλαρότοπόν των στό Κάστρο, ὁ ὁποῖος κεῖται δυτικά τοῦ μοναστηριακοῦ ὀντά τῆς Μονῆς τῆς Σπηλιανῆς, στόν Ἡγούμενο τῆς Μονῆς τῆς Σπηλιανῆς, ἀντί τοῦ ποσοῦ τῶν ἐβδομήντα γροσίων. Καί πρὸς ἔνδειξη τῆς γενομένης πωλήσεως συνετάγη τό ἔγγραφο αὐτό.

2) Κείμενο

«1/Ὁ καί ὑποφαινόμενος Νικόλαος Ἰωάν2/νου Μαγούλης³⁵⁸, μετά τῆς συζύγου μου Μαρίας 3/Γεωργίου καί <τῶν> τέκνων μου, δηλοποιοῦμεν διά 4/τοῦ παρόντος μας, ὅτι οἰκειοθελῶς πωλοῦμεν 5/πρὸς τόν Ἡγούμενον τῆς Σπηλιανῆς τόν κελ6/λαρότοπόν μας εἰς τό Κάστρον, κείμενον πρὸς 7/δυσμὰς τοῦ Μοναστηριακοῦ ὀντά³⁵⁹, τόν πω8/λοῦμεν λέγω πρὸς τόν εἰρημένον, διά γρό9/σια ἐβδομήκοντα, ἀριθ(μός): 70 καί τοῦ λοιποῦ 10/ὁ εἰρημένος τόπος θέλη ἀκούεσθαι ἰδιοκτη11/σία τοῦ διαληφθέντος ἀγοραστοῦ μας ἀναφαί/ρετος καί παρ' οὐδενός τῶν συγγενῶν μας 12/ἀναπόσπαστος.

Ὅθεν δεδώκαμεν 13/πρὸς <τόν> ἀγοραστή μας τό παρόν ἐνυπό14/γραφον, δι' ἔνδειξιν αὐτοῦ καί ἀσφάλειαν.

15/Ἐν Νισύρῳ, τήν 22. (Ὁκτω)βρίου 1855.

357. Σ. Α., τ. Α' (1999), σ. 310.

358. Νικόλαος Μαγούλης: Τσιρπανλῆς 2018, σ. 693, 1289 καί 1461.

359. Ὀντάς, ὁ: δωματιάκι γιά ὕπνο. Σήμερα στήν Κρήτη: ὀντάς = ὄροφος οἰκίας, δωμάτιο γιά τοὺς φιλοξενούμενους.

16/Διά τόν ἀγράμματον Μαγούλη, γαμβρόν μου, τόν 17/ὑπογράφω ἐγώ, ὁ Νικόλαος Φωτίου Μιχαήλ.

18/Ἰωάννης Νικολάου Μα(γ)ούλης³⁶⁰.

19/Ὁ Δήμαρχος τοῦ Κοινοῦ Νικόλαος Σορωνιάτης.

20/Νικόλαος Ἀποστολίδης³⁶¹ παρών.

21/Κωνσταντῆς Κακίος.

22/Νικόλαος Γεωργίου παρών.

23/Ὁ τῆς Κοινότητος Γραμματεὺς Ν(ικόλαος) Νικητόπουλος.

24/Ὁ τοῦ παρόντος Γραφεὺς Ν(ικόλαος) Σακελλαρίδης».

3) Παρατηρήσεις

1. Ἡ Μονή τῆς Σπηλιανῆς, διὰ τοῦ γηραιοῦ, πολύπειρου, πεπαιδευμένου διὰ τὴν ἐποχὴ του καὶ δραστηρίου Ἡγουμένου της Ἀρχιμανδρίτου Νεοφύτου, προβαίνει στὴν ἀγορὰ κελλαρότοπου, γιὰ λογαριασμό τῆς Μονῆς τῆς Σπηλιανῆς.

2. Αὐτό μεταξύ ἄλλων ὑποδηλοῖ, ὅτι τὰ οἰκονομικά τῆς Μονῆς εἶναι ἀνθηρὰ καὶ δύναται νὰ κάνει ἀγορές καὶ νὰ ἐπενδύει χρήματα σέ ἀκίνητα, προκειμένου νὰ αὐξηθοῦν τὰ ἔσοδα τῆς Σπηλιανῆς.

ΛΙ. ΑΦΙΕΡΩΣΙΣ ΑΓΡΟΚΤΗΜΑΤΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΟΝΗΝ ΤΗΣ ΣΠΗΛΙΑΝΗΣ: 14-11-1855³⁶²

1) Περίληψη

Ὁ Νικόλαος Ἰωάννου Μαγούλης καὶ ἡ σύζυγός του Μαρία Γεωργίου Φωτίου, ἀποφασίζουν καὶ δωρίζουν στὴν Ἱερά Μονή τῆς Παναγίας τῆς Σπηλιανῆς τῆς Νισύρου ἓνα ἀγρόκτημά των, τό ὁποῖο κεῖται στὴν περιοχή Μολύβι τῆς Νισύρου καὶ αὐτό τό κάνουν γιὰ ψυχική των σωτηρία.

2) Κείμενο

«1/Διά τοῦ παρόντος μας δηλοποιούμεν οἱ 2/καὶ ὑποφαινόμενοι: Νικόλαος Ἰωάννου Μαγού3/λης καὶ ἡ σύζυγός μου Μαρία Γεωργίου Φω4/τίου, ὅτι διὰ ψυχικήν μας σωτηρίαν ἀφιερῶ5/νομεν εἰς τό Μοναστήριον τῆς Παναγίας 6/Σπηλιανῆς, τὴν εἰς τό Μολύβι τάβλαν μας,

360. Ἰωάννης Νικολάου Μαγούλης ἢ Μαούλης: Τσιρπανλῆς 2018, σ. 693 καὶ 1464.

361. Χαζῆ Νικόλαος Ἀποστολίδης: [*1808 ; ± 1893]. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 51 καὶ 1349-1352.

362. Σ. Α., τ. Α' (1999), σ. 314.

7/κειμένην μεταξύ Ἰωάννου Φασουλαρῆ³⁶³ 8/καί Γεωργίου πα(πᾶ) Ἰωάννου³⁶⁴ καί τοῦ λοι9/ποῦ ἡ εἰρημένη τάβλα, μετά τῆς μάνδρας, 10/θέλη ἀκούεσθαι ἰδιοκτησία τῆς Παναγίας 11/Σπηλιανῆς, ἀναφαίρετος καί παρ' οὐδε12/νός τῶν κληρονόμων μου ἀναπόσπαστος.

13/Ὅθεν δίδωμεν τό παρόν μας πρὸς 14/τόν αὐτῆς Ἡγούμενον, δι' ἐνδειξιν καί 15/ἀσφάλειαν.

16/Ἐν Νισύρῳ, τῇ 14. (Νοεμ)βρίου 1855.

17/Νικόλαος Μαγούλης καί ἡ σύζυγός μου 18/Μαρία Γεωργίου, ὑποφαινόμεθα διὰ 19/τοῦ υἱοῦ μας Ἰωάννου, ὡς ἀγράμματοι.

20/[Μανουήλ] Οἰκονόμου³⁶⁵, μαρτυρῶ.

21/Χ(αζῆ) παπᾶ Νικήτας, μαρτυρῶ.

22/πα(πᾶ) Γεώργιος Χ(αζῆ)-Γιαννάκης³⁶⁶ παρών.

23/Ὁ τοῦ παρόντος Γραφεύς Ν(ικόλαος) Σακελλαρίδης».

3) Παρατηρήσεις

1. Οἱ κάτοικοι τῆς Νισύρου διεκρίνοντο ἀνέκαθεν γιὰ τὴν εὐσέβειά των καί τὴν ἐκδήλωση παντοιοτρόπως τῆς ἀφοσίωσής των πρὸς τὴν Ἐκκλησία καί τὰ Ἱδρύματα αὐτῆς. Καί στὴν παρούσα περίπτωση τό ζεύγος Ἰωάννου καί Μαρίας Μαγούλη προβαίνουν στὴν ἀφιέρωση ἑνός ἀγροκτήματος αὐτῶν στὴν Ἱερά Μονή τῆς Σπηλιανῆς, γιὰ ψυχική των σωτηρία. Στὴν περίπτωση αὕτη ἡ Μονή ἀναλαμβάνει τὴν ὑποχρέωση, νὰ μνημονεῦει κατὰ τὴν τέλεση τῆς Θείας Λειτουργίας τὰ ὀνόματα τῶν δωρητῶν, εἴτε αὐτοὶ εὐρίσκονται στὴ ζωὴ, εἴτε ἔχουν ἀποθάνει.

2. Γραφέας τοῦ ἀφιερωτηρίου αὐτοῦ ἐγγράφου εἶναι ὁ Νικόλαος Σακελλαρίδης.

363. Ἰωάννης Φασουλαρῆς: 1) Ἰωάννης Φασουλαρῆς τοῦ παπᾶ Γεωργίου. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 495, 1131 καί 1519. 2) Ἰωάννης Φασουλαρῆς τοῦ παπᾶ Κωνσταντίνου: Τσιρπανλῆς 2018, σ. 443, 1060, 1356 καί 1519.

364. Γεώργιος παπᾶ Ἰωάννου: Τσιρπανλῆς 2018, σ. 498, 1039 καί 1483.

365. Ἐμμανουήλ ἢ Μανουήλ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου: Τσιρπανλῆς 2018, σ. 569, 1358-1360 καί 1477.

366. Παπᾶ Γεώργιος Χαζῆ-Γιαννάκης ἢ Καζαβῆς: Τσιρπανλῆς 2018, σ. 858 καί 1523.

ΛΠ. ΠΩΛΗΤΗΡΙΟΝ: 15-12-1855³⁶⁷

1. Περίληψη

Ὁ Ἑγούμενος τῆς Σπηλιανῆς Ἀρχιμανδρίτης Νεόφυτος, ὡς ἐκ-
πρόσωπος τῆς Μονῆς του, πωλεῖ, ἔναντι τοῦ ποσοῦ τῶν εἴκοσι
(20,00) γροσίων, πρὸς τὸν Νικόλαο Μαγούλη μέρος ἐπάνω ἀπὸ τὸν
τοῖχο τῆς Μαγδαληνῆς, προκειμένου ὁ ἀγοραστής νὰ κατασκευά-
σει ἓνα φοῦρνο.

2) Κείμενο

«1/Διὰ τοῦ παρόντος ἐνυπογράφου 2/δηλοποιῶ, ὁ καὶ ὑποφαινό-
μενος Ἑγούμενος τῆς 3/Παναγίας Σπηλιανῆς, ὅτι πωλῶ πρὸς τὸν
κύ4/ριον Νικόλαον Μαγούλην³⁶⁸ μέρος ἐπάνω5/θεν τοῦ τοίχου Μα-
γδαληνῆς, διὰ νὰ κάμη 6/φοῦρνον, τοῦ ὁποίου τὴν μπούκαν³⁶⁹ θέλει
7/κάμη ἐπάνω εἰς τὸ δωμάτιόν του.

Τὸ 8/πωλῶ λέγω πρὸς τὸν εἰρημένον Νικόλαον 9/διὰ γρόσια
εἴκοσι, ἀριθ(μός): 20 καὶ τοῦ λοι10/ποῦ ὁ εἰρημένος τόπος, μόνον
<τοῦ> φοῦρνου, θεω11/ρεῖται κτῆμα του ἀναφαίρετον καὶ παρ' 12/
οὐδενός τῶν διαδόχων μου ἀναπόσπαστον.

13/Ὅθεν τούτου ἔνεκα δίδω τὸ παρόν 14/πρὸς τὸν ἀγοραστήν
μου Νικόλαον [Μαγούλην] δι' ἑν15/δειξιν καὶ ἀσφάλειαν.

16/Ἐν Νισύρῳ, τὴν 15. Δ(εκεμ)βρίου 1855».

3) Παρατηρήσεις

1. Τὸ ἔγγραφο αὐτό, τὸ ὁποῖο ἐπέχει θέση συμβολαίου ἀγορο-
πωλησίας, εἶναι σύντομο, λιτό, σαφές καὶ περιέχει τὰ οὐσιώδη.

2. Δέν ἀναφέρεται ποῖος ἦταν ὁ Γραφέας τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ.
Τὸ κείμενο εἶναι γραμμένο μέ ιδιαίτερη ἐπιμέλεια καὶ σχεδόν χωρὶς
σφάλματα συντακτικά ἢ ὀρθογραφικά, συνεπῶς ὁ συντάκτης καὶ
γραφέας αὐτοῦ ἦταν ἰκανός χειριστὴς τοῦ ἑλληνικοῦ λόγου.

2. Τὸ ἔγγραφο δέν ὑπογράφεται ἀπὸ τὸν πωλητὴ καὶ τὸν ἀγο-
ραστή, ἐπίσης ἀπουσιάζουν οἱ ὑπογραφές μαρτύρων.

367. Σ. Α., τ. Α' (1999), σ. 315.

368. Νικόλαος Μα(γ)ούλης: Τσιρπανλῆς 2018, σ. 693, 1289 καὶ 1461.

369. Μπούκα, ἢ: τὸ στόμα, τὸ στόμιο, τὸ ἄνοιγμα τοῦ φοῦρνου.

**ΛΙΠ. ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΑΡΙΑΣ ΠΑΤΡΙΚΗ ΠΡΟΣ ΤΟΝ
ΗΓΟΥΜΕΝΟΝ ΤΗΣ ΣΠΗΛΙΑΝΗΣ ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗΝ
ΝΕΟΦΥΤΟΝ: 18-12-1855³⁷⁰**

1. Περίληψη

Ἡ Μαρία Ἰωάννου Πατρίκη ἔχει διαφορές οἰκονομικῆς φύσεως μέ τόν ἀδελφό της Γεώργιο Μουστάκα, ὁ ὁποῖος ἐπὶ τοῦ παρόντος εὐρίσκεται ἐκτός Νισύρου. Ἐκείνη πρόκειται νά ὑπανδρεύσει τή θυγατέρα της Μορφινή (Εὐμορφία) καί ἐνδιαφέρεται γιά τή σύνταξη τοῦ σχετικοῦ Προικοσυμφώνου.

Ὅμως, ἐπειδὴ ὁ ἀδελφός της Γεώργιος ἔχει προβεῖ σέ σχετικές ἐνέργειες σέ βάρος της, ἀπό τόν μῆνα Αὐγουστο τοῦ ἔτους 1855, ἐμποδίζεται ἡ σύνταξη τοῦ ἐν λόγῳ Προικοσυμφώνου. Ἡ Μαρία Πατρίκη ἀπευθύνεται μέ τό παρόν ἔγγραφο στόν Ἡγούμενο τῆς Σπηλιανῆς Ἀρχιμανδρίτη Νεόφυτο, ὁ ὁποῖος εἶναι γνώστης τῆς σχετικῆς ὑποθέσεως καί τοῦ γνωρίζει, ὅτι ὅταν ἐπιστρέψει στή Νίσυρο ὁ ἀδελφός της Γεώργιος, θά μπορούσε παρουσίᾳ καί τῶν δύο νά διευθετηθεῖ ἡ μεταξύ των ὑφιστάμενη διαφορά, διότι καί ἡ ἴδια ἐγείρει οἰκονομικές ἀπαιτήσεις σέ βάρος τοῦ ἀδελφοῦ της αὐτοῦ.

2) Κείμενο

«1/Πανοσιώτατε, Ἄγιε Καθηγούμενε καί Ἐπίτροπε 2/τοῦ Ἁγίου Ρόδου³⁷¹, ἑδαφικῶς προσκυνῶ σε.

3/Παρ' ἐλπίσαμεν ἤδη, νά μή φέρη τό 4/Γραμματίον ὁ πα(πᾶς) Ἑμ(ανουήλ) Σακλαρίδης³⁷², τόν ὁποῖον εἰ5/χον προσκαλέση, διά νά παρευρεθῇ εἰς τό Προικοσύμ6/φωνον τῆς θυγατρός μου [Μορφινῆς-Εὐμορφίας], εἰς τό ὁποῖον νά προβάλῃ <ἀντιρρήσεις> 7/ὁ αὐτάδελφός μου Γεώργιος [Μουστάκας]³⁷³, ὅτι εἶμαι ὑποχρεωμένη διά 8/νά πληρώσω τό ἀναλογοῦν μητρικόν μου 9/χρέος καί οὕτω νά ὑπανδρεύσω καί προικοδοτήσω τήν 10/θυγατέραν μου [Μορφινή], μ' ὅλον ὁποῦ μόνον ἡ Πανοσιότης 11/σου γνωρίζει [ἐπακριβῶς] περί τῆς ὑποθέσεώς μου.

12/Ἐγώ, κατά τό Προικοσύμφωνον, εἰς τό ὁποῖ13/ον τώρα ἀνα-

370. Σ. Α., τ. Α' (1999), σ. 316.

371. Πρόκειται γιά τόν Ἡγούμενο τῆς Σπηλιανῆς Ἀρχιμανδρίτη Νεόφυτο Ἱερομνήμονος ἢ Ζαμπέτογλου.

372. Σακλαρῆς ἢ Σακλαρίδης: οἰκ., Τσιρπανλῆς 2018, σ. 46, 1302 καί 1500.

373. Βλ. ἔγγραφον ἀρ. XLVIII, τῆς 22-08-1855.

φέρομαι, απαιτῶ παρ' αὐτοῦ ἀκόμη τόκους 14/καί οἱ ὅποιοι λείπουν ἀπό τό Προικοσύμφωνόν μου, ὥ15/στε, ἐάν ὁ ἀδελφός μου εὕρισκεται ἀκόμη ἐνταῦθα καί 16/ἔκαμε ταῦτα, τά ὅποια εἶδον ὅτι ἔκαμεν εἰς τήν 17/Πανοσιότητά σας, ἀπό τήν 22αν τοῦ παρελθόντος Αὐ18/γούστου (1855)³⁷⁴, ἐμποροῦσα καί ἐγώ νά ἀναφερθῶ εἰς ἐκεῖνον ἢ 19/τέλος πάντων, ὅπως ἡδυνάμην, πρὸς ἀποπεράτωσιν τῆς 20/ρηθείσης ὑποθέσεώς μου.

21/Διό, μή δυναμένη νά κάμω διαφορε22/τικά, σᾶς ἀπαντῶ μόνον μέ ταῦτα, ὅταν θά 23/φθάσῃ ὁ ἀδελφός μου Γεώργιος [Μουστάκας] καί τότε κρινόμεθα, 24/ὅπως ἐγώ (ἐλπίζω).

25/Καί οὕτω ὑποφαίνομαι, Μαρία Ἰ(ωάννου) Πατρίκη³⁷⁵.

26/Ἐν Νισύρῳ, 27/τὴν 18. Δεκεμβρίου 28/1855. Χαρίτος Δημήτριος μάρτυρας παρών».

3) Παρατηρήσεις

Τό κείμενο τῆς ἐπιστολῆς εἶναι ἐπιμελημένο, εὐανάγνωστο καί χωρίς σφάλματα, ὅμως δέν ἀναφέρεται ὁ συντάκτης καί γραφέας αὐτοῦ.

LIV. ΑΠΟΔΕΙΞΙΣ ΠΕΝΤΕ ΧΙΛΙΑΔΩΝ (5.000,00) ΓΡΟΣΙΩΝ:

3-07-1856³⁷⁶

1. Περίληψη

Ὁ Νικόλαος Ἀντωνίου, ὁ ὅποιος κατάγεται ἀπὸ τὴ νῆσο Χάλκη τῆς Δωδεκανήσου, εὕρισκεται στή Νίσυρο καί δανεῖζεται ἀπὸ τόν Γεώργιο Χαζῆ Ἐμμανουήλ Οἰκονόμου τό ποσόν τῶν πέντε χιλιάδων (5.000,00) γροσιῶν σέ μετρητά, ποσό σημαντικό γιά τήν ἐποχή αὐτή, μέ ἐτήσιο τόκο 18%. Ὁ δανειζόμενος ὑποθηκεύει ἓνα ἀνεμόμυλο ἰδιοκτησίας του, ὁ ὅποιος κεῖται στή νῆσο Χάλκη τῆς Δωδεκανήσου.

Ὁ Νικόλαος Ἀντωνίου ὀφείλει, νά ἐπιστρέφει τά δανεισθέντα χρήματα σέ ἓνα χρόνο ἢ σέ πρώτη ζήτηση τοῦ δανειστοῦ του.

2) Κείμενο

«1/Απόδειξις διά γρόσια 5.000,00.

2/Τά ἄνω γρόσια πέντε χιλιάδες χρεωστή πλη3/ρῶσαι εἰς πρώτην

374. Ἦτοι: 29-08-1855.

375. Πατρίκης: οἰκ., Τσιρπανλῆς 2018, σ. 428 καί 1486. Βλ. καί Μαρία Ἰωάννου Πατρίκη: Τσιρπανλῆς 2018, σ. 53, 1295 καί 1486.

376. Σ. Α., τ. Α' (1999), σ. 320.

ἀναζήτησιν ἢ εἰς τὴν δια4/ταγὴν τοῦ κυρίου Γεωργίου Χ(αζῆ) Ἐμμανουήλ 5/Οἰκονόμου³⁷⁷, μετὰ παρέλευσιν ἐνός ἔτους 6/ὁ ὑποφαινόμενος, δι' ὅσα ἔλαβεν ἐξ αὐτοῦ 7/εἰς μετρητά, μέ τόκον 18 τὰ ἑκατόν (18%).

8/Διό πρὸς ἀσφάλειαν τοῦ δανειστοῦ του, ὑ9/ποθηκεύει <ὡς> ἐγγύουον τὸν εἰς τὴν πατρίδα του 10/Χάλκην (Δωδεκανήσου) ἰδιοκτησίας του ἀνεμόμυλον³⁷⁸.

Πρὸς 11/ῆσυχίαν αὐτοῦ γέγραπται ἡ παροῦσα, 12/ὑπογεγραμμένη παρ' αὐτοῦ καὶ παρὰ 13/τῶν [παρ]ευρεθέντων [μαρτύρων].

14/Ὁ 15/λαβών.

Ἐν Νισύρῳ, τῇ 3ῃ Ἰουλίου 1856.

16/Νικόλ(αος) Ἀντωνίου³⁷⁹ ὑπόσχομαι.

17/Ἡγούμενος τῆς Σπηλιανῆς³⁸⁰. Ὁ Δήμαρχος Νικό(λαος) [-----] παρών.

18/Παῦλος Γεωργίου³⁸¹ παρών.

19/Μανουήλ Μανώλακας παρών.

20/Δημήτριος Σακελλα(ρίδης) μάρτυς.

21/Μακάριος Ἱεροδιάκονος³⁸² Γραφεὺς καὶ μάρτυς».

377. Γεώργιος Χαζῆ Ἐμμανουήλ Οἰκονόμου: κατήγετο ἀπὸ τὰ Νικεῖα. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 338, 1069 καὶ 1477.

378. ΝΔ τοῦ Ἐμποριοῦ τῆς νήσου Χάλκης τῆς Δωδεκανήσου καὶ στὴν κορυφὴ ὑψώματος διατηρεῖται μέχρι σήμερα παλαιὸς ἀνεμόμυλος. Πιθανῶς πρόκειται γι' αὐτόν, ὁ ὁποῖος μνημονεύεται στό ἔγγραφο αὐτό.

379. Νικόλαος Ἀντωνίου: πατέρας του ὁ Ἀντώνιος Νικολάου. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 607, 1262 καὶ 1404.

380. Πρόκειται γιὰ τὸν Ἀρχιμανδρίτη Νεόφυτο Ἱερομνήμονος ἢ Ζαμπέτογλου, υἱὸ παπᾶ Ἀντωνίου, Ἡγούμενο τῆς Σπηλιανῆς περίπου ἀπὸ τό ἔτος 1819 ἕως τὴν 6-09-1856.

381. Παῦλος Γεωργίου: Διετέλεσε Δήμαρχος Μανδρακίου Νισύρου. Ὁ ἴδιος ὑπογράφει ὡς μάρτυρας καὶ σέ ἄλλα ἔγγραφα τοῦ Ἀρχείου τῆς Σπηλιανῆς.

382. Πιθανῶς πρόκειται γιὰ τὸν Μακάριο, υἱὸ παπᾶ Ἰωάννου Μουθούνη καὶ μετέπειτα Ἡγούμενο τῆς Σπηλιανῆς. Ὁ Μακάριος ἦταν Νισύριος καὶ ὑπῆρξε τρόφιμος τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ταξιάρχου Μιχαήλ Πανορμίτου στὴ Σύμη. Διετέλεσε ὑποτακτικός καὶ μαθητὴς τοῦ Διδασκάλου Ἱεροθέου, μετὰ τοῦ ὁποίου ὑπηρετήσε γιὰ μεγάλο χρονικὸ διάστημα στὴ Μονὴ τοῦ Πανορμίτου Σύμης.

Ὁ Μακάριος Μουθούνης διεδέχθη στὴν Ἡγουμενία τὸν Ἀρχιμανδρίτη Νεόφυτο Ἱερομνήμονος ἢ Ζαμπέτογλου, υἱὸ παπᾶ Ἀντωνίου. Ὑπηρέτησε ὡς Ἡγούμενος τῆς Σπηλιανῆς ἀπὸ τό 1856 ἕως τό 1879. Εἰδικότερα ἀναφέρεται ὡς Ἡγούμενος τῆς Σπηλιανῆς γιὰ πρώτη φορά σέ ἔγγραφο μέ ἡμερομηνία 7-09-1856 καὶ γιὰ τελευταία φορά σέ ἔγγραφο μέ ἡμερομηνία 20-07-1879. Τσιρπανλῆς 2018,

3) Παρατηρήσεις

1. Ὁ Νικόλαος Ἀντωνίου ἀπὸ τῆ Χάλκη τῆς Δωδεκανήσου, πιθανῶς ἔμπορος, εὐρίσκεται στὴ Νίσυρο καὶ δανεῖζεται σέ μετρητά τό ποσόν τῶν πέντε χιλιάδων (5.000,00) γροσίων ἀπὸ τὸν Γεώργιο Χαζῆ Ἐμμανουήλ Οἰκονόμου, ποσό σημαντικό γιὰ τὴν ἐποχὴ αὐτή, μὲ ἐτήσιο τόκο 18%.

2. Τό ὅτι ὁ δανειστής ἔχει τὴν εὐχέρεια, νὰ δανεῖζει σέ μετρητά ἓνα τέτοιου ὕψους ποσό, σημαίνει ὅτι εἶχε μεγάλη οἰκονομικὴ ἐπιφάνεια καὶ πιθανῶς ἦταν καὶ ὁ ἴδιος ἐμπορευόμενος ἢ ἐπιχειρηματίας.

3. Τό ἔγγραφο αὐτὸ εἶναι γραμμένο μὲ ἐπιμέλεια, εἶναι λιτό, σαφές, εὐανάγνωστο καὶ σχεδὸν χωρὶς λάθη, γεγονός πού ὑποδηλοῖ, ὅτι ὁ γραφέας αὐτοῦ ἦταν καλῆς παιδείας.

4. Συντάκτης καὶ γραφέας τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ εἶναι ὁ Ἱεροδιάκονος Μακάριος, πιθανῶς ὁ διάδοχος στήν Ἡγουμενία τῆς Σπηλιανῆς τοῦ Ἡγουμένου Ἀρχιμανδρίτου Νεοφύτου Ἱερομνήμονος ἢ Ζαμπέτογλου, υἱοῦ παπᾶ Ἀντωνίου, Μακάριος Μουθούνης, υἱός παπᾶ Ἰωάννου.

LV. ΑΦΙΕΡΩΣΙΣ ΟΜΟΛΟΓΙΑΣ: 15-10-1856³⁸³

1. Περίληψη

Ὁ Ἀρχιμανδρίτης Γρηγόριος, γνωστός καὶ ἀπὸ ἄλλα ἔγγραφα τοῦ Ἀρχείου τῆς Σπηλιανῆς Νισύρου, ἀφιερώνει αὐτὴν τὴν Ὁμολογία στήν Ἱερά Μονή τῆς Σπηλιανῆς διὰ ψυχικὴν του σωτηρίαν, ὅπως ὁ ἴδιος ἀναφέρει.

2. Κείμενο

«1/Ἐγώ, ὁ Ἀρχιμανδρίτης Γρηγόριος, ἀφιερώνω 2/αὐτὴν τὴν Ὁμολογίαν τοῦ κύρ Γεωργίου πα(πᾶ) Νικόλα, 3/διὰ ψυχικὴν μου σ(ω)τηρί(αν) καὶ κάνω τὸν Μανουήλ 4/Οἰκονόμον³⁸⁴ καὶ τὰ μέρη του εἰς [-----] τοῦ φό5/ρου καὶ τῶν ἐκεῖ, ντελόγος³⁸⁵.

σ. 505-506. Διάδοχος τοῦ Μακαρίου Μουθούνη στήν Ἡγουμενία τῆς Σπηλιανῆς ὑπῆρξε ὁ Ἀρχιμανδρίτης Κύριλλος Χριστοφόρου ἢ Χριστοφορίδης (*1837/1843 ± 1929). Ὁ Κύριλλος διετέλεσε Ἡγούμενος τῆς Σπηλιανῆς κατὰ τὴν περίοδο 1885-1929. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 506.

383. Σ. Α., τ. Α' (1999), σ. 318.

384. Ἐμμανουήλ ἢ Μανουήλ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου: Τσιρπανλῆς 569, 640, 675, 1358-1360 καὶ 1477.

385. Ντελόγο: ἀμέσως. Ἐκφραση ἰδιωματικὴ, ἡ ὁποία χρησιμοποιεῖται καὶ σήμερα στήν ἀνατολικὴ Κρήτη.

6/Υπογράφομαι, Ἀρχιμα(ν)δρίτ(ης) Γρηγόριος.
7/1856, Ὀκτωβρίου 15».

3. Παρατηρήσεις

1. Τό ἔγγραφο δέν διατηρεῖται σέ καλή κατάσταση καί ἡ ἀνάγνωση αὐτοῦ ἐμφανίζει ὀρισμένες δυσκολίες.

2. Συντάκτης καί γραφέας τοῦ κειμένου αὐτοῦ φαίνεται νά εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Ἀρχιμανδρίτης Γρηγόριος, ὁ ὁποῖος, ἂν κρίνομε ἀπό αὐτό, εἶχε τύχει πλημμελοῦς παιδείας.

3. Τόν Ἀρχιμανδρίτη Γρηγόριο ἐπικρίνει σέ παλαιότερη ἐπιστολή του ὁ Μητροπολίτης Ρόδου Ἰάκωβος ὁ Πάτμιος, ἐπειδή ὁ Γρηγόριος, ὅπως ἀναφέρει ὁ Μητροπολίτης, ἐψεύσθη ἐν γνώσει του, κατηγορώντας ἀδίκως τόν Κωνσταντῖνο Σακελλαρίδη ἢ Ξένο (*1800/1801 ± 1882/1883)³⁸⁶, υἱό παπᾶ Ἰωάννου Σακελλίου ἢ Σακελλαρίδου, τόν γνωστό μαθητή καί ὁπαδό τοῦ Θεοφίλου Καΐρη (*1784 ± 1853) ὡς κλέπτη, προκειμένου νά τόν μειώσει.

386. Τσιρπανλῆς 2018, σ. 506.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ἡ ἔρευνα, ἡ μελέτη, ἡ κατανόηση, ὁ σχολιασμός καί ἡ παρουσίαση πενήνταπέντε ἐγγράφων ἀπό τό Ἀρχεῖον τῆς Σπηλιανῆς Νισύρου (1835-1856), μᾶς ὁδηγεῖ μεταξύ ἄλλων στίς ἐπόμενες σκέψεις καί στά ἀκόλουθα συμπεράσματα:

Α) Γενικές παρατηρήσεις

1. Μία πολιτεία, δέν εἶναι τά τείχη της, τά οἰκοδομήματα, τά πλοῖα της κενά ἀνδρῶν καί τά ὑλικά ἐν γένει ἀντικείμενα αὐτῆς, ἀλλά οἱ ἄνθρωποι πού τήν ἀποτελοῦν, ὅπως ὀρθά εἶχε παρατηρήσει ὁ ἀρχαῖος Ἑλληνας ἱστορικός Θουκυδίδης, γράφοντας: «Ἄνδρες γάρ πόλις, οὐ τείχη οὐδὲ νῆες ἀνδρῶν κεναί». (Θουκυδίδης, *Ἱστοριῶν* Βιβλίον Ζ', 77, 6).

2. Ἡ Νίσυρος στά μέσα τοῦ 19ου αἰώνα, ἐποχή ἀπὸ τὴν ὁποία προέρχονται τά ἔγγραφα, τά ὁποία παρουσιάζονται στὴν ἐργασία αὐτή, σφύζει ἀπὸ ζωή. Οἱ κάτοικοι αὐτῆς ἀγωνίζονται καθημερινά, γιὰ νά ἐπιβιώσουν οἱ ἴδιοι καί γιὰ νά ἐξασφαλίσουν τά πρὸς τό ζεῖν τῶν οἰκογενειῶν των.

3. Οἱ κάτοικοι τῆς Νισύρου ἀντιμετώπιζαν καθημερινά πολλά καί ποικίλα προβλήματα, ὅπως ἦταν φυσικό καί ἀναμενόμενο. Συσπειρωμένοι γύρω ἀπὸ τὴ Χριστιανικὴ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καί τοὺς Κοινοτικούς θεσμούς, προσφεύγουν στοὺς ἐκπροσώπους των, ζητώντας τὴ στήριξη καί βοήθειά των καί τὴν ἐπίλυση τῶν μεταξύ των ἀναφυσόμενων διαφορῶν.

4. Μελετώντας τά ἔγγραφα τοῦ Ἀρχείου τῆς Σπηλιανῆς πληροφορούμεθα μεταξύ ἄλλων καί γιὰ τὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων τῆς Νισύρου τῶν μέσων τοῦ 19ου αἰώνα, τά προβλήματα, τά ὁποῖα ἐκεῖνοι ἀντιμετώπιζαν καί τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο τά ἐπέλυαν. Διότι, ὅπως ἔχει λεχθεῖ προσφυῶς, «πολιτισμός εἶναι ὁ τρόπος, πού οἱ ἄνθρωποι κάθε ἐποχῆς, ἀντιμετωπίζουν τίς δυσκολίες, τίς ὁποῖες συναντοῦν καί ἐπιλύουν τά καθημερινά των προβλήματα».

5. Ἐπίσης εἶναι γενικά ἀποδεκτό, ὅτι «ὁποῖος ἐπιθυμεῖ νά ἀνακαλύψει καί νά γνωρίσει σέ βάθος τὴν ταυτότητά του, θά πρέπει νά ἀνασκαλεῖ τίς ρίζες του». Ἡ ἐνασχόληση μὲ τὴ μελέτη τοῦ τρόπου ζωῆς τῶν κατοίκων τῆς Νισύρου στά μέσα τοῦ 19ου αἰώνα, μᾶς

βοηθεῖ, ὄχι μόνο νά κατανοήσουμε σέ βάθος τόν τρόπο τῆς ζωῆς των, τό ἥθος καί τήν ὅλη βιοθεωρία των, ἀλλά καί νά γνωρίσουμε καλύτερα τήν ταυτότητά μας, νά κατανοήσουμε ποιοί εἴμεθα καί πρὸς τὰ ποῦ βαδίζουμε.

6. Ἀκόμη ἀπὸ τῆ μελέτη τῶν ἐγγράφων αὐτῶν ἐπιβεβαιώνεται γιά μιὰ ἀκόμη φορά, τό ἀρχαῖο γνωμικὸ τοῦ Εὐριπίδη: «Ἀρετὴ δέ, καὶ θάνη τις, οὐκ ἀπόλλυται. Ζῇ δ' οὐκέτ' ὄντος σώματος, κακοῖσι δὲ ἅπαντα φροῦδα συνθανόνθ' ὑπὸ χθονός» (Ἡ ἀρετὴ, ἀκόμα κι ὅταν κάποιος πεθάνει, δέν χάνεται, ἀλλὰ ζεῖ ἀκόμα κι ὅταν τό σῶμα χαθεῖ, ἐνῶ τῶν κακῶν ὅλα γενικά εἶναι μάταια καί πεθαίνουν μαζί τους στό μαῦρο χῶμα).

Β) Εἰδικές παρατηρήσεις

1. Ἀπὸ τίς σωζόμενες ἐπιστολές τῶν Μητροπολιτῶν τῆς Ρόδου, Παϊσίου τοῦ Γ' (1829-1831 καί 1832-1836) καί Ἰακώβου τοῦ Πατμί-ου (1839-1856) πληροφορούμεθα μεταξύ ἄλλων καί γιά τόν τρόπο διοικήσεως, εἰδικότερα τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας καί γενικότερα τῆς Χριστιανικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἐπίσης γνωρίζουμε τὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα ἀντιμετώπιζαν οἱ τότε κάτοικοι τῆς Νισύρου καί τόν τρόπο ἐπίλυσής των.

2. Ἀπὸ τὰ σωζόμενα Προικοσύμφωνα καί ἄλλα δικαιοπρακτικά ἔγγραφα μαθαίνουμε, γιά τούς κανόνες Δικαίου πού διεΐπαν τόν ἀρραβῶνα καί τόν γάμο, τίς ἀρχές πού ἴσχυαν γιά τήν προικοδό-τηση τῶν μελλόντων νά συνάψουν γάμο, τὰ ὑλικά ἀγαθά, ἀκίνητα καί κινητά, τὰ ὁποῖα οἱ γονεῖς, κατὰ κανόνα τῆς νύμφης, ἀλλὰ ἐνί-οτε καί τοῦ γαμβροῦ, ἀκόμη καί συγγενεῖς προσέφεραν στό νέο ζεῦγος, προκειμένου νά μπορεῖ νά ἐπιβιώσει καί νά εἶναι σέ θέση νά συστήσει μία οἰκογένεια, στηριζόμενη σέ ὑγιεῖς βάσεις καί νά μπο-ρεῖ νά γεννήσει καί νά ἀναθρέψει παιδιά.

3. Σημειωτέον, ὅτι κατὰ τήν ἐποχὴ αὐτή, ὅπως καί παλαιότερα καί αὐτό συνεχίζεται καί μέχρι σήμερα, ἴσχυαν καί ἐξακολουθοῦν νά ἰσχύουν ἀρχές τοπικοῦ, ἐθιμικοῦ Δικαίου καί σύμφωνα μέ παλαιό γνωμικόν: «*Τόπου ἔθιμον, νόμου ὑπέρτερον*». Τοῦτο ἴσχυε περισ-σότερο σέ θέματα Κληρονομικοῦ Δικαίου καί προικοδοτήσεως.

4. Ἐπίσης ἀπὸ τὰ ἔγγραφα τοῦ Ἀρχείου τῆς Σπηλιανῆς Νισύρου πληροφορούμεθα γιά τίς σχέσεις τῶν Ἀρχῶν τῆς Νισύρου, Ἐκκλη-σιαστικῶν καί Κοινοτικῶν μεταξύ των καί πρὸς τήν Ὁθωμανικὴ Δι-

οίκηση, ή οποία είχε την έδρα της στη Ρόδο, αλλά και για τις σχέσεις των προς τους κατοίκους και τά καθημερινά των προβλήματα.

5. Από τά έγγραφα αυτά γνωρίζουμε ακόμη τά σχετικά προς τό πνευματικό, παιδευτικό και έν γένει μορφωτικό επίπεδο τών κατοίκων τής Νισύρου κατά τήν περίοδο αυτή, τούς φόβους, τίς προκαταλήψεις και τίς επιφυλάξεις των, καθώς και για τίς πίστεις, τίς έλπίδες, τίς προσδοκίες και τά όράματά των, τόσο για τό παρόν, όσο και για τό μέλλον τών ιδίων και τών απογόνων των.

6. Η ζωή τών ανθρώπων τής τότε έποχής ήταν στενά συνυφασμένη μέ τίς παραδοσιακές θρησκευτικές και ήθικές αρχές, ή Έκκλησία αποτελούσε τόν μόνο Όργανισμό, ό όποιος έστήριζε πνευματικά, ήθικά, ψυχολογικά, ένίστε και οικονομικά τούς Έλληνες Όρθόδοξους Χριστιανούς, διέθετε εύρειες αρμοδιότητες σέ θέματα Οικογενειακού Δικαίου, εκπαιδεύσεως, έθνικης διαπαιδαγώγησεως κ.λπ. και συνετέλεσε τά μέγιστα στή διατήρηση τής γλώσσας, τών παραδόσεων και τής έθνικης αυτοσυνειδησίας τών κατοίκων τής Νισύρου και τών Έλλήνων γενικότερα.

7. Η Μονή τής Παναγίας τής Σπηλιανής, έχουσα στό πηδάλιόν της κατά κανόνα άνδρες ύψηλου ήθους και κύρους, κατόχους ικανοποιητικής παιδείας για τήν έποχή των, διαθέτοντας μεγάλη έμβέλεια ως προς τούς στόχους των και ικανούς νά δια φωτίσουν τούς πιστούς και νά τούς καθοδηγήσουν, απέτελεσε θεσμό, κείμενο στήν κορυφή τής τότε ιεραρχικής κλίμακας τής τοπικής κοινωνίας, πολύτιμο συμπαραστάτη και βοηθό όλων τών Νισυρίων, τόσο τών μονίμων κατοίκων τής νήσου αυτής, αλλά και τών εύρισκόμενων εκτός από αυτήν.

8. Η σπουδή, ή έρευνα και ή μελέτη, σχετικά μέ τά θέματα του παρελθόντος, δέν αποτελεί απλά ακαδημαϊκή ένασχόληση μίας μικρής σχετικά ομάδας ανθρώπων, πού ένδιαφέρονται για τά περασμένα, αλλά αποτελεί θεμελιώδη προϋπόθεση για τήν επιβίωση και τήν πρόοδο ενός έθνους γενικά, διότι τό παρόν είναι γέννημα του παρελθόντος και μητέρα του μέλλοντος.

9. Από τά αναφερθέντα άνωτέρω καθίσταται κατανοητό, ότι ή μελέτη, ό σχολιασμός και ή παρουσίαση τών έγγραφων του Άρχείου τής Σπηλιανής Νισύρου αποτελεί σημαντική προσφορά στήν επιστήμη και στήν έρευνα και φωτίζει πολλές πλευρές τής ζωής τών ανθρώπων τής τότε έποχής.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ

ABME: Ἀρχεῖον τῶν Βυζαντινῶν Μνημείων τῆς Ἑλλάδος, ἔκδοσις ὑπὸ Ἀναστασίου Ὁρλάνδου.

- Ἰ. Βολανάκης, *Παλαιοχριστιανικά μνημεῖα Δωδεκανήσου* 1988: Ἰ. Βολανάκης, *Τὰ παλαιοχριστιανικά μνημεῖα τῆς Δωδεκανήσου*, Τιμητικός τόμος: «Ἀφιέρωμα εἰς τὸν Μητροπολίτην Ρόδου κ.κ. Σπυρίδωνα (Συνοδινόν, τὸν Κεφαλλήνα), ἐπὶ τῇ συμπληρώσει τεσσαράκοντα ἐτῶν ἀρχιερατείας», (Ἀθήναι 1988), σ. 311-347.
- Ἰ. Βολανάκης, *Χριστιανικά μνημεῖα Νισύρου* 1993: Ἰ. Βολανάκης, “Συμβολή στὴν ἔρευνα τῶν χριστιανικῶν μνημείων τῆς Νισύρου”. Περιοδικόν «*ΝΙΣΥΡΙΑΚΑ*», τ. 12 (Ἀθήνα 1993), σ. 305-330.
- Ἰ. Βολανάκης, *Παλαιοχριστιανικά μνημεῖα Νισύρου* 1994: Ἰ. Βολανάκης, “Τὰ παλαιοχριστιανικά μνημεῖα τῆς Νισύρου”. Περιοδικόν «*ΝΙΣΥΡΙΑΚΑ*», τ. 13 (Ἀθήνα 1994), σ. 143-164.
- Ἰ. Βολανάκης, *Ἐγγραφα Σπηλιανῆς* 2005: Ἰ. Βολανάκης, “Ἀνέκδοτα ἔγγραφα τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖον τῆς Παναγίας Σπηλιανῆς Νισύρου”. Περιοδικόν «*ΝΙΣΥΡΙΑΚΑ*», τ. 16 (Ἀθήνα 2005), σ. 257-288.
- Ἰ. Βολανάκης, *Ἐγγραφα Σπηλιανῆς* 2007: Ἰ. Βολανάκης, “Πενήντα ἀνέκδοτα ἔγγραφα τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖον τῆς Παναγίας Σπηλιανῆς Νισύρου: 1780-1837”. Περιοδικόν «*ΝΙΣΥΡΙΑΚΑ*», τ. 17 (Ἀθήνα 2007), σ. 90-150.
- Ἰ. Βολανάκης, *Φυτὰ Νισύρου* 2009: Ἰ. Βολανάκης, “Φαρμακευτικά καὶ ἀρωματικά φυτὰ τῆς νήσου Νισύρου τῆς Δωδεκανήσου”. Περιοδικόν «*ΝΙΣΥΡΙΑΚΑ*», τ. 18 (Ἀθήνα 2009), σ. 321-363.
- Ἰ. Βολανάκης, *Θεόφιλος Καΐρης* 2010: Ἰ. Βολανάκης, “Ὁ Θεόφιλος Καΐρης καὶ ἡ Νίσυρος κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα”. Περιοδικόν «*ΑΝΔΡΟΣ*», (Ἀθήνα 2010/4), σ. 120-140.
- Ἰ. Βολανάκης, *Τοιχογραφημένοι ναοὶ Δωδεκανήσου*, Β΄ 2014: Ἰ. Βολανάκης, “Τοιχογραφημένοι ναοὶ τῆς Δωδεκανήσου. Συμβολή στὴ μελέτη τῶν βυζαντινῶν καὶ μεταβυζαντινῶν μνημείων τῆς Δωδεκανήσου”. Ἑνότητα Β΄. Περιοδικόν «*ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ*», περίοδος Α΄, ἔτος ΣΤ΄, τεύχος ΙΒ΄ (Ἰούλιος-Δεκέμβριος 2014), σ. 19-214.
- Ἰ. Βολανάκης, *Ἀρχαιότητες Μικρᾶς Ἀσίας* 2020: Ἰ. Βολανάκης, “Χριστιανικὲς ἀρχαιότητες καὶ μνημεῖα τῆς νοτιοδυτικῆς Μικρᾶς Ἀσίας”. Περιοδικόν «*ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ*», τεύχος ΚΔ΄ (2020), σ. 47-140.
- Ἰ. Βολανάκης, *Ἐγγραφα Σπηλιανῆς* 2020: Ἰ. Βολανάκης, “Σαρανταπέντε ἔγγραφα τῆς ἐποχῆς τῆς Τουρκοκρατίας ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖον τῆς Ἱερᾶς

- Μονῆς τῆς Σπηλιανῆς Νισύρου τῆς Δωδεκανήσου". Περιοδικόν «ΔΩ-ΔΕΚΑΝΗΣΟΣ», τ. ΚΕ' (Ἀθήναι 2020), σ. 369-496.
- Ι. Βολανάκης, *Συμβολή Σπηλιανῆς 2021*: Ι. Βολανάκης, "Ἡ συμβολή τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Παναγίας Σπηλιανῆς στή ζωή τῆς Νισύρου ἀνά τούς αἰῶνες: 1400-2000 μ.Χ." Ἐν: Γ. Δ. Χαρτοφύλης, ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαῖος στή Νίσυρο, 4-6 Αὐγούστου 2001 (Ἀθήνα 2021), σ. 55-60.
- Διονύσιος, *Ερμηνεία 1909*: Διονύσιος ὁ ἐκ Φουρνᾶ, *Ερμηνεία τῆς Ζωγραφικῆς Τέχνης*, ἔκδοσις ὑπό Ἀθ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, Πετρούπολις 1909.
- Εὐχολόγιον τό Μέγα 1980: *Εὐχολόγιον τό Μέγα, τῆς κατά Ἀνατολάς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, ἐκδοτικός οἶκος «ΑΣΤΗΡ», Ἀθήναι 1980.
- Σ. Ἡρακλείδου, *Κώδικας Χάλκης 2019*: Σ. Ἡρακλείδου, Μητροπολιτικός κώδικας τῆς Χάλκης Δωδεκανήσου: Προικοσύμφωνα, Διαθήκες, Δωρητήρια, Πωλητήρια ἐπὶ Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, τέλη 19ου ἀρχές 20οῦ αἰῶνα, Ἀθήνα 2019.
- ΘΗΕ: Ὁρησκευτική καί Ἠθική Ἐγκυκλοπαιδεία, ἔκδοσις Ἀθ. Μαρτίνος, τόμοι 1-12 (Ἀθήναι 1962-1968).
- Ἱερά Σύνοψις 1988: *Ἱερά Σύνοψις*, ἔκδοσις τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήναι 1988.
- Ἱερατικόν 1981: *Ἱερατικόν. Αἱ Θεαί Λειτουργίαι*, ἔκδοσις τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήναι 1981.
- κ.έ.: καί ἔξῃς.
- Ἐμμ. Κωνσταντινίδης 1967: Ἐμμ. Κωνσταντινίδης, "Ρόδου Μητρόπολις", *ΘΗΕ*, τ. 10 (1967), στ. 817-820.
- ΜΕΕ: Μεγάλη Ἑλληνική Ἐγκυκλοπαιδεία, ἔκδοσις Π. Δρανδάκη, τ. 1-24 (Ἀθήναι, ἄν. χρον. ἔκδ.).
- ΝΕΑ ΔΟΜΗ: Ἐγκυκλοπαιδεία ΝΕΑ ΔΟΜΗ, Ἀθήνα, ἄν. χρ. ἐκδ.
- Ἀν. Ὁρλάνδος, Βασιλική 1 (1952) – 2 (1954): Ἀν. Ὁρλάνδος, *Ἡ ξυλόστεγος παλαιοχριστιανική βασιλική τῆς μεσογειακῆς λεκάνης*, τ. 1 (Ἀθήναι 1952), τ. 2 (Ἀθήναι 1954).
- Χρ. Παπαχριστοδούλου, Ἱστορία Ρόδου 1972: Χρ. Παπαχριστοδούλου, *Ἱστορία τῆς Ρόδου. Ἀπό τούς προϊστορικούς χρόνους ἕως τήν ἐνσωμάτωση τῆς Δωδεκανήσου (1948)*, Ἀθήνα 1972.
- πρβλ.: παράβαλε.
- Σ. Α.: Σπηλιανῆς Ἀρχεῖον. Ἀνέκδοτα ἔγγραφα (1718-1950) τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Παναγίας Σπηλιανῆς Νισύρου, τ. Α' (1718-1909), τ. Β' (1910-1950).
- Ὁδ. Σακελλαρίδης, Κ. Ξένος 1993: Κ. Ὁδ. Σακελλαρίδης, *Κωνσταντῖνος Σακελλαρίδης, ὁ μετέπειτα Κωνσταντῖνος Ξένος*, Ἀθήνα 1993.

- Β. Στεφανίδης, Ἐκκλησιαστική Ἱστορία 1959: Β. Στεφανίδης, Ἐκκλησιαστική Ἱστορία ἀπ' ἀρχῆς μέχρι σήμερον, Ἀθῆναι 1959.
συν.: συνοικία.
- Γ. Σωτηρίου, Ἀρχαιολογία 1942: Γ. Σωτηρίου, Χριστιανική καί Βυζαντινή Ἀρχαιολογία, τ. Α' (Ἀθῆναι 1942).
τοπ.: τοπωνύμιο.
- Τσιρπανλῆς 2018: Ζ. Τσιρπανλῆς, Γαμήλιες συμπεριφορές στό Αἰγαῖο. Τό παράδειγμα τῆς Νισύρου (19ος αἰ.), Ἀθήνα 2018.
- Γ. Χριστόπουλος, Φυτολογία 1990: Γ. Χριστόπουλος – Ἰω. Κ. Μπαστιᾶς, Φυτολογία, Ἐκδοτική Ἀθηνῶν, Ἀθήνα 1990.
- Β. Altaner, Patrologie 1966: Β. Altaner – Α. Stuiber, *Patrologie*. Leben, Schriften und Lehre der Kirchenväter, Freiburg – Basel – Wien 1966.
- Botanica 1998: G. Cheers, *Koenemann Verlagsgesellschaft*, Koeln 1998.
- L. Deuel, *Abenteuer Archäologie* 1974: L. Deuel, *Das Abenteuer Archäologie, Berühmte Ausgrabungsberichte aus dem Nahen Osten*. Ausgewählte und eingeleitet von Leo Deuel, Muenchen 1974.
- E. Mioni, Παλαιογραφία 1977: E. Mioni, Εἰσαγωγή στήν Ἑλληνική Παλαιογραφία, μετάφραση Ν. Μ. Παναγιωτάκη, Ἀθήνα 1977.
- H. Hobhouse, *Fünf Pflanzen* 1992: H. Hobhouse, *Fünf Pflanzen verändern die Welt*, Muenchen 1992.

ΠΕΤΡΙΔΟΥ ΓΙΟΥΛΙΑ

Αρχαιολόγος

Η ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗ ΤΟΥ ΓΥΜΝΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ
ΣΤΑ ΨΗΦΙΔΩΤΑ ΔΑΠΕΔΑ
ΑΠΟ ΤΟΝ 3ο μ.Χ. ΕΩΣ ΤΟΝ 6ο μ.Χ. ΑΙΩΝΑ*

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στό παρόν πόνημα έπιχειρήθηκε ή μελέτη καί ή έρμηνεία τών γυμνών μορφών σέ 33 έπιδαπέδια ψηφιδωτά τής Άνατολικής Μεσογείου, πού χρονολογούνται από τόν 3ο αιώνα μ.Χ. έως τόν 6ο αιώνα μ.Χ. Οί παραστάσεις χωρίστηκαν σέ τέσσερις γεωγραφικούς καταλόγους: Ελλάδα, Ιορδανία, Τυνησία καί Συρία. Η άποτύπωση έρμηνείας τών παραπάνω ψηφιδωτών χωρίζεται σέ δύο κύρια μέρη. Τό πρώτο μέρος τής έργασίας άφορᾷ τήν εικονογραφική τεκμηρίωση, σέ συσχέτιση μέ άλλες γυμνές παραστάσεις πού έχουν έντοπιστεί στην Άνατολική Μεσόγειο από τόν 3ο έως τόν 6ο αιώνα μ.Χ. Στό δεύτερο μέρος, έρευνᾶται ό χώρος τής κόσμησης, ώστε νά διασαφηνιστεί ή λειτουργία τής παράστασης μέ τό περιβάλλον πού κοσμούσε.

Σκοπός τής έργασίας εἶναι ή άναζήτηση εξέλιξης τής πορείας του γυμνού σώματος, έντός διαφορετικών περιόδων καί γεωγρα-

* Η παρούσα μεταπτυχιακή έργασία ειδίκευσης κατατέθηκε ως πρόταση γιά Διπλωματική στό Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αιγαίου, στά πλαίσια του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών: «Αρχαιολογία τής Άνατολικής Μεσογείου από τήν Προϊστορική Έποχή έως τήν Ύστερη Αρχαιότητα: Ελλάδα, Αίγυπτος, Έγγύς Άνατολή».

φικῶν περιοχῶν τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου. Ἐπιπρόσθετα, μέσω τῆς σύγκρισης τῶν παραστάσεων ἐξετάστηκε καί ἡ συχνότητα τῶν ἐπαναλαμβανομένων θεμάτων.

Ἐν κατακλείδι, οἱ γυμνές μορφές συνέχισαν ἀδιάκοπα νά ἀποτυπώνονται ἐπάνω στήν τέχνη τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου κατά τήν περίοδο τῆς Ὑστερης Ἀρχαιότητος. Χρησιμοποιήθηκαν θέματα γυμνῶν μορφῶν πού ἀντλήθηκαν ἀπό τήν ἀφήγηση τοῦ μύθου, τήν εἰκονογραφία τοῦ θαλάσσιου θιάσου, τήν ἀναπαράσταση τῶν μορφῶν τῆς Ἀφροδίτης καί τοῦ Διονύσου μέ τή συνοδεία τους, τήν αἶγλη τῶν ἀθλητικῶν παραστάσεων καί τήν ἀποτύπωση τῶν ἀποτροπαϊκῶν παραστάσεων ἢ συνδυασμό τῶν παραπάνω σέ ἓνα ψηφιδωτό. Ἄρα συμπεραίνουμε πώς οἱ γυμνές μορφές δέν ἔπαψαν νά κοσμοῦν τόν χῶρο στήν Ἀνατολική Μεσόγειο ἀπό τόν 3ο ἕως τόν 6ο αἰῶνα μ.Χ., ἰδιαίτερα τόν ἰδιωτικό, ἐνῶ ἐμφανίζονται πιά περιορισμένα στόν δημόσιο χῶρο.

ABSTRACT

In the present dissertation an attempt was made to examine and interpret nude figures in 31 mosaics of the Eastern Mediterranean, dated from the 3rd century AD to the 6th century AD. The mosaic representations were divided into four geographical catalogues – Greece, Jordan, Tunisia and Syria. In the research, the interpretation of the above mosaics was divided into two main parts. The first part of the study deals with the iconographic documentation, in relation to other nude representations found in the Eastern Mediterranean from the 3rd to the 6th century AD. In the second part, the decorative area is examined in order to clarify the representation with the space that adorned it.

The study aims to trace the evolution of the naked body in different eras and geographical areas of the Eastern Mediterranean. In addition, by comparing the performances, the frequency of repeated themes was examined.

In conclusion, nude figures were continuously incorporated into mosaic art during the period of Late Antiquity. Themes of nude figures were taken from the narrative of the myth, the iconography of the marine troupe, the depiction of deities such as Aphrodite and Dionysus with their company, the splendor of athletic displays,

and the representation of apotropaic displays, or a combination of the above in a mosaic. As a result, nude figures were not chosen to decorate floors in Eastern Mediterranean from the 3rd to the 6th century AD, especially the private space, whereas it seems to have been more limited in the public space.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Πολλά θερμά ευχαριστώ όφείλω στον επιβλέποντα καθηγητή μου Ζάρρα Νεκτάριο για όλη την υπομονή, την άμέριστη συμπαράσταση και την πλήρη καθοδήγησή του στο πόνημά μου, εντός μιάς χρονιάς μέ πολλές δυσχέρειες για την συγγραφή μιάς τέτοιας εργασίας. Οι προσδοκίες μου για τή μελέτη αυτή ήταν μεγαλύτερες, όμως ή ίδια ή πραγματικότητα του COVID-19 έφερε μείζονες επιπτώσεις στην πρόσβαση και στην αναζήτηση τής βιβλιογραφίας και του ύλικού.

Έπίσης, πολλές ευχαριστίες όφείλω στή Δρα Πλιώτα Άναστασία, μέλος ΕΔΙΠ του Άριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, ή όποία συνέβαλλε σημαντικά στον καθορισμό τής εργασίας, πού κατατέθηκε ως πρόταση για διπλωματική. Έπιπλέον, μου προσέφερε γόνιμες συζητήσεις και πληροφορίες, αλλά και εύστοχα έρωτήματα σχετικά μέ την αποτύπωση του γυμνού σώματος πάνω στα ψηφιδωτά δάπεδα τής Ανατολικής Μεσογείου. Ειδικότερα είμαι υπόχρεη στή Δρα Παπακυριακού Χριστίνα, μέλος ΕΔΙΠ του Άριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, πού μέ δέχτηκε εγκάρδια παρέχοντας μου συμβουλές και υποδείξεις σχετικά μέ την μελέτη. Άκόμα, θά ήθελα νά ευχαριστήσω τή Δρα Παναγιώτα Άσημακοπούλου-Άτζακά για την πρόσβαση και προσφορά στην προσωπική της βιβλιοθήκη στο γραφείο της στο Κ.Β.Ε.

Έπίσης, ευχαριστώ εγκάρδια την επίτιμη Έφορο Άρχαιοτήτων κα Παναγιωτοπούλου Άναστασία πού δέχτηκε νά μέ συναντήσει στή Σπάρτη για νά συζητήσουμε τό θέμα μου, εξηγώντας ποικίλες άπορίες μου και ενισχύοντας τίς γνώσεις μου μέ την παραχώρηση πολυτιμων άρθρων.

Κλείνοντας, πολλά ευχαριστώ όφείλω νά δώσω στους φίλους και συναδέλφους πού στάθηκαν και στήριξαν την προσπάθεια αυτή σέ μιά σκοτεινή περίοδο για την έρευνά μου. Ευχαριστώ την οικογένειά μου για όλη τή συμπαράσταση και πίστη πού μου προσέφερε.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στήν παρούσα εργασία θά ἐπιχειρήσουμε νά ἐρμηνεύσουμε εικονογραφικά τίς γυμνές παραστάσεις ἀπό τά ψηφιδωτά δάπεδα τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου, ἀπό τόν 3ο αἰῶνα μ.Χ. ἕως τόν 6ο αἰῶνα μ.Χ. Συνολικά, θά παρουσιαστοῦν 31 ἐπιδαπέδια ψηφιδωτά, ὅπου ἀποτυπώνονται οἱ γυμνές μορφές, διαχωρισμένα σέ τέσσερις γεωγραφικούς καταλόγους: Ἑλλάδα, Ἰορδανία, Τυνησία καί Συρία. Ἡ συγκέντρωση τῆς βιβλιογραφικῆς τεκμηρίωσης ἦταν ἓνα δύσκολο ἔργο, ἐξαιτίας τῆς πανδημίας τοῦ COVID-19, πού εἶχε ὡς ἀντίκτυπο –μεταξύ ἄλλων– τίς κλειστές ἐρευνητικές καί πανεπιστημιακές βιβλιοθήκες. Ἐπομένως, ἡ συγκεντρωθεῖσα βιβλιογραφία προέρχεται κυρίως ἀπό ψηφιακές βιβλιοθήκες καί τό διαδίκτυο.

Ἡ ἀρχική ιδέα ἦταν ἡ ἀναζήτηση τῶν κοινῶν γυμνῶν εικονογραφικῶν μοτίβων σέ διάφορες περιοχές καί σέ διαφορετικές περιόδους. Ἐξετάζοντας καί ἀναζητῶντας τό κατά πόσο οἱ γυμνές μορφές ἐπαναλαμβάνονται ἢ ἔστω ὁμοιάζουν εικονογραφικά καί μέ ψηφιδωτά ἄλλων γεωγραφικῶν περιοχῶν τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου, προτείνεται γενικά ἡ ἐξέταση τῆς ἐξελικτικῆς πορείας καί τῆς διαμόρφωσης τῶν τάσεων στίς παραστάσεις αὐτοῦ τοῦ εἴδους.

Ἐπελέγη καταρχάς ἡ παρουσίαση ὑλικοῦ ἀπό τήν περιοχή τῆς Βόρειας Ἀφρικῆς, τήν Τυνησία, χρησιμοποιῶντας τούς ἐξῆς κύριους ὁδηγούς: Blanchard-Lemée, M., Ennaifer, M., Slim, H. καί Slim, L. *Mosaics of Roman Africa: Floor Mosaics from Tunisia*, New York (George Braziller), 1996. Fantar, M. et al., (ἐπιμ.) *La mosaïque en Tunisie*, Paris (CNRS Editions), 1994. Khader Ben Abed, A. (ἐπιμ.), *Stories in Stone: Conserving Mosaics of Roman Africa: Masterpieces from the National Museums of Tunisia*. Los Angeles (Getty Conservation Institute), 2006. Ben Abed Ben Khader, A. *Tunisian Mosaics: Treasures from Africa*, Los Angeles (Getty Conservation Institute), 2006.

Ἀπό τήν Ἐπαρχία τῆς Ἀραβίας, μέ ἐπίκεντρο τήν Ἰορδανία, χρησιμοποιήθηκαν οἱ μονογραφίες τοῦ Michele Piccirillo καί εἰδικότερα οἱ: Piccirillo, M. *I mosaici di Giordania dal all' VIII secolo d.C.*, Roma (Veltro editrice), 1982. Piccirillo, M. *I mosaici di Giordania*.

Rome (Quasar), 1986. Piccirillo, M. *Chiese e mosaici di Madaba*, Jerusalem (Studium Biblicum Franciscanum, Collection maior 34), 1989. Piccirillo, M. *The mosaics of Jordan*, Amman (American Center of Oriental Research Publications no. 1), 1993.

Σχετικά με τὰ ψηφιδωτά δάπεδα τῆς Ἑλλάδας, κύριος ὁδηγός ἔρευνας ἀποτελεῖ τὸ κεφάλαιο τῆς Ἀσημακοπούλου-Ἀτζακᾶ, Π.: «Κατάλογος ρωμαϊκῶν ψηφιδωτῶν δαπέδων μέ ἀνθρώπινες μορφές στὸν ἑλλαδικό χῶρο», *Ἑλληνικά* 26. 2, 1973, 216-254, ἐνῶ συμπληρωματικά χρησιμοποιοῦνται οἱ ἀντίστοιχες πρῶτες δημοσιεύσεις τοῦ ἐκάστοτε ψηφιδωτοῦ, ἀπὸ τὸ Ἀρχαιολογικὸ Δελτίο. Ἐπιπλέον, πληροφορίες ἀντλήθηκαν καὶ ἀπὸ τὸ βιβλίο τῆς Ἀσημακοπούλου-Ἀτζακᾶ, Π. (μέ τὴ συνεργασία τῆς Πελεκανίδου Ἑλλης): *Σύνταγμα τῶν Παλαιοχριστιανικῶν Ψηφιδωτῶν Δαπέδων τῆς Ἑλλάδος, II. Πελοπόννησος-Στερεά Ἑλλάδα*, Θεσσαλονίκη 1987.

Ὅσον ἀφορᾷ στὰ ψηφιδωτά τῆς Συρίας, πολῦτιμο ὁδηγὸ ἀποτέλεσε τὸ βιβλίο τοῦ Levi, D. *Antioch Mosaic Pavements*, Princeton (Princeton University Press), 1947, ἀλλὰ καὶ οἱ μονογραφίες καὶ οἱ δημοσιεύσεις τῆς Janine Balty, στό Balty, J. *Mosaïques antiques de Syrie*, Bruxelles 1977. Balty, J. “La mosaïque antique au Proche-Orient, I. Des origines à la Tétrarchie”, *ANWR* II, Principat 12.2 Berlin - N. York 1981, 347-429. Balty, J. *La Mosaïque de Sarrîn (Osrhoène)*, Paris (Librairie Orientaliste Paul Geuthner), 1990. Balty, J. “Notes d’iconographie Dyonisiaque: La mosaïque de Sarrîn (Osrhoène)”, *MERFA* 103.1 (1991) 19-33. Τέλος, ἐξαιρετικὴ βοήθεια παρεῖχαν οἱ ἐρμηνεῖς τῆς Ἀσημακοπούλου-Ἀτζακᾶ ἀπὸ τὸ βιβλίο της: *Ψηφιδωτά Δάπεδα: Προσέγγιση στὴν Τέχνη τοῦ Ἀρχαίου Ψηφιδωτοῦ*. Ἐξὶ καὶ ἓνα κείμενα, ἀλλὰ καὶ οἱ μονογραφίες καὶ τὰ ἄρθρα τῆς Katherine Dunbabin, γιὰ τὰ ρωμαϊκά ψηφιδωτά τῆς Βόρειας Ἀφρικῆς καὶ τῆς Ἑλλάδας.

Ἡ ἐργασία χωρίζεται σέ δύο κύρια μέρη.

Τὸ **πρῶτο μέρος** περιλαμβάνει τὴν εἰκονογραφικὴ τεκμηρίωση τῶν γυμνῶν παραστάσεων, συγκριτικὰ μέ ἄλλα ψηφιδωτά πού ἔχουν ἐντοπιστεῖ στὴν Ἀνατολικὴ Μεσόγειο ἀπὸ τὸν 3ο ἕως τὸν 6ο αἰῶνα μ.Χ. Ταυτόχρονα ὁμως, ἐρευνᾶται καὶ ἡ σημειολογία μέ τὴν ὁποία ἐπιφορτίζεται ἡ κάθε μορφή πού κοσμεῖ τὸ ἐκάστοτε ψηφιδωτὸ δάπεδο. Μεγάλῃ ἐρευνητικῇ πρόκληση ἀποτέλεσαν οἱ μορφές τοῦ 3ου αἰῶνα –οἱ προερχόμενες κυρίως ἀπὸ τὴν Τυνησία, καθὼς

ένῳ στόλιζαν ρωμαϊκές ἐπαύλεις, κουβαλοῦσαν ὅμως συμβολικό φορτίο προγενέστερων εἰκονογραφήσεων, ιδίως τῆς Ἑλληνιστικῆς περιόδου. Σημειώνεται, ὅτι οἱ παραπάνω μορφές δέν ἀνήκουν στό μεταβατικό στάδιο τῆς Ὑστερῆς Ἀρχαιότητος (ὅποτε οἱ ἀρχαιότερες μορφές λειτουργοῦν μεταβατικά πρὸς τὴ νέα θρησκεία, ἐγκαταλείποντας τὸν παγανιστικό τους συμβολισμό καὶ ἐπαναπροσαρμόζοντας τὸ νόημά τους ὡς οὐδέτερα σύμβολα).

Στό **δεύτερο μέρος** τῆς ἐργασίας, ἐξετάζεται ὁ χῶρος πού κοσμοῦσε ἡ ἐκάστοτε παράσταση, προκειμένου νά καταστεῖ σαφῆς ἡ λειτουργία της, σέ σχέση μέ τὸ περιβάλλον στό ὁποῖο τοποθετήθηκε. Μεγάλο ποσοστό τῶν παραστάσεων προέρχεται ἀπὸ χώρους διασκέδασης, τὰ τρικλίνια, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ χώρους ἀνάπαυσης καὶ χαλάρωσης, ὅπως τὰ ιδιωτικά λουτρά, ἐνῳ ἀξιοπρόσεκτη εἶναι ἡ παρουσία πολλῶν γυμνῶν μορφῶν ἐντὸς τῶν ἐκκλησιαστικῶν κτηρίων. Οἱ περιορισμοὶ τῆς ἐργασίας ἀπορρέουν ἀπὸ ψηφιδωτὰ πού προκύπτουν ἀπὸ μὴ ταυτισμένους χώρους, τὰ ὁποῖα δέν ἔχουν μελετηθεῖ σέ βάθος. Ἐπίσης, σέ πολλές περιπτώσεις, τὸ συνολικὸ οἰκοδόμημα ἔχει καταστραφεῖ ἢ ἄλλοτε τὸ ψηφιδωτὸ θραύεται κατὰ τὴν ἀπόσπασή του ἀπὸ τὸν χῶρο πού τὸ φιλοξenoῦσε. Περαιτέρω, κάποια ψηφιδωτὰ δέν παρουσιάζουν τὰ ἀνασκαφικά καὶ ἀρχιτεκτονικά δεδομένα, γεγονός πού ἀφήνει ἀρκετὰ ἐρωτήματα σχετικά μέ τὴ χρήση τους στὸν χῶρο.

Τὸ παρόν πόνημα λοιπόν, φιλοδοξεῖ νά προσδιορίσει τὴ συχνότητα τῆς χρήσης τέτοιων παραστάσεων, εἰδικά στὴν περιοχή τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου κατὰ τὴν Ὑστερὴ Ἀρχαιότητα. Μετὰ καὶ τὴν ὁλοκλήρωση τοῦ κεφαλαίου τῶν συμπερασμάτων, παρατίθεται ἡ βιβλιογραφία καὶ ὁ κατάλογος τῶν ἐξεταζόμενων ψηφιδωτῶν.

1. Κατάλογος ψηφιδωτῶν παραστάσεων

1.1. Ελλάδα

Λαμία, Αρχαιολογικό Μουσείο:

Τρεῖς Χάριτες (Εἰκ. 1, 2).

Διαστάσεις: 4,15μ. x 2,35μ.¹

Χρονολόγηση: 3ος αἰῶνας μ.Χ. (240-260 μ.Χ.)

Πρόκειται γιά τμήμα τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου, τό ὁποῖο ἐντοπίστηκε τό 1983, στήν περιοχή τοῦ Ἀγίου Νικολάου Ὑπάτης, στή Β πλευρά ιδιόκτητης οἰκίας, κατά τή διάρκεια οἰκοδομικῶν ἐργασιῶν. Τμήμα τῆς νότιας πλευράς τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου εἶχε ἤδη καταστραφεῖ, ἀπό τήν κατασκευή τῆς οἰκίας.

Τό ψηφιδωτό χωρίζεται σέ δύο διάχωρα. Τό ἀνατολικό διάχωρο περικλείεται ἀπό δύο ταινίες, μία ἐξωτερική μέ τρεῖς σειρές ὑπόλευκων ψηφίδων καί μία ἐξωτερική μέ δύο σειρές μαύρων ψηφίδων. Ἀπεικονίζεται ὁδοντωτοί μαῦροι ρόμβοι πού ἐντός τους κοσμοῦνται μέ μικρότερους ρόμβους, μέσα σέ ὑπόλευκο βάθος.

Τό δυτικό διάχωρο πλαισιώνεται ἀπό δύο ταινίες καί κοσμεῖται μέ τήν παράσταση τῶν Τριῶν Χαρίτων σέ λευκό βάθος. Ἐξωτερικά ἀποδίδεται βλαστόσπειρα λευκῶν ψηφίδων σέ μαῦρο βάθος. Ἐσωτερικά ἀποδίδεται ἀπό τρεῖς σειρές πολύχρωμου πλοχμοῦ. Τό σωζόμενο μήκος εἶναι 1,47μ. καί πλάτος 1,931μ. Οἱ Χάριτες –γυμνές, ὀρθιες, πιλοφοροῦσες καί νεαρές– ἀπεικονίζονται σέ χορευτικό σύμπλεγμα. Ἡ μεσαία ἀποδίδεται μέ τήν ὀπίσθια ὄψη καί ἔχει τήν χαρακτηριστική στάση μέ τά νῶτα στραμμένα πρὸς τόν θεατή, τό κεφάλι καί τό βλέμμα της εἶναι στραμμένο πρὸς τά δεξιὰ.

Οἱ ἄλλες δύο Χάριτες, ἐκατέρωθεν της, εἰκονίζονται μετωπικά. Ἡ ἀριστερή δέν διατηρεῖται παρά μόνο ἀποσπασματικά: τμήμα τοῦ κεφαλιοῦ πού φοράει σκούφο, μικρό τμήμα τοῦ ἀριστεροῦ της ὤμου καί μέρος τῶν πλευρῶν της. Ἐπίσης, διατηροῦνται τά δάχτυλα τοῦ

1. Συμπληρώνοντας τό πλαίσιο μέ τίς βλαστόσπειρες τοῦ ψηφιδωτοῦ οἱ πραγματικές διαστάσεις τοῦ ψηφιδωτοῦ θά ἦταν 1,90μ. x 2,19μ.

ἀριστεροῦ ἄνω ἄκρου της πού ἀκουμποῦν στὸν ὦμο τῆς μεσαίας μορφῆς. Τό κεφάλι της μᾶλλον ἦταν στραμμένο πρὸς τὰ ἀριστερά –ὅπως καί τῆς δεξιᾶς Χάριτος– προκειμένου νά ἐπιτευχθεῖ ἡ συμμετρία στὸν χώρο τῶν τριῶν νεαρῶν. Ἡ δεξιὰ Χάρις μέ τό κεφάλι στραμμένο πρὸς τὰ ἀριστερά, ἔχει τό ἀριστερό λυγισμένο χέρι της νά ἐφάπτεται μέ τό χέρι τῆς μεσαία Χάριτος.

Βιβλιογραφία: Ροζάκη, Τρεῖς Χάριτες, 132-141, εἰκ.1-2. Touchais, Chronique 1985, 710, εἰκ. 65-66. Kankeleit, Griechenland, 69-70, Kat. no. 39 καί I, Taf. 12-15.

Κεφαλλονιά, Σκάλα (Μιάμπελη):

Προσωποποίηση τοῦ Φθόνου (Εἰκ. 3, 4).

Διαστάσεις: 7,50μ. x 1,56μ. – ἐξωτερικό πλαίσιο ταινίας: 0,50μ.

Χρονολόγηση: α' μισό 3ου αἰῶνα μ.Χ.²

Ἀναπαρίσταται ὁ Φθόνος ὡς γυμνός ἄνδρας, νά κατασπαράζεται ἀπό ἄγρια θηρία. Ἐντοπίστηκε κάτω ἀπό τὰ ἐρείπια παρεκκλησίου τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου³, σέ παραθαλάσσια θέση τοῦ χωριοῦ Σκάλα (Μιάμπελη) τῆς Κεφαλλονιάς, κοσμοῦσε προθάλαμο ἀγραέπαυλης. Τό ψηφιδωτό παρουσιάζει μεγάλες φθορές. Ἐξωτερικά ἀποτελεῖται ἀπό πλαίσιο λευκοῦ χρώματος μέ συνεχόμενους ρόμβους. Ἀκολουθοῦν τὰ συνεχῆ βαθμιδωτά τρίγωνα, μέ κορυφή πρὸς τὰ κάτω.

Ἐκατέρωθεν τῆς κεντρικῆς παράστασης εἰκονίζονται δύο ὅμοια ὀρθογώνια μέ γεωμετρική διακόσμηση τὰ ὁποῖα πλαισιώνονται μέ ταινία ἀπό συνεχῆ βαθμιδωτά τρίγωνα πρὸς τὰ πάνω. Ἀλυσοειδῆς πλοχμός περιτρέχει τήν κεντρική σκηνή τῆς προσωποποίησης τοῦ φθόνου καί τῶν ὀρθογωνίων.

2. Kondoleon, Domestic, 332. Γιά τή χρονολόγηση σχετικά μέ τήν ἀνάλυση τοῦ γεωμετρικοῦ μοτίβου: Salies, G. "Römische mosaiken in Griechenland". *Bofbb* 186. 1986, σελ. 276-278.

3. Ἡ ὑπαρξη τῶν ἐρείπων τῆς οἰκίας καί τῶν ψηφιδωτῶν ἦταν γνωστά ἀπό παλαιότερες ἀναφορές ἀπό τόν Goodison καί τόν Riemann. Goodisson, W.A. 1822, *A historical and topographical essay upon the islands of Corfu, Leucadia, Cephalonia, Ithaca and Zante*. London, σελ. 141. καί Riemann, O. 1879, *Recherches archéologiques sur le îles Ioniennes II: Céphalonie*. Paris. Σελ. 57-59. Μάλιστα ὁ Goodisson ἀναφέρει τήν ὑπαρξη ἐρείπων τοῦ βαλανείου, δυστυχῶς δέν σώζεται πλέον ἐξαιτίας τῆς κατασκευῆς τῆς δεξαμενῆς τό 1822, ἀλλά καί τῆς ἐντονῆς ἀγροτικῆς δραστηριότητος. Μαρινᾶτος, Ἐπιγράμματα, 354-357. Καλλιπολίτης, Κεφαλληνία, 2-3.

Ἡ παράσταση ἀναπαριστᾷ γυμνό, ἀγένειο, ὄρθιο καί μετωπικό ἄνδρα, μέσα σέ λευκό βάθος. Τά πόδια του εἶναι ἐνωμένα, σχεδόν κολλημένα· τά χέρια εἶναι σταυρωτά καί ἀγκαλιάζουν ἀρκετά σφιγμένα τόν λαιμό του· τό κεφάλι κλίνει ἐλαφρῶς πρὸς τὰ ἀριστερά καί φέρει φθορά στό ἀριστερό μάτι του· τό πρόσωπό του ἔχει στρογγυλό σχῆμα καί τό μαῦρο χρῶμα περιγράφει τά φυσικά χαρακτηριστικά του· ἡ κόμη χαρακτηρίζεται ἄτακτη καί τό μήκος τῶν μαλλίων φτάνει τό ὕψος τοῦ λαιμοῦ.

Ἀποδίδεται ἡ σκηνή ἐπίθεσης ἀπὸ τέσσερα αἰλουροειδή –δύο λεοπαρδάλεις, ἓνα λιοντάρι καί μιᾶς τίγρης– τά ὁποῖα ἀναπαρίστανται νά στηρίζονται στά πίσω πόδια τους. Τό ζεῦγος τῶν λεοπαρδάλεων εἰκονίζεται ἐκατέρωθέν τοῦ ἀνδρός, σέ ἐραλδική στάση καί κάθετη προβολή, μέ τό κάθε ζῶο νά πατάει σέ βάθρο καί νά δαγκώνει τοὺς ὠμους τοῦ ἀνδρα, πλήττοντας τό στέρνο του. Ἡ δεξιὰ λεοπάρδαλη ἔχει τήν οὐρά της πρὸς τὰ κάτω, σέ ἀντίθεση μέ τὰ ἄλλα τρία ἄγρια ζῶα, τῶν ὁποίων τείνει πρὸς τὰ πάνω. Κάτω εἰκονίζεται τίγρης, τό κεφάλι τῆς ὁποίας δέν διατηρεῖται ἀκέραιο, ἐνῶ τὰ νύχια της ἐπιφέρουν πλῆγμα στόν δεξιό μηρό τοῦ ἀνδρα. Στά δεξιὰ τῆς σκηνῆς, εἰκονίζεται λιοντάρι νά δαγκώνει τό δεξιό μηρό τοῦ ἀνδρός, κοντά στό ὕψος τῆς λεκάνης του καί νά γραπώνει μέ τὰ νύχια του τμήμα τοῦ μηροῦ τῆς ἀνδρικής μορφῆς, τῆς ὁποίας μάλιστα ἡ κοιλία ἔχει κατασπαρχθεῖ καί εἶναι ἀνοιχτή. Παρατηρεῖται ἐπιμέλεια στήν ἀπόδοση τῶν μυῶν τοῦ ζώου. Ὁ ἀνδρας καί τά δύο ζῶα πατᾶνε στό ἔδαφος. Οἱ σκιές τοῦ ἀνδρός καί τοῦ λιονταριοῦ ἀναπαρίστανται μέ σκοῦρο χρῶμα, ἐνῶ μέ κόκκινο χρῶμα ἀποτυπώνεται τό αἶμα πού ρεῖ ἀπὸ τό στέρνο τοῦ ἀνδρός, ὅπως ἀπὸ τόν μηρό του καί τήν κνήμη του.

Κάτωθεν τῆς παράστασης, σέ λευκό βάθος, ἀναπτύσσεται δωδεκάστιχη ἐπιγραφή (διαστάσεων: 1,05μ. x 0,48μ.), μέ μαῦρα γράμματα καί φύλλα κισσοῦ νά δηλώνουν τό τέλος τοῦ στίχου⁴

1 ὦ Φθόνε · καί σου τήνδε ὀλοῆς

2 φρενὸς εἰκόνα γράψε/

3 ζωγράφος · ἦν Κράτερος θήκα

4 το λαϊνέην.

5 οὐχ ὅτι τειμ[ή]εις σὺ μετ' ἀνδρά-

6 σιν, ἀλλ' ὅτι θνητῶν /

4. IG IX 1, 4, 1498 (<http://pom.bbaw.de/ig/>)

7 ὄλβοις βασκ[α]ίνων σχῆμα τό-
 8 δε ἀμφεβ[ά]λου·/
 9 Εστα[θι] δ[ή] πάντεσσιν ἐνώπιος
 10 ἔσταθι, τλήμων, /
 11 τηκεδόνος φθονερῶν δεῖγμα
 12 φέρων στύγιον.

Βιβλιογραφία: Μαρινᾶτος, Ἐπιγράμματα, 355-361. Robert – Robert, Bulletin épigraphique, 164, ἀρ. 188. Daux, Chronique, 727-728. Καλλιπολίτης, Κεφαλληνία, 1-3, 12-18. πίν. 3-5. Daux, Céphalonie, 636-638. Ἀσημακοπούλου-Ἀτζακᾶ, Ρωμαϊκά ψηφιδωτά, 218-219. Dunbabin – Dickie, Phthonos, 7-10, 19-30, πίν.1-2. Kondoleon, Domestic, 332, εἰκ. 202. Neira, Sacrificios, 77-79.

Σπάρτη, Ἀρχαιολογικό Μουσεῖο: Ὁ Περσέας ἀποκεφαλίζει τὴν Μέδουσα (Εἰκ. 5).

Χρονολόγηση: β' μισό 3ου αἰῶνα μ.Χ.

Στό οἰκόπεδο Χατζάκου ἐντοπίστηκε σκηνή ἀπὸ τὸν μῦθο τοῦ Περσέα. Κεντρικός πρωταγωνιστής τῆς παράστασης εἶναι ὁ Περσέας, ὁ ὁποῖος ἀπεικονίζεται ὄρθιος μέ τὰ πόδια σέ διάταξη, φορῶντας μανδύα. Παρατηρεῖται ἡ στροφή τοῦ κεφαλιοῦ του πρὸς τὰ ἀριστερά, ὥστε νά ἀποφύγει νά ἀντικρύσει τό βλέμμα τῆς Μέδουσας. Τό ἀγένειο πρόσωπό του καταδεικνύει τή νεαρή του ἡλικία, ἐνῶ ὁ κορμός του εἶναι μυώδης. Στό δεξιὸ χέρι του κρατᾷ μηνισκοειδὴ μαχαίρι, μέ τό ὁποῖο ἀποκεφαλίζει τὴν Μέδουσα, ἡ ὁποία εἶναι πεσμένη στό ἔδαφος, στά δύο της γόνατα.

Ὅπισθεν τοῦ Περσέα, στέκεται ἡ θεά Ἀθηνᾶ, ἡ ὁποία βαστάει ψηλά τὴν ἀσπίδα μέ τὰ δύο της χέρια, ὥστε ὁ Περσέας νά ἀποφύγει τό πετρωμένο βλέμμα τῆς Μέδουσας. Ἀκριβῶς πίσω ἀπὸ τὴν μορφή τῆς Μέδουσας, βρίσκεται τό κεφάλι τοῦ Πήγασου. Δίπλα του ἡ προσωποποίηση τῆς Λιβύης, ἐκεῖ πού πιθανότατα ἔλαβε χώρα ὁ μῦθος.

Ὅλες οἱ παραπάνω μορφές ταυτίζονται ἀπὸ τίς ἐπιγραφές τους, ἄνω καί κάτω τῆς παράστασης. Δεξιὰ καί κάτω στήν παράσταση, πιθανῶς εἰκονίζονται ὁ Χρυσάωρ καί ἡ πηγὴ Καλλιρόη⁵. Τό ψηφιδωτό πλαισιωνόταν ἀπὸ πολλαπλά γεωμετρικά μοτίβα.

5. Τὴ συγκεκριμένη πληροφορία τὴν ὀφείλω στήν ἐπίτιμη Ἔφορο Ἀρχαιοτήτων Παναγιωτοπούλου Ἀναστασία, τὴν ὁποία εὐχαριστῶ.

Βιβλιογραφία: Panayotopoulou, Sparta, 116-117, εἰκ. 10.5. Panagiotopoulou, Méduse, 376, 378, εἰκ. 21.

**Σπάρτη, Ἀρχαιολογικό Μουσείο:
Καλλωπισμός τῆς Ἀφροδίτης (Εἰκ. 6).**

Διαστάσεις: 1,80μ. x 1,98μ.

Χρονολόγηση: τέλη 3ου αἰῶνα μ.Χ. (Παναγιωτοπούλου).

Τό ψηφιδωτό, γιά τό ὁποῖο δέν ὑπάρχουν ἐπαρκεῖς πληροφορίες ὡς πρός τήν τοποθεσία καί τή χρήση τοῦ κτηρίου πού κοσμοῦσε, ἐντοπίστηκε στό οἰκόπεδο Περγάντη, φέρει παράσταση μέ θέμα τόν καλλωπισμό τῆς θεᾶς Ἀφροδίτης.

Ἡ θεά, τῆς ὁποίας δέ σώζεται τό κεφάλι, ἀναπαρίσταται ὄρθια, μετωπική, μέ ἀκάλυπτο στήθος. Τό ἄνω μέρος τοῦ κορμοῦ της εἶναι γυμνό, ἐνῶ οἱ μηροί της περιτυλίγονται ἀπό ἱμάτιο, τό ὁποῖο συγκρατεῖ μέ τό ἀριστερό της χέρι.

Τό δεξιὸ πόδι της προβάλλει ἐλαφρῶς πρὸ μπροστά ἀπὸ τό ἀριστερό. Τό σῶμα της κοσμεῖται μέ μπλέ ἀλυσίδες, πού διασταυρῶνεται στό στήθος τῆς θεᾶς καί ψέλια στόν ἀριστερό καρπὸ καί βραχίονά της· τό δεξιὸ χέρι δέν διατηρεῖται. Δεξιὰ εἰκονίζεται πεσσίσκος καί ἐπάνω του βρίσκεται ἡ ἀνοιχτὴ κοσμηματοθήκη.

Ἡ μορφή τῆς θεᾶς περιστοιχίζεται ἀπὸ τέσσερις γυμνοὺς Ἑρωτιδεῖς (ὅλες οἱ μορφές τῆς παράστασης, ἀποδίδονται μέ σκίαση στά πέλματά τους). Ἀριστερά κάτω, ὄρθιος ὁ ἕνας Ἑρωτιδέας κρατᾷ κυανὴ λεκανίδα. Δεξιὰ, ἕτερος Ἑρωτιδέας, γονατιστός, φέρει μέ τὰ δύο χέρια του τό σανδάλι τῆς θεᾶς, ὥστε νά τή βοηθήσει νά τό φορέσει. Ὁ τρίτος Ἑρωτιδέας, πᾶνω δεξιὰ, φέρει τόν περίπατο τῆς θεᾶς καί πλάι του ὁ τέταρτος ἀναπαρίσταται μέ τό τόξο του· σημειώνεται ὅτι δέν γνωρίζουμε τόν ἀκριβή ρόλο του στήν παράσταση. Οἱ μορφές τῶν Ἑρωτιδέων στά δεξιὰ, σώζονται μόνο κατὰ τό ἥμισυ τοῦ σώματός τους.

Παραστάδα ὀριζε τόν ὑπαίθριο χῶρο, ὕπαρξη διαφόρων ἀνθέων, ὅπως κρίνα, παπαροῦνες καί ἐλικοειδῆ φυτά. Ὅπισθεν τῆς σκηνῆς στερεώνεται ἓνα παραπέτασμα.

Βιβλιογραφία: Panagiotopoulou, Aphrodite, 74-75. Kankeleit, Griechenland, Kat. no. 198. Παπαποστόλου, Ψηφιδωτά Πατρῶν, 247-248. Papapostolou, Patras, 65-66, εἰκ. 76.

**Πάτρα, Αρχαιολογικό Μουσείο:
Καλλωπισμός της Αφροδίτης (Είκ. 7).**

Διαστάσεις: 1,50μ. x 1,40μ.

Χρονολόγηση: Τέλη 3ου – αρχές 4ου αιώνα μ.Χ.

Αποκαλύφθηκε τό 1970 στην όδό Παναχαϊκού 1, στην περιοχή Ψηλαλώνια, πιθανόν νά άνῆκε σέ ρωμαϊκή ἔπαυλη. Τό δωμάτιο πού κοσμοῦσε τό ψηφιδωτό ἦταν μικρῶν διαστάσεων (3,40μ. x 2,10μ.) καί μάλλον ἐντασσόταν στό *cubiculum* (ὑπνοδωμάτιο) τοῦ ἐνδιατιήματος τῆς κύριας ἔπαυλης. Στή δυτική μακρά πλευρά ὑπάρχει κατώφλι πού συνέδεε μέ μεγαλύτερη αἴθουσα, διακοσμημένη μέ γεωμετρικό ψηφιδωτό δάπεδο. Ἡ κατάσταση διατήρησης τοῦ ψηφιδωτοῦ μαρτυρᾷ πολλαπλές ἐπιδιορθωτικές ἐπεμβάσεις κατά τό διάστημα τῆς χρήσης του. Μάλιστα, ἡ μαρμάρινη πλάκα τοποθετεῖται στά δεξιὰ τῆς κεντρικῆς παράστασης. Τό δέ ἀριστερό τμήμα τῆς κεντρικῆς παράστασης ἔχει ὑποστεί μεγάλη φθορά, πιθανῶς ἀπό κακή ἀνακατασκευή ἤδη ἀπό τήν ἀρχαιότητα.

Κυματοειδή προοπτική ταινία πλαισιώνει τόν κεντρικό πίνακα τοῦ ψηφιδωτοῦ. Δεξιὰ, στό μέσον τῆς παράστασης, εἰκονίζεται γωνιακό στηθαῖο ὅπου στέκονται δύο περιστέρια σέ ἐρωτική περίπτυση. Στή γωνία βρίσκεται πιθανόν ἔπιπλο πάνω στό ὁποῖο τοποθετεῖται μία ἀνοιχτή κοσμηματοθήκη.

Ἡ Ἀφροδίτη στέκεται κατ' ἐνώπιον τοῦ θεατῆ. Ἡ κόμη της εἶναι ἐπιμελῶς χτενισμένη, τά μακριά καστανά μαλλιά της πλεγμένα, μέ χωρίστρα στό μέσον τῆς κεφαλῆς. Τό κεφάλι της βρίσκεται σέ ἐλαφριά κλίση ἀριστερά καί κοσμεῖται ἀπό χρυσό διάδημα, πού περιβάλλεται ἀπό σκοτεινόχρωμο *nimbus* (φωτοστέφανο). Ἡ θεά φορά ἐνώτια στά ὦτα καί ψέλια σέ καρπούς καί βραχίονες. Στό δεξιό χέρι κρατᾷ κάτοπτρο, τό ὁποῖο ἀντανεκλᾷ τό πρόσωπό της, ἐνῶ μέ τό ἀριστερό συγκρατεῖ τό ἱμάτιο πού καλύπτει τό σῶμα της. Ἀπό τή μέση καί κάτω, ὁ κορμός σχηματίζεται μέ χοντροκομμένους λίθους σέ διάφορους χρωματικούς τόνους: τό κίτρινο-καφέ ἱμάτιο πού καλύπτει τά πόδια τῆς θεᾶς πέφτει ἀδέξια πάνω στό σῶμα της· τό χρῶμα τῶν ποδιῶν της δέν συμβαδίζει ἀρμονικά μέ τόν ἄνω κορμό· τό δέ σῶμα ἀποδίδεται μέ λευκοῦς τόνους, ἄν καί τά πόδια μέ σκοῦρο καφέ, ἀντίθεση πού μάλλον ὀφείλεται σέ μεταγενέστερη ἐπέμβαση.

Ἐπιπλέον, τμήμα τοῦ ἀρχικοῦ ἱματίου διακρίνεται στόν δεξιό

πήχη, ἐνῶ ὅσον ἀφορᾷ στό παχύ καφέ στρῶμα στό δάπεδο –κάτω ἀπό τή μορφή τῆς θεᾶς– φαίνεται νά ἀποτελοῦσε ἀπεικόνιση τῆς σκιᾶς τῆς ἀρχικά, ἡ ὁποία ὅμως ἐξαιτίας τῆς ἐπέμβασης δέν διακρίνεται ξεκάθαρα. Τό κάτω μέρος τοῦ σώματος τῆς θεᾶς δέν διατηρεῖται, ὅπως ἐπίσης καί μέρος τοῦ ἀριστεροῦ χεριοῦ τοῦ Ἑρωτιδέα, τό ὁποῖο εἶναι ἀνατομικά ἀτελές.

Ὅπισθεν τῶν μορφῶν βρίσκεται παραπέτασμα, πιθανῶς κρεμάμενο ἀπό πεσσό ἢ κίονα. Στό κάτω ἀριστερά τμήμα τῆς παράστασης, παρατηρεῖται ἓνα κομμάτι ἀπό κυανές καί πράσινες ψηφίδες, τό ὁποῖο φαίνεται νά ἀνῆκε στήν ἀρχική ἀπεικόνιση τοῦ παραπετάσματος. Πάντως, ἡ ἴδια χρωματική μετάβαση –ἀπό ἀνοιχτό κυανό σέ πράσινο– ἐμφανίζεται καί στό μέσον τοῦ παραπετάσματος. Δεξιά τῆς παράστασης, βρίσκεται γυμνός καί γονατιστός φτερωτός Ἑρωτιδέας, πού φοράει ψέλια στούς ἀστραγάλους καί κρατᾷ στά χέρια τό σανδάλι τῆς θεᾶς, γιά νά τῆς τό φορέσει. Τέλος, ὑποδεικνύονται καστανόχρωμες σκιές κάτω ἀπό τά πέλματα τοῦ Ἑρωτιδέα.

Βιβλιογραφία: Παπαποστόλου, Ἀχαΐα, 225, σχ. 15. Ἀσημακοπούλου-Ἀτζακᾶ, Ρωμαϊκά ψηφιδωτά, ἀρ. 57, 246. Kankeleit, Griechenland, Kat. no. 157, 258-261. Παπαποστόλου, Ψηφιδωτά Πατρῶν, 244-248, εἰκ. 35-36. Papapostolou, Patras, 62-66. εἰκ. 73-75. Κολώνας – Σταυροπούλου-Γάτση, Ἀρχαιολογικό Μουσεῖο Πατρῶν, 66-68, εἰκ. 67.

Χαλκίδα, Γυμνάσιο Ρωμαϊκῆς Παλαίστρας: Γυμνοί ἀθλητές (Εἰκ. 8, 9).

Διαστάσεις: 5,20μ. x 4,00μ.

Χρονολόγηση: 3ος – 4ος αἰῶνας μ.Χ. (Ἀνδρειωμένου)⁶. τέλη 3ου – ἀρχές 4ου αἰῶνα μ.Χ. (Ἀσημακοπούλου-Ἀτζακᾶ)⁷. 3ος αἰῶνας μ.Χ. (Waywell)⁸

Τμήμα ἀπό ζωφόρο ψηφιδωτοῦ, πού συνίσταται ἀπό παράσταση γυμνῶν ἀθλητῶν καί γυμναστῶν ἐνδεδυμένων μέσα σέ λευκό βάθος, οἱ ὁποῖοι μετέχουν σέ διάφορα ἀγωνίσματα. Ἡ ζωφόρος πλαισιώνει τό κεντρικό ὀρθογώνιο πίνακα μέ γεωμετρικό διάκοσμο, (ρόμβους πού περικλείονται ἀπό τετράγωνα), ἐντούτοις δέν διατη-

6. Ἐξαιτίας τῶν ἀκανόνιστων καί χοντροειδῶν ψηφίδων, κατά ἀραιά διαστήματα τοποθετημένα. Ἀνδρειωμένου, Χαλκίδα, 312.

7. Ἀσημακοπούλου-Ἀτζακᾶ, Ρωμαϊκά ψηφιδωτά, 251-252.

8. Waywell, Roman mosaics, 297.

ρεϊ παρά μόνο κατά τό ἥμισυ. Βρέθηκε ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Χαλκίδος-Κύμης, στὴν θέση «Μπέη Μπαξέ», κοντὰ στὸ ἐργοστάσιο Darig. Συντηρήθηκε καὶ ἀναδείχτηκε ἀπὸ τὴν Ἐφορεία Ἀρχαιοτήτων Εὐβοίας στὸ πλαίσιο τοῦ Ε.Σ.Π.Α (2007-2013).

Ἀνατολική πλευρά: Γυμνός ἀθλητής –δρομέας ἢ ἄλτης– ὁ ὁποῖος στρέφεται πρὸς μία ἄλλη μορφή, ἡ ὁποία δέν σώζεται. Ὅπισθεν του βρίσκονται δύο πάσσαλοι, τῶν ὁποίων διακρίνεται ἡ σκιά.

Βόρεια πλευρά: Ἀπεικονίζονται γυμνοὶ ἀθλητές πυγμαχίας. Ἀριστερά, ἀποδίδεται ἀθλητής μέ τό ἀριστερό πόδι του λυγισμένο μπροστά καί τό δεξί τεντωμένο πίσω. Μέ τό ἀριστερό χέρι ἀποκρούει τόν ἀντίπαλό του, ἐνῶ μέ προταγμένο δεξί χέρι πιάνει τό κλαδί φοίνικα, σύμβολο νίκης, τό ὁποῖο τοῦ τό προσφέρει ἕτερη ἀνδρική μορφή, πού ἀναπαριστᾷ τόν ἀγωνοθέτη. Ὁ τελευταῖος ἀποδίδεται στά ἀριστερά τῆς σκηνῆς, ὄρθιος σέ στάση σώματος τριῶν τετάρτων. Εἰκονίζεται γενειοφόρος, ἄν καί δέν διατηρεῖται τό κεφάλι καί τμήμα τοῦ κορμοῦ του· φορᾷ δέ ἱμάτιο μέχρι τό γόνατο καί προσφέρει τό κλαδί τῆς νίκης στόν ἀθλητή πυγμαχίας, μέ τό δεξί του χέρι.

Δεξιά, εἰκονίζεται γυμνός ἀθλητής πυγμαχίας ἐπίσης σέ στάση τριῶν τετάρτων. Ἀναπαρίσταται μέ τό δεξί του πόδι λυγισμένο ἔμπροσθεν –στηρίζοντας ἔτσι τό σῶμα του, ἐνῶ τό ἀριστερό πόδι εἶναι λυγισμένο ὀπισθεν. Μέ τό δεξί του χέρι καλύπτει τό πρόσωπό του, τό ὁποῖο αἱμορραγεῖ· τό αἷμα ἀπεικονίζεται νά κυλᾷ κατά μήκος τοῦ κορμοῦ ἕως τό ὕψος τῶν μηρῶν, προσδίδοντας ἔτσι ἀληθοφάνεια στὴν παράσταση. Τό ἀριστερό του χέρι εἶναι τεντωμένο σχηματίζοντας γροθιά, γιά νά ἀποκρούσει τόν ἀντίπαλο. Οἱ δύο πυγμαχοὶ φοροῦν (πυγμαχικούς) ἱμάντες στά χέρια τους, ἐνῶ οἱ σκιές τους ἀποδίδονται μέ παχιές γραμμές. Δεξιά τοῦ ἀθλητῆ εἰκονίζεται ἡ ἀγωνιστική τράπεζα ὅπου τοποθετοῦνται τά κλαδιά φοινίκων.

Δυτική πλευρά: Ἀποδίδεται σκηνή πάλης. Δύο γυμνοὶ ἀθλητές βρίσκονται ἀντιμέτωποι σέ χαρακτηριστική στάση λαβῶν πάλης, στό ὕψος τοῦ αὐχένα: ὁ δεξιός ἀθλητής μέ τό δεξί του χέρι καί ὁ ἀριστερός μέ τό ἀριστερό, ἀκουμποῦν τό ὕψος τῶν δικῶν τους λαιμῶν. Ταυτόχρονα, ὁ πρῶτος κρατάει μέ τό ἀριστερό του χέρι τό δεξί καρπὸ τοῦ ἀντιπάλου· τά πόδια καί τῶν δύο ἀποδίδονται τό ἓνα ἔμπροσθεν λυγισμένο καί τό ἄλλο ὀπισθεν τεντωμένο. Οἱ μορφές τῶν ἀθλητῶν ἀπεικονίζονται μέ μυῶδη καί μεγάλωμο τρόπο. Δεξιά τῆς σκηνῆς εἰκονίζεται ὁ γυμναστής ἢ ἀγωνοθέτης, ὄρθιος σέ στάση σώματος

τριῶν τετάρτων, γενειοφόρος καὶ φορᾷ ἰμάτιο. Φέρει στό ἀριστερό του χέρι κλαδί φοίνικα, τό ὅποιο προτάσσει πρὸς τοὺς ἀγωνιζόμενους ἀθλητές. Ἐπίσης ἀποδίδεται ἡ σκιά τῶν μορφῶν.

Στά δύο ἄκρα τῆς δυτικῆς πλευρᾶς καὶ τῆς βόρειας τοποθετοῦνται ἀμφορεῖς καὶ ὀπισθέν τους βρίσκονται σέ χιαστί δύο κλαδιά φοίνικα. Οἱ σάρκες τῶν γυμνῶν ἀθλητῶν εἰκονίζονται μέ λευκορόδινο χρῶμα καὶ τὰ περιγράμματα τῶν μορφῶν μέ μαῦρο. Δέν ὑπάρχει ἡ ἀπόδοση προοπτικῆς τῶν μορφῶν, χαρακτηρίζονται ἐπίπεδες.

Βιβλιογραφία: Ἀνδρειωμένου, Χαλκίδα, 303, 305-307, 311, πίν. I, εἰκ. 5-6, παρ. πίν. A. Ἀσημακοπούλου-Ἀτζακᾶ, Ρωμαϊκά ψηφιδωτά, 251-252, ἀρ. 68, πίν. 31α-β. Waywell, Roman mosaics, 296-297 no. 15, πίν. 47, εἰκ. 14. Kankeleit, Griechenland, Kat. no.23, Taf. 6. Ἀσημακοπούλου-Ἀτζακᾶ, Ψηφιδωτά δάπεδα, εἰκ. 103α-β.

**Πελοπόννησος, Μεγαλόπολης,
Οἰκισμός προσωπικοῦ τοῦ ΑΗΣ-ΔΕΗ:
Τρεῖς Χάριτες καὶ κυνηγοὶ Ἑρωτιδεῖς (Εἰκ. 10, 11).**

Διαστάσεις: 10,60μ. x 7μ.⁹

Χρονολόγηση: α' μισό 6ου αἰῶνα μ.Χ. (Ίουστινιάνεια περίοδος).

Τὴν χρονολόγηση τεκμηριώνουν καταρχὰς δύο Ίουστινιάνεια τεσσακοντανούμια, πού ἐντοπίστηκαν στό δάπεδο τῆς αἵθουσας, ἀλλὰ καὶ θησαυρός πενήντα μικροσκοπικῶν νομισμάτων (minimi, 5ου – 6ου αἰῶνα μ.Χ.), ἀπό κτήριο ΒΑ τῆς κεντρικῆς αἵθουσας.

Τό ψηφιδωτό –πού ἐντοπίστηκε τό 1973 στόν οἰκισμό τοῦ προσωπικοῦ τοῦ ΑΗΣ-ΔΕΗ, βόρεια τῆς Μεγαλόπολης– κοσμοῦσε τόν κεντρικό χώρο τρικλινίου τοῦ δυτικοῦ οἰκοδομήματος. Στό κέντρο του κοσμεῖται μέ ἓνα εἶδος ἐμβλήματος, πού φέρει παράσταση Τριῶν Χαρίτων καὶ πλαισιώνεται ἀπό ἐναλλασσόμενα ὀκτάγωνα καὶ ἰσοσκελεῖς σταυρούς πού ἐμπεριέχουν Ἑρωτιδεῖς¹⁰. Τό δάπεδο χωρίζεται σέ βόρειο καὶ νότιο διάχωρο, μέ κοινό πλαίσιο ἀπό φολιδωτό κόσμημα.

9. Ὁ Steinhauer δίνει 11μ. x 7μ. ἐνῶ ἡ Ἀσημακοπούλου-Ἀτζακᾶ 10,60μ. x 7μ.

10. Στά πλαίσια ἔργων τῆς διάνοιξης τοῦ ὁδικοῦ δικτύου πραγματοποιήθηκε ἀνασκαφή στόν οἰκισμό τοῦ προσωπικοῦ τοῦ ΑΗΣ-ΔΕΗ. Ἡ ἀνασκαφή ἀποκάλυψε δύο μεγάλα οἰκοδομήματα ὕστερων ρωμαϊκῶν χρόνων, ἐνδεχομένως νά ἀνήκαν σέ ἐνιαῖο συγκρότημα. ΑΔ 28 (1973) Β1, 175. Κόντη, Ἀρκαδία, 110.

Στό βόρειο διάχωρο αναπαρίσταται ψηφιδωτό πλέγμα από συμπλεκόμενα κατά κορυφή τετράγωνα. Αποδίδονται οκτάγωνα εντός των οποίων ἐγγράφονται ἡμερα καὶ ἄγρια ζῶα, ἐνῶ παράλληλα εἰκονίζονται οἱ γυμνοὶ καὶ οἱ ἡμίγυμνοι, ἄπτεροι Ἑρωτιδεῖς, σέ διάφορες δραστηριότητες. Οἱ Ἑρωτιδεῖς ἀποδίδονται ὡς νήπια, μέ μικρόσωμα, παχουλά σώματα: ὁ λαιμός τους εἶναι κοντός σχεδόν ἀνύπαρκτος, τὰ μαλλιά τους εἶναι πυκνά καὶ κοντά. Ἰππεύουν ἵππους ἢ δελφίνια λαμβάνοντας κατ' αὐτό τόν τρόπο τό ρόλο τοῦ κυνηγοῦ ἢ τοῦ πολεμιστῆ· κάποιοι ἐξ αὐτῶν φοροῦν ἀνεμίζουσα χλαμύδα, ὀρισμένοι κρατοῦν λόγχη μέ ἀσπίδα ὠοειδῆ ἢ τετράγωνη καὶ σπαθί. Ἰδιαίτερα εἶναι τὰ χαρακτηριστικά τοῦ προσώπου τους, καθώς ἀποδίδεται μέ μικρά μάτια μέ περιγράμματα, μικρό στόμα καὶ μύτη ἀπό δύο γραμμές.

Οἱ μακρές πλευρές τοῦ ὀκταγώνου πλαισιώνονται ἀπό ἐξάγωνα, ἐντός τῶν ὁποίων παρίστανται διάφορα πτηνά καὶ ψάρια. Ἰσοσκελεῖς σταυροὶ στίς κεραίες τοῦ σταυροῦ, σχηματίζουν τέσσερις σβάστικες μέ τετράγωνο στό μέσον τους. Τά ὀκτάγωνα πλαίσια δέν ἀκολουθοῦν συγκεκριμένη θέση στό ψηφιδωτό, ἀλλά εἶναι διάσπαρτα στό δάπεδο.

Ἡ κεντρική παράσταση τοῦ ψηφιδωτοῦ ἀποτελεῖται ἀπό ὀρθογώνιο ψευδοέμβλημα, ὅπου ἀναπαρίστανται οἱ Τρεῖς Χάριτες· στά δύο ἄκρα τῆς παράστασης εἰκονίζονται δύο γυμνοὶ Ἑρωτιδεῖς. Οἱ Χάριτες εἰκονίζονται ὀρθιες καὶ γυμνές, νά κρατιοῦνται μεταξύ τους ἀπό τὰ χέρια. Ὅπισθεν τους ἀπεικονίζεται παραπέτασμα, τό ὁποῖο κρέμεται ἀπό δύο κρίκους¹¹.

Ἡ μεσαία γυμνή Χάρις, ἡ ὁποία ἀποδίδεται μέ τήν ὀπίσθια ὄψη της, ἔχει στραμμένα τὰ νῶτα της πρὸς τόν θεατή καὶ τό βλέμμα της πρὸς τή δεξιὰ γυναικεία μορφή. Χαρακτηριστικό τῆς μεσαίας νεαρῆς εἶναι ἡ ἔλλειψη ἀπόδοσης τῶν ποδιῶν της, καθώς δέν ἀποδίδονται ὀρθῶς ἀνατομικά τὰ ἄκρα της. Ἀκουμπᾷ τὰ χέρια της πάνω στοὺς ὤμους τῶν ἄλλων δύο Χαρίτων, οἱ ὁποῖες εἰκονίζονται μετωπικά, παρουσιάζοντας συμμετρία στό βλέμμα τους πρὸς τήν μεσαία νεαρά. Ἡ ἀριστερή Χάρις κρατᾷ τόν δεξιὸ καρπὸ τῆς μεσαίας, ἐνῶ παράλληλα ὑψώνει τό ἀριστερό της χέρι. Οἱ τρεῖς γυμνές νεα-

11. Συναντοῦμε τήν ἀπεικόνιση τῶν Τριῶν Χαρίτων ὀπισθεν παραπετάσματος σέ ἀπεικονίσεις σαρκοφάγων. LIMC III, no. 37, πίν. 161, στό λῆμμα Charis, Charites, Gratiae (Sichtermann, H.)

ρές δέν φέρουν τά γνώριμα χαρακτηριστικά στά χέρια τους –ἄνθη, φρούτα, στάχυα καί κλαδιά φοινίκων, ὥστόσο κοσμοῦνται μέ περί-απτα στό λαιμό καί ψέλια σέ βραχίονες καί πόδια. Ἡ κόμη τους εἶναι ἐπιμελημένη καί στολίζεται μέ λεπτές κορδέλες. Ἡ φυσιολογία τῆς ἀριστερῆς καί τῆς δεξιᾶς Χάριτος εἶναι λεπτεπίλεπτη· ἡ μεσαία ἀποδίδεται μέ μακριά μύτη καί προεξέχον πηγούνι. Ὁ λαιμός τῶν τριῶν μορφῶν εἰκονίζεται ἀρκετά ραδινός· τό σῶμα τους ἀποδίδεται βαρύ, μέ πρησμένη τήν κοιλιακή χώρα, χωρίς ἴχνος πλαστικότητας στό ὕψος τῆς μέσης. Ὁ δεξιός Ἑρωτιδέας –γυμνός καί φτερωτός– παίζει δίαυλο, καθήμενος πάνω στό ἄκρο τοῦ παραπετάσματος, ἐνῶ ὁ ἀριστερός Ἑρωτιδέας μᾶλλον ἐπιδίδεται σέ χορό.

Βιβλιογραφία: Μιχαηλίδης, ΑΔ 28 (1973), Β1, 17. Σταϊνχάουερ, ΑΔ 28 (1973), Β1, 175-178, πίν. 149α-γ. Catling, *Archaeology Greece*, 20. Touchais, *Chronique* 1977, 681. Ἀσημακοπούλου-Ἀτζακᾶ, Ἀνατολικό Ἰλλυρικό, 371. Κόντη, Ἀρκαδία, 110. Ἀσημακοπούλου-Ἀτζακᾶ, Σύνταγμα ΙΙ, 71-73, πίν. 77α-85γ, πίν.1-2. Ἀσημακοπούλου-Ἀτζακᾶ, Ἑξι κείμενα, 48. εἰκ. 43β.

Ἄργος, Ἀρχαιολογικό Μουσείο: Διονυσιακός θίασος (Εἰκ. 12α, 12β, 12γ)

Διαστάσεις: 6μ. x 6μ.

Χρονολόγηση: Πιθανῶς 4ος αἰῶνας μ.Χ. (Vollgraff).

β' μισό 5ου αἰῶνα μ.Χ.¹² (Stern)· ἀρχές 6ου αἰῶνα μ.Χ. ἢ ἴσως τέλος 5ου αἰῶνα μ.Χ. (Åkerström-Hougen)· β' τέταρτο 6ου αἰῶνα μ.Χ. (Ἀσημακοπούλου-Ἀτζακᾶ)· β' τέταρτο 6ου αἰῶνα μ.Χ. (Spiro).

Τό ψηφιδωτό –τό ὁποῖο δέν διατηρεῖται ἀκέραιο– συνίσταται ἀπό παράσταση μορφῶν διονυσιακοῦ θιάσου ἐντοπίστηκε στό οἰκόπεδο Κολβίνου, στήν Ἑπαυλὴ Γερακοτροφίας, ἀνατολικά ἀπό τό ἀρχαῖο θέατρο καί κοσμοῦσε τό δάπεδο τῆς εἰσόδου τοῦ τρικλινίου. Πλαισιωνόταν ἀπό σύνθεση συμπλεκόμενων κύκλων, πού σχηματίζουν τετράφυλλα καί περιέχουν κοιλόπλευρα, κατὰ κορυφή τετράγωνα. Τό κοινό πλαίσιο περιλάμβανε δύο παραλληλόγραμμα μέ ἄνισα διάχωρα. Τό δυτικό διάχωρο εἰκόνιζε ἡμικύκλιο, τό ὁποῖο διαι-

12. Περισσότερα βλ. στό Vollgraff, C. W. *Nieuwe Opgravingen te Argos*, Amsterdam (Mededeelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen, afdeling letterkunde), 1931. Stern, H. *Le calendrier de 354. Étude sur son texte et sur ses illustrations*, Paris (Imprimerie National & Paul Geuthner), 1953.

ρεϊται από ἑξι ταινίες ἀλυσοειδῆ πλοχμοῦ καί στό κέντρο του, εἰκονίζονται δύο ψάρια. Οἱ γωνίες πού προκύπτουν μεταξύ τῶν ἡμικυκλίων, διακοσμοῦνται μέ παράσταση δύο ἀγγείων, μέ ἐκφυόμενη κληματίδα καί δύο ζεύγη πτηνῶν ἐκατέρωθεν τῶν ἀγγείων.

Τό ἀνατολικό διάχωρο φέρει σέ συνεχή βαθμιδωτά τετράγωνα ἐντός πλαισίου, μία πολυπρόσωπη διονυσιακή σκηνή¹³. Τό μέσον τῆς ψηφιδωτῆς παράστασης ὀρίζεται ἀπό πεσσό, γύρω ἀπό τόν ὁποῖο φύονται φύλλα καί καρποί ἀμπέλου. Ὁ θεός Διόνυσος –τοῦ ὁποῖου δέν σώζεται τό κεφάλι– ἀναπαρίσταται σχεδόν γυμνός, μέ ἓνα ἱμάτιο τό ὁποῖο τυλίγεται ἐν μέρει στό σῶμα του. Καλύπτει τά γενετικά του ὄργανα καί τό δεξί του πόδι, ἐνῶ ταυτόχρονα στηρίζεται στόν πεσσό. Τό ἀριστερό πόδι του εἶναι λυγισμένο στά ἀκροδάχτυλά του καί τό δεξί προταγμένο ἔμπροσθεν. Τό δεξί του χέρι, λυγισμένο, ἀκουμπᾷ στόν κίονα καί πέφτει πρὸς τά κάτω μέ χάρη, κρατῶντας θυρσό. Κάτω ἀριστερά ἀπό τόν θεό εἰκονίζεται ἓνας πάνθηρας (ιερό ζῶο πού συνοδεύει συχνά τόν θεό). Δίπλα καί ἀριστερά ἀπό τόν πάνθηρα διατηροῦνται μόνο τά πόδια καί τμήμα τοῦ ἱματίου μία μορφή καί ποιμενική ράβδος – κάποια μορφή Σιληνοῦ (μέ ἐπιφύλαξη). Ἀκολουθεῖ σκηνή χορευτικοῦ τοῦ ζευγαριοῦ Μαινάδας καί Σάτυρου.

Στά δεξιὰ τοῦ πεσσοῦ ἀποδίδεται ὁ διονυσιακός θίασος: Δεξιὰ εἰκονίζεται ὀπισθίως, γυμνός, ὀρθιος φτερωτός Ἑρωτιδέας, ὁ ὁποῖος ὑψώνει κλειστό ἀγγεῖο –ἄωτο κρατήρα– γιά νά συλλέξει τόν οἶνο πού πέφτει ἀπό τό Κέρας τῆς Ἀφθονίας. Δίπλα του Σάτυρος –ἡμίγυμνος καί ὀρθιος– παίζει αὐλό μέ τό ἀριστερό του χέρι, ἐνῶ στό δεξί φέρει κέρας. Ἀκολουθεῖ Μαινάδα πού ἐπιδίδεται σέ χορό, φέρουσα κύμβαλα στά δύο ὑψωμένα της χέρια, ἐνδεδυμένη μέ διάφανο ροῦχο, τό ὁποῖο διαγράφει τά πόδια της. Τέλος εἰκονίζεται ἓνας γυμνός Σάτυρος νά λυγίζει τό ἄνω μισό τοῦ κορμοῦ του πρὸς τή Μαινάδα, προτάσσοντας τό δεξί του χέρι πρὸς τό σῶμα της καί κρατῶντας λαγωβόλο στό ἀριστερό.

13. Στό οἰκόπεδο Κολιβίνου ἐντοπίστηκε οἰκία μέ πλούσιο ψηφιδωτό διάκοσμο σέ περιστύλιο καί τρικλίνιο. Τή Νότια στοά κοσμοῦσε ψηφιδωτό πού περιβαλλόταν ἀπό ἐλισσόμενο βλαστό ἄκανθας, ἡ ὁποία περικλείει πίνακες μέ προσωποποιήσεις τῶν Δώδεκα Μηνῶν. Τή Δυτική στοά στόλιζε ἐπίσης ἐλισσόμενος βλαστός ἄκανθας, πού περιβάλλει διάχωρα μέ τίς φάσεις τοῦ Κυνηγιοῦ τοῦ Γερακιοῦ. Ἀτζακά-Πελεκανίδου, Σύνταγμα II, 53-55.

Βιβλιογραφία: Roux, *Chronique en Grèce*, 168-170. Cook – Boardman, *Archaeology Greece*, 142-169. Ginounès, Argos, 216-268. Åkerström-Hougen, *Villa Falconer*, 110-116, πίν. VIII, col. Pl. 7:1. Spiro, *Critical Corpus I*, 137. Άσημακοπούλου-Άτζακά, *Σύνταγμα II*, 53-55, πίν.35-37. Άσημακοπούλου-Άτζακά, *Έξι καί ένα κείμενα*, 100, 156.

**Νικόπολη, Βασιλική Α – Βασιλική Δουμετίου:
Παραστάσεις μέ δραστηριότητες κυνηγιού καί ψαρέματος
(Εἰκ. 13α, 13β, 13γ)**

Διαστάσεις: 2,40 μ. x 2,22 μ.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο βου αἰώνα μ.Χ.

Τό δάπεδο ἀποτελεῖ χαρακτηριστικό παράδειγμα ἀνάλογων ψηφιδωτῶν τῆς βαλκανικῆς χερσονήσου. Διακοσμεῖται ἀπό σειρές ζωοφόρων μέ θέματα κυνηγιού, ἀλιείας καί γεωμετρικῶν κοσμημάτων, ἐνῶ ὁ κεντρικός πίνακας κοσμεῖται μέ παράσταση δύο κυνηγῶν, ἐν εἵδει ἐμβλήματος· ἐπιτυγχάνεται ἔτσι ἡ ἐξ ὁλοκλήρου διακόσμηση τοῦ δαπέδου. Τό πλάτος τῶν συνεχόμενων καί πολλαπλῶν ζωοφόρων εἶναι περίπου ἀνάλογο μέ τήν κεντρική παράσταση. Τό δάπεδο βρέθηκε στό Νότιο πτερύγιο (παστοφόριο) τοῦ τριμεροῦς ἐξέχοντος ἐγκάρσιου κλίτους τῆς τρίκλιτης Βασιλικῆς Α' ἢ Βασιλικῆς τοῦ Δουμετίου¹⁴.

Ὁ κεντρικός πίνακας τοῦ δαπέδου δέν διατηρεῖται σέ καλή κατάσταση, γεγονός τό ὁποῖο τόν καθιστᾷ δυσερμηνευτο εἰκονιστικά καί ἐπισφαλῆ συμπερασματικά. Στήν παράσταση ἀναπαρίστανται δύο ἄντρες ἐκατέρωθεν τους ἐνός δέντρου, ἴσως βελανιδιάς ἢ ἐλαιόδεντρου. Οἱ δύο ἄντρες φοροῦν εἴτε στρατιωτική, εἴτε κυνηγετική περιβολή. Πιθανό στρατιωτικοί μέ κυνηγετική περιβολή. Τά χαρακτηριστικά τοῦ προσώπου εἶναι ἀδρά καί σοβαρά, φέρουν γενειάδα. Ἡ κόμη τοῦ ἀριστεροῦ ἀνδρός εἶναι κοντά στό ὕψος τῶν αὐτιῶν, ἐνῶ τοῦ ἀνδρός εἰς τά δεξιὰ εἶναι πιό μακριά, κάτω ἀπό τά αὐτιά. Οἱ δύο ἀντρικές μορφές φοροῦν θώρακα στόν ἄνω κορμό καί

14. Ἡ πρώτη φάση τοῦ μνημείου χρονολογεῖται γύρω στό 525-550 μ.Χ. Στή δεύτερη φάση τοῦ μνημείου 550-575 μ.Χ. προστέθηκε τό αἶθριο καί ὁ ψηφιδωτός διάκοσμός του. Σύμφωνα μέ ἐπιγραφή τοῦ αἵθριου γι' αὐτές τίς ἀνακατασκευές καί τήν ἀποπεράτωση τοῦ ναοῦ ἦταν ὑπεύθυνος ὁ δεύτερος ἐπίσκοπος Δουμέτιος. Κεφαλωνίτου – Γερολύμου, *Παλαιοχριστιανική Νικόπολη*, 43-44. Χρυσόστομου-Κεφαλωνίτου, *Νικόπολις* 36.

περικνημίδες, επίσης φέρουν δόρυ και άσπίδα. Τά κεφάλια τους εΐναι άκάλυπτα. Άνάμεσα στους δύο άνδρες άποδίδεται και άπό ένας ξαπλωμένος σκύλος, δεξιά δέν διατηρείται ό σκύλος παρά μόνο ή ούρά του ζώου. Δύο βλαστοί φύονται άπό τό δάπεδο μέ τήν χαμηλή βλάστηση, προς τά σώματα των δύο άνδρων.

Στό μέσον τής παράστασης, έντός *tabula ansata* (1,15 μ. × 0,40 μ.), σώζεται κακοδιατηρημένη έπιγραφή, ή άποσπασματικότητα τής όποιας δέν μās έπιτρέπει νά κατανοήσουμε οΰτε τό περιεχόμενό της, οΰτε τό κατά πόσο λειτουργεί σέ σχέση μέ τίς δύο άνδρικές μορφές ή έντελώς ανεξάρτητα άπό τήν παράσταση. Άπό τό σύνολο τής έπιγραφής, ή όποία ήταν μάλλον τετράστιχη, διατηρείται μονάχα ή άπόληξη των δύο στίχων:

[...]MONAC/
-[...]JEONTAC.

Άκολουθεΐ ή πλατιά ζωοφόρος κληματσίδας, ή όποία περικλείει τήν κεντρική παράσταση των δύο άνδρικών μορφών. Ή ζώνη των κλημάτων σχηματίζει δεκαέξι κυκλικά συνεχόμενα μετάλλια (διάμετρος: 0.80-0.90μ.). Έντός των μεταλλίων τής κληματσίδας άπεικονίζονται γυμνές και ήμίγυμνες άνδρικές μορφές κυνηγών, πού έναλλάσσονται μέ φιγοϋρες ήμερων και άγριων ζώων, των όποίων τό σώμα άποδίδεται μόνο κατά τό ήμισυ· άλλα ζώα –κάπρος, άρκούδα, ταϋρος, έλάφι, κόκορας– κοσμοϋν τό έσωτερικό κενό όκτώ μεταλλίων. Οί όκτώ κυνηγοί έπιτίθονται έναντίον των ζώων, κατά μέτωπο: οί έπτά μέ μακριά δόρατα και ό όγδοος μέ σπαθί. Ένας άπό τους άνδρες είκονίζεται μέ γενειάδα –ήλικιακός δείκτης ώριμότητας;– ενώ οί υπόλοιποι έπτά άνευ. Άν και κανένας δέν καλύπτει τό κάτω μισό του σώματός του μέ ένδυμα, όμως όλοι φέρουν κάποιο είδος έξάρτυσης: μανδύα σέ στήθος και ώμους τους, ένδρομίδες στά πόδια ή/ και κράνος στό κεφάλι. Άς σημειωθεί παρεμπιπτόντως ότι στήν πλειονότητά τους άποδίδονται μέ ύφος αφαιρετικής γύμνιας και όχι ρεαλιστικής σχηματοποίησης.

Άκολουθεΐ ή τελευταία ζωοφόρος πού συνίσταται άπό παράσταση Ήκεανού σέ γαλανό βάθος –τό όποιο άποδίδει τό θαλασσινό τοπίο– μέ πλήθος ψαριών, κυρίως μεγάλου μεγέθους, και γυμνούς και ήμίγυμνους άνδρες πού έπιδίδονται στή δραστηριότητα τής άλιείας. Τήν παράσταση πλαισιώνει ταινία συνεχόμενων βαθμιδωτών τριγώνων προς τά άνωθεν. Στό νότιο τμήμα τής ζώνης ένας όρθιος,

γυμνός ψαῖς φέρει καλάμι ψαρέματος στό δεξί του χέρι. Στό ἀνατολικό τμήμα ψαῖς φέρει δίχτυ καί στό βόρειο τμήμα δύο ἀκόμη ἡμίγυμνοι. Ἀξιοσημείωτο εἶναι ὅτι οἱ ψαράδες στό βόρειο τμήμα συνοδεύονται ἀπό ἐπιγραφές, πού βρίσκονται πάνω ἀπό τό κεφάλι τους. Εἰκονίζονται ὁ ΟΦΕΛΛΥΡΑΣ, ὁ ὁποῖος κυνηγᾷ ἕνα πτηνό, ἴσως ἔρωδιό ἢ ἱβίδα καί ὁ ΕΡΜΗΣ, ὁ ὁποῖος κάθεται σκυφτός πάνω σέ βράχο φέροντας δίχτυ. Τά φυσιογνωμικά χαρακτηριστικά τοῦ προσώπου εἶναι σχεδόν πανομοιότυπα. Ἡ γυμνή φύση τους δέν ἀποδίδει λεπτομερῶς τήν ἀνατομία τῶν σωμάτων τους, περισσότερο ἀποδίδεται ἡ πλάγια ὀπίσθια ὄψη τοῦ γυμνοῦ ψαῖ. Ἡ ἐξωτερική του ζώνη ἀποτελεῖται ἀπό μαιάνδρους ἀγκυλωτῶν σταυρῶν μέ κεκαμμένα ἄκρα, οἱ ὁποῖοι ἐναλλάσσονται μέ τετράγωνα πού ἐντός περιέχουν φυτικό κόσμημα-ἀνθέμια ρόδινου χρώματος¹⁵.

Βιβλιογραφία: Kitzinger, Nikopolis, 84-122, εἰκ. 20-22, 25-27. Δάκαρη, Βασιλική Α, 795-802. Φιλαδελφεύς, Ἀνασκαφαί Νικοπόλεως, 67-72, εἰκ. 15-29. Spiro, Critical Corpus I, 429. Mosaiken von Nikopolis, 304-307, εἰκ. 6-10. Dunbabin, Greek and Roman, 219-220. Χρυσοστόμου – Κεφαλλονίτου, Νικόπολις, 34-36. Κεφαλλονίτου – Γερολύμου, Παλαιοχριστιανική Νικόπολη, 43-44. Ἀσημακοπούλου-Ἀτζακᾶ, Ἐξί καί ἕνα κείμενα, 94 εἰκ. 64.

Νικόπολη, Βασιλική Β – Βασιλική Ἀλκίσωνος: Ἐρωτιδέας σέ ρόλο κυνηγοῦ (Εἰκ. 14).

Ἡ Βασιλική Β ἢ Βασιλική τοῦ Ἀλκίσωνος, ἔλαβε τήν ὀνομασία της πρὸς τιμὴν τοῦ ἐπισκόπου Ἀλκίσωνος· μάλιστα, στό ψηφιδωτό δάπεδο τοῦ Χώρου Γ τῶν Νοτιοδυτικῶν προσκτισμάτων τοῦ Ναοῦ, σώζεται ἐπιγραφή μέ τό ὄνομα τοῦ ἐπισκόπου. Πρόκειται γιά πεντάκλιτη Βασιλική μέ ἐγκάρσιο κλίτος καί προσκτίσματα. Τό 1998 –ὅποτε πραγματοποιήθηκε ἐκ νέου ἀνασκαφική ἔρευνα¹⁶– στό πίσω μέρος τοῦ Βόρειου χώρου τοῦ σύνθρονου τοῦ ναοῦ, ἤρθαν στό φῶς

15. Ἡ ἴδια ζωοφόρος –μέ τούς μαιάνδρους ἀγκυλωτῶν σταυρῶν μέ κεκαμμένα ἄκρα, οἱ ὁποῖοι ἐναλλάσσονται μέ φυτικό κόσμημα– ἀπεικονίζεται στό ψηφιδωτό δάπεδο μέ τήν κοσμολογική παράσταση τοῦ βόρειου πτερυγίου. Χρυσοστόμου-Κεφαλλονίτου, Νικόπολις, 36.

16. Ὁ ναός ξεκίνησε νά ἀνασκάπτεται ἀπό τόν Φιλαδελφέα Ἀλ. τό 1921. Ἀπό τό 1929 ἕως καί τό 1966 οἱ ἔρευνες συνεχίζονται ἀπό τούς Σωτηρίου Γ. καί Ὁρλάνδο Α., χωρίς ὅμως ποτέ νά ὀλοκληρωθοῦν. Παπαδοπούλου, Βασιλική Ἀλκίσωνος, 610, ὑποσ. 8.

τμήματα ψηφιδωτών δαπέδων προγενέστερου ρωμαϊκού οικόδομήματος, επί του οποίου φαίνεται νά κατασκευάστηκε σέ μεταγενέστερη φάση ή Βασιλική. Τά άλλα δύο διάχωρα σώζονται αποσπασματικά: στό ένα εικονίζεται μορφή μέ ποδήρη χιτώνα καί στό άλλο, προσωπεΐο. Σημειώνεται ὅτι ἡ χρωματική ἀπόδοση τῶν ψηφιδῶν εἶναι ἔντονη.

Μέσα σέ ἡμικύκλιο ἀποδίδεται Ἑρωτιδέας, ὁ ὁποῖος ἔχει λογχίσει ἕνα ἀρσενικό ἐλάφι, τό ὁποῖο κεῖται κατά γῆς. Ἡ παράσταση πλαισιώνεται ἐξωτερικά ἀπό ἀλυσσοειδή πλοχμό καί ἀπό ταινία συνεχόμενων βαθμιδωτῶν τριγώνων. Ὁ Ἑρωτιδέας ἐγγράφεται μέσα σέ ἡμικυκλικό διάχωρο, ἐντός λευκοῦ βάθους· ἀποδίδεται δέ κατά μέτωπο, ὄρθιος, φτερωτός καί γυμνός. Τό πρόσωπό του εἶναι στρογγυλό, σχεδόν παιδικό, ἐνῶ τό σῶμα του φαίνεται πιό ὥριμο, ιδιαίτερα στά ἄκρα. Οἱ μύες ἀποδίδονται ἐλαφρά, κυρίως στά χέρια καί στά πόδια, τά χεῖλη του εἶναι μικρά καί ὁ λαιμός του ἀνύπαρκτος. Ἡ κόμη φτάνει στό ὕψος τῶν ὠμων καί τό βλέμμα εἶναι προσηλωμένο πρὸς τά ἀριστερά – δηλαδή πρὸς τό θήραμα, τό ὁποῖο ἀποδίδεται γαλήνια. Στό δεξί του χέρι φέρει λόγχη, τήν ὁποία ὀπλίζει ἐναντίον τοῦ λαβωμένου ἐλαφιοῦ καί στό ἀριστερό χέρι κρατᾷ δύο μικρότερες λόγχες. Τέλος, τά πόδια του εἶναι σέ διάταξη, μέ τό δεξί ἐλαφρῶς λυγισμένο, ἐνῶ στό ἀριστερό διακρίνεται ἡ ἀπόδοση τῆς σκιάς του.

Τό ἐλάφι δέν διατηρεῖται ἀκέραιο, καθὼς ἀπουσιάζει τό κεφάλι του, μολονότι σώζει τά μεγάλα ἀρσενικά του κέρατα· ὁ κορμός τοῦ ζώου εἶναι ὀγκώδης. Μία λόγχη ἔχει πληγώσει τό σῶμα τοῦ ἐλαφιοῦ, τό ὁποῖο εἰκονίζεται πεσμένο στό ἔδαφος, ξαπλωμένο πρὸς τή μία μεριά τοῦ σώματος. Τό σημεῖο πού ἔχει πληγωθεῖ ἀποτυπώνεται μέ κόκκινο χρῶμα πού ἀναπαριστᾷ τή ροή τοῦ αἵματος¹⁷.

Βιβλιογραφία: Παπαδοπούλου, Βασιλική Ἀλκίσωνος, 628-629. Παπαδοπούλου, Βασιλική Β, 22, 24.

17. Παπαδοπούλου, Βασιλική Ἀλκίσωνος, 628-629.

1.2. Ἰορδανία

Μήδαβα (Madaba), Ἀρχαιολογικό Μουσείο:

Ἡ Βακχική Πομπή (Εἰκ. 15α, 15β).

Χρονολόγηση: Πιθανῶς τέλη 5ου αἰῶνα π.Χ.

α' μισό τοῦ 6ου αἰῶνα μ.Χ. (Piccirillo).

Τό δάπεδο ἐντοπίστηκε τόν 19ο αἰῶνα σέ ἰδιωτική κατοικία στήν ἀκρόπολη τῆς Μήδαβα. Σημειώνεται ὅτι δέν ὑπάρχουν ἀνασκαφικά ἀρχεῖα ἢ ἀρχιτεκτονικά δεδομένα τοῦ κτηρίου τό ὁποῖο ἀρχικά κοσμοῦσε.

Τό ψηφιδωτό ἀναπαριστᾷ Βακχική σκηνή, πλαισιωμένη ἀπό λεπτή γεωμετρική ταινία μέ συνεχόμενους ρόμβους. Διατηροῦνται δύο μορφές – ἕνας Σάτυρος καί μιά Μαινάδα, παρ' ὅτι μᾶλλον ὑπῆρχε καί τρίτη – ἡ Ἀριάδνη – τῆς ὁποίας ἡ παρουσία στό ἐν λόγω ψηφιδωτό πιστοποιεῖται ἀπό σχετικές καταγραφές τοῦ 19ου αἰῶνα. Ἡ Μαινάδα φορᾷ ἐφαρμοστό κυανό χιτῶνιο μέ ζωνάρι καί καφεκόκκινο μανδύα, πού πέφτει πρός τά πίσω. Φέρει κύμβαλα σέ χέρια καί πόδια, ἐνῶ ἐκτελεῖ κάποιον τελετουργικό χορό. Δίπλα τῆς ὁ Σάτυρος, ὄρθιος καί γυμνός, μέ λεπτομερή ἀπόδοση τῆς ἡβικῆς περιοχῆς του καί διογκωμένα τήν κοιλιά καί τό στήθος του. Κρατάει ραβδί – θύρσο; – στό δεξί του χέρι, τοῦ ὁποίου ἡ ἀπόληξη ἔχει χαθεῖ, ἐξαιτίας ἐργασιῶν ἀποκατάστασης τῆς κεφαλῆς τῆς μορφῆς – πιθανῶς τό ραβδί ἀπέληγε σέ σχηματοποιημένο ἄνθος ἢ κουκουνάρι πεύκου. Τό ἀριστερό χέρι τοῦ Σατύρου ἀκουμπᾷ στό ὀπίσθιο μέρος τοῦ κεφαλιοῦ του. Οἱ μορφές, ταυτίζονται βάσει τῶν ἐπιγραφῶν πού τίς συνοδεύουν: (B)ANXH καί CATYPOC.

Στή Νότια ζώνη ἀπεικονίζεται ψηφιδωτό μέ γεωμετρικά μοτίβα καί συμπλεκόμενους κύκλους πού σχηματίζουν τετράφυλλα. Ἀκριβῶς δίπλα βρίσκεται ψηφιδωτό μέ παράσταση ἀγγείου, ἀπό τό ὁποῖο ἐκφύεται κληματίδα, ἐκατέρωθεν τοῦ ὁποίου εἰκονίζονται δύο παγῶνια καί δύο ἄμνοι.

Βιβλιογραφία: Piccirillo, *Mosaici Giordania*, 2. Piccirillo, *Giordania*, 34. Piccirillo, *Jordan*, 76-77, εἰκ. 33, 40, 43. Zayadine, *Jordanie*, 417. Ἀσημακοπούλου-Ἀτζακᾶ, *Ἐξί κείμενα*, 137-139. Talgam, *Secular mosaics*, 1133. Talgam, *Faith*, 371-372.

**Μήδαβα (Madaba), Αρχαιολογικό Μουσείο:
Τό ψηφιδωτό του Πρώτου Άθλου του Ήρακλή:
τό Λιοντάρι της Νεμέας (Εικ. 16).**

Χρονολόγηση: ~α' μισό 6ου αιώνα μ.Χ.¹⁸

Η παράσταση όρίζεται έντός τετράγωνου πλαισίου, άνευ αύστηρης γραμμικής πορείας. Ο Ήρακλής άπεικονίζεται μετωπικός, όρθιος καί γυμνός –φοράει μονάχα ύποδήματα– νά παλεύει μέ λιοντάρι, ώστόσο ή μορφή του άποδίδεται σχηματικά άτελής, ώς πρός τήν άρτια άπόδοση του σώματος. Τό άνω τμήμα του κορμού άναπαρίσταται στά τρία τέταρτα, ένώ τό κάτω μέρος, μετωπικά. Η κόμη εΐναι άτη-μέλητη καί σχετικά άναστατωμένη. Στό άριστερό του χέρι βαστάει τό σώμα του λιονταριού, ένώ στό δεξί τό κεφάλι του –προφανώς σέ λαβή στραγγαλισμού. Άριστερά σώζεται άποσπασματικά έπιγραφή ΕΡΑ(ΚΛΕΣ), κάτω άπό τήν όποία εΐκονίζεται ένα ξίφος.

Άνάμεσα στά πόδια των δύο μορφών άναπτύσσεται φυτικό μοτίβο – ίσως μικρός θάμνος ή δέντρο. Όπισθεν δέ του δεξιού ποδιού του ήρωα, διακρίνεται κλαδί μέ τρία φύλλα.

Βιβλιογραφία: Piccirillo, Giordania, 34. Piccirillo, Jordan, 80, εικ. 55. Zayadine, Jordanie, 419-420, εικ. 12. Blázquez κ.ά, Representaciones mitológicas, 335.

**Μήδαβα (Madaba), ναός Αγίων Αποστόλων:
Τό ψηφιδωτό του Άχιλλέα (Εικ. 17α, 17β, 17γ).**

Χρονολόγηση: α' μισό 6ου αιώνα μ.Χ.

Κατά τίς άνασκαφικές έργασίες στην νοτιοδυτικής πλαγιά της Madaba εκεί έντοπίστηκαν δύο ψηφιδωτά σέ διπλανά δωμάτια: στό Άνατολικό δωμάτιο τό δάπεδο κοσμεΐται μέ γεωμετρικά μοτίβα, ένώ στό Δυτικό, μέ μυθολογικό θέμα. Τό ψηφιδωτό περιβάλλεται άπό γεωμετρικό πλαίσιο, μέ δύο μικρές ταινίες συνεχόμενου κυματιστού μοτίβου, οί όποΐες άγκαλιάζουν μία μεγαλύτερη ταινία διπλών μαιάνδρων.

Τμήματα του ψηφιδωτού άπουσιάζουν, όπως τά γεωμετρικά πλαίσια, αλλά καί όρισμένες μορφές του έμβλήματος¹⁹. Λόγω της

18. Μετακινήθηκε πριν τη φωτογραφική άποτύπωση in situ.

19. Σήμερα έκτίθενται άποσπασμένα τέσσερα μεγάλα τμήματα άπό τό ψηφιδωτό που άναφέρει στις δημοσιεύσεις του ό Piccirillo. Ειδικότερα: (α) ή μορφή

ἔλλειψης ἀνασκαφικῶν δεδομένων, δέν εἶναι δυνατή ἡ λεπτομερὴς ἀπόδοση τοῦ ψηφιδωτοῦ. Σημειώνεται παρεμπιπτόντως ὅτι τὰ τεχνικά στοιχεῖα τοῦ δαπέδου –ὅπως ἡ γραμμικὴ καὶ σχηματικὴ ἀπόδοση τῶν μορφῶν– ἀποτελοῦν ἐνδεχομένως ἰδιαίτερα στοιχεῖα τοπικοῦ ἐργαστηρίου τῆς περιοχῆς.

Ἡ κατώτερη ζώνη εἰκονίζει τρεῖς μετωπικές, ὀρθιες μορφές: δύο ἀντρικές καὶ μία γυναικεία. Οἱ δύο ἄνδρες εἶναι σχεδόν γυμνοί –φοροῦν μονάχα μανδύα στούς ὤμους, ὁ ὁποῖος πέφτει πρὸς τὰ πίσω– ἡ γυναίκα εἶναι ἐνδεδυμένη μέ φόρεμα, διαφανές ἀπὸ τῆ μέση καὶ κάτω. Ἄνωθεν τῆς γυναικείας μορφῆς, στό ὕψος τῆς κεφαλῆς, ἀναπαρίστανται δύο γυμνοί φτερωτοὶ ἔρωτες. Ἀριστερά τῆς σκηνῆς εἰκονίζεται ὁ Πάτροκλος, ὁ ὁποῖος στό δεξί του χέρι φέρει δόρυ, πού ἀκουμπᾷ στό ἔδαφος, ἐνῶ τό ἀριστερό του ἐφάπτεται λυγισμένο στή μέση του· ὁ ἥρωας φοράει μονάχα τὰ ὑποδήματά του. Στό μέσον ὁ Ἀχιλλέας –φορῶντας ἐπίσης μονάχα ὑποδήματα– παίζει τήν λύρα του, κρατῶντας μέ τό δεξί του χέρι ἓνα ἄνθος· τό χρῶμα τῶν ὀφθαλμῶν του εἶναι κυανό. Οἱ μορφές ταυτίζονται λόγω τῶν ἐπιγραφῶν πού τίς συνοδεύουν: [ΠΑΤΡΟ]ΚΛΟΣ καὶ ΑΧΙΛΕΑ.

Ἡ κόμμωσή τους ἀποδίδεται μέ πλούσιους βοστρύχους στό μῆκος τοῦ λαιμοῦ· τὰ μάτια τους εἶναι μεγάλα, στρογγυλά, μέ πυκνά φρύδια· οἱ δέ μύτες τους εἶναι μακριές. Ἀξιοπρόσεκτη εἶναι ἀνατομία τῶν δύο μορφῶν, ἡ ὁποία ἀποδίδει μέ γλαφυρὴ λεπτομέρεια τήν ἡβικὴ περιοχὴ, ἀλλὰ καὶ τούς μύες τῶν ἡρώων στούς μηρούς, στήν κοιλιά καὶ στά χέρια τους. Μάλιστα στή μορφὴ τοῦ Ἀχιλλέας, οἱ ψηφίδες συνθέτουν τούς κοιλιακοὺς του μέ ἐξαιρετικὴ καλλιτεχνικὴ ἀπόδοση ἀπὸ ὁμόκεντρους κύκλους, μέ τὴ βοήθεια ἐναλλασσόμενων σκιάσεων καὶ χρωματικῶν τόνων.

Ἡ τρίτη μορφή, αὐτὴ τῆς γυναίκας, εἰκονίζεται μέ ἓναν ἀνθό στό τεντωμένο δεξί της χέρι, καθὼς ἀνασηκώνει τὸν ποδόγυρο τοῦ διάφανοῦ της ἐνδύματος μέ τό ἀριστερό. Ἄνωθεν τῆς κεφαλῆς της δύο φτερωτοὶ, γυμνοὶ Ἑρωτιδεῖς, οἱ ὁποῖοι τὴ στεφανώνουν. Στό ὕψος τοῦ δεξιοῦ Ἑρωτα διακρίνεται ἡ ἐπιγραφή: ΕΡΩΤΥ· πλησίον τῆς γυναικείας μορφῆς ἕτερη ἐπιγραφή: ΕΥΒΡΕ.

Μεταξὺ τοῦ Ἀχιλλέας καὶ τῆς γυναικείας μορφῆς παρεμβάλλεται

τοῦ Πάτροκλου· (β) τό ἡμισυ τῆς μορφῆς τοῦ Ἀχιλλέας –ἀπὸ τούς μηρούς πρὸς τό κεφάλι· (γ) μιά γυναικεία φιγούρα· (δ) μικρὸ τμήμα τῆς ἄνω ζώνης· τό κάτω τμήμα τοῦ ἀριστεροῦ ἔρωτα καὶ τό ἡμισυ τοῦ καρποφόρου δέντρου.

καρπισμένο δέντρο. Ἡ ἄνω ζώνη, ἡ ὁποία σώζεται ἀποσπασματικά, ἀπεικονίζει μέρος τῶν κορμῶν Βακχικῶν φιγούρων. Εἰδικότερα διακρίνονται τὰ κάτω τμήματα τῶν τριῶν μορφῶν καί ἐπιπλέον τμήμα ἀπό τίς πατοῦσες τοῦ ζώου. Δεξιά διατηρεῖται –ἀκέφαλος– ἕνας Σάτυρος νά παίζει τόν αὐλό του, σκηνή ἡ ὁποία δίνει στὸν παρατηρητὴ τὴν αἴσθηση τοῦ διασκελισμοῦ. Ἡ φιγούρα ἀλληλοεπιδρᾷ μέ γυναικεία μορφή, ἡ ὁποία κρούει κώδωνα καί εἶναι ντυμένη μέ διάφανο, μακρὺ ροῦχο, ὥστόσο δέν σώζονται παρά μόνο τὰ γυμνά της πόδια· τέλος, διακρίνεται τὸ κάτω τμήμα τῶν πατουσῶν ἐνός ζώου, μᾶλλον πάνθηρα.

Βιβλιογραφία: Piccirillo, Giordania, 6. Piccirillo, Madaba, 136-137. Piccirillo, Jordan, 76-77, εἰκ. 43,48. Zayadine, Jordanie, 416-417. Blázquez κ.α, Representaciones mitológicas, 334-335. Dunbabin, Mythology, 237-238. Bowersock, Near East, 48-53.

Πέτρα, Ἐκκλησία τῆς Πέτρας: Προσωποποίηση τοῦ Θεοῦ (Εἰκ. 18).

Διαστάσεις: 23,2 μ. x 3,3 μ.

Χρονολόγηση: α' μισό τοῦ 6ου αἰῶνα μ.Χ. (~550 μ.Χ.)

Ἡ εἰκονογραφία τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου, τὸ ὁποῖο κοσμεῖ τὸ νότιο κλίτος τῆς ἐκκλησίας τῆς Πέτρας, ἀναπτύσσεται μέσα σέ εἰκονιστικά πλαίσια: εἴτε τετράγωνα πού ἐνώνονται μεταξύ τους μέ κόσμο καί φέρουν ἡμικύκλια ἀχιβάδας ὡς ἐπίστεψη εἴτε σηρικούς τροχούς. Τὰ θέματα τῶν ἀπεικονίσεων, πού ἐξωτερικά πλαισιώνονται ἀπὸ ἀλυσοειδῆ πλοχμό, ἀφοροῦν σέ: (α) προσωποποιήσεις τῶν Ἐποχῶν, τοῦ Ὁκεανοῦ, τῆς Γῆς καί τῆς Σοφίας, συνοδευόμενες ἀπὸ τίς ἀντίστοιχες ἐλληνικές λέξεις, (β) ἀναπαραστάσεις ζώων, ἰχθύων καί πτηνῶν καί (γ) παραστάσεις ἀλιείας καί πτηνοθηρίας. Πάντως, ἐκτός ἀπὸ τὴν καθαυτὴ εἰκονογραφία, ἀξιοπρόσεκτη εἶναι καί ἡ συμμετρικὴ ἀπόδοση τῶν μορφῶν ἐντὸς τετραγώνων τοῦ μεσαίου, κάθετου ἄξονα τοῦ ψηφιδωτοῦ.

Οἱ Ἐποχές εἰκονίζονται μέσα σέ λευκὸ βάθος, ντυμένες μέ ἀμφίεση ἀνάλογη τῆς ἐποχῆς πού ἀναπαριστοῦν, φέρουσες τὰ χαρακτηριστικά τους σύμβολα, μέ τὴν ἀντίστοιχη ἐπιγραφή πάνω ἀπὸ τὴν κεφαλὴ τῆς ἐκάστοτε προσωποποίησης. Ἡ Ἀνοιξη (ἐπιγραφή: ΕΑΡΙΝΗ) ἀποδίδεται ἐν εἶδει προτομῆς, φοροῦσα ἄμφια σέ ἐγχρωμους τόνους,

στεφάνι από ρόδα καί κοσμήματα, νά κρατᾷ καλάθι μέ κόκκινα ἄνθη. Τό Θέρος (ἐπιγραφή: ΘΕΡΙΝΗ) εἰκονίζεται ὡς ἱστάμενη γυναίκα, ντυμένη μέ λευκό χιτῶνα, πού ἀφήνει ἀκάλυπτα τό ἀριστερό της στήθος καί τόν ὦμο της. Στά αὐτιά της κρέμονται μακριά ἐνώτια, ἐνῶ στά σκούρα μαλλιά της φοράει καπέλο. Τό πρόσωπό της εἶναι στρογγυλό, μέ λεπτά καί τοξωτά φρύδια, ἀμυγδαλωτά μάτια, μακριά καί λεπτή μύτη καί χεῖλη ἐπίσης λεπτά. Συνολικά, τά φυσιογνωμικά χαρακτηριστικά τῆς μορφῆς ἀποπέμπουν γαλήνη, ἐνῶ στά χέρια της κρατᾷ δρεπάνι καί ἓνα δεμάτι ἀπό στάχυα. Τό Φθινόπωρο (ἐπιγραφή: ΦΘΙΝΙΠΩΡΙΝΗ), εἰκονίζεται ὡς ὄρθιος ἄνδρας, ντυμένος μέ ἀμάνικο χιτῶνα καί τό ἀριστερό του χέρι στολισμένο μέ ψέλλιο. Τό πρόσωπο ἀποδίδεται στρογγυλό μέ μεγάλα κυκλικά μάτια, γενειάδα καί μικρά μύτη καί χεῖλια. Ἡ μορφή κουβαλᾷ ρόδια καί σταφύλια, κρυμμένα μέσα σέ κοιλότητα ἱματίου τοῦ ἱματίου της, στό ὕψος τοῦ δεξιοῦ χεριοῦ, ἐνῶ τό κεφάλι της στεφανώνεται μέ πράσινα φύλλα. Τέλος, ἀπό τήν προσωποποίηση τοῦ Χειμῶνα δέν διατηρεῖται, παρά ἡ ἐπιγραφή της: ΧΙΜΕΡΙΝΗ.

Βιβλιογραφία: Hachlili, Mosaic pavements, 187, 191, 253-254. Waliszewski, Petra Church, 242-244, 258-259, 262-263.

Μήδαβα (Madaba), Ἐκκλησία τῆς Θεοτόκου:

Ἡ Αἶθουσα τοῦ Ἰππόλυτου (Εἰκ. 19α, 19β, 19γ, 19δ).

Διαστάσεις: Μῆκος: ~9,5 μ. ἀπό ἀνατολικά πρὸς δυτικά καί πλάτος: 7,3 μ. στά ἀνατολικά.

Χρονολόγηση: Μέσα τοῦ 6ου αἰῶνα μ.Χ. (terminus ante quem: τό κτίσιμο τῆς ἐκκλησίας τῆς Θεοτόκου στό β' μισό τοῦ 6ου αἰῶνα μ.Χ., πού ὅμως δέν κατέστρεψε τό δάπεδο).

Τό 1905 κατά τήν διάρκεια ἐργασιῶν, στό οἰκόπεδο τοῦ Sulayman Sunna, ἐντοπίστηκε τό δυτικό τμήμα τοῦ ἀναφερόμενου ψηφιδωτοῦ. Βρισκόταν περί τό 1.3 μ. ὑπό τοῦ δαπέδου τοῦ ναοῦ τῆς Θεοτόκου. Τό ὑπόλοιπο ἀνατολικό μισό τοῦ ψηφιδωτοῦ, ἀποκαλύφθηκε ἀρκετά ἀργότερα ἀπό τόν Μ. Piccirillo καί βρισκόταν ἐπίσης ὑπό τοῦ δαπέδου, στά δυτικά τοῦ νάρθηκα τοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας. Σταδιακά, ἤρθε στό φῶς τό σύνολο τῆς ψηφιδωτῆς ἐπιδαπέδιας παράστασης τοῦ Ἰππόλυτου.

Τό ἐξωτερικό μέρος τοῦ ψηφιδωτοῦ, τό ὁποῖο διαιρεῖται σέ δύο ζῶνες, πλαισιώνεται ἀπό ταινία μέ ἑλικες ἀκάνθου σέ μαῦρο βάθος,

στήν οποία αναπαρίστανται σκηνές κυνηγιού, απεικονίσεις άγριων ζώων καί άγροτικές εικόνες. Στίς γωνίες τοῦ πλαισίου εικονογραφοῦνται οί προτομές τῶν Ἐποχῶν, προσωποποιημένες ὡς Τύχες. Κατά μήκος τοῦ μεταγενέστερου ἀνατολικοῦ τοίχου τοῦ ναοῦ ἀποκαλύφθηκαν παραστάσεις δύο ἀντωπῶν θαλάσσιων τεράτων καί ἄλλες μέ φυτά ἢ πτηνά. Πλησίον δέ τῆς εἰσόδου τοῦ ναοῦ ἐντοπίστηκαν τρεῖς προσωποποιήσεις ἔνθρονων πόλεων – Ρώμη, Γρηγορία καί Μήδαβα.

Ἡ δυτική ζώνη τῆς παράστασης φέρει διαγώνιο πλέγμα μέ ἐγκάρσιες ἀνθεμωτές γραμμές καί μεμονωμένα νειλωτικά μοτίβα πουλιῶν καί φυτῶν. Ἡ ἀνατολική ζώνη χωρίζεται σέ δύο μυθολογικές συνθέσεις. Ἡ κεντρική σκηνή τοῦ ἐνός ψηφιδωτοῦ –πού δέν σώζεται ἀκέραιη– ἀφορᾷ στόν μῦθο τῆς Φαίδρας καί τοῦ Ἰππόλυτου. Στή δεύτερη σύνθεση –ἡ ὁποία ἀποτελεῖ καί μέρος τῆς παρούσας πτυχιᾶς– εἰκονίζεται ἡ Ἀφροδίτη καθισμένη σέ θρόνο, ἔχουσα πλάι της τόν Ἄδωνι.

Στή σύνθεση μέ τήν Ἀφροδίτη, ἡ θεά παρουσιάζεται ὡς κυρίαρχη μορφή τῆς παράστασης· οἱ ὑπόλοιπες μορφές ταυτίζονται ἀπό τίς ἐπιγραφές πού τίς περιβάλλουν. Δίπλα στή θεά εἰκονίζεται ὁ Ἄδωνις καθιστός, ἐνῶ τήν παράσταση ὁλοκληρώνουν οἱ Τρεῖς Χάριτες, οἱ ὁποῖες φαίνεται νά διαδροῦν μέ ἰσάριθμους φτερωτούς Ἑρωτιδεῖς. Συνολικά στήν παράσταση ὑπάρχουν ἔξι μικροί, φτερωτοί Ἑρωτιδεῖς, πού μετέχουν σέ διαφορετικές δραστηριότητες: τρεῖς στό ἄνω τμήμα τοῦ ψηφιδωτοῦ καί ἄλλοι τρεῖς, στό κάτω. Στά ἄριστερά τῆς σύνθεσης, μορφή χωρική (ἐπιγραφή: ΑΓΡΟΙΚΙC) πού παρακολουθεῖ τήν σκηνή πού ἐκτυλίσσεται.

Ἡ θεά ἀποδίδεται γυμνόστηθη, μέ τοὺς βοστρύχους νά ἀπλώνονται ἐπὶ τῶν ὤμων της. Τό πρόσωπό της εἶναι στρογγυλό μέ μεγάλα μάτια, λεπτά φρύδια, μακριά λεπτή μύτη καί μικρά λεπτά χεῖλη. Ὁ γυμνός κορμός της, ἔχει ἐλαφριά κλίση τριῶν τετάρτων, ἐνῶ τά στήθη της κοσμοῦνται μέ διπλή ἄλυσίδα πού καταλήγει σέ περιδέραιο. Τό κάτω μέρος τοῦ σώματός της καλύπτεται ἀπό μακριά φούστα, μέ κάθετες ταινίες καί χρυσές λεπτομέρειες. Τά μπάτσα, οἱ καρποί καί οἱ ἀστράγαλοι της κοσμοῦνται μέ ψέλια. Μέ τό ἄριστερό της χέρι κρατᾷ ἄνθος –κατεξοχήν σύμβολό της– στό ὕψος τοῦ στήθους καί μέ τό δεξί κρατᾷ σανδάλι, ἀπειλῶντας ἕνα, τόν ὁποῖο συγκρατεῖ ἡ μία Χάρις. Ἡ δεύτερη Χάρις ἔχει ἀρπάξει ἕτερο Ἑρωτιδέα, ὁ ὁποῖος κρατιέται ἀπό τά κλαδιά ἐνός δέντρου, ἐνῶ ἡ τρίτη κυνηγᾷ ἕναν ἄλλον.

Οι Τρεις Χάριτες απεικονίζονται ξυπόλητες, νά φοροῦν ποδήρη χιτώνα μέ πτυχώσεις, ζώνη στή μέση καί διάδημα στό κεφάλι καί χρυσά ψέλια στά χέρια. Οἱ δύο πρῶτες κοσμοῦνται ἐπίσης μέ ἐνώτια, ἐνῶ ἡ τρίτη φορᾷ μακρύ πέπλο, πού αἰωρεῖται καθῶς κυνηγάει τόν ἔρωτα. Ὁ Ἄδωνις κάθεται στόν ἴδιο θρόνο μέ τήν Ἀφροδίτη. Τό πρόσωπό του εἰκονίζεται πιό μικρό ἀπό τῆς θεᾶς καί παρά τό ὅτι τά μάτια του ἀποδίδονται μεγάλα, τά ὑπόλοιπα φυσιογνωμικά χαρακτηριστικά του εἶναι μικρά. Εἶναι ντυμένος μέ ποδήρη χιτώνα μέ πτυχώσεις καί ἀπό τόν ἄνω κορμό του, κρέμονται δύο κορδέλες. Ἐπίσης φοράει χλαμύδα πού πορπώνεται στό λαιμό καί ἐπωμίδα στό δεξιόν χέρι, ἐνῶ φέρει λόγχη στό ἀριστερό.

Ἡ χωρική εἶναι ξυπόλητη καί κουβαλᾷ ἓνα καλάθι μέ φρούτα στόν ἀριστερό της ὦμο καί μέ τό δεξιόν της χέρι κρατάει μία πέρδικα –ἴσως πρόκειται γιά προσφορές στή θεά. Εἶναι ντυμένη μέ φούστα καί μπλούζα ἀπό τήν ὁποία κρέμονται δύο κορδέλες πίσω στούς ὤμους, ἐνῶ τά χέρια της στολίζονται μέ χρυσά ψέλια. Στό κατώτερο τμήμα τοῦ ψηφιδωτοῦ εἰκονίζονται τρεῖς ἀκόμη Ἑρωτιδεῖς: ὁ ἀριστερός κοιτάει ἐμπρός, μέ τό δεξιόν του χέρι τεταμένο πρὸς τά κάτω νά ὑποδεικνύει τόν Ἰππόλυτο, τοῦ κύριου κεντρικοῦ ψηφιδωτοῦ. Ὁ μεσαῖος ἀγκαλιάζει μέ τά δύο του χέρια, τό ξυπόλυτο πόδι τῆς Ἀφροδίτης καί ὁ τρίτος ἔχει βάλει τό κεφάλι του μέσα σέ ψάθινο κάλαθο, ἀπό τόν ὁποῖο ξεχύνονται ἄνθη²⁰.

Βιβλιογραφία: Piccirillo, Giordania, 51-52. Buschhausen, Ippolito, 117-127. Piccirillo, Madaba, 41-66. Piccirillo, Jordan, 23-24, 51-63, 66-67, εἰκ. 1-31. Salzman, Urban life, 97-99. Ἀσημακοπούλου-Ἀτζακά, Ἐξί κείμενα, 137-139. Talgam, Ekphrasis Eikonos, 222-225.

20. Ὁ Buschhausen ὑπερθεματίζει τοῦ ἐνδεχομένου νά ἀπεικονίζονταν ἐπίσης μέλισσες στήν ἀρχική σύνθεση, ὅμως κάτι τέτοιο δέν εἶναι δυνατό νά διαπιστωθεῖ μέ ἀσφάλεια, καθῶς δέν σώζονται παρά οἱ ἀπεικονίσεις τῶν διάσπαρτων ἀνθέων. Ὑποστήριξε αὐτή τή θεωρία ὁρμώμενος ἀπό τήν περιγραφή τοῦ Ἑρωτα, ὅπως ἀποδίδεται στό ποίημα τοῦ Θεόκριτου «Κηριοκλέπτη», ὅπου ὁ νεαρός θεός περιστοιχίζεται ἀπό ἄνθη καί μέλισσες. Buschhausen, H. "La Sala dell'Ippolito, presso la Chiesa della Vergine Maria", στό Piccirillo, M. *I mosaici di Giordania*, σελ. 121. Ὁ Ἑρωτας ἔκλεψε τό κερί ἀπό τήν κυψέλη καί μία μέλισσα τόν τσίμπησε. Ἐξαιτίας τοῦ φοβεροῦ πόνου του, κατέφυγε στήν Ἀφροδίτη γιά νά παραπονεθεῖ πῶς μία μικρή μέλισσα, πληγώνει τόσο σκληρά μέ τό κεντρί της. Θεόκριτος 19, 1-18.

**Madaba (Μήδαβα), Ἐκκλησία τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων:
Προσωποποίηση τῆς Θάλασσας (Εἰκ. 20).**

Χρονολόγηση: 578/79 μ.Χ. ἐπὶ ἐπισκόπου Σέργιου (χρονολογική ταύτιση βάσει ἐπιγραφῆς πού ἐντόπισε τό 1902 ὁ Fr. Manfredi)

Ψηφιδωτό μέ τήν προσωποποίηση τῆς θάλασσας, τό ὁποῖο κοσμεῖ τό κεντρικό κλίτος τοῦ ναοῦ. Μέσα σέ μετάλλιο, ἐντός τοῦ θαλάσσιου τοπίου, εἰκονίζεται μετωπική γυναικεία μορφή ὡς προσωποποίηση τῆς Θάλασσας –συνοδευόμενη ἀπό ἐπιγραφή πάνω ἀπό τό κεφάλι της: ΘΑΛΑССΑ. Τά ἀνοιχτά καστανά ἀμυγδαλωτά μάτια της κυριαρχοῦν στό πρόσωπο, ἡ μύτη της εἶναι μακριά καί λεπτή, ἐνῶ τό στόμα της ἀποδίδεται μικρό. Τά μαλλιά της εἶναι μακριά, σέ τόνους σκούρου πράσινου-κυανοῦ, καί πέφτοντας, ἀγκαλιάζουν τόν φαρδύ λαιμό της. Τό ἀριστερό τμήμα τοῦ κορμοῦ της, καθῶς καί τό στήθος της εἶναι γυμνά, τό ὑπόλοιπο ὅμως σῶμα καλύπτεται ἀπό ἱμάτιο. Τό δεξί της χέρι, σέ κίνηση εὐλογίας –ὑψωμένο καί μέ ἀνοιχτή παλάμη στό ὕψος τοῦ γυμνοῦ της στήθους, κοσμεῖται μέ χρυσά ψέλια, ἐνῶ στό ἀριστερό κρατᾶ δοιάκι. Τή μορφή περιβάλλουν ψάρια κυανά καί ἐρυθρά καί ἓνα χταπόδι. Πίσω της διακρίνονται νά ἀναπηδοῦν δύο μεγάλα ψάρια –πού ἀποδίδονται σέ ἀποχρώσεις τοῦ μπλέ καί τοῦ κόκκινου καί ἀναπαριστῶνται μέ κοφτερά δόντια– καθῶς καί ἓνα ἀκόμη πρασινοκαφέ πλάσμα (θαλάσσιο τέρας;).

Ἐντός τοῦ κυκλικοῦ πλαισίου ἀποδίδεται ἡ ἐπιγραφή τοῦ μεταλλίου: ΚΕ Ο ΘC ΟΠΟΙΗCΑC ΤΟΝ ΟΥΡΑΝΟΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΓΗΝ ΔΟC ΖΩΗΝ ΑΝΑCΤΑCΙΩ ΚΑΙ ΘΩΜΑ ΚΑΙ ΘΕΟΔΩΡΑ Κ CΑΛΑΜΑΝΙΟΥ ΨΗΦ(ΟΘΕΤΟΥ)

Βιβλιογραφία: Piccirillo, Madaba, 18. Piccirillo, Jordan, 38, 106, εἰκ. 78-80. Hachlili, Mosaic pavements, 180

**Umm al-Rasas (Kastron Meffa), Ἐκκλησία τοῦ Ἱερέα Wa'il:
Παράσταση Ψαρά (Εἰκ. 21, 22).**

Χρονολόγηση: 586 μ.Χ. (βάσει ἑλληνικῆς ἐπιγραφῆς μέσα σέ tabula ansata, τοῦ κεντρικοῦ κλίτους.

Ψηφιδωτό γυμνοῦ ἄνδρα ψαρά μέσα σέ βάρκα, τό ὁποῖο ἐντοπίστηκε στό μετακιόνιο διάστημα τῆς βόρειας πλευρᾶς τοῦ ναοῦ τοῦ ἐπονομαζόμενου ὡς Ἐκκλησία τοῦ Ἱερέα Wa'il, στό Umm al-

Rasas. Τό ψηφιδωτό δέν εἶναι πλέον ὁρατό, διότι ἔχει καλυφθεῖ, ἂν καί ἤδη μεγάλο τμήμα του εἶχε ὑποστεῖ σοβαρές καταστροφές καί ἀλλοιώσεις ἀπό τούς εἰκονοκλάστες.

Στή βόρεια πλευρά τοῦ μετακίονιου διαστήματος εἰκονίζεται θαλάσσιο ζῶο μέ στρεβλό τόν κορμό, τό ὁποῖο ἀκολουθεῖται ἀπό παράσταση μέ δύο κίτρινες βάρκες, σάν λέμβοι μέσα στό νερό· πλησίον τῆς δεξιᾶς βάρκας, μέσα στή θάλασσα, σκοῦρο γκρί ψάρι. Στήν ἀριστερή βάρκα σώζεται καθισμένη γυμνή ἀνδρική μορφή, τό πρόσωπο τῆς ὁποίας ἀποδίδεται σχεδόν μετωπικό, ὠοειδές, μέ ἐλαφρῶς τοξωτά φρύδια, μεγάλα σκούρα μάτια κοντά στή μακριά μύτη του, ἡ ὁποία ἔχει στρογγυλή ἀπόληξη καί χεῖλη μικρά, σχεδόν ἴσια. Φοράει κίτρινο καπέλο, ἀπό τό ὁποῖο ἐξέχουν λίγα μαλλιά πάνω στό μέτωπο. Ὁ κορμός τοῦ ἀνδρα εἶναι ἐπίσης μετωπικός, μέ τά πόδια στό πλάι, σταυρωμένα μεταξύ τους καί ἀποδίδεται μέ ροδαλούς, κόκκινους καί λευκοῦς χρωματισμούς. Ἐντύπωση δέ προκαλεῖ ἡ ἐπιστάμενη προσπάθεια ἀπόδοσης τῆς μυϊκῆς δομῆς ὅλου τοῦ ἄνω κορμοῦ του καί ιδίως τῆς κοιλιακῆς του χώρας. Στό δεξί κατεβασμένο χέρι του κρατᾷ μακρύ κουπί, ἀνοιχτό σέ ἀπόσταση ἀλλά καί παράλληλα σέ σχέση μέ τό σῶμα του. Διατηρεῖται ἐπίσης τμήμα τοῦ ἀριστεροῦ ὑψωμένου χεριοῦ, στό ὁποῖο φαίνεται νά κρατᾷ κάποιο ἀντικείμενο.

Βιβλιογραφία: Piccirillo, Jordan, 164-165, εἰκ. 396, 398.

1.3. Τυνησία

Θύσδρος (El Djem), Ἀρχαιολογικό Μουσεῖο:

Πορτρέτο Νηρηίδας πάνω σέ θαλάσσιο ἵππο (Εἰκ. 23).

Χρονολόγηση: 3ος αἰῶνας μ.Χ.

Ψηφιδωτό πού ἀπεικονίζει ὡς κεντρικό χαρακτήρα τή Νηρηίδα, τή νύμφη τῆς θάλασσας καί κόρη τοῦ Νηρέα. Ἡ παράσταση πλαισιώνεται ἀπό ἄλυσοειδή πλοχμό καί στό κέντρο τῆς ἀπεικονίζεται ἡ μεταφορά τῆς νύμφης πάνω σέ θαλάσσιο ἱππόκαμπο. Ὁ κορμός τῆς ἀναπαρίσταται στραμμένος πρὸς τόν θαλάσσιο ἵππο στά ἀριστερά της, τοῦ ὁποίου κρατᾷ τόν χαλινό μέ τό δεξί της χέρι. Τά πόδια τῆς εἶναι τοποθετημένα μέσα στή διάφανη θάλασσα, τό ἕνα σκέλος βρίσκεται μπροστά εὐθύ καί ἐλάχιστα κυρτωμένο, ἐνῶ τό πίσω εἶναι λυγισμένο πρὸς τά πίσω.

Οί εκφράσεις τοῦ προσώπου της χαρακτηρίζονται ἀπό νωχελικό-τητα. Τά συνολικά φυσιογνωμικά χαρακτηριστικά τοῦ προσώπου της εἶναι μικρά συγκριτικά μέ τή μύτη της. Τά μακριά καστανά μαλλιά της μέ καφέ φωτεινούς τόνους, πλεγμένα σέ βοστρύχους, πέφτουν μαλακά πάνω στήν πλάτη της. Φοράει ἐρυθροκάστανη κορδέλα στά μαλλιά, περίαπτο στό λαιμό καί ψέλια σέ ἀριστερό χέρι καί δεξί πόδι. Τό στήθος της καί ἡ περιοχή τοῦ ὀμφαλοῦ ἀποδίδονται μέ λεπτομέ-ρεια καί τό νεαρό της σῶμα χωρίς ἀτέλειες. Φέρει ἱμάτιο σέ *velificatio* στό ἀριστερό χέρι, τό ὁποῖο ἀνεμίζει πάνω ἀπό τό κεφάλι της. Τό μαντήλι ἔχει παρόμοια ἀπόχρωση μέ τήν κορδέλα στά μαλλιά της.

Τό βλέμμα τοῦ ἵππου εἶναι στραμμένο πρὸς τήν θαλάσσια νύμ-φη. Τό σῶμα ἀποτυπώνεται μέ μπλέ καί πράσινα χρώματα, ἐνῶ ἐπι-πλέον ἔχει φτερά καί μία ιδιόμορφη φοιιδωτή οὐρά μέ ἐλικοειδή ἀπόληξη. Τή σύνθεση ὀλοκληρώνουν δελφίνια μέσα στή θάλασσα, κάτω ἀκριβῶς ἀπό τόν ἵππο. Σημειώνεται ὅτι τά κύματα τῆς θά-λασσας ἀποτυπώνουν τούς παφλασμούς τῶν νερῶν πού προκαλεῖ ὁ καλπασμός τοῦ θαλάσσιου ἵππου καί τῶν δελφινιῶν.

Βιβλιογραφία: Ladjimi Sebaï, *Gods and Myths*, 50-51.

Sousse, Ἀρχαιολογικό Μουσείο:

Ἴθυφαλλικό ψηφιδωτό (Εἰκ. 24).

Διαστάσεις: 0,75 μ. x 0,60 μ.

Χρονολόγηση: 3ος αἰῶνας μ.Χ.

Ἡ παρουσία τοῦ ψηφιδωτοῦ ἀποσκοποῦσε στήν προστασία τοῦ οἴκου καί τῶν ιδιοκτητῶν του ἀπό τή βασκανία (μάτι) καί τόν φθό-νο. Τό δάπεδο ἐντοπίστηκε τό 1901, μέσα σέ ἐρείπια τῆς ρωμαϊκῆς ἐπαυλῆς στήν Mokenine, ὅπου κοσμοῦσε κατώφλι.

Ἀπεικονίζονται σέ λευκό βάθος: κάθετος φαλλός νά ὑποδεικνύει ὀφθαλμό, ἐκατέρωθεν τοῦ ὁποίου, δύο ἐρπετοειδή –φίδια. Ὁ φαλ-λός ἀποδίδεται ἰχθυόμορφος, νά ἐπιτίθεται μαζί μέ τά δύο φίδια ἐναντίον τοῦ *βάσκανου ὀφθαλμοῦ*.

Βιβλιογραφία: Gauckler – Gouvet – Hannezo, *Description*, 36, πίν. IX. Gauckler, *Afrique proconsulaire*, 32, no. 78b. Dunbabin, *North Africa*, 162, πίν. 163. Dunbabin– Dickie, *Phthonos*, 32-33, πίν. 8b.

**Σφαῖξ (Sfax), Ἀρχαιολογικό Μουσείο:
Ψηφιδωτό Ἀφροδίτης (Εἰκ. 25).**

Διαστάσεις: 2,80μ. x 2,54μ.

Χρονολόγηση: 3ος αἰώνας μ.Χ.

Τό δάπεδο, τό ὁποῖο κοσμοῦσε ἐξέδρα ἰδιωτικῆς ρωμαϊκῆς οἰκίας στήν πόλη Θεναί (Thēnae), παρουσιάζει τή θεά Ἀφροδίτη μέσα σέ τοπίο μέ διάσπαρτα ἄνθη, μαζί μέ Ἑρωτιδεῖς, οἱ ὁποῖοι μετέχουν σέ διάφορες δραστηριότητες. Τό ἡμικυκλικό ψηφιδωτό πλαισιώνεται ἀπό χρυσό πλοχμό μέ μικρούς καί μαύρους ρόμβους καί ὀριοθετεῖται ἀπό μαύρη ταινία· χωρίζεται δέ σέ τρεῖς ζώνες. Στή χαμηλότερη, ἀναπαρίστανται δύο Ἑρωτιδεῖς. Ὁ δεξιός φοράει προσωπεῖο καί τρομοκρατεῖ τόν ἀριστερό, πού βρίσκεται σέ στάση ἄμυνας· μεταξύ αὐτῶν, μεγάλο καλάθι μέ ἄνθη καί ἀριστερά τους, ζώνη μέ ἓνα παγώνι.

Στή μεσαία ζώνη εἰκονίζεται μετωπικά ἡ θεά, τῆς ὁποίας τό κεφάλι δέν σῶζεται, ἰστάμενη καί γυμνή. Καλύπτεται μέ ἓνα διάφανο πέπλο μέ πτυχώσεις, τό ὁποῖο τυλίγει ἁρμονικά τό σῶμα της καί στηρίζεται πάνω σέ στύλο. Στό δεξί της χέρι φέρει σκήπτρο, ἐνῶ στό ἀριστερό κρατάει ἓνα φυλλῶδες στέλεχος, μέ τό ὁποῖο μαστιγώνει τά ὀπίσθια ἐνός Ἑρωτιδέα, τόν ὁποῖον συγκρατοῦν δύο ἔτεροι. Τό σῶμα της κοσμοῦν χαρακτηριστικά ψέλια. Δίπλα ἀπό τόν στύλο, ὑπάρχει ἓνα πτηνό τό ὁποῖο ἔχει τρυπηθεῖ μέ βέλος· πλησίον, ἓνας ἀκόμη Ἑρωτας, πού κουβαλᾷ καλάθι μέ ἄνθη στό ἀριστερό του χέρι, τά ὁποῖα σκορπίζει μέ τό δεξί.

Στά ἀριστερά τῆς ὑψηλότερης φρίζας, ἓνας Ἑρωτας κρατῶντας ἓνα δόρυ, προσπαθεῖ νά σκοτώνει μία σαλαμάνδρα· ἡ παράσταση ἀκολουθεῖται, ἀκόμη πιό ἀριστερά, ἀπό ζώνη μέ ἓνα ἀκόμη παγώνι. Στά δεξιά τῆς φρίζας, Ἑρωτιδέας μέ καλάθι στόν ἓνα ὦμο καί ἄνθη στό ἓνα χέρι. Ὅλοι οἱ Ἑρωτες φοροῦν στή μέση κορδέλες, ἐκτός ἀπό τούς φτερωτούς πού εἶναι γυμνοί. Οἱ τελευταῖοι ἀποδίδονται ἐπίσης μέ στρογγυλά πρόσωπα, παχουλά σώματα καί κοντά μαλλιά μέ βοστρύχους.

Βιβλιογραφία: Fantar – Veyne, Tunisie, 62-64. Salomonson, Chevaux, 38.

**Sousse, Αρχαιολογικό Μουσείο:
Ψηφιδωτό μέ σκηνές ψαρέματος (Είκ. 26).**

Χρονολόγηση: 3ος αιώνας μ.Χ.

Απόσπασμα ψηφιδωτού μέ πλούσιο περιεχόμενο θαλάσσιων όντων καί σκηνών άλιείας, τό όποιο μάλλον κοσμούσε τρικλίνιο. Έντοπίστηκε στην πόλη της Hadrumetum. Τό νερό αποδίδεται μέ παράλληλες, διακεκομμένες γραμμές, γεμίζοντας έτσι τό βάθος του ψηφιδωτού. Απεικονίζονται διάφορα ψάρια, κυρίως μεγάλου μεγέθους, αλλά καί πλήθος καρκινοειδών καί μαλακίων, έντός θαλάσσιου τοπίου.

Στό κάτω τμήμα της παράστασης, άποτυπώνεται σκηνή από δύο βάρκες, μέ ένα ζευγος γυμνών άλιέων έκάστη. Οί άνδρες είναι άγέ- νειοι, ξανθοί, μέ έντονα φρύδια, γαμπές μύτες καί σώμα άθλητικό καί μυώδες. Στην άριστερή βάρκα, ό ένας εικονίζεται καθιστός, νά κρατάει τά δοιάκια· παράλληλα ό δεύτερος, όρθιος καί μέ σκυμμένο τόν κορμό, τοποθετεί παγίδες. Ανάλογα στη δεξιά βάρκα, ό καθι- στός άνδρας κρατάει στά έπίσης δοιάκια, ένω ό έτερος, ιστάμενος, βαστά τρίαίνα μέ τό δεξί του χέρι.

Βιβλιογραφία: Ghalia, Daily life, 31-34.

**Τύνιδα, Έθνικό Μουσείο Bardo:
Ό Διόνυσος τιμωρεί τούς Τυρρηνούς πειρατές (Είκ. 27).**

Χρονολόγηση: 3ος αιώνας μ.Χ.

Διαστάσεις: 3,8 μ. x 1,3 μ.

Πρόκειται γιά ψηφιδωτό, τό όποιο κοσμούσε δάπεδο περιστυλί- ου στην Οικία του Όδυσσέα στην Thugga. Αναπαριστά μία σκηνή έμπνευσμένη από τόν Έβδομο Όμηρικό Ύμνο, όπου ό θεός Διόν- σος τιμωρεί τούς πειρατές του Τυρρηνικού Πελάγους, μεταμορφώ- νοντας τους σε δελφίνια.

Ό θεός εικονίζεται όρθιος μέσα στην κεντρική βάρκα, ντυμένος μέ γαλάζιο χιτώνα, μέ χρυσές λεπτομέρειες καί ζωνάρι. Τό κεφάλι του θεού δέν σώζεται, αλλά τό πιθανότερο είναι ότι ή όψη του θά ήταν νεανική. Φέρει πιθανόν θύρσο, μέ τόν όποιο τιμωρεί τούς πει- ρατές, ένω τόν συντροφεύουν στά άριστερά ένας γυμνός Σάτυρος καί δεξιά μία Μαινάδα. Ό Σάτυρος άπεικονίζεται μετωπικός μέ δια- τεταγμένα πόδια, νά κρατά ράβδο καί νά φοράει στεφάνι. Ύποβα- στάζει μάλιστα τόν Διόνυσο από την μέση, βοηθώντας τον έτσι νά

διατηρήσει τήν ισορροπία του· τό βλέμμα του εἶναι αὐστηρό, σχεδόν θυμωμένο.

Δεξιά, ἡ Μαινάδα εἰκονίζεται ὀρθία, νά φοράει χιτῶνα σκούρου χρώματος καί στεφάνι, ἀπό κισσό ἢ φύλλα ἀμπέλου· τό ἄριστερό της χέρι εἶναι σηκωμένο στό ὕψος τοῦ κεφαλιοῦ τοῦ θεοῦ. Δίπλα της, στήν πρύμνη τῆς βάρκας, ἕνας παχύς Σιληνός ξαπλωμένος, κρατάει τό πηδάλιο μέ τό ἄριστερό χέρι, τεντώνοντας παράλληλα τό δεξί πρὸς τόν Διόνυσο, γιά νά τόν συγκρατήσει. Ὁ Σιληνός ἀποδίδεται γερασμένος, φαλακρός καί μέ ἔντονα διογκωμένη κοιλιά· γυμνός στό ἄνω μέρος τοῦ σώματος, φορῶντας ὅμως στεφάνι στό κεφάλι.

Τό ἱερό ζῶο τοῦ Διονύσου, ὁ πάνθηρας, μπροστά ἀπό τόν θεό ὀρμαεῖ στά πόδια ἐνός πειρατῆ πού ἔχει σχεδόν μεταμορφωθεῖ σέ δελφίνι, καθὼς μόνο τά πόδια του ἐξακολουθοῦν νά εἶναι ἀνθρώπινα. Οἱ πειρατές ἔχουν πέσει στή θάλασσα καί εἴτε ἔχουν ἤδη μεταμορφωθεῖ σέ δελφίνια, εἴτε βρίσκονται στήν ἐνδιάμεση κατάσταση τῆς μεταβολῆς.

Παραπλεύρως τῆς βάρκας τοῦ θεοῦ, εἰκονίζονται δύο ἀκόμα βάρκες, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μικρότερη ἔχει δύο γυμνοὺς φτερωτοὺς Ἑρωτιδεῖς, πού ἐπιδίδονται σέ ἀλιευτικές δραστηριότητες. Ὁ ἄριστερός κρατᾷ τὰ δοιᾶκια, ἐνῶ ὁ δεξιός τοποθετεῖ ἢ μαζεύει τρία καλάθια ἀπό τή θάλασσα –παγίδα ψαρέματος γιά καρκινοειδῆ. Στή μεγαλύτερη βάρκα στά δεξιά, τρεῖς ψαράδες τραβοῦν ἕνα παχύ δίχτυ. Ὁ ἕνας φοράει περίζωμα καί στέκεται πλησίον τῆς προκυμαίας κρατῶντας τρίαίνα, ἔτοιμος νά καμακώσει ἕνα χταπόδι.

Βιβλιογραφία: Yacoub, Tunisie, 171-172. Blanchard-Lemée, M. – Ennaifer, M. – Slim, H. καί Slim, L., Mosaics Tunisia, 115-116, εἰκ. 79. Ben Abed Ben Khader, Tunisian Mosaics, 102-105, εἰκ. 5.15. Ennaifer, Intellectual life, 72-73, εἰκ. 42. Knutson, Bacchus, 7-9.

Bulla Regia, Οἰκία τῆς Ἀμφιτρίτης:

Τό ταξίδι τῆς Ἀφροδίτης (Εἰκ. 28).

Χρονολόγηση: β' μισό 3ου αἰῶνα μ.Χ. (Picard).

Στό δάπεδο αὐτό, θρίαμβος καί τό θαλάσσιο ταξίδι τῆς Ἀφροδίτης ἀπό τήν οἰκία τῆς Ἀμφιτρίτης, στήν πόλη Bulla Regia, τό ὁποῖο κοσμοῦσε δωμάτιο τρικλινίου. Παριστάνεται –μέ ὀρισμένες ἀποσπασματικές φθορές– ὁ θρίαμβος καί τό θαλάσσιο ταξίδι τῆς θεᾶς

Άφροδίτης. Στήν εικόνα, ή θεά παρουσιάζεται σέ στάση τριῶν τετάρτων, νά κάθεται πάνω στά πηνία δύο Ἴχθυοκένταυρων πού τήν κουβαλοῦν.

Ἡ Ἀφροδίτη φέρει μέ τό δεξί χέρι ἱμάτιο, τό ὁποῖο διπλώνεται στό ἄριστερό καί συνεχίζει καλύπτοντας τό δεξί λυγισμένο σκέλος της, ἀφήνοντας ἀκάλυπτο ὅλο τό ὑπόλοιπο σῶμα. Τά χαρακτηριστικά τοῦ προσώπου της εἶναι ἁρμονικά καί γαλήνια –ροδαλές σκιάσεις στά μάγουλα, μάτια σέ συμμετρία, χεῖλη σαρκώδη καί ροδαλά, κόμη πλούσια καί μαζεμένη πρός τά πίσω, μέ ἐλάχιστους βοστρύχους νά πέφτουν στούς ὠμους, πού στολίζεται μέ χρυσό διάδημα. Τό δέ κεφάλι της πλαισιώνεται ἀπό χρυσό nimbus. Τό σῶμα της, ὁμορφα ἀποδοσμένο, εἶναι λεπτό καί διέπεται ἀπό χάρη.

Ἐκατέρωθεν τῆς θεᾶς ἀναπαρίστανται οἱ δύο Ἴχθυοκένταυροι – ἕνας γενειοφόρος δεξιά καί ἕνας ἀγένειος ἄριστερά– μέ τόν μυῶδη καί δυνατό κορμό τους, ὁ ὁποῖος χαμηλότερα διαμορφώνεται σέ σῶμα ἀλόγου, ἀπολήγοντας σέ οὐρά ἰχθύος. Τά πλάσματα αὐτά εἰκονίζονται μέ ὀστρακοειδεῖς δαγκάνες καί κεραῖες στό μέτωπο νά στρέφουν τό βλέμμα του πρός τή θεά. Ὁ γενειοφόρος Ἴχθυοκένταυρος φέρει χρυσό καλάθι, ἐνῶ ὁ ἀγένειος κρατᾷ ὄστρεο μέ φροῦτα καί δοιάκι.

Ἀκόμη, δύο Ἑρωτιδεῖς πετοῦν πάνω ἀπό τή μορφή τῆς Ἀφροδίτης, στέφοντάς τήν μέ δάφνες. Χαμηλότερα στήν παράσταση, γυμνοί Ἑρωτιδεῖς ἱππεύουν δελφίνια μέσα σέ ὑποθαλάσσιο περιβάλλον, κουβαλώντας χαρακτηριστικά ἀντικείμενα τοῦ καλλωπισμοῦ τῆς Ἀφροδίτης –κιβώτιο καί κάτοπτρο. Ἡ δέ θάλασσα δηλώνεται μέ παράλληλες καί ζίκ-ζάκ γραμμές.

Βιβλιογραφία: Dunbabin, North Africa, 155-156, ὑποσ. 97, πίν. I, 148. Ben Abed Ben Khader, Tunisian Mosaics, εἰκ. 4.2.

Sousse, Ἀρχαιολογικό Μουσεῖο:

Ὁ καλλωπισμός τῆς Ἀφροδίτης (Εἰκ. 29).

Διαστάσεις: 1,8 μ. x 1,8 μ. (Κεντρική παράσταση Ἀφροδίτης:

1,25 μ.· πλαϊνά τετράγωνα ἐμβλήματα: 0, 55 μ.

Χρονολόγηση: 4ος αἰώνας μ.Χ.

Το ψηφιδωτό ἀπεικονίζει παράσταση τοῦ τύπου τῆς Ἀναδουόμενης Ἀφροδίτης, πλαισιωμένη ἀπό δύο Ἑρωτιδεῖς. Ἐντοπίστηκε σέ

ιδιωτική κατοικία τό 1910/1911 στήν ἀρχαία Θύσδρο, σημερινό El Djem. Τό ψηφιδωτό συνοδεύεται ἀπό διάχωρα μέ προτομές τῶν Τεσσάρων Ἐποχῶν καί πλαισιώνεται ἀπό φυτική γιρλάντα δάφνης, μέ κίτρινα καί πράσινα φύλλα. Ἡ κεντρική σκηνή περιβάλλεται ἀπό παρυφή λευκῆς κυματιστῆς ταινίας καί ἐναλλασσόμενα χρώματα κίτρινου-πράσινου καί κόκκινου-ροδαλό, σέ μαῦρο βάθος· τό ἐσωτερικό πλαίσιο τῆς ταινίας εἶναι καστανοκόκκινου χρώματος.

Ἡ Ἀφροδίτη ἀναδύεται μέσα ἀπό τή θάλασσα γυμνή καί εἰκονίζεται τή στιγμή πού στραγγίζει τά μακριά μαλλιά μέ τά δύο της χέρια· ἐκατέρωθεν, δύο γυμνοί φτερωτοί Ἑρωτιδεῖς πού πατοῦν πάνω σέ βράχο. Στά ἀριστερά της, φτερωτός Ἑρωτας μέ καστανά μαλλιά, πού κρατάει τά ἀντικείμενα καλλωπισμοῦ της –καθρέφτη στό ἓνα χέρι καί στεφάνι ἀνθέων στό ἄλλο– καθώς καί ἓνα ἔνδυμα γιά νά τυλιχτεῖ ἡ θεά. Στά δεξιά, ξανθός Ἑρωτας πού βαστᾷ δύο κορδέλες, γιά τούς βοστρύχους τῆς θεᾶς. Ἡ στάση σώματος καί τῶν δύο αὐτῶν μορφῶν εἶναι τρία τέταρτα.

Τό πρόσωπο τῆς θεᾶς εἶναι ὠοειδές, τά μάτια σέ πολύ κοντινή ἀπόσταση μεταξύ τους, τά φρύδια ἄνισα, ἡ μύτη μικρή καί τά χεῖλη βαριά. Τό σῶμα της δέν εἶναι καλοσχηματισμένο, προδίδοντας ἐλλείψεις στήν τεχνική τοῦ ψηφοθέτη: ἡ κοιλιά ἀποδίδεται ἐλαφρῶς διογκωμένη, τά πόδια της εἶναι μικρά καί χοντρά συγκριτικά μέ τή συνολική μορφή, τό στήθος εἶναι ἄνισο καί σχεδόν ἀνδρικό καί ἡ λεκάνη μοιάζει ἐνιαία μέ τόν ὑπόλοιπο κορμό. Οἱ τρεῖς αὐτές μορφές εἶναι στολισμένες μέ κοσμήματα, περιβραχιόνια καί ψέλια στούς ἀστραγάλους, ἐνῶ ἡ Ἀφροδίτη κοσμεῖται ἐπίσης μέ περίαπτο. Μεταξύ αὐτῆς καί τοῦ ἀριστεροῦ Ἑρωτα, ἀπεικονίζονται ἐλάχιστα ἐλῶδη φυτά.

Οἱ προσωποποιημένες γυναικεῖες προτομές τῶν Τεσσάρων Ἐποχῶν εἰκονίζονται μέσα σέ διάχωρο νά κρατοῦν καλάθι μέ τά ἀνάλογα ἐποχιακά τους προϊόντα καί νά κοιτάζουν πρὸς τήν παράσταση τῆς Ἀφροδίτης. Ὁ Χειμώνας παρουσιάζεται ὡς ἡλικιωμένη γυναίκα, πού φοράει πράσινο μανδύα μέ κουκούλα καί φέρει καλάθι μέ ἐλιές ἢ καρύδια. Ἡ Ἀνοιξη εἶναι ντυμένη μέ ἓνα ἀμάνικο πράσινο ἔνδυμα, φέρει στεφάνι ἀπό ἄνθη στό κεφάλι καί κρατᾷ καλάθι μέ τριαντάφυλλα. Τό Θέρος –τοῦ ὁποῖου τό πρόσωπο δέν διατηρεῖται– φοράει ροδαλό ἔνδυμα πού ἀφήνει τόν ἓνα ὦμο ἐκτεθειμένο καί κρατᾷ καλάθι μέ στάρι. Τέλος, τό Φθινόπωρο φοράει ἀμάνικο ροδαλό

ρουῖχο, περιβραχιόνια στά χέρια καί στεφάνι ἀπό σταφύλια, κρατῶν-
τας καλάθι μέ σταφύλια. Οἱ Ἐποχές ἔχουν αὐστηρά καί ἔντονα χα-
ρακτηριστικά προσώπου, γεγονός πού δυσχεραίνει τήν ἁρμονική
τους ἀπόδοση.

Βιβλιογραφία: Blanchard-Lemée, M. – Ennaifer, M. – Slim, H. καί Slim,
L., *Mosaics Tunisia*, 149, εἰκ. 105.

Γκάφσα (Gafsa), Ἀρχαιολογικό Μουσεῖο:
Σκηνές ἀμφιθεάτρου πού ἀναπαριστοῦν ἀθλητικούς ἀγῶνες
(Εἰκ. 30, 31α, 31β, 31γ, 31δ).

Διαστάσεις: 4,65 μ. x 4,65 μ.

Χρονολόγηση: α' τριακονταετία 4ου αἰῶνα μ.Χ.

Τό ἔργο, τό ὁποῖο κοσμοῦσε τό *frigidarium* – τό ψυχρό δωμά-
τιο λουτροῦ, ἀπεικονίζει διάφορους ἀθλητικούς ἀγῶνες καί συμμε-
τέχοντες τους. Ἐντοπίστηκε τό 1987 στήν Batten Zammour, κοντά
στήν Γκάφσα (Gafsa). Στό ἐν λόγω ψηφιδωτό, παρ' ὅτι δέν σώζεται
ἀκέραιο, ἀναπαρίστανται συνολικά δεκατέσσερις ἱστορίες μέ ἀγω-
νιστικές καί ἀθλητικές δραστηριότητες – ἑφτά ἀγωνίσματα, μία
σκηνή ἐνάρξης ἀγῶνων, μία προσφορῶν πρὸς τοὺς θεοὺς καί δύο
τελετῆς ἀπονομῆς βραβείων. Ὡς πρὸς τὰ ἀγωνίσματα, καταρχάς
παρουσιάζονται ἀγῶνες πένταθλου – ἄλμα εἰς μήκος καί ἀγῶνες
δρόμου, δισκοβολίας, ἀκοντισμοῦ καί πάλης– ἄλλα καί ἄλλα ἀθλή-
ματα – πυγμαχία, παγκράτιο καί λαμπαδηδρομία, ὅπως ἐπίσης σκη-
νές ἀναμέτρησης καί μονομαχίας. Ἡ παράσταση διαχωρίζεται σέ
τέσσερις διαδοχικές ζῶνες μέ ταινίες καί ἀνδρικές φιγούρες, οἱ
ὁποῖες παρεμβάλλονται ἀνάμεσα στίς δύο ζῶνες.

Πρώτη ζώνη: Ἐδῶ ἀναπτύσσονται οἱ σκηνές πένταθλου. Στήν
ἀριστερή πλευρά τοῦ ψηφιδωτοῦ μία ὁμάδα ἀθλητῶν, ἡ ὁποία βρί-
σκεται σέ διάταξη ὀπισθεν ἑνός φράγματος, περιμένει νά ξεκινήσει
ὁ ἀγῶνας δρόμου. Διακρίνονται τοῦλάχιστον τρεῖς ἀθλητές – δέν
ἀποκλείεται νά ὑπῆρχε καί τέταρτος– ἐκ τῶν ὁποίων οἱ δύο ἀγέ-
νιοι, φέροντες τόν χαρακτηριστικό κότσο, *cirrus in vertice*²¹, ἐνῶ

21. Ὁ ἰδιαιτέρος αὐτός τύπος κόμμωσης ταυτίζεται γενικότερα μέ τήν περιο-
χή τῆς Ἰταλίας καί μετέπειτα τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς, κυρίως στήν ἀθλητική εἰκο-
νογραφία. Δέν ἔχει ἐντοπιστεῖ ἀντίστοιχο παράλληλο στήν εἰκονογραφία τῶν
Ἑλλήνων ἀθλητῶν. Μελετητές ὑποστηρίζουν ὅτι προέρχεται ἀπό τήν Αἴγυπτο.

ὁ τρίτος –μεσαῖος– ἀθλητής διαθέτει κοντά μαλλιά καί γενειάδα. Δεξιά τους βρίσκεται ὁ διαιτητής, ὁ ὅποιος φοράει λευκό χειριδωτό χιτῶνα μέ *clavus* –μαύρη κάθετη ταινία– καί σανδάλια. Εἶναι φαλακρός μέ γενειάδα καί κρατάει *rudis* –μακρόστενη ράβδος– στό δεξί του χέρι, γιά νά δώσει τό σῆμα ἔναρξης τοῦ ἀγῶνα. Δίπλα του εἰκονίζονται δύο ἀκόμη ἀθλητές, γυμνοί, νά τρέχουν· ἡ ὑπόλοιπη σκηνή τῆς ζώνης δέν διατηρεῖται. Οἱ σκηνές πού διατηροῦνται εἰκονίζουν τό ἴδιο ἀγώνισμα, τόν ἀγῶνα δρόμου σέ διαφορετικές χρονικές συχνότητες.

Δεύτερη ζώνη: [Μεταξύ τῆς πρώτης καί τῆς δεύτερης ζώνης παρεμβάλλεται γυμνός ἀθλητής σέ προσκυνηματική στάση, μέ τή χαρακτηριστική κόμμωση *cirrus in vertice*. Στόν ἀριστερό καρπό του κρέμεται ἓνα ἀγγεῖο, ἐνῶ μέ τό δεξί του χέρι θέτει ἓνα σάκο μέ χρήματα. Τό βλέμμα του εἶναι ἐστιασμένο πρὸς τά πάνω, ἴσως πρὸς κάποια θεότητα ἢ βωμό.]

Ἐδῶ παρουσιάζεται σκηνή ἀπό τελετή βράβευσης, στήν ὁποία συμμετέχουν πέντε ἀνδρικές μορφές. Στή μέση, στέκεται μετωπικός καί γυμνός ὁ νικητής ἀθλητής, ὁ ὅποιος κρατάει στά χέρια του ραδινό κλαδί ἀπό φοῖνικα καί ἄνθη. Ὅπισθεν του ἀκολουθοῦν οἱ ὑπόλοιπες τέσσερις ἀνδρικές μορφές: ὁ ἀριστερός ἄνδρας φορῶντας λευκό χιτῶνα καί κόκκινο μανδύα φέρει γενειάδα, στεφάνι ἀνθέων καί φυσάει *tuba*–σάλπιγγα. Οἱ δύο ἀρμόδιοι τῶν ἀθλητικῶν ἀγώνων, φορῶντας λευκό χειριδωτό χιτῶνα, μανδύα καί σανδάλια, ἀνακηρύσσουν τόν γυμνό ἀθλητή νικητή: ὁ ἓνας τόν στεφανώνει μέ τό δεξί χέρι καί μέ τό ἀριστερό φέρει μαστίγιο· ὁ ἄλλος (ἀποδίδεται ὡς: *praeco*–κήρυκας) τόν ἀναγγέλλει.

Ὁ Gassowka ὑποστηρίζει ὅτι προέρχεται ἀπό κομμώσεις τῶν σκλάβων, τίς ὁποῖες υἱοθέτησαν οἱ ἀθλητές ξένης καταγωγῆς. Περισσότερα γιά τό *cirrus in vertice*: Gassowka, B. “Cirrus in vertice”, στό: Bernhard M. L. (ἐπιμ.), *Mélanges offerts à Kazimierz Michałowski*. Warszawa: Państwowe Wydawn. Naukowe, 1966, 421–427. Κατά τόν Thuiller, μπορεῖ ἡ κόμμωση αὐτή νά συνδέεται μέ τόν νεαρό ἐπαγγελματία ἀθλητή, ὅμως δέν θεωρεῖ ὅτι δηλώνει ἀπαραίτητα τό νεαρό τῆς ἡλικίας τοῦ ἀθλητῆ. Περισσότερα στό Thuiller, J. P. “Le cirrus et la barbe. Questions d’iconographie athlétique romaine”, *Mélanges de l’École Française de Rome. Antiquité*. Tome 110, No. 1 (1998), 351–380. Ἐντούτοις, δέν ἀποτελεῖ ἀποκλειστικό χαρακτηριστικό τῶν ἀθλητῶν, διότι ἀπαντᾶται καί ἄλλου στήν τέχνη, ὅπως σέ ἀπεικονίσεις μίμων, σέ θίασο τοῦ τσίρκου ἀλλά καί σέ ἀνθρώπους μέ γενετική παραμόρφωση. Βλ. Trentin, L. *The Hunchback in Hellenistic and Roman Art*. London (Bloomsbury Academic), 2015.

Δίπλα τους παρακολουθεῖ ὄρθια μία ἀνδρική μορφή, φοράει ἐπίσημη ἐνδυμασία-ἀγωναθέτης. Ἀκολουθεῖ γυμνός ἀθλητής, μετωπικά ἀποδοσμένος, μέ τὰ πόδια σέ διάσταση, πού στηρίζει τό βάρος του στό δεξί του πόδι. Τό ἀριστερό του χέρι εἶναι τεντωμένο πρὸς τὰ κάτω καί μέ τό δεξί κρατάει μία *marra*-πετσέτα, τήν ὁποία εἶναι ἔτοιμος νά πετάξει γιά τήν ἔναρξη τῶν ἀγώνων καί τῶν θεαμάτων. Ἡ ζώνη ὀλοκληρώνεται μέ δύο ἀκόμη ἀθλητές. Ὁ πρῶτος, γυμνός καί ἀγένειος, μέ κότσο, ἀποχωρεῖ ἀπό τούς ἀγῶνες μέ τὰ βραβεῖα του: στό δεξί χέρι φέρει τό κλαδί τοῦ νικητή· στόν ἀριστερό ὦμο, σακί μέ χρηματικό ἔπαθλο· στόν ἀριστερό καρπό, κρέμεται ἀγγεῖο. Ὁπισθέν του, ἕτερος ἀθλητής, ἀπό τόν ὁποῖο ὅμως δέν διατηρεῖται, παρά τμήμα τοῦ χεριοῦ του, πού φέρει κλαδί φοίνικα.

Τρίτη ζώνη: Ψηφιδωτό μέ σκηνή Ἄλματος εἰς μῆκος, στήν ὁποία παρουσιάζονται δύο μορφές· ἡ μία μορφή, ἀπό τήν ὁποία σώζεται μόνο τό κάτω μέρος τοῦ κορμοῦ της –τό ὁποῖο διακοσμεῖται μέ πλούσιο ἔνδυμα– κρατάει *tuba*-σάλπιγγα. Πιό δεξιά, γυμνός ἰστάμενος ἀθλητής μέ τὰ δύο του πόδια κολλητά, ὁ ὁποῖος κρατάει ἀλτῆρες στά δύο του χέρια· τό κεφάλι του δέν διατηρεῖται. Ὁ ἀθλητής προετοιμάζεται γιά τό δύσκολο ἀγώνισμα τοῦ ἄλματος κάνοντας ἀλτῆρες, οἱ ὁποῖοι ἐνισχύουν τήν ἐνδυνάμωση τοῦ σώματος, μέ τή μουσική νά τοῦ δίνει τό ἔναυσμα. Τό δέ ἐπίπεδο δάπεδο δηλώνεται εἰκονογραφικά ὡς στά πόδια τοῦ ἀθλητή.

Ἔπεται ἀναπαράσταση δισκοβολίας, ὅπου ἕνας γυμνός ἀθλητής λυγισμένος πρὸς τὰ πίσω, πού φέρει χαρακτηριστική κόμμωση σέ κότσο, κρατάει δίσκο στό δεξί του χέρι. Στά ἀριστερά τοῦ ἀνδρα, στό δάπεδο τῆς εἰκονογράφησης, ἀναπαρίστανται δίσκος καί ὄργανο μέτρησης τοῦ τελικοῦ σημείου ρίψης. Στή συνέχεια ἀποδίδεται σκηνή πυγμαχίας, ὅπου ἀναμετρῶνται δύο γυμνοί ἀθλητές φέροντες τή χαρακτηριστική κόμμωση καί ἐξάρτυση μέ μακριά γάντια καί *cestus*. Ὁ δεξιός εἶναι ἤδη τραυματισμένος, ὅπως μαρτυροῦν ἡ αἵμορραγία στό κεφάλι του· δίπλα του, σκυφτός γενειοφόρος ἀνδρας σέ ρόλο διαιτητή, ντυμένος μέ λευκό ἔξωμο χιτῶνα καί σανδάλια, κρατᾷ λεπτή ράβδο στό ἀριστερό χέρι, προτάσσοντας τό δεξί του πρὸς δύο ἀθλητές. Ἡ ζώνη κλείνει μέ σκηνή πάλης καί συγκεκριμένα λήξη ἀναμέτρησης. Ὁ νικητής κρατάει τό κεφάλι τοῦ ἡττημένου πρὸς τὰ κάτω, ταυτόχρονα τοῦ διπλώνει τό ἀριστερό πόδι, συντρίβοντας τίς κινήσεις του καί ἀφήνοντάς τον νά κείτεται, στηριζόμενος

μόνο στό ένα του γόνατο. Τή σκηνή παρακολουθεῖ ὁ σκυφτός διαιτητής, ὁ ὁποῖος εἰκονίζεται φαλακρός μέ γενειάδα, νά φοράει χιτώνα πού ἀφήνει ἀκάλυπτους τούς δύο ὤμους καί σανδάλια. Στό ἀριστερό του χέρι φέρει *rudis* –ράβδο– καί στό δεξί κλαδί φοῖνικα, γιά νά ἀναδείξει τόν νικητή.

Τέταρτη ζώνη: Τρεῖς ἀνδρικές μορφές ἀπεικονίζονται νά παρελαύνουν. Δεξιά ὁ ἕνας ἀπό τούς νικητές –ἀγένειος, γυμνός, στεφανωμένος– κρατάει στό ἀριστερό του χέρι κλαδί ἀπό φοῖνικα καί στό δεξί ἀγωνιστική κορώνα. Πίσω του, γυμνός ἀθλητής πού τρέχει μέ τά δύο του χέρια σέ ἀνάταση. Τούς χαιρετίζει ἕτερος ἀθλητής, μέ γυμνή τήν ὀπίσθια ὄψη καί μέ τόν χαρακτηριστικό κότσο στήν κεφαλή, ὁ ὁποῖος κουβαλᾷ μεγάλο σάκο στόν ἀριστερό ὦμο καί ἀγγεῖο στό ἀριστερό χέρι.

Στό ἄθλημα τοῦ Παγκρατίου παρουσιάζονται ἀντιμέτωποι οἱ δύο γυμνοί ἀθλητές, διαφορετικῶν ἡλικιῶν μεταξύ τους. Στά ἀριστερά ὁ μεγαλύτερος ἡλικιακά, γενειοφόρος, σκουρόχρωμος ἄνδρας καί στά δεξιά ὁ νεότερος, ἀγένειος, μέ κότσο *cirtus in vertice*, ὁ ὁποῖος ἀποδίδεται λεπτεπίλεπτος καί μέ ἀνοιχτόχρωμη ἐπίδερμιδα. Στή σκηνή τῆς Λαμπαδηδρομίας, ἀπεικονίζονται δύο γυμνοί ἀθλητές νά τρέχουν ὁ ἕνας κατόπιν τοῦ ἄλλου, φορῶντας κράνος μέ λοφίο, κρατῶντας ἀσπίδες στό δεξί χέρι καί ἀναμμένους πυρσούς στό ἀριστερό.

Σέ ἐπόμενη σκηνή παρουσιάζονται οἱ νικητές καί τά βραβεῖα τους – τέσσερις σάκοι μέ χρήματα καί κλαδιά φοῖνικα, τοποθετημένα ἐπὶ ἀγωνιστικοῦ τραπεζιοῦ. Οἱ σάκοι φέρουν τήν ἐπιγραφή XXV, πού ἀντιστοιχεῖ στό περιεχόμενο χρηματικό ποσό. Ἐμπροσθεν ἀπό τό τραπέζι ἕνα ἀγγεῖο περιέχει ἐπίσης κλαδιά καί σειρές ἀπό στεφάνια, πού προορίζονται γιά τούς νικητές. Ἀριστερά τοῦ τραπεζίου, ἄνδρας ντυμένος μέ λευκό χιτώνα καί κόκκινο μανδύα, κουβαλᾷ μακριά σάλπιγγα στόν ὦμο του. Φοράει ἐπίσης στεφάνι στό κεφάλι καί εἶναι ἀγένειος. Δεξιά εἰκονίζεται ἄλλος ἀγένειος ἄνδρας μέ στεφάνι, λευκό χιτώνα καί τῆβεννο, ὁ ὁποῖος κρατᾷ κλαδί φοῖνικα στό ἀριστερό του χέρι καί ἔχει τό δεξί σέ κίνηση χαιρετισμοῦ.

Βιβλιογραφία: Khanoussi, *Gymnasium*, 543-561, εἰκ. 2-14. Fantar, *Mosaïque en Tunisie*, 173-175. Dunbabin, *Greek and Roman*, 116-117. Rumscheid, *Kranz und Krone*, 69-73. Khanoussi, *Athletic games*, 86-91, εἰκ. 50a-e. Ben Abed Ben Khader, *Tunisian Mosaics*, 128-129.

Τύνιδα, Έθνικό Μουσείο Bardo:
Σκηνές ψαρέματος στην παραθαλάσσια ὄχθη (Εἰκ. 32)

Διαστάσεις: 4,35 μ. x 2,50 μ.

Χρονολόγηση: Τέλη 4ου-ἀρχές 5ου αἰῶνα μ.Χ.

Ψηφιδωτό μέ σκηνές ψαρέματος σέ παραθαλάσσιο τοπίο, ἐντοπίστηκε στήν οἰκία Ἑπαυλη Sidi Abdallah, τό ὁποῖο κοσμοῦσε δωμάτιο λουτροῦ. Τό ψηφιδωτό φέρει ἐπιγραφή, ἡ ὁποία ἀναφέρει τόν ἔνοικο τῆς οἰκίας, Sidonius καί τό ὄνομα τῆς ιδιοκτησίας του –Fungus Bassianus, Baia.

Τό τοπίο ἀποδίδεται μέ γραμμές εὐθεῖες ἢ παράλληλα κυματιστές, ἐνῶ στό εἰκονιστικό ὑπόβαθρο, ἀναπτύσσεται ὄχθη μέ μικρά σπιτάκια, πιθανῶς οἰκίες τῶν ψαράδων.

Στό κέντρο τῆς παράστασης, ἐντός βάρκας, εἰκονίζονται τέσσερις ὄρθιοι καί γυμνοί ψαράδες, οἱ ὁποῖοι τραβοῦν τά σχοινιά ἀπό ἓνα μεγάλο δίχτυ. Ἐνας ἀπό αὐτούς ἀποδίδεται ἀπό τήν ὀπίσθια ὄψη, ὄρθιος καί γυμνός καί μέ τό κεφάλι του στραμμένο πρὸς τά ἀριστερά.

Χαμηλότερα, μέσα στό θαλάσσιο τοπίο πού κοσμεῖται μέ ψάρια καί ἓνα πτηνό-πάπια;, ἓνα τεράστιο ψάρι φαίνεται νά καταπίνει ἓναν ἄνδρα, ἐνῶ ἓνας ἄλλος ἄνδρας κολυμπάει γυμνός. Κάτω ἀριστερά, ἕτερη ἀνδρική μορφή, ἰστάμενη, ἐλαφρῶς σκυμμένη, κρατάει στό δεξι χέρι καλάθι καί στό ἀριστερό στέλεχος, στήν ἀπόληξη τοῦ ὁποῖου ἀπεικονίζεται ἓνα χταπόδι· ἀκριβῶς κάτω ἀπό τό μάλακιο, γυμνός ἄνδρας ἐπιδίδεται σέ κατάδυση. Κάτω δεξιά, σῶζεται κεφάλι καί τμήμα κορμοῦ ἑνός ἄνδρα, πού φέρει σακί στόν ὦμο του. Πάνω ἀριστερά, διατηροῦνται τά πόδια ἑνός ἄνδρα.

Ὡς πρὸς τήν εἰκονιστική τους ἀπόδοση, οἱ γυμνοί ἄνδρες εἶναι μικρόσωμοι, ἐνῶ τά φυσιογνωμικά τους χαρακτηριστικά ἀποδίδονται μέ ἀτέλειες. Οἱ μορφές τους δέν χαρακτηρίζονται ἀπό ρεαλιστική ἀπόδοση τοῦ σώματος· οἱ γραμμές χρώματος καφέ δηλώνουν τήν προσπάθεια ἀπόδοσης μυῶν στό σημεῖο τοῦ κορμοῦ τους.

Βιβλιογραφία: Gauckler, *Afrique II*, 94, no. 933, no. 936. Fantar – Veyne, *Tunisie*, 152. Ghalia, *Daily life*, 37-38, εἰκ. 17.

**Καρχηδόνα, Ἐθνικὸ Μουσεῖο:
Γυναικεῖες μορφές (Εἰκ. 33).**

Διαστάσεις: 202,6 μ. x 152,7 μ. x 0.044 μ.

Χρονολόγηση: Ἀρχές 5ου αἰῶνα μ.Χ.

Πρόκειται γιὰ τέσσερα ψηφιδωτά παρόμοιας θεματολογίας, πού κοσμοῦσαν τὶς γωνίες τοῦ Frigidarium τῆς Ἑπαυλῆς στὸ Sidi Ghrib –τοῦ ψυχροῦ λουτροῦ– καὶ ἀποτελοῦσαν μέρος μεγάλης σύνθεσης. Πρωταγωνιστοῦν τέσσερις νεαρές γυμνόστηθες ἀνθοφοροῦσες, οἱ ὁποῖες ἀποδίδονται στὰ τρία τέταρτα –δύο ἀπὸ τὴν ἐμπρόσθια ὄψη καὶ δύο ἀπὸ τὴν ὀπίσθια– πού φοροῦν ἱμάτιο τὸ ὁποῖο καλύπτει τὸ ὑπόλοιπο σῶμα τους, ἕως τὸ ὕψος τῶν ἀστραγάλων. Οἱ δύο νεαρές ραίνουν δοχεῖα νεροῦ, ἐνῶ οἱ ἄλλες δύο καλάθι μέ ἄνθη. Τὸ ὑπόβαθρο τῆς παράστασης εἶναι ὀλάνθιστο καὶ ὀριοθετεῖται μέ περίφραξη ἀνθισμένων λουλουδιῶν.

Ἡ μιά νεαρή γυναίκα μέσα σέ περίβολο, πίσω ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἀπεικονίζονται ἀνθισμένοι θάμνοι ὡς περίφραξη. Ἡ νεαρή εἶναι γυμνή μέχρι τοὺς γοφούς, ἐνῶ τὸ ὑπόλοιπο σῶμα της ἀγκαλιάζεται ἀπὸ ἓνα ἱμάτιο κυανοῦ καὶ ἐρυθροῦ χρώματος, τὸ ὁποῖο συγκρατεῖται ἀπὸ τὸ δεξί της χέρι. Τὸ πρόσωπό της δείχνει ζοφερό μέ μικρά χεῖλη, ρόδινα μάγουλα καὶ ἐλαφρῶς μεγάλα μάτια, ἐνῶ τὰ μαλλιά της εἶναι καστανά καὶ πιασμένα ψηλά, σέ περίτεχνο στεφάνι πλεξούδας. Πάνω στὸ κεφάλι της συγκρατεῖ μέ τὸ ἀριστερό χέρι καλάθι μέ ἄνθη –ρόδα;– πού πέφτουν στὴ δεξιὰ της παλάμη. Τὸ δεξί της πόδι εἶναι προτεταμένο καὶ τυλιγμένο μέ ἱμάτιο, ἴσως σέ στάση χοροῦ. Τὸ σῶμα της κοσμεῖται μέ ψέλια σέ χέρια, καρπούς καὶ λαιμό. Ἀριστερά της, ἄλλο καλάθι μέ δύο λαβές, γεμάτο μέ ὅμοια ἄνθη.

Παρομοίως καὶ ἡ δεύτερη γυναίκα φέρει καλάθι γεμάτο ἄνθη, φέρει ὡστόσο διαφορετικὴ κόμμωση καὶ κάποιες μικρές διαφοροποιήσεις στὴν ἀπόδοση τῶν φυσιογνωμικῶν χαρακτηριστικῶν, χωρὶς μεγάλες ἀποκλίσεις. Διαφέρει ἐπιπλέον τὸ σχῆμα τοῦ καλαθοῦ πού κουβαλᾷ, τὸ ὁποῖο εἶναι πιό μικρό, στενὸ καὶ κωνικόν, ὅπως ἐπίσης καὶ τὸ καλάθι πλησίον τῶν ποδιῶν της, πού βρίσκεται στὰ δεξιὰ της.

Τὸ καλύτερα διατηρημένο ψηφιδωτό (διαστάσεις: 198,8 μ. x 146,7 μ. x 0.044 μ.) εἰκονίζει ὀπισθίως γυμνή γυναίκα, νά κρατᾷ δοχεῖο στὸ ἀριστερό της χέρι, ἀπὸ τὸ ὁποῖο πέφτει νερό μέσα σέ λεκάνη, τὴν ὁποία συγκρατεῖ μέ τὸ δεξί. Ἡ μορφή, τῆς ὁποίας ξεπροβάλλει ἐλαφρῶς τὸ ἓνα στήθος, κοσμεῖται μέ ψέλια καὶ τὰ μαλλιά της εἶναι

πιασμένα πάνω σέ κότσο. Τά χαρακτηριστικά τοῦ προσώπου της εἶναι εὐγενικά, ἐνῶ τό βλέμμα της στρέφεται κατά τρία τέταρτα πρὸς τόν θεατή.

Ἀπό τό τέταρτο ψηφιδωτό, σώζεται μόνο τμήμα τῆς μπορντούρας, πού διατηρεῖ γυναικεῖο κεφάλι καί δεξί χέρι πού κρατάει ἀγγεῖο. Ὅλες πάντως οἱ γυναικεῖες μορφές εἶναι ντυμένες μέ ἱμάτιο, σέ διαφορετικούς ὅμως χρωματικούς τόνους τοῦ κίτρινου καί τοῦ καφέ. Τά σώματά τους ἔχουν κομψή καί εὐγενική κίνηση καί τά χαρακτηριστικά τους εἶναι ἰδανικά καί ὁμορφα· δέν δίνουν καθόλου τήν ἐντύπωση ἀκαμψίας, ἀλλά χαριτωμένης καί ἀπαλῆς κίνησης. Τά στήθη τους, ἡ κοιλιά τους καί τά ὀπίσθια τους, ἀποδίδονται σφριγηλά καί νεανικά.

Βιβλιογραφία: Ennabli, Sidi Ghrib, 1-3, 41-42, πίν. VIII. Blanchard-Lemée, M. – Ennaifer, M. – Slim, H. καί Slim, L., *Mosaics Tunisia*, 155, εἰκ. 117-118. Ladjimi Sebaï, *Gods and Myths*, 29, 58. 130-132, εἰκ. 34.

Τύνιδα, Ἐθνικό Μουσεῖο Bardo: Ψηφιδωτό μέ σκηνές ἀνοικοδόμησης καί γυμνό Ἑρωτιδέα (Εἰκ. 34).

Διαστάσεις: 2,32 μ. x 1,64 μ.

Χρονολόγηση: Πιθανῶς 6ος αἰῶνας μ.Χ.

Τό δάπεδο –πού δέν διατηρεῖται ἀκέραιο– ἀναπαριστᾷ σέ τρεῖς ἐπάλληλες, σαφῶς διαχωρισμένες ζῶνες, πολλαπλές σκηνές ἀνοικοδόμησης ἑνός ἐκκλησιαστικοῦ κτηρίου ἀπό ἄνδρες, ἴσως καί τῆς ἴδιας τῆς Βασιλικῆς. Στό κέντρο τῆς σκηνῆς ἀποδίδεται γυμνός Ἑρωτιδέας νά κρατάει στεφάνι μέ ἐπιγραφή. Βρέθηκε ἐντός τοῦ βαπτιστηρίου τῆς Βασιλικῆς St. Marie du Zit, στήν Oued Ramel σημερινή περιοχή Zaghouan.

Στήν κατώτερη ζώνη, δύο ἄλογα μεταφέρουν πάνω σέ καρότσι ἕναν κίονα, τόν ὁποῖο συγκρατεῖ μέ τό δεξί του χέρι ἕνας ἄνδρας–ἐργάτης· τό ἀριστερό του χέρι βρίσκεται τοποθετημένο πλησίον τῆς μέσης. Οἱ δύο ἵπποι, γκρί καί καφέ χρώματος, ἄγονται ἀπό ἕτερο ἐργάτη –τοῦ ὁποῖου σώζονται μόνο τό κεφάλι καί τά χέρια– ἔχοντας τά μπροστινά τους πόδια σέ ἱπτάμενο καλπασμό, προσδίδοντας ἔτσι αἴσθηση κίνησης στήν παράσταση. Ὁ ἄνδρας πού ὁδηγεῖ τά ἄλογα, ἔχει τό ἀριστερό του χέρι τεταμένο πρὸς τά κεφάλια τῶν ζώων, ἐνῶ μέ τό δεξί κρατᾷ ράβδο ἢ καμτσίκι.

Ἡ μεσαία ζώνη ἀπεικονίζει δύο ἐργάτες νά ἀναμειγνύουν τό κονίαμα, ἐκ τῶν ὁποίων σώζεται μόνο ὁ ἀριστερός, ἄνευ κεφαλῆς. Ὁ ἄνδρας φοράει στά πόδια του σανδάλια καί εἶναι ντυμένος μέ κοντά ἄμφια, διακοσμημένα μέ μικροὺς μαύρους σταυροὺς κοντά στόν ποδόγυρο. Πάνω καί κάτω τῆς μεσαίας ζώνης ἀπεικονίζονται δύο ζεμπίλια. Στά ἀριστερά καί συγκεκριμένα στό κέντρο τῆς μεσαίας ζώνης, ἀναπαρίσταται ἓνας γυμνός, φτερωτός Ἑρωτιδέας, πού φέρει στεφάνι μέ δυσανάγνωστη ἐπιγραφή –ἴσως τήν ὀνομασία τῆς Βασιλικῆς· ἐνδεχομένως, κάτω ἀπό τόν Ἑρωτα ἀπεικονίζοταν ἓνας ἀκόμη καθιστός ἐργάτης.

Στά δεξιά τῆς ἀνώτερης ζώνης, διατηρεῖται τμηματικά ἓνας λιθοξόος πού φαίνεται νά ἐπεξεργάζεται ἓναν κίονα· διακρίνονται τά κοντά του ἄμφια. Στά ἀριστερά τῆς ἴδιας ζώνης, ἱστάμενη ἀνδρική μορφή μέ βλέμμα στραμμένο στά δεξιά καί χέρι προτεταμένο πρὸς τήν ἴδια κατεύθυνση νά κρατᾷ κοντάρι. Στό περιβάλλον καί τό ὑπόβαθρο τῆς παράστασης ἀπεικονίζονται διασκορπισμένα οἰκοδομικά ἐργαλεῖα.

Βιβλιογραφία: Yacoub, Musée du Bardo, 20. Fantar – Veyne, Tunisie, 152-153. Ben Abed Ben Khader, Tunisian Mosaics, 107, εἰκ. 5.18. Neira, Craftsman, 107. εἰκ. 3.

Τύνιδα, Ἐθνικό Μουσεῖο Bardo:

Ὁ Δανιήλ στό λάκκο τῶν λεόντων (Εἰκ. 35, 36).

Διαστάσεις: 4 μ. x 4,05 μ.

Χρονολόγηση: 6ος αἰῶνας μ.Χ.

Τό ψηφιδωτό βρέθηκε τό 1898 στό μαυσωλεῖο τοῦ Borj el Youdi (Furnos Minus). Ἐν συνεχείᾳ, τό 1901 μεταφέρθηκε στό Ἐθνικό Μουσεῖο τοῦ Bardo. Ἀποτελεῖται ἀπό ἓνα κεντρικό ὀκτάγωνο μέ παράσταση τοῦ Δανιήλ, τό ὁποῖο πλαισιώνεται ἀπό πλούσιο γεωμετρικό διάκοσμο, πού ἐξωτερικά περιβάλλεται ἀπό τετράγωνο πλαίσιο. Τό πλαίσιο συνίσταται ἀπό συνεχόμενα τετράγωνα, πού περιέχουν ρόμβους, τοὺς ὁποίους τέμνουν σταυροί. Στίς πλευρές τοῦ ὀκταγώνου ἐφάπτονται τετράγωνα, τά ὁποῖα ἐναλλάσσονται ἀπό ρόμβους καί τρίγωνα, ἐνῶ στίς γωνίες τοποθετοῦνται ἰσοσκελῆ τρίγωνα.

Ἐσωτερικά τά τετράγωνα κοσμοῦνται ἀπό ἀλυσσοειδῆ πλοχμό (χρώματα: μαῦρο-γκρί-πράσινο καί λευκό ἢ μαῦρο-κόκκινο-κίτρινο καί λευκό) πού περικλείει τετράγωνο μέ τρία ἐγγεγραμμένα τραπέ-

ζια διαφορετικῶν χρωμάτων, τὰ ὅποια τέμνονται ἀπὸ μαῦρο σταυρό. Τὰ τραπέζια φέρουν δαντελωτά σχέδια στὶς πλευρές τους, ἐνῶ οἱ περιεχόμενοι ρόμβοι ἐπαναλαμβάνουν τὸ σχῆμα τους καὶ περιέχουν ὁμόκεντρους κύκλους. Τὸ πλαίσιο τοῦ ὀκταγώνου φέρει γκρί καὶ πράσινο χρῶμα. Σέ λευκὸ βάθος ἀπεικονίζεται ὁ Δανιήλ ἀνάμεσα σέ τέσσερα λιοντάρια.

Ὁ Δανιήλ –ὄρθιος, γυμνὸς καὶ ἀγένειος– σηκώνει τὰ χέρια του ψηλά, σέ στάση δέησης. Ἡ φιγούρα τοῦ προφήτη ἀποδίδεται μέ πορτοκαλί καὶ κόκκινο χρῶμα· τὰ μαλλιά, ἡ μύτη καὶ τὰ μάτια του ὑπογραμμίζονται ἀπὸ μαῦρες ψηφίδες. Πλαισιώνεται ἀπὸ τέσσερα λιοντάρια –δύο πάνω καὶ δύο κάτω– σέ ἐραλδική στάση καὶ κάθετη προβολή, σέ ἴδιους χρωματικούς τόνους μέ τὸ σῶμα τοῦ Δανιήλ. Τὰ ζῶα πατᾶνε πάνω σέ γκρίζα καὶ πράσινη βάση καὶ εἶναι στραμμένα πρὸς τὸν ἄνδρα. Οἱ δύο βάσεις τους, πού βρίσκονται κάτω χαμηλά στὴν παράσταση, ἐνώνονται μέ ἐκείνη στά πόδια τοῦ Δανιήλ, σχηματίζοντας ἔτσι ἓνα ἄνισο πεντάγραμμο μέ ἐπιγραφή:

Memoria/
Blossi/
Hono/
ratus ingenus actor/
perfecit²² (ἐλλ.: «Ὁ τάφος τοῦ Blossus-Honoratus ἐκ-
πρόσωπος τοῦ ἐλεύθερου κύρου τὸ ἔφερε εἰς πέρας»).

Βιβλιογραφία: Duval-Cintas, Furnos Minu, 908-914. Bejaoui, Paléochrétienne, 235-237. Bejaoui, Christian mosaics, 96-98. Kalinowski, Daniel, 115-118.

22. Corpus Inscriptionum Latinarum, Vol. VIII, 25817. Diehl ILC, 585.

1.4. Συρία

Σελεύκεια, Οἰκία τῶν Στοῶν: Γυμνοὶ ἀθλητὲς πένταθλου (Εἰκ. 37, 38).

Χρονολόγηση: 3ος αἰώνας μ.Χ.

Στό ψηφιδωτό –τοῦ ὁποῖου ἡ κατάσταση διατήρησης εἶναι κακή– ἀναπαρίστανται γυμνοὶ ἀθλητὲς πού ἐπιδίδονται σέ ἀθλητικές δραστηριότητες καί συγκεκριμένα σέ ἀγωνίσματα τοῦ πεντάθλου στὴ λεγόμενη Οἰκία τῶν Στοῶν. Τό ἐκτενὲς ψηφιδωτό χωρίζεται σέ ἑξι μακρὰ ὀρθογώνια διάχωρα μέ γεωμετρικό διάκοσμο, τὰ ὁποῖα ἐναλλάσσονται μέ πέντε τετράγωνα μέ εἰκονιστικές μορφές ἀπὸ τὴν παλαίστρα· ἴσως τό κτίριο ἦταν Παλαίστρα ἢ Γυμνάσιο. Διατηροῦνται ἐπαρκῶς τὰ διάχωρα πού σώζουν τὰ ἀθλήματα τῆς πάλης καί τῆς δισκοβολίας, ὅπως ἐπίσης ἐκεῖνο τοῦ ἀκόντιου, σέ κακή ὁμως κατάσταση· τὰ διάχωρα πού δέν σώζονται, μᾶλλον ἀπεικόνιζαν τό ἄθλημα τοῦ ἀγῶνα δρόμου καί τοῦ ἄλματος.

Τό διάχωρο τῆς πάλης πλαισιώνεται ἀπὸ τρεῖς γεωμετρικές ζῶνες οἱ ὁποῖες ἀπὸ ἔξω πρὸς τὰ μέσα ἔχουν ὡς ἑξῆς: συνεχόμενα βαθμιδωτὰ τρίγωνα, πλαίσιο κυματιστῆς ταινίας καί ἐσωτερικὴ ζώνη βαθμιδωτῶν τριγώνων. Ἀπὸ τὴν παράσταση τοῦ ἀθλήματος διατηροῦνται τὰ πόδια τῶν ἀθλητῶν καί ἐλάχιστο τμῆμα τοῦ κορμοῦ τους. Ὁ ἀριστερός προτάσσει τό ἀριστερό του πόδι λυγισμένο, ἔχοντας τό δεξιὸ πίσω· ἀντίστροφα, ὁ δεξιὸς ἀθλητὴς προτάσσει τό δεξιὸ πόδι καί κρατᾷ τό ἀριστερό. Τὰ χέρια καί τῶν δύο ἀνδρῶν εἶναι προτεταμένα στὴν κατεύθυνση τοῦ ἀντίπαλου ἀθλητῆ.

Στὴν παράσταση τῆς δισκοβολίας, ἡ κεντρικὴ παράσταση τοῦ δισκοβόλου ἀθλητῆ, τοῦ ὁποῖου δέ σώζεται ἡ κεφαλὴ, περιβάλλεται ἀπὸ ζώνη μέ συνεχόμενα, προοπτικὰ ἀποδοσμένα ὀρθογώνια. Ὁ μετωπικός ἀντρας φέρει δίσκο στὸ δεξιὸ του χέρι, τεντώνοντας τό ἀριστερό εὐθεῖα καί σχεδόν ὀριζόντια μέ τό σῶμα του, ὥστε νά ἰσορροπήσει. Τό δεξιὸ του πόδι εἶναι λυγισμένο μπροστά, ἐνῶ τό ἀριστερό τεντωμένο πίσω. Ὁ κορμός του εἶναι καλογυμνασμένος, γερμένος πρὸς τὰ πίσω σέ στάση προετοιμασίας ἐκσφενδόνισης τοῦ δίσκου. Δεξιά, στέκεται ὁ διαιτητής, ἀπὸ τὸν ὁποῖο διατηροῦνται μόνο τὰ πόδια του καί ἡ ὑψωμένη του ράβδος μέτρησης ἀπόστασης καί χρόνου ρίψης.

Βιβλιογραφία: Levi, Antioch mosaics, 106-109, πίν. XVIIId-e. Balty, Proche-Orient, 67.

Μουσείο της As-Suwayda:

Καλλωπισμός της Ἀφροδίτης – Θαλάσσιο ταξίδι (Εἰκ. 39, 40).

Διαστάσεις: 3, 24 μ. x 3, 23μ.

Χρονολόγηση: Μέσα τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνα

Στό ψηφιδωτό, τό κάτω μέρος τοῦ ὁποῖου εἶναι κατεστραμμένο, παρουσιάζεται τό θαλάσσιο ταξίδι τῆς Ἀφροδίτης ἀπό τήν Shahba-Φιλιππούπολη. Ἡ θεά εἰκονίζεται καθήμενη πάνω σέ ἕνα μεγάλο ὄστρεο, μέ μεγάλο μαξιλάρι μέ κάθετες κυανές καί κίτρινες ρίγες. Τό ὄστρεο στηρίζουν δύο Ἰχθυοκένταυροι, σχεδόν συμμετρικά τοποθετημένοι, οἱ ὅποιοι στρέφουν τό βλέμμα τους πρὸς τήν Ἀφροδίτη, ἀπό τούς ὁποίους δέν διασώζεται παρά τό κάτω μέρος τοῦ σώματός τους. Ὁ ἀριστερός Ἰχθυοκένταυρος εἶναι γενειοφόρος μέ γκρίζα κώμη, ἐνῶ ὁ δεξιός εἶναι ἀγένειος μέ σκουρόχρωμα μακριά κώμη. Ἡ δέ θάλασσα ὀρίζεται ἀπό ἕνα γκρί-κυανό χρῶμα καί ἀποδίδεται μέ πληθώρα ψαριῶν, τά ὅποια κολυμποῦν γύρω ἀπό τά πόδια τῆς θεᾶς.

Ἡ Ἀφροδίτη διακοσμεῖται μέ χρυσά ψέλια σέ καρπούς, πήχεις καί ἀστράγαλους, χρυσό περίαπτο στόν λαιμό καί χρυσό διάδημα στήν κεφαλή. Ἀκόμη, εἶναι στολισμένη μέ ἕνα κόσμημα, σάν γιρλάντα, πού ξεκινάει ἀπό τόν δεξιό ὦμο καί περιβάλλει τόν κορμό της, ἐνῶ τό κεφάλι της ἐπιστέφεται ἀπό nimbus. Τό βλέμμα τῆς θεᾶς εἶναι στραμμένο πρὸς τά δεξιὰ· στό ἀριστερό χέρι φέρει κάτοπτρο, τό ὁποῖο ἀντανakλά τό ἀνεστραμμένο εἶδωλό της, ἐνῶ μέ τό δεξί χέρι μαζεύει τά μαλλιά της. Τό κάτω τμήμα τοῦ κορμοῦ της καλύπτεται ἀπό ἕνα μῶβ ἱμάτιο, ἐνῶ τό δεξί πόδι της ἐκτίθεται μπροστά, ἀκάλυπτο. Δύο γυμνοί Ἑρωτιδεῖς πετοῦν ἀπό πάνω της, κρατῶντας τίς ἄκρες ἐνός πέπλου, τό ὁποῖο ἀνεμίζει στόν ἀέρα.

Βιβλιογραφία: Balty, Syrie, 16-18, εἰκ. 3-4. Balty, Tétrarchie, 397-398, πίν. XXVI, εἰκ.1. Balty, Proche-Orient, 34-35, 63. πίν. VI, εἰκ. 1.

Shahba (Φιλιππούπολη), Ἀρχαιολογικό Μουσείο:

Τρεῖς Χάριτες (Εἰκ. 41α, 41β).

Διαστάσεις: 3,54 μ. x 2,44 μ.

Χρονολόγηση: Τό β' μισό τοῦ 3ου αἰῶνα μ.Χ.

Τό ψηφιδωτό τό ὁποῖο ἐντοπίστηκε σέ ἔπαυλη καί μᾶλλον κοσμοῦσε δωμάτιο τρικλινίου, συνίσταται ἀπό παράσταση μέ Τρεῖς Χάριτες στόν κεντρικό του πίνακα, ἡ ὁποία πλαισιώνεται ἀπό ἔξι

μικρότερους πίνακες προσωποποιήσεων τῶν Τεσσάρων Ἐποχῶν, τῆς Παννυχίδος καί τῆς Εὐφρασίας. Ἡ εἰκονογραφία εἶναι μερικῶς κατεστραμμένη (στή θέση τῆς ἀριστερῆς Χάριτος). Γεωμετρικό περίγραμμα πλαισιώνει τίς προσωποποιήσεις τῶν Ἐποχῶν, ἀλλά καί τήν κεντρική παράσταση μέ τίς Χάριτες. Ἡ ἐξωτερική του ζώνη ἀποτελεῖται ἀπό κόκκινη κορδέλα σέ συστροφή, μέ δύο λευκά περιγράμματα μέσα σέ μαῦρο βάθος· ἡ κορδέλα ἐναλλάσσεται μέ κύκλους, οἱ ὅποιοι στό μέσον τους τέμνονται ὀριζοντίως ἀπό λευκή γραμμή²³. Μία ἀκόμη ζώνη περιτρέχει τήν κεντρική παράσταση τῶν Χαρίτων: συνεχόμενα, χρωματιστά καί κατακόρυφα παραλληλεπίπεδα μέ προοπτική ἀπόδοση, τῶν ὁποίων οἱ ὄψεις κοσμοῦνται μέ μαῦρα σταυρόσχημα θέματα. Τέλος, τρεῖς μονόχρωμες ταινίες –λευκή, μαύρη, κίτρινη– λειτουργοῦν ὡς περιγράμματα τῆς κεντρικῆς παράστασης.

Οἱ Τρεῖς Χάριτες ἀποδίδονται μέ τό χαρακτηριστικό τρόπο καί τύπο: ὄρθιες, γυμνές καί νεαρές· οἱ δύο κοιτοῦν κατά μέτωπο ἐνῶ ἡ μεσαία εἰκονίζεται μέ τήν ὀπίσθια ὄψη. Ἡ σκηνή ἐκτυλίσσεται μέσα σέ σπήλαιο· ἐκατέρωθεν τῶν τριῶν γυναικῶν, δύο λουτήρες σέ βάση, γεμάτοι νερό, μέ ἓνα περιστέρι στήν ἄκρη τοῦ καθενός. Οἱ Χάριτες ἀπεικονίζονται μέ ἐπιμελημένη κώμη, στεφανωμένη μέ ἄνθη· τά χαρακτηριστικά τοῦ προσώπου τους εἶναι ἔντονα: πυκνά καφέ φρύδια, σαρκώδη χεῖλη, μακριές μύτες καί ἔντονο βλέμμα. Τόσο τά πρόσωπα, ὅσο καί τά σώματά τους ἀποδίδονται σχεδόν πανομοιότυπα. Φοροῦν χρυσά ψέλια σέ καρπούς, ἀστραγάλους καί βραχίονες καί ἐνώτια στά

23. Ζώνη κορδέλας σέ συστροφή νά ἐναλλάσσεται μέ κύκλο ἐμφανίζεται πρώτη φορά στήν Ἀντιόχεια τόν 2ο αἰῶνα μ.Χ., ἀποτελεῖ ὅμως ἐξαιρετικά σπάνιο μοτίβο. Βλ. Balty, *Trois Grâces*, 103, ὑποσ. 7. Ἀνάλογο μοτίβο ἐντοπίζουμε καί στίς ἀκόλουθες περιπτώσεις: (α) στή συναγωγή τῆς Hammath Tiberias (Παλαιστίνη), τέλη 4ου αἰῶνα μ.Χ.: πρόκειται γιά ψηφιδωτό μέ παράσταση τοῦ ζωδιακοῦ κύκλου, τό ὁποῖο φέρει σχεδόν ὅμοιο πλαίσιο κορδέλας σέ συστροφή, μέ ἐναλλασσόμενους χρωματικούς τόνους σέ σκοῦρο βάθος –παρ’ ὅτι δέν ὑπάρχει ἡ γραμμή πού τέμνει ὀριζόντια τό κυκλικό μοτίβο. Hachlili, *Mosaic pavements*, 37, 274· (β) σέ τρικλίνιο στή Shechem (Nablus), τοῦ γ’ τέταρτου τοῦ 3ου αἰῶνα μ.Χ.: κορδέλα σέ συστροφή μέ ἐναλλασσόμενους χρωματισμούς καί κύκλους, ἐντός τοῦ ὁποίου ἐγγράφεται παχιά ὀριζόντια λευκή ταινία· (γ) στό λουτρό τῆς Ἀρτέμιδος, ἀπό τή Shahba τῆς Συρίας, μέσα 3ου αἰῶνα μ.Χ.: ἡ κορδέλα ἐδῶ διαφέρει, καθὼς ἀφενός περιβάλλει τόν κύκλο καί δέν ἀποτελεῖται ἀπό ἓνα χρωματικό τόνο καί ἀφετέρου ὁ κύκλος ἐντός του, περιλαμβάνει διάφορα μοτίβα.

αὐτιά. Ἡ στάση τῶν σωμάτων τους δίνει τὴν ἐντύπωση τέλεσης χοροῦ, ἐνῶ στό ἔδαφος εἰκονίζονται οἱ σκιές τους.

Ἡ ἀριστερή Χάρις δέν διατηρεῖται ἀκέραιη, καθὼς τμῆμα τοῦ σώματός της εἶναι κατεστραμμένο. Τό δεξί της πόδι λειτουργεῖ ὡς στήριγμα καί τό ἀριστερό εἶναι λυγισμένο πλάι στό δεξί. Τό βλέμμα της εἶναι στραμμένο μέ κατεύθυνση πρὸς τὰ ἀριστερά, δηλαδή πρὸς τίς νεαρές συντρόφισσες της. Ἡ μεσαία Χάρις ἀποδίδεται μέ τὴν ὀπίσθια ὄψη στὰ τρία τέταρτα, στρέφει τό βλέμμα καί τό κεφάλι της πρὸς τὰ ἀριστερά, στή δεξιὰ Χάριν, στόν ὦμο τῆς ὁποίας ἀκουμπᾷ τό ἀριστερό της χέρι. Τό ἀριστερό πόδι της ἀκουμπᾷ σταθερά στό ἔδαφος, ἐνῶ τό δεξί εἶναι λυγισμένο καί ἐφάπτεται μόνο μέ τὰ ἀκροδάχτυλα. Εἶναι ντυμένη μέ στρόφιον σέ γκρί καί ἐρυθρές ἀποχρώσεις καί τὰ καστανά της μαλλιά καλύπτουν μέρος τῆς πλάτης της. Οἱ συντρόφισσες ἐκατέρωθεν τῆς ἀγκαλιάζουν τοὺς ὤμους της. Ἡ δεξιὰ Χάρις φέρει στό ἀριστερό, προταγμένο καί ἐλαφρῶς κεκλιμένο χέρι της ἄνθος. Τό βάρος τοῦ σώματος στηρίζεται στό ἀριστερό της πόδι, ἐνῶ τό δεξί πόδι εἶναι λυγισμένο καί προτάσσεται ἔμπροσθεν τοῦ ἀριστεροῦ· τό ἰσχίο της ἀποδίδεται σέ στάση σώματος τρία τέταρτα. Τό βλέμμα της εἶναι στραμμένο μέ κατεύθυνση πρὸς τὰ δεξιὰ, πρὸς τίς ὑπόλοιπες Χάριτες.

Ὅσον ἀφορᾷ τοὺς πίνακες μέ προσωποποιήσεις τῶν Τεσσάρων Ἐποχῶν, αὐτές ἀποτελοῦνται ἀπὸ τέσσερις μυῶδεις προτομές ἀνδρῶν. Ἐκατέρωθεν τῶν κεφάλων τους ἀναγράφεται τό ἀνάλογο ἐπίγραμμα τῆς κάθε ἐποχῆς· σέ μερικές δέ περιπτώσεις διαχωρίζεται σέ συλλαβές ὀριζόντια, ὥστε νά χωρέσει ἡ λέξη. Τό Θέρος, τό Φθινόπωρο καί ἡ Ἄνοιξη εἰκονίζονται μέ ἔξωμο χιτώνα, ἐνῶ ὁ Χειμῶνας ἔχει καλυμμένους καί τοὺς δύο ὤμους του. Τό Θέρος καί τό Φθινόπωρο ἀποδίδονται μέ φτερά²⁴, ἐνῶ οἱ ὑπόλοιπες δύο ἐποχές ἄνευ. Τὰ αὐτιά τους ἀπεικονίζονται ἐλαφρῶς μυτερὰ καί ἡ κώμη τους πέφτει λίγο πιό χαμηλά ἀπὸ τό ὕψος τῶν αὐτιῶν. Τό κεφάλι τῆς Ἄνοιξης, τοῦ Καλοκαιριοῦ καί τοῦ Φθινοπώρου κοσμεῖται μέ στεφάνι χαρακτηριστικῶν ἀνθῶν καί στὰ μέτωπά τους ἀπεικονίζονται λαβίδες καρκινειδῶν. Μεταξύ τοῦ Καλοκαιριοῦ καί τοῦ Φθινοπώρου εἰκονίζεται γυναικεία προτομή τῆς Παννυχίδος, προσωπο-

24. Οἱ Τέσσερις Ἐποχές ὡς φτερωτές θεότητες ἐντοπίζονται στήν πόλη Zliten τῆς Τριπολιτανίας (Λιβύη), ἡ χρονολόγηση ὅμως αὐτοῦ τοῦ ψηφιδωτοῦ δέν εἶναι βέβαιη. Parrish, Season, εἰκ. 1-3.

ποίησης τῆς όλονύχτιας γιορτῆς/ἀγρυπνίας. Ἡ μορφή διαθέτει στρογγυλό πρόσωπο, μακριά μαλλιά στεφανωμένα μέ ἄνθη καί εἶναι ντυμένη μέ ἕναν κίτρινο χιτῶνα· στό δεξί χέρι φέρει κύμβαλα. Ἀνάμεσα στό Φθινόπωρο καί τόν Χειμῶνα ἀποδίδεται ἕτερη γυναικεία προτομή, προσωποποίηση τῆς Εὐφρασίας, δηλαδή τῆς εὐγένειας καί τῆς χαρᾶς. Ἡ γυναικεία μορφή ἀποδίδεται μέ στρογγυλό πρόσωπο καί μαλλιά μακριά πού πέφτουν στούς ὠμους της. Φοράει σκοῦρο καστανέρυθρο χιτῶνα καί στό ἀριστερό χέρι κρατᾷ κύπελο –κρασιοῦ;, ἐνῶ προτάσσει τή δεξιὰ της ἀνοιχτή παλάμη μπροστά ἀπό τό στήθος.

Βιβλιογραφία: Balty, *Tétrarchie*, 410, πίν. 43, 1-3. Olszewski, *Shahba-Philippopolis*, 381-390, εἰκ. 1-7. Balty, *Trois Grâces*, 93-114, εἰκ. 1-10.

2. Εικονογραφικά μοτίβα και η έρμηνεία τους

2.1. Η Αφροδίτη

Οι παραστάσεις πού αφορούν την Αφροδίτη γενικότερα αντλούνται από τον μύθο της γέννησης της θεάς μέσα από τον θαλάσσιο άφρο. Σύμφωνα με την Θεογονία του Ήσιόδου²⁵, η θεά δημιουργήθηκε από το αίμα του Ούρανο, ο οποίος είχε εκθρονιστεί και ακρωτηριαστεί από τον υίο του, τον Κρόνο. Οι συνήθεις παραστάσεις στά ψηφιδωτά δάπεδα πραγματεύονται τις απεικονίσεις της Αναδυόμενης Αφροδίτης²⁶, τον καλλωπισμό της Αφροδίτης²⁷ και το θαλάσσιο ταξίδι της Αφροδίτης²⁸. Μάλιστα, πολλές φορές τά ψηφιδωτά με πρωταγωνίστρια την θεά, συνδυάζουν ταυτόχρονα τά παραπάνω θέματα. Ίδιαίτερα τό ψηφιδωτό από την πόλη της Shahba-Φιλιππούπολη (είκ. 40), παρουσιάζει τό θαλάσσιο ταξίδι της θεάς μετά συνοδείας Ίχθυοκενταύρων, στοιχειά από την τουαλέτα της θεάς και συνάμα τον θρίαμβο της θεάς. Τά χαρακτηριστικά του θριάμβου αποτυπώνονται με τό άνεμίζον πέπλο πάνω από την Αφροδίτη ή του στεφανιοῦ, δείχνοντας ἔτσι την θαλάσσια κυριαρχία της. Επίσης, συχνά οι παραστάσεις του θριάμβου είναι πολυπρόσωπες, γιατί στον θρίαμβο της θεάς²⁹ συμμετέχει και συνοδεύει ο υπόλοιπος θαλάσσιος θίασος.

Μεγαλύτερη χρήση και διάδοση της θαλάσσιας Αφροδίτης στο θαλάσσιο ταξίδι της και στον θρίαμβό της νά εξαπλώνεται στην Βόρεια Αφρική παρατηρείται από την εποχή του Άδριανού μέχρι την εποχή του Θεοδοσίου³⁰. Η παράσταση με τον θρίαμβο της θαλάσσιας Αφροδίτης ήταν αγαπητό θέμα στα Αφρικάνικα έργαστήρια,

25. Ήσιόδος, Θεογονία 188-206.

26. LIMC II, 54-57, στο λήμμα Aphrodite, LIMC VIII, 202, στο λ. Venus (Schmidt, E.).

27. LIMC II, 59, στο λήμμα Aphrodite (Delivorrias, A.). LIMC VIII, 208-210, στο λήμμα Venus (Schmidt, E.).

28. LIMC II, 116-117, στο λήμμα Aphrodite (Delivorrias, A.).

29. LIMC VIII, 220-221, στο λήμμα Venus (Schmidt, E.).

30. Balty, Syrie, 16.

εἰδικότερα τόν 2ο αἰῶνα μ.Χ. καί περισσότερο τόν 3ο αἰῶνα μ.Χ. Ἀντιθέτως, ἡ ἴδια παράσταση συναντᾶται σπάνια στίς ἀνατολικές περιοχές τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας³¹. Ἡ Ἀφροδίτη λατρεύονταν ἔντονα στήν Βόρεια Ἀφρική, ἀποτελοῦσε θεότητα τῆς ἀπόλυτης ὁμορφιάς, τοῦ ἔρωτα καί τῆς γονιμότητος. Στόν καθημερινό βίο παρέμβαινε, ὥστε νά ἐνισχύει τά δῶρα τῆς φύσης³². Ἡ παρουσία τῆς θεᾶς ταυτίζεται μέ τή θεά τῶν Φοινίκων, τήν Ἀστάρτη, ἡ ὁποία γοητεύει ὅλες τίς τάξεις τῶν ἀνθρώπων. Κατεῖχε τριπλή θεϊκή δύναμη: ἦταν ἡ θεά τῆς θάλασσας, τοῦ κάτω κόσμου καί παράλληλα ὅλων τῶν οὐρανῶν. Ἦταν ἀρωγή στήν πλοήγηση, στήν προστασία τῶν πόλεων καί βοηθοῦσε τούς νεκρούς στόν ἄλλο κόσμο³³.

Σέ παράσταση τοῦ θαλάσσιου ταξιδιοῦ τῆς Ἀφροδίτης ἀπό τό Timgad τῆς Ἀλγερίας, ἡ θεά ἀνακλίνεται γυμνή πάνω στήν πλάτη τοῦ γενειοφόρου Ἰχθυοκένταυρου, τόν ὁποῖο στεφανώνει μέ τό δεξί της χέρι, ἐνῶ μέ τό ἀριστερό της χέρι κρατάει τήν ἄκρη τοῦ ἀνεμίζοντος πέπλου. Βέβαια ἡ ἀρχική παράσταση, ἡ ὁποία ἀφοροῦσε τήν μορφή τῆς Νηρηίδας, χρονολογεῖται τόν 2ο αἰῶνα μ.Χ.. Ἀργότερα τό ψηφιδωτό ὑπέστη ἐπιδιόρθωση στό κεφάλι τῆς νεαρᾶς νύμφης μέ τήν προσθήκη τοῦ nimbus, γιά νά ἀναπαραστήσει πλέον τή θεά Ἀφροδίτη³⁴. Ἄλλωστε οἱ Νηρηίδες δανείζονταν συχνά εἰκονογραφικά στοιχεῖα ἀπό τήν θεματολογία τῆς Ἀφροδίτης³⁵. Στήν Οἰκία τῆς Ἀμφιτρίτης (εἰκ. 28) στή Bulla Regia, ἡ παράσταση τρικλινίου παρουσιάζει τό θαλάσσιο ταξίδι τῆς Ἀφροδίτης καί τόν θρίαμβο. Ἡ θεά κάθετα πάνω στά πηνία τῶν δύο Ἰχθυοκενταύρων. Ἡ συγκεκριμένη παράσταση δέν ἀπεικονίζει τό ὄστρεο, ὅπως συνηθίζεται στίς παραστάσεις τοῦ θαλάσσιου ταξιδιοῦ. Πάνω ἀπό τήν μορφή τῆς θεᾶς πετοῦν δύο στεφανηφόροι ἔρωτιδεῖς. Τό κεφάλι τῆς θεᾶς πλαισιώνεται ἀπό τό nimbus, ἐνισχύοντας μέ αὐτόν τόν τρόπο τήν οὐράνια κυριαρχία της.

31. Balty, Tétrarchie, 398.

32. Fantar – Veyne, Tunisie, 62.

33. Blanchard-Lemée, M. – Ennaifer, M. – Slim, H. καί Slim, L., Mosaics Tunisia, 147.

34. Germain, Timgad, no. 22, 27-29, πίν. XI. Ballu, Timgad, 84-85.

35. Στό Timgad ψηφιδωτό Νηρηίδας τήν ὁποία ὑποστηρίζουν δύο ἰχθυοκένταυροι, φέροντας πέπλο πάνω ἀπό τό κεφάλι της, αὐτή στραγγίζει τούς βοστρύχους ἀπό τά μαλλιά της. Πρόκειται γιά εἰκονογραφικό δάνειο ἀπό τήν εἰκονογραφία τῆς ἀναδυομένης Ἀφροδίτης. Germain, Timgad, no. 56, 48-50, πίν. XX.

Στήν Ανατολική πλευρά της αυτοκρατορίας, οί θαλάσσιες παραστάσεις της Αφροδίτης είναι αρκετά περιορισμένες, συγκρίνοντας την δημοτικότητα πού λαμβάνει στη Βόρεια Αφρική. Ωστόσο, οί παραστάσεις αυτές δέν έντοπίζονται αποκλειστικά στίς έπαρχίες της Βόρειας Αφρικής, διότι τό θέμα τοῦ θαλάσσιου θριάμβου εἶχε διαδοθεῖ μέσα στούς αἰῶνες ἐπηρεάζοντας καί τίς ἀνατολικές ἐπαρχίες³⁶. Στό Ζεῦγμα, συγκεκριμένα στήν οἰκία τοῦ Ποσειδῶνα, έντοπίζεται ἡ παράσταση θαλάσσιου θριάμβου ψηφοποιημένη ἀπό τόν Ζῶσιμο ἀπό τά Σαμόσατα. Ἡ Αφροδίτη σέ στάση σώματος τρία τέταρτα κάθετα πάνω σέ ὄστρεο, τό ὁποῖο φέρουν οἱ δύο Ἴχθυοκένταυροι, ὁ Αφρός καί ὁ Βυθός. Οἱ Ἑρωτιδεῖς ἀναστραμμένοι μέ φορά πρός τά κάτω, στεφανώνουν τή θεά, 2ος αἰῶνας μ.Χ. μέ 3ο αἰῶνα μ.Χ.³⁷

Στήν εἰκ. 40 τῆς Shahba-Φιλιππούπολη, ἡ θεά ἀκουμπᾷ πάνω στό ὄστρεο, τό ὁποῖο φέρουν δύο Ἴχθυοκένταυροι· δύο Ἑρωτιδεῖς πετοῦν πάνω ἀπό τήν μορφή τῆς θεᾶς φέροντας πέπλο ἀντί τοῦ στεφανιοῦ. Ἡ θεά περιβάλλεται ἀπό τό nimbus καί οἱ δύο Ἴχθυοκένταυροι ἔχουν στραμμένο τό βλέμμα τους πρός τή θεά, ὅπως ἀκριβῶς ἐκτελεῖται στό ψηφιδωτό (εἰκ. 28)³⁸. Τά ἔργα ἀπό τήν Shahba-Φιλιππούπολη εἶναι ἐξαιρετικῆς ποιότητας καί ἐκτέλεσης. Τό συγκεκριμένο, τοῦ θαλάσσιου ταξιδιοῦ καί τοῦ καλλωπισμοῦ ἐμφανίζει τά κλασσικά χαρακτηριστικά καί τήν αἰσθητή ἐπιρροή τοῦ ὕφους τῆς ἐποχῆς τῶν Σεβήρων, ἕνα ψηφιδωτό πού ἔφερε ἡ ἐποχή τοῦ Φιλίππου τοῦ Ἀραβᾶ³⁹. Κοινά στοιχεῖα παρουσιάζει ἡ εἰκ. 39 μέ τό ψηφιδωτό ἀπό τήν Ἀλικαρνασσό τοῦ 4ου αἰῶνα μ.Χ., ἐπίσης ἀφορᾷ τό θαλάσσιο ταξίδι τῆς θεᾶς⁴⁰. Ἡ Αφροδίτη κρατᾷ τόν βόστρυχο τῶν μαλλιῶν καί βλέπει τό εἶδωλό της στό κάτοπτρο. Παρομοίως, ἡ θεά κάθετα πάνω σέ ὄστρεο, φέρει στό ἕνα χέρι της τό κάτοπτρο καί στό ἄλλο χέρι τόν βόστρυχο· διάφορα ψάρια εἰκονίζονται στά πόδια της⁴¹. Τό κάτοπτρο ἀντανακλᾷ τήν εἰκονογραφία τοῦ καλλωπισμοῦ.

Ἕνας συνδυασμός τοῦ θριάμβου καί τοῦ θαλάσσιου ταξιδιοῦ, μαζί

36. Balty, Sarrin (Osrhoène), 52.

37. Önal, Zeugma, 32-33.

38. Balty, Tétrarchie, 399.

39. Balty, ὁ.π., 396-397.

40. Hinks, British museum, no 52 A.

41. Balty, Syrie, 16.

μέ στοιχεῖα καλλωπισμοῦ ἀπό τούς φέροντες Ἑρωτιδεῖς, ἐντοπίζεται σέ μεταγενέστερο ψηφιδωτό ἀπό τήν πόλη Sarrin (Οσροήνη)⁴² τό πρῶτο μισό τοῦ 6ου αἰῶνα μ.Χ. Ἡ Ἀφροδίτη παρουσιάζεται σέ παρόμοια στάση μέ τήν Ἀφροδίτη τῆς εἰκ. 39, ἐνῶ ἐκατέρωθεν βρίσκονται οἱ Ἰχθυοκένταυροι καί κάτω τά δελφίνια. Κατά τήν διάρκεια τοῦ 3ου καί τοῦ 4ου αἰῶνα μ.Χ. ἦταν ιδιαίτερα διευρυμένη ἡ χρήση τοῦ συγκεκριμένου θέματος στή Βόρεια Ἀφρική.⁴³ Στήν πόλη Djemila⁴⁴ εἰκονίζεται ἡ ἴδια θεματική· ἡ Ἀφροδίτη κάθεται πάνω σέ ὄστρεο καί οἱ Ἰχθυοκένταυροι εἶναι οἱ φέροντες. Ἐνας Ἑρωτιδέας φέρει τό στρογγυλό κάτοπτρο, στό ὁποῖο εἰκονίζεται τό μετωπικό εἶδωλο τῆς θεᾶς. Στό Sétif⁴⁵, παρουσιάζεται ψηφιδωτό πού συνδυάζει τόν θριάμβο τῆς Ἀφροδίτης μαζί μέ τό θαλάσσιο ταξίδι της καί τόν καλλωπισμό της, ἀπό τά τέλη 4ου αἰῶνα μ.Χ. μέ ἀρχές τοῦ 5ου αἰῶνα μ.Χ. Στό κέντρο κάθεται ἡ θεά γυμνή, πάνω στό πεπλατυσμένο ὄστρεο, τό ὁποῖο φέρουν δύο τρίτωνες· ἀριστερά στήν παράσταση ἐντοπίζεται ἕνας γενειοφόρος Τρίτωνας, δεξιά παρίσταται ἕνας ἀκόμη ἀγένειος Τρίτωνας καί τήν σκηνή συμπληρώνουν πέντε εὐθυμοὶ Ἑρωτιδεῖς. Ἀριστερά, ὁ φτερωτός Ἑρωτιδέας φέρει στρογγυλό κάτοπτρο καί δεξιά ὁ Ἑρωτιδέας φέρει τό παρασόλι πάνω ἀπό τήν κεφαλή τῆς θεᾶς. Οἱ τρεῖς Ἑρωτιδεῖς βρίσκονται κάτωθεν, ὁ ἕνας στά ἀριστερά ἱππεύει δύο δελφίνια, ὁ μεσαῖος στηρίζεται πάνω σέ ἄλλα δύο δελφίνια καί προσφέρει διάδημα στή θεά καί στά δεξιά ὁ τρίτος Ἑρωτιδέας πλέει πάνω σέ ἀμφορέα. Τά ψηφιδωτά μέ τήν θεματική τοῦ θαλάσσιου ταξιδιοῦ τῆς Ἀφροδίτης (εἰκ. 28, εἰκ. 39) ἐμφανίζουν διάφορες παραλλαγές, εἰδικά στούς φέροντες τοῦ ὄστρεου καί ἀφοροῦν ἀπεικονίσεις Τριτώνων, Ἰχθυοκενταύρων ἢ Ἑρωτιδέων. Ἐπομένως, ἡ παράσταση συνηθίζει νά συνδυάζει στοιχεῖα ἀπό τό θέμα τοῦ καλλωπισμοῦ καί τοῦ θριάμβου. Σχετικά μέ τήν χρήση τοῦ ὄστρεου, ἐμφανίζονταν σποραδικά στίς σαρκοφάγους, ὅπου χρησιμοποιοῦνταν ὡς πλαίσιο στήν ἀπεικόνιση τοῦ νεκροῦ, στά τέλη 2ου μέ 3ου αἰῶνα μ.Χ., ἔπειτα ἔγινε κοινή πρακτική χρήσεως στά ψηφιδωτά, κατά τά τέλη 3ου μέ ἀρχές 4ου αἰῶνα μ.Χ.⁴⁶.

42. Balty, Sarrin (Osrhoène), 10, 50-52.

43. Balty, ὁ.π., 51-52.

44. Allais, Toilette Venus, 67-83.

45. Lassus, Venus, 177-178, εἰκ.3

46. Dunbabin, North Africa, 155-157.

Τό άνεμίζον πέπλο –*velification*, τό όποίο συχνά συνοδεύει τήν εικονογραφία τής Άφροδίτης ή τής Νηρηίδας σχηματίζοντας άψίδα από ύφασμα, συμβάλλει στήν απόδοση τής κίνησης στήν παράσταση. Ή στέψη τής Άφροδίτης, τά άντικείμενα τοῦ καλλωπισμοῦ της, ή χρήση στεφανιοῦ από άνθη καί τό άνεμίζον πέπλο άποσκοποῦν στήν έμφαση τής θεϊκῆς της φύσης. Ή ύπαρξη τοῦ *nimbus* μαζί μέ τά παραπάνω χαρακτηριστικά ξεχωρίζουν τήν μορφή της ως ισχυρή θεότητα.

Στόν Έλλαδικό χώρο έχει έντοπιστεῖ πολυπρόσωπη θαλάσσια σκηνή μέ τόν θρίαμβο τής Άναδυομένης Άφροδίτης, στό Άργος στό οικόπεδό άδελφών Μπονώρα⁴⁷. Δυστυχώς, τό κεντρικό θέμα εἶναι άρκετά κατεστραμμένο. Στό μέσο τής παράστασης ή γυμνή θεά κάθεται πάνω σέ όστρεο, κρατῶντας μέ τό άριστερό χέρι τήν κόμη της. Άκόμη, τήν σκηνή περιβάλλουν οἱ Έρωτιδεῖς, έκατέρωθέν της βρίσκονται οἱ Ίχθυοκένταυροι καί χαμηλότερα εικονίζονται θαλάσσια όντα, συγκεκριμένα δελφίνια. Άριστερά τής παράστασης ένας Έρωτιδέας ίππεύει δελφίνι.

Συχνά ό θρίαμβος καί τό θαλάσσιο ταξίδι τής Άφροδίτης άποδίδονται στήν τέχνη σέ διάφορες μορφές, όπως στή ζωγραφική καί στή γλυπτική. Άλλωστε ή μορφή τής θεᾶς γοήτευσε καί τήν ποίηση⁴⁸. Τό θαυμάσιο έργο τής Άναδυομένης Άφροδίτης, έκτέλεσε ό ζωγράφος Άπέλλης τόν ύστερο 4ο αἰώνα π.Χ. Τόν βίο τοῦ ζωγράφου καί τό έργο τοῦ περιγράφει στό 35ο βιβλίο τής Φυσικῆς Ίστορίας ό Πλίνιος ό Πρεσβύτερος (23-79 μ.Χ.)⁴⁹.

Χαρακτηριστικά τής Άναδυομένης Άφροδίτης άποδίδονται στήν εἰκόνα 29 από τόν Θύσδρο (El Djem), 4ος αἰώνας μ.Χ. Πρωταγωνιστεῖ ή θεά, όρθια καί γυμνή, πλαισιωμένη από δύο έρωτιδεῖς, πού φέρουν τά άπαραίτητα άντικείμενα γιά τόν καλλωπισμό της. Στά άριστερά τής σκηνῆς ό Έρωτιδέας βαστάζει τό ένδυμα τής θεᾶς, τό στεφάνι άνθέων καί τό κάτοπτρο· δεξιά τής σκηνῆς ό Έρωτιδέας τείνει δύο κορδέλες άνθέων πρός τό μέρος τής θεᾶς, γιά τούς βο-

47. Κριτζᾶς, ΑΔ 29 (1973-1974), Β2, 237-240, σχ. 15στ., πίν. 164-166α. Άσημακοπούλου-Άτζακά, Ρωμαϊκά ψηφιδωτά, 221. Άσημακοπούλου-Άτζακά, Σύνταγμα ΙΙ, 54, σημ. 9. Kankleleit, Griechenland, Kat. no. 9.

48. Balty, Tétrarchie, 399.

49. Blanchard-Lemée, M. – Ennaifer, M. – Slim, H. καί Slim, L., Mosaics Tunisia, 148.

στρύχους της. Τόν κεντρικό πίνακα συνοδεύουν τέσσερα διάχωρα μέ προτομές τῶν τεσσάρων Ἐποχῶν. Τό θαλάσσιο στοιχείο στήν παράσταση αὐτή (εἰκ. 29) δέν εἶναι τόσο αἰσθητό, ὅσο στά παραπάνω ψηφιδωτά πού ἀναφέρονται ἀπό τήν Βόρεια Ἀφρική. Δέν ὑπάρχει συμμετοχή τοῦ ὑπόλοιπου θαλασσινοῦ θιάσου, οὔτε τῶν θαλάσσιων ζωικῶν μορφῶν. Τουναντίον, ἡ σκηνή πλαισιώνεται ἀπό τίς τέσσερις Ἐποχές, οἱ ὁποῖες τείνουν τό βλέμμα τους πρὸς τήν κεντρική παράσταση. Πρωταγωνιστικό ρόλο στήν παράσταση τῆς Ἀναδυομένης ἔχει ἡ φύση καί ὄχι τό ὑγρό στοιχείο. Ἡ συμμετοχή τῶν προσωποποιήσεων τῶν τεσσάρων ἐποχῶν τονίζει τήν ἀφθονία καί τήν γονιμότητα τῆς φύσης, ὅπου τήν ἐκπροσωπεῖ ἡ Ἀφροδίτη. Λόγω τῆς θεᾶς, ἡ ἀνοιξη ξυπνάει τήν φύση ἀπό τόν λήθαργο τοῦ χειμῶνα. Ἐπιπλέον, οἱ προσωποποιήσεις τῶν τεσσάρων Ἐποχῶν ἐνισχύουν τήν δημιουργία καί τήν ἐνέργεια τῆς φύσης⁵⁰.

Οἱ τέσσερις γυμνές γυναικεῖες μορφές τῆς Ἑπαυλῆς Sidi Ghrib (εἰκ. 33) ἔχει ὑποστηριχθεῖ πῶς ἀπεικονίζουν τίς τέσσερις ἐποχές⁵¹. Ὡστόσο, δέν φέρουν οὔτε τά χαρακτηριστικά γνωρίσματα, οὔτε συμβολισμούς καί κατ' αὐτόν τόν τρόπο εἶναι ἀμφίβολο τό κατά πόσο ἡ ἀπόδοσή τους σχετίζεται μέ τήν προσωποποίηση τῶν τεσσάρων ἐποχῶν⁵². Οἱ νεαρές πιθανότατα συνδέονται μέ τήν Ἀφροδίτη καί τήν ἀνοιξη⁵³. ἡ ἀνθοφορία, τό κατάφυτο τοπίο, οἱ λεπτεπίλεπτες μορφές μέ τά ἰδανικά χαρακτηριστικά ἐντάσσονται μέ τό θέμα τοῦ ἔρωτα καί τῆς ἀνοιξης. Ἐνδεχομένως οἱ τέσσερις νεαρές ὑπονοοῦν τήν ἀφθονία καί τήν κατάφυτη φύση. Ἄλλωστε τό κεντρικό ψηφιδωτό τοῦ λουτροῦ ἀναπαριστᾷ τόν γάμο τοῦ Ποσειδῶ-

50. Blanchard-Lemée, M. – Ennaifer, M. – Slim, H. καί Slim, L., *Mosaics Tunisia*, 149. Parrish, Season, 175, 176. πίν. 54, no. 36.

51. Οἱ ἐκ τῶν δύο ἀπό τίς τέσσερις νεαρές μορφές, θυμίζουν εἰκονογραφικά καί κινησιολογικά τήν ἐνδεδυμένη καί προσωποποιημένη μορφή τοῦ Ἀπριλίου ἀπό ψηφιδωτό τῆς Καρχηδόνας. Βλ. περισσότερα: Freed J. *Bringing Carthage Home. The excavations of Nathan Davis 1856-1859*, (UBC Studies in the Ancient World, 2), Oxbow Books 2011.

52. Wilson, *Roman Villas*, 285.

53. Τό πράσινο καί ἡ πληθώρα τῶν ρόδων, τά ἄνθη τῆς Ἀφροδίτης “daughters of the blood of Cypris and of the kisses of love” *Pervigilium Veneris*, 23. Ἀναφέρεται στήν θεά ὅπως καί στήν ἀνοιξη, τήν βασική ἐποχή της. Blanchard-Lemée, M. – Ennaifer, M. – Slim, H. καί Slim, L., *Mosaics Tunisia*, 155.

να μέ τήν Ἀμυμώνη ἢ τήν Ἀμφιτρίτη, εἰδικότερα στήν ἀψίδα βρισκόταν ἡ αὐτολατρεία τῆς θεᾶς Ἀφροδίτης⁵⁴.

Παρόμοια ψηφιδωτό μέ τόν τύπο τῆς Ἀναδυομένης Ἀφροδίτης, χωρίς τήν θαλάσσια συμμετοχή, βρίσκουμε στό ψηφιδωτό δάπεδο τοῦ ιδιωτικοῦ λουτροῦ στήν Ἀλασσα τῆς Κύπρου, τόν 5ο αἰῶνα μ.Χ.⁵⁵ Ἡ Ἀφροδίτη παρίσταται ὄρθια, γυμνή μέ τήν χαρακτηριστική χειρονομία τῆς Ἀναδυομένης· ἀριστερά τῆς παράστασης εἶναι ἕνας πεσσίσκοκς πάνω στόν ὁποῖο ἐναποτίθεται ἕνα ἀγγεῖο καί ἕνα ἱμάτιο. Δεξιά τῆς παράστασης ὁ φτερωτός Ἑρωτιδέας φέρει κάτοπτρο καί κιβώτιο. Ὅλα τά ἀντικείμενα τῆς παράστασης ἀφοροῦν τό θέμα τοῦ Καλλωπισμοῦ τῆς θεᾶς. Ἡ ὕπαρξη τοῦ πεσσίσκου στή σκηνή θυμίζει τίς παραστάσεις τοῦ Καλλωπισμοῦ ἀπό τήν Σπάρτη (εἰκ. 6), στά τέλη τοῦ 3ου αἰῶνα μ.Χ. καί ἀπό τά Ψηλαλώνια (εἰκ. 7), τέλη 3ου αἰῶνα μέ ἀρχές 4ου αἰῶνα μ.Χ., ὅπου στό ἄκρο τῆς παράστασης εἰκονίζεται ἕνα εἶδος βάρου γιά τήν τοποθέτηση τοῦ κιβώτιου. Μία ἀκόμη ἐνδιαφέρουσα παράσταση τῆς Ἀφροδίτης προέρχεται ἀπό τό *Damous El Karita*⁵⁶ στήν περιοχή τῆς Καρχηδόνας. Ἐκεῖ, ἡ Ἀφροδίτη στέκεται γυμνή, νά ἀκουμπάει μέ τόν ἀριστερό της ἀγκώνα ἕναν πεσσίσκοκ, πάνω στόν ὁποῖο βρίσκεται ἕνα κάτοπτρο. Ἐνα πέπλο τυλίγεται στήν ἀριστερή της πλευρά ἀγκαλιάζοντας τό δεξί στέλεχος, ἐνῶ τό ὑπόλοιπο σῶμα εἶναι ἐκτεθειμένο· μέ τό δεξί προταγμένο χέρι φέρει ἕναν καρπό, πιθανόν μῆλο, καί στό ἀριστερό κρατάει κλαδί φοῖνικα. Τά χαρακτηριστικά αὐτά, τό μῆλο καί ἡ νικητήρια κλάδος, παραπέμπουν στήν νίκη τῆς θεᾶς στήν Κρίση τοῦ Πάρη.

Ἡ θεματολογία τοῦ καλλωπισμοῦ μπορεῖ νά ἀναχθεῖ στόν Ὀμηρικό Ὑμνο στήν Ἀφροδίτη⁵⁷, ὅπου ἡ θεά ἀναδύθηκε ἀπό τά κύματα καί μέ τήν βοήθεια τῶν Ὠρῶν, στολίζεται γιά νά συναντήσῃ τόν Ἀγχίση⁵⁸. Τά δύο ἔργα τοῦ καλλωπισμοῦ ἀπό τόν Ἑλλαδικό χῶρο, εἰκ. 6 καί εἰκ. 7, παρουσιάζουν ἀρκετές εἰκονογραφικές ὁμοιότητες μεταξύ τους. Στά δύο ψηφιδωτά ἡ Ἀφροδίτη στέκεται στό κέντρο τῆς παράστασης, δυστυχῶς ὅμως δέν σώζεται τμήμα τοῦ ἄνω κορ-

54. Ennabli 1986, πίν. VII, IX

55. Michaelides, *Cypriot Mosaics*, 93, no. 51.

56. Dunbabin, *North Africa*, 254, no. 44

57. Ὀμηρικοί Ὑμνοι 6, 5-13.

58. Panagiotopoulou, *Aphrodite*, 74.

μοῦ καί τοῦ κεφαλιοῦ στό ψηφιδωτό τῆς εἰκ.6. Τό ψηφιδωτό τῆς Ἀφροδίτης ἀπό τὰ Ψηλάλωνια (εἰκ. 7) εἰκονίζει τήν θεά νά κρατάει ἕνα μικρό κάτοπτρο, στό ὁποῖο ἀντανακλᾶται τό εἶδωλο τοῦ προσώπου της. Τό κεφάλι της περιβάλλεται ἀπό σκοτεινόχρωμο μπλέ nimbus. Πιθανόν καί ἡ Ἀφροδίτη πού ἐντοπίστηκε στήν Σπάρτη (εἰκ. 6) νά κρατοῦσε ἕνα κάτοπτρο μέ τό δεξί της χέρι. Δεξιά τῆς σκηνῆς, ὁ ἐρωτιδέας σκυμμένος βοηθᾷ τήν θεά νά φορέσει τό σανδάλι της. Κοινή ἀναφορά στά δύο ψηφιδωτά (εἰκ. 6), (εἰκ. 7) ἀποτελεῖ ἡ ὕπαρξη πεσσίσκου, ὅπου τοποθετεῖται ἡ ἀνοιχτή κοσμηματοθήκη. Τό ψηφιδωτό τῆς εἰκ. 7 ἔχει ὑποστεῖ πολλαπλές ἐπιδιορθώσεις μέσα στά χρόνια, ἰδιαίτερα τό ἀριστερό τμήμα τῆς παράστασης. Ὡστόσο, τά δύο ψηφιδωτά φανερώνουν ἐντελῶς διαφορετικές τεχνοτροπίες στό ζωγραφικό σχέδιο καί στήν ἐκτέλεση τους. Οἱ ζωγράφοι ἐνδεχομένως νά τά φιλοτέχνησαν μέ βάση ἕνα γνωστό ζωγραφικό πρότυπο καί μετέπειτα νά τά τροποποίησαν. Ὁ Παπαποστόλου χαρακτηρίζει τόν ζωγράφο τῆς Σπάρτης ὑψηλότερου καλλιτεχνικοῦ ἐπιπέδου ἀπό τόν ζωγράφο τῆς Πάτρας, τόν ὁποῖο κρίνει ὡς πιό λαϊκότροπο⁵⁹.

Ἀκολουθώντας τήν εἰκονογραφία τῆς Ἀναδυομένης Ἀφροδίτης πού περικλείεται ἔντονα ἀπό τό θαλάσσιο τοπίο, ἐντάσσεται τό ἐντυπωσιακό ψηφιδωτό προερχόμενο ἀπό τό Leptis Minor ἢ Leptis Minus⁶⁰, τό ὁποῖο κοσμοῦσε τρικλίνιο. Ἡ Ἀφροδίτη στέκεται γυμνή στό κέντρο τῆς θαλάσσιας σκηνῆς μέ τήν χειρονομία τῆς Ἀναδυομένης, κρατᾷ τοὺς βοστρύχους της, ἐνῶ τριγύρω της Ἑρωτιδεῖς ἐπιδίδονται σέ διάφορες ἀλειτουργικές δραστηριότητες. Ἐκατέρωθεν τῆς Ἀφροδίτης ἀναπαρίστανται οἱ δύο ἐρωτιδεῖς – ἕνας προσφέρει στή θεά τό κιβώτιο κι ὁ ἄλλος τείνει τό κάτοπτρο.

Ἐπίσης, προτιμοῦνταν ἡ ἀφαιρετική παράσταση τῆς Ἀφροδίτης, δηλαδή ἡ ἀπεικόνιση τῆς χωρίς τήν συνοδεία τοῦ θαλάσσιου θιάσου, τοπίου κι ὄλων τῶν στοιχείων τῆς εἰκονογραφία τοῦ θριάμβου· παρουσιάζεται κυρίως συνοδευόμενη μονάχα ἀπό τήν παρουσία τῶν

59. Παπαποστόλου, Ψηφιδωτά Πατρῶν, 247.

60. Blanchard-Lemée, M. – Ennaifer, M. – Slim, H. καί Slim, L., *Mosaics Tunisia*, 148, εἰκ. 105-108. Περισσότερα βλ. στό Ben Lazreg, N. "Découverte d'une mosaïque de Venus: rapport préliminaire", στό: Stirling, L.M., Mattingly D. J., καί Ben Lazreg N. (ἐπιμ.), *Leptiminus (Lamta): A Roman Port City in Tunisia. Report No. 2: The East baths, Cemeteries, Kilns, Venus Mosaic, Site Museum, and other Studies*, (JRA, Supplement 41) 2001, 259-292.

Έρωτιδέων. Η συγκεκριμένη αφαιρετική απόδοση της θεάς χωρίς την πλούσια, θαλάσσια εικονογραφική συνοδεία, συνέβαλε ιδιαίτερα στον αποτροπαϊκό συμβολισμό, βέβαια ήταν περιορισμένη στά ψηφιδωτά. Η εικόνα της θεάς και συμπεριλαμβανομένου του θαλάσσιου θιάσου, θεωρούνταν εύεργετικό φαινόμενο για τον οἶκο πού κοσμοῦσε, ὅπως καί για τόν ἄνθρωπο πού τό ἀντίκρυζε. Η μορφή της Ἀφροδίτης κατεῖχε ξεχωριστή συμβολική διάσταση, καθώς ἐπιφορτίζονταν μέ τό προληπτικό, πέρα ἀπό τό εὐχάριστο καί τό διακοσμητικό ρόλο⁶¹.

Τό ψηφιδωτό της εἰκόνας 25 ἀπό τήν Θεναί (Thenae) ἀποσκοποῦσε στήν ἀποτροπαϊκή χρήση της παράστασης. Η θεά εἰκονίζεται μετωπική καί ὄρθια κρατῶντας σκῆπτρο στό δεξί λυγισμένο χέρι της καί στηριζόμενη πάνω σ ἕναν κίονα, ὁ ὁποῖος δύναται νά ἐρμηνευτεῖ ὡς βωμός. Δίπλα στόν κίονα βρίσκεται ἕνα πτηνό, τό ὁποῖο ἔχει διαπεραστεῖ ἀπό ἕνα βέλος· κόκκινες σταγόνες στάζουν ἀπό τό πτηνό, μαρτυρῶντας τό αἷμα του. Οἱ Ἐρωτιδεῖς καλύπτουν τίς τρεῖς ζῶνες της παράστασης, μετέχοντας σέ διάφορες δραστηριότητες. Πολλοί Ἐρωτιδεῖς παρουσιάζονται ὡς ἀνθοφόροι ρόδων, διασπείροντας τά ἄνθη. Στήν ἀνώτερη ζώνη Ἐρωτιδέας ἀποπειράται νά σκοτώσει μέ τό δόρυ του μιά σαλαμάνδρα. Η σύνθεση χαρακτηρίζεται ἔντονα ἀπό ἀνοιξιὰτικη διάθεση, καθώς τό σύνολο τῶν παραστάσεων –φυτικές ταινίες, διάσπαρτα ἄνθη, πτηνά, παγῶνια καί καλάθια γεμάτα ἄνθη– συνδέεται σημεσιολογικά μέ τήν ἀφθονία καί τήν ἀναγέννηση. Εἰδικά ἡ Ἀφροδίτη καί τό πτηνό μέ τήν κατατμημένη οὐρά, ὅπως καί ἡ προσπάθεια θανάτωσης της σαλαμάνδρας, λειτουργοῦν στήν ἐξουδετέρωση τοῦ φθονεροῦ ματιοῦ. Συνεπῶς ἡ Ἀφροδίτη κυριαρχεῖ στήν σκηνή λαμβάνοντας ἕναν ἀποτροπαϊκό χαρακτήρα. Ὅλα τά μοτίβα τοῦ ψηφιδωτοῦ ἀφοροῦσαν ἀποκλειστικά στήν προστασία της οἰκίας ἀπό τίς κακές καί φθονερές δυνάμεις⁶².

2.2. Ὁ Διόνυσος καί ὁ Βακχικός θιάσος

Στά Βυζαντινά κοσμικά κτίρια της Ἀνατολικῆς Μεσογείου μαρτυρεῖται ἔντονα ἡ προτίμηση τοῦ διονυσιακοῦ θιάσου στήν κόσμηση τῶν ψηφιδωτῶν δαπέδων. Στήν Ἐπαρχία της Ἀραβίας, συναν-

61. Dunbabin, North Africa, 156-158.

62. Fantar – Veyne, Tunisie, 62-64.

τᾶμε ἄρκετές παραστάσεις τοῦ διονυσιακοῦ θιάσου – ἡ Βακχική πομπή (εἰκ. 15β) καί τό ψηφιδωτό τοῦ Ἀχιλλέα (εἰκ. 17β) στή Μήδαβα. Ὁ Piccirillo τοποθετεῖ χρονολογικά τὰ ψηφιδωτά στό πρῶτο μισό τοῦ 6ου αἰῶνα μ.Χ. Τό ψηφιδωτό τοῦ Διόνυσου καί τῆς Ἀφροδίτης στή Γέρασα⁶³ –διατηρεῖται ἀποσπασματικά οἱ ἐπιγραφές ὁμως ταυτίζουν τίς μορφές– χρονολογεῖται τόν 6ο αἰῶνα μ.Χ.

Στό ψηφιδωτό τῆς πόλης Sarrîn (Ὁσροήνη) τῆς Συρίας περιλαμβάνει ἀνάμεσα στά πολλαπλά μυθολογικά ἐπεισόδια ἀναπαριστᾷ καί τήν πολυπρόσωπη βακχική πομπή χρονολογεῖται στό πρῶτο μισό τοῦ 6ου αἰῶνα μ.Χ.. Πιθανόν νά διακοσμοῦσε τό περιστύλιο τοῦ οἴκου καί νά τοποθετοῦνταν πρό τῆς εἰσόδου τοῦ τρικλινίου. Ἐπίσης ψηφιδωτό μέ πομπή τοῦ διονυσιακοῦ θριάμβου ἐντοπίστηκε στήν πόλη Sheikh Zuweid⁶⁴ ἀνάλογη παράσταση ἔχει βρεθεῖ καί στό Erez⁶⁵, πλησίον τῆς Γάζας.

Στόν Ἑλλαδικό χῶρο σκηνές διονυσιακοῦ θιάσου ἀπεικονίζονται στήν Ἑπαυλὴ τῆς Γερακοτροφίας⁶⁶, στό Ἄργος (εἰκ. 12α-β), ἡ σκηνή πομπῆς τοῦ διονυσιακοῦ θιάσου ἀνῆκε σέ χῶρο τρικλινίου, πού ἀνοίγονταν ἔμπροσθεν τοῦ στιβαδίου.

Οἱ διονυσιακές μορφές φυσικά πηγάζουν ἀπό προγενέστερο εἰκονογραφικό ρεπερτόριο. Βέβαια, ἀκόμα καί ἂν ἀναπαράγουν παλαιότερο εἰκονογραφικό μοτίβο, οἱ μορφές δέν ἐνσωματώνουν πλέον τήν ἴδια ὑπόσταση καί σημασία⁶⁷. περισσότερο ἀνακαλοῦν τίς παραστάσεις μουσικῶν διασκεδαστῶν σέ ἓνα τρικλίνιο⁶⁸. Ὁ Parrish ὑποστηρίζει ὅτι ὁ θιάσος, ὅπως καί ὅλη ἡ διονυσιακή εἰκονογραφία δέν θά ἔπρεπε νά ταυτίζεται ὡς τῆς πρακτικῆς τοῦ παγανισμοῦ, ἀλλά ὡς οὐδέτερης σημασίας. Κυρίως ἀποτελοῦσε τό σύμβολο φιλοξενίας καί εὐθυμίας, μία ἀντανάκλαση τῆς τέρψης καί τῆς εὐχαρίστησης πού λάμβαναν οἱ καλεσμένοι ἐκείνη τήν περίοδο⁶⁹.

Τό ψηφιδωτό τῆς πόλης Sarrîn (Ὁσροήνη) τῆς Συρίας, παρου-

63. Bl. Z'ubi, I. "Note sur une mosaïque à scène bachique dans un palais d'époque byzantine à Jérash". *Liber annuus* (1994), 539-546.

64. Bl. Clédât, J. "Fouilles à Cheikh Zouède", *ASAE* 15 (1915), 15-48.

65. Bl. Rahmani, L. Y. "The Erez Mosaic Pavement", *Israel Exploration Journal*, 25.1 (1975), 21-24.

66. Ἡ ὀνομασία τῆς ἑπαυλὸς δόθηκε συμβατικά ἀπό τήν Åkerström-Hougen.

67. Dunbabin, Greek and Roman, 1999, 222.

68. Parrish, Mythological theme, 310.

69. Parrish, ὁ.π., 332.

σιάζει αρκετές κοινές μορφές με τό ψηφιδωτό της έπαυλης της Γερακοτροφίας, στό Άργος (είκ. 12β). Διατηρείται άποσπασματικά, ένω τό κάτω μέρος της σκηνής είναι άνακατασκευασμένο. Ό Διώνυσος παριστάνεται στό κέντρο όρθιος σέ χαλαρή στάση, στά δεξιά της παράστασης συνοδεύεται από την γυναίκα του, την Άριάδνη (δυστυχώς δέν διατηρείται). Ό Διώνυσος στρέφει τό βλέμμα του πρός την σύντροφό του καί μέ τό άριστερό του χέρι νά κρατάει λοξά ένα θύρσο νά εφάπτεται στό δεξί του ώμο. Ό άριστερός βραχίονας θά άκουμπούσε πάνω σέ μία στήλη, της οποίας σώζονται ελάχιστα ίχνη. Ό κορμός του σώματος καλύπτεται μερικώς από ένα μακρύ ένδυμα. Με τό δεξί του χέρι πραγματοποιεί μία σπονδή, ρίχνοντας κρασί από τό ρητό. Τά πόδια του έχουν άποκατασταθεί ένδεχομένως ή αρχική τους θέση ήταν σταυρωμένα μεταξύ τους.⁷⁰ Παρομοίως, στην έπαυλη της Γερακοτροφίας (είκ. 12γ), ό Διώνυσος άπεικονίζεται στό μέσον της παράστασης άκουμπώντας πάνω στον κίονα μέ άνεση, πού περικλείεται από την κληματίδα, καλύπτοντας μερικώς την γενετική περιοχή καί τό δεξί του μηρό. Δέν σώζεται τό κεφάλι καί τό δεξί χέρι του θεού, ίσως ήταν ύψωμένο καί λυγισμένο στό ύψος του κεφαλιού⁷¹. Στην κορυφή της στήλης βρίσκεται ένα κέρας άφθονίας, από τό όποιο χύνεται οίνος, τόν όποιο συλλέγει ένας γυμνός Έρωτας. Ό κίονας (είκ. 12γ) δίνει την ψευδαίσθηση της συμμετρίας του ψηφιδωτού⁷². Άνάλογος κίονας άποτυπώνεται στό τέλος της παράστασης στην πόλη Sarrîn· στην κορυφή του βρίσκεται ένα κύπελο, πού περιέχει τό κρασί.

Η μορφή του Διόνυσου, ή οποία εφάπτεi δίπλα σέ μία στήλη, ένω παράλληλα τό δεξί του χέρι ύψώνεται πάνω από τό κεφάλι του, άντιπροσωπεύει μία παραδοσιακή στάση πού αναγάγεται σέ προγενέστερο πρότυπο, στη στάση του Λυκείου Απόλλωνα· ένα έργο πού άποδίδεται στον Πραξιτέλη ή στην σχολή του. Ό Διώνυσος του Άργους θυμίζει περισσότερο τόν Σάτυρο Άναπαυόμενο, επίσης έργο του Πραξιτέλη. Έτσι ό ψηφοθέτης κατάφερε νά συνδυάσει πολλαπλά στοιχεΐα στην μορφή του Διόνυσου, από την έπαφή του σώ-

70. Balty, Sarrîn (Osrhoène), 5-7.

71. Parrish, Mythological theme, 308.

72. Parrish, ό.π., 308.

ματος πρὸς τὴν στήλη καὶ τὴν θέση ἐναπόθεσης τῶν ποδιῶν καὶ τῶν χειρῶν⁷³.

Στό ψηφιδωτό τῆς Sarrîn παρίσταται ὁ πάνθηρας πίσω ἀπὸ τὴν μορφή τοῦ θεοῦ –τό ἀγαπητό τοῦ ζῶο τοῦ Διονύσου– κοιτάζοντας πρὸς τὸν Σάτυρο. Στὴν εἰκόνα 12γ, ἐπίσης ὁ πάνθηρας παρουσιάζεται ἀριστερά τῆς παράστασης, δίπλα στὰ πόδια τοῦ Διονύσου. Ἡ μορφή τοῦ Σιληνοῦ ἐπιδίδεται σέ χορό παίζοντας τὰ κύμβαλα. Ὁ Σιληνός, φαλακρός καὶ γενειοφόρος, ἐνδεδυμένος μέ κοντό χιτῶνα καὶ μακριὰ μανίκια, συνεχίζει τὴν πομπή στοῦ ψηφιδωτοῦ τῆς Συρίας. Ὁ ἴδιος ἐκτελεῖ χορό φέροντας κύμβαλα, στρέφοντας τὸ βλέμμα του πρὸς τὴν γυναῖκα πού ἐκτελεῖ καθαρμό⁷⁴. Στὴν εἰκόνα 12γ, ἀριστερά τῆς παράστασης, εἰκονίζεται μία μορφή, ἡ ὁποία δέν διατηρεῖται πλέον. Θὰ ἦταν ὄρθια μέ κοντό χιτῶνα, παπούτσια καὶ ράβδο. Πιθανόν νὰ ἀναπαριστοῦσε τὸν Σιληνό⁷⁵. Κοινές εἶναι οἱ παρουσies τῶν Μαινάδων καὶ τῶν Σατύρων, οἱ ὁποῖοι μέ τὴν σειρά τους ἐπιδίδονται σέ τελετουργικό χορό καὶ στὰ δύο ψηφιδωτά. Ἀκόμη καὶ τὸ στοιχεῖο τοῦ οἴνου πού ρέει, συντελεῖ στίς ὁμοιότητες τῶν μορφῶν καὶ στὰ στοιχεῖα τῶν δύο ψηφιδωτῶν⁷⁶. Μολονότι τὰ δύο ψηφιδωτά ἔχουν ἀρκετά κοινὰ στοιχεῖα, δέν ἀποδίδουν τὴν ἴδια εἰκονογραφικὴ ἐρμηνεία. Στό ψηφιδωτό τῆς Sarrîn ἡ πομπή τῶν διονυσιακῶν μορφῶν συνθέτει τὸ τελετουργικὸ μύησης στὴν ἀθανασία, ὁπότε φέρει συμβολικὸ παρά ἀφηγηματικὸ χαρακτήρα⁷⁷. Τὸ ψηφιδωτό ἀπὸ τὴν Sarrîn ἀποτελεῖ ἓνα τεκμήριο ζωντανοῦ παγανισμοῦ, πού ἐπιβίωσε στὴν Ὑστερὴ Ἀρχαιότητα καὶ ζητήθηκε ἀπὸ τὸν ἰδιοκτήτη νὰ κοσμήσει τὸ σπίτι του. Ἐπρόκειτο γιὰ ἓνα ἀκόλουθο τῆς παγανιστικῆς θρησκείας καὶ τοῦ νεοπλατωνισμοῦ⁷⁸. Στὴν εἰκόνα 12β, ἡ Talgam θέτει τὴν πιθανότητα τῆς ἀναπαράστασης ἑνὸς μιμικοῦ δρώμενου γιὰ τὴν εὐχαρίστηση τῶν καλεσμένων, παρά τὴν ἀπόδειξη ἑνὸς ζωντανοῦ παγανισμοῦ· περισσότερο μάλλον ἀφορᾷ μία προσφορά τῆς τέρψης πρὸς τοὺς φιλοξενούμενους⁷⁹.

Ἀνάλογες μορφές βακχικῆς πομπῆς παρουσιάζουν τὰ ψηφιδωτά

73. Balty, Sarrîn (Osrhoène), 32.

74. Balty, ὁ.π., 5-7, 19.

75. Parrish, Mythological theme, 310.

76. Balty, Sarrîn (Osrhoène), 5-7, 32-33.

77. Balty, Dyonisiaque, 32-33.

78. Balty, Sarrîn (Osrhoène), 99.

79. Talgam, Secular mosaics, 1134,

από την Μήδαβα. Στήν εικόνα 15β παρίστανται ἡ Μαινάδα φορῶν-
τας κύμβαλα στά πόδια καί στά χέρια, καθῶς ἐπιδίδεται σέ χορό. Τήν
συνοδεύει ὁ γυμνός Σάτυρος, ὁ ὁποῖος παρίσταται μέ διογκωμένη
κοιλιά καί μέ λεπτομερή ἀπόδοση τῆς ἡβικῆς περιοχῆς του. Φέρει
μᾶλλον θύρσο· δέν εἶναι ξεκάθαρο, ἐπειδή ἡ μορφή του ἔχει ἀποκα-
τασταθεῖ. Παλαιότερα διατηροῦνταν ἡ μορφή τῆς Ἀριάδνης πλέον
ἔχει καταστραφεῖ ἀπό τοὺς Χριστιανούς τῆς περιοχῆς, διότι θεωρή-
θηκαν οἱ μορφές τοῦ ψηφιδωτοῦ χυδαῖες καί ἀσεβεῖς⁸⁰. Οἱ μορφές
τους ταυτίζονται ἀπό τίς ἀντίστοιχες ἐπιγραφές πάνω ἀπό τά κε-
φάλια τους, (B)ANXH καί CATYPOC. Τό ψηφιδωτό ἐντοπίστηκε σέ
ιδιωτική κατοικία καί δέν ὑπάρχουν ἀνασκαφικά δεδομένα.

Στήν ἄνω ζώνη τοῦ ψηφιδωτοῦ τοῦ Ἀχιλλέα (εἰκ. 17α), παρομοί-
ως μέ τή Μήδαβα, παρόλο πού δέν διατηροῦνται οἱ μορφές εὐδιά-
κριτα, φαίνεται νά παριστάνονταν μορφές ἀπό τόν διονυσιακό θία-
σο: ὁ Σάτυρος νά παίζει αὐλό, μία γυναικεία μορφή νά φέρει ἕνα
κουδούνι – πιθανότατα μία Μαινάδα. Τέλος, διατηροῦνται οἱ τέσ-
σερις πατοῦσες ἐνός ζώου, ἴσως ἐνός πάνθηρα, χαρακτηριστικό ζῶο
τό ὁποῖο συντρόφευε συχνά τόν Διόνυσο, ὅπως καί τόν διονυσιακό
θίασο. Τό ψηφιδωτό ἐντοπίστηκε σέ ἐργασίες διάνοιξης δρόμου,
χωρίς νά ὑπάρχουν ἄλλα ἀνασκαφικά δεδομένα.

Σαφῶς, τά θέματα τῶν εἰκόνων 15β καί 17α δανεῖζονται ἀπό τήν
Κλασσική μυθολογία καί ἐπαναχρησιμοποιοῦνται κατά τήν διάρκεια
τῆς Ὑστερῆς Ἀρχαιότητος. Δέν πρέπει ὅμως νά τά ἐκλάβουμε ὡς
τήν ἀπόλυτη συμβολική ὑπαρξη τοῦ παγανιστικοῦ χαρακτήρα κατά
τήν διάρκεια τοῦ 5ου καί 6ου αἰῶνα μ.Χ. Ἀντιθέτως, προτείνεται νά
ἀναγνωρίσουμε τήν δημοτικότητα τῶν παγανιστικῶν θεμάτων πού
ἐπαναχρησιμοποιοῦνταν στίς κοινωνίες τῆς πρώιμης Βυζαντινῆς
ἐποχῆς, ὡς προτιμώμενο ρυθμό τῆς τέχνης στά ιδιωτικά κτίρια⁸¹. Οἱ
ἀπεικονίσεις πού ἀντλοῦνταν ἀπό τόν διονυσιακό θίασο (εἰκ. 15β,
17β καί 12β) ἀποτελοῦν ἀλληγορία τῆς εὐζωίας καί τῆς εὐχαρίστη-
σης, ἔτσι ἀποδεικνύουν γιατί ἦταν ἀρεστά αὐτά τά θέματα στά ιδι-
ωτικά κτίρια τῆς Ὑστερῆς ἀρχαιότητος. Ἡ ἐπιρροή τῆς Κλασσικῆς
τέχνης στό Χριστιανισμό συνέχισε μέσῳ τῆς κλασσικῆς παιδείας καί
τῶν φιλοσοφικῶν ιδεῶν, πού διδάχθηκε ἡ ἀνώτερη τάξη, εἰσχωρῶν-
τας ἔτσι στήν Χριστιανική θεολογία. Ἄρα, οἱ ἀπεικονίσεις τέτοιων

80. Piccirillo, Jordan, 76. Talgam, 371. Bowersock, Near East, 3.

81. Talgam, Secular mosaics, 1141.

θεμάτων στην Ύστερη Αρχαιότητα αποτελούν απόδειξη της Κλασσικής παιδείας πού διδάχθηκε ή ανώτερη τάξη, αποτελώντας ένα είδος κύρους γι' αυτήν⁸².

Τό ψηφιδωτό από την οίκία του Όδυσσέα στην Thugga (είκ. 27) αφορά τό έπεισόδιο πού είναι παρμένο από τόν Έβδομο Όμηρικό Ύμνο καί αποτελεί τό μοναδικό ψηφιδωτό, θεματικά ανάλογο στην Άνατολική Μεσόγειο. Ό Φιλόστρατος ό πρεσβύτερος, στό έργο του *Εἰκόνες*, περιγράφει ένα έργο πού συνάντησε μέ τό ίδιο συμβάν καί περιεχόμενο⁸³. Συνηθίζονταν νά αποτυπώνονται στίς ψηφίδες τά εὐχάριστα θέματα πού αφορούν τόν Διόνυσο. Ό Διόνυσος είναι ένας Θεός πού χαρίζει τήν εὐφορία καί τήν εὐχαρίστηση μαζί μέ τόν θίασό του. Παρόλα αυτά μπορεί νά μετατραπεί σέ θεός-τιμωρός⁸⁴. Σύμφωνα μέ τόν μῦθο, οἱ Τυρρηνοί πειρατές ἀπήγαγαν τόν θεό Διόνυσο, διότι τόν θεώρησαν βασιλόπουλο, μέ αποτέλεσμα ό θεός νά τιμωρήσει τούς Τυρρηνούς πειρατές μεταμορφώνοντάς τους σέ δελφίνια. Αυτό τό συμβάν καταγράφει ή εἰκόνα 27 στην Οἰκία του Όδυσσέα. Τά πρόσωπα όμως πού ἀπεικονίζονται μαζί μέ τόν θεό καί τήν όργή πού σπέρνει, δηλαδή ή Μαινάδα, ό Σάτυρος, ό Σιληνός, οἱ Έρωτιδεῖς καί οἱ ψαράδες δέν ὑπῆρχαν στό έπεισόδιο του Όμηρικού Ύμνου, όποτε δέν αποτελεί πιστή ἀναφορά του έπεισοδίου. Η συμμετοχή τών ψαράδων καί τών Έρωτιδέων στό ρόλο τών ψαράδων, όπως καί οἱ τρόποι ἀλιείας αποτελούν μνεῖα στην πλούσια ἀλιευτική δραστηριότητα της Thugga καί γενικότερα στην οἰκονομία της Τυνησίας. Ἀκόμη, ή συγκεκριμένη δραστηριότητα δύναται νά σχετίζεται μέ τόν ιδιοκτήτη του οἴκου. Η εὐπορη τάξη της περιόδου, συγκεκριμένα ό ἔνοικος του πλούσιου αὐτοῦ οἴκου είχε προτίμηση στην λατρεία του Διονύσου καί θαυμασμό γιά τά διονυσιακά θέματα. Τό ψηφιδωτό της εἰκ. 27, όπως καί τά ὑπόλοιπα ψηφιδωτά δάπεδα πού έντοπίστηκαν στην συγκεκριμένη οἰκία, ἀποκαλύπτουν τό ὑψηλό επίπεδο μόρφωσης του ιδιοκτήτη, τήν ἀγάπη του πρὸς τήν κλασσική παιδεία, καί ἰδίως τήν προτίμηση στά Όμηρικά ἔπη⁸⁵.

82. Talgam, Faith, 344-378.

83. Φιλόστρατος ό πρεσβύτερος, *Εἰκόνες*, 1.19

84. Blanchard-Lemée, M. – Ennaifer, M. – Slim, H. καί Slim, L., *Mosaics Tunisia*, 115.

85. Knutson, Bacchus, 7-9

2.3. Ὁ Ἔρωτας– Οἱ Ἐρωτιδεῖς

Ὁ Ἔρωτας ξεκίνησε ὡς ἀρχέγονη δύναμη στήν ἀρχαιότητα. Σύμφωνα μέ τήν Θεογονία τοῦ Ἡσίοδου, ἦταν μαζί μέ τό Χάος καί τή Γῆ μία ἀπό τίς τρεῖς πρωταρχικές ὀντότητες. Ὁ Ἔρωτας προϋπῆρχε τῶν θεῶν καί τῶν ἀνθρώπων, ἦταν ἡ δύναμη πού συντελοῦσε στήν παραγωγική διαδικασία ἀκόμη καί τῶν θεῶν. Τόν 7ο αἰῶνα π.Χ. συντελεῖται ἡ στενή σχέση μέ τήν μητέρα του τήν Ἀφροδίτη.⁸⁶

Στήν Κλασική ἐποχή ὁ Ἔρωτας εἰκονίζεται ὡς φτερωτός ἔφηβος χωρίς καμία ιδιότητα ἢ κάποιο χαρακτηριστικό, μέ ἀποτέλεσμα νά κατατάσσεται στούς καλούς ἢ στούς ἀθλητές. Στήν εἰκονογραφία, ὁ Ἔρωτας συντροφεύει τήν Ἀφροδίτη ὡς παιδί της ἀπό τήν στιγμή τῆς γέννησης τῆς θεᾶς, ὅταν ἀναδύθηκε ἀπό τήν θάλασσα ἡ ἀκόμη τήν συντροφεύει ἐπικουρικά σέ διάφορες παραστάσεις.

Στόν καλλωπισμό τῆς Ἀφροδίτης στήν Θύσδρο (εἰκ. 29), δύο Ἔρωτες βοηθοῦν τήν θεά στόν καλλωπισμό της, φέροντας κορδέλες ἀπό ἄνθη καί κάτοπτρο. Στήν Ἑλληνιστική ἐποχή μεταβάλλεται καί λαμβάνει ἕναν ἐξανθρωπισμένο ρόλο, τοῦ μικροῦ παιδιοῦ καί πολλές φορές τοῦ νηπίου, φέροντας μαζί του τόξο καί φαρέτρα. Ὁ Ἔρωτας ἐξακολουθεῖ νά ἀπεικονίζεται ὡς παιδί-Ἐρωτιδέας (*putto*) καί κατὰ τήν ρωμαϊκή περίοδο λαμβάνει τούς ἐξῆς ρόλους στήν τέχνη: πολεμιστής, τοξότης, ἐκπαιδευόμενος τοξότης, ἀθλητής, μουσικός, ὑποκριτής, γονιμοποιός ἔφηβος, ἐξουσιαστής τῆς φύσης ἱππεύοντας διάφορα ζῶα, τελετουργός καί συμποσιαστής. Στό ψηφιδωτό τῆς Ἀφροδίτης ἀπό τήν Θεναί (εἰκ. 25), στήν κατώτερη ζώνη, ὁ δεξιάς ἔρωτας φορᾷ προσωπεῖο· πιθανόν λαμβάνει τόν ρόλο τοῦ ἡθοποιοῦ-ὑποκριτή. Συνάμα στήν εἰκόνα 25, στήν ἀνώτερη ζώνη, ὁ Ἔρωτας κυνηγός ἐτοιμάζεται νά σκοτώσει μέ μακριά λόγχη μιά σαλαμάνδρα. Ὁ Ἔρωτας δαμάζει τήν πανίδα καί τή φύση μετέχοντας στή δραστηριότητα τοῦ κυνηγιοῦ, τοῦ ψαρέματος καί διαφόρων ἄλλων ἐργασιῶν, πού ἀποσκοποῦν στόν συμβολισμό τῆς γονιμότητας καί τῆς ἀφθονίας⁸⁷.

Στήν τέχνη, ὁ φτερωτός Ἔρωτας φέρει ἐπίσης τήν ἀναμμένη

86. Ἡσίοδος, Θεογονία, στίχ. 116-125. Stampolidis – Tassoulas, *Eros*. Γιά τήν εἰκονογραφία τοῦ Ἔρωτα στήν τέχνη βλ. Stuveras, R. *Le putto dans l'art roman*, Collection Latomus XCIX, Bruxelles 1969.

87. Κοκκίνη, Καθημερινός βίος, 291-291.

δάδα. Μέ αὐτόν τόν τρόπο ἀναπαριστᾷ τόν πόθο, ἐνῶ ὁ ἴδιος ἀνάβει τὰ πάθη γιά πετυχημένες καί συνάμα μοιραῖες συναινέσεις, βέβαια ὄχι πάντα μέ εὐτυχή κατάληξη. Στήν περίπτωση τοῦ ψηφιδωτοῦ τῆς αἵθουσα τοῦ Ἰππόλυτου, στήν Μήδαβα (εἰκ. 19δ), ὁ γυμνός φτερωτός Ἑρωτας στό κάτω τμήμα τοῦ ψηφιδωτοῦ, τείνει τό χέρι του στήν μορφή τοῦ τραγικοῦ Ἰππολύτου, πού βρίσκεται στό μεσαῖο διάχωρο τοῦ ψηφιδωτοῦ. (εἰκ. 19β). Ἐπιπρόσθετα, ὁ Ἑρωτας ἀντί γιά τήν ἀναμμένη δάδα φέρει στεφάνια ἢ λάβαρο ἄνωθεν τῶν ποθητῶν προσώπων τῆς παράστασης⁸⁸. Στό ψηφιδωτό τοῦ Ἀχιλλέα, στήν Μήδαβα (εἰκ. 17α), εἰκονίζεται ἡ νεαρά κοπέλα μέ τήν ἐπιγραφή ΕΥΒΡΕ, ὅπου ἄνωθεν τοῦ κεφαλιοῦ της, δύο γυμνοί φτερωτοί Ἑρωτες κρατοῦν στεφάνι, δείχνοντας στόν θεατή τήν γυναίκα πού ἀποτελεῖ τό στοιχεῖο τοῦ πόθου.

Ἀπό ἀρχέγονη καί θεϊκή δύναμη, ὁ Ἑρωτας μετατρέπεται σέ εὐστροφο, ζωντανό ἀλλά καί σκανδαλιάρικο φτερωτό παιδί. Πολλές φορές ὁ Ἑρωτας χρησιμοποιεῖται στήν τέχνη ὡς ἄτακτο καί ἀνυπάκουο παιδί νά τιμωρεῖται ἀπό τήν Ἀφροδίτη, ἡ ὁποία εἰκονίζεται πολλές φορές νά φέρει τό σανδάλι πρὸς τό μέρος τοῦ ἄτακτου Ἑρωτα⁸⁹. Στήν αἵθουσα τοῦ Ἰππόλυτου (εἰκ.19γ), ἀπεικονίζεται ἡ Ἀφροδίτη, ἐνθρονη νά κρατᾷ σανδάλι στό δεξί της χέρι, πρὸς τά νῶτα τοῦ φτερωτοῦ ἔρωτα. Στήν ἴδια παράσταση, ἡ μία ἀπό τίς Χάριτες κυνηγᾷ τόν ἄτακτο φτερωτό ἔρωτα. Στήν εἰκόνα 25, στήν μεσαία ζώνη, ἡ Ἀφροδίτη μαστιγώνει μέ τό φυλλῶδες στέλεχος τά ὀπίσθια τοῦ Ἑρωτα. Ὁ Λουκιανός περιγράφει στό ἔργο τοῦ *Θεῶν Διάλογοι*, *Ἀφροδίτη-Σελήνη* ἓνα συμβάν ὅπου ἡ Ἀφροδίτη τιμωρεῖ τόν Ἑρωτα μέ τό σανδάλι της⁹⁰.

Στό ψηφιδωτό τῆς Μεγαλόπολης οἱ Ἑρωτες ἐγγράφονται σέ ὀκτάγωνο (εἰκ. 10) κατέχοντας πληθώρα ιδιοτήτων, ὡς μουσικός πού παίζει δίαυλο, ὡς κυνηγός ἔφιππος σέ ἄλογο, ὡς κυνηγός πεζός πού φέρει λόγχη, καί ὡς χορευτής. Ἰδιαίτερα, εἰκονίζεται ἓνας ἔρωτας νά ἱππεύει στή ράχη τοῦ δελφινιοῦ, κρατῶντας χαλινό. Ἡ εἰκονογραφία τοῦ ἔρωτα νά ἱππεύει πάνω σέ δελφίνι εἶναι γνώριμη ἀπό τήν ἐλληνιστική εἰκονογραφία καί διαιώνίζεται στήν ρωμαϊκή παράδοση τέχνης. Τό δελφίνι ἐπιφορτίζεται μέ τό ρόλο τοῦ ψυχοπομποῦ καί ἀπο-

88. Κοκκίνη, ὅ.π., 162-165

89. Stampolidis – Tassoulas, Eros.

90. Λουκιανός, *Θεῶν Διάλογοι* 19.1.13-17 (Ἀφροδίτη-Σελήνη).

τελεῖ θέμα ἀπεικόνισης σαρκοφάγους. Συμβολίζει ἀκόμη τὴν τρυφερότητα τῶν συζύγων καὶ παίρνει πολιτική ὑπόσταση⁹¹. Βέβαια, οἱ Ἑρωτιδεῖς στό ψηφιδωτό τῆς Μεγαλόπολης δέν ἐπιφορτίζονται μέ συμβολισμούς, ἀπλῶς γεμίζουν τὰ ὀκτάγωνα, πληρῶντας τὸ γεωμετρικὸ δάπεδο πού περιβάλλει τὸν πίνακα τῶν τριῶν Χαρίτων (εἰκ. 11). Ὁ διάκοσμος αὐτός εἶναι ὅμοιος μέ αὐτόν τῆς Βασιλικῆς τῶν Δελφῶν, ἐπεὶδὴ τὸ ψηφοθέτησε τὸ ἴδιο ἐργαστήριον⁹². Παρατηρῶντας τίς παραστάσεις τους (εἰκ.10) γίνεται ἀντιληπτό τὸ θεατρικὸ στοιχεῖο· οἱ Ἑρωτες μιμοῦνται τίς δραστηριότητες τῶν ἀνθρώπων. Εἰδικότερα, ὁ Ἑρωτας πάνω σέ δελφίνι δέν μπορεῖ νά λάβει κάποιον ἀπὸ τοὺς παραπάνω συμβολισμούς, διότι εἶναι στοιχεῖο πού ἐπαναλαμβάνεται στὴν σύνθεση, δηλαδή λειτουργεῖ διακοσμητικά καὶ ὄχι ἀφηγηματικά καὶ συμβολικά. Ὅλα τὰ ὀκτάγωνα πληροῦνται ἀπὸ ἔρωτες σέ κάποια δραστηριότητα καὶ πλαισιώνονται ἀπὸ ἐξάγωνα σχήματα, μέ διάφορα ἡμερα καὶ ἄγρια ζῶα ἀλλὰ καὶ ψάρια, καλύπτοντας ἔτσι τὸ ψηφιδωτὸ δάπεδο. Ὁ Stuveras ὑποστηρίζει πῶς ἡ μίμηση εἶναι χαρακτηριστικὸ γνῶρισμα τῶν παιδιῶν, στό ὁποῖο ἐπιδίδονται καὶ οἱ ἔρωτες στίς σκηνές πού ἀναπαρίστανται⁹³.

Στὴν Oued Ramel, στὴν σημερινή περιοχή τῆς Zaghuan, ἐντὸς τοῦ βαπτιστηρίου τῆς Βασιλικῆς Sainte Marie du Zit βρέθηκε ψηφιδωτό (εἰκ. 34) πού ἀπεικονίζει πολλαπλές σκηνές ἀνοικοδόμησης ἑνὸς ἐκκλησιαστικοῦ κτιρίου. Στὸ κέντρο τῆς σκηνῆς ἀποδίδεται γυμνός Ἑρωτιδέας νά κρατᾷ στεφάνι μέ ἐπιγραφή. Ἀντίστοιχα, θά ὑπῆρχε καὶ δεῦτερος ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, ὁ ὁποῖος θά βαστοῦσε τὸ στεφάνι. Ἡ ἐπιγραφή εἴτε θά ἀναφέρονταν στὴν ὀνομασία τῆς Βασιλικῆς, εἴτε ἦταν κτητορική. Ὁ Ἑρωτιδέας ἐπιτελεῖ διακοσμητικὸ ρόλο στὴν σκηνή πού ταυτίζεται ἀπὸ μιά ἀναπαράσταση οἰκοδόμησης, ἴσως καὶ τῆς ἴδιας τῆς Βασιλικῆς. Ἡ σκηνή χαρακτηρίζεται ἀπὸ ρεαλισμό, ὄχι ὅμως καὶ ἀπὸ τὸν ἀπόλυτο χριστιανικὸ χαρακτήρα· κυρίως λαμβάνει τοπικὸ χαρακτήρα. Ἀσυνήθιστη φαίνεται νά εἶναι ἡ σχέση μεταξύ τῶν ἀντικειμένων καὶ τῆς σκηνῆς⁹⁴.

91. Κοκκίνη, Καθημερινός βίος, 286-287.

92. Ἀσημακοπούλου-Ἀτζακᾶ, Ἀνατολικὸ Ἰλλυρικό, 371, 389,

93. Κοκκίνη, Καθημερινός βίος, 292.

94. Dunbabin, North Africa, 192.

2.4. Ὁ Θαλάσσιος θίασος: Οἱ Νηρηίδες

Οἱ Νηρηίδες, θαλάσσιες κόρες τοῦ Νηρέα, συχνά ἀπεικονίζονταν γυμνές ἢ τυλιγμένες μέ ἓνα ἱμάτιο στούς μηρούς, καθισμένες σέ ἀνάκληση νά μεταφέρονται πάνω σέ ράχη κάποιου θαλάσσιου ὑβριδίου. Ἐπιπλέον, ἓνα ἱμάτιο ἀνεμίζει πάνω ἀπό τό κεφάλι τῆς Νηρηίδας σέ *velificatio* (εἰκ. 23)⁹⁵ καί συνάμα τίς συνοδεύουν οἱ Ἑρωτες. Οἱ Νηρηίδες ἀποτελοῦσαν γνωστές μορφές πού εἰκονίζονταν κατά τήν διάρκεια τῆς ἑλληνορωμαϊκῆς τέχνης, ἕως τό τέλος τῆς Ἀρχαιότητος⁹⁶.

Οἱ Νηρηίδες προέρχονται ἀπό προγενέστερη Ἑλληνιστική εἰκονογραφία καί ἐμφανίζονται σέ πλῆθος ψηφιδωτῶν τῶν παραστάσεων στήν Βόρεια Ἀφρική. Ἔργο ἐντοπισμένο σέ λουτρό τῆς Lambaesis τῆς Ἀλγερίας, πιθανολογεῖται χρονικά τόν 2ο αἰῶνα μ.Χ., εἰκονίζει λαμπερές κοσμημένες Νηρηίδες, καθήμενες πάνω σέ ποικίλα θαλάσσια κι ἄλλα μυθικά τέρατα. Τό ἔργο ὑπογράφεται ἀπό τόν Ἀσπάσιο, πιθανόν ἕναν ξένο ψηφοθέτη⁹⁷.

Ὁ θαλάσσιος θίασος ἔχαιρε ὑψηλῆς ἐκτίμησης στήν κόσμηση τῶν ψηφιδωτῶν τῆς Ἀνθυπατικῆς Ἀφρικῆς. Πλαισίωνε μεγάλες συνθέσεις, ὅπως ἡ εἰκ. 33 στό Sidi Ghrib, μέ τίς τέσσερις ἀνθοφοροῦσες στίς γωνίες καί τίς Νηρηίδες μαζί μέ τούς Τρίτωνες νά συνοδεύουν τήν σκηνή τῆς γαμήλιας ἔνωσης τοῦ Ποσειδῶνα καί τῆς Ἀμυμώνης, πού κοσμοῦσε δωμάτιο λουτροῦ τοῦ *frigidarium*⁹⁸. Πολυπρόσωπη παράσταση πραγματεύεται τόν θρίαμβο τοῦ Ποσειδῶνα, στήν Οἰκία τοῦ Κάτωνα στήν Ὑτική (Utica), σέ χῶρο λουτροῦ⁹⁹, τέλη τοῦ 2ου μέ ἀρχές τοῦ 3ου αἰῶνα μ.Χ. Κυριαρχεῖ πάνω στήν παράσταση ἡ

95. Εἰκονογραφικό σύμβολο τό ὁποῖο ἀποτυπώνει τήν ἐντονη κίνηση, συχνά συνοδεύει τίς παραστάσεις τῶν Νηρηίδων. Συγκεκριμένα ἀφορᾷ ἓνα ἱμάτιο τό ὁποῖο ἀνεμίζει ἐν εἴδη τόξου πάνω ἀπό τό κεφάλι τῆς Νηρηίδος. Περισσότερα βλ. Rumph, A. "Die Meerwesen auf den antiken Sarkophagreliefs, *Die antiken Sarkophagreliefs* V, 1.", Berlin 1939, 121-122. Ἐπίσης, τό εἰκονογραφικό σύμβολο *velificatio* δέν συνδέεται ἀποκλειστικά μέ τίς Νηρηίδες, ἀλλά συνοδεύει καί ἄλλες θεότητες, ὅπως καί ἡμιθεότητες. βλ. Thomson de Grummond, N. "Pax Augusta and the Horae on the Ara Pacis Augusta", *AJA* 94.4, (1990), 669-671. Spaeth, B. S. "The goddess Ceres in the Ara Pacis Augustae and the Carthage Relief", *AJA* 98.1 (1994), 77-80.

96. Dunbabin, North Africa, 155.

97. Dunbabin, North Africa, 21, 264. Lassus, Venus, 180-183, εἰκ. 8.

98. Ennabli, Sidi Ghrib, 21-37, πίν. VII-VIII.

99. Dunbabin, North Africa, 153, 156, 276, 41, εἰκ. 145-146. Περισσότερα βλ.

κεφαλή του Ώκεανου κι από κάτω εικονίζονται πάνω σέ ἄρμα ὁ Ποσειδῶνας μέ τήν Ἀμφιτρίτη. Χαμηλότερα, ἀπλώνονται οἱ Νηρηίδες πάνω σέ θαλάσσια ζῶα κι ἀκολουθοῦν παραστάσεις τοῦ ὑπόλοιπου θαλάσσιου θιάσου. Οἱ Νηρηίδες συνοδεύουν συχνά, μαζί μέ τόν ὑπόλοιπο θαλάσσιο θίασο, τήν μορφή ἢ τήν κεφαλή τοῦ Ώκεανου, ὅπως καί τίς παρατάσεις ἀπό τόν θρίαμβο καί τό θαλάσσιο ταξίδι τῆς Ἀφροδίτης¹⁰⁰. Ἡ σχέση τῆς θεᾶς μέ τίς Νηρηίδες εἶναι ἄμεση. Σέ πολλές παραστάσεις οἱ Νηρηίδες πλαισιώνουν τήν θεά, ὅπως στήν Οἰκία τοῦ Ὁνου, στήν Καρχηδόνα¹⁰¹. Ἀκόμη υἱοθετοῦν στοιχεῖα ἀπό τήν εἰκονογραφία τῆς Ἀφροδίτης, ὅπως τό στοιχεῖο τῆς Ἀναδυομένης ἀπό τό ψηφιδωτό τοῦ Timgad τῆς Ἀλγερίας¹⁰².

Στό Ζεῦγμα, κατά τήν διάρκεια τῶν σωστικῶν ἀνασκαφῶν τοῦ 2000 ἐντοπίστηκε ψηφιδωτό ἐνδεδυμένων Νηρηίδων νά κάθονται πάνω σέ ράχη θαλάσσιου ταύρου καί λεοπάρδαλης, μέ ἓνα δελφίни νά γεμίζει τήν σκηνή κάτω ἀριστερά. Ἡ δεξιᾷ Νηρηίδα φέρει κίτρινο ἱμάτιο, τό ὁποῖο ἀνεμίζει πάνω ἀπό τό κεφάλι της¹⁰³. Ἀνάλογη σκηνή τῆς Νηρηίδας πάνω σέ θαλάσσιο ζῶο, βρίσκουμε ἀπό τόν οἶκο τοῦ Ποσειδῶνα στό Ζεῦγμα¹⁰⁴. Συγκεκριμένα τῆς Γαλάτειας – ὅπως ταυτίζεται ἀπό τό ἐπίγραμμα – νά κάθεται πάνω στήν ράχη τῆς θαλάσσιας λεοπάρδαλης φέροντας ἓνα ἱμάτιο, τό ὁποῖο ἀνεμίζει πάνω ἀπό τό κεφάλι της σχηματίζοντας τόξο. Ἐπίσης, ἡ μορφή τῆς Γαλάτειας ἐμφανίζεται καί στό πολυπρόσωπο ψηφιδωτό, μαζί μέ Τρίτωνες νά μεταφέρουν τίς γυμνές Νηρηίδες, στά Λουτρά Ε τῆς Ἀντιόχειας, 4ος αἰῶνας μ.Χ. Ὁ θαλάσσιος θίασος ταυτίζεται ἀπό τά ἐπιγράμματά τους¹⁰⁵.

Στήν εἰκόνα 23 ἀπό τήν Θύσδρο (*El Djem*) εἰκονίζεται ἡ Νηρηίδα, ἐντελῶς γυμνή νά τήν μεταφέρει ὁ θαλάσσιος ἱππόκαμπος. Φέρει ἱμάτιο σέ *velificatio* στό ἀριστερό χέρι, τό ὁποῖο ἀνεμίζει πάνω ἀπό τό κεφάλι της. Ἡ παράσταση χαρακτηρίζεται ἀπό ἀρτιότητα καί θυμίζει πίνακα ζωγραφικῆς.

CMT, Dulière, C. κ.ᾶ. *Utique, Les mosaïques in situ en dehors des Insulae I-II-III*. Tunis 1974, 51-58, πίν. XXXIII-XXXV, L, LI, εἰκ. 2.

100. Dunbabin, *North Africa*, 150-151, 155.

101. Dunbabin, ὁ.π., εἰκ. H.

102. Lassus, *Venus*, εἰκ. 11. Dunbabin, *North Africa*, 155, εἰκ. G.

103. Dunbabin, *Zeugma Mosaics*, 158-161.

104. Önal, *Zeugma*, 42-43.

105. Levi, *Antioch mosaics*, 270, πίν. LXIIIa, c

Ψηφιδωτό της πολυπρόσωπης σκηνής με τις Νηρηίδες νά πρωταγωνιστοῦν ἐντός τοῦ μύθου, καί ὄχι νά πλαισιώνουν ἀπλά τήν σκηνή, βρίσκουμε ἀπό τήν Ἀπάμεια τῆς Σύριας, τό τρίτο τέταρτο τοῦ 4ου αἰῶνα μ.Χ. Ἀναπαριστᾷ τόν διαγωνισμό ὁμορφιάς τῆς Κασσιόπης ἀνάμεσα στίς γυμνές Νηρηίδες, οἱ ὁποῖες ταυτίζονται ἀπό τά ἐπιγράμματά τους· ὁ Ποσειδῶνας καί ἡ Ἀμυμῶνη ἀπεικονίζονται στό ρόλο τῶν κριτῶν καί ὑπάρχει ἡ προσωποποίηση τῆς Κρίσεως¹⁰⁶. Κοινό θέμα τοῦ μύθου, ὁ διαγωνισμός ὁμορφιάς ἀνάμεσα στήν Κασσιόπη καί τίς Νηρηίδες ἐντοπίζεται καί στόν Οἶκο τοῦ Αἰῶνα, τό δεύτερο τέταρτο τοῦ 4ου αἰῶνα μ.Χ., τό ὁποῖο κοσμοῦσε τρικλίνιο στήν Νέα Πάφο τῆς Κύπρου¹⁰⁷. Τά δύο ψηφιδωτά εἶναι ἡ ἀπόδειξη τοῦ παγανισμοῦ καί τῶν Νεοπλατωνικῶν ιδεῶν πού ἀναπτύχθηκαν στήν Ὑστερη Ἀρχαιότητα¹⁰⁸.

Παραστάσεις Νηρηίδων ἔχουν ἐντοπιστεῖ στόν Ἑλλαδικό χῶρο, στήν Θεσσαλονίκη, στήν ὁδό Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανοῦ, ὅπου Νηρηίδα ἀπεικονίζεται πάνω σέ θαλάσσιο ὑβρίδιο, τοῦ ὁποῖου διατηρεῖται μόνο ἡ οὐρά. Ἡ Νηρηίδα φέρει ἱμάτιο, τό ὁποῖο σχηματίζει τόξο πάνω ἀπό τήν μορφή, 2ου αἰῶνα μ.Χ.¹⁰⁹ Στήν λεγόμενη οἰκία «ψηφιδωτό τοῦ Ἀσκληπιοῦ», Νηρηίδα μεταφέρεται πάνω σέ θαλάσσιο ὑβρίδιο στό τέλος 2ου ἀρχές 3ου αἰῶνα μ.Χ.¹¹⁰ Στή Νάξο, ἐντοπίστηκε στό Λόφο Ἀπλωμάτων καί ἐκτίθεται στό Ἀρχαιολογικό Μουσεῖο Νάξου ἡ παράσταση γυμνῆς Νηρηίδας, τήν ὁποία μεταφέρει θαλάσσιος ταῦρος καί κάτωθεν τοποθετημένα δύο ψάρια. Χρονολογεῖται κατὰ τόν 4ο αἰῶνα μ.Χ.¹¹¹ καί θυμίζει τόν μῦθο ἀρπαγῆς τῆς Εὐρώπης. Ὡστόσο, ὁ Κοντολέων θεωρεῖ τό ψηφιδωτό ἀμφίβολο νά ἀναπαριστᾷ μυθολογική σκηνή, ἐξαιτίας τοῦ θαλάσσιου περιβάλλοντος¹¹².

106. Balty, Syrie, 76-90.

107. Michaelides, Cypriot Mosaics, 28-31.

108. Dunbabin, Greek and Roman, 229-231.

109. Ἀσημακοπούλου-Ἀτζακᾶ, Ρωμαϊκά ψηφιδωτά, 224, no. 14, πίν. 9α-β.

110. Ἀσημακοπούλου-Ἀτζακᾶ, ὁ.π., 232, no. 24.

111. Ἀσημακοπούλου-Ἀτζακᾶ, ὁ.π., 241, no. 45, πίν. 22β.

112. Κοντολέων, ΑΔ 17 (1961/2), 275, πίν. 340α.

2.5. Οἱ Μυθικοὶ Ἡρωες

Ὁ μῦθος συχνά κατάφερνε νά ἐκφραστεῖ μέσῳ τῆς Ἑλληνιστικῆς παράδοσης στίς ἀνώτερες καί μορφωμένες τάξεις, τόσο ἀπό παγανιστές ἀλλά καί Χριστιανούς. Πλῆθος τῆς εἰκονογραφίας, ἀποδομένης μέσα ἀπό τόν μῦθο, χρησιμοποιοῦνταν τόν 5ο αἰῶνα καί στίς ἀρχές τοῦ 6ου αἰῶνα καί ἀποτελοῦσε κοινό μοτίβο δίχως προβληματισμούς¹¹³.

Στό κάτω διάχωρο στίς εἰκ. 17β καί 17γ ἀναπαρίστανται τρεῖς μετωπικές μορφές, δύο γυμνές ἀντρικές καί μία γυναικεία μορφή· ἀριστερά στήν παράσταση εἶναι ὁ Πάτροκλος, ὁ ὁποῖος φέρει δόρυ καί στή μέση ὁ Ἀχιλλέας κρούει τήν λύρα του καί φέρει ἄνθος. Ἡ γυναικεία μορφή ἀνασηκώνει ἐλαφρῶς τό διαφανές ἔνδυμά της καί φέρει ἄνθος στό προταγμένο χέρι της· ἄνωθεν τοῦ κεφαλίου της δύο γυμνοί ἔρωτες κρατοῦν στεφάνι. Ἡ γύμνια τῶν δύο ἡρώων εἶναι ἐντυπωσιακή καί σπάνια. Τό θέμα τοῦ ψηφιδωτοῦ θυμίζει μυθολογική σκηνή, πιθανόν ἀπό τόν ἐπικό κύκλο, ὅπου δύο ἀπεσταλμένοι τοῦ Ἀγαμέμνονα πῆραν τήν Βρισηίδα ἀπό τόν Ἀχιλλέα¹¹⁴. Οἱ ἀνδρικές μορφές ταυτίζονται ἀπό τίς ἐπιγραφές τους [ΠΑΤΡΟ]ΚΛΟΣ καί ΑΧΙΛΕΑΣ. Δίπλα ἀπό τήν ὀρθία γυναίκα ὑπάρχει ἡ ἐπιγραφή ΕΥΒΡΕ. Ὁ Piccirillo τήν ταυτίζει μέ τήν Βρισηίδα, τό ἐρωτικό λάφυρο τοῦ Ἀχιλλέας, ΕΥΒΡΕ[ισης]. Ἐξαιτίας τοῦ κενοῦ στό ψηφιδωτό, θεωροῦσε ὅτι ἡ ἐπιγραφή τοῦ ὀνόματος ἐνδέχεται νά συνεχιζόταν στό ἄνω τμήμα¹¹⁵.

Ὁ Bowersock ὑποστηρίζει ὥστόσο ὅτι μήτε ἡ γυναικεία μορφή μήτε ἡ ἐπιγραφή ἀφοροῦν τήν Βρισηίδα. Ὁ Bowersock δίνει μία τελείως διαφορετική ἐρμηνεία, θεωρῶντας ὅτι ὁ ψηφοθέτης πιθανόν νά χρησιμοποίησε τό ἐπίθετο Καλός (Εὖ-), καθὼς ἡ χρήση τοῦ ἐπιθέτου ἦταν διαδεδομένη ἐκείνη τήν περίοδο. Ὁ ἴδιος προτείνει πὼς οἱ τρεῖς ἐπιγραφές συνθέτουν μία πρόταση: «Πάτροκλος Ἀχιλλέα εὖρε»¹¹⁶. Ὁ Ἀχιλλέας θυμωμένος παίζει τήν λύρα του καί ἀρνεῖται νά συμμετέχει στόν πόλεμο. Μία γυναικεία μορφή χορεύει δίπλα του καί πιθανῶς λειτουργεῖ ὡς πειρασμός γιά τόν Ἀχιλλέα, ὥστε νά

113. Dunbabin, *Mythology*, 235.

114. Talgam, *Secular mosaics*, 1136. Talgam, *Faith*, 370.

115. Piccirillo, *Madaba*, 143.

116. Bowersock, *Near East*, 49-50.

λλάξει τήν γνώμη του. Στήν σκηνή εισέρχεται ὁ Πάτροκλος. Ἡ λειτουργία τῆς ἐπιγραφῆς ὡς πρόταση «Πάτροκλος Ἀχιλέα εὖρε», ἀναγγέλει τήν παρουσία τοῦ Πάτροκλου, βρισκόμενου ἐκεῖ γιά νά πείσει τόν Ἀχιλέα νά ἐπιστρέψει στό πεδίο τῆς μάχης, παρ' ὅλα αὐτά τέτοια ἐξιστόρηση δέν φαίνεται πιθανή¹¹⁷. Εἰκάζοντας ἀπό τίς ἐπιγραφές, ἡ γνώση τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας τοῦ ψηφοθέτη δείχνει νά εἶναι περιορισμένη. Ἄρα, γιά νά ἀποτελεῖ πρόταση ἡ ἐπιγραφή καί νά ἀποδίδει ἐρμηνεία, προαπαιτεῖ τήν καλή γνώση τῆς γλώσσας, τήν ὁποία προφανῶς ὁ ψηφοθέτης δέν φαίνεται νά διαθέτει¹¹⁸.

Στό βιβλίο τῆς Ἰλιάδας, ὁ Ὀδυσσεύς καί ὁ Αἴαντας βρίσκουν τόν Ἀχιλέα νά παίζει τήν λύρα του δίπλα στή θάλασσα, ἐνῶ ὁ Πάτροκλος κάθεται σιωπηλός κοντά του¹¹⁹. Ἡ μορφή τοῦ Ἀχιλέα νά παίζει τήν λύρα του, ὥστε νά ἀπαλύνει τόν πόνο του ἀπό τήν ἀπώλεια τῆς Βρισηίδας ἐμφανίζεται ἀπό τήν ρωμαϊκή ἀπεικόνιση ἕως τήν Ὑστερη ἀρχαιότητα¹²⁰. Προφανῶς τό στοιχεῖο τῆς λύρας ἀπό τό ἐπεισόδιο τῆς Ἰλιάδας συνεχίζεται στήν εἰκονογραφία. Ἡ Talgam θεωρεῖ πῶς ἡ χειρονομία τῆς Βρισηίδας καί τό μοτίβο τοῦ λουλουδιοῦ ἐμπνέεται ἀπό τό ψηφιδωτό μέ τόν ἀποχαιρετισμό τῆς Ἀφροδίτης καί τοῦ Ἄδωνη¹²¹.

Σύμφωνα μέ τόν Bowersock, ὁ ψηφοθέτης ἴσως ἤθελε νά δώσει ἕνα μήνυμα θεατρικῆς ἀφήγησης στόν παρατηρητή του, ὁπότε ἡ γυναικεία μορφή πιθανόν νά μήν ταυτίζεται μέ τήν Βρισηίδα, ἀλλά νά ἀφορᾷ μία γυναικεία μορφή τῆς Βακχικῆς σκηνῆς¹²². Ἡ γυναίκα συναρπάζεται ἀπό τήν μουσική πού προέρχεται ἀπό τήν λύρα τοῦ Ἀχιλέα καί τήν συνοδεύει μέ τόν χορό της¹²³. Ἐπειτα, τό ἄνω διάχωρο τοῦ ψηφιδωτοῦ ἀναπαριστᾷ μορφές ἀπό τό διονυσιακό θίασο (εἰκ. 17α), ὁπότε εἰσάγει ἔτσι τίς ὁμηρικῆς αὐτές μορφές ἐντός τῆς διονυσιακῆς θεματικῆς¹²⁴.

Ἡ σκηνή τοῦ ψηφιδωτοῦ ἀντανακλᾷ τή δημοφιλή παράσταση μίμησης πού λάμβανε χώρα κατὰ τήν Ὑστερη Ἀρχαιότητα, ἡ ὁποία,

117. Bowersock, ὁ.π., 52-53.

118. Dunbabin, *Mythology*, 237.

119. Bowersock, *Rich harvest*, 695.

120. Talgam, *Secular mosaics*, 1136. Talgam, *Faith*, 370.

121. Levi, *Antioch mosaics*, 80-82.

122. Bowersock, *Near East*, 50-53.

123. Bowersock, *Rich harvest*, 695-696.

124. Bowersock, *Near East*, 53.

παρότι παγανιστικοῦ περιεχομένου πού ἐπικρίνονταν ἀπό τοὺς Χριστιανούς¹²⁵, ἦταν ἀγαπητὸ θέμα¹²⁶. Στὴν *Apologia Mimorum* τοῦ ὁ Χορίκιος ὁ Γαζαῖος, ἀναφέρεται στίς παραστάσεις μίμων τὸν 6ο αἰῶνα μ.Χ. πού λάμβαναν μέρος στὴ Γάζα¹²⁷. Ἀναφέρει μίμους νά παρουσιάζουν μυθολογικά ἐπεισόδια, ὅπως τοῦ Ἀχιλλέα, τοῦ Ἴππολυτου, τῆς Βρισηίδας καί τῆς Φαίδρας, ἐναλλάσσοντας ρόλους¹²⁸. Μάλιστα ὁ Χορίκιος στὸ λόγο του, *Συνηγορία μίμων*, ὑπερασπίζεται τὴν πρακτικὴ τῆς μίμησης ἢ ὁποία κατακρινόταν.

Ἀκόμη, ἡ εἰκονογραφικὴ ἀπόδοση τῆς αἰνιγματικῆς γυναίκας, θυμίζει τὴν γυναικεῖα μορφή ἀπὸ τὸ ψηφιδωτὸ τῆς βάκχικης πομπῆς στὴ Μήδαβα (εἰκ. 15β), ὅπως καί ἡ εἰκονογραφικὴ λεπτομέρεια στὴν ἡβικὴ περιοχὴ τοῦ Σάτυρου (εἰκ. 15β) εἶναι πανομοιότυπη μὲ τὸ γυμνὸ τοῦ Πάτροκλου καί τοῦ Ἀχιλλέα (εἰκ. 17β).¹²⁹ Στὴν οὐσία τὸ γυμνὸ σῶμα τῶν πρωταγωνιστῶν τῶν προαναφερόμενων ψηφιδωτῶν ἀποτελοῦν σκηνικά δρώμενα τῶν μίμων. Ἡ ἐνδυμασία τῶν μίμων ἐξυπηρετοῦσε γιὰ νά ἐπιδείξει τὸ γυμνὸ σῶμα ἢ ἦταν διαφανῆς, ἄρα κι εὐκόλα διακριτὴ. Στὴν εἰκόνα 17β, τὸ κάτω μέρος τοῦ ἐνδύματος τῆς γυναικεῖας μορφῆς στὸ ψηφιδωτὸ εἶναι διαφανές, μὲ ἀποτελεσματὸ νά εἶναι ὁρατὰ τὰ γυμνά πόδια της. Ὁ Ἀπουλῆιος στὸ μυθιστόρημά του *Οἱ Μεταμορφώσεις*¹³⁰ (2ος αἰῶνας μ.Χ.) –στὸ 10ο βιβλίο– περιγράφει ἓνα δημόσιο θέαμα μὲ τὴν κρίση τοῦ Πάρη, ὅπου ὁ νεαρὸς ὑποκριτὴς εἶναι γυμνὸς καί φοράει μονάχα ἓνα μανδύα, πού πορπώνεται στὸν ἀριστερὸ τοῦ ὤμο. Ἐπίσης, τὸν ἀνάλογο ζοφερό μανδύα φορᾶνε ὁ Ἀχιλλέας καί ὁ Πάτροκλος στὸ ψηφιδωτὸ τῆς εἰκόνας 17β¹³¹.

Μολονότι ὁ Bowersock ταυτίζει τὴν μορφή ὡς μία Βακχικὴ γυναικεῖα μορφή, βρίσκεται ἀντίθετος μὲ τὴν συνεχὴ συσχέτιση τῆς εἰκονογραφίας τοῦ Ἀχιλλέα μὲ τὴν Βρισηίδα. Ἐπιπρόσθετα, δέν τεκμηριώνει τὸ γεγονός ὅτι τὴν στεφανώνουν οἱ δύο Ἔρωτες¹³². Ἡ

125. Ὁ Ἰωάννης Χρυσόστομος ἄσκησε σφοδρὴ κριτικὴ κατὰ τῶν παραστάσεων. Ὁμιλία, PG 51, 68. Ὁμιλία κατὰ Ἀντιοχέων, PG 49, 159.

126. Bowersock, *Rich harvest*, 695.

127. Χορίκιος, *Συνηγορία μίμων*.

128. Dunbabin, *Mythology*, 246.

129. Bowersock, *Near East*, 50-53.

130. Apuleius, *Metamorphoses*, 10.30.

131. Bowersock, *Near East*, 60-61.

132. Dunbabin *Mythology* 237-238.

δράση απουσιάζει στο ψηφιδωτό και δεν υπάρχει απόπειρα αφήγησης κάποιας Όμηρικης ιστορίας. Έπομένως, οι πρωταγωνιστές αναπαρίστανται για την ευχαρίστηση και τον στοχασμό του παρατηρητή¹³³. Τα ασφαλή συμπεράσματα δεν είναι δυνατά, καθώς απουσιάζουν μεγάλα τμήματα του ψηφιδωτού στην άνω ζώνη, όποτε είναι πιθανό να υπήρχε είτε άλλη επιγραφή, είτε άλλες μορφές στην σύνθεση.

Τό ψηφιδωτό τό οποίο εικονίζει τον πρώτο άθλο του Έρακλη (εἰκ. 16) –τό λιοντάρι τής Νεμέας– έντοπίστηκε κοντά στο ψηφιδωτό του Άχιλλέα (εἰκ. 17α). Ό Έρακλης, γυμνός και άγένειος εἰκονίζεται να παλεύει μέ τό λιοντάρι. Τό λιοντάρι μοιάζει περισσότερο μέ την μορφή κυνηγετικού σκύλου παρά ενός λιονταριού. Η μορφή ταυτίζεται από την επιγραφή ΕΡΑ(ΚΛΕΣ). Οι μορφές του Έρακλη και του λιονταριού δεν αποδίδονται καθόλου άρτια σχηματικά, περισσότερο χαρακτηρίζονται άτελείς.

Θά μπορούσε να έπιτελεί άποτροπαϊκό ρόλο τό συγκεκριμένο ψηφιδωτό. Δυστυχώς, ούτε και σ' αυτό τό ψηφιδωτό δεν υπάρχουν άνασκαφικά ή άρχιτεκτονικά δεδομένα για τό δωμάτιο πού κοσμούσε. Άνάλογη θεματολογία βρέθηκε σε ψηφιδωτό στην Οικία του Διονύσου, στην Πάφο τής Κύπρου. Παρίσταται ό Έρακλης γυμνός, άγένειος και νεαρός, έτοιμος να άκινητοποιήσει τό λιοντάρι. Πιθανόν χρονολογείται τον 3ο αἰώνα μ.Χ.¹³⁴.

Ό Προκόπιος Γαζαῖος, στο έργο του *Έκφρασις Όρολογιού*¹³⁵, περιγράφει τό τριώροφο έντυπωσιακό ρολόι πού βρίσκονταν στη Γάζα. Άνάμεσα στα άλλα μυθικά πρόσωπα, οι δώδεκα άθλοι του Έρακλη κοσμούσαν τό μνημειακό ρολόι. Επίσης, τον 6ο αἰώνα μ.Χ. τά κείμενα του Φαύιους Διόσκορου καταγράφουν την λατρεία του Έρακλη¹³⁶.

Στην εἰκόνα 5 από την Σπάρτη, πρωταγωνιστεί ό νεαρός, γυμνός και άγένειος Περσέας άποθανατίζοντας την σκηνή του άποκεφαλισμού τής Μέδουσας. Συντελεί στην παράσταση ή θεά Άθηνά, ή

133. Dunbabin, Achilles, 368.

134. Nicolaou, Paphos, 222-225, εἰκ. 8.

135. Βλ. Diels, H. *Über die von Prokop beschriebene Kunstuhr von Gaza, mit einem Anhang enthaltend Text und Übersetzung der EKFPASIS OROLOGIOU des Prokopius von Gaza* (Abh. Kngl. Pr. Ak. Wiss., 7), Berlin 1917.

136. Talgam, Faith, 372, ύποσ. 132.

όποια φέρει τήν ἀσπίδα, γιά νά λειτουργεῖ ὡς καθρέπτης, ὥστε νά ἀποφύγει τό πετρωμένο τελευταῖο βλέμμα ὁ ἥρωας. Δεξιά στήν παράσταση ἀπεικονίζεται ἡ προσωποποίηση τῆς Λιβύης, ὁ τόπος ὅπου ἐκτυλίχθηκε ὁ μῦθος. Κάτω δεξιά εἰκονίζονται ἴσως οἱ ἀδερφές τῆς Μέδουσας ἢ τό ζεῦγος Χρυσάωρ καί ἡ πηγὴ Καλλιρόη¹³⁷. Τό ψηφιδωτό τῆς εἰκόνας 5 φέρει κοινά στοιχεῖα μέ τό ψηφιδωτό τοῦ Θησέα καί τοῦ Μινώταυρου ἀπό τήν Ἑπαυλὴ τοῦ Θησέως, στήν Πάφο τῆς Κύπρου, τέλη 3ου αἰῶνα μ.Χ. ἢ ἀρχές 4ου αἰῶνα μ.Χ. Στό μέσο τῆς παράστασης ὁ γυμνός καί ἀγένειος Θησέας φορῶντας μανδύα, φέρει ρόπαλο στό δεξιὸ χέρι καί στό ἀριστερὸ χέρι κρατᾷ τό κέρατο τοῦ Μινώταυρου, ὁ ὁποῖος εἶναι πεσμένος στό ἔδαφος, ὅπως ἀνάλογα εἶναι πεσμένη στό ἔδαφος ἡ Μέδουσα. Δεξιά τῆς παράστασης εἰκονίζεται ἡ προσωποποίηση τῆς Κρήτης. Τό ψηφιδωτό φορτίζεται μέ ἀλληγορικό χαρακτήρα· ὁ Θησέας συνιστᾷ τόν ἥρωα πού ξεπερνᾷ μέ τίς ἀρετές του καί ὑπερνικᾷ τόν Μινώταυρο, δηλαδή τό κακό. Ἡ ἀλληγορική μορφή τοῦ νεαροῦ Θησέα ταυτίζεται πιθανῶς μέ τόν ιδιοκτήτη καί διοικητὴ τῆς ιδιοκτησίας¹³⁸. Ἀνάλογα, ἡ εἰκόνα 5 θά μπορούσε νά ἐξηγεῖ τήν αἰτία τῆς ἐπιλογῆς τοῦ ιδιοκτήτη τοῦ συγκεκριμένου θέματος, ὡς πρὸς τήν ταύτισή του μέ τόν μυθικὸ ἥρωα.

Στὴν σκηνή (εἰκ. 19β) ἀπεικονίζονται ἡ γυμνόστηθη ἔνθρονη Ἀφροδίτη καί δίπλα της ὁ Ἄδωνις. Τήν σκηνὴ πλαισιώνουν ἑξι γυμνοὶ Ἑρωτες, τρεῖς ἐνδεδυμένες Χάριτες, μία χωρική κοπέλα φέροντας καρπούς καί μία πέρδικα· ἡ κοπέλα θυμίζει μυημένη μορφή¹³⁹. Τό ψηφιδωτό παρουσιάζει μία ἀπλή σκηνή τῆς συζήτησης μεταξύ τῶν δύο πρωταγωνιστῶν, παρὰ τό θυμισμένο ἐπεισόδιο τοῦ ἀποχαιρετισμοῦ, ὅπου ὁ Ἄδωνις φεύγει γιὰ τό κυνήγι¹⁴⁰. Τὰ διασκορπισμένα λουλούδια στό δάπεδο ἀνακαλοῦν στή μνήμη τήν γνωστὴ γιορτὴ τὴν Ἡμέρα τῶν Ρόδων, ἡ ὁποία ἐορταζόταν στὸν Ρωμαϊκὸ κόσμο. Ἡ μνεῖα τῶν ἀνθέων ἴσως νά συνδέεται μέ τὴν ἑαρινὴ γιορτὴ τῶν Ρόδων στήν Γάζα, κατεχοχὴν ἐορτὴ τῆς Ἀφροδίτης καί τοῦ Ἄδωνι. Ἐπιπλέον, τὴν ἀνοιξή –συγκεκριμένα τὸν Μάιο– ἐορταζό-

137. Ἡ συγκεκριμένη πληροφορία εἶναι εὐγενικὴ παραχώρηση τῆς ἐπίτιμης Ἐφόρου Ἀρχαιότητας κας Παναγιωτοπούλου Ἀναστασίας.

138. Daszewski – Michaelides, *Pathos*, 57–60, εἰκ. 43.

139. Talgam, *Ekphrasis Eikonos*, 223. Talgam, Faith, 367.

140. Levi, *Antioch mosaics*, 24–25.

ταν σ' ὅλο τόν Ρωμαϊκό κόσμο ἡ φημισμένη γιορτή: ἡμέρα τῶν Ρόδων, ἢ *Rosalia*. Τό ζεῦγος συμβολίζει τό μυστήριο τῆς ἐξέλιξης καί τῆς χαράς τῆς φύσης. Κατά τήν γιορτή τελοῦνταν θεατρικές παραστάσεις πού σχετίζονταν μέ τόν μῦθο¹⁴¹. Τέλη 5ου καί 6ου αἰῶνα μ.Χ. ὁ Προκόπιος, ὁ Ἰωάννης Γαζαῖος καί ὁ Χορίκιος Γαζαῖος ἔγραψαν ποιήματα, στά ὁποία ἀναφερόταν ἡ ἡμέρα τῶν Ρόδων· πιθανόν νά ἐννοοῦσαν τά Ροσάλια¹⁴².

Οἱ τέσσερις νεαρές ἀνθοφοροῦσες ἀπό τά λουτρά τῆς Ἐπαυλης, στό Sidi Ghrib, (εἰκ. 33) ἀναπαρίστανται σέ πλούσιο ἀνθισμένο τοπίο, στό ὁποῖο κυριαρχοῦν τά ρόδα. Μπορεῖ νά συνδέεται ἡ ἀνθοφορία καί οἱ γυμνές νεαρές μέ τήν Ἡμέρα τῶν Ρόδων, ἀποτυπώνοντας τήν συγκομιδή τῶν ρόδων, πού συνέβαινε τόν Μάιο γιά τήν γιορτή¹⁴³.

Στόν μῦθο ἀναφέρεται ὅτι ἡ Ἀφροδίτη τρύπησε τό πόδι της καί τό αἷμα της χρωμάτισε τά λουλούδια πού εἶναι ἀφιερωμένα στόν ἐρωμένο της. Ἡ τρυφερή χειρονομία τοῦ Ἐρωτα στήν ἀφή τοῦ ποδιοῦ τῆς θεᾶς, (εἰκ. 19γ) ἴσως νά εἶναι μνεῖα στό συγκεκριμένο ἐπείσοδιο. Ὅπως καί ἡ εἰκονογραφική ἀποτύπωση τοῦ γυμνοῦ Ἐρωτα ἐπάνω στό δέντρο, πιθανολογεῖται νά ἀναφέρεται στή γέννηση τοῦ Ἄδωνη ἀπό τό δέντρο¹⁴⁴. Στό ἀριστερό της χέρι ἡ θεά κρατάει ἕνα ἄνθος. Κατά τόν Buschhausen, τό κόκκινο χρῶμα πού φέρει τό ἄνθος ἐνδεχομένως νά συνδέεται μέ τό αἷμα τοῦ Ἄδωνη¹⁴⁵. Οἱ πολλαπλές εἰκονογραφικές ἀποτυπώσεις στό ψηφιδωτό (εἰκ. 19β) θά μπορούσαν νά συνδέονται μέ τόν μῦθο τοῦ Ἄδωνη. Ἡ ἀποτύπωση τοῦ μύθου εἰκονογραφικά ὁμως δέν προσδίδει κανένα τραγικό στοιχεῖο στό ψηφιδωτό. Ἀντιθέτως οἱ πρωταγωνιστές, Ἀφροδίτη καί Ἄδωνις ἀποτυπώνονται ρωπογραφικά· περισσότερο ἐντυπώνονται ὥς οἱ κύριοι τῆς ιδιοκτησίας. Ἡ Ἀφροδίτη πέρα ἀπό τή γύμνια της, ἐμφανίζεται ὥς οἰκοδέσποινα τοῦ σπιτιοῦ¹⁴⁶. Οἱ πρωταγωνιστές λαμβάνουν τά ἀγαθά τῆς γῆς, ὑπό τήν εὐεργεσία τῶν Ἐποχῶν. Ἄλλω-

141. Salzman, *Urban life*, 97-99. Talgam, *Ekphrasis Eikonos*, 223-224. Talgam, *Faith*, 366-367.

142. Talgam, *Secular mosaics*, 1138. Περισσότερα βλ. Gucker, *C.A.M. The City of Gaza in the Roman and Byzantine Periods*, Oxford, 1987, 52, 54.

143. Ladjimi Sebai, *Gods and Myths*, 130-132.

144. Talgam, *Secular mosaics*, 1138. Talgam, *Faith*, 367.

145. Buschhausen, *Ippolito*, 117-127.

146. Talgam, *Faith*, 367-368.

στε, τό ἑξωτερικό πλαίσιο τῶν τριῶν διαχώρων ἀποτελεῖται ἀπό ἔλικες ἄκανθας¹⁴⁷, ἐνῶ στίς γωνίες παρίστανται οἱ προτομές τῶν προσωποποιημένων τεσσάρων Ἐποχῶν ὡς Τύχες. Οἱ τέσσερις Ἐποχές καί ὁ μῦθος τοῦ Ἄδωνη συνυπάρχουν στό ψηφιδωτό καί θεματολογικά¹⁴⁸. Οἱ γυμνοί Ἔρωτες στό ψηφιδωτό λαμβάνουν τόν ρόλο τῶν ἄτακτων ἀγοριῶν καί προσδίδουν ἰλαρή χροιά στήν παράσταση, ὥστε νά ἐνισχύσουν τήν εἰκόνα τῆς τέρψης καί τῆς ἔνωσης¹⁴⁹. Οἱ τρεῖς Ἔρωτες πάνω στήν παράσταση ἐπιδίδονται σέ ἄτακτες δραστηριότητες, ἐνῶ οἱ Χάριτες προσπαθοῦν νά ἐπιβάλλουν τήν τάξη. Ὁ ἕνας προσπαθεῖ νά καταφύγει σέ ἕνα δέντρο, ἀλλά ἡ Χάρις τόν συγκρατεῖ. Ἡ Ἀφροδίτη φέρει τό σανδάλι της πρός τά νῶτα τοῦ Ἔρωτα, τόν ὁποῖον ἔχει ἀκινητοποιήσει ἡ Χάρις, ἐνῶ ὁ τρίτος προσπαθεῖ νά ξεφύγει ἀπό τήν Χάριν. Στό κατώτερο τμήμα τοῦ ψηφιδωτοῦ, ὁ ἀριστερός ἔρωτας μέ τό δεξί του χέρι ὑποδεικνύει τόν Ἰππόλυτο στό κύριο κεντρικό ψηφιδωτό, συνδέοντας συμβολικά τά δύο ψηφιδωτά¹⁵⁰.

Ὁ Προκόπιος προλογίζει στήν *Ἐκφρασις Εἰκόνος* ἕνα συμβάν ὅμοιο μέ τό ψηφιδωτό. Ἡ Ἀφροδίτη βρίσκεται μαζί μέ τόν Ἄδωνη καί τριγύρω τους παίζουν οἱ Ἔρωτες. Ἡ συγκεκριμένη παράσταση συνδέεται μέ τόν τραγικό μῦθο τῆς Φαίδρας¹⁵¹. Δέν ὑπάρχει στοιχεῖο πού νά δηλώνει τήν ταυτότητα τοῦ ψηφιδωτοῦ, ὅμως ἡ ποιότητα καί ἡ τονικότητα τῶν χρωμάτων, καθὼς καί οἱ σχεδιαστικές καί εἰκονογραφικές ἀτέλειες τῶν μορφῶν τοῦ ψηφιδωτοῦ ὁδηγοῦν στήν ἀπόδοσή του ὡς ἔργο τῆς τοπικῆς σχολῆς τῆς Μηδάβας, τοῦ 6ου αἰῶνα μ.Χ. Οἱ μορφές πού ἀπεικονίζονται εἶναι ραδινές, μέ μετωπιαῖο ὠοειδές σχῆμα προσώπου καί μέ μεγάλα ὀρθάνοιχτα μάτια. Ἐπίσης, τό ξεκάθαρο περίγραμμα τοῦ σώματος καί τῶν ἄκρων δίνει τήν αἴσθηση πὼς οἱ μορφές αἰωροῦνται στό λευκό βάθος. Κυριαρ-

147. Ἡ ἀκανθωτή ταινία μέ σκηνές κυνηγιοῦ καί πληθώρα ζώων νά πλαισιώνει τό ψηφιδωτό συναντᾶται στήν ἐκκλησία τοῦ Μάρτυρος Θεοδώρου. Πιθανόν νά εἶναι ἔργο ψηφιδωτῶν τοῦ 564 μ.Χ., ὑπὸ τήν διεύθυνση τοῦ Ἀρχιεπίσκοπου Ἰωάννη. Παρόμοιο ἀκανθωτό πλαίσιο ἐντοπίζεται σέ ψηφιδωτό στήν ἐκκλησία τῶν Ἀποστόλων, στή Μηδαβα. Buschhausen, Ippolito, 119.

148. Talgam, *Secular mosaics*, 1139

149. Talgam, *Ekphrasis Eikonos*, 224. Talgam, *Secular mosaics*, 1138-1139. Talgam, *Faith*, 367.

150. Dunbabin, *Mythology*, 237.

151. Talgam, *Ekphrasis Eikonos*, 223. Bowersock, *Near East*, 58

χεῖ ἡ διαβάθμιση τῶν θερμῶν χρωματικῶν τόνων τοῦ κόκκινου, τοῦ ροδαλοῦ καί τοῦ κίτρινου· στά πρόσωπα τῶν μορφῶν ὑπάρχει διαβάθμιση χρωμάτων εἴτε σέ ταινίες εἴτε σέ κηλίδες. Ἐπίσης, συνδυάζεται τό μαῦρο, γκρί καί ἄσπρο χρῶμα, γιά τήν ἀπόδοση σκίασης καί περιγράμματος¹⁵². Ὁ Piccirillo ἀποδίδει τό ψηφιδωτό στόν «Master of the Hippolytus»¹⁵³.

Στό ψηφιδωτό τῆς Μήδαβας τοῦ 6ου αἰῶνα μ.Χ. (εἰκ. 19α) –στήν πρώιμη Χριστιανική ἐποχή– δέν ὑπάρχει ὑπαινιγμός γιά ἐνδείξεις παγανισμοῦ. Τουναντίον, ἡ ἀτμόσφαιρα εἶναι γιορτινὴ καί θεατρικὴ· ἀνακαλεῖ τήν γιορτὴ τῶν Ρόδων πού τελοῦνταν στήν Γάζα, ἡ ὁποία ὅπως ἀναφέρθηκε παραπάνω σχετίζεται μέ τό μυθικὸ στοιχεῖο τοῦ Ἄδωνη καί τῆς Ἀφροδίτης, γεγονός πού ἦταν ἀποδεκτό γιά τούς Χριστιανούς τοῦ 6ου αἰῶνα¹⁵⁴.

2.6. Οἱ τρεῖς Χάριτες

Οἱ τρεῖς Χάριτες, ἡ Ἀγλαΐα, ἡ Εὐφροσύνη καί ἡ Θάλεια¹⁵⁵ εἶναι θεότητες πού ἐκπροσωποῦν τήν ὁμορφιά καί τήν εὐφορία τῆς ζωῆς καθώς ἐπίσης καί τή γονιμότητα καί τή γοητεία. Παράλληλα ὅμως, ὑπάρχει μία ἰσχυρὴ σύνδεση μέ τὴ θεὰ Ἀφροδίτη. Συχνά, οἱ τρεῖς Χάριτες εἰκονίζονται νά συνοδεύουν παραστάσεις μέ θέμα τήν ἀναδυομένη Ἀφροδίτη καί τό λουτρό τῆς θεᾶς, ὅπως καί σκηνές τῆς θεᾶς Ἀρτέμιδος¹⁵⁶. Γι' αὐτόν τόν λόγο, οἱ τρεῖς Χάριτες συνδέονται μέ τό νερό. Τίς τρεῖς νεαρές συχνά συνοδεύουν οἱ Ἑρωτιδεῖς (εἰκ.10),

152. Piccirillo, Madaba, 41-66. Piccirillo, Jordan, 25. Dunbabin, Greek and Roman, 199.

153. Piccirillo, Jordan, 26. Blázquez, Aphrodite, 3.

154. Dunbabin, Mythology, 236-237.

155. Pausanias, 9.35.5

156. Ἡ θεὰ Ἄρτεμις εἰκονίζεται μαζί μέ τήν ἀναδυομένη θεὰ Ἀφροδίτη καί τίς Τρεῖς Χάριτες στό ἀέτωμα, στό νότιο Νυμφαῖο τῆς Πέργης. Χρονολογεῖται τήν περίοδο τῶν Σεβήρων. Βλ. Mellink, M. J. "Archaeology in Asia Minor" *AJA*, 74.2 (1970), 157-178, 168, πίν. 44, εἰκ. 17. LIMC II, 665, στό λῆμμα Artemis Pergaia (Fleischer, R.).

οι τέσσερις Έποχές¹⁵⁷ και οι διονυσιακές μορφές¹⁵⁸ (είκ.42α-β). Οι τρεις Χάριτες απεικονίζονταν ὄρθιες και ντυμένες, ὅμως κατά την ἑλληνορωμαϊκή περίοδο ἀρχίζουν νά ἀπεικονίζονται γυμνές¹⁵⁹. Παρουσιάζουν ὁμοιότητες μέ τίς Ώρες και τίς Νύμφες, οι ὁποῖες παρομοίως μέ τίς Χάριτες συμβολίζουν τίς γόνιμες δυνάμεις τῆς φύσης. Τά ψηφιδωτά μέ τό συγκεκριμένο θέμα καταλαμβάνουν μεγάλο ποσοστό τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς¹⁶⁰.

Ἡ εἰκονογραφία τους ἦταν διαδεδομένη και ἀφοροῦσε τήν τοπική ἀπεικόνιση, πρίν ἀπό τήν Ἑλληνιστική ἐποχή¹⁶¹. Ἡ εὐρέως γνωστή ἀπόδοση, δηλαδή αὐτῆς τῶν τριῶν γυμνῶν νεαρῶν, ἐκ τῶν ὁποίων οι δύο εἰκονίζονται μετωπικά και ἡ μεσαία μέ τά νῶτα στραμμένα πρὸς τόν θεατή, διαδόθηκε κατά τούς ρωμαϊκοὺς χρόνους¹⁶². Τό θέμα τῶν τριῶν Χαρίτων κοσμοῦσε στήν τέχνη τίς νωπογραφίες, τά ψηφιδωτά δάπεδα, τά ἀνάγλυφα πλακίδια, τά μεταλλικά ἀνάγλυφα, τούς λύχνους, τά νομίσματα, τούς λίθους τά πήλινα ἀγαλματίδια, τούς σαρκοφάγους, και τά ἀγάλματα¹⁶³. Ὁ Sichtermann ἀπαριθμεῖ ἐννέα παραστάσεις ψηφιδωτῶν τῶν τριῶν Χαρίτων ἀπό τόν 1ο μέχρι τόν 4ο αἰῶνα μ.Χ.¹⁶⁴ Τό εἰκονογραφικό θέμα

157. Οι πίνακες τῶν προσποιήσεων τῶν τεσσάρων Έποχῶν πού συνοδεύουν τόν κεντρικό πίνακα μέ τίς τρεῖς Χάριτες, συναντῶνται στή Shahba τῆς Φιλιππούπολης (είκ. 41α) και στή Lixus, στό Σπίτι τῶν Τριῶν Χαρίτων. Μία ἀξιοσημείωτη διαφορά εἶναι ὅτι οι προσωποποιήσεις τῶν τεσσάρων Έποχῶν στή Lixus εἶναι θηλυκοῦ γένους, ἂν και γιά τήν προσωποποίηση τοῦ Φθινοπώρου ἐπιφυλάσσομαι, ἐνῶ ἀντιθέτως στή Shahba τῆς Φιλιππούπολης εἶναι ὅλες ἀρσενικοῦ γένους. Qninba, Lixus, 1076, εἰκ. 4.

158. Deonna, *Trois Grâces*, 296-297.

159. Ὁ Πausanías ἀναρωτιέται γιά τή γυμνή ἀπόδοση τῶν Τριῶν Χαρίτων, χωρίς νά διασαφηνίζει ἂν οι Χάριτες ἀποδόθηκαν πρῶτα στήν τέχνη τῆς γλυπτικῆς ἢ τῆς ζωγραφικῆς. Πausanías, 9.35.6.

160. Olszewski, *Shahba-Philippopolis*, 383.

161. Τό πρωτότυπο τῶν Τριῶν Χαρίτων θά ἦταν ἔργο ζωγραφικῆς, τό ὁποῖο συνετέλεσε στήν ἐξάπλωσή του στίς ἄλλες μορφές τῆς τέχνης· Deonna, *Trois Grâces*. Τό σύμπλεγμα τοῦ χοροῦ ἴσως νά προέρχεται ἀπό ἔργο πλαστικῆς και ἀναπαριστοῦσε ἕναν κυκλικό χορό γύρω ἀπό ἕνα βωμό ἢ κίονα. Ἐνδεχομένως, ἡ χρήση τοῦ συμπλέγματος τοῦ χοροῦ στή ζωγραφική ἀφαίρεσε τά ἐνδύματα και τήν ὑπαρξη τοῦ βωμοῦ ἢ τοῦ κίονα. RE, Chariten, στ. 2167, EAA II, 3 §49-352.

162. Balty, *Trois Grâces*, 108.

163. Francis, *Three Graces*, 181.

164. LIMC III, 1 no 12, στό λῆμμα Charis, Charites, Gratiae (Sichtermann, H.).

ἔχει ἐντοπιστεῖ στήν περιοχή τοῦ Ἑλλαδικοῦ χώρου σέ διάφορες περιοχές: στήν Ὑπάτη τῆς Φθιώτιδας, τόν 3ου αἰῶνα μ.Χ.¹⁶⁵ (εἰκ. 1), στήν Μεγαλόπολη τῆς Ἀρκαδίας, τό πρῶτο μισό τοῦ 6ου αἰῶνα μ.Χ.¹⁶⁶ (εἰκ. 11), στήν Σπάρτη τῆς Λακωνίας τόν 3ου αἰῶνα μ.Χ.¹⁶⁷ Στήν Συρία: στήν Shahba τῆς (Φιλιππούπολη) Συρίας τόν 3ου αἰῶνα μ.Χ.¹⁶⁸ (εἰκ. 41α-β). Στήν Τουρκία (Μικρά Ἀσία), στήν Κώρυκο (Narlikuyu), στήν Κιλικία τό τελευταῖο τετάρτου τοῦ 4ου αἰῶνα μ.Χ.¹⁶⁹. Στήν Λιβύη: Στήν Sabratha τῆς Τριπολιτανίας τόν 2ου αἰῶνα μ.Χ.¹⁷⁰ Στήν Ἀλγερία: στήν Καισάρεια (Cherchel) τῆς Μαυριτανίας τόν 4ου αἰῶνα μ.Χ.¹⁷¹ Στό Μαρόκο: στήν Lixus τοῦ Μαρόκου, στό πρῶτο μισό τοῦ 3ου αἰῶνα μ.Χ.¹⁷²

Στίς εἰκόνες 41α-β, οἱ τρεῖς νεαρές Χάριτες ἀποδίδονται μέ τόν χαρακτηριστικό τρόπο καί τύπο, δηλαδή ὀρθιες καί γυμνές. Οἱ δύο κοιτοῦν κατά μέτωπο, ἐνῶ ἡ μεσαία εἰκονίζεται μέ τήν ὀπίσθια ὄψη. Ἡ παράσταση λαμβάνει χώρα ἐντός τοῦ σπηλαίου, διότι ἀπεικονίζεται μία πετρώδης καμάρα μέ μαῦρο, κυρίως καί ἄσπρο βάθος¹⁷³, ἡ ὁποία θυμίζει σκηνικό σπηλιάς¹⁷⁴. Οἱ τρεῖς Χάριτες, ἡ Ἀγλαΐα, ἡ Εὐφροσύνη καί ἡ Θάλεια, ὅπως ἀναφέρεται παραπάνω, συνδέονταν μέ τήν ὁμορφιά τῆς νιότης, τήν ἀγάπη καί τήν γονιμότητα. Ἐπιπλέον, ἡ ὑπαρξη τοῦ σκηνικοῦ τοῦ σπηλαίου, σέ συσχέτιση μέ τόν συμπλεγματικό χορό, παραπέμπουν ταυτόχρονα στίς νύμφες πού σχετίζονται μέ τόν Πάνα. Τό ψηφιδωτό τό συνοδεύουν οἱ προσω-

165. Ροζάκη, Τρεῖς Χάριτες, 132-141, εἰκ.1-2.

166. Μιχαηλίδης, ΑΔ 28, (1973), Β1, 17. Σταῖνχάουερ, ΑΔ 28 (1973), Β1, 175-178, πίν. 149α-γ.

167. Σπυρόπουλος, ΑΔ 35 (1980), Β1, 136-139, πίν. 48β. Touchais, *Chronique* 1988, 608. Panayotopoulou, Sparta, 116.

168. Balty, *Tétrarchie*, 410, πίν. 43, εἰκ. 1-3.

169. Budde, *Kilikien*, vol. II, 101-104, εἰκ. 91-102.

170. Budde, *Kilikien*, vol. I, εἰκ. 227.

171. Budde, *Kilikien*, vol. I, εἰκ. 226.

172. Qninba, Lixus, 1073-1081, εἰκ. 4. Γιά τό Σπίτι τῶν τριῶν Χαρίτων βλ. Taradell, M. «Las campañas de exavaciones de 1954 y 1955 en Lixus (Marruecos)», στό: *Cronica del iv Congreso Nacional de Arqueologia*, Burgos 1955, Zaragoza 1957, 193-207.

173. Ἡ Balty ἀναρωτᾶται γιά τή χρήση τῆς λευκῆς ψηφίδας στά δεξιά τῆς παράστασης, εἰδικότερα στό σημεῖο πού τοποθετοῦνται τά πόδια τῶν δύο νεαρῶν, ἂν συνέβη ἀπό λάθος τοῦ ψηφοθέτη. Balty, *Trois Grâces*, 96.

174. Ὑποσ. 13, 410.

ποποιήσεις τῶν τεσσάρων Ἐποχῶν. Ἡ προσωποποίηση τῆς Παννυχίδος, συμβολίζει τὴν γιορτὴ τῆς νύχτας καὶ ἡ προσωποποίηση τῆς Εὐφρασίας συμβολίζει τὴν εὐγένεια καὶ τὴ χαρά.

Οἱ προτομές τῶν τεσσάρων ἐποχῶν συμβολίζουν τὸν κύκλο τῆς ζωῆς, ὁ ὁποῖος εἶναι ἀσταμάτητος καὶ συνεχῶς ἀνανεώνεται· ἡ αἰώνια ἀναγέννηση τῆς ζωῆς. Κυρίως, προσφέρουν πλοῦτο καὶ εὐημερία στὸν οἶκο, ἐνῶ ταυτόχρονα συνδέονται μὲ τὴν γονιμότητα τῆς φύσης¹⁷⁵. Τὰ βλέμματα τῶν ἐποχῶν συναντιοῦνται μὲ τίς ματιές τῶν προσωποποιήσεων τῆς Παννυχίδος καὶ τῆς Εὐφρασίας¹⁷⁶. Τὰ μυτερά αὐτιά τῶν τεσσάρων ἐποχῶν σέ συνδυασμὸ μὲ τὰ φτερά τοῦ Θερούς καὶ τοῦ Φθινόπωρου καὶ τὰ κέρατα στό μέτωπο ἀποτελοῦν ἐρμηνεῖς πού σχετίζονται μὲ τὸν διονυσιακὸ κόσμο, πιθανόν μὲ τὸν θεὸ Πάνα ἢ τοὺς Σάτυρους· δέν μπορεῖ νά διευκρινιστεῖ ἂν ἀφορᾷ τὸν Πάνα ἢ τὸν Σάτυρο. Παρόλα αὐτά, ἡ ἐπιλογή τῶν τεσσάρων Ἐποχῶν ἀρσενικοῦ γένους δέν πρέπει νά ἔγινε τυχαῖα¹⁷⁷.

Οἱ προσωποποιήσεις τῆς Παννυχίδος καὶ τῆς Εὐφρασίας, μαζί μὲ τὴν κεντρικὴ σκηνὴ τῶν τριῶν Χαρίτων, ἐπίσης δέν εἶναι τυχαῖα ἐπιλογή. Ἡ Πάννυχις φέρει ποτήρι οἴνου, τό ὁποῖο σαφέστατα προκαλεῖ εὐχαρίστηση καὶ εὐφορία, βασικὲς διαθέσεις πού συντελοῦν στὸν ἑορτασμὸ τῆς γιορτῆς τῆς νύχτας. Ταυτόχρονα, ἡ καστανιέτα πού φέρει ἡ Εὐφρασία, παραπέμπει στὸν Διόνυσο. Ἡ γιορτὴ τῆς νύχτας διοργανωνόταν πιθανόν πρὸς τιμὴν τοῦ Διόνυσου, τῆς Ἀφροδίτης ἢ τοῦ Πάνα. Ἡ πολυπλοκότητα καὶ ἡ ποικιλομορφία τῶν συμβολισμῶν εἶναι ἐμφανὲς στό ψηφιδωτό. Οἱ τέσσερις Ἐποχές ἀναφέρονται τὴν συνοδεία τοῦ Διόνυσου, ὅπως οἱ Σάτυροι καὶ ὁ Πάνας. Εἰδικότερα, οἱ Χάριτες εἰκονίζονται ἐντὸς σπηλαίου, μνημονεύοντας ἔτσι τίς νύμφες, οἱ ὁποῖες μὲ τὴν σειρά τους

175. Γιά τὴν εἰκονογραφία τῶν ἐποχῶν βλ. Parrish, D. *Season Mosaics of Roman North Africa*, Rome (Giorgio Bretschneider Editore) 1984.

176. Ὁ Olszewski ὑποθέτει ὅτι οἱ προσωποποιήσεις τῆς Παννυχίδος καὶ τῆς Εὐφρασίας σχετίζονται μὲ τοὺς ψηφοθέτες τῆς Ἀντιόχειας, διότι ἦταν δημοφιλὲς ἡ συγκεκριμένη θεματολογία τῶν προσωποποιήσεων στὴν Ἀντιόχεια. Πιθανότατα, νά μὴν ἐκτελέστηκε σέ τοπικὸ ἐργαστήρι, ἀλλὰ ἐκτὸς τῆς πόλεως. Olszewski, *Shahba-Philippopolis*, 381-386.

177. Balty, *Trois Grâces*, 110-113. Στὴν πόλη Ταρσός τῆς Μικρᾶς Ἀσίας τό ψηφιδωτό τῶν Σατύρων καὶ τῶν Μαινάδων θυμίζει τίς Ἐποχές, ἐπειδὴ εἰκονίζεται ἀγένειες οἱ ἀνδρικές φιγοῦρες καὶ μὲ κέρατα στό μέτωπο, ταυτίζονται ὡς Σάτυροι. Budde, *Kilikien*, vol. II, εἰκ. 140.

σχετίζονται μέ τόν θεό Πάνα. Ὅποτε οἱ προσωποποιήσεις τῆς Παν-
 νυχίδος καί τῆς Εὐφρασίας συνδέονται μέ τόν θεό Διόνυσο. Οἱ συμ-
 βολισμοί τοῦ ψηφιδωτοῦ ἀντανακλοῦν τήν κλασσική Ἑλλάδα¹⁷⁸.

Τό σκηνικό τοῦ σπηλαίου προσδίδει ὄγκο μέ τίς βραχώδεις ἀπει-
 κονίσεις καί ἀποδίδει τίς ικανότητες στή διαβάθμιση τοῦ φωτισμοῦ
 τῆς παράστασης (εἰκ.41α-β). Ἡ διαβάθμιση τοῦ βάθους τοῦ σπη-
 λαίου, σέ συνδυασμό μέ τούς χρωματικούς τόνους τόν μορφῶν,
 συμβάλλει στήν ἀπόδοση τῶν διαστάσεων τῶν μορφῶν. Μάλιστα,
 οἱ λευκοί τόνοι, πού ἀποδίδονται στούς χρυσοῦς λουτήρες συμβάλ-
 λουν καί αὐτοί στήν ἀπόδοση βάθους καί τόνου. Ὑπάρχει ρεαλισμός
 στήν ἀπόδοση τῶν μορφῶν μέ τήν κίνηση, στήν σωματοδομή, στήν
 εὐελιξία, ἀκόμη καί στόν ὄγκο τῆς κώμης τους. Ἔτσι, συμπεραίνου-
 με ὅτι ἡ παράσταση δέν εἶναι στατική, ἀλλά ἐκτυλίσσεται ἡ δράση
 ἐντός της. Ὅλα τά στοιχεῖα μαζί ἀποδεικνύουν τήν ὑψηλή ικανό-
 τητα καί δεξιότητα τοῦ ψηφοθέτη. Ἡ σκηνή τῶν τριῶν Χαρίτων
 ἐκπέμπει τήν ἔκφραση καί τήν αἰσθητική τοῦ κλασικισμοῦ, ἡ ὁποία
 ἐκφράζει τήν ἐποχή τῆς Τετραρχίας.

Ὅσον ἀφορᾷ τούς νυχτερινούς ἑορτασμούς, γνωρίζουμε ἀπό τόν
 Ἐφέσιο Ἀρτεμιδῶρο ἢ ἀλλιῶς Δαλδιανό, ὁ ὁποῖος ἔγραψε τά *Ὀνει-
 ροκριτικά*¹⁷⁹· ἓνα ἐγχειρίδιο γιά τήν ἐρμηνεία τῶν ὀνείρων στόν 2ο
 αἰῶνα μ.Χ., ἀναφέροντας τούς νυχτερινούς ἑορτασμούς μέσα ἀπό
 τά ὄνειρα. Πρόκειται γιά μία γιορτή πού εὐνοεῖ τήν ἔνωση τῶν
 δεσμῶν τοῦ γάμου καί τήν ἔνωση τῶν ἀνθρώπων, προσφέροντας
 τήν χαρά, τήν εὐημερία καί τήν ἀφθονία στούς φτωχοῦς. Τό ψηφι-
 δωτό ἀντανακλᾷ τούς συμβολισμούς αὐτῆς τῆς γιορτῆς, προσφέρον-
 τας στούς καλεσμένους τοῦ οἰκοδεσπότη τήν χαρά, τήν μουσική
 καί τό κρασί. Ἐπίσης, τό ψηφιδωτό θά δημιουργήθηκε κατὰ τήν
 ἐποχή τοῦ Φίλιππα τοῦ Ἀράβου, ὅταν ἄκμαζε ἡ πόλη. Μαζί τά ὑπό-
 λοιπα ψηφιδωτά πού ἐντοπίστηκαν στόν οἶκο θυμίζει τήν τελετή
 τοῦ γάμου¹⁸⁰.

Ὑπάρχει ψηφιδωτό μέ τήν ἴδια θεματική, τό ὁποῖο φέρει ὁμοιό-
 τητες μέ τίς εἰκόνες 41α καί β. Ἀφορᾷ τό γνωστό συμπλεγματικό
 χορό καί τίς τρεῖς γυμνές νεαρές πού συναντοῦμε στό ψηφιδωτό

178. Olszewski, Shahba-Philippopoli. Balty, Trois Grâces.

179. Βλ. Ἀρτεμιδώρου Δαλδιανοῦ, *Ὀνειροκριτικά*, Βιβλίον Ε', στό: Pack, R. A.
 (ἐπιμ.), Bibliotheca Teubneriana, Λειψία 1963.

180. Olszewski, Shahba-Philippopoli, 386-387.

στό Narlikuyu, της Κωρύκου στην Κιλικία¹⁸¹, τόν 4ο αιώνα μ.Χ.¹⁸². Έντοπίστηκε εντός λουτροῦ ένα ψηφιδωτό με τīs τρεῖς νεαρές νά εἰκονίζονται ἐντός σπηλαίου, γυμνές, ὀρθιες καὶ πλούσια κοσμημένες με ἄνθη. Παρόμοια με τό ψηφιδωτό τῆς εἰκόνας 41(α-β), οἱ δύο νεαρές ἀπεικονίζονται γυμνές, μετωπικά καὶ ἡ μεσαία φοράει στρόφιον καὶ ἀτενίζει πρὸς τὴν ἀριστερὴ συντροφισσά της. Διαφέρει ὅμως, ἡ θέση τῶν ποδιῶν της ἀπὸ τό ψηφιδωτό πού ἐντοπίστηκε στὴν Shahba (εἰκ. 41α-β). Ἐπίσης, στά ἀριστερά τῆς σκηνῆς τοῦ σπηλαίου ἀναπαρίσταται ἕνας λουτήρας πού πάνω στό χεῖλος του στέκονται δύο περιστερία.

Συνήθως, τό σύμπλεγμα τῶν τριῶν Χαρίτων στὴν ἀπεικόνιση τῶν ψηφιδωτῶν διαφέρει ὡς πρὸς τὴν ἀπόδοση τῆς κίνησης τῶν ποδιῶν καὶ τῶν χεριῶν, ὅπως καὶ ὡς πρὸς τὴν φορά τῆς κατεύθυνσης τῶν κεφαλῶν. Συγχρόνως, διαφέρουν τὰ χαρακτηριστικά πού συνοδεύουν τīs τρεῖς νεαρές καὶ τῶν κοσμημάτων πού κοσμοῦν τό σῶμα τους. Οἱ τρεῖς Χάριτες στό Narlikuyu, τῆς Κωρύκου στὴν Κιλικία, ὅπως καὶ τῆς Shahba τῆς Φιλιππούπολης (εἰκ. 41α-β), φέρουν τīs ἐξῆς ὁμοιότητες: Οἱ ἐκατέρωθεν Χάριτες ἔχουν τὴν ἴδια στάση τῶν ποδιῶν, ἡ μεσαία Χάρις φοράει στρόφιον καὶ στέφει τό κεφάλι της πρὸς τὰ ἀριστερά. Ἀκόμη, ἡ μεσαία Χάρις τοποθετεῖ καὶ στīs δύο παραστάσεις τὰ χέρια της στοὺς ὤμους τῶν ἐκατέρωθεν Χαρίτων. Διαφέρει ὅμως, ἡ θέση τῶν ποδιῶν τῆς μεσαίας Χάριτος. Ἐπίσης, ἡ δεξιὰ Χάρις στό ψηφιδωτό τῆς Κωρύκου τῆς Κιλικίας φέρει ἄνθος στό ἀριστερό της λυγισμένο χέρι πρὸς τὰ πάνω. Ἀντίθετα, στό ψηφιδωτό τῆς Shahba, τῆς Φιλιππούπολης (εἰκ. 41α-β), τό χέρι της φέρει ἄνθος καὶ εἶναι μὲν λυγισμένο, ἀλλὰ με φορά πρὸς τὰ κάτω. Κοινὸ στοιχεῖο καὶ στīs δύο παραστάσεις εἶναι ὁ λουτήρας¹⁸³, στά ἀριστερά τῆς σκηνῆς. Ὡστόσο, τὰ στεφάνια πού κοσμοῦν τīs κῶμες τους εἶναι ἀπὸ διαφορετικὴ σύνθεση ἀνθέων.

Παρομοίως, στὴν Sabratha τῆς Λιβύης, σέ ψηφιδωτό τοῦ 2ου αἰῶνα μ.Χ.¹⁸⁴, ἀπεικονίζονται οἱ τρεῖς Χάριτες ἐντός σπηλαίου, με

181. Budde, Kilikien, vol. II, εἰκ. 92-103.

182. Κατὰ τόν Budde χρονολογεῖται στό τελευταῖο τέταρτο τοῦ 4ου αἰῶνα μ.Χ. βάση τῶν εἰκονογραφικῶν στοιχείων. Budde, Kilikien, vol. II, 104.

183. Ὁ λουτήρας ἀποτελεῖ ἀναφορά σέ σκηνικὸ λουτροῦ. Πιθανότατα νά εἶναι μεταφορά παραστάσεων ἀγγείων πού σχετίζονται με τὴ θεὰ Ἀφροδίτη. LIMC III, 1-2, 200 στό λῆμμα Charis, Charites (Harrison, E.).

184. Budde, Kilikien, vol. I, εἰκ. 227.

τὴν ἴδια στάση τῶν ποδιῶν. Ἡ μεσαία Χάρις φοράει ἐπίσης στρόφιον, ἀλλὰ στρέφει τὸ κεφάλι της πρὸς τὴ δεξιὰ κατεύθυνση. Ἰδιαίτερο στοιχεῖο εἶναι ἡ κόσμηση μὲ χρυσές ἀλυσίδες, στό σημεῖο τοῦ κορμοῦ τους. Σχετικά μὲ τὸ ψηφιδωτὸ τῆς Sabratha τῆς Λιβύης καὶ τῆς εἰκόνας 41 (α-β), ἔχουν ἀρκετὰ κοινὰ στοιχεῖα στὴν διαδραμάτιση τῆς σκηνῆς ἐντὸς σπηλαίου καὶ ἐδῶ ἡ ὑπαρξη τοῦ σπηλαίου παραπέμπει ἐπίσης σὲ εἰκονογραφία τῶν νυμφῶν.

Σύμφωνα μὲ τὴν Balty, τὸ ψηφιδωτὸ τῶν τριῶν Χαρίτων στὴν Shahba (εἰκ. 41α-β), ἀποτελεῖ μία εἰκονογραφικὴ ἀπόπειρα ἐμπνευσμένη ἀπὸ τὸ κωμικὸ ἔργο τοῦ Μενάνδρου, «Δύσκολος»¹⁸⁵. Ἀφορᾷ κωμωδία πού σχετίζεται μὲ τὴν λατρεία τοῦ Πάνα καὶ τὴν θεϊκὴ του παρέμβαση στὴν πλοκὴ τοῦ ἔργου. Τὸ ἔργο ὁλοκληρώνεται μὲ τὸ μυστήριον τοῦ γάμου, τὴν Παννυχίδα. Ἡ Balty ταυτίζει τίς τρεῖς Χάριτες μὲ τὸν συμβολισμό τοῦ ἔρωτα καὶ τὰ περιστέρια ἐπάνω στὸν λουτήρα μὲ σύμβολο τῆς Ἀφροδίτης. Θεωρεῖ πὼς οἱ προσωποποιήσεις τῶν Ἐποχῶν συνδέονται μὲ τὸν Πάνα, ὅπως καὶ τὸ σπήλαιον. Ἡ χαρὰ τῆς γιορτῆς, μετὰ μουσικῆς καὶ οἴνου ὁδηγεῖ ἀποκλειστικά στὴν τελετὴ τοῦ γάμου. Μαρτυρεῖ ταυτόχρονα τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ θέατρο καὶ τὸν κλασσικὸ πολιτισμὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ 3ου αἰῶνα μ.Χ., στὴν περίοδο τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας στὴν Συρία. Ἡ Φιλιππούπολη ἄκμασε ὑπὸ τοῦ Φίλιππα τοῦ Ἀράβου, μαζί μὲ μία προνομιοῦχα ὁμάδα μὲ ἐξουσία καὶ πλοῦτο γῆς, μία κοινωνικὴ τάξη πού ἀγαποῦσε καὶ ἔλκονταν ἀπὸ τὰ θέματα τοῦ ἑλληνικοῦ κλασσικοῦ πολιτισμοῦ. Ὅποτε, ὁ ἰδιοκτήτης πού παρήγγειλε τὸ σχέδιον τοῦ συγκεκριμένου ψηφιδωτοῦ εἶχε γνώση τῆς κλασσικῆς παιδείας καὶ ἐμμέσως ἤθελε νὰ ἀναδειχθεῖ ὁ οἶκος του, μὲ τὴν προβολὴ τοῦ ψηφιδωτοῦ στὸ μέρος ὅπου φιλοξενοῦσε τὰ συμπόσια¹⁸⁶.

Ἀντίστοιχα ὑψηλῆς τέχνης καὶ προβολῆς ἀφορᾷ τὸ ψηφιδωτὸ (εἰκ. 1, 2) ἀπὸ τὴν Ὑπάτη. Οἱ τρεῖς Χάριτες ἀποδίδονται μὲ γυμνὸ, νεανικὸ σῶμα, σχεδὸν ἐφηβικὸ, μὲ ἀπαλές ἀποχρώσεις. Οἱ ὀφθαλμοὶ τους εἶναι καλοσχηματισμένοι καὶ μεγάλοι. Μάλιστα, ἡ Ροζάκη χαρακτηρίζει τὸ βλέμμα τους σπινθηροβόλο. Οἱ συγκεκριμένες φο-

185. Περισσότερα γιὰ τὰ ψηφιδωτὰ πού ἀναπαριστοῦν τὰ ἔργα τοῦ Μενάνδρου καὶ τὴν προσωπογραφία του, στὴν Οἰκίαν τοῦ Μενάνδρου στὴν Μυτιλήνη βλ. Charitonidès, S. – Kahil, L. – Ginouvès, R. *Les mosaïques du Maison du Ménandre à Mytilène, Antike knust 30*, Bern 1970.

186. Balty, *Trois Grâces*, 113-114, ὑποσ. 44.

ροῦν σκούφους στό κεφάλι τους, ἄν καί εἰκονογραφικά συνηθίζεται νά φοροῦν στεφάνια ἔχοντας ἐπιμελημένη τήν κόμη τους, παρά σκούφο. Πιθανότατα ἡ εἰκόνα 1 νά προέρχεται ἀπό λουτρό, γι' αὐτό τό λόγο ὁ σκούφος εἰκονογραφικά νά παραπέμπει σέ προστατευτικό κεφαλιού, ὥστε νά μήν βραχοῦν τά μαλλιά τους ἀπό τό λουτρό. Τό χρώμα τῶν σκούφων ἀποτελεῖται ἀπό καστανές σκούρες, κεραμιδί, ἐρυθρωπές καί μαῦρες ψηφίδες, δίνοντας τήν εἰκόνα ἐνός πλεκτοῦ σκουφιού. Ταυτόχρονα, ὁ σκούφος θυμίζει τόν τύπο τοῦ φρυγικοῦ πύλου, κάνοντας μία ἀναφορά στήν θεϊκή ὑπόσταση καί στήν εὐγενή καταγωγή τῶν τριῶν νεαρῶν γυναικῶν¹⁸⁷.

Οἱ τρεῖς Χάριτες –ἀπό τή Μεγαλόπολη (εἰκ.11)¹⁸⁸ –παρίστανται ἐντός ὀρθογώνιου ψευδοεμβλήματος. Οἱ λαιμοί τους εἰκονίζονται ράδινοι καί τά σώματά τους χαρακτηρίζονται βαριά, χωρίς καμία ἀπόδοση πλαστικότητας στό σημεῖο τῆς μέσης τους, σέ ἀντίθεση μέ τά ἄλλα δύο ψηφιδωτά (εἰκ. 41β), (εἰκ. 1), ὅπου χαρακτηρίζονται ἀπό ἀρτιότητα καί θυμίζουν ζωγραφικά πρότυπα. Ἐνῶ οἱ τρεῖς γυμνές νεαρές μορφές χαρακτηρίζονται ἀπό τήν ἔλλειψη ἀπόδοσης στήν ἀνατομία τοῦ σώματος καί τῆς προοπτικῆς τοῦ βάθους¹⁸⁹. Ἡ ἰδιαιτερότητά του εἶναι ἡ χρήση τοῦ θέματος κατὰ τήν περίοδο τῆς Ὑστερης Ἀρχαιότητος, στό πρῶτο μισό τοῦ 6ου αἰῶνα μ.Χ., διότι τά ψηφιδωτά (εἰκ. 41β), (εἰκ.1) χρονολογοῦνται περίπου στά μέσα τοῦ 3ου αἰῶνα μ.Χ. καί εἶναι προγενέστερα. Μεταγενέστερα ψηφιδωτά τοῦ 3ου αἰῶνα μ.Χ. μέ τό παρόν θέμα ἐντοπίζονται στήν Κώρυκο (Narlikuyu), τήν Κιλικία, τήν Τουρκία, στό τελευταῖο τέταρτο τοῦ 4ου αἰῶνα μ.Χ.¹⁹⁰ καί στήν Καισάρεια τῆς Μαυριτανίας (Cherchel),

187. Ροζάκη, Τρεῖς Χάριτες.

188. Παρουσιάζει ὁμοιότητες μέ τό ψηφιδωτό δάπεδο τῆς Βασιλικῆς τῶν Δελφῶν, πιθανή χρονολόγηση στό α' τέταρτο τοῦ 6ου αἰῶνα. Τά δύο ψηφιδωτά φέρουν κοινή τεχνотροπία καί θεματογραφία. Ὅμοιότητες ἐμφανίζουν στόν σχηματισμό γενικότερα τῶν γεωμετρικῶν σχημάτων, εἰδικότερα στά ψάρια πού εἰκονίζονται στά ἐξαγωνικά σχήματα, στούς κύκλους μέ τίς διαγώνιες γραμμές στό κέντρο τῶν σταυρῶν, στά τρίφυλλο ἀνθέμιο κόσμημα καί στά τετράγωνα μέ τίς κυρτές γωνίες πού συμπλέκονται ἀλυσιδωτά. Ψηφοθετήθηκαν ἀπό τό ἴδιο ἐργαστήριο. Ἀσημακοπούλου-Ἀτζακά, Ἀνατολικό Ἰλλυρικό, 371, 389, 399-400, εἰκ. 18-21. Ἀσημακοπούλου-Ἀτζακά, Σύνταγμα II, 194-197, πίν. 337β-342.

189. Σταῖνχάουερ, AD 28, 1973, B1, 175-178. Ἀσημακοπούλου-Ἀτζακά, Σύνταγμα II, 71-73.

190. Budde, Kilikien, vol. II, 101-104, εἰκ. 91-102.

στόν 4ο αἰώνα μ.Χ.¹⁹¹ Ἀπό τήν στιγμή πού οἱ Χάριτες ἐκφράζουν καί σημαίνουν τήν χαρά, τήν νιότη καί τήν εὐζωία, ὁ ἰδιοκτήτης ἐπέλεξε νά προβάλλει τίς ὁμορφες χάρες τῆς ζωῆς, πού σχετίζονται μέ τήν γονιμότητα, τήν ἀγάπη καί τήν ὁμορφιά. Μαζί μέ τήν συνοδεία τῶν Ἑρωτιδέων (εἰκ. 10), πού ἐμπλέκονται σέ διάφορες δραστηριότητες, ἐνδυναμώνεται τό μήνυμα στό χῶρο πού κοσμεῖ¹⁹².

2.7. Οἱ Ἀθλητικές Παραστάσεις

Ἡ Ἑλλάδα ἔχει τήν παλαιότερη παράδοση τῶν ἀθλητικῶν ἀγῶνων στήν Μεσόγειο ἀπό τόν 6ο αἰώνα π.Χ. Οἱ ἀθλητικοί ἀγῶνες συνδέονταν στενά μέ τήν θρησκευτική λατρεία καί ἡ Ἑλλάδα ἀνά τετραετία ἢ πενταετία συμπεριλάμβανε τή διεξαγωγή τῶν διαφορῶν ἀγῶνων, ἀθλητικῶν, καλλιτεχνικῶν καί ἵππικῶν. Οἱ διευρυμένοι γνωστοί ἀγῶνες μέ κύρος ἦταν εὐρέως γνωστοί ὡς πανελλήνιοι ἀγῶνες: οἱ Ὀλυμπιακοί ἀγῶνες στήν Ὀλυμπία, τά Πύθια στούς Δελφούς, τά Ἴσθμια καί τά Νέμεα, πού τελοῦνταν στίς ἀντίστοιχες πόλεις. Ὑπῆρχαν καί ἄλλοι διαγωνισμοί συνδεδεμένοι μέ τήν τοπική λατρεία στήν υπόλοιπη Ἑλλάδα, ὅπως τά Παναθήναια στήν Ἀθήνα, τά Ἑκατόμβοια στό Ἄργος, τά Ἀσκληπιεία στήν Ἐπίδauρο καί τά Λύκαια στήν Ἀρκαδία. Οἱ συμμετέχοντες ἦταν νεαροί ἄνδρες στήν ἡλικία, οἱ ὅποιοι κατεῖχαν τήν ἀνεση τοῦ χρόνου καί τοῦ χρήματος, γιά νά προπονοῦνται σέ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος. Συνήθως, ἦταν μέλη ἀριστοκρατῶν. Φυσικά, ὅσο διευρυνόταν ὁ ἐκδημοκρατισμός στίς πόλεις ἀφοροῦσαν κυρίως μέλη μίας εὐρύτερης ἀνώτερης τοπικῆς τάξης, ἀλλά λάμβαναν μέρος καί τά κατώτερα στρώματα. Οἱ ἀθλητές προπονοῦνταν σέ κατάλληλα σχεδιασμένα μέρη: τά γυμνάσια. Κατά τόν 4ο αἰώνα π.Χ., τά γυμνάσια ἀπέκτησαν πλέον μνημειακό χαρακτήρα καί καθιερώθηκαν.

Στήν ἀρχή τῆς Ἑλληνιστικῆς περιόδου, προστέθηκαν οἱ νέοι ἀθλητικοί ἀγῶνες, τά Σοτέρια στούς Δελφούς, τά Τροφώνια στήν Λειβαδιά καί τά Πτολεμαῖα στήν Ἀθήνα. Τέλη τοῦ 2ου αἰώνα π.Χ., ἡ Ἑλλάδα καί ἡ Μακεδονία βρίσκεται ὑπό ρωμαϊκή κατοχή καί πλέον σέ πολλές πόλεις ἐμφανίζονται τά Ρώμια, ὅπως στήν Χαλκίδα¹⁹³.

191. Budde, Kilikien, vol. I, εἰκ. 226.

192. Πλιώτα, Διακόσμηση, 270.

193. Remijsen, End of Athletics, 33-35.

Μέ την ίδρυση της Νικόπολης, ὁ Αὐγουστος μετέφερε τήν τέλεση τῶν Ἀκτίων στήν Νικόπολη, οἱ ὅποιοι ξεπέρασαν σέ δημοτικότητα τοὺς ἄλλους ἡπειρωτικούς ἀγῶνες, καί ταυτόχρονα ἀποτέλεσαν σημαντικούς ἀγῶνες τῆς αὐτοκρατορικῆς περιόδου στήν Μεσόγειο¹⁹⁴. Κατά τήν αὐτοκρατορική περίοδο ἐμφανίζονται οἱ νέοι ἀθλητικοί ἀγῶνες· ἡ ίδρυσή τους σχετίζεται μέ τόν ἐκάστοτε αὐτοκράτορα τῆς Ρώμης, ὅπως τά Ὀλύμπια Κομμόδεια στήν Σπάρτη καί τά Ἀνδριάνεια στήν Ἀθήνα. Πολλοί ἀγῶνες προηγούμενων περιόδων δέν συνεχίστηκαν. Ὁ ρόλος τοῦ Ἀνδριανοῦ ἦταν σημαντικός στοὺς ἀθλητικούς ἀγῶνες. Ἐνίσχυσε τοὺς κλασικούς ἐλληνικούς ἀγῶνες. Ἐπιπροσθέτως, οἱ ἀπολαβές τῶν ἐπάθλων ἀποτελοῦσαν κίνητρο νά δραστηριοποιηθοῦν περισσότεροι μέ τοὺς ἀθλητικούς ἀγῶνες. Ἦδη, ἀπό τόν 1ο αἰῶνα μ.Χ. οἱ ἀγωνιζόμενοι ταξίδευαν πρὸς τήν Ἰταλία καί τήν Συρία. Οἱ τοπικοί ἀθλητές τῆς Ἑλλάδας, κατά κάποιο τρόπο, ἀπέκτησαν διεθνή χαρακτήρα στήν ρωμαϊκή περίοδο¹⁹⁵.

Τόν 3ο αἰῶνα μ.Χ ὁ διεθνὴς χαρακτήρας ἐπεκτείνεται ἀπὸ τήν Φιλιππούπολη τῆς Θράκης στήν Καισάρεια τῆς Καππαδοκίας, τή Βόστρα τῆς Ἀραβίας, τήν Πανόπολη τῆς Αἰγύπτου, τήν Καισάρεια τῆς Μαυριτανίας καί τήν Βιεν τῆς Ναρβωνικῆς Γαλατίας¹⁹⁶. Στήν Σύρια, ἀπὸ τόν 2ο αἰῶνα μ.Χ., τά ἀθλητικά δρώμενα ἀπέκτησαν μεγάλο ἔδαφος. Κατά τήν διάρκεια τῆς βασιλείας τοῦ Σεπτίμιου Σεβήρου οἱ ἀγῶνες λάμβαναν μέρος σέ περισσότερες ἀπὸ εἴκοσι πόλεις στήν Συρία καί σχεδόν δέκα στήν Κιλικία¹⁹⁷. Τό 166 μ.Χ. στήν Δάφνη τῆς Ἀντιόχειας ὀργανώνονταν οἱ ἀθλητικοί ἀγῶνες, ἀλλά καί θεάματα μονομαχιῶν καί θηριομαχιῶν. Ἐπίσης, τά γυμνάσια καί οἱ ἀγῶνες καθιερώνονταν συχνά στήν ἐνδοχώρα. Σχετικά μέ τήν Σελεύκεια τῆς Πιερίας, ὅπου ἐντοπίστηκε τό ψηφιδωτό τῆς στοᾶς τοῦ πένταθλου (εἰκ. 37), (εἰκ. 38) δέν ὑπάρχει κάποιο τεκμήριο γιά τήν ὑπαρξή ὀργάνωσης ἀγώνων. Παρόλα αὐτά τό ἴδιο τό ψηφιδωτό ἀποδεικνύει τό ἐνδιαφέρον πρὸς τοὺς ἀθλητικούς ἀγῶνες τοῦ πεντάθλου¹⁹⁸.

194. Ζάχος, Ἀθλητικοί ἀγῶνες.

195. Remijsen, *End of Athletics*, 35-36.

196. Remijsen, ὁ.π., 164.

197. Remijsen, ὁ.π., 90-91.

198. Remijsen, ὁ.π., 89, 105.

Στίς πόλεις τῆς Βόρειας Ἀφρικῆς, οἱ ἑλληνικοὶ ἀγῶνες συνεχίζονταν μέ ἐπιτυχία. Ἡ Καισάρεια τῆς Μαυριτανίας καί ἡ Ἀνθυπατική Ἀφρική εἶχαν ἀντίστοιχα ἀπό δύο ἀγῶνες, τὰ Κορμόδεια καί τὰ Σεβείρια στήν Καισαρεία, καί τὰ Πύθια καί τὰ Ἀσκληπιεία στήν Καρχηδόνα¹⁹⁹. Ἡ Ρωμαϊκή ἐπαρχία τῆς Βόρειας Ἀφρικῆς ἦταν μία ἀπό τίς εὐπορες περιοχές. Ἀκολουθῶς, τὰ ἑλληνικά ἀγωνίσματα ἦταν δημοφιλή ἀπό τόν 2ο αἰῶνα μ.Χ. μέχρι τόν 4ο αἰῶνα μ.Χ. Τά ἀγωνίσματα ὀργανώνονταν εἴτε σέ δημοτικό εἴτε σέ ιδιωτικό τοπικό ἐπίπεδο²⁰⁰. Βέβαια, τὰ ἑλληνικά ἀθλήματα τοῦ γυμνασίου κατεῖχαν μικρότερη δημοτικότητα ἔναντι τῶν θεαμάτων τῆς ἀρένας, ὅπως τίς θηριομαχίες (*venationes*) καί τίς μονομαχίες (*munera gladiatoria*). Ἀντίστοιχα, πολύ δημοφιλεῖς ἦταν οἱ διαγωνισμοὶ πυγμαχίας²⁰¹. Ὁ Σουητώνιος μᾶς πληροφορεῖ²⁰² ὅτι ὁ Καλιγούλας προτιμοῦσε ἐπαγγελματίες πυγμάχους ἀπό τήν Βόρεια Ἀφρική, γιά τίς παραστάσεις ἀμφιθεάτρων στήν Ρώμη. Ἡ πυγμαχία ἦταν ιδιαίτερα δημοφιλές ἀγώνισμα στά τέλη τοῦ 2ου μέ ἀρχές τοῦ 3ου αἰῶνα μ.Χ., ἀλλά τόν 4ο αἰῶνα μ.Χ. ἄρχισε νά φθίνει ἡ δημοτικότητά της²⁰³.

Σκηνή πυγμαχίας παρατηρεῖται στή Χαλκίδα (εἰκ.8), ὅπου οἱ δύο ἄντρες βρίσκονται ἀντιμέτωποι. Ὁ ἕνας βρίσκεται σέ στάση σώματος τρία τέταρτα, τό δεξιὸ πόδι πατάει πίσω καί τό ἀριστερό πατάει στήν μπροστινὴ θέση· μέ τό δεξί χέρι ἀμύνεται, ἐνῶ μέ τό ἀριστερό ἀποκρούει –τυπικὴ στάση πυγμαχίας. Παράλληλα, αἰμορραγεῖ ἀπό τό κεφάλι. Ὁ ἀντίπαλός του παρουσιάζει τήν ἐξῆς ιδιαιτερότητα: ἐνῶ ὑψώνει τό ἀριστερό του χέρι πρὸς τόν ἀντίπαλο ἄνδρα, τό δεξί του χέρι τείνει πρὸς τό κλαδί φοίνικα, τό ὁποῖο προσφέρει ὁ γυμναστής ἢ ἀγνονοθέτης. Στήν σκηνή πυγμαχίας (εἰκ. 30, 31α), βρίσκονται οἱ ἀντίπαλοι ἄντρες νά εἶναι ὀρθοί. Ὁ ἀριστερός ἄντρας προτάσσει τό δεξί του χέρι στό ὕψος τοῦ κεφαλιοῦ του, γιά νά καλύψει τό πρόσωπό του, ἐνῶ παράλληλα ἀποκρούει τὰ χέρια τοῦ ἀντιπάλου του, ὁ ὁποῖος βρίσκεται σέ ἀμυντική στάση. Ὁ ἀντίπαλος ἄνδρας στά δεξιά αἰμορραγεῖ ἀπό τό κεφάλι του. Εἰκονο-

199. Newby, *Greek Athletics*, 85.

200. Molholt, *Labyrinth mosaics*, 287.

201. Remijsen, *End of Athletics*, 159.

202. Σουητώνιος, *Οἱ βίοι τῶν Καισάρων*. Καλιγούλας, κεφ. 18.

203. Blanchard-Lemée, M. – Ennaifer, M. – Slim, H. καί Slim, L., *Mosaics Tunisia*, 190.

γραφικά και τὰ δύο ψηφιδωτά παρουσιάζουν τήν χρήση τῶν πυγμαχικῶν ἱμάντων, *caesti*²⁰⁴.

Συχνά εἰκονίζεται ἡ ἀναμέτρηση γυμνῶν ἀθλητῶν στό ἀγώνισμα τῆς πυγμαχίας στά ψηφιδωτά δάπεδα, ἀποδεικνύοντας πώς ἐπρόκειτο γιά ἀγαπητό θέμα, διότι ἦταν ἔντονο ἄθλημα. Ταυτόχρονα ὁμως, ἦταν αἱματηρό θέμα, ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπό τίς ψηφίδες, πού ἀποδίδουν τήν ροή τοῦ αἵματος στά δύο ψηφιδωτά (εἰκ. 8 καί εἰκ. 31α).

Ἡ ἀναμέτρηση τῶν πυγμάχων τῆς Χαλκίδας (εἰκ. 8) παρουσιάζει δύο διαφορετικές χρονικές στιγμές ἐντός μίας σκηνῆς²⁰⁵. Ἐνῶ ἀναμετροῦνται οἱ δύο πυγμάχοι, ὁ ἄντρας στά ἄριστερά τῆς σκηνῆς προτάσσει τό δεξί του χέρι γιά νά παραλάβει τό νικητήριο κλαδί. Παρομοίως, στήν παράσταση τῆς Batten Zammour (εἰκ. 31β), στήν τρίτη ζώνη παρουσιάζεται σκηνή πάλης μεταξύ δύο γυμνῶν ἀθλητῶν ἐν ἐξελίξει, ἐνῶ ὁ διαιτητής φέρει νικητήριο κλαδί πρός τόν νικητή ἀθλητή. Οἱ παραστάσεις αὐτές συνδυάζουν ταυτόχρονα δύο ἐπεισόδια: τόν ἀγῶνα ἀναμέτρησης τῆς πάλης καί συνάμα τήν βράβευση τοῦ νικητή ἀθλητή.

Ἡ πληθώρα τῶν ἀθλητικῶν ἐπεισοδίων στούς γυμνικούς ἀγῶνες (εἰκ. 30) θά μπορούσε νά συσχετιστεῖ μέ τό ψηφιδωτό τῆς Πάτρας ἀπό τὰ Ψηλαλώνια. Στήν περιοχή Ψηλαλώνια τῆς Πάτρας ἔχει βρεθεῖ ψηφιδωτό δάπεδο, μέ τίς δύο ζῶνες νά εἰκονίζουν πολυπληθεῖς παραστάσεις. Ἡ ἄνω ζώνη ἀπεικονίζει μουσικούς καί θεατρικούς διαγωνισμούς, ἐνῶ ἡ κάτω ζώνη εἰκονίζει γυμνικούς, ἀθλητικούς ἀγῶνες. Στήν ἄνω ζώνη προβάλλεται στό μέσο τῆς παράστασης ἡ ἀγωνιστική τράπεζα μέ ἀγωνιστικούς στεφάνους, κλαδιά φοίνικα καί σακιά μέ χρηματικά ἔπαθλα· στήν κάτω ζώνη διάφοροι γυμνοὶ ἀθλητές συμμετέχουν στά ἐξῆς ἀθλήματα: πάλη, πυγμαχία, παγκράτιο, ἀγῶνα δρόμου, ἄλμα εἰς μῆκος, δισκοβολία, λαμπαδηδρομία καί ὀπλιτοδρομία. Ἀκόμη, οἱ ἀθλητές νικητές ἀναπαρίστανται στό ψηφιδωτό πού κοσμοῦσε ἔπαυλη (τέλη τοῦ 2ου αἰῶνα μ.Χ. μέ ἀρχές τοῦ 3ου αἰῶνα μ.Χ.)²⁰⁶.

204. Poliakoff, *Combat sports*, 68-79. Lee, *Caestus*, 161-178.

205. Κοκκίνη, *Καθημερινός βίος*, 67,76

206. Ἀσημακοπούλου-Ἀτζακᾶ, *Ρωμαϊκά ψηφιδωτά*, 244, ἀρ. 52. Waywell, *Roman mosaics*, 301, πίν. 50. Kankeleit, *Griechenland*, Kat. no. 62. Πετρόπουλος, *Πάτρα*, 186. εἰκ.3.

Παράλληλες σκηνές πυγμαχίας έντοπίζουμε άλλου. Στή Σάμο, ψηφιδωτό έντός γυμνασίου είκονίζει δύο ὄρθιους γυμνούς άν- τιμέτωπους άθλητές τής πυγμαχίας, (τέλη τοῦ 2ου αἰώνα μ.Χ. μέ άρχές τοῦ 3ου αἰώνα μ.Χ.)²⁰⁷. Στή Χίο, έντοπίστηκε σέ αίθουσα αίθριου μέ περιστυλίου τό διάχωρο 4 ψηφιδωτό δάπεδο, πού άπει- κονίζει τή λήξη τοῦ άγωνίσματος τής πυγμαχίας. Ὁ άνδρας στά άριστερά είναι ὄρθιος, ένώ ὁ άντίπαλός του στά δεξιά είναι καθι- στός (τέλη τοῦ 3ου μέ άρχές τοῦ 4ου αἰώνα μ.Χ.)²⁰⁸.

Στά λουτρά τοῦ Λαβυρίνθου, Thuburbo Maius τής Τυνησίας, παράσταση δύο γυμνών πυγμάχων²⁰⁹ κοσμοῦσε τήν αίθουσα τοῦ χλιαροῦ λουτροῦ (*terpidarium*). Δεξιά παρίσταται άγένειος, ένας ὄρ- θιος άνδρας καί άριστερά βρίσκεται σέ καθιστή θέση άνδρας μέ γε- νειάδα σέ άμυντική στάση, ὁ ὁποῖος αίμορραγεῖ από τό κεφάλι (τέλη τοῦ 3ου αἰώνα μ.Χ. μέ άρχές τοῦ 4ου αἰώνα μ.Χ.)²¹⁰.

Στίς Θέρμες Thynea (Θεναί), στό δωμάτιο D, άναπαρίσταται ή σκηνή πυγμαχίας, ή ὁποία δέν διατηρεῖται άκέραιη. Ὁ άριστερός πυγμάχος φοράει πυγμαχικούς ιμάντες ή γάντια. Πιθανόν από τά γάντια τοῦ γυμνοῦ άθλητή νά προεξέχουν μυτερές αίχμές, άνάμεσα από τά δάχτυλα (4ο μέ 5ο αἰώνα μ.Χ.)²¹¹.

Γενικότερα ή πληθώρα ὕπαρξη τών ψηφιδωτῶν μέ θεματολογία τών έλληνικῶν άγώνων καί τών άμφιθεατρικῶν άγώνων άποδεικνύ- ουν τήν έπιρροή στήν καθημερινότητα²¹². Μάλιστα, ή άπεικόνιση τών μαχητικῶν άθλημάτων στά ψηφιδωτά δάπεδα μαρτυρᾷ τήν προτίμηση τους· άπεικονίζονται ή πυγμαχία, ή πάλη καί τό παγκρά- τιο. Βέβαια ή άπεικόνισή τών δύο τελευταίων άθλημάτων καθιστᾷ δύσκολη τήν μεταξύ τους διάκριση²¹³. Σύμφωνα μέ τόν Khanoussi, ή σκηνή παγκρατίου είκονίζεται στήν τέταρτη ζώνη, μεταξύ τών δύο ὄρθιων άνδρῶν (είκ. 31γ). Ὁ άγένειος άνδρας παρίσταται μέ

207. Martini, Samos, 245-254, far. 1, 3. Kankelait, Griechenland, Kat. no. 179. είκ. 90-91.

208. Μαστρόπουλος – Τσαραβόπουλος, Ψηφιδωτό δάπεδο, 4-8. Kankelait, Griechenland, Kat. no. 25. Remijsen, End of Athletics, 63, ὕποσ. 120

209. Molholt, Labyrinth mosaics, 291, είκ. 4.

210. Alexander κ.ά., Thuburbo Maius, 20, πίν. LXIX, είκ. 17B.

211. Thirion, Thina, 225-229, πίν. III, είκ. 2.

212. Blanchard-Lemée, M. – Ennaifer, M. – Slim, H. καί Slim, L., Mosaics Tunisia, 190.

213. Dunbabin, Athletes, 711.

ξυρισμένο τό κεφάλι καί στήν κορυφή βρίσκεται ὁ πλόκαμος *cittus*, ἐνῶ ὁ ἀντίπαλος ἄνδρας εἰκονίζεται μέ γενειάδα καί εἶναι κατά πᾶσα πιθανότητα μεγαλύτερος ἡλικιακά.

Ἀγῶνες πάλης (εἰκ. 9) ἀπεικονίζονται μέ δύο γυμνοῦς ἀθλητές νά ἀναμετροῦνται. Ὁ ἄνδρας στά δεξιά τῆς παράστασης, κρατάει μέ τό δεξί του χέρι τόν αὐχένα τοῦ ἀντιπάλου του. Παράλληλα, μέ τό ἄριστερό του χέρι κρατάει τό δεξί καρπό τοῦ ἀντιπάλου, ὥστε νά τόν ἀφοπλίσει. Ὁ καρπός θεωρεῖται ἀπό τά ἀδύναμα σημεῖα τοῦ σώματος²¹⁴. Ὁ ἀντίπαλος ἄνδρας ἔχει ἀρπάξει μέ τό ἄριστερό του χέρι τήν δεξιά μεριά τοῦ αὐχένα τοῦ ἄλλου ἀνδρός. Τήν σκηνή παρακολουθεῖ ὁ γυμναστής, ὁ ὁποῖος φέρει στό δεξί του χέρι κλαδί φοίνικα, ὥστε νά χρήσει τόν νικητή. Στήν εἰκόνα 31β συναντᾶται σκηνή πάλης. Ὁ νικητής ἀθλητής βρίσκεται πάνω ἀπό τόν ἀντίπαλό του, κρατάει τό κεφάλι του πρὸς τά κάτω καί ἔχει διπλωμένο τό ἄριστερό πόδι τοῦ ἀντιπάλου ἀθλητή. Δίπλα στέκεται ἡ μορφή τοῦ διαιτητή, ὁ ὁποῖος φέρει κλαδί φοίνικα καί χρήζει τόν νικητή.

Σκηνή πάλης διαδραματίζεται ἀκόμη στήν εἰκόνα 37 τῆς Σελεύκειας. Δέν διατηρεῖται ὅμως, σέ καλή κατάσταση. Σῶζονται τά γυμνά πόδια τῶν ἀθλητῶν σέ διάσταση, μέ τό ἓνα πόδι νά εἶναι λυγισμένο μπροστά καί τά χέρια του νά προτάσσονται μπροστά γιά τήν λαβή τῶν ὤμων, ὥστε νά καταφέρει ὁ ἀθλητής νά ρίξει στό ἔδαφος τόν ἀντίπαλο του.

Ἐπίσης, σκηνές πάλης ἐντοπίζουμε: στήν Πάτρα, περιοχή Ψηλαλώνια, ὅπου εἰκονίζεται σκηνή ἀναμέτρησης δύο παλαιστῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ ἓνας βρίσκεται στό ἔδαφος (τέλη τοῦ 2ου αἰῶνα μ.Χ. μέ ἀρχές τοῦ 3ου αἰῶνα μ.Χ.)²¹⁵. Στή Χίο, σέ αἶθουσα αἵθριου μέ περιστυλίο, διάχωρο 3, δέ διατηροῦνται παρά μόνο τά πόδια τῶν ἀθλητῶν. Στήν ἄκρη, ὁ γυμναστής παρακολουθεῖ τό ἀγώνισμα καί φέρει ράβδο, *rudis* (τέλη τοῦ 3ου αἰῶνα μ.Χ. μέ ἀρχές τοῦ 4ου αἰῶνα μ.Χ.)²¹⁶. Στό Δίον, εἰκονίζονται δύο ζεύγη παλαιστῶν νά παλεύουν (τέλη τοῦ 2ου αἰῶνα μ.Χ. μέ ἀρχές τοῦ 3ου αἰῶνα μ.Χ.)²¹⁷. Ἡ συγκεκριμένη σκηνή κοσμοῦσε πιθανότατα παλαίστρα τοῦ λουτρικοῦ συγκροτήματος.

214. Gardiner, *Athletic sports*, 387.

215. Βλ. ὑποσ. 208.

216. Βλ. ὑποσ. 210.

217. Παντερμαλῆς, Δίον, 418

Στήν Ἑπαυλη τοῦ Κωνσταντίνου στή Δάφνη τῆς Ἀντιόχειας, στό δωμάτιο 4, ἐντοπίστηκε σκηνή πάλης²¹⁸, τῆς ὁποίας δέν διατηροῦνται ἀκέραιοι οἱ ἀθλητές, παρά μόνο τά πόδια τους. Σκηνή πάλης συναντᾶμε στήν Οἰκία τῶν Ἀθλητῶν, ἀπό τήν Ὑτική τῆς Τυνησίας (τέλη 3ου αἰῶνα μέ ἀρχές 4ου αἰῶνα μ.Χ.)²¹⁹. βρίσκεται στό Ἐθνικό Μουσεῖο Bardo. Εἰκονίζονται δύο ζεύγη γυμνῶν ἀθλητῶν στό ἀγώνισμα τῆς πάλης, δεξιά καί ἀριστερά. Στό μέσον τῆς παράστασης εἰκονίζεται ἡ ἀγωνιστική τράπεζα, ὅπου βρίσκεται ὁ ἀγωνιστικός στέφανος καί ἐκατέρωθέν του δύο κλαδιά φοίνικα, τά ἔπαθλα τῶν νικητῶν. Οἱ ἀθλητές ἀποδίδονται μέ τόν χαρακτηριστικό κότσο καί φοροῦν ἀλυσίδες στό λαιμό. Ἀπό τίς τέσσερις ἀλυσίδες, οἱ τρεῖς εἰκονίζονται μέ περίαπτο φυλαχτό. Στίς θερμές τοῦ Gigthis, στό σημερινό Henchir Bou Ghrara τῆς νότιοανατολικῆς Τυνησίας, στό θερμό δωμάτιο, *terpidarium*, ἐντοπίζονται διάχωρα μέ παραστάσεις παλαιστῶν νά βρίσκονται πεσμένοι στό ἔδαφος (3ος αἰῶνας μ.Χ.). Τά ἀνωτέρω ἐκτίθεται στό Ἐθνικό Μουσεῖο Bardo²²⁰. Στίς Μεγάλες Θέρμες Thyna (Θεναί), ἀπό τά δυτικά λουτρά, ψηφιδωτό εἰκονίζει τρεῖς ζῶνες. Ἐντός τῆς κατώτερης καί τῆς μεσαίας ζώνης ἀπεικονίζονται τέσσερις παλαιστές, ἀνά ζεύγη σέ διαφορετικές στιγμές τῆς πάλης. Στήν ἀνώτερη ζώνη ἀποδίδεται ἡ ἀγωνιστική τράπεζα μέ τούς ἀγωνιστικούς στέφανους καί ἕνα κλαδί φοίνικα (3ος αἰῶνας μ.Χ.). Τό συγκεκριμένο ἔργο ἐκτίθεται στό Ἀρχαιολογικό Μουσεῖο Σφάξ²²¹.

Οἱ παραστάσεις δρομέων δέν εἶναι τόσο δημοφιλεῖς ὅσο τά μαχητικά ἀθλήματα πάλης, πυγμαχίας καί παγκρατίου, (εἰκ. 8, 9, 31α, 31β, 31γ). Γυμνοὶ δρομεῖς παρίστανται (εἰκ. 30) στήν Batten Zammour. Συγκεκριμένα, στήν ἀνώτερη ζώνη τοῦ ψηφιδωτοῦ ἀποδίδεται τό ἀγώνισμα τοῦ πεντάθλου –ὁ ἀγῶνας δρόμου. Διακρίνονται τούλαχιστον τρεῖς ἀθλητές –δέν ἀποκλείεται νά ὑπῆρχε καί τέταρτος– ὀπισθεν τοῦ μηχανισμοῦ ἄφησης. Δίπλα παρίσταται ὁ διαιτητής, γιά νά δώσει τό σῆμα ἔναρξης τοῦ ἀγωνίσματος. Στήν συνέχεια τῆς

218. Levi, Antioch mosaics, 257, πίν. LXIe.

219. Alexander – Besrou – Ennaifer, Utique, ἀρ. 246, 2. Khanoussi, Athletic games, 82, εἰκ. 47A, 47B. Molholt, Labyrinth mosaics, 293, ὑποσ. 60.

220. Gauckler – Poinssot – Drappier, et al., Musée Alaoui, 27, no. 300-301, πίν. XIX. Khanoussi, Athletic games, 82, εἰκ. 48, 49.

221. Blanchard-Lemée, M. – Ennaifer, M. – Slim, H. καί Slim, L., Mosaics Tunisia, 190, εἰκ. 135.

σκηνης εικονίζονται οί δύο γυμνοί δρομείς ήδη νά τρέχουν. Έπομένως, παρουσιάζονται δύο διαφορετικά χρονικά συμβάντα έντός μίας σκηνης. Ακόμη, σκηνή άγώνα δρόμου παρουσιάζεται στην άνατολική πλευρά της ζωφόρου από τό ψηφιδωτό του Γυμνάσιου της Ρωμαϊκής Παλαίστρας στην Χαλκίδα, μέ την διαφορά ότι εικονίζονται οί δύο πάσσαλοι— ό μηχανισμός άφησης, όπισθεν του γυμνού δρομέα, ένω στην άλλη παράσταση (είκ. 30) οί πάσσαλοι εΐναι έμπροσθέν των άθλητών.

Περισσότερο δημοφιλής άπεικόνιση άθλήματος από τό πένταθλο εΐναι τό άθλημα της δισκοβολίας, μάλλον εξαιτίας των προγενέστερων προτύπων, όπως τό άγαλμα του δισκοβόλου του Μύρωνα²²². Η μορφή του δισκοβόλου στά ψηφιδωτά εμφανίζεται από την έποχή των Άντωνίνων, συνεχίζει στην έποχή των Σεβήρων καί διαρκεί έως τή βασιλεία του Κομμόδου²²³. Ο δισκοβόλος από τό ψηφιδωτό της Σελεύκειας (Είκ. 38) παρουσιάζεται μετωπικός, φέρει τό δίσκο στό δεξί χέρι καί έχει γείρει τόν κορμό έλαφρώς προς τά πίσω, ένω μέ τό άριστερό χέρι ρυθμίζει την ίσορροπία του σώματός, ώστε νά πραγματοποιήσει την τελική ρίψη. Ο δισκοβόλος από την Batten Zammour (είκ. 31δ), φέρει δίσκο στό δεξί χέρι καί μάλιστα άκουμπά ολόκληρος ό δίσκος στον πήχη²²⁴ του. Τό άριστερό του χέρι εΐναι ύψωμένο καί τό σώμα έχει γείρει προς τά πίσω. Δέν διατηρούνται όμως τά πόδια του. Μέ τό βλέμμα του άτενίζει στην κατεύθυνση της ρίψης.

Έξίσου άγαπητό θέμα άπεικόνισης ήταν ή άπονομή της νίκης του άθλητή. Μάλιστα στην εικόνα 30 εικονίζεται δύο φορές ή βράβευση του άθλητή. Στην δεύτερη ζώνη, όπου ό πρωταγωνιστής γυμνός άθλητής φέρει τό νικητήριο κλάδο φοίνικα καί όπισθεν του εικονίζονται πέντε ένδεδυμένες άντρικές μορφές. Στά άριστερά εΐναι ό σαλπικιστής, δίπλα του ένας άντρας πού στεφανώνει τόν νικητή άθλητή. Η τελευταία μορφή στά δεξιά ίσως νά άφορά τόν άγωνοθέτη.

Στην τέταρτη ζώνη, στό μέσο της παράστασης κυριαρχεί ή άγωνιστική τράπεζα μέ τά χρηματικά έπαθλα καί τά νικητήρια κλαδιά. Έμπροσθεν της τράπεζας εΐναι στοιβαγμένες άγωνιστικές κορώνες

222. Dunbabin, *Athletes*, 711. Gardiner, *Athletic sports*, 322.

223. Levi, *Antioch mosaics*, 107.

224. Gardiner, *Athletic sports*, 323.

καί ἓνα ἀγγεῖο. Ἐκατέρωθεν τῆς τράπεζας βρίσκονται δύο ἐνδεδυμένες στεφανωμένες μορφές. Σύμφωνα μέ τήν Rumscheid στήν τέταρτη ζώνη, ὁ στεφανωμένος ἄνδρας στά δεξιά μέ τό ἐπίσημο ἔνδυμα χαρακτηρίζεται ὡς κήρυκας *praeco*. Οἱ δύο στεφανωμένοι ἄνδρες, ἀριστερά ὁ σαλπικτής καί δεξιά πιθανόν ὁ κήρυκας, εἰκονίζονται ἐκατέρωθεν τῆς ἀγωνιστικῆς τράπεζας, ἔχοντας ἤδη ὀλοκληρώσει τούς ἀγῶνες τούς καί ἔχοντας λάβει πλέον τά ἔπαθλά τους. Ἀκόμη, πιθανή ἡ ἀπεικόνιση τοῦ κήρυκα ἐντοπίζεται στήν δεύτερη ζώνη, συγκεκριμένα στήν σκηνή βράβευσης, καί ἐρμηνεύεται στήν μορφή τοῦ τρίτου ἄνδρα. Δυστυχῶς, δέν διατηρεῖται τό κεφάλι του²²⁵. Ὑπάρχουν οἱ ἀπόψεις ὅτι οἱ μορφές αὐτές ἀφοροῦσαν ἀγωνοθέτες²²⁶. Πάντως μέ βάση τό μήκος τῶν χιτῶνων καί τήν ἀξία τῶν χρηματικῶν ἐπάθλων, πιθανόν νά ἀνήκουν στό πρῶτο μισό τοῦ 4ου αἰῶνα μ.Χ.²²⁷.

Σέ ἀντίθεση μέ τήν εἰκόνα 30, στήν περίπτωση τοῦ ψηφιδωτοῦ ἀπό τήν Χαλκίδα δέν δίνεται ξεκάθαρο ἐπεισόδιο ἀπονομῆς νικητή, παρά μόνο ἡ στιγμή πού διαδραματίζεται τό ἀγώνισμα τῆς πυγμαχίας, ὅπου ὁ ἐνδεδυμένος ἄνδρας δίνει τό νικητήριο κλάδο στόν πυγμάχο. Δέν εἶναι ξεκάθαρο ἂν ὁ ἐνδεδυμένος ἄνδρας λαμβάνει τό ρόλο τοῦ γυμναστή ἢ ἀγωνοθέτη. Βρίσκονται σέ χιαστί δύο κλαδιά φοίνικα· εἰκονίζονται στά δύο ἄκρα τῆς δυτικῆς πλευρᾶς καί τῆς βόρειας πλευρᾶς.

Μετά τήν ἀπονομή τῆς νίκης καί τῶν ἐπάθλων, οἱ ἀθλητές ὀφείλαν νά εὐχαριστήσουν τούς θεούς. Στήν λεπτομέρεια τῆς δεύτερης ζώνης (εἰκ. 30), ὅπου ὁ ἀθλητής βρίσκεται σέ στάση προσκυνήματος μέ τό δεξιό χέρι νά ἀκουμπᾷ τό χρηματικό ἔπαθλο καί ἀπό τό ἀριστερό χέρι νά κρέμεται τό ἀγγεῖο, τό βλέμμα του εἶναι στραμμένο πρὸς συγκεκριμένη κατεύθυνση. Πιθανότατα στό σημεῖο πού ἔχει καταστραφεῖ τό ψηφιδωτό νά ὑπῆρχε ἡ εἰκόνα κάποιας θεότητας, τήν ὁποία θά προσκυνοῦσε ὁ ἀθλητής. Ἡ θεότητα μπορεῖ νά ἀφορᾷ τόν Ἡρακλῆ, τόν Ἑρμῆ ἢ κάποια ἄλλη θεότητα πού θά σχετιζόταν μέ τοπική λατρεία, ὅπως στήν πόλη Zaghuan ὁ θεός Ἄρης²²⁸.

225. Rumscheid, Kranz und Krone, 69-73.

226. Khanoussi, Gymnasium, 550, 552. Fantar – Veyne, Tunisie, 174-175. Khanoussi, Athletic games, 90.

227. Khanoussi, Gymnasium, 559-560. Dunbabin, Athletes, 86.

228. Khanoussi, Gymnasium, 556.

Ύστερα από τήν δέηση καί τίς εὐχαριστίες πρὸς τοὺς θεοὺς, οἱ νικητές ἀθλητέςμποροῦσαν νά ἐκφράσουν τήν χαρά τῆς νίκης πρὸς τό κοινό παρελαύνοντας μπροστά τους. Ἀνάλογη σκηνή στήν εἰκόνα 31 ὑποδεικνύεται στήν τέταρτη ζώνη μέ τοὺς τρεῖς νικητές νά τρέχουν μέ τά ἔπαθλά τους χαρούμενοι, χαιρετῶντας τό κοινό, ὅπως καί στήν δεύτερη ζώνη, οἱ δύο ἀθλητές ἀποχωροῦν μέ τά ἔπαθλα τους²²⁹. Ἡ λαμπαδηδρομία στήν τελευταία ζώνη, (εἰκ. 30) ἐκφράζει ἐπίσης τήν λήξη τῶν ἀγώνων²³⁰.

Τό τρίτο τέταρτο τοῦ 4ου αἰῶνα μ.Χ. οἱ ἀγῶνες ἀρχίζουν νά φθίνουν. Μάλιστα, τό Ἄργος καί ἡ Ἐφεσος ἀντιμετωπίζουν οἰκονομικά προβλήματα. Τά Ἄκτια στήν Νικόπολη, οἱ διαγωνισμοί στήν Κωνσταντινούπολη καί οἱ ἀθλητικοί ἀγῶνες στήν Καρχηδόνα προσωρινά ἐγκαταλείπονται στά μέσα τοῦ 4ου αἰῶνα, πιθανόν γιά οἰκονομικούς λόγους. Περισσότερο, οἱ ἀγῶνες στή Ὀλυμπία, στήν Ἐφεσο καί στόν Ἰσθμό παύουν μεταξύ τοῦ 410 μ.Χ. μέ 435 μ.Χ.. Στά μέσα τοῦ 5ου αἰῶνα μ.Χ., συγκεκριμένα ἀθλήματα τῶν ἀγώνων παύουν νά ὑπάρχουν. Μόνο οἱ Ὀλυμπιακοί ἀγῶνες τῆς Ἀντιόχειας εἶναι γνωστό ὅτι ἐπιβιώνουν μέχρι τόν 6ο αἰῶνα μ.Χ.²³¹.

Τό τέλος τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων στήν Ἀντιόχεια δέν πραγματοποιήθηκε τό 393 μ.Χ., παρά τή θέσπιση τοῦ ἀντιπαγανιστικοῦ συντάγματος τοῦ Θεοδοσίου Α', διότι οἱ ἀγῶνες παρεῖχαν ὀφέλη στήν περιοχή²³². Ὁ Μαλάλας ἀναφέρει ὡς τήν τελευταία ἡμερομηνία τέλεσης τῶν ἀγώνων τό 520 μ.Χ.²³³. Τελικά, οἱ Ὀλυμπιακοί ἀγῶνες καταργοῦνται ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ²³⁴.

Στήν αὐτοκρατορική περίοδο ἔπαψαν οἱ ἐπικρίσεις γιά τήν συμμετοχή τῆς γυμνότητας στοὺς ἀγῶνες, ἰδιαίτερα στήν Δύση, ἐνῶ στήν Ἀνατολή ἀντιλαμβάνονταν τό γυμνό σῶμα στόν ἀθλητισμό ὡς φυσιολογικό στοιχεῖο. Τόν 4ο αἰῶνα μ.Χ. στήν Ἀντιόχεια, ὅπως καί στίς ἄλλες πόλεις τῆς Ὑστερης Ἀρχαιότητος, τό γυμνό σῶμα ἦταν κομμάτι τῆς καθημερινότητος. Ἄλλωστε ἦταν ἀποδεκτό τό γυμνό σῶμα στά δημόσια λουτρά καί ὁ διάχυτος ἐρωτισμός στά δη-

229. Khanoussi, Athletic games, 91.

230. Remijsen, End of Athletics, 161.

231. Remijsen, ὁ.π., 166-167.

232. Weiler, Olympischen Spiele, 66-67.

233. Brown, Body, 315-316. Μαλάλας, Χρονογραφία, 17.13.

234. Remijsen, End of Athletics, 104.

μόσια θεατρικά δρώμενα. Περισσότερο, τὰ ἀνώτερα κοινωνικά στρώματα δέν ἔνιωθαν τήν αἰσχύνη τοῦ γυμνοῦ σώματος ἀπέναντι στούς ὑπηρέτες τους· δέν ἴσχυε βεβαίως τό ἀντίστροφο²³⁵. Γενικότερα τό γυμνό σῶμα στούς ἀγῶνες ἦταν σέ κοινή θέαση τῶν ἀντρῶν, διότι δέν ἐπιτρέπονταν ἡ θέασή τους ἀπό τίς γυναῖκες. Βέβαια, στήν Ἀντιόχεια τόν 3ο αἰῶνα μ.Χ., ὁ Μαλάλας ἀναφέρει τήν συμμετοχή τῶν γυναικῶν τόσο στούς γυμνικούς ἀγῶνες, μέ ἕνα εἶδος παντελονιοῦ, ὅσο καί στούς μουσικούς ἀγῶνες. Τονίζει μάλιστα, τήν δυναμική τῶν γυναικῶν στό ἄθλημα τῆς πάλης²³⁶. Ἡ Remijsen ὑποστηρίζει ὅτι ἡ συμμετοχή τῶν γυναικῶν δέν θά ἐντάσσονταν στούς Ὀλυμπιακούς ἀγῶνες τῆς Ἀντιόχειας, ἀλλά σέ διαφορετικό διαγωνισμό, ὅπως τὰ Ἡραῖα τῆς Ὀλυμπίας. Καθώς δέν ὑπάρχει ἄλλη ἔμπρακτη πηγή νά τεκμηριώνει τήν συμμετοχή τῶν γυναικῶν στούς ἀθλητικούς ἀγῶνες²³⁷, μοναδικό τεκμήριο γυναικείας συμμετοχῆς σέ ἀγώνισμα ἐντοπίστηκε σέ ἔπαυλη στήν Σικελία τῆς Ἰταλίας, στήν Piazza Armerina. Πρόκειται γιά ἕνα ψηφιδωτό μέ παραστάσεις γυναικῶν σέ διάφορες ἀθλητικές δραστηριότητες, ἐνδεδυμένες μέ ροῦχο πού μοιάζει νά εἶναι κατάλληλο γιά κολύμβηση, 4ος αἰῶνας μ.Χ.²³⁸. Κατά τήν παρακμή τῶν ἀθλητικῶν ἀγῶνων τόν 5ο αἰῶνα μ.Χ., ἡ πρακτική ἄθλησης χωρίς ροῦχα εἶχε χάσει τήν δημοτικότητά της, ἀργότερα θεωροῦνταν πλέον ἄσεμνη πράξη²³⁹.

2.8. Τό Κοσμολογικό περιεχόμενο

Ὁ συμβολισμός τοῦ Ὁκεανοῦ καί τῆς Γῆς ἀποτελοῦν τὰ στοιχεῖα τοῦ Σύμπαντος μαζί μέ τόν Παράδεισο. Ἡ χρήση τῶν κοσμολογικῶν θεμάτων, ἐντός τῶν ναῶν συνέβαλε στήν διάδοση τῆς νέας θρησκείας, δηλαδή τοῦ Χριστιανισμοῦ. Παράλληλα, ἐπέδρασε στήν ἀν-

235. Brown, Body, 315-316.

236. Μαλάλας, Χρονογραφία, 12.10. Στό κείμενο, τό εἶδος αὐτοῦ τοῦ παντελονιοῦ, ἂν μπορούμε νά τό κατονομάσουμε παντελόνι, ἐπισημαίνεται ὡς βομβωναρίων. Στή μετάφραση τῶν Jeffreys – Jeffreys – Scott, Chronicle, 153 ἐπισημαίνεται ὡς leggings.

237. Remijsen, End of Athletics, 103.

238. Caradindini – Ricci – De Vos, Piazza Armerina, 59. Dunbabin, Greek and Roman, 133, ὑποσ. 10.

239. Remijsen, End of Athletics, 275-277.

τικατάσταση τῆς παλαιᾶς θρησκείας²⁴⁰. Τό ψηφιδωτό στήν εἰκόνα 13α ἐντάσσεται στήν θεματολογία τῶν κοσμογραφικῶν θεμάτων, πού γνώρισαν ιδιαίτερη ἀνθήση καί διάδοση, κατά τήν ἐποχή τοῦ Ἰουστινιανοῦ στό Ἀνατολικό κράτος²⁴¹.

Ἡ θεματική τοῦ ψηφιδωτοῦ τῆς εἰκ.13α εἶναι ἐπηρεασμένη ἀπό τήν *Χριστιανική Τοπογραφία* τοῦ Κοσμᾶ Ἰνδικοπλεύστη, ὁ ὁποῖος ἐνσωματώνει τήν γεωγραφία ἀπό τά κείμενα τοῦ Στράβωνα, σέ συνδυασμό μέ τά στοιχεῖα τῆς Βίβλου. Περισσότερο ὅμως, βάλλεται ἀπό τό θεολογικό περιεχόμενο, παρά τό γεωγραφικό. Κατά τόν Κοσμᾶ Ἰνδικοπλεύστη, στὸν χάρτη²⁴² κυριαρχεῖ ἡ γῆ σέ σχῆμα ὀρθογωνίου, τήν ὁποία περικλείει μία εὐρεία λωρίδα ὠκεανοῦ. Ἀπό τόν ὠκεανό ἀνοίγουν τέσσερις μεγάλοι κόλποι μέ κατεύθυνση πρὸς τή γῆ. Οἱ μεγάλοι κόλποι ταυτίζονται ὡς ὁ Ρωμαϊκός Κόλπος-ἡ Μεσόγειος θάλασσα, ὁ Ἀραβικός κόλπος-ἡ Ἐρυθρά Θάλασσα, ὁ Περσικός Κόλπος καί ἡ Κασπία θάλασσα. Γύρω τοῦ ὀρθογωνίου διαχώρου, εἶναι ὁ Ἐπίγειος Παράδεισος μέ ὀχτῶ δέντρα πού φέρουν καρπούς. Ὁ Ἐπίγειος Παράδεισος δέν κατοικεῖται πλέον ἀπό τήν ἀνθρώπινη παρουσία. Ἀκόμη, ρέουν οἱ τέσσερις ποταμοί μέσα ἀπό τόν ὠκεανό καί καταλήγουν στήν γῆ. Οἱ ποταμοί Εὐφράτης, Τίγρης καί Γάγγης (Φισών) ἐκβάλλουν στὸν Περσικό κόλπο, ἐκτός τοῦ Γέωντος ἢ Νεῖλου πού ἐκβάλλει στὸν Ρωμαϊκό κόλπο. Ἡ ἐκβολή τῶν ποταμῶν στήν γῆ μέσω τοῦ Παραδείσου φέρνει εὐλογία στοὺς ἀνθρώπους. Οἱ ποταμοί λαμβάνουν τήν γνωστή ιδιότητα τῶν τεσσάρων γνωστῶν ποταμῶν, Τίγρης, Εὐφράτης, Γάγγης καί Νεῖλος²⁴³. Ἡ θεοκρατική προπαγάνδα αὐτοῦ τοῦ χάρτη ἀποσκοποῦσε στήν ἀπώλεια τῆς ιδέας ὅτι ἡ γῆ εἶναι σφαιρική²⁴⁴. Σύμφωνα μέ τόν Maguire, οἱ ψηφοθέτες τῶν πρώιμων βυζαντινῶν χρόνων προτιμοῦσαν τά εἰκονιστικά μοτίβα, ὅπως φυτά, ζῶα καί ὁργανισμούς τῆς θάλασσας γιὰ νά δηλώσουν τήν Γῆ καί ἀντίστοιχα τόν Ὠκεανό. Ψηφοθετοῦσαν κυρίως προσωποποιήσεις ποταμῶν, μηνῶν, ἐποχῶν, παρά

240. Ἀσημακοπούλου-Ἀτζακά, Ἔξι καί ἓνα κείμενα, 94.

241. Kitzinger, Nikopolis, 83, 92. Ἀσημακοπούλου-Ἀτζακά, Ἔξι καί ἓνα κείμενα, 94.

242. Σχέδιο τέτοιου χάρτη σώζεται σέ χειρόγραφο τοῦ 19ου αἰῶνα στό Βατικανό (Ms. Gr. 699, fol. 40v).

243. Maguire, *Earth and Ocean*, 21-24.

244. Ἰνδικοπλεύστης, *Τοπογραφία*, 27.

τῆς γῆς καί τῆς θάλασσας²⁴⁵. Βέβαια, στό νότιο κλίτος τῆς Βασιλικῆς τῶν Δολιανῶν ἴστανται δύο ἡμίγυμνες ἀνακεκλιμένες μορφές ὡς προσωποποίηση τῆς Θάλασσας. Μάλιστα, ἡ μία ἀνακεκλιμένη μορφή ταυτίζεται ἀπό τήν ἐπιγραφή ΘΑΛΑ[ΣΣ]Α²⁴⁶. Ὅσον ἀφορᾷ τήν προσωποποίηση τῆς Γῆς δέν ἔχω ἐντοπίσει στόν ἐλλαδικό χῶρο ψηφιδωτό πού νά ταυτίζεται μέ τήν Γῆ, ὅπως ἐντοπίζουμε παραστάσεις τῆς Γῆς κατὰ τήν Ὑστερη Ἀρχαιότητα, στήν Ἀρχαία ἐπαρχία Ἀραβίας· μέ τήν ἐπισφάλεια τῆς γνώμης μου, μάλλον δέν ἔχουν ἀκόμη ἐντοπιστεῖ καί ἀνασκαφεῖ στόν Ἑλλαδικό χῶρο.

Συνεπῶς, τό ψηφιδωτό τοῦ νότιου πετεργίου συμπεριλαμβάνει τίς θεολογικές ἀξίες τοῦ συγκεκριμένου χάρτη τοῦ κόσμου. Ἡ θαλάσσια ζώνη, μέ πλούσια τά θαλασσινά εἶδη καί τούς τέσσερις ψαράδες ἀναπαριστᾷ τόν Ὠκεανό. Μέ τή σειρά του ὁ Ὠκεανός περιβάλλει τή Γῆ, δηλαδή τήν εὐρεία ζώνη μέ τούς κυνηγούς πού ἐναλλάσσονται μέ τά ζῶα.

2.9. Τό κυνήγι

Οἱ γυμνές μορφές κυνηγῶν δέν εἶναι ἕνα σπάνιο θέμα, ἀλλά ἀρκετά ἰδιαίτερο καί ἀναπτυγμένο τῆς προηγούμενης περιόδου. Μάλιστα, στόν Ἑλλαδικό χῶρο τό ἀναπαρίσταναν ἀπό τήν κλασική περίοδο· στήν ἑλληνιστική περίοδο πλέον εἶχε γίνει διαδεδομένο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα εἶναι τό ψηφιδωτό δάπεδο στήν Οἰκία Ἀρπαγῆ τῆς Ἑλένης, στήν Πέλλα τῆς Μακεδονίας, πού κοσμεῖ τόν Ἀνδρῶνα, μέ παράσταση κυνηγιοῦ τοῦ ἐλαφιοῦ. Ἀνάγεται στό τελευταῖο τέταρτο τοῦ 4ου αἰῶνα π.Χ.²⁴⁷. Στήν Ἑλληνιστική παράδοση, ὁ κυνηγός συνδεόταν μέ τήν εἰκόνα τοῦ θριαμβευτή πρίγκιπα, νά ἱππεύει τό ἄλογό του καί νά κείτεται τό θήραμά του νεκρό στά πόδια του. Θά μπορούσε νά συμβολίζει τό κυνήγι τοῦ ἀνδρός μέ τά ἄγρια θηρία²⁴⁸. μία ἀλληγορία ὅπου ὁ ἄνθρωπος ἔρχεται ἀντιμέτωπος μέ τά πάθη του. Τό κυνήγι ἀφοροῦσε μία δαπανηρή δραστηριότητα, ταυτόχρονα ὅμως ἀποδείκνυε τήν ρώμη, τήν ἀρετή καί

245. Maguire, ὁ.π., 21.

246. Καραμπερίδη, Βασιλική, 672, εἰκ. 14, εἰκ. 15.

247. Ἀσημακοπούλου-Ατζακά, Ὑξι καί ἕνα κείμενα, εἰκ. 9 α-γ. Antiken Kieselmosaiken, ἀρ. 103, 107-108, πίν. 29.

248. Merrony, Reconciliation, 475. Levi, Antioch mosaics, I 340-345.

τό θάρρος. Παράλληλα, αποτελούσε μέσο διασκέδασης καί ἐκγύμνασης, ἐνῶ δὲν ἔπαυε νά ἀφορᾷ καί τήν ζωτική ἀνάγκη τῆς κατανάλωσης τοῦ κρέατος²⁴⁹.

Ὁ Merrony συμπεραίνει ὅτι ἡ ἀπεικόνιση σκηνῶν τοῦ κυνηγιοῦ δίνει ἔμφαση στήν προστασία ἀπό τίς ἐξωτερικές δυνάμεις καί στόν ἔλεγχο τῶν παθῶν, ἄρα τόν θρίαμβο τοῦ καλοῦ ἐναντίον τοῦ κακοῦ. Συνάμα, τά θέματα τοῦ κυνηγιοῦ παρουσιάζουν τήν ὑπεροχή τοῦ ἀνθρώπου ἐναντι τῶν ζώων. Τά θέματα αὐτά ἐπίσης μποροῦν νά ἐρμηνευτοῦν μέ βάση τό ἐδάφιο τοῦ Ἡσαΐα 2: 6-8. Ὅσον ἀφορᾷ τήν ἀπόδοση τέτοιων θεμάτων ἐντός μεταλλίων κλιματίδος εἰκόνα 13γ, ἀποσκοποῦσαν στήν μετάβαση ἀπό τό παγανιστικό περιεχόμενο στήν Χριστιανική σφαῖρα. Ἡ εἰκονογράφηση τῆς ἀμπέλου καί τῆς κληματίδας ἦταν γενικότερα συνδεδεμένη μέ τίς διονυσιακές σκηνές. Οἱ σκηνές κυνηγιοῦ προέρχονται ἀπό τήν ρωμαϊκή παράδοση· ἡ ἀπεικόνισή τους σέ ἐκκλησιαστικά κτίρια προσδίδει τό κῦρος καί τήν ἀρετή τοῦ κλήρου. Ἡ κυνηγητική δραστηριότητα θά ἦταν ἀσχολία μίας ἀνώτερης τάξης, ὅπως καί τῶν ἀνθρώπων τοῦ κλήρου. Ἐπομένως, οἱ σκηνές αὐτές στά ψηφιδωτά δάπεδα ἐντός τῶν ναῶν ἐξυψώνουν καί τίς δραστηριότητες τοῦ κλήρου²⁵⁰.

Στήν Βόρεια Ἀφρική, αποτελοῦσε ἀγαπημένο καί διαδεδομένο θέμα τό κυνήγι στήν τέχνη ἀπό τόν 3ο αἰῶνα,²⁵¹ λόγω τῆς ἐνασχόλησης τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων μέ αὐτό. Μέσω τῆς ρωμαϊκῆς ἐπιρροῆς συνεχίζει ξανά στόν ἐλλαδικό χῶρο ὡς «ἀντιδάνειο», καθώς λαμβάνει νέο συμβολισμό καί τεχνοτροπία²⁵².

Οἱ σκηνές κυνηγιοῦ αποτελοῦσαν ἀγαπητό θέμα κεντρικῆς ψηφιδωτῆς διακόσμησης· χρησιμοποιοῦνταν καί στήν ζώνη τοῦ ψηφιδωτοῦ. Ὅσον ἀφορᾷ τήν χρήση σκηνῶν κυνηγιοῦ ἐντός μεταλλίου κληματίδας, ἦταν ἐπίσης εὐρύ θέμα κατά τόν 6ο αἰῶνα μ.Χ. καί στίς ἀρχές τοῦ 7ου αἰῶνα μ.Χ. Ἀντίστοιχα, ψηφιδωτά μέ τήν ἀναπαράσταση σκηνῶν κυνηγιοῦ γύρω ἀπό μία ἢ περισσότερες κεντρικές φιγούρες συναντᾶμε στήν περιοχή τῆς Ἀντιόχειας²⁵³. Συνηθίζονταν

249. Fox, *Ancient Hunting*, 121-136.

250. Merrony, *Reconciliation*, 474-475, 480-481

251. Dunbabin, *North Africa*, 46-47.

252. Κοκκίνη, *Καθημερινός βίος*, 20.

253. Ἀντίστοιχη θεματολογία ἐντοπίζεται στό ψηφιδωτό τῆς Μεγαλοψυχίας, Υἱοῦ τῆς Ἀντιόχειας, γ' τέταρτο τοῦ 5ου αἰῶνα μ.Χ. Στό κέντρο τῆς παράστασης εἰκονίζεται ἐντός μεταλλίου ἡ προσωποποίηση τῆς Μεγαλοψυχίας· τήν ὁποία

οἱ σκηνές κυνηγιοῦ νά εἰκονίζονται ἐντός μεταλλίων κληματίδας ἢ ἐλίκων ἄκανθας, εἴτε ἐν εἶδει κεντρικῆς παράστασης εἴτε ἐν εἶδει ζώνης πού πλαισιώνει τήν κεντρική παράσταση τοῦ ψηφιδωτοῦ. Γενικῶς, οἱ παραστάσεις τῶν κυνηγιῶν καί τῶν θηριομαχιῶν συνήθιζαν νά πρωταγωνιστοῦν στό κεντρικό ψηφιδωτό, διότι ἦταν μία δημοφιλῆς θεματική πού κοσμοῦσε τά ψηφιδωτά δάπεδα. Ἀντανακλοῦσαν ὅπως ἀναφέρθηκε παραπάνω τίς δραστηριότητες καί τίς συνήθειες τοῦ ιδιοκτήτη τοῦ οἴκου, ὅπως καί τό κύρος μαζί μέ τόν πλοῦτο του²⁵⁴. Πιθανόν τά σχέδια τῶν κυνηγιῶν ἐντός κληματίδας νά κυκλοφοροῦσαν σέ βιβλία σχεδίων τῶν ψηφιδωτῶν καί νά ἦταν μία δεδομένη προτίμηση τῶν κτητόρων ἢ τῶν ιδιοκτητῶν. Πέρα ἀπό τούς συμβολισμούς στήν ἀπόδοση τοῦ κυνηγιοῦ στά ψηφιδωτά δάπεδα, συνίσταται ἐπίσης ἡ ἀπόδοση τῆς καθημερινότητας τῶν ἀνθρώπων. Οἱ ἄνθρωποι συντηροῦνταν κυρίως ἀπό τίς ἀγροτικές πρακτικές. Πολλές φορές ἡ σοδειά τους ἀπειλοῦνταν ἀπό διάφορα ἄγρια ζῶα, ὁπότε ὀφείλαν νά τήν προστατέψουν. Οἱ ψηφοθέτες ἐπομένως, πιθανόν ἐμπνέονταν ἀπό τίς σκηνές τῆς καθημερινότητας²⁵⁵.

Κατά τόν Levi τό θεματολόγιο τοῦ κυνηγιοῦ προέρχεται ἀπό τά μυθολογικά θέματα²⁵⁶, ὅπου μετέπειτα χάνουν τήν παραδοσιακή καί μυθολογική ἀξία τους καί ἀποκτοῦν συμβολικό περιεχόμενο²⁵⁷. Ὁ μῦθος τοῦ κυνηγιοῦ τοῦ Καλυδώνιου Κάπρου ἐνέπνευσε τίς ψηφιδωτές παραστάσεις.²⁵⁸

Στήν εἰκόνα 13γ εἰκονίζεται ἡ ζώνη γυμνῶν κυνηγιῶν ἐντός με-

πλαισιώνουν ἐντός ἐλεύθερου βάθους, σκηνές κυνηγιοῦ μέ τή συμμετοχή ἐπώνυμων κυνηγιῶν. Levi, Antioch mosaics, 326-345, πίν. LXXVIb-LXXX. Kitzinger, Nikopolis, 113. Τό ψηφιδωτό τῆς οἰκίας τῆς Κτίσης, στήν Ἀντιόχεια, πρῶτο τέταρτο τοῦ 6ου αἰῶνα μ.Χ. Levi, Antioch mosaics, 357-358, πίν. LXXVa-b, CXXXVIIc, CIXXIVb.

254. Dunbabin, North Africa, 35-36.

255. Hachlili, Mosaic pavements, 177-178.

256. Levi, Antioch mosaics, I 237-244.

257. Merrony, Reconciliation, 452.

258. Χαρακτηριστικά παραδείγματα τοῦ μύθου τοῦ κυνηγιοῦ Καλυδώνιου κάπρου μέ τήν Ἀταλάντη καί τόν Μελέαγρο: Στήν Πάτρα, ἐντός ρωμαϊκῆς οἰκίας, ψηφιδωτή παράσταση μέ θέμα τό κυνήγι τοῦ Καλυδώνιου Κάπρου (3ος αἰῶνας μ.Χ.) Σωτηρίου, ΑΔ 48, 1993, Β1, σελ. 111-113, πίν. 41γ. Ψηφιδωτό ἀπό τήν Ἑπαύλη Κωνσταντίνου (Constantinian Villa), στήν Ἀντιόχεια (4ος αἰῶνας μ.Χ.). Levi, Antioch mosaics, πίν. Xia.

ταλλίων ἀμπέλου στήν Βασιλική Α ἢ Βασιλική Δουμετίου, στήν Νικόπολη. Οἱ ὀχτῶ κυνηγοί ἐπιτίθονται ἐναντίον τῶν ζώων, κατά μέτωπο: οἱ ἐπτὰ μέ μακριά δόρατα καί ὁ ὄγδοος μέ σπαθί. Συνολικά ἐφτά ἄνδρες εἰκονίζονται γυμνοί ἐκ τῶν ὁποίων ὁ ἕνας φέρει γενειάδα, – ἡλικιακός δείκτης ὠριμότητας. Τά ψηφιδωτά δάπεδα μέ σκηνές κυνηγιοῦ συνηθίζουν νά κοσμοῦν παραστάσεις ἐκκλησιαστικῶν ψηφιδωτῶν δαπέδων, ὅπως στήν περίπτωση τῆς νότιας πτέρυγας (παστοφόριο) (εἰκ.13α), ὅπου ἔχουμε γυμνή παράσταση κυνηγῶν (εἰκ. 13γ). Δέν λαμβάνει πρωταγωνιστικό ρόλο τό κυνήγι πλέον, ὅπως στίς ἐπαύλεις τῆς Ἀντιόχειας, ἀλλά συνοδεύει τήν παράσταση τοῦ δαπέδου.

Ὁ Kitzinger πιστεύει πῶς ὁ ψηφοθέτης ἢ οἱ ψηφοθέτες εἶχαν ἔτοιμα σχέδια τά ὁποῖα μιμήθηκαν, διότι συνηθίζονταν νά ἀναπαρίστανται τά ζῶα μέ τό πρόσθιο μισό ὅταν εἰκονίζονταν μέσα σέ μετάλλιο ἄκανθας. Ἀντίθετα, στήν νότια πτέρυγα ἀποδίδονται μέ τό ἥμισυ τοῦ σώματός ἐντός κληματίδας καί ὄχι ἄκανθας. Εἰδάλλως, θά ἔπρεπε νά ἀποδοθοῦν μέ ἀκέραιο σῶμα ἐντός κληματίδας. Παράλληλα ἡ κληματίδα τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου στήν νότια πτέρυγα (εἰκ. 13γ) παρουσιάζει ἔλλειψη ἀρτιότητας. Εἰδικότερα, οἱ κύκλοι τῆς κληματίδας εἶναι ἀρκετά λεπτοί καί γραμμικοί μέ μεγάλη διάμετρο. Ἐπίσης, οἱ κύκλοι κοσμοῦνται μέ τυχαίους μίσχους φύλλων τῆς ἀμπέλου. Μᾶλλον τό πρωτότυπο σχέδιο ἀφοροῦσε ζῶα ἐντός κύκλων ἄκανθας²⁵⁹. Περισσότερο, παρατηρῶντας τό ψηφιδωτό δάπεδο δίνεται ἡ ἐντύπωση πῶς ὁ ἀγριόχοιρος, ἡ ἀρκούδα καί ὁ λύκος ἀποτυπώθηκαν ἀπό τό ἴδιο σχέδιο. Τό ψηφιδωτό τῆς Νικόπολης δέν ἦταν μία μίμηση τῆς παράδοσης, ἀλλά φαίνεται νά ἔγινε ἡ σύνθεση *ad hoc*²⁶⁰.

Ψηφιδωτά μέ θέμα τό κυνήγι, λαμβάνοντας κοσμολογική σημασία καί περιεχόμενο ἐντοπίζονται σέ ἄλλα ἐκκλησιαστικά οἰκοδομήματα τῆς ἴδιας περιόδου μέ τήν Βασιλική Α ἢ Βασιλική τοῦ Δουμετίου, τά ὁποῖα συνηθίζονταν στίς κεντρικές καί βόρειες ἐπαρχίες τοῦ Ἀνατολικοῦ Ἰλλυρικοῦ. Κοινό θέμα μέ τό ψηφιδωτό τῆς νότιας πτέρυγας τῆς Βασιλικῆς Α' κοσμεῖ τό βόρειο κλίτος στήν Βασιλική τῶν Δολιανῶν, πιθανόν κατά τά μέσα 6ου αἰῶνα μ.Χ. Νεαρός ὄρθιος ἄνδρας βρίσκεται πάνω σέ βράχο, νά ἀντιμετωπίζει μέ μακριά λόγ-

259. Kitzinger, Nikopolis, 110. Δάκαρη, Βασιλική Α, 798.

260. Kitzinger, Nikopolis, 112-113.

χη ἓνα λιοντάρι σέ βάθος πράσινων καλαμιῶν. Στό ὕψος τῶν ποδιῶν του, ἀπεικονίζεται ὁ πάνθηρας²⁶¹. Σκηνές κυνηγιῶ ἐντοπίζονται στό κεντρικό κλίτος στήν νότια ἐκκλησία στό Caričin Grad, ὅπου ἓνας ἄντρας λογχίζει ἄγριο ζῶο²⁶². Ἀντίστοιχα, ποιμενικές σκηνές μέ κυνηγούς καί θηράματα ἀναπαρίστανται στό ψηφιδωτό τοῦ Μεγάλου Παλατιοῦ τῆς Κωνσταντινούπολης²⁶³.

Στό ψηφιδωτό τοῦ Ὁρφέα, τό ὁποῖο κοσμοῦσε μικρό ταφικό παρεκκλήσι στήν ἀρχαία νεκρόπολη τῆς Ἱερουσαλήμ, παρατηροῦμε στό κατώτερο τμήμα τοῦ ψηφιδωτοῦ τήν ζώνη πού ἀναπαριστᾷ συμπλεκόμενο κύκλο μέ ἐναλλάξ συμπλεκόμενο τετράγωνο. Τό τετράγωνο περιέχει δύο γυμνές ἀντρικές μορφές ὡς κυνηγούς, μέ ἀνεμίζοντα μανδύα καί ἐνδομίδες στά πόδια τους, νά ἐπιτίθενται μέ δόρατα σέ δύο αἰλουροειδή, ἓναν πάνθηρα κι ἓναν λέοντα²⁶⁴.

Πληθώρα παραστάσεων κυνηγιῶ τῶν ἄγριων ζώων μέσα σέ μετάλλια κληματίδας ἢ ἄκανθας ἐντός τῶν ναῶν καί ἐκκλησιαστικῶν συγκροτημάτων συναντοῦμε στήν Ἰορδανία, στήν ἐκκλησία τοῦ Διακόνου Θωμᾶ στό ὄρος Νεβώ (*Uyun Musa*). Στήν παράσταση ὁ κυνηγός φέρει τήν ἐπιγραφή CTEΦΑΝΟC καί λογχίζει τόν λέοντα. Τά δύο πρόσωπα εἰκονίζονται μέσα σέ ἑλικες κληματίδας²⁶⁵. Στό μνημεῖο τοῦ Μωυσῆ τοῦ ὄρους Νεβώ, στό παλιό διακονικό βαπτιστήριο, ὁ κυνηγός ἐπιτίθεται σέ λέοντα καί ἀνάμεσά τους παρεμβάλλεται ἓνα δέντρο²⁶⁶. Στήν ἐκκλησία τοῦ Μάρτυρος Θεόδωρου ὑπάρχει παράσταση μέ τόν κυνηγό μέσα σέ κυκλικό μοτίβο ἄκανθας νά λογχίζει τόν λέοντα²⁶⁷. Ἀκόμη, ἐντός ἄκανθας μορφή κυνηγοῦ συναντᾶται στόν ναό Burnt Palace τῆς Μήδαβα, (Madaba), ὅπου ὁ κυνηγός λογχίζει μία ἀρκούδα²⁶⁸.

Οἱ Saller καί Bagatti προτείνουν ὅτι οἱ σκηνές κυνηγιῶ, ὅπως

261. Καραμπερίδη, Βασιλική, 671, 675.

262. Βλ. Cvetkovič-Tomašević, G. *Les mosaïques paléobyzantines de pavement, Dardania-Macédoine-Le nouvel Èpire*, Beograd 1978, 14-16, εἰκ. 6.

263. Dunbabin, *Greek and Roman*, 232-235, ὑποσ. 31. Καραμπερίδη, Βασιλική, 677, ὑποσ. 69.

264. Olszewski, *Orpheus*, 658. Ἐκτίθεται πλέον στό ἀρχαιολογικό μουσεῖο τῆς Κωνσταντινούπολης.

265. Piccirillo, *Jordan*, 187, εἰκ. 252, 263, 269.

266. Piccirillo ὁ.π., 146, εἰκ. 166-169.

267. Piccirillo ὁ.π., 78, 171, εἰκ. 37, 49-50, 101.

268. Piccirillo ὁ.π., 78, 37.

καί τῶν προσωποποιήσεων, συγκεντρώνουν τήν ἔννοια ὅτι ὁ Θεός εἶναι ὁ δημιουργός καί διατηρητής τῶν πάντων. Ἐπιπροσθέτως, ἡ ἐπιλογή τῆς κληματίδας στό ψηφιδωτό δάπεδο τῶν ἐκκλησιαστικῶν οἰκοδομημάτων (εἰκ. 13γ) ἐνισχύει τήν συσχέτιση μέ τήν θεϊκή ἀξία, ὥστε νά ὑπενθυμίζει πῶς ὅλες οἱ καθημερινές δραστηριότητες, δηλαδή τό κυνήγι καί οἱ ποιμενικές δραστηριότητες, ἀφοροῦσαν τήν προσφορά τοῦ Θεοῦ. Ἄλλωστε οἱ πιστοί βρίσκονται στήν ὑπηρεσία τοῦ Θεοῦ, ἀπό τόν ὁποῖο λαμβάνουν τά πάντα καί ἐξαρτῶνται. Περισσότερο οἱ κυνηγετικές σκηνές (εἰκ. 13γ) λειτουργοῦν ὡς ὁ συμβολισμός τῆς Γῆς, δηλαδή τήν δημιουργία τοῦ θεοῦ καί τήν προσφορά τροφῆς πρός τόν ἄνθρωπο²⁶⁹.

Ἡ Dunbabin τονίζει πῶς στήν ρωμαϊκή περίοδο τά ψηφιδωτά μέ θέματα κυνηγιοῦ στίς ἐπαύλεις φανέρωναν τίς ἀγαπημένες δραστηριότητες τοῦ ιδιοκτήτη καί συντελοῦσαν στήν ἀνάδειξη τοῦ κύρους τῆς ιδιοκτησίας του²⁷⁰. Ἀνάλογη θά ἦταν ἡ προβολή τοῦ ἐπισκόπου, ἐπεὶδὴ ἀναλάμβανε τήν εὔρεση τῆς χορηγίας γιά τήν ἀνοικοδόμηση τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ συγκροτήματος. Διευθετοῦσε ὁ ἴδιος τήν ἐπιλογή τοῦ συνεργείου τῶν ψηφοθετῶν, τό θεματολόγιο καί τήν τοποθεσία τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου (εἰκ. 13α)²⁷¹. Οἱ ἐπίσκοποι εἴτε ζητοῦσαν συγκεκριμένα μοτίβα ἀπό τοὺς τοπικούς ψηφοθέτες εἴτε ἔφερναν ψηφοθέτες ἀπό ἄλλο μέρος²⁷². Τά ἐκκλησιαστικά ὑψηλά ἱστάμενα πρόσωπα καί οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ἀξιωματοῦχοι, ἐξαιτίας τῆς οἰκονομικῆς εὐχέρειας καί τῆς μόρφωσής τους ἐπηρέαζαν τήν ἐπιλογή τοῦ θέματος τοῦ ψηφιδωτοῦ διακόσμου. Ὡς ἀποτέλεσμα, τόν 4ο αἰῶνα μ.Χ. καί ἔπειτα ἕως τό τέλος τῆς Ὑστερης Ἀρχαιότητος ἡ διακόσμηση τῶν ἐκκλησιαστικῶν κτιρίων ἦταν σχεδόν ἀποκλειστική δραστηριότητα τῶν ἐργαστηρίων τῶν ψηφοθετῶν²⁷³.

Τά θέματα μέ τό ἀνθρωπολογικό θεματολόγιο, καί εἰδικότερα τά θέματα τοῦ κυνηγιοῦ, ἀφοροῦν παλαιότερα εἰκονογραφικά πρότυπα πού συνεχίζουν νά ἀναβιώνουν καί νά διαιωνίζονται²⁷⁴. Οἱ σκηνές κυνηγιοῦ πιθανόν νά χρησιμοποιοῦνται μεταφορικά καί ὄχι

269. Hachlili, Mosaic pavements, 176. Saller – Bagatti βλ. Saller, S. J. – Bagatti, B. *The town of Nebo*. Jerusalem, 1949.

270. Dunbabin, North Africa, 35-36.

271. Ἀτζακᾶ, Ἐπάγγελμα, 106.

272. Kolarik, Patrons, 1263-1264.

273. Ἀτζακᾶ, ὁ.π., 107-108.

274. Καραμπερίδη, Βασιλική, 677.

ἀπαραίτητα ὡς καθημερινές ἀνθρώπινες δραστηριότητες. Γιά παράδειγμα, ὁ σχεδιασμός τοῦ γυμνοῦ σώματος τῶν κυνηγῶν (εἰκ. 13γ) παραπέμπει σέ Ἑρωτιδεῖς ἢ ἴσως νά ἀντανakλoῦν τόν παράδεισο, γι' αὐτό τόν λόγο νά βρίσκονται μέσα σέ κύκλους ἀμπέλου –σύμβολο τῆς ἀθανασίας. Τό πέρασμα ἀπό τήν Ὑστερη Ἀρχαιότητα στόν Χριστιανισμό, ἀναπαριστᾷ τά πάθη καί τό κακό ὡς ἄγριο θηρίο. Ἄλλωστε, οἱ θηριομαχίες πού λάμβαναν μέρος στήν ἀρένα ἦταν ἕνα γνώριμο θέαμα. Οἱ ἀνδρικές μορφές σέ ρόλο κυνηγοῦ παραπέμπουν στούς *venatores*²⁷⁵.

Ὁ Ἑρωτας ὡς κυνηγός ἀποτελεῖ γνώριμο θέμα ἀπό τήν ἐλληνιστική περίοδο²⁷⁶, τό ὁποῖο διακονίζεται καί στήν ρωμαϊκή περίοδο²⁷⁷. Πρόκειται γιά ἕνα διευρυμένο εἰκονογραφικό μοτίβο. Οἱ Ἑρωτιδεῖς ἀποδίδονταν στόν ρόλο τοῦ κυνηγοῦ ἔτοιμοι νά λογχίσουν τό θήραμά τους, χωρίς πλέον ἀπαραίτητα νά ἐγγράφονται μέσα σέ ἄκανθας ἢ κληματίδας κύκλο. Τό μοτίβο τοῦ Ἑρωτιδέα σέ ρόλο κυνηγοῦ βγαίνει ἐκτός μοτίβου, ὅπως συνηθιζόταν νά ἀπεικονίζεται σέ πλαίσιο ἢ ζωφόρο, καί μετακινεῖται πλέον σέ πρῶτο πλαίσιο²⁷⁸.

Στήν εἰκόνα 14 ἀπό τήν Νικόπολη ὁ Ἑρωτιδέας ἔχει λογχίσει ἕνα ἀρσενικό ἐλάφι, τό ὁποῖο κείτεται κατά γῆς. Τό βλέμμα του εἶναι προσηλωμένο πρὸς τό θήραμά του καί χαρακτηρίζεται ἀπό γαλήνη. Ἡ εἰκόνα 14 διακατέχεται ἀπό ρεαλισμό, καθὼς τό πεσμένο πληγωμένο ἐλάφι, μέ τό αἷμα νά ἐξέρχεται ἀπό τόν κορμό του δηλώνεται μέ κόκκινες ψηφίδες. Ἀκόμη, ἡ ἀπόδοση σκίασης στό δεξιὸ πόδι τοῦ Ἑρωτιδέα προσδίδει ἀληθοφάνεια στήν σκηνή. Παράλληλο θέμα μέ τόν Ἑρωτιδέα νά λογχίζει ἐλάφι ἐντοπίστηκε στήν Χαλκίδα καί κοσμοῦσε τρικλίνιο. Σύμφωνα μέ τήν Ἀσημακοπούλου-Ἀτζακᾶ, χρονολογεῖται τόν 2ο αἰῶνα μ.Χ.²⁷⁹. Παρατηρεῖται παρόμοια στάση σώματος ἀνάμεσα στούς δύο Ἑρωτιδεῖς· τό γυμνό σῶμα

275. Kitzinger, Nikopolis, 111, 118.

276. Ἐνδεικτικό ψηφιδωτό ἀπό τήν Ἀλεξάνδρεια 300-250 π.Χ., στή συνοικία Shatby, ἐντοπίστηκε εἰκονιστική παράσταση μέ τρεῖς γυμνοὺς Ἑρωτες νά κυνηγοῦν ἐλάφι. Dunbabin, Greek and Roman, 23-24, εἰκ. 22-24.

277. Κοκκίνη, Καθημερινός βίος, 291, ὑποσ. 1667.

278. Kondoleon, Domestic, 262.

279. Ἀσημακοπούλου-Ἀτζακᾶ, Ρωμαϊκά ψηφιδωτά, 251. Ἡ Ἀνδρειωμένου σύμφωνα μέ τό γεωμετρικὸ διάκοσμο τό χρονολογεῖ ἀρχές 2ου αἰῶνα μ.Χ. Ἀνδρειωμένου, Χαλκίδα, 313. Ἡ Hellenkemper-Salies, Nikopolis, τό τοποθετεῖ χρονικά στό β' μισό τοῦ 2ου αἰῶνα μ.Χ.

εικονίζεται μετωπικά και τὰ πόδια εἶναι σέ διάσταση. Τό δεξί πόδι εἶναι λυγισμένο νά στηρίζει τό σῶμα, ἐνῶ τό ἀριστερό τεντωμένο. Τά φτερά τους εἶναι μέ φορά κατεύθυνσης πρὸς τὰ πάνω. Κοινό εἰκονιστικό μοτίβο ἀποτελεῖ τό πληγωμένο μεγαλόσωμο ἐλάφι, ἀλλὰ διαφέρει ἡ ἀπόδοση τῶν ἐλαφίων ἐντὸς τῆς παράστασης. Ἡ προσπάθεια ἀπόδοσης σκίασης εἶναι κοινή. Ταυτόχρονα καί στίς δύο παραστάσεις ὁ Ἑρωτιδέας ἔχει πληγώσει τό ἐλάφι μέ τὴν μία λόγχη, ἐνῶ ἐτοιμάζεται νά ρίξει ἄλλη μία²⁸⁰. Συγκρίνοντας τὰ δύο δάπεδα, στὸν Ἑρωτιδέα τῆς Χαλκίδας, παρατηρεῖται μία δυσαναλογία στὴν ἀπόδοση προοπτικῆς· ὁ Ἑρωτιδέας τραυματίζει τό ζῶο, τό ὁποῖο ὅμως εἰκονίζεται ὀπισθεν του, ἐνῶ ὁ ἴδιος ἀποδίδεται μετωπικά ἔμπροσθεν τῆς παράστασης. Ἐπίσης, τό ἐλάφι εἶναι δυσανάλογο στό μέγεθός του, σέ σχέση μέ τὸν Ἑρωτιδέα. Ἀντίθετα, ὁ Ἑρωτιδέας φαίνεται μικρός, δίνοντας τὴν ἐντύπωση πὼς δέν χωράει ἐντὸς τοῦ ψηφιδωτοῦ πίνακα. Ἡ Ἀνδρειωμένου χαρακτηρίζει τὴν σκηνή ὡς ἐξπρεσιονιστικὴ σύλληψη²⁸¹. Ἡ εἰκόνα 14 ἀπὸ τὴν Νικόπολη ἀποδίδεται ὀρθότερα ἀπ’ ὅτι τῆς Χαλκίδας, καθὼς ἡ θέση τοῦ Ἑρωτιδέα στὴν παράσταση εἶναι δίπλα στό πληγωμένο ἐλάφι. Δέν ὑπάρχει δυσαναλογία μεταξύ τῶν δύο πρωταγωνιστῶν τῆς παράστασης. Ὁ Ἑρωτιδέας εἶναι μεγαλύτερος σέ μέγεθος ἀπὸ τό πεσμένο ἐλάφι. Τό ψηφιδωτό τῆς εἰκ. 14 ἐντοπίστηκε κάτω ἀπὸ τό σύνθρονο τῆς Βασιλικῆς Ἀλκίσωνος καί εἶναι ἀδημοσίευτο, ὁπότε εἶναι ἀδιευκρίνιστη ἡ χρονολόγησή του.

Στὴν εἰκόνα 10, οἱ Ἑρωτιδεῖς ἐγγράφονται σέ ὀκτάγωνο, λαμβάνοντας τὸν ρόλο τοῦ ἑφιππου ἢ ἀπλοῦ κυνηγοῦ. Ὡς κυνηγὸς ἑφιππος σέ ἄλλο καὶ κυνηγὸς πεζὸς πού φέρει λόγχη πλαισιώνει τό κεντρικὸ πίνακα τῶν Τριῶν Χαρίτων (εἰκ. 11). Ἀνάλογο θέμα, μέ γυμνοὺς Ἑρωτιδεῖς νά κυνηγοῦν ἄγρια ζῶα, ἀναπαρίσταται στὴν ζωοφόρο τοῦ ψηφιδωτοῦ πού βρέθηκε στό δωμάτιο 2 τοῦ *House of the Mysteries of Isis*, στὴν Ἀντιόχεια²⁸².

280. Ἀνδρειωμένου, Χαλκίδα, 310-313.

281. Ἀνδρειωμένου, ὁ.π., 310.

282. Levi, *Antioch mosaics*, 164-165, πίν. 33b.

2.10. Ἡ Ἀλιεία

Οἱ σκηνές παρμένες ἀπό τήν καθημερινή δραστηριότητα τῶν ἀνθρώπων ἦταν χαρακτηριστικές στήν Ὑστερη Ἀρχαιότητα, διότι τέτοια θέματα πού κοσμοῦσαν ψηφιδωτά ἐκκλησιῶν χαρακτηρίζονταν οὐδέτερης σημασίας καί ταυτόχρονα λάμβαναν πολλαπλές συμβολικές σημασίες²⁸³. Μάλιστα, ἀγρότες, βοσκοί, ναῦτες, ψαράδες, κτίστες καί οἰνοποιοί ἦταν συχνό θέμα κόσμησης στά ψηφιδωτά δάπεδα ἐκκλησιῶν, χωρίς νά προκαλοῦν. Τέτοια θέματα περιλάμβανε ἤδη ὁ ρωμαϊκός κόσμος τά ὁποῖα συνδέθηκαν ἐντός τῶν Χριστιανικῶν ἀξιῶν²⁸⁴. Οἱ γυμνές σκηνές ψαρέματος σέ ψηφιδωτά συναντῶνται στήν Ἑλλάδα (εἰκ. 13β), στήν Ἀρχαία Ἐπαρχία τῆς Ἀραβίας, στήν Ἰορδανία (εἰκ. 22), στήν Ἀνθυπατική Ἀφρική καί στήν Τυνησία (εἰκ. 26, 27, 32).

Ἡ εἰκόνα 13β ἀφορᾷ ψηφιδωτό πού ἐντάσσεται στήν θεματολογία τῶν κοσμογραφικῶν θεμάτων. Ἡ ζωφόρος ἀναπαριστᾷ τόν Ὠκεανό καί ἀπεικονίζει θαλάσσιο τοπίο, μέ πληθώρα ψαριῶν καί τέσσερις ψαράδες²⁸⁵ στό σύνολο, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ ἓνας εἶναι γυμνός, ψαρεύει μέ τό καλάμι του καί ἔχει τό βλέμμα του στραμμένο πρός τόν θεατή. Δέν ἀποτυπώνεται τίποτα ἀπό τήν γυμνή φύση του μέ λεπτομέρεια, ἐνῶ ἐλάχιστα διακρίνεται ἡ ὀπίσθια ὄψη του. Οἱ σκηνές ἀλιείας συμβολίζουν τόν Ὠκεανό. Ἐνδεχομένως, οἱ δύο ἄντρες τῆς κεντρικῆς παράστασης τοῦ ψηφιδωτοῦ (εἰκ. 13α) νά συνδέονται μέ τό συμβολισμό τῆς Γῆς, στήν ὁποία πατοῦν²⁸⁶.

Οἱ σκηνές ἀλιείας καί οἱ δραστηριότητες τῆς θάλασσας ἦταν συνήθεις ἀπεικονίσεις στήν Ἀνθυπατική Ἀφρική. Φέρουν ρεαλιστικές σκηνές τῆς καθημερινότητας τῶν ἀνθρώπων καί πολλές φορές συμβολικό ἢ θεϊκό χαρακτήρα. Τέτοιες ἀπεικονίσεις συναντᾶμε σέ λουτρικά συγκροτήματα (εἰκ. 32), σέ προαύλια δωμάτια ἐπαύλεων (εἰκ. 27), κυρίως σέ τοποθεσίες πού ἦταν κοντά σέ λιμάνια, ἀλλά καί σέ τρικλίνια (εἰκ. 26). Ἡ αἰτία ἐπιλογῆς ἦταν σίγουρα ἡ ἐπίδειξη πλούτου καί ἡ ἀνάδειξη τῆς δραστηριότητας πού μετεῖχε ὁ ἰδιοκτήτης.

283. Kitzinger, World Map, 344-345.

284. Steinberg, Weaving, 103, 108.

285. Ὁ Kitzinger ὑποθέτει ὅτι ἐπιγραφές τῶν ὀνομάτων στό βόρειο τμήμα ἀντιστοιχοῦσαν στούς ψηφοθέτες, ὅπως φαντάζονταν τούς ἑαυτούς τους σέ παραδείσιο τοπίο. Kitzinger, Nikopolis, 143.

286. Kitzinger, Nikopolis, 94, 103, 122.

Πολλές ιχθυοπαραγωγές ἐλέγχονταν ἀπὸ μεγάλους ἰδιοκτῆτες καὶ ἀνάδοχους μεγάλων ἰδιοκτησιῶν λιμνῶν πλούσιων σέ ψάρια²⁸⁷. Ἐπιπλέον, οἱ ψηφοθέτες ἀποτύπωναν καθημερινές πρακτικές τῶν ψαράδων στίς παράκτιες ὄχθες, προσδίδοντας ἔτσι μία καταγραφή τῆς πραγματικῆς δραστηριότητος πού λάμβανε χώρα ἐκείνη τὴν περίοδο, ἀπὸ ἀνθρώπους πού δὲν κατάγονταν ἀπὸ τὰ ἀνώτερα ταξικά στρώματα²⁸⁸. Τό πλούσιο θαλάσσιο τοπίο μέ διάφορα συγκεντρωμένα ψάρια καὶ τοὺς ψαράδες νά ἐπιδίδονται στὴν δραστηριότητα χρησιμοποιοῦνταν ἀκόμη γιὰ τὴν ἀποτροπαϊκὴ χρήση, γιὰ νά αὐξηθεῖ καὶ νά διατηρηθεῖ καλοτυχία καὶ εὐημερία τοῦ οἴκου²⁸⁹. Στό ψηφιδωτό τρικλινίου τοῦ *Οἴκου τοῦ Ἡμερολογίου* (House of the Calendar) στὴν Ἀντιόχεια, στό δωμάτιο δύο, εἰκονίζεται ἰθυφαλλικός ψαράς, δίνοντας τὴν ἐντύπωση ὅτι τρέχει. Φέρει ἐργαλεῖα ψαρέματος στοὺς ὤμους του καὶ μαγικά ἀντικείμενα στὰ χέρια του, τὰ ὁποῖα ἴσως ἔχουν ἐπιφορτιστεῖ μέ μαγικὴ χροιά· τό ψηφιδωτό λειτουργεῖ ἀποτρεπτικά²⁹⁰.

Εἰκόνα γυμνοῦ ἄνδρα ψαρά, μέσα σέ βάρκα ἐντοπίζεται στό μετακίονιο διάστημα τῆς βόρειας πλευρᾶς τοῦ ἐπονομαζόμενου ναοῦ ὡς *Church of the Priest Wa'il*, στό Umm al-Rasas (εἰκ. 22). Ὁ Piccirillo ὑποστηρίζει ὅτι τό ψηφιδωτό χαρακτηρίζεται ἀπὸ Νειλωτικές σκηνές²⁹¹, οἱ ὁποῖες μᾶλλον δὲν φαίνονται νά ἀποδίδονται στό παρὸν ψηφιδωτό. Πάντως, στό τμῆμα τοῦ ψηφιδωτοῦ πού διατηρεῖται δὲν ἐντοπίζονται χαρακτηριστικὰ τῆς νειλωτικῆς χλωρίδας καὶ πα-

287. Fantar – Veyne, Tunisie, 121. Ghalia, Daily Life, 31.

288. Ghalia, Daily Life, 31.

289. Dunbabin, North Africa, 126.

290. Levi, Antioch mosaics, 39-40, πίν. VIIa.

291. Οἱ Νειλωτικές σκηνές ἐντοπίζονται στὰ ψηφιδωτά καὶ ἐπιτοίχια δάπεδα, ὅπως καὶ στὴ γλυπτικὴ. Ἀφοροῦν συγκεκριμένα μοτίβα ζῶν, πτηνῶν, θαλάσσιων τοπίων, θαλάσσιας βλάστησης καὶ προσωποποίησης τοῦ ποταμοῦ Νείλου. Περισσότερο ἀπεικονίζονται δραστηριότητες καὶ θέματα πού σχετίζονται μέ τὴν γιορτὴ τοῦ Νείλου. Τὰ θέματα αὐτὰ προέρχονται ἀπὸ τὴν Ἑλληνιστικὴ παράδοση καὶ μετέπειτα υἱοθετήθηκαν καὶ στὴ ρωμαϊκὴ τέχνη. Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα τῶν Νειλωτικῶν τοπίων εἶναι τό ψηφιδωτό ἀπὸ τὴν Παλεστρίνα τοῦ 1ου αἰῶνα π.Χ. Συνεχίστηκαν νά υἱοθετοῦνται ποικίλα θέματα κατὰ τὴν Ὑστερὴ Ἀρχαιότητα. Balty, Proche-Orient, 245-254. Περισσότερο γιὰ νειλωτικές σκηνές καὶ τὴν ἐπιρροή τῆς Αἰγύπτου στὴν τέχνη κατὰ τὴ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία, στό Versluis, J. *Aegyptiaca Romana: Nilotic scenes and the Roman views of Egypt*, Leiden (Brill), 2002.

νίδας. Ἀντ' αὐτοῦ, περισσότερο παρατηρεῖται ἡ καθημερινή καί γνώριμη δραστηριότητα τοῦ ψαρέματος. Μάλιστα, τό ψηφιδωτό παρουσιάζει ὁμοιότητες μέ τό ψηφιδωτό πού βρίσκεται στήν ἐκκλησία τῶν Ἀγίων Μαρτύρων Λώτ καί Προκοπίου στό Khirbet al-Mukhayyat, τό ὁποῖο χρονολογεῖται τό 557 μ.Χ. Στά μετακίονια διαστήματα εἰκονίζεται ἡ παράσταση ψαράδων μέσα στήν θάλασσα ἐκατέρωθεν τοῦ ἀρχιτεκτονήματος-ἐκκλησίας. Οἱ ψαράδες στό ψηφιδωτό δέν εἶναι ἀπόλυτα γυμνοί. Συγκεκριμένα, ὁ δεξιός ψαῖς κάθεται στήν ὄχθη, φέρει καλάμια στά χέρια του καί δίχτυα στήν πλάτη του, ἐνῶ φοράει κι αὐτός ἕνα κίτρινο καπέλο, ἴσως ψάθινο. Σέ ἕνα ἄλλο μετακίονιο διάστημα δύο θαλάσσια ζῶα μέ κεφάλι ἀρνιοῦ καί οὐρά ψαριοῦ²⁹², εἰκονίζονται μέ ὅμοια τήν στρεβλωμένη οὐρά ψαριοῦ, ὅπως στό ψηφιδωτό τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἱερέα *Wa'il, Umm al-Rasas*. Ἡ ἀπόληξη τῆς οὐράς θυμίζει τούς θαλάσσιους ἵππους πού συνόδευαν τόν Ποσειδῶνα καί γενικότερα τόν θαλάσσιο θίασο.

Ἡ Eckersley στήν διατριβή της προτείνει ὅτι ὁ γυμνός ψαῖς (εἰκ.22) ἀποτελεῖ μέρος τῆς ἀφήγησης τοῦ Ἰωνᾶ, τόν ὁποῖο κατάπιε ἡ φάλαйна. Ἡ σκηνή θεωρητικά θά ἀπεικονίζονταν κάτω ἀπό τά πόδια τοῦ ψαῖ. Τά δύο μετακίονια διαστήματα ναοῦ *Church of the Priest Wa'il* θά ἀποτελοῦσαν μία σκηνή, ἡ ὁποία διασπᾶται σέ δύο μέρη καί παρατηρεῖται ἐνιαία. Ἡ ἀφήγηση δέν περιέχει δύο βάρκες, ἀλλά μία· ἀπλῶς παρουσιάζεται δύο φορές. Στό ἕνα μετακίονιο διάστημα τό κῆτος καταπίνει τόν Ἰωνᾶ, ἔπειτα ὁμοῦ, ὁ ἴδιος σώζεται. Ἡ φάλαйна ἀποδίδεται στό μετακίονιο διάστημα, στήν βόρεια πλευρά ὡς ἕνα θαλάσσιο ζῶο, μέ στρεβλό τόν κορμό του. Συνεχίζει τήν μακρά εἰκονογραφική παράδοση, ὅπως συχνά ἀποδίδονταν τά θαλάσσια τέρατα στήν εἰκονογραφία²⁹³. Θεωρεῖ ἡ Eckersley ὅτι τό γυμνό στοιχεῖο στήν εἰκονογραφία τοῦ ψαῖ ἐνισχύει τήν ταυτοποίηση τοῦ προφήτη Ἰωνᾶ. Μία τέτοια παράσταση θά ἦταν ἀρμοστή νά κοσμεῖ ἕνα ταφικό παρεκκλήσι, καθὼς ἡ ἱστορία τοῦ προφήτη Ἰωνᾶ ἐμπεριέχει τήν σημασία τῆς σωτηρίας καί τῆς ἀποκάλυψης.

292. Piccirillo, Jordan, 164-165. Eckersley, Christians, 138-143.

293. Ἡ ἱστορία τοῦ προφήτη Ἰωνᾶ, τόν ὁποῖο ἐξέμεσε μία τεράστια φάλαйна ἦταν γνωστό θέμα στίς ἀπεικονίσεις τῶν σαρκοφάγων. Βλέπε περισσότερα στό Lawrence, M. "Ships, Monsters and Jonah", *AJA*, 66.3, 1962, 289-296.

Γενικότερα, ἡ παράσταση εἶναι κατὰ πολὺ κατεστραμμένη, πράγμα πού καθιστᾷ δύσκολη τὴν περαιτέρω ἐρμηνεία²⁹⁴.

Ἡ πλούσια συλλογὴ ἀπεικονίσεων ψαρέματος καὶ ψαράδων στό θαλάσσιο τοπίο ἀπὸ τὴν Τυνησία, ἀποτυπώνει τὸ εἶδος τῶν ψαριῶν καὶ τίς μεθόδους ἀλιείας. Παράλληλα ἀποπειρᾶται νὰ ἀποτυπώσει ρεαλιστικές σκηνές παράλιων τοπίων²⁹⁵. Στὴν εἰκόνα 32 τὸ θαλάσσιο τοπίο θεωρεῖται ὅτι ἀναπαριστᾷ τὴν λίμνη Μπιζέρτα (*Bizerta*), ἡ ὁποία δέν ἀπεῖχε πολὺ ἀπὸ τὴν οἰκία. Εἰκονίζονται οἱ γυμνοὶ ψαράδες νὰ ἐνασχολοῦνται μέ τὸ ψάρεμα, μέσῳ τῶν δίχτυων καὶ τοῦ καλαθιοῦ. Ἡ σκηνὴ προσπαθεῖ νὰ εἶναι ἀντικειμενικὴ ὡς πρὸς τίς παράκτιες ἀπεικονίσεις τοῦ τοπίου –ὄχι τόσο τῶν σκηνῶν ἀλιείας– ἀλλὰ κυρίως εἰδυλλιακὴ²⁹⁶. Εἰδικότερα, οἱ γυμνοὶ ἄνδρες εἶναι μικρόσωμοι, ἐνῶ τὰ φυσιολογικὰ τους χαρακτηριστικὰ ἀποδίδονται μέ ἀτέλειες. Παρατηροῦνται καφέ χρώματος γραμμές, οἱ ὁποῖες ἀποτελοῦν τὴν προσπάθεια ἀπόδοσης μυῶν στό σημεῖο τοῦ κορμοῦ τους. Στίς παράκτιες ἀκτές εἰκονίζονται τὰ σπίτια τῶν ψαράδων ἢ οἱ χῶροι ὅπου φυλάσσεται ἡ ἀλιεία τοῦ τόπου (*tunposcoreia*)²⁹⁷. Τὸ φαντασιακὸ στοιχεῖο περιπλέκεται μαζί μέ τὸ μυθολογικόν, γιὰ νὰ κοσμήσει διάφορα ἰδιωτικὰ δάπεδα, κυρίως λουτρῶν ἢ ἐξωτερικῶν διαμερισμάτων τοῦ οἴκου.

Σέ ἄλλη περίπτωσι, ὁ ἰδιοκτήτης ἐπιλέγει τὴν καθημερινή δραστηριότητα τοῦ ψαρέματος καὶ τῆς προσδίδει τὸν μῦθο καὶ τὸ μυστήριον (εἰκ. 27), ὅπου ὁ Διόνυσος ἀνάμεσα στοὺς ψαράδες ξεπερνάει τὰ ἐμπόδια τῶν Τυρρηνῶν πειρατῶν καὶ βγαίνει θριαμβευτής. Τὸ ἀνωτέρω ἀποτελεῖ μία ἀλληγορία γιὰ τοὺς ψαράδες πού καταφτάνουν σῶοι καὶ ἀσφαλεῖς στό λιμάνι²⁹⁸.

Ἡ συμμετοχὴ τῶν ψαράδων καὶ τῶν Ἑρωτιδέων στίς σκηνές ἀλιείας (εἰκ. 27), συνοδεύεται μέ τὴν εἰκονογραφία τῶν τρόπων καὶ μέσων ἀλιείας. Τὰ τρία καλάθια τῆς παράστασης εἰκονίζουν παγίδα ψαρέματος τῶν καρκινοειδῶν. Δεξιά, ἐντὸς τῆς μεγάλης βάρκας, οἱ τρεῖς ἐνήλικες ψαράδες τραβοῦν τὸ παχὺ δίχτυ. Ὁ ἕνας φέρει τρίαινα γιὰ νὰ καρφώσει ἕνα χταπόδι. Οἱ τεχνικὲς καὶ ὁ ἐξοπλισμός

294. Eckersley, *Christians*, 139–144.

295. Ghalia, *Daily Life*, 31. Dunbabin, *North Africa*, 126.

296. Dunbabin, *North Africa*, 129.

297. Knutson, *Bacchus*, 7–9. Ghalia, *Daily Life*, 37.

298. Fantar – Veyne, *Tunisie*, 128.

τοῦ ψαρέματος ἀποτυπώνονται στήν εἰκόνα 26. Νεαροί, γυμνασμένοι ψαράδες ἐντός τοῦ πλούσιου ἀπό ψάρια βάθους, ἐπιδίδονται στό ψάρεμα (εἰκ. 26). Θυμίζοντας μοτίβα ἀπό τὰ Ξένια οἱ ψαράδες τοῦ ψηφιδωτοῦ σχεδόν καταπίνονται ἀπό τόν πλούσιο θαλάσσιο κόσμο. Τέτοιου εἴδους ψηφιδωτά ἐκφράζουν τήν διάθεση τῆς ἀνάδειξης καί ἐκθεσης τοῦ πλούτου, ὅπως καί τῆς γενναιοδωρίας τοῦ ιδιοκτήτη πρὸς τόν καλεσμένο²⁹⁹.

2.11. Οἱ Ἀποτροπαϊκές παραστάσεις

Οἱ ἄνθρωποι φοβοῦνταν τίς φθονερές δυνάμεις οἱ ὁποῖες προέρχονταν ἀπό κακόβουλους καί ζηλόφθονες ἀνθρώπους καί ἐπινοοῦσαν διάφορες μεθόδους, γιά νά προστατευτοῦν καί νά σταματήσουν τήν ἀρνητική ἐνέργεια, τὰ ξόρκια, τήν μαγεία πού ἐξέπεμπε τό κακόβουλο μάτι τοῦ φθόνου. Μία ἀπό τίς πρακτικές ἦταν ἡ τοποθέτηση τῶν ἀποτροπαϊκῶν ψηφιδωτῶν ἐντός τοῦ οἴκου³⁰⁰. Τά ἀκόλουθα ψηφιδωτά τοῦ καταλόγου σχετίζονται μέ τόν μαγικό συμβολισμό τῆς ἀποτροπαϊκῆς δύναμης. Ὑπάρχει πληθώρα ἀπεικονίσεων, συμβόλων, τὰ ὁποῖα χρησιμοποιοῦνται γιά ἀποτροπαϊκή χρήση καί συχνά συνοδεύονται μέ ἐπιγραφές ἐνάντια στό φθόνο³⁰¹.

Στήν εἰκόνα 3 ὁ γυμνός ἄντρας κατασπαράζεται ἀπό τέσσερα ἄγρια θηρία, καί φέρει σ' ὅλο του τό σῶμα τραύματα. Ἀξιοσημείωτη εἶναι ἡ χειρονομία τῶν χειρῶν του, πού ἀγκαλιάζουν τόν λαιμό του, δίνοντας τήν αἴσθηση τῆς ἀσφυξίας (εἰκ. 4). Ἡ ἐπιγραφή ἐπιβεβαιώνει καί ἐπικυρώνει ὅτι ἡ μορφή ἀφορᾷ τήν προσωποποίηση τοῦ Φθόνου, ἡ ὁποία εἶναι μία σπάνια ἀπεικόνιση σέ ψηφιδωτό. Λειτουργεῖ γιά τήν προστασία τοῦ οἴκου καί τῶν ἐνοίκων του, ἐνάντια στίς κακές πρακτικές καί τό φθονερό μάτι. Σκοπός τοῦ ψηφιδωτοῦ εἶναι νά προφυλάξει ἀπό τό κακό πού μπορεῖ νά ἐπιφέρει τό «κακό μάτι» τοῦ φθόνου. Ἡ μορφή δέν φέρνει στοιχεῖα γενετικῆς παραμόρφωσης, ἀλλά ἡ μορφή ἀλλοιώνεται ἀπό τήν συνέπεια τοῦ στραγγαλισμοῦ³⁰². Σύμφωνα μέ τόν Καλλιπολίτη³⁰³, ἡ συγκεκριμένη

299. Ghalia, *Daily Life*, 34.

300. Ladjimi Sebaï, *Gods and Myths*, 59.

301. Dunbabin, *North Africa*, 161.

302. Dunbabin – Dickie, *Phthonos*, 8-9, 19.

303. Καλλιπολίτης, *Κεφαλληνία*, 12-18.

χειρονομία του πνιγμού ἀφορᾷ ἓνα ἀπλοποιημένο εἰκονογραφικό τύπο ἀποτροπαϊκοῦ συμβολισμοῦ³⁰⁴. Τό ψηφιδωτό ταυτίστηκε μέ τούς ἀνάγλυφους πίνακες πού ἐντοπίστηκαν στήν Ἀγορά τῆς Ἀθήνας καί στόν Κεραμεικό. Στά τμήματα αὐτῶν τῶν ἀνάγλυφων, πηλινῶν πινάκων εἰκονίζονται δύο γυμνές φιγούρες, ἓνας ἄνδρας καί μία γυναίκα πού τούς ἐπιτίθενται ἄγρια ζῶα καί ὄρνεα. Παράλληλα, στόν λαϊμό τους τυλίγεται ἓνα φίδι, ἐνῶ οἱ ἴδιοι προσπαθοῦν νά τό ἀπομακρύνουν ἀπό τό λαϊμό τους. Ὅποτε στό ψηφιδωτό νάί μέν τό φίδι δέν σώζεται, ἀλλά παραμένει ἡ χειρονομία³⁰⁵. Ἐνδεχομένως, τά τέσσερα αἰλουροειδή νά ἐναντιώνονται στήν μορφή τοῦ Φθόνου, δαγκώνοντας καί ξεσκίζοντάς τον μέ τά νύχια, ἐπιτελώντας ἔτσι τήν λειτουργία τῶν προστάτιδων³⁰⁶. Ἡ γνωστή μορφή τῆς προσωποποίησης τοῦ Φθόνου περιγράφεται ἀπό τόν Λουκιανό στό βιβλίο τοῦ *Περί τοῦ μή ραδίως πιστεύειν τῇ διαβολῇ*, ὅπου περιγράφει τόν πίνακα τοῦ Ἀπέλλη. Ἡ μορφή τοῦ Φθόνου εἶναι ἰσχνή, ὠχρή, μέ ἄγρια ὄψη καί φθονερό ὄφθαλμό³⁰⁷.

Περισσότερο ἡ αἵματηρή καί βάνανυση ἀγριότητα τῶν αἰλουροειδῶν πρὸς τήν μορφή τοῦ Φθόνου συνδέεται μέ γνωστά εἰκονο-

304. Τμήματα λύχνων, πού ἐντοπίστηκαν στή Γέρασα μποροῦν νά σχετιστοῦν μέ τόν εἰκονογραφικό τύπο τοῦ φθόνου, τοῦ ψηφιδωτοῦ τῆς Σκάλας. Ἀπεικονίζονται ὁμοίως γυμνοί, μετωπικοί ἄντρες, οἱ ὁποῖοι πράττουν τήν ἴδια χειρονομία, δηλαδή τοποθετοῦν τά χέρια τους στό σημεῖο τοῦ λαμποῦ τους, ἐνῶ τούς ἐπιτίθενται διάφορα ζῶα. Ἐπιπροσθέτως, οἱ μορφές τῶν λύχνων εἰκονίζονται μέ μακρύ ἰθυφαλικό στοιχεῖο στά πόδια τους καί ἓνα φίδι νά βρίσκεται πλησίον τοῦ δεξιοῦ βραχίονα καί τοῦ κεφαλοῦ τους. Iliffe, J. H. "Imperial art in Trans Jordan: Figurines and lamps from a potter's store at Jerash", *QDAP* XI (1945), 23-24. πίν. VII. εἰκ. 146, 148. Ἐθνικό Ἀρχαιολογικό Μουσεῖο ἀρ. 38.1791 καί 38.1792.

305. Ἀνάλογες μορφές ἐντοπίστηκαν στήν Ἀγορά καί τόν Κεραμεικό. Χρονολογοῦνται τέλη 3ου μέ ἀρχές 4ου αἰῶνα μ.Χ. Οἱ ἀνάγλυφες πλάκες τέτοιου χαρακτήρα πιθανόν νά φέραν τήν λειτουργία μαγικῆς ἢ ἀποτροπαϊκῆς σημασίας, ὥστε νά ἀποτρέψει τίς κατάρεις καί τίς κακοήθειες ἀτόμων. Ἡ παράλυση καί τό τύλιγμα τοῦ φιδιοῦ, ὅπως καί τά ζῶα πού περικυκλώνουν τό θήραμα, συμβολίζουν τήν ἐξόντωση τοῦ κακοῦ ματιοῦ καί ἐνέργειας. Οἱ πλάκες μέ ἀριθμοῦ 889-895 συνθέτουν τή σύνθεση ἑνός γυμνοῦ ἄνδρα καί μίας γυμνῆς γυναίκας, νά περιστοιχίζονται ἀπό διάφορα ζῶα, σέ θέση ἐπίθεσης. Ζῶα πού ἀντιστοιχοῦν σέ ἀρκούδα, λιοντάρι, ταῦρο, κοράκι καί πελεκάνο. Φίδια τυλίγονται σέ ὅλο τόν κορμό τοῦ σώματος. Τά χέρια τῶν ἀνθρώπων εἶναι στήν περιοχή τοῦ λαμποῦ, σάν νά προσπαθοῦν νά σταματήσουν τόν πνιγμό τους. Grandjean, *Plastic lamps*, 31, 71 πίν. 23.

306. Dunbabin – Dickie, *Phthonos*, 32.

307. Καλλιπολίτης, *Κεφαλληνία*, 18.

γραφικά πρότυπα πού αναπαριστᾷ αίματηρές σκηνές ἀμφιθεάτρου, τὰ *damnatio ad bestias*. Στὴν οἰκία Sollertiana Domus³⁰⁸, στὴν ἀρχαία Θύσδρο ψηφιδωτό τοῦ 3ου αἰῶνα μ.Χ. κοσμοῦσε τό δάπεδο τρικλινίου τοῦ δωματίου XXIV, στὴν βορειοδυτικὴ γωνία, μέ σκηνές *damnatio ad bestias*. Ἀπεικονίζονται ἀντικρυστά δύο ἄντρες, σχεδόν γυμνοί, μέ περιζῶμα νά καλύπτει τὴν γενετήσια φύση τους. Ἀποδίδονται μέ χέρια δεμένα πισθάγκωνα, νά τοὺς συγκρατοῦν ἄντρες-*bestiarius*, καθὼς τὰ αἰλουροειδῆ τοὺς κατασπαράζουν. Στό κέντρο τῆς σκηνῆς εἰκονίζεται τετράγωνο ἱκρίωμα, στό ὁποῖο στηρίζονται τέσσερα τρόπαια στίς γωνίες του. Τὰ τέσσερα τρόπαια ὁδηγοῦν στὴν ὑπόθεση ὅτι μᾶλλον ἀφορᾷ αἰχμάλωτους ἄντρες πολέμου³⁰⁹. Ἡ ἐπιγραφή (εἰκ. 3) κατὰ τῆς βασκανίας ἐρμηνεύει καὶ ταυτόχρονα ἐνισχύει τό συμβολισμό τῆς ἀποτροπαϊκῆς παράστασης. Ἡ ἐπιγραφή δηλώνει τό ὄνομα τοῦ ψηφοθέτη ὡς Κρατερός³¹⁰, ὁ ὁποῖος ἔθεσε τό ψηφιδωτό κατὰ τὴν γραπτὴ εἰκόνα τοῦ ζωγράφου. Ἐνδεχομένως, τό ὄνομα Κρατερός νά ἀφορᾷ τόν ψηφοθέτη, ὁ ὁποῖος ἐκτέλεσε τό ψηφιδωτό σύμφωνα μέ τό σχέδιο τοῦ ζωγράφου, χωρὶς ὅμως νά γνωστοποιεῖται τό ὄνομα τοῦ ζωγράφου. Βέβαια, ὁ Κρατερός μπορεῖ νά ἔφερε διπλὴ ιδιότητα, δηλαδή τοῦ ψηφοθέτη καὶ τοῦ ζωγράφου μαζί. Ἐναλλακτικά, ἡ ταυτότητα τοῦ Κρατεροῦ μπορεῖ νά μὴν ἀνῆκε στὸν ψηφοθέτη, ἀλλὰ στὸν ἴδιο τὸν ιδιοκτήτη τῆς οἰκίας³¹¹.

308. Πολυτελὴ οἰκία τῆς Θύσδρου, διαστάσεων 12,000 τετραγωνικά μέτρα, μέ ἔντονα καὶ ποικίλα τὰ ψηφιδωτὰ παράλληλα μεγάλων διαστάσεων κοσμοῦσαν τὰ πλούσια διαμερίσματα τῆς ιδιωτικῆς οἰκίας. Τό ὄνομα τῆς οἰκίας, Sollertiana Domus, ταυτίζεται ἀπὸ τὴν ἐπιγραφή ψηφιδωτοῦ πού ἐντοπίστηκε στό κατώφλι δωματίου μέσα σέ μαῦρο καὶ λευκὸ βάθος:

SOLLERTIANA
DOMUS SEMPER
FELIX CUM SUIS.

«Ἡ οἰκία τῆς οἰκογενείας τῶν Sollertii, νά εἶναι πάντοτε εὐτυχὴς μέ τοὺς δικούς σου». Ben Abed Ben Khader, *Tunisian Mosaics*, 71-76. Dunbabin, *Greek and Roman*, 323. Ἀσημακοπούλου-Ἀτζακᾶ, Ἔξι κείμενα, 128.

309. Foucher, *Thysdrus*, 19-21, πίν. XXI-XXII. Dunbabin, *North Africa*, 66-67.

310. Περισσότερα γιὰ τὴν ὑπογραφή τῶν ψηφοθετῶν στό: Balmelle, C. – Darmon, J. *L'artisan-mosaïste dans l'Antiquité tardive. Réflexions à partir des signatures*, in: *Artistes, artisans, et production artistique du Moyen Age*, τόμ. 1. Paris 1986, 245.

311. Dunbabin – Dickie, *Phthonos*, 30, ὑποσ. 156.

Στή Θύσδρο βρίσκουμε τό μοναδικό ψηφιδωτό, τό όποιο συνοδεύεται από άποτροπαϊκή έπιγραφή σέ λουτρά. Στο ψηφιδωτό άναπαρίσταται κουκουβάγια ένδεδυμένη μέ toga νά περιτριγυρίζεται από νέκρα πτηνά. Ή έπιγραφή γράφει: *Invidia rupuntur aves neque noctua curat*. Μπορεί νά άποδοθει πώς τά πουλιά του ψηφιδωτού πεθαίνουν από την ζήλεια, ένω ή κουκουβάγια δέν νοιάζεται³¹². Αντίστοιχα άποτροπαϊκά καί γιά προφύλαξη ψηφιδωτά έντοπίζονται στή λεγόμενη οικία του βάσκανου ματιού, στήν Άντιόχεια, στίς άρχές του 2ου αιώνα μ.Χ., τά όποια κοσμούσαν στοές. Φέρουν την προστατευτική έπιγραφή KAICY, άπεικονίζοντας τό φθονερό μάτι έπιτιθέμενο από διάφορα ζώα πού έπιτελούν τον ρόλο τους ως φυλακτά, μέ τον ίθυφαλλικό νάνο δίπλα. Άκόμη, ψηφιδωτό μέ παράσταση τον ίθυφαλλικό άνδρα μέ παραμορφωμένη ράχη³¹³. Οί άνατολικές έπιρροές, συνάμα μέ την πραγματικότητα του άμφιθεάτρου, συνθέτουν μία άλληγορία. Ή εικόνα 3 από την Κεφαλλονιά, πού μνημονεύει σκηνη *ad bestias*, παράλληλα λαμβάνει καί άποτροπαϊκή χρήση, όπως ή εικονογραφία από τον οίκο βάσκανο μάτι (*Evil Eye*), άποσκοπώντας νά άποτινάξει την συκοφαντία ένάντια του οίκου καί νά προστατέψει τους ιδιοκτήτες από τίς φθονερές δυνάμεις³¹⁴. Τό συγκεκριμένο ψηφιδωτό άντανακλά την ρωμαϊκή παράδοση καί τό κοινωνικό σκηνικό³¹⁵.

Στήν εικόνα 24 άναπαρίσταται ψηφιδωτό πού χαρακτηρίζεται ως άποτροπαϊκός συμβολισμός. Κοσμούσε δάπεδο κατωφλιού ρωμαϊκής βίλας στήν Mokenine³¹⁶. Εικονίζεται κάθετος φαλλός, μέσα σέ λευκό βάθος νά ύποδεικνύει έναν όφθαλμό. Έκατέρωθεν του όφθαλμού βρίσκονται δύο έρπετοειδή φίδια³¹⁷. Ο φαλλός άπεικονίζεται ως ίχθυόμορφο μοτίβο νά έπιτίθεται μαζί μέ τά δύο φίδια πρós τό βάσκανον όφθαλμόν. Τά φίδια τά όποια περικλείουν τον βασκάνοντα όφθαλμό λαμβάνουν προστατευτικό ρόλο ή άλλιώς σύμβολο κοσμικών δυνάμεων³¹⁸. Αντίστοιχο άποτροπαϊκό φαλλικό ψηφιδωτό κοσμούσε κα-

312. Ladjimi Sebäi, *Gods and Myths*, 59.

313. Levi, *Antioch mosaics*, 32-33, πίν. IVa, c.

314. Kondoleon, *Domestic*, 332.

315. Kondoleon, *ό.π.*, 332.

316. Gauckler – Gouvet – Hannezo, *Description*, 36, πίν. IX. Gauckler, *Afrique proconsulaire*, 32, no. 78b.

317. Dunbabin – Dickie, *Phthonos*, 32-33.

318. Dunbabin – Dickie, *ό.π.*, 33.

τώφλι οἰκίας στή Σούσσα³¹⁹. Εἰκονίζεται ὁ φαλλός μέ γλώσσα φιδιοῦ καί ἐκατέρωθεν δύο τρίγωνα συνοδευόμενα ἀπό τήν ἐπιγραφή: Ὁ CHARI. Ἡ παράσταση (εἰκ. 25) ἀπό τήν Θενάι (*Thenae*), ὅπως ἀναφέρθηκε παραπάνω, ἐπιτελεῖ τόν ἀποτροπαϊκό ρόλο, μέ πληθώρα ἀποτροπαϊκῶν συμβολισμῶν γιά τήν καταστολή καί τήν ἀποτροπή τοῦ φθόνου, πού ἐνδέχεται νά βλάψει τούς ἐνοίκους τοῦ οἴκου.

2.12. Οἱ Προσωποποιήσεις

Οἱ προσωποποιήσεις τῶν οὐράνιων σωμάτων ἀνήκουν σέ μία προγενέστερη παράδοση τῶν κλασσικῶν καί μετέπειτα ρωμαϊκῶν χρόνων. Ἀπό τή στιγμή πού θεωροῦνταν θεϊκές ὀντότητες, οἱ Χριστιανοί μέ τήν σειρά τους χρησιμοποίησαν αὐτή τήν εἰκονογραφία προσωποποιήσεων, ἀπό τήν παγανιστική παράδοση στήν χριστιανική τέχνη τους. Πληθώρα ψηφιδωτῶν ἀπεικονίζουν προσωποποιήσεις στά δάπεδα τῶν ἐκκλησιῶν στά Ἀνατολικά καί στά Δυτικά³²⁰. Συγκεκριμένες ἀνθρώπινες μορφές μετατράπηκαν ἀπό παγανιστικό περιεχόμενο σέ συμβολισμούς τῆς χριστιανικῆς ιδεολογίας καί ἔγιναν μέρος τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ψηφιδωτοῦ διακόσμου³²¹. Οἱ προσωποποιήσεις τῶν φυσικῶν δυνάμεων ὅπως Γῆ, Θάλασσα, Ὠκεανός, Ποτάμια, Πόλεις καί Χῶρες δέν ἦταν τόσο δημοφιλή στά Βυζαντινά ψηφιδωτά ὅσο ἦταν οἱ προσωποποιήσεις τοῦ ἐτήσιου κύκλου, ὅπως Ἐποχές, Μῆνες, Ζωδιακά σύμβολα, Ἥλιος καί Φεγγάρι³²². Οἱ προσωποποιήσεις ἀπεικονίζονταν συνάμα μέ θηλυκό καί ἀρσενικό φύλο, ἐνῶ κάποιες εἰκονίζονταν ἀποκλειστικά μέ τό ἕνα· οἱ Ἐποχές λαμβάνουν ἀπεικόνιση καί τῶν δύο φύλων. Ἦταν εὐρεία ἡ χρήση τους στήν ψηφιδωτή τέχνη, κοσμοῦσαν ἐπαύλεις, οἰκίες, ἐκκλησίες, ἀκόμη καί συναγωγές³²³. Οἱ Ἐποχές εἰκονίζονται μέ ὅμοια ἢ παρόμοια μορφή στήν ἀπόδοση τῶν φυσιογνωμικῶν χαρακτηριστικῶν, ἀλλά διαφέρουν στήν κόσμηση καί στά χαρακτηριστικά γνωρίσματα πού ἡ κάθε ἐποχή φέρει³²⁴. Οἱ Ἐποχές στούς ναούς λαμβάνουν συμβο-

319. Foucher, Sousse, 4-5, πίν. 4a, no. 57.011.

320. Steinberg, Weaving, 172-173.

321. Ἀσημακοπούλου-Ατζακᾶ, Ἐξί καί ἕνα κείμενα, 89-90.

322. Hachlili, Mosaic pavements, 196.

323. Hachlili, Mosaic pavements, 184.

324. Hachlili, Mosaic pavements, 191.

λικό χαρακτήρα και επιφορτίζονται με την σημασία της ανανέωσης της φύσης και του κύκλου της³²⁵. Λαμβάνουν την συμβολική σημασία της ατελείωτης ανανέωσης και της αφθονίας της φύσης.

Στό νότιο κλίτος, στη μεσαία ζώνη του ψηφιδωτού της Πέτρας (είκ. 18), αναπαρίστανται ζώα εντός τετραγώνων και έφτά προσωποιήσεις, οι οποίες αφορούν τις τέσσερις Έποχές, τόν Όκεανό, τη Γη και τη Σοφία. Επίσης, αποδίδονται άνδρες σε δραστηριότητες αλιείας και πτηνοθηρίας. Τά άνωτέρω συνιστούν έρμηνευτικά την κοσμική σημασία όλων όσων αποτυπώνονται στο ψηφιδωτό³²⁶. Η Έποχή του Θέρους-Καλοκαιριού ταυτίζεται από την έπιγραφή και τις χαρακτηριστικές ιδιότητες που βαστάει –ένα δρεπάνι και μία δέσμη σιταριού³²⁷. Η γυναικεία μορφή φοράει λευκό χιτώνα. Τό άριστερό της στήθος και ό ώμος της είναι άκάλυπτος. Τά μαλλιά της είναι σκούρα και φοράει καπέλο. Ίδιαίτερα, τό καπέλο είναι χαρακτηριστικό έξάρτημα του καλοκαιριού για την προστασία από τόν δυνατό καλοκαιρινό ήλιο. Ό Waliszewski χαρακτηρίζει την μεσαία στήλη του μωσαϊκού ως “*The master of the Four Seasons*”, έπειδή διαφέρει από τις άλλες δύο στήλες σε τεχνική και απόδοση, καθώς είναι τεχνοτροπικά άνώτερη. Ένδεχομένως, νά έργάστηκαν διαφορετικές ομάδες ψηφοθετών στις κατηγορίες των δύο κάθετων στηλών. Επίσης, οι ψηφοθέτες ύλοποίησαν μοτίβα που ήταν εύρύτερα γνωστά στην θεματολογία των ψηφιδωτών δαπέδων της περιοχής, ειδικά στην Ίουδαία. Οι ψηφοθέτες προφανώς ήταν έπηρεασμένοι από τά εικονογραφικά σχέδια της Γάζας, όπως και της εικονογραφικής παραγωγής από την περιοχή της Μήδαβας, λόγω της γεωγραφικής θέσης της Πέτρας. Ό Waliszewski άναφέρει την ύπαρξη έργαστηρίου στην Πέτρα. Όστόσο, ή προέλευση του έργαστηρίου και ή ταυτότητα της καλλιτεχνικής δραστηριότητας του ψηφιδωτού στο ναό της Πέτρας δέν είναι ξεκάθαρη³²⁸.

Η προσωποποίηση της Θάλασσας (είκ. 20) έπισημαίνεται με τό έπίγραμμα ΘΑΛΑCCA. Λαμβάνει συμβολική σημασία ή εικόνα της,

325. Maguire, *Earth and Ocean*, 27.

326. Hachlili, *Mosaic pavements*, 196.

327. Parrish, *Tunisia*, 280.

328. Hachili, *Mosaic pavements*, 253-254. Waliszewski, *Petra Church*, 242-244, 258-259, 262-263.

καθώς ὁ Θεός εἶναι δημιουργός τοῦ Οὐρανοῦ καί τῆς Γῆς³²⁹. Ἐντός μεταλλίου παρίσταται ἡ προσωποποίηση τῆς Θάλασσας καί κυριαρχεῖ στό κεντρικό κλίτος. Τό ἀριστερό τμήμα τοῦ κορμοῦ καί τό στήθος τῆς εἶναι γυμνά, ἐνῶ τό ὑπόλοιπο σῶμα καλύπτεται ἀπό ἱμάτιο. Θαλάσσια ζῶα τήν συνοδεύουν εἰκονογραφικά, ὅπως ψάρια, χταπόδι, καί μᾶλλον δύο θαλάσσια κήτη. Ἡ συγκεκριμένη ἀπεικόνιση τῆς προσωποποίησης τῆς θάλασσας συνδέεται ἄμεσα μέ τήν ἀπεικόνιση τῆς Θέτιδος, ἀποτελῶντας τῆς ἐξέλιξη τῆς εἰκονογραφίας τῆς.³³⁰ Τό ρωμαϊκό παγανιστικό μοτίβο ἐξελίσσεται στήν κοσμολογική ἔννοια τῆς θάλασσας, πού υἱοθετήθηκε στήν Ὑστερη Ἀρχαιότητα. Στοιχεῖα τῆς προσωποποίησης τῆς Θάλασσας στήν ἐκκλησία τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων ὁμοιάζουν μέ τό ὀκτάγωνο ψηφιδωτό τῆς Θέτιδος³³¹ πού ἐντοπίστηκε στήν Ἀντιόχεια, στό Λουτρό F, τοῦ 4ου αἰῶνα³³². Παράλληλα, θυμίζει ἔντονα εἰκονογραφικά τό ψηφιδωτό τῆς Θέτιδος πού ἐντοπίστηκε στήν Shahba τῆς Φιλιππούπολης, τόν δεύτερο μισό 4ου αἰῶνα³³³.

Ἡ εἰσαγωγή τῆς ἐπιγραφῆς ἀναφέρεται στά ἐδάφια τῆς παλαιᾶς διαθήκης³³⁴. Συγκεκριμένα, στούς Ψαλμούς 146:6: *“τόν δημιουργό οὐρανοῦ καί γῆς, τῆς θάλασσας καί ὅλων ὅσων ὑπῆρχαν σ’ αὐτά”*. Ὅποτε συνδέει τίς δημιουργίες τοῦ θεοῦ μέ τό ψηφιδωτό τῆς θάλασσας, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ ἐπίσης δημιούργημα τοῦ. Πάντως, ἡ προσωποποίηση ἔχει ἀπωλέσει τήν ταυτότητα τῆς θεᾶς τοῦ παρελθόντος καί πλέον ἐπιφορτίζεται μέ τόν ρόλο τοῦ δημιουργήματος τοῦ θεοῦ³³⁵. Τά ὀνόματα Ἀναστάσιος, Θωμᾶς καί Θεοδώρα πιθανόν νά ἦταν χορηγοί, οἱ ὁποῖοι ἴσως νά ἐπέλεξαν τό συγκεκριμένο μοτίβο³³⁶. Τό ὄνομα Σαλαμάνιος ἀναφέρεται στόν ψηφοθέτη τῆς προσωποποίησης. Ὡς παράκληση προσευχῆς, αἰτεῖται ὁ ψηφοθέτης ἀπό τόν Θεό –τόν δημιουργό τῶν πάντων– νά δίνει ζωή στά τέσσερα αὐτά πρόσωπα³³⁷. Ἡ προσωποποίηση τῆς θάλασσας, σέ συν-

329. Hachlili, Mosaic pavements, 197.

330. Piccirillo, Jordan, 38.

331. Levi, Antioch mosaics, 258-259, πίν. LXIIa, CLXIIIa.

332. Drewer, Fisherman, 541-542.

333. Balty, Syrie, 66-67. Wages, Tethys Mosaic, 122, εἰκ. 7.

334. Ψαλμοί 115:15, 121:2, 124:8, 146:6. Ἱερεμίας 37:17. Ἡσαΐας 37:16.

335. Dunbabin, Greek and Roman, 199.

336. Hachlili, Mosaic pavements, 284.

337. Dunbabin, Greek and Roman, 273.

δυνασμό μέ τήν ἐπιγραφή, λειτουργεῖ περισσότερο σάν ἐπίκληση τοῦ δημιουργήματος τοῦ θεοῦ, παρά ὡς παγανιστικό σύμβολο. Οἱ προσωποποιήσεις (εἰκ. 18, 20)· συμβολίζουν τήν ἀγαθότητα πού κληρονομεῖ ἡ θεϊκή τάξη τοῦ σύμπαντος. Ἡ κάθε ἀπεικόνιση ἐπιτελεῖ ἕνα σκοπό ἀρμονίας καί φέρει μέσα τίς ἐνέργειες τοῦ θεοῦ, πού εἶναι δημιουργός τῶν πάντων καί ἐλέγχει τό σύμπαν³³⁸. Ἡ ἔνδειξη τῆς κοινῆς ἐπιλογῆς γιά τήν ἀπεικόνιση τῶν δύο προσωποποιήσεων, δηλαδή τήν θέαση τοῦ γυμνοῦ στήθους ἐντός ἐκκλησιαστικοῦ οἰκοδομήματος, εἶναι κοινή καί στίς δύο προσωποποιήσεις, ὅπως κοινό εἶναι τό φύλο τους. Πιθανόν νά ἰσχύει αὐτό πού ὑποστηρίζει ὁ Waliszewski, ὅτι ἡ σχολή τῆς Μήδαβας ἐπηρέασε τήν Περιοχή τῆς Πέτρας.

2.13. Οἱ Μάρτυρες

Ἐντοπίστηκε ψηφιδωτό μέ παράσταση τοῦ Προφήτη Δανιήλ τό 1898 στό μαυσωλεῖο στό ἀρχαῖο Furnos Minus (εἰκ. 35-36), περίπου 40 χιλιόμετρα πέραν τῆς Καρχηδόνας. Πρόκειται γιά οἰκογενειακό μαυσωλεῖο, τό ὁποῖο τό κατασκεύασε ὁ Honoratus γιά τόν Blossius/Blossus καί τούς λοιπούς συγγενεῖς. Ἡ παράσταση (εἰκ. 36) ἀναπαριστᾷ μέ τήν βιβλική ἱστορία τοῦ Δανιήλ, στό λάκκο τῶν λεόντων. Ἀποτελεῖ σπάνια παράσταση, διότι τά βιβλικά ἐπεισόδια δέν παρίστανται συχνά στά ψηφιδωτά δάπεδα, πόσο μάλλον νά ἀποδίδεται, ἔστω μή λεπτομερειακά, ἡ γυμνή φύση τοῦ προφήτη. Τό ψηφιδωτό ἀντανακλᾷ τήν εἰκονογραφία τοῦ Δανιήλ στό λάκκο τῶν λεόντων, στούς λύχνους τοῦ 4ου μέ 7ου αἰῶνα μ.Χ. στή Βόρεια Ἀφρική. Ὡστόσο, τό ψηφιδωτό τοῦ Δανιήλ συνδυάζει στοιχεῖα ἀπό δύο εἰκονογραφικές παραδόσεις, γεγονός πού τό καθιστᾷ ιδιαίτερα ξεχωριστό. Οἱ παραδόσεις ἀφοροῦν τό βιβλικό ἐπεισόδιο καί τήν μαρτυρική ἀπεικόνιση. Ἡ ἀσυνήθιστη εἰκονογραφική ἀναπαράσταση τοῦ Δανιήλ, κυρίως τό ἀσχημάτιστο ἀνατομικά γυμνό σῶμα του καί ἡ βάνανση ἀγριότητα τῶν θηρίων πρὸς τό σῶμα του, παραπέμπουν στήν εἰκονογραφία *damnatio ad bestias*. Τά θέματα τῶν ἀνθρωποθηρικῶν ἐκτελέσεων, ὅπου ἄνθρωποι κατασπαράζονταν ἀπό ἄγρια, πεινασμένα ζῶα, λάμβαναν χώρα ὡς θέαμα σέ ἀμφιθέα-

338. Hachlili, Mosaic pavements, 176-177, 197.

τρα. Αὐτός ὁ μαρτυρικός θάνατος ἦταν μία μέθοδος εὐρέως γνωστή γιὰ τὴν καταδίκη τῶν Χριστιανῶν μαρτύρων³³⁹. Τὰ στοιχεῖα τῆς γύμνιας καὶ ἡ ἀγριότητα τῶν θηρίων ἐκμαιεῦν στοιχεῖα ἀπὸ τὴν ἀρένα. Μάλιστα ἡ καταδίκη τῶν ἐγκληματιῶν σὲ *damnatio ad bestias*, ἦταν δεδομένη μέθοδος ἕως τὴν ἀρχὴ τοῦ 6 μ.Χ. αἰῶνα. Στὸ ψηφιδωτὸ τῆς οἰκίας Sollertiana Domus ἀποδίδονται ἄντρες αἰχμάλωτοι νὰ συγκρατοῦνται ἀπὸ τοὺς *bestiaries*, καθὼς τὰ ἄγρια ζῶα τοὺς κατασπαράζουν. Πιθανόν βέβαια νὰ ἦταν αἰχμάλωτοι πολέμου.

Ἦδη ἀπὸ τὸν 3ο αἰῶνα μ.Χ., ἡ χρῆση τῆς εἰκονογραφίας μέ τὸν Δανιὴλ μέσα στὸ λάκκο μέ τὰ λιοντάρια ἦταν γνωστὸ θέμα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ κοσμοῦσε κυρίως ἀντικείμενα, ὅπως τοὺς λύχνους, τὰ ἀγγεῖα, τίς πλάκες καὶ τίς χριστιανικὲς σαρκοφάγους. Μάλιστα, τὰ εἰκονογραφικὰ θέματα τῆς παλαιᾶς διαθήκης ἦταν εὐρέως γνωστὰ καὶ κοσμοῦσαν τὰ ψηφιδωτὰ δάπεδα Βασιλικῶν, τοὺς τοίχους καὶ τίς κατακόμβες. Ἐπίσης, τὰ ἐν λόγω θέματα χρησιμοποιῦνταν στὴν γλυπτικὴ καὶ στὴν τέχνη τῆς μικροτεχνίας, τοῦ ἔλεφαντόδοντου καὶ τῆς μεταλλουργίας. Τὰ θέματα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἐκτός ἀπὸ τίς ἀπεικονίσεις τοῦ Δανιὴλ ἀφοροῦσαν τὴν θυσίαν τοῦ Ἀβραάμ, τοῦ Ἰωῆ μέ τὸ θαλάσσιο κῆτος καὶ τοὺς τρεῖς Παῖδες ἐν καμίνῳ³⁴⁰. Ἡ παράσταση εἶναι ἀρκετὰ ἀσυνήθιστη ἐξαιτίας τῆς γυμνῆς ἀπόδοσης. Ἀντίθετα, ἡ παράσταση τοῦ Δανιὴλ στὸ λάκκο τῶν λεόντων³⁴¹, ποὺ ἐντοπίστηκε τὸ 1916 κοντὰ σὲ Βασιλική, τοῦ 6ου αἰῶνα μ.Χ. καὶ ἐκτίθεται στὸ Ἀρχαιολογικὸ μουσεῖο τῆς Σφάξ (*Sfax*)· ἀκολουθεῖ διαφορετικὸ εἰκονογραφικὸ πρόγραμμα. Στὴν Ἀκρόπολη τοῦ Ἀμμάν, *Jabal al-Qal'ah*, ἐντὸς παρεκκλησίου, πιθανόν καὶ μοναστηριοῦ, ἐντοπίστηκε ψηφιδωτὸ σὲ σχῆμα-Τ, ὅπου παρίσταται γενειοφόρος ἄνδρας μέ τὰ χέρια σηκωμένα σὲ θέση προσευχῆς, ἐκατέρωθέν του ἓνα λιοντάρι καὶ ἓνας ὄνος³⁴². Ἡ ἀμφίεσή του συνιστᾷ μοναχό. Ἀκριβῶς τέτοια ἀπεικόνιση τῆς στάσης τῶν χειρῶν ἔχει ἡ εἰκόνα 36.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν χρῆση τοῦ γυμνοῦ, κατὰ τὸν Mathews³⁴³ ἡ γυ-

339. Kalinowski, Daniel, 115-128.

340. Ennabli, Lampes, 27. Kalinowski, Daniel, 115-128.

341. Yacoub, Sfax, 37, πίν. IV, 2.

342. Piccirillo, Jordan, 262.

343. Βλ. Περισσότερα: Mathews, T. *La nudità nel cristianesimo, στὸ Aurea Roma: Dalla città pagana alla città Cristiana*. Roma (L' erma di Bretschneider), 2000, 397.

μνή ἀπεικόνιση τῶν προφητῶν, ὅπως τοῦ Ἰωνᾶ καί τοῦ Δανιήλ, σχετίζεται μέ τόν συμβολισμό τῆς ἀνάστασης τοῦ Ἰησοῦ. Ἄλλωστε, ἡ σωτηρία τοῦ Δανιήλ θεωρεῖται ὡς ἡ μεταφορά τοῦ θανάτου καί τῆς ἀνάστασης. Ὁ Δανιήλ μπῆκε μέσα στό λάκκο μέ τά λιοντάρια καί βγῆκε ἀλώβητος καί ζωντανός, μέ τήν εἰκόνα τοῦ προφήτη νά ἀνακαλεῖ τήν σωτηρία τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς πιστοὺς του. Τό ἀνωτέρω εἶναι μία ξεκάθαρη ἀπόδοση τῶν Χριστιανῶν, πού μαρτύρησαν γιὰ τήν πίστη τους³⁴⁴. Βέβαια, ὁ Ἰησοῦς δέν ἀπεικονίστηκε ποτέ γυμνός στήν ἀρχαιότητα. Ὁ Mathews τονίζει τήν ἀρχαία παράδοση τοῦ ἥρωικοῦ γυμνοῦ μαζί μέ τό γυμνό ἀθλητικό ιδεῶδες, πού σημειώνει ὁ Salomonson³⁴⁵ νά συνεχίζεται στήν χριστιανική εἰκονογραφία. Μάλιστα, ἡ ἐπιμονή τοῦ ἀθλητῆ γιὰ τήν νίκη συγκρίνεται μέ τόν πόθο τῶν Χριστιανῶν γιὰ νά καταφέρουν νά φτάσουν στήν σωτηρία τους³⁴⁶. Ἡ εἰκονογραφία τοῦ Δανιήλ συχνά ἀπεικονιζόταν σέ ταφικό πλαίσιο. Εἰδικότερα, στή Ρώμη σέ κατακόμβες τοῦ 3ου αἰῶνα μ.Χ. στόλιζε τοὺς τοίχους καί μετέπειτα σαρκοφάγους Χριστιανῶν. Τέλος, τό συγκεκριμένο ψηφιδωτό ἀναπαρίσταται σέ μωσαλεῖο Borj el Youdi.

344. Kalinowski, Daniel, 118.

345. Περισσότερα βλ. Salomonson, J. W. *Voluptatem spectandi non perdat sed mutet: observations sur l'iconographie du martyre en Afrique romaine*. Amsterdam (North-Holland Pub. Co), 1979.

346. Βλ. Περισσότερα: Van den Hoek, A. – Herrmann, J. J. "Celsus' Competing Heroes: Jonah, Daniel, and their rivals", στό: *Pottery, pavements, and paradise iconographic and textual studies on late Antiquity*. Leiden (Brill), 2013.

3. Χῶρος κόσμησης τοῦ ψηφιδωτοῦ

3.1. Τρικλίνιο

Ἡ ἀρχιτεκτονική τοῦ χώρου-οἴκου ἐπηρέαζε ἄμεσα τήν δουλειά τοῦ ψηφοθέτη, καθὼς ἔπρεπε ἀρχικά νά συμπεριληφθεῖ τό σχῆμα καί ὁ χῶρος τοῦ δαπέδου ὅπου θά τοποθετοῦνταν οἱ ψηφίδες. Ἐπρεπε ἀκόμη, νά συμπεριληφθεῖ ἡ πρακτική χρήση τοῦ δωματίου καί ἡ σημασία τοῦ χώρου, γιά τήν ἐπιλογή τοῦ θέματος καί τίς διαστάσεις τοῦ ψηφιδωτοῦ. Ἔτσι, οἱ ψηφοθέτες καλοῦνταν νά ἀποδείξουν τοὺς σκοποὺς τους καί τίς δεξιότητες τους. Ἐπίσης, καλοῦνταν νά διατηρήσουν τήν δική τους στιλιστική ἀποψη. Ἡ ψηφιδωτή διακόσμηση ὀφείλε νά συμπεριλάβει τήν τοποθέτηση διάφορων ἐπιπλων, ὥστε τό ψηφιδωτό νά γίνει ἡ κατευθυντήρια ὁδός γιά τοὺς ἐνοίκους καί τοὺς ἐπισκέπτες τοῦ δωματίου. Ἐπιπροσθέτως, τὰ ψηφιδωτά χαρακτηρίζονταν ἀπό ἱεραρχία μεταξύ τους, ὑποδεικνύοντας τόν ἰδιωτικό καί τόν δημόσιο χῶρο. Ἡ ἐπιλογή τοῦ θέματος γιά τήν ψηφιδωτή διακόσμηση μαρτυροῦσε τήν χρήση τοῦ δωματίου καί τή σημασία τῆς λειτουργίας του. Πολλές φορές μέσα ἀπό τό ψηφιδωτό ὑπονοοῦνταν καί τὰ θέματα τῶν ψηφιδωτῶν στοὺς ὑπόλοιπους χώρους³⁴⁷.

Ὁ χῶρος τοῦ τρικλινίου λειτουργεῖ γιά τήν προσφορά γεύματος στοὺς καλεσμένους τῆς οἰκίας, δηλαδή ἦταν ἓνας χῶρος συμποσίου. Ἡ προσφορά τοῦ γεύματος πρὸς τοὺς καλεσμένους συνεπάγεται τήν ἀφθονία πού προσφέρει ὁ οἰκοδεσπότης μέ τοὺς φιλοξενούμενους³⁴⁸.

Οἱ ἐπαρχίες τῆς βόρειας Ἀφρικῆς ἐμπεριέχουν μεγάλο ἀριθμό οἰκιῶν, ὅπου τὰ τρικλίνια ἐπισημαίνονται ἀδιαμφισβήτητα ἀπό τό ψηφιδωτό δάπεδο. Τὰ δωμάτια αὐτά ἔχουν σχεδιαστεῖ ἀποκλειστικά γι' αὐτόν τόν σκοπό, ὅπως ἀνάλογο εἶναι τό θέμα τῶν ψηφιδωτῶν αὐτῶν. Ἀναμφίβολα οἱ ἰδιοκτῆτες τῶν σπιτιῶν καί τῶν ἐπαύ-

347. Dunbabin, Greek and Roman, 304.

348. Parrish, Season, 56-57.

λεων αὐτῶν ἔβλεπαν τὰ δωμάτια τῶν τρικλινίων ὡς τήν πιό σημαν-
τική κοινωνική δραστηριότητα τους³⁴⁹.

Τό διακοσμημένο μέ ψηφιδωτό δάπεδο δείχνει τήν θέση τῶν τρι-
κλινίων καί ἀφορᾷ δύο τύπους. Τό πρῶτο ἀφορᾷ τό σχῆμα U, ὅπου
ἐντός τετραγώνου ἐμπεριέχεται τό κεντρικό θέμα τῆς ψηφιδωτῆς
παράστασης, καί οἱ τρεῖς πλευρές πού πλαισιώνουν τόν τετράγωνο
χῶρο κοσμοῦνται συνήθως ἀπό γεωμετρικό ψηφιδωτό διάκοσμο,
γιά τήν τοποθέτηση τῶν κλινῶν. Ὁ δεύτερος τύπος ἀφορᾷ τό
σχήμα T+U, ὅπου στό ὑπάρχον σχῆμα U προστίθεται ἐπιπλέον μιά
ζώνη στό κεντρικό ψηφιδωτό. Ἐάν ἦταν ἐπιθυμητό, οἱ κλίνες θά
μποροῦσαν νά ἐπεκταθοῦν πάνω σ' αὐτά, γιά νά δώσουν πρόσθετο
χῶρο χωρίς νά καλύψουν τό θέμα τοῦ ψηφιδωτοῦ. Μεταγενέστερα,
ἐπεκτείνεται τό πλάτος ἀπό τίς ἀκμές τοῦ T προκειμένου νά ἐπε-
κταθεῖ ὁ χῶρος γιά τήν διασκέδαση καί τήν ἐξυπηρέτηση τῶν συν-
δαιτημόνων³⁵⁰. Εἰδάλλως, πρόκειται γιά ἕναν ἀπλοποιημένο τύπο
τρικλινίου, ὅπου στό κέντρο τοῦ δαπέδου τοποθετεῖται ὁ κεντρικός
πίνακας, ὁ ὁποῖος περιβάλλεται ἀπό διάχωρα ἢ πολλές ζώνες καί ὁ
ἴδιος διαιρεῖται σέ περισσότερους πίνακες (εἰκ. 41α)³⁵¹.

Ἡ παράσταση πού προέρχεται ἀπό οἰκισμό τοῦ ΑΗΣ-ΔΕΗ στήν
Μεγαλόπολη (εἰκ. 11) κοσμοῦσε χῶρο τρικλινίου. Στό κέντρο
παρίστανται οἱ τρεῖς Χάριτες στόν τύπο τοῦ ἐμβλήματος. Ἐντός
ὀκταγώνων παρίστανται οἱ Ἑρωτιδεῖς καί διάφορα εἴδη ζώων, ἀνα-
μεσά τους ψάρια, δίνοντας τήν ἐντύπωση τῆς θεματικῆς τῶν ξένιων
μαζί μέ τήν εὐφορία τῶν παχουλῶν Ἑρωτιδῶν. Παρόλα αὐτά οἱ
εἰκ. 10 καί 11 παρουσιάζουν κοινό δάπεδο μέ τήν Βασιλική Δελφῶν,
πρῶτο μισό 6ου αἰῶνα³⁵², μέ σχεδόν ὅμοια μοτίβα. Ἐπομένως, εἴτε
ὁ ἐπικεφαλῆς τοῦ συνεργείου πού φιλοτέχνησε καί τὰ δύο δάπεδα
ἐπέλεξε τό συγκεκριμένο θέμα, εἴτε τό διάλεξε ὁ ἴδιος ὁ ιδιοκτήτης,
ὡς κατάλληλο θέμα τοῦ συμποσίου. Εἶναι γνωστό πῶς ἡ ἐπιλογή
τοῦ θέματος γινόταν σέ συνεργασία μέ τοὺς ιδιοκτήτες καί τοὺς ψη-
φοθέτες, περισσότερο μέ τήν ὑπαρξη τῶν τετραδίων σχεδίων. Ἐννο-
εῖται ὅτι τήν ἐπιλογή τοῦ θέματος θά ἐπηρέαζε ἡ αἰσθητική τῆς

349. Dunbabin, *Triclinium*, 125-128.

350. Dunbabin, *Triclinium*, 125-127.

351. Κοκκίνη, *Καθημερινός βίος*, 314.

352. Ἀσημακοπούλου-Ἀτζακᾶ, *Ἀνατολικό Ἰλλυρικό*, 371, 389, 399-402.

ἐποχῆς καί τῆς ἐκάστοτε περιοχῆς³⁵³. Ἡ συνύπαρξη τῶν τριῶν γυμνῶν νεαρῶν μέ τό ὑπόλοιπο δάπεδο, εἰδικότερα τούς Ἑρωτιδεῖς σέ ρόλο κυνηγοῦ, μουσικοῦ καί χορευτῆ καταλήγει στό μήνυμα τῆς χαρᾶς καί τήν εὐφορία τῆς ζωῆς, θέμα κατάλληλο πρός τούς καλεσμένους τοῦ τρικλινίου³⁵⁴.

Σέ οἰκία ἀνατολικά ἀπό τό ἀρχαῖο θέατρο –στό Ἄργος (εἰκ. 12α)– μία παράσταση διονυσιακῆς πομπῆς (εἰκ. 12β) κοσμοῦσε τρικλίνιο. Ἡ πολυπρόσωπη σκηνή τοῦ διονυσιακοῦ θιάσου, στήν Ἑπαυλῇ τῆς Γερακοτροφίας στό Ἄργος (εἰκ.12β), ἐμφανίζεται στό ἀνατολικό ἄκρο μπροστά ἀπό τό στιβάδιο. Στόν δυτικό διάχωρο εἰκονίζεται ἕνα ἡμικύκλιο πού χωρίζεται ἀπό ἑπτὰ ἰσομερεῖς διάχωρα. Ἐκεῖ τοποθετοῦνταν οἱ κλίνες, οἱ ὁποῖες σχηματίζουν τό στιβάδιο καί στό κέντρο εἰκονίζεται τό σιγμοειδές τραπέζι μέ δύο ἰχθύες, ὅπου τοποθετοῦνταν τό τραπέζι, ὥστε νά κάθονται καί νά ἀτενίζουν οἱ καλεσμένοι τῆς οἰκίας τό διονυσιακό ψηφιδωτό, πού συμπεριλαμβάνει τόν Διόνυσο καί τόν θιάσό του. Ἐπρόκειτο γιά ἕνα διασκεδαστικό ψηφιδωτό, πού πρόσφερε εὐφορία στούς καλεσμένους, ὅποτε τό ψηφιδωτό ἐξυπηρετοῦσε καταλλήλως τό χῶρο τόν ὁποῖο κοσμοῦσε³⁵⁵. Ἡ τοποθεσία τῆς παράστασης μπροστά ἀπό τό στιβάδιο, σέ συνδυασμό μέ τόν προσανατολισμό τῶν πρωταγωνιστῶν, ὅπως ἡ ἐπιλογή τῶν Μαινάδων καί Σατύρων νά ἀκολουθοῦν τήν πομπή, πιθανόν νά δηλώνει μιά θεατρική παράσταση. Ἡ συγκεκριμένη σκηνή δέν ἐπιφορτίζεται μέ τό παγανιστικό στοιχεῖο καί τήν λατρεία τοῦ Διονύσου, τουναντίον μεταμορφώνεται στήν ἀπεικόνιση τῆς εὐχαρίστησης καί τῆς φιλοξενίας. Ἐνδεχομένως, τέτοιου εἶδους ἀναπαραστάσεις ἀντλοῦνταν ἀπό γνωστές μουσικές καί χορευτικές παραστάσεις, οἱ ὁποῖες ἀκολουθοῦσαν μετά τό γεῦμα³⁵⁶.

Ἡ μορφή τοῦ Διόνυσου καί τοῦ θιάσου του ἦταν ἕνα δημοφιλές θέμα καί παραδοσιακό μοτίβο γιά τήν διακόσμηση τῶν τρικλινίων ὡς χώρων ὑποδοχῆς, οἱ ὁποῖοι ἀναπτύχθηκαν μέ διάφορους τρόπους, ἀπό τόν 4ο ἕως τόν 7ο αἰῶνα μ.Χ. Ὁ Διόνυσος, μέ τήν συνοδεία τοῦ θιάσου του –μιά ζοφερή σκηνή τοῦ θεοῦ τοῦ οἴνου καί τῶν μυθολογικῶν συνοδῶν του– μαινάδες καί σάτυρους– νά ἐπιδί-

353. Ἀσημακοπούλου-Ἀτζακᾶ, Ἐξί κείμενα, 149.

354. Πλιῶτα, Διακόσμηση, 270, 231-232.

355. Dunbabin, Triclinium, 129.

356. Talgam, Secular mosaics, 1134.

δονται σέ χορούς καί ένορχηστρώσεις, εἶναι συχνό θέμα ἀπεικόνισης. Ἀπηχεῖ τήν εὐθυμία καί τήν εὐχαρίστηση πού προσφέρει ἡ πόση τοῦ οἴνου³⁵⁷.

Ἡ παράσταση (εἰκ. 12β) τοῦ Ἄργους ἀντλεῖ θέματα ἀπό μιά παλαιότερη παράδοση, ὅποτε ἡ ἀπόδοση τῶν μορφῶν ἀπαιτεῖ μέ συγκεκριμένη κινησιολογία καί σύνθεση. Παρατηρεῖται μιά ἀξιοσημείωτη σύνδεση τῆς παλιάς μέ τήν νέα θεματική, δηλαδή σέ συσχέτιση μέ τά ὑπόλοιπα ψηφιδωτά τοῦ περιστύλιου ὡς ἡ νέα θεματική – ἡ ἀπεικόνιση τῶν δώδεκα μηνῶν καί οἱ σκηνές κυνηγιοῦ τοῦ γερακιοῦ, ἐνῶ τό παλιό θεματολόγιο ἀφορᾷ τήν παράσταση τοῦ διονυσιακοῦ θιάσου. Πρέπει νά ἐκπονήθηκαν ἀπό τό ἴδιο ἐργαστήριο ψηφοθετῶν³⁵⁸. Τά ψηφιδωτά ἀπό τήν Ἑπαυλῆ τῆς Γερακοτροφίας ἀποτυπώνουν στά δάπεδα τήν χαρά τῆς ζωῆς, συνάμα μέ τίς προσωπικές ἀσχολίες τοῦ ιδιοκτήτη. Εἰδικότερα, τό κυνήγι τοῦ γερακιοῦ στή δυτική στοά τοῦ περιστύλιου ἀποτελεῖ ἀποτύπωση μιᾶς ἀγαπημένης συνήθειας τοῦ ιδιοκτήτη, ὅπως τό τρικλίνιο, μιά γεμάτη χαρά παράσταση³⁵⁹. Ἡ αἰσθητική καί ἡ καλλιτεχνική ἀπόδοση διαφέρει ἀπό τά ὑπόλοιπα ψηφιδωτά πού ἐντοπίστηκαν στήν οἰκία, συγκεκριμένα στό χῶρο τοῦ περιστύλιου³⁶⁰.

Οἱ σκηνές ἀλειίας (εἰκ. 32.) ἦταν θεματικές πού προτιμοῦνταν στήν διακόσμηση ιδιωτικῶν καί δημόσιων λουτρῶν. Ἐπίσης, οἱ σκηνές αὐτές ἐμπεριεῖχαν ἐντός τους, ὡς χαρακτήρα ἀπλό, τά *xenia* μοτίβα, δείχνοντας τόν πλοῦτο καί τήν γενναιοδωρία τοῦ ιδιοκτήτου τοῦ οἴκου πρὸς τοὺς καλεσμένους τους. Ταυτόχρονα, ἐπιτελοῦσαν προφυλακτικό, ἀποτροπαϊκό χαρακτήρα καί καλοτυχία στοὺς ιδιοκτῆτες τοῦ οἴκου (εἰκ. 27). Οἱ θαλάσσιες καί παράκτιες

357. Parrish, *Mythological theme*, 307-308.

358. Ἐντοπίστηκε ψηφιδωτό πού χρονολογεῖται στά τέλη τοῦ 5ου αἰῶνα μ.Χ., πλησίον τοῦ Ἄργους, στήν τοποθεσία Ἅγιος Ταξιάρχης σέ λουτρό ὅπου ἀπεικονίζει τίς προσωποποιήσεις τῶν τεσσάρων ἐποχῶν, τό ὁποῖο φέρει ὁμοιότητες μέ τό ψηφιδωτό τῶν δώδεκα μηνῶν. Ὅμοιότητες κυρίως στήν ἀπεικόνιση μέ τήν ταινία τοῦ σπειρομαίανδου καί ἐν συνεχείᾳ τῆς ἐνζώδους ἄκανθας. Ἀτζακᾶ-Πελεκανίδου, *Σύνταγμα II*, 56-58, πίν. 38-45. Åkerström-Hougen, *Villa Falconer*, 127-130, πίν. x-xii.

359. Ἀσημακοπούλου-Ἀτζακᾶ, *Ἐξί κείμενα*, 131-132.

360. Roux, *Chronique en Grèce*, 168-170. Cook – Boardman, *Archaeology Greece*, 152. Ginouvès, *Argos*, 268.

σκηνές μέ τό πλήθος ψαριῶν ἀπέτρεπαν τήν κακή ἐνέργεια καί τό φθόνο νά εἰσέλθει³⁶¹.

Τό ἀπόσπασμα ψηφιδωτοῦ μέ πλούσιο περιεχόμενο θαλάσσιων ὄντων καί ψαράδων (εἰκ. 26), τό ὁποῖο ἐνδείκνυται νά κοσμοῦσε τρικλίνιο, ἐντοπίστηκε στήν πόλη τῆς Hadrumetum. Ἡ ἐπιλογή του νά κοσμήσει τρικλίνιο ἕνα τέτοιο ψηφιδωτό, μέ πλούσιο σέ ψάρια θαλάσσιο τοπίο, πού σχεδόν καταπίνει τούς νεαρούς γυμνοῦς ψαράδες, μάλλον θά εἶχε ὡς χρήση τήν ἀνάδειξη τῆς φιλοξενίας καί τοῦ πλούτου τοῦ ιδιοκτήτη τοῦ οἴκου. Ἡ θάλασσα γεμίζει ἀπό ζίκζακ παράλληλες γραμμές δίνοντας τήν ἐντύπωση μιᾶς ἡρεμης θάλασσας, γεμάτης μέ ψάρια. Ὅπως νά ἀντανακλᾷ καί τήν δραστηριότητα τοῦ ιδιοκτήτη, ὁ ὁποῖος μπορεῖ νά ἀσχολοῦνταν μέ τό ἐμπόριο τῆς ἀλιείας, νά ἦταν ιδιοκτήτης πλοίων ἢ νά εἶχε ιδιοκτησίες κοντά στίς παράκτιες ὄχθες καί λίμνες³⁶².

Ἀναφέρθηκε παραπάνω πῶς ἡ Ἀφροδίτη συναντᾶται σέ πολλές παραστάσεις στήν Βόρεια Ἀφρική, ὡς θεά πού ἐπιτελοῦσε τήν ἀπόλυτη ὁμορφιά, τόν ἔρωτα καί τήν γονιμότητα. Ἀνάμεσα στίς πολλές ιδιότητές της ἦταν ἡ θεά τῆς θάλασσας, γι' αὐτόν τόν λόγο ἐμφανίζεται σέ ἀρκετές πολυπρόσωπες σκηνές πού ἀναπαριστοῦν τόν θαλάσσιο θίασο³⁶³. Τό θέμα τοῦ θαλάσσιου θριάμβου ἦταν διαδεδομένο στήν Ἀνθυπατική Ἀφρική. Τό θαλάσσιο ταξίδι τῆς Ἀφροδίτης ἀπό τήν οἰκία τῆς Ἀμφιτρίτης στήν πόλη Bulla Regia κοσμοῦσε δωμάτιο τρικλινίου (εἰκ. 28). Ἡ θεά κάθεται πάνω στή πηνία τῶν δύο ἰχθυοκενταύρων. Οἱ δύο στεφανηφόροι Ἑρωτιδεῖς πετοῦν πάνω ἀπό τή μορφή τῆς θεᾶς. Τό κεφάλι τῆς θεᾶς πλαισιώνεται ἀπό τό nimbus, ἐνισχύοντας μέ αὐτό τό τρόπο τήν οὐράνια κυριαρχία της. Πρόκειται γιά ἕνα ἄρτιο καλλιτεχνικά ψηφιδωτό, μέ θέμα τήν μεγαλοπρέπεια τῆς θεᾶς, κάτι πού ἀρμόζει σ' ἕνα τρικλίνιο πού δείχνει τή δύναμη τοῦ πλούτου τοῦ οἴκου. Σίγουρα ἡ ἐπιλογή τῆς γυναικείας μορφῆς-Ἀφροδίτης δέν ἦταν τυχαία.

Στό κλίμα τῆς ἀφθονίας καί τῆς εὐφορίας πού προσφέρει μιά γιορτή, συμβάλλουν μέ τήν παρουσία τους οἱ τρεῖς Χάριτες (εἰκ.

361. Ghalia, *Daily Life*, 31. Dunbabin, *North Africa*, 126.

362. Ghalia, *Daily Life*, 33-34. Dunbabin, *North Africa*, 126. Fantar – Veyne, *Tunisie*, 128.

363. Blanchard-Lemée, M. – Ennaifer, M. – Slim, H. καί Slim, L., *Mosaics Tunisia*, 147.

41α-β), από την Shahba- Φιλιπούπολη· παράσταση που αρμόζει σέ ένα τρικλίνιο. Πρωταγωνίστριες στον κεντρικό πίνακα, οι τρεις Χάριτες πλαισιώνονται από έξι μικρότερους πίνακες προσωποποιήσεων των τεσσάρων εποχών και τής προσωποποιήσεως τής Παννυχίδος και τής Εὐφρασίας. Οἱ Χάριτες συμβάλλουν στον συμβολισμό και συμπληρώνουν τό νόημα τής παράστασης. Οἱ προσωποποιήσεις τής Παννυχίδος και τής Εὐφρασίας προτείνουν μιά ατέρμονη γιορτή. Τό μήνυμα του τρικλινίου αφορά τής ατελείωτες και εὐχάριστες γιορτές που θα ὀργάνωνε ὁ ιδιοκτήτης στό χώρο του τρικλινίου. Γιορτές που διήρκησαν ὅλη την νύχτα και γέμιζαν ἀπόλαυση τους συνδαιτημόνες. Προσφέροντάς τους κρασί και μουσική, παρατηρώντας τό ψηφιδωτό, ἡ Πάννυχος φέρει ποτήρι οἴνου και ἡ Εὐφρασία φέρει μιά καστανιέτα –σύμβολα ἑορτῆς. Οἱ παρευρισκόμενοι στό τρικλίνιο ἔπιναν μετά μουσικῆς κατά την διάρκεια τής νύχτας. Οἱ τέσσερις Ἐποχές φρόντιζαν την προστασία του κύκλου του μηνύματος³⁶⁴.

3.2. Λουτρά

Τά λουτρά εἶχαν σημαντική παρουσία στην καθημερινότητα των ἀνθρώπων, προφανῶς γιά τά ὀφέλη στην υγεία και πολύ περισσότερο γιά την εὐχαρίστηση που προσέφεραν. Τό ψηφιδωτό των ἀθλητικῶν ἀγώνων (εικ30), από την Batten Zammour κοσμοῦσε κτίριο μικροῦ λουτροῦ, χωρίς νά ἔχουν δημοσιευτεῖ περισσότερες ἐνδείξεις γιά τό εἶδος του κτιρίου· παραμένει δηλαδή ἄγνωστο ἂν ἀφοροῦσε δημόσιο ἢ ιδιωτικό λουτρό. Τό μέγεθος του κτιρίου δέν υποδηλώνει δημόσια χρήση, ὅποτε ἴσως νά ἦταν ιδιωτικῆς χρήσεως λουτρό. Σέ κοντινή ἀπόσταση ὑπῆρχε κατοικημένη περιοχή και ὑπαρξη τής τρίκλιτης Βασιλικῆς³⁶⁵. Ἡ ἀπουσία ὁμως μιάς σημαντικῆς γνωστῆς κατοικημένης θέσης καθιστᾷ δυνατή την πιθανότητα τό ψηφιδωτό νά κοσμοῦσε ιδιωτικό λουτρό ἑπαυλῆς και ὄχι δημόσιο³⁶⁶. Τό ψηφιδωτό δάπεδο από την Batten Zammour χαρακτηρίζεται μοναδικό, σέ σχέση μέ τής υπόλοιπες ἀθλητικές παραστάσεις από την Βόρεια Ἀφρική, ὡς πρός τό μέγεθος και τής λεπτομέρειες

364. Olszewski, Shahba-Philippopoli, 387.

365. Khanoussi, Gymnasium, 543.

366. Khanoussi, Gymnasium, 715.

του³⁶⁷. Πραγματεύεται τίς σκηνές τῶν ἀθλητικῶν ἀγώνων ὡς ἓνα συνολικό θέαμα καί ὄχι ὡς ἀπλῶς μεμονωμένες ἀθλητικές δραστηριότητες. Ἀκόμη, οἱ πολυπρόσωπες σκηνές τῶν γυμνῶν ἀθλητῶν νά μετέχουν σέ διάφορα ἀθλητικά ἀγωνίσματα μαζί μέ τίς ρεαλιστικές σκηνές βράβευσης καί τῆς παρέλασης τῶν νικητῶν προσδίδουν ἓναν ἀφηγηματικό χαρακτήρα στό ψηφιδωτό. Ἡ παράσταση διαθέτει τήν ἑναρξη τῶν ἀθλημάτων τοῦ πεντάθλου, τά μαχητικά ἀθλήματα τῆς πυγμαχίας καί τοῦ παγκρατίου, καί τέλος, τίς σκηνές βράβευσης καί ἀποχώρησης ἀπό τοὺς ἀγῶνες. Τό ψηφιδωτό ἐξιστορεῖ μέσα ἀπό τίς παραστάσεις τοὺς ἀγῶνες, ἀπό τήν ἀρχή ἕως τήν λήξη τους. Ἡ ἐπιλογή τῆς θεματολογίας τῶν ἑλληνικῶν γυμνικῶν ἀγώνων συνέβη ἐσκεμμένα ἀπό τόν ἰδιοκτήτη πού παρήγγειλε τό ψηφιδωτό, διότι δέν ἀνῆκε σέ ἓνα διαδεδομένο εὔρος θεμάτων. Ἡ ἐπιλογή αὐτῆς τῆς θεματολογίας κοσμεῖ συγκεκριμένα τό χῶρο τοῦ κρύου λουτροῦ. Θά μπορούσε νά ἀποσκοπεῖ στήν ταύτιση τοῦ ἔνοικου ἢ τοῦ κάθε χρήστη τοῦ λουτροῦ μέ τίς ἀθλητικές φιγοῦρες τῆς παράστασης ὡς πηγή ἔμπνευσης³⁶⁸.

Ἡ εἰκ. 30 τῆς Batten Zammour φαίνεται νά μαρτυρᾷ τό σύνολο τῶν ἀθλητικῶν θεαμάτων πού πραγματικά συνέβη³⁶⁹. Κατά τήν Bohne, ἀναπαριστοῦν τίς τυπικές εἰκόνες πού ὑποδηλώνουν ἀγῶνα, χωρίς νά δηλώνεται ποιός ἀγῶνας³⁷⁰. Σέ ἀντίθεση μέ τό ψηφιδωτό ἀπό τήν πόλη Althiburos τῆς Τυνησίας³⁷¹, εἰκονίζεται ὁ ἀγωνιστικός στέφανος μέ τήν ἐπιγραφή ΑΣΚΛΗΠΙΕΙΑ. Κατά μεγάλη πιθανότητα, τό ψηφιδωτό σχετίζεται μέ τά Ἀσκληπιεῖα, πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀσκληπιοῦ στήν Καρχηδόνα³⁷². Ἡ Newby καταλήγει στό συμπέρασμα ὅτι τά χρηματικά ἔπαθλα πού εἰκονίζονται ἐπάνω στήν ἀγωνιστική τράπεζα τῆς Batten Zammour ἀνῆκαν σέ χαμηλῆς κατηγορίας ἐπάθλων τῶν ἀγώνων, παρά σέ μεγάλου κύρους ἀγώνων³⁷³. Πάντως, ἡ ἐπιλογή τῆς ἀπεικόνισης τῶν ἐπάθλων λαμβάνει σημαντικό λειτουργικό ρόλο στό μέσο τοῦ ψηφιδωτοῦ ἀνάμεσα στίς τελικές φάσεις τῆς νικητήριας παρέλασης καί τῆς λαμπαδηδρομίας. Πιθανότατα, ἡ εἴσο-

367. Newby, *Greek Athletics*, 84.

368. Newby, *Roman spectacle*, 199-200.

369. Khanoussi, *Athletic games*, 91.

370. Dunbabin, *Athletes*, 714.

371. Ennaïfer, *Althiburos*.

372. Ἀσημακοπούλου-Ἀτζακᾶ, Ἀγωνιστικός στέφανος, 418-420.

373. Newby, *Greek Athletics*, 85-86.

δος στην αίθουσα νά βρίσκονταν σ' αυτήν την πλευρά, ἄρα ὁ λουόμενος θά ἀντίκρυζε πρῶτα τήν ἀγωνιστική τράπεζα μέ τά ἔπαθλα καί ἔπειτα θά παρατηροῦσε τούς γυμνικούς ἀγῶνες³⁷⁴.

Ἡ πιθανότητα τῆς ἐπιλογῆς τῶν συγκεκριμένων ἀθλητικῶν θεμάτων νά λειτουργοῦσε χάριν τῆς μνήμης καί τῆς τιμῆς τῆς εὐεργεσίας τοῦ ἰδιοκτήτη. Πιθανόν ὁ ἰδιοκτήτης νά τέλεσε τόν ρόλο τοῦ ἀγωνοθέτη ἢ τοῦ χορηγοῦ τῶν ἀγώνων³⁷⁵, ἐπειδή στήν τέταρτη ζώνη εἶναι ἐμφανής ἡ ἀπεικόνιση τῶν ἐπάθλων στό κέντρο τῆς παράστασης. Παράλληλα τονίζονται οἱ ἀγωνιστικοί στέφανοι, τό ποσό τοῦ χρηματικοῦ ἐπάθλου, τά κλαδιά τοῦ φοίνικα καί τό ἀγγεῖο. Ἀντιτίθεται βέβαια ἡ θεωρία τῆς χορηγίας καί τοῦ ρόλου τοῦ ἀγωνοθέτη, ἐξαιτίας τῆς ἀπουσίας τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ ὀνόματος τοῦ ιδιώτη στό ψηφιδωτό δάπεδο³⁷⁶. Μιά ἀκόμη περίπτωση ψηφιδωτοῦ μέ τήν δήλωση ἐπιγραφῆς τοῦ ὀνόματος τοῦ εὐεργέτη τῶν ἀμφιθεατρικῶν θεαμάτων εἶναι τό ψηφιδωτό τοῦ Magerius, πού ἐντοπίστηκε στήν Smirat τῆς Τυνησίας (πιθανόν μέσα 3ου αἰῶνα μ.Χ.)³⁷⁷ συνοδεύεται μέ διπλή ἐπιγραφή τοῦ ὀνόματός του. Ἐπίσης, ἀπεικονίζεται ἡ παρουσία τοῦ Magerius στό ψηφιδωτό³⁷⁸. Εἶναι χαρακτηριστική περίπτωση, ὅπου ὁ ἰδιοκτήτης κατευθύνει τούς ψηφοθέτες σχετικά μέ τό περιεχόμενο τοῦ ψηφιδωτοῦ. Τό συγκεκριμένο θεματολόγιο δέν εἶναι εὐρέως διαδεδομένο καί παρατηρεῖται σέ συγκεκριμένες χρονικές περιόδους καί περιοχές³⁷⁹. Παρόλα αὐτά, δέν εἶναι ἀπόλυτο ὅτι ὁ Magerius ἦταν ὁ ἰδιοκτήτης τοῦ οἴκου πού παρήγγειλε τό συγκεκριμένο ψηφιδωτό πρὸς τιμὴν τῆς εὐεργεσίας του³⁸⁰.

Στήν προκειμένη περίπτωση, οἱ ἑλληνικοὶ ἀθλητικοὶ ἀγῶνες δέν θά εἶχαν ἀπήχηση στοὺς κατοίκους τῆς νότιας ἐπαρχίας Βυζακηνῆς τό α' μισοῦ τοῦ 4ου αἰῶνα μ.Χ. Ὁ ἰδιοκτήτης θά ἔπρεπε νά εἶχε ἰσχυροὺς λόγους νά ἀναθέσει ἔργο τέτοιας θεματικῆς ἀπὸ τό νά ἐπιδείξει ἓνα γενικό ἐνδιαφέρον πρὸς τά ἑλληνικά ἀθλητικά δρώμενα, ἀκόμη καί νά ἦταν λάτρης τῶν ἀθλητικῶν ἀγωνισμάτων³⁸¹. Ἡ ἐπιρροή τοῦ

374. Dunbabin, Prize Table, 303.

375. Dunbabin, Greek and Roman, 321.

376. Dunbabin, Athletes, 715.

377. Beschtaouch, Smirat, 134-157.

378. Dunbabin, North Africa, 67-69.

379. Dunbabin, Greek and Roman, 321.

380. Dunbabin, ὁ.π., 116.

381. Dunbabin, Athletes, 714.

ἐλληνικοῦ στοιχείου σέ μιά ἀνώτερη τάξη τῆς Βόρειας Ἀφρικῆς ἐπέτρεψε τήν καταγραφή καί δημιουργία τους μακριά ἀπό τόν κοινωνικό τους τόπο καί πλαίσιο³⁸². Τό ψηφιδωτό στήν Batten Zammour, πλησίον τῆς Gagsa, εἶναι δεῖγμα μαρτυρίας γιά τό ἐνδιαφέρον τῶν ἐλληνικῶν γυμνικῶν ἀθλημάτων στήν Μεσόγειο γενικότερα³⁸³.

Τό ὑγρό στοιχεῖο καί ὁ θαλάσσιος ὑδροβιότοπος, μαζί μέ τίς ἀλιευτικές σκηνές ἐξυπηρετοῦσαν τόν σκοπό τῆς κόσμησης τοῦ δαπέδου καί τήν λειτουργία τοῦ λουτροῦ. Συχνά, κοσμοῦσαν τά δάπεδα ἀναβρυτηρίων τά ὁποῖα βρίσκονταν στό χώρο τοῦ περιστύλιου καί τίς λουτρικές ἐγκαταστάσεις. Ἰδιαίτερα χρησιμοποιοῦσαν σκηνές μέ γυμνοῦς ψαράδες πού δάμαζαν τήν θάλασσα καί ἀσχολοῦνταν μέ καθημερινές δραστηριότητες καί πρακτικές ψαρέματος³⁸⁴. Ἡ εἰκ. 32 ἀπό τήν Sidi Abdallah κοσμοῦσε εἴσοδο τοῦ λουτροῦ. Παρίστανται διάφοροι γυμνοί ἄνδρες νά ἐπιδίδονται σέ ἀλιευτικές δραστηριότητες στήν οἰκία τοῦ Sidonius, ὅπως ἀναγράφει ἡ ἐπιγραφή. Ἐντός τῆς θάλασσας, ἡ ὁποία εἰκονίζεται μέ παράλληλες κυματιστές γραμμές, κολυμπάει ἕνας ἄντρας γυμνός καί ἕνας ἄντρας τόν ὁποῖο καταπίνει ἕνα μεγάλο ψάρι.

Ἡ ἐπιγραφή καί ἡ παράσταση τῶν γυμνῶν ψαράδων θά πρέπει νά ἦταν προσωπική παραγγελία, ὥστόσο οἱ εἰκονογραφικές λεπτομέρειες υἱοθετήθηκαν ἀπό τήν ἤδη ὑπάρχουσα θεματολογία³⁸⁵. Ὁ ἰδιοκτήτης πιθανόν νά εἶχε στήν κατοχή του πλοῖα καί νά κατεῖχε τήν ἐμπορική δραστηριότητα τῆς ἀλιείας σέ διάφορες παράκτιες περιοχές ἢ μέσα ἀπό τό ψηφιδωτό νά ἤθελε νά ἐπιδείξει τόν πλοῦτο του³⁸⁶. Μεταξύ ἄλλων, τό μοτίβο τοῦ ψαριοῦ εἶχε ἀποτροπαϊκή δύναμη ἀπό τήν ἀρχαιότητα³⁸⁷. Ἄλλωστε, οἱ χώροι τῶν λουτρῶν ἦταν συχνά ἐπικίνδυνοι γιά τούς ἐπισκέπτες. Ἐπομένως, τέτοιου εἶδους ψηφιδωτά λειτουργοῦσαν ὡς προστασία ἀπό τόν φθόνο. Πέρα ἀπό τήν ἀτμόσφαιρα τῆς εὐχαρίστησης καί τήν ὁμορφιά πού πρόσφεραν τά λουτρά, ἐγκυμονοῦσαν κινδύνους γιά τούς ἐπισκέπτες τους. Τό ψηφιδωτό ἐνός μαύρου μακροφαλλικοῦ ἄντρα –ἴσως ἀφορᾷ

382. Dunbabin, *Greek and Roman*, 117.

383. Newby, *Greek Athletics*, 86.

384. Khanoussi, *Gymnasium*, 543.

385. Dunbabin, *Baiarum Grata Voluntas*, 18.

386. Ghalia, *Daily Life*, 31-32.

387. Ghalia, ὁ.π., 31-32.

υπηρέτη τῶν λουτρῶν— ἐντοπίζεται σέ κατώφλι ἀνάμεσα στούς δύο χώρους θερμῶν δωματίων, στά Βορειοδυτικά λουτρά τοῦ Timgad³⁸⁸. Περπατάει φέροντας φτυάρι μέ τό δεξί του χέρι, στηρίζοντάς το στούς ὤμους του, καί συγκρατεῖ μέ τό ἀριστερό του χέρι τόν μακρύ φαλλό του, καθώς ἐκσπερματώνει. Ὁ σκοπός τῆς μορφῆς εἶναι ἀποτροπαϊκός καί προστατευτικός ἀπό τοὺς δαίμονες πού πίστευαν ὅτι караδοκοῦσαν στά λουτρά³⁸⁹.

Μέρος μιᾶς μεγάλης καί πλούσιας παράστασης πού κοσμοῦσε τό *frigidarium* στά λουτρά τῆς Ἑπαυλῆς στό Sidi Ghrib (εἰκ. 33), οἱ γυμνές γυναικεῖες μορφές κοσμοῦσαν τίς τέσσερις γωνίες. Στήν ἀψίδα παριστάνεται ἡ Ἀφροδίτη, ἡ ὁποία μεταφέρεται πάνω σέ θαλάσσιο λέοντα. Στό κέντρο ὁ γάμος τοῦ Ποσειδῶνα πλαισιώνεται μέ τόν ὑπόλοιπο θαλάσσιο θίασο. Οἱ τέσσερις χαριτωμένες, γυμνές νεαρές ραίνουν τήν σκηνή μέ ρόδα καί νερό μπροστά ἀπό τόν ἀνθισμένο περιφραγμένο χώρο. Οἱ μορφές τους εἶναι σχεδόν πανομοιότυπες, προσδίδουν ὁμορφιά καί κίνηση σ' ὅλη τήν ἐρωτικά ζοφερή ἀτμόσφαιρα τοῦ λουτρικοῦ χώρου. Ἡ κόσμηση τῶν λουτρικῶν συγκροτημάτων ἀποσκοποῦσε στήν ἔκφραση χαρᾶς καί ἀπόλαυσης μέσω τῆς ψηφίδας στά δάπεδα τῶν δωματίων³⁹⁰.

Οἱ μορφές πού σχετίζονταν μέ τό ὑγρό στοιχεῖο ἦταν συχνά ἀγαπητό θέμα τῶν λουτρῶν, ὅπως οἱ τρεῖς Χάριτες (εἰκ. 1) στό ρωμαϊκό λουτρό ἑπαυλῆς στήν Ὑπάτη. Ἀκόμα καί τό κάλυμμα τῆς κεφαλῆς τῶν τριῶν νεαρῶν συσχετίζεται μέ σκηνή λουτροῦ³⁹¹. Πάλι σέ χώρους λουτροῦ, βρίσκουμε τό ἀνάλογο θέμα, μεταγενέστερο ὅμως χρονολογικά ἀπό τήν (εἰκ.1), στά λουτρά τοῦ Ποιμενίου στήν Κώρυκο τῆς Κιλικίας –σημερινό Narlıkuyu– στό τελευταῖο τέταρτο τοῦ 4ου αἰῶνα μ.Χ. καί στήν Καισάρεια (Cherchel) τῆς Ἀλγερίας, τόν 4ο αἰῶνα μ.Χ.

3.3. Χῶροι εἰσόδου

Τά ἐπόμενα τέσσερα ψηφιδωτά –(εἰκ. 3), (εἰκ. 24), (εἰκ. 25) καί (εἰκ. 27), ἐνῶ δέν κοσμοῦσαν τόν ἴδιο χώρο, ἐξυπηρετοῦσαν τήν ἴδια

388. Germain, Timgad, 93, no.129, πίν. XLII.

389. Dunbabin, Baiaurum Grata Volutas. 40-44.

390. Dunbabin, ὁ.π., 31.

391. Ροζάκη, Τρεῖς Χάριτες, 137.

λειτουργία, δηλαδή τήν ἀποτροπή τοῦ φθόνου καί τοῦ κακοῦ ματιοῦ. Ἀκόμη, ἡ τοποθεσία τους ἦταν σέ χώρους πού ἀφοροῦσαν ἐσωτερικά τίς εἰσόδους τῶν δωματίων –(εἰκ. 3), (εἰκ. 24)– καί ἐξωτερικά κοσμοῦσαν κάποια στοά (εἰκ. 25 καί εἰκ. 27).

Ἡ προσωποποίηση τοῦ φθόνου (εἰκ. 3) βρισκόταν στόν προθάλαμο τῆς ἀγρέπαυλης στήν Σκάλα τῆς Κεφαλονιάς, διατηρεῖται *in situ* καί ταυτίζεται ἀπό τό ἐπίγραμμα πού συνοδεύει τήν παράσταση. Ἡ λειτουργία του σχετίζεται μέ τήν ἀποτροπαϊκή δύναμή ἐναντία τοῦ κακοῦ, ὅπως τήν προστασία τοῦ οἴκου καί τῆς οἰκογένειας πού διαμένει ἐντός του. Εἰσέρχονταν ὁ ἐπισκέπτης στό σπίτι, ὅπου πρωτίστως στόν χώρο τοῦ προθάλαμου ἀντίκριζε τό ψηφιδωτό ἀποτροπαϊκοῦ χαρακτήρα. Ἡ θέση δέν τυγχάνει τῆς ἐπιλογῆς, ἀλλά γίνεται ἐπί σκοποῦ. Ὁ ἐπισκέπτης παρατηρεῖ πρῶτα τήν γυμνή μορφή τοῦ ἄντρα, ἡ ὁποία κατασπαράζεται μαρτυρικά ἀπό τέσσερα αἰλουροειδή. Ἐπειτα, τό βλέμμα του ὁδηγεῖται στό ἐπίγραμμα πού συνοδεύει τήν παράσταση, προειδοποιώντας ἔτσι τόν κακόβουλο ἐπισκέπτη εἰκονικά καί ἐπιγραμματικά νά μήν φέρει μέσα στό σπίτι τήν συκοφαντία καί τό κακό. Ἀντί τοῦ προθάλαμου, πολλές φορές τά ἀποτροπαϊκά ψηφιδωτά τοποθετοῦνται καί στό κατώφλι τῆς οἰκίας (εἰκ. 24), ὅπου πάλι προτοῦ πραγματοποιηθεῖ ἡ εἴσοδος τοῦ ἐπισκέπτη προηγεῖται ἡ προειδοποίηση. Τά ψηφιδωτά μέ μακροφαλλικές μορφές πολλές φορές φέρουν συνοδευτική ἐπιγραφή ἢ ἀποκλειστικά διάφορα ἀποτρεπτικά σύμβολα. Σκοπεύουν στό νά ἀποπέμψουν τόν κακόβουλο φθόνο καί νά τόν μεταστρέψουν πρὸς τοὺς φθονερούς, ὥστε νά ὑποφέρουν οἱ ἴδιοι ἀπό τήν συκοφαντία καί τήν κακοβουλία πού θέλησαν νά σπεύρουν³⁹².

Ἡ ἐπιλογή τοῦ ἐπεισοδίου ἀπό τοὺς Ὀμηρικούς Ὕμνους καταλαμβάνει τό περιστύλιο (εἰκ. 27) καί ἦταν μιά ἀσυνήθιστη ἐπιλογή, εἰδικότερα ὡς πρὸς τό θέμα τοῦ ψηφιδωτοῦ, ἀποδεικνύοντας τήν προτίμηση πρὸς τό πρόσωπο τοῦ θεοῦ καί τήν κατοχή γνώσης τῆς κλασσικῆς παιδείας τῶν Ὀμηρικῶν ἐπῶν. Τό συγκεκριμένο ψηφιδωτό ἐμπεριέχει μιά συμβολική πρόθεση τοῦ ιδιοκτήτη τοῦ σπιτιοῦ. Ἡ πράξη ὀργῆς καί τιμωρίας πρὸς τοὺς πειρατές, μεταμορφώνοντας τους σέ δελφίνια, γιατί τόλμησαν νά ἀμφισβητήσουν τήν θεϊ-

392. Dunbabin – Dickie, *Phthonos*, 37.

κότητα του Διονύσου και να τον απαγάγουν, λειτουργεί ως μιά ακόμμη αποτροπή από τον φθόνο όποιου εισέρχεται στον οίκο³⁹³.

Ψηφιδωτό της Άφροδίτης καταλάμβανε τό δάπεδο ήμικυκλικής εξέδρας (είκ.25), ιδιωτικής οίκίας. Η Άφροδίτη στό κέντρο της σύνθεσης επιφορτίζεται μέ προστατευτικές δυνάμεις ταυτόχρονα μαζί μέ όλα τά αποτροπαϊκά σύμβολα του ψηφιδωτού (τό χτυπημένο πτηνό από βέλος, οί σταγόνες αίματος, ό έρωτας πού αποπειράται να σκοτώσει μέ δόρυ μιά σαλαμάνδρα). Τά παραπάνω συντελούν στην εύημερία και καλοτυχία του οίκου. Προγενέστερα της οίκίας υπήρχε νεκροταφείο μέχρι τό τελευταίο τέταρτο του 2ου αιώνα μ.Χ. Ένδεχομένως, τό μωσαϊκό δάπεδο να λειτουργεί ως εξαγνιστικό για την κακή ενέργεια, ειδικότερα εάν οί ένοικοι γνώριζαν την προγενέστερη χρήση³⁹⁴.

3.4. Άδιευκρίνιστοι χώροι

Τά ψηφιδωτά (είκ. 5), (είκ. 6), (είκ. 15α, 15β), (είκ. 16), (είκ. 17α-γ), (είκ. 19α, 19β), (είκ. 23), (είκ. 29) και (είκ. 39, 40) ανήκουν στην κατηγορία πού είναι άγνωστη ή λειτουργία του χώρου και του κτηρίου πού καταλάμβαναν, είτε επειδή δεν έχουν μελετηθεί ή δημοσιευτεί είτε τά κτήρια πλέον έχουν καταστραφεί μέσα στο χρόνο και τά ψηφιδωτά έχουν αποσπαστεί.

Τά ψηφιδωτά πού προέρχονται από την Μήδαβα, σημερινή Madaba, (είκ. 15β), (είκ. 16), (είκ. 17γ) και (είκ. 19β), εμφανίζουν την μεγάλη δυσκολία της μή ύπαρξης ανασκαφικών δεδομένων, όποτε είναι παντελώς άγνωστο τό δωμάτιο πού κοσμούσαν εντός του κτηρίου, αλλά και ό χαρακτήρας του κτηρίου, δηλαδή αν πρόκειται για δημόσιο ή ιδιωτικό κτίσμα, όπως στην περίπτωση του ψηφιδωτού από την αίθουσα του Ίππόλυτου (είκ. 19β), για τό όποιο ψηφιδωτό δεν έχει ταυτιστεί ό χώρος πού κοσμούσε. Κάλυπτε μιά άκανόνιστη αίθουσα μέ είσοδο από τον βόρειο τοίχο της νοτιοανατολικής γωνίας. Τό ψηφιδωτό θα ανήκε σε πολυτελές κτήριο³⁹⁵, τό

393. De Luis, El Limes, 14-15.

394. Salomonson, Chevaux, 38. XXX, I. Τό συμπέρασμα για τη χρήση του ψηφιδωτού, ως εξαγνιστικό μέσο είναι προσωπική μου εικάσια.

395. Έπικρατεί ή άποψη ότι επρόκειτο για κοσμικό δημόσιο κτήριο, λόγω της άπεικόνισης των τριών προσωποποιήσεων των πόλεων (Ρώμη, Γρηγορία και Μή-

ὁποῖο εἶχε χτιστεῖ πάνω σέ προγενέστερο ρωμαϊκό ναό³⁹⁶ στά μέσα τοῦ 6ου αἰῶνα μ.Χ. Ἀποτελεῖ *terminus ante quem* γιά τήν χρονολόγηση τοῦ ψηφιδωτοῦ, τό κτίσιμο τῆς ἐκκλησίας τῆς Θεοτόκου, τό δεύτερο μισό τοῦ 6ου αἰῶνα μ.Χ. Τό ἀξιοπερίεργο εἶναι ὅτι παρά τίς ἐργασίες τῆς ἀνοικοδόμησης τοῦ ναοῦ, τό ψηφιδωτό δέν ἔχει καταστραφεῖ³⁹⁷. Ἡ δυτική ζώνη ἀπεικονίζει διαγώνιο πλέγμα, μέ ἐγκάρσιες γραμμές ἀπό λουλούδια, πού ἐμπεριέχουν μεμονωμένα νειλωτικά μοτίβα πουλιῶν καί φυτῶν, ἕνα χαρακτηριστικό θεματολόγιο τῆς σχολῆς τῆς Μήδαβας³⁹⁸.

Τά ψηφιδωτά (εἰκ. 15β), (εἰκ. 16), (εἰκ. 17γ) πρέπει νά ἐκπονήθηκαν ἀπό τό ἴδιο ἐργαστήριο τῆς Μήδαβας, καί κατά μεγάλη πιθανότητα προέρχονται ἀπό ἰδιωτικά κτίρια. Δυστυχῶς, δέν εἶναι ξεκάθαρη ἡ αἰτία ἐπιλογῆς τῆς εἰκονογραφίας τοῦ μύθου, διότι ἀπουσιάζει ὅπως ἀναφέρεται παραπάνω τό ἀνασκαφικό πλαίσιο, συνάμα ἔχουν καταστραφεῖ τά τμήματα τῶν ψηφιδωτῶν μετὰ τήν ἀποκόλλησή τους. Ἐπομένως, ἡ ἀπόδοση ἀσφαλῶν συμπερασμάτων καί ἡ ταύτιση χώρων δέν εἶναι δυνατή³⁹⁹. Μάλιστα, ἡ Βακχική σκηνή (εἰκ. 15α) ἐντοπίστηκε στό δάπεδο ἰδιωτικῆς κατοικίας τοῦ 19ου αἰῶνα. Πλέον διατηρεῖται ἀποσπασματικά καί ἐκτίθεται στό ἀρχαιολογικό μουσεῖο τῆς Madaba. Διέθετε καί τήν μορφή τῆς Ἀριάδνης, ἀλλά ἔχει καταστραφεῖ. Συνδυάζει τήν σκηνή μυθολογικοῦ περιεχομένου μέ συμβολική παράσταση χριστιανικοῦ περιεχομένου, ἡ ὁποία συναντᾶται συχνά σέ δάπεδα ναῶν. Τό ψηφιδωτό (εἰκ. 15α) εἰκονίζει τό ἐκφυόμενο ἄγγεῖο μέ δύο παγῶνια καί δύο ἐλάφια ἐκατέρωθεν –θέμα χριστιανικοῦ περιεχομένου, τό ὁποῖο ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται νά ἀντιτίθεται στήν Βακχική σκηνή πού εἶναι σαφῶς παγανιστικοῦ περιεχομένου⁴⁰⁰. Ὡστόσο, τά ζῶα στά ψηφιδωτά τῶν ναῶν εἶναι φορτισμένα μέ ἀλληγορική σημασία. Τά παγῶνια καί οἱ ἄμνοι συμβολίζουν τούς πιστούς πού προσδοκοῦν τήν σωτηρία καί

δαβα) κατά τήν εἴσοδο στήν αἴθουσα. Ὁ Piccirillo ὁμως ταυτίζει τήν ἀρχιτεκτονική τῆς κάτοψης μέ ἰδιωτική ἐπαυλὴ στό: Piccirillo, M. *Le Arabie chrétienne*, Paris (Édition Mengès), 2002.

396. Piccirillo, Jordan, 16, 24-25, 66.

397. Ἀσημακοπούλου-Ἀτζακᾶ, Ἐξί κείμενα, 137-139.

398. Dunbabin, Greek and Roman, 199.

399. Dunbabin, Mythology, 237.

400. Ἀσημακοπούλου-Ἀτζακᾶ, ὁ.π., 137.

τήν ανάσταση τους⁴⁰¹. Τά παγώνια από τήν ἀρχαιότητα συμβολίζουν τήν ανάσταση τῶν νεκρῶν, ἕνας παγανιστικός συμβολισμός τῆς ἀθανασίας καί τῆς ἀναγέννησης, στοιχεῖο πού υἱοθετήθηκε καί ἀπό τόν Χριστιανισμό. Τά παγώνια ἐπίσης συνόδευσαν τίς ψυχές τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων στόν οὐρανό⁴⁰². Τό μοτίβο τῆς ἐκφυόμενης κληματίδας ἐκατέρωθεν τοῦ ἀγγείου ἀναφερόταν στόν συμβολισμό τοῦ Βαπτίσματος καί τῆς Θείας Εὐχαριστίας⁴⁰³. Ἀντιθέτως, οἱ δύο παραστάσεις συσχετίζονται, διότι δέν σταμάτησε ἡ δημοτικότητα τῶν παραδοσιακῶν παγανιστικῶν θεμάτων στόν Χριστιανισμό, τουναντίον ἐνσωματώθηκε στήν νέα θρησκεία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα βρίσκεται στήν Γέρασα, ὅπου ἡ ἄλλοτε παγανιστική γιορτή τοῦ κρασιοῦ συνδέθηκε μέ τό θαῦμα στό γάμο τῆς Κανᾶ⁴⁰⁴. Ἀνάμεσα στά θέματα πού ἐκχριστιανίστηκαν εἶναι ἡ μορφή τοῦ Ὁρφέα, ἡ ὁποία φορτίστηκε μέ τόν συμβολισμό τοῦ Καλοῦ Ποιμένα⁴⁰⁵. Ἐπιπλέον, γίνεται ἀντιληπτό πώς ὑπῆρχε ἡ ἐλευθερία στήν χρήση διαφόρων κοσμικῶν μοτίβων στήν θρησκευτική χρήση καί ἀντιστρόφως. Τά κλασικά μοτίβα πού χρησιμοποιοῦνται στά ψηφιδωτά τῆς πρώιμης χριστιανικῆς περιόδου εἶναι συγκεκριμένα καί περιορισμένα.

Ἡ Talgam ὑποστηρίζει πώς τό ψηφιδωτό τῆς Βακχικῆς σκηνῆς (εἰκ. 15α) παρουσιάζει ὑφολογικές ὁμοιότητες μέ τό ψηφιδωτό ἀπό τό Κάτω βαπτιστήριο στόν καθεδρικό τῆς Madaba, ἄρα παράχθηκαν ἀπό τό ἴδιο ἐργαστήρι στό τέλος τοῦ 5ου αἰῶνα μ.Χ. κατά τήν περίοδο τοῦ Ἐπισκόπου Κύρου⁴⁰⁶.

Στήν παράσταση τῆς εἰκ. 17β, ἀνάμεσα στήν μορφή τοῦ γυμνοῦ Ἀχιλλέα καί τῆς νεαρᾶς, παρίσταται ἕνα δέντρο πού θυμίζει τά δέντρα πού κοσμοῦσαν ναούς τῆς Ἀρχαίας ἐπαρχίας τῆς Ἀραβίας, ὅπως στήν ἐκκλησία τῶν Ἀγίων Μαρτύρων Λώτ καί Προκόπιος στό Khirbet al-Mukhayyat τοῦ ὄρους Νέμπο, στά μέσα 6ου αἰῶνα μ.Χ. Ὁ συμβολισμός τοῦ δέντρου ἀναφέρεται στήν ἀφθονία καί τήν εὐημερία πού προσφέρει ἡ γῆ. Ἀκόμη, ἐπιφορτίζεται μέ τήν θρησκευ-

401. Habas, Crosses, 39-41.

402. Dunbabin, North Africa, 166. Habas, ὁ.π., 40-41.

403. Maguire, Earth and Ocean, 38.

404. Zayadine, Jordanie, 417-418.

405. Dunbabin, North Africa, 231. Ἀσημακοπούλου-Ἀτζακᾶ, Ἔξι καί ἕνα κείμενα, 90.

406. Talgam, Mosaics of Faith, 172, 372.

τική σημασία τοῦ παραδείσιου τοπίου⁴⁰⁷. Τό καρπισμένο δέντρο ἀποτελεῖ χαρακτηριστικό Χριστιανικό μοτίβο. Πρόκειται γιά τό σύμβολο τοῦ Γολγοθᾶ καί τοῦ Σταυροῦ ἢ ἴσως πρόκειται γιά τό Δέντρο τῆς Ζωῆς⁴⁰⁸. Στήν κρύπτη τοῦ Ἁγίου Ἡλιανοῦ, στή Μήδαβα τό 595 μ.Χ., ἐντός μεταλλίου εἰκονίζεται δέντρο μέ καρπούς⁴⁰⁹. Καρποφόρα δέντρα εἰκονίζονται καί στή Βασιλική τοῦ Δουμετίου ἢ Βασιλική Α στήν Νικόπολη, στό βόρειο πτερύγιο τοῦ ναοῦ, τό δεύτερο τέταρτο βου αἰῶνα μ.Χ.⁴¹⁰. Σίγουρα δείχνει ὅτι οἱ ψηφοθέτες χρησιμοποιοῦσαν τά χριστιανικά μοτίβα στά παραδοσιακά παγανιστικά θέματα, κάτι πού ἀποδεικνύει πώς τά παγανιστικά θέματα δέν ἐπιφορτίζονταν μέ θρησκευτικό περιεχόμενο, ἀλλά μέ διακοσμητικό.

Τά ψηφιδωτά τῆς Μήδαβα (εἰκ. 15β, 16, 17γ καί εἰκ. 19β) μαρτυροῦν μιά συνεχόμενη προσέλκυση τῶν κλασσικῶν μυθολογικῶν θεμάτων καταλλήλως ἐπιλεγμένα ἀπό μιά μορφωμένη τάξη, πού ἤθελε νά ἐπιδείξει αὐτή τήν κουλτούρα⁴¹¹. Οἱ παραστάσεις τοῦ βου αἰῶνα μ.Χ., τήν ἐποχή τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τόν αἰῶνα ὅπου παρατηρήθηκε ἡ τάση ἐπιστροφῆς στήν ἑλληνική ἀρχαία εἰκονογραφία⁴¹², περιλαμβάνουν ἀρκετά παγανιστικά θέματα, τά ὁποῖα εἶχαν ἀναβιώσει καί ἐπαναχρησιμοποιοῦνταν.

Γιά τίς παραστάσεις (εἰκ. 1), (εἰκ. 5) καί (εἰκ. 6) δέν γνωρίζουμε μήτε τό εἶδος τοῦ κτηρίου πού κοσμοῦσαν μήτε τό δωμάτιο χρήσης, καθώς τά ψηφιδωτά ἐντοπίστηκαν σέ ἰδιοκτήτη περιουσία καί ἔχουν καταστραφεῖ προγενέστερα τά κτίσματα τους.

Ὅσον ἀφορᾷ τό ἀντίστοιχο θέμα καλλωπισμοῦ τῆς Σπάρτης (εἰκ. 6), δέν γνωρίζουμε τί εἶδους δωμάτιο τῆς οἰκίας κοσμοῦσε, γιατί τό οἰκόπεδο Περγάντη παρουσίαζε πολλαπλές ἀνασκαφικές φάσεις, ἰδιαίτερα τμήμα τοῦ ψηφιδωτοῦ ἦταν κατελημμένο ἀπό ὕστερες ταφές. Τά ὑπόλοιπα δωμάτια ἀπό τό ἴδιο οἶκημα βρέθηκαν ἀκόσμητα⁴¹³.

Τό δωμάτιο πού καταλαμβάνεται μέ τόν καλλωπισμό τῆς Ἀφρο-

407. Ögüz-Uzun, Fruit trees, 407-408.

408. Piccirillo, Mosaics of Jordan, 76-77, 132.

409. Habas, Crosses, 49-50.

410. Kitzinger, Nikopolis.

411. Dunbabin, Mythology, 237.

412. Ἀσημακοπούλου-Ἀτζακᾶ, Ἐξί καί ἓνα κείμενα, 90.

413. Ἡ συγκεκριμένη πληροφορία εἶναι εὐγενική παραχώρηση τῆς ἐπίτιμης Ἐφόρου Ἀρχαιοτήτων κας Παναγιωτοπούλου Ἀναστασίας.

δίτης (είκ.7) καί θυμίζει αρκετά ως προς τό θέμα τήν είκ.6 αποτελεί τό παράρτημα τοῦ *cubiculum* τῆς κυρίας τοῦ οἴκου. Τό *cubiculum* ἢ ὑπνοδωμάτιο λειτουργοῦσε εἴτε ὡς χῶρος ἀνάπαυσης γιά ιδιωτική χρήση, εἴτε ὡς χῶρος γιά τήν ὑποδοχή μικρῆς ὁμάδας φίλων γιά δημόσια χρήση⁴¹⁴. Ὁ Παπαποστόλου ὑποστηρίζει ὅτι τό ψηφιδωτό πού ἀφορᾷ τόν καλλωπισμό τῆς Ἀφροδίτης, στήν ὁδό Παναχαϊκοῦ 1 (είκ. 7), μαζί μέ τό ψηφιδωτό τοῦ κυνηγιοῦ πού ἐντοπίστηκε στήν ὁδό Παναχαϊκοῦ 4-8, ἦταν μέρος τοῦ ἴδιου συγκροτήματος τῆς ἐπαυλῆς. Δέν εἶναι γνωστό ἂν τά δύο ψηφιδωτά ἦταν σχεδιασμένη παραγγελία ἀπό τά γνωστά σχεδιαστικά πρότυπα ζωγραφικῆς ἢ ἂν ἦταν ἡ ἀποκλειστική προτίμηση τοῦ ἐνοίκου. Βεβαίως, δέν εἶναι γνωστό οὔτε ποιοῦ ἐργαστήρι τά ἐκτέλεσε⁴¹⁵.

Ἡ παράσταση (είκ. 29) ἀπό τήν πόλη Θύσδρος (El Djem) τῆς Ἀναδυομένης Ἀφροδίτης συνδέει συνάμα καί τά στοιχεῖα τοῦ Καλλωπισμοῦ τῆς θεᾶς. Σύμφωνα μέ τήν βιβλιογραφία, δέν διευκρινίζεται ἡ λειτουργία στόν χῶρο πού βρέθηκε τό 1911⁴¹⁶. Παρομοίως, οὔτε καί ἡ παράσταση (είκ. 39) ἀπό τήν Shahba-Φιλιππούπολη δέν ἀναφέρει βιβλιογραφικά τόν χῶρο καί τόν χαρακτήρα πού καταλάμβανε τό ψηφιδωτό μέ τό Θαλάσσιο ταξίδι- Καλλωπισμό τῆς Ἀφροδίτης.

Ἀταύτιστο ψηφιδωτό, γιά τόν χῶρο καί τό κτήριο πού κοσμοῦσε, εἶναι καί ὁ μῦθος τοῦ Περσέα (είκ. 5) ἀπό τήν Σπάρτη. Ἀδημοσίευτη εἶναι ἡ είκ. 14, καθὼς βρέθηκε στό πίσω μέρος βόρειου χώρου τοῦ σύνθρονου τῆς Βασιλικῆς Β΄ ἢ Βασιλική τοῦ Ἀλκίσωνος. Ἀποτελεῖ τμήμα ψηφιδωτοῦ δαπέδου, προγενέστερου ρωμαϊκοῦ οἰκοδομήματος.

3.5. Χῶροι Παλαίστρας-Γυμνασίου

Οἱ παραστάσεις τῶν γυμνῶν ἀθλητῶν στήν Χαλκίδα –(είκ. 8) καί (είκ. 9)-ἀναπαριστοῦν τήν ζωφόρο τοῦ ψηφιδωτοῦ, ὅπως καί τά ἀθλητικά ἀγωνίσματα ἀπό τά Ψηλά Ἀλώνια τῆς Πάτρας⁴¹⁷. Τό ψηφιδωτό κοσμοῦσε μιά αἶθουσα πού ἴσως ἀνήκε σέ παλαίστρα ἢ γυμνάσιο. Ἡ σκεπαστή αἶθουσα μαζί μέ τήν αὐλή θά κάλυπτε τά 222

414. Dunbabin, Greek and Roman, 305.

415. Παπαποστόλου, Ψηφιδωτά Πατρῶν, 246, 248. Papapostolou, Patras, 62, 67.

416. Parrish, Season, 175.

417. Βλ. ὑποσ. 145.

μ.2, δέν ἔχει διατηρηθεῖ ὅμως, ὅλη ἡ ἔκταση της⁴¹⁸. Ἡ σκεπαστή αἴθουσα ὑπολογίζεται νά ἦταν 100 μ.2., ἄρα γιά νά παρατηρήσει ὁ θεατής τήν εἰκονιστική ζωοφόρο μέ τίς παραστάσεις ἀθλητῶν θά ἔπρεπε νά περιγηθεῖ περιμετρικά⁴¹⁹. Τό πλάτος τῆς ζωοφόρου τῶν γυμνῶν ἀθλητῶν (4,00 μ.) ὑπερβαίνει τό πλάτος τοῦ ὀρθογώνιου κεντρικοῦ γεωμετρικοῦ διαχώρου (2,00 μ.)⁴²⁰. Κάθε πλευρά τῆς ζώνης ἀναπαριστᾷ ἕως καί τρεῖς μορφές, καί στίς γωνίες (διατηροῦνται στήν βόρεια καί δυτική πλευρά) ἀπεικονίζονται τά ἀγγεῖα καί κλαδιά φοίνικα σέ χιαστή, τά ὁποῖα ἀπομονώνουν καί ὀριοθετοῦν περισσότερο τήν παράσταση τῶν ἀγωνισμάτων τῆς πάλης (εἰκ. 9), πυγμαχίας (εἰκ. 8) καί ἀγῶνα δρόμου. Σκόπιμα βέβαια, τό κεντρικό διάχωρο εἶναι ἀνεικονιστικό καί μικρότερων διαστάσεων ἀπό τήν περιτρέχουσα ζώνη τῶν γυμνῶν ἀθλητῶν, ὥστε νά ἐστιάζεται ἡ προσοχή τοῦ θεατή στίς ἀθλητικές καί ἀγωνιστικές δραστηριότητες⁴²¹.

Τό ψηφιδωτό ἀπό τήν Οἰκία τῶν Στοῶν (εἰκ. 38) καί (εἰκ. 39) στήν ἀνατολική στοά ἀπεικονίζει διάχωρα γυμνῶν ἀθλητῶν νά ἀγωνίζονται στά ἀθλήματα τοῦ πεντάθλου. Μάλιστα, ἀνήκει καί αὐτό σέ συγκρότημα παλαίστρας ἢ γυμνασίου. Ἀπεικονίζονται σέ κάθε τετράγωνο διάχωρο ἕως καί δύο μορφές, εἴτε οἱ ἀθλητές πού ἀναμετροῦνται εἴτε ὁ ἀθλητής νά συνοδεύεται ἀπό τόν διαιτητή. Ἀνάμεσα στά διάχωρα τῶν ἀγωνισμάτων παρεμβάλλουν ὀρθογώνια διάχωρα, τά ὁποῖα ἀπεικονίζουν γεωμετρικό διάκοσμο. Ἐπίσης, τά ὀρθογώνια γεωμετρικά διάχωρα τοποθετοῦνται ὥστε ἡ προσοχή τοῦ θεατή νά ἐπικεντρώνεται σέ κάθε ἀθλητικό συμβάν ξεχωριστά, δίνοντας παράλληλα καί μιᾷ ὁλοκληρωμένη εἰκόνα τῶν ἀγωνισμάτων τοῦ πένταθλου.

Δέν θά ἦταν δυνατό στήν Στοά τοῦ Πεντάθλου καί ἡ αἴθουσα ἀπό τήν πιθανή παλαίστρα νά προσφερόταν γιά τήν ἐκτέλεση τῶν ἀθλητικῶν προπονήσεων. Ἀντιθέτως ἡ χρήση τῶν αἴθουσῶν αὐτῶν θά προσφερόταν γιά τήν ψυχαγωγία. Εἶναι λογικό ἀκόλουθο ἡ θεματική τοῦ ψηφιδωτοῦ νά ταιριάζει μέ τήν χρήση τῆς παλαίστρας

418. Ἀνδρειωμένου, Χαλκίδα, 305.

419. Kankleit, Griechenland, Kat. no. 23, 32.

420. Ἀνδρειωμένου, Χαλκίδα, 307.

421. Kankleit, Griechenland, 111.

ἢ τοῦ γυμνάσιου⁴²². Ὁ ψηφιδωτός διάκοσμος ὀρίζει καί τήν χρήση τοῦ χώρου.

3.6. *Ναοί*

Σίγουρα ἡ ἐπικράτηση τῆς νέας θρησκείας ἐπηρέασε τό εἰκονογραφικό πρόγραμμα τῶν ψηφιδωτῶν δαπέδων, μέ ἀποτέλεσμα νά μειωθεῖ ἕως καί νά παραγκωνιστεῖ ὁ ἀνθρωπομορφικός διάκοσμος, ὥστόσο ὅχι νά φτάσει σέ σημεῖο νά ἐγκαταλειφθεῖ πλήρως. Ὅρισμένες περιπτώσεις δαπέδων ἀποδεικνύουν τήν χρήση τοῦ ἀνθρωπομορφικοῦ διακόσμου σέ κοσμικά καί ἐκκλησιαστικά κτήρια.

Πολλές μορφές πού προέρχονται ἀπό τό παγανιστικό ρεπερτόριο μεταλλάσσονται καί ἐπιφορτίζονται μέ τόν χριστιανικό συμβολισμό, ὅπως οἱ προσωποποιήσεις ἐποχῶν (εἰκ. 18), μηνῶν, Παραδείσιων ποταμῶν, τοῦ ζωδιακοῦ κύκλου, διαφόρων Ἐννοιῶν, πόλεων, τοῦ Ὤκεανοῦ, τῆς Γῆς καί τῆς Θάλασσας (εἰκ. 20)⁴²³. Οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας προσέδωσαν στούς μῆνες καί τίς ἐποχές (εἰκ. 18) τήν ἐρμηνεία τῆς ἀναγέννησης – ἀνανέωσης, ὡς θύμηση καί δήλωση τῆς Ἀνάστασης⁴²⁴. Στήν ἐκκλησία τῆς Πέτρας στό νότιο κλίτος ἐμφανίζονται θέματα τῶν προσωποποιήσεων τῶν ἐννοιῶν τῆς Σοφίας, τῆς Γῆς, τοῦ Ὤκεανοῦ, τῶν τεσσάρων ἐποχῶν, καί καθημερινῶν δραστηριοτήτων, μοτίβα πού συναντῶνται συχνά νά κοσμοῦν τά ἐκκλησιαστικά κτήρια, μέ ἀποτέλεσμα νά ἀποτελοῦν σημαντικό μέρος τοῦ εἰκονογραφικοῦ συνόλου τῶν ἐκκλησιαστικῶν κτηρίων. Ἡ μοναδική γυμνή παράσταση εἶναι ἡ ἐποχή τοῦ Θέρου (εἰκ. 18). Προέρχεται ἀπό παλαιότερη παράδοση, πλέον ὅμως ἐξυπηρετεῖ διαφορετικούς συμβολισμούς. Τό ἴδιο συμβαίνει καί μέ τήν προσωποποίηση τῆς Θάλασσας (εἰκ. 20) στήν ἐκκλησία τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων στήν Μήδαβα, ἡ ὁποία καταλαμβάνει τό κεντρικό κλίτος. Ταυτόχρονα, μέ τήν ἐπιγραφή πού τή συνοδεύει πιστοποιεῖται ὅτι ἀποτελεῖ δημιούργημα τοῦ Θεοῦ.

Ἀκολουθοῦν τό ἴδιο ὕφος οἱ παραστάσεις (εἰκ. 13β, 13γ) στό ψηφιδωτό κοσμολογικῆς σημασίας πού καταλάμβανε νότια πτέρυγα τοῦ ἐγκάρσιου κλίτους τῆς Βασιλικῆς τοῦ Δουμετίου τῆς Νικόπο-

422. Κοκκίνη, Καθημερινός βίος, 305-306.

423. Ἀσημακοπούλου-Ἀτζακᾶ, Ἐξί καί ἓνα κείμενα, 87-90.

424. Maguire, *Earth and Ocean*, 27.

λης μέ σκηνές γυμνῶν κυνηγῶν πού ἐναλλάσσονται μέ διάφορα ἄγρια ζῶα ἐντός λεπτῆς κληματίδας (εἰκ. 13γ) καί ψαράδες νά ψαρεύουν μέσα σέ πλούσιο θαλάσσιο περιβάλλον (εἰκ. 13β). Οἱ παραστάσεις αὐτές ὑπαινίσσονται τήν Γῆ καί τόν Ὠκεανό, ἐπίσης δημιουργήματα τοῦ Θεοῦ πού κοσμοῦν τόν Οἶκο τοῦ Θεοῦ⁴²⁵. Οἱ κυνηγοί καί ὁ ψαράς εἶναι γυμνοί, ὅχι ὅμως μέ ἐκείνη τήν ἰδιαίτερη λεπτομέρεια –ὅπως συναντᾶμε στίς εἰκ. 15β καί εἰκ. 17α– πού εἶναι περισσότερο ἀφηρημένα δοσμένοι. Ἐπιπροσθέτως, τό ψηφιδωτό δάπεδο τῆς νότιας πτέρυγας εἶναι μέν ἐντός ἐκκλησιαστικοῦ κτίσματος, ὅχι ὅμως ἀνοικτός πρὸς τό ποίμνιο. Μέσα ἀπὸ τό κύρος καί τήν μόρφωση πού κατεῖχε ὁ ἐπίσκοπος Δουμέτιος ἐπιλέγει τό περιεχόμενο καί τήν θέση τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ διακόσμου. Τά ἐκκλησιαστικά ψηφιδωτά πού ἀνήκουν στό α' μισό τοῦ 6ου αἰῶνα μ.Χ. πραγματεύονται τήν εἰκόνα τοῦ φυσικοῦ κόσμου μέσα σέ πολύχρωμα δάπεδα, τά ὁποῖα ἀρμόζανε στό κύρος καί τόν πλοῦτο τῶν τοπικῶν ἐπισκόπων⁴²⁶. Παρατηροῦμε ὅτι τό νότιο ἐγκάρσιο κλίτος ἦταν πρὸς τήν ἰδιωτική χρήση τοῦ κλήρου, μολονότι τό ψηφιδωτό ἀπλώνεται σέ χώρο δημόσιας χρήσης, τήν Βασιλική, ἀλλά δέν προσφέρεται πρὸς τήν δημόσια θέαση.

Στό ἴδιο εἰκονογραφικό μοτίβο εἶναι ἡ εἰκόνα τοῦ ψαρά (εἰκ. 22), στό μετακίονιο διάστημα τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἱερέα Wa'il, στό Umm al-Rasas. Συνηθίζεται σέ ἐκκλησιαστικά δάπεδα οἱ σκηνές νά εἶναι ἐπηρεασμένες ἀπὸ τίς καθημερινές δραστηριότητες κατὰ τήν Ὑστερῇ Ἀρχαιότητα. Στήν Ἀγίων Μαρτύρων Λώτ καί Προκοπίου στό Khirbet al-Mukhayyat στό μετακίονιο διάστημα, ἐπίσης ἀπεικονίζονται ψαράδες ἀνάμεσα σέ ἐκκλησία⁴²⁷. Κατά τήν Eckersley, ὁ ψαράς (εἰκ. 22) ἀποτελεῖ μέρος τοῦ κύκλου τοῦ Προφήτη Ἰωνᾶ, κάτι πού ἀρμόζει νά κοσμεῖ ταφικά μνημεῖα, ἄν καί ἡ ἐκκλησία τοῦ ἱερέα Wa'il ταυτίζεται μέ ταφικό παρεκκλήσι.

Γενικότερα ἡ ἀπεικόνιση τῶν βιβλικῶν μορφῶν ἀπὸ τήν Παλαιά καί Καινή Διαθήκη συναντῶνται σπάνια σέ ψηφιδωτά δάπεδα, πόσο μάλλον γυμνές. Ἀνάμεσα στίς γυμνές μορφές πού συναντῶνται βρί-

425. Maguire, *Earth and Ocean*, 62. Ἀσημακοπούλου-Ἀτζακά, Ὑἕξι καί ἕνα κείμενα, 94.

426. Kolarik, *Patrons*, 1261-1264. Ἀτζακά, Ἐπάγγελμα, 106.

427. Piccirillo, *Jordan*, 164-165.

σκουμε τούς προφήτες Δανιήλ (είκ. 36) καί Ἰωνᾶ⁴²⁸. Κοσμοῦσαν κυρίως ταφικά μνημεῖα, ὅμως στήν περίπτωση τοῦ Δανιήλ στόν λάκκο τῶν λεόντων (είκ. 36), ἡ ἀναπαράσταση αὐτή σχετίζεται μέ τήν Ἀνάσταση.

Τέλος, σέ παράσταση ἀπό ἐκκλησιαστικό κτίσμα (είκ. 34), ἀπό τήν Βασιλική στήν Oued Ramel –στήν σημερινή περιοχή τῆς Zaghouan– παρουσιάζεται γυμνός Ἑρωτιδέας στό κέντρο· ἀταύτιστη ἡ χρήση τοῦ χώρου καί ἡ λειτουργία του.

428. Σέ Βασιλική στό Bordj el Loudi: Dunbabin, North Africa, 191, ὑποσ. 14. Σέ Ἐκκλησία πάνω σέ τάφο: Fantar – Veyne, Tunisie, 237.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τό θέμα της παροῦσας ἐργασίας ἀφορᾷ τίς γυμνές παραστάσεις στά ψηφιδωτά δάπεδα τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου. Πιό συγκεκριμένα, οἱ ψηφιδωτές παραστάσεις τῆς παροῦσας ἐργασίας χωρίστηκαν σέ τέσσερις γεωγραφικούς καταλόγους: τήν Ἑλλάδα, τήν Ἰορδανία, τήν Τυνησία καί τήν Συρία, χρονολογημένοι ἀπό τόν 3ο αἰῶνα μ.Χ. ἕως τόν 6ο αἰῶνα μ.Χ. Οἱ γυμνές αὐτές παραστάσεις μελετήθηκαν καί τεκμηριώθηκαν εἰκονογραφικά, συγκρίνοντας καί ταυτίζοντάς τες μέ ψηφιδωτές παραστάσεις πού ἔχουν ἐντοπιστεῖ στήν εὐρύτερη περιοχή τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου, ὅπως τήν Κύπρο, τή Μικρά Ἀσία, τήν Παλαιστίνη, τήν Ἀλγερία, τό Μαρόκο καί τή Λιβύη. Ταυτόχρονα, χρησιμοποιήθηκαν καί συγκρίθηκαν μέ ἄλλες παραστάσεις πού ἔχουν ἐντοπιστεῖ στήν Ἑλλάδα, στήν Ἰορδανία, στήν Τυνησία καί στήν Συρία, ἀλλά δέν συμπεριλαμβάνονται στούς γεωγραφικούς καταλόγους. Ἀποδεικνύεται ἔτσι, ἡ ἀδιάκοπη κυκλοφορία τῶν γυμνῶν αὐτῶν θεμάτων στήν εὐρύτερη ἐπικράτεια τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου, στό διάστημα τοῦ 3ου αἰῶνα μ.Χ. μέ 6ο αἰῶνα μ.Χ., παρόλο πού εἶχε ἐπέλθει ἡ νέα θρησκεία.

Ἀρχικά, ἡ χριστιανική εἰκονογραφία δέν ἐμφανίστηκε ἀπρόοπτα, ἀλλά σταδιακά. Ἡ διαδικασία ἐφαρμογῆς ἦταν ἐπίμονη καί ἀδιάκοπη τούς πρώτους αἰῶνες τοῦ Χριστιανισμοῦ, ξεκινῶντας ἀπό τόν 3ο αἰῶνα. Ἐπομένως, κινήθηκε στήν παλαιότερη παγανιστική εἰκονογραφία, ὅπως τῶν μυθικῶν ἡρώων, τῶν διονυσιακῶν παραστάσεων καί τῶν διαφόρων προσωποποιήσεων. Ἡ ἀδιάλλακτη χρήση τῶν κοσμολογικῶν ἀντιλήψεων ἐπιβεβαίωνε ἀνοικτά τήν χριστιανική εἰκονογραφία, ἀπό τήν ἄλλη πλευρά ὁμως, ὁδηγοῦσε στήν ὑποχώρηση τῆς παραδοσιακῆς εἰκονογραφίας, ἡ ὁποία ἔδωσε χώρο γιά τά σύμβολα τῆς νέας θρησκείας⁴²⁹.

Στά δύο προηγούμενα κεφάλαια μελετήθηκαν οἱ γυμνές παραστάσεις τῶν ψηφιδωτῶν δαπέδων πού ἐντοπίστηκαν στήν περιοχή τοῦ Ἑλλαδικοῦ χώρου, τῆς Ἰορδανίας, τῆς Τυνησίας καί τέλος τῆς Συρίας· ἐξετάστηκε ἡ εἰκονογραφία καί ὁ χώρος κόσμησης τοῦ δαπέδου τους. Τέτοια ψηφιδωτά κοσμοῦσαν χώρους κυρίως ἐπαύλεων

429. Bisconti, Christian art, 58-60.

καί οἰκίῳ. Παρατηροῦμε πῶς οἱ γυμνές μορφές σπανίζουν ἀρκετά στά ἐκκλησιαστικά οἰκοδομήματα, ἀφοῦ ἡ πληθώρα τῶν γυμνῶν μορφῶν ἐντοπίζεται στά ιδιωτικά κτίσματα. Ἐντούτοις, συναντᾶμε γυμνές παραστάσεις στήν νότια πτέρυγα (παστοφόριο) τῆς Βασιλικῆς Α΄ ἢ Βασιλική τοῦ Δουμετίου (εἰκ. 13α) τῆς Νικόπολης τοῦ δευτέρου τετάρτου τοῦ 6ου αἰῶνα μ.Χ.. Ἐπίσης, ἐντοπίζονται δύο παραστάσεις στήν περιοχή τῆς Ἀρχαίας Ἐπαρχίας τῆς Ἀραβίας (Ἰορδανία) ἀπό τήν Μήδαβα (εἰκ. 18), α΄ μισό τοῦ 6ου αἰῶνα μ.Χ. Ἡ δεύτερη παράσταση ἀπό τήν Μήδαβα (εἰκ. 20) χρονολογεῖται τό 578/79 μ.Χ., ἐνῶ ἀπό τήν ἐκκλησία τοῦ ἱερέα Wa'il, στό Umm al-Rasas (εἰκ. 21, 22), χρονολογεῖται τό 586 μ.Χ.

Ἀπό τήν πλευρά τῆς Βόρειας Ἀφρικῆς στήν Τυνησία, μιά παράσταση (εἰκ. 35) βρίσκεται μέσα σέ δάπεδο Βασιλικῆς στήν Oued Ramel, στήν σημερινή περιοχή τῆς Zaghouan, ἀπό τόν 5ο αἰῶνα μ.Χ. Κυρίως λαμβάνει ἕναν διακοσμητικό ρόλο σέ μιά ἀρκετά ρεαλιστική καί καθημερινή παράσταση.

Ἡ δεύτερη πού συναντᾶμε κοσμεῖ τό δάπεδο μαυσωλείου τοῦ 6ου αἰῶνα μ.Χ, τοῦ Borj el Youdi (εἰκ. 35) καί ἀφορᾷ τήν παράσταση τοῦ γυμνοῦ Δανιήλ. Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ὁ συνδυασμός τῆς εἰκονογραφίας *damnatio ad bestias* μέ τήν ἀπεικόνιση προφητῶν. Ἡ σωτηρία τοῦ Δανιήλ ἀποτελεῖ σύμβολο τῆς ἀνάστασης πού ἐπέρχεται μέσω τῆς πίστεως. Ἀκριβῶς γι' αὐτό, κοσμεῖ ἕνα ταφικό μνημεῖο-μαυσωλεῖο, τό ὁποῖο βέβαια εἶναι ιδιωτικός χώρος καί ὄχι ἀνοιχτός πρὸς τό κοινό.

Ἀναφορικά μέ τίς δύο ζωφόρους τῆς Βασιλικῆς Δουμετίου τῆς Νικόπολης στήν νότια πτέρυγα, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ καί τό μοναδικό ψηφιδωτό μέ ξεκάθαρες γυμνές μορφές (κυνηγῶν καί ψαρᾶ) στόν Ἑλλαδικό χώρο, ἐντάσσονται στήν σφαῖρα τοῦ οἴκου τοῦ θεοῦ, ἀλλά καί στήν σφαῖρα τοῦ ιδιωτικοῦ χώρου, καθῶς ὁ χώρος τοῦ ψηφιδωτοῦ ἦταν ἀποκλειστικά στή χρήση τοῦ κλήρου. Χάρη στή μόρφωση καί τήν ἐπιρροή τοῦ ἐπισκόπου Δουμετίου, ὁ ὁποῖος σχετίζεται ἀπόλυτα μέ τήν ἐπιλογή τοῦ θέματος καί μέ τήν ἐπιλογή διάταξης, ἐπελέγησαν μή τοπικοί ψηφοθέτες γιά τήν ἐκτέλεση τοῦ ψηφιδωτοῦ μέ τελικό ἀποτέλεσμα τό ψηφιδωτό νά ἀναπαριστᾷ σκηνές τῆς ἐπίγειας ζωῆς μέσω τῶν καθημερινῶν δραστηριοτήτων τοῦ ψαρέματος καί τοῦ κυνηγιοῦ. Ὡστόσο, δέν διατηρεῖται ἡ ἐπιγραφή, ἡ ὁποία θά ἐπεξηγοῦσε τή συμβολική σημασία τοῦ ψηφιδω-

τοῦ. Εἶναι ξεκάθαρο ὅτι κατὰ τὸν 6ο αἰῶνα μ.Χ. οἱ ἐπιφανεῖς ἐπίσκοποι ἐκμεταλλεύονταν τὸν ψηφιδωτὸ διάκοσμο τῶν ναῶν, ὥστε νὰ ἐξιδανικεύσουν τὸ κῦρος τους καὶ νὰ αὐξήσουν τὴν ἐπιρροή τους στὴ ζωὴ τῶν πόλεων τους⁴³⁰.

Περισσότερο οἱ προσωποποιήσεις τοῦ Θέρου (εἰκ. 18) καὶ τῆς Θάλασσας (εἰκ. 20) ἀφοροῦσαν προγενέστερη εἰκονογραφία· τὴν ἑλληνιστικὴ εἰκονογραφία. Παρόλα αὐτά, οἱ προσωποποιήσεις ἐνσωματώθηκαν ἀνάμεσα στοὺς χριστιανικοὺς συμβολισμοὺς καὶ ἐπιφορτίστηκαν μὲ τὴν κοσμολογικὴ ἀντίληψη, δηλαδή ἀποτελέσαν τὸν ἀέναο κύκλο τῆς ζωῆς καὶ τῶν δημιουργημάτων τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτὸν τὸν λόγο, ἡ προσωποποίηση τῆς Θάλασσας καὶ τοῦ Θέρου λαμβάνουν θέση μέσα στοὺς ναοὺς, πάνω στὰ κλίτη.

Δέν ἔλειψε φυσικά, οἱ γυμνές παραστάσεις νὰ καταλαμβάνουν τοὺς ἰδιωτικοὺς χώρους τῶν οἰκιῶν. Ἰδιαίτερα, ἦταν ἀγαπητές στὰ τρικλίνια καὶ στὰ ἰδιωτικὰ λουτρά ἀπὸ τίς ἀρχές τοῦ 3ου μέχρι καὶ τὸ δεύτερο τέταρτο τοῦ 6ου αἰῶνα μ.Χ. Ἀξιοσημείωτη ὅμως, βρίσκεται ἡ συνύπαρξη τῶν μυθολογικῶν γυμνῶν μορφῶν μὲ τὴ συμβολικὴ εἰκονογραφία ποὺ χρησιμοποιοῦσαν οἱ ψηφοθέτες τῆς περιοχῆς στοὺς χριστιανικοὺς ναοὺς⁴³¹, στὴν περιοχὴ τῆς Μήδαβα. Ἡ βακχικὴ σκηνή (εἰκ. 15α), τέλη 5ου αἰῶνα π.Χ. ἢ α' μισό τοῦ 6ου αἰῶνα μ.Χ. κατὰ τὸν Piccirillo, καὶ τὸ ψηφιδωτὸ τοῦ Ἀχιλλέα (εἰκ. 17α), α' μισό τοῦ 6ου αἰῶνα μ.Χ., συνδυάζουν καὶ τὰ δύο κοινὴ θεματολογία στὶς παραστάσεις τους. Ἄρα, τὰ παγανιστικὰ θέματα φαίνεται νὰ εἶχαν ἀπωλέσει τὸν κάποτε εἰδωλολατρικὸ συμβολισμό τους. Τὰ γυμνά μοτίβα μεταμορφώνονται σὲ διακοσμητικὰ στοιχεῖα καὶ ἀποσκοποῦν στὴν εὐφορία τοῦ παρατηρητή. Γενικότερα, τὰ γυμνά ψηφιδωτὰ ἀποτελοῦν τεκμήρια καταγραφῆς κάποιας συνήθους δραστηριότητος τῆς ἐποχῆς. Στὴν περίπτωσι τῶν δύο ψηφιδωτῶν, ἀνακαλοῦν παραστάσεις μιμικῶν δρώμενων κατὰ τὴν περίοδο τῆς Ὑστερης ἀρχαιότητος. Γιά παράδειγμα, τὸ ψηφιδωτὸ τῆς αἵθουσας τοῦ Ἰππόλυτου (εἰκ. 19α) ἀπεικονίζει τὴν γιορτὴ τῶν Ρόδων ποὺ τελοῦνταν στὴν Γάζα, γεγονὸς ἀποδεκτὸ γιὰ τοὺς Χριστιανοὺς τοῦ 6ου

430. Kolarik, Patrons, 1263-1266.

431. Περισσότερα βλ. Brandenburg, H. "Christussymbole in frühchristlichen Bodenmosaiken". *Römische, Quartalschrift für christliche Altertumskunde und Kirchengeschichte*, 64, 1969, 74-88.

αἰῶνα μ.Χ.⁴³². Ἀπό τήν ἄλλη πλευρά, τό παράδειγμα τοῦ ψηφιδωτοῦ ἀπό τήν πόλη Sarrîn (Ὁσροήνη) τῆς Συρίας, τό ὁποῖο χρονολογεῖται στό ἀ' μισό τοῦ βου αἰῶνα μ.Χ., ἀπεικονίζει πολλαπλές παραστάσεις ἀπό τήν ἑλληνική μυθολογία. Μιά ζωντανή ἀπόδειξη ὅτι ὁ ἰδιοκτήτης ἦταν ἀκόλουθος τῆς παγανιστικῆς θρησκείας καί τοῦ νεοπλατωνισμοῦ⁴³³.

Τέλος, παρατηρεῖται ἡ ὑπαρξη ψηφιδωτῶν πού ἀναπαριστοῦν εἴτε μυθολογική σκηνή, εἴτε κάποια γυμνή παγανιστική μορφή, νά καλύπτονται ἀπό ἄλλο νεότερο ψηφιδωτό ἢ νά χτίζεται ἐπάνω τους κάποιο ἐκκλησιαστικό κτίσμα μεταγενέστερα. Ἡ παράσταση τῆς προσωποποίησης τοῦ Φθόνου (εἰκ. 3), ἡ μοναδική ἐμφάνιση τῆς προσωποποίησης σέ ψηφιδωτό δάπεδο –ἀ' μισό τοῦ 3ου αἰῶνα μ.Χ.– ἐντοπίστηκε κάτω ἀπό τά ἐρείπια παρεκκλησίου τοῦ Ἀγίου Ἀθανάσιου⁴³⁴, σέ παραθαλάσσια θέση τοῦ χωριοῦ Σκάλα (Μιάμπελι) τῆς Κεφαλλονιάς. Στό πίσω μέρος τοῦ βόρειου χώρου τοῦ σύνθρονου τῆς Βασιλικῆς Β' ἢ Βασιλικῆς τοῦ Ἀλκίσωνος εἰκονίζεται Ἑρωτιδέας (εἰκ. 14) σέ ρόλο τοῦ κυνηγοῦ, ὁ ὁποῖος ἔχει λογχίσει ἓνα ἀρσενικό ἐλάφι. Τό ψηφιδωτό δέν ταυτίζεται χρονολογικά. Κάτω ἀπό τό δάπεδο καί δυτικά τοῦ νάρθηκα τοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας ἐντοπίστηκε τό ἐντυπωσιακό ψηφιδωτό τῆς Αἰθουσας τοῦ Ἰππόλυτου (εἰκ. 19α), χρονολογημένο στά μέσα τοῦ βου αἰῶνα μ.Χ. Μολονότι καλύφθηκαν τά ἀνωτέρω, δέν ἔχουν καταστραφεῖ ἀπό τά μεταγενέστερα κτίσματα, γεγονός πού δείχνει τήν ἀποδοχή τοῦ ἔργου τῶν προηγούμενων ψηφοθετῶν, θά τολμοῦσα νά πῶ καί σεβασμό.

Ἐν κατακλείδι, τό γυμνό σῶμα δέν ἔπαψε νά χρησιμοποιεῖται καί νά ἀποτυπώνεται στά ψηφιδωτά δάπεδα κατά τήν περίοδο τῆς Ὑστερης ἀρχαιότητος. Χρησιμοποιῶντας τήν ἀφήγηση τοῦ μύθου,

432. Dunbabin, *Mythology*, 236-237.

433. Balty, Sarrîn (Osrohoène). Balty, *Dyonisiaque*.

434. Ἡ ὑπαρξη τῶν ἐρειπίων τῆς οἰκίας καί τῶν ψηφιδωτῶν ἦταν γνωστά ἀπό παλαιότερες ἀναφορές, ἀπό τόν Goodison καί τόν Riemann. Goodisson, W. A. *A historical and topographical essay upon the islands of Corfu, Leucadia, Cephalonia, Ithaca and Zante*, London 1822, 141. Καί Riemann, O. *Recherches archéologiques sur le îles Ioniennes II: Céphalonie*. Paris 1879, 57-59. Μάλιστα ὁ Goodisson ἀναφέρει τήν ὑπαρξη ἐρειπίων τοῦ βαλανείου, δυστυχῶς δέν σώζεται πλέον ἐξαιτίας τῆς κατασκευῆς τῆς δεξαμενῆς τό 1822, ἀλλά καί τῆς ἐντονης ἀγροτικῆς δραστηριότητος. Μαρινάτος, *Ἐπιγράμματα*, 354-357. Καλλιπολίτης, *Κεφαλλονία*, 2-3.

τὴν εἰκονογραφία τοῦ θαλάσσιου θιάσου, τὴν χρῆση τῶν μορφῶν τῆς Ἀφροδίτης καὶ τοῦ Διόνυσου μέ τὴν συνοδεία τους, τὴν αἴγλη τῶν ἀθλητικῶν παραστάσεων καὶ τὴν ἀναπαράσταση τῶν ἀποτροπαϊκῶν παραστάσεων ἢ τὸ συνδυασμὸ τῶν ἀνωτέρω στὸ ἴδιο ψηφιδωτὸ δάπεδο, οἱ γυμνές μορφές συνέχισαν νά ὑφίστανται κατὰ κύριο λόγο σέ ἰδιωτικὸ χῶρο πέρα σέ δημόσιο. Ὡστόσο, δέν παύουν νά κοσμοῦν καὶ τοὺς χώρους τῶν ναῶν, ἔχοντας ὅμως ἀλλοιωμένη πιά τὴν σημασία τους.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

AAA	Ἀρχαιολογικά Ἀνάλεκτα ἐξ Ἀθηνῶν
AEMΘ	Τό Ἀρχαιολογικό Ἔργο στή Μακεδονία καί Θράκη
AE	Ἀρχαιολογική Ἐφημερίς
ΑΔ	Ἀρχαιολογικόν Δελτίον
ΕΦΣΠΑ	Ἐπιστημονική Ἐπετηρίς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν
HE	Ἑπειρωτική Ἑστία
ACIAC X	Actes du Xe Congrès International d'Archéologie Chrétienne, Thessalonique (28 septembre – 4 octobre 1980), Città del Vaticano – Thessalonique 1984
AJA	American Journal of Archaeology
ANWR	Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt
BCH	Bulletin de Correspondance Hellénique
DOP	Dumbarton Oaks Papers
CRAI	Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres
JAC	Jahrbuch für Antike und Christentum
JRA	Journal of Roman Archaeology
JHS	The Journal of Hellenic Studies
JMR	Journal of Mosaic Research
LIMC	Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae
MEFRA	Mélanges de l'école française de Rome
MGR I	Picard, M. G. – Stern, M. H. (ἐπιμ.), La Mosaïque Gréco-Romaine. Colloques Internationaux pour l'Étude de la Mosaïque Gréco-Romaine, Paris 29 août-3 septembre 1963, Paris 1965.
MGR IX	Morlier, H. (ἐπιμ.), La Mosaïque Gréco-Romaine IX. IXe Colloque International pour l'Étude de la Mosaïque Antique et Médiévale. Rome 5-10 novembre 2001, vol. 1, 2 (Collection de l'Ecole française de Rome), 2005.
MonPiot	Monuments et mémoires de la Fondation Eugène Piot
PAPS	Proceedings of the American Philosophical Society
PBSR	Papers of the British School at Rome
RA	Revue Archéologique
REG	Revue des Études Grecques
PG	Migne, J. P. <i>Patrologiae cursus completus. Series Graeca</i> . Paris, 1857-1866

ΠΗΓΕΣ

- Ἡσίοδος, Θεογονία: Ἡσίοδος, *Θεογονία* (μτφρ. Γκιργκέκης, Στ.), έκδ. Ζήτηρος, Θεσσαλονίκη 2001.
- Ἰνδικοπλεύστης, Τοπογραφία: Κοσμάς Ἰνδικοπλεύστης, *Χριστιανική Τοπογραφία*, PG 88.
- Ἰωάννης Χρυσόστομος, Ὀμιλία κατά Ἀντιοχέων: Ἰωάννης Χρυσόστομος, *Ὀμιλία κατά Ἀντιοχέων*, PG 49, 159.
- Ἰωάννης Χρυσόστομος, Ὀμιλία: Ἰωάννης Χρυσόστομος, *Ὀμιλία*, PG 51, 68.
- Λουκιανός, Θεῶν Διάλογοι: Λουκιανός, *Διάλογοι. Ἐταιρικοί, Ἐνάλιοι, Θεῶν καὶ Νεκρικοί* (μτφρ. Τσοτάκου-Καρβέλη Αἰ.), έκδ. Σοκόλη, Ἀθήνα 1995.
- Μαλάλας, Χρονογραφία: *The chronicle of John Malalas* (μτφρ. Jeffreys, E. – Jeffreys, M. – Scott, R.) Melbourne, 1986.
- Ὀμηρικοί Ὕμνοι: Ὀμηρικοί Ὕμνοι (μτφρ. Παπαδίτσας, Δ.Π. – Λαδιᾶ, Ε.), έκδ. Ἑστία, Ἀθήνα 1997.
- Φιλόστρατος ὁ πρεσβύτερος, Εἰκόνες: Φιλόστρατος ὁ πρεσβύτερος, *Εἰκόνες* (μτφρ. Πλάντζος, Δ.), έκδ. Κατάρτι, Ἀθήνα 2006.
- Χορίκιος, Συνηγορία μίμων: Χορικού Σοφιστοῦ Γαζῆς, *Συνηγορία Μίμων* (μτφρ. Στεφανῆς, Ε. Ι.), έκδ. Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1986.
- Apuleius, *Metamorphoses*: Apuleius. *The Golden Ass, being the Metamorphoses of Lucius Apuleius*. Stephen Gaselee. London (William Heinemann), 1915.
- Pausanias: Pausanias Description of Greece with an English Translation by W.H.S. Jones, Litt. D., and H. A. Ormerod, M. A., in 4 Volumes. Cambridge, MA, Harvard University Press, London, (William Heinemann Ltd), 1918.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α. ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Ἀνδρειωμένου, Χαλκίδα: Ἀνδρειωμένου, Α. Κ. «Ψηφιδωτά ἐν Χαλκίδι», *ΑΕ* 1953-1954 III (1961), 303-313.
- Ἀσημακοπούλου-Ἀτζακᾶ, Ρωμαϊκά ψηφιδωτά: Ἀσημακοπούλου-Ἀτζακᾶ, Π. «Κατάλογος ρωμαϊκῶν ψηφιδωτῶν δαπέδων μέ ἀνθρώπινες μορφές στόν ἐλλαδικό χώρο», *Ἑλληνικά* 26 (1973), 216-254.
- Ἀσημακοπούλου-Ἀτζακᾶ, Ἀγωνιστικός στέφανος: Ἀσημακοπούλου-Ἀτζα-

- κᾶ, Π. «Ἀγωνιστικός στέφανος σέ ψηφιδωτό δάπεδο τῆς Τυνησίας», *Ἑλληνικά* 30 (1977-1978), 418-423.
- Ἀσημακοπούλου-Ἀτζακᾶ, Ἀνατολικό Ἰλλυρικό: Assimakopoulou-Atzaka, P. «Τά παλαιοχριστιανικά ψηφιδωτά δάπεδα τοῦ Ἀνατολικοῦ Ἰλλυρικοῦ», στοῦ ACIAC X, (Thessalonique 28 septembre – 4 octobre 1980), τόμ. I, Citta del Vaticano – Thessalonique 1984, 361-444.
- Ἀσημακοπούλου-Ἀτζακᾶ, Σύνταγμα II: Ἀσημακοπούλου-Ἀτζακᾶ, Π. (μέ τή συνεργασία τῆς Ἑλλης Πελεκανίδου), *Σύνταγμα τῶν Παλαιοχριστιανικῶν Ψηφιδωτῶν Δαπέδων τῆς Ἑλλάδος, II. Πελοπόννησος-Στερεά Ἑλλάδα*, Θεσσαλονίκη 1987.
- Ἀσημακοπούλου-Ἀτζακᾶ, Ἐξί κείμενα: Ἀσημακοπούλου-Ἀτζακᾶ, Π. *Ψηφιδωτά Δάπεδα. Προσέγγιση στήν Τέχνη τοῦ Ἀρχαίου Ψηφιδωτοῦ. Ἐξί κείμενα*, Θεσσαλονίκη (University Studio Press), 2003.
- Ἀσημακοπούλου-Ἀτζακᾶ, Ἐξί καί ἓνα κείμενα: Ἀσημακοπούλου-Ἀτζακᾶ, Π. *Ψηφιδωτά Δάπεδα. Προσέγγιση στήν τέχνη τοῦ ἀρχαίου ψηφιδωτοῦ. Ἐξί καί ἓνα κείμενα*, Θεσσαλονίκη (University Studio Press), 2019.
- Ἀτζακᾶ, Ἐπάγγελμα: Ἀτζακᾶ, Γ. *Τό Ἐπάγγελμα τοῦ Ψηφοθέτη [4ος αἰ. π.Χ. – 8ος αἰ. μ.Χ.]*, ἐκδ. Ἄγρα, Ἀθήνα 2011.
- Δάκαρη, Βασιλική Α: Δάκαρη, Σ. «Τά ψηφιδωτά τῆς χριστιανικῆς βασιλικῆς Α Νικοπόλεως, ἀνάλυση καί κριτική τῆς μελέτης τοῦ Ernst Kitzinger», *HE* 16 (1953), 795-802.
- Ζάχος, Ἀθλητικοί ἀγῶνες: Ζάχος, Κ. Α. ΑΚΤΙΑ. *Ἀθλητικοί ἀγῶνες τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων στή Νικόπολη τῆς Ἡπείρου*, Ἀθήνα (Τ.Δ.Π.Ε.Α.Ε. – ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΝΙΚΟΠΟΛΗΣ), 2008.
- Καλλιπολίτης, Κεφαλληνία: Καλλιπολίτης, Β. «Ἀνασκαφή ρωμαϊκῆς ἐπαύλεως ἐν Κεφαλληνίᾳ», *ΑΔ* 17 (1961/2), Α', 1-31.
- Καραμπερίδη, Βασιλική: Καραμπερίδη, Α. «Τά ψηφιδωτά δάπεδα τῆς Βασιλικῆς τῶν Δολιανῶν καί ἡ σχέση τους μέ τά ψηφιδωτά σύνολα τῶν παλαιοχριστιανικῶν βασιλικῶν τῆς Νικόπολης», στοῦ: Ζάχος Κ. Α. (ἐπιμ.), *Νικόπολις Β', Πρακτικά τοῦ δευτέρου διεθνοῦς συμπόσιου γιά τή Νικόπολη* (11-15 Σεπτεμβρίου 2002), τόμ. I, Πρέβεζα 2007, 667-680.
- Κεφαλλονίτου – Γερολύμου, Παλαιοχριστιανική Νικόπολη: Κεφαλλονίτου, Φ. – Γερολύμου, Κ. *Ἡ Βασιλική τοῦ Ἐπισκόπου Δουμετίου στήν Παλαιοχριστιανική Νικόπολη*, Ἀθήνα (Τ.Δ.Π.Ε.Α.Ε. – ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΝΙΚΟΠΟΛΗΣ), 2008.
- Κόντη, Ἀρκαδία: Κόντη, Β. «Ἱστορική Γεωγραφία Ἀρκαδίας (395-1209)», *Βυζαντινά Σύμμεικτα* 6 (1985), 91-124.
- Κοκκίνη, Καθημερινός βίος: Κοκκίνη, Φ. *Ἡ ἀπεικόνιση τοῦ καθημερινοῦ βίου στά ψηφιδωτά δάπεδα τοῦ Ἑλλαδικοῦ χώρου κατά τή Ρωμαϊκή Αὐτοκρατορική περίοδο*, (Διδακτορική Διατριβή), Ἐθνικό καί Καπο-

- διστριακό Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν. Φιλοσοφική Σχολή. Τμήμα Ἱστορίας καὶ Ἀρχαιολογίας, 2012.
- Κολώνας – Σταυροπούλου-Γάτση, Ἀρχαιολογικό Μουσείο Πατρῶν. Κολώνας, Λ. – Σταυροπούλου-Γάτση, Μ. *Ἀρχαιολογικό Μουσείο Πατρῶν*, Ἀθήνα (ΥΠ.ΠΟ.Α.), 2017.
- Κριτζᾶς, ΑΔ 29 (1973-1974), Β2: Κριτζᾶς, Χ. Β. ΑΔ 29 (1973-1974), Β2, 235-240.
- Μαρινᾶτος, Ἐπιγράμματα: Μαρινᾶτος, Σ. «Δυὸ ἐπιγράμματα ἐκ Κεφαλληνίας», *ΕΦΣΠΑ* 9 (1958/1959), 355-361.
- Μαστρόπουλος – Τσαραβόπουλος, Ψηφιδωτό δάπεδο: Μαστρόπουλος, Γ. – Τσαραβόπουλος, Α. «Ψηφιδωτό δάπεδο στὴ Χίο», *Χιακά Χρονικά* (1982), 4-8.
- Μιχαηλίδης, ΑΔ 28 (1973), Β1: Μιχαηλίδης, Μ. ΑΔ 28 (1973), Β1, 17.
- Παντερμαλῆς, Δίον: Παντερμαλῆς, Δ. «Δίον 2002. Ἡ ἀγορά καὶ ἄλλα», *ΑΕΜΘ* 16 (2002), 417-425.
- Παπαδοπούλου, Βασιλική Ἀλκίσωνος: Παπαδοπούλου, Β. «Βασιλική Ἀλκίσωνος. Ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα τῶν τελευταίων ἐτῶν», στό: Ζάχος Κ. Λ. (ἐπιμ.), *Νικόπολις Β΄, Πρακτικά τοῦ δεύτερου διεθνοῦς συμποσίου γιὰ τὴ Νικόπολη*, (11-15 Σεπτεμβρίου 2002), τόμ. Ι, Πρέβεζα 2007, 609-635.
- Παπαδοπούλου, Βασιλική Β: Παπαδοπούλου, Β. *Ἡ Βασιλική Β τῆς Νικόπολης*, Ἀθήνα (ΥΠ.ΠΟ.Α.), 2015.
- Παπαποστόλου, Ἀχαΐα: Παπαποστόλου, Ι. Α. «Ἀρχαιότητες καὶ μνημεῖα Ἀχαΐας», ΑΔ 28 (1973), Β1, 208-227.
- Παπαποστόλου, Ψηφιδωτά Πατρῶν: Παπαποστόλου, Ι. Α. «Παρατηρήσεις σὲ ψηφιδωτά τῶν Πατρῶν», στό: *Ἡ Πάτρα ἀποικία τοῦ Αὐγούστου καὶ οἱ πολιτιστικές, πολιτικές καὶ οἰκονομικές ἀλλαγές τῆς Ἐπαρχίας τῆς Ἀχαΐας στὶς ἀρχές τῆς αὐτοκρατορικῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς*, Πρακτικά τοῦ Διεθνοῦς Συνεδρίου, (Πάτρα 23-24 Μαρτίου 2006), Athene (SAIA – E.I.E, Ἰνστιτούτο Ἑλληνικῆς καὶ Ρωμαϊκῆς Ἀρχαιότητος), 2009, 211-256.
- Πετρόπουλος, Πάτρα: Πετρόπουλος, Μ. «Νικόπολις – Πάτρα μέσῳ Αἰτωλοακαρνανίας», στό: Ζάχος Κ. Λ. (ἐπιμ.), *Νικόπολις Β΄, Πρακτικά τοῦ Δεύτερου Διεθνοῦς Συμποσίου γιὰ τὴ Νικόπολη* (11-15 Σεπτεμβρίου 2002), τόμ. Ι, Πρέβεζα 2007, 175-211.
- Πλιῶτα, Διακόσμηση: Πλιῶτα, Α. Π. *Ἡ διακόσμηση τῆς κατοικίας τοῦ βαλκανικοῦ χώρου κατὰ τὴν περίοδο τῆς ὀψιμῆς ἀρχαιότητος*, (Διδακτορική Διατριβή), Ἐθνικὸ καὶ Καποδιστριακὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν. Φιλοσοφική Σχολή. Τομέας Ἀρχαιολογίας καὶ Ἱστορίας τῆς Τέχνης, 2013.
- Ροζάκη, Τρεῖς Χάριτες: Ροζάκη, Στ. «Οἱ τρεῖς Χάριτες σὲ ψηφιδωτό δάπεδο τῆς Ὑπάτης», *ΑΑΑ* XVI (1983), 132-142.

- Σπυρόπουλος, ΑΔ 35 (1980), ΒΙ: Σπυρόπουλος, Θ. ΑΔ 35 (1980), Β1, 136-139.
- Σταϊνχάουερ, ΑΔ 28 (1973), Β1: Σταϊνχάουερ, Γ. «Μνημεία Ἀρκαδίας», ΑΔ 28 (1973), Β1, 175-178.
- Φιλαδελφεύς, Ἀνασκαφαί Νικοπόλεως: Φιλαδελφεύς, Ἀλ. «Ἀνασκαφαί Νικοπόλεως: Ἀρχαιοτάτη Χριστιανική Βασιλική», ΑΕ (1916), 65-72.
- Χρυσοστόμου – Κεφαλλωνίτου, Νικόπολις: Χρυσοστόμου, Π. – Κεφαλλωνίτου, Φ. *Νικόπολις*, Ἀθήνα (ΥΠ.ΠΟ., Τ.Α.Π.Α.), 2001.

Β. ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Allais, Toilette Venus: Allais, Y. *Mosaïque du Musée de Djemila (Cuicul): La Toilette de Venus*, Paris (Presses Universitaires de France), 1957.
- Åkerström-Hougen, Villa Falconer: Åkerström-Hougen, G. *The Calendar and Hunting Mosaics of the Villa of the Falconer in Argos. A Study in Early Byzantine Iconography*, Stockholm (Svenska Institutet i Athen), 1974.
- Alexander – Besrour – Ennaifer, Utique: Alexander, M. A. – Besrour, S. – Ennaifer, M. *Corpus des mosaïques de Tunisie*, Vol. I, Fasc. 3, *Utique, les mosaïques sans localisation précise et El Alia*, Tunis (Institut National d'Archéologie et d'Arts), 1976.
- Alexander κ.ἄ., Thuburbo Maius: Alexander, M. A. – Ben Abed Ben Khader, A. – Besrour-Ben Mansour, S. – Soren, D. *Corpus des mosaïques de Tunisie*, Vol. II, *Région de Zaghouan*. Fasc. 1, *Thuburbo Majus. Les mosaïques de la région du Forum*, Tunis (Institut National d'Archéologie et d'Arts), 1980.
- Ballu, Timgad: Ballu, A. *Les ruines de Timgad, Antique Thamugadi: Sept Années de Découvertes (1903-1910)*, Paris (Neurdein), 1911.
- Balty, Syrie: Balty, J. *Mosaïques antiques de Syrie*, Bruxelles 1977.
- Balty, Tétrarchie: Balty, J. “La mosaïque antique au Proche-Orient, I. Des origines à la Tétrarchie”, *ANWR* II, Principat 12.2, Berlin – N. York 1981, 347-429.
- Balty, Sarrîn (Osrhoène): Balty, J. *La Mosaïque de Sarrîn (Osrhoène)*, Paris (Librairie Orientaliste Paul Geuthner), 1990.
- Balty, Dyonisiaque: Balty, J. “Notes d' iconographie Dyonisiaque: La mosaïque de Sarrîn (Osrhoène)”, *MEFRA* 103.1 (1991), 19-33.
- Balty, Proche-Orient: Balty, J. *Mosaïques antiques du Proche-Orient: chronologie, iconographie, interprétation*, Besançon (Université de Franche-Comté), 1995, 5-391.
- Balty, Trois Grâces: Balty J. “Une mosaïque des Trois Grâces à Shahb-Philippopolis”, *MonPiot* 88 (2009), 93-114.

- Bejaoui, Paléochrétienne: Bejaoui, F. "La mosaïque paléochrétienne de Tunisie", στο: Fantar, M., et al., (ἐπιμ.), *La mosaïque en Tunisie*, Paris (CNRS Editions), 1994, 93-98.
- Bejaoui, Christian mosaics: Bejaoui, F. "Christian mosaics in Tunisia", στο: Ben Abed Ben Khader, A. (ἐπιμ.), *Stories in Stone. Conserving Mosaics of Roman Africa. Masterpieces from the National Museums of Tunisia*, Los Angeles (Getty Conservation Institute), 2006, 93-99.
- Ben Abed Ben Khader, Tunisian Mosaics: Ben Abed Ben Khader, A. *Tunisian Mosaics: Treasures from Africa*. Los Angeles (Getty Conservation Institute), 2006.
- Beschaouch, Smirat: Beschaouch, Azedine. "La mosaïque de chasse à l'amphithéâtre découverte à Smirat en Tunisie", *CRAI* 110e.1 (1966), 134-157. Τομ. 10.
- Bisconti, Christian art: Bisconti, F. "The Emergence of Christian Art: Old Themes and New Meanings", στο: Lazaridou, A. (ἐπιμ.), *Transition to Christianity, Art of Late Antiquity, 3rd-7th Century A.D.*, (New York 2011), 58-60.
- Blanchard-Lemée, – Ennaifer, – Slim, – Slim, Mosaics Tunisia: Blanchard-Lemée, M. – Ennaifer, M. – Slim, H. και Slim, L. *Mosaics of Roman Africa: Floor Mosaics from Tunisia*, New York (George Braziller), 1996.
- Blázquez κ.ἄ., Representaciones mitológicas: Blázquez, J. M. – Monteagudo G. L. – San Nicolás Pedraz, M. P. "Representaciones mitológicas, leyendas de heroes y retratos de escritores en los mosaicos de época imperial en Siria, Fenicia, Palestina, Arabia, Chipre, Grecia y Asia Menor", *Antigüedad y Christianismo* 21 (2004), 277-371.
- Blázquez, Aphrodite: Blázquez, J. M. "The myth of Aphrodite and Adonis in Roman Mosaics of Jordan, Arabia. Antioch, Mauretania Tingitana and Hispania", *JMR* 8 (2015), 1-16.
- Bowersock, Rich harvest: Bowersock, G. W. "The rich harvest of Near Eastern mosaics", *JRA* 11 (1998), 692-699.
- Bowersock, Near East: Bowersock, G. W. *Mosaic as History. The Near East from Late Antiquity to Islam*, Cambridge (Belknap Press of Harvard University Press), 2006.
- Brown, Body: Brown, P. *The body and Society: Men, Women, and Sexual runcination in Early Christianity*, New York (Columbia University Press), 1988.
- Budde, Kilikien, vol. I: Budde, L. *Antike Mosaiken in Kilikien*, vol. I, *Frühchristliche Mosaiken in Misis-Mopsuestia*, Recklinghausen (Bongers), 1969.
- Budde, Kilikien vol. II: Budde, L. *Antike Mosaiken in Kilikien*, vol. II, *Die heidnischen Mosaiken*, Recklinghausen (Bogers), 1972.

- Buschhausen, Ippolito: Buschhausen, H. "La Sala dell'Ippolito, presso la Chiesa della Vergine Maria", στο: Piccirillo, M. *I mosaici di Giordania* Rome (Edizioni Quasar), 1986, 117-127.
- Caradindini – Ricci – De Vos, Piazza Armerina: Caradindini, A. – Ricci, A. – De Vos, M. *Filosofiana. The Villa of Piazza Armerina. The image of Roman aristocrat at the time of Constantine*, Palermo (Flaccovio, S.F.) 1982.
- Catling, Archaeology Greece: Catling, H. W. "Archaeology in Greece", 1978-79. *Archaeological Reports* 25, 1978-1979.
- Cook – Boardman, Archaeology Greece: Cook, J. M. – Boardman, J. "Archaeology in Greece", *JHS* 74 (1954), 142-169.
- Daszewski – Michaelides, Pathos: Daszewski, W. A. – Michaelides, D. *The Pathos Mosaics*, Nicosia (Bank of Cyprus Cultural Foundation), 1988.
- Daux, Chronique: Daux, G. "Chronique de fouilles", *BCH* 82 (1958), 727-732.
- Daux, Céphalonie: Daux, G. "Sur un épigramme de Céphalonie", *BCH* 87-2 (1963), 636-638.
- De Luis, El Limes: De Luis, E. "El Limes Romano De Àfrica. XVI-EL museo nacional del Bardi (ii)", *Archivo de la Frontera* (2015), 2-39.
- Deonna, Trois Grâces: Deonna, W. "Le groupe de trois Grâces nues et sa descendance", *RA* 31 (1930), 277-332
- Drewer, Fisherman: Drewer, L. "Fisherman and fish pond: From the sea of sin to the living waters", *The Art Bulletin* 63.4 (1981), 533-547.
- Dunbabin, North Africa: Dunbabin, K. M. D. *The mosaics of Roman North Africa. Studies in iconography and patronage*, Oxford (Clarendon Press), 1978.
- Dunbabin – Dickie, Phthonos: Dunbabin, K. M. D. – Dickie, M. W. "Invida Rumpantur Pectora. The iconography of Phthonos/Invidia in Graeco-Roman Art", *JAC* 26 (1983), 7-37.
- Dunbabin, Baiarum Grata Volutas: Dunbabin, K. M. D. "Baiarum Grata Volutas: Pleasures and Dangers of the Baths", *PBSR* 57 (1989), 6-46.
- Dunbabin, Triclinium: Dunbabin, K. M. D. "Triclinium and Stibadium", στο: Slater, W. J. (ἐπιμ.), *Dining in a Classical Context*, University of Michigan Press (1991), 121-149.
- Dunbabin, Greek and Roman: Dunbabin, K. M. D. *Mosaics of the Greek and Roma World*, Cambridge (Cambridge University Press) 1999.
- Dunbabin, Prize Table: Dunbabin, K. M. D. "The Prize Table: Crowns, Wreaths, and Moneybags in Roman Art", στο: Le Guen, B. (ἐπιμ.), *L'argent dans les concours du monde grec*, Paris (Presses Universitaires de Vincennes), 2010, 301-349.

- Dunbabin, Zeugma Mosaics: Dunbabin, K. M. D. "Mosaics", στο: Aylward, W. (ἐπιμ.), *Excavations at Zeugma*. California (The Packard Humanities Institute), 2013, 149-167.
- Dunbabin, Athletes: Dunbabin, K. M. D. "Athletes represented in Roman mosaic and painting", *JRA* 27 (2014), 710-716.
- Dunbabin, Mythology: Dunbabin, K. M. D. "Mythology and theatre in the mosaics of the Graeco-Roman East", στο: Birk, S. – Kristensen, T. M. – Poulsen, B. (ἐπιμ.), *An offprint from. Using Images in Late Antiquity*, United Kingdom (Oxbow Books), 2014, 227-252.
- Dunbabin, Achilles: Dunbabin, K. M. D. "The Transformations of Achilles on Late Roman Mosaics in the East", στο: Audley-Miller, L. – Dignas, B. (ἐπιμ.), *Wandering Myths. Transcultural Uses of Myth in the Ancient World*, Berlin, Boston (De Gruyter), 2018, 357-396.
- Duval – Cintas, Furnos Minus: Duval, N. – Cintas, M. "Basilique et mosaïques funéraires de Furnos Minus", *MEFRA* 90.2 (1978), 871-950.
- Eckersley, Christians: Eckersley, E. *Putting Christians on the map: Topographic mosaics from late antique Jordan as representations of authority and status*, (Published Doctoral Dissertation), The University of Louisville, 2016.
- Ennabli, Lampes: Ennabli, A. *Lampes chrétiennes de Tunisie*, Paris (CNRS), 1976.
- Ennabli, Sidi Ghrib: Ennabli, A. "Les thermes du thiasse marin de Sidi Ghrib (Tunisie)", *Mon Piot* 68 (1986), 1-59.
- Ennaïfer, Althiburos: Ennaïfer, M. *La cité d'Althiburos et l'édifice des Asclepieia*, Tunis 1976.
- Ennaïfer, Intellectual life: Ennaïfer, M. "The representation of intellectual life in mosaic art of Roman Africa", στο: Ben Abed Ben Khader, A. (ἐπιμ.), *Stories in Stone: Conserving Mosaics of Roman Africa. Masterpieces from the National Museums of Tunisia*, Los Angeles (J. Paul Getty Museum/Getty Conservation Institute), 2006.
- Fantar – Veyne, Tunisie: Fantar, M. H. – Veyne, P. *La mosaïque en Tunisie* Paris, (CNRS Editions), 1994.
- Foucher, Sousse: Foucher, L. *Inventaire des mosaïques, feuille no. 57 de l'atlas archéologique: Sousse*, Tunis (Institut national d'archéologie et arts), 1960.
- Foucher, Thysdrus: Foucher, L. *Découvertes archéologiques à Thysdrus en 1961*, Tunis (Institute d'Archéologique), 1961.
- Fox, Ancient Hunting: Fox, R. L. "Ancient Hunting from Homer to Polybius", στο: Shipley, G. – Salmon, J. (ἐπιμ.), *Human Landscapes in Classical Antiquity: Environment and Culture*. London, New York (Routledge), 1996, 119-153.

- Francis, Three Graces: Francis, J. "The Three Graces: Composition and meaning in a Roman Context", *Greece & Rome* 49.2 (2002), 180-198.
- Gardiner, Athletic sports: Gardiner, E. N. *Greek Athletic Sports and Festivals*, Lindon (Macmillan), 1910.
- Gauckler – Gouvet – Hannezo, Description: Gauckler, P. – Gouvet, E. – Hannezo G. *Description de l'Afrique du Nord. Musées et collections archéologiques de l'Algérie et de la Tunisie*. 11, Musées de Sousse, Paris (E. Leroux), 1902.
- Gauckler, Afrique II: Gauckler, P. *Inventaire des mosaïques de la Gaule et de l'Afrique II*, Paris (De l'Académie des inscriptions et belles-lettres), 1909.
- Gauckler, Afrique proconsulaire: Gauckler, P. *Inventaire des mosaïques de la Gaule et de l'Afrique II, Afrique proconsulaire (Tunisie)*, Paris (E. Leroux), 1909.
- Gauckler – Poinssot – Drappier, et al., Musée Alaoui: Gauckler, P. – Poinssot, L. – Drappier, L. et al., *Catalogue des musées et collection archéologiques de l'Algérie et de la Tunisie. Musée Alaoui. Supplément I*, Paris (Ernest Leroux), 1910.
- Germain, Timgad: Germain, S. *Le mosaïques de Timgad. Étude descriptive et analytique*, Paris (Centre National de la Recherche Scientifique), 1969.
- Ghalia, Daily life: Ghalia, T. "Landscapes and scenes of daily life in pavement mosaics from ancient Tunisia", στο: Ben Abed Ben Khader, A. (ἐπιμ.), *Stories in Stone: Conserving Mosaics of Roman Africa. Masterpieces from the National Museums of Tunisia*. Los Angeles (J. Paul Getty Museum/Getty Conservation Institute), 2006, 31-46.
- Ginouvès, Argos: Ginouvès, R. "La mosaïque des mois à Argos". *BCH* 81 (1957), 216-268.
- Grandjouan, Plastic lamps: Grandjouan, C. "Terracottas and plastic lamps of the Roman period", *The Athenian Agora VI*, (1961).
- Habas, Crosses: Habas, L. "Crosses in the Mosaic Floors of Churches in Provincia Arabia and Nearby Territories, Against the Background of the Edict of Theodosius II", *JMR* 8 (2015), 33-60.
- Hachlili, Mosaic pavements: Hachlili, R. *Ancient mosaic pavements: Themes, issues and trends selected studies*, Leiden, Boston (Brill), 2009.
- Hellenkemper-Salies, Nikopolis: Hellenkemper-Salies, G. "Zu Stil und Ikonographie in den frühbyzantinischen Mosaiken von Nikopolis", στο: Chrysos, E. (ἐπιμ.), *Νικόπολις Α' (23-29 Σεπτεμβρίου 1984)*, 1987, 295-310.
- Hinks, British museum: Hinks, R. P. *Catalogue of the Greek, Etruscan*

- and Roman Paintings and Mosaics in the British Museum*, London (British Museum), 1933.
- Jeffreys – Jeffreys – Scott, Chronicle: Jeffreys, E. M. – Jeffreys, M. – Scott, R. *The Chronicle of John Malalas: A translation*, (Melbourne), 1986.
- Kalinowski, Daniel: Kalinowski, A. “A mosaic of Daniel in the Lions’ Den from Borj el Youdi (Furnos Minus) Tunisia: The iconography of Martyrdom and the Arena in Roma North Africa”, *Antiquités Africaines* 53 (2017), 115-128.
- Kankeleit, Griechenland: Kankeleit, A. *Kaiserzeitliche Mosaiken in Griechenland*, Band I, II, München 1994.
- Khanoussi, Gymnasium: KhM. Khanoussi, M. *Spectaculum pugilum et gymnasium*. Compte rendu d’un spectacle de jeux athlétiques et de pugilat, figuré sur une mosaïque de la région de Gafsa (Tunisie)”, *CRAI* 132e.3 (1988), 543-561.
- Khanoussi, Athletic games: Khanoussi, M. “Pugilist spectacles and athletic games in Proconsular Africa”, στό: Ben Abed Ben Khader, A. (ἐπιμ.) *Stories in Stone: Conserving mosaics of Roman Africa*. Masterpieces from the national museums of Tunisia. Los Angeles (J. Paul Getty Museum/Getty Conservation Institute), 2006, 79-92.
- Kitzinger, Nikopolis: Kitzinger, E. “Studies on Late Antique and Early Byzantine floor mosaics: I. Mosaics at Nikopolis”, *DOP* 6 (1951), 81-122.
- Kitzinger, World Map: Kitzinger, E. “World Map and Fortune’s Wheel, a Medieval Mosaic Floor in Turin”, *PAPS* 117.5 (1973), 344-373.
- Knutson, Bacchus: Knutson, C. “Fishing with Ulysses and Bacchus: Two Roman mosaics from Tunisia”, *Gastronomica* 7.4 (2007), 7-9.
- Kolarik, Patrons: Kolarik, R. E. “Sixth-Century Bishops as Patrons of Floor Mosaics in The Balkan Peninsula”, *MGR* IX (2005), 1255-1267.
- Kondoleon, Domestic: Kondoleon, C. *Domestic and Divine. Roman mosaics in the House of Dionysos*, New York (Cornell University Press), 1995.
- Ladjimi Sebaï, Gods and Myths: Ladjimi Sebaï, L. “Beliefs, Gods, and Myths”, στό: Ben Abed Ben Khader, A. (ἐπιμ.), *Stories in Stone: Conserving Mosaics of Roman Africa. Masterpieces from the National Museums of Tunisia*. Los Angeles (Getty Conservation Institute), 2006, 46-59.
- Lassus, Venus: Lassus, J. “Vénus Marine”, *MGR* I 1(1965), 175-191.
- Lee, Caestus: Lee, H. M. “The later Greek boxing glove and the ‘Roman’ Caestus: A centennial reevaluation of Jüthner’s ‘Über Antike Turngeräthe’”, *Nikephoros* 10 (1997), 161-178.

- Levi, Antioch mosaics: Levi, D. *Antioch Mosaic Pavements*, Princeton (Princeton University Press), 1947.
- Maguire, Earth and Ocean: Maguire, H. *Earth and Ocean, The Terrestrial World in Early Byzantine Art*, Pennsylvania 1987.
- Martini, Samos: Martini, W. *Das Gymnasium von Samos*, Samos XVI, Bonn 1984.
- Matherson, Herakles: Matherson, S. B. "Herakles and the Nemean Lion", σtó: Kondoleon, C. (ἐπιμ.), *Antioch: The Lost Ancient City*, Princeton (Princeton University Press) 2000.
- Merrony, Reconciliation: Merrony, M. W. "The Reconciliation on Paganism and Christianity in the Early Byzantine Mosaic Pavements of Arabia and Palestine", *Liber Annus* 48 (1998), 441-482.
- Michaelides, Cypriot Mosaics: Michaelides, D. *Cypriot Mosaics*, Cyprus (Dept. of Antiquities), 1992.
- Molholt, Labyrinth mosaics: Molholt, R. "Roman Labyrinth mosaics and the experience of motion", *The Art Bulletin*, 93.3 (2011), 287-303.
- Neira, Craftsman: Neira, L. "Unique representation of a mosaics craftsman in a Roman Pavement from the ancient province Syria", *JMR* 5 (2012), 103-113.
- Neira, Sacrificios: Neira, M.L. *Representaciones de sacrificios en los mosaicos romanos. In Religiosidad, rituales y practicas mágicas en los mosaicos romanos*, Madrid. Madrid (Greaciones Vincent Gabrielle), 2014, 68-89.
- Newby, Roman spectacle: Newby, Z. "Greek athletics as Roman spectacle: the mosaics from Ostia and Rome", *PBSR* 70 (2002), 177-203.
- Newby, Greek Athletics: Newby, Z. *Greek athletics in the Roman Empire: Virtue and Glory*, Oxford (Oxford University Press), 2005.
- Nicolaou, Paphos: Nicolaou, K. "Three New Mosaics at Paphos Cyprus", III Colloquio Internazionale sul mosaico Antico, (Ravenna 6-10 Settembre 1980) 1984, 219-225.
- Olszewski, Shahba-Philippopolis: Olszewski, M. T. "La mosaïque de la Fête Nocturne Pannychis de Shahba-Philippopolis et le témoignage d'Artème de Daldis (Onirocriticon II, 61)", *ASSAPH* 2005-2006. *Studies in Art History. ΚΑΛΑΘΟΣ. Studies in Honour of Asher Ovadia*, vols. 10-11. Tel-Aviv (Tel-Aviv University), 2006, 381-390.
- Olszewski, Orpheus: Olszewski, M. T. "The Orpheus funerary mosaic from Jerusalem in the Archaeological Museum at Istanbul", σtó: Şahin, M. (ἐπιμ.), *Mosaics of Turkey and parallel developments in the rest of the ancient and medieval world: Questions of Iconography, Style and Technique from the beginnings of mosaic until the Late*

- Byzantine Era. 11th International Colloquium on ancient mosaics, (October 16th-20th, 2009, Bursa Turkey), 2011, 655-662.
- Öğüş-Uzun, Fruit trees: Öğüş-Uzun, Esen, "Fruit trees on late antique mosaics: from the Worcester hunt to Jordanian churches", *OLBA dergisi*, KAAM yayınları, Mersin/Türkiye 2010, 395-420.
- Önal, Zeugma: Önal, M. *Mosaics of Zeugma*, Istambul (A Turizm Yayınları), 2002.
- Panagiotopoulou, Aphrodite: Panagiotopoulou, A. "Fragment de sol en mosaïque: La toilette d'Aphrodite", στο *Eros Grec: amour des dieux et des hommes*. Galeries Nationales du Grand Palais, 6 Novembre 1989-5 Février 1990, Athènes, 5 Mars-5 Mai 1990, Athènes (Ministère de la culture de Grèce, direction des Antiquités), 1989, 74-75.
- Panagiotopoulou, Méduse: Panagiotopoulou, A. "Les representations de la Méduse dans les mosaïques de Grèce", στο: *VI Coloquio Internacional sobre Mosaico Anrighuo*, (Palencia-Mérida, Octubre 1990, Guadalajara 1994), 369-382.
- Panayotopoulou, Sparta: Panayotopoulou, A. "Roman mosaics from Sparta", *British School at Athens Studies*, vol. 4 (1998), 112-118.
- Papapostolou, Patras: Papapostolou, I.A. "Mosaic of Patras, a review", *AE* 148 (2009), 1-84.
- Parrish, Tunisia: Parrish, D. "Two mosaics from Roman Tunisia: An African Variation of the Season Theme", *AJA* 83.3, (1979), 279-285.
- Parrish, Season: Parrish, D. A. *Season mosaics of Roman North Africa*, Roma (Giorgio Bretschneider Editore), 1984.
- Parrish, Mythological theme: Parrish, D. A. "Mythological theme in the decoration of Late Roman Dining Rooms: Dionysos and his Circle", *RA* 2 (1995), 307-332.
- Piccirillo, Mosaici Giordania: Piccirillo, M. *I mosaici di Giordania dal all' VIII secolo d.C.*, Roma (Veltro editrice) 1982.
- Piccirillo, Giordania: Piccirillo, M. *I mosaici di Giordania*, Rome (Quasar), 1986.
- Piccirillo, Madaba: Piccirillo, M. *Chiese e mosaici di Madaba*, Jerusalem (Studium Biblicum Franciscanum, Collection maior 34), 1989.
- Piccirillo, Jordan: Piccirillo, M. *The mosaics of Jordan*, Amman (American Center of Oriental Research Publications no. 1), 1993.
- Poliakoff, Combat sports: Poliakoff, M. B. *Combat sports in the ancient world: Competition, violence and culture*, New Haven and London (Yale university press), 1987.
- Qninba, Lixus: Qninba, Z. "Les mosaïques de la maison des Trois Grâces a Lixus (Maroc)", *MGR* IX.2 (2005), 1073-1081.
- Remijsen, End of Athletics: Remijsen, S. *The End of Athletics in Late An-*

- tiquity*. Greek Culture in the Roman World, Cambridge (Cambridge University Press), 2015.
- Robert – Robert, Bulletin épigraphique: Robert, J. – Robert, L. Bulletin épigraphique, *REG* 73, (1960), 164.
- Roux, Chronique en Grèce: Roux, G. “Chronique des fouilles et découvertes archéologiques en Grèce en 1953”, *BCH* 78, (1954), 168-170.
- Rumscheid, Kranz und Krone: Rumscheid, J. “Kranz und Krone: Zu Insignien, Siegespreisen und Ehrezeichen der römischen Kaiserzeit”, *Is-tanbuler Forschungen* 43, Tübingen (Ernst Wasmuth), 2000.
- Salzmann, Antiken Kieselmosaiken: Salzmann, D. “Untersuchungen zu den antiken Kieselmosaiken, von den Anfängen bis zum Beginn der Tesseratechnik”, *Archäologische Forschungen* 10, Berlin (Gebr. Mann Verlag), 1982.
- Salzman, Urban life: Salzman M. R. *On Roman time: The codex-calendar of 354 and the Rhythms of urban life in Late Antiquity*, Berkeley (University of California Press), 1990.
- Salomonson, Chevaux: Salomonson, J. W. *La mosaïque aux chevaux de l'antiquarium de Carthage*, La Haye (Impr. Nationale), 1965.
- Spiro, Critical Corpus I: Spiro, M. *Critical Corpus of the Mosaic Pavements on the Greek Mainland, fourth/sixth Centuries with Architectonical Surveys*, vol. I, New York, London, 1978.
- Stampolidis – Tassoulas, Eros: Stampolidis, N. Chr. – Tassoulas, Y. *Eros: from Hesiod's Theogony to Late Antiquity* (Museum of Cycladic Art, Athens, December 2009 to 2010), Athens (Museum of Cycladic Art), 2009.
- Steinberg, Weaving: Steinberg, A. *Weaving in Stones: Garments and their Accessories in the Mosaic Art or Eretz Israel in Late Antiquity*, Summertown Pavilion (Archaeopress Archaeology), 2020.
- Talgam, Ekphrasis Eikonos: Talgam, R. “The Ekphrasis Eikonos of Procopius of Gaza: the depiction of mythological themes in Palestine and Arabia during the fifth and sixth centuries”, στό: Bitton-Ashkelony B. and Kofsky A. (ἐπιμ.), *Christian Gaza in Late Antiquity*, Leiden, Boston (Brill), 2004, 209-234.
- Talgam, Secular mosaics: Talgam, R. “Secular mosaics in Palaestina and Arabia in the Early Byzantine Period”, *MGR* IX.2, (2005), 1131-1141.
- Talgam, Faith: Talgam, R. *Mosaics of Faith: Floors of Pagans, Jews, Samaritans, Christians, and Muslims in the Holy Land*, Jerusalem (Yad Ben-Zvi Press), 2014.
- Thirion, Thina: Thirion, J. “Un ensemble thermal avec mosaïques à Thina (Tunisie)” *École Française de Rome. Mélanges d'Archéologie et d'Histoire* 69, (1957), 207-245.

- Touchais, Chronique 1977: Touchais, G. "Chronique des fouilles et découvertes archaéologiques en Grèce en 1977", *BCH* 102, (1978), 681.
- Touchais, Chronique 1985: Touchais, G. "Chronique des fouilles et découvertes archéologiques en Grèce en 1985", *BCH* 110-2, (1986), 710.
- Touchais, Chronique 1988: Touchais, G. "Chronique des fouilles et découvertes archaéologiques en Grèce en 1988" *BCH* 113, (1989), 608.
- Wages, Tethys Mosaic: Wages, S. M. "A Note on the Dumbarton Oaks Tethys Mosaic", *DOP* 40, 1986, 119-128.
- Waywell, Roman mosaics: Waywell, S.E. "Roman mosaics in Greece", *AJA* 83.3 (1979), 293-321.
- Waliszewski, Petra Church: Waliszewski, T. "Mosaics", στο: Fiema, Z. T. – Kanellopoulos, C. – Schick, R., κ.ᾶ. (ἐπιμ.), *The Petra Church, Amman* (American Center of Oriental Research), 2001, 219-270.
- Weiler, Olympischen Spiele: Weiler, I. "Theodosius I. und die Olympischen Spiele", *Nikephoros* 17 (2004), 53-75.
- Wilson, Roman Villas: Wilson, J. A. "Roman Villas in North Africa", στο: Marzano, A. – Métraux G. P. R. (ἐπιμ.), *The Roman Villa in the Mediterranean Basin: Late Republic to Late Antiquity*, Cambridge (Cambridge University Press), 2018, 266-307.
- Yacoub, Sfax: Yacoub M. *Guide du Musée de Sfax*, Tunis 1966.
- Yacoub, Musée du Bardo: Yacoub M. *Musée du Bardo: musée antique*, Tunis (Ministère des Affaires Culturelles), 1970.
- Yacoub, Tunisie: Yacoub, M. *Splendeurs des mosaïques de Tunisie*, Tunis (Éditions de l'Agence Nationale du Patrimoine), 1995.
- Zayadine, Jordanie: Zayadine, F. "Peintures murales et mosaïques à sujets mythologiques en Jordanie", στο: Kahil, L. – Augé, C., κ.ᾶ. (ἐπιμ.), *Iconographie Classique et identités regionals*, (Actes du Colloque international Paris, 26-28 mai 1983), *BCH* 14 (1986), 407-432.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Πηγές Εικόνων

Εικ. 1. Ψηφιδωτό δάπεδο με παράσταση τριών Χαρίτων και λεπτομέρεια από τό ψηφιδωτό δάπεδο, Ύπάτη [Ροζάκη, Τρεῖς Χάριτες, εικ. 1-2].

Εικ. 2. Κάτοψη τῆς ἀνασκαφῆς καί τοπογραφικό ἀπό τό ψηφιδωτό τῶν Τριῶν Χαρίτων, Ύπάτη [Ροζάκη, Τρεῖς Χάριτες, σχέδ. 1].

Εικ. 3. Σχεδιογράφημα τοῦ ψηφιδωτοῦ τοῦ Φθόνου, Σκάλα, Κεφαλονιά [Καλλιπολίτης, Κεφαλληνία, σχέδ. 2].

Εικ. 4. Λεπτομέρεια ψηφιδωτοῦ ἀπό τήν προσωποποίηση τοῦ Φθόνου, Σκάλα, Κεφαλονιά [Καλλιπολίτης Κεφαλληνία, πίν. 5].

Εικ. 5. Ὁ Ἀποκεφαλισμός τῆς Μέδουσας ἀπό τόν Περσέα, Ἀρχαιολογικό Μουσεῖο Σπάρτης [προσωπικό ἀρχεῖο].

Εικ. 6. Παράσταση καλλωπισμοῦ τῆς Ἀφροδίτης, Ἀρχαιολογικό Μουσεῖο Σπάρτης [Panagiotoroulou, Aphrodite, ἀριθ. 21, 75].

Εικ. 7. Παράσταση καλλωπισμοῦ τῆς Ἀφροδίτης, Ψηλαλῶνια, Ἀρχαιολογικό Μουσεῖο τῆς Πάτρας [Papapostolou, Patras, εικ. 74].

Εικ. 8. Ψηφιδωτό Γυμνασίου. Γυμνοί ἀθλητές πυγμαχίας (λεπτομέρεια), Χαλκίδα, Εὐβοία [<https://eviaportal.gr/romaika-loytra-kai-gymnasio-stin-chalkida-palaistra/> Ἀνακτήθηκε 10/08/2020].

Εικ. 9. Ψηφιδωτό Γυμνασίου. Γυμνές μορφές τῶν ἀθλητῶν πάλης (λεπτομέρεια), Χαλκίδα, Εὐβοία [<https://eviaportal.gr/romaika-loytra-kai-gymnasio-stin-chalkida-palaistra/> Ἀνακτήθηκε 10/08/2020].

Εικ. 10. Ψηφιδωτό Τριῶν Χαρίτων. Ἑρωτιδεῖς ἀναπαρίστανται μέσα σέ ὀκτάγωνο σέ ρόλο κυνηγοῦ ἢ ἱππέα (λεπτομέρεια), Μεγαλόπολη. [Ἀσημακοπούλου-Ἀτζακᾶ, Σύνταγμα II, πίν. 80-81].

Εικ. 11. Ψηφιδωτό πού ἀναπαριστᾷ στόν κεντρικό πίνακα τήν παράσταση Τριῶν Χαρίτων, Μεγαλόπολη [Ἀσημακοπούλου-Ἀτζακᾶ, Ἐξί κείμενα, εικ. 43β].

Εικ. 12α. Ψηφιδωτό τρικλινίου δυτικό καί ἀνατολικό διάχωρο τό ὁποῖο ἐντοπίστηκε σέ οἰκία ἀνατολικά ἀπό τό ἀρχαῖο θέατρο, Ἄργος [Ἀσημακοπούλου-Ἀτζακᾶ, Σύνταγμα II, πίν. 35α].

Εικ. 12β. Ψηφιδωτό τρικλινίου, ἀνατολικό διάχωρο μέ παράσταση διονυσιακῆς σκηνῆς, ἐντοπίστηκε σέ οἰκία ἀνατολικά ἀπό τό ἀρχαῖο θέατρο, Ἄργος [Ἀσημακοπούλου-Ἀτζακᾶ, Σύνταγμα II, πίν. 36].

Εικ. 12γ. Λεπτομέρεια ψηφιδωτοῦ διονυσιακῆς σκηνῆς, οἰκία ἀνατολικά ἀπό τό ἀρχαῖο θέατρο, Ἄργος [Ἀσημακοπούλου-Ἀτζακᾶ, Ἐξί καί ἓνα κείμενα, εικ. 194α].

Εικ. 13α. Ψηφιδωτό δάπεδο τοῦ νότιου παστοφορίου. Σκηνές ἀλιείας

καί κυνηγιού πλαισιώνουν τόν κεντρικό πίνακα (λεπτομέρεια), Βασιλική Α ἢ Βασιλική Δουμετίου, Νικόπολη [Χρυσοστόμου-Κεφαλλονίτου, Νικόπολις, εἰκ. 31].

Εἰκ. 13β. Λεπτομέρεια ἀπό τό ψηφιδωτό δάπεδο τοῦ νότιου παστοφορίου. Γυμνός ψαῤ᾽ς φέρει καλάμι ψαρέματος μέσα σέ τοπίο Ὠκεανοῦ, Βασιλική Α ἢ Βασιλική Δουμετίου, Νικόπολη [προσωπικό ἀρχεῖο].

Εἰκ. 13γ. Ψηφιδωτό δάπεδο τοῦ νότιου παστοφορίου. Τμήμα ζωοφόρου μέ σκηνές γυμνῶν κυνηγῶν στή δυτική πλευρά, Βασιλική Α ἢ Βασιλική Δουμετίου, Νικόπολη [Χρυσοστόμου-Κεφαλλονίτου, Νικόπολις, εἰκ. 32].

Εἰκ. 14. Παράσταση Ἑρωτιδέα, ὁ ὁποῖος ἔχει λογχίσει τό ἐλάφι, Βασιλική Ἀλκίσωνος, Νικόπολη. [Φωτογραφικό ἀρχεῖο τῆς Ἐφορείας Ἀρχαιοτήτων τῆς Πρέβεζας].

Εἰκ. 15α. Ψηφιδωτό πού συνδυάζει σκηνή διονυσιακοῦ θιάσου καί περιλαμβάνει παράσταση μέ χριστιανικό περιεχόμενο, ἀγγεῖο ἀπό τό ὁποῖο ἐκφύεται κληματίδα καί ἐκατέρωθεν τοῦ ἀγγείου ἀπεικονίζονται ζῶα, Μήδαβα (Madaba) [Piccirillo, Jordan, εἰκ. 40].

Εἰκ. 15β. Διονυσιακός θιάσος, Μαινάδα καί Σάτυρος (λεπτομέρεια), Μήδαβα (Madaba) [Piccirillo, Jordan, εἰκ. 33].

Εἰκ. 16α. Ὁ Ἡρακλῆς καί τό λιοντάρι τῆς Νεμέας, Μήδαβα (Madaba) [Zayadine, Jordanie, 419, εἰκ. 12].

Εἰκ. 17α. Τό ψηφιδωτό τοῦ Ἀχιλλέα. Σχέδιο τοῦ Μ. Pizzomo [Piccirillo, Jordan, εἰκ. 43].

Εἰκ. 17β. Τό ψηφιδωτό τοῦ Ἀχιλλέα. Μήδαβα (Madaba) [Piccirillo, Jordan, εἰκ. 48].

Εἰκ. 17γ. Τό ψηφιδωτό τοῦ Ἀχιλλέα. τωρινή κατάσταση διατήρησης ἐντός τῆς ἐκκλησίας τῶν Ἀποστόλων, στή Μήδαβα (Madaba) [προσωπικό ἀρχεῖο].

Εἰκ. 18. Προσωποποίηση τοῦ Θέρουσ στό νότιο κλίτος ἐντός τῆς ἐκκλησίας τῆς Πέτρας, Πέτρα. [<https://news.syr.edu/blog/2016/09/30/religion-professor-explores-ancient-christian-practice-during-fellowship-35628/> Ἀνακτῆθηκε 15/03/2019].

Εἰκ. 19α. Σχέδιο τῆς αἵθουσας τοῦ Ἰππόλυτου, ἐντοπίστηκε κάτω ἀπό τόν προθάλαμο καί τόν νάρθηκα τῆς ἐκκλησίας τῆς Θεοτόκου, στή Μήδαβα (Madaba) [Piccirillo, Madaba, 51].

Εἰκ. 19β. Ἡ Αἶθουσα τοῦ Ἰππόλυτου, στήν Ἐκκλησία τῆς Θεοτόκου, στή Μήδαβα (Madaba) [Piccirillo, Jordan, εἰκ. 3].

Εἰκ. 19γ. Αἶθουσα τοῦ Ἰππόλυτου, Ἀφροδίτη καί Ἄδωνις (λεπτομέρεια), στήν Ἐκκλησία τῆς Θεοτόκου, στή Μήδαβα (Madaba) [Piccirillo, Jordan, εἰκ. 6].

Εἰκ. 19δ. Αἶθουσα τοῦ Ἰππόλυτου, τρεῖς γυμνοί ἔρωτες στό κάτω τμήμα

τῆς παράστασης (λεπτομέρεια), στήν Ἐκκλησία τῆς Θεοτόκου, στή Μήδαβα (Madaba) [προσωπικό ἀρχεῖο].

Εἰκ. 20. Προσωποποίηση τῆς Θάλασσας (λεπτομέρεια), στήν ἐκκλησία τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, στή Μήδαβα (Madaba) [Piccirillo, Jordan, εἰκ. 78].

Εἰκ. 21. Σχέδιο τῆς κάτοψης τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἱερέα Wa'il, στό Umm al-Rasas [Piccirillo, Jordan, εἰκ. 396].

Εἰκ. 22. Γυμνός ψαῤᾶς (λεπτομέρεια), στό μετακίονιο διάστημα τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἱερέα Wa'il, στό Umm al-Rasas [Piccirillo, Jordan, εἰκ. 398].

Εἰκ. 23. Νηρηίδα πάνω σέ θαλάσσιο ἵππο, Θύσδρος (El Djem) [Ladjimi Sebai, Gods and Myths, εἰκ. 29].

Εἰκ. 24. Ἴθυφαλλικό ψηφιδωτό, Mokenine [Gauckler – Gouvet – Hannezo, Description, πίν. IX, εἰκ. 5].

Εἰκ. 25. Ψηφιδωτό Ἀφροδίτης ἀπό τήν Θεναί (Thenae) [Fantar – Veyne, Tunisie, εἰκ. 62].

Εἰκ. 26. Σκηνές ψαρέματος γυμνῶν ψαράδων ἐντός θαλάσσιου τοπίου, Hadrumetum [Ghalia, Daily life, εἰκ. 14].

Εἰκ. 27. Ὁ Διόνυσος μεταμορφώνει σέ δελφίνια τοὺς Τυρρηνοὺς πειρατές, Οἰκία τοῦ Ὀδυσσεά, Thugga [Ben Abed Ben Khader, Tunisian Mosaics, εἰκ. 5.15].

Εἰκ. 28. Τό ταξίδι τῆς Ἀφροδίτης, Οἰκία τῆς Ἀμφιτρίτης, Bulla Regia [Ben Abed Ben Khader, Tunisian Mosaics, εἰκ. 4.2].

Εἰκ. 29. Ὁ καλλωπισμός τῆς Ἀφροδίτης, Θύσδρος (El Djem) [Blanchard-Lemee, M. – Ennaifer, M. – Slim, H. καί Slim, L., Mosaics Tunisia, εἰκ. 105.].

Εἰκ. 30. Σκηνές ἀμφιθεάτρου ἀναπαριστοῦν τοὺς ἀθλητικούς ἀγῶνες, Batten Zammour [Blanchard-Lemee, M. – Ennaifer, M. – Slim, H. καί Slim, L., Mosaics Tunisia, εἰκ. 139].

Εἰκ. 31α. Σκηνές τῶν γυμνῶν ἀθλητῶν ἀναπαριστοῦν τοὺς ἀθλητικούς ἀγῶνες, ἀναμέτρηση πυγμάχων (λεπτομέρεια), Batten Zammour [Blanchard-Lemee, M. – Ennaifer, M. – Slim, H. καί Slim, L., Mosaics Tunisia, εἰκ. 139].

Εἰκ. 31β. Σκηνές τῶν γυμνῶν ἀθλητῶν ἀναπαριστοῦν τοὺς ἀθλητικούς ἀγῶνες, ἀναμέτρηση πάλης (λεπτομέρεια), Batten Zammour [Blanchard-Lemee, M. – Ennaifer, M. – Slim, H. καί Slim, L., Mosaics Tunisia, εἰκ. 139].

Εἰκ. 31γ. Σκηνές τῶν γυμνῶν ἀθλητῶν ἀναπαριστοῦν τοὺς ἀθλητικούς ἀγῶνες, ἀναμέτρηση παγκρατίου (λεπτομέρεια), Batten Zammour [Khanoussi, Athletic games, εἰκ. 50Α].

Εἰκ. 31δ. Σκηνές τῶν γυμνῶν ἀθλητῶν ἀναπαριστοῦν τοὺς ἀθλητικούς ἀγῶνες, δισκοβόλος (λεπτομέρεια), Batten Zammour [Khanoussi, Athletic games, εἰκ. 50Α].

Εἰκ. 32. Ψηφιδωτό μέ δραστηριότητες ψαρέματος ἀπό τή Villa (Ἐπαυλή) Sidi Abdallah [Ghalia, Daily life, εἰκ. 17].

Εἰκ. 33. Γυναικεῖες μορφές ἀπὸ τὴν Villa (Ἔπαυλη) στὸ Sidi Ghrib [Ladjimi Sebai, *Gods and Myths* 130, 132, πίν. 1, Blanchard-Lemee, M. – Ennaifer, M. – Slim, H. καὶ Slim, L., *Mosaics Tunisia*, εἰκ. 118, Ennabli, Sidi Ghrib πίν. XIII].

Εἰκ. 34. Ψηφιδωτὸ μέ σκηνές ἀνοικοδόμησης καὶ παράσταση γυμνοῦ Ἐρωτιδέα, Oued Ramel [Fantar – Veyne, Tunisie, 153].

Εἰκ. 35. Τὸ Μουσωλεῖο τοῦ Blossus ἢ Blossius. Σχέδιο τοῦ Emonts [Duval-Cintas, *Furnus Minu*, 910 εἰκ. 22].

Εἰκ. 36. Ὁ Δανιήλ στὸν λάκκο τῶν λεόντων, μουσουλίου τοῦ Borj el Youdi [Kalinowski, Daniel, εἰκ. 1].

Εἰκ. 37. Διάχωρο ψηφιδωτοῦ μέ παράσταση πάλης, Οἰκία τῶν Στοῶν, Σελεύκεια [Levi Antioch mosaics, πίν. XVIIId].

Εἰκ. 38. Διάχωρο ψηφιδωτοῦ μέ ἀπεικόνιση δισκοβόλου, Οἰκία τῶν Στοῶν, Σελεύκεια [Levi Antioch mosaics, πίν. XVIIe].

Εἰκ. 39. Θαλάσσια Ἀφροδίτη, καλλωπισμοῦ Ἀφροδίτης – Θαλάσσιο ταξίδι, Shahba-Φιλιππούπολη τῆς Συρίας [Dunbabin, *Greek and Roman*, εἰκ. 172].

Εἰκ. 40. Λεπτομέρεια παράστασης καλλωπισμοῦ Ἀφροδίτης – Θαλάσσιο ταξίδι, Shahba-Φιλιππούπολη τῆς Συρίας [Balty, Syrie, 17].

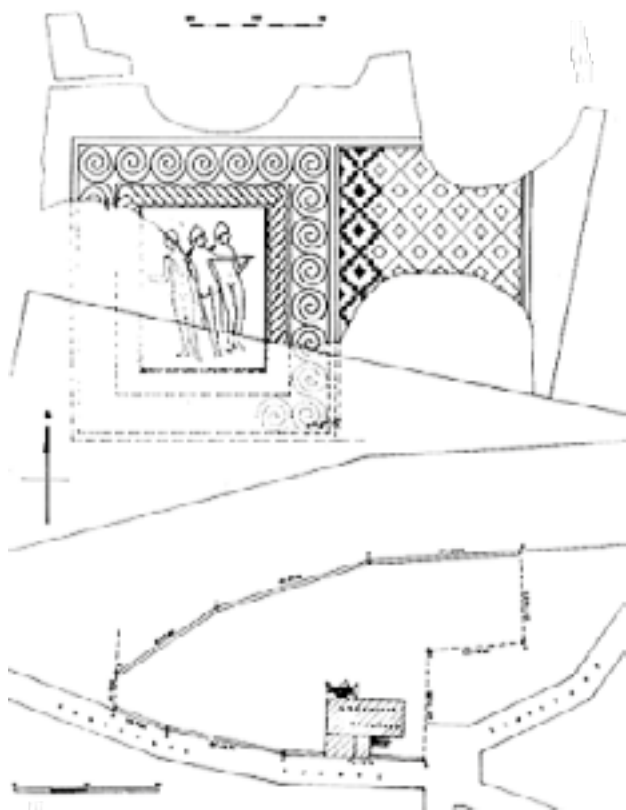
Εἰκ. 41α. Ψηφιδωτὸ Τριῶν Χαρίτων ἀπὸ τὴ Σάμπχα, Φιλιππούπολη τῆς Συρίας [Balty, *Trois Graces*, εἰκ. 2].

Εἰκ. 41β. Ψηφιδωτὸ Τριῶν Χαρίτων (λεπτομέρεια) ἀπὸ τὴ Σάμπχα, Φιλιππούπολη τῆς Συρίας [Balty, *Trois Graces*, εἰκ. 2].

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

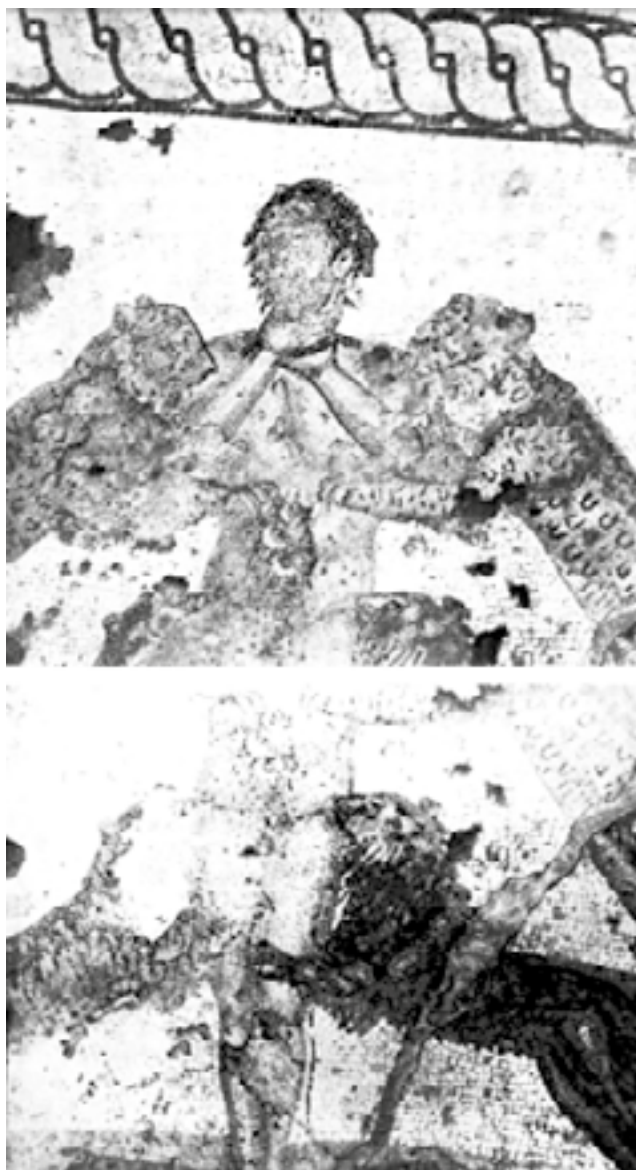
Εικ. 1. Ψηφιδωτό δάπεδο με παράσταση τριών Χαρίτων και λεπτομέρεια από τό ψηφιδωτό δάπεδο, Ύπατη.

Εικ. 2. Κάτοψη της ανασκαφής και τοπογραφικό από τό ψηφιδωτό τών Τριών Χαρίτων, Ύπατη [Ροζάκη, Τρεῖς Χάριτες, σχέδ. 1]

Εἰκ. 3. Σχεδιογράφημα τοῦ ψηφιδωτοῦ τοῦ Φθόνου, Σκάλα, Κεφαλονιά.

Είκ. 4. Λεπτομέρεια ψηφιδωτού από την προσωποποίηση
του Φθόνου Σκάλα, Κεφαλονιά.

Εικ. 5. Ό Αποκεφαλισμός της Μέδουσας από τόν Περσέα,
Άρχαιολογικό Μουσείο Σπάρτης.

Είκ. 6. Παράσταση καλλωπισμού της Ἀφροδίτης,
Ἀρχαιολογικό Μουσείο Σπάρτης.

Είκ. 7. Παράσταση καλλωπισμού της Ἀφροδίτης, Ψηλαλώνια,
Ἀρχαιολογικό Μουσείο της Πάτρας.

Εἰκ. 8. Ψηφιδωτό Γυμνασίου. Γυμνοὶ ἀθλητὲς πυγμαχίας (λεπτομέρεια), Χαλκίδας, Εὐβοία.

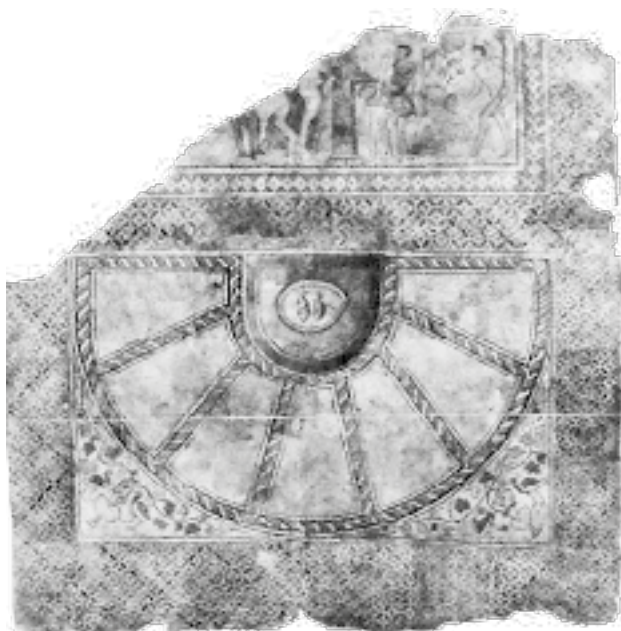
Εἰκ. 9. Ψηφιδωτό Γυμνασίου. Γυμνὲς μορφές τῶν ἀθλητῶν πάλης (λεπτομέρεια), Χαλκίδας, Εὐβοία.

Είκ. 10. Ψηφιδωτό Τριών Χαρίτων. Έρωτιδεῖς ἀναπαρίστανται μέσα σέ ὀκτάγωνα σέ ρόλο κυνηγοῦ ἢ ἵππέα (λεπτομέρεια), Μεγαλόπολη.

Εικ. 11. Ψηφιδωτό πού ἀναπαριστᾷ στὸν κεντρικὸ πίνακα τὴν παράσταση Τριῶν Χαρίτων, Μεγαλόπολη.

Εικ. 12α. Ψηφιδωτό τρικλινίου δυτικὸ καὶ ἀνατολικὸ διάχωρο
τό ὁποῖο ἐντοπίστηκε σὲ οἰκία ἀνατολικά ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο θέατρο,
Ἄργος.

Εικ. 12β. Ψηφιδωτό τρικλινίου, ανατολικό διάχωρο μέ παράσταση
διονυσιακής σκηνής, έντοπίστηκε σέ οίκία ανατολικά
άπό τό άρχαίο θέατρο, Άργος.

Εικ. 12γ. Λεπτομέρεια ψηφιδωτού διονυσιακής σκηνής,
οίκία ανατολικά άπό τό άρχαίο θέατρο, Άργος.

Εἰκ. 13α. Ψηφιδωτό δάπεδο τοῦ νότιου παστοφορίου.
Σκηνές ἀλιείας καί κυνηγιοῦ πλασιώνουν τόν κεντρικό πίνακα
(λεπτομέρεια), Βασιλική Α΄ ἢ Βασιλική Δουμετίου, Νικόπολη.

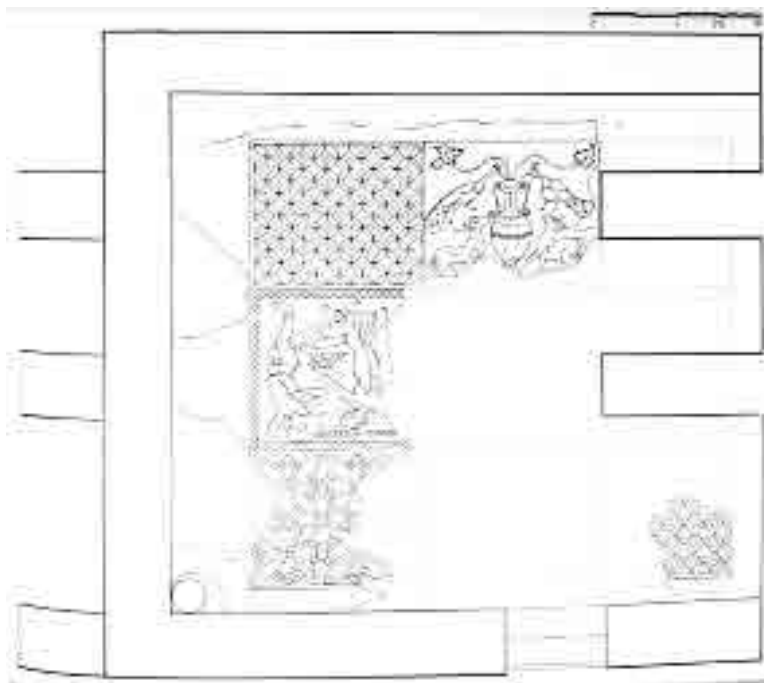
Εἰκ. 13β. Λεπτομέρεια ἀπό τό ψηφιδωτό δάπεδο τοῦ νότιου
παστοφορίου. Γυμνός ψαράς φέρει καλάμι ψαρέματος μέσα σέ τοπίο
Ὠκεανοῦ, Βασιλική Α΄ ἢ Βασιλική Δουμετίου, Νικόπολη.

Εικ. 13γ. Ψηφιδωτό δάπεδο τοῦ νότιου παστοφορίου.
Τμήμα ζωοφόρου μέ σκηνές γυμνῶν κυνηγῶν στήν δυτική πλευρά,
Βασιλική Α ἢ Βασιλική Δουμετίου, Νικόπολη.

Εικ. 14. Παράσταση Ἑρωτιδέα, ὁ ὁποῖος ἔχει λογχίσει τό ἐλάφι,
Βασιλική Ἀλκίσωνος, Νικόπολη.

Εικ. 15α. Ψηφιδωτό πού συνδυάζει σκηνή διονυσιακοῦ θιάσου καί περιλαμβάνει παράσταση μέ χριστιανικό περιεχόμενο, ἀγγεῖο ἀπό τό ὁποῖο ἐκφύεται κληματίδα καί ἐκατέρωθεν τοῦ ἀγγείου ἀπεικονίζονται ζῶα, Μήδαβα (Madaba).

Εἰκ. 15β. Διονυσιακός θιάσος, Μαινάδα καὶ Σάτυρος (λεπτομέρεια),
Μήδαβα (Madaba).

Εἰκ. 16α. Ὁ Ἡρακλῆς καὶ τό λιοντάρι τῆς Νεμέας,
Μήδαβα (Madaba).

Εικ. 17α. Ψηφιδωτό του Ἀχιλλέα. Σχέδιο του Μ. Pizzomo.

Εικ. 17β. Ψηφιδωτό του Ἀχιλλέα, Μήδαβα (Madaba).

Εικ.17γ. Ψηφιδωτό του Ἀχιλλέα, τωρινή κατάσταση διατήρησης
ἐντός τῆς ἐκκλησίας τῶν Ἀποστόλων, στή Μήδαβα (Madaba).

Εικ. 18. Προσωποποίηση τοῦ Θέρου στο νότιο κλίτος
ἐντός τῆς ἐκκλησίας τῆς Πέτρας, Πέτρα.

Εἰκ. 19α. Σχέδιο τῆς αἵθουσας τοῦ Ἰππόλυτου, ἐντοπίστηκε κάτω ἀπὸ τὸν προθάλαμο καὶ τὸν νάρθηκα τῆς ἐκκλησίας τῆς Θεοτόκου, στή Μήδαβα (Madaba).

Εἰκ. 19β. Ἡ Αἷθουσα τοῦ Ἰππόλυτου, στήν Ἐκκλησία τῆς Θεοτόκου, στή Μήδαβα (Madaba).

Είκ. 19γ. Αΐθουσα τοῦ Ἱππόλυτου, Ἀφροδίτη καί Ἄδωνις (λεπτομέρεια),
στήν Ἐκκλησία τῆς Θεοτόκου, στή Μήδαβα (Madaba).

Είκ. 19δ. Αΐθουσα τοῦ Ἱππόλυτου, τρεῖς γυμνοί ἔρωτες στό κάτω τμήμα
τῆς παράστασης (λεπτομέρεια), στήν Ἐκκλησία τῆς Θεοτόκου,
στή Μήδαβα (Madaba).

Εικ. 20. Προσωποποίηση της Θάλασσας (λεπτομέρεια), στην εκκλησία τών Ἀγίων Ἀποστόλων, στή Μήδαβα (Madaba).

Εικ. 21. Σχέδιο τής κάτοψης τής εκκλησίας τοῦ ἱερέα Wa'il, στό Umm al-Rasas.

Εικ. 22. Γυμνός ψαράς (λεπτομέρεια), στο μετακίονιο διάστημα της ἐκκλησίας τοῦ ἱερέα Wa'il, στό Umm al-Rasas.

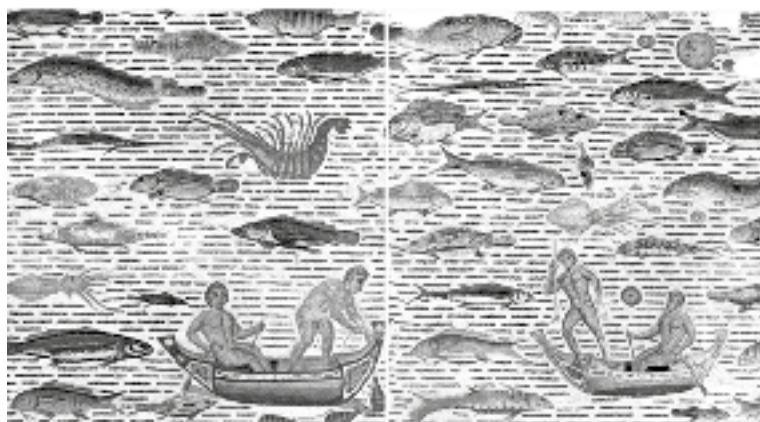
Εικ. 23. Νηρηίδα πάνω σέ θαλάσσιο ἵππο, Θύσδρος (El Djem).

Εικ. 24. Ίθυφαλλικό ψηφιδωτό, Mokenine.

Εικ. 25. Ψηφιδωτό Ἀφροδίτης ἀπὸ τὴν Θεναί (Thenae).

Εικ. 26. Σκηνές ψαρέματος γυμνών ψαράδων
έντός θαλάσσιου τοπίου, Hadrumetum.

Εικ. 27. Ὁ Διόνυσος μεταμορφώνει σέ δελφίνια τούς Τυρρηνοὺς
πειρατές, Οἰκία τοῦ Ὀδυσσέα, Thugga.

Εικ. 28. Τό ταξίδι της Άφροδίτης, Οικία της Άμφιτρίτης, Bulla Regia.

Εικ. 29. Ό καλλωπισμός της Άφροδίτης, Θύσδρος (El Djem).

Εικ. 30. Σκηνές τών γυμνών άθλητών άναπαριστούν
τούς άθλητικούς άγώνες, Batten Zammour.

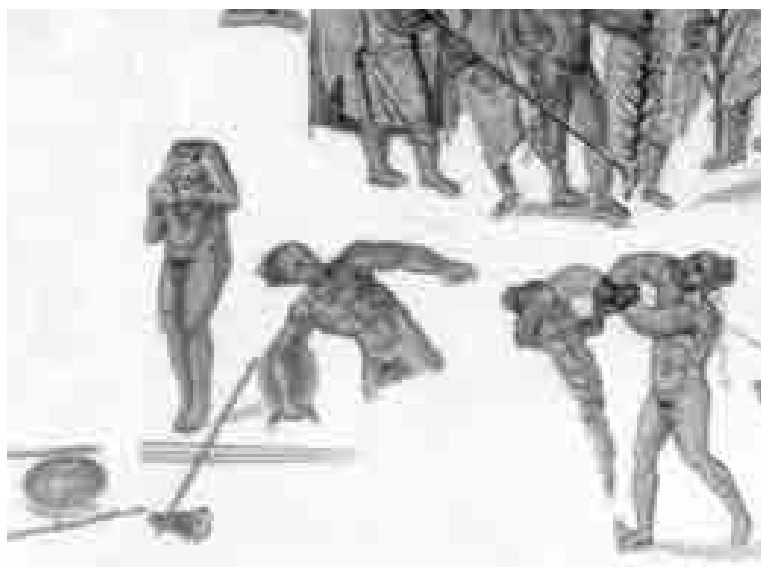
Εἰκ. 31α. Σκηνές τῶν γυμνῶν ἀθλητῶν ἀναπαριστοῦν τοὺς ἀθλητικούς ἀγῶνες, ἀναμέτρηση πυγμάχων (λεπτομέρεια) Batten Zammour.

Εἰκ. 31β. Σκηνές τῶν γυμνῶν ἀθλητῶν ἀναπαριστοῦν τοὺς ἀθλητικούς ἀγῶνες, ἀναμέτρηση πάλης (λεπτομέρεια), Batten Zammour.

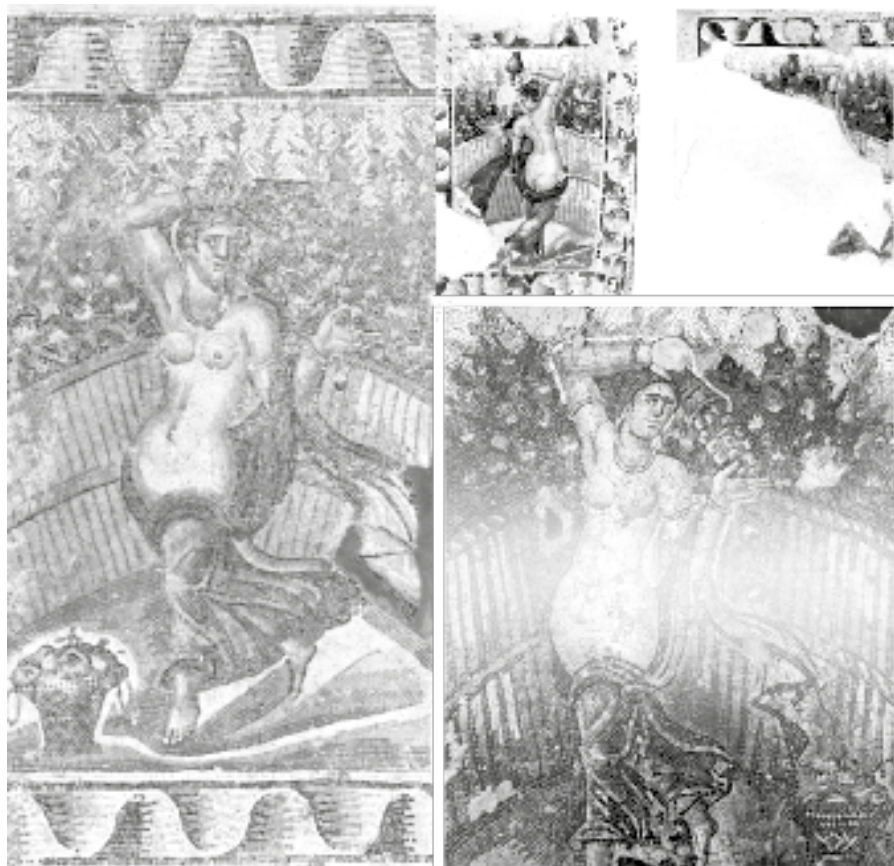
Εικ. 31γ. Σκηνές τών γυμνών ἀθλητῶν ἀναπαριστοῦν τοὺς ἀθλητικούς ἀγῶνες, ἀναμέτρηση παγκρατίου (λεπτομέρεια), Batten Zammour.

Εικ. 31δ. Σκηνές τών γυμνών ἀθλητῶν ἀναπαριστοῦν τοὺς ἀθλητικούς ἀγῶνες, δισκοβόλος (λεπτομέρεια), Batten Zammour.

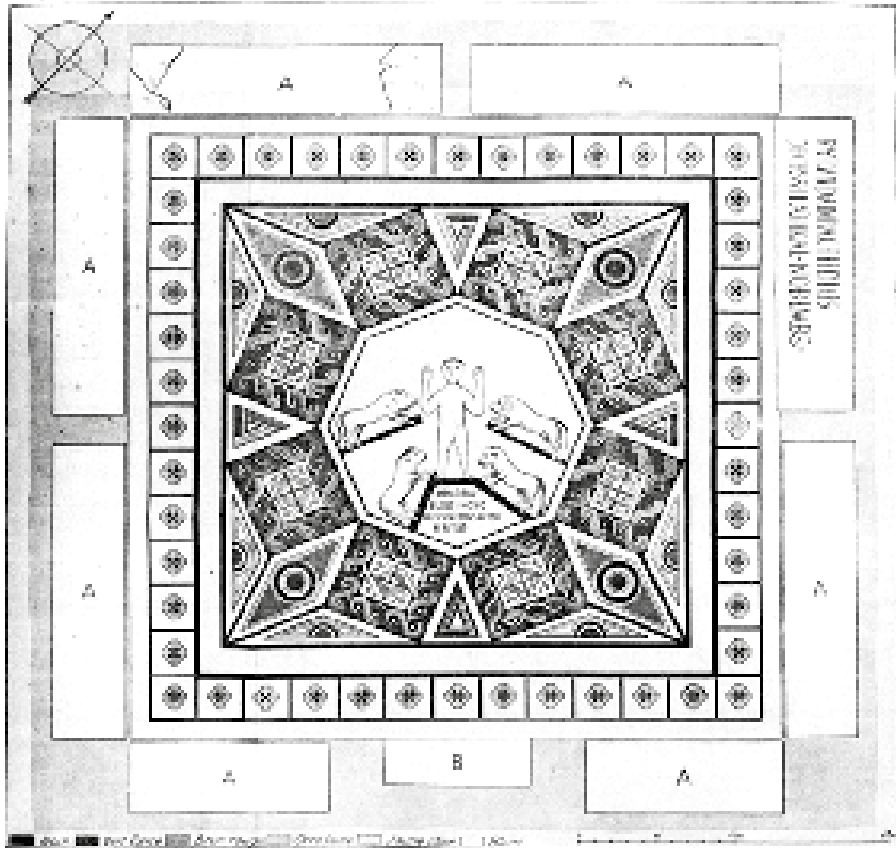
Εικ. 32. Ψηφιδωτό με δραστηριότητες ψαρέματος από την Villa
(Έπαυλη) Sidi Abdallah.

Εικ. 33. Γυναικείες μορφές από την Villa (Ἐπαυλη) στο Sidi Ghrib.

Εικ. 34. Ψηφιδωτό με σκηνές άνοικοδόμησης και παράσταση γυμνού Έρωτιδέα, Oued Ramel.

Εικ. 35. Τό Μαυσωλείο του Blossus ή Blossius. Σχέδιο του Emonts.

Εικ. 36. Ὁ Δανιήλ στό λάκκο τῶν λεόντων,
μαυσωλείου τοῦ Borj el Youdi.

Εικ. 37. Διάχωρο ψηφιδωτοῦ μέ παράσταση πάλης,
Οἰκία τῶν Στοῶν, Σελεύκεια.

Εικ. 38. Διάχωρο ψηφιδωτοῦ μέ ἀπεικόνιση δισκοβόλου,
Οἰκία τῶν Στοῶν, Σελεύκεια.

Εἰκ. 39. Θαλάσσια Ἀφροδίτη, καλλωπισμοῦ Ἀφροδίτης –
Θαλάσσιο ταξίδι, Shahba-Φιλιππούπολη τῆς Συρίας.

Εἰκ. 40. Λεπτομέρεια παράσταση καλλωπισμοῦ Ἀφροδίτης –
Θαλάσσιο ταξίδι, Shahba-Φιλιππούπολη τῆς Συρίας.

Εικ. 41α. Ψηφιδωτό Τριών Χαρίτων από την Σάμπχα,
Φιλιππούπολη της Συρίας.

Εικ. 41β. Ψηφιδωτό Τριών Χαρίτων (λεπτομέρεια) από την Σάμπχα,
Φιλιππούπολη της Συρίας.

ΓΙΑΝΝΗΣ Θ. ΤΟΠΑΛΙΔΗΣ

*Έκπαιδευτικός & Δάσκαλος Μουσικής
Μ. Α. Όρθόδοξης Θεολογίας*

ΕΝΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ
ΦΤΙΑΓΜΕΝΟ ΑΠΟ ΕΝΑΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟ

**ΠΕΡΠΑΤΩΝΤΑΣ ΣΤΑ ΟΡΙΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ,
ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΔΟΓΝΩΣΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΦΙΛΟΠΑΤΡΙΑΣ
ΣΤΗΝ ΚΩ**

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τά Δωδεκάνησα, αποτελούν πεδίο δόξης λαμπρό για όποιονδήποτε περιηγητή. Ειδικά για έναν στεριανό ο οποίος μέχρι να ταξιδέψει σέ αυτά ήταν άμοιρος νησιωτικότητας. Ο τουριστικός κοσμοπολιτισμός τους συχνά αποτελεί πρόκληση διπλή: να τον ανακαλύψεις κατ' αρχήν ώστε να τον χαρείς ως οιονεί κοσμοπολίτης και κατόπιν να τον ξεπεράσεις. Ένας εκπαιδευτικός μάλιστα, ο οποίος θα έχει την εύλογια πολυετούς εργασίας στά Δωδεκάνησα, καλείται να ανταποκριθεί σέ αυτή τή διπλή πρόκληση. Ο γράφων, ως «οικογενειακός» μετανάστης, κλήθηκε τό 2009 να συνοδεύσει τήν νεοδιορισθεῖσα σύζυγό του και συνακόλουθα όλη του τήν οίκογένεια στό νησί του Ίπποκράτη, του Άσκληπιού, των Ίπποτών, των Κάστρων, τής Παναγιάς των Καστριανών, του Δικαίου Όρους... Κως, οίκογενειακώς!

Τά σχέδια για μία προγραμματισμένη «τουριστική» παραμονή λίγων μηνών στό νησί και κατόπιν για γρήγορη μετάθεση ή απόσπαση στά πάτρια τής Μακεδονίας διαψεύσθηκαν, ένδεχομένως λόγω των

χαλεπῶν μνημονιακῶν καιρῶν. Ὅποτε ἡ πρόκληση νά προχωρήσει ἡ γνωριμία βαθύτερα ἦταν πάντα ζωντανή καί ἐναργής.

Ἡ αἴσθηση ἐκκλησιαστικότητας στήν Κῶ γιά ἓνα μέλος τῆς Ἐκκλησίας πού πρωτοπηγαίνει στό νησί εἶναι διακριτική. Καί γι' αὐτό εἶναι καί πολύ ὁμορφη. Τά πιό ὁμορφα πράγματα στή ζωή μας δέν ἔχουν ἔντονο χρῶμα, ἀλλά χαρακτηρίζονται ἀπό τή διακριτικότητα. Ὅπου καί νά βγεῖς βόλτα, κάπου θά συναντηθεῖς μέ τόν τοπικό Ἐπίσκοπο π. Ναθαναήλ, ὁ ὁποῖος περπατᾷ μέ τά πόδια ἢ κινεῖται μέ τό ποδήλατό του, χαιρετᾷ ὅλους καί ὅλες καί τελικά ἐπιδιώκει καί ἐφαρμόζει τήν οὐσιαστική ποιμαντική τῆς σχέσης, τῆς προσωπικῆς ἐπαφῆς καί διόλου ρητορείας ἢ πνευματικῆς ἐξουσίας.

Ἡ διακριτική παρουσία τοῦ ἐπισκόπου ἀποτελοῦσε πάντοτε καί πρόκληση γιά οὐσιαστική προσωπική γνωριμία. Μιά γνωριμία πού γίνεται ἀβίαστα καί μέ εὐλικρίνεια καί καλή καρδιά.

Οἱ κατηχητικές συνάξεις ἐνηλίκων κάθε Τετάρτη, στήν Πνευματική Ἑστία τῆς τοπικῆς Μητρόπολης ἦταν μιᾶ ἀκόμη πρόκληση γιά τόν καινούργιο κάτοικο τοῦ νησιοῦ, εἰδικά στό ἄκουσμα τῆς εἰδησης ὅτι κατηχητής εἶναι ὁ ἴδιος ὁ ἐπίσκοπος. Οἱ κατηχήσεις αὐτές, γιά ὅσους ἔχουν θεολογική παιδεία, φέρνουν στό νοῦ τίς κατηχήσεις τοῦ 4ου αἰῶνα πού ἔκανε ὁ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων ἅγιος Κύριλλος. Ἄν καί ἡ κατήχηση εἶναι ἡ πρώτη καί βασικότερη διακονία ἐνός ἀρχιερέα, ἐντούτοις ἡ συγκεκριμένη εὐαισθησία τοῦ ἐπισκόπου τῆς Κῶ, μᾶλλον στίς εὐάριθμες ἐξαιρέσεις περιλαμβάνεται, παρά στόν κανόνα.

Σέ αὐτές τίς συνάξεις γεννήθηκαν πολλά. Ἡ διαρκῆς ἐνάργεια γιά προετοιμασία καί μελέτη τῆς Καινῆς Διαθήκης ἐνόψει συμμετοχῆς ὅλων των παρευρισκομένων στό «μάθημα», ἦταν τό πρῶτο. Ἡ ἀναφορά καί ἡ ἐπίκληση πάρα πολλῶν ἱστορικῶν καί πολιτιστικῶν στοιχείων τῆς Δωδεκανήσου καί δῆ τῆς Κῶ ἀποτελοῦσε γιά τόν νέο κάτοικο τοῦ νησιοῦ πρόκληση ἐξερεύνησης καί ἀνακάλυψης τῆς ἱστορικῆς καί πολιτιστικῆς ἀνθρωπογεωγραφίας τῆς Κῶ. Ἡ Κῶς τοῦ χτές καί τοῦ προχτές, στό δρόμο γιά τό σήμερα καί τό αὔριο! Καί ἡ περιέργεια μέ τήν φαντασία ὀργιάζαν.

Συχνότατα ἡ Χριστιανική Ἐκκλησία φαντάζει ὡς ἓνα νεκρό μουσεῖο. Συνάμα καί ἡ παραδοσιοπληξία πολλῶν ἐν Χριστῷ ἀδελφῶν, οἱ ὁποῖοι λατρεύουν ὀτιδήποτε παλιό, κάμνει τή χριστιανική ζωή νά φαντάζει μέ ἀραχνιασμένα ἀποθήκη πολύτιμων εἰδῶν πού δέν

χρησιμοποιούνται. Ἐντούτοις, ἡ ὁμορφὴ ἔνταξιν τῶν διηγήσεων σχετικῶν μέ τὰ τοπικά ἤθη, τὸν πολιτισμὸ καὶ τίς εὐαισθησίες ἐνός λαοῦ, ζωντάνεψαν τοῦτο τό μουσεῖο. Οἱ διηγήσεις τοῦ μητροπολίτη, εἶχαν ἕναν ἄλλο χαρακτήρα. Ναί, εἶχαν ἐπίκαιρο ἀλλὰ καὶ μουσειακό χαρακτήρα. Ἀναφέρονταν σέ ἕνα ζωντανό μουσεῖο.

Αἰσθάνομαι ὅτι ξεστομίζω (ἐν προκειμένῳ παραθέτω) ἄγνωστες λέξεις... **«Καينὴ Διαθήκη»** καὶ **«Ἐπίσκοπος»**...

«Καينὴ Διαθήκη»: Ὁ γράφων ἔχει μιὰ βιβλιοθήκη γιὰ τὴν ὁποία εἶναι πολὺ περήφανος. Ἰσαμε 2000 τίτλους. Ἀγορασμένα βιβλία καὶ τὰ περισσότερα διαβασμένα. Διάγοντας τὴν 6η δεκαετία τῆς ζωῆς εἶναι σέ θέση νά παραδεχτεῖ ὅτι μετὰ ἀπὸ χιλιάδες ἀναγνώσεις καὶ ἀναζητήσεις, συνεχίζει νά μένει ἐκπληκτος ἀπέναντι στὴν ἀνεξάντλητη σοφία καὶ τὴν διαρκῆ ἐκπληξὴ τῆς Καينῆς Διαθήκης. Πρόκειται γιὰ κείμενα, τῶν ὁποίων τό νόημα καὶ μήνυμα εἶναι τόσο βαθύ καὶ ριζοσπαστικά ἀνατρεπτικό πού μένει κανεὶς, ἄναυδος. Καὶ μένει ἄναυδος καὶ μέ κάτι ἀκόμη: Μέ τό ὅτι ὁ περισσότερος κόσμος καὶ συχνότατα ὁ θρησκευόμενος χριστιανικὸς λαός, προσπερνάει τὰ κείμενα αὐτά λές καὶ δέν συμβαίνει τίποτα! Εὐτυχῶς στὴν Κῶ ἕνας ἐπίσκοπος θεωρεῖ ὑποχρέωσή του νά μιλᾷ καὶ νά ἐρμηνεύει αὐτά τὰ κείμενα. Νά δίνει βαρύτητα σέ αὐτά. Νά ἀναζητᾷ τὰ οὐσιώδη, ἔχοντας σάν πυξίδα αὐτά τὰ κείμενα καὶ συνάμα νά τὰ διαδίδει καὶ νά τὰ διδάσκει.

«Ἐπίσκοπος»: ἐπί + σκοπός... Ὁ σκοπός, ὁ φύλακας, ὁ φρουρός. Τῆς πίστεως, τῆς ἐνότητος, τῆς σύναξης πού εἶναι εἰκόνα τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν... Ὁ πρεσβύτερος τῶν Πρεσβυτέρων... Καταντήσαμε αὐτόν τὸν φρουρό νά τὸν λέμε Δεσπότη. Καὶ ἡ λέξη συχνότατα νά σημαίνει ἕναν γραφειοκράτη ρασοφόρο πού ἀποτελεῖ τὴν κορωνίδα μιᾶς γραφειοκρατικῆς διοικητικῆς μηχανῆς πού ἐξουσιάζει τὰ ὑπερκόσμια στὸν κόσμο... Στὴν Κῶ πάλι, ἐπίσκοπος σημαίνει ... ἐπίσκοπος. Σημαίνει αὐτόν πού κατηχεῖ. Αὐτόν πού κινεῖται πεζός ἢ μέ ποδήλατο καθημερινά στοὺς δρόμους τῆς πόλης καὶ τῶν χωριῶν λέγοντας ἑκατοντάδες «καλημέρες» καὶ «καλησπéρες». Αὐτόν πού ἀγκαλιάζει τὸν καθέναν καὶ τὴν καθεμίᾳ, μεταδίδοντας μόνον χαρὰ καὶ ἄνεση. Αὐτόν πού σέ κάνει νά παραξενεύεσαι γιὰ τό πού βρέθηκε τόση εὐλικρίνεια... Ἐπίσκοπος... Αὐτός πού μαρτυρεῖ καθημερινά, εἰς τύπον καὶ τόπον Χριστοῦ.

Ἡ παρουσία τοῦ πατρός Ναθαναήλ, συχνά προσέδιδε τιμὴ σέ

κάθε περίπτωση συλλογικής εργασίας ή έκδηλωσης. Στά χρόνια πού αναφέρεται τούτη ή μαρτυρία, ό επίσκοπος ήταν τό must πρόσωπο γιά όποιαδήποτε έκδηλωση. Από μιά σχολική γιορτή ή μιά ιεροπραξία, μέχρι μιά συναυλία, μιά παράσταση... Πολλοί μάλιστα στό νησί τόν καλοῦσαν ὄχι μόνο γιά νά παραβρεθεῖ ἀλλά καί γιά νά δώσει τήν προσωπική του νότα, λέγοντας δυό λόγια, μεταφέροντας ἕνα μήνυμα αἰσιοδοξίας καί χαρᾶς... Μιά εὐλογία, ὅπως τήν λένε στήν ἐκκλησιαστική γλώσσα.

Οἱ ἐκπαιδευτικοί στά σχολεῖα, τόν καλοῦσαμε συχνά. Νά μᾶς μιλήσει καί νά συμβάλει στά μαθήματά μας. Καί δέν ήταν τοῦτο ἀποκλειστικά προνόμιο τῶν συναδέλφων θεολόγων. Οἱ φιλόλογοι κι οἱ δάσκαλοι ἔπαιρναν συχνά τέτοιες πρωτοβουλίες. Κι ὁ γράφων, ὁ ὁποῖος στήν Κῶ ἐργάστηκε ἐπὶ 9 ἔτη κυρίως μέ τή δεύτερη εἰδικότητα, αὐτήν τοῦ δασκάλου μουσικῆς, τόν κάλεσε νά διδάξει κατ' ἐπανάληψιν στό Γυμνάσιο-Λύκειο Ζηπαρίου τό ἐπιλεγόμενο μάθημα τῆς Μουσικῆς τῆς Α' Λυκείου. Ὁ ἐπίσκοπος κάθε χρόνο γιά δυό σχολικές ὥρες καλοῦνταν στό σχολεῖο νά διδάξει τό κεφάλαιο τῆς μουσικῆς στό λειτουργικό χώρο τῆς Ἀνατολῆς. Μέ λίγες μουσικές γνώσεις, κυρίως ὅμως κατέχοντας ἀπόλυτα, τό θέμα τῆς νοσηματοδότησης τῆς καθημερινότητας μέσα ἀπό τήν τέχνη καί στό βάθος τῶν γενεῶν. Μιά διδακτική ἀπόπειρα ή ὁποία χαρακτηριζόταν ἀπό τήν προσπάθεια νά μεταδοθεῖ ή εὐαισθησία κι ή ἀγάπη στό παντοτινό, τό διαρκές, τό αἰεὶ ὄν, ὡσαύτως ὄν.

Ἡ ιδέα γιά κάτι ἐπιπλέον, γιά ἕνα ἐκπαιδευτικό, ἱστορικό καί καλλιτεχνικό βάδισμα σέ ὅλο το νησί γεννήθηκε καί σχεδιαζόταν στό νοῦ τοῦ γράφοντος βδομάδα μέ τή βδομάδα. Σημαντική ήταν ή ἀποφασιστικότητα πού ἔδειξε ἐπὶ τούτου ή θεολόγος τοῦ Γυμνασίου – Λυκείου Ζηπαρίου **Μαρία Διακογιώργη**. «Νά πάρουμε ἕνα τμήμα καί νά τό γυρίσουμε μέ τή βοήθεια τοῦ Μητροπολίτη σέ ὅσα περισσότερα σημεῖα μνημειακοῦ καί καλλιτεχνικοῦ ἐνδιαφέροντος τοῦ νησιοῦ μας. Καί εἰ δυνατόν, νά μὴ σταθοῦμε στίς ἀρχαιότητες τῆς κλασσικῆς καί ἐλληνιστικῆς περιόδου γιά τίς ὁποῖες λίγο ή πολύ ὅλες καί ὅλοι μας, κάτι ξέρουμε».

[Ἄτιμε Φαλμεραίερ... Ἀμφισβήτησες τήν ἐλληνικότητα τῶν ἐπαναστατημένων Ἑλλήνων τοῦ 19ου αἰῶνα καί βάλθηκαν οἱ Ἕλληνες νά ιδεολογικοποιήσουν τήν ἱστορία μέσα στόν ἐθνοφυλετισμό τῆς σπουδαίας προγιαγιᾶς, τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδας.]

Ἡ Κῶς ἦταν καί εἶναι ἓνα πεδίο δόξης λαμπρό πρὸς ἀνακάλυψη. Καί ἡ πρόκληση σέ μιὰ τέτοια ἀνακάλυψη εἶναι νά κινηθεῖς βῆμα βῆμα πρὸς τὰ πίσω... Βήματα προσεκτικά στό χωρὸ καί τή γεωγραφία του, ἀλλὰ καί στό χρόνο καί τήν ἀντίστροφη ἀνακάλυψή του: διότι εἴμαστε παιδιά τῶν γονιῶν μας. Καί μέσω αὐτῶν γνωρίζουμε τοὺς παλαιότερους. Εἶναι ἄστοχο νά καυχίεσαι ὅτι εἶσαι τὸ τρισέγγονο τοῦ Ἱπποκράτη καί τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ἀγνοώντας, τίνος παιδί, ἐγγόνι καί δισέγγονο εἶσαι.

Γιατί νά μήν κάνουμε κάτι γιά τούς πιό πρόσφατους προγόνους
μας; Κι ἄν μᾶς ἔδειχνε τήν Κῶ ὁ ἐπίσκοπός μας;

Ήταν καί ἐκεῖνα τὰ παράξενα χρόνια μετὰ τό 2015. Ὅπου σέ κάποια σχολεῖα περίσσευε ὁ χλευασμός καί ἡ ἀντιθρησκευτική στάση! Παραλογισμός... Ἡ τοπική Ἐκκλησία δώριζε ἐργαστήρια ὑπολογιστῶν, φωτοτυπικά μηχανήματα, μπασκέτες... Ἐδινε χρήματα γιά νά πᾶνε ἐκδρομές ἀδύναμα οἰκονομικά παιδιά... Ἡ εἴσοδος ὅμως τοῦ συγκεκριμένου ἐπισκόπου στό σχολικό χῶρο ἔπρεπε νά περάσει ἀπό διαρκεῖς ὀχλήσεις σέ διευθυντές, προϊσταμένους, συμβούλους, γραμματεῖς τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας... Ἡ λογική τῆς ἀποθάρρυνσης διὰ τῶν ὑπηρεσιακῶν προφάσεων, σέ ὅλο της τό ἰδεολογικό μεγαλεῖο. Γιά νά ἀναδειχθεῖ καί νά δικαιωθεῖ ἡ προκατάληψη καί ἡ ἀγκύλωση ἐνδεδυμένη προοδευτικό μανδύα.

Σκεφτήκαμε ότι τά παιδιά μας ήταν φτωχά σέ πολιτιστική συνείδηση. «Ώοοοοοι παιδιά. Πολιτισμός δέν εἶναι αὐτό πού νομίζετε. Πανηγύρια καί γλέντια κι ὠραῖα τραγούδια ἔχει μπόλικά τό νησί μας... Καί φαγητά καί ἔθιμα... Καί πολιτιστικούς συλλόγους. Ὅμως αὐτά ἀπό μόνα τους εἶναι φολκλόρ. Πολιτισμός εἶναι τό «προϊόν» τῆς Πόλεως. Αὐτό πού δίνει νόημα στήν καθημερινότητά μας. Αὐτό πού δίνει νόημα στίς σχέσεις μας. Αὐτό πού νοσηματοδοτεῖ τό χρόνο καί μᾶς δίνει σημεῖα ἀναφορᾶς ἔξω ἀπό ἐμᾶς. Στό ὑπερβατικό. Στό κάτω κάτω, τό ἑλληνικό «brand name» εἶναι δυό Ναοί. Δηλαδή δυό θρησκευτικά κτήρια: Παρθενώνας καί Ἀγιά Σοφιά. Κι ἂν ἀφαιρέσουμε ἀπό τό κοινό τῶν Ἑλλήνων αὐτούς τοὺς δυό ναούς, τότε τί μένει; Ἐρειπιῶνες καί ὀρμέμφυτη ἐνστικτώδης φλυαρία. Καυχησιολογία χωρίς περιεχόμενο».

Ἡ ἰδέα λοιπόν νά ἀνακαλύψουμε τό ὁμορφο νησί μας πιά ἐναλ-
λακτικά, τριβέλλιζε τό μυαλό μας. Ἡ σκέψη ὠρίμασε ἔτι περαιτέρω,
ὅταν κοινωνήθηκε μέ κάποιους ἀνθρώπους πού σκέφτονταν μέ τόν

ίδιο τρόπο. Πέραν της **Μαρίας Διακογιώργη**, ό διευθυντής του Γυμνασίου – Λυκείου Ζηπαρίου, κ. **Παναγιώτης Πηλιγκός** –μετέπειτα διευθυντής του 1ου Γυμνασίου Κω- ή **Σταυρούλα Σούνδια**, έτερη θεολόγος του Γυμνασίου-Λυκείου Ζηπαρίου, ή διευθύντρια της έπόμενης χρονιάς κα **Άθανασία Μαντά**. Καί τήν τελευταία χρονιά, τήν τρίτη, αλλάζοντας σχολείο, πηγαίνοντας στό Ίπποκράτειο 1ο Γυμνάσιο Κω ό παλαιός γνώριμος πλήν νέος διευθυντής του σχολείου κ. **Παναγιώτης Πηλιγκός** παρότρυνε για τήν επανάληψη του προγράμματος, αποτελώντας κατ' ουσίαν συνδιοργανωτή καί προσφέροντας κάθε δυνατότητα στην απρόσκοπτη ολοκλήρωσή του. Έκεί βρέθηκαν ως πολύτιμες βοηθοί καί συνεργάτιδες, ή φιλόλογος κα **Ξένια Γαλανοπούλου** καί ή βιολόγος κα **Γιώτα Μαρινοπούλου**.

Πήγα στον Σεβασμιότατο. «Σκεφθήκαμε νά σās ζητήσουμε μιά χάρη. Νά μās βοηθήσετε νά κάνουμε ένα πρόγραμμα σχολικων δραστηριοτήτων εκτός σχολείου πού νά περιλαμβάνει τήν περιήγηση, έν είδει αρχαιολογικού περιπάτου, σέ όλο τό νησί μας. Νά δούμε τήν Κω χωρίς τουριστικά μάτια. Νά ζήσουμε τήν Κω καί νά μās υποδείξετε τόπους καί τρόπους ύλοποίησης αύτης της θέασης».

Ό επίσκοπός μας, ένθουσιάστηκε. Δέν τό σκέφτηκε καν. Λές καί είχε δουλεμένο στό νοϋ του ένα πρόγραμμα δραστηριοτήτων καί επισκέψεων. «Πόσες συναντήσεις θέλετε νά κάνουμε καί για πόσα παιδιά πρόκειται;».

Έπί τρία συνεχόμενα σχολικά χρόνια, τρεις ομάδες παιδιων πού αριθμοϋσαν καθεμιά τους, πάνω κάτω ένα τμήμα 25 μαθητων καί μαθητριων – όσα μās επιτρέπει ή έγκύκλιος του Ύπουργείου Παιδείας περί Προγραμμάτων Σχολικων Δραστηριοτήτων- συναντήθηκαν μέ τούς υπεύθυνους εκπαιδευτικούς περίπου 27 φορές έν συνόλω, έκ των οποίων, στίς 15 φορές ήταν παρών ό τοπικός επίσκοπος, ό σεβασμιότατος π. Ναθαναήλ. Ός οργανωτής, συνοδοιπόρος καί σύμβουλος. Ουσιαστικά όμως ως ό πατέρας όλων μας. Ός ό «επί-σκοπός» πού νοιάζεται για όλα. Ός ό ποιμένας πού ψάχνει νά βρεί τρόπους νά ενεργοποιήσει τήν κοινότητα για νά αλλάξουμε τόν κόσμο.

Στό κείμενο πού ακολουθεί, προσπάθησα νά συνθέσω τήν έμπειρία μας από τά τρία αυτά χρόνια. Ακόμη κι αν πήγαμε στά περισσότερα μέρη καί τίς τρεις χρονιές, ή συνάντηση εμφανίζεται ως μιά (άφοϋ μιλοϋμε για διαφορετικά, κάθε φορά, παιδιά).

Προέβην σέ αὐτή τήν καταγραφή, θέλοντας νά τήν καταθέσω ὡς μαρτυρία... Μαρτυρία πρὸς ἐκπαιδευτικούς γιά τό πῶς μπορούμε νά ἀπό-σχολειοποιήσουμε τό σχολεῖο καί νά παίζουμε διδάσκοντας ἢ νά διδάσκουμε παίζοντας. Μαρτυρία ἀνάμνηση καί παρακαταθήκη πρὸς τοὺς/τίς περίπου 70 μαθητές/τριες τοῦ τριετοῦς πολιτιστικοῦ προγράμματος. Καί μαρτυρία πρὸς τοὺς ἐκκλησιαστικούς ἀνθρώπους, κληρικούς καί λαϊκοὺς. Γιά τό πῶς ἐνεργοποιεῖται ἡ κατήχηση, ἡ φιλοκαλία, ἡ λειτουργικὴ ζωὴ, ἡ πολιτιστικὴ προοπτικὴ καί ἡ ἀνθρώπινη ποιμαντικὴ ἐπαφή, «χωρὶς κερία, χωρὶς πολυελαίους»¹.

Οἱ καταγραφές πού ἀκολουθοῦν εἶναι κατ' οὐσίαν ἐπεξεργασίες τῶν σημειωμάτων πού ἔστειλνα στά παιδιά μέ τὰ μέσα κοινωνικῆς δικτύωσης, στό πέρας κάθε ὁδοιπορικοῦ μας. Λεῖπει ἴσως ἡ ζωντάνια τῆς περιγραφῆς, ὅμως παραμένει ὁ χαρακτήρας τῆς προσωπικῆς ἐπαφῆς μέ τὰ παιδιά καί ὁ ἐνθουσιασμός τῆς συνάντησης. Οἱ φωτογραφίες προέρχονται ἀποκλειστικά ἀπὸ τὰ κινητὰ τηλέφωνα τῶν μαθητῶν ἢ τῶν γονιῶν τους. Οἱ γονεῖς ἐν προκειμένῳ ἔπαιξαν ἀποφασιστικὸ ρόλο στήν ὀλοκλήρωση τοῦ προγράμματος διότι πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἀναλάμβαναν τήν μετακίνηση μικρῶν ὁμάδων παιδιῶν μέ τὰ αὐτοκίνητά τους, ἐνῶ τήν τρίτη χρονιά, ἓνα πολὺ δυναμικὸ Δ.Σ. τοῦ Συλλόγου Γονέων & Κηδεμόνων τοῦ 1ου Γυμνασίου, ἀνέλαβε νά ναυλώσει λεωφορεῖο γιά τίς ἐξορμήσεις ἐκτός πόλεως.

1. Ὁδυσσεάς Ἐλύτης: *Τῆς Ἐφέσου Δυτικά τῆς Λύπης*, Ἀθήνα, 1995.

ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΟ

1ος Περίπατος:

Άπό τό Μητροπολιτικό Παρεκκλήσιο στό Κάστρο κι άπό εκεί, πίσω άπό τό τεΐχος τής πόλης

Συναντηθήκαμε μπροστά στόν Εύαγγελισμό. Ό π. Ναθαναήλ μάς καλωσόρισε καί ξεκίνησε τήν περιήγηση άπό τό κενοτάφιο μνημείο τών δυό επίσκόπων: του **Άρχιεπισκόπου Κώου Ζαχαρία Β'** (1792-1798), ό όποϊος άποκεφαλίστηκε καί κατατεμαχίστηκε έπάνω στήν τουρκική ναυαρχίδα τό 1798 μέ τήν κατηγορία του ύποκινητή έπανάστασης έναντίον τών Όθωμανών, καί του **Μητροπολίτου Κώου Γερασίμου Β'** (1801-1838), ό όποϊος μέ κίνδυνο τής ζωής του καί χάρη στήν μεγάλη του ταπείνωση έπεισε τόν Όθωμανό διοικητή του νησιού νά σταματήσει τίς σφαγές πού είχαν ξεσπάσει μετά τή νίκη τών Έλλήνων στή ναυμαχία του Γέροντα τό 1824.

Έμπεδώσαμε τίς γνώσεις μας σχετικά μέ τό Μεσαιωνικό Τείχος καί μέ τή Χαντάκα (όδός Ίπποκράτους καί Λεωφόρος Φοινίκων). Τό τεΐχος είχε γύρω του ένα μεγάλο χαντάκι μέ τρεχούμενο ή θαλασσινό νερό, ενώ οί πύλες τής πόλης είχαν γέφυρες, όπως καί ή Πύλη του Κάστρου. Γιά περίπου 6 αιώνες τό τεχνητό χαντάκι έμπόδιζε τούς έχθρους νά πλησιάσουν τό καμάρι τής ίπποτικής πόλης. Παρόμοια καί στό Κάστρο τό όποϊο συνδεόταν μέ τήν ξηρά μέσω ξύλινης γέφυρας [γέφυρα λεωφόρου Φοινίκων]. Η τάφος έκλεισε καί πήρε τήν σημερινή μορφή μετά τίς τεχνικές παρεμβάσεις τών Ίταλών κατά τήν πρώτη περίοδο, πρίν άπό τόν σεισμό του 1933.

Μάθαμε γιά τά οικόσημα τών Ίπποτών καί γιά τά «εϋλογημένα» οικόσημα μέ τή φούντα τής Ρωμαιοκαθολικής Έκκλησίας.

Μάθαμε γιά τό όξιγενές/έκρηξιγενές πέτρωμα του χαλαζιακού μονζονίτη άπό τό όποϊο παράγεται μέσα στό χρόνο ό φυσικός γρανίτης (κολώνες τής Βασιλικής του Λιμένος), γιά τή χρήση τών αρχαιότερων υλικών στή δόμηση νεότερων κτηρίων, όπως επίσης καί γιά τή χρήση του τσιμέντου μέ σκληρές φυτικές ίνες μέ τό όποϊο κάποιος τεχνίτης/καλλιτέχνης έφτιαξε σύγχρονα γλυπτά άριστουργήματα, μέ φθηνά υλικά, όπως τό τέμπλο του Αγίου Γεωργίου του Άρρεναγωγείου.

Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Κώου καὶ Νισύρου κ. Ναθαναήλ συζητᾷ μέ τούς μαθητές τοῦ προγράμματος μπροστά στό Μητροπολιτικό Συγκρότημα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ στήν πόλη τῆς Κῶ.

Μάθαμε, ὅτι τό υπέροχο καμπαναριό τῆς Εὐαγγελίστριας/Agnus Dei τό γκρέμισε ὁ Ταγματάρχης τοῦ Πεζικοῦ Γεώργιος Κουρούκλης μέ δυναμίτη (ἡ ἀνοησία τοῦ ὑπερεθνικισμοῦ καί τοῦ δῆθεν πατριωτισμοῦ, εἶναι διαχρονικό φαινόμενο καί ἐκεῖ πρέπει νά σταθοῦμε ἀπέναντι).

Μάθαμε ὅτι μέσα στίς Ἐκκλησίες ὑπῆρχαν τάφοι καί μιλήσαμε ἐκτενῶς γιά τούς τάφους στό πρῶτο ναῖδριο τῆς Παναγίας Γοργοῦπηκόου καί γιά τόν κιβωτιόσχημο τάφο τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, στόν Ἅγιο Γεώργιο Ἀρρεναγωγείου (ἄς ἔχουμε ὑπ' ὄψιν μας ὅτι ὅλοι οἱ τάφοι τῶν σπουδαίων προγόνων στήν ἀρχαιότητα ἦταν δωματιόσχημοι καί λαξευτοί καί ὅτι ἀπό τούς τάφους καί τά νεκροταφεῖα ἀντλοῦμε τεράστιο ὄγκο πληροφοριῶν γιά τούς πολιτισμούς τοῦ παρελθόντος).

Νομίζω πῶς θαυμάσαμε ὅλοι τό ἐκπληκτικό ξυλόγλυπτο καί συντηρημένο τέμπλο τῆς Παναγίας Γοργοῦπηκόου, καθὼς καί τά ἀπομεινάρια τῶν ἀγιογραφιῶν/τοιχογραφιῶν.

Ὁ Μητροπολίτης μας, ὁ π. Ναθαναήλ, μίλησε γιὰ «Δωδεκανησιακή Σχολή» εἰκονογραφίας ἢ ὁποία εἶναι ἐπηρεασμένη ἀπὸ τὴν λεγόμενη Κρητική ζωγραφικὴ σχολή. Ἄς θυμόμαστε πολὺ πολὺ ἀπλά, καὶ χωρὶς πολλές λεπτομέρειες, ὅτι ἡ θρησκευτικὴ καὶ κοσμικὴ ζωγραφικὴ στὰ Βαλκάνια καὶ τὴ νοτιοανατολικὴ Μεσόγειο περιλαμβάνει δυὸ κυρίαρχες «σχολές» ζωγραφικῆς: τὴν Μακεδονικὴ (11ος-13ος αἰώνας, στὴ Μακεδονία) μέ κυρίαρχα χρώματα τὸ μπλέ καὶ τὸ πράσινο σέ φόντο ἢ σέ λεπτομέρειες ἐνδυμάτων (κύριος ἐκπρόσωπος ἕνας σπουδαῖος ἀγιογράφος στό Ἅγιον Ὄρος, ὁ κύρ Μανουήλ Πανσέληνος) καὶ στὴν μοναδικὴ καὶ ἀξεπέραστη Κρητικὴ «Σχολή» ζωγραφικῆς μέ τὴν αὐστηρότητα καὶ τὴν ἐκφραστικότητά της... Ἡ Κρητικὴ Σχολὴ ἐμφανίζεται τὸν 15ο αἰώνα καὶ ἀκμάζει μέχρι τὸν 18ο. Διασημότερος ἐκπρόσωπός της εἶναι ὁ Δομήνικος Θεοτοκόπουλος/Ἑλ Γκρέκο καὶ ὁ Θεοφάνης ὁ Κρητικός. Ἀπ' αὐτὴ τὴ σχολὴ γεννήθηκε ἡ Δωδεκανησιακὴ Σχολὴ ἀλλὰ καὶ ἡ Ρωσικὴ Σχολὴ. Σέ αὐτὴν τὴν Σχολή, κυριαρχοῦν τὰ χρώματα τῆς γῆς καὶ τῆς φωτιᾶς (ἀποχρώσεις τοῦ κόκκινου/κεραμιδί, καφέ, κίτρινο/κροκί, χρυσό). Ἀριστουργήματα τῆς Κρητικῆς Σχολῆς, θά δοῦμε ἀπὸ κοντὰ στό Μουσεῖο τῆς Μητρόπολης, σέ ἐπόμενη περιήγησή μας.

Εἶδαμε μέ τὰ μάτια μας, πῶς φθείρεται ἕνα κτήριο μέ τὴν ὑγρασία καὶ τὰ φυτὰ πού μπορεῖ νά φυτρώσουν ἀνεπαίσθητα μέσα στοὺς τοίχους.

Μάθαμε γιὰ τοὺς τρόπους μέ τοὺς ὁποίους παρεμβαίνουμε στὴν ἐπισκευὴ καὶ ἀναστήλωση τέτοιων κτηρίων πού εἶναι ἡ πολιτιστικὴ μας κληρονομιά... Θυμηθεῖτε τὸ ναῖδριο τοῦ Ἁγίου Ἰωάννη τοῦ Ναύκληρου, τὸ ὁποῖο ἔχει ἀριθμημένες τίς πέτρες του γιὰ νά ξαναχτιστεῖ ὅπως ἦταν στὴν ἀρχικὴ του μορφή.

Στενοχωρηθήκαμε ὅλοι μας γιὰ τὴν κατάσταση στὴν ὁποία βρίσκεται ὁ Μιναρὲς τοῦ Τεμένους τῆς Λότζια, ἐλπίζοντας νά σωθεῖ... Μάθαμε γιὰ τὴ σημασία τοῦ νεροῦ στοὺς Μουσουλμάνους, οἱ ὁποῖοι βάζουν πάντοτε ἔξω ἀπὸ τὰ ἱερά τεμένη τους (Τζαμί) κρῆνες (βρύσες)². Θαυμάσαμε τὴν ἀνοιχτότητα στὴ συμπεριφορὰ καὶ τίς γνώσεις πού ἔχει ἕνας ἀνώτατος χριστιανὸς κληρικὸς, ὁ Σεβασμιότατος, γιὰ τὸ Ἰσλάμ.

Μπήκαμε στό Κάστρο καὶ μάθαμε τὴν ἱστορία του³. Ἡ εἴσοδος

2. Ἐπίσκεψη μετὰ τὸ σεισμό τοῦ 2017.

3. Ἐπίσκεψη πρὸ τοῦ σειсмоῦ.

είναι φτιαγμένη από τīs κολῶνες τῆς Βασιλικῆς τοῦ Λιμένος τīs ὁποῖες μετέφεραν οἱ μηχανικοὶ τῶν Ἱπποτῶν τοῦ Τάγματος τοῦ Ἁγίου Ἰωάννη, ἀπὸ τὰ ἐρείπια τοῦ ναοῦ, ὁ ὁποῖος καταστράφηκε ἀπὸ τοὺς σεισμούς. Ὁ χαλαζιακὸς μονζονίτης, ἀποδείχθηκε ἓνα πολὺ ἀποτελεσματικὸ καὶ ἀνθεκτικὸ ὑλικό, τὸ ὁποῖο συνέβαλε στὴ δόμηση αὐτοῦ τοῦ «κυκλώπειου» μνημείου.

Τὸ κάστρο τῆς Κῶ, γνωστότερο ὡς κάστρο τῆς Νεραντζιάς, ἀποτελεῖ τὸ πιὸ σημαντικὸ σκέλος τῆς ἱπποτικῆς ὁχύρωσης πού κατασκεύασαν οἱ Ἰωαννῖτες Ἱππότες στὰ τέλη τοῦ 14ου αἰῶνα. Στὰ τέλη τοῦ 14ου καὶ ἀρχές τοῦ 15ου αἰῶνα ἡ Κῶς πυκνοφυτεύτηκε μέ νεραντζιές καὶ λεμονιές γι' αὐτὸ καὶ ὀνομάστηκε Νεραντζιά καὶ τὸ κάστρο της, κάστρο τῆς Νεραντζιάς. Ὁ π. Ναθαναήλ μᾶς ἐξήγησε τὴ σημασία τῶν ἐσπεριδοειδῶν στὴ ζωὴ τῶν –συχνά– ἐγκλειστων ἀπὸ τīs πολιορκίες Κῶων, οἱ ὁποῖοι ἀπέφευγαν χάρη στὴ βρώση νερατζιῶν τὸ σκορβοῦτο, τὴν ἀσθένεια τῆς ἀ-βιταμίνωσης πού πά-θαιναν παλιά οἱ ναυτικοί.

Τὸ κάστρο ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο ὁχυρωμένους περιβόλους. Ὁ ἐσωτερικὸς εἶναι προγενέστερος. Ἔχει ὀρθογώνιο σχῆμα καὶ στīs γωνίες του πλασιώνεται ἀπὸ 4 ψηλοὺς πύργους. Μία φαρδιά τά-φρος χωρίζει τοὺς δυὸ περιβόλους καὶ μόνο στὴν ἀνατολικὴ πλευ-ρὰ ἐνώνονται μέ ἓνα λοξὸ κατηφορικὸ δρόμο.

Ὁ π. Ναθαναήλ μᾶς ὁδήγησε στὰ ἐρείπια ἐνός μικροῦ βυζαντινοῦ μικροκάστρου, στὸ ὁποῖο ὑπῆρχε Ναός τῆς Παναγίας Ἐλεμονή-τριας. Ὅταν καταστράφηκε ἀπὸ τὸν σεισμό οἱ Ἱππότες πού ἔφτια-ξαν τὸ σημερινὸ κάστρο τῆς Νερατζιάς δέν ξαναέχτισαν μέσα σέ αὐτὸ τὴν ἐκκλησία, ἀλλὰ οἱ κάτοικοι ἔκτισαν τὸ Ναὸ ἄλλου. Ἡ εἰκόνα τῆς Παναγίας τῆς Ἐλεμονήτριας ὑπάρχει. Εἶναι «ὀλοζών-τανη» στὴν Πνευματικὴ Ἑστία, μπαίνοντας ἀριστερά, πρὶν τὴν σκη-νὴ. Μία εἰκόνα πού συνηθίζει νὰ ἀγγίζει μέ σεβασμό, ἐπειδὴ εἶναι σέ σημεῖο πού δέν μπορεῖ νὰ τὴν ἀσπαστεῖ, ὁ π. Ναθαναήλ κάθε Τε-τάρτη, λίγο πρὶν ξεκινήσει τὴν κατηχητικὴ μας συνάντηση.

Τρία σημαντικὰ σημεῖα τῆς ἐπίσκεψῆς μας: α) οἱ ξόβεργες, β) τὰ πηγάδια καὶ γ) ἡ ἐναπομείνασα νερατζιά.

Ὁ π. Ναθαναήλ μᾶς ἔδειξε ἓνα δένδρο, δίπλα στὰ ἐρείπια τῆς Ἐλεμονήτριας ἀπ' ὅπου βγαίνει ὁ «ἰξός», ἓνα κολλῶδες ὑλικό μέ τὸ ὁποῖο ἄλειφαν τīs βέργες πάνω στīs ὁποῖες ἔρχονταν καὶ κάθον-ταν πουλιά. Ὁ ἰξὸς ἔφτιαχνε τὴν (ι)ξόβεργα πού ἦταν ἡ παγίδα καὶ ἔτσι πιάνονταν τὰ πουλιά.

*Συζητώντας μέ τους μαθητές του προγράμματος για τη Βασιλική του Λιμένος.
Στό βάθος τό Τζαμί της Λότζιας στην πλατεία του Πλατάνου.*

Κατόπιν μᾶς ἔβαλε νά μετρήσουμε πόσα πηγάδια ὑπῆρχαν στόν εὐρύ αὐλόγυρο τοῦ κάστρου. Τό νερό γλυφό μέν ἀλλά ἀναγκαῖο γιά τίς καθημερινές ἀνάγκες τῶν πολιορκούμενων.

Καί φεύγοντας, στήν ἔξοδο τοῦ ἐσωτερικοῦ περιβόλου, μᾶς ἔδειξε μιᾷ ἐναπομείνασα νερατζιά, ἡ ὁποία παραμένει μέχρι σήμερα νά δικαιολογεῖ τό ὄνομα τοῦ κάστρου.

Ἀλήθεια... τεράστιο μάθημα ἱστορίας, ἀρχιτεκτονικῆς, τέχνης, συντήρησης ὑλικῶν, βοτανικῆς, φυσικῆς ἱστορίας, οἰκιακῆς οἰκονομίας καί πολιτισμοῦ.

2ος Περίπατος:

**3 ἱστορικές περίοδοι μέσα στήν πόλη:
Ρωμαϊκή, Ἱπποτική καί Ἰταλοκρατία (1912-1943).**

Συναντηθήκαμε ξανά στήν πλατεία μπροστά ἀπό τό Μητροπολιτικό Παρεκκλήσιο τοῦ Εὐαγγελισμοῦ. Διαπιστώσαμε κάτι πού μόνο ἓνας μῆ Κῶος ὅπως ὁ κ. Τοπαλίδης, ὁ γράφων, μπορεῖ νά συγκρίνει.

Ὁ καθένας ἔκανε μιά στροφή γύρω ἀπὸ τὸν ἑαυτό του. Στὶς 360 μοῖρες τοῦ κύκλου, δέν ὑπάρχει οὔτε μιά ἄσχημη εἰκόνα. Ὅμορφιά κι ἀρχοντιά, οἱ ἐντυπώσεις ἐνὸς ἐπισκέπτη. Ἀλλὰ καὶ ἡ αἰσθητικὴ κληρονομιά σέ κάθε κάτοικο τῆς Κῶ. Κάτι ποῦ δέν ἔχει εὐκόλα ὡς ἐμπειρία ὁ κάτοικος τῶν πόλεων τῆς ὑπόλοιπης Ἑλλάδας.

Κατόπιν διασχίσαμε τὸν ἱστορικό κορμὸ τῆς πόλης μας, ἐξετάζοντας 3 ἱστορικές περιόδους: τὴ Ρωμαϊκὴ περίοδο τῆς Κῶ, τὴν Ἱπποτική καὶ κυρίως τὴν τελευταία περίοδο πρὶν τὴν ἐνσωμάτωση τῆς Κῶ στὸν κορμὸ τῆς Ἑλλάδας, δηλαδή τὴν Ἱταλοκρατία (1912-1943).

Ξεκινήσαμε μπροστὰ ἀπὸ τὸν ἱστορικό Ναὸ τῆς Agnus Dei/Εὐαγγελίστριας, σταθήκαμε στὸ Circolo Italia/Αὐρα, στὸ σπίτι τοῦ Δημάρχου (παλιὸ κτίριο τῆς Φιλαρμονικῆς Κῶ), στὸ Ξενοδοχεῖο «Γιασεμί»/Albergo Gelsomino, στὴν Bella Vista/Ἱταλικὸ θερινὸ κινηματογράφο καὶ χῶρο συναυλιῶν τῆς ἰταλικῆς φιλαρμονικῆς, στὴν πολεμικὴ προβλήτα, τὴν πύλη τοῦ Ἁγίου Νικολάου μέ τὸ περίφημο ἄγαλμα τοῦ Ἁγίου, τὸ Κυβερνεῖο/Ἐπαρχεῖο, τὸ Μεσαιωνικὸ Κάστρο τῆς Νεραντζιάς, τίς δυὸ χαντάκες, τὸ ἐξωτερικὸ τεῖχος τῆς πόλης τῆς Κῶ, τὸ Δημαρχεῖο, τὴ συναγωγή, τὴν Βασιλικὴ καὶ τὴν Πύλη τοῦ Φόρου, τὸν ναὸ τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς καθὼς καὶ τὰ μετασεισμικά κτίσματα τῶν Ἱταλῶν, τὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο, τὸ Σπίτι τοῦ Φασισμοῦ/Συγκρότημα «Αἵγλης-Ὀρφέα», τὴν «Σκεπαστὴ Ἀγορά». Καταλήξαμε, μέσα ἀπὸ τὰ στενά της Παλιάς Πόλης τῆς Κῶ, τὴν Πλατεία Διαγόρα καὶ τὸν Μιναρέ τοῦ Ἑσκί Τζαμί, στὸ Ρωμαϊκὸ Ὡδεῖο/Θεατράκι μᾶλλον κατάκοποι.

Νά μὴν ξεχάσετε παιδιά, τὴν περίφημη «Πύλη τοῦ Ἁγίου Νικολάου» ὅπου ὑπῆρχε τὸ ἄγαλμα τοῦ Ἁγίου. Οἱ ρωμαιοκαθολικοὶ χριστιανοὶ ἀποδέχονται ἀπεικονίσεις ἁγίων γλυπτές καὶ ἔτσι κατὰ τὴν περίοδο τῆς Ἱταλοκρατίας, τὸ ἄγαλμα αὐτὸ δέσποζε (σήμερα φυλάσσεται στὴ Ρόδο). Μπροστὰ ἀπὸ τὸ ἄγαλμα αὐτὸ ὅπου εἶναι ἡ σημερινή «Πολεμικὴ Προβλήτα» ἔγινε τὸ περίφημο θαῦμα, ὅπως μᾶς τὸ περιέγραψε ὁ Μητροπολίτης μας, ὁπότεν ὁ Ἱταλὸς Κυβερνήτης τῆς Δωδεκανήσου Τσεζάρε Μαρία Ντέ Βέκι, ἐρχόμενος μέ ὑδροπλάνο ἀπὸ τὴ Ρόδο, ἀρνήθηκε νὰ δώσει τὴν ἄδεια νὰ κατασκευαστεῖ καινούργιος ναὸς τοῦ Ἁγίου Νικολάου (ὁ παλαιότερος, δίπλα στὸ σημερινὸ Ἐκκλησιαστικὸ Μουσεῖο, εἶχε γκρεμιστεῖ ἀπὸ τὸ σεισμό τοῦ 1933) καὶ εἶδε μέ τὰ μάτια του νὰ καταστρέφονται τὰ ἰταλικά ὑδροπλάνα ἀφοῦ γκρεμίστηκαν στὰ βράχια ἀπὸ ξαφνικὸ

μπουρίνι. Έξ ὧν γινώριζω, ὁ μητροπολίτης μας, κάνει προσπάθειες μέ τήν Τοπική Αὐτοδιοίκηση νά δοθεῖ ἄδεια ὥστε νά κατασκευαστεῖ ἕνα ἀντίγραφο τοῦ ἀρχικοῦ ἀγάλματος καί νά ἐπανατοποθετηθεῖ στό σημεῖο πού ἦταν τό ἀρχικό.

Ὁ δάσκαλος καί συνοδοιπόρος σας θά ἤθελε νά θυμᾶστε ὅτι ἡ πόλη μας εἶναι πανέμορφη καί νά εἴστε περήφανοι/ες γι' αὐτήν. Λίγα μέρη στήν Ἑλλάδα καί ὄχι πολλά στόν κόσμο, ἔχουν τόση πολιτιστική κληρονομιά διά τῆς Ἀρχιτεκτονικῆς. Ἡ Κῶς μας, εἶναι ἕνα πάρα πολύ μικρό νησί σέ ἔκταση, ἀλλά τεράστιο νησί σέ σημασία, ἱστορία, πολιτιστική κληρονομιά.

Ἐπίσης θέλω νά θυμᾶστε ὅτι τίποτε μέσα στήν Ἱστορία δέν εἶναι ἐκ τῶν προτέρων ἢ ἐκ τῶν ὑστέρων, ἀπολύτως κακό ἢ ἀπολύτως καλό. Ἡ λεγόμενη «**φασιστική**» **ἀρχιτεκτονική** εἶναι μνημειώδης ἀρχιτεκτονική. Ἄν καί κατ' ὄνομα παραπέμπει σέ μιὰ ἰδεολογία ἀνελευθερίας καί μαυρίλας στή ζωή καί στό νοῦ τῶν ἀνθρώπων, ἐντούτοις τό ὄνομά της τήν ἀδικεῖ. Ἔδωσε ἕναν αὐτοκρατορικό ἀέρα στήν πόλη μας.

Ἐπιπλέον, ἡ φερμένη ἀπό τήν Ἀφρική χλωρίδα εἶναι θεαματική, ἔκανε τήν πόλη μας ξεχωριστή, ἀλλά δέν εἶναι καί ἀπόλυτα ταιριαστή σ' ἕνα νησί πού δεσπόζουν οἱ ἐλιές, οἱ νεραντζιές, οἱ λεμονιές, οἱ πορτοκαλιές, τά κυπαρίσσια, τά ἀμπέλια καί οἱ ἐκλεκτές ἀγροτικές καλλιέργειες...

Ἐπίσης, ἡ θρησκευτική πολυχρωμία τοῦ νησιοῦ μας ἀνάμεσα στήν ἑλληνοχριστιανική παράδοση καί στό χριστιανισμό τῶν κατακτητῶν (Ὁρθοδοξία καί Ρωμαιοκαθολικισμό), στόν ἰουδαϊσμό (πού χάθηκε στά χρόνια τοῦ Β' Παγκοσμίου Πολέμου) καί στό Ἰσλάμ εἶναι ἕνα σπουδαῖο στοιχεῖο τῆς πολιτιστικῆς μας κληρονομιάς. **Στίς θρησκείες χρωστοῦμε πολλά.**

Νά θυμᾶστε ἐπίσης τήν ἱστορία τῶν Τουρκοκρητικῶν. Τουρκοκρῆτες ὀνομάζονταν οἱ μουσουλμάνοι κάτοικοι τῆς Κρήτης, ἀπό τήν κατάκτηση τοῦ νησιοῦ ἀπό τήν Ὄθωμανική Αὐτοκρατορία τό 1669, μέχρι τήν ὑποχρεωτική ἀνταλλαγή πληθυσμῶν μεταξύ Ἑλλάδας καί Τουρκίας τό 1923. Στήν Κρήτη δέν ἐγκαταστάθηκαν ποτέ μαζικά Ὄθωμανοί ἀπό τήν Ἀνατολία, πλὴν τῶν μόνιμων στρατευμάτων πού ἔστειλε ἡ Ὑψηλὴ Πύλη γιά τήν ἐπάνδρωση καί φύλαξη τῶν φρουρίων. Οἱ μουσουλμάνοι τῆς Κρήτης ἦταν κρητικῆς καταγωγῆς καί ὁμιλητές τῆς κρητικῆς διαλέκτου. Ἐλάχιστοι ἐξ αὐτῶν

μιλούσαν και έγραφαν τήν τουρκική γλώσσα, τήν όποία διδάσκονταν ως δεύτερη.

Οί Τουρκοκρήτες ήταν είτε χριστιανοί Κρητικοί πού έξιπλαμίσθηκαν μαζίκα σέ διάφορες περιόδους, προκειμένου νά αποφύγουν τόν κεφαλικό φόρο τών άπίστων (jizya), είτε μεγάλοι και μικροί γαιοκτήμονες οί όποίοι έξιπλαμίσθηκαν οικειοθελώς μετά τήν όθωμανική κατάκτηση τής Κρήτης, ώστε νά μπορέσουν νά διατηρήσουν στό άκέραιο τίς περιουσίες και τά άξιώματά τους. Κατά κανόνα δέν μιλούσαν τουρκικά και δέν τηρούσαν τούς τύπους τής μουσουλμανικής πίστης, καθώς έπιναν κρασί ή έτρωγαν χοιρινό κρέας κλπ. Χαρακτηριστικό είναι ότι άρκετοί έξιπλαμίσθηκαν οικειοθελώς, σέ περιπτώσεις διενέξεων, ένδοοικογενειακών ή μή (βεντέτας). Μέ τήν άνταλλαγή τών πληθυσμών χριστιανών (ώς Έλλήνων) μέ μουσουλμάνους (ώς Τούρκους), πολλοί Τουρκοκρήτες, κατόκησαν στά «ίταλικά» Δωδεκάνησα. Προδίδεται ή καταγωγή τους από τά έπωνυμά τους.

3ος Περίπατος:

Έπίσκεψη στό Χριστιανικό Έκκλησιαστικό Μουσείο

Τούτη ή περιήγηση ήταν πίο στατική αλλά και περισσότερο άφιερωμένη στην παρατήρηση και τή φαντασία. Μάθαμε σήμερα, ότι:

Α) δίπλα στό Χριστιανικό Έκκλησιαστικό Μουσείο Κω και στό ίδιο ύψος ήταν όλη ή προσεισμική Κω. Άκριβώς δίπλα ήταν ό προσεισμικός Ναός του Άγίου Νικολάου, μέρη του όποιου μεταφέρθηκαν αούτούσια στον νεότερο Μητροπολιτικό Ναό –όπως τό τέμπλο του Ίεροϋ. Θυμηθείτε επίσης ότι ή όδός Ίπποκράτους ήταν ή χαντάκα μπροστά στό τείχος, γεμάτη πάντα μέ νερό... Ό Σεβασμιότατος πατέρας μας, μάς έδειξε 2 πηγάδια μέ νερό, μπροστά από τό μουσείο, στό πλάι τής «χαντάκας»/όδοϋ Ίπποκράτους. Μάθαμε επίσης ότι πίσω από τό μουσείο, στό χώρο πού ως τό 1933 ήταν ό προσεισμικός Μητροπολιτικός ναός, υπήρχε ή δεξαμενή τής πόλης τής Κω, άπ' όπου έπese μέσα στά σκοτεινά κάποιος εργάτης. Στό σημείο αυτό, μέσα στη δεξαμενή φτιάχτηκε ή «Παναγία ή Κατεβατή», ένα μικρό ναΐδριο πού ίσως ήταν μετόχι του μεγάλου Κυπριακού Μοναστηριού του Κύκκου.

Στό Έκκλησιαστικό Μουσείο της Ίερᾶς Μητροπόλεως Κώου καί Νισύρου, ὅπου μιλήσαμε γιά τήν ὀρθόδοξη ἀγιογραφία.

Β) Ὅτι ὁ κόσμος σέ κάθε ἐποχή, ζωγράφιζε εἰκόνες καί παραστάσεις γιά νά τίς καταλαβαίνει. Ἔτσι σέ ἐποχές ἰδιαίτερα ὑψηλοῦ μορφωτικοῦ ἐπιπέδου, ἔχουμε εἰκόνες καί παραστάσεις ἀριστουργήματα. Σέ ἐποχές πιά φτωχικές, ὅπου δέν κυριαρχοῦν τά γράμματα καί ἡ παιδεία, οἱ εἰκόνες καί οἱ παραστάσεις εἶναι ἀπλοϊκές. Μέ αὐτή τή λογική χωρίστηκαν καί οἱ αἰθουσες τοῦ πρώτου ὀρόφου τοῦ μουσείου.

Γ) Ἄν καί ἀναφέρθηκα ξανά στίς σχολές ζωγραφικῆς στόν τόπο μας, ὁ π. Ναθαναήλ ἐπέμεινε ὅτι ὑπάρχει Δωδεκανησιακή Ζωγραφική Σχολή. Ἐγώ συνεχίζω νά θέλω νά σᾶς τή συνδέω μέ τήν Κρητική Σχολή... Τό ἀριστούργημα μέ τήν «Κοίμηση τῆς Θεοτόκου» τοῦ Γεωργίου Κλόντζα (1550 – 1600) πού εἶδαμε μέσα στήν δευτέρη αἴθουσα τοῦ ὀρόφου, μοιάζει πολύ μέ τήν «Κοίμηση τῆς Θεοτόκου» τοῦ Κρητικοῦ Δομήνικου Θεοτοκόπουλου/Ἑλ Γκρέκο πού ὑπάρχει στήν Παναγία τῶν Ψαριανῶν στή Σύρο. Ὅπως καί νά ᾔχει, κρατήστε –ξανά– τά παρακάτω ὀνόματα:

- **Μακεδονική Σχολή** – Μανουήλ Πανσέληνος – Μπλέ καί Πράσινο χρώμα
- **Κρητική Σχολή** – Ἑλ Γκρέκο, Θεοφάνης Κρητικός – χρώμα-

τα τῆς γῆς καί τῆς φωτιᾶς (κόκκινο, κροκί χρυσό, καφέ) καί μεγάλη αὐστηρότητα.

Νά θυμᾶστε καί ἐκείνη τήν παράσταση πού ἔχει χρώματα ὅταν εἰκονίζονται ἄνθρωποι, ἐνῶ εἶναι ἀσπρόμαυρη ὅταν εἰκονίζονται ἄγγελοι. Θυμίζει μιᾶ ἐκπληκτική ταινία τοῦ Γερμανοῦ σκηνοθέτη Βίμ Βέντερς («Τά φτερά τοῦ Ἑρωτα») τήν ὁποία θά σᾶς συνέστηνα νά τήν δεῖτε πολλές φορές σέ ὠριμότερη ἡλικία.

Δ) Οἱ ἄνθρωποι σέ διάφορες ἐποχές, μπορεῖ νά μήν ἦταν ἄνετοι οἰκονομικά, μπορεῖ νά ἦταν φτωχοί, ὅμως ὅ,τι ἀφοροῦσε τό Θεό τους καί τή θρησκεία τους τό ἐφτιαχναν μέ ὅ,τι πολυτιμότερο ὑλικό διέθεταν. **Ἡ ὑπόθεση «Θεός» ἔχει πολύ μεράκι, πολύ ἀγάπη. Γι' αὐτό καί κάθε θρησκεία, κάθε τόπου, ἀποτελεῖ τό βασικό πολιτιστικό θεμέλιο καί τόν σκελετό τοῦ τόπου.**

Θέλω νά σᾶς ζητήσω νά φυλάξετε τό πανέμορφο ἀναμνηστικό πού μᾶς δόθηκε στό τέλος. Εἶναι ἀντίγραφο σφραγίδας τοῦ τόπου μας, τυπωμένο σέ χυτό μέταλλο. Μερακλῆς αὐτός πού τό παρήγγειλε (φυσικά ὁ Σεβασμιότατος...).

Τρομερό καί εὐστοχο τό σχόλιο κάποιων ἀπό ἐσᾶς γιά τό γλυκό κι εὐγενικό βλέμμα τοῦ δεσπότη μας. Ὦντως... Ὁ κόσμος τόν ἀγαπᾷ πολύ, γι' αὐτή του τή ζεστασιά καί τήν καλοσύνη.

4ος περίπατος: Δυτικός Ἀρχαιολογικός Χῶρος

Σήμερα δώσαμε ραντεβού στό Ρωμαϊκό Ὁδεῖο (Θεατράκι). Κατόπιν πήγαμε στόν «Ναό τοῦ Ἀγίου Ἰωάννη – 7 Βήματα». Ἴσως εἶναι ὁ παλαιότερος βαπτιστηριακός ναός σέ ὅλα τά Βαλκάνια καί ἀπό τούς παλαιότερους σέ ὅλο τόν κόσμο – πλήρως σωζόμενος. Οὐσιαστικά εἶναι ἕνας στρογγυλός ναός, πού ἔχει 7 ἐσωτερικές κόγχες (καμπύλες μέ ἐσωτερική καμάρα). Κάθε κόγχη, δίνει τήν αἴσθησή ὅτι ἀποτελεῖ ἕνα μικρό «ἱερό βῆμα» γι' αὐτό καί ὁ ναός πῆρε αὐτό τό προσωνύμιο. Ἄν καί εἶναι ἀρκετά τραυματισμένος ἀπό τό σεισμό, εἶδαμε τόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο «σφηνώνονταν» οἱ πέτρες στήν ὀροφή ὥστε νά φτιαχτεῖ ὁ τροῦλος. Εἶδαμε τίς κολῶνες τοῦ ναοῦ πού μᾶλλον εἶναι σέ δεύτερη χρήση (προφανῶς ἦταν κολῶνες ἀρχαιοελληνικῶν ναῶν πού τίς πῆραν οἱ χριστιανοί τῆς Κῶ τόν 4ο-5ο αἰῶνα γιά νά χτίσουν αὐτόν τόν ναό).

Ὁ ναός αὐτός ἦταν μάλλον ἓνα βοηθητικό παρεκκλήσι ἑνός πολύ μεγάλου ναοῦ πού ξεκινούσε ἀπό τό χώρο τοῦ νεκροταφείου καί ἔφτανε μέχρι περίπου τόν σημερινό κεντρικό δρόμο. Ὅσοι/ες μένετε ἢ πηγαίνετε στήν περιοχή Ἀμπάβρη/ Τσουκαλαριάς, θά ἔχετε δεῖ ἴσως τίς ἀρχαῖες καμάρες πού βαστοῦσαν πάνω τους τόν ἀγωγό τοῦ νεροῦ (σάν τεχνητό ὑπερυψωμένο ποτάμι) πού ἐρχόταν ἀπό τήν περιοχή τῆς Βουρρίνας, ψηλά στό βουνό⁴.

Δίπλα ἀπό τό ναό, ὑπῆρχε ἓνα μόνιμα ἀναμμένο καμίνι πού ζεσταίνε τό νερό πού ἐρχόταν ἀπό τίς πηγές. Τό νερό τό χρησιμοποιοῦσαν γιά τίς βαπτίσεις πού γίνονταν μόνο Χριστοῦγεννα – Θεοφάνεια – Πάσχα, ἀποκλειστικά στόν βαπτιστηριακό ναό (ὄχι σέ μεταφερόμενες κολυμβήθρες κι ὄχι ὅποτε θέλει ὁ καθένας ὅπως συμβαίνει στίς μέρες μας).

Εἶδαμε ἐπίσης στόν ναό αὐτό τά μικρά στρογγυλά παραθυράκια/ τρυπούλες πού ὑπάρχουν στόν τροῦλο, μονίμως ἀνοιχτά, ὥστε νά φεύγει ἡ ὑγρασία ἀπό τήν χτισμένη κολυμβήθρα. Ἡ κολυμβήθρα δυστυχῶς θάφτηκε καί ὁ ναός ἄλλαξε χρήση – σήμερα εἶναι ἓνας κοιμητηριακός ναός (νεκροταφείου).

Εἶδαμε ἐπίσης τέσσερις τάφους ἐπισκόπων/δεσποτάδων, οἱ ὁποῖοι δέν εἶναι ὅπως οἱ συνηθισμένοι, ἀλλά εἶναι κιβωτιόσχημοι, σάν νά κρύβουν μέσα τους ἓνα μικρό δωμάτιο.

Κατόπιν, κατηφορίσαμε πρὸς τά κάτω. Εἶδαμε τά λουλούδια πού ὀνομάζονται «καλέντουλες» πού μᾶς προσφέρουν κρέμες γιά τά σπυράκια τῆς ἀκμῆς (ὑπάρχουν πρακτικοί ἄνθρωποι ἀκόμη καί σήμερα πού φτιάχνουν τέτοιες κρέμες).

Ὁ Σεβασμιότατος μᾶς ἔκανε καί ἓνα μάθημα συγκριτικῆς πολιτικῆς οἰκονομίας ἀνάμεσα στό σήμερα καί στό χτές: περπατήσαμε ἀνάμεσα σέ περιβόλια μέ πορτοκαλιές, μανταρινιές καί λεμονιές ὑπερφορτωμένες. Χαριτολογώντας ὁ π. Ναθαναήλ μᾶς εἶπε ὅτι ἐνῶ θά μπορούσαν ἀπό αὐτά τά δένδρα νά χορτάσουν τήν πείνα τους ἢ νά γευτοῦν ποιοτικές γεύσεις ἀμέτρητοι ἄνθρωποι, τά περιβόλια εἶναι περιφραγμένα καί παρατημένα... ἴσως γιὰτί ἔτσι θεωρεῖται ὅτι διατηρεῖται ἡ ἀξία τους... Ὁ π. Ναθαναήλ μοῦ φάνηκε ὅτι ἔλεγε πικρές ἀλήθειες γιά τόν τρόπο ὀργάνωσης τῆς σύγχρονης ζωῆς μας, στήν ὁποία περισσεύει τό ἀτομικό κέρδος καί λιγοστεύει τό νοιάξι-

4. Δυστυχῶς μεταξύ τῶν σημειωμάτων πρὸς τούς μαθητές μου, μεσολάβησε ὁ τρομερός σεισμός τοῦ 2017 ὁ ὁποῖος γκρέμισε τά ἀπομεινάρια τοῦ ὕδραγωγείου.

μο για τόν άλλο άνθρωπο. Πιο κάτω φτάσαμε στον δυτικό αρχαιολογικό χώρο...

Περπατήσαμε στους «κεντρικούς» δρόμους που μάς οδηγούσαν στο κέντρο της Κω. Ο δεσπότης μας, μάς έκανε σέ δυό φάσεις να φανταστούμε πώς ήταν δεξιά και αριστερά τὰ καταστήματα, οί έμποροι, οί πωλητές και ή αγορά. Μάς έδειξε τίς κεραμικές σωληνώσεις που έφερναν τό νερό ένω μάς έδειξε και κάποιες βρύσες/κρήνες που έφερναν πόσιμο νερό. Συνάμα μάς έδειξε και τούς αποχετευτικούς άγωγούς.

Κατόπιν μάς έδειξε τήν είσοδο από τό αρχαίο «Έπισκοπεΐο» του νησιού, όπου δυστυχώς τὰ υπέροχα μωσαϊκά είναι άφημένα στή μοίρα τους και στή φθορά. Κάποιοι/ες από έσας αισθανθήκατε τήν ανάγκη νά υποβάλλετε διαμαρτυρίες. Θά είναι πολύτιμο αν τό κάνετε.

Μετά από εκεί πήγαμε στους χώρους των «Βασιλικών» Β' και Α'.

Η «Βασιλική» είναι ένα δημόσιο κτίριο που χρησιμοποιούνταν στην αρχαία Ρώμη ως χώρος δημοσίων συνεδριάσεων, έμπορικών συναλλαγών αλλά και ως δικαστήρια. Από τόν 4ο αιώνα ή «Βασιλική» προσαρμόστηκε στίς ανάγκες λατρείας των χριστιανών. Δηλαδή, μετά τόν 4ο αιώνα μέ τόν όρο «Βασιλική» αναφερόμαστε σέ εκκλησιές.

Οί χριστιανοί όνόμασαν τούς ναούς αυτούς «Βασιλικές» διότι σέ

Στό Βαπτιστήριο της Βασιλικής Β' στον Δυτικό Αρχαιολογικό Χώρο της πόλεως της Κω. Ό Σεβ. Μητροπολίτης Κώου και Νισύρου κ. Ναθαναήλ μάς έξηγηεί τή διαδικασία της βαπτίσεως εκείνα τὰ χρόνια.

αυτές λατρεύονταν ὁ Βασιλιάς Χριστός. Μετά τό τέλος τῶν διωγμῶν, ἡ Ἐκκλησία ἦταν ἐλεύθερη νά ἀναπτυχθεῖ. Οἱ παλαιοί καί μικροί ναοί δέν ἐξυπηρετοῦσαν πλέον τίς λατρευτικές ἀνάγκες τοῦ μεγάλου πλήθους τῶν πιστῶν. Γι' αὐτό ἄρχισαν νά κτίζονται μεγάλοι ναοί σέ ὁλόκληρη τήν αὐτοκρατορία. Πρόκειται γιά τίς περίφημες παλαιοχριστιανικές βασιλικές, οἱ ὁποῖες ἦταν τεράστια ἐπιμήκη οἰκοδομήματα, διαιρούμενα ἐσωτερικά, διά κιονοστοιχιῶν, σέ κλίτη, καταλήγοντας στήν ἀνατολική μικρή πλευρά σέ ἀψίδα (κόγχη), καί τά ὁποῖα κυριάρχησαν τόν 4ο καί 5ο αἰώνα.

Κι ὅπως καταλάβατε, τό νησί μας εἶναι γεμάτο ἀπό ἀρχαῖες πρωτοχριστιανικές βασιλικές. Στήν Βασιλική Β' βρήκαμε τήν χτιστή ἀρχαία κολυμβήθρα ὅπου γίνονταν βαπτίσεις. Μπήκαμε σέ μέρος τοῦ ναοῦ μέ ὑπέροχα ψηφιδωτά δάπεδα τά ὁποῖα καί φωτογραφήσατε.

Κατόπιν πήγαμε στή Βασιλική Α' ὅπου σώζεται ἡ θέση τῆς ἀγίας τράπεζας καί ἡ θέση τοῦ ἐπισκόπου πίσω ἀπ' αὐτήν.

Εἶδαμε καί τό Νυμφαῖο/Βεσπασιανή ἀπό ἔξω, τό ὁποῖο ἦταν κάτι σάν δημόσια ἀποχωρητήρια καί δημόσια λουτρά. Νωρίτερα, ὁ δεσπότης μᾶς ἔδειξε καί τούς ἀρχαίους νιπτῆρες, δίπλα ἀπό τή ροή τοῦ νεροῦ.

Ἐνα ἀπό τά στιγμιότυπα τοῦ συγκεκριμένου περιπάτου τοῦ προγράμματός μας πού ἐντυπώθηκε στή μνήμη ὅλων: βρισκόμαστε μέσα στό λιοπύρι, στίς ἀρχές Μαΐου στόν δυτικό ἀρχαιολογικό χῶρο τῆς Κῶ. Κατάκοποι ἀλλά καί πλήρεις ἀπό παραστάσεις, ἐτοιμαζόμαστε νά ἀποχωρήσουμε, ὅταν ὁμάδα ἀνδρῶν τουριστῶν, χωρίς συνοδό ἢ ξεναγό εἰσέρχεται στόν ἀρχαιολογικό χῶρο. Οἱ ἄνδρες ἦταν γυμνοί στό ἐπάνω μέρος τοῦ σώματός τους. Ἡ ἀρχαιοφύλακας, ἐνώπιον ὅλων τούς ζήτησε στήν ἀγγλική γλώσσα νά φορέσουν μπλουζες. Στίς ἐνστάσεις τῶν τουριστῶν, τούς ἀπάντησε ἐπιτακτικά ὅτι βρίσκονταν σέ χῶρο μέ ἰδιαίτερο θρησκευτικό, ἱστορικό καί καλλιτεχνικό ἐνδιαφέρον καί ἔπρεπε νά δείξουν τόν ἀνάλογο σεβασμό. Μάθημα ἐνδυματολογικοῦ κώδικα, πρὸς ὅλους μας.

5ος Περίπατος: στήν Κέφαλο καί τήν Ἀντιμάχεια τῆς Κῶ

Παιδιά, νομίζω πῶς σήμερα ἦταν μιά φανταστική καί πολύ ἐνδιαφέρουσα συνάντηση. Σιγά σιγά τό πρόγραμμά μας κορυφώνεται καί

Στή διπλή Βασιλική τοῦ Ἀγίου Στεφάνου στήν Κέφαλο.

όλοκληρώνεται... Κρατήστε τήν ὄρεξή σας λοιπόν γιά τήν τελευταία μας συνάντηση, στίς ἀρχές Μαΐου.

Ἐπί τροχάδην, τά σημερινά:

Στήν «Ἀστυπάλεια» τῆς Κῶ, ὅπως ὀνομαζόταν ἡ Κέφαλος κάποτε, φτιάχτηκαν πέντε «Βασιλικές». Τίς 2 ἀπ' αὐτές, στό συγκρότημα τοῦ Ἀγίου Στεφάνου, εἶδαμε καί γνωρίσαμε σήμερα.

Σᾶς ξαναγράφω ὅτι «Βασιλική» λέμε ἓνα δημόσιο κτίριο πού χρησιμοποιοῦνταν στήν ἀρχαία Ρώμη ὡς χώρος δημοσίων συνεδριάσεων, ἐμπορικῶν συναλλαγῶν ἀλλά καί ὡς δικαστήρια. Ἀπό τόν 4ο αἰῶνα ἡ βασιλική προσαρμόστηκε στίς ἀνάγκες λατρείας τῶν χριστιανῶν καί ἀποτέλεσε γιά πολλούς αἰῶνες τόν κυριότερο ἀρχιτεκτονικό τύπο ἐκκλησιαστικοῦ κτιρίου, τόσο στήν Ἀνατολή ὅσο καί στή Δύση. Ἀπό ἓνα σημεῖο καί μετά, σ' αὐτό τό μακρόστενο κτίριο τῆς «Βασιλικῆς» οἱ χριστιανοί Ρωμαῖοι (δηλαδή οἱ Βυζαντινοί), ἄρχισαν γιά λόγους ἡχητικῆς, νά χτίζουν καί τρούλους...

Ὁ Ἅγιος Στέφανος εἶναι συγκρότημα δίδυμων ναῶν μέ Βαπτιστήριο. Χτίστηκε μετά τόν μεγάλο σεισμό τοῦ 469 μ.Χ. καί γκρεμίστηκε μᾶλλον ἀπό τόν ἐπίσης καταστροφικό σεισμό τοῦ 554 μ.Χ.

Μαρμάρινες κολῶνες καί χτιστοί πεσσοί χωρίζουν τά μέρη τοῦ

ναού (3 κλίτη/ 3 διάδρομοι). Καί στους δύο ναούς, είναι αξιοσημείωτο τό ὅτι ὑπάρχει «σύνθρονο» πίσω ἀπό τήν Ἁγία Τράπεζα, δηλαδή δεσποτικός καί ἱερατικός θρόνος... Ἐνδειξη ὅτι ἡ «πόλη» τῆς Κεφάλου (Ἀστυπάλαιας) ἦταν ἔδρα Ἐπισκοπῆς ἢ Μητρόπολης...

Μάθαμε ἐπίσης γιά τό περίφημο **«κουρασάνι»**. «Ἦταν φτιαγμένο ἀπό ἀσβέστη, ἄμμο, νερό, τριμμένο κεραμίδι, χαλαζιακή ἄμμο, ἡφαιστειακή γῆ καί ἄλλα δευτερεύοντα ὑλικά. Πολλές φορές ἐνισχυόταν ἀπό τούς τοπικούς τεχνίτες μέ μαλλί ἀπό τράγους καί ἄχυρο. Ἡ ὑψηλή περιεκτικότητα τοῦ κονιάματος σέ ἡφαιστειακά ὑλικά (ποζολάνες), τό καθιστοῦσαν ἐξαιρετικά ἀνθεκτικό στόν χρόνο καί στίς καιρικές συνθήκες καί ἀπρόσβλητο ἀπό τήν ὑγρασία. Ἡ ποζολάνη στόν Ἑλλαδικό χῶρο προέρχεται σήμερα ἀπό τό Γυαλί τῆς Νισύρου καί εἶναι τό βασικό ὑλικό τοῦ παραδοσιακοῦ κονιάματος κουρασάνι...».

Μάθαμε ἐπίσης ὅτι τό **«Κουρασάνι»** μαζί μέ τό **ἀσπράδι τῶν αὐγῶν**, ἀποτελέσε τήν καλύτερη συγκολλητική οὐσία στίς οἰκοδομές τῶν σπιτιῶν, τῶν κτιρίων καί τῶν γεφυριῶν. Ὡς τά τέλη τοῦ 19ου αἰώνα... Μετά, στόν 20ό αἰώνα, ἀνακαλύψαμε τό τσιμεντοκονίαμα.

Κατόπιν πήγαμε στό Κάστρο τῆς Ἀντιμάχειας, ὅπου μᾶς περίμενε ὁ μητροπολίτης μας. Χτισμένο σέ δύο φάσεις, ἀπό τό 1322 καί μετά. Κυριολεκτικά διαλυμένο καί παρατημένο σήμερα, ἔχει πολλά οἰκόσημα ἱπποτικά. Τό βασικότερο, ἦταν αὐτό τοῦ Μεγάλου Μαγίστρου Pierre d' Aubusson (Πιέρ Ντ' Ὠμπυσόν) μέ τίς περίφημες πλεξοῦδες πού συνδέονταν μέ τήν Παπική Τιάρα (τό καπέλο τοῦ Πάπα τῆς Ρώμης), ἀπό τό ὁποῖο ἐμπνέονται οἱ Ἀντιμαχεῖτες καί φτιάχνουν ἀκόμη καί σήμερα τά Χριστόψωμά τους γιά τά Χριστούγεννα καί τά ψωμιά (πρόσφορα/λειτουργίες) πού δίνουν στήν Ἐκκλησία τίς Κυριακές γιά τή Θεία Κοινωνία καί τό Ἀντίδωρο.

Μάθαμε γιά τούς σχεδόν ἀφανισμένους δύο ἀνώνυμους ναούς καί τήν διαλυμένη Παναγία Ἐλεημονήτρια, ἐνῶ μπήκαμε στόν Ἅγιο Νικόλαο καί τήν Ἁγία Παρασκευή, δύο ναούς πού λειτουργοῦν ἀκόμη καί οἱ ὁποῖοι φτιάχτηκαν περίπου τό 1325-1350. Μάθαμε τήν ἱστορία τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς μέ τήν καταστρεπτική παρέμβαση τῶν Ναζί (1943-1945) οἱ ὁποῖοι τρύπησαν τήν ὀροφή γιά νά περάσουν μιά καπνοδόχο σόμπας, ἄφησαν τή μαυρίλα καί τήν ὑγρασία νά καταστρέφει μέσα σέ λίγα χρόνια τά πάντα...

Μέσα στό Κάστρο τῆς Ἀντιμάχειας ζοῦσαν κάποτε, πρίν τήν

Μέσα στο Κάστρο της Αντιμάχειας, στην αυλή του Ίερού Ναού της Αγίας Παρασκευής χτυπώντας την καμπάνα.

Τουρκοκρατία 25.000 Αντιμαχεΐτες και Καρδαμιώτες. Τό Κάστρο εγκαταλείφθηκε στον 19ο αιώνα, ενώ τό 1935 καταστράφηκε ολοκληρωτικά ό έσωτερικός του χώρος από τούς Ίταλούς, διότι χρησιμοποιήθηκαν τά πέτρινα υλικά του γιά τό στέριωμα του έδάφους στην κατασκευή του Άεροδρομίου της Κω. Άναρωτηθήκαμε γιati φτιάχτηκαν από την αρχαιολογική υπηρεσία αυτά τά τραγικά περιπίτερα όπου σήμερα ζούν μόνο κατοίκια. Ό Μητροπολίτης μας, μάς έδειξε τά φυτά μέ τά όποια σέ παλαιότερα χρόνια έφτιαχναν τά παιδιά «τσίχλες/μαστίχες», μάς έμαθε νά χτυπούμε την καμπάνα (θυμηθείτε «τόν- Ά-δάμ, τόν- Ά-δάμ, τόν- Ά-δάμ, Ά-δάμ, Ά-δάμ.... Καί πάλι από την αρχή). Μας όδήγησε στη Βίγλα απ' όπου είδαμε τή Νίσυρο, τό Γυαλί, την Κνίδο και βέβαια την Καρδάμaina. Βρήκαμε άγριες άγκινάρες τά έπονομαζόμενα γαϊδουράγκαθα, πού αποτελούν βάση ενός φαρμάκου πού θεραπεύει τή χολή....

Αυτά είδαμε, αυτά γνωρίσαμε, μέ αυτά προβληματιστήκαμε.

Θέλω νά κλείσω τούτη την περίληψη της ήμέρας μέ όσα σας είπα

στό τέλος του πρώτου μέρους, πρίν φύγουμε από τόν Άγιο Στέφανο καί τά όποία ύπαινίχθηκα καί σέ άλλες συναντήσεις μας:

Ἡ ἀρχαία Ἑλλάδα τῆς Ἀθήνας τοῦ Περικλῆ ἢ τῆς Κῶ τοῦ Ἴπποκράτη, μοιάζει μέ ἕναν πρόγονό μας τόν όποίο δέν γνωρίσαμε προσωπικά, διότι αὐτός ἔζησε πολύ παλιά... Σάν νά λέμε, μοιάζει μέ μιὰ ἔνδοξη προγιαγιά ἢ ἕνα ἔνδοξο προπάππο. Τό πνεῦμα αὐτοῦ τοῦ προγόνου ὅμως μᾶς τό μεταφέρουν σήμερα ὁ παππούς καί ἡ γιαγιά μας καθώς καί οἱ γονεῖς μας, τούς όποίους γνωρίσαμε καί γνωρίζουμε... Τό νά εἴμαστε ἔτσι στό περίπου υπερέφανοι γιά τόν Ἴπποκράτη, τό Ἀσκληπιεῖο, τόν Παρθενώνα, τόν Σωκράτη, τόν Πλάτωνα ἢ τόν Ἀριστοτέλη, τίς ἀρχαῖες τραγωδίες καί κωμωδίες καί ἀπό τήν ἄλλη νά ἔχουμε στό «φτύσιμο» τόν ἑλληνοχριστιανισμό, τίς Ἐκκλησίες, τή θεολογία, τίς ἀγιογραφίες, τή ναοδομία ἢ τά κατοπινά πολιτιστικά κατορθώματα τοῦ λαοῦ μας ἐπί Τουρκοκρατίας, λοιπόν, νομίζω ὅτι ἀνήκει στή σφαῖρα τῆς συλλογικῆς μας σχιζοφρένειας...

Τό Δωδεκάθεο πέθανε, ἡ ἀρχαία Ἑλλάδα μέ τή μορφή τῆς λατρείας τῆς Θεᾶς Ἀθηνᾶς στόν Παρθενώνα παρήκμασε. Τή θέση της πῆραν ἄλλα πολιτιστικά μεγέθη καί δημιουργήματα τά όποία συνεχίζουν νά ζοῦν ἀκόμη καί σήμερα.

Μέσα στίς Λειτουργίες τῶν Ἐκκλησιῶν βλέπουμε στοιχεῖα τῶν ἀρχαίων τραγωδιῶν, μέσα στίς λιτανεῖες (π.χ. ὁ ἐπιτάφιος) ἢ μέσα στήν Ἀναστάσιμη γιορτή, βλέπουμε στοιχεῖα ἀπό τά Παναθήναια, τίς Διονυσιακές γιορτές κτλ.

Μέσα στή Βυζαντινὴ καί Παραδοσιακὴ μας μουσική διασώζονται ὅλα τα ἀρχαῖα μουσικά μέλη τοῦ τόπου μας... Καί μέσα ἀπό τεράστιους συνθέτες σάν τόν Μάνο Χατζιδάκι καί τόν Μίκη Θεοδωράκη μπορούμε νά αἰσθανθοῦμε αὐτό τό μεγαλεῖο μιᾶς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας πού ζεῖ 2.000 – 3.000 χρόνια... Καί τό μεγαλεῖο μας αὐτό δέν εἶναι ἔθνικιστικό, φυλετικό ἢ ρατσιστικό. Εἶναι μεγαλεῖο πού ἀναδεικνύεται στήν **γλώσσα** μας καί τόν **πολιτισμό** μας.

6ος Περίπατος: Στό Παλιό Πυλί

Ἡ τελευταία περιηγητική συνάντηση τῆς ομάδας τοῦ πολιτιστικοῦ μας προγράμματος ἔγινε στό Παλιό Πυλί, τόν «Μυστρά» τῆς Δωδεκανήσου ὅπως συνηθίζεται νά λέγεται, μιὰ καί τά κάστρα, οἱ πύργοι, οἱ βίγλες, τά παλιά μοναστήρια καί τά ξωκλήσια, ὅλα τους φτιαγμένα ἀπό τόν 10ο αἰώνα μέχρι τόν 19ο, καλά κρατοῦν...

Στήν τελευταία συνάντησή μας, οί περισσότεροι από τήν ομάδα μας (μαθητές, εκπαιδευτικοί καί συνοδοί γονεῖς) ἐπισκεφτήκαμε τό Παλαιό Πυλί γιά πρώτη φορά. Ἦμασταν 25 μαθητές, 4 εκπαιδευτικοί καί 6 γονεῖς. Πρίν μπούμε στό σημερινό χωριό τοῦ Πυλίου, στρίψαμε ἀριστερά γιά τό χωριό Ἀμανιοῦ. Μέ δυσκολία ἀρκετή, τό λεωφορεῖο μας πέρασε μέσα ἀπό τό Ἀμανιοῦ καί προχώρησε μέχρι 500 μέτρα, πρίν τήν κεντρική πηγὴ τῆς περιοχῆς. Ἀντικρύζοντας τήν πηγὴ καί τό τρεχούμενο νερό, θαμπωθήκαμε ἀπό τίς χάρες τοῦ νησιοῦ μας. Ἕνα νησί μέ ἀπόλυτη αὐτάρκεια... Νεράκι γάργαρο παντοῦ καί δάσος. Κυπαρίσσια κυρίως, ἐντελῶς διαφορετικά ἀπό τὰ ὑπόλοιπα μέρη τῆς Ἑλλάδας. Ἀνηφορίσαμε ἀπό τό μονοπάτι... Συναντούσαμε καί τίς περίφημες ἀβραμιθιές τῆς Κῶ. Ἀνεβαίνοντας βρεθήκαμε στό μοναστηράκι τῶν Ἀσωμάτων/Ταξιαρχῶν, ἀναστηλωμένο ἐξωτερικά ἀλλά μέ ἀρκετές δουλειές πού χρειάζεται νά γίνουν ἐσωτερικά, κατόπιν συναντήσαμε τό ἐρειπωμένο χαμάμ, τό ἐκκλησάκι τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου πού καταστρέφεται ἀπό ἐσωτερική ὑγρασία (εἰκάζεται ὅτι χρησιμοποιήθηκε στό παρελθόν ὡς βαπτιστήριον) καί τέλος τήν Ἱερά Μονή τῆς Ὑπαπαντῆς (Παναγία τῶν Καστριανῶν), ὅπου ἦταν καί τό σημεῖο συνάντησής μας μέ τόν σεβασμιότατο π. Ναθαναήλ μαζί μέ ἕνα ἐπιτελεῖο ἀπό συνεργάτες του, μέ τοὺς ὁποίους προσπαθοῦν ἐδῶ καί 10 χρόνια νά κρατοῦν ζωντανά ὅλα αὐτά τὰ προσκυνήματα, νά τὰ συντηροῦν καί νά τὰ φροντίζουν. Πρόκειται γιά τήν οἰκολογική ομάδα «Μαῦροι Λύκοι τῆς Κῶ».

Εἶχαμε μιά ἀναστάσιμη κωδωνοκρουσία ἀπό τὰ περισσότερα παιδιά... Ἐμπεδώσαμε τό χτύπημα τῆς παραδοσιακῆς καμπάνας πού πρωτομάθαμε στό Κάστρο τῆς Ἀντιμάχειας... «Τόν - Ἀ-δάμ, τόν, Ἀ-δάμ, τόν Ἀ-δάμ, Ἀ-δάμ, Ἀ-δάμ».

Ὁ Σεβασμιότατος μᾶς ὁδήγησε στό ἀρκετά σκοτεινό Καθολικό («Καθολικό» ὀνομάζεται ὁ κεντρικός ναός ἑνὸς μοναστηριοῦ) τῆς Μονῆς ὅπου μᾶς διηγήθηκε μέ λίγα λόγια τό ἱστορικό:

«Κατά τό ἔτος 1079 ἢ στίς ἀρχές τοῦ 1080 ὁ ὁσιος Χριστόδουλος ὁ Λατρινός, ὁ ἱδρυτής τῆς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννη Θεολόγου τῆς Πάτμου, πέρασε ἀπό τὴ Στρόβιλο τῆς Μ. Ἀσίας στό νησί τῆς Κῶ μετὰ ἀπὸ πρόσκληση τοῦ Κῶου μοναχοῦ ὁσίου Ἀρσενίου Σκηνουρίου. Ἡ πρόσκληση εἶχε σκοπὸ τήν καλύτερη ὁργάνωση τοῦ ἤδη ἀνεπτυγμένου μοναχισμοῦ στό νησί. Μέ τήν ἀφιξή του ὁ ὁσιος Χριστόδουλος ἐγκαταστάθηκε στήν ὀχυρωμένη ὀρεινὴ τοποθεσία

πού σήμερα ονομάζουμε Παλαιό Πυλί, τό όποιο ἔχει ἐγκαταλειφθεῖ ἀπό τούς κατοίκους του ἀπό τόν 19ο αἰώνα, οἱ όποιοι μετακινήθηκαν στό σημερινό Πυλί καί στό Ἀμανιοῦ.

Ὁ Ὅσιος γρήγορα ἱδρυσε μοναστήρι καί οἰκοδόμησε, ὡς καθολικό, τόν ἱερό ναό τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, ὁ όποῖος ἔλαβε τήν ἐπωνυμία «τῶν Καστριανῶν» λόγω τοῦ κάστρου πού περιέβαλε τό Πυλί. Σύντομα τό μοναστήρι γνώρισε μεγάλη ἀνάπτυξη, χάρις στίς προσπάθειες τοῦ Ὁσίου, ἀλλά καί τοῦ εὐπορου μοναχοῦ όσιου Ἀρσενίου Σκηνοῦριου, ὁ όποῖος εἶχε διαθέσει σέ αὐτό καί σέ ἄλλα μοναστικά ἰδρύματα πού οἰκοδόμησε στήν Κῶ μεγάλο μέρος τῆς πατρικῆς του περιουσίας.

Ὁ ὅσιος Χριστόδουλος παρέμεινε στό νησί μέχρι τό 1088, ὅταν ἀντήλλαξε τίς κτήσεις τῆς Παναγίας τῶν Καστριανῶν στήν Κῶ καί κτήματα στή Λέρο πού τοῦ εἶχε παραχωρήσει ὁ ὅσιος Ἀρσένιος Σκηνοῦριος, μέ τήν Πάτμο, ἡ όποία τότε ἦταν σχεδόν ἀκατοίκητη. Στό ἀρχεῖο τῆς Μονῆς τῆς Πάτμου σώζονται ἀρκετά σχετικά ἔγγραφα, κάποια ἀπό τά όποια εἶναι αὐτοκρατορικά χρυσόβουλλα, μεγάλης ἐπιστημονικῆς καί ἱστορικῆς ἀξίας, ὑπογεγραμμένα ἀπό τούς αὐτοκράτορες Νικηφόρο Γ' Βοτανειάτη καί Ἀλέξιο Κομνηνό, τά όποια ἀναφέρονται σέ αὐτά τά γεγονότα ἀπευθυνόμενα στό ὅσιο Ἀρσένιο Σκηνοῦριο καί στόν ὅσιο Χριστόδουλο. Ἀπό τή μονή τῆς Παναγίας τῶν Καστριανῶν σώζεται ὁ ἱερός ναός, ὁ όποῖος πανηγυρίζει κατά τήν ἑορτή τῆς Ὑπαπαντῆς τοῦ Κυρίου».

Κατόπιν ὁ δεσπότης μας, μᾶς ἔδειξε μέ φακό καί μέ ἄλλους κατὰλληλους εἰδικούς φωτισμούς τίς λεπτομέρειες τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ ναοῦ, τοιχογραφίες πού εἶναι φτιαγμένες σέ διάφορα στρώματα (πάνω στίς παλιότερες στρωνόταν σοβάς μέ τήν τεχνική τοῦ «φρέσκου» γιά νά εἰκονισθοῦν νέες παραστάσεις (φρέσκο: ἡ τεχνική τῆς νωπογραφίας ἢ φρεσκογραφίας -ἐπειδή στήν τοιχογραφία γιά νά διατηρηθοῦν περισσότερο τά χρώματα, τά ἀπλώνουν στόν τοῖχο ὅσο αὐτός ἀκόμα εἶναι ὑγρός, νωπός, φρέσκος, δροσερός. Ἡ τεχνική «φρέσκο» συναντᾶται ἀκόμη καί στήν ἀρχαία Κνωσσό).

Ἐπειτα μᾶς ἀποκάλυψε τό «σύνθρονο» στό Ἱερό Βῆμα: τήν περίοδο πρὶν τήν εἰκονομαχία, δέν ὑπῆρχε τό τέμπλο/εἰκονοστάσι στίς Ἐκκλησίες, οὔτε δεσποτικός θρόνος στά δεξιά τοῦ ναοῦ καί ἡ θέση τοῦ Ἐπισκόπου ἦταν στό κέντρο μιᾶς «κερκίδας» πίσω ἀπό τήν Ἀγία Τράπεζα. Ἀπό ἐκεῖ ὁ Ἀρχιερέας πῆρε τό ὄνομα «Ἐπίσκοπος»

Στό Παλαιό Πυλί, ενώ ό Σεβ. Μητροπολίτης Κώου καί Νισύρου κ. Ναθαναήλ μᾶς μιλά γιά τήν ἱστορία τοῦ τόπου καί γιά τόν Κῶο μοναχό Ὅσιο Ἀρσένιο Σκηνοῦριο πού κάλεσε τόν Ὅσιο Χριστόδουλο τόν Λατρινό καί τόν βοήθησε νά οἰκοδομήσει τή σημαντική Μονή τῆς Παναγίας Καστριανῶν.

διότι χρέος του ἦταν (καί εἶναι) νά ἐπισκοπεῖ τήν τάξη στήν Ἐκκλησία, τήν κατήχηση τῶν πιστῶν, τήν σωστή τέλεση τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀκολουθιῶν καί τήν ἀποφυγή αἰρετικῶν διδασκαλιῶν. Ὁ ὅρος «δεσπότης» ἄρχισε νά χρησιμοποιεῖται κατά τήν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας, γιά λόγους περισσότερο πολιτειακούς σέ σχέση μέ τούς Ὄθωμανούς κατακτητές καί ὄχι γιά θρησκευτικούς.

Ὁ Σεβασμιότατος μᾶς ἔδειξε τίς μεταβολές πού εἶχε τό κτίριο τοῦ ναοῦ στούς αἰῶνες, ἐνῶ στόν περίβολο τῆς Μονῆς μᾶς ἐξήγησε, παρά τό ὅτι σήμερα βλέπουμε μόνο χαλάσματα, τό ρόλο καί τή σημασία κάθε χώρου στή Μονή.

Τέλος, μᾶς φιλοξένησε γιά λίγο στό πρόσφατα ἀναστηλωμένο «Ἀρχονταρίκι» τῆς Μονῆς (Ἀρχονταρίκι: χώρος φιλοξενίας γιά καφέ στά μοναστήρια, κάτι σάν σαλόνι ὑποδοχῆς) ὅπου μᾶς κέρασε κρύο νερό καί γλυκό. Κατόπιν μᾶς μίλησε γιά τό Κάστρο τοῦ Πυλίου καί γιά τήν ἐγκατάλειψη τῆς περιοχῆς περίπου στίς ἀρχές ἡ τά μέσα μέσα τοῦ 19ου αἰῶνα:

«Τό κάστρο ἦταν ἓνα ἀπό τὰ σημαντικότερα καταφύγια τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Κῶ κατά τήν ἱπποτική περίοδο. Τό 1449 ὁ μάγιστρος de Lastic διατάζει τούς κατοίκους τῆς Κῶ νά συγκεντρωθοῦν στό κάστρο τοῦ Πυλίου γιά νά προφυλαχτοῦν ἀπό ἐπικείμενη τουρκική ἐπίδρομή. Κατά τήν τουρκική πολιορκία τῆς Κῶ τό 1457 ἐδῶ βρίσκουν καταφύγιο οἱ κάτοικοι τῆς Νεραντζιάς καί σώθηκαν ἐπειδή ἦταν ἀπρόσβλητο. Τό 1461 τό τάγμα ἀποφασίζει τή μεταφορά τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Κῶ στή Ρόδο, ἐγκαταλείπει ὅλα τὰ κάστρα τοῦ νησιοῦ πλὴν τοῦ Παλίου Πυλίου, τό ὁποῖο θά συνέχιζε νά ἐνισχύεται μέ ἄνδρες καί πυρομαχικά. Δέν ὑπάρχουν πάντως πληροφορίες ἂν αὐτό ἔγινε τελικά.

Στό σεισμό τοῦ 1493 τό κάστρο ἔπαθε μεγάλες ζημιές καί τό τάγμα τόν ἐπόμενο χρόνο ἔστειλε ἐπιτροπή στό «Castello di Pilli» γιά τήν ἀποκατάστασή τους. Τό 1523 ἡ Κῶς, μετά τή Ρόδο, καταλαμβάνεται ἀπό τούς Τούρκους. Τό 1526 σύμφωνα μέ τό «ἡμερολόγιο» τοῦ Βενετοῦ Marino Sanuto (πολύτιμο ἔργο γιά τή βενετική, ἰταλική, εὐρωπαϊκή ἀλλά καί τήν ἐλληνική ἱστορία) οἱ χριστιανοί κάτοικοι τοῦ κάστρου τοῦ Πυλίου στό νησί τῆς Κῶ ἐπαναστάτησαν, ἔδιωξαν ὅλους τούς Τούρκους, καί μόνοι αὐτοί παρέμειναν κύριοι τοῦ φρουρίου. Ὁ Τοῦρκος διοικητής τῆς Ρόδου ἐξόπλισε δέκα γαλέρες καί μερικά πλοῖα πού ἔτυχε νά βρίσκονται στή Ρόδο, καί ξεκίνησε νά πάει νά ἀνακαταλάβει τό κάστρο. Οἱ ἐπαναστάτες ἀποφάσισαν τότε νά παραδοθοῦν μέ ὄρους. Τό πῶς ἐξελίχθηκε αὐτή ἡ ἱστορία δέν εἶναι γνωστό.

Τελευταία πληροφορία γιά τό Παλιό Πυλί ἔχουμε ἀπό τόν Ἰάκωβο Ζαρράφτη, σύμφωνα μέ τόν ὁποῖο ὁ οἰκισμός καί τό κάστρο ἐγκαταλείφθηκε τό 1813 ἢ κατ' ἄλλους τό 1830 ἐξαιτίας ἐπιδημίας, πού ἀποδεκάτισε τόν πληθυσμό».

Κυριολεκτικά, πρόκειται γιά τήν πιό θαυματική ἀπό τίς ἐπισκέψεις μας στό πλαίσιο τοῦ προγράμματός μας.

Ἡ ὁμορφιά καί ἡ ἱστορία μᾶς σαγήνεψαν. Καί χωρίς ἐνδοιασμούς θά μπορούσαμε νά μιλήσουμε ὅλοι/ες μας γιά τὰ αἰσθήματα θαυμασμοῦ καί ὑπερηφάνειας πού μᾶς κατέκλυσαν σχετικά μέ τήν πολιτιστική παράδοση τοῦ νησιοῦ μας. Διότι ὅπως κατέληξε ὁ δεσπότης μας στήν τελευταία συνάντησή μας, **«πολιτισμός εἶναι τό νόημα τῆς ζωῆς πού ἔχουμε στήν καθημερινότητά μας. Κι αὐτό τό νόημα ζωῆς, εἶναι πιό ἐντονο καί πιό ζωντανό ὅταν ὑπάρχει θρησκευτική**

πίστη. Ἡ πίστη εἶναι αὐτή πού ἔκανε τόσους ἀνθρώπους νά φτιάξουν αὐτά τά ἀριστουργήματα πού θαυμάζουμε σήμερα». Καί ἀπευθυνόμενος στούς γονεῖς καί τούς ἐκπαιδευτικούς τῆς παρέας μας κατέληξε: «διατηρώντας τήν πίστη καί τήν παράδοση μέσα στίς οἰκογένειές σας καί μέσα στό σχολεῖο σας, φυτεύετε πολύτιμο σπόρο γιά ὅλη τήν κοινωνία μας. Ὁ καρπός τοῦ σπόρου δέν θά εἶναι μόνο ἡ ἀγάπη στόν πολιτισμό τῶν προγόνων μας, ἀλλά θά εἶναι ἡ ἀγάπη καί ἡ ὁρμή τῶν παιδιῶν γιά πραγματική ζωή καί δημιουργία. Νά ζοῦν μέ χαρά καί δημιουργικότητα, συνεχίζοντας τήν παράδοση καί φτιάχνοντας νέο πολιτισμό».

Ἀνηφορίζαμε τό δύσβατο μονοπάτι τοῦ Κάστρου καί σκεφτόμασταν μιὰ τελευταία ἀποστροφή ἀπό τά λόγια τοῦ δεσπότη: «**Τά μοναστήρια αὐτά, στό Παλαιό Πυλί, μπορεῖ νά φτιάχτηκαν τόν 11ο αἰώνα, ἐντούτοις ἀνθισαν ὑπό συνθήκες πολύ δύσκολες οἰκονομικά, αἰῶνες ἀργότερα. Σέ μιὰ παρηκμασμένη Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία, λίγο πρὶν τό ἱστορικό της τέλος, ἀλλά καί κατόπιν, ἦρθε μιὰ ἄλλη σπουδαία ἐποχὴ τοῦ πολιτισμοῦ μας, ἔκδηλη στίς τοιχογραφίες, στή ναοδομία καί στή χρήση ἀπλῶν καί πανέμορφων οἰκοδομικῶν ὑλικῶν. Σέ χρόνια οἰκονομικῆς κατάρρευσης ἢ σέ χρόνια Ὀθωμανικῆς κατάκτησης. Εἶναι αὐτονόητο ὅτι σήμερα, ὑπὸ συνθήκες οἰκονομικῆς δυσκολίας, πρέπει νά ἐνεργήσουμε καί ἐμεῖς ἀνάλογα, γιά τίς ζωές μας, γιά τίς ζωές τῶν παιδιῶν μας, γιά τόν τόπο μας. Νά μάθουμε νά ἀξιοποιοῦμε τά πάντα καί νά δίνουμε ἀξία στό λιτό καί τό ἀπέριττο». Μάθημα πολιτικῆς οἰκονομίας ἀπὸ ἓναν ἱερωμένο.**

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Μετά τό Παλαιό Πυλί, συναντηθήκαμε άλλες δυό φορές μέ τά παιδιά στό σχολείο μας. Κάναμε έναν ευρύ απολογισμό τοῦ προγράμματος. Εἶδαμε δυό κινηματογραφικά ντοκουμέντα τά ὅποια ὑπάρχουν στόν ιστότοπο τοῦ προγράμματος ἐντός του Πανελληνίου Σχολικοῦ Δικτύου. Τό πρῶτο ἦταν μέ τήν ἐπίσκεψη τοῦ Ἰταλοῦ Βασιλιά στήν προσεισμική Κῶ, ὅπου ἐγκαινίασε τόν νεόδμητο Καθολικό Ναό τῆς Agnus Dei (σημερινό *Μητροπολιτικό Παρεκκλήσιο τοῦ Εὐαγγελισμοῦ*), τά Ἐκπαιδευτήρια (σημερινό *7ο Δημοτικό Σχολεῖο*), τόν Ἰταλικό Στρατῶνα (σημερινή συνοικία τῆς «Καζέρμα»).

Τό δεύτερο ἦταν μέ τήν ἀπόβαση τῶν Γερμανῶν στό νησί στόν Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Εἶδαμε ένα μεγάλο power point μέ φωτογραφίες πού μᾶς χάρισε ὁ συνάδελφος στή Φυσική Ἀγωγή κ. **Γιάννης Τρικοίλης**, ένας ἄοκνος ἐργάτης τοῦ δημόσιου βίου τῆς Κῶ, ένας ἐραστής τοῦ πολιτισμοῦ καί τῆς ἱστορίας.

Στήν τελευταία συνάντηση καλέσαμε τόν σεβασμιότατο, τούς ὑπόλοιπους ἐκπαιδευτικούς του σχολείου μας καί τούς γονεῖς τῶν παιδιῶν γιά νά δοῦμε μία συγκλονιστική ταινία: **«Ἡ ἀγέλαστος πέτρα»** τοῦ Φίλιππου Κουτσαφτή.

Πρόκειται γιά μία ταινία τῆς ὁποίας τά γυρίσματα κράτησαν περίπου 10 χρόνια στήν περιοχή τοῦ Θριάσιου Πεδίου (Ἐλευσίνα), καταγράφοντας τή ζωή κι ἐνίοτε τό θάνατο τῶν ἀπλῶν κατοίκων της, ἀλλά καί τίς ἀλλαγές πού συντελοῦνται σ' ένα μυθικό τόπο (συνδεδεμένο μέ τό μῦθο τῆς θεᾶς Δήμητρας καί τά Ἐλευσίνια Μυστήρια), ὁ ὁποῖος βιομηχανοποιήθηκε μέ καταστροφικές συνέπειες γιά τήν περιοχή καί τούς ἀρχαιολογικούς της χώρους.

Ὁ σεβασμιότατος π. Ναθαναήλ, σχολίασε **«τὴν ἀπίστευτη εὐγένεια στήν προσέγγιση τῶν χαρακτήρων καί τόν τρόπο πού ὁ σκηνοθέτης βλέπει καί ἀντιμετωπίζει τό «θεῖο» στά πρόσωπα τῆς ἀπλότητας, τῆς καθαρῆς συνείδησης καί κυρίως τῆς ἀληθινῆς ἐπικοινωνίας. Ἡ ταινία οὐσιαστικά εἶναι ένα σχόλιο σέ έναν κόσμο καί ένα ἦθος πού δέν πρέπει νά χαθεῖ. Καί μᾶς τονίζει τό καθήκον τῆς ἀγάπης στόν τόπο, τά πρόσωπα καί τήν ἱστορία τους»**.

Ἡ τελευταία συνάντηση, αὐτή τοῦ 2019, εἶχε έναν χαρακτήρα

χαρμολύπης. Ὁ γράφων μετά ἀπό ἐννέα παραδείσια χρόνια στό εὐλογημένο νησί τῆς Κῶ, καλοῦνταν οἰκογενειακῶς νά τό ἐγκαταλείψει λόγω μετάθεσης τῆς συζύγου του. Ἡ ἀγωνία γιά τή συνέχεια αὐτῆς τῆς μᾶλλον ἐπιτυχημένης ἀπόπειρας νά δοῦμε τόν τόπο μας ἀλλιῶς καί νά κάνουμε ἕνα σχολεῖο «ἔξω ἀπό τό σχολεῖο» ἦταν ἐκδηλη.

Ὁ γράφων, μετά ἀπό τήν παρέλευση δυό ἐτῶν ἀπό τήν ὁλοκλήρωση τοῦ τρίτου κύκλου τῶν περιηγήσεων, αἰσθάνεται τήν ἀνάγκη νά εὐχαριστήσῃ τήν δικηγόρο καί νομική σύμβουλο τῆς Μητροπόλεως κα **Ἀφροδίτη Μπιλλήρη** γιά τό διαρκές ἐνδιαφέρον της ὥστε νά διασωθεῖ τούτη ἡ ἐμπειρία, τόν συνάδελφο θεολόγο κ. **Θανάση Μουστάκη**, γραμματέα τῆς Μητρόπολης Κῶου καί Νισύρου καί πολυπράγμονα ἄνθρωπο τῶν γραμμάτων, τῶν τεχνῶν καί τῆς τυπογραφίας γιά τίς διαρκεῖς ἐνημερώσεις, συμβουλές καί ἐπαφές καί **ὄλους τους γονεῖς τῶν παιδιῶν**, οἱ ὅποιοι ἀγάπησαν κι ἀγκάλιασαν τήν προσπάθεια τοῦ δασκάλου βοηθώντας μέ κάθε τρόπο τήν ὁλοκλήρωση τοῦ προγράμματος.

Γιά τόν Σεβασμιώτατο Κῶου καί Νισύρου π. Ναθαναήλ, ἀπομένει ὁ τελευταῖος λόγος τούτης τῆς γραφῆς:

Πατέρα μου τά λόγια εἶναι φτωχά πλέον. Μᾶς ἔμαθες μέ τοῦτο τό ἀγκάλιασμα νά προσπαθοῦμε καί νά ἀγωνιζόμαστε ἕναν καλό ἀγώνα ὅπως μᾶς θυμίζει ὁ ἀπ. Παῦλος στήν πρός Τιμόθεον ἐπιστολή του. Μᾶς ἀπομένει πλέον ἡ ἀμοιβή τῆς Κοινωνίας καί τῆς ἀγκαλιάς, σέ κάθε συνάντησή μας. Καλή ἀντάμωση!

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΣ

Πρωτοπρεσβύτερος

Η ΠΑΡΑΜΟΝΗ ΙΕΡΩΝ ΚΕΙΜΗΛΙΩΝ,
ΜΟΝΩΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ ΣΤΗΝ ΥΔΡΑ,
ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ 1821

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ἡ μελέτη τῆς τοπικῆς ἱστορίας, κοσμικῆς καί ἐκκλησιαστικῆς, ἀποτελεῖ πρώτησις ὑποχρέωσις κάθε μέλους τῆς τοπικῆς κοινωνίας σέ τόπους μέ τίς δικές μας ἰδιαιτερότητες, ἐπειδή πραγματικά σ' αὐτούς τήν ἱστορία γράφουν οἱ παρέες-κοινότητες. Κι αὐτό, γιατί πρέπει ὁ καθένας ἀπό ἐμᾶς πού διαχειριζόμαστε τό παρόν αὐτῶν τῶν τόπων, νά συνειδητοποιήσῃ ἀπό ποῦ ἐρχόμαστε καί ποῦ πᾶμε.

Ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ τά ἔφερε ἔτσι στή ζωή μου, ὥστε νά διακονῶ στό νησί τῆς Ὑδρας. Πελοποννήσιος γάρ, πάντα ἡ Ὑδρα φάνταζε στά μάτια μου, τόσο κοντινή, ἀλλά καί τόσο μακρινή ταυτόχρονα. Οἱ ἥρωες πού γέννησε, ὁ πλοῦτος πού συσσωρεύσε, ὁ πολιτισμός πού ἀναπτύχθηκε σέ ἕναν τόσο μικρό τόπο, καθὼς ἡ ἀπόστασις ὅπως καί ὁ φόβος πού δημιουργεῖ τό ἄγνωστο πέρα ἀπό τή θάλασσα στά μάτια ἑνός στεριανοῦ ἦταν ἱκανοί λόγοι νά γεννήσουν ἕνα θρῦλο στήν καρδιά του.

Ὅταν πλέον ἐγκαταστάθηνκα στό νησί, βυθίστηκα κυριολεκτικά στή μελέτη αὐτῆς τῆς ἱστορίας. Ἱστορίας, γραμμένης ἄλλοτε σέ χρυσές σελίδες, λαμπερές σάν τόν ἥλιο καί ἄλλοτε σέ μελανές, μαῦρες σάν τό κατράμι. Πάντως, τό μελάνι εἶχε πάντα ἴδιο χρῶμα.

Τό πορφυρό, ἐκεῖνο τοῦ αἵματος. Ἐνθουσιάστηκα πολλές φορές, ἀπογοητεύτηκα ἄλλες τόσες, ὅμως σέ καμμία περίπτωση δέν ἔπληξα. Μέσα στίς σελίδες τῶν βιβλίων τοῦ Λιγνοῦ, τοῦ Μιαούλη, τοῦ Σαχίνη καί τοῦ Καραμήτσου γνώρισα ἄγνωστες γιά ἐμένα πτυχές τῆς νεώτερης ἱστορίας τῆς πατρίδας μας. Κατάλαβα καί συνειδητοποίησα τί ἐπίδραση εἶχε αὐτός ὁ μικρός τόπος στή διαμόρφωση αὐτῆς τῆς πατρίδας, πού σήμερα λέγεται Ἑλλάδα. Οἱ παρακάτω ἀράδες μιλοῦν γιά μιὰ πτυχή αὐτῆς τῆς ἱστορίας. Μιά πτυχή τῆς ἱστορίας τῆς χριστιανικῆς Ὑδρας πού κατά τή διάρκεια τῆς Ἐπαναστάσεως ἀνέλαβε τό ἔργο τῆς διαφύλαξης τῶν ἱερῶν κειμηλίων μερικῶν ἀπό τίς μονές τοῦ Ἁγίου Ὁρους.

Πρὶν ξεκινήσει λοιπόν ἡ ἀφήγηση, θά ἤθελα νά εὐχαριστήσω τρία πρόσωπα, τὰ ὁποῖα μοῦ ἔδωσαν τή δυνατότητα νά ἀφοσιωθῶ καί νά πραγματοποιήσω αὐτή τήν ἐργασία. Ἀρχικά, τόν ἐπιβλέποντα καθηγητή μου σέ αὐτή κ. Ἀθανάσιο Καψάλη, πού συναίνεσε καί μέ βοήθησε στό νά ὁλοκληρωθεῖ αὐτή ἡ διαδικασία. Τήν κα Ντίνα Ἀδαμοπούλου, Προϊσταμένη Γ.Α.Κ.^{*}, διευθύντρια τοῦ Ι.Α.Μ.Υ.^{**} γιά τή διευκόλυνση πού μοῦ παρείχε, ὅσον ἀφορᾷ τήν πρόσβαση στά Ἀρχεῖα τοῦ νησιοῦ καί τέλος τήν πρεσβυτέρα μου Μαρίνα γιά τήν τεράστια ὑπομονή πού ἐπέδειξε ὅλα αὐτά τά χρόνια τῶν σπουδῶν μου.

* Γ.Α.Κ. = Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους.

** Ι.Α.Μ.Υ. = Ἱστορικό Ἀρχεῖο καί Μουσεῖο Ὑδρας.

1. Οἱ Ἀρβανίτες τῆς Ὑδρας

Ἡ περίοδος, μετὰ ἀπὸ τὴν πρώτη ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τοὺς Φράγκους (12 Ἀπριλίου 1204) ὑπῆρξε ἔντονη ἀπὸ πλευρᾶς μετακίνησης πληθυσμῶν. Ἀφενὸς μὲν, οἱ ἀνάγκες πού προέκυψαν γιὰ τὴν ἐπάνδρωση στρατιωτικῶν τμημάτων στὴν ὑπηρεσία τῶν βραχύβιων, φεουδαλικοῦ τύπου, κρατιδίων πού δημιουργήθηκαν στὸν ἑλληνικὸ χῶρο, ἀφετέρου δέ, ἡ ἀνάγκη γιὰ ἀσφάλεια καὶ ἐπιβίωση τοῦ ἐναπομείναντος πληθυσμοῦ ἐπέτεινε τὸ κύμα αὐτῶν τῶν μετακινήσεων¹.

Μεταξὺ αὐτῶν τῶν πληθυσμῶν πού μπῆκαν στὴ διαδικασία μετακίνησης ἦταν καὶ αὐτὸς τῶν Ἀλβανῶν ἢ ὅπως ἀναφέρουν οἱ βυζαντινοὶ σύμβουλοι τοῦ Δεσποτάτου τοῦ Μυστρᾶ, Ἰλλυριῶν, οἱ ὁποῖοι ἀρχικὰ εἰσέρχονται στὸν χῶρο τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς Πελοποννήσου ἐπιχειρώντας ληστρικές ἐπιδρομές, ὅπως ἀναφέρει ὁ Marino Sanuto, τὸ 1325, ἐνῶ ἀργότερα ἐγκαθίστανται καὶ συμβιώνουν μὲ τὸ ἐντόπιο ἑλληνικὸ στοιχεῖο ὅπου ἀφομοιώνονται ἐν μέρει². Ὁ ἱστορικός Σαράντος Καργάκος γράφει πὼς ἡ ἐπιθυμία τῶν Ἀλβανῶν ἐποίκων νὰ διασωθεῖ τὸ βυζαντινὸ κράτος, στὸ ὁποῖο συμμετεῖχαν ὡς ισότιμο πληθυσμιακὸ στοιχεῖο, συνέβαλλε στὴ βαθμιαία ἑλληνοποίησή τους³, ὅχι ὅμως μέχρι τέτοιου βαθμοῦ ὥστε νὰ μιλήσουμε γιὰ ἀπόλυτη ἐσωτερικὴ ταύτισή τους μὲ τὸν ἑλληνικὸ πληθυσμό⁴. Κυριότερο δέ, ἰδιαίτερο στοιχεῖο πού κρατοῦν ἀπὸ τὸν τόπο προέλευσής τους, εἶναι ἡ γλῶσσα, τὴν ὁποία ὁ Σ. Καργάκος χαρακτηρίζει ὡς «γλῶσσα χρήσης... ἓνα εἶδος λαϊκῆς ἐσπεράντο»⁵.

Ἐνα δεῦτερο κύμα Ἀλβανῶν ἐποίκων πρὸς τὴν Πελοπόννησο λαμβάνει χώρα μετὰ τὴν κατάληψη τῆς ἐξουσίας στὸ Δεσποτᾶτο

1. Τ. Γιοχάλα, *Ὑδρα – Λησμονημένη Γλῶσσα*, ἐκδ. Πατάκη, Ἀθήνα 2006, σελ. 24-26. (Στὸ ἐξῆς: Τ. Γιοχάλα, *Ὑδρα*).

2. Τ. Γιοχάλα, *Ὑδρα*, σελ. 26.

3. Σ. Καργάκου, *Αλβανοί, Ἀρβανίτες, Ἑλληνες*, ἐκδ. Σιδέρη, Ἀθήνα 2005, σελ. 25. (Στὸ ἐξῆς: Σ. Καργάκου, *Αλβανοί*).

4. Τ. Γιοχάλα, *Ὑδρα*, σελ. 27.

5. Τ. Γιοχάλα, *Ὑδρα*, σελ. 26.

τῆς Ἠπείρου ἀπό τούς Λατίνους ἐπήλυδες καί πιά συγκεκριμένα ἀπό τόν Κάρολο Α΄ Τόκκο⁶. Τούς ἄρρενες πολεμιστές αὐτοῦ τοῦ πληθυσμιακοῦ ὄγκου, σέ μεγάλο βαθμό, χρησιμοποίησε ἡ Γαληνοτάτη Δημοκρατία τῆς Βενετίας, ὥστε νά προστατέψει μέ τά ὅπλα του, ἀρχικά τό Ἐξαμίλι τῆς Κορίνθου (1422) καί ἀργότερα τά κάστρα τῆς Μεθώνης καί τῆς Κορώνης (1401-1425)⁷.

Κατά τή διάρκεια τῶν Τουρκικῶν ἐκστρατειῶν γιά τήν κατάληψη τῆς Πελοποννήσου τό ἀλβανικό στοιχεῖο ἔπαιξε πρωταγωνιστικό ρόλο. Πολέμησε μέ θάρρος καί αὐταπάρνηση ἀπέναντι στόν Μουράτ τόν Β΄ τό 1423 καί γι' αὐτόν τόν λόγο κυνηγήθηκε ἀνελέητα ἀπό τούς Τούρκους. Πρωταγωνιστικό ρόλο σέ αὐτό τό κίνημα ἀντίστασης κατά τῶν Τούρκων ἔπαιξε ἡ οἰκογένεια Μπούα⁸. Ὁ Λαόνικος Χαλκοκονδύλης γράφει γιά τή μάχη τῆς Δαβιάς, χωριό στήν περιφέρεια τῆς Τριπολιτσᾶς, ὅπου ὁ Τοῦρκος στρατηγός Τουραχάν κατανίκησε στρατεύματα Ἀλβανικά καί Ἑνετικά, παίρνοντας ὁμήρους 6.000 κυρίως Ἑνετοῦς, ἐνῶ ἔστησε πυραμίδα μέ τά κεφάλια 800 Ἀλβανῶν⁹.

Μέ τήν πτώση τῆς Κωνσταντινουπόλεως στούς Τούρκους τό 1453, οἱ Ἀλβανοί τῆς Πελοποννήσου στασιάζουν κατά τῶν νομίμων δεσποτῶν τοῦ Μυστρᾶ Δημητρίου καί Θωμᾶ Παλαιολόγου καί ἀφοῦ συντάσσονται, μέ ἐπικεφαλῆς τόν Πέτρο Μπούα τόν Χωλό, στό πλευρό τοῦ διεκδικητῆ τοῦ «θρόνου» Μανουήλ Κατακουζηνό, τούς ἐκδιώκουν καί τόν ἀνακηρύσσουν δεσπότη. Τό 1458 ὁ ἴδιος ὁ Μωάμεθ ὁ Πορθητής ἐκστρατεύει ἐναντίον τῆς Πελοποννήσου καί κατορθώνει νά τήν ὑποτάξει ὕστερα ἀπό σθεναρή ἀντίσταση¹⁰. Τρία χρόνια ἀργότερα, τό 1461, οἱ Ἀλβανοί τῆς Ἀρκαδίας καί τῆς Λακωνίας, ὑπό τόν Πέτρο Μπούα καί τόν καταλανικῆς καταγωγῆς Λακεδαιμόνιο ὀπλαρχηγό Μιχαήλ Ράλλη (Ραούλ), μέ τήν ὑποκίνηση τῶν Ἑνετῶν θά δημιουργήσουν τό πρῶτο ἐπαναστατικό ἀντιτουρκικό κίνημα στόν ὑπό κατοχή ἑλλαδικό χῶρο¹¹.

Ἀπότοκο τῆς ἀποτυχίας αὐτοῦ τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος ἦταν ἡ μετακίνηση τοῦ συνόλου σχεδόν τοῦ Ἀλβανικοῦ πληθυσμοῦ

6. Τ. Γιοχάλα, *Υἱοὶ*, σελ. 26.

7. Τ. Γιοχάλα, *Υἱοὶ*, σελ. 26.

8. Τ. Γιοχάλα, *Υἱοὶ*, σελ. 26.

9. Τ. Γιοχάλα, *Υἱοὶ*, σελ. 27.

10. Σ. Καργάκου, *Ἀλβανοί*, σελ. 27.

11. Σ. Καργάκου, *Ἀλβανοί*, σελ. 27.

τῆς Πελοποννήσου πρὸς τίς Ἑνετοκρατούμενες ἢ τίς δυσπρόσιτες καὶ ἀπομακρυσμένες περιοχές αὐτῆς, ὅπως τὰ κάστρα τῆς Μεθώνης καὶ τῆς Κορώνης καθὼς καὶ τὴν εὐρύτερη περιοχή τῆς Ἀργολικῆς χερσονήσου. Ἀπὸ ἐκεῖ περαιώθηκε στὰ γειτονικά νησιά τοῦ Σαρωνικοῦ, Ὑδρα, Σπέτσες καὶ Πόρο, καθὼς καὶ ἀργότερα στὴν Κάτω Ἱταλία¹². Ὁ ἐπιφανὴς ιστοριοδίφης δήμαρχος καὶ γιατρός τοῦ νησιοῦ τῆς Ὑδρας Ἀντώνιος Λιγνός στὸ ἔργο του «*Ἱστορία τῆς Νήσου Ὑδρας*», γιὰ τὸ γεγονὸς αὐτό, ἐπικαλεῖται ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸν Γερμανὸ ἱστορικό Γουσταῦο Χέρτζμπεργκ¹³, ἀφετέρου δέ, σέ ὑποσημείωση, τὴν ἀναφορά τοῦ Ἀντωνίου Μιαοῦλη, γιοῦ τοῦ ναυάρχου Ἀνδρέα, σέ ὑπόμνημά του σχετικὰ μὲ τὸ νησί τῆς Ὑδρας, γιὰ τὴν κοινὴ παραδοχὴ καὶ παράδοση ἀνάμεσα σέ κατοίκους τοῦ νησιοῦ, ὅτι ἡ πρώτη ἐποίκιση τῆς Ὑδρας ἀπὸ Ἀλβανούς ἔλαβε χώρα περὶ τὸ 1470¹⁴.

Εἶναι ἄξιο ἀπορίας ὁμως, γιὰ ποιὸ λόγο οἱ πρῶτοι μεταβυζαντινοὶ περιηγητὲς καὶ χαρτογράφοι περιγράφουν τὸ νησί ὡς ἀκατοίκητο (Francesco Grassetto, 1511) ἢ τόπο περιστασιακῆς κατοικίας λίγων συλλεκτῶν ρετςινιοῦ καὶ ἀγροτοκτηνοτρόφων (Marino Sanuto, 1524 καὶ Zuan Vituri, 1538)¹⁵. Ὁ Σαράντος Καργάκος δίνει μιά λογικὴ ἐξήγηση γι' αὐτὸ τὸ γεγονὸς. Θεωρεῖ, ὅτι ὁ φόβος τῶν κατοίκων γιὰ τίς πειρατικὲς ἐπιδρομὲς ἀνάγκασαν αὐτοὺς νὰ ζήσουν ὑπὸ συνθηκὲς κρυπτείας, ἀποφεύγοντας τὰ παράλια καθὼς καὶ τὴ δημιουργία ὀργανωμένων συνοικισμῶν¹⁶.

Ὁ Ἀντ. Μιαοῦλης μαρτυρᾷ ἓνα τέτοιου εἴδους γεγονὸς, τὴν πειρατικὴ ἐπιδρομὴ πού ἔλαβε χώρα τὸ 1656 ἀπὸ Ἀλγερινούς, οἱ ὁποῖοι συνέλαβαν προύχοντες καὶ ἀνδρικό πληθυσμὸ ἀπὸ τὸ νησί καὶ τὴν ἐπιστροφὴ αὐτῶν στὴν Ὑδρα, τὸ 1658, ὕστερα ἀπὸ δύο χρόνια ὀμηρίας. Ἀνάμεσά τους καὶ γόννοι ἐπιφανῶν οἰκογενειῶν, ὅπως οἱ Δέντες, Κριεζῆς, Γκίκας, Γκιώνης καὶ ἄλλοι πού εἶχαν ἀπαχθεῖ¹⁷. Αὐτὴ λοιπὸν ἡ ἐξήγηση ἔχει μιά λογικὴ καθὼς ὁ πρῶτος οἰκισμὸς

12. Τ. Γιοχάλα, *Ὑδρα*, σελ. 27-29.

13. Α. Λιγνοῦ, *Ἱστορία τῆς Νήσου Ὑδρας*, τ. Α', Αὐτοέκδοση, Ἀθήνα 1946, σελ. 9. (Στὸ ἐξῆς: Α. Λιγνοῦ, *Ἱστορία*).

14. Α. Λιγνοῦ, *Ἱστορία*, σελ. 9.

15. Τ. Γιοχάλα, *Ὑδρα*, σελ. 33.

16. Σ. Καργάκου, *Ἀλβανοί*, σελ. 156.

17. Τ. Γιοχάλα, *Ὑδρα*, σελ. 37.

τῆς χώρας τοῦ νησιοῦ ὄντως ἔχει οἰκοδομηθεῖ σέ σημεῖο ἀόρατο ἀπό τή θάλασσα καί σχετικά μακριά ἀπό αὐτήν.

Ὑστερα ἀπό τήν πρώτη ἐποίκιση τῶν Ἀλβανῶν, ἔλαβαν χώρα δύο ἄλλες ἐποικίσεις μεικτῶν ἐθνολογικά πληθυσμῶν, Ἑλλήνων καί Ἀλβανοφώνων. Ἡ πρώτη μετά τήν ὀριστική ἐκδίωξη τῶν Ἑνετῶν ἀπό τήν Πελοπόννησο, τό 1715, ἐνῶ ἡ δεύτερη μετά τό ἀποτυχημένο κίνημα τῶν Ὀρλωφικῶν, τό 1770. Αὐτό μαρτυρεῖται ἀπό τοὺς φορολογικούς καταλόγους εἰσφορῶν χαρατσίου, ὅπου ἀπό τό ἔτος 1782 μέχρι τοῦ 1821 βρίθουν ἀπό ἐπώνυμα πού ἀναφέρονται στόν τόπο καταγωγῆς τῶν ἐποίκων. Ὅπως, Μωραΐτης, Μανιάτης, Λαγκαδιανός, Ἀργίτης, Βερβενιώτης κ.ἄ.¹⁸

18. Α. Λιγνοῦ, *Ιστορία*, σελ. 13.

2. Ἡ Χριστιανική Ὑδρα

Οἱ Ἀλβανόφωνοι χριστιανοί πού ἐποίκησαν τήν Ὑδρα διατήρησαν τή χριστιανική τους πίστη καθώς καί τά ἤθη καί ἔθιμά τους. Ἡ τοπική Ἐκκλησία τῆς Ὑδρας ἀρχικά δέν ὑπαγόταν σέ καμμία ἐπισκοπή, καθότι ἡ ὑπαρξή της ἦταν παντελῶς ἄγνωστη στήν ἐκκλησία τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Σπῦρος Μελάς ὁμως εἰκάζει πώς ἀπό καιροῦ εἰς καιρόν, «ένας καλόγερος ἔκανε τόν παπᾶ στόν ἀραιό πληθυσμό»¹⁹.

Ὁ Ἐπίσκοπος Κύθνου Συμεών²⁰ στά μέσα τοῦ 17ου αἰώνα, πληροφορεῖται πρῶτος τούς ἐποικισμούς τῶν ἀλβανοφώνων στήν Ὑδρα καί ὑπάρχει ἡ μαρτυρία πώς μία φορά τόν χρόνο τήν ἐπισκεπτόταν «πρός καταρτισμόν τῶν κατοίκων καί χειροτονία ἱερέων», καθιστώντας ἐπίσης γνωστή τήν ὑπαρξη αὐτῆς τῆς μικρῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητος στό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο. Συνέπεια αὐτοῦ τοῦ γεγονότος εἶναι ἡ μετατροπή τοῦ νησιοῦ σέ πατριαρχική Ἐξαρχία καί ἡ ἀνά τακτά χρονικά διαστήματα ἀποστολή πατριαρχικοῦ Ἐξάρχου²¹.

Στό πόνημά του μέ τίτλο «Ἡ Χριστιανική Ὑδρα», ὁ μακαριστός πρωτοπρ. Δημήτριος Χελιώτης εἰκάζει ὅτι τά ἐγκαίνια τοῦ πρώτου Ναοῦ στόν οἰκισμό τῆς Ὑδρας, τοῦ «Μικροῦ Χριστοῦ», στήν περιοχή τῆς Κιάφας, τά τέλεσε «ὁ Τζιάς καί Θερμίων Ἐπίσκοπος τὸ 1640²²». Τό παραπάνω προκύπτει ἀπό τήν ἀναφορά τοῦ Γεωργίου Κριεζῆ στό ἔργο του «Ἱστορία τῆς νήσου Ὑδρας πρὸ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821²³». Αὐτή ἡ σχέση Ὑδρας καί Κύθνου,

19. Γ. Σαχίνη, *Ἐκκλησία τῆς Ὑδρας καί ἀνά τούς αἰῶνες προσφορά της*, Αὐτοέκδοση, Πειραιᾶς 1982, σελ. 8. (Στό ἐξῆς: Γ. Σαχίνη, *Ἐκκλησία τῆς Ὑδρας*).

20. Κ. Κουκουδάκη, *Ἡ Ἐν Χριστῷ Ὑδρα*, Αὐτοέκδοση, Ὑδρα 2013, σελ. 165.

21. Ἀ. Λιγνοῦ, *Ἱστορία*, σελ. 175.

22. π. Δημητρίου Χελιώτη, *Χριστιανική Ὑδρα*, Αὐτοέκδοση, Ὑδρα 1938, σελ. 14. (Στό ἐξῆς: π. Δημητρίου Χελιώτη, *Χριστιανική Ὑδρα*).

23. «Ἡ Ὑδρα τότε, ὡς μὴ οὔσα γωστή εἰς τὴν Ὀθωμανικὴν ἐξουσίαν, οὐτ' ἐφορολογεῖτο, οὔτε ὑπέκειτο εἰς τὴν Μεγάλῃν Ἐκκλησίαν, ἀλλ' ὁ τῆς Κύθνου Ἐπίσκοπος, ὡς ἔχων γνώσιν πολλοῦ περὶ τῶν ἐν αὐτῇ ἀποικίων, μετέβαινε κατ'

οδήγησε και όρισμένες οικογένειες Κυθνίων (Ραφαλιᾶ, Μπαρού και Νέγκα) στό νά μετοικίσουν στήν Ύδρα και νά αποτελέσουν ίκανή πληθυσμιακή ομάδα.

Μέ τήν πάροδο τοῦ χρόνου, τήν αύξηση τοῦ πληθυσμοῦ και τήν ένδυνάμωση τοῦ ναυτικοῦ, βρίσκουμε τήν Ύδρα νά περνᾶ στή δι-
καιοδοσία τοῦ ἀρχικά Ἐπισκόπου και ἀργότερα Ἀρχιεπισκόπου Αἰγίνης, ἄν και ὑπάρχει μιᾶ ἄλλη ἐπίσης ἄποψη, αὐτή τοῦ ἐκ Σπε-
τσῶν καταγομένου Μητρ. πρώην Τριφυλλίας κυροῦ Ἀνδρέα, κατά
τήν ὁποία εἰκάζεται ὅτι ἡ Ύδρα ἀνήκει ἐκκλησιαστικά στήν Ἐπι-
σκοπή Δαμαλῶν²⁴, γεγονός ὅμως πού δέν στοιχειοθετεῖται ἀπό κα-
νένα ἐκκλησιαστικό ἔγγραφο τῆς ἐποχῆς.

Ἀντίθετα, γεγονός πού ἀποτελεῖ πραγματικότητα, εἶναι ἡ προ-
σωρινή ὑπαγωγή τοῦ νησιοῦ στήν Ἀρχιεπισκοπή Εὐρίπου. Αὐτό
συνάγεται ἀπό δύο ἔγγραφα τοῦ 1777 πού ὑπάρχουν στή βιβλιοθή-
κη τῆς Μονῆς τοῦ Προφήτη Ἡλία, τό ἓνα πρωτότυπο, ἐνῶ τό ἄλλο
ἀντεγραμμένο στό κτηματολόγιο τῆς μονῆς ὅπου ὑπογράφει ὁ Ἐπί-
σκοπος Γεδεῶν ὡς «Ἐπίσκοπος Εὐρίπου και Ύδρας». Ὁ λόγος τῆς
παραπάνω ἀπόσπασης τῆς Ύδρας ἀπό τήν Ἀρχιεπισκοπή Αἰγίνης
ἔχει νά κάνει μέ τή ρήξη μεταξύ τῶν προεστώτων τοῦ νησιοῦ και
τοῦ τότε Ἀρχιεπισκόπου Αἰγίνης Γρηγορίου²⁵. Μέ τόν θάνατο τοῦ
Γρηγορίου και τήν ἐνθρόνιση τοῦ διαδόχου του Ἰακώβου ἐπανερ-
χεται τό νησί τῆς Ύδρας στήν Ἀρχιεπισκοπή Αἰγίνης²⁶.

Ἄξιο ἀναφορᾶς γεγονός, ἐπίσης, τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας
τῆς Ύδρας, κατά τήν ἐποχή τοῦ πρώτου ἐποικισμού αὐτῆς, εἶναι
ἡ προσχώρηση τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῆς στό Ρωμαιοκαθολικό δόγμα,
τό 1662, ὑπαγόμενη τότε στόν Ρωμαιοκαθολικό Ἐπίσκοπο «Θήρας

ἔτος ἐκεῖ πρὸς καταρτισμὸν τῶν κατοίκων και ἐχειροτόνησεν ἱερεῖς ἐντόπιους,
ἐγκαινιάσας και τὸν νεόδμητον ναὸν αὐτῶν και ἄλλους δύο ναοὺς, μέχρις ὅτου
ἐγένετο ἡ νῆσος γνωστὴ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν και τότε ἡ Μεγάλῃ Ἐκκλη-
σία τὴν ἔκαμεν Ἐξαρχίαν κατὰ τὸ 1700 ὡς ἀσήμαντον νῆσον. Ἀλλὰ προϊόντος
τοῦ χρόνου και αὐξανομένου τοῦ Ναυτικοῦ ἐγένετο Ἐπισκοπὴ ὑπὸ τὸν τίτλο
Αἰγίνης, Ύδρας τε και Πόρου. Κατὰ δὲ τὸ 1805 ἐτιμήθη μὲ θρόνον Ἀρχιεπισκόπου
ὑπὸ τὸν τίτλο πάλι Αἰγίνης, Ύδρας τε και Πόρου». Γ. Κριεζῆ, Ἱστορία τῆς νήσου
Ύδρας πρὸ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, Αὐτοέκδοση, Πάτρα 1860,
σελ. 13-14.

24. Α. Λιγνοῦ, Ἱστορία, σελ. 175.

25. Ἱστορικόν Ἀρχεῖον Ύδρας, τ. ΙΣΤ', σελ. 23.

26. Α. Λιγνοῦ, Ἱστορία, σελ. 176.

ἡ Μήλου». Αὐτή ἡ ἐνέργεια πιστοποιεῖται ἀπό τό ἔγγραφο τῆς ὁμολογίας, τό ὁποῖο βρέθηκε στά ἀρχεῖα τῶν Ἰησουιτῶν τῆς Νάξου καί κατά τόν Ἄντ. Λιγνό θεωρεῖται γνήσιο. Ὁ λόγος πού προέβησαν σ' αὐτή τή μεταστροφή ἦταν οὐσιαστικά ἡ προστασία τοῦ νησιοῦ καί τοῦ ἐμπορικοῦ στόλου αὐτοῦ ἀπό τοὺς καθολικούς πειρατές τῆς Μάλτας. Μετά ἀπό κάποιες δεκαετίες, χωρίς νά εἶναι δυνατό νά προσδιοριστεῖ ἡ ἀκριβὴς ἡμερομηνία, ἡ τοπικὴ ἐκκλησία τῆς Ὑδρας ἐπανῆλθε στό Ὁρθόδοξο δόγμα, ἀφοῦ ἐπανῆλθε στή δικαιοδοσία τοῦ τότε Ἀρχιεπισκόπου Αἰγίνης Μητροφάνη²⁷.

Στή συνέχεια, θεωροῦμε δόκιμο νά παραθέσουμε συνοπτικὸ κατ'ἀλόγο τῶν Ἐπισκόπων Αἰγίνης πού ἀρχιεράτευσαν μέχρι τό ξέσπασμα τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. Ἀπὸ τοὺς Ἐπισκοπικούς Καταλόγους προκύπτει πὼς στήν Ἐπισκοπὴ καί Ἀρχιεπισκοπὴ Αἰγίνης καί μετὰ τόν ἐποικισμό τῆς Ὑδρας ἀρχιερεῖς διετέλεσαν οἱ παρακάτω:

- **Νήφων**, μέ ἡμερομηνία ἐκλογῆς τῇ 18ῃ Ἰουνίου τοῦ 1608, χωρίς περαιτέρω στοιχεῖα γιὰ τὴ ζωὴ του²⁸.
- **Νεόφυτος**, τοῦ ὁποίου ἡ κοίμησις λαμβάνει χώρα τό 1627²⁹.
- **Δωρόθεος**, κατά τόν Ἄντ. Λιγνό ἐξελέγη τὴν 24ῃ Ὀκτωβρίου τοῦ 1627³⁰, κατά τόν Βασ. Μυστακίδη τό 1628³¹, ἐνῶ παραιτήθηκε τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1651.
- **Μελέτιος**, ὁ ὁποῖος ἐξελέγη τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1651, ἀλλὰ δὲν ἔχουμε πληροφόρηση γιὰ τὴν ἡμερομηνία τῆς κοίμησής του³².
- **Δαμασκηνός**, ὁ ὁποῖος ἂν καί δὲν ἀναφέρεται στοὺς Ἐπισκοπικούς καταλόγους, ὁ Ἀντώνιος Λιγνός σημειώνει τὴν παρουσία του στὸν θρόνο τῆς Αἰγίνης ἀπὸ ἐπιστολὴ ἀφοσιώσεως στό Ρωμαιοκαθολικὸ δόγμα, τὴν ὁποία ὑπογράφει μαζί μέ ἄλλους προεστῶτες τοῦ νησιοῦ πρὸς τὸν πάπα Ρώμης Ἰννο-

27. Γ. Σαχίνη, *Ἐκκλησία τῆς Ὑδρας*, σελ. 23.

28. Βασιλείου Α. Μυστακίδου, *Ἐπισκοπικοί Κατάλογοι*, ἔκδ. Ἐταιρεία Βυζαντινῶν Ἑρευνῶν, Ἀθήνα 1936, σελ. 155. (Στὸ ἐξῆς: Β. Μυστακίδου, *Ἐπισκοπικοί Κατάλογοι*).

29. Α. Λιγνοῦ, *Ἱστορία*, σελ. 178.

30. Α. Λιγνοῦ, *Ἱστορία*, σελ. 178.

31. Β. Μυστακίδου, *Ἐπισκοπικοί Κατάλογοι*, σελ. 155.

32. Β. Μυστακίδου, *Ἐπισκοπικοί Κατάλογοι*, σελ. 155.

κέντιο τόν ΙΑ' τό 1680³³. Ἡμερομηνίες γέννησης, ἐνθρόνισης καί θανάτου δέν μᾶς εἶναι γνωστές.

- **Καλλίνικος**³⁴, ἡ ἡμερομηνία ἐνθρονίσεώς του εἶναι ἄγνωστη, ὅμως ἀπό ἰδιόχειρο σημείωμα στὸν κώδικα 85 πού βρίσκεται στὴν Ἑθνικὴ Βιβλιοθήκη εἶναι βέβαιο πὼς ἦταν ἐπίσκοπος Αἰγίνης τό 1693³⁵. Αὐτός εἶναι ὁ ἐπίσκοπος πού κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἀρχιερατείας του τό νησί τῆς Ὑδρας ὑπογράφει τὴν ὁμολογία προσχώρησης στό Ρωμαιοκαθολικὸ δόγμα³⁶.

Μετά τόν Καλλίνικο βλέπουμε στούς Ἐπισκοπικούς καταλόγους ἓνα κενό ἐνός αἰῶνα περίπου, ὅπου δέν ἀναφέρεται κανένα ὄνομα ἐπισκόπου Αἰγίνης ἢ κάτι σχετικό. Ὁ Ἄντ. Λιγνός ὅμως συμπληρώνει τόν κατάλογο, ἔχοντας ὡς ἀδιάσειστα στοιχεῖα τὰ ἔγγραφα τοῦ Ἀρχιεπίσκοπου τῆς Κοινότητος Ὑδρας. Ἔτσι συμπληρώνεται ὁ κατάλογος ὡς ἑξῆς:

- **Μητροφάνης**, κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἀρχιερατείας του καθίσταται ἡ μονὴ Ζωοδόχου Πηγῆς τοῦ γειτονικοῦ Πόρου σταυροπηγική, μέ σιγίλλιο τοῦ πατριάρχῃ Παΐσιου τοῦ Β', τόν Δεκέμβριο τοῦ 1729. Ἐπίσης καί ἡ πράξη ἐπικύρωσης τῆς διαθήκης τοῦ κτήτορος τῆς Μονῆς τῆς Ἀγίας Τριάδας Ὑδρας ὑπογράφεται ἀπὸ τόν ἴδιο ἐπίσκοπο, τὴν 4ῃ Μαΐου 1736³⁷.
- **Γρηγόριος**, τοῦ ὁποίου ἡ παρουσία στὸν θρόνο πιστοποιεῖται ἀπὸ ἀνέκδοτο ἔγγραφο³⁸ πού βρίσκεται στό Ἱστορικό Ἀρχεῖο τῆς Ὑδρας. Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἀρχιερατείας του προσπάθησε νὰ ὑπαγάγει τό μοναστήρι τῆς Παναγίας τῆς Ὑδρας στὴ δικαιοδοσία του ἂν καί σταυροπήγιο. Αὐτό τό γεγονός, τόν ἔφερε σέ ρήξη μέ τούς ντόπιους προεστούς καί μοναχοὺς καί τό νησί ὑπήχθη στὴ δικαιοδοσία τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Εὐρίπου Γεδεών ἀπὸ τό 1765 ὡς τό 1780 περίπου, ὅπου ἐπανέρχεται στὴ δικαιοδοσία τοῦ Αἰγίνης³⁹.

33. Α. Λιγνοῦ, *Ἱστορία*, σελ. 178.

34. Β. Μυστακίδου, *Ἐπισκοπικοί Κατάλογοι*, σελ. 155.

35. Α. Λιγνοῦ, *Ἱστορία*, σελ. 178.

36. Α. Λιγνοῦ, *Ἱστορία*, σελ. 179.

37. Α. Λιγνοῦ, *Ἱστορία*, σελ. 180.

38. Α. Λιγνοῦ, *Ἱστορία*, σελ. 180.

39. Α. Λιγνοῦ, *Ἱστορία*, σελ. 180.

- **Ίάκωβος**, τοῦ ὁποίου ἡ ἡμερομηνία ἐνθρόνισης ἀγνοεῖται, ὑπάρχει ὅμως ἡ ἡμερομηνία τῆς ἐκδημίας του καί εἶναι ἡ 6η Μαρτίου τοῦ 1787⁴⁰.
- **Παῖσιος**, διαδέχθηκε τόν Ίάκωβο μετά τήν κοίμησή του τό 1787, ἀλλά ὁδηγήθηκε σέ παραίτηση τό 1798, πέφτοντας στή δυσμένεια τῶν Ὑδραίων. Ἐγκαταβίωσε τό ὑπόλοιπο τῆς ζωῆς του στήν Ἀθήνα, ὑπογράφοντας στίς ἐπιστολές του πού διασώζονται (1814, 1820) ὡς πρώην Αἰγίνης⁴¹.
- **Ἰωακείμ**, ἀπεστάλη στήν Ὑδρα ἀπό τό Πατριαρχεῖο ὥστε νά κατευνάσει τά πνεύματα, ἀλλά ἔπese καί αὐτός σέ δυσμένεια. Ἡ Ὑδραϊκή κοινότητα πλέον, εἶχε τέτοια πολιτική καί οἰκονομική ἰσχὺ στά χέρια της, πού εἶχε τή δυνατότητα νά ἐπιβάλλει μέχρι καί ἐπισκόπους. Ἔτσι τήν 25η Σεπτεμβρίου 1803, ὁ πατριάρχης Καλλίνικος ἀναγγέλλει στούς προεστούς τοῦ νησιοῦ μέ ἐπιστολή του, ὅτι πείσθηκε νά παραιτηθεῖ ὁ Ἰωακείμ καί ἐξελέγη στή θέση του ὁ Ἀμβρόσιος.
- **Ἀμβρόσιος**, ἐξελέγη τόν Σεπτέμβριο τοῦ 1803 ὅπως προαναφέρθηκε καί ἐκοιμήθη τό δεύτερο μισό τοῦ 1813⁴².
- **Γεράσιμος**, ἐγκαταστάθηκε στήν Ὑδρα τό δεύτερο μισό τοῦ 1814 καί μέ τήν ἐκλογή του ἡ ἐπισκοπή Αἰγίνης, Ὑδρας καί Πόρου ἀναβιβάσθηκε σέ Μητρόπολη. Μετά τήν Ἐπανάσταση, τήν ἀνακήρυξη τοῦ αὐτοκεφάλου καί τόν διαχωρισμό τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Μητροπόλεων σύμφωνα μέ τίς διοικητικές κρατικές περιφέρειες, μετατέθηκε στή Μητρόπολη Ναυπλίου καί Ἀργους⁴³.

Ἀπό κάποια στιγμή καί στό ἐξῆς –οἱ ἱστορικοὶ ἐρίζουν γιά τόν ἀκριβῆ χρόνο– ἡ Ὑδρα ἀποτελέσε τήν ἔδρα τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Αἰγίνης, Ὑδρας καί Πόρου. Ἄν καί ὁ Γεώργιος Σαχίνης τοποθετεῖ αὐτή τή μετακίνηση γύρω στό 1750, στό ξεκίνημα δηλαδή τῆς ναυτικῆς ἀκμῆς τοῦ νησιοῦ⁴⁴, πῶς λογική φαίνεται ἡ ἄποψη τοῦ Ἀντ. Λιγνοῦ ὁ ὁποῖος τήν τοποθετεῖ περί τό 1774 καί τό τέλος τῶν γε-

40. Α. Λιγνοῦ, *Ιστορία*, σελ. 180.

41. Α. Λιγνοῦ, *Ιστορία*, σελ. 180–181.

42. Β. Μυστακίδου, *Ἐπισκοπικοὶ Κατάλογοι*, σελ. 155.

43. Γ. Σαχίνη, *Ἐκκλησία τῆς Ὑδρας*, σελ. 21.

44. Γ. Σαχίνη, *Ἐκκλησία τῆς Ὑδρας*, σελ. 21.

γονότων τῶν Ὀρλωφικῶν, στά ὅποια ἡ Ὑδρα δέν ἔλαβε μέρος⁴⁵. Ἡ συσσώρευση ἀφενός μὲν πλούτου ἀπὸ τὴν ἄσκησι τῆς ναυτικῆς τέχνης, ἀφετέρου δέ ἡ ὑπέρμετρη αὐξηση τοῦ πληθυσμοῦ ἀπὸ τοὺς φυγάδες τῆς Πελοποννησιακῆς ἀκτῆς κατὰ τὴν ἀποτυχημένη ἐξέγερση τοῦ 1770, ἔκανε τὴν Ὑδρα τό σημαντικότερο κέντρο καί κατὰ συνέπεια παρεῖχε στὸν Ἀρχιεπίσκοπο τὴ μεγαλύτερη ἐνασχόληση. Ἡ οἰκία του βρισκόταν στὸν περίβολο τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Βασιλείου στήν περιοχή Καμίνι, πλησίον τῆς πρώτης Ναυτικῆς Σχολῆς τῆς Ὑδρας. Σ' αὐτό τό σημεῖο κατοικοῦσαν ὅλοι οἱ ἀρχιεπίσκοποι μέχρι τῆς μετάθεσης τοῦ Γερασίου Ράλλη τό 1833⁴⁶.

45. Μ. Λαμπруνίδου, *Οἱ Ἄλβανοι κατὰ τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ τὴν Πελοπόννησον*, ἐκδ. Ἑστία, Ἀθήνα 1907, σελ. 54. (Στό ἐξῆς: Μ. Λαμπруνίδου, *Οἱ Ἄλβανοι κατὰ τὴν κυρίως Ἑλλάδα*).

46. Ἀ. Λιγνοῦ, *Ιστορία*, σελ. 181-182.

3. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ὑδρας τὴν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας

Οἱ Ὑδραῖοι ὡς καλοὶ ναυτικοὶ καὶ προμηθευτὲς κληρωτῶν ἀνδρῶν γιὰ τὸ Ὄθωμανικὸ ναυτικὸ ἀπολάμβαναν πολλὰ προνόμια, ἓνα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἦταν καὶ ἡ αὐτοδιοίκηση. Ὁ Ἀντώνιος Μιαοῦλης δέ, ἀναφέρει ὅτι οἱ ἱερεῖς ἀσκοῦσαν τὴ διοικητικὴ ἐξουσία στὸ νησί ὡς «οἱ ἐναρετώτεροι, οἱ κοσμιώτεροι, οἱ σεβασμιώτεροι καὶ συγκρητικῶς τῇ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐπιπολάζωσι μεγάλη ἀμάθεια, οἱ μᾶλλον ἀνεπτυγμένοι τῶν ἀνδρῶν⁴⁷».

Ὅπως γίνεται σαφές ἀπὸ τὰ παραπάνω, τὴν ἐποχὴ τῆς Τουρκοκρατίας ἡ Ἐκκλησία ὡς ἀδιάβλητη πνευματικὴ ἀρχὴ διαχειριζόταν ἐν λευκῷ τὰ πράγματα τοῦ νησιοῦ, καθότι, τὰ πρῶτα χρόνια τοῦ ἐποικισμοῦ τοῦ οἱ Τοῦρκοι, θεωροῦσαν τὸ νησί ἀσήμαντο γιὰ τὴν αὐτοκρατορία. Ἡ μοναδικὴ μέριμνα τοῦ Τούρκου ναυάρχου εἶχε νὰ κάνει ἀποκλειστικά μὲ τὴ συλλογὴ τῶν φόρων καὶ τελείωνε ἐκεῖ.

Ὅταν μετὰ τὰ Ὁρλωφικά (1770) καὶ τὴν ἀποχὴ τῆς Ὑδρας ἀπὸ αὐτά⁴⁸, ἡ κοινωνία ἀναπτύχθηκε καὶ οἰκονομικά, οἱ Τοῦρκοι ἀποστέρησαν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία τὴ διοικητικὴ ἐξουσία, περνώντας αὐτὴ σὲ χεῖρα ἐμπίστων προκρίτων. Τὸ μόνον διοικητικὸ λειτούργημα πού ἄφησαν σ' αὐτὴ ἦταν ἡ κατάρτιση καταλόγων καὶ ἡ εἴσπραξη τοῦ κεφαλικοῦ φόρου γιὰ λογαριασμό τῆς κοινότητος⁴⁹.

Βέβαια αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι ἔπαψε ἡ ἐκκλησία νὰ ἀσκεῖ ἐπιρροὴ στὰ διοικητικὰ ζητήματα. Πάντα προσέφερε τὴ γνώμη της καθὼς καὶ παρεῖχε βοήθεια στοὺς προκρίτους ὥστε νὰ ἐπιτελέσουν τὸ ἔργο τους. Αὐτὴ τῆς τὴν ἐπιρροὴ τὴ διατήρησε μέχρι τὴν ἑναρξὴ τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, ὅπου ἔθεσε τίς δυνάμεις της στὴν ἔνοπλη ἐξέγερση⁵⁰.

47. Γ. Σαχίνη, *Ἐκκλησία τῆς Ὑδρας*, σελ. 25-26.

48. Μ. Λαμπруνίδου, *Οἱ Ἀλβανοὶ κατὰ τὴν κυρίως Ἑλλάδα*, σελ. 54.

49. Γ. Σαχίνη, *Ἐκκλησία τῆς Ὑδρας*, σελ. 26-27.

50. Γ. Σαχίνη, *Ἐκκλησία τῆς Ὑδρας*, σελ. 27.

4. Οἱ Σχέσεις τῆς Ὑδρας μέ τό Ἅγιον Ὅρος πρίν τήν Ἐπανάσταση

Ἀπό τά προεπαναστατικά ἤδη χρόνια ἀναφέρονται σχέσεις τῶν Μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους μέ τήν κοινότητα τῆς Ὑδρας. Ἀνατρέχοντας στό «*Ἀρχεῖον τῆς Κοινότητος Ὑδρας*», ὅπως αὐτό ἐκδόθηκε ἀπό τόν πρῶν δήμαρχο Ὑδρας Ἀντ. Λιγνό, ἐντοπίζουμε πλῆθος ἐγγράφων πού ἀφοροῦν, εἴτε σέ ἄδειες γιά τή διεξαγωγή ἐράνων ἐκ μέρους τῶν μονῶν τοῦ Ἁγιωνύμου Ὁρους, εἴτε σέ αἰτήσεις γιά οἰκονομική καί ὄχι μόνο, συνδρομή στούς προεστῶτες τοῦ νησιοῦ⁵¹.

Χαρακτηριστικά παραδείγματα αὐτοῦ τοῦ γεγονότος ἀποτελοῦν οἱ παρακάτω δύο ἐπιστολές τοῦ ἡγουμενοσυμβουλίου τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ἀγ. Γρηγορίου, καθῶς καί τό πασσαπόρτιον πού χορηγεῖ ὁ Ἡγούμενος τῆς Μονῆς Ἑσφιγμένου σέ μοναχό ὥστε νά καταπλεύσει στήν Ὑδρα γιά ὑποθέσεις τοῦ μοναστηριοῦ.

Ἡ πρώτη ἐπιστολή τοῦ 1816, ἔχει ὡς ἐξῆς:

«Τοῖς χρησιμοτάτοις, φιλοχρίστοις καί ἐντιμοτάτοις ἀρχουσι καί προεστῶσι τῆς εὐλογημένης πολιτείας τῆς Ὑδρας ἡμετέροις ἐν Κυρίῳ προστάταις καί βοηθοῖς, πανευτυχῶς, εἰς τήν Ὑδραν.

(Σ) Τήν ὑμετέραν φιλόχριστον εὐγένειαν καί θεοσεβεστάτην τιμιότητα ἐκ βάθους ψυχῆς εὐχόμενοι μετὰ τῆς περὶ ὑμῶν ἱερᾶς ἀδελφότητος, ἡδέως προσαγορεύομεν,

Τὸν ἐπουράνιον Θεὸν ἐκτενῶς καθικετεύοντες ἀπαύστως, ἵνα, διὰ τῶν ἀκοινήτων πρεσβειῶν τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Νικολάου τοῦ θαυματουργοῦ, δωρῇται ὑμῖν πᾶν ὅ,τι ἐφετὸν σωτηριῶδες καταθύμιον.

Μετὰ τὰς ἀπὸ μέρους πάντων ἡμῶν εὐχετικὰς ὀλοψύχους προσηρήσεις, ἐρχόμεθα διὰ τοῦ παρόντος καί δηλοποιοῦμεν τῇ ὑμετέρᾳ θεοσεβεῖ τιμιότητι, ὅτι μὲ τὸ νὰ ἐξαποστέλλωμεν τὸν ἐπιφέροντα ἐν Χριστῷ ἡμῖν ἀγαπητὸν συναδελφὸν πνευμα-

51. Α. Λιγνοῦ, *Ἱστορία*, σελ. 205.

τικὸν παπᾶ κύρ Σεραφεῖμ εἰς τὰς εὐλογημένας σας πατρίδας χάριν ἐλέους καὶ βοηθείας παρὰ τῶν εὐσεβῶν καὶ ὀρθοδόξων ἀδελφῶν χριστιανῶν, βεβαρυμένοι ὄντες ἀπὸ τὰ ἀνοικονόμη-
τα καθ' ἐκάστην δεινὰ τῶν περιστάσεων, τόσον τῶν δοσιμά-
των, ὅπως καὶ τῶν λοιπῶν κοινῶν ἐξόδων· διὰ τοῦτο θερμῶς
καὶ ἱκετικῶς τὴν περίβλεπτον καὶ χριστιανικωτάτην αὐτῆς
εὐγένειαν [παρακαλοῦμεν] νὰ ὑποδεχθῇ τὴν αὐτοῦ πανοσιό-
τητα μὲ εὐμένειαν καὶ εὐλαβητικὴν σχέσιν, καὶ μὲ τὴν παρα-
κίνησίν της πρὸς τοὺς λοιποὺς ἀδελφοὺς χριστιανοὺς νὰ
ἡμπορέσῃ νὰ κάμῃ τινὰ βοήθειαν ἐλέους, ἡμεῖς δὲ ὡς χρεῶσται
πρόθυμοι δὲν θέλομεν λείψει παρακαλοῦντες τὸν ἐπουράνιον
Θεὸν διὰ τὴν ὑγείαν, εὐημερίαν, καὶ εἰρηνιαίαν ἀποκατάστασιν
πάντων ὑμῶν, καταγράφοντες καὶ τὰ τίμια καὶ ἀείμνηστα ὀνό-
ματα τῶν ἀοιδίμων γονέων σας εἰς τὰς ἱεράς προθέσεις καὶ
βραβεῖα τῶν μακαρίων κτιτόρων τοῦ ἀγίου τούτου μοναστη-
ρίου μας. Ταῦτα μὲν εὐχετικῶς καὶ ἱκετικῶς· οἱ δὲ χρόνοι τῆς
ὑμετέρας τιμιότητος, καὶ τῆς εὐγενοῦς αὐτῆς χορείας εἶεν θε-
όθεν ὡς πλεῖστοι καὶ πανευφρόσυνοι.

Ἀνωις' ὦ Ὀκτωβρίου λ' ἡ

Τῆς θεοσεβοῦς αὐτῆς εὐγενείας πρὸς Θεὸν ἰκέται ἐκτενεῖς

† Οἱ ἐπίτροποι τῆς ἱερᾶς σεβασμίας μονῆς
τοῦ ἀγίου Γρηγορίου

Προηγούμενος **Ναθαναήλ** καὶ ἐν μοναχοῖς **Γρηγόριος**
μετὰ τῶν σὺν ἡμῖν ἐν Χριστῷ ἐνασκουμένων
ἀδελφῶν καὶ πατέρων».

Καί ἡ δεύτερη μέ ἡμερομηνία τοῦ 1819:

«Τοῖς θεοσεβεστάτοις καὶ φιλοχριστοτάτοις γέρουσι καὶ
προεστῶσι τῆς εὐλογημένης πολιτείας Ὑδρας, ἡμετέροις προ-
στάταις καὶ τῶν ἱερῶν θερμοῖς ἀντιλήπτορσι, εὐχετικῶς.

Τὴν ὑμετέραν θεοσεβεστάτην καὶ χριστιανικωτάτην ἀδελ-
φότητα ταπεινῶς ἐν ἀγίῳ Πνεύματι εὐχόμεθα πανοικεσίως, καὶ
ἐν Κυρίῳ περιχαρῶς προσαγορεύομεν,

† Διατηροίη καὶ περιέποι ὁ τῶν ἀπάντων Κύριος καὶ Θεὸς
ἡμῶν διὰ τῶν πρεσβειῶν τῆς παναχράντου δεσποίνης ἡμῶν

Θεοτόκου, καὶ τοῦ ἐν ἱεράρχαις θαυματουργοῦ ἁγίου Νικολάου, ἐν ὑγιείᾳ ἄκρα, ἀμεταπτώτῳ εὐημερίᾳ, καὶ ἐπιτεύξει τῶν ἐφετῶν καταθυμίων ἀγαθῶν.

Ἐπειδὴ καὶ κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον, ἀλλήλων τὰ βάρη βαστάζειν διακελευόμεθα παρὰ τοῦ θεανθρώπου βασιλέως τῆς δόξης Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ τὴν παγκόσμιον ἁμαρτίαν εἰς ἑαυτὸν ἀναλαβόντος καὶ καταργήσαντος, ἐν τούτοις τοῖς ἱεροῖς λόγοις καὶ ἡμεῖς οἱ ταπεινοὶ στοιχοῦντες, καὶ πνευματικῶς τε καὶ χριστιανικῶς ἐπιστηριζόμενοι, ἀναγγέλλομεν τὴν περὶ ἡμᾶς ἔνδειαν καὶ στεναχωρίαν τὴν ἀπὸ τῶν καιρικῶν περιστάσεων ἐπακολουθοῦσαν τῇ ταπεινῇ ἡμῶν ἱερᾷ μονῇ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τῇ κατὰ τὸ ἀγιῶνυμον ὁρος τοῦ Ἄθωνος κειμένη, καὶ θαρρύντως ἀναφέρονται τῇ φιλοχρίστῳ καὶ χριστιανικωτάτῃ ὁμογενεῖ ὑμετέρᾳ ἀγάπῃ, ὅτι μὴ ἔχοντες ἄλλοθι μετὰ Θεὸν προσδραμεῖν, εἰ μὴ εἰς τὰ φιλάνθρωπα σπλάγχνα τῶν ἀδελφῶν μας χριστιανῶν, στέλλομεν εἰς τὴν θεοσυντήρητον ὑμῶν πατρίδα τὸν ἐπιφέροντα τὸν ταπεινὸν μας πανοσιώτατον προηγούμενον καὶ ἡμέτερον πνευματικὸν κύριον Ναθαναὴλ μετὰ τῆς συνοδίας αὐτοῦ Χατζῆ Καλλίνικον, ὅπως διὰ τῆς φιλοθέου καὶ Ἀβραμιαίας πάντων ὑμῶν ἀντιλήψεως καὶ βοηθείας δυνηθῶσιν ἐκτελέσαι βοήθειαν μικρὰν ἐλέους πρὸς παρηγορίαν τῶν πολλῶν ἀναγκῶν μας καὶ στενοχωριῶν. Ὅθεν καὶ μετὰ ἀδελφικοῦ θάρρους θερμῶς παρακαλοῦμεν τὴν χριστιανικὴν ὑμῶν ἀντίληψιν, ἵνα δεχθῆτε εὐμενῶς, τὸν Κύριον τῆς δόξης μιμούμενοι, τὴν αὐτῶν πανοσιότητα, καὶ συναντιλάβητε, καθὼς ἠθέλατε φωτισθῆ παρὰ τῆς ἀκενώτου θείας χάριτος· ὑπὲρ ὧν ἀπάντων ἔξετε μὲν χρεώστην τὸν τοὺς ἐλεοῦντας μακαρίζοντα φιλάνθρωπον Θεὸν καὶ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, ἡμᾶς δὲ τοὺς ταπεινοὺς καὶ ἀναξίους, πρὸς τὸν ὑψιστον Θεὸν ὑπὲρ πάντων ὑμῶν διακαεῖς καὶ ἐκτενεῖς ἰκέτας ὑπὲρ τῆς ποθουμένης ἀπολαύσεως τῶν οὐρανίων ἐκείνων οὐρανίων ἀγαθῶν, ἃ ἡτοίμασεν ἡ ἄπειρος καὶ πανσθενεστάτη αὐτοῦ θεία σοφία καὶ πρόνοια εἰς τοὺς ἀγαπῶντας αὐτόν, τὸν μόνον ἄναρχον βασιλέα καὶ κύριον τῆς δόξης, καὶ τοὺς αὐτοῦ θεράποντας· καὶ ταῦτα μὲν εὐχετικῶς καὶ ἱκετικῶς· ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις καὶ τὸ

ἄπειρον ἔλεος περικυκλωσάτω πάντας ὑμᾶς εἰς εὐφροσύνην
πνευματικὴν· ἀμήν·

ἰωιθ' ^ω Ἰουνίου γ' ^η

Τῆς ὑμετέρας θεοσεβεστάτης ἀγάπης
ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ εὐχέται

**† Ἄπαντες οἱ ἐν τῇ ἱερᾷ σεβασμίᾳ πατριαρχικῇ μονῇ
τοῦ ἁγίου Γρηγορίου ἐνασκούμενοι πατέρες
καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφοί·**

Καθὼς καὶ τό πασσαπόρτιον ἀπὸ τῆ Μονῇ Ἐσφιγμένου:

«Διὰ τοῦ παρόντος κοινοσφραγίστου ἀποδεικτικοῦ γράμματος δηλοποιεῖται, ὅτι ὁ τὸ παρὸν καῖκιον ἐπιφέρων ὑπάρχει ἐκ τοῦ ἱεροῦ κοινοβίου τοῦ Ἐσφιγμένου, ἔχων τὸν καρaboκύρην του Γεράσιμον μοναχὸν καὶ τὸν ποδότα του Ἀνθιμον μοναχὸν μὲ πέντε ἀδελφούς των, καὶ ἀποστέλλεται ἀπὸ μέρους τῆς καθ' ἡμᾶς κοινότητος εἰς Ὑδραν καὶ Μωρέαν διὰ ἀναγκαίας κοινὰς ὑποθέσεις τοῦ ἁγιωνύμου τούτου Ὁρους, μὲ ἀποστολὴν δύο ἀδελφῶν γερόντων Παρθενίου Ξενοφωντηνοῦ καὶ Γρηγορίου Γρηγοριάτου μὲ τὰς συνοδίας αὐτῶν. Ὅθεν παρακαλοῦμεν κοινῶς, ὅποιον ἀρμαμέντο τῆς ἐλευθερίας συναπαντήσῃ αὐτούς, ἢ ἄλλου τινὸς μέρους, νὰ εἶναι ἀπείρακτοι καὶ ἀνενόχλητοι ὡς διὰ τοπικὰς τοῦ καθ' ἡμᾶς Ἁγίου Ὁρους ὑποθέσεις ἀποστελλόμενοι. Εἰς τὴν περὶ τούτων λοιπὸν ἔνδειξιν καὶ ἀσφάλειαν, ἐγένετο καὶ τὸ παρὸν κοινοσφράγιστον πασσαπόρτιον καὶ ἐδόθη τῇ αὐτῶν ὁσιότητι.

1821 Αὐγούστου 8

† Ἄπαντες οἱ τῶν εἴκοσι ἱερῶν Μοναστηρίων τοῦ Ἁγίου Ὁρους προϊστάμενοι καὶ οἱ ἐπιστάται τῆς τοῦ Ἁγίου Ὁρους Κοινότητος·

Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον ὁμῶς παρουσιάζει, τὸ ὅτι ἡ πρώτη στήν τάξιν μονὴ τοῦ Ἁγίου Ὁρους, αὕτη τῆς Μεγίστης Λαύρας, κατέχει ἐντὸς τοῦ οἰκισμοῦ τῆς Ὑδρας μετόχι, μὲ Ἱερό Ναό, ὁ ὁποῖος ἀποτέλεσε καὶ ἐνοριακὸ γιὰ μεγάλο χρονικὸ διάστημα καὶ τιμᾶται στό ὄνομα τοῦ κτήτορα αὐτῆς Ἀγ. Ἀθανασίου τοῦ Ἀθωνίτου (5 Ἰουλίου). Αὐτός ὁ ναός, κατὰ τὸν μακαριστό πρωτοπρ. Δημ. Χελιώτη ἀνα-

καινίσθηκε τό 1840 από τόν Ἱερομόναχο Εὐθύμιο τόν Λαυριώτη⁵². Πρίν τήν ἀνακαίνιση τοῦ ναοῦ ὑφίστατο τό μετόχι αὐτό, ὅπως συνάγεται ἀπό χειρόγραφες ἀποδείξεις ἱερομονάχων πού ἐγκαταβίωσαν σ' αὐτό, καθώς καί ἀπό τή συμβολή τῶν ἐφημερίων του σέ ἐράνους γιά τήν ἐθνική παλιγγενεσία⁵³.

Τά πρῶτα ἔγγραφα, ὅπως προκύπτει ἀπό τά ἀρχεῖα στά ὁποῖα ἀναφέρεται ἡ παρουσία τῆς Λαύρας στό νησί, ἀφοροῦν στήν ἀντικατάσταση ἐπιτρόπου τοῦ μετοχίου αὐτῆς καί τήν ἀντικατάστασή του ἀπό τόν προηγούμενο Γεράσιμο τόν Ὀκτώβριο τοῦ 1810⁵⁴.

Σέ ἄλλο ἔγγραφο, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Αἰγίνης Μητροφάνης βεβαιώνει γιά τά ἔξοδα ἱερομονάχου σέ μονές τοῦ νησιοῦ, τοῦ ὁποῖου τό ὄνομα δέν ἀναφέρεται στό ἀρχεῖο, καί ὁ ὁποῖος ἐγκαταβίωσε μετά τήν ἔξοδό του ἀπό τό Ὅρος στό «Λαυριώτικο μετόχι». Ἐπίτροπος τῆς μονῆς σ' αὐτό δέ, τό 1801, ἀναφέρεται ὁ «Κωνσταντῆς Χατζῆ Δαμιανοῦ».

Οἱ ἐκάστοτε ἐφημέριοι τοῦ μετοχίου, ὅπως αὐτό καταφαίνεται ἀπό καταλόγους – κατάστιχα εἰσφορῶν, τούς ὁποῖους ἔχει δημοσιεύσει ἐπίσης ὁ Λιγνός στό «*Ἀρχεῖον Κοινότητος Ὑδρας*» συνέδραμαν κατά τή δύναμή τους σέ ἔκτακτες εἰσφορές κατά τή διάρκεια τοῦ ἀγώνα.

Σ' ἓνα πρῶτο κατάστιχο μέ ἡμερομηνία 21 Ἰανουαρίου 1822, ὁ «...προηγούμενος Ἀγίας Λαύρας καί οἱ παπάδες...» συνδράμουν τό ταμεῖο τῆς κοινότητος μέ τό ποσό τῶν 1333 γροσίων καί τῶν 183 ταλάρων⁵⁵, ὅπως ἐπίσης τήν 20ῇ Ἀπριλίου 1826 μέ ἓνα ποσό τῆς τάξεως τῶν 875,10 γροσίων καί τῶν 64.10 ταλάρων⁵⁶.

Τήν 6ῃ Ἰουλίου τοῦ 1826 ζητήθηκε ἀπό τήν κοινότητα οἰκονομική ἐνίσχυση καί ἀπό τό τοπικό ἱερατεῖο. Ζητεῖται, λοιπόν, τό ποσό τῶν 100 γροσίων ἀπό τόν προσωπικό κορβανά τοῦ ἐφημερίου τῆς Λαύρας καθώς καί 15 γρόσια ἀπό τόν Διάκονο, σέ κατάστιχο, τό ὁποῖο ὑπογράφει ὁ χαρτοφύλαξ Ἀντώνιος Ἱερεὺς, ἐπίτροπος. Ἀντ' αὐτοῦ τοῦ ποσοῦ καί «...ὥς μὴ δυνάμενοι καὶ μεγάλως προσ-

52. π. Δημητρίου Χελιώτη, *Ἡ Χριστιανικὴ Ὑδρα*, σελ. 14.

53. *Ἀρχεῖον Κοινότητος Ὑδρας*, Τόμοι: ΣΤ' σελ. 159, ΙΒ' σελ. 251-254, ΙΓ' σελ. 462, 465, ΙΔ' σελ. 193, 195.

54. *Ἀρχεῖον Κοινότητος Ὑδρας*, Τόμος Δ', σελ. 95-97.

55. *Ἀρχεῖον Κοινότητος Ὑδρας*, Τόμος ΙΓ', σελ. 408.

56. *Ἀρχεῖον Κοινότητος Ὑδρας*, Τόμος ΙΓ', σελ. 463.

κλαίωντες προσέφερον κατὰ τὴν δύναμιν αὐτῶν» τὰ ποσὰ τῶν 80 καὶ 10.50 γροσίων ἀντιστοιχᾷ⁵⁷.

Τό ὅτι ὁ ἱερός ναός τοῦ παραπάνω μετοχίου ἀποτελοῦσε ἐνορία συνάγεται, ἀπό τό ὅτι ὑπάρχει ἐνοριακός κατάλογος συντεταγμένος ἀπό τόν ἐφημέριο ἱερομόναχο Εὐθύμιο τόν Λαυριώτη τήν 20ή Ἰουνίου 1828 μέ 520 ἐνορίτες, 248 ἄνδρες καί 272 γυναῖκες⁵⁸, ὅπως καί ἀπό ἔγγραφο τῆς 21ης Ἀπριλίου τοῦ 1829, ὅπου ἐπιλέγεται ὡς ἐκλέκτορας ἀπό τήν ἐνορία «τοῦ Λαυριώτικου μετοχίου» γιά τή σύναξη μέ θέμα τήν ἐκλογή πρὸς ἀποστολή ἀντιπροσώπων τῆς Ὑδρας στήν ἐπικείμενη Ἐθνοσυνέλευση, ὁ ἐνορίτης αὐτοῦ Ἀλέξανδρος Κριεζῆς. Τό σχετικό ἔγγραφο ὑπογράφει ὁ, ἤδη προαναφερόμενος, ἱερομόναχος Εὐθύμιος Λαυριώτης καί ὁ πρόεδρος τῆς ἐνορίας Ἀθανάσιος Γκορογιάννης⁵⁹.

Ἀλλά οἱ σχέσεις Ὑδρας καί Ἀγίου Ὁρους δέν ἐξαντλοῦνται ἐκεῖ. Τό 1813 ἐγκαθίσταται στό Μοναστήρι τοῦ Προφήτη Ἡλία, μέ τήν ὑπόδειξη τῶν προεστώτων τοῦ νησιοῦ, συνοδεία δεκατριῶν περιφερόμενων Ἀγιορειτῶν μοναχῶν, οἱ ὅποιοι ἀνήκαν στό κίνημα τῶν «κολλυβάδων», ὑπό τήν ἡγεσία ἱερομονάχου μέ τό ὄνομα Ἱερόθεος, ἐξαναγκάζοντας τόν προηγούμενο Ναθανάηλ σέ παραίτηση καί ἀπομάκρυνσή του ἀπό τή μονή. Ἐκεῖ εἶναι, πού κατὰ τή διάρκεια τῆς Ἐπαναστάσεως θά φυλακισθεῖ ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης μαζί μέ ἄλλους ὁπλαρχηγούς τοῦ Ἀγώνα⁶⁰. Τό μοναστήρι τοῦ Προφήτη Ἡλία θά διαδραματίσει μεγάλο ρόλο στήν πνευματική καί ἠθική διαμόρφωση τῆς ἱστορίας τοῦ νησιοῦ κατὰ τούς ἐπόμενους αἰῶνες σύμφωνα μέ τήν κολλυβαδική παράδοση.

Στά πλαίσια λοιπόν αὐτῶν τῶν σχέσεων τὰ μοναστήρια τοῦ Ἀγίου Ὁρους θά ἀποτανθοῦν στούς Ὑδραίους προεστώτες μέ σκοπό νά διαφυλάξουν σῶα τὰ πολύτιμα κειμήλιά τους, μετά τήν ἀποτυχία τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος τοῦ Ἐμμανουήλ Παππᾶ στή Μακεδονία καί τό Ἅγιον Ὄρος, ὥστε νά ἐπιστρέψουν αὐτά ὅταν ὁ καιρός θά εἶναι κατάλληλος.

57. *Ἀρχεῖον Κοινότητος Ὑδρας*, Τόμος IB', σελ. 251-254.

58. *Ἀρχεῖον Κοινότητος Ὑδρας*, Τόμος ID', σελ. 193-195.

59. *Ἀρχεῖον Κοινότητος Ὑδρας*, Τόμος IE', σελ. 32.

60. Α. Λιγνοῦ, *Ἱστορία*, σελ. 192-193.

5. Ἡ Ἐπανάσταση στό Ἅγιον Ὄρος

Εἶναι γεγονός, ὅτι ἡ Φιλική Ἐταιρεία εἶχε ἐρείσματα καί στόν εὐρύτερο χώρο τῆς Μακεδονίας, παρά τή δύσκολη γεωγραφική της θέση, πλησίον δηλαδή τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Θερμοί ὑποστηρικτές καί ἄρωγοί του ἔργου της ὑπῆρξαν ὁ Μητροπολίτης Σερρών καί μετέπειτα Πατριάρχης Χρύσανθος καθώς καί ὁ μεγαλύτερος καί τραπεζίτης Ἐμμανουήλ Παππᾶς ἀπό τήν ἴδια πόλη⁶¹. Ἰδιαίτέρως ὁ δεύτερος μέ τή δράση του, ἀναδείχθηκε προστάτης τῶν ὁμοφύλων του στήν περιοχή αὐτή καί μέ τήν προσωπικότητά του κατόρθωσε νά κερδίσει τήν εὐνοια ἀκόμη καί τόν σεβασμό τῶν Τούρκων. Ἡ ἐγκατάσταση ὅμως τοῦ Γιουσούφ πασᾶ ὡς διοικητοῦ τῶν Σερρῶν, καθώς καί οἱ μεταξύ αὐτοῦ καί τοῦ Παππᾶ προστριβές καί διαμάχες, ἔφεραν σάν ἀποτέλεσμα τήν ἀπομάκρυνση καί ἐγκατάσταση τοῦ δευτέρου στήν Κωνσταντινούπολη κατά τό 1817. Ὑστερα ἀπό δύο χρόνια μυεῖται στή Φιλική Ἐταιρεία καί ἀπό ἐκεῖ καί πέρα ὅλες του οἱ ἐνέργειες ἔχουν νά κάνουν μέ τήν προπαρασκευή τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος στόν μακεδονικό χώρο⁶².

Τήν 23η Μαρτίου τοῦ 1821 ἀποπλέει ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη γιά τόν Ἄθω μεταφέροντας πολεμικό ὑλικό. Ἡ χερσόνησος τοῦ Ἄθω θεωρήθηκε ἀσφαλές ὀρμητήριο γιά τήν ἔναρξη τοῦ Ἀγώνα ἐξαιτίας τοῦ ὅτι τά προνόμια πού εἶχαν παραχωρηθεῖ στά ἐκκλησιαστικά καθιδρύματα ἐξασφάλιζαν σχετική αὐτονομία καί μή παρουσία τουρκικῶν στρατευμάτων στόν χώρο⁶³. Ὁ Ἐμμανουήλ Παππᾶς ἔχοντας γνώση τῆς ἀνετοιμότητος τῶν Ἑλληνικῶν δυνάμεων τή δεδομένη στιγμή στήν περιοχή τῆς Μακεδονίας, θεωροῦσε ἄκαιρη τήν ἔναρξη τοῦ ἔνοπλου ἀγώνα. Ὅμως ἡ Ὑψηλὴ Πύλη, ἡ ὁποία ἦταν ἐνήμερη γιά τίς πυρετώδεις ἐπαναστατικές προετοιμασίες, ἔξε-

61. Ἰωάννα Διαμαντούρου, «Χαλκιδική» στό: [Γεώργιος Χριστόπουλος & Ἰωάννης Μπασιᾶς (ἐπιμ.) *Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους*, Τόμος XVII, ἔκδ. *Παραπολιτικά*], Ἀθήνα 2015, σελ. 116 (116). (Στό ἐξῆς: Ἰωάννα Διαμαντούρου, «Χαλκιδική»).

62. Ἰωάννα Διαμαντούρου, «Χαλκιδική», σελ. 116.

63. Ἰωάννα Διαμαντούρου, «Χαλκιδική», σελ. 116.

βίασε τήν κατάσταση, ἔτσι ὥστε τά ἐπαναστατικά σώματα νά κινηθοῦν νωρίτερα ἀπό τόν προβλεπόμενο χρόνο⁶⁴.

Κατά τή διάρκεια τῶν ἐχθροπραξιῶν στήν περιοχή τῆς Χαλκιδικῆς καί τοῦ Ἀγίου Ὁρους οἱ μοναχοί καί οἱ ἐπαναστατημένοι ὀπλαρχηγοί ἀπηύθυναν στήν Ὑδρα ἑκκλήση γιά βοήθεια, ὅπως αὐτό καταφαίνεται ἀπό τίς παρακάτω ἐπιστολές μεταξύ προκρίτων τοῦ νησιοῦ καί τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος⁶⁵.

Ἡ πρώτη ἔχει ὡς ἑξῆς:

«Τοῖς εὐγενεστάτοις προὔχουσι καί βουλευταῖς τῆς καντζελλαρίας τῆς θεοφρουρήτου Ὑδρας καί ἐλευθερωταῖς τοῦ ἑλληνικοῦ γένους, εὐχετικῶς, εἰς Ὑδραν.

Ἡ βουλή καί ὁ δῆμος τῶν θαλασσοκρατόρων καί ἀπάσης Ἑλλάδος ἐλευθερίας ὑπερμάχων καί ἀντιληπτῶρων Ὑδριωτῶν, ὑπὲρ τῆς εὐδαιμονίας ὑμῶν εὐχόμενοι, ἡδιστα προσσυγορεύομεν.

† Ὁ τοῦ μεγίστου πρὸς τοὺς ἀνθρώπους δώρου τοῦ Ὑψίστου, τῆς ἐλευθερίας πόθος, καί ὁ τῆς ταλαιπώρου ἡμῶν πατρίδος σωτηρίας ζῆλος, καί τὸ φιλάνθρωπον καί ἡ εἰς καιρὸν ἀνάγκης ταχεῖα ἀντίληψις τῶν νῦν Ἀθηναίων Ὑδριωτῶν, ἐπαρακίνησαν ἡμᾶς τοὺς ταπεινοὺς εὐχέτας σας νά προστρέξωμεν μὲ ἀγαθὰς ἐλπίδας πρὸς τὴν φιλογενὴ ὑμῶν εὐγένειαν, πρὸς ἀναφορὰν τοῦ δεινῶς ἐπαπειλοῦντος ἡμᾶς κινδύνου, ὅπως ἐλέω κινούμενοι, βοηθοῦντες, ἀβλαβῇ διατηρήσητε τὸν ἱερὸν τοῦτον τόπον ἀπὸ τὰς βαρβαρικὰς ἐφόδους, καί ἡμεῖς ἐγκαρδιωθέντες διὰ τῆς ἡμῶν βοηθείας, νά συναγωνισθῶμεν μεγαλοψύχως διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῶν ἀδελφῶν μας χριστιανῶν. Ἀπαντες ἡμεῖς οἱ ἐν ἀπάσαις τοῦ ἀγινύμου Ὁρους μοναῖς ἐνασκούμενοι ἀδελφοί, ἀφ' ἧς στιγμῆς ἐμάθομεν τὰ χαροποιὰ ταῦτα τῆς κοινῆς ἐλευθερίας μηνύματα, ἰδόντες σημεῖα ἀρετῶτατα, ὅλοι ὁμοῦ, ὡς φιλογενεῖς Ἕλληνες καί ἀληθεῖς γόνοι τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν ἐκείνων, ἀγαλλιάσεως θείας πλήρεις γενόμενοι, εὐχαριστηρίους ὕμνους ἀναπέμψαμεν καί ἀναπέμπομεν διὰ κοινῶν παρακλήσεων καί ὁλονυκτίων ἀγρυπνιῶν πρὸς τὸν Θεὸν τὸν παιδεύοντα καί πάλιν ἰώμενον, καί εὐθὺς ἐκινήσαμεν σώματα καί ὄπλα πρὸς φύλαξιν τοῦ τόπου μας ἐκ τῆς

64. Ἰωάννα Διαμαντούρου, «Χαλκιδική», σελ. 116.

65. Α. Λιγνοῦ, Ἱστορία, σελ. 192-193.

ἐφόδου τῶν ἀσεβῶν, καὶ πρὸς βοήθειαν, ὅσον τὸ δυνατόν καὶ τῶν πέριξ ἐγγχωρίων ἀπόρων χριστιανῶν, ἀγκαλὰ καὶ δὲν εἵχομεν τὰς πολεμικὰς παρασκευὰς ἀρκετάς. Ὁ τῆς ἱερᾶς μάλιστα ταύτης ἐταιρίας ἀπόστολος καὶ ἤδη στρατηγὸς καὶ ὑπερασπιστὴς ἀπάσης Μακεδονίας εὐγενέστατος κύριος Ἐμμανουήλ, μέγιστον θάρρος δούς τὴν προγονικὴν μεγαλοψυχίαν ἀνανέωσεν εἰς τὰς ψυχὰς ἡμῶν, πληροφορῶν τῶν μεγαλοψύχων Ὑδριωτῶν διάθεσιν καὶ εἰς τοὺς χρεῖαν ἔχοντας ἀπαράμιλλον αὐτῶν συνδρομήν, καὶ ὅτι ἔχουν εἰκοσιτέσσαρα πλοῖα πολεμικὰ ἔτοιμα, τὰ μὲν εἴκοσι διὰ καταστροφὴν Θεσσαλονικέων, τὰ δὲ τέσσαρα πρὸς φύλαξιν τοῦ Ἁγίου Ὁρους καὶ τῶν παραλίων χριστιανῶν Μακεδόνων. Οὗτος λοιπὸν ὁ ἀξιάγαστος ἀνὴρ συνάξας τοὺς ἐνταῦθα καὶ τῶν εἰρημένων χωρίων χριστιανούς ἐκίνησε μὲ μεγαλοψυχίαν καὶ γενναιότητα κατὰ τῶν ἀσεβῶν, εἰς τὸ στράτευμα τοῦ ὁποίου ἐδώσαμεν ὅπλα καὶ μπαρούτι καὶ ἄλλα. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ εὐγένειά του προχωρεῖ κατὰ τῶν ἐναντίων τροπαιοῦχος μὲ τὴν εὐδοκίαν τοῦ Ἁγίου Θεοῦ, καὶ ὁ τόπος ἔμεινεν ἐνταῦθα εἰς μεγαλωτάτην ἔνδειαν ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα, ἀνθρώπους δηλονότι, μπαρούτι, βόλια, καὶ ἄλλα, κοντὰ εἰς τὰ ὁποῖα ὀλιγοστεύει καὶ ἡ ζωοτροφία μας, ἤδη εὐρισκόμεθα εἰς μεγαλότατον καὶ περιφανῆ κίνδυνον ἀπὸ τοὺς ἐν Καβάλα, Δράμα καὶ τοὺς πέριξ κατοικοῦντας ἀθέους Ἀγαρηνοὺς ἐχθροὺς, οἵτινες βλέποντες ἡμᾶς πάντοτε μὲ ἐχθρικὸν ὄμμα, καὶ τρέφοντες καθ' ἡμῶν ὀλεθριωτάτους σκοπούς, πάσχουσι παντοιοτρόπως νὰ ὀρμήσωσιν ἐδῶ καὶ νὰ ἀφανίσωσι τὰ ἱερὰ μοναστήρια· μάλιστα ἤδη ἐπληροφορήθημεν ὅτι ἐτοιμάζουσι καθ' ἡμῶν δύο καράβια καὶ ἄλλα πλοῖα, τὸ ὁποῖον ὄχι ὀλίγον φόβον καὶ ἀπορίαν ἔδωκεν εἰς ἡμᾶς, καὶ ἐπιπλέον διὰ τῶν ἀναγκαίων ὑστέρησιν καὶ ἔλλειψιν, διὰ τὰ ὁποῖα προβλέψαντες ἀπεστείλαμεν πρὸ ἡμερῶν εἰς τὰ αὐτόθι τὸν πανοσιολογιώτατον κύριον Γρηγόριον Γρηγοριάδην διὰ νὰ διηγηθῇ ὑμῖν τὰ καθ' ἡμῶν, καὶ νὰ ζητήσῃ τὴν ὑμετέραν βοήθειαν καὶ προστασίαν διὰ τὴν ἀναγκαίαν φύλαξιν τοῦ τόπου· μὴ λαβόντες ὅμως μέχρι τοῦδε πληροφορίαν τινὰ τῆς εἰς τὰ αὐτόθι ἀφίξεώς του, καὶ ὑπὸ τῆς ἀπαραιτήτου ἀνάγκης βιαζόμενοι, ὥς μὴ συγχωροῦντος τοῦ καιροῦ πλείονα ἀργοπορίαν, πέμπομεν ἐπίτηδες καὶ τοὺς παρόντας ἐν Κυρίῳ συναδέλφους ἡμῶν

τόν τε πανοσιώτατον ἐκ τῆς Μεγίστης Λαύρας κύριον Θεόκλητον, ὡς συμπατριώτην ὑμῶν, καὶ τὸν ὀσιεχοχώτατον ἐκ τῆς σεβασμίας μονῆς τοῦ Βατοπαιδίου κύριον Κοσμάν διὰ νὰ ἀναγγείλωσιν ὑμῖν τὸν ἐπαπειλοῦντα ἡμᾶς κίνδυνον, καὶ νὰ κινήσωσι τὴν πρὸς ἡμᾶς εὐσπλαχνίας ὑμῶν καὶ δυνατὴν βοήθειαν· οὓς καὶ συνιστῶντες τῇ φιλογενεῖ ὑμῶν προστασία, παρακαλοῦμεν θερμῶς καὶ δεόμεθα, καὶ ἀπὸ κατωδύνου ψυχῆς καθικετεύομεν, ὅπως ὑποδεξόμενοι αὐτοὺς εὐμενῶς, δώσητε ἡμῖν χεῖρα βοηθείας, ἐπιλαμβανόμενοι ὡς φιλογενεῖς Ἕλληνες τῆς ἡμετέρας ἀσθενείας καὶ ἀνάγκης, τόσον ἀπὸ καράβια, ὅσο καὶ ἀπὸ μπαρούτι, βόλια καὶ ἄλλα, ὅσα διὰ ζωσῆς φωνῆς ἀναφέρωσιν ἰκετικῶς οἱ εἰρημένοι συνάδελφοί μας, ὅπως καὶ τὸν ἱερὸν τοῦτον τόπον νὰ διαφυλάξωμεν καὶ τοὺς ἔξω πολεμοῦντας ἀδελφούς μας, ζητοῦντας παρ' ἡμῶν τὰ πρὸς πόλεμον ἀναγκαῖα, νὰ προφθάσωμεν. Οἱ κάτοικοι τῆς Χερσονήσου τῆς Κασσάνδρας καὶ οἱ τῆς Σκιᾶς ἢ τῆς Συκιᾶς καθοπλισθέντες προχωροῦσιν εἰς τὸ μέρος τῆς Θεσσαλονίκης νικηταὶ ὡς ἐμάθομεν. Οἱ ἡμέτεροι ἐκίνησαν μὲ ὀρμὴν καὶ ἀνδρίαν πρὸς τὸ μέρος τοῦ Σταυροῦ λεγομένου χωρίου καὶ πολεμοῦσι μὲ τοὺς ἐκεῖ συναχθέντας Ἀγαρηνοὺς· ἀλλ' ἐπειδὴ ἔμαθον ὅτι καὶ πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο ἔρχεται πασιᾶς μὲ πλῆθος ἐχθρῶν, ἀπέστειλαν ζητοῦντες παρ' ἡμῶν καὶ ἄλλο μπαρούτι καὶ βόλια, καὶ ἄλλα πρὸς πολεμικὴν παράταξιν ἐπιτήδεια· ἡμεῖς δὲ ὑστερούμενοι τούτων ὡς εἰρήκαμεν, ἐπιρρίπτομεν ἑαυτοὺς εἰς τὴν δυνατὴν ἡμῶν προστασίαν καὶ ἀντίληψιν, καὶ δεόμεθα εἰς τὸ νὰ εἰσακουσθῶμεν ὅπου καὶ αὐτοὺς νὰ προφθάσωμεν εἰς τὸ νὰ ἀποδιώξουν ἐκεῖθεν τοὺς ἐχθροὺς μὲ τὴν δύναμιν τοῦ τιμίου Σταυροῦ, καὶ τὰ ἱερὰ μοναστήρια νὰ διαφυλάξωμεν· καθότι κοντὰ εἰς τὴν μεγαλοψυχίαν καὶ γενναιότητα εἶναι καὶ τὰ πρὸς τὸν πόλεμον ἐπιτήδεια ἀναγκαιότατα, καὶ σχεδὸν χωρὶς τούτων οὐδὲν κατορθοῦται. Βοηθήσατε τοίνυν ἡμῖν καὶ ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ τόπῳ, ὃ φιλευλαβέστατοι ἀδελφοὶ καὶ τῷ ὄντι φιλογενεῖς Ἕλληνες καὶ ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἐλευθερίας ἓνα σκοπὸν ἔχοντες· δείξατε σπλάγχνα οἰκτιρμῶν, ὅτι κινδυνεύομεν ἡμεῖς τε καὶ οἱ ἀδελφοὶ ἡμῶν χριστιανοί· φάνητε προστάται καὶ ἀντιλήπτορες τῶν ἱερῶν καταγωγίων ὡς ἔξαρχοι τῆς ἐλευθερίας καὶ λυτρωταὶ τοῦ γένους καὶ τῆς δυστυχοῦς πατρί-

δος· μὴ παρίδῃτε ἡμᾶς κινδυνεύοντας καὶ τὰ ἱερὰ καταγώγια ἐπειγόμενα εἰς ἀφανισμόν· προφθάσατε μὲ τὴν δραστικοτάτην καὶ δυνατὴν ὑμῶν βοήθειαν, ἵνα μὴ τὰ ἱερὰ καὶ ἅγια ὑπὸ τῶν ἐναγῶν καὶ βεβήλων καταπατηθῶσι καὶ ὑβρισθῶσι· μὴ παραβλέψῃτε, δι' ἀγάπην Θεοῦ, τὴν θερμοτάτην ἡμῶν δέησιν· καθότι εἰς τὸ ἔλεος ὑμῶν μετὰ Θεὸν ἐλπίζομεν, εἰς τὴν εὐσπλαχνίαν ὑμῶν ἑαυτοὺς ἐπιρρίπτομεν, ἀπὸ ὑμᾶς μόνον τὴν ἀπολύτρωσιν τῶν ἱερῶν τούτων μοναστηρίων, καὶ τῶν ἀδελφῶν μας Χριστιανῶν, καὶ τῆς γλυκυτάτης πατρίδος περιμένομεν· ὀφείλουσι γὰρ οἱ δυνατοὶ τὰ ἀσθενήματα τῶν ἀδυνάτων βασιτάζειν, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον· καὶ πάντως διὰ τὸν ἔνθεον ζῆλον, τὸν ὅποιον ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοῦ γένους καὶ τῆς πατρίδος ὡς φιλοπάτριδες, ἐδείξατε, καὶ διὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς ταύτην εὐεργεσίαν καὶ εὐμενῇ ὑμῶν διάθεσιν, χαρίσοι ὑμῖν ὁ Κύριος πάντα τὰ σωτηριώδη ἀγαθὰ καὶ ἐφετὰ καταθύμια, τὴν νίκην κατὰ τῶν ἐχθρῶν, τὸν τέλειον ἀφανισμόν κατὰ τοῦ τυραννικοῦ κράτους, τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος, καὶ δι' ὑμῶν νὰ λάμψῃ τὸ κλέος καὶ ἡ δόξα τῶν εὐσεβῶν, διὰ πρεσβειῶν τῆς κοινῆς ἡμῶν προστάτιδος κυρίας Θεοτόκου καὶ τῶν ὁσίων πατέρων ἡμῶν τῶν ἐν τῷ Ἁγίῳ Ὁρει τούτῳ λαμπρῶν. Ἀμήν. Ταῦτα μὲν εὐχετικῶς καὶ ἱκετικῶς· τὰ δὲ θεοδώρητα καὶ εὐγενῇ ὑμῶν ἔτη εἶησαν ὅτι πλεῖστα πανευδαίμονα καὶ σωτηριωδέστατα.

Ἀωκὰ'ω Ἰουνίου ιδ'η

Τῆς πανευγενεστάτης καὶ φιλοπάτριδος ἡμῶν ἀδελφότητος ταπεινοὶ καὶ διάπυροι πρὸς Θεὸν εὐχέται.

**Ἄπαντες οἱ τῆς ἱερᾶς Συνάξεως
τῆς τοῦ Ἁγίου Ὁρους κοινότητος προϊστάμενοι.**

Ἐπειδὴ ἐξαίφνης παρ' ἐλπίδα ἠκολούθησε μία ἀσθένεια φυσικὴ εἰς τὸν ὀσιεσχώτατον κύριον Κοσμάν Βατοπαιδινόν, ἀντ' αὐτοῦ ἐψηφίσθη ὁ πανοσιολογιώτατος προηγούμενος τῆς σεβασμίας μονῆς Ξηροποτάμου κύριος Ἰωσήφ.

Θέλει σᾶς ἐμφανισθῇ καὶ ἔν κοινωσφράγιστον καὶ ὑπογεγραμμένον μπεάζιον ἀντὶ μετρητῶν τῆς κατεπειγούσης ἡμῶν ἀνάγκης καὶ χρείας».

Καί ἡ δεύτερη ἐπιστολή, ἡ ὁποία ἔχει ὡς ἐξῆς⁶⁶:

[Τοῖς προκρίτοις Ὑδρας]

«Εὐγενέστατοι καὶ χρησιμώτατοι, οἱ τῷ ὄντι φιλογενεῖς καὶ τῆς κοινῆς ἐλευθερίας ὑπερασπισταὶ καὶ ἀντιλήπτορες, προὔχοντες τῆς καντζηλλαρίας καὶ λοιποὶ ἄρχοντες, τὴν ὑμετέραν εὐγένειαν ταπεινῶς ἐν Κυρίῳ ἐπευχόμενοι προσαγορεύομεν.

Πληροφορηθέντες ἐκ τε τοῦ ὑμετέρου γράμματος, καὶ τοῦ ὑψηλοτάτου ἡγεμόνος κυρίου Δημητρίου Ὑψηλάντου, καὶ τοῦ πανοσιωτάτου συναδέλφου μας κ. Θεοκλήτου, τὰ διατρέχοντα, καὶ βλέποντες τὴν ἄκραν σας προθυμίαν εἰς τὸ νὰ ἐκδουλεύσητε τὸ γένος μὲ τὴν ταχεῖαν πρὸς τοὺς χρεῖαν ἔχοντας, ὅσον τὸ δυνατόν, ἀντίληψιν καὶ βοήθειάν σας, καὶ ἀπὸ αὐτῆς τῆς ἀνάγκης βιαζόμενοι, ἐξαποστέλλομεν αὐθις τὸν πρὸ ὀλίγου πρὸς ὑμᾶς ἐκ τῆς καθ' ἡμᾶς κοινότητος ἀποσταλέντα πανοσιολογιώτατον προηγούμενον τῆς ἱερᾶς μονῆς Ξηροποτάμου κύριον Ἰωσήφ καὶ τὸν τοὺς ὁποίους παρῆρσιάζομεν πρὸς ὑμᾶς μὲ τοῦτό μας τὸ ἱκετικὸν καὶ ὀλοσφράγιστον γράμμα, διὰ νὰ προμηθεύσητε πρὸς φύλαξιν τοῦ ἀγιωνύμου τούτου Ὅρους δύο μεγάλα καράβια, ἄρματωμένα μὲ ὅλα τὰ πολεμικὰ ἀναγκαῖα καὶ τὰ πρὸς τροφήν αὐτῶν ἐπιτήδεια (ἐπειδὴ ὑστερεῖται ὁ τόπος ἀπὸ αὐτὰ διὰ τὸν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν εἰς τὰ ἔξω χωρία καὶ μετόχιά μας προξενηθέντα ἀφανισμόν, καὶ διότι κατέφυγον ἐνταυθοῖ ἄνδρες καὶ γυναῖκες καὶ παιδία ὑπομάζια, καὶ ἔφθασαν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ κυρίου καὶ δυσβάτου Ἀθωνος, ζητοῦντες μὲ παθητικὰς φωνὰς καὶ ἐλεεινοτάτην κατάστασιν ἄρτον), καὶ μὲ ἀνθρώπους γνωστοὺς εἰς τὴν ὑμετέραν φιλογένειαν, ἐνθουσιασμένους καὶ γνησίους ὑπερασπιστὰς τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τῆς ἐλευθερίας.

Αὐτὰ λοιπὸν ἀφ' οὗ συμφωνήσητε, ὧ φιλογενέστατοι κύριοι, μὲ ῥητὸν μισθόν, καὶ ἐπικυρώσητε τὰ κοντράτα μὲ τὴν σφραγίδα τῆς θεοφρουρήτου ὑμῶν καντελλαρίας πρὸς ἀσφάλειαν ἐκατέρων τῶν μερῶν, νὰ τὰ προφθάσητε τὸ ὀγληγορώ-

66. Α. Λιγνοῦ, Ἱστορία, σελ. 192-193.

τερον. Ταῦτα μὲν συνοπτικῶς ἅμα καὶ ἱκετικῶς· τὰ δὲ ἔτη τῆς πανευγενείας σας εἴησαν ὅτι πλεῖστα καὶ εὐδαιμονέστατα.

,αωκα΄^ω Ἰουνίου κθ΄^η

Τῆς ὑμετέρας φιλογενεστάτης εὐγένειας
ἐνθερμοὶ πρὸς Θεὸν εὐχέται

**Ἄπαντες οἱ ἐν τῇ κοινῇ συνάξει
τῶν εἴκοσι Ἰ. Μ. προϊστάμενοι».**

Ἀπὸ τὰ παραπάνω καταφαίνεται, ἅφ' ἑνός μὲν, ἡ ἀδυναμία ἀντιμετώπισης τοῦ πολυάριθμου καὶ ἐμπειρότερου τουρκικοῦ στρατοῦ, ἅφ' ἑτέρου δέ ἡ ἔλλειψη ὀργάνωσης καὶ συντονισμοῦ τῶν ἐπαναστατῶν. Ἡ ταχεία ἀντίδραση τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν μέ εὐστοχες καὶ γρήγορες κινήσεις ὁδήγησε στὴν καταστολή τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος στὴ Μακεδονία καὶ τὴ φυγάδευση τοῦ Ἑμμανουήλ Παππᾶ, ὁ ὁποῖος πέθανε στό ταξίδι πρὸς τὴν Ὑδρα μετὰ ἀπὸ σύντομη ἀσθένεια⁶⁷.

Ἡ παραπάνω κατάσταση εἶχε ὀλέθριες συνέπειες γιὰ τὸ Ἅγιον Ὅρος. Ἡ σημαντικότερη ἀπὸ αὐτές εἶχε νὰ κάνει μέ τὴν ἀνακοπὴ τὴν ἀνοδικῆς του πορείας. Στὶς ἀρχές τοῦ 19ου αἰῶνα, εἶχαν ἐπιτευχθεῖ μεγάλα βήματα πρὸς τὰ ἐμπρός πού εἶχαν ὁδηγήσει τὸ Περιβόλι τῆς Παναγίας σέ μεγάλη πνευματικὴ ἀλλὰ καὶ ὑλικὴ ἀνθησι⁶⁸. Τὰ χρέη τῶν μονῶν εἶχαν ἀπομειωθεῖ, οἱ κτιριακές ἐγκαταστάσεις εἶχαν βελτιωθεῖ, μέ συνέπεια σέ ἀρκετὰ ἀπὸ αὐτά, ἔξι τὸν ἀριθμὸ ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὸ τυπικὸ τοῦ 1810⁶⁹, νὰ ἔχει ἐπανεέλθει τὸ κοινοβιακὸ σύστημα, ἐνῶ ἀκόμα λειτουργοῦσε καὶ τυπογραφεῖο. Ὅλα αὐτὰ σταμάτησαν νὰ ὑπάρχουν μετὰ τὴν εἰσβολὴ καὶ ἐγκατάσταση τουρκικῶν φρουρῶν στὶς μονές στὶς ἀρχές τοῦ 1822⁷⁰.

Ὁ Τοῦρκος βαλῆς ἀπαίτησε ἐπίσης νὰ ὑποβληθεῖ στὸν Σουλτᾶνο αἶτημα συγγνώμης, τὸ ὁποῖο συντάχθηκε τῇ 13ῃ Ἰανουαρίου 1822

67. Β. Σφυρόερα, «Ὑποταγὴ τοῦ Ἁγίου Ὁρους», στό: [Γεώργιος Χριστόπουλος & Ἰωάννης Μπαστιάς (ἐπιμ.) *Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους*, Τόμος XVII, ἐκδ. Παραπολιτικά] Ἀθήνα 2015, σελ. 192-193 (192). (Στό ἐξῆς: Β. Σφυρόερα, «Ὑποταγὴ»).

68. Ἀθ. Ἀγγελόπουλου, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία Γ'*, ἐκδ. Κυριακίδης, Θεσσαλονίκη 2016, σελ. 58. (Στό ἐξῆς: Ἀθ. Ἀγγελόπουλου, *Ἐκκλησιαστικὴ Γ'*).

69. Εὐδοκίμου Καρακουλάκη (Ἀρχιμ.), *Διοίκησις καὶ Ὀργάνωσις τοῦ Ἁγίου Ὁρους*, ἐκδ. Ἱερὰ Μονὴ Κουτλουμουσίου, Ἅγιον Ὅρος 2012, σελ. 67-68. (Στό ἐξῆς: Εὐ. Καρακουλάκη, *Διοίκησις*).

70. Εὐ. Καρακουλάκη, *Διοίκησις*, σελ. 59.

καί παραδόθηκε σ' αὐτόν μαζί μέ χρηματικό ποσό, ὡς ἀποζημίωση γιά τή διατροφή τοῦ παρεπιδημοῦντος τουρκικοῦ στρατοῦ. Ἔτσι, τήν 7η Φεβρουαρίου ἔφτασε φερμάνι, μέ τό ὁποῖο γινόταν δεκτή ἡ συγγνώμη ἀλλά προέβλεπε τούς παρακάτω ὅρους⁷¹:

α. Νά γίνει παράδοση ὅλου τοῦ ὀπλισμοῦ, τῶν πυρομαχικῶν, καθώς καί κάθε εἶδους πολεμικοῦ ὑλικοῦ, ἐντός ἑνδεκα ἡμερῶν.

β. Νά παραδοθοῦν πενήντα κληρικοί καί προεστώτες ἀπό τή Χαλκιδική ὡς ὁμηροί στόν Σουλτᾶνο, ἕως τήν ὁριστική εἰρήνευση τῆς περιοχῆς.

γ. Νά διπλασιαστεῖ ἡ καθυστερημένη φορολογία ἀπό τήν ἀρχή τῆς ἐπαναστάσεως.

δ. Νά διπλασιαστεῖ ὁ κεφαλικός φόρος ἐπὶ 3.000 μοναχῶν⁷².

ε. Νά ἐγκατασταθεῖ Ὁθωμανικός στρατός, τά ἔξοδα τοῦ ὁποίου θά ἐπιβαρύνουν τίς Ἱερές Μονές καί

στ. Νά καταβληθεῖ πρόστιμο 3.330 πουγγιῶν, ἀνερχομένων στό ποσό τῶν 1.650.000 γροσίων⁷³.

Ἡ Ὁθωμανική φρουρά ἀποτελούμενη ἀπό 3.000 ἄνδρες προέβη σέ σκληρά ἀντίποινα καί βαρβαρότητες ἐναντίον τῶν μοναστηριῶν ἀλλά καί τῶν ἀμάχων πού ἀναζήτησαν καταφύγιο καί σωτηρία στήν περιοχή τοῦ Ἀθῶνα. Διέλυσαν τό τυπογραφεῖο⁷⁴, ἄρπαξαν θησαυρούς, ἐνῶ κατέστρεψαν καί ἀνεκτίμητης ἀξίας χειρόγραφα χρησιμοποιοῦντας τα, εἴτε γιά τήν παρασκευή φυσιγγίων, εἴτε ὡς προσανάματα γιά φωτιά. Ὁ Ἀθῶς σχεδόν ἐρήμωσε. Μοναχοί ἄρχισαν νά ἐπιστρέφουν δειλά μετά τό 1826. Μέ τήν πρώτη ἐπιστροφή ὁ ἀριθμός τῶν μοναχῶν ἀνῆλθε στούς 590. Μετά τή λήξη τῆς Ἐπαναστάσεως ἡ Ὁθωμανική φρουρά ἀποχώρησε καί ἡ κατάσταση ἠρέμισε. Σύμφωνα δέ μέ μαρτυρίες, τό 1846 οἱ μονάζοντες στό Ἅγιον Ὅρος ἀνέρχονταν στούς 1.557⁷⁵.

71. Β. Σφυρόερα, «Υποταγή», σελ. 192.

72. Αθ. Ἀγγελόπουλου, *Ἐκκλησιαστική Γ'*, σελ. 59.

73. Αθ. Ἀγγελόπουλου, *Ἐκκλησιαστική Γ'*, σελ. 59.

74. Μ. Ν. Ρούσσου-Μηλιδώνη, *Τό Ἅγιον Ὅρος καί ἡ Δύση*, ἐκδ. Ἑστία, Αθήνα 2013, σελ. 247.

75. Αθ. Ἀγγελόπουλου, *Ἐκκλησιαστική Γ'*, σελ. 59.

6. Περί τῶν κειμηλίων τοῦ Ἁγίου Ὁρους κατά τήν Ἐπανάσταση γενικά

Μετά τήν ἐγκατάσταση τοῦ τουρκικοῦ στρατιωτικοῦ σώματος στό Ἅγιον Ὄρος, πολλοί μοναχοί ἀπό τά μοναστήρια τῆς Λαύρας, τῶν Ἰβήρων, τοῦ Παντοκράτορος καί τοῦ Ἐσφιγμένου κυρίως, καθώς καί ἄλλων μονῶν, φυγάδευσαν ὅσους θησαυρούς καί κειμήλια μπόρεσαν καί κατέφυγαν, εἴτε σέ νησιά πού παρείχαν ἀσφάλεια (Σκόπελο, Σκιάθο, Ὑδρα, Ψαρά), εἴτε στήν Πελοπόννησο ἀκόμα καί τή Δύση⁷⁶. Ὅμως λόγω τῶν ραγδαίων γεγονότων, δέν ἦταν δυνατό νά διασωθοῦν ὅλα τά κειμήλια. Ὅσα παρέμειναν στά μοναστήρια δέν ἔτυχαν τῆς καλύτερης ἀντιμετώπισης. Ἄλλα διαρπάχθηκαν ἀπό τούς Τούρκους ἐνῶ ἀκόμα κάποια κειμήλια καί περγαμηνές πωλήθηκαν μέ τήν ὁκά⁷⁷.

Δέν ἦταν ὅμως μόνο οἱ Τοῦρκοι πού κακομεταχειρίστηκαν τήν περιουσία τῶν μοναστηριῶν. Ἀκόμα καί μοναχοί, ὅπως μαρτυρεῖται ἀπό τήν ἐπιστολή τοῦ λογιωτάτου μοναχοῦ Ἰωάσαφ ἀπό τή μονή Παντοκράτορος, ὅταν τό πλοῖο στό ὁποῖο ἐπέβαιναν ξεκινώντας ἀπό τή Θάσο, ἐλλιμενίσθηκε στόν Πάνορμο τῆς Σκοπέλου, ἔσπασαν τήν κλειδαριά τοῦ μπαούλου πού περιεῖχε παντοκρατορινά κειμήλια καί τά πωλοῦσαν σέ παρακείμενα πλοῖα, μέ σκοπό τόν ἴδιο πλουτισμό τους⁷⁸.

Σέ γενικές γραμμές, ὅσα κειμήλια ἔφθασαν στόν προορισμό τους ἔτυχαν ἰδιαίτερης μέριμνας. Ἡ πρώτη κυβέρνηση πού σχηματίστηκε τόν Ἰανουάριο τοῦ 1822, ἀποφάσισε τή 16η Φεβρουαρίου τοῦ ἰδίου ἔτους, ὅπως ὅλα τά χρυσά καί ἀργυρά κειμήλια πού φυλάσσονταν τότε στήν Ὑδρα, τόν Πόρο καί ἄλλα νησιά, καθώς καί οἱ μοναχοί πού τά συνόδευαν νά μεταφερθοῦν στήν ἔδρα τῆς κυβέρ-

76. Π. Κοντογιάννη, «Τά κειμήλια τοῦ Ἁγίου Ὁρους κατά τήν Ἐπανάστασιν», *Θεολογία*, 4: (1926), σελ. 144-152 (144). (Στό ἐξῆς: Π. Κοντογιάννη, «Τά κειμήλια»).

77. Π. Κοντογιάννη, «Τά κειμήλια», σελ. 145.

78. Π. Κοντογιάννη, «Τά κειμήλια», σελ. 145.

νησης ή όποία βρισκόταν στην Κόρινθο⁷⁹. Τήν ίδια μέρα ή απόφαση αυτή έστάλη στό Έκτελεστικό, τό όποιο μέ τή σειρά του παρέπεμψε τό θέμα μέ έγγραφό του στό μινιστέριο τής θρησκείας τήν 3η Μαρτίου τοῦ 1822⁸⁰.

Ό ύπουργός τής θρησκείας, έπίσκοπος Άνδρούσης Ίωσήφ, απέστειλε άπαντητική ένημερωτική έπιστολή στό Έκτελεστικό, όπου ανέφερε ότι απέστειλε στόν Πόρο τόν έμπιστό του κ. Διονύσιο, δάσκαλο στό έπάγγελμα, μαζί μέ τούς άγιορεΐτες πατέρες, οί όποιοι παρουσία τών εφόρων τής νήσου κατέγραψαν σέ καταλόγους όλα τά κειμήλια (άργυρές κανδηλές, θυμιατήρια, ζώνες, δίσκοι, λειψανοθήκες κ.ά.), καθώς καί τήν άπάντηση τών εφόρων σχετικά μέ τό ζήτημα. Δείχνοντας έπίσης μέριμνα γιά τούς συνοδεύοντας τά κειμήλια άγιορεΐτες πατέρες, πρότεινε στό Έκτελεστικό τήν έγκατάσταση αὐτῶν, σάραντα περίπου τόν άριθμό, σέ πρώην τουρκικό πύργο, νῦν έθνικό κτήμα στην Τροιζηνία, καθώς καί τήν παραχώρηση μικρής έκτασης γύρω από αὐτόν, προκειμένου αὐτοί νά βιοπορίζονται. Έπίσης αναφέρει πώς σέ περίπτωση έσχατης οικονομικής ανάγκης θά ήταν δυνατό νά «έξαργυρωθοῦν» μερικά από αὐτά τά σκεῦη, αντί τών όποίων οί πατέρες θά ελάμβαναν έθνικές όμολογίες⁸¹.

Προφανώς μετά από προτροπή τοῦ ίδιου τοῦ Άνδρούσης, οί άγιορεΐτες παρέδωσαν σέ αὐτόν έγγραφη αίτηση γιά τήν παραχώρηση τοῦ έν λόγω κτήματος σέ αὐτούς, ή όποία διαβιβάσθηκε αρχικά στό Έκτελεστικό, τό όποιο καί τήν ένέκρινε, ένῶ ύστερα απέστáλη καί στό Βουλευτικό, τό όποιο άποφάσισε νά τούς άποδοθεῖ τό κτήμα πρὸς καλλιέργεια. Μετά δέ τό τέλος τοῦ άγώνα νά έπι-

79. <http://www.arxeion-politismou.gr/> (ανάκτηση: 8-7-2018). Τό κείμενο τής απόφασης έχει ως εξής:

«Έν Κόρινθῳ, τῇ 16 Φεβρουαρίου 1822.

Έν τῇ σημερινῇ συνελεύσει τοῦ Βουλευτικοῦ, προεδρεύοντος τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου, προύβληθῇ ἂν πρέπει νά μετακομισθῶσι, τὰ ἀργυρᾶ καί τὰ χρυσᾶ κειμήλια τῶν μοναστηρίων τοῦ Ἁγίου ὄρους, ἅτινα, κατὰ βεβαίας εἰδήσεις, μετὰ τήν ὑποδούλωσιν καί τήν εἴσοδον τῶν ἐχθρῶν ἐκεῖ, μετεφέρθησαν εἰς Ὑδραν, Πόρον καί ἄλλας νήσους· καί ἂν πρέπει νά μετακομισθῶσι καί αὐτοὶ οἱ φέροντες αὐτὰ μοναχοί, ἅφ' οὗ πρότερον οἱ κατὰ τόπους ἀρχηγοὶ καί ἑφοροὶ διορισθῶσι νά βάλωσιν εἰς πράξιν τὸν αὐτὸν διορισμόν· καί δὴ ὁμοφώνως ἐνεκρίθη οὕτως.

Ὑπογράφεται ὁ πρῶτος Γραμματεὺς τοῦ Βουλευτικοῦ. Ἰω. Σκανδαλίδης».

80. Π. Κοντογιάννη, «Τά κειμήλια», σελ. 145-146.

81. Π. Κοντογιάννη, «Τά κειμήλια», σελ. 146.

στρέψει στο γένος. Μέ έγγραφο της 21ης Μαρτίου του 1822, εγκρίνεται ή χορήγηση γής στους πατέρες, όρίζεται ό μινίστρος της θρησκείας Άνδρούσης Ίωσήφ ύπεύθυνος για την όριοθέτηση του κτήματος, ένώ άποφασίζεται ή μεταφορά όλων των κειμηλίων στην Κόρινθο για λόγους ασφαλείας, έκτός αυτών τά όποια ήταν άπαραίτητα για την τέλεση ιεροπραξιών⁸².

Όσον άφορā τό γεγονός σχετικά μέ τά κειμήλια της Ίερās Μονής Παντοκράτορος πού έπωλήθησαν από μοναχούς στη Σκόπελο, συνέπεσε τίς ήμέρες έκείνες νά βρίσκεται στο νησί τό μέλος της διοίκησης του Άρείου Πάγου Κυριακός Τασίκας, ό όποίος επανέκτησε αυτά από τούς κλεπταποδόχους, ενημερώνοντας τούς έφόρους του Άρείου Πάγου για τό γεγονός, οί όποιοι μέ τή σειρά τους, τό έθεσαν ύπ' όψη της Ύπερτάτης Βουλής στην Κόρινθο⁸³.

Τότε, τό Βουλευτικό απέστειλε μήνυμα στον Γρηγόριο Κωνσταντά, ό όποίος ήταν σέ άλλη άποστολή στην Εύβοια, νά μεταβεί στη Σκόπελο μαζί μέ τούς άρεοπαγίτες Δρόσο Μανσόλα καί Κυριακό Τασίκα καί μέ διαταγή νά παραλάβει τά εκεί άγιορείτικα κειμήλια. Μέ την άφιξη τους, άφου άνοιξαν τά κιβώτια, καί κατέγραψαν τά κειμήλια, τότε παρέδωσαν στους μοναχούς έγγραφα παραλαβής βάσει των όποίων τά παρέλαβαν μεταφέροντάς τα στην Κόρινθο. Σέ αυτό τό σημείο νά σημειωθεί πώς στά κειμήλια πού κατεγράφησαν από την παραπάνω έπιτροπή, περιλαμβάνονταν καί σκεύη καί από άλλα μοναστήρια έκτός της Μονής του Παντοκράτορος⁸⁴.

Κειμήλια έπίσης μεταφέρθηκαν καί στά Ψαρά, πιθανότατα από τά πλοία πού συνέδραμαν στην έκκένωση του Όρους μετά την καταστολή του επαναστατικού κινήματος στη Χαλκιδική. Κάποιος μοναχός Παΐσιος, από ρώσικη σκήτη, άγνωστο ποιά, έγραψε άναφορά στο Βουλευτικό, ή όποία άναγνώσθηκε στη συνεδρία της 13ης Ίουνίου του 1822 καί ζητούσε τή μεταφορά των εύρισκομένων στά Ψαρά κειμηλίων στην Κόρινθο καί ή όποία ένεκρίθη. Μετά την έγκριση του αίτήματος καί από τό Έκτελεστικό, δόθηκε έντολή στο άρμόδιο ύπουργείο νά μεριμνήσει για τή μεταφορά τους στην Κόρινθο καί τή φύλαξη τους⁸⁵.

82. Π. Κοντογιάννη, «Τά κειμήλια», σελ. 147.

83. Π. Κοντογιάννη, «Τά κειμήλια», σελ. 147-148.

84. Π. Κοντογιάννη, «Τά κειμήλια», σελ. 148.

85. Π. Κοντογιάννη, «Τά κειμήλια», σελ. 148-149.

Εἶναι γεγονός πώς παρ' ὅλες τίς προσπάθειες πού κατέβαλε ἡ Γενική Διοίκηση τοῦ Ἀγώνα δέν κατέστη ἐφικτό νά συγκεντρωθοῦν ὅλα τὰ κειμήλια στήν Κόρινθο. Πολλά ἀπό αὐτά διαφυλάχθηκαν στό σημεῖο πού ἀρχικά ἐναποτέθηκαν.

Τά περισσότερα καί ἀξιολογότερα, ἀνήκοντα στίς μονές Ἰβήρων, Ξηροποτάμου, Ρώσικο, Ἀγίου Παύλου, Σιμωνόπετρας, Γρηγορίου καί Καρακάλλου, παρέμειναν στήν Ὑδρα καθ' ὅλη τή διάρκεια τῆς Ἐπαναστάσεως⁸⁶. Μέ αὐτά θά ἀσχοληθοῦμε, σέ αὐτό τό σημεῖο ἐκτενέστερα.

86. Π. Κοντογιάννη, «Τά κειμήλια», σελ. 149.

7. Τά κειμήλια τοῦ Ἁγίου Ὁρους στήν Ὑδρα κατά τήν Ἐπανάσταση

Ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Ὑδραῖος ἱστορικός ἐρευνητής καί για-
τρός Ἄντ. Μανίκης, μετά τήν καταστροφή τῆς Κασσάνδρας (29-30
Ὀκτωβρίου 1821) καί τήν κατάπνιξη τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος
στή Χαλκιδική ἀπό τόν πασᾶ τῆς Θεσσαλονίκης Ἀβδούλ Ἀμποῦδ, τό
Ἅγιον Ὅρος ἀναγκάστηκε νά ὑποταχθεῖ μέ βαρύτατους ὅρους καί νά
ἀποκηρύξει τόν Ἐμμ. Παππᾶ⁸⁷. Ὅμως ἡ δυσπιστία ἀπέναντι στίς δια-
βεβαιώσεις τοῦ Πασᾶ γιά πλήρη εἰρήνευση καί τερματισμό τῶν λεη-
λασιῶν ἔκαμε τά μοναστήρια νά ἀναζητήσουν ἀσφαλέστερους τό-
πους γιά νά ἀποθέσουν τά ἱερά τους κειμήλια, μέχρι νά περάσει ἡ
πρώτη δύσκολη περίοδος μετά τήν καταστολή καί νά ἐπανέλθουν
ὅταν ἡ κατάσταση θά ἦταν εὐνοϊκότερη καί θά τό ἐπέτρεπε⁸⁸.

Τά μοναστήρια λοιπόν, τῶν Ἰβήρων, Ξηροποτάμου, Ρώσσικο, Ἀγί-
ου Παύλου, Σιμωνόπετρας, Γρηγορίου, Ἐσφιγμένου καί Καρακάλλου
μετέφεραν τούς θησαυρούς τους στήν Ὑδρα. Τοποθέτησαν τά κει-
μήλια αὐτά στά κελλιά τοῦ τότε παρακμάζοντος Μοναστηριοῦ τῆς
Παναγίας, σημερινοῦ Καθεδρικοῦ Ναοῦ, ἐνῶ μερικά ἄλλα, προφανῶς
τά πλέον πολύτιμα, παρεδόθησαν στόν πρόκριτο Γεώργιο Κουντου-
ριώτη, ἴσως γιά μεγαλύτερη ἀσφάλεια. Εἶναι πιθανόν ἐπίσης, νά πα-
ρέμειναν στό νησί καθ' ὅλη τή διάρκεια τῆς Ἐπαναστάσεως καί με-
ρικοί ἀπό τούς ἁγιορεῖτες μοναχοῦς, οἱ ὁποῖοι τά εἶχαν συνοδεύσει.
Αὐτό συνάγεται, ἀπό ἐράνους πού διεξήχθησαν γιά τίς ἀνάγκες τῶν
παραπάνω μονῶν κατά τά τελευταῖα χρόνια τοῦ Ἀγώνα⁸⁹.

Οἱ κατάλογοι τῆς καταγραφῆς ἐναποτεθέντων κειμηλίων σώζον-
ται τόσο στό «*Ἱστορικό Ἀρχεῖο Ὑδρας*» τοῦ Ἀντωνίου Λιγνοῦ, ὅσο
καί στό πόνημα τοῦ Γιάννη Καραμήτσου «*Ὑδρας Ἀλφαβητάριον*».

87. Ἀν. Μανίκης, «Θησαυροί καί Κειμήλια τοῦ Ἁγίου Ὁρους “πρός φύλαξιν”
στήν Ὑδρα». *Τό Μέλλον τῆς Ὑδρας* 23:3 (1963), σελ. 60-62 (60). (Στό ἐξῆς: Ἀν.
Μανίκης, «Θησαυροί»).

88. Ἀν. Μανίκης, «Θησαυροί», σελ. 60-61.

89. Ἀν. Μανίκης, «Θησαυροί», σελ. 61.

Σέ αυτό τό σημείο, παρατίθενται τά κατάστιχα, ὅπως τά παραθέτει ὁ Ἀντώνιος Λιγνός στό «*Ιστορικόν Ἀρχεῖον Ὑδρας*»⁹⁰. Γιά εὐνόη-
τους λόγους ἔχει διατηρηθεῖ ἡ ὀρθογραφία τοῦ πρωτότυπου κειμέ-
νου. Ὅλοφάνερα τυπογραφικά λάθη διορθώθηκαν σιωπηρά.

Κατάστιχον Νο. 1

Μονή Ἰβήρων

Ὑδρα τῇ 11ῃ Μαρτίου 1822

Καταγραφή τῶν ὧσων μοναστηριακῶν πραγμάτων ἐβγῆκαν
εἰς τήν πολιτείαν μας ὡς ἀκολούθως.

Τῶν Ἰβήρων Δαμασκηνοῦ ἀρχιμανδρίτη

1 κασέλα Νο. 1 περιέχει τά κάτωθεν

2 Ράσα	1 Ζουνάρι μπαζέ
1 Μπесίνι τζόχινο	2 Πανοκαμπίλαυκα εἰς προσκέφαλο
2 Τζουμπέδες τζόχινοι	Στάμπα
1 τζουμπές σαλί	2 κολίνια, βελουδένια μέ ἀσήμι σκέτο
12 ἀντεριά σταμπολσαλιά καί κιζιά	1 ποδιά
3 ὅμοια κοντά	1 σεντουκάκι μέ μικρά πράγματα
1 λιμπατέ	1 καλαμάρι ἀμπανόζι
6 τζαξίρια τζόχινα καί σάλινα	2 σεντόνια
1 σάλι τοῦ ὤμου	

Μαρκάτο Β. Νο. 1

1 φορτζέρι Νο. 2 περιέχει τά κάτωθεν

6 μακάτια τζόχινα καί ρούσσικα	2 μπερτέδες
2 κομμάτια ρεβεντούκι ρούσσικα	1 μπόλια κεντητή
2 σιλτέδες μεντεριοῦ	3 ζευγάρια παπούτζια

90. *Ιστορικόν Ἀρχεῖον Ὑδρας*, τ. ΙΣΤ', σελ. 83-109.

20 μαξιλάρες	6 ζευγάρια μέστια
1 φουστάνι γυναικίο	1 κολάνι
1 άντερί τζόχινο παλαιό	2 γκεζελίκια
1 τραπεζομάντηλο	1 εικόνα διπρόσωπη
1 σεντόνι	

Μαρκάτο Β. Νο. 2

1 φορτζέρι Νο. 3 περιέχει τά κάτωθεν

1 καρδιά παπλωματιού	8 γούνες διάφορες
48 μανδήλια μεταξωτά και βαμπακερά	2 κομπολόγια καλά και άλλα παρακατιανά
26 μαντήλια και τσεβρέδες	2 παραδοσακούλες
9 ποδιές	2 ζυγιές μυτογιάλια
5 πεσκέρια	2 ζουνάρια ματοστάτες με τά κολάνια
1 δουζίνα μαχαιροπήρουνα φιλτισένια	10 ταμπακιέρες ταμπάκου διάφορες
1 θήκη κτενιών	1 όμπρέλα
3 πανωκαμπίλαυκα μεταξωτά	1 πουκάμισο λινό
1 κανοκιάλι	1 σεντόνι λινό
1 καπνοσακούλα	1 σταυρό

Μαρκάτο Β. Νο. 3

1 φορτζέρι Νο. 4 περιέχει τά κάτωθεν

11 κουτάλια άσημένια	2 ψαλίδια
7 όμοια του γλυκού	2 χιλάλια
3 πιάτα του γλυκού	1 ταμπακέρα κουκουβάγια
2 μικρά και ένα μεγάλο	1 άμουδαράκι

2 σαμουντάνια άσημένα	1 ώρολόγι άσημένο του κόρφου
15 ζάλφια άσημένα	1 δίσκος άσημένος μεγάλος
1 κασεδάκι άσημένο του γλυκού	12 κουτάλια καλαγένια καί ένα μεγάλο
1 κουταλάκι άσημένο του τσαγιού	9 μαχαιροπήρουνα
1 τάσι άσημένο	1 ζυγαριά μικρή
1 τάσι ξυλένιο	1 βούρσα
1 έγκόλπιο	1 μαντήλι
1 κανδήλι άσημένο	1 κουτάλι καλαγένιο
1 καλαμάρι άμπανόζι	5 μαστραπάδες γυάλινοι μικροί
1 σακουλίτζα μέ διάφορα τάματα άσημένα	1 μαστραπάς γυάλινος
1 σύναψις	32 φλιτζάνια του καφέ
1 ψαλτήριο	1 κιασέ φαρφουρί
1 τετραβάγγελον	10 κουτάλια κοκαλένια
1 σταυρόν ξυλένιον μικρόν	2 δίσκους όρδινάριους
3 σογιάδες	1 γκετζιμέ μέ τό τακίμι του
	2 σεντόνια

Μαρκάτο Β. Νο. 4

1 κασέλα κάρινη Νο. 5 περιέχει τά κάτωθεν

1 μπεζαχτάς σιντεφένιος μέ διάφορα μικρά πράγματα	1 ζευγάρι χειρότρια πέτζινα
11 πετζέτες	4 μαξιλάρια
2 τραπεζομάντηλα	1 στρώμα

Μαρκάτο Β. Νο. 5

1 φορτζέρι Νο. 6 περιέχει τά κάτωθεν

5 προσόψια	4 μαξιλαράκια
16 σεντόνια	18 πισκίρια
2 ὅμοια σεντόνια	3 γελέκα
5 τραπεζομάντηλα	7 ζευγάρια κάλτζες μάλλινες
1 κουνουπιέρα	4 μπερτέδες
3 μαξιλάρες στάμπα	3 μαντήλια πρόστυχα
1 ποδιά	12 πουκάμισα μεταξωτά καί βαμπακερά
6 κομμάτια πανία	6 σώβρακα ὅμοια
14 ζευγάρια κάλτσες βαμπακερές	6 φλιτζάνια μεγάλα τοῦ καφέ μέ πιάτα
11 σκούφους βαμπακερούς	1 μπρίκι τζαϊοῦ
6 ρεζίνια βαμπακερά	1 μπερτές
1 φανάρι μπρούτζινο	1 κορνίτζα εἰκόνας σεντεφένια
8 βρακοζῶνες	1 καθρέπτη

Μαρκάτο Β. Νο. 6

2 κουτιά Νο. 7 καί 8. περιέχουν ἔσωθεν

2 ὠρολόγια μεγάλα, τό ἔν ξυπνητήρι.

Μαρκάτα Β. Νο. 7 καί 8.

1 σεπέτι χαράρι Νο. 9 περιέχει ἔσωθεν

31 σώματα βιβλία διάφορα	4 ποκάμισα
7 ψαλτικάι	1 σώβρακο
1 γούνα τζόχινη	1 πανοκαλύμμαυκο
1 τζουμπές τζόχινος	2 μαξιλαράκια
3 άντεριά	1 πετζέτα

1 τζαξίρι	1 ζουνάρι μονόκερο μέ κολάνι
1 δισάκι μικρό άνατολίτικο	2 δισάκια
3 γελέκια	

Μαρκάτο Β. Νο. 9

1 καφέ ότζάκι

Μαρκάτο Β. Νο. 10

1 σκρετόριο

Μαρκάτο Β. Νο. 11

1 εικόνα τής Παναγίας άσημένα,
τήν όποιαν έχει ό κ. Γεώργιος Κουντουριώτης

3 παπλώματα	4 παραπετρίτες δίκτυα εις σακούλα
1 γιάμπολι	
1 κιλίμι	
2 πιτζατέδες	
1 στρώμα	εις έν σῶμα
1 μπερτές	
2 προσκέφαλα	
2 σεντόνια	
1 κιλίμι	
Ένα τακίμι δίκτυα εις ένα σάϊσμα	

Τά μπακιρικά

1 σεφέρτασι	3 καπακλιά
2 τέντζερα	1 πλακί
1 κούπα μέ τό καπάκι	1 καφόμπρικο

2 σαχάνια	1 καζανάκι
1 τρυπητό	

1 σακούλα ἄσπρη μέ ὅλα τά γράμματα
 Τοῦ ποτέ ἀποθανόντος ἀδελφοῦ Δαμασκηνοῦ ἀρχιμανδρίτου
 τό ἀσημικόν του ἐζύγισεν ὁκάδες τρεῖς, δράμια διακόσια πέντε
 Ν. ὁκ. 3 δρ. 205

Τά ὀπισθωάνω γεγραμμένα ἐλάβομεν ἡμεῖς οἱ κατωτέρω,
 ἐκτός τῶν ἀσημικῶν καί τζουμπουκίου καί παπλωμάτων.

Οἱ Ἰβηρίται προϊστάμενοι
 Ἀρχιμανδρίτης Δανιήλ βεβαιῶ
 Ἀρχιμανδρίτης Κύριλλος βεβαιῶ
 Προηγούμενος Ἰωάσαφ βεβαιῶ

Καταγραφὴ τῶν ἱερῶν σκευῶν τῆς ἱερᾶς μονῆς τῶν Ἰβήρων

1 κασέλα περιέχει τά κάτωθεν

4 σταυρούς μεγάλους ἀσημένιους	2 σαμουντάνια ἀσημένια
8 δισκοπότηρα μεγάλα μικρά μέ τά ἀκόλουθα	1 ἄρτοφόριον ἀσημένιον
3 θυμιατά ἀσημένια	6 σταυροὶ ἀσημένιοι καί χρυσωμένοι
1 περιζώνιον ἀσημένιον μέ σμάλτον καί ἀδάμαντας	2 δισκάρια μέ τούς ἀστερίσκους
7 στεφάνια ἀσημένια	1 μέγανον σταυρόν
	1 ζυγὶ τρικέρια

Μαρκάτο Β. No. 37

1 βαρέλι περιέχει τά κάτωθεν

1 έπτάφωτον λυχνία μέ τά άκόλουθά της άργυρή της όποίας ό πάτος λείπει	2 στεφάνια άσημένα
1 άρτοκλασία άσημένα	3 δίσκους άσημένιους

1 τζουβάλι μέ τόν πάτον Νο. 39

Μαρκάτο Β. Νο. 27

1 φορτζέρι Νο. 31 περιέχει τά κάτωθεν

17 φενόλια άσπρα χρυσοϋφαντα	1 όμπρέλα της Θεοτόκου
7 στιχάρια όμοια χρυσά	16 περιζώνια μέ τζαπράκια
44 πετραχήλια διάφορα	86 ζυγιές ύπομάνικα
7 ώράρια	44 καλύμματα μικρά μεγάλα
1 ώραία πύλη χρυσοκέντητη	27 άέρας
1 έπιτάφιον	

Μαρκάτο Β. Νο. 31

1 φορτζέρι Νο. 32 περιέχει τά κάτωθεν

11 δισκοπότηρα άσημένα	41 σταυρούς μικρούς μεγάλους άσημένιους
18 δισκάρια μικρά μεγάλα άσημένα	5 ταμπακιέρες
8 λαβίδες	2 έγκόλπια μέ μαργαριτάρια
8 άστερίσκους	17 περιζώνια μέ μαργαριτάρια

Μαρκάτο Β. Νο. 32

1 φορτζέρι Νο. 35 περιέχει τά κάτωθεν

23 ποδιές διάφορες	1 σταυρό μέ πετράδια
5 φενόλια διάφορα	3 πούλουδα τζεβαϊρένια

4 στιχάρια	15 περιζώνια μέ τά τζαπράκια
8 περιτραχήλια	2 σταυρούς μεγάλους άσημένιους
1 ώμόφορον	1 μικρός ὁμοιος
28 καλύμματα καί άέρας	1 ξύλινος μέ τίμιον ξύλον
1 σακούλα μέ διάφορα πράγματα	10 ζυγιές ύπομάνικα

Μαρκάτο Β. Νο. 35 τής Πορταΐτισσας

1 κασέλα Νο. 57 περιέχει τά κάτωθεν

1 ἄγιον ποτήριον μέγαλον πολύτιμον	2 στεφάνια άσημένια
43 σταυρούς μεγάλους καί μικρούς άσημένιοι	1 κανί άσημένιο
6 ἐγκόλπια μέ μαργαριτάρια	1 περιζώνιον
1 δισκάριον μέ 2 λαβίδες καί 1 άστερίσκον	1 δίσκον άσημένιο
10 ζάλφια άσημένια	1 ἄρτοκλασία άσημένια χωρίς πάτον
2 ποτήρια χωρίς πάτους	22 ύπογονάτια καί μερικά κολάνια
	1 κομμάτι άτιλάζι μαῦρον

Μαρκάτο Β. Νο. 57

1 κασελίτζα Νο. 17 περιέχει τά κάτωθεν

1 άντερί στόφιο	1 εικόνα τό ἄγιον μανδύλιον
5 σταυροί άργυροί	2 μαχαιροπήρουνα άσημένια
7 λάμες άσήμι	1 ζουνάρι άσημένιο παντάδες

Μαρκάτο Β. Νο. 17

1 κασέλα Νο. 29 περιέχει τά κάτωθεν

1 ευαγγέλιον χρυσωμένον	1 ἅγιον ποτήριον
1 πάτος τῆς ἀρτοκλασίας Βιέννης	1 σταυρός ἀπό τήν κορῶναν τῆς Παναγίας μέ πράσινες πέτρες
15 κανδήλια ἀσημένια μικρά μεγάλα	

Μαρκάτο Β. Νο. 29

1 φορτζέρι Νο. 36 περιέχει τά κάτωθεν

8 ευαγγέλια πολύτιμα καί δεύτερα	1 σκέπασμα τῆς λυχνίας ἀσημένιο
1 δισκάρι χρυσωμένο μέ τόν ἀστερίσκον	

Μαρκάτο Β. Νο. 36

1 κασέλα Νο. 24 περιέχει τά κάτωθεν

40 φενόλια διάφορα	6 ωράρια
7 στιχάρια	

Μαρκάτο Β. Νο. 24

1 κασέλα Νο. 21 περιέχει τά κάτωθεν

1 ποδιά κεντητή τῆς Πορταϊτισσας	22 περιτραχήλια
25 στιχάρια διάφορα	19 ζυγές ὑπομάνικα
4 ποδιές κεντητές τῆς Πορταϊτισσας	4 ωράρια
5 καλύμματα καί ἀέρας	1 ποδιά τῆς ἀγίας τραπέζης
14 φενόλια διάφορα	1 πύλη μεγάλη
5 σάκκους	1 φενόλι

Μαρκάτο Β. Νο. 21

1 φορτζέρι Νο. 34 περιέχει τά κάτωθεν

3 άγίας κάρας	1 ταμπακέρα μέ κομμάτια λείψανα
1 χείρ του Βασιλέως Άμασείας	1 σταυρός μέ τίμιον ξύλον
1 χείρ του μεγάλου Εύθυμίου	12 σταυρούς άσημένιους
52 κουτιά άγιων λειψάνων μεγάλα μικρά	10 δισκάρια μικρά μεγάλα
1 πόδας της Άγ. Μακρίνης	9 άστερίσκοι
1 πόδας του Μιχαήλ Συνάδων	7 λαβίδες
1 χείρ του Μεγ. Βασιλείου	2 λόγχαις

Μαρκάτο Β. Νο. 34

1 κάσα Νο. 41 περιέχει τά έσωθεν

1 φόρεμα άργυροχρυσωμένον της Πορταΐτισσας	2 εικόνας άργυροχρυσωμένας μικράς της Πορταΐτισσας καί του Άγ. Σιλβέστρου π. Ρώμης
---	---

Μαρκάτο Β. Νο. 41

1 φορτζέρι Νο. 33 περιέχει τά κάτωθεν

21 σάκκοι άρχιερατικοί	8 στιχάρια άρχιερατικά
8 ώμοφόρια	

Μαρκάτο Β. Νο. 33

1 κασέλα Νο. 7 περιέχει τά κάτωθεν

2 κουτιά άσημένια άδεια τό έν έχει 2 θυμιατά άσημένια καί 2 μαστραπά άσημένιους	2 ζυγές τζαπράκα
---	------------------

1 κουτί μέ τά ἅγια πάθη	1 κορῶνα μέ μαργαριτάρι
2 εὐαγγέλια, τό ἔν μεμβράνα ἀσημένια	3 τάσια ἀσημένια
3 ποτήρια ἀσημένια	1 σακούλα μέ κομποσχοίνια
1 σαμουντάνι ἀσημένιο	18 κουτάλια ἀσημένια
10 ἅγια ποτήρια	1 ἐγκόλπιον ἀσημένιον
13 δισκάρια	16 μαχαίρια ἀσημένια
1 ἀστερίσκο	14 πηρούνια ἀσημένια

Μαρκάτο Β. Νο. 7

1 κασέλα Νο. 5 περιέχει τά κάτωθεν

4 εὐαγγέλια ἀργυρά	3 πλάκες ἀσήμι
2 λεκάνες ἀργυραῖς	14 σταυρούς ἀσημένιους
1 θυμιατόν ἀσημένιον	4 ἐγκόλπια καλά

Μαρκάτο Β. Νο. 5

1 κασέλα Νο. 6 περιέχει τά κάτωθεν

1 κουτί ἀσημένιο μέ 12 σταυρούς ἀσημένιους	1 κουτί μέ ἓνα ἐγκόλπιον καί 2 σταυρούς τοῦ λαιμοῦ
1 περιζώνιον	1 τετραβάγγελον μέ 5 σμάλτα
1 ἀστερίσκον	2 σταυρούς μεγάλους

Μαρκάτο Β. Νο. 6

1 φορτζέρι Νο. 8 περιέχει τά κάτωθεν

5 εὐαγγέλια ἀσημένια	4 εἰκόνες μικρές
2 σταυρούς ἀσημένιους	36 περιτραχήλια καλά διάφορα

Μαρκάτο Β. Νο. 8

1 φορτζέρι Νο. 20 περιέχει τά κάτωθεν

84 τάσια άσημένα μικρά καί μεγάλα	1 ζέος άσημένος
15 ποτήρια άσημένα	1 θυμιατός άσημένος
25 μαστραπάδες άσημένιους	1 έγκόλπιον μικρόν

Μαρκάτο Β. Νο. 20

1 κασέλα Νο. 28 περιέχει τά κάτωθεν

5 είκονας καλās	2 φυλλάδας λειτουργίας
1 εύαγγέλιον χρυσοῦν	2 θυμιατά άσημένα
1 τετραβάγγελον	1 άγιον ποτήριον μέ τά άκόλουθά του
1 χείρ άσημένα	5 ώράρια
1 πόδας άσημένος	1 σταυρός
1 ώμόφορον	23 ποδιές μικρές
11 περιτραχήλια	

Μαρκάτο Β. Νο. 28

1 κασελίτζα σεντεφένια Νο. 67 περιέχει τά κάτωθεν

19 ύπογονάτια	14 άέρας καλούς
4 περιτραχήλια βαριά	28 καλύμματα καλά
62 ζυγές ύπομάνικα	

Μαρκάτο Β. Νο. 67

1 κασελίτσα No. 40 περιέχει ξσωθεν

4 ευαγγέλια καλά	1 ταμπακέρα άσημένα
33 σταυρούς μικρούς μεγάλους	

Μαρκάτο B. No. 40

1 μικρό φορτζεράκι No. 50 περιέχει ξσωθεν

10 μαχαίρια	13 σταυρούς άσημένιους
11 πηρούνια άσημένα	3 κανδήλια
9 κουτάλια	1 τετραβάγγελο
1 κιβώτιον μέ 6 σταυρούς	

Μαρκάτο B. No. 50

1 κασέλα No. 3 περιέχει τά κάτωθεν

1 κουτί άσημένιο μέ 1 τετρα- βάγγελο άσημένιον	1 δίσκον άσημένιον
2 καλαμάρια άσημένα καί 7 έγκόλπια	12 σταυρούς άσημένιους
1 ευαγγέλιον άσημένιον	1 ζουνάρι
2 τετραβάγγελα	2 εικόνας τής Παναγίας
2 δισκοπότρηρα	1 πατερίτζα
	4 εικόνας διάφορας

Μαρκάτο B. No. 3

1 κασέλα No. 4 περιέχει τά κάτωθεν

9 λάμες άσμηι	2 κιβώτια άσημένα
---------------	-------------------

Μαρκάτο B. No. 4

1 κασέλα Νο. 8 περιέχει τά κάτωθεν

1 ζυγί έξαπτέρυγα	7 κοῦπες ἀσημένιες
1 σεπετάκι περιέχει τάματα χρυσά	3 κανδήλια ἀσημένια
10 ἄγια ποτήρια	2 φανολόγια ἀσημένια
2 ἄρτοφόρια	6 κουμπίτζες ἀσημένιες
1 θυμιατό τοῦ χεριοῦ μικρό	2 κορῶνες
12 ἀστερίσκους	2 πιάτα ἀσημένια
7 λαβίδες	19 κουτάλια ἀσημένια
3 λόγχες	16 πηρούνια ὅμοια
1 δισκάρι	4 μαχαίρια ὅμοια
1 κουκουνάρα ἀσημένια	1 ποδιά καλή
3 ἱμπρίκια ἀσημένια	

Μαρκάτο Β. Νο. 18

1 κασελάκι Νο. 58 περιέχει ἔσωθεν διάφορα πανικά, μαχαιροπήρουνα καὶ λοιπά ὀρδινάρια

Μαρκάτο Β. Νο. 58

1 κασελίτζα Νο. 15 περιέχει τά κάτωθεν

4 πλάκες ἀσήμι καὶ 1 μασούρι	4 σταυρούς μικρούς
8 διάφορες παλαιές ζῶνες ἀσημένιες	1 κομάτι ζουναριοῦ ἀσημένιο
1 ὠρολόγι κόρφου ἀσημένιο	

Μαρκάτο Β. Νο. 15

1 σεντουκάκι μέ διάφορα πανικά

Μαρκάτο Β. Νο. 14

1 κασελίτza No. 13 περιέχει τά κάτωθεν

5 πλάκες άσήμι	1 εικόνα
2 σταυρούς καί διάφορα κομμάτια άσημένα	2 ποδιές

Μαρκάτο B. No. 13

1 κασελίτza No. 1 περιέχει τά κάτωθεν

5 πλάκες άσήμι καί διάφορα πανικά

Μαρκάτο B. No. 1

1 κασελίτza No. 2 περιέχει τά κάτωθεν

5 πλάκες άσήμι	1 τάσι άσημένο
16 ζάλφια άσημένα	1 πιάτο του γλυκού
2 ρακοπότττα άσημένα	8 σταυρούς καί διάφορα πανικά

Μαρκάτο B. No. 2

1 κασελίτza No. 9 περιέχει τά κάτωθεν

6 πλάκες άσήμι	1 σαλιέρα άσημένα
6 σταυρούς άσημένιους	

Μαρκάτο B. No. 9

1 κασελίτza No. 10 περιέχει έσωθεν

6 λάμες άσήμι	2 κουτάλια άσημένα
2 όμοιες είς χαρτί άσήμι λειτουργημένες	2 μαχαίρια όμοια καί διάφορα πανικά

Μαρκάτο B. No. 10

1 κασελίτza No. 11 περιέχει έσωθεν

1 ούρανόν της Παναγίας καί διάφορα πανικά

Μαρκάτο B. No. 11

1 κασελίτza No. 12 περιέχει έσωθεν

Διάφορα πανικά

Μαρκάτο B. No. 12

1 φορτζέρι No. 14 περιέχει έσωθεν

3 μακατιλίκια	
6 κιάσκες μέ τά πιατέλα	
4 ράσα	
3 τζαξίρια σάλινα	Τοῦ ἀρχιμανδρίτου Λεοντίου
2 άντεριά	
2 εἰκόνας	
1 έσταυρωμένον	
1 έγκόλπιον μονόκερον	
2 κανδήλια άσημένα	
1 γούνα	

Μαρκάτο B. No. 14

1 κασελίτza No. 16 περιέχει έσωθεν

1 φενόλι	1 στιχάρι καί μερικά πανικά
----------	-----------------------------

Μαρκάτο B. No. 16

1 κασελίτza No. 19 περιέχει τά κάτωθεν

3 σταυρούς καί μερικά πανικά

B. No. 19

1 κασέλα Νο. 22 μέ διάφορα πανικά

B. Νο. 22

1 κασέλα Νο. 56 περιέχει όλα τά αναγκαῖα διά νά ἐκτελεσθῇ
ἡ ἁγία λειτουργία

B. Νο. 56

1 φορτζεράκι Νο. 23 μέ διάφορα πανικά

B. Νο. 23

1 φορτζεράκι Νο. 25 μέ πανικά

B. Νο. 25

1 φορτζεράκι Νο. 26 περιέχει ἔσωθεν

2 μίτρας πολυτίμους	1 στιχάρι καί μερικά πανικά
---------------------	-----------------------------

Μαρκάτο B. Νο. 26

Μπαρούτι σπόρκο όκάδες 291

11 τουφέκια τό ἔν χωρίς κοντάκι	18 κιλίμια μικρά μεγάλα
1 πιστόλα	1 τακίμι δίκτυα εἰς στρῶμα βουλωμένα
1 σπαθί	8 τζουβάλια τρίχινα
13 τζιζατέδες μικροί μεγάλοι	

Μαρκάτο B.

Οἱ προϊστάμενοι Ἰβηρίται προσβεβαιοῦμεν ὅτι
ἶσον ἀπαράλλακτόν ἐστι τοῦ πρωτοτύπου

Ἀρχιμανδρίτης Δανιήλ

Ἀρχιμανδρίτης Κύριλλος

Προηγούμενος Ἰωάσαφ

**Καταγραφή τῶν δύο ἀδελφῶν Λεοντίου καὶ Ὁνουφρίου Ἰβηριτῶν
τό ὅσον πρᾶγμα εὐρίσκεται**

1 κασελίτζα μαρκάτα ΝΦ

1 φορτζέρι μαρκάτο ΝΦ περιέχει ἔσωθεν

1 εἰκόνα ἢ Πορταΐτισσα ἐγκε- κοσμημένη	3 εἰκόνες διάφορες
1 κανδήλι ἀσημένιο	

1 φορτζέρι μαρκάτο ΝΦ μέ ροῦχα

1 σακί μαρκάτο ΛΤ περιέχει

- 1 σεντουκάκι μέ ἓνα εὐαγγέλιον ἀσημένιον καὶ ὅλην τήν ἱεράν στολήν, καὶ 1 κανδήλι ἀσημένιον καὶ 1 ὠρολόγιον μέγαλον κρε-
μαστόν
- 2 τζαμαντάνια μαρκάτα ΛΤ μέ ροῦχα
- 1 κόφα μαρκάτα ΛΤ μέ μπακιρικά
- 1 τέγκι ροῦχα μαρκάτα ΛΤ
- 1 τέγκι ροῦχα μέ κιλίμι κόκκινο μαρκάτο ΝΦ
- 6 τζουβάλια μέ ροῦχα μαρκάτα ΝΦ
- 2 καναβετίτζες μαρκάτες ΝΦ

(Σ) Οἱ πρόκριτοι τῆς νήσου Ὑδρας

Κατάστιχον Νο. 2

Ύδρα τῇ 15ῃ Μαρτίου 1822

Καταγραφή τῶν ὅσων πραγμάτων τοῦ εἰς τό Ὅρος Ρωσικοῦ μοναστηριοῦ ἐβγαίνει εἰς τήν πολιτείαν Ὑδραν ὡς ἀκολούθως

1 φορτζέρι Νο. 1 περιέχει τά κάτωθεν

1 πύλη	10 καλύμματα ἀέρας
11 στιχάρια διαφόρων λογιῶν	20 ποδιαῖς
3 εὐαγγέλια 2 χρυσωμένα καί 1 ἀσημένιο	4 ἀντιμήνσια ἀγκαινίαστα
1 τετραβάγγελο ἀσημένιο	20 μανδήλια
15 φαινόλια	4 προσόψια
8 περιτραχήλια	1 πόγος μέ διάφορα χρυσά καί ἀτελείωτα καλύμματα
1 ὠράριον	16 φούνταις
18 κολάνια τό ἓν μέ τζαπράκι	1 θύρα τζοχένια
4 ζυγιαῖς ὑπομάνικα	

Μαρκάτο ΡΚ Νο. 1

1 φορτζέρι Νο. 2 περιέχει τά κάτωθεν

2 σάκκους	9 ἀέρας
2 ὠμοφόρια	7 καλύμματα
2 ὠραῖαι πύλαι	1 ὑπογονάτιον
8 στιχάρια	3 τζεβράδες
16 φαινόλια	1 ἐπιτάφιος
9 ποδιαῖς	2 κουάδρα
1 γενεολογία	1 κομμάτι τζίτι

24 περιτραχήλια	1 φυλλάδα ἀρχιερατική
5 ώρνια	3 μαντηλάκια τζίτι
6 κολάνια τά 2 μέ τζαπράκια	1 πατερίτζα
21 ζυγίες ὑπομάνικα	2 σεντένια
10 μαντήλια μικρά καί μεγάλα	

Μαρκάτο PK No. 2

1 κασέλα No. 3 περιέχει τά κάτωθεν

1 εὐαγγέλιον χρυσωμένον εἰς τὴν θήκην	8½ ζυγαῖς τζαπράκια ἀσημένια
1 δισκοπότηρον χρυσόν μέ τά ἀκόλουθά του εἰς μίαν θήκην	8½ ζυγαῖς ὅμοια χρυσωμένα καί σκέτα
1 κουτί μέ 3 ἐγκόλπια, 5 σταυρούς καί 2 λαβίδες	1 σακούλα μικρή μέ κομμάτι ἀσήμι
1 κουτί σιντεφένιον μέ 2 σταυρούς καί διάφορα ἅγια λείψανα	3 ζέα μπακιρένια
2 κουτιά μέ ἅγια λείψανα τό ἓν μέ ἅγιον ξύλον	2 δίσκους ὀρδινάριους
1 εὐαγγέλιον ἀσημένιον	5 πιάτα μέ 4 ψαλίδια
2 σταυρούς χρυσωμένους	1 κἀρα τοῦ Ἀγίου Στεφάνου ἀσημένια
2 ζυγαῖς ἑξαπτέρυγα	1 κἀρα τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς ἀσημένια
1 ζυγί τρικέρια	6 κορώναις ἀσημένιες 4 μεγάλες 2 μικρές
2 ἀρτοφόρια ἀσημένια	
7 δισκοπότηρα ἀσημένια	4 φαινόλια
10 δισκάρια	2 στιχάρια

5 λαβίδας εις ένα μαῦρο μαντήλι	1 ὠράριον
9 ἀστερίσκοι	2 περιτραχήλια
4 λόγχαις	3 ζυγιαῖς ὑπομάνικα
	1 μπαστούνι

Μαρκάτο PK No. 3

Προσετέθησαν εις τὰ ἄνωθεν Νο. 3 τὰ κάτωθεν

1 ἀρτοκλασία ἀργυρά	4 φοῦνται χρυσαί μέ μαργαριτάρια
2 σαμτάνια μαρμαρένια περί- χρυσά	1 κομμάτι στόφα καλή δρ. 780
2 τεπέδες ὁ εἷς χρυσοῦς καὶ ὁ ἕτερος μαργαριταρένιος	1 κομμάτι τζίτι καλόν

PK No. 3

Βιβλία τοῦ τύπου σεντούκια 17	Ἔτερα καὶ περιέχοντα ἱερά παλαιά καὶ τινὰ ἄλλα 2
Βιβλία χειρόγραφα σεντούκια 2	Ἔτερον περιέχον εἰκόνας μικράς 24 εἰκόνας δεσποτι- κάς μεγάλας 4 μεσαίας 5
Σεντούκι ὅλον τετράδια 1	
Σεντούκι περιέχον τὰ γράμμα- τα τῆς μονῆς, χρυσόβουλλα κτλ. 1	Ἔτεραι τῶν παρεκκλησίων διάφοροι 12
Ἔτερον περιέχον 2 ὠρολόγια τῆς ἐκκλησίας	Ἄρτοφόριον καὶ κουτί παρό- μοια εἰς τορβᾶν τομαρένιο
Ἀναλόγια τῆς ἐκκλησίας σεντεφένια 2	Δισκέλι παρόμοιον 1

Εύρίσκονται κάτω εἰς τό μαγαζί χάλκωμα
Καζάνια, ταβάδες, σινιά, σαχάνια καί ἄλλα διάφορα,
τά πάντα ὀκάδες 954

- Προῦζος
- Μανουάλια, πολυέλαιος, χορός καί ἄλλα διάφορα, τά πάντα ὀκάδες 810
- Πολυέλαιοι ἔτεροι 4 ἀπό μαντέμι ἀρτζίμπλακι
- Ζεμπίλι ἐργαλεῖα τεκτονικά
- Ἑτερον μέ κλειδωνιές 4 καί χαλκό προύζ. 8
- Τέγκι μέ παπλώματα 6 καί προσκέφαλα ἄδεια
- Ἑτερον τέγκι μέ σισατέδες 4, χράμια 3 καί ἓνα μεγάλο κιλίμι
- Κουτί μέ μαχαιροπήρουνα καί χουλιάρα καλαγένια
- 1 καλάθι μέ δύο φιάλας φαρφουρένιες διά ἁγιασμόν καί μερικά πιάτα
- Ἑτερες κοῦπες ἀπό στάγκο κρασιοῦ τῆς τραπέζης 125
- Κροντίρια ὅμοια μεγάλα 3

(Σ) Οἱ πρόκριτοι τῆς νήσου Ὑδρας

Κατάστιχον Νο. 3

1822 τῇ 3ῃ Μαΐου

Καταγραφή τῶν ὄσων ἱερῶν ἀμφίων ἐβγήκαν εἰς τὴν πολιτείαν
νῆσον Ὑδραν τοῦ ἱεροῦ μοναστηρίου Ἀσημοπέτρας ὡς ἀκολουθῶς

Μία κασελίτza Νο. 1 περιέχει τὰ κάτωθεν

1 σεπετάκι κεντισμένο μέ τρία κομμάτια λείψανα τῆς Ἀγίας Βαρβάρας	1 κουτί ἀσημένιο μέ τὴν χεῖρα τῆς Ἀγίας Μαγδαληνῆς
1 ποδάρι τοῦ Ἀγίου Κηρύκου	1 τοῦ Ἀγίου Ἐλευθερίου
1 ἀγία κάρα τοῦ Ἀγίου Σεργίου	1 κάρα τοῦ Ἀγίου Μοδέστου
1 κάρα τοῦ Ἀγίου Παύλου τοῦ ὁμολογητοῦ	12 κομμάτια εἰς ἓνα μανδήλι ἅγια λείψανα διαφόρων Ἀγίων
1 χεῖρ τῆς Ἀγίας Εὐδοκίας	1 ἐγκόλπιον σταυρός
2 κουτάκια μέ λείψανα τοῦ Ἀγίου Χαραλάμπους	1 σακούλα μέ διάφορα ἅγια λείψανα
1 τοῦ Ἀγίου Παντελεήμονος	2 κουτιά μέ ἅγια λείψανα καί 1 σταυρός
	1 εὐαγγέλιον

Μαρκάτο CΠ Νο. 1

1 κασελίτza Νο. 2 περιέχει τὰ κάτωθεν

4 κορῶνες ἀσημένιες	3 κανδήλια ἀσημένια
2 θυμιατά ἀσημένια	11 κομματάκια ἀσημένια
1 κατζί ἀσημένιο	2 ζάλφια
10 ζευγάρια ζῶνες ἀσημένιες	1 πογάκι μέ κομμάτια ἀσήμια
1 ζευγάρι ὁμοιο σομακί	1 σταυρός
1 ἐγκόλπιον μίγμα	1 ὠράριο
1 πιάτο γλυκοῦ	

Μαρκάτο CΠ Νο. 2

1 κασελίτza No. 3 περιέχει τά κάτωθεν

13 κανδήλια άσημένα	1 δισκάρι μέ τά ακόλουθα
1 εύαγγέλιον μεμβράνα διπλω- μένον μέ έν μεταξωτόν	1 κορώνα
1 θυμιατόν άσημένιον	1 πύλη
1 κατζί μεγάλον καί έν μικρόν άσημένα	5 ποδιές
3 δισκοπότηρα	1 φενόλι
1 άρτοφόριον	1 στιχάρι
1 τόπι πετένι	1 ώμοφόριον
	1 πατερίτζα

Μαρκάτο CΠ No. 3

1 κασέλα No. 4 περιέχει τά κάτωθεν

2 εύαγγέλια άσημένα	2 τάσια καί ένα σκέπασμα άσημένα
3 άντιμίσια	1 κατζί άσημένιον
4 άέριδες	1 κουτάκι μέ σταυρόν
11 πετραχήλια	1 μαχαίρι άσημένιον
1 ώράριο	2 δισκάρια μέ τά ακόλουθα
3 δισκοπότηρα	2 ύπογονάτια
3 ποτήρια άσημένα	1 ώμοφόριον
15 σταυρούς άσημένιους	6 έγκόλπια
23 ζυγές ζώνες άσημένες	1 ζυγί ζώνη μέ μαργαριτάρια
3 λαβίδες καί 2 λόγχες καί	1 πατερίτζα

Μαρκάτο CΠ No. 4

1 κασέλα Νο. 5 περιέχει τά κάτωθεν

9 φενόλια	3 ώράρια
8 στιχάρια	2 περιτραχήλια
7 πύλαις	2 μανδύ
15 ποδιές	12 ζυγές υπομάνικα
5 σάκκους	13 ζώνες σκέτες
1 ώμοφόριον	8 εικόνες άργυρές τῆς Θεοτόκου

(Σ) Οί πρόκριτοι τῆς νήσου Ὑδρας

**Καταγραφή τῶν ἱερῶν σκευῶν τοῦ ἱεροῦ μοναστηρίου
τοῦ Ἑσφιγμένου**

Τῇ 6ῃ Μαΐου 1822

1 φορτζέρι περιέχει τά κάτωθεν

16 στιχάρια	30 ζυγές υπομάνικα
22 φενόλια	36 ἱεροκαλύμματα
4 στιχάρια ἀρχιερατικά	32 ποδιές
1 σάκκο	21 τζεβρέδες
1 ώραία πύλη μεγάλη	2 πύλες
1 ώραία πύλη μικρή	2 σεντόνια
1 ἐπιτάφιον	1 τζίτι
4 ώμοφόρια	1 μανδύον
3 υπογονάτια	24 περιζώνια
32 περιτραχήλια	2 εὐαγγέλια
8 ώράρια	1 σταυρός

Μαρκάτον CΦ Νο. 1

1 κασέλα Νο. 2 περιέχει τά κάτωθεν

9 δισκοπότηρα μέ τά ακόλου- θά τους	1 κιβώτιον άσημένιο
1 άρτοκλασία άσημένια	2 έξαπτέρυγα άργυρά
2 δίσκοι άργυροί	1 τακίμι δικεροτρίκερα
1 στεφάνι άσημένιον	2 κανιά άργυροχρυσωμένα
15 κανδήλια μικρά μεγάλα άργυρά	3 εύαγγέλια χρυσωμένα
3 θυμιατά άσημένια	1 εικόνα τής Θεοτόκου
2 κατζιά όμοια	1 ύπογονάτιον ήγουμενικόν
7 σαμντάνια άργυρά	1 σταυρός μεγάλος άργυρός
1 πατερίτζα άργυρή	15 σταυροί μεγάλοι άργυρο- χρυσωμένοι
2 ώράρια άσημένια	24 κομμάτια στεφάνια άργυρά εικώνων
52 περιζώνια διάφορα	

Μαρκάτο CΦ Νο. 2

Κατάστιχον Νο. 4

Τῇ 27ῃ Μαΐου 1822

**Καταγραφή τών όσων ιερών άμφίων έβγήκαν
του ιεροϋ μοναστηρίου Ξηροποτάμι εις τήν πολιτείαν
τής νήσου Ύδρας ως άκολούθως**

1 κασέλα Νο. 13 περιέχει τά κάτωθεν

31 φενόλια διάφορα	35 στιχάρια διάφορα
--------------------	---------------------

Μάρκα ΕΡ Νο. 13

1 φορτζέρι Νο. 10 περιέχει τά κάτωθεν

8 καλύμματα	5 στιχάρια
10 άέριδες είς ένα μπόγον	1 σεντόνι μεταξωτό
31 περιτραχήλια	1 ποδιά
8 σάκκοι είς ένα μπόγο	22 ζυγιές ύπομάνικα
1 πύλη τοῦ νάρθηκος	12 ώράρια
1 κολάνι χρυσό καί ένα κομμάτι γαλόνι	7 εὐαγγέλια άσημένα
12 φενόλια	2 τετραευάγγελα άσημένα
2 μανδύα	1 έπιτάφιος κεντητός χρυσός
	1 λεκάνη άσημένα μεγάλη

Μάρκα ΕΡ Νο. 10

1 φορτζέρι Νο. 11 περιέχει τά κάτωθεν

13 κουτιά μέ άγια λείψανα άσημένα καί σκέτα	Χρυσόβουλλα τοῦ μοναστηριου καί διάφορα πράγματα
1 κάρα άσημένα	18 περιτραχήλια
12 σταυροί	4 ώράρια
1 κούπα τής Άγίας Πουλχερίας	5 ποδιές
1 κομμάτι μονόκαιρο	1 άντιμίσιο

Μάρκα ΕΡ Νο. 11

1 κασελίτζα Νο. 6 περιέχει έσωθεν

31 άσημοκάντηλα διάφορα	1 πύλη τοῦ ιεροῦ
1 πύλη τοῦ νάρθηκος	

Μάρκα ΕΡ Νο. 6

1 φορτζεράκι μικρό Νο. 5 περιέχει έσωθεν

2 μίτρες	17 άσημοκούμπια
1 άρτοφόριον	2 περιζώνια
22 περιζώνια μέ τά τζαπράκια	37 μονέδες χρυσούς
5 κολάνια	2 σταυρούς
7 ώράρια	4 έγκόλπια
3 στιχάρια	1 κομμάτι χρυσό
1 φενόλι	1 έγκόλπιο χρυσό
4 περιτραχήλια	3 σταυρούς άργυροχρυσωμένους

Μάρκα ΕΡ Νο. 5

1 φορτζεράκι Νο. 8 περιέχει έσωθεν

11 στιχάρια	1 σάκκος
8 ώράρια	2 ποδιές
2 περιτραχήλια	1 ζυγί ύπομάνικα
1 ώμόφορο	1 περιζώνιον
1 ύπογονάτιο	

Μάρκα ΕΡ Νο. 8

1 φορτζέρι Νο. 4 περιέχει έσωθεν

3 ευαγγέλια άργυροχρυσωμένα	4 όμοιες σκέτες
2 ζυγιές δικεροτρίκερα	1 περιζώνιον καί 3 κολάνια
2 πατερίτζες κεχριμπαρένιες	18 περιτραχήλια

Μαρκάτο ΕΡ Νο. 4

1 φορτζέρι Νο. 3 περιέχει τά ξωθεν

46 ποδιές διάφορες	2 μαντήλια καζίου
1 μανδύ	4 αντιμίσια
41 αεροκαλύμματα	1 εικόνα της Παναγίας κεντητή μαργαριτάρι
53 ζυγές υπομάνικα	3 ωμόφορα
6 υπογονάτια	1 περιτραχήλιον
1 στιχάρι	11 μανδήλια κεντητά
1 ποδιά	2 σεντόνια της Άγίας Τραπέζης

Μαρκάτο ΞΡ Νο. 3

1 κασέλα Ν... περιέχει τά κάτωθεν

9 δισκοπότηρα	2 Παναγίδια άσημένα
1 μεγάλο πολυκάντηλο άσημένο	1 κουτί άσημένο με 2 λόγχες, 6 άστερίσκους και 3 λαβίδες
1 μεγάλο κανδήλι άσημένιον	1 ζυγί δικεροτρίκερα
6 κοῦπες άσημένες	1 σταυρός και ένα έγκόλπιον
2 θυμιατά άσημένα	1 κουτί με σπετζαρία
5 σαμιντάνια άσημένα	11 δισκάρια άσημένα
1 άρτοκλασία άσημένα	2 δίσκους άσημένιους
1 κατζί άσημένο	1 κουτί με 6 ζυγίες μαχαιροπήρουνα
7 ζυγίες τζαπράκια	4 πηρούνια και σαλιάρες άσημένα
1 κιβώτιο άσημένο	1 κουτί ξύλινο με πέτρες διάφορες
2 σταυρούς	1 άετός μικρός άσημένος

2 καντήλια άσημένα	1 φενόλιον
2 ζέους	1 περιζώνιον σμάλτο μέ τό κολάνι του
3 κουτιά άσημένα	

Μαρκάτο ΕΡ No. 1

1 κασέλα No. 2 περιέχει έσωθεν

3 κατζιά άσημένα μεγάλα	2 θυμιατά άσημένα
1 κιβώτιον	1 θήκη άσημένα κάρας
3 μεγάλα κανδήλια άσημένα	4 ζυγίες τζαπράκια
7 μικρά κανδήλια	4 σιαντάνια τής παννυχίδος
1 σαμιντάμι άσημένο	8 φανοί άσημένοι
1 δίσκος άσημένος	3 ζυγίες μαχαιροπήρουνα άσημένα
2 έξαπτέρυγα	4 σταυροί

Μαρκάτο No. 2 ΕΡ

1 κασελίτζα No. 7 περιέχει έσωθεν

1 δίσκος άσημένος	4 κανδήλια
10 ζάλφια άσημένα	1 μανδήλι περιέχει κομμάτια άσήμια
3 ζυγές τζαπράκια	1 θηκάρι άσημένο

Μαρκάτο ΕΡ No. 7

Είς ένα τζουβάλι έβάλαμε μέσα δέκα τρείς λάμες άσήμι και
4 βέργες, 1 τέγκι παπλώματα 16.

Μαρκάτο ΕΡ No. 9

1 τέγκι δεμένο περιέχον κιλίμια 13, μακάτια 7 καί προσκέφαλα 9.

(Σ) Οί πρόκριτοι τῆς νήσου Ὑδρας
καί οί

Ἀρχιμανδρίτης Βενέδικτος

Προηγούμενος Γαβριήλ

Γέρων Διονύσιος

Κατάστιχον Νο. 5

Τῇ 29ῃ Μαΐου 1822

Καταγραφή τῶν ὧσων ἱερῶν ἀμφίων ἐβγήκαν εἰς τὴν νῆσον
Ὑδραν τοῦ Ἁγίου Παυλίου ὡς ἀκολούθως.

1 φορτζέρι Νο. 1 περιέχει ἔσωθεν

28 ἀέριδες	5 φενόλια
25 καλύμματα	2 ἐπιτάφιοι
8 περιτραχήλια	2 ποδιές χρυσαῖς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου
10 ὑπογονάτια	2 ποδιές μικρές
3 ζυγές ὑπομάνικα	1 στιχάρι
1 σταυρός μέγας τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου	3 ὥρνια ἀναγνωστάδων
	1 προσκέφαλον

Μαρκάτο ΠΛ Νο. 1

1 σεντούκι Νο. 2 περιέχει ἔσωθεν

3 πολυκάνδηλα ἀργυρά

Μαρκάτο ΠΛ Νο. 2

1 σεντούκι Νο. 3 περιέχει ξσωθεν

1 άρτοκλασία άργυρά

Μαρκάτο ΠΛ Νο. 3

1 σεντουκάκι Νο. 4 περιέχει ξσωθεν

4 άετούς άργυρούς καί 3 κανδήλια άργυρά

Μαρκάτο ΠΛ Νο. 4

1 φορτζέρι Νο. 5 περιέχει ξσωθεν

6 κουτιά μέ άγια λείψανα	15 κουτιά μικρά μέ άγια λείψανα
1 κουτί μέ τό ποδάρι του Άγίου Γρηγορίου	3 σταυρούς
1 εικόνα της Θεοτόκου	1 κουτί μέ τά τίμια δώρα, 4 πλάκες

Μαρκάτο ΠΛ Νο. 5

1 κασελίτζα Νο. 6 περιέχει ξσωθεν

1 μίτρα	2 ποδιές
1 ώμόφορον	1 φλάμπουρον του Άγίου Γεωργίου
2 κοϋπες άσημένιες	1 σάκκος
1 περιζώνιον	1 κεντητή εικόνα του Άγίου Γεωργίου
1 ζυγί τρικέρια	1 στιχάρι
1 λεγενόμπρικο	1 μανδύ παλαιόν
2 πιάτα του γλυκοϋ άσημένια	4 πιάτα μικρά του γλυκοϋ
1 τάσι άσημένιον	12 ζάλφια άσημένια

1 δίσκος σκέτος	4 ποτήρια άσημένα του ρακιού
1 κανί άσημένιον	6 κουταλάκια του γλυκού
1 περιτραχήλιον	

Μαρκάτο ΠΛ Νο. 6

1 φορτζέρι Νο. 7 περιέχει έσωθεν

3 ευαγγέλια μεγάλα καί 1 τετραβάγγελον	1 δισκάρι
1 σταυρός μεγάλος ξύλινος	10 κανδήλια άσημένα
2 κατζιά άσημένα	1 περιζώνιον
1 άρτοφόριον άσημένιον	1 ποδιά
1 δισκοπότηρον	1 σάκκος
1 άρτοκλασία	1 περιτραχήλιον

Μαρκάτο ΠΛ Νο. 7

1 κασέλα Νο. 8 περιέχει έσωθεν

2 κανδήλια μεγάλα άσημένα	2 ζυγές ύπομάνικα
5 μποξάδες	3 τόπια προσόψια
1 στιχάρι	5 πουκάμισα μεταξωτά
1 περιτραχήλιον	

Μαρκάτο ΠΛ Νο. 8

1 κασέλα Νο. 9 περιέχει έσωθεν

8 στιχάρια	18 ζυγές ύπομάνικα
11 περιτραχήλια	11 φενόλια

24 περιζώνια μέ τζαπράκια	14 ποδιές
8 καλύμματα	6 ώραρια
10 άεριδες	

Μαρκάτο ΠΛ Νο. 9

1 φορτζέρι Νο. 10 περιέχει ξσωθεν

7 ζυγές ύπομάνικα	3 περιτραχήλια
10 καλύμματα	9 περιζώνια
1 έγκόλπιον	1 πιάτο γλυκού άσημένιο
2 κουτιά άδεια	8 ποδιές

Μαρκάτο ΠΛ. Νο. 10

1 φορτζέρι Νο. 11 περιέχει ξσωθεν

5 άγια ποτήρια	2 δίσκοι άσημένιοι
10 δισκάρια	1 λεκάνη άγιασμού άσημένια μέ τόν πάτον
2 άστερίσκους	4 έξαπτέρυγα άσημένια
2 λόγχες	3 σαμντάνια άσημένια
1 λαβίδα	3 σταυροί άσημένιοι
1 δίσκος του ύψώματος άσημένιος	3 κανδήλια άσημένια
3 κιβώτια άσημένια	1 πάτος θυμιατοϋ
3 θυμιατά άσημένια	2 ευαγγέλια άσημένια
1 θήκη κάρας άσημένια	1 κουτί άδειον άσημένιον
1 κετζί άσημένιο	2 πατερίτζες ή μία άσημένια
2 κουΐπες άσημένιες	1 περιτραχήλιον
1 σταυρός μεγάλος άσημένιος	

Μαρκάτο ΠΛ Νο. 11

1 κασελάκι μικρό Νο. 12 περιέχει ἔσωθεν

1 ὠμόφορον	1 φυλλάδα ἀρχιερατική
1 ὑπογονάτιον	3 μανδύα
1 σάκκον	

Μαρκάτο ΠΛ Νο. 12

(Σ) Οἱ πρόκριτοι τῆς νήσου Ὑδρας

Ἔδωσα εἰς τὰς χεῖρας τοῦ κύρ Γεωργίου Κουντουριώτη τόν τίμιον σταυρόν τῆς Ρωσσίας μέ μίαν πλάκαν ἅγια δῶρα μέ τό κιβώτιον.

Ἀνανίας προηγούμενος τοῦ Ἀγίου Παύλου.

Κατάστιχον Νο. 6

Καταγραφή πραγμάτων μοναστηρίου Καρακάλλου

Τό ἕνα τζουβάλι

1 φελόνιον	1 ἕτερον φελόνιον
1 στιχάριον	1 στιχάριον στόφα
1 ἔτι στιχάριον	1 ποδιά
1 ἔτι στιχάριον	1 ἕτερον στιχάριον
1 ποδιά	1 φελόνιον χρυσόν
1 πύλη	1 ἕτερον φελόνιον
1 ἔτι πύλη	1 ἕτερον φελόνιον
1 φελόνιον	1 στιχάρι χρυσόν
1 ἔτι φελόνιον	3 μανδύα ἀρχιερατικά
1 στιχάρι	5 ἀέριδες
1 πύλη	6 πετραχήλια
1 ἕτερον στιχάρι	3 ὠράρια
1 ποδιά	2 καλύμματα

1 ἔτι φελόνιον	1 ἀέρα
1 ἕτερον φελόνιον	1 κουτί ἀσημένιον Ἀγίου Δημητρίου
1 ἕτερον στιχάριον χρυσόν	1 ζώνη σκέτη
1 ποδιά ἔτι	

Τό σεντούκιον

1 ὠμοφόριον ἀρχιερατικόν	2 λειτουργίες ἀρχιερατικές
1 σάκκος ἀρχιερατικός	1 εὐχολόγιον
1 ὠμοφόριον ἀρχιερατικόν	1 ψαλτήριον
9 ζευγάρια τζαπράκια σιντέφι	5 λειτουργίες
1 φελόνιον χρυσόν	2 ὠράρια χρυσά
1 ἕτερον φελόνιον χρυσόν	3 ὑπογονάτια
24 σταυροί	3 τζεβρέδες χρυσές
2 ἐγκόλπια	2 πετραχήλια
1 παλαιά διαθήκη	2 πατερίτζες σιντέφι
3 εὐαγγέλια	2 χαστράδες

Τῆς καναβέτας

2 πετραχήλια χρυσά	1 κουτί ἕτερον μέ λείψανον
4 ἅγιες κάρες	1 ἕτερον κουτί μέ λείψανα ὡσάν εὐαγγέλιον
2 σταυροί	1 ἔτι τῶν ἁγίων Δεσμυρίων λείψανα
1 ποδάρι τοῦ Ἀγίου Κηρύκου	2 κομμάτια χρυσά
1 κουτί μικρόν ἀσημένιον μέ λείψανον	Τοῦ Ἀγίου Ὁρέστου μέρος ἅγιον λείψανον
1 κουτί μέ σιντέφι μέ τόν τίμιον σταυρόν καί λείψανον	1 τετραβάγγελον

1 εὐαγγέλιον	1 μαντύ ἀρχιερατικόν παλαιόν
1 λειτουργία	2 ζευγάρια τζαπράκια καί ἕνα ζάρφι
2 φελόνια χρυσά	10 ἀέριδες
1 στιχάρι χρυσόν	20 καλύμματα
4 ἀντιμήνσια	1 πύλη
1 ποδιά	2 ωράρια
Τά χάτια τοῦ μοναστηριοῦ	3 πετραχήλια
1 στιχάρι	4 ποδιές
1 πύλη	14 ζευγάρια ὑπομάνικα
1 φελόνιον	20 ζῶνες
1 φελόνιον χρυσόν	1 ἀποκάλυψις
1 ἔτι φελόνιον χρυσόν	3 πετραχήλια
1 στιχάρι χρυσόν	4 στιχάρια
13 ἀέριδες	2 ποδιές
13 πετραχήλια	3 φελόνια
44 ζευγάρια ἐπιμάνικα	1 περιζώνι
2 κομμάτια χρυσά διά ζῶνες	7 εἰκόνες
2 φελόνια	1 ἐπιτάφιος χρυσός κεντητός
1 εὐαγγέλιον	

Ἡμεῖς οἱ ὑποκάτωθεν ὑπογεγραμμένοι πατέρες τῆς ἱερᾶς μονῆς τοῦ Καρακάλλου παραδίδομεν τά ἄνωθεν.

Γαβριήλ ἱερομόναχος
Δωρόθεος ἱερομόναχος
Ἀθανάσιος ἱερομόναχος

8. Περί τῶν ἐναποτεθέντων κειμηλίων

Σέ αὐτό τό σημεῖο δόκιμο θά ἦταν νά περιγραφεῖ σέ γενικές γραμμές τί εἶδους κειμήλια στάλθηκαν πρὸς φύλαξη στό νησί. Ξεκινώντας, λοιπόν, τό μοναστήρι τῶν **Ἰβήρων** εἶναι τό πρῶτο πού ἔστειλε τά κειμήλιά του στήν Ὑδρα. Αὐτά δέ, παρελήφθησαν τήν 11η Μαρτίου 1822 ἀπό τοὺς προκρίτους⁹¹. Πρόκειται περί διαφόρων κιβωτίων καί δεμάτων σημειωμένων μέ γράμματα τῆς ἀλφαβήτου. Τό σύνολό τους ἔφθανε τά 75. Τά 13 περιεῖχαν προσωπικά ἀντικείμενα πού ἀνήκαν στόν Ἀρχιμανδρίτη τῶν Ἰβήρων Δαμασκηνό, ὁ ὁποῖος ἀπεβίωσε πρὶν τό τέλος τῆς Ἐπαναστάσεως, τά 17 περιεῖχαν ἀντικείμενα τῶν μοναχῶν Λεοντίου καί Ὀνουφρίου ἀπό τή Μονή τῶν Ἰβήρων καί τά ὑπόλοιπα 45 περιεῖχαν κειμήλια τῆς μονῆς⁹². Τήν ἀκρίβεια τῆς καταμέτρησης κατὰ τήν παράδοση πρὸς φύλαξη ἐπιβεβαιώνουν μέ τήν ὑπογραφή τους, οἱ μοναχοί Δανιήλ, Κύριλλος καθὼς καί ὁ προηγούμενος τοῦ μοναστηριοῦ Ἰωάσαφ⁹³.

Ἀξιοσημεῖωτο γεγονός εἶναι, τό ὅτι ἀνάμεσα στά προσωπικά εἶδη τῶν μοναχῶν καί τῶν εἰδῶν οἰκοσκευῆς ὑπάρχουν μερικά ἀντικείμενα, τά ὁποῖα προκαλοῦν ἐκτός ἀπὸ τήν ἔξαψη τῆς περιέργειας ἀκόμα καί «τό μειδίαμα» ὅπως γράφει καί ὁ Μανίκης⁹⁴. Ἔτσι, σέ ἓνα δέμα μέ προσωπικά ἀντικείμενα τοῦ ἀρχιμανδρίτη Δαμασκηνοῦ συγκαταριθμεῖται ἓνα «φουστάνι γυναικεῖο», δίχως νά παραβάλλονται περισσότερες λεπτομέρειες. Πολλές ἐξηγήσεις θά ἦταν δυνατό νά δοθοῦν σέ αὐτό. Ὁ Μανίκης θεωρεῖ ὅτι ἦταν ἐνθύμιο ἀπὸ κάποιο ἀγαπημένο ἢ ἀκόμα καί συγγενικό πρόσωπο⁹⁵. Ἐπίσης θά μπορούσαμε νά υποθέσουμε πὼς ἴσως ὑπῆρξε κάποιου εἶδους ἀκριβό φόρεμα – τάμα εὐπορης συζύγου ἄρχοντα πρὸς τήν Παναγία. Κανείς ὅμως δέν εἶναι σέ θέση νά ἀποτανθεῖ μέ βεβαιότητα γιὰ τό τί ἀφοροῦσε αὐτό.

91. Ἀν. Μανίκη, «Θησαυροί», σελ. 61.

92. Ἀν. Μανίκη, «Θησαυροί», σελ. 61.

93. Ἀν. Μανίκη, «Θησαυροί», σελ. 61.

94. Ἀν. Μανίκη, «Θησαυροί», σελ. 61.

95. Ἀν. Μανίκη, «Θησαυροί», σελ. 61.

Τήν επόμενη ημέρα, 12η Μαρτίου 1822, παρελήφθησαν από τούς προκρίτους τέσσερα δέματα, σημειωμένα, γεμάτα μέ θησαυρούς ανεκτίμητης αξίας από τό **Ρώσικο** μοναστήρι. Επίσης παρεδόθησαν πρὸς φύλαξη, 17 σεντούκια μέ έντυπα βιβλία, 2 σεντούκια μέ χειρόγραφα, ένα σεντούκι μέ τετράδια, άλληλογραφία καί χρυσόβουλλα τῆς μονῆς καθώς καί άλλα 7 μέ εικόνες τοῦ μοναστηριοῦ καί τῶν παρεκκλησιῶν του. Άναφέρεται επίσης πὼς σέ ένα από τά καταστήματα περίξ τοῦ Μοναστηριοῦ τῆς Παναγίας φυλάσσονταν χαλκώματα, μεγάλα μπρούτζινα σκεύη (μανουάλια) καθώς καί μερικοί μπόγοι μέ ρούχα ὕψνου⁹⁶.

Δύο μῆνες ἀργότερα καί συγκεκριμένα τήν 3η Μαΐου 1822, ἡ μονή **Σίμωνος Πέτρας** ἡ ὅπως ἐπιγράφεται στά κατάστιχα μονή Ἀσημοπέτρας, ἀποστέλλει τόν μοναχό Ἰωάσαφ γιά νά παραδώσει πρὸς φύλαξη πέντε κασέλες καί αὐτές σημειωμένες πού περιεῖχαν μόνο κειμήλια, ιερά λείψανα καί ιερά σκεύη. Κανένα δέ, προσωπικό ἀντικείμενο. Ἡ πρώτη κασέλα ἀναφέρεται ὅτι περιεῖχε τά ιερά λείψανα τῆς Ἀγίας Βαρβάρας, τῆς Ἀγίας Μαρίας τῆς Μαγδαληνῆς, τό πόδι τοῦ Ἀγίου Κηρύκου καθώς καί τήν κára τοῦ Ἀγίου Σεργίου ἀνάμεσα σέ άλλα⁹⁷.

Τήν 6η Μαΐου 1822 καταγράφεται ἡ παραλαβή δύο δεμάτων από τό μοναστήρι τοῦ **Ἑσφιγμένου**. Αὐτά περιεῖχαν μόνο ἐκκλησιαστικά σκεύη, ἀσημένια κυρίως καί λίγα χρυσά, ιερά ἄμφια, μία εἰκόνα τῆς Θεοτόκου καθώς καί τρία Εὐαγγέλια⁹⁸.

Ἡ επόμενη καταγραφή στά κατάστιχα ἀφορᾷ τῇ μονή **Ξηροποτάμου**, ἔχει ἡμερομηνία ἀφίξης τήν 27η Μαΐου τοῦ 1822 καί ὑπογράφεται ἡ καταγραφή ἐκ μέρους τῆς μονῆς από τούς Ἀρχιμανδρίτη Βενέδικτο, τόν προηγούμενο Γαβριήλ καί τόν γέροντα Διονύσιο⁹⁹. Ὅλα τά δέματα πού ἀπεστάλησαν ἦταν δεκατρία. Τά έντεκα περιεῖχαν σκεύη, ιερά λείψανα καί ἄμφια, τό ένα λάμες καί βέργες ἀσημιοῦ, ένῶ τό τελευταῖο κιλίμια, μακάτια καί προσκέφαλα. Από τά κειμήλια τῆς μονῆς Ξηροποτάμου πού δόθηκαν πρὸς φύλαξη ξεχωρίζουν, ἐπτὰ εὐαγγέλια ἀσημένια, δύο τετραευάγγελα, διάφορα χρυσόβουλλα καί ἄλληλογραφία τῆς Μονῆς, κύπελλο ἀφιέρωμα τῆς

96. Άν. Μανίκη, «Θησαυροί», σελ. 61.

97. Άν. Μανίκη, «Θησαυροί», σελ. 61-62.

98. Άν. Μανίκη, «Θησαυροί», σελ. 62.

99. Άν. Μανίκη, «Θησαυροί», σελ. 62.

Ἀγίας Πουλχερίας, 37 χρυσές μονέδες (νομίσματα), μία κεντήτη εικόνα τῆς Παναγίας μέ μαργαριτάρια καί ἄλλα¹⁰⁰.

Τό μοναστήρι τοῦ **Ἀγίου Παύλου** παρέδωσε, τήν 29η Μαρτίου 1822, πρὸς φύλαξη στή δημογεροντία τῆς κοινότητος Ὑδρας δώδεκα δέματα (κασέλες, φορτζέρια καί σεντούκια, ὅπως χαρακτηριστικά ἀναφέρονται) σημειωμένα μέ τήν ὑπογραφή τοῦ προηγουμένου τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ἀνανία. Τά δέματα αὐτά περιεῖχαν πολύτιμα ἄμφια, ἀσημένια ἐκκλησιαστικά σκεύη καί λείψανα ἁγίων. Ἐπίσης συγκαταριθμοῦνται μεταξύ αὐτῶν, ἓνα κεντητό λάβαρο καθὼς καί μία κεντητή εικόνα ἀμφότερα μέ τή μορφή τοῦ Ἀγίου Γεωργίου¹⁰¹.

Ὁ προηγούμενος Ἀνανίας, στό τέλος ὅλων τῶν καταγεγραμμένων ἀντικειμένων προσθέτει μέ ἰδιόχειρο σημείωμα: «Ἔδωσα εἰς χεῖρας τοῦ κύρ Γεωργίου Κουντουριώτη τόν Τίμιον Σταυρόν τῆς Ρωσσίας, μέ μίαν πλάκαν ἅγια δῶρα μέ τό κιβώτιον». Προφανῶς γιά μεγαλύτερη ἀσφάλεια¹⁰².

Ἡ τελευταία καταγραφή πού καταφαίνεται στό «Ἱστορικόν Ἀρχεῖον Ὑδρας», ἀφορᾷ στή μονή **Καρακάλλου**, καί ἔλαβε χώρα δύο χρόνια ἀργότερα, τήν 3η Σεπτεμβρίου τοῦ 1824. Σέ αὐτή ἀναφέρεται πῶς ἀποτίθενται πρὸς φύλαξη ἀπό τοὺς Γαβριήλ καί Δωρόθεο ἱερομονάχους καί τόν μοναχό Ἀθανάσιο τρία δέματα, τά ὁποῖα περιεῖχαν ἐκκλησιαστικά σκεύη, ἱερά λείψανα καί ἄμφια¹⁰³.

Ὅσον ἀφορᾷ τή μονή **Γρηγορίου** δέν σώζεται κάποιο κατάστιχο παράδοσης κειμηλίων, ἀλλά ἡ ἀποστολή κειμηλίων στήν Ὑδρα θεωρεῖται βέβαιη ἀπό τήν ἀλληλογραφία μεταξύ προεστώτων καί μονῆς μετά τό τέλος τῆς Ἐπαναστάσεως, ὅπου ἀπαιτεῖται ἀπό τοὺς μοναχοὺς ἡ ἀποζημίωση τῆς μονῆς γιά τήν ἀπολεσθεῖσα ποσότητα ἀσημιοῦ, ἡ ὁποία ἀφαιρέθηκε ἀπό τά δέματα τῆς μονῆς γιά τίς ἀνάγκες τοῦ ἀγώνα.

100. Ἀν. Μανίκη, «Θησαυροί», σελ. 62.

101. Ἀν. Μανίκη, «Θησαυροί», σελ. 62.

102. Ἀν. Μανίκη, «Θησαυροί», σελ. 62.

103. Ἀν. Μανίκη, «Θησαυροί», σελ. 62.

9. Ἡ ἀφαίρεση θησαυρῶν γιά τίς ἀνάγκες τοῦ ἀγώνα

Ἡ πολιτεία τῆς Ὑδρας, λόγω τῆς οἰκονομικῆς της εὐρωστίας τά χρόνια ἐκεῖνα καί πρὶν συναφθοῦν τά δύο δάνεια μέ τὴν Ἀγγλία, στήριξε οἰκονομικά τὸν ἀγώνα¹⁰⁴. Ἔτσι, ὅταν βρέθηκε σέ οἰκονομική στενότητα, κατὰ τὸν Κοντογιάννη τό 1822¹⁰⁵, κατὰ τοὺς Ὑδραῖους, Μανίκη, Λιγνό καί Καραμήτσο ἀρχές τοῦ 1823¹⁰⁶, ἀναγκάστηκαν οἱ πρόκριτοι αὐτῆς νά βγάλουν ἀπό τά δέματα τῶν μονῶν, μέ μεγάλη περίσκεψη ὅπως οἱ Ὑδραῖοι ἱστορικοὶ ἀναφέρουν, ἀσημένια καί χρυσά σκεύη πρὸς ἐκποίηση¹⁰⁷. Ἀφοῦ κατέγραψαν σέ κατάστιχα τά ἀντικείμενα καί τό βάρος αὐτῶν πού ἀφαιρέθησαν ἀπό τά δέματα τῆς κάθε μονῆς, σημείωσαν τό ἀντίτιμο αὐτῶν σέ λογαριασμούς τῆς κοινότητος, ὡς χρέος αὐτῆς πρὸς τίς μονές¹⁰⁸.

Τό γεγονός τῆς καταγραφῆς καταδεικνύει τὴν καλοπροαίρετη διάθεση τῶν προεστώτων νά μὴ ζημιωθεῖ κανένα μοναστήρι ἀπὸ τὴν ἐκποίηση αὐτή, ἀλλὰ σέ εὐθετο καιρό νά ἀποζημιώνονταν, «ἀνάλογα καί δίκαια»¹⁰⁹, ὅπως προσέτασε ἡ συνείδησή τους. Ἄν ἐπίσης μελετηθεῖ ἐπισταμένως ὁ κατάλογος τῶν ἀντικειμένων, κανένα ἀπὸ αὐτά δέν μπορεῖ νά θεωρηθεῖ ἀναντικατάστατο. Ἄν καί ἦταν ὅλα πολύτιμα σκεύη, ἀχρησιμοποίητο χρυσό καί ἀσήμι, ἀκόμα καί νομίσματα, τίποτα ἀπὸ αὐτά δέν θά μπορούσε νά μὴν ἀντικατασταθεῖ¹¹⁰.

Ἀναλυτικὰ λοιπόν καί ὅπως σημειώνεται σέ κατάστιχο μέ ἡμερομηνία 11ης Μαρτίου 1823, μέ ἐντολή τῶν προκρίτων ἀφαιροῦνται τά ἑξῆς:¹¹¹

104. Ἀν. Μανίκη, «Θησαυροί», σελ. 85.

105. Π. Κοντογιάννη, «Τά κειμήλια», σελ. 149.

106. Γ. Α. Καραμήτσου, Ὑδρας Ἀλφαβητάριον, ἐκδ. Εὐαγῆς ὁ Ὑδρεάτης, Ὑδρα 2001, σελ. 342. (Στὸ ἑξῆς: Γ. Καραμήτσου, Ὑδρας Ἀλφαβητάριον).

107. Ἀν. Μανίκη, «Θησαυροί», σελ. 85.

108. Π. Κοντογιάννη, «Τά κειμήλια», σελ. 149.

109. Ἀν. Μανίκη, «Θησαυροί», σελ. 85.

110. Ἀν. Μανίκη, «Θησαυροί», σελ. 85.

111. Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Ὑδρας, τ. ΙΣΤ', σελ. 105-107.

Ὑδρα τῇ 11ῃ Μαρτίου 1823

Σημείωσις ὅ,τι ἀσημικόν ἐβγάζομεν

Ἀπό τό μοναστήριον Ξηροποτάμου

Ἀπό τό Νο. 4, τά δικεροτρίκερα μέ τούς σταυρούς.

Ἀπό τό Νο. 2, 2 ἐξαπτέρυγα, 1 κιβώτιον, 1 κάρα χωρίς λείφανον, 3 τασάκια, 3 τζαπράκια σεντέφι, 3 ζυγές μαχαιροπήρουνα καί κουτάλια κομμάτια 9, 4 σταυρούς, 5 κομμάτια τζαπράκια διάφορα.

Ἀπό τό Νο. 1, ἐβγάλαμεν 11 πηρούνια ἀσημένια τά 4 ὅλο ἀσήμι, 7 μαχαίρια ἀσημένια, 7 κουτάλια ἀσημένια, 5 ἱμπρίκια ἀσημένια καί τασάκια, 2 σαλιάρες, 3 σταυρούς, 1 κιβώτιον, 5 ζευγάρια τζαπράκια ἀσημένια, 1 σεντεφένιο, 1 ἄστρο, 1 κουτί ἀσημένιο μέ διάφορα κομμάτια, ἕνα σταυρόν ἀσημένιον μέ ἄλυσσον, 1 κουτί μέ κομμάτια ὀλίγα.

Ἀπό τό Νο. 7, 1½ ζυγί τζαπράκια ἀσημένια καί 1½ ζυγί σεντεφένια, 1 γκόλφι ἀσημένιο καί ἕνα γερτάνι ἀσημένιο ἕως δρ. 8 τό ἐγκόλπιον αὐτό.

Ἀπό τό Νο. 10 μία λεκάνη μεγάλη ἀσημένια.

Ἀπό τό Νο. 5 ἐβγάλαμεν 15 ζευγάρια τζαπράκια ἀσημένια, 1 ζευγάρι μικρό χρυσό, 1 ὁμοιον σεντεφένιον, 37 μονέδες, 17 κουμπιά καί 1 σταυρός.

Οἱ μονέδες ἦτον μπακίρι.

Ἀπό τό μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Παύλου

Ἀπό τό Νο. 8 ἐβγάλαμεν 2 κανδήλια μεγάλα ἀσημένια.

Ἀπό τό Νο. 6, 12 ζάλφια ἀσημένια, 4 πιατάκια γλυκοῦ, 4 ποτηράκια ρακιοῦ, 6 κουτάλια γλυκοῦ, 1 ζευγάρι δικεροτρίκερα, 2 πιάτα γλυκοῦ, 1 τασάκι ἀσημένιον, 1 κανί ἀσημένιον, 2 κοῦπες ἀσημένιες, 1 ζευγάρι τζαπράκια ἀσημένια.

Ἀπό τό Νο. 16, 1 δίσκος ἀσημένιος τοῦ ὑψώματος, 1 πατερίτζα ἀσημένια, 2 δικεροτρίκερα, 1 λεκάνη τοῦ ἁγιασμοῦ, 1 κατζί ἀσημένιο, 3 κιβώτια ἀσημένια, 1 σταυρός μέγας ἀσημένιος μέ τόν πάτον του, 4 ἐξαπτέρυγα ἀσημένια, 3 θυμιατά ἀσημένια, 3 κανδήλια ἀσημένια, 1 πάτος θυμιατοῦ, 4 σαμουντάνια ἀσημένια, 2 δίσκοι ἀσημένιοι, 1 ποτήρι ἀσημένιον μέ τόν πάτον του, 1 θήκη κάρας ἀσημένια, 1 κουτί ἄδειο ἀσημένιο, 1 ποτηράκι μικρό ἀσημένιο.

Τό Νο. 3, μία αρτοκλασία άργυρᾶ.

Τό Νο. 4 μέ άετούς άργυρούς μεγάλους καί 3 κανδήλια άσημένα.

Τό Νο. 2 περιέχει 3 πολυκάντηλα άσημένα.

Άπό τό Νο. 7 έβγάλαμεν 10 κανδήλια άσημένα, 2 κατζιά άσημένα, 1 αρτοκλασία άσημένα, 3 κοῦπες άσημένες, 1 ζευγάρι τζαπράκια άσημένα.

Τοῦ μοναστηρίου τοῦ Ἑσφιγμένου

15 κανδήλια άσημένα, 3 θυμιατά άσημένα, 2 κατζιά άσημένα, 1 αρτοκλασία άσημένα, 2 κανιά άσημένα, 2 έξαπτέρυγα, 1 σταυρός μεγάλος άσημένος, 1 κιβώτιον άσημένιον, 1 ζυγί δικεροτρίκερα, 7 σαμντάνια, 42 τζαπράκια άσημένα, 2 δίσκοι άργυροί μικρός καί μεγάλος, 8 κομμάτια εὐαγγελίου άσημένα, 8 κορῶνες άσημένες, 3 ζέοι, 24 κομμάτια στεφάνια άσημένα, 1 εἰκόνας σκέπασμα άσημένιον, 7 κουμπιά άσημένα, 2 ὠράρια καί 1 ζώνη άσημένα.

Τοῦ μοναστηρίου Ἀσημόπετρας

Άπό τό Νο. 3, 1 κορῶνα άσημένα.

Άπό τό Νο. 2, 2 θυμιατά άσημένα, 1 κατζί άσημένιον, 3 κανδήλια άσημένα, 15 κομμάτια άσημένα εἰκόνων, 1 πόγος μέ διάφορα κομμάτια άσήμια, 1 πιάτο γλυκοῦ, 8 ζευγάρια τζαπράκια άσημένα, 2 ζάλφια.

Άπό τό Νο. 4, 4 ποτήρια άσημένα, 1 κατζί άσημένιον, 2 τάσια, 22½ ζυγές τζαπράκια άσημένα, 1 μαχαιροπήρουνο μέ τό θηκάρι του άσημένιον, 2 παναγίτζες άσημένες, 1 κουτάλι άσημένιον καμτζί καί μερικά κομμάτια άσήμια.

Άπό τό μοναστήριον Γρηγοριάτικο

Έβγάζομεν 35 κανδήλια μεγάλα καί μικρά άσημένα, 1 κατζί άσημένιον, 3 θυμιατά, 1 εἰκόνα άσημένα του Ἀγίου Νικολάου, 2 κουτιά άσημένα μέ διάφορα κομμάτια άσήμι, μέρος πολυελαίου καί εἰκόνας, 1 πάτος σταυροῦ, 2 ἔτερα κουτιά μεγάλα μέ κομμάτια άσημένα δύο, 25 κανδήλια άσημένα, 1 κιβώτιον, 1 δίσκος, 1 θυμιατόν καί διάφορα τζαπράκια άσημένα, 1 κατζί, 2 έξαπτέρυγα, 1 σταυρός άσημένος, 4 κορῶνες μεγάλες άσημένες, 2 κάνια.

Ἀπό τό Ρουσικόν μοναστήριον ἐβγάζομεν

Ἀπό τό Νο. 3, 4 κορῶνες μεγάλες ἀσημένιες, 3 μικρές ὅμοιες, 1 ζυγί δικεροτρίκερα, 1 ἄρτοκλασία, 2 ζυγές ἐξαπτέρυγα, 17½ ζυγές τζαπράκια, 4 φοῦντες χρυσαῖς μέ τό μαργαριτάρι.

Ἀπό τό μοναστήρι τῶν Ἰβήρων ἐβγάζομεν

Ἀπό τό Νο. 5, 2 λεκάνες ἀσημένιες, 1 θυμιατόν καί 2 θηκάρια ἀσημένια.

Ἀπό τό Νο. 14 τοῦ Λεοντίου, 2 κανδήλια ἀσημένια.

Τό Νο. 20, ὅλον τό φορτζεράκι μέ ἀσημικά.

Ἀπό τό Νο. 2, 16 ζάλφια ἀσημένια, 1 πιάτο γλυκοῦ, δύο ρακο-πότηρα, 1 τάσι, 1 κουταλάκι γλυκοῦ.

Ἀπό τό Νο. 18, 1 φορτζεράκι μικρό μέ διάφορα τάγματα χρυσά, 3 κοῦπες μεγάλες ἀσημένιες, 1 ζυγί ἐξαπτέρυγα, 3 καντηλάκια, 4 κοῦπες καί 7 πάτοι ἀσημένια, 1 κουκουνάρα, 19 κουτάλια ἀσημένια, 16 πηρούνια, 3 μαχαίρια, 2 φανολόγια, 2 κορωνίτζες, 3 ἱμπρίκια ἀσημένια.

Ἀπό τό Νο. 13, μερικά κομμάτια ἀσήμια.

Ἀπό τό Νο. 4, 2 κιβώτια μεγάλα ἀσημένια καί διάφορα κομμάτια ἀσήμια.

Ἀπό τό Νο. 3, 1 κουτί μεγάλο ἀσημένιο, 2 καλαμάρια ἀσημένια, 1 δίσκος ἀσημένιος.

Ἀπό τό Νο. 57, 1 ἄρτοκλασία, 1 δίσκος, 1 κάνι, 3 τάσια, 2 κορῶνες, 2 ζευγάρια τζαπράκια, 10 ζάλφια.

Ἀπό τό Νο. 50, 3 κανδήλια, 1 κιβώτιον, 10 μαχαίρια, 11 πηρούνια, 10 κουτάλια, 1 τρίκερι, ἀσημένια ὅλα.

Ἀπό τό Νο. 29, 1 πάτος τῆς ἄρτοκλασίας, 15 κανδήλια.

Ἀπό τό Νο. 15, 8 ζῶνες ἀσημένιες καί 1 οὐρά σαμντανιοῦ.

Ἀπό τό Νο. 37, 7 στεφάνια ἀσημένια, 4 σταυροί μεγάλοι ἀσημένιοι, 3 θυμιατά ἀσημένια, 2 σαμντάνια, 1 ζυγί τρικέρια.

Ἀπό τό Νο. 32, 4 κοῦπες ἀσημένιες, 1 ζευγάρι τζαπράκια μαλαγματένια.

Ἀπό τό Νο. 28, 2 θυμιατά ἀσημένια, 1 πόδας καί 1 χεῖρ ἀσημένια.

Από τό Νο. 27, 1 ἄρτοκλασία ἀσημένια, 3 δίσκοι ἀσημένιοι, 2 στεφάνια μεγάλα.

Από τό Νο. 7, 2 κουτιά ἀσημένια, 2 θυμιατά, 2 μαστραπάδες, 2 ζυγές τζαπράκια, 3 τάσια, ἐγκόλπιον ἀσημένιον, 1 κορῶνα, 1 σαμντάνι, 29 μαχαιροπήρουνα ἀσημένια, 27 πηρούνια ἀσημένια, 18 κουτάλια ἀσημένια.

Από τό Νο. 9, 1 σαλιέρα καί μερικά κουμπιά ἀσημένια.

Τῶν Ἰβήρων τζουβάλια 6 καί 1 φορτζέρι μικρό μέ ἀσήμια διάφορα εἶδη.

Ἰδοῦ σημειώνομεν τό ἀσήμι τοῦ κάθε μοναστηριοῦ πόσες ὀκάδες εἶναι νέτον.

Τῶν Ἰβήρων νέτο ὀκ. 85 δρ. 80

πρός γρ. 258 παρ. 12 ἢ ὀκά

γρ. 22007.6

Από τό ἴδιον τῶν Ἰβήρων 722 δρ. μάλαγμα

τέγκια 3 πρόσ γρ. 9 τό δράμι

γρ. 6866.5
γρ. 28873.11

Από τό ἄνωθεν μάλαγμα εἶναι δρ. 11 ἀπό ἄλλο

μοναστήρι καί τό σημειοῦμεν στένει

γρ. 104.20

Τοῦ Δαμασκηνοῦ Ἰβηρίτου εἰς μετρητά

γρ. 4.700

Τό μοναστήριον Ἐσφιγμένου 21 ὀκ. δρ. 285

πρός γρ. 258.12

γρ. 5.602

Τό τοῦ Ἀγίου Παύλου 35 ὀκ. δρ. 290

γρ. 9.227.32

Τό τῆς Ἀσημόπετρας 8 ὀκ. δρ. 376

γρ. 2.309.07

Τό τοῦ Ρώσικου 9 ὀκ. δρ. 330

γρ. 2.537.32

Τό τοῦ Ξηροποτάμου ὀκ. 15 δρ. 330

γρ. 4.087.30

Τό τοῦ Γρηγοριάτου 36 ὀκ. δρ. 200

γρ. 9.427.38

Τοῦ Δαμασκηνοῦ προηγούμενου 1 κανδηλάκι δρ. 76

γρ. 49.3

Οἱ πρόκριτοι τῆς νήσου Ὑδρας

10. Ἡ ἐπιστροφή τῶν κειμηλίων στό Ἅγιον Ὅρος

Τά κειμήλια τοῦ Ἁγίου Ὁρους παρέμειναν ἀσφαλῆ στίς ἐπαναστατημένες περιοχές, μεταξύ τῶν ὁποίων καί ἡ Ὑδρα μέχρι τό 1830, ὁπότε καί ἐπῆλθε τό ἐπίσημο τέλος τῶν ἐχθροπραξιῶν μεταξύ Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας καί Ἑλλάδας. Μετά δέ τή σύναψη τῆς εἰρήνης ἀποχώρησαν καί οἱ ὀθωμανικές φρουρές ἀπό τά μοναστήρια¹¹². Κάθε μοναστήρι ξεχωριστά ἀρχικά καί ὕστερα σύνολη ἡ Ἱερά Κοινότητα τότε, θεωρώντας πώς εἶχε ἐκλείψει ὁ κίνδυνος λεηλασίας ἀπό τοὺς Τούρκους, ξεκίνησε τίς διαδικασίες γιά τήν ἐπιστροφή τῶν κειμηλίων στόν φυσικό τους χώρο.

Ὅσον ἀφορᾷ τήν περίπτωση τῶν κειμηλίων πού μεταφέρθηκαν στήν Ὑδρα ἔχουμε τά ἑξῆς: Πρῶτα οἱ μοναχοί τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ἁγίου Παύλου τήν 18η Ἰουνίου 1830 γράφουν πρὸς τόν Καποδίστρια καθώς καί στοὺς Ὑδραίους προκρίτους ζητώντας τήν ἐπιστροφή τῶν ἱερῶν κειμηλίων καί τῶν θησαυρῶν τῆς ἱερᾶς μονῆς, πού εἶχαν παραλάβει οἱ Ὑδραῖοι τά πρῶτα ἔτη τοῦ ἀγώνα, μέ σκοπό νά τά φυλάξουν. Ἡ ἐπιστολή τῶν μοναχῶν ἀποστέλλεται μέ ἀντιπροσώπους τῆς μονῆς, τόν προηγούμενο Ἀνανία καί τόν μοναχό Γεράσιμο, οἱ ὁποῖοι φέρουν μαζί τους καί τόν σχετικό κατάλογο τῶν κειμηλίων. Ὁ συγκεκριμένος κατάλογος, εἶχε συνταχθεῖ ἀπό τόν ἀρχιμανδρίτη Ἀνθιμο, ἐνῶ εἶχε ὑπογραφεῖ καί σφραγισθεῖ κατὰ τήν παράδοση τῶν κειμηλίων καί ἀπό τοὺς Ὑδραίους¹¹³.

Οἱ μοναχοί ἐπίσης γνωστοποιοῦν στόν Κυβερνήτη τίς φῆμες πώς οἱ Ὑδραῖοι καταχράστηκαν πολλά μοναστηριακά κειμήλια μέ τή δικαιολογία ὅτι χρησιμοποιήθηκαν γιά τόν ὑπέρ τοῦ Γένους ἀγώνα. Ἀλλά αὐτό δέν μπορεῖ νά γίνει ἀποδεκτό ἀπό τή μονή, διότι θεωροῦν οἱ μοναχοί πώς τό Ἅγιον Ὅρος προσέφερε μεγάλο μερίδιο

112. Π. Κοντογιάννη, «Τά κειμήλια», σελ. 149.

113. Στ. Παπαδόπουλου, «Ἐγγραφα τοῦ ἀρχείου τοῦ Καποδίστρια ἀναφερόμενα στήν ἱστορία τοῦ Ἁγίου Ὁρους κατὰ τήν ἐπανάσταση τοῦ 1821», στό: «Μακεδονικά», 10: (1970) Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν, Θεσσαλονίκη, σελ. 152-190 (176-1777). (Στό ἐξῆς: Στ. Παπαδόπουλου, «Ἐγγραφα»).

στόν αγώνα, ἀφοῦ κατέβαλε στό σουλτανικό ταμεῖο 2.000.000 γρόσια. Ἄν μάλιστα στό ποσό αὐτό προστεθεῖ καί τό κόστος ἀπό λεηλασίες, καθὼς καί τὰ ἔξοδα συντήρησης τῆς τουρκικῆς φρουρᾶς τοῦ Ἄθω, ἡ οἰκονομική ἐπιβάρυνση τῶν μονῶν ἀνέρχεται σέ 30 μέ 40.000.000 γρόσια περίπου, χωρίς νά συνυπολογίζονται καί ζημιές πού προκάλεσαν στό Ὅρος Ἑλλήνες πειρατές¹¹⁴.

Τέλος ἡ μονή ζητᾶ ἀπό τόν Καποδίστρια νά μεριμνήσει γιά τή μετάφραση στά ἑλληνικά ρωσικοῦ αὐτοκρατορικοῦ χρυσοβούλλου αὐτῆς, τό ὁποῖο συγκαταριθμεῖται μέσα στά κειμήλιά της, ὅπως καί νά δοθεῖ στούς ἀντιπροσώπους αὐτῆς ἓνα ἐπικυρωμένο ἀντίγραφο τοῦ ρωσικοῦ κειμένου. Τά ἔγγραφα αὐτά ἔχουν σκοπό νά τά παρουσιάσουν στόν πρεσβευτὴ τῆς Ρωσίας στήν Κωνσταντινούπολη¹¹⁵.

Τό κείμενο τῆς ἐπιστολῆς εἶναι τό παρακάτω:

«Πανεκλαμπρότατε καὶ θεοσέβαστε Κύριε!

Τὴν ὑμετέραν θεοσεβεστάτην Πανεκλαμπρότητα ὀλοψύχως ἐν Κυρίῳ εὐχόμενοι ταπεινῶς προσκυνοῦμεν.

† Ἰκανὰς ἔχοντες τὰς πληροφορίας τῆς πρὸς ταύτην τὴν ἱερὰν ἡμῶν μονὴν εὐμενοῦς διαθέσεως, καὶ εὐλαβητικῆς ὑποκλίσεως, τῆς ὑμετέρας θεοσεβεστάτης πανεκλαμπρότητος, δι' ὧν ἀπηλαύσαμεν πρὸ μικροῦ πολλῶν καὶ μεγάλων εὐεργεσιῶν καὶ δωρημάτων ἱερῶν δι' ἡμῶν, θαρρόντως καὶ ἤδη προσερχόμεθα πρὸς Αὐτήν, ὑπὲρ ταύτης τῆς ἱερᾶς ἡμῶν μονῆς τὴν ἐξῆς ἰκεσίαν ποιούμενοι.

Εἰ καὶ ἡ ἀνάγκη ἐβίασεν ἡμᾶς τότε, ὅτε πῦρ πνέοντα ἀφανισμοῦ παρεγένοντο πρὸς ἡμᾶς τὰ τῶν Ὀθωμανῶν στρατεύματα, ἵνα ἀποστείλωμεν ἅπασαν τὴν ἱερὰν ἀποσκευήν, τοὺς τε θησαυροὺς καὶ κειμήλια τοῦ ἱεροῦ ἡμῶν μοναστηρίου, εἰς ἀσφαλῆ καὶ ἀκίνδυνον τόπον πρὸς διάσωσιν, ἀλλ' οὖν ἐπειδὴ ἤδη θεῖω ἐλέει, παρῆλθον ἐκεῖνα, θεοσεβέστατε Κύριε, τοῦ ἱεροῦ τούτου τόπου διατηρηθέντος τῇ προστασίᾳ τῆς Ὑπεράγνου Θεόπαιδος, καὶ τῶν ἀπίστων ἐκείνων ἀναχωρησάντων πρὸ μικροῦ σχεδὸν παρὰ πᾶσαν ἀνθρώπινην ἐλπίδα, ἀνάγκη ἐστὶ πάλιν ἤδη ἵνα ἐπανέλθωσιν πρὸς ἡμᾶς ταῦτα τὰ ἱερά, ὡς ἀναθήματα Κυρίου Παντοκράτορος ἀναπόσπαστα. Διὸ καὶ

114. Στ. Παπαδόπουλου, «Ἐγγραφα», σελ. 171.

115. Στ. Παπαδόπουλου, «Ἐγγραφα», σελ. 171.

κατὰ τὴν κοινὴν ἡμῶν διάσκεψίν τε καὶ ἐκλογὴν ἀποστέλλομεν ἔνεκα τούτου, τοὺς παρόντας πανοσιωτάτους συναδέλφους ἡμῖν ἐν Χριστῷ προηγούμενον κῦρ Ἀνανίαν καὶ γέροντα κῦρ Γεράσιμον, οὓς ἐπισυνιστοῦντες προηγουμένως, εἰς τὴν προστασίαν καὶ ὁδηγίαν τῆς ὑμετέρας θεοσεβοῦς Πανεκλαμπρότητος, παρακαλοῦμεν θερμῶς ἵνα ὑποδεχθῇ αὐτοὺς εὐμενῶς, καὶ διὰ τῆς δυνατῆς ἐμμελοῦς παραστάσεώς της, ἐκδοθῇ ἔντονος ἐπιταγῇ τῆς θεοστηρίκτου Κυβερνήσεως πρὸς τοὺς εὐγενεστάτους κυρίους Ὑδραίους, εἰς τὸ νὰ ἐγχειρίσωσι πρὸς τοὺς διαληφθέντας συναδέλφους ἡμῶν, ἅπαντα τὰ μοναστηριακὰ ἡμῶν ἱερά, θησαυροὺς τε καὶ κειμήλια ἀπαρμειώτως τε καὶ ἀνελλιπῶς, καθὰ δὴ καὶ παρέλαβον αὐτὰ παρὰ τοῦ μακαρίτου ἀρχιμ(ανδρίτου) μας Ἀνθίμου, ὡς τὸ ὅπερ συνεπιφέρουσιν οἱ αὐτοὶ συνάδελφοί μας ἐνσφράγιστόν τε καὶ ἐνυπόγραφον ἐκείνων κατὰστιχον διασαφοῖ. Σὺν αὐτοῖς δὲ καὶ ἅπασαν τὴν ἐκείνου τοῦ μακαρίτου ἰδιαιτέραν ἀποσκευήν, ἣν ἅμα τότε ἀναχωρῶν ἀπὸ Ὑδρας παρέδωκεν αὐτοῖς. Καὶ οὕτω διὰ τινὸς ἀσφαλοῦς πλοίου, τῇ εἰδήσει τῆς θεοφρουρήτου Κυβερνήσεως ἀποκομίσωσιν αὐτὰ σὺν Θεῷ ἀσφαλῶς ταύτην τὴν ἱεράν ἡμῶν μονήν, ἵνα μὴ ἐπὶ πλεῖον διαμένωσιν οἱ ἱεροὶ αὐτῆς ναοὶ σκυθρωποὶ καὶ ἄκοσμοι, ὑστερούμενοι τῆς ἰδίας ἱερᾶς εὐπρεπείας, τῶν τε θησαυρῶν αὐτῶν καὶ σεπτῶν κειμηλίων.

Ἐν τούτοις ἀναφέρομεν, θεοσεβέστατε καὶ πανεκλαμπρότατε Κύριε, ὅτι οἱ κύριοι Ὑδραῖοι πολλὰς καὶ μεγάλας καταχρήσεις ἔκαμον εἰς ταῦτα τὰ ἱερά ἀσυστόλως τε καὶ ἀπαρητηρήτως ὡς μανθάνομεν παρὰ πολλῶν, ἀφαιρέσαντες ἐξ αὐτῶν ἅπαν χρυσοῦν ἢ ἀργυροῦν ἐγκόσμημα, καὶ ἀναλύσαντες εἰς χωνείαν καὶ ὅσα ἄλλα ἀργυρὰ σκεύη ὑπῆρχον ἐν αὐτοῖς τοῖς μοναστηριακοῖς ἡμῶν ἱεροῖς πράγμασιν, ἐπὶ προφάσει ὅτι μετεχειρίσθησαν αὐτὰ εἰς βοήθειαν τοῦ Γένους, ὡς δυνάμενοι τάχα νὰ παραστήσωσιν ὅτι τοῦτο τὸ Ὅρος, μέλος ὄν τοῦ Γένους ὑπῆρχεν ἐν ταύτῃ τῇ περιόδῳ ἐλεύθερον ἐξόδων, καὶ ἔνεκα τούτου ὑποχρεοῦται ἐκὼν ἀέκων, ἢ ὅπως ἄλλως ἂν εἴποι τις εἰς βοήθειαν τοῦ Γένους. Ἡ διὰ νὰ διασωθῇ τοῦτο ἀποφεῦγον τὴν φρικτὴν ἐκείνην τοῦ σουλτάνου ἀπόφασιν τῆς παντελοῦς καταστροφῆς καὶ λεηλασίας του, δὲν ἐμέτρησε δύο

μυλιούνια γρόσια σχεδὸν εἰς τὸ Ἀνακτορικὸν Ταμεῖον; Δὲν ἐπλήρωσεν ὁψώνια στρατιωτῶν καὶ δὲν ἔθρεψε στρατιώταις; Δὲν ὑπέστη ἀπαραδειγματίστους διαρπαγὰς καὶ ἀπογυμνώσεις, καὶ τόσα ἄλλα; τῶν ὁποίων ἡ ἀποζημίωσις ὡς ἐκ τοῦ προχείρου ἐξικνεῖται εἰς τριάκοντα καὶ τεσσαράκοντα μυλλιούνια, ἐκτὸς τῆς ὅσης ἄλλης διαρπαγῆς, ἀπογυμνώσεώς τε καὶ καταδρομῆς ἐπέφερον εἰς τὸν ἱερὸν τοῦτον τόπον οἱ ἐκ τοῦ Γένους λησταί, οἵτινες τὸ ὑστέρημα τῶν ὀθωμανικῶν στρατευμάτων, αὐτοὶ ἀνεπλήρωσαν ἀφθονέστατα, ἐπενεγκόντες τὴν ἐσχάτην καταστροφὴν τοῖς ἱεροῖς τούτοις μοναστηρίοις, γενόμενοι μάλιστα αἴτιοι καὶ τῆς ἄχρι ταύτης διαμονῆς τῶν στρατευμάτων. Πλὴν καίτοι δυνάμενοι νὰ ἀπολογηθῶμεν κατὰ πολλοὺς ἄλλους ἰσχυροὺς τρόπους τε καὶ λόγους, ὡς ἡμῖν δοκεῖ, εἰς ταῦτα τὰ παρὰ τῶν κυρίων Ὑδριωτῶν προβαλλόμενα, ἀποφεύγοντες ὁμῶς τὴν πολυλογίαν, ἔωμεν αὐτὰ εἰς τὴν βαθύφρονα κρίσιν τῆς ὑμετέρας θεοσεβοῦς Πανεκλαμπρότητος, ἱκετεύοντες θερμότερον ἵνα τῇ εὐδίκῳ αὐτῆς προστασία τε καὶ ὁδηγία πρὸς τοὺς ἀποστελλομένους ἡμετέρους συναδελφούς ἀποκατασταθῇ τὸ ἀπαραίτητον ἡμῶν τοῦτο δίκαιον κατὰ χῶρον. Διότι δὲν ἀνεχόμεθα ἐν ᾧ αἰχμαλωτίσθημεν τὸ ἀπ' ἀρχῆς ἀπ' αὐτῶν ἐπὶ λόγῳ διατηρήσεως, σκοπὸν καὶ γὰρ εἶχομεν εἰς ἀκίνδυνον τόπον νὰ μετακομισθῶσι ταῦτα τὰ ἱερὰ ἡμῶν καὶ οὐχὶ εἰς Ὑδραν, νὰ ὑποπέσωμεν ἤδη καὶ εἰς τοιαύτην παράλογον καὶ ἀδικωτάτην ζημίαν. Διὸ καὶ εἰς αἰσίαν ἀποπεράτωσιν τῆς ὑποθέσεως αὐτῆς ἀνατιθέμενοι μετὰ Θεὸν τὸ πᾶν εἰς τὴν ὑπεράσπισιν τῆς ὑμετέρας φιλοπτώχου τε καὶ φιλοδικαίου Ἐκλαμπρότητος, ἥς καὶ τὰ ἔτη πάμπολλα καὶ τρισόλβια μένομεν,

αωλ'φ Ἰουνίου ιη'η
ἀπὸ Ἀγίου Ὁρους

† Οἱ προϊστάμενοι τῆς Ἱερᾶς Βασιλικῆς τε καὶ Πατριαρχικῆς Μονῆς τοῦ Ἀγίου Παύλου προηγούμενος Ἀνανίας, γέρων Θεόκλητος καὶ ἅπαντες οἱ σὺν ἡμῖν ἐν Χῳ ἀδελφοί.

Ἐν τούτοις σημειοῦμεν ὅτι ὁ ἤδη ἀποστελλόμενος διαληφθεὶς συναδελφὸς ἡμῶν ἐν Χῳ προηγούμενος κῦρ Ἀνανίας, ὑπῆρχε τότε μετὰ τοῦ μακαρίτου ἀρχιμ(ανδρίτου) μας Ἀνθίμου, καὶ διὰ αὐτοῦ

περελάμβανον οί κύριοι Ὑδραῖοι τὰς παρ' αὐτοῖς μοναστηριακάς ἡμῶν ἀποσκευάς, ὡς εἴρηται.

Ἐν τούτοις παρακαλοῦμεν θαρρύνοντας, ἐπειδὴ ἐν τοῖς αὐτόθι μοναστηριακοῖς ἡμῶν πράγμασιν εὐρίσκεται ἐν ῥωσσικὸν αὐτοκρατορικὸν χρυσόβουλλον τοῦ ἱεροῦ ἡμῶν μοναστηρίου, νὰ γένη μία μετάφρασις τούτου εἰς τὸ ῥωμαϊκόν, καὶ ἔτι ἐν ἴσον εἰς τὸ ῥωσσικὸν ἐπιβεβαιωμένον, διὰ νὰ εὐρωμεν ἐτοιμοτέραν, τὴν ὑποδοχὴν πρὸς τὸν εἰς Κωνσταντινούπολιν πρέσβυν, καὶ ἐλευθέραν τὴν δι' ἐκεῖνα τὰ μέρη διάβασιν».

Μέ τὴν ἴδια ἡμερομηνία (18ῃ Ἰουνίου 1830) ἀποστέλλεται ἐπίσης ἐπιστολὴ ἀπὸ τὴν Ἱερά Μονὴ τῶν Ἰβήρων πρὸς τὸν ἀδελφὸ τοῦ Ἰωάννη Καποδίστρια, Αὐγουστῖνο. Οἱ Ἰβηρίτες μοναχοί, ὅπως καὶ οἱ Ἀγιοπαυλίτες παραπάνω, ἀναφέρουν τίς πληροφορίες πού ἔχουν περὶ παρακράτησης, ἀκόμα καὶ πώλησης κειμηλίων πού εἶχαν δοθεῖ πρὸς φύλαξη, μὴ ἀποδεχόμενοι τὴ δικαιολογία ὅτι τό ἐπαναστατημένο Γένος εἶχε χρεῖα χρημάτων. Ἀξιώνουν ἐπίσης οἱ μοναχοί πὼς πρέπει νὰ ἐπιστραφοῦν ὅλα τὰ κειμήλια στό ἀκέραιο, γιατί ἤδη τό Ὅρος εἶχε ξοδέψει πολλὰ γιὰ νὰ ἀποφύγει τὴν καταστροφὴ τοῦ ἀπὸ τὴ μὴνη τοῦ Σουλτάνου¹¹⁶.

Αὐτὴ ἡ ἐπιστολὴ ἔχει ὡς ἐξῆς:

«Πανεκλαμπρότατε καὶ περιφανέστατε Κόμη!
Εὐσπλαχνικότατε Κύριε!

† Τὴν ἔμφυτον Αὐτῆς καλοκαγαθίαν, καὶ τὴν πρὸς τὰ καλὰ ῥοπὴν ἀπέδειξεν ἡμῖν ἡ τῆς Ἑλλάδος ὀρθὴ κυβέρνησις, ἥς συνεργὸς καὶ συμπράτωρ ἡ Αὐτῆς θεοσέβεια, ὡς αὐτάδελφος αὐταδέλφου περικλεῶς τε καὶ θεοφιλῶς διεξάγοντος αὐτὴν καὶ κυβερνοῦντος. ἐν τούτῳ δὲ καὶ ἡ πρὸς πάντας ἀκριβεστάτη σύνεσις, ἥ τε πρὸς ἡμᾶς τοὺς ἀναξίους εὐνοϊκὴ διάθεσις, καὶ εἰς τοὺς ἀπ' ἐντεῦθεν παραγενομένους εὐμενὴς ὑποδοχὴ καὶ δεξίωσις. Ἀλλὰ τὸ μέγιστον, καὶ ὅπερ νικᾷ πάντα, καὶ πρὸ πολλοῦ ἄνω τίθησιν Αὐτήν, ἀλλὰ δῆτα καὶ γνήσιον Αὐτὴν παριστᾷ ἐραστὴν τῆς ὑπεράγνου Θεόπαιδος, τοῦτ' ὁμολογεῖται ἡ πρὸς τὸν ἱερὸν τοῦτον Ἄθω τὸν μυστικὸν τῆς Θεο-

116. Στ. Παπαδόπουλου, «Ἐγγραφα», σελ. 180.

τόκου περίβολον, ιδιάζουσα αὐτῆς εὐλαβητικὴ ὑπόκλισις, καὶ ὁ περὶ τὴν σύστασιν καὶ τὴν εἰς τὸ κρεῖττον αὐτοῦ ἀποκατάστασιν καὶ διαμονήν, διακαῆς πόθος καὶ ἡ ἔφεσις. Τοῦτο ὅσον ὑψηλότερον πάντων, ὅσον ἀπροσδόκητον διὰ τὴν ἡμετέραν ἀναξιότητα, τοσοῦτον ἔχει πλείονα τὸν ἔπαινον, ὅτι μὴ δεηθεῖσα ἡ Ὑμετέρα Πανεκλαμπρότης ἀνθρωπίνης ἡστινοσοῦν παρακλήσεως καὶ πρεσβείας, οἴκοθεν ὀρωμένη, καὶ ὡς σοφίας τρόφιμος, καὶ τὰ θεῖα πεπαιδευμένη καλῶς ἐπίσταται, ὡς τὸ Ὅρος τοῦτο, οὐ τῶν ἐμφιλοχωρούντων ἐν αὐτῷ ἤδη ἐστὶ κτῆμα, ἀλλὰ πάντων τῶν χριστεπωνύμων, καὶ μάλιστα τῶν τὴν σύστασιν αὐτοῦ καὶ διαμονήν γλιχομένων, καὶ τῶν εὐλαβείᾳ καὶ ἔρωτι φερομένων πρὸς τὴν ὑπεραγίαν Θεομήτορα, τὴν ἔφορον αὐτοῦ καὶ προστάτιδα. Διὰ τοι ταῦτα καὶ ἡμεῖς οἱ ταπεινοί, ὡς μέλος ἀναπληροῦντες τοῦ ὅλου πνευματικοῦ σώματος τῶν ἐν τῷ Ἀγίῳ Ὁρει τούτῳ εὐαγῶν Καταγωγίων, ὧν ἐνθερμος μετὰ τὴν Θεοτόκον προστάτης ἡ ὑμετέρα Θεοσέβεια, ὡς δέδεικται, θαρρύνοντως προσερχόμεθα πρὸς Αὐτὴν διὰ τῶν ταπεινῶν ἡμῶν τούτων γραμμάτων, τὴν ἐξῆς πρεσβείαν ὑπὲρ ταύτης τῆς ἱερᾶς ἡμῶν μονῆς ἐμπόνως ποιοῦμενοι.

Ἦν μὲν ὅτε καλῶς εἶχε τὰ ἡμέτερα, καὶ ἡσυχία ἄκρα ἐν τῷ Ἀγίῳ Ὁρει τούτῳ, πανεκλαμπρότατε Κύριε, ὅτε δὲ συγχωρησεί θεία τετάρακται τὸ πᾶν, καὶ τὰ καθ' ἡμᾶς ὡς οὐκ ἔδει ἐγένετο, ταραχὴ τε καὶ φόβος μέγας κατέλαβεν ἡμᾶς, ὅτε μάλιστα μαιφονίαν καὶ πῦρ πνέοντα ἀπωλείας κατὰ τοῦ ἱεροῦ τούτου τόπου, παρεγένοντο πρὸς ἡμᾶς τὰ τῶν Ὁθωμανῶν στρατεύματα. Ἐντεῦθεν οὖν χώραν διδόντες καὶ ἡμεῖς τῷ πειρασμῷ, ἐνεκρίνομεν τοὺς μὲν ἐξ ἡμῶν διακαρτερῆσαι ἐνταῦθα, ἔρωτι τῆς πνευματικῆς ταύτης πατρίδος, μέχρις αἵματος καὶ θανάτου, τοὺς δὲ μεταβῆναι μετὰ τῆς μοναστηριακῆς ἡμῶν ἱερᾶς ἀποσκευῆς εἰς τόπον ἀσφαλῆ καὶ ἀκίνδυνον, πρὸς διάσωσιν. Ὁ καὶ ἐγένετο, μισθωσάντων ἡμῶν δύο πλοῖα Ἰονικῆς σημαίας, τοῦ μετοικισθῆναι τοὺς ἀναχωρήσαντας ἀδελφούς μεθ' ὧν παρεδώκαμεν αὐτοῖς μοναστηριακῶν πραγμάτων πρὸς ἐκεῖνα τὰ μέρη: ἥτοι Ζάκυνθον ἢ Κεφαλληνίαν, καὶ διατηρηθῆναι ἐκεῖσε ἕως ἂν τάχα παρέλθῃ ἡ ὀργὴ Κυρίου ἀφ' ἡμῶν. Οὕτως οὖν ἀναχωρησάντων τῶν ἡμετέρων συναδελφῶν ἐν Χριστῷ, καὶ εἴτε διὰ τὰς ἐπικρατούσας τότε ἐναντιότητας τῶν

ἀνέμων, χειμερίου οὔσης τῆς ὥρας, εἴτε καὶ βουλομένων μαθεῖν ὑπὸ συμπαθείας, πῶς τὰ ἡμέτερα μετὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν ἀπίστων, χρονοτριβούντων εἰς Σκόπελον, οἱ κύριοι Ὑδραῖοι, μαθόντες ταῦτα, ἐπέστειλον ἐν πλοῖον ὀπλοφόρον, καὶ ἐκὼν ἀέκων ὡς λέγεται, παραλαβὸν αὐτοὺς ἀπεκόμισεν εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν νῆσον, ἔνθα ἐκφορήσαντες ἅπασαν τὴν μοναστηριακὴν ἡμῶν ἀποσκευήν, παρέλαβον αὐτὴν ἰδίῳ βουλήματι τάχα πρὸς φύλαξιν, ἐγχειρίσαντες τοῖς ἡμετέροις συναδελφοῖς κατάστιχον ὑπογεγραμμένον καὶ ἐσφραγισμένον τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν σφραγίδι, κρατήσαντες πρότερον ὅσα ὑπῆρχεν εἰς ἄργυρον ἀκατασκεύαστον λάμας πεντήκοντα μίαν, περίπου τῶν ἑκατὸν ἑβδομήκοντα ὀκάδων, καὶ ἰδιαιτέρως ἔτι ἄργυρον ὀκάδας: 3:½ καὶ μετρητὰ γρόσια: πέντε χιλιάδες καὶ τριάκοντα τρία παρακαταθήκην ἡμετέρου τινὸς συναδελφοῦ ἐκεῖ τότε τὸ ζῆν ἐκμετρήσαντος. Ἐῶμεν δὲ λέγειν καὶ ὅτι ἄλλον ἀρεστὸν ἔδοξεν αὐτοῖς. Μετακομίσαντας δὲ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ κυρίου Γεωργίου Κουντουριώτου κάσας τριάκοντα ἕξ, ἐγκατέλειπον τὰ ἐπίλοιπα εἰς τὸ ἐκεῖσε μοναστήριον. Οὐ πολὺ τὸ ἐν μέσῳ πανεκλαμπρότατε Κύριε, καὶ ἀνοίξαντες οἱ φύλακες οὗτοι τῶν ἱερῶν πραγμάτων, ἔλαβον ὅσα ἦν εἰς σκευὴ ἱεροτελεστιῶν ἀργυρά: ἐγκοσμήματα ἀγίων λειψάνων, θῆκας αὐτῶν, ἀρτοκλασίας, κανδήλας, θυμιατήρια, δίσκους, κιβώτια καὶ τὰ τούτοις ὅμοια σεπτὰ καὶ ἅγια. Καὶ ἀποστείλαντες εἰς ἀλλοτρίαν ἐχρηματοποίησαν αὐτά, μεταχειρισθέντες εἰς ἀνάγκην καὶ βοήθειαν τοῦ Γένους. Τοῦτό ἐστι τὸ πρὸ τούτων ἰσχυρὸν καὶ ἀναντίρρητον κατ' αὐτοὺς πρόβλημα καὶ ἡ ἀπολογία. Ζητήσαντες ὁμῶς οἱ ἡμέτεροι ἀπόδειξιν ζυγοσταθμίας τῶν ὧν παρέλαβον εἶπον αὐτοῖς ὅτι ἀρκεῖ τὸ ὅπερ ἔχουσι κατάστιχον τῆς γενικῆς καταγραφῆς εἰς ἀναζήτησιν. Ταῦτ' ἐν εἰπεῖν κατὰ τὸν ἐνδομυχοῦντα αὐτοῖς λογισμόν, ἐνέπαιξαν αὐτούς. Πῶς γὰρ ἂν γνωσθήσεται ἐκ τῶν εἰδῶν τὸ ἀκριβὲς τῆς ποσότητος, ζυγοσταθμίας μὴ οὔσης; Καὶ ταῦτα μὲν τὰ περὶ τούτων καθ' ἃς ἐλάβομεν ἐκ διαφόρων εἰδοποιήσεις.

Ἄλλ' οὖν ἐπειδὴ ἤδη, θεοσεβέστατε Κύριε, οἱ κατατυραννήσαντες ἡμᾶς εἰς τοσούτων ἐτῶν περίοδον ἀσεβεῖς στρατιῶται, ἐνεχώρησαν θεῷ ἐλέει ἀφ' ἡμῶν, καὶ ἡμεῖς ἐσμέν ἔξω κινδύνου καὶ φόβου, ἀνάγκη πᾶσα ἵνα οἱ συναδελφοὶ ἐν Χριστῷ ἐπανέλ-

θωσι πλέον πρὸς ἡμᾶς, μετὰ τῶν μοναστηριακῶν τούτων πραγμάτων. Διὸ καὶ κατὰ κοινήν ἡμῶν διάσκεψίν τε καὶ ἐκλογήν, ἀποστέλλοντες τὸν παρόντα ἡμέτερον συναδελφὸν ἐν Χριστῷ γέροντα κῦρ Ναθαναήλ, θαρρόντως ἐπισυνιστῶμεν αὐτὸν πρὸς τὴν ὑμετέρα φιλάγαθον Πανεκλαμπρότητα, παρακαλοῦντες θερμῶς ἵνα κατὰ τὴν ἔμφυτον αὐτῆς ροπὴν πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν ἐπιδεομένων, ὑποδεχθῇ αὐτὸν εὐμενῶς, καὶ διὰ τῆς συντόνου καὶ ἐμμελοῦς αὐτῆς παραστάσεως ἐπιχορηγηθῇ αὐτῷ τε καὶ τοῖς εἰς Ὑδραν διατρίβουσιν ἡμετέροις συναδελφοῖς ἐν Χριστῷ, ἅδεια παρὰ τῆς θεοφρουρήτου Κυβερνήσεως εἰς τὸ παραλαβεῖν αὐτά, πληρεξουσίως διορισθεῖσιν ἐκ τοῦ ἱεροῦ ἡμῶν μοναστηρίου ἐπὶ τούτῳ, συνεκδιδομένης ἅμα δὲ καὶ ἐντόνου ἐπιταγῆς πρὸς τοὺς κυρίους Ὑδραίους εἰς τὸ ἐγχειρίσαι αὐτοῖς ἅπαντα ταῦτα, ἀπαραμειώτως τε καὶ ἀνελλιπῶς ὡς καὶ παρέλαβον αὐτά, κατὰ τὴν περίληψιν τοῦ ἰδίου αὐτῶν καταστίχου. Οὐ γὰρ ἀνεχόμεθα εὐσπλαχνικώτατε Κύριε, οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον ἓνα ἐκλείψῃ ἐξ αὐτῶν, ἐὰν καὶ μυριάκις εἴπωσιν ὅτι εἰς βοήθειαν τοῦ Γένους ἐχρήσαντο τούτοις. Καθ' ὅτι, ἐὰν τὸ Ὅρος τοῦτο ἵνα μὴ μάχαιρας ἀθέου καὶ πυρὸς ἀνυποίστου παρανάλωμα γένηται, ὡς εἶδομεν καὶ ἐν ἄλλοις μέρεσι τοῦτο γεγεννημένον, πραγματευθὲν θείᾳ ἐπινεύσει τὰ πρὸς διάσωσιν αὐτοῦ μετὰ τῶν κρατούντων, ἔμεινεν ἐκτὸς ἀναλωμάτων, καταμετρήσεών τε καὶ λοιπῶν ἀποζημιώσεων, ἐξικνουμένων εἰς ἀπιθάνους μὲν, ἀλλ' ἀληθεῖς καὶ βεβαίας ποσότητας, εἶχεν ἂν λόγον ἢ πρότασις αὐτῶν. Ἀλλ' ὅταν ὑπελείφθη Ὅρος καὶ τείχη γεγυμνωμένα ἀπάσης οἰκιακῆς τε καὶ ἐκκλησιαστικῆς ἀποσκευῆς καὶ εὐπρεπείας, ἵνα μὴ κατασκαφῶσι, κατὰ τὴν τοῦ σουλτάνου τότε φρικτὴν ἀπόφασιν, ταῦτα τὰ ἱερὰ καταγώγια, τὰ κοινὰ τοῦ γένους τῶν χριστεπωνύμων αὐχήματα, αἱ στήλαι τῆς εὐσεβείας τῶν πάλαι βασιλέων ἡμῶν, τὰ πραγματικὰ ἡμῶν ἄσυλα καὶ ταμεῖα τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν πίστεως, αἱ γέφυραι τῆς εἰς οὐρανὸν ἀναβάσεως, ποῖον ἂν λόγον ἔχη ἢ τοσαύτη καταστροφή τοσούτων ἱερῶν, ἀναλωθέντων δῆθεν εἰς βοήθειαν τοῦ Γένους, ἐν ᾧ τὸ τοιοῦτον μέλος τοῦ Γένους, ὑπῆρχεν εἰς τοσαύτας δαπάνας καὶ κινδύνους; Καὶ ταῦτα κατὰ τὸν πρῶτον χρόνον ἐκείνον, καθ' ὃν τὰ ταμεῖα τῶν κυρίων Ὑδραίων ὑπῆρχεν ἐξερευγόμενα ἐκ νομισμάτων εἰς νομίσματα.

Πολλοὶ ἐγκαλοῦσιν ἡμᾶς ὅτι κατηναλώσαμεν ταῦτα εἰς τοὺς ἀπίστους, καὶ οὐκ εἰς βοήθειαν δῆθεν τοῦ Γένους. Ἄλλ' εἰπά-
 τωσαν καὶ δεικνύτωσαν ἡμῖν τρόπον ἕτερον, δι' οὗ ἡδύναντο
 διατηρηθῆναι τὰ ἱερὰ ταῦτα τοῦ Γένους Καταγωγία. Ἄλλ' οὐκ
 ἔχουσιν, οὐδὲ δύνανται εἰπεῖν εἰμὴ ὅτι καὶ ταῦτα τὰ πρὸς τοὺς
 ἀπίστους δοθέντα, ἐβούλοντο αὐτοὶ λαβεῖν. Καὶ τὰ τοῦ Ὁρους
 οὐδὲν ἐτίθεντο ἐὰν ἀπέβαινον ὡς τὰ τῶν χωρίων τῆς Θετταλί-
 ας ἀπάσης, ὡς τὰ τῆς Ναούσης, τὰ τῆς Κασσάνδρας, τὰ τῶν
 Ψαρῶν, τὰ τοῦ Μεσολογγίου, καὶ τὰ τῆς Πελοποννήσου αὐτῆς,
 ὅτε ὁ ἐξ Ἀραβίας λύκος εἰσήλασεν ἐν αὐτῇ. Ἄλλ' ἡμεῖς γε ἀπ'
 ἐναντίας τούτων, οὐδ' ὅλως εἰς νοῦν θέμενοι τὰ πρὸς τοὺς ἀπί-
 στους δοθέντα, χάριν μάλιστα αὐτοῖς ὁμολογοῦμεν ὅτι ἐγκατέ-
 λοιπον ἡμῖν, κατὰ ἐνέκφραστον προμήθειαν Θεομητορικῆς
 Μεγαλειότητος, ἄθικτα καὶ ἀνεπηρέαστα τὰ τεῖχη τῶν ἱερῶν
 τούτων Σκηνωμάτων, καὶ τοὺς ἱεροὺς αὐτῶν ναοὺς, τυφλωθέν-
 τες τοῖς δώροις καὶ τῇ ἀρπαγῇ. Ἄλλ' οὐδέποτε σιγήσωμεν ἢ
 ὅλως ἀνεξόμεθα τὴν τοσαύτην ὑστέρησιν, τοσούτων ἀναπο-
 σπάστως ἀφιερωθέντων Θεῷ καὶ Θεομήτορι, ἀρχαίων τε καὶ
 νεωτέρων ἱερῶν σκευῶν καὶ κειμηλίων, κατάραν ἀδιαφορίας
 ἔλκοντες ἐν ἑαυτοῖς τῶν ἀειμνήστων ἐκείνων ἀφιερωτῶν, καὶ
 τῶν ἡμᾶς διαδεχομένων ἀδελφῶν.

Διπλὴν εὖρομεν τὴν αἰχμαλωσίαν καὶ ἀπογύμνωσιν ἐν
 τούτῳ τῷ καιρῷ διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, πανεκλαμπρότατε
 Κύριε, μίαν μὲν ὑπὸ τῶν ἀπίστων, ἀλλ' εἰς καλὸν ἀποβᾶσαν,
 διατηρηθέντων εὐδοκίᾳ θεομητορικῆς Μεγαλειότητος, τῶν
 ἱερῶν τούτων Σκηνωμάτων, ἑτέραν δὲ ὑπὸ τῶν ὁμοπίστων
 αὐτῶν, ἐν προσχήματι γενικῆς τοῦ ἔθνους ὠφελείας, ἀλλ' εἰς
 καταστροφὴν τοῦ ἔθνους ἱερῶν ἀφορῶσάν τε καὶ κινηθεῖσαν.
 Ἀλλὰ μὴ ἀνάσχου, εὐσπλαχνικώτατε Κύριε, μὴ ἀνάσχου τὴν
 τοσαύτην κατὰ τοῦ ἱεροῦ τούτου Σκηνώματος τῆς ὑπεράγνου
 Θεόπαιδος, γενομένην ἡμῖν ἀδικίαν. Μὴ θέλε τὴν τοσαύτην
 ἀπογύμνωσιν τῶν ἱερῶν ἡμῶν ναῶν. Φεῖσαι καὶ τῶν τειχῶν
 τοῦ ἱεροῦ ἡμῶν τούτου Καταγωγίου, ἅτινα πρὸ χρόνων ἀρξά-
 μενοι ἀνοικοδομεῖν καὶ ἀνακαινίζειν ἀποσαθρωθέντα, ἡμιτελῆ
 ὑπελείφθησαν ἤδη ἐκ τῆς περιστάσεως, ἀλλὰ δὴ καὶ χήτει τῶν
 ἀναλωμάτων, ἄχρι τοῦ πρώτου φατνώματος, οἷον ἐν σχή-
 ματι ἐλεεινῷ ἰκετεύοντα καὶ προκαλοῦντα ἡμᾶς εἰς τὸ πέρας

τῆς οἰκοδομῆς καὶ ἀνορθώσεως. Ἀναζωσάμενος, ὥσπερ ἀνὴρ θεῖος, ζῆλον ἔνθεον, παράστηθι θαρρόντως τῷ ἀδελφῷ ὡς ἀδελφὸς προσφιλὲς, παρακάλεσον, ἰκέτευσον μεθ' ἡμῶν τῶν θερμῶν πρὸς τὴν Θεοτόκον ἰκετῶν σου. Ἀντιβόλησον ὅσον ἐστὶ καὶ ἡμῖν βοήθειαν ἐξ ἐμφύτου ὑμῶν εὐθυδικίας ἐπὶ τῇ τοσαύτῃ τῶν ἱερῶν ἀποσκευῶν τῆς Θεομήτορος καταχρήσει. Διεκδικήθητι σὺν τῇ Θεοτόκῳ καὶ τοσούτους ἄλλους Ἀγίους, ὧν τὰ λείψανα οἱ δαίμονες ἔφριξαν, καὶ οἱ κύριοι οὗτοι περιφρονητικῶς ἀπεγύμνωσαν τῆς ἐγκοσμήσεως αὐτῶν, οὐ γὰρ εἰς βοήθειαν τοῦ Γένους, ὡς αὐτοὶ λέγουσιν, ἀλλὰ πρὸς ἰδιοτέλειαν καὶ φανεράν αἰσχροκέρδιαν, ἵνα διατηρήσωσι τὰ ἑαυτῶν κατεχρήσαντο τούτοις, εἰς ἃ οὐδὲ ὀβολὸν ποτὲ συνεισέφερον. Εἶδὲ καὶ ἔχουσιν εἰπεῖν, εἰπάτωσαν καὶ ἀφαιρεθῆτω ἐκ τῆς ποσότητος, τὰ πρὸς αὐτὰ τὰ ἱερὰ ἐγκοσμήματα αὐτῶν. Ἀλλ' οὖν ἡμεῖς τοιαύτην πρὸς τὸ Γένος βοήθειαν οὐ στέργομεν, θεοσεβέστατε Κύριε, ἀλλ' οὐδὲ τὸ Γένος πάνως, τυραννικὴν, ληστρικὴν, ἱερόσυλον, βιαίαν, κατὰ διαρπαγὴν καὶ αἰχμαλωσίαν τῶν ἱερῶν ἡμῶν γεγεννημένην. Οἴκοθεν ἡμεῖς, αὐθορμήτως τε καὶ αὐτοθελήτως ἐτοιμῶς ἔχομεν βοηθῆσαι τὸ Γένος, δικαιούμενοι ἀπροσωπολήπτως τε καὶ νομίμως εἰς τὰ ἑαυτῶν. Ἔχει τὸ Γένος καὶ τὰ νῦν χρήζοντα βοηθείας, καὶ σχολεῖα, καὶ ὀρφανοτροφεῖα, καὶ ἄλλα, καὶ ὑπὲρ ὧν τις λογίζεται ἢ ἐλπίζει τυχόν. Προσφέρομεν ἡμῖν καὶ δίδομεν, τὰ κατὰ δύναμιν ἡμῶν, εὐαγγελικῶς εἰπεῖν, δύο λεπτά, ὑπερτιμώμενα διὰ τὴν προαίρεσιν, εἰ καὶ τοσαύτην ἔχομεν χρεῖαν τῆς μοναστηριακῆς ἡμῶν ἀνοικοδομῆς, ὡς προεῖρηται.

Πανεκλαμπρότατε καὶ θεοσέβαστε Κύριε, ἵνα διατηρηθῶσι τὰ ἱερὰ ταῦτα τοῦ γένους τῶν χριστεπωνύμων Καταγώγια, ὡς περ καὶ τὴν ἀρχὴν εἵπομεν, ἀφόβως καὶ ἀτρόμως ὑπεκλίναμεν τὸν αὐχένα, οὐ γὰρ ἦν ἄλλως γενέσθαι, πρὸς τὴν ἀδυσώπητον ἐκείνην αἰμοχαρῆ μάχαιραν τῶν Ἀγαρινῶν. Ἐξεκενώσαμεν ἀφειδῶς εἰς τὰς δίκην Βριάρεω ἀρπακτικὰς χεῖρας αὐτῶν ἅπασαν τὴν ἐνοῦσαν ἡμῖν ὑπαρξιν, ἄχρι καὶ τοῦ χιτῶνος ἡμῶν, καὶ οὕτω σὺν Θεῷ δὲ εἰρήσθω, διετηρήσαμεν καὶ διεσώσαμεν τὰ ἱερὰ ταῦτα τοῦ Γένους Καταγώγια, ἐξαγοράσαντες αὐτὰ τὸ ἰδίῳ ἡμῶν αἵματι. Εἰ οὖν οὕτως περὶ τούτου ἐγένετο, ὑπὲρ τοῦ τοιούτου ἡμῶν δικαίωματος πῶς σιγήσωμεν; ἢ πῶς ἀνεξόμεθα

τῆς τοσαύτης ἡμῖν ἀδικίας, ἀπογυνώσεώς τε καὶ στερήσεως τῆς ἱερᾶς ἡμῶν ἀποσκευῆς, εὐπρεπείας τε καὶ στολισμοῦ τῶν ἱερῶν ἡμῶν ναῶν; Ἀλλ' ἐὰν καὶ τῆς παρὰ ἀνθρώπων ἀποτύχωμεν εὐθυδικίας, ὡς οὐκ ἐλπίζομεν, ἀλλ' οὐ παυσόμεθα νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέρα καταβοῶντες, συγγνώμη τῷ ὑπὸ θλίψεως λόγῳ, πρὸς τὴν ὑπέραγνον Κυρίαν ἡμῶν Πορταῖτισσαν Θεοτόκον, ὑπὲρ τοῦ μοναστηρικοῦ ἡμῶν δικαιώματος. Διὸ καὶ πρὸ τούτου, πίπτοντες ἅπαντες ἐπ' ἐδάφους, πρὸ τῶν πανεκλάμπρων ἡμῶν ποδῶν ἐγκυλινδούμενοι παρακαλοῦμεν, δεόμεθα μετὰ δακρύων, ἵνα εἴτε ἐκ τῶν κυρίων τούτων, εἴτε ἐκ τοῦ Γένους, ὡς αὐτοὶ λέγουσιν, ἀποδοθῶσιν ἡμῖν τὰ ἀπαραίτητα ταῦτα ἡμῶν δίκαια, τῆς τοσαύτης καταχρήσεως τῶν ἱερῶν ἡμῶν ἀποσκευῶν καὶ κειμηλίων. Ὅπως ἂν ᾗ τὸ δίκαιον τῶν θείων νόμων, τῶν ἀνθρωπίνων θεσμῶν, τοῦ ὀρθοῦ λόγου, ἀσφαλισθῇ ἐν τούτοις ἡ ἱερὰ ἡμῶν αὕτη μονή, εὐγνωμονοῦσα ἐς αἰεὶ, καὶ τῇ ὑμετέρᾳ θεοφρουρήτῳ Πανεκλαμπρότητι καὶ Ἐξοχότητι, καὶ παντὶ τῷ ἐλληνικῷ τῶν ὀρθοδόξων Γένει. Καὶ ταῦτα μὲν εὐχετικῶς τε καὶ ἱκετικῶς, ἐξαιτούμενοι συγγνώμην εἰς τὴν ὑπὸ θλίψεως καὶ ἀνάγκης ἡμῶν τοσαύτην ἀπεραντολογίαν, τὰ δὲ πανέκλαμπρα αὐτῆς ἔτη εἶψαν θεόθεν ὅ,τι πλεῖστα καὶ τρισόλβια.

Τῆς Ὑμετέρας θεοσεβεστάτης τε
καὶ φιλοπτώχου Πανεκλαμπρότητος

Ἰκέται πρὸς Θεὸν διάπυροι καὶ δοῦλοι ὑποκλινεῖς

† Οἱ Προϊστάμενοι τῆς Ἱερᾶς καὶ Σεβασμίας Βασιλικῆς τε καὶ Πατριαρχικῆς Μονῆς τῶν Ἱβήρων ἀρχιμανδρίτης Λεόντιος, Ὁνούφριος, καὶ ἅπαντες οἱ σὺν ἡμῖν ἐν Χριστῷ ἀδελφοί.

Τῷ πανεκλαμπροτάτῳ καὶ περιβλέπτῳ Κόμητι κυρίῳ κω Αὐγουστίνῳ Καποδίστριας».

Στό παραπάνω γράμμα ἀναφέρεται πὼς οἱ Ὑδραῖοι πρόκριτοι ἐνέπαιξαν τοὺς Ἱβηρίτες μοναχοὺς ἢ στή χειρότερη τῶν περιπτώσεων δέν δόθηκε ἄλλη ἐπιλογή σέ αὐτοὺς ἀπὸ τό νά συναινέσουν καὶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι στήν ἀφαίρεση τῶν τιμαλφῶν χωρὶς ζύγισμα τοῦ πολύτιμου μετάλλου. Αὐτὴ ἡ πίεση ποὺ ὑπονοεῖται ἔχει κάποια

βάση. Σέ ἔγγραφο τῆς Κοινότητος Ὑδρας μέ ἡμερομηνία 26 Μαΐου 1822, τό ὁποῖο δημοσιεύει ὁ Καραμήτσος στό «Ὑδρας Ἀλφαβητάριον»¹¹⁷, ἀναφέρεται πώς οἱ ἀσημένιες πλάκες (λάμες) καί τά χρήματα (5.033 γρόσια) πού βρέθηκαν μετά τόν θάνατο τοῦ ἀρχιμανδρίτη Δαμασκηνοῦ στό νησί ἀποτίθενται στό ταμεῖο τοῦ κοινοῦ ἀγώνα, μέ τή σημείωση ὅμως νά ἐπιστραφοῦν στό μοναστήρι ἀνάλογης ἀξίας ἀντικείμενα ἢ μετρητά μετά τό αἴσιο τέλος του.

Τό συγκεκριμένο σημείωμα ἔχει ὡς ἐξῆς:

(Γραφή Ἰωσήφ Κιάππε)
Ὑδρα τῇ 26ῃ Μαΐου 1822

«Ἀπό τοὺς ἐδῶ εὐρισκομένους ἱερομονάχους τῆς ἐν Ἀγίῳ Ὁρει μονῆς Ἰβήρων παρέλαβε τὸ ἐδῶ κοινὸν λάμας πεντήκοντα ἀσήμι καὶ μίαν λάμαν μικρήν· ὁμοῦ ζυγίζουν ὁκάδας ἑκατὸν ἐξήκοντα ἐννέα καὶ δράμια ἑκατὸν τριάκοντα πέντε.

Παρέλαβε πρὸς τοῦτοις γρόσια πέντε χιλιάδας τριάκοντα τρία, τὰ ὁποῖα εὐρέθησαν ἐκ τῆς κληρονομίας τοῦ ἐδῶ θανόντος ἀρχιμανδρίτου Δαμασκηνοῦ ἐκ τῆς εἰρημένης ἱερᾶς μονῆς Ἰβήρων. Ἀπαντα δὲ τὰ εἰρημένα οἱ ῥηθέντες ἱερομόναχοι ἀποθέτουσιν εἰς τὸ κοινὸν τῆς Ὑδρας ταμεῖον, διὰ νὰ μεταχειρισθῶσιν εἰς τὸν παρόντα ἀγώνα τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, καὶ μὲν καιρῷ τῆς τελείας ἀποκαταστάσεως τῆς ἐλευθερίας τῶν Γραικῶν νὰ ἐπιστραφῶσιν εἰς ὅποιον ἀνήκει, ἢ νὰ πληρωθῇ ἡ τιμὴ αὐτῶν εἰς τὴν ἱερὰν μονὴν Ἰβήρων, ὡς ὅλα ἀνήκοντα εἰς αὐτήν. Εἰς ἔνδειξιν δὲ τῆς ἀληθείας ἐδόθη αὐτοῖς τὸ παρὸν ληπτικὸν γράμμα ἐπεσφραγισμένον μὲ τὴν σφραγίδα τοῦ ἡμετέρου κοινοῦ.

(Σ) Οἱ πρόκριτοι τῆς νήσου Ὑδρας»

Δύο μέρες ὅμως πρὶν τὴν ἀποστολὴ τῶν ἐπιστολῶν αὐτῶν στὴν Κυβέρνηση τοῦ νεοσύστατου τότε ἑλλαδικοῦ κρατιδίου, ὥστε νὰ λάβει αὐτὸ μέριμνα γιὰ τὴν ἐπιστροφή τῶν κειμηλίων, σῴζεται στὰ Ἀρχεῖα τῆς νήσου Ὑδρας ἐξουσιοδοτικὴ ἐπιστολὴ μέ ἡμερομηνία τῆς 16ης Ἰουνίου τοῦ 1830 πρὸς τοὺς προεστῶτες τοῦ νησιοῦ. Σέ

117. Γ. Καραμήτσου, Ὑδρας Ἀλφαβητάριον, σελ. 305.

αὐτὴ ἀναφέρονται τὰ ὀνόματα τοῦ προηγουμένου Ἀνανία καὶ τοῦ γέροντα Γερασίμου, ἀδελφῶν τῆς μονῆς, οἱ ὅποιοι ἐπιφορτίζονται μέ τό ἔργο τῆς παραλαβῆς καὶ ἐπιστροφῆς τῶν κειμηλίων, ἡ ὁποία ἔχει ὡς ἑξῆς:

«Τοῖς πανευγενεστάτοις τε φιλοχριστοτάτοις ἄρχουσι κυρίοις Λαζάρῳ καὶ Γεωργίῳ Κουντουριώταις καὶ λοιποῖς προύχωσι τῆς θεοσώστου νήσου Ὑδρας, ἐν Χῳ ἡμῖν ἀγαπητοῖς καὶ λίαν εὐεργέταις, εὐχετικῶς καὶ πανδαიმόνως.

† Τὴν ὑμετέραν περιπόθητον ἡμῖν φιλοχριστοτάτην καὶ λίαν ἡμῖν εὐεργετικωτάτην πανευγένειαν ὀλοψύχως ἐν Κῳ εὐχόμενοι ἡδιστα προσαγορεύομεν.

Ἐπειδὴ θείῳ ἔλεει ἐλευθερώθηκαν ἤδη ἀπὸ τῆς καταθλιβούσης ἡμᾶς πολυχρονίου αἰχμαλωσίας τῶν ὀθωμανικῶν στρατευμάτων καὶ ἀπὸ πάντων τῶν ἐπιβαρυνάντων ἡμᾶς δεινῶν καὶ ἀμυθῆτων ἐκείνων περιστάσεων, καὶ ὅλος ὁ ἱερὸς τοῦτος τόπος ἀπήλαυσε τὴν ἀρχαίαν αὐτοῦ ἡσυχίαν καὶ ἐλευθερίαν, ἀνάγκη πᾶσα ἵνα καὶ οἱ ἐν ἀποδημίαις ἡμέτεροι συναδελφοὶ ἐν Χῳ καὶ ἅπαντα τὰ ἐκ τοῦ φόβου τότε τῶν Ὀθωμανῶν μετατοπισθέντα μοναστηριακὰ ἡμῶν πράγματα καὶ ἱερὰ κειμήλια καὶ οἱ θησαυροὶ πρὸς διατήρησιν καὶ διάσωσιν, ἐπανέλθωσιν αὐθις εἰς τὸν ἴδιον αὐτῶν τόπον, ὡς πράγματα τῷ Θεῷ ἀφιερωμένα καὶ ἀνατεθειμένα παρὰ βασιλέων ὀρθοδόξων, πατριαρχῶν καὶ διαφόρων ἄλλων ἡγεμόνων καὶ χριστιανῶν φιλοθέων, πρὸς δόξαν Θεοῦ καὶ χρῆσιν τῶν ἱερῶν τελεουργιῶν, καὶ ἐξιλασμόν τῶν ἰδίων ἐκείνων ἁμαρτημάτων.

Εἶναι γνωστὸν λοιπὸν τῇ ὑμετέρᾳ φιλοχρίστῳ πανευγενείᾳ ὅτι ἀναχωρῶν τότε ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ ἡμῶν μοναστηρίου ὁ πανοσιώτατος συναδελφὸς ἡμῖν ἐν Χῳ ἀρχιμανδρίτης κϋρ Ἀνθιμος, κατὰ κοινὴν ἡμῶν διάσκεψίν τε καὶ βούλησιν παρεδώκαμεν αὐτῷ καὶ ἅπαντα τὰ μοναστηριακὰ ἡμῶν ἱερὰ καὶ ἄγια καὶ τοὺς θησαυροὺς διὰ νὰ ἀποκομίσῃ αὐτὰ εἰς τόπον ἀσφαλῆ πρὸς διάσωσιν, καὶ ὡς ἐγένετο τότε παρέλαβεν ἅπαντα ταῦτα ἡ ὑμετέρα πανευγένεια διὰ καταστίχου ὑπογεγραμμένου τε καὶ ἐσφραγισμένου, σὺν αὐτοῖς δὲ παρέδωκεν ὑμῖν ἡ πανοσιότης του καὶ ἅπασαν τὴν ἰδιαιτέραν αὐτοῦ ἀποσκευὴν καὶ περιουσίαν εἰς διαφύλαξιν ὡς προείρηται. Ὅθεν κατὰ κοινὴν ἡμῶν συνδιάσκεψίν τε καὶ ἐκλογὴν, ἀποστέλλομεν ἤδη τοὺς παρόν-

τας πανοσιωτάτους συναδελφούς ἡμῖν ἐν Χριστῷ προηγούμενον κύρ Ἀνανίαν καὶ γέροντα κύρ Γεράσιμον πρὸς τὴν ὑμετέραν πανευγένειαν καὶ εὐχαριστοῦντες προηγουμένως τῇ ὑμετέρᾳ θεοσεβείᾳ ἀπὸ ψυχῆς ἅπαντες δι' ἣν ἐνεδείξατε περιποίησιν τε καὶ πρόνοιαν εἰς τὴν διατήρησιν αὐτῶν τῶν μοναστηριακῶν ἡμῶν ἱερῶν καὶ λοιπῶν πραγμάτων, παρακαλοῦμεν ἐπομένως, ἵνα ἐγχειρίσητε αὐτοῖς τοῖς ῥηθείσιν ἡμῖν ἀποστελλομένοις συναδελφοῖς ἐν Χῷ ἅπαντα ταῦτα τὰ μοναστηριακὰ ἡμῶν σκεύη καὶ τοὺς θησαυροὺς ἀνελλιπῶς, κατὰ τὸ ὅπερ συνεπιφέρουσιν ἐνσφράγιστόν τε καὶ ἐνυπόγραφον ὑμῶν κατὰστιχον, σὺν αὐτοῖς δὲ καὶ ἅπασαν τὴν ἰδιαιτέραν ἀποσκευὴν τοῦ διαληφθέντος μακαρίτου συναδελφοῦ μας ἀρχιμανδρίτου Ἀνθίμου, ἀνυπόπτως τε καὶ ἀδεῶς, ὡς ἐκ τοῦ ἱεροῦ ἡμῶν τούτου μοναστηρίου πληρεξουσίως ἀποστελλομένους ἐπὶ τῇ παραλαβῇ τῶν ἱερῶν τούτων πραγμάτων μας, διὰ νὰ ἀποκομίσωσιν ἡμῖν ταῦτα πάντα σὺν Θεῷ ἀσφαλῶς τῇ προστασίᾳ τε καὶ συνεργείᾳ τῆς ὑμετέρας χριστοτερποῦς πανευγενείας, διὰ τινος πλοίου ἀσφαλοῦς ἐγνωσμένου καὶ τῇ θεοστηρίκτῳ ταύτῃ ὑψηλῇ ἐξουσίᾳ τε καὶ κυβερνήσει, διὰ νὰ εἶναι καὶ μένωσιν εἰς ταύτην τὴν ἱεράν ἡμῶν μονὴν ἀναποσπάστως διασωζόμενα, κατὰ τὴν ἀπ' ἀρχῆς πρόθεσιν τῶν θεοφιλῶν ἐκείνων ἀφιερωτῶν, πρὸς ὠραϊσμόν καὶ εὐπρέπειαν τῶν ἱερῶν ναῶν, καὶ πρὸς οἰκονομίαν ταύτης ἡμῶν τῆς μονῆς, οἶονεὶ ἡμιθνήτου οὔσης τὰ νῦν ἀπὸ τῆς πολυχρονίου κατατυραννίας, καταπονήσεως τε καὶ διαρπαγῆς τῶν ἀθέων ἐκείνων στρατευμάτων. Οὕτω παρακαλοῦμεν τὴν ὑμετέραν χριστοτερπὴ καὶ ἡμῖν εὐεργικωτάτην πανευγένειαν, καὶ ἐσόμεθα διὰ βίου εὐγνώμονες πρὸς ὑμᾶς ὁμολογοῦντες ἅπασιν τὴν χάριν καὶ εὐχόμενοι θερμότερον ἀεννάως ὑπὲρ ἡμῶν πρὸς Κύριον, παρ' οὗ εἴητε φυλαττόμενοί τε καὶ περισκεπτόμενοι ἀπὸ παντὸς ἐναντίου εἰς ἔτη πάμπολλα καὶ πανευδαίμονα.

..αωλ'ῶ Ἰουνίου ις^η

Τῆς ὑμετέρας φιλοχρίστου πανευγενείας Ἰκέται πρὸς
Θεὸν διάπυροι.

† Οἱ προϊστάμενοι τῆς ἱερᾶς βασιλικῆς τε καὶ πατριαρχικῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Παύλου, προηγούμενος Ἀνανίας, γέρων Θεόκλητος καὶ ἅπαντες οἱ σὺν ἡμῖν ἐν Χῷ ἀδελφοί.

Ὁ πανοσιώτατος προηγούμενός μας κύρ Ἀνανίας, γιώσκει-
ται ἡ εὐγενεία σας, ὅτι ἦτον παρὼν καὶ δι' αὐτοῦ παρέλαβεν
ἡ ὑμετέρα εὐγένεια ἅπαντα ταῦτα».

Ἐξουσιοδοτικό γράμμα ἀποστέλλει καὶ ἡ μονὴ Ξηροποτάμου μέ
ἡμερομηνία 7ης Ἰουλίου 1830, ἀφήνοντας ὅμως αἰχμές γιὰ τὸν τρό-
πο πού μεταχειρίστηκαν τὰ κειμήλια οἱ Ὑδραῖοι πρόκριτοι¹¹⁸. Σέ
αὐτό γράφουν:

«(Σ) Τὴν ὑμετέραν φιλοχριστοτάτην εὐγένειαν ὀλοψύχως
ἐν Κυρίῳ εὐχόμενοι ἥδιστα προσαγορεύομεν.

† Ἐπειδὴ θείῳ ἐλέει ὁ ἱερὸς τοῦτος τόπος ἀπηλλάγη τῶν
κακῶν, ἀναχωρησάντων πρὸ μικροῦ τῶν ὀθωμανικῶν στρα-
τευμάτων, ἀνάγκη ἐστὶ, φιλοχριστότατοι κύριοι, ἵνα καὶ ὅσα
μοναστηριακὰ ἡμῶν πράγματα τε καὶ ἱερὰ κειμήλια ἀπεστεί-
λαμεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ ἡμῶν μοναστηρίου πρὸς διάσωσιν, ἐπα-
νέλθωσιν ἤδη πρὸς τῶν ἰδίων αὐτῶν τόπον διὰ νὰ ἀποδοθῶσι
τῷ Θεῷ τὰ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν θεοφιλεῖ σκοπὸν τῶν αἰοιδίμων
ἐκείνων ἀφιερωτῶν. Ὅθεν καὶ κατὰ κοινὴν ἡμῶν ἐκλογὴν
στέλλομεν τὸν παρόντα ἡμέτερον συναδελφὸν ἐν Χῳ πανο-
σιώτατον ἀρχιμανδρίτην κύρ Γαβριὴλ ἐκ τοῦ ἱεροῦ ἡμῶν μο-
ναστηρίου πληρεξούσιον, διὰ νὰ παραλάβῃ αὐτὰ παρὰ τῆς
ὑμετέρας εὐγενείας. Ὅθεν ὑποδεχόμενοι αὐτὸν εὐμενῶς, πα-
ρακαλοῦμεν ἵνα ἐγχειρήσῃτε αὐτῷ ἅπαντα τὰ εἰς τὴν θεόσω-
στον ταύτην νῆσον ἀποκομισθέντα καὶ πρὸς τὴν ὑμετέραν
εὐγένειαν παραδοθέντα μοναστηριακὰ ἡμῶν πράγματα καὶ
κειμήλια ἱερὰ μετὰ τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ ἀπαρ-
μειώτως τε καὶ ἀνελλιπῶς καθὼς καὶ παρελάβετε αὐτὰ τὸ ἀπ'
ἀρχῆς πρὸς διατήρησιν καὶ διαφύλαξιν.

Ἀκούεται παρὰ πολλῶν, ὅτι πολλὰ ἐξ αὐτῶν τῶν ἱερῶν ἐξηρ-
γυρώθησαν παρὰ τῆς ὑμετέρας εὐγενείας εἰς ἀνάγκην δῆθεν τοῦ
γένους. Ἡ ὑμετέρα εὐγένεια διακρίνει ὡς καλῶς γιώσκουσα, ὅτι
ὁ ἱερὸς οὗτος τόπος, μέλος ὢν τοῦ γένους, εἶχε τὰς ἐδικὰς του
ἀνάγκας καὶ χρεῖας καὶ ἔξοδα, καὶ πληρωμάς, καὶ ζημίας ἀνηκού-
στους, καὶ δι' αὐτῶν διατηρηθεῖς σὺν Θεῷ περιττὸν ἐστὶ νὰ κα-

118. Γ. Καραμήτσου, "Ὑδρας Ἀλφαβητάριον, σελ. 305.

θυποβάλληται εἰς ἄλλας ζημίας. Ἡμεῖς δὲν ἐλπίζομεν νὰ ἡκολούθησε ποτὲ μία τοιαύτη κατάχρησις εἰς ταῦτα ἡμῶν τὰ ἱερά. Μ' ὅλον τοῦτο καίτοι πολλὰ ἔχοντες λέγειν ἐν ὀλίγοις εἵπωμεν ταῦτα πρὸς τὴν διαδοθεῖσαν ἡμῖν φήμην, εἴτε ψευδὴν οὔσαν, εἴτε ἀληθινήν. Γνωρίζομεν τὴν ὑμετέραν πανευγένειαν εὐεργέτας καὶ σωτήρας τοῦ ἱεροῦ ἡμῶν τούτου καταγωγίου, καὶ τῆς εἰς χεῖρας ὑμῶν ἱερᾶς αὐτοῦ ἀποσκευῆς, καὶ ἔνεκα τούτου εὐχὰς ἀναπέμπομεν πρὸς τὸν Ὑψιστον ὑπὲρ τῆς ὑμετέρας εὐγενείας ἐλπίζοντες καὶ τὴν ἀνελλιπῇ παραλαβὴν τῶν ἱερῶν ἡμῶν πραγμάτων ὡς προεῖρηται.

Καὶ ταῦτα μὲν εὐχετικῶς τὰ δὲ ἔτη ὑμῶν πλείστα καὶ πανευδαίμονα.

ἰωλ' Ἰουλίου ζ'

Τῆς ὑμετέρας φιλοχρίστου εὐγένειας
ἰκέται πρὸς Θεὸν διάπυροι.

† Οἱ ἐπίτροποι τῆς ἱερᾶς βασιλικῆς καὶ πατριαρχικῆς μονῆς τοῦ Ξηροποτάμου Καיסάριος ἱεροδιάκονος ἐκκλησιάρχης καὶ οἱ σὺν ἐμοὶ ἅπαντες ἐν Χῳ ἀδελφοί.

Μετά τίς ἐπιμέρους ἐπιστολές ἡ Ἱερά Κοινότητα ἀποφάσισε νὰ δράσει περισσότερο ὀργανωμένα. Ἔτσι, τὴν 9ῃ Ἰουλίου τοῦ 1830 οἱ προϊστάμενοι τῆς Συνάξεως, ἀποστέλλουν ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Καποδίστρια καὶ τοῦ συνιστοῦν οἱ ἀποσταλλέντες ἀπὸ αὐτὴν μοναχοὶ νὰ παραλάβουν ὅλα τὰ σκεύη καὶ κειμήλια πού εἶχαν μεταφερθεῖ καὶ ἀποτεθεῖ σὲ διάφορα μέρη μετὰ τὴν κατάπνιξη τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος στὴ Βόρεια Ἑλλάδα¹¹⁹.

Συνέπεια αὐτοῦ τοῦ γεγονότος ἦταν ἡ ἔκδοση ἐγκυκλίου μέ ἡμερομηνία 12ης Αὐγούστου 1830 μέ ἀριθμὸ πρωτοκόλλου 1167, ἀπευθυνόμενη πρὸς ὅλες τίς διοικητικές ἀρχές τῆς χώρας, μέ τὴν ὁποία καλοῦνταν αὐτές νὰ παράσχουν κάθε εἶδους βοήθεια στοὺς ἐπίσημα ἐξουσιοδοτημένους ἀπὸ τίς μονές τους μοναχοὺς, ὥστε νὰ παραδοθοῦν σὲ αὐτοὺς ὄχι μόνο τὰ κειμήλια πού εἶχαν ἀποτεθεῖ πρὸς φύλαξη, ἀλλὰ καὶ τυχόν προσωπικὴ περιουσία μοναχῶν οἱ ὁποῖοι

119. Π. Κοντογιάννη, «Τὰ κειμήλια», σελ. 149.

ἐξεδήμησαν πρὸς Κύριον κατὰ τὴ διάρκεια τῆς παραμονῆς αὐτῶν μακριὰ ἀπὸ τὴ μονὴ τῆς μετανοίας τους¹²⁰.

Στὴν περίπτωση τῆς Ὑδρας, ἀπεστάλη ἀπὸ τὸν Καποδίστρια, γιὰ τὴν τακτοποίηση τοῦ θέματος τῶν κειμηλίων, καθότι εἶχαν προκύψει ἔριδες μεταξύ τῶν προκρίτων καὶ τῶν μοναχῶν ἐξ αἰτίας τῆς ἀφαίρεσης πολλῶν ἀπὸ αὐτὰ γιὰ τὶς ἀνάγκες τοῦ ἀγῶνα, ὁ ἴδιος ὁ γραμματέας (ὑπουργός) τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Νικ. Χρυσόγελος¹²¹ στό νησί. Ἀφοῦ ὁ γραμματέας ἦλθε σέ συνεννόηση μέ τὸν διοικητὴ τοῦ νησιοῦ, γιὰ νὰ ἀρθοῦν οἱ παρεξηγήσεις, διέταξε τὴν ἀποσφράγιση τῶν δεμάτων καὶ τῶν κιβωτίων ἐνώπιον τῶν ἐκπροσώπων τῶν μονῶν καὶ τῶν προκρίτων¹²².

Μαζί μέ τὰ κατάστιχα τῆς παράδοσης τὰ ὁποῖα ἔφεραν μαζί τους οἱ μοναχοί, οἱ Ὑδραῖοι πρόκριτοι παρουσίασαν καὶ συνοπτικὴ κατάσταση κατὰ μονή, ἡ ὁποία εἶχε συνταχθεῖ ἀπὸ τὸν ἑκτακτο διοικητὴ τοῦ νησιοῦ Γ. Μαυρομμάτη τὴν 27ῃ Αὐγούστου 1830, μέ τὴν ποσότητα τῶν πολυτίμων μετάλλων πού εἶχαν ἀφαιρεθεῖ, ζυγιστεῖ καὶ ἐκποιηθεῖ. Ὁ κατάλογος αὐτός ἔχει ὡς ἑξῆς:

«Τῶν Ἰβηριτῶν

ὁκ.(άδες)	δράμ.(ια)	Γρ. παράδες	Δίστηλα ἀργυρά
274	165 ἄργυρος πωληθεῖς x 7¼	77707.6	
1	32 μάλαγμα τέγκια 3 πρὸς 9.1 τὸ δράμι	6866.5	
Εἰς μετρητὰ τοῦ Δαμασκηνοῦ Ἰβηριτῶν		4700.0	
Μίαν κανδήλαν τοῦ ἰδίου δρ. 76		49.3	
		89.322.14	12.320.27

Ἑσφιγμένου

21.285 ἄργυρος πρὸς γρ. 258.12 ἢ ὁκά, γρ. 5602 ἢ δίστηλα ἀργυρά 772.68.

120. Π. Κοντογιάννη, «Τὰ κειμήλια», σελ. 149-150.

121. Γ. Καραμήτσου, Ὑδρας Ἀλφαβητάριον, σελ. 299.

122. Π. Κοντογιάννη, «Τὰ κειμήλια», σελ. 150.

Αγίου Παύλου

35.290 ἄργυρος πρὸς γρ. 258.12 ἢ ὀκά, γρ. 9227.32 ἢ δίστηλα ἄργυ-
ρά 1272.69.

Ἀσημόπετρας

8.376 ἄργυρος πρὸς γρ. 258.12 ἢ ὀκά, γρ. 2309.7 ἢ δίστηλα ἄργυρά
318.48.

Ρωσικοῦ

9.330 ἄργυρος πρὸς γρ. 258.12 ἢ ὀκά, γρ. 2537.32 ἢ δίστηλα ἄργυ-
ρά 349.94.

Ξηροποτάμου

15.330 ἄργυρος πρὸς 258.12 ἢ ὀκά, γρ. 4087.30 ἢ δίστηλα ἄργυρά
563.86.

Γρηγοριατῶν

36.200 ἄργυρος πρὸς 258.12 ἢ ὀκά, γρ. 9127.38 ἢ δίστηλα ἄργυρά
1300.41.

404.298 ἄργυρος πρὸς 258.12 ἢ ὀκά, γρ. 122514.20 ἢ δίστηλα ἄργυ-
ρά 16898.33

42 ἔτι ἄργυρον ἀνήκοντα εἰς τὴν μονὴν **Ξηροποτάμου** γρ. 10512.20
ἢ δίστηλα 1450

446.298 ἄργυρος πρὸς 258.12 ἢ ὀκά, γρ. 133027.13 ἢ δίστηλα ἄργυ-
ρά 18348.35.

Ἐν Ὑδρᾷ τῇ 27ῃ Αὐγούστου 1830

Ὁ ἑκτακτος διοικητής

Γεώργιος Μαυρομμάτης».

Τὴν ἐπόμενη, 28ῃ Αὐγούστου, συνετάχθη πρωτόκολλο παράδο-
σης καὶ ἐπαναφορᾶς ὧσων εἶχαν ἀπομείνει στίς μονές ἀπὸ τίς
ὁποῖες προῆλθαν, ἐνῶ στό ἴδιο πρωτόκολλο ὀρίσθηκε ἡ ἀποζημί-
ωση τῶν μονῶν ἀπὸ τὴν Κυβέρνηση ἀναγνωρίζοντας τό χρέος ὡς
ἐθνικό. Τό πρωτόκολλο αὐτό ὑπογράφεται ἀπὸ τοὺς ἐκπροσώπους
ὅλων τῶν μονῶν οἱ ὁποῖες εἶχαν ἀποστείλει κειμήλια ἐκτός τοῦ
Ρωσικοῦ καὶ τοῦ Καρακάλλου. Ἀξίζει νά σημειωθεῖ πὺς ἀπὸ τά
δέματα τῆς μονῆς τοῦ Καρακάλλου δέν ἀφαιρέθηκε τίποτε, γιατί
ἀπεστάλησαν μετὰ τὴ σύναψη τοῦ πρώτου δανείου μέ τὴν Ἀγγλία,
ὁπότε δέν ὑπῆρχε ἄμεση ἀνάγκη γιὰ ρευστότητα, ἢ ὁποία θά ὀδη-

γοῦσε σέ ἐκποίηση πολύτιμων μετάλλων¹²³. Τό κείμενο τοῦ πρωτοκόλλου παράδοσης τῶν κειμηλίων ἔχει ἐξῆς:

«Οἱ ὑπογεγραμμένοι ἀπεσταλμένοι τῆς ἱεῖρας συνάξεως τοῦ Ἁγίου Ὁρους καί τῶν ιδίων κοινοτήτων, κατὰ τὰ ὁποῖα ἐπαρυσιάσαμεν ἔγγραφα εἰς τήν Σ. Κυβέρνησιν δηλοποιοῦμεν, ὅτι παρελάβομεν διὰ τοῦ εὐγενεστάτου ἐκτάκτου διοικητοῦ τῆς νήσου Ὑδρας καί τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν γραμματέως κυρίου Ν. Χρυσογέλου τὰ διασωθέντα ἱερὰ σκεύη, ἄμφια καί κειμήλια, τὰ ὁποῖα διεσώσαμεν εἰς ταύτην τήν νήσον εἰς τὰς παρελθούσας περιστάσεις, πλὴν τῶν ἔλλειπόντων καί ἐξαργυρωθέντων διὰ τὰς χρεῖας τοῦ πολέμου, τῶν ὁποίων σημείωσιν ἔλαβεν ἕκαστος ἐπικυρωμένην παρὰ τοῦ ἐκτάκτου διοικητοῦ, ἵνα ἐν καιρῷ τῷ δέοντι ἀποδοθῇ εἰς ἡμᾶς τὸ ἀντίτιμον αὐτῶν παρὰ τοῦ ἐθνικοῦ ταμείου καί εἰς ἔνδειξιν δίδομεν τὸ παρὸν εἰς τὴν κοινότητα τῆς νήσου Ὑδρας ὑποφαινόμενοι.

Ἐν Ὑδρᾷ τῇ 28ῃ Αὐγούστου 1830

Ἀρχιμανδρίτης Κύριλλος Ἰβηρίτης

Ναθαναήλ καί γέροντας Ἰβηρίτης

Ἀρχιμανδρίτης Βενέδικτος Ξηροποταμηνός

Γεράσιμος γέροντας Ἀγιοπαυλίτης

Ὁ ἔφορος τῆς τοῦ Γρηγορίου μονῆς γέρων Γρηγόριος

Ἀνανίας προηγούμενος Ἀγιοπαυλίτης».

Στὴ συνέχεια τὰ παραπάνω ἀντικείμενα φορτώθηκαν σέ ἐθνικό πλοῖο, τό ὁποῖο διατάχθηκε νά ἀποβιβάσει τοὺς ἀπεσταλμένους τῶν μοναστηριῶν μαζί μέ τὰ κειμήλια, στὸν ἄρσανά κάθε μονῆς ξεχωριστά. Γιά τήν ἰδιαίτερη αὐτὴ μέριμνα τῆς Κυβέρνησης ἀπεστάλη ἀπὸ τὴν Ἱερά Σύναξη εὐχαριστήριο πρὸς τὸν Κυβερνήτη τὴν 20ῇ Σεπτεμβρίου τοῦ 1830¹²⁴. Ἡ δέ μονή Καρακάλλου ἀπὸ τὰ δέματα τῆς ὁποίας δέν εἶχαν ἀφαιρεθεῖ ἀντικείμενα, παρέλαβε ὅλα τὰ κειμήλιά της στό ἀκέραιο, ἀπὸ τὸν ἀπεσταλμένο της ἱερομόναχο Γαβριήλ στὶς 10 Σεπτεμβρίου τοῦ 1830¹²⁵.

123. Γ. Καραμήτσου, Ὑδρας Ἀλφαβητάριον, σελ. 299-300.

124. Π. Κοντογιάννη, «Τὰ κειμήλια», σελ. 150.

125. Ἀν. Μανίκη, «Θησαυροί», σελ. 86.

11. Συμπεράσματα

Μετά τήν καταστολή τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος τοῦ Ἐμμανουήλ Παππᾶ ἀπό τόν πασᾶ τῆς Θεσσαλονίκης Ἀβδούλ Ἀμποῦδ ὅπως προαναφέρθηκε, τό Ἅγιον Ὅρος ἀναγκάστηκε νά ζητήσει συγγνώμη ἀπό τήν Πύλη καί νά ὑποταχθεῖ ἐκ νέου μέ βαρύτερους ὅρους. Ἐγκαίρᾳ λοιπόν οἱ μοναχοί κατανοώντας ὅτι περαιτέρω ἀντίσταση ἰσοδυναμοῦσε μέ ἐνδεχόμενο ἀφανισμό τῶν Ἱερῶν Μονῶν, φρόντισαν νά περισώσουν ὅσον τό δυνατόν περισσότερα ἀπό τά ἱερά κειμήλια καί ἀντικείμενα ἀξίας πού βρίσκονταν σ' αὐτές, μέ ἀπώτερο σκοπό τήν ἐπιστροφήν των μετά ἀπό εὐλογο διάστημα.

Ἡ διαχείριση τῶν ἱερῶν κειμηλίων σέ μία ταραγμένη περίοδο εἶναι ἐκ τῶν πραγμάτων δύσκολη, πόσο μάλλον σέ μία περίοδο, κατά τήν ὁποία κύριο μέλημα τῆς πλειοψηφίας τῶν χριστιανῶν τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας ἦταν ἡ ἐπιβίωση. Ἄλλωστε ὅπως ἀπό τίς μαρτυρίες προκύπτει, ἀκόμα καί οἱ ἴδιοι οἱ μοναχοί δέν εἶχαν ἀπόλυτη συναίσθηση τῶν ἀντικειμένων πού μετέφεραν πρὸς φύλαξη.

Ἡ Ὑδρα ἀποδείχθηκε φιλόξενος τόπος, ὄχι μόνο γιά τά ἱερά κειμήλια, ἀλλά καί γιά τοὺς μοναχοὺς οἱ ὁποῖοι τά συνόδευαν. Ἡ παραπάνω παρουσίαση τοῦ γεγονότος τῆς φύλαξης θησαυρῶν καί κειμηλίων τοῦ Ἁγίου Ὁρους στήν Ὑδρα, ἔχει ἐκκλησιαστικές, πολιτικές, οἰκονομικές, ἀλλά καί ἱστορικές προεκτάσεις. Αὐτές ἔχουν νά κάνουν ἀκόμα καί μέ τό πῶς διαμορφώθηκε καί ἀναπτύχθηκε ἡ ἐθνική συνείδηση καί στερεώθηκε διοικητικά τό ἑλληνικό κράτος.

Ἀρχικά μπορούμε νά διακρίνουμε τίς στενές σχέσεις πού ἀναπτύχθηκαν μεταξύ Ὑδρας καί Ἁγίου Ὁρους. Ἡ Ὑδρα τήν ὕστερη Τουρκοκρατία ἀποτελοῦσε τό πλουσιότερο νησί τοῦ Αἰγαίου καί ὅλοι οἱ Ἕλληνες ἐπιθυμοῦσαν νά ἔχουν ἐπαφή μέ τοὺς κύκλους τῶν νοικοκυραίων πού τήν κυβερνοῦσαν, καθὼς ἀσκοῦσαν μεγάλη ἐπιρροή στά πολιτικά, οἰκονομικά, ἀκόμα καί στρατιωτικά πράγματα τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας καί ὄχι μόνο. Ἡ οἰκονομική βοήθεια τῶν Ὑδραίων νοικοκυραίων στό Ὅρος δέν ἦταν καθόλου εὐκαταφρόνητη ἐπίσης¹²⁶. Ὅταν δέ κατά τήν ἐπανάσταση τό Ὅρος

126. Γ. Καραμήτσου, *Ὑδρας Ἀλφαβητάριον*, σελ. 347.

ἔφτασε στά πρόθυρα τῆς δῆωσης, πάλι οἱ μοναχοὶ ἀπευθύνθηκαν στήν Ὑδραϊκὴ κοινότητα τόσο γιὰ στρατιωτικὴ βοήθεια, ὅσο καὶ γιὰ τὴ μεταφορά καὶ διάσωση τῆς κινητῆς τους περιουσίας¹²⁷.

Ὑστερα, οἱ μοναχοὶ τοῦ Ἁγίου Ὁρους ἐκείνης τῆς ἐποχῆς ὅπως γίνεται σαφές ἀπὸ τὸ περιεχόμενο τῶν ἐπιστολῶν τους, εἴτε πρὸς τὴν Κυβέρνηση, εἴτε πρὸς τὴν κοινότητα τῆς Ὑδρας, ἀφενὸς μὲν διακατέχονται ἀπὸ στενόκαρδη ὑλιστικὴ νοοτροπία¹²⁸, κατὰ τὸν Μανίκη, ἀποψη μὲ τὴν ὁποία συντάσσομαι, ἀφετέρου δέ δὲν ἔχουν ἐπίγνωση τῆς μεγάλης ἐκείνης προσπάθειας τοῦ ξεσηκωμοῦ τοῦ γένους. Αὐτὸ τὸ δεῖγμα ἀσαφεῦς ἐθνικῆς συνείδησης¹²⁹, ἴσως ὀφείλεται στὸν θεσμό τῶν κοινοτήτων τῆς Τουρκοκρατίας, ὅπου τὸ καλὸ τοῦ τόπου προεῖχε τοῦ γενικοῦ καλοῦ τοῦ μιλλετιοῦ.

Στὴ συνέχεια, τὸ γεγονὸς τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖο ἀπαιτήθηκαν τὰ κειμήλια καὶ ὁ τρόπος πού ἐπελέγη νὰ ἀποζημιωθοῦν οἱ μονές, ἀποτέλεσαν ἀκόμα ἓνα σημεῖο τριβῆς στίς σχέσεις μεταξύ τῶν προκρίτων τῆς Ὑδρας καὶ τοῦ Ἰωάννη Καποδίστρια. Γνωστὸ ἄλλωστε εἶναι, τὸ ὅτι οἱ Ὑδραῖοι προσκολλημένοι στὸ ἄρμα τῆς Ἀγγλικῆς πολιτικῆς καὶ τοῦ φερεφώνου αὐτῆς στὸ νεότευκτο ἑλλαδικὸ κρατίδιο Ἀλέξανδρου Μαυροκορδάτου, ποτέ δὲν εἶδαν μὲ καλὸ μάτι τὴν ἀνάληψη τῆς ἐξουσίας ἀπὸ τὸν Καποδίστρια, ὅπως ἐπίσης ἀποτέλεσαν οὐσιαστικὰ τὴν ἀντιπολίτευση ἀπέναντι στὸν Κυβερνήτη. Ἡ ἀπαίτηση καταβολῆς ἀποζημιώσεων ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς γιὰ τὰ ἀφαιρεθέντα πολύτιμα μέταλλα ἀπὸ τίς κασσέλες τους καὶ τὸ εὐήκοον οὓς πού ἔκλινε ἡ Κυβέρνηση καὶ ὁ Καποδίστριας προσωπικά, ἴσως ἀποτέλεσε ἓνα λιθαράκι στὸ νὰ διογκωθεῖ αὐτὸ τὸ κύμα δυσαρέσκειας στὸ νησί ἐναντίον τῆς κεντρικῆς διοίκησης.

Τέλος, παρὰ τίς ὅποιες ἀνθρώπινες ἀδυναμίες τους, οἱ Ὑδραῖοι σάν λαός, ἀκόμα καὶ σήμερα, ἀπότοκο τῆς κολλυβαδικῆς παρουσίας στὸ νησί, διακρίνονται ἀπὸ μεγάλη εὐσέβεια. Τὸ γεγονὸς τῆς ἀφαίρεσης τὸ ἐπέβαλλαν οἱ ἀνάγκες καὶ αὐτὸ εἶναι ἀναμφισβήτητο. Ἀπὸ τὰ κατὰστικα πού παρετέθησαν παραπάνω τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν θὰ μποροῦσε νὰ θεωρηθεῖ ἀναντικατάστατο. Ἄν ὑπῆρχε πρόθεση ἀρπαγῆς, οὔτε κατὰστικα ἀφαίρεσης θὰ συντάσσονταν καὶ θὰ ἀφαιροῦνταν ἀντικείμενα καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς ἐπανάστασης. Ὅμως αὐτὸ ἔγινε ἅπαξ

127. Γ. Καραμήτσου, *Ὑδρας Ἀλφαβητάριον*, σελ. 347.

128. Ἀν. Μανίκη, «Θησαυροί», σελ. 86.

129. Ἀν. Μανίκη, «Θησαυροί», σελ. 86.

καί μέ κάθε «νόμιμη» διαδικασία. Ἡ κίνηση τῶν μοναχῶν λοιπόν νά κατοχυρώσουν τά οἰκονομικά δικαιώματά τους, σέ μία ἐξόχως δύσκολη περίοδο, ἄν μή τί ἄλλο ἀποτελεῖ δείγμα μικροψυχίας καί ἑλλειψης ἀντίληψης γιά τήν πολιτική περιρρέουσα ἀτμόσφαιρα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α. Πηγές

Ἱστορικόν Ἀρχεῖον Ὑδρας, τόμοι Α' - ΙΣΤ'.

Β. Βοηθήματα

Ἀγγελόπουλου, Ἀθανασίου, *Ἐκκλησιαστική Ἱστορία Γ'*, ἐκδ. Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2016.

Γιοχάλα, Τίτου, *Ὑδρα – Λησμονημένη Γλῶσσα*, ἐκδ. Πατάκη, Ἀθήνα 2006.

Καρακουλάκη, Εὐδοκίμου (Ἀρχιμ.), *Διοίκηση καί Ὁργάνωση τοῦ Ἁγίου Ὁρους*, ἐκδ. Ἱερά Μονή Κουτλουμουσίου, Ἁγιον Ὅρος 2012.

Καραμήτσου, Γιάννη Α., *Ὑδρας Ἀλφαβητάριον*, ἐκδ. Εὐαγής ὁ Ὑδρεάτης, Ὑδρα 2001.

Καργάκου, Σαράντου, *Ἀλβανοί, Ἀρβανίτες, Ἕλληνες*, ἐκδ. Σιδέρη, Ἀθήνα 2005.
Κουκουδάκη, Κωνσταντίνου Δ., *Ἡ Ἐν Χριστῷ Ὑδρα*, Αὐτοέκδοση, Ὑδρα 2013.

Κριεζή, Γεωργίου, *Ἱστορία τῆς νήσου Ὑδρας πρὸ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821*, Αὐτοέκδοση, Πάτραι 1860.

Λαμπρυνίδου, Μιχαήλ, *Οἱ Ἀλβανοί κατὰ τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ τὴν Πελοπόννησον*, ἐκδ. Ἑστία, Ἀθήνα 1907.

Λιγνοῦ, Ἀντωνίου, *Ἱστορία τῆς Νήσου Ὑδρας*, τ. Α', Αὐτοέκδοση, Ἀθήνα 1946.

Μυστακίδου, Βασιλείου Α., *Ἐπισκοπικοὶ Κατάλογοι*, ἐκδ. Ἑταιρεία Βυζαντινῶν Ἑρευνῶν, Ἀθήνα 1936.

Ρούσσου-Μηλιδῶνη, Μάρκου Ν., *Τό Ἁγιον Ὅρος καί ἡ Δύση*, ἐκδ. Ἑστία, Ἀθήνα 2013.

Σαχίνη, Γεωργίου, *Ἐκκλησία τῆς Ὑδρας καί ἀνά τούς αἰῶνες προσφορά της*, Αὐτοέκδοση, Πειραιᾶς 1982.

Χελιώτη, Δημητρίου Γκ. πρωτ., *Χριστιανική Ὑδρα*, Αὐτοέκδοση, Ὑδρα 1938.

Γ. Ἄρθρα

Διαμαντούρου, Ἰωάννας «Χαλκιδική» στό: [Γεώργιος Χριστόπουλος & Ἰωάννης Μπασιτιάς (ἐπιμ.) *Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους*, Τόμος XVII, ἐκδ. *Παραπολιτικά*], Ἀθήνα 2015, σελ. 116.

- Κοντογιάννη, Π. Μ. «Τά κειμήλια τοῦ Ἁγίου Ὁρους κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν», *Θεολογία*, 4: (1926), σέλ. 144-152.
- Μανίκη, Ἀντωνίου, «Θησαυροὶ καὶ Κειμήλια τοῦ Ἁγίου Ὁρους “πρὸς φύλαξιν” στὴν Ὑδρα» *Τό Μέλλον τῆς Ὑδρας* 23:3 (1963), σελ. 60-62, 85-86.
- Παπαδόπουλου, Στεφάνου, «Ἐγγραφα τοῦ ἀρχείου τοῦ Καποδίστρια ἀναφερόμενα στὴν ἱστορία τοῦ Ἁγίου Ὁρους κατὰ τὴν ἐπανάσταση τοῦ 1821», στό: «*Μακεδονικά*», 10: (1970) Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν, Θεσσαλονίκη, σελ. 152-190.
- Σφυρόερα, Βασιλείου, «Ὑποταγή τοῦ Ἁγίου Ὁρους», στό: [Γεώργιος Χριστόπουλος & Ἰωάννης Μπαστιᾶς (ἐπιμ.) *Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους*, Τόμος XVII, ἔκδ. *Παραπολιτικά*] Ἀθήνα 2015, σελ. 192-193.

Δ. Ἱστοσελίδες

<http://www.arxeion-politismou.gr/>

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΓΕΡ. ΜΟΥΣΤΑΚΗΣ

Δρ Θεολογίας

ΕΝΑ ΝΕΟ ΒΙΒΛΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΡΠΑΘΙΑΚΗ ΚΑΙ
ΤΗ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΙΑΚΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ:
«ΤΟ ΕΘΙΜΟ ΤΩΝ “ΕΦΤΑ” ΣΤΗΝ ΚΑΡΠΑΘΟ ΚΑΙ
ΤΑ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ»

Ο τίτλος του βιβλίου προκάλεσε τό ενδιαφέρον μου και κίνησε την περιέργειά μου, όταν παρέλαβα τό βιβλίο πού είναι «*Τό Έθιμο τῶν “Εφτά” στήν Κάρπαθο. Ιστορικές καί Συγκριτικές Προσεγγίσεις στόν Χῶρο τῆς Δωδεκανήσου*» καί είναι ἡ Μεταπτυχιακή Διατριβή τοῦ Παναγιώτη Μ. Ἀλεξιάδη, Φιλολόγου καί κατόχου Μεταπτυχιακοῦ Διπλώματος Εἰδικεύσεως στή Λαογραφία. Μελετώντας ἐπισταμένως τήν ἐργασία αὐτή ἔλαβα τίς ἀπαντήσεις πού ἀναζητοῦσα καί λύθηκαν οἱ ἀπορίες μου γιά τό ἔθιμο αὐτό μέ τόν περίεργο (κατ’ ἐμέ) τίτλο¹.

Ἡ μεταπτυχιακή αὐτή ἐργασία, πού εἶναι ὁ 17ος Τόμος πού ἐκδίδεται στή σειρά αὐτοτελῶν ἐκδόσεων τοῦ Ἰνστιτούτου Λαϊκοῦ Πολιτισμοῦ Καρπάθου², τοῦ Τμήματος Φιλολογίας τῆς Φιλοσοφικῆς Σχο-

1. Στό σημεῖο αὐτό, ὀφείλω νά σημειώσω, ὅτι ὁ συγγραφέας ἔχει ἐκ γενετῆς σοβαρά προβλήματα ὀράσεως καί ἡ ἐπιτυχής ὀλοκλήρωση τῆς ἐρευνάς του δείχνει τίς ικανότητες, τή μεγάλη προσήλωσή του στήν ἐπιστήμη καί τήν ἀγάπη του στόν τόπο του, τήν Κάρπαθο, καί στήν πλούσια Λαογραφία τῆς.

2. Τό Ἰνστιτούτο ιδρύθηκε στίς 20 Δεκεμβρίου τοῦ 2012 μέ ἀπόφαση τῆς Συγκλήτου τοῦ Ἐθνικοῦ καί Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καί ἔχει ὡς βασικό σκοπό τήν προαγωγή τῆς βασικῆς θεωρητικῆς καί ἐφαρμοσμένης ἐπιστημονικῆς λαογραφικῆς ἐρευνας στήν Ἑλλάδα καί ἰδιαίτερος στόν χῶρο τῆς Δωδεκανήσου καί τῶν ἄλλων νησιῶν τοῦ Αἰγαίου. Ἰδιαίτερο χαρακτηριστικό τοῦ Ἰνστι-

λῆς τοῦ Ἐθνικοῦ καί Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἐτέθη σέ κυκλοφορία ἀπό τίς ἐκδόσεις «Γρηγόρη» τόν Ἰούνιο τοῦ 2021.

Τό ἔθιμο τῶν «Ἐφτά» εἶναι ἓνα οἰκογενειακό τελετουργικό, τό ὁποῖο πραγματοποιεῖται στήν Κάρπαθο (ἀκόμη καί σήμερα), σέ ἄλλα νησιά τῆς Δωδεκανήσου (κατά τό παρελθόν) καί στήν καρπαθιακή διασπορά, τό ἀπόγευμα τῆς ἐβδόμης ἡμέρας ἀπό τή γέννηση τοῦ παιδιοῦ. Τά τελευταῖα χρόνια, λόγω τῶν δυσκολιῶν τοῦ τοκετοῦ, τό ἔθιμο μπορεῖ νά τελεσθεῖ καί μετά τίς ἐπτά ἡμέρες ἀπό τή γέννηση. Μάλιστα, σέ πολλές περιπτώσεις τό ἔθιμο πραγματοποιεῖται στό σπίτι τῆς οἰκογένειας ἢ σέ κατάλληλους ξενοδοχειακούς χώρους καί συμμετέχουν οἱ γονεῖς, ἡ μαῖα, παπποῦδες καί γιαγιάδες, καθὼς ἐπίσης καί στενοί συγγενεῖς καί πολλοί φίλοι.

Στήν τελετή αὐτή, πού συνδυάζει στοιχεῖα ἀπό τήν ἀρχαία ἐλληνική λαϊκή θρησκευτικότητα καί τή χριστιανική πίστη, καλοῦνται οἱ Μοῖρες, γιά νά δώσουν τά «δῶρα» τους στό νεογέννητο καί γίνεται ἐπὶ κλήση Ἀγίων, οἱ ὁποῖοι τό εὐλογοῦν. Μάλιστα, μέ συγκεκριμένη διαδικασία ἐπιλέγεται ὁ προστάτης ἅγιός του.

Στή συνέχεια θά προχωρήσουμε σέ σύντομη παρουσίαση τῶν κεφαλαίων τοῦ τόμου, γιά ἀναλυτική μελέτη τῶν ὁποίων ὁ ἐνδιαφερόμενος μπορεῖ νά ἀνατρέξει στό βιβλίο τοῦ Παναγιώτη Μ. Ἀλεξιάδη κι ἀμέσως μετά θά ἐστιᾶσουμε στά ἰδιαίτερα χαρίσματα τῆς ἐργασίας καί στή διατήρηση τοῦ ἐθίμου, ἀκόμη καί στή σύγχρονη ἐποχή.

Ἡ δομή τοῦ βιβλίου εἶναι ἀπλή, ἀλλά ταυτόχρονα πρακτική καί ἀποδεικνύεται λειτουργική καί ἐξυπηρετική γιά τόν ἀναγνώστη. Μετά τά Προλεγόμενα τῆς *Βασιλικῆς Χρυσανθοπούλου*, Ἀναπληρώτριας (σήμερα) Καθηγήτριας Κοινωνικῆς Λαογραφίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καί ἐπιβλέπουσας τῆς μελέτης, ἀκολουθεῖ ὁ σχετικῶς σύντομος Πρόλογος τοῦ συγγραφέα καί ἀμέσως μετά ἡ ἐκτενέστερη Εἰσαγωγή, στήν ὁποία θέτει τήν προβληματική τοῦ

τούτου εἶναι ἡ προσπάθεια διάδοσης τῆς γνώσης τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ, πέρα ἀπό τήν ἀκαδημαϊκή κοινότητα, σέ κάθε ἐνδιαφερόμενο, σέ μαθητές καί ἐκπαιδευτικούς τῆς Πρωτοβάθμιας καί Δευτεροβάθμιας Ἐκπαίδευσης τῆς Καρπάθου, ἀλλά καί στοὺς φοιτητές τῶν ἀντιστοιχῶν σχολῶν, ὥστε νά ἐπιτευχθεῖ ἡ καλύτερη κατάρτιση τῶν λειτουργῶν τῆς Ἐκπαίδευσης σέ θέματα λαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Στίς ἐκδόσεις τοῦ Ἰνστιτούτου (Σειρά αὐτοτελῶν ἐκδόσεων ἀριθμός 3) ἔχει περιληφθεῖ ἡ Μεταπτυχιακή Διατριβή τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Κῶου καί Νισύρου κ. Ναθαναήλ μέ τίτλο «*Ἡ Ὅσια Μελώ στή Βουρρίνα τῆς Κῶ. Λαϊκή παράδοση καί λατρεία*» (πρώτη ἐκδοση τό 2014, δεύτερη ἐμπλουτισμένη τό 2018).

θέματος, τονίζει την αναγκαιότητα της έπιστημονικής μελέτης του έθιμου καί προχωρά σέ κριτική τῆς υπάρχουσας βιβλιογραφίας.

Άμέσως μετά, στό Πρῶτο Κεφάλαιο ὁ συγγραφέας ἀσχολεῖται ἀρκετά ἀναλυτικά μέ τήν ἔννοια τοῦ ἀριθμοῦ «ἐπτά» στήν ἱστορική του διαχρονία καί στίς διαφορετικές προσεγγίσεις πού διέγνωσαν σέ αὐτόν μία ἰδιαίτερη ἀξία, θεωρώντας τον ἱερό. Μάλιστα, διευρύνοντας αὐτήν τήν εἰσαγωγική παρουσίαση, παραθέτει τόν μύθο τοῦ Μελέαγρου, στόν ὁποῖο ἐντοπίζει «θεματικές ὁμοιότητες μέ τά “Εφτά”» καί παρουσιάζει τίς λαϊκές ἀντιλήψεις πού σχετίζονται μέ τίς Μοῖρες, καθώς οἱ Μοῖρες ἀποτελοῦν βασικό πυλῶνα γιά τή διεξαγωγή τοῦ έθιμου καί οἱ σχετικές παραδόσεις κλειδί γιά τήν κατανόησή του.

Στό Δεύτερο Κεφάλαιο, πού ἀποτελεῖ, κατά κάποιον τρόπο, τήν καρδιά τοῦ ἔργου, στρέφει τήν προσοχή του στήν ἀναλυτική περιγραφή τοῦ έθιμου ὅπως αὐτό τελεῖται στήν Κάρπαθο μέχρι σήμερα. Ἐχοντας συμμετάσχει σέ ἀνάλογες τελετές καί ὀπλισμένος μέ τήν υπάρχουσα βιβλιογραφία μας προσφέρει μία πλήρη περιγραφή του, μέ ἔκτενεις ἀναφορές σέ ὅλα τά στοιχεῖα πού τό συνθέτουν (συμμετέχοντες, τόπος τελέσεως, προσφορές, δῶρα στό νεογέννητο, λαϊκά στιχουργήματα κ.λπ.).

Στό Τρίτο Κεφάλαιο ὁ συγγραφέας ἀναφέρεται στήν τέλεση τοῦ έθιμου στήν καρπαθιακή διασπορά, ἐντός καί ἐκτός Ἑλλάδος, καί προβάλλει τίς διαφοροποιήσεις τίς ὁποῖες ὑπέστη καί τά νέα στοιχεία πού τό συνοδεύουν σέ αὐτές τίς περιπτώσεις.

Στήν τέλεση τοῦ έθιμου στόν χῶρο τῆς Δωδεκανήσου –ἀπό ἄλλους Δωδεκανησίους καί ὄχι Καρπάθιους– ἀναφέρεται στό ἐπόμενο Κεφάλαιο, τό Τέταρτο, ὑπογραμμίζοντας τήν ἰδιαίτερη ἀπήχησή του, μά καί τίς μικρές διαφορές πού ἐντοπίζονται σέ σχέση μέ τόν τρόπο τέλεσής του στήν Κάρπαθο.

Ἐξαιρετικά ἐνδιαφέρον εἶναι τό Πέμπτο Κεφάλαιο, τό τελευταῖο τῆς ἐργασίας, στό ὁποῖο ὁ Παναγιώτης Μ. Ἀλεξιάδης ἐπιχειρεῖ σειρά ἐρμηνευτικῶν προσεγγίσεων τοῦ έθιμου στό σήμερα καί ἀναδεικνύει τίς ἀνάγκες πού αὐτό καλύπτει στήν ἐποχή μας.

Ἀκολουθοῦν Συμπεράσματα, στά ὁποῖα ὁ συγγραφέας ἀναφέρεται στή λειτουργικότητα τοῦ έθιμου στήν Κάρπαθο καί στίς ὁμοιότητές του μέ ἀντίστοιχες τελετουργίες τῆς ἀρχαιότητας, καθώς καί στήν «ικανοποίηση πανανθρώπινων καί ἀναλοιώτων στό πέρασμα τοῦ χρόνου ἀναζητήσεων καί προσδοκιῶν».

Ὁ τόμος ολοκληρώνεται μέ παράθεση τῆς Βιβλιογραφίας πού χρησιμοποίησε (Πηγές καί Βοηθήματα) καί μέ πολύ χρήσιμο καί ἐνδιαφέρον Παράρτημα, στό ὁποῖο ὑπάρχουν κείμενα καί φωτογραφίες πού ὑποστηρίζουν τή μελέτη.

Τό ἔθιμο τῶν «Ἐφτά» εἶναι μία σημαντική διαβατήρια τελετή, ἡ ὁποία, ὅπως σημειώνει στά Προλεγόμενά της ἡ Βασιλική Χρυσανοπούλου, προσδιορίζει τή διάβαση τοῦ νεογέννητου ἀπό τήν «κοινωνική ἀνυπαρξία στήν κοινωνική ὑπαρξη» καί ἔχει ἰδιαίτερη σπουδαιότητα γιά τή θέση του στήν οἰκογένεια (στενότερη καί εὐρύτερη), στή μικρή κοινωνία τοῦ χωριοῦ (παλαιότερα) καί στούς τόπους πού ἀναπτύσσεται καί ἀνθεῖ ἡ καρπαθιακή διασπορά (σήμερα).

Διαβάζοντας τήν ἀναλυτική, μέ πολλές ἀναφορές στόν τρόπο τελέσεως τοῦ ἐθίμου κατά τό παρελθόν, ἀλλά καί τό παρόν, περιγραφή τοῦ Παναγιώτη Μ. Ἀλεξιάδη, στόν νοῦ μου ἦλθε μία ἀντίστοιχη, τηρουμένων τῶν ἀναλογιῶν, τελετή εἰσδοχῆς πού ἐτελεῖτο ἀπό τόν ἀρχηγό τῆς ρωμαϊκῆς οἰκογένειας. Ἡ τελετή αὕτη λεγόταν «*tollere liberum*» (κάπως ἐλεύθερα θά μπορούσαμε νά τήν μεταφέρουμε στά ἑλληνικά ὡς «τό σήκωμα τοῦ παιδιοῦ») καί εἶχε ἐθιμική καί ὄχι νομική ἀξία. Τό νεογέννητο μέ τή γέννηση του δέν ἐθεωρεῖτο ἐθιμικά, αὐτομάτως, μέλος τῆς οἰκογένειας, γι' αὐτό κατά τή ρωμαϊκή ἐποχή ἦταν συνηθισμένο τό φαινόμενο τῆς ἐκθέσεως καί ἀπορρίψεως τῶν βρεφῶν³. Γιά νά ἐνταχθεῖ ἐπισήμως ἓνα βρέφος στήν οἰκογένεια ἢ μητέρα τό ἄφηνε στό ἔδαφος ἐνώπιον τοῦ πατέρα, μπροστά στούς βωμούς τῶν οἰκογενειακῶν θεοτήτων. Ἐάν ἐκεῖνος τό ἔπαιρνε στά χέρια του, τό σήκωνε καί τό ἔτεινε πρὸς τοὺς θεοὺς γινόταν μέλος τῆς οἰκογένειας. Ὅταν ἡ Κλεοπάτρα Ζ', ἡ βασίλισσα τῆς Αἰγύπτου, γέννησε, τό ἔτος 47 π.Χ., τόν Καισαρίωνα, πού ἦταν γιὸς τοῦ Ἰουλίου Καίσαρα, ὁ πατέρας τοῦ παιδιοῦ εἶχε ἐπιστρέψει στή Ρώμη. Παραδίδεται λοιπόν, ὅτι τό 46 π.Χ. ἡ Κλεοπάτρα πῆγε τό παιδί στή Ρώμη, γιά νά πραγματοποιηθεῖ αὕτη ἡ παραδοσιακή τελετή καί νά ἀποτελέσει μέλος τῆς οἰκογένειας τῶν Ἰουλίων, κάτι πού συνεπαγόταν πολλά καί σημαντικά προνόμια γιά τή ζωή του. Μάλιστα, τό ταξίδι τῆς Κλεοπάτρας καί ἡ ἐπιθυμία της νά γίνει ἡ τελετή ὑπογραμμίζει τήν προσδοκία ὅτι ὁ Καισαρίων θά

3. Ὑπάρχουν ἱστορικοὶ πού ὑποστηρίζουν ὅτι τό φαινόμενο δέν εἶχε τήν ἑκταση πού τοῦ ἀπέδιδε ἡ ἱστοριογραφία, κυρίως, κατά τό παρελθόν.

διαδεχόταν τόν διάσημο καί πανίσχυρο πατέρα του στήν ήγεμονία τῆς Ρώμης⁴.

Κατ' ἀντίστοιχο τρόπο τό ἔθιμο τῶν «Ἐφτά» μέ ὅλη τήν οἰκογένεια συγκεντρωμένη γύρω ἀπό τό νεογέννητο, μέ τελετουργικό πού συνδυάζει πολλά διαφορετικά στοιχεῖα (πολιτιστικά, θρησκευτικά, λαογραφικά, τοπικά κ.λπ.) ἀποτελεῖ μία τελετή εἰσδοχῆς καί ἀποδοχῆς μέ σημαντικές προεκτάσεις γιά τό παρόν καί τό μέλλον τοῦ βρέφους.

Καθώς τό ὑλικό τῆς μελέτης τοῦ Παναγιώτη Μ. Ἀλεξιάδη ἔχει τακτοποιηθεῖ μέ αὐστηρή μεθοδικότητα καί ἐπιστημονική εὐσυνειδησία δίνεται μέ συστηματικό τρόπο στόν ἀναγνώστη (ἰδιαίτερως σ' αὐτόν πού ἔχει ἀπόλυτη ἄγνοια τοῦ ἔθιμου) ἡ δυνατότητα νά τό γνωρίσει, ὄχι μόνο στό παρόν καί στό παρελθόν, ἀλλά καί στίς κοινωνικές, πνευματικές καί πολιτιστικές του διαστάσεις, νά ἀντιληφθεῖ τίς συνδηλώσεις πού τό συνοδεύουν καί νά κατανοήσῃ τή θέση του στήν καρπαθιακή κοινωνία. Ἡ ζωντάνια καί ἡ ἀμεσότητα μέ τήν ὁποία παρουσιάζεται τό ἔθιμο, ὀφείλεται, ἐκτός ἀπό τήν παρατηρητικότητα καί τή διεισδυτικότητα τοῦ συγγραφέα, στό ὅτι εἶχε τή δυνατότητα νά παρακολουθήσῃ ὁ ἴδιος τήν τελετή τῶν «Ἐφτά» καί νά ἀξιοποιήσῃ αὐτή τήν ἐμπειρία γιά τήν ἔρευνά του. Στό σημεῖο αὐτό ὀφείλουμε νά σημειώσουμε ὅτι στήν Κάρπαθο τό ἔθιμο συνεχίζει νά τελεῖται καί εἶναι πλήρως ἐνταγμένο στήν οἰκογενειακή ζωή. Ἀντιθέτως, στά ὑπόλοιπα Δωδεκάνησα, ἂν καί κατά τό παρελθόν τελοῦνταν, σήμερα ἔχει ἐκλείψει.

Εἶναι ἀναντίρρητο γεγονός ὅτι ἀπό τόν μοναδικό πλοῦτο τῆς παραδόσεως τῆς πατρίδας μας περισσότερο ἔχουν μελετηθεῖ τά δημοτικά τραγούδια. Αὐτό πιθανότατα συμβαίνει διότι εἶναι πιο γνωστά, ἀμεσότερα προσβάσιμα σέ κάθε ἐνδιαφερόμενο, καθώς ὑπάρχει τεράστιο ὑλικό σέ διάφορες μορφές, καί γίνονται εὐκολότερα ἀγαπητά στό εὐρύ κοινό, πού μπορεῖ νά τά μάθει, νά τά ἀκούσῃ σέ ποικίλες ἐκτελέσεις, νά τά μελετήσῃ μέ ἔντυπο ὑλικό κ.λπ.

Τά δρώμενα καί οἱ τελετές πού σχετίζονται μέ τήν ἐθιμική ζωή

4. Τελικά, ὁ Καίσαρας δολοφονήθηκε, τό 44 π.Χ., τρία χρόνια μετά τή γέννηση τοῦ παιδιοῦ καί ὁ Καισαρίων ἐκτελέσθηκε μέ διαταγή τοῦ Ὁκταβιανοῦ τόν Αὐγούστο τοῦ 30 π.Χ., λίγες ἡμέρες μετά τόν θάνατο τῆς μητέρας του, καί ποτέ δέν ἀπέκτησε τά προνόμια πού ἀναλογοῦσαν στόν μοναδικό, κατά τά φαινόμενα, γιό τοῦ Ἰουλίου Καίσαρα.

είναι λιγότερο γνωστές, ίσως έπειδή είναι συνδεδεμένες μέ συγκεκριμένες στιγμές του βίου, αναφέρονται σέ ιδιαίτερες πτυχές του λαϊκού πολιτισμού καί ή μελέτη τους είναι δυσχερέστερη. Παραμένουν όμως έξίσου σημαντικές, καθώς διασώζουν στιγμές από τήν καθημερινότητα του λαού μας, καί μάς καθιστούν κοινωνούς σέ ανθρωπολογικές, θρησκευτικές καί κοινωνικές αντίληψεις πού συνθέτουν ένα πανέμορφο μωσαϊκό, χρήσιμο όχι μόνο γιά τή μελέτη του λαϊκού πολιτισμού του παρελθόντος, αλλά κυρίως γιά τήν κατανόηση καί έρμηνεία συμπεριφορών του παρόντος.

Σημαντικό τμήμα τής μελέτης του συγγραφέα αφιερώνεται στήν ιστορική προσέγγιση του έθιμου. Παρουσιάζεται αναλυτικά, μέ άπίστευτο πλούτο αναφορών, ό αριθμός έπτά, ό όποιος, ως γνωστόν, ήταν ιερός κατά τό παρελθόν καί σημαντικός όχι μόνο γιά τήν έλληνορρωμαϊκή αρχαιότητα, σέ όλο της τό εύρος, αλλά καί γιά τόν χριστιανισμό.

Όπως μάς πληροφορεί τό βιβλίο κατά τήν τέλεση του έθιμου, ανάμεσα σέ πολλά άλλα, τοποθετούν σέ κατάλληλο σκευός αλεύρι καί στηρίζουν σέ αυτό έπτά κεριά. Στή βάση κάθε κεριού βάζουν ένα χαρτάκι μέ τό όνομα κάποιου αγίου. Στή συνέχεια ανάβουν τά κεριά κι ό άγιος τό όνομα του οποίου ύπάρχει στή βάση του κεριού πού θά καεί πρώτο θά είναι ό προστάτης του νεογέννητου σέ όλη του τή ζωή καί ή οικογένεια θά πρέπει νά τελέσει λειτουργία σ' αυτόν. Η διαδικασία θυμίζει τό Μυστήριο του Εύχελαίου, στό όποιο χρησιμοποιούνται έπτά κεριά πού τοποθετούνται καί αυτά σ' ένα σκευός πού έχει αλεύρι, τό όποιο μετά τήν τέλεση του Μυστηρίου γίνεται πρόσφορο. Τά κεριά στό Εύχέλαιο ανάβονται ένα ένα κατά τήν ανάγνωση των έπτά ευαγγελικών περικοπών. Καί στίς δύο περιπτώσεις συναντάμε τόν αριθμό έπτά, ύπάρχουν κεριά πού ανάβουν καί είναι τοποθετημένα σέ σκευός μέ αλεύρι, τό όποιο στή συνέχεια γίνεται πρόσφορο (στό Μυστήριο) ή προσφέρεται ζυμωμένο μέ νερό στους παρισταμένους (στό έθιμο).

Σέ άμεση ευθυγράμμιση μέ τή χριστιανική παράδοση είναι ή έπιλογή τής ημέρας τελέσεως του έθιμου. Είναι ή έβδομη ημέρα από τή γέννηση, τής ημέρας αυτής συνυπολογισμένης. Όπως σημειώνει ό συγγραφέας, ή έπιλογή αυτή θυμίζει τήν ημέρα τής ολοκληρώσεως τής Δημιουργίας καί τής καταπαύσεως του Θεού, δηλαδή τό εύλογημένο Σάββατο, ημέρα πού γιά τήν όρθόδοξη παράδοση είναι πολύ

σημαντική, υποσκελιζόμενη μόνο από την Κυριακή, πού είναι ή ημέρα της Δημιουργίας καί ταυτοχρόνως της έσχατολογικής τελειώσεως.

Τό τελετουργικό λούσιμο τοῦ βρέφους ἀπό τή μαῖα, ἄν καί δέν ὑπάρχει στή βασιική ἐκδοχή τοῦ ἐθίμου, ὅπως αὐτό τελεῖται στήν Κάρπαθο, παρά μόνο στίς ἐκδοχές του πού τελοῦνταν στά ἄλλα Δωδεκάνησα, εἶναι πολύ ἐνδιαφέρον στοιχεῖο διότι μᾶς θυμίζει τήν ἀντίστοιχη σκηνή τῶν Ἀποκρύφων Εὐαγγελίων γιά τό «λουτρό» τοῦ νεογέννητου Χριστοῦ ἀπό τίς κοπέλες πού, κατά τήν παράδοση, βοήθησαν τή Θεοτόκο νά γεννήσει. Αὐτή ἡ λεπτομέρεια μάλιστα, πού κάποιος θά μπορούσε νά τήν προσπεράσει ὡς ἀσήμαντη, ἀποτυπώνεται στήν ὀρθόδοξη ἀπεικόνιση τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ. Σύμφωνα μέ τήν ἐρμηνεία της, μέ αὐτή τήν παράσταση πού τοποθετεῖται στήν κάτω ζώνη τῆς εἰκόνας, ὑπογραμμίζεται ἡ ἀνθρώπινη φύση τοῦ νεογέννητου Χριστοῦ. Κατ’ ἀντίστοιχο τρόπο, μπορούμε νά ποῦμε, ὅτι μέ τίς εὐχές, τά δίστιχα, τά δῶρα καί τά παινέματα τῆς τελετῆς δηλώνεται πόσο εὐθραυστο καί εὐάλωτο εἶναι τό βρέφος καί πόση ἀνάγκη ἔχει ἀπό τή βοήθεια καί τήν προστασία τῶν γύρω του, τῶν δικῶν του ἀνθρώπων, γιά νά ἐπιβιώσει.

Ἀξιοπρόσεκτος, τόσο λαογραφικά ὅσο καί θεολογικά, εἶναι ὁ συνδυασμός χριστιανικῶν καί μή χριστιανικῶν στοιχείων στή λαϊκή παράδοση. Οἱ *Μοῖρες* πού προέρχονται ἀπό τόν ἀρχαῖο κόσμο, συνδυάζονται μέ τούς Ἁγίους καί ἀπό κοινοῦ ἀναλαμβάνουν κατά τή λαϊκή πίστη τήν προστασία τοῦ βρέφους. Οἱ *Μοῖρες*, ὅπως πιστεύεται, θά φέρουν καλοτυχία καί θά τοῦ χαρίσουν πλοῦτο, ἐνῶ ὁ προστάτης Ἅγιος, πού προσδιορίζεται, μέ τόν τρόπο πού ἀναφέραμε, θά τό προστατεύει ἀπό τό κακό καί θά τό ὀδηγεῖ στόν δρόμο τοῦ Θεοῦ καί τῆς ἐπιτελέσεως τοῦ ἀγαθοῦ.

Ἐντυπωσιακή εἶναι ἡ διατήρηση τοῦ ἐθίμου στήν καρπαθιακή διασπορά, ἐντός καί ἐκτός Ἑλλάδος. Ταυτόχρονα, καί αὐτό πρέπει νά τό ὑπογραμμίσουμε, διότι φανερώνει τήν ἔντονη δυναμική τῶν ἐθιμικῶν πράξεων, ὑφίσταται ποικίλες ἀλλαγές, τίς ὁποῖες καθορίζουν οἱ συνθῆκες ζωῆς, τά δεδομένα τοῦ τοκετοῦ, οἱ κοινωνικές παράμετροι τοῦ τόπου καί ἄλλα. Ἔτσι, τό ἔθιμο αὐτό –μαζί μέ ἄλλα φυσικά– συνοδεύει τούς νεώτερους Καρπάθιους, στή ζωή μακριά ἀπό τόν τόπο τους ἀποτελώντας σημαντικό συνδετικό κρίκο μέ αὐτόν. Ταυτοχρόνως, λειτουργεῖ συνεκτικά γιά τήν ἴδια τήν οἰκογένεια, κάτι πού εἶναι πολύ σπουδαῖο, καί μάλιστα στίς ἰδιαίτερες συνθῆκες τῆς ζωῆς στή διασπορά.

Παρά τίς διαφορετικές και μεταβαλλόμενες συνθήκες, πού αλλάζουν πολλά στοιχεία από τό τελετουργικό, ό πυρήνας του παραμένει αναλλοίωτος και διαθέτει τό απαιτούμενο σφρῖγος για νά διατηρηθεί και νά μεταλαμπαδευθεί στίς νεώτερες γενέες. Στοιχεία όπως, παραδείγματος χάριν, ό κεντρικός συμβολισμός τών κεριών και ή σύνδεση μέ τόν προστάτη άγιο του βρέφους ή ή χρήση του άλευριού ως δώρο του Θεού και κεντρικού στοιχείου τής διατροφής, υπερβαίνουν τούς τοπικούς περιορισμούς και λειτουργούν ως όρόσημα για τούς δωδεκανησίους τής διασποράς. Στή διασπορά τό έθιμο συνήθως δέν τελείται τήν έβδομη ήμέρα, αλλά άργότερα, όταν τό έπιτρέψουν οί συνθήκες. Ή τελετή δέν πραγματοποιείται στό σπίτι, αλλά σε κάποια αίθουσα (π.χ. ξενοδοχείου), πού είναι καταλληλότερη. Οί διαφοροποιήσεις, όμως, δέν αλλοιώνουν τόν χαρακτήρα του. Αντιθέτως, αποτελούν τό κατάλληλο όχημα για τό πέραςμά του στά σύγχρονα δεδομένα και αναγκαία συνθήκη για τήν επιβίωση και, γιατί όχι, τήν ανανέωσή του.

Πολλά ακόμη θά μπορούσε νά γράψει και νά πει ό αναγνώστης για τήν εργασία αυτή του Παναγιώτη Μ. Άλεξιάδη, μέ τήν όποία ξεκινά τό ταξίδι του στον συναρπαστικό κόσμο τής έπιστήμης τής Λαογραφίας. Ή σαφήνεια του ύφους, ή ενάργεια του λόγου, ή λιτότητα τών εκφράσεων και ή ρέουσα γλώσσα, σε συνδυασμό μέ τήν ύψηλή επιστημονική ποιότητα, τή μεθοδικότητα τής χρήσεως τών πηγών, τήν προσεκτική αξιοποίηση τής βιβλιογραφίας και τήν απολύτως θεμελιωμένη στό ύλικό του εξαγωγή συμπερασμάτων δηλώνουν ότι και στό μέλλον θά έχουμε και άλλους ευγευστους καρπούς του κόπου και τών προσπαθειών του.

Θά ήταν παράλειψη, τέλος, νά μήν αναφερθούμε στο πλούσιο Παράρτημα πού υποστηρίζει άριστα τή μελέτη και είναι ιδιαίτερος χρήςιμο μέ τίς φωτογραφίες και τό λοιπό ύλικό για όποιον αναγνώστη δέν έχει παρακολουθήσει ανάλογη τελετή.

Μέ συγκίνηση διαβάζουμε στο τέλος του τόμου τά δίστιχα, πού μέ πολλή ευαισθησία, άγνή μητρική άγάπη και περισσή μαεστρία συνέθεσε και αφιέρωσε στον συγγραφέα ή μητέρα του *Εϋη Μελά-Άλεξιάδη*, εκπαιδευτικός και ποιήτρια, μέσα από τά όποια γινόμεστε κοινωνοί τής χαράς της για τήν ολοκλήρωση του μεταπτυχιακού του παιδιού της και νιώθουμε τήν πηγαία περηφάνιά της για αυτή τήν επιτυχία του.

A decorative border with a repeating floral and scrollwork pattern surrounds the central text area.

ΜΕΡΟΣ Γ΄

ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ

Χαιρετισμός του Έμμανουήλ Π. Περσελή στην έκδήλωση της παρουσίας στην Κάσο του βιβλίου του «Κάσος, δάφνη που άνθίζει στον βωμό της Ιστορίας. Μελετήματα Δωδεκανησιακής Ιστορίας και Πολιτισμού».

Θεωρώ ότι ή στιγμή κατά την οποία καλούμαι εγώ, ο συγγραφέας του βιβλίου «Κάσος, δάφνη που άνθίζει στον βωμό της Ιστορίας», που παρουσιάστηκε απόψε στο ευρύτερο κοινό της Κάσου, είναι πολύ δύσκολη. Καί τούτο γιατί, έχουν άκουστεί τόσα επαινετικά λόγια για τό πρόσωπό μου καί τό έργο μου που οί λεκτικές εύχαριστίες δέν είναι άρκετές νά έκφράσουν τή συγκίνησή μου καί τήν εύγνωμοσύνη μου για όσα άκουσα από τούς προλαλήσαντες.

Παρ' όλα αυτά, πέρα από τή συγκίνηση, όφείλω νά συγκεντρωθώ καί νά εύχαριστήσω από καρδιάς όλους τούς συντελεστές της άποψινής έκδήλωσης. Πρώτα πρώτα θέλω νά εύχαριστήσω τόν Δήμαρχο της Έρωϊκής νήσου Κάσου, άγαπητό φίλο Μιχάλη Έρωτόκριτο, γιατί χωρίς τό δικό του ενδιαφέρον καί τή δική του διαρκή συμπαράσταση –πλαισιούμενος καί από τούς υπεύθυνους συνεργάτες του Δήμου καί ιδιαίτερα τόν πρόεδρο της Κοινωφελοϋς Δημοτικής Έπιχείρησης του Δήμου (ΚΟ.Δ.Ε.ΔΗ.Κ.) Ήλία Μαστροπαύλο– ή άποψινή έκδήλωση δέν θά είχε πραγματοποιηθεί.

Οί εγκάρδιες εύχαριστίες μου άπευθύνονται όπωσδήποτε καί στους άγαπητούς καί έκλεκτούς εισηγητές, στον άγαπητό φίλο καί έκλεκτό συνάδελφο όμότιμο Καθηγητή Μηνά Άλεξιάδη, καί τόν πανοσιολογίωτατο άρχιμανδρίτη Καλλίνικο Μαυρολέων, ό όποιος υπήρξε φοιτητής μου καί τώρα πλέον είναι άριστοϋχος άπόφοιτος της Θεολογικής Σχολής του ΕΚΠΑ. Η προθυμία καί των δύο εισηγητών νά άνταποκριθοϋν στην πρόσκληση του Δήμου για τήν παρουσίαση του βιβλίου μου ήταν ιδιαίτερα τιμητική για μένα. Τόν άγαπητό συμμαθητή καί εγκάρδιο φίλο, από τά χρόνια της φοίτησής μας στο Δημοτικό Κοινοτικό σχολείο Πόρτ-Σάϊντ της Αιγύπτου, Βαγγέλη Καταχανά, θερμά εύχαριστώ για τή συμμετοχή του, ως συντονιστής, στην άποψινή έκδήλωση.

Εύχαριστώ επίσης καί τήν Ειρήνη Κ. Σακέλλη, διατελέσασα φοιτήτριά μου καί νϋν άπόφοιτη πλέον της Θεολογικής Σχολής του ΕΚΠΑ, για τήν ανάγνωση των έπιλεγέντων άποσπασμάτων του βιβλίου μου.

Τέλος, οί ευχαριστίες μου εκφράζονται καί δημόσια στή σύζυγό μου Άννα, τό γένος Δημητρίου Καπότα, γιά τήν άμέριστη συμπαράστασή της στήν πνευματική καί συγγραφική μου δραστηριότητα. Ή ενίσχυση τής πρόθεσής μου νά έκδοθεϊ τό βιβλίο, γιά τό όποιο άπόψε γίνεται λόγος, ύπῆρξε καθοριστική.

Βέβαια θά ἦταν παράλειψή μου ἂν σέ μιά τέτοια έκδήλωση, πού άφορᾷ βιβλίο μου μέ θέμα τήν Κάσο, νά μή μνημονεύσω τούς γονεῖς μου γιά τήν αγάπη πού μοῦ ἐνστάλλαξαν γιά τό ἡρωϊκό νησί, καθώς καί ὅλους ἐκείνους τούς ἀνθρώπους πού γνώρισα (συγγενεῖς καί μή) κατά τήν τετραετή μόνιμη διαμονή μου στό νησί τήν περίοδο τής φοίτησής μου στό ἐξατάξιο Γυμνάσιο τής Κάσου. Ή συναναστροφή τους ύπῆρξε καθοριστική γιά τή διαρκή εὐαισθητοποίησή μου στά θέματα πού άφοροῦν τήν Κάσο, εἴτε πρόκειται γιά θέματα τοῦ παρελθόντος εἴτε τοῦ παρόντος.

Καί μιά τελευταία λέξη, τήν όποία άπευθύνω —μέ τήν ἄδεια τοῦ πανεπιστημιακοῦ δασκάλου— στούς νέους καί τίς νέες τοῦ νησιοῦ μας: Εὐχομαι ἐσεῖς αγαπητοί νέοι καί νέες, νά συνεχίσετε, μέ γνώση, ζῆλο καί ἐνθουσιασμό, τό ἔργο τής ἐρευνητικῆς ἀναζήτησης τῶν ιστορικῶν καταβολῶν καί τῶν λαογραφικῶν παραδόσεων τοῦ νησιοῦ μας. Εἶναι ἕνα ἔργο πού ἀξίζει τόν κόπο, μή σᾶς συνεπαίρνει μόνο ἡ διασκέδαση καί ἡ ἐφήμερη εὐδαιμονία πού προσφέρει ἡ σύγχρονη καταναλωτική μας κοινωνία. Ἀντισταθεῖτε σ' αὐτή τήν πρόκληση καί ἐπιδοθεῖτε στή σοβαρή μελέτη. Ποτέ δέν θά χάσετε ἀπό μιά τέτοια ἐνασχόληση. Καί ὅπως σημειώνει σ' ἕνα ποίημά του ὁ συμπατριώτης μας, σημαντικός ποιητής τής λεγόμενης γενιᾶς τοῦ '30, Δ. Ι. Ἀντωνίου (1906-1994):

«Τά παιδιά γύρω
σάν δέν παίζουν διαβάζουν
ἔτσι μαθαίνουν
νά πορευτοῦν στόν κόσμο:
νερό σέ παλιό αὐλάκι»!

Σᾶς ευχαριστῶ ὅλους καί ὅλες γιά τήν παρουσία σας.

Όμιλία του κ. Μηνᾶ Ἀλ. Ἀλεξιάδη, Ὁμότιμου καθηγητῆ Φιλοσοφικῆς Σχολῆς ΕΚΠΑ καί Ἀρχοντος Ὑπομνηματογράφου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, κατά τήν παρουσίαση τοῦ βιβλίου τοῦ Καθηγητῆ κ. Ἐμμανουήλ Π. Περσελῆ.

«Κάσος, δάφνη πού ἀνθίζει στόν βωμό τῆς ἱστορίας.
Μελετήματα Δωδεκανησιακῆς Ἱστορίας καί Πολιτισμοῦ»
Κάσος, 20 Αὐγούστου 2021

*Κάσος, ἡρωϊκό νησί, δαφνοστεφανωμένο,
ἀπό τά χρόνια τά παλιά, ἀρχοντογεννημένο.*

*Ἄγνωστ' ἡ ἱστορία σου σέ πλάτη καί σέ μήκη,
μά ὁ πῖό μέγας ἐπαινος ὁ ἐθνικός σ' ἀνήκει.*

*Στάθηκες ὑπερήφανη καί ἄς σέ κάναν στάχτη,
στή Μάνα ἔχεις παράπονα καί στόν ἐχθρό σου ἄχτι.*

*Ὅλ' οἱ ἱστορικοί μιλοῦν κι ἡ λαϊκή μας μοῦσα,
πώς στόν βωμό τῆς λευτεριάς ἤσουν πάντα παροῦσα.*

*Σάν ἀδελφή ἡ Κάρπαθος σ' ἔχει μικρή νερά(ι)δα,
πού καμαρώνει σήμερα γιά σένα ἡ Ἑλλάδα.*

Τά πέντε αὐτά δίστιχα, πού μέ τά ἀρχικά τους γράμματα σχηματίζουν τήν ἀκροστιχίδα ΚΑΣΟΣ, συνέθεσα προχθές, γιά νά θυμηθῶ καί τά μαθητικά μου χρόνια Στά σχολεῖα τῆς Καρπάθου, τότε πού ἔγραφα πρωτόλεια ποιηματάκια, καί τά ἀφιερώνω στήν Ἡρωϊκή Νῆσο Κάσο καί σέ ὅλους τούς συμπατριῶτες Κασίους, μέ ἀφορμή τήν ἐπέτειο τῶν 200 χρόνων τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης.

Θέλω, μέ τόν τρόπο αὐτό, νά χαιρετήσω ποιητικά τό γειτονικό μας νησί, πού μᾶς φιλοξενεῖ ἀπόψε, καί ἔχει γράψει χρυσές σελίδες στίς δέλτους τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας. Οἱ σελίδες αὐτές εἶχαν ὡς ἐπακόλουθο τή γέννηση ἱστορικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν μέ θρηνητικό περιεχόμενο. Καί ἐπιθυμία μου ἦταν νά ἔλθω ἐδῶ, μέ ἀφορμή τήν πρόσκληση τοῦ δραστήριου καί ἐξαιρετικοῦ Δημάρχου σας Μιχαήλ Ἐρωτόκριτου καί τοῦ ἀγαπητοῦ μου συναδέλφου, συγγρα-

φέα Ἐμμανουήλ Περσελῆ, ὃχι μόνο νά παρουσιάσω ἕνα σημαντικό βιβλίο γιά τήν Κάσο, ἀλλά νά συσχετίσω τήν ἐπίσκεψή μου καί μέ τή μεγάλη ἐθνική ἐπέτειο τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης. Καί τό Ἡρωϊκό σας νησί ἔχει ἐδῶ πρῶτο λόγο.

Γι' αὐτό θά σᾶς διαβάσω ἕνα Καρπαθιακό δημοτικό τραγούδι γιά τό Ὀλοκαύτωμα, πού δέν εἶναι τόσο γνωστό σέ σᾶς καί προέρχεται ἀπό τό χωριό μου Μενετές Καρπάθου:

- Φαίνεται πῶς ἐ(γ)ίνικε μία (= μέγα) κακό στή Κάσο.
 Τοῦ Χουσεῖνη ὁ στρατός μέ τούς Ἀρβανιτάες
 ἐρήμαξε τή Κάσο μας, ἐπῆρε τίς κοπέλες
 κι ἤσφαξε ἄντρες καί παιδιά κι ἐκάησα κι οἱ πέτρες.
- 5 Ὡχου τῆς Κάσος τό νησί, ὁ δρόσος τοῦ μπονέντη,
 πού 'το γραφτό τῆς μοίρας του νά πέσει, νά ρημάξει.
 Ποιός θά σέ κλάψει, Κάσος μου, καί ποιός θά σ' ἀνεσταίσει,
 πού 'ναι τά λείψανα πολλά κι ἐρήμαξεν ὁ τόπος;
 Ἡ Κάρπαθος, τ' ἀέρφι σου, θέ νά μοιρολοᾶται,
- 10 στά μαῦρα θέ νά φορεθεῖ γιά τό κακό πού (γ)ίνει.
 – Κατάρα νά 'χεις 'στα νά ζεῖς, ἄπιστε Χουσεῖνη.

Τό τραγούδι αὐτό, μαζί μέ πολλά ἄλλα, θά μπορούσε νά ἀξιοποιηθεῖ στά 200 χρόνια τοῦ Ὀλοκαυτώματος τό 2024.

Ὅμως τό Ὀλοκαύτωμα ἐξακολουθεῖ μέχρι σήμερα νά ἔχει τόν ἀντίκτυπό του καί νά ἐμπνέει παραδοσιακοὺς καί σύγχρονους στιχουργούς. Ἕνα ἐντυπωσιακό, καί μάλιστα πρόσφατο, παράδειγμα δημοσιεύεται στό βιβλίο τοῦ λαϊκοῦ ποιητάρη τῆς Καρπάθου Ἡλία Ἐμμ. Βασιλαρά, «Τά Ἀκριτικά μου», τό ὁποῖο δέν παρουσιάστηκε ἀκόμη λόγω τῆς πανδημίας.

Θά ἤθελα τώρα νά εὐχαριστήσω «ἐκ μέσης καρδίας» τόν ἀγαπητό μου φίλο Μιχαήλ Ἐρωτόκριτο, ρέκτη Δήμαρχο τῆς Ἡρωϊκῆς Νήσου Κάσου καί πρώην Ἐπαρχο τῆς Περιφερειακῆς Ἐνότητας Καρπάθου-Κάσου καί τόν διακεκριμένο συνάδελφό μου στό Ἐθνικό καί Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν καί ἐπιστήθιο φίλο ἀπό παλιά, Ἐμμανουήλ Π. Περσελῆ, γιά τήν πρόσκλησή τους νά παρουσιάσω ἐνώπιόν σας τό νέο βιβλίο τοῦ καθηγητή, πού ἀναφέρεται σέ θέματα Κασιακοῦ πολιτισμοῦ καί Δωδεκανησιολογίας.

Θά ἤθελα ὅμως, καταρχάς, νά μοῦ ἐπιτραπῇ νά ἐξάρω καί νά ὑπογραμμίσω τή σημασία τοῦ πολυεπίπεδου ἔργου τοῦ Δημάρχου

σας, ό όποίος, άκαταπόνητος όπως είναι, δέν ένδιαφέρεται μόνο για τά χρονοβόρα διοικητικά καί άλλα σχετικά θέματα του νησιού, αλλά, μέ τήν άνάληψη τών καθηκόντων του, έστρεψε τήν προσοχή του στόν έπιστημονικό καί έκδοτικό τομέα. Ήδη επί τών ήμερών του έκδόθηκαν ή έκδίδονται έξι βιβλία, για τήν Κάσο πάντοτε, καί τά άναφέρω έδω: 1) Γιάννη Α. Άράπη, *Άπό τά ξεματιάσματα στά... άντιβιοτικά: Ή Ίατρική στην Κάσο από τό 1840 έως τίς μέρες μας* (2021), 2) Μηνά Βιντιάδη, *Κασιώτες καπεταναίοι: Οί μεγάλοι άγνωστοί του '21* (2021), 3) Μιχάλη Σκουλιού, *Κάσος 1830-1960* (2021), 4) Μανόλη Μαυρολέων, *Έπτάμισι φορές καί ένα καιρό στην Κάσο* (διασκευασμένα παραμύθια, υπό έκδοση), 5) Ή άνατύπωση του βιβλίου του Άντώνη Χαλδαίου για τούς Έλληνες της Μοζαμβίκης, ή έκδοση της μηνιαίας δημοτικής έφημερίδας καί βέβαια τό παρουσιαζόμενο άπόψε βιβλίο του Μανόλη Περσελῆ. Καί όλα αυτά δέν τά λέω από φιλοφρόνηση στόν Δήμαρχο, αλλά γιατί είναι πεποιθήσεις μου καί τίς έκφράζω γι' αυτόν. Ό Έρωτόκριτος είναι από τούς καλύτερους Δημάρχους της Έλληνικής επικράτειας. Ό ίδιος μάλιστα μου ζήτησε νά οργανώσουμε έδω τό Παράρτημα Κάσου του Ίνστιτούτου Λαϊκού Πολιτισμού Καρπάθου του Τμήματος Φιλολογίας του Έθνικού καί Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Καί άν όλα έξελιχθούν όμαλά, θά γίνει καί αυτό.

* * *

Τό βιβλίο του Μανόλη Περσελῆ τιτλοφορείται «Κάσος, δάφνη πού άνθίζει στόν βωμό της ιστορίας», καί έχει υπότιτλο «Μελετήματα Δωδεκανησιακής Ιστορίας καί Πολιτισμού». Περιλαμβάνει παλαιότερα καί νεώτερα δημοσιεύματα του συγγραφέα. Άπό τά μελετήματα αυτά τά σχετικά μέ τήν Έκκλησία καί τούς κληρικούς (μαζί μέ όρισμένα άλλα) θά αναλύσει ό Έλλογιμότατος κληρικός της Μητρόπολής μας, Πανοσιολογιώτατος Αρχιμανδρίτης Καλλίνικος Μαυρολέων.

Ό όμιλων θά σās παρουσιάσει τά υπόλοιπα, άφου πρώτα σās διαβάσει ένα επίκαιρο άπόσπασμα από τόν πρόλογο του Δημάρχου Μιχαήλ Έρωτόκριτου. Γράφει ό Δήμαρχος:

«Ή έκάστοτε τεκμηριωμένη πρωτοβουλία του Δήμου της Ήρωϊκής Νήσου Κάσου νά συμβάλει, ως χορηγός, σέ έκδόσεις ή έπανεκδόσεις βιβλίων πού άφορούν τήν Ιστορία καί τόν Πολιτισμό της Κάσου –όταν μάλιστα προέρχονται από τή γραφίδα καταξιωμένων έρευνητών– θεωρώ ότι άποτελεϊ πολιτική πράξη ιδιαίτερης σημα-

σίας. Καί τοῦτο, γιατί μέσῳ τοῦ περιεχομένου τῶν βιβλίων ἀνάγλυφα ἀποτυπώνεται καί ἀναδεικνύεται ἡ δημιουργική δράση τῶν Κασσιωτῶν στήν ἱστορική τους πορεία γιά μιᾶ ζωή ἐλεύθερη καί δημιουργική. Μιά τέτοια πορεία ζωῆς μέ αὐτά τά ἰδανικά σίγουρα ἀποτελεῖ ἄριστο παράδειγμα πρὸς μίμηση γιά τίς τωρινές καί τίς ἐπερχόμενες γενιές».

Δείγματα καί ἀποτελέσματα τῶν σκέψεων αὐτῶν εἶναι ὁ κατάλογος τῶν ἐκδοθέντων ἔργων τῆς Δημαρχίας του, πού ἀνέφερα πρὶν πάνω.

Καί ὁ συγγραφέας τοῦ ἔργου Ἑμμανουήλ Περσελῆς, πού εἶναι ὁ πρῶτος καθηγητής Πανεπιστημίου, ὁ ὁποῖος ἀπεφοίτησε ἀπὸ τό Λύκειο Κάσου, παρατηρεῖ στήν εἰσαγωγή τοῦ βιβλίου: «Ὅσον ἀφορᾷ τόν τίτλο τῆς παρούσας συλλογῆς “Κάσος, δάφνη πού ἀνθίζει στόν βωμό τῆς ἱστορίας” ὀφείλω νά σημειώσω ὅτι εἶναι στίχος εἰλημμένος ἀπὸ τό ἐκτενές ποίημα τοῦ ποιητῆ Παναγιώτη Συνοδινοῦ (1836–1914). Ἡ σύνθεση τοῦ ποιήματος ἐγίνε τόν Μάιο τοῦ ἔτους 1889, μετά ἀπὸ σχετική παράκληση τριμελοῦς ἐπιτροπῆς Κασσιωτῶν πού ζοῦσαν στήν Ἀθήνα. Ἡ Ἐπιτροπή, μέ προεξάρχοντα τόν τότε φοιτητὴ τῆς Ἰατρικῆς τοῦ ΕΚΠΑ Γεώργιο Ν. Μαυρῆ, εἶχε τήν πρωτοβουλία τῆς ὁργάνωσης τοῦ πρώτου μνημοσύνου πού τελέστηκε στήν πρωτεύουσα τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους γιά τοὺς πεσόντες ἀγωνιστές τῆς καταστροφῆς τῆς Κάσου τό 1824». Καί πράγματι ὁ ἐπιτυχῆς αὐτός βιβλιότιτλος ἀποδεικνύει διαχρονικά τοὺς ἀνθούς τοῦ νησιοῦ ἀνάμεσα στίς θύελλες καί τίς τρικυμίες τῆς Ἱστορίας.

Τά περιεχόμενα τοῦ ἔργου μποροῦν νά ταξινομηθοῦν ἀδρομερῶς σέ τρεῖς κατηγορίες: α) Τά σχετικά μέ τήν Ἱστορία καί τόν πολιτισμό τῆς Κάσου, β) Ὅσα πραγματεύονται τήν πολυδύναμη σχέση τῆς Κάσου μέ τήν Κάρπαθο καί γ) Σέ ὅσα ἀναφέρονται γενικότερα στή Δωδεκανησιακὴ πολυνησία.

Στήν πρώτη κατηγορία κυρίαρχα θέματα εἶναι ἀσφαλῶς οἱ ἱστορικές θεωρήσεις καί ἐπιστημάνσεις τοῦ συγγραφέα γιά τήν καταστροφή τῆς Κάσου καί τῆς ναυτικῆς συμβολῆς τοῦ νησιοῦ στήν Ἐπανάσταση τοῦ 1821. Μάλιστα ἡ μελέτη γιά τό Ὀλοκαύτωμα, πού εἶχε δημοσιευθεῖ ἀρχικά σέ ἓνα πολὺ ἐνδιαφέρον καί χρησιμότατο τεῦχος, ἀπὸ ὅσο ξέρω, ἔτυχε εὐμενοῦς ὑποδοχῆς ἀπὸ ἱστορικούς ἐρευνητές καί ἄλλους ἐπιστήμονες, οἱ ὁποῖοι τὴν χρησιμοποίησαν σέ δικές τους ἐρευνες. Ἐπίσης, Ἡ Κάσος στόν ἀγῶνα τοῦ 1821 παρουσιάζει νέες

ιστορικές τεκμηριώσεις, αφού περιλαμβάνει συμπληρωματικά στοιχεία και αποσπάσματα έγγραφων από ιστορικές πηγές, προξενικές εκθέσεις, αλλά και σχετικό απόσπασμα από επίσημο έγγραφο του πρώτου Κυβερνήτη της Ελλάδας Ιωάννη Καποδίστρια.

Δύο άλλα ιστορικά μελετήματα αναφέρονται στην Ίταλογερμανική κατοχή της Κάσου και σέ ένα ξμμετρο φυλλάδιο του Κασιώτη λαϊκού ποιητή Νικολάου Νικήτα Μητροσμπάρα. Τά δίστιχα του φυλλαδίου αὐτοῦ τυπώθηκαν στό Πόρτ-Σάιντ καί ἡ χρονολογία 1946 στόν ὑπότιτλο, κατά τόν κ. Περσελῆ, ἀναφέρεται στόν χρόνο τελικῆς καταγραφῆς καί ὀριστικοποίησης τῶν κειμένων. Τό θέμα τῶν λαϊκῶν ποιητῶν εἶναι ἰδιαίτερα ἐλκυστικό καί μέ ἔχει ἀπασχολήσει σέ ἐρευνητικά δημοσιεύματά μου γιά τήν Κάρπαθο.

Ἡ μελέτη γιά τήν ἀπελευθέρωση τῆς Κάσου ἀπό τήν Ἰταλική κατοχή τόν Ὀκτώβριο τοῦ 1944 πρέπει ἀσφαλῶς νά συσχετισθεῖ μέ τά ἀντίστοιχα γεγονότα στήν Κάρπαθο τῆς 5. Ὀκτωβρίου τοῦ 1944. Γιά τά γεγονότα αὐτά, ὅπως εἶναι γνωστό, ὑπάρχει πλούσια βιβλιογραφία, τήν ὁποία γνωρίζει ὁ συγγραφέας. Δημοσιεύεται ἐπίσης ἐδῶ καί αὐτόγραφο κείμενο πανηγυρικῆς ὁμιλίας τοῦ ἱατροῦ Ἐμμανουήλ Σ. Σταματάκη, πού ἐκφωνήθηκε στήν ἐπίσημη Δοξολογία τῆς 17. Ὀκτωβρίου 1944.

Ἰδιαίτερη μνεία θά ἤθελα νά κάνω γιά τό κείμενο «Πολιτισμός καί ἀνάπτυξη. Μιά σύγχρονη προοπτική γιά τήν Κάσο», πού ἀξίζει νά προσεχθεῖ, ἀλλά καί νά συσχετισθεῖ μέ τήν ἐπερχόμενη κλιματική κρίση.

Γιά τή Λαογραφία γίνεται ἐπίσης λόγος στόν συγκεντρωτικό τόμο τῶν «Μελετημάτων» τοῦ συγγραφέα. Ἔτσι, μέ σύντομες ἀναφορές, καί μέ βάση γνωστό λαογραφικό ἐγχειρίδιο, προτείνονται τρόποι ἀξιοποίησης λαογραφικῶν θεμάτων τῆς Κάσου. Ὡστόσο, στά λαογραφικά ἡ Κάσος ἔχει ἀξιόλογη βιβλιογραφία, πού μπορεῖ βέβαια νά συστηματοποιηθεῖ μέ ὁδηγίες τοῦ ὑπό ἴδρυση Παραρτήματος Κάσου τοῦ Ἰνστιτούτου Λαϊκοῦ Πολιτισμοῦ Καρπάθου τοῦ ΕΚΠΑ.

Ἡ δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει μελετήματα γιά τά δύο ἀδελφά νησιά Κάσο καί Κάρπαθο. Ἐδῶ γίνεται τεκμηριωμένος λόγος γιά τίς ἀναφορές τῶν ξένων περιηγητῶν ἀπό τόν 15. ἔως τόν 19. αἰ., γιά τήν πειρατεία στό Καρπάθιο πέλαγος τοῦ 18. καί 19. αἰ., ἀλλά καί τίς ἐπιπτώσεις τῆς Ἰταλογερμανικῆς κατοχῆς στήν ἐπαρχία

Καρπάθου-Κάσου, μέ βάση διπλωματικά έγγραφα από τό Ἱστορικό Ἀρχεῖο τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν.

Ἡ τρίτη κατηγορία σχετίζεται μέ γενικότερα Δωδεκανησιακά θέματα. Πρώτη ἀναφορά τό μελέτημα «*Ἡ ἐνσωμάτωση τῆς Δωδεκανήσου στό Ἑλληνικό κράτος*», πού ἀξιοποιεῖ ἐπίκαιρη δωδεκανησιακή βιβλιογραφία. Δημοσιεύονται, ἀκόμη, βιβλιοπαρουσιάσεις γιά τό ἐξοχο τρίτομο ἔργο τοῦ Μιλτιάδη Λογοθέτη, *Ὁ Δωδεκανησιακός Τύπος (1848-2008), Συμβολή στή νεότερη καί σύγχρονη ἱστορία τῆς Δωδεκανήσου* (Ἀθήνα 2010). Συνιστῶ στούς ἐνδιαφερόμενους ἀκροατές μου νά ἀναζητήσουν τό πολύτιμο αὐτό ἔργο.

Συμπερασματικά θά ἔλεγα ὅτι τό βιβλίο αὐτό τοῦ καθηγητῆ Ἑμμανουήλ Περσελῆ, μέ τό πλούσιο καί πολυθεματικό περιεχόμενο, τό ὁποῖο ἀξιοποιεῖ στόν κυρίως τίτλο του ἐπίκαιρη ποιητική ἀναφορά γιά τό Ἡρωϊκό Νησί τῆς Κάσου, δέν εἶναι μόνο μιά σημαντική συμβολή στήν ὁλοένα διευρυνόμενη Κασιακή βιβλιογραφία, ἀλλά καί ἓνα ἔργο πού προεκτείνει μέ ἐπιτυχία ἱστορικές ἀναφορές γιά τήν ἀδελφή νῆσο Κάρπαθο. Παράλληλα δίνει ἐνδιαφέροντα στίγματα Δωδεκανησιολογίας, πάντοτε χρήσιμα γιά περαιτέρω ἐπιστημονικές ἀναζητήσεις. Καί ἐννοῶ κυρίως τόν Τύπο, τώρα μάλιστα πού ὁ Δῆμος Κάσου ἐκδίδει καί δική του ἐφημερίδα, πρωτοπορώντας καί στόν τομέα αὐτό.

Γιά ὅλα αὐτά θά ἤθελα νά συγχαρῶ, μέ ἐγκάρδια αἰσθήματα, τόν ἐκλεκτό συνάδελφο καί συνάρχοντα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, συγγραφέα Ἑμμανουήλ Περσελῆ, καί νά τοῦ εὐχηθῶ ἡ συνέχεια τῶν Κασιακῶν ἐρευνῶν του νά εἶναι τό ἴδιο ἀποδοτική γιά τόν ἐμπλουτισμό τῆς σχετικῆς βιβλιογραφίας.

Ὅλοκληρώνοντας τήν παρουσίαση αὐτή, ἀποδίδω δημόσιο ἔπαινο στόν Δήμαρχο Κάσου Μιχαήλ Ἐρωτόκριτο καί τό Δημοτικό Συμβούλιο, γιατί ἐπαξίως συμπεριέλαβαν τό βιβλίο αὐτό στή Σειρά τῶν Δημοτικῶν Ἐκδόσεων, πού καλό θά εἶναι νά σημειωθοῦν ὅλες σέ ἐπόμενη ἐκδοση.

Εὐχαριστῶ γιά τήν ὑπομονή σας.
Νά εἴστε ὅλοι καλά.

ΜΗΝΑΣ ΑΛ. ΑΛΕΞΙΑΔΗΣ

Ὁμιλία τοῦ Ἀρχιμ. Καλλίνικου Μαυρολέοντος κατά τήν παρουσίαση τοῦ βιβλίου τοῦ Καθηγητοῦ κ. Ἑμμανουήλ Π. Περσελῆ.

*«Κάσος, δάφνη πού ἀνθίζει στόν βωμό τῆς ἱστορίας.
Μελετήματα Δωδεκανησιακῆς Ἱστορίας καί Πολιτισμοῦ».*

Κάσος, 20 Αὐγούστου 2021

Νιώθω τριπλή τήν τιμή καί τή χαρά νά βρίσκομαι ἀπόψε ἀνάμεσά σας ἀγαπητοί συμπατριῶτες!

Πρῶτα, μέ τιμᾷ ὁ Δῆμος Κάσου καί ἡ Κοινωφελῆς Δημοτική Ἐπιχείρηση τοῦ Δήμου (ΚΟ.Δ.Ε.ΔΗ.Κ.) μέ τήν πρόσκλησή τους νά συμμετέχω κι ἐγώ σ' αὐτή τήν ωραία ἐκδήλωση, στό ἡρωϊκό νησί τῆς Κάσου, τό νησί τῶν προγόνων καί τοῦ πατέρα μου.

Μετά εἶναι διπλή τιμή γιά μένα νά βρίσκομαι ἀνάμεσα σέ δύο διακεκριμένους πανεπιστημιακούς Καθηγητές, τόν δάσκαλό μου στή Θεολογική Σχολή τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καί συγγραφέα αὐτοῦ τοῦ βιβλίου, πού παρουσιάζουμε ἀπόψε, τόν Ἑλλογιμώτατο Ὁμότιμο Καθηγητή τοῦ Τμήματος Κοινωνικῆς Θεολογίας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἐθνικοῦ καί Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καί Ἀρχοντα Διδάσκαλο τοῦ Ψαλτῆρος, ὁφικιάλιο τοῦ Οἰκουμενικοῦ μας Πατριαρχείου κ. Ἑμμανουήλ Π. Περσελῆ καί τόν ἐκλεκτό ἐκ Καρπάθου συμπατριώτη μας Ἑλλογιμώτατο Ὁμότιμο Καθηγητή Λαογραφίας στό Τμῆμα Φιλολογίας τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Ἐθνικοῦ καί Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, [Ἐπίτιμο Μέλος (Καθηγητή) τοῦ Τμήματος Κλασικῆς Φιλολογίας καί Νεοελληνικῶν Σπουδῶν τοῦ Πανεπιστημίου Βουκουρεστίου, ἐπίτιμο διδάκτορα τῆς Σχολῆς Κλασικῶν καί Ἀνθρωπιστικῶν Σπουδῶν τοῦ Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης], ὁφικιάλιο Ἀρχοντα Ὑπομνηματογράφου, τοῦ Οἰκουμενικοῦ μας Πατριαρχείου καί Ἀρχοντα Χαρτουλάριο τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας κ. Μηνᾶ Ἀλέκου Ἀλεξιάδη, στούς ὁποίους πολλά ὀφείλουν καί τά δύο νησιά μας γιά τήν πνευματική προσφορά τους, ἀλλά κι ἐγώ προσωπικά.

Στά λίγα λεπτά πού μοῦ ἀναλογοῦν θά προσπαθήσω νά ξεχωρίσω μερικές ἐνότητες ἀπό τό βιβλίό τοῦ σεβαστοῦ δασκάλου μου Καθηγητή κ. Περσελῆ, νά σχολιάσω σύντομα κάποια ἀπό τά μελετήματά του, πού μίλησαν κάπως ἰδιαίτερα σέ μένα, καί ὡς κληρικό καί ὡς Κασιώτη, ἐκ πατρός!

Ἀναφορά στὸν πρωτοπρεσβύτερο Ζαχαρία Χαλκιάδη

Πρῶτα ξεχώρισα τὸν αἰμίνηστο Πρωτοπρεσβύτερο παπᾶ-Ζαχαρία Ε. Χαλκιάδη. Μέσα ἀπὸ τὸ κείμενο τοῦ συγγραφέα γνώρισα μιὰ ξεχωριστὴ προσωπικότητα, πού διακρίθηκε γιὰ τὴν ἐπίδοσή του στὰ γράμματα καὶ τὴν ἀγάπη του πρὸς τὴ λατρευτικὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας μας.

Ὁ παπᾶ-Ζαχαρίας Χαλκιάδης γεννήθηκε στὴν Κάσο τὸ 1904. Ἀπὸ πολὺ νωρὶς φάνηκε ἡ ἀγάπη του γιὰ τὰ γράμματα καὶ τὴ λατρευτικὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας μας.

Ἀπὸ τὴ μιὰ, τὰ ξεχωριστὰ προσόντα καὶ οἱ ἀρετές του, παρὰ τὸ νεαρὸ τῆς ἡλικίας του, ἔκαναν τὸν τότε Μητροπολίτη Καρπάθου καὶ Κάσου Γερμανὸ νὰ τὸν χειροθετήσῃ Ἀναγνώστη καὶ ὁ ὁποῖος θέλησε νὰ τὸν βοηθήσῃ νὰ σπουδάσῃ στὴν Ἰακουστή Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Χάλκης. Κι ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἡ νεανικὴ του πατριωτικὴ δράση ἐναντίον τῶν Ἰταλῶν κατακτητῶν, τὸν ἐξανάγκασαν γύρω στὸ 1922 νὰ ἐγκαταλείψῃ καὶ τὴν ἐπιθυμία του γιὰ λαμπρὲς σπουδὲς καὶ τὸ ἀγαπημένο του νησί, τὴν Κάσο, καὶ νὰ καταφύγῃ στὸ Πόρτ-Σάϊντ τῆς Αἰγύπτου ἀρχικὰ καὶ στὴν Ἀλεξάνδρεια, μετέπειτα.

Ἐκεῖ ἡ κλίση του στὰ γράμματα βρίσκει διέξοδο στὴ δημοσιογραφία, ἐνῶ ἡ φιλεργία του καὶ οἱ πνευματικὲς του ἱκανότητες τὸν ἀναδεικνύουν ἕναν ἄριστο δημοσιογράφο, ὁ ὁποῖος δὲν παύει μέσα ἀπὸ τίς διάφορες ἐφημερίδες καὶ τὰ ἔντυπα νὰ ὑπερασπίζεται μὲ σθένος τὸ δίκαιο τοῦ δωδεκανησιακοῦ ἀγώνα. Παράλληλα, ὡς δημοσιογράφος συνοδεύει τὸν Πατριάρχῃ Ἀλεξανδρείας Χριστοφόρο τὸν Β΄ σὲ ποιμαντικὲς του περιοδεῖες στὴν Ἀφρική, κι αὐτὸ γίνεται αἰτία νὰ φουντώσῃ μέσα του ὁ πόθος νὰ ἱερωθεῖ, γιὰ νὰ ἐργαστεῖ ἱεραποστολικά καὶ νὰ προσφέρει τίς ὑπηρεσίες του στοὺς Ἕλληνες καὶ τοὺς Ἀφρικανούς. Ἡ προσφορά του ἀναγνωρίζεται ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ πολιτεία καὶ τὸ Πατριαρχεῖο Ἀλεξανδρείας, τοῦ ἀπονέμενται δέ σημαντικὲς τιμητικὲς διακρίσεις, ὅμως λόγοι ὑγείας τὸν ἀναγκάζουν νὰ διακόψῃ τὴ γόνιμη ὑπηρεσία του ἐκεῖ καὶ νὰ βρεθεῖ στὴν Ἀθήνα ὡς ἐφημέριος στὸν Ἱ. Ν. Ἀγίου Παντελεήμονα Κερασινίου. Τὸ 1972 πεθαίνει σὲ ἡλικία 68 ἐτῶν. Τὸ ἔργο του ὅμως μένει. Μένει ζωντανὸ καὶ προσφέρει τοὺς εὐχυμοὺς καρπὸς του καὶ γίνεται πολὺτιμη πηγὴ καὶ πνευματικὴ παρακαταθήκη γιὰ κάθε Κασιώτη καὶ καθένα πού ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴ λαογραφικὴ μας παράδοση. Τὰ δημοσιεύματά του γιὰ τὸν Ἀφούση, τὴν Ὁσία Κασσιανή, τὰ ἡθογρα-

φικά διηγήματα γιά τήν Κάσο, τά κασιώτικα λαογραφικά, καταγρά-
φουν καί διατηροῦν ζωντανές τίς παραδόσεις, τά ἤθη καί τά ἔθιμα
τῆς Κάσου. Πόσες καί πόσες πληροφορίες δέν βρίσκουμε στά ἔργα
του γιά τούς ἀνθρώπους τῆς Κάσου, γιά τίς συνήθειές τους, γιά τά
ἔθιμα τοῦ κύκλου τῆς ζωῆς, γιά τήν ποιμενική ζωή καί τά προϊόντα
της, γιά τό κασιώτικο σπίτι, γιά τό κασιακό λεξιλόγιο, παροιμίες,
ιδιωτισμούς καί τοπωνύμια, ἀκόμη καί πληροφορίες ἱστοικοῦ ἢ
ἀρχαιολογικοῦ ἐνδιαφέροντος, περιλαμβάνονται στά βιβλία του,
βραβευμένα καί ἀπό τήν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, καί τά ὅποια εὐχεται ὁ
λόγιος Βασίλης Ρώτας «νάμποῦν στά Σχολεῖα ὡς τό κυριότερό τους
ἀνάγνωσμα».

Ἕνα σημαντικό, πρωτοποριακό ἔργο ἐνός σημαντικοῦ Κασιώτη
ιερωμένου, τό ὅποιο ἀξίως τίμησε καί πρόβαλε ὁ Σύλλογος τῶν ἐν
Ἑλλάδι Κασίων μέ τή σχετική ὁμιλία τοῦ συγγραφέα Καθηγητή
κ. Περσελῆ, ἡ ὅποια καί δημοσιεύεται σ' αὐτό τό βιβλίο.

Μητροπολίτης Καρπάθου καί Κάσου Ἀπόστολος

Στόν πρῶτο μετά τήν ἀπελευθέρωση Μητροπολίτη Καρπάθου
καί Κάσου Ἀπόστολο Παπαϊωάννου, τήν ἐμβληματική αὐτή προ-
σωπικότητα, καί τήν πολύπλευρη ποιμαντική προσφορά του, συν-
δέοντάς τον μέ τή μορφωτική καί ἐκπαιδευτική προσφορά τῆς
Μονῆς μας, τῆς Ἱερᾶς Πατριαρχικῆς καί Σταυροπηγιακῆς Μονῆς
Ἀγίου Γεωργίου Βασσῶν Καρπάθου, ἀφιερώνει τήν ἐπιστημονική
ἀνακοίνωση ὁ συγγραφέας, πού γιά πρώτη φορά ἔντυπα παρουσιά-
ζεται σ' αὐτό τό βιβλίο.

Ρόδιος στήν καταγωγή ὁ Μητροπολίτης Ἀπόστολος, ἀπόφοιτος
τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης, ὡς Πρωτοσύγκελλος Ρόδου
ἀρχικά καί κατηχητής, ἱεροκήρυκας, καλλίφωνος διδάσκαλος βυζαν-
τινῆς μουσικῆς, ὀργανώνει μεθοδικά τό κηρυκτικό καί κατηχητικό
ἔργο τῆς Μητροπόλεως Ρόδου, μέ σκοπό ὅχι νά ἐξυπηρετήσῃ μόνο
ἐκκλησιαστικούς σκοπούς, ἀλλά καί τήν τόνωση τῆς ἐθνικῆς συνεί-
δησης καί τοῦ ἠθικοῦ τοῦ ἐλληνορθόδοξου δωδεκανησιακοῦ λαοῦ,
ὁ ὅποιος βρισκόταν ὑπό τόν ἰταλικό φασιστικό ζυγό. Τόσο τό κή-
ρυγμα, ὅσο καί τά κατηχητικά σχολεῖα γίνονται τά σπουδαιότερα
μέσα ἀντίστασης τῆς Ἐκκλησίας τῆς Δωδεκανήσου στά σχέδια καί
τήν προσπάθεια τοῦ κατακτητῆ νά ἀφελληνισθοῦν τά νησιά καί νά
ἐκλατινιστοῦν οἱ ὀρθόδοξοι πιστοί.

Κι όχι μόνο. Ὁ Πρωτοσύγκελλος Ἀπόστολος περιθάλπει κρατούμενους στά στρατόπεδα συγκέντρωσης καί στίς φυλακές. Φροντίζει νά ἔχουν τρόφιμα καί ἐνδύματα. Διοργανώνει συσσίτιο καί θρέφει ἑκατοντάδες πεινασμένους κατοίκους τῆς Ρόδου, λόγω τῆς πείνας, πού ἐπέφερε ὁ αὐστηρός ἀποκλεισμός τῆς Δωδεκανήσου ἀπό τοὺς Γερμανούς.

Μετά τήν ἀπελευθέρωση, καί μετά ἀπό δέκα χρόνια χηρείας τοῦ ἀρχιερατικοῦ θρόνου τῆς Μητροπόλεως Καρπάθου καί Κάσου, τό Οἰκουμενικό μας Πατριαρχεῖο τόν ἐκλέγει Μητροπολίτη καί τόν ἀποστέλλει στά δύο εὐλογημένα νησιά μας. Μέ μεγάλο ζῆλο ἐπιδίδεται στήν ἀναδιοργάνωση τῆς Μητροπόλεως. Ἰδρύει καί ἀνεγείρει στή Μονή Ἀγίου Γεωργίου Βασσῶν ὀρφανοτροφεῖο, ὅπου στεγάζονται ἄπορα γυμνασιόπαιδα τῆς ἐπαρχίας του.

Ἀναπτύσσει ἕνα πλουσιότατο ποιμαντικό ἔργο. Τά κατηχητικά σχολεῖα, τό ἀνελλιπές κήρυγμα, ἡ λειτουργία Βυζαντινῆς Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, οἱ ὁμιλοὶ μελέτης καί διάδοσης τῆς Ἀγίας Γραφῆς, ἡ διανομή πολυγραφημένων κηρυγμάτων, οἱ τακτικές ποιμαντορικές ἐπισκέψεις καί στά δύο νησιά, ἡ πολύπλευρη φροντίδα γιά τήν ἐπιμόρφωση τοῦ κλήρου, τό ζωηρό ἐνδιαφέρον του γιά τή συντήρηση καί ἀνοικοδόμηση νέων ἱερῶν ναῶν, ἀλλά καί ἡ ἰδιαίτερη πατρική του φροντίδα γιά τά προβλήματα, πού ἀντιμετώπιζαν τά δύο ἀπομακρυσμένα νησιά μας καί τά ξενιτεμένα παιδιά τους, δείχνουν τό πόσο γόνιμη καί πατρική ἦταν ἡ ποιμαντορία του στά 24 εὐλογημένα ἐκεῖνα δύσκολα χρόνια.

Ὁ Μητροπολίτης Ἀπόστολος προάγεται μετά στή Μητρόπολη Αἴνου καί διορίζεται Ἡγούμενος τῆς ἱστορικῆς Πατριαρχικῆς καί Σταυροπηγιακῆς Μονῆς Βλατάδων, στή Θεσσαλονίκη καί Πρόεδρος τοῦ Πατριαρχικοῦ Ἰδρύματος Πατερικῶν Μελετῶν. Μετά ἀπό σύντομη καί γόνιμη θητεία δύο ἐτῶν, παραιτεῖται γιά λόγους υἱείας καί τό 1977 τόν βρίσκει ὁ θάνατος στή γενέτειρά του Ρόδο.

Πολλοί τόν μνημονεύουν μέ εὐγνωμοσύνη. Ἀκοῦμε πολλές φορές τοὺς τροφίμους τοῦ Οἰκοτροφείου, πού λειτούργησε στή Μονή μας, νά περνοῦν ἀπό ἐκεῖ καί νά ἐκφράζουν τήν εὐγνωμοσύνη τους σ' αὐτόν, γιατί παρ' ὅλες τίς δυσκολίες τῆς ἐποχῆς, ἐκεῖνοι κατόρθωσαν νά ὀλοκληρώσουν τίς γυμνασιακές τυς σπουδές, χάρις στή στοργή καί τό ἀποτελεσματικό ἐνδιαφέρον τοῦ Μητροπολίτη τους Ἀποστόλου. Χάρις στίς φροντίδες καί τοὺς κόπους του πῆραν τά βασικά ἐφόδια, ὥστε νά καταρτισθοῦν, νά ἐξελιχθοῦν καί νά ἀπο-

κατασταθοῦν ἐπαγγελματικά. Μιά τέτοια κατάθεση εὐγνωμοσύνης εἶναι ἡ καταγεγραμμένη στό βιβλίο γιά τή διαμονή του στίς Βάσες μαρτυρία τοῦ κ. Νικολάου Βασ. Παπαγεωργίου, δείγμα τρανό τῶν δυσκολιῶν τῆς ἐποχῆς, ἀλλά καί τῆς πολύτιμης συμβολῆς καί προσφορᾶς τοῦ ἀειμνήστου Μητροπολίτη Ἀποστόλου.

Κωνσταντῖνος Παζαρτζῆς

Στό παράρτημα τοῦ βιβλίου του ὁ συγγραφέας παραθέτει τόν πρόλογο πού ἔγραψε στό βιβλίο *«Κωνσταντῖνος Παζαρτζῆς, Ἀπομνημονεύματα»*.

Τά αὐτοβιογραφικά κείμενα τοῦ ἀειμνήστου Δασκάλου Κωνσταντῖνου Παζαρτζῆ, πού κατάγεται ἀπό τήν Ἀρκάσα τῆς Καρπάθου, τοῦ δωδεκανήσιου εὐπατρίδη, ὅπως τόν ἀποκαλεῖ ὁ συγγραφέας, ἐνός σημαντικοῦ ἀγωνιστῆ τῆς ἐλευθερίας τῶν νησιῶν μας, μέ ἀξιοθαύμαστη ἐθνική καί πατριωτική δράση, μᾶς δίνουν πολλές πληροφορίες γιά τά ὅσα συμβαίνουν ἐδῶ κατά τήν ἰταλική κατοχή. Ἱστορικές ἀφηγήσεις, πρόσωπα καί καταστάσεις, πού διαμόρφωσαν τόν πυρήνα τοῦ δύσκολου καί ὅπωςδήποτε ριψοκίνδунου ἀπελευθερωτικοῦ κινήματος. Κι ὅταν πιά οἱ κατακτητικές γερμανικές ἀρχές ἐπέτρεψαν νά διδάσκονται στά σχολεῖα ἡ ἑλληνική γλῶσσα καί τά θρησκευτικά, γιά νά μειώσουν προφανῶς τήν ἀγανάκτηση καί τή δυσἀρέσκεια τοῦ λαοῦ ἀπό τά αὐστηρά μέτρα πού εἶχαν ἐπιβάλλει, ὁ Κωνσταντῖνος Παζαρτζῆς ἀνταποκρίνεται ἀπό τούς πρῶτους κι ἔρχεται νά προσφέρει διδασκαλικές ὑπηρεσίες στό δημοτικό σχολεῖο Φρυ τῆς Κάσου. Ὑπηρεσίες πού σφραγίστηκαν μέ διώξεις καί κρατήσεις, ἀπαγόρευση τῆς ἔμμισθης συνέχισης τοῦ ἔργου του, ἀλλά καί μέ ἔκφραση εὐγνωμοσύνης ἀπό τούς μαθητές του!

Σέ ἄλλο κείμενο παρουσιάζεται ἡ ἐθνικοπατριωτική δράση του, ἡ συμμετοχή του στά συμμαχικά δίκτυα πληροφοριῶν, στίς ἐπιχειρήσεις ἐναντίον ὀχυρωματικῶν θέσεων τῶν Γερμανῶν στήν Κάρπαθο, ἀλλά καί ἡ συμμετοχή του στό ἀπελευθερωτικό κίνημα, πού προετοίμασε τήν ἐπανάσταση τῆς 5ης Ὀκτωβρίου 1944, στίς ἡρωϊκές Μενετές, καί ἔφερε τήν ἀπελευθέρωση καί στά δύο νησιά ἀπό τόν γερμανικό ζυγό.

Πόσα καί πόσα δέν θά εἶχαν νά ὠφεληθοῦν τά νιάτα μας ἂν μάθαιναν τήν ἀνιδιοτελή, γενναία, ριψοκίνδυνη, ἐθνική καί πατριωτική του δράση ἐναντίον τῶν κατακτητῶν!

Σύλλογος τῶν ἐν Ἑλλάδι Κασίων

Μέ ἀφορμή τὰ 80 χρόνια ἀπό τήν ἵδρυση τοῦ Συλλόγου τῶν ἐν Ἑλλάδι Κασίων, ἐνός θεσμοῦ ἐθνικῆς καί κοινωνικοπολιτιστικῆς προσαρμογῆς (1928-2008) ὁ συγγραφέας δημοσιεύει στό βιβλίο του τή σχετική εἰσήγησή του, πού ἐκφωνήθηκε στόν πανηγυρικό ἐορτασμό, τό 2009, στήν Ἀθήνα.

Παραθέτοντας ἱκανά ἱστορικά κείμενα καί μαρτυρίες τῆς ἐποχῆς περιγράφει τό πλαίσιο καί τὰ κίνητρα τὰ ὁποῖα ὁδήγησαν στή γέννηση καί τήν ἵδρυση τοῦ Συλλόγου. Μᾶς παρέχει μιᾶ σαφή εἰκόνα τῆς περιρρέουσας κοινωνικοπολιτικῆς κατάστασης τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τή δεκαετία τοῦ 1920, ὅσο καί τῆς κατάστασης στήν Κάσο, πού βρίσκεται ὑπό ἰταλική κατοχή.

Στήν παροικία τῶν Ἀθηνῶν διαμένουν εὐπορες κασιώτικες οἰκογένειες ἐφοπλιστῶν, ἀλλά καί συμπατριῶτες, πού λόγω τῶν κακουχιῶν, ἐξαιτίας τῶν συνεχῶν πολέμων, ζοῦσαν σέ ἄθλιες οἰκονομικές συνθῆκες στήν Ἀθήνα καί στόν Πειραιᾶ.

Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, οἱ κάτοικοι τῆς Κάσου ὑποφέρουν ἀπό τήν ἡγεμονική καί σκληρή συμπεριφορά τοῦ νέου κατακτητῆ, μέ πολλές ὀδυνηρές συνέπειες σέ ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς ζωῆς τους.

Ἡ ἀνθηρά οἰκονομικά μερίδα τῶν ἐφοπλιστῶν ἀποφασίζει νά συνδράμει στίς δύσκολες περιστάσεις, ἰδρύοντας τόν «Σύλλογο τῶν ἐν Ἑλλάδι Κασίων». Σκοπός τοῦ Σωματείου εἶναι ἀφενός ἡ ἠθική προαγωγή τῶν μελῶν του, ἡ ὑλική συνδρομή ὅσων ἔχουν δυσκολίες ἢ εἶναι ἄποροι, ἀλλά καί ἡ προστασία τῶν συμφερόντων τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδας τους, Κάσου.

Ὁ συγγραφέας δέν παραθέτει κατάλογο ἔργων καί δράσεων, ἀλλ' ἀντιθέτως κάνει βαθιές κοινωνιολογικές ἀναλύσεις στή θέση ὅτι οἱ σύλλογοι δέν διευκολύνουν μόνο τήν προσαρμογή τῶν μεταναστῶν στήν ἀστική ζωή, ἀλλά καί προσπαθοῦν νά συνδράμουν ποικιλοτρόπως τίς περιοχές καταγωγῆς τους, ἐν μέσῳ τῶν μεγάλων ἐθνικῶν ἀναπροσαρμογῶν, πού ἐμφανίζονται στά κράτη.

Ἔτσι, ἀλλάζουν τὰ πρόσωπα στίς διοικήσεις, ἔρχονται φορεῖς νέων ἰδεῶν, γίνονται ζυμώσεις, ἔρχεται ἡ μεταπολίτευση, οἱ νέοι Κασιώτες προβάλλουν τίς ἰδέες τους καί ζητοῦν νά ἐνταχθοῦν στά Διοικητικά Συμβούλια, ἰδρύεται κι ἄλλος Σύλλογος στήν Ἀθήνα, ὁ «Σύλλογος Κασιωτῶν» (1974), στήν τελευταία δεκαετία συγχωνεύονται οἱ Σύλλογοι καί ὅλοι μαζί ἐνωμένοι συνεχίζουν τό δημιουργι-

κό τους ἔργο, προσφορά τόσο στους Κασσιῶτες τῆς Ἀττικῆς, μέ τίς νέες πάντοτε συνθήκες καί τίς ἐγγενεῖς ἀδυναμίες πού ἀντιμετωπίζουν οἱ κάτοικοι μιᾶς πόλης, ὅσο καί στους μονίμους κατοίκους τοῦ νησιοῦ, πού ἔχουν νά ἀντιμετωπίσουν σοβαρά προβλήματα, ὅπως ἡ ἀνεργία, ἡ εὐρεία διάδοση τῶν ναρκωτικῶν, ἡ περιορισμένη ἕως ἀνύπαρκτη νοσοκομειακή ὑποδομή, ἡ ἔλλειψη σοβαρῆς πολιτιστικῆς καί ἀθλητικῆς δραστηριότητας, ἡ ἀπογοήτευση τοῦ μαθητικοῦ πληθυσμοῦ γιά πρόσβαση σέ ἀνώτερους κλάδους ἐκπαίδευσης, κ.ἄ. Προβλήματα καί θέματα πού καθιστοῦν τή ζωή στά ἀπομακρυσμένα ἀπό τό κέντρο μέρη τῆς πατρίδας μας, ὅπως εἶναι ἡ ἀγαπημένη μας Κάσος, ἀβίωτη, ὅπως χαρακτηριστικά ἀναφέρει ὁ συγγραφέας.

Θέλω νά κλείσω μέ δύο σκέψεις μου. Τελικά, ἡ ἔκδοση ἐνός βιβλίου σήμερα εἶναι μιᾶ πράξη ἀντίστασης! Ἀντίσταση σέ ἕναν κόσμο κολλημένο σέ μιᾶ ὀθόνη! Σ' ἕναν κόσμο, πού ἀναπνέει μέσα ἀπό τίς ὀθόνες! Ἐναν κόσμο, πού ξεχνᾷ τίς ρίζες του. Πού ἀγνοεῖ τήν ἱστορία του, τόν πολιτισμό του καί τούς ἀνθρώπους του! Γιατί οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἐκεῖνοι πού δημιουργοῦν καί ἱστορία καί πολιτισμό! Κι ὁ σεβαστός Καθηγητής μου –κι ἄλλοι ἀγαπητοί συμπατριῶτες, πού ἐκδίδουν σήμερα βιβλία– προσφέρει τά μέγιστα σ' αὐτό μέ αὐτή τή συγγραφή του, γιά ὅσους θέλουν κάτι πιό βαθύ, πιό οὐσιαστικό, νά προσφέρουν σ' αὐτόν τόν εὐλογημένο τόπο! Σ' ὅσους νιώθουν πώς «μέσα μας ρέει ἡρώων αἷμα, πώς εἴμαστε ἀπόγονοι μαρτύρων».

82803

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

31 Δεκεμβρίου 2021

ΤΕΥΧΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Αρ. Φύλλου 6499

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ

1. Έγκριση προϋπολογισμού έτους 2022 του εποπτευόμενου νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου με την επωνυμία «Ελληνικό Κτηματολόγιο» (ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ Ν.Π.Δ.Δ.)»
2. Συστατική Πρόκλη και Κανονισμός Συστάσεως, Διακήρυξης, Διαχειρίσεως και Λειτουργίας του «Όργανου Κοινωνικής Αλληλεγγύης και Πρόνοιας της Ιεράς Μητροπόλεως Σύμης» με την επωνυμία «ΑΡΧΩΝ ΜΙΧΑΗΛ Ο ΠΑΝΟΡΜΙΤΗΣ».

ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ

Α. 46623 ΕΣ 2021

(1)

Έγκριση προϋπολογισμού έτους 2022 του εποπτευόμενου νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου με την επωνυμία «Ελληνικό Κτηματολόγιο» (ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ Ν.Π.Δ.Δ.)»

Ο ΥΦΥΠΟΥΡΓΟΣ ΨΗΦΙΑΚΗΣ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ

Έχοντας υπόψη:

Ι. Τις διατάξεις:

1. Του ν. 4270/2014 «Αρχές δημοσιονομικής διαχείρισης και εποπτείας (ενοσωμίνωση της Οδηγίας 2011/85/ΕΕ) - δημοσκόπ λογιστικό και άλλες διατάξεις» (Α' 143) και ειδικότερα το άρθρο 63 «Έγκριση του προϋπολογισμού των λοιπών φορέων της Γενικής Κυβέρνησης πλην Ο.Τ.Α.»

2. Του ν. 4874/2021 «Κύρωση του τακτικού προϋπολογισμού οικονομικού έτους 2022» (Α' 249).

3. Του ν. 4813/2021 «Έγκριση Μεταρρύθμισης Πλαισίου Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2022-2025» (Α' 113).

4. Του ν. 4622/2019 «Ειδικό Κράτος: οργάνωση λειτουργία και διαφάνεια της Κυβέρνησης, των κυβερνητικών οργάνων και της κεντρικής δημοτικής διοίκησης» (Α' 133) και ιδίως της παρ. 3 του άρθρου 109 αυτού, καθώς συντρέχουν καταπληκτικές λόγοι, διότι σύμφωνα με το άρθρο 63 του ν. 4270/2014, οι προϋπολογισμοί πρέπει να εγκριθούν από τον Υπουργό έως την 31η Δεκεμβρίου 2021.

5. Του Μέρους Α' του ν. 4512/2018 «Ρυθμίσεις για την εφαρμογή των Διαρθρωτικών Μεταρρυθμίσεων του Προγράμματος Οικονομικής Προσαρμογής και άλλες διατάξεις» (Α' 51).

6. Του ν. 4623/2019 «Ρυθμίσεις του Υπουργείου Εσωτερικών, διατάξεις για την φερετική διακυβέρνηση, συνταξιοδοτικές ρυθμίσεις και άλλα επείγοντα ζητήματα» (Α' 134).

7. Του π.δ. 3/2021 «Μεταφορά υπηρεσιών και αρμοδιοτήτων μεταξύ Υπουργείων και μετενομασία Γενικών Γραμματειών» (Α' 3).

8. Του π.δ. 81/2019 «Εξούταση, συγχώνευση, μετονομασία και κατάργηση Υπουργείων και καθορισμός των αρμοδιοτήτων τους - Μεταφορά υπηρεσιών και αρμοδιοτήτων μεταξύ Υπουργείων» (Α' 119).

9. Του π.δ. 83/2019 «Διαρισμός Αντιπροέδρου της Κυβέρνησης, Υπουργών, Αναπληρωτών Υπουργών και Υφυπουργών» (Α' 121).

10. Του π.δ. 84/2019 «Εξούταση και κατάργηση Γενικών Γραμματειών και Ειδικών Γραμματειών/Γενικών Διοικήσεων των Υπουργείων» (Α' 123).

11. Του π.δ. 40/2020 «Οργάνωση του Υπουργείου Ψηφιακής Διακυβέρνησης» (Α' 85).

II. Την Υφ' αριθ. 2019 απόφαση του Πρωθυπουργού «Ανάθεση αρμοδιοτήτων στον Υπουργό Επικρατείας» (Β' 2902).

III. Την υπ' αριθ. 4252/2021 απόφαση του Πρωθυπουργού και του Υπουργού Επικρατείας «Ανάθεση αρμο-

82804

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

Τεύχος Β' 6499/31.12.2021

αίτητων στον Υφυπουργό Ψηφιακής Διακυβέρνησης, Θεόδωρο Λυβέντη» (Β' 3996).

IV. Την υπό στοιχεία 2/87918/ΔΠ/Κ/07.07.2021 εγκύκλιο της Γενικής Γραμματείας Δημοσιονομικής Πολιτικής «Κατάρτιση προϋπολογισμού Γενικής Κυβέρνησης οικονομικού έτους 2022» (ΑΔΑ: Ω2ΠΓΗ-ΗΜ5).

V. Το υπό στοιχεία Νο 156/05.08.2021 απόφαση πρακτικού του Δ.Σ. του Νομικού Προσώπου Δημοσίου Δικαίου Ελληνικό Κτηματολόγιο «Εγκριση προϋπολογισμού οικονομικού έτους 2022 του Ν.Π.Δ.Δ. Ελληνικό Κτηματολόγιο».

VI. Το υπό στοιχεία αρ. 2/119324/ΔΠ/Κ/07.12.2021 έγγραφο του Τμήματος Ζ' της Διεύθυνσης Προϋπολογισμού Γενικής Κυβέρνησης της Γενικής Διεύθυνσης Δημοσιονομικής Πολιτικής και προϋπολογισμού του Γ.Α.Κ. «Συνολικοί προϋπολογισμοί των εποπτευόμενων φορέων Γενικής Κυβέρνησης του Υπουργείου Ψηφιακής Διακυβέρνησης όλων των ΔΕΚΟ και αυτών του Κεφαλαίου Α' του ν. 3429/2005, έτους 2022».

VII. Την υπ' αρ. 44985/20.12.2021 εισηγητική έκθεση της Γενικής Διεύθυνσης Οικονομικών και Διοικητικών Υπηρεσιών του Υπουργείου Ψηφιακής Διακυβέρνησης.

VIII. Το γεγονός ότι από τις διατάξεις της παρούσας δεν προκαλείται επιπλέον δαπάνη σε βάρος του κρατικού προϋπολογισμού, αποφασίζουμε:

1. Την έγκριση του προϋπολογισμού οικονομικού έτους 2022 που κατ'εξ' εντός Γενικής Κυβέρνησης φορέα:

τα βασικά οικονομικά μεγέθη του υπαίτιου, σύμφωνα με το ισχύον Ευρωπαϊκό Σύστημα Λογαριασμών - ΕΣΛ, σε ευρώ, αποτυπώνονται ως εξής:

ΦΟΡΕΑΣ ΕΝΤΟΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ	ΕΣΛ00Α	ΕΣΛ00Α *	ΕΣΛ2000
ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ Ν.Π.Δ.Δ.	181.491.502,00 ευρώ	175.415.421,00 ευρώ	491.541.821,00 ευρώ

2. Ειδικότερα η ειδικότητα αυτών ανά λογαριασμό υποτυπώνεται στον συντάξιμο πίνακα, που αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της παρούσης υπουργικής απόφασης.

3. Εντέλλομαι τη διοίκηση του εν λόγω φορέα όπως συνεργαστεί με τη Γενική Διεύθυνση Οικονομικών Υπηρεσιών του εποπτεύοντος Υπουργείου, ώστε να εξειδικευθούν σε μηνιαία και τριμηνιαία βάση οι κατηγορίες εσόδων και εξόδων που περιλαμβάνονται στους λογαριασμούς των συνεπιμέμων πινάκων, καθώς και για λοιπές ενέργειες.

4. Η Διοίκηση του ανωτέρω φορέα καλείται να διασφαλίσει ότι δεν θα υπάρχουν αρνητικές αποκλίσεις από τους εγκεκριμένους δημοσιονομικούς στόχους, λαμβάνοντας εγκαίρως όλα τα απαραίτητα μέτρα προς το σκοπό αυτό.

Η απόφαση αυτή να δημοσιευθεί στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

Αθήνα, 29 Δεκεμβρίου 2021.

Ο Υπουργός

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΑΙΒΑΝΙΟΣ

Αριθμ. 1

(2)

Συστατική Πρόξη και Κανονισμός Συστάσεως, Διοικήσεως, Διαχειρίσεως και Λειτουργίας του «Ιδρύματος Κοινωνικής Αλληλεγγύης και Πρόνοιας της Ιεράς Μητροπόλεως Σύμης» με την επωνυμία «ΑΡΧΩΝ ΜΙΧΑΗΛ Ο ΠΑΝΟΡΜΙΤΗΣ».

**Ο ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ
ΣΥΜΗΣ, ΤΗΛΟΥ, ΧΑΛΚΗΣ
ΚΑΙ ΚΑΣΤΕΛΛΟΡΙΖΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ**

Ααδόντες υποψήφιοι.

1. Τους θείους και Ιερούς Κανόνες.

2. Την υπ' αρ. 688/9-12-2021 απόφαση της Αγίας και Ιεράς Συνόδου του Οικουμενικού Πατριαρχείου, η οποία καταχωρήθηκε στον Πατριαρχικό και Συνοδικό Τομέα, περί συστάσεως, διοικήσεως, διαχειρίσεως και λειτουργίας Ιδρύματος Κοινωνικής Αλληλεγγύης και Πρόνοιας της Ιεράς Μητροπόλεως Σύμης με την επωνυμία «Αρχων Μιχαήλ ο Πανορμίτης» με σκοπό να απασχολεί το φιλανθρωπικό και λοιπό εκκλησιαστικό έργο της ιεράς τούτης Μητροπόλεως.

3. Τις διατάξεις της παρ. 2 του άρθρου 3 του Συντάγματος και της παρ. 3 του άρθρου 1 του ν. 590/1977 «περί του καταστατικού Χάρτου της Εκκλησίας της Ελλάδος», σύμφωνα με τις οποίες η κρατούσα υπό την άμεση υπαγωγή στα Οικουμενικά Πατριαρχία εκκλησιαστική «απόφαση» στη Δωδεκάνησο δεν θίγεται εκ του καταστατικού Χάρτου της Εκκλησίας της Ελλάδος (Συμβούλιο της Επικρατείας, Τμήμα δ' 3237/2000).

4. Την υπ' αρ. 142/1979 γνωμοδότηση του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους, η οποία έγινε δεκτή με την υπό στοιχείο Φ.930.1.285/Α/673/17.3.1979 πράξη του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, σύμφωνα με την οποία οι Μητροπόλεις, η Εξάρχεια Πατμού, οι Ενόρικοί Νόσοι και οι Μονές της Δωδεκανήσου, πλην της Ιεράς Μονής Αγίου Ιωάννου Θεολόγου της Πατμού, θεωρούνται νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου.

5. Τις διατάξεις της παρ. 2 του άρθρου 22 του ν. 4301/2014 (Α' 223) με τις οποίες ορίζονται ως Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου τα ως άνω Νομικά Πρόσωπα των Ιερών Μητροπόλεων της Δωδεκανήσου, της Πατριαρχικής Εξάρχειας Πατμού, των Ιερών Μονών και των Ιερών Ναών αυτών.

6. Τις διατάξεις των παρ. 1 και 2 του άρθρου 21 του ν. 4301/2014 περί δυνατότητας συστάσεως με απόφαση του επιμελητή Μητροπόλεως, στις Ιερές Μητροπόλεις της Δωδεκανήσου, εκκλησιαστικών ιδρυμάτων, ύστερα από έγκριση από την Αγία και Ιερά Σύνοδο του Οικουμενικού Πατριαρχείου.

7. Το γεγονός ότι από την παρούσα απόφαση, δεν προκαλείται δαπάνη, η οποία να βαρύνει τον κρατικό προϋπολογισμό, αποφασίζουμε.

Τη σύσταση Ιδρύματος υπό την επωνυμία «ΑΡΧΩΝ ΜΙΧΑΗΛ Ο ΠΑΝΟΡΜΙΤΗΣ» και τη δημοσίευσή της παρούσης απόφασης, ως και του Κανονισμού Λειτουργίας του στο περιοδικό «Δωδεκάνησος» και σε Φύλλο της Εφημερίδας της Κυβερνήσεως.

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ

Συστάσεως, Διοικήσεως, Διαχειρίσεως και Λειτουργίας του «Ιδρύματος Κοινωνικής Αλληλεγγύης και Πρόνοιας της Ιεράς Μητροπόλεως Σύμης» με την επωνυμία «ΑΡΧΩΝ ΜΙΧΑΗΛ Ο ΠΑΝΟΡΜΙΤΗΣ».

Άρθρο 1

Ίδρυση

Συνίσταται στην Ιερά Μητρόπολη Σύμης, που περιλαμβάνει τα νησιά Σύμη, Τήλο, Χάλκη και Καστελλόριζο, Εκκλησιαστικό, μη κερδοσκοπικό, φιλανθρωπικό, κοινωνικό Ιδρυμα με τον διακριτικό τίτλο «Ιδρυμα Κοινωνικής Αλληλεγγύης και Πρόνοιας Ιεράς Μητροπόλεως Σύμης, ΑΡΧΩΝ ΜΙΧΑΗΛ Ο ΠΑΝΟΡΜΙΤΗΣ».

Το Ιδρυμα έχει δική σφραγίδα κυκλική, που φέρει στο εσωτερικό, περιμετρικά τις λέξεις: «Ιδρυμα Κοινωνικής Αλληλεγγύης και Πρόνοιας Ιεράς Μητροπόλεως Σύμης» και στο κέντρο φέρει εικόνα του Ταξάρχου Μιχαήλ του Πανορμίτη.

Άρθρο 2

Νόμισμα Φύση

Το φιλανθρωπικό αυτό, μη κερδοσκοπικό, εκκλησιαστικό Ιδρυμα αποτελεί, σύμφωνα με τις διατάξεις της παρ. 1 του άρθρου 21, του ν. 4301/2014, αυτότελος Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου και λειτουργεί σύμφωνα με τον παρόντα εγκεκριμένο κανονισμό υπό της Αγίας και Ιεράς Συνόδου του Οικουμενικού Πατριαρχείου, σύμφωνα με τις ειδικές ανωτέρω διατάξεις.

Άρθρο 3

Έδρα

Έδρα του Ιδρύματος ορίζεται η πόλη της Σύμης και ειδικότερα τα γραφεία της εν αυτή Ιεράς Μητροπόλεως.

Άρθρο 4

Έκδοχοι - Αξιώσεις του Ιδρύματος

1. Σκοπός του Ιδρύματος είναι η παροχή «αδελφικής και πνευματικής υποστήριξης και συμπαράστασης» προς κάθε μέλος της τοπικής κοινωνίας των τεσσάρων νησιών, που κρίνεται από το αρμόδιο Διοικητικό Συμβούλιο, ότι πραγματικά χρήζει οποιασδήποτε βοήθειας στο πλαίσιο των δυνατοτήτων, αρμοδιοτήτων και δράσεων του Ιδρύματος. Ειδικότερα στους σκοπούς, αξιώσεις και δράσεις περιλαμβάνονται κυρίως:

2. Η οικονομική και υλική ενίσχυση ενδίων, ασθενών και απόρων οικογενειών και μεμονωμένων ατόμων.

3. Η ενίσχυση πολυτέκνων οικογενειών με ιδιαίτερα χαμηλό εισόδημα.

4. Η προώθηση της Παιδείας και της εκπαίδευσής, με την υλοποιημένη υποστήριξη απόρων μαθητών.

φοιτητών σπουδαστών, όπως με την παροχή καταλληλούς σχολικού/εκπαιδευτικού εξοπλισμού, καθώς και με την οικονομική ενίσχυσή τους.

5. Η ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και η παροχή οικονομικής βοήθειας ασθενών, κατοίκων των νήσων της προκειμένης Μητροπολιτικής περιφέρειας, που νοσηλεύονται σε νοσοκομεία ή άλλα συστήματα.

6. Η παροχή φύσας στηρίξη και συμπαράσταση από μιν με χρόνιες παθήσεις (π.χ. καρδιαγγειακού, αλλά και άλλων νοσημάτων), κινητικές δυσκολίες, όσφια και άλλα συστήματα, κ.ά.

7. Η μεταφορά και η καταβολή εξόδων για την αποφυλάκιση στόμων που βρίσκονται στις φυλακές για διάφορες αιτίες.

8. Η οικονομική και υλική συνδρομή προς τους οικονομικούς και απεργασμένους στον Έκτακτο Διαμερισμό Ηλεκτρονικών - Οικό Ενημέρωσης της Ιεράς Μονής Ταξάρχου Μαχαλά του Πανορμίτου Σύμης.

9. Η παροχή τακτικών ή έκτακτων ενισχύσεων για την περίθαλψη ενδυνάμυνση φυσικών προσώπων και ιδίως Κληρικών, που έχουν απόλυτη ανάγκη ενίσχυσης και περίθαλψης.

10. Η λειτουργία Κατασκηνώσεων για απόρους μαθητές φοιτητές σπουδαστές.

11. Η ένδυση, υποδήση και η παροχή κλινοσκεπασμάτων σε απόρους.

12. Η καλλιέργεια Ελληνοχριστιανικής διαφύσεως με διανομή εντύπων, εκδόσεων, βιβλίων, περιοδικών, καθώς και η διεξαγωγή αντιταξικών διαλέξεων, ημερίδων και συζητήσεων για την ανάδειξη της Ορθόδοξης Χριστιανικής κληρονομιάς και παρακαταθήκης ιδιαιτέρως των νήσων Σύμης, Τήλου, Χάλκης, Καστελλορίζου.

13. Η οικονομική ενίσχυση του Οικουμενικού Πατριάρχου (Λογισμ).

14. Η οικονομική και υλική ενίσχυση και πνευματική συμπαράσταση προσφύγων, οικονομικών μεταναστών, αλλά και η πρόνοια για άτομα που χρήζουν υποστήριξης για την απεξάρτησή τους από εθισμό σε ναρκωτικές και άλλες ουσίες.

15. Η χορήγηση υποτροφιών σε μαθητές, που κατόνται από την περιοχή της Ιεράς Μητροπόλεως Σύμης, Τήλου, Χάλκης, Καστελλορίζου και σε φοιτητές που σπουδάζουν σε Ιερατικές Σχολές της Ελλάδας, Κατωτέρως, Μέσης, Ανωτέρας ή Ανωτάτης Θεολογικής Παιδείας.

16. Η χορήγηση υποτροφιών σε Κληρικούς, που υπηρετούν στην Ιερά Μητρόπολη Σύμης, για τις σπουδές τους στις Θεολογικές Σχολές της Χώρας.

17. Η χορήγηση υποτροφιών σε παιδιά, απόρων οικονομικών των νήσων Σύμης, Τήλου, Χάλκης, Καστελλορίζου, κατά την κρίση του Διοικητικού Συμβουλίου του Ιδρύματος, μετά το τέλος της υποχρεωτικής τους εκπαίδευσης και με σκοπό να συνεχίσουν τις σπουδές τους σε σχολεία προαιρετικής παιδείας, Λύκειο, Τεχνικές ή Επαγγελματικές Σχολές, για επαγγελματική κατάρτιση.

18. Η χορήγηση οικονομικών ενισχύσεων σε Πτυχιούχους Ανωτάτων Σχολών που κατόνται από την περιοχή της Ιεράς Μητροπόλεως για μετακίνηση από εξωτερικό ή μεταπτυχιακές σπουδές, ή επεξεργασία διδακτορικών διατριβών, ή άλλων επιστημονικών μελετών

σχετικών με την ειδικότητά τους, προτεραιμένων των Πτυχιούχων Θεολογικών Σχολών.

19. Η απονομή βραβείων σε μαθητές των Σχολείων της Σύμης, Τήλου, Χάλκης, Καστελλορίζου κάθε βαθμού αλλά και φοιτητές τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, που διανέμονται στις σπουδές τους και διακρίνονται για την ευλάβεια και το ήθος αυτών, κατά την κρίση του Διοικητικού Συμβουλίου του Ιδρύματος.

20. Η ενίσχυση των εκδοτικών βιβλιοθηκών για την προμήθεια βιβλίων και εκδόσεων, για τον εμπλουτισμό αυτών και η έκδοση θρησκευτικού Περιοδικού της Ιεράς Μητροπόλεως Σύμης, Τήλου, Χάλκης, Καστελλορίζου.

21. Η ενίσχυση της Ιεράς Μητροπόλεως Σύμης, Τήλου, Χάλκης, Καστελλορίζου για τη διενέργεια εκκλησιαστικών και εορταστικών εκδηλώσεων, παραστάσεων και Παινηγύμων.

22. Η ενίσχυση των Κατηχητικών Σχολείων της Ιεράς Μητροπόλεως Σύμης, Τήλου, Χάλκης, Καστελλορίζου.

23. Η διοργάνωση εκδόσεων για τους μαθητές Δημοτικού, Γυμνασίου, Λυκείου, Κατηχητικών Σχολείων, Τεχνικών Σχολών, φοιτητές, εργαζόμενους νέους, γέροντες, ηλικίες, καθώς και η διοργάνωση εορτών, εκδηλώσεων εκδόσεων, άλλων πολιτιστικών εκδηλώσεων και σημειώσεων για τον καταρτισμό των παστών.

24. Η διεξαγωγή «Ημέρας Αγάπης», όπου διεξάγεται γενικός έρανος σε όλη την περιοχή της Ιεράς Μητροπόλεως Σύμης, Τήλου, Χάλκης, Καστελλορίζου με έκδοση αντίστοιχων κοινοτήτων.

25. Η ενίσχυση κοινωνικών, μορφωτικών, πολιτιστικών οργανώσεων, που λειτουργούν στην περιοχή της Ιεράς Μητροπόλεως Σύμης, Τήλου, Χάλκης, Καστελλορίζου, σε δράσεις που αναδεικνύουν την φιλανθρωπία και αλληλεγγύη προς την τοπική κοινωνία.

Η υποστήριξη κάθε άλλης περιπτώσεως δράσεως και εκδηλώσεως θρησκευτικού, εθνικού, τοπικού ή κοινωνικού χαρακτήρα, που είναι μέσα στους γενικούς σκοπούς και στις επιδιώξεις του Ιδρύματος, σύμφωνα με την ομόφωνη και δικαιολογημένη κρίση του Διοικητικού Συμβουλίου του Ιδρύματος.

Άρθρο 5 Περιοχές - Πόροι

Πόροι του ιδρύματος είναι:

α) Το τακτικό έσοδο από το δώκο, η τοποθέτηση σχετικού χρηματοδοτικού που περιγράφεται και τοποθετείται αντίστοιχα στους Ιερούς Νόμους και Ιερές Μονές της Ιεράς Μητροπόλεως επίσημα από σχετική εγκύκλιο του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Σύμης, Τήλου, Χάλκης, Καστελλορίζου.

β) Το επόδημα που θα προέρχεται από επανομή ή ενίσχυση του Κράτους, των Δήμων Σύμης, Τήλου, Χάλκης, Καστελλορίζου ή άλλων Νομικών Προσώπων Δημοσίου ή Ιδιωτικού Δικαίου, καθώς επίσης και επιδοτήσεις από Ευρωπαϊκά προγράμματα-κανονισμούς και νυνικής μέριμνας αλλά και πολιτιστικής-θρησκευτικής κληρονομιάς επί άμεσοι επί μέρους των οργάνων Υπουργείων Παιδείας, Κοινωνικής Πολιτικής και Πολιτισμού και Αποκεντρωμένων Υπηρεσιών, ως και κάθε άλλου φορέα

κοινοπρακτικού και εξωτερικού που το Διοικητικό Συμβούλιο κρίνει ότι ο σκοπός του είναι συμβατός με τους σκοπούς του Ιδρύματος, ή τέλος και από εισφορές-δωρεές των Ιερέων Μονών.

γ) Το εισόδημα που θα προέρχεται από δωρεή, κληρονομιά, κληροδοτήματα ή κάθε άλλη παροχή από οποιοδήποτε πρόσωπο, φυσικό ή νομικό.

δ) Τα προϊόντα τακτικών ή εκτάκτων εράνων.

ε) Τόκοι από καταθέσεις σε πιστωτικούς οργανισμούς στη κάθε άλλο έσοδο προερχόμενο από νόμιμη πηγή.

ζ) Τα έσοδα από διενέργεια δημοσίων αγορών (παζάρ) κατά τις ημέρες των Χριστογεννών, Πρωτοχρονιάς, Πάσχα κ.τ.λ.

Άρθρο 6

Διοίκηση του Ιδρύματος

1. Το Ίδρυμα διοικείται από το Πενταμελές Διοικητικό Συμβούλιο αυτού, το οποίο αποτελείται από: α) τον Μητροπολίτη Σύμης, ως Πρόεδρο, β) δύο κληρικούς της Ιεράς Μητροπόλεως Σύμης, και γ) δύο ακόμη τακτικά μέλη, επιλεγόμενα από τη Μητροπολίτη Σύμης, μεταξύ των κληρικών, μοναχικών και με κοινωνική δραστηριότητα κατοίκων των νήσων αυτών, ανθρώπων με ήθος και διάθεση για προσφορά προς τον συνάνθρωπο και την Ορθοδοξία. Το αξίωμα των εκάστοτε συμμετεχόντων στο Διοικητικό Συμβούλιο του Ιδρύματος, καθώς και στις εκάστοτε αναλαμβανόμενες υποχρεώσεις είναι τιμητικό, οι δε προσφερόμενες υπηρεσίες του κάθε μέλους παρέχονται δωρεάν χωρίς αντιμισθία ή αποζημίωση.

2. Στο Διοικητικό Συμβούλιο προεδρεύει ο εκάστοτε Μητροπολίτης Σύμης, αναπληρούμενος από τον Αντιπρόεδρο. Ο Αντιπρόεδρος ορίζεται και παύεται από τον Μητροπολίτη.

3. Ο διορισμός και των μελών των επτά, δεκαδής (4) μελών τακτικών και τριών (3) αναπληρωματικών γίνεται επίσης από τον Σεβ. Μητροπολίτη Σύμης. Τα μέλη αυτά διορίζονται με τριετή θητεία, δια πρόθεσης του Μητροπολίτου, ο οποίος διατηρεί το δικαίωμα αντικατάστασής τους κατά τη διάρκεια της θητείας τους.

Τα πρόσωπα για τις θέσεις του Γραμματέα και του Ταμία του Ιδρύματος επιλέγονται από τον Μητροπολίτη - Πρόεδρο, μεταξύ των προσώπων που απασχολούν τα τακτικά μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου. Ο πρώτος φυλάσσει όλα τα βιβλία διοικήσεως και διαχειρίσεως του Ιδρύματος, συντάσσει τα πρακτικά του Διοικητικού Συμβουλίου, την αλληλογραφία την οποία συνοψογράφει μετά του Προέδρου καθώς επίσης διατηρεί και την σφραγίδα. Ο Ταμίας δύναται να έχει στην άμεση διάθεση του μέχρι το ποσό των χιλίων ευρώ (1.000 €) για τις επείγουσες ανάγκες του Ταμείου. Οι πάνω από αυτό το ποσό απαιτήσεις του Ιδρύματος υποχρεωτικά κατατίθενται και διατηρούνται σε ειδικό λογαριασμό μας, από τις Ελληνικές Τράπεζες που διατηρούν υποκατάστημα στο νησί της Σύμης στο όνομα του Ιδρύματος. Την γραμμάτεια και διοικητική υποστήριξη των παραπάνω συναπαικούν οι υπηρεσίες της Ιεράς Μητροπόλεως Σύμης, Τέλου, Χαλκής, Καστολλορίζου.

Άρθρο 7

Λειτουργία - Διοίκηση

1. Το Διοικητικό Συμβούλιο, διοικεί το Ίδρυμα και διαχειρίζεται την περιουσία και τους πόρους αυτού. Το Ίδρυμα εκπροσωπεί ο Πρόεδρος αυτού ή σε περίπτωση απουσίας ή αποχής ο Αντιπρόεδρος. Το Διοικητικό Συμβούλιο, όταν πρόκειται να συνάψει δικαιοπραξίες, να υπογράψει συμβόλαια ή συμφωνητικά, να εγείρει αγώγες ή άλλη δικαστική ή εξώδικη ενέργεια σχετική με τα περιουσιακά στοιχεία του Ιδρύματος, είτε για επένδυση κεφαλαίων ή για οποιοδήποτε άλλη σχετική ενέργεια, πρέπει προηγουμένως να εξουσιοδοτηθεί, κατόπιν αποφάσεως του, των εκπροσώπων του για κάθε περίπτωση.

2. Το Διοικητικό Συμβούλιο, καλείται σε συνεδρίαση από τον Πρόεδρο, ή από τον Αντιπρόεδρο σε περίπτωση απουσίας του πρώτου, και ειδικότερα σε απαρτία όταν παρευρίσκονται τουλάχιστον τρία (3) τακτικά μέλη, συμπεριλαμβανομένου και του προεδρεύοντος, και λαμβάνει επίσης για συμμετοχή, ει δυνατόν και εκ των αναπληρωματικών μελών. Οι αποφάσεις λαμβάνονται με απόλυτη πλειοψηφία των μελών που μετέχουν στη συνεδρίαση, σε περίπτωση δε ισοψηφίας υποχρεούται η ψήφος του Προέδρου ή του Προεδρεύοντος.

3. Το Διοικητικό Συμβούλιο, συνεδριάζει τακτικά μεν, στην αρχή κάθε τριμήνου, έκτακτα δε, όταν κληθεί από τον Πρόεδρο. Στις συνεδριάσεις του Διοικητικού Συμβουλίου, τηρούνται πρακτικά από τον Γραμματέα αυτού, τα οποία υπογράφονται και κυρώνονται από όλα τα, σε κάθε συνεδρία, μετέχοντα μέλη, κατά την επομένη συνεδρία.

4. Ο Πρόεδρος καθορίζει τα θέματα των τακτικών και εκτάκτων συνεδριάσεων του Διοικητικού Συμβουλίου και εγείλλεται την κοινοποίηση τούτων στα μέλη μετά της σχετικής προσεκλήσεως. Η προσέκληση κοινοποιείται στο μέλη μαζί με τον πίνακα των θεμάτων, δυο τουλάχιστον ημέρες πριν την ημέρα της συνεδριάσεως. Σε κατεπείγουσες περιπτώσεις η προσέκληση μπορεί να γίνει και κατά την ημέρα της συνεδριάσεως. Επίσης γράφεται υποχρεωτικά στην ημερήσια διάταξη και οποιοδήποτε θέμα, εφ' όσον το ζητήσουν τρία τουλάχιστον τακτικά μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου με έγγραφη αίτησή τους στον Πρόεδρο.

5. Στην περίπτωση κατά την οποία ένα μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου, αποσείας, αδικαιολόγητα από τις συνεδριάσεις αυτού σε τέσσερις τουλάχιστον συνεχείς συνεδριάσεις, μπορεί ο Πρόεδρος να ζητήσει από το Διοικητικό Συμβούλιο, να διαπιστωθεί η συνεχή απουσία, ως και το αδικαιολόγητο αυτής, προτείνει δε την αντικατάστασή του μέλους αυτού με το αντίστοιχο αναπληρωματικό, διοριζόμενο ως τακτικό, ενώ στην συνέχεια προτείνει άλλο πρόσωπο ως αναπληρωματικό.

Άρθρο 8

Η εκμίσθωση ακινήτων και εγκαταστάσεων του Ιδρύματος, ως και η εκποίηση αυτών, προμήθειες, συμβάσεις υπηρεσιών, μελετών και κάθε είδους συμβάσεις έργων, ενεργούνται με βάση τις διαγωνιστικές διαδικασίες που η νομοθεσία ορίζει για τις Ιερές Μητροπόλεις δικαιογνησίου (Ν.Π.Δ.Δ.). Σε κάθε περίπτωση για ποσό έως των

20.000 ευρώ, μπορεί να υπάρξει είτε απευθείας ανάθεση, είτε ανοιχτός δημοσμός διαγωνισμού (κατά αποκλειστική χρήση για διπλωματικούς άνω των 20.000 ευρώ) με 4-γγραφες προσφορές με όρους προκαθορισμένους από το Διοικητικό Συμβούλιο, κατά τα πρότυπα διαφάνειας των δημοσίων Συμβάσεων και Εργων. Για κάθε εισφορά οι χρήμα εκδίδεται γραμμάτιο εισπραξιμής υπογεγραμμένο από τον Πρόεδρο και τον Ταμία και για κάθε εισφορά σε είδος εκδίδεται απόδειξη παραλαβής, υπογεγραμμένη από τους παραπάνω και ακολουθεί σχετική καταχώριση σε σχετικό βιβλίο-αρχείο του Ιδρύματος.

Άρθρο 9

Για κάθε πληρωμή εκδίδεται εντολμα πληρωμής υπογεγραμμένο από τον Πρόεδρο και τον Ταμία για κάθε χορηγούμενο είδος εκδίδεται διατακτική υπογεγραμμένη από αυτούς. Το Διοικητικό Συμβούλιο, επιπλέον, την λειτουργία του Ιδρύματος. Μερικά για την εφαρμογή των νόμων, ως και του παρόντος Κανονισμού, αποφασίζει για την πρόσληψη και απόλυση του απαιτούμενου προσωπικού και τη ρύθμιση της υπηρεσιακής αυτού κατάστασης. Παρακολουθεί την πορεία των οικονομικών του Ιδρύματος και επιπλέον τη διαχείριση των πόρων αυτού.

Το Διοικητικό Συμβούλιο, αποφασίζει για κάθε περαιτέρω ζήτημα που αγγίζει και αφορά το Εκκλησιαστικό κοινωνικής μη κερδοσκοπικό Ιδρυμα.

Πιο συγκεκριμένα:

α) Ακολουθεί, μέσω του Προέδρου ή των προς αυτό το σκοπό εξουσιοδοτούμενων μελών αυτού, επάλληλα επί των ευχών Ενοριακών Φυλάκων Ταμείων.

β) Αποφασίζει για την διάθεση των πόρων του Ιδρύματος σύμφωνα με τους εκτενείς προκαθορισμένους σκοπούς.

γ) Μετά και εγκρίνει διάφορα μέτρα, υπέρ υλικής ενισχύσεως και ευρωδωσών των σκαπών αυτού.

δ) Καταρτίζει τον ετήσιο προϋπολογισμό - απολογισμό των εσόδων και εξόδων, τον οποίο δημοσιεύει στον Εκκλησιαστικό Τακτικό Τύπο και τον κοινοποιεί και προς το Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου που υπόκειται, δηλαδή την Μητρόπολη Σάμης, Τήλου, Χάλκης, Καστελλοριζίου και εγκρίνεται από τον οικείο Μητροπολίτη, εφορμίζοντας ανάλογα τις σχετικές διατάξεις «Περι εγκρίσεως Προϋπολογισμού και Απολογισμού των Ιερών Ναών».

Το Διοικητικό Συμβούλιο, για την αποτελεσματικότερη επίτευξη του έργου του δύναται να καταρτίζει και να ορίζει ειδικές υποεπιτροπές που απαρτίζονται από μέλη του αλλά και από άλλα πρόσωπα, εκτός αυτού.

Άρθρο 10

Σε περίπτωση διαλύσεως του Ιδρύματος, το σύνολο της περιουσίας του περιέρχεται αυτοδίκαια στο Νομικό

Πρόσωπο της Ιερής Μητροπόλεως Σάμης, Τήλου, Χάλκης, Καστελλοριζίου, και διατίθεται από αυτό για την εκπλήρωση των ιδίων ή παρεμφερών σκοπών.

Άρθρο 11

Ο οικονομικός έλεγχος του Ιδρύματος που προάγει την διαφάνεια του όσο και η εν γένει λειτουργία του, υφίσταται από το ίδιο το Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου που προχώρησε στην ίδρυση του, δηλαδή την Ιερά Μητρόπολη Σάμης, Τήλου, Χάλκης, Καστελλοριζίου. Αρμόδιος Υπάλληλος της Ιερής Μητροπόλεως, κατόπιν εντολής του οικείου Σεβ. Μητροπολίτη, πραγματοποιεί σχετικό έλεγχο, συντάσσοντας αντίστοιχη έκθεση για την υφιστάμενη και χρηστή οικονομική διαχείριση.

Ειδικές Διατάξεις

Άρθρο 12

Για κάθε θέμα μη διαλαμβανόμενο στον παρόντα Κανονισμό επιλαμβάνεται και αποφασίζει το Διοικητικό Συμβούλιο του Ιδρύματος με κριτήριο τον λόγο και τον σκοπό της υποστάσεως του.

Άρθρο 13

Ο παρών Κανονισμός καταρτίζεται η τροποποιείται κατόπιν αποφάσεως του Διοικητικού Συμβουλίου του Ιδρύματος, σε ειδική Συνεδρία υπό την Προεδρία του Μητροπολίτη. Οι παραπάνω τροποποιήσεις έχουν ισχύ μετά την έγκριση από την Ιερά Σύνοδο του Οικουμενικού Πατριαρχείου και τη νομοτυπική δημοσίευσή τους στο επίσημο Δελτίο των Επαρχικών Διαδικονήσεων του Οικουμενικού Πατριαρχείου «Δωδεκονήσου» και επανώλεθα στο Φύλλο της Εφημερίδας της Κυβερνήσεως.

Άρθρο 14

Η κατάρτιση του παρόντος Κανονισμού προσάγει διαπάνη του Προϋπολογισμού του Νομικού Προσώπου της Ιερής Μητροπόλεως Σάμης, Τήλου, Χάλκης, Καστελλοριζίου.

Άρθρο 15

Μεσής του παρόντος Κανονισμού αρχίζει από της δημοσίευσής του στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως και στο επίσημο Δελτίο των Μητροπόλεων της Δωδεκανήσου «Δωδεκονήσου», κατόπιν εγκρίσεώς του από της Αγίας και Ιερής Συνόδου του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Η απόφαση αυτή να δημοσιευθεί στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

Σάμη, 30 Δεκεμβρίου 2021

Ο Μητροπολίτης

† Ο Σάμης ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ ΠΕΤΣΗΣ

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘΜ. 1/30-12-2021

**Συστατική Πράξη και Κανονισμός Συστάσεως, Διοικήσεως, Διαχειρίσεως και Λειτουργίας του «Ιδρύματος Κοινωνικής Άλληλεγγύης και Προνοίας της Ίερᾶς Μητροπόλεως Σύμης» μέ τήν έπωνυμία:
«ΑΡΧΩΝ ΜΙΧΑΗΛ Ο ΠΑΝΟΡΜΙΤΗΣ»**

**Ο ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΣΥΜΗΣ, ΤΗΛΟΥ, ΧΑΛΚΗΣ ΚΑΙ
ΚΑΣΤΕΛΛΟΡΙΖΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ**

Λαβόντες υπόψιν:

1. Τούς θείους και Ίερούς Κανόνες.

2. Τήν υπ' αριθ. 688/9-12-2021 απόφαση της Αγίας και Ίερᾶς Συνόδου του Οικουμενικού Πατριαρχείου, ή οποία κατεχωρήθη στον Πατριαρχικό και Συνοδικό Τόμο, περί συστάσεως, διοικήσεως, διαχειρίσεως και λειτουργίας Ιδρύματος Κοινωνικής Άλληλεγγύης και Προνοίας της Ίερᾶς Μητροπόλεως Σύμης, μέ τήν έπωνυμία «Άρχων Μιχαήλ ό Πανορμίτης» μέ σκοπό νά έπικουρεϊ τό φιλάνθρωπικό και λοιπό έκκλησιαστικό έργο της Ίερᾶς ταύτης Μητροπόλεως.

3. Τίς διατάξεις της παραγράφου 2 του άρθρου 3 του Συντάγματος και της παραγράφου 3 του άρθρου 1 του Ν. 590/1977 «περί του καταστατικού Χάρτου της Έκκλησίας της Ελλάδος», σύμφωνα μέ τίς όποιες ή κρατούσα υπό τήν άμεση υπαγωγή στό Οικουμενικό Πατριαρχείο έκκλησιαστική κατάσταση στή Δωδεκάνησο δέν θίγεται έκ του καταστατικού Χάρτου της Έκκλησίας της Ελλάδος (Συμβούλιο της Έπικρατείας, Τμήμα Δ' 3237/2000).

4. Τήν αριθμ. 142/1979 γνωμοδότηση του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους, ή οποία έγινε δεκτή μέ τήν αριθμ. Φ.030.1.285/Α/673/17-3-1979 πράξη του Ύπουργού Έθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, σύμφωνα μέ τήν οποία οί Μητροπόλεις, ή Έξαρχία Πάτμου, οί Ένοριακοί Ναοί και οί Μονές της Δωδεκανήσου, πλήν της Ίερᾶς Μονής Αγίου Ιωάννου Θεολόγου της Πάτμου, θεωρούνται νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου.

5. Τίς διατάξεις της παρ. 2 του άρθρου 22 του Ν. 4301/2014 (ΦΕΚ Α' 223/07-10-2014) μέ τίς όποιες όρίζονται ως νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου τά ως άνω νομικά πρόσωπα τών Ίερών Μητροπό-

λεων τῆς Δωδεκανήσου, τῆς Πατριαρχικῆς Ἐξαρχίας Πάτμου, τῶν Ἱερῶν Μονῶν καί τῶν Ἱερῶν Ναῶν αὐτῶν.

6. Τίς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 21 παρ. 1 καί 2 τοῦ Ν. 4301/2014 περί δυνατότητας συστάσεως μέ ἀπόφαση τοῦ ἐπιχωρίου Μητροπολίτη, στίς Ἱερές Μητροπόλεις τῆς Δωδεκανήσου, ἐκκλησιαστικῶν ἰδρυμάτων, ὕστερα ἀπό ἔγκριση ἀπό τήν Ἁγία καί Ἱερά Σύνοδο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

7. Τό γεγονός ὅτι ἀπό τήν παρούσα ἀπόφαση, δέν προκαλεῖται δαπάνη, ἡ ὁποία νά βαρύνει τόν Κρατικό Προϋπολογισμό, ἀποφασίζουμε: Τή σύσταση Ἰδρύματος ὑπό τήν ἐπωνυμία «ΑΡΧΩΝ ΜΙΧΑΗΛ Ο ΠΑΝΟΡΜΙΤΗΣ» καί τή δημοσίευση τῆς παρούσης ἀποφάσεως, ὡς καί τοῦ Κανονισμοῦ Λειτουργίας του στό περιοδικό «ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ» καί σέ φύλλο τῆς Ἐφημερίδας τῆς Κυβερνήσεως.

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ

**Συστάσεως, Διοικήσεως, Διαχειρίσεως καί Λειτουργίας
τοῦ «Ἰδρύματος Κοινωνικῆς Ἀλληλεγγύης καί Προνοίας
τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Σύμης» μέ τήν ἐπωνυμία:
«ΑΡΧΩΝ ΜΙΧΑΗΛ Ο ΠΑΝΟΡΜΙΤΗΣ»**

Ἄρθρο 1

Ἰδρυση

Συνίσταται στήν Ἱερά Μητρόπολη Σύμης, πού περιλαμβάνει τάνησιά Σύμη, Τήλο, Χάλκη καί Καστελλόριζο, Ἐκκλησιαστικό, μή κερδοσκοπικό, φιланθρωπικό, κοινωφελές Ἰδρυμα μέ τόν διακριτικό τίτλο «Ἰδρυμα Κοινωνικῆς Ἀλληλεγγύης καί Προνοίας τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Σύμης» μέ τήν ἐπωνυμία «ΑΡΧΩΝ ΜΙΧΑΗΛ Ο ΠΑΝΟΡΜΙΤΗΣ».

Τό Ἰδρυμα ἔχει ἴδια σφραγίδα κυκλική, πού φέρει στό ἐσωτερικό, περιμετρικά τίς λέξεις: «Ἰδρυμα Κοινωνικῆς Ἀλληλεγγύης καί Προνοίας τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Σύμης» καί στό κέντρο φέρει εἰκόνα τοῦ Ταξιάρχου Μιχαήλ τοῦ Πανορμίτη.

Ἄρθρο 2

Νομική Φύση

Τό φιλανθρωπικό αὐτό, μή κερδοσκοπικό, ἐκκλησιαστικό Ἰδρυμα ἀποτελεῖ, σύμφωνα μέ τίς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 21, παρ. 1 τοῦ

Νόμου 4301/2014, αυτότελές Νομικό Πρόσωπο Ίδιωτικού Δικαίου και λειτουργεί σύμφωνα με τόν παρόντα έγκριμένο κανονισμό υπό της Αγίας και Ίερās Συνόδου του Οικουμενικού Πατριαρχείου, σύμφωνα με τίς ειδικές ανωτέρω διατάξεις, ώς έκάστοτε ισχύουν.

Άρθρο 3

Έδρα

Έδρα του Ίδρύματος όρίζεται ή πόλη της Σύμης και ειδικότερα τά Γραφεία της έν αύτῃ Ίερās Μητροπόλεως.

Άρθρο 4

Σκοποί-Άξονες δράσεις του Ίδρύματος

1. Σκοπός του Ίδρύματος είναι ή παροχή κάθε ύλικής και πνευματικής ύποστηρίξεως και συμπαραστάσεως πρός κάθε μέλος της τοπικής κοινωνίας τών τεσσάρων νήσων, πού κρίνεται από τό αρμόδιο Διοικητικό Συμβούλιο, ότι πραγματικά χρήζει όποιασδήποτε βοήθειας στό πλαίσιο τών δυνατοτήτων, αρμοδιοτήτων και δράσεων του Ίδρύματος. Ειδικότερα στους σκοπούς, άξονες και δράσεις περιλαμβάνονται κυρίως:

2. Η οικονομική και ύλική ένίσχυση ένδεών, άστέγων και άπόρων οικογενειών και μεμονωμένων ατόμων.

3. Η ένίσχυση πολυτέκνων οικογενειών μέ ιδιαίτερα χαμηλό εισόδημα.

4. Η προώθηση της Παιδείας και της έκπαιδεύσεως, μέ τήν ύλικοπνευματική ύποστήριξη άπόρων μαθητών, φοιτητών, σπουδαστών, όπως μέ τήν παροχή κατάλληλου σχολικού/έκπαιδευτικού έξοπλισμού, καθώς και μέ τήν οικονομική ένίσχυσή τους.

5. Η ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και ή παροχή οικονομικής βοήθειας άσθενών, κατοίκων τών νήσων της προκειμένης Μητροπολιτικής περιφερείας, πού νοσηλεύονται σέ νοσοκομεία ή άλλα άσυλα.

6. Η πάσης φύσεως στήριξη και συμπαράσταση ατόμων μέ χρόνιες παθήσεις (π.χ. κακοήθους όγκου, άλτσχάϊμερ, νοητική άνοια, κινητικές δυσκολίες, όδικά και άλλα άτυχήματα, κ.ά.).

7. Η μέριμνα και ή καταβολή έξόδων για τήν άποφυλάκιση ατόμων πού βρίσκονται στίς φυλακές για διάφορες αίτίες.

8. Ἡ οἰκονομική καί ὑλική συνδρομή πρὸς τοὺς οἰκοτρόφους καί σιτιζομένους στὸν Ξενώνα Διαμονῆς Ἑλικιωμένων – Οἶκο Εὐγηρίας τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ταξιάρχου Μιχαήλ τοῦ Πανορμίτου Σύμης.

9. Ἡ παροχή τακτικῶν ἢ ἐκτάκτων ἐνισχύσεων, γιὰ τὴν περίθαλψη ἐνδεῶν φυσικῶν προσώπων καί ἰδίως Κληρικῶν, πού ἔχουν ἀπόλυτη ἀνάγκη ἐνίσχυσης καί περίθαλψης.

10. Ἡ λειτουργία Κατασκηνώσεων γιὰ ἀπόρους μαθητές, φοιτητές, σπουδαστές.

11. Ἡ ἐνδυση, ὑπόδηση καί ἡ παροχή κλινοσκεπασμάτων σέ ἀπόρους.

12. Ἡ καλλιέργεια Ἑλληνοχριστιανικῆς διαφωτίσεως μέ διανομή ἐντύπων, εἰκόνων, βιβλίων, περιοδικῶν, καθὼς καί ἡ διεξαγωγή ἀντιστοιχῶν διαλέξεων, ἡμερίδων καί συζητήσεων γιὰ τὴν ἀνάδειξη τῆς Ὁρθόδοξης Χριστιανικῆς κληρονομιάς καί παρακαταθήκης ἰδιαιτέρα τῶν νήσων Σύμης, Τήλου, Χάλκης καί Καστελλορίζου.

13. Ἡ οἰκονομική ἐνίσχυση τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου (Λογία).

14. Ἡ οἰκονομική καί ὑλική ἐνίσχυση καί πνευματική συμπαράσταση προσφύγων, οἰκονομικῶν μεταναστῶν, ἀλλὰ καί ἡ πρόνοια γιὰ ἄτομα πού χρήζουν ὑποστηρίξεως γιὰ τὴν ἀπεξάρτησή τους ἀπὸ ἐθισμό σέ ναρκωτικές καί ἄλλες οὐσίες.

15. Ἡ χορήγηση ὑποτροφιῶν σέ μαθητές, πού κατάγονται ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Σύμης, Τήλου, Χάλκης, Καστελλορίζου καί σέ φοιτητές πού σπουδάζουν σέ Ἱερατικές Σχολές τῆς Ἑλλάδος, Κατωτέρας, Μέσης, Ἀνωτέρας ἢ Ἀνωτάτης Θεολογικῆς Παιδείας.

16. Ἡ χορήγηση ὑποτροφιῶν σέ Κληρικούς, πού ὑπηρετοῦν στὴν Ἱερά Μητρόπολη Σύμης, γιὰ τίς σπουδές τους στίς Θεολογικές Σχολές τῆς χώρας.

17. Ἡ χορήγηση ὑποτροφιῶν σέ παιδιά, ἀπόρων οἰκογενειῶν τῶν νήσων Σύμης, Τήλου, Χάλκης, Καστελλορίζου, κατὰ τὴν κρίση τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ Ἰδρύματος, μετὰ τό τέλος τῆς ὑποχρεωτικῆς τους ἐκπαιδεύσεως καί μέ σκοπὸ νά συνεχίσουν τίς σπουδές τους σέ σχολές προαιρετικῆς παιδείας, Λύκεια, Τεχνικές ἢ Ἑπαγγελματικές Σχολές, γιὰ ἐπαγγελματικὴ κατάρτιση.

18. Ἡ χορήγηση οἰκονομικῶν ἐνισχύσεων σέ Πτυχιούχους Ἀνω-

τάτων Σχολῶν πού κατάγονται ἀπό τήν περιοχή τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως γιά μετεκπαίδευση στό ἐξωτερικό ἢ μεταπτυχιακές σπουδές, ἢ ἐπεξεργασία Διδακτορικῶν διατριβῶν, ἢ ἄλλων ἐπιστημονικῶν μελετῶν, σχετικῶν μέ τήν εἰδικότητά τους, προτιμouμένων τῶν Πτυχιούχων Θεολογικῶν Σχολῶν.

19. Ἡ ἀπονομή βραβείων σέ μαθητές τῶν Σχολείων τῆς Σύμης, Τήλου, Χάλκης, Καστελλορίζου κάθε βαθμοῦ ἀλλά καί φοιτητές τριτοβάθμιας ἐκπαίδευσως, πού διαπρέπουν στίς σπουδές τους καί διακρίνονται γιά τήν εὐσέβεια καί τό ἥθος αὐτῶν, κατά τήν κρίση τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ Ἰδρύματος.

20. Ἡ ἐνίσχυση τῶν ἐκκλησιαστικῶν βιβλιοθηκῶν γιά τήν προμήθεια βιβλίων καί ἐκδόσεων, γιά τόν ἐμπλουτισμό αὐτῶν καί ἡ ἐκδοση θρησκευτικοῦ Περιοδικοῦ τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Σύμης, Τήλου, Χάλκης, Καστελλορίζου.

21. Ἡ ἐνίσχυση τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Σύμης, Τήλου, Χάλκης, Καστελλορίζου γιά τή διενέργεια ἐκκλησιαστικῶν καί ἐορταστικῶν ἐκδηλώσεων, παραστάσεων καί Πανηγύρεων.

22. Ἡ ἐνίσχυση τῶν Κατηχητικῶν Σχολείων τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Σύμης, Τήλου, Χάλκης, Καστελλορίζου.

23. Ἡ διοργάνωση ἐκδρομῶν γιά τοὺς μαθητές Δημοτικοῦ, Γυμνασίου, Λυκείου, Κατηχητικῶν Σχολείων, Τεχνικῶν Σχολῶν, φοιτητές, ἐργαζόμενους νέους, γέροντες, Ἱερεῖς, καθὼς καί ἡ διοργάνωση ἐορτῶν, ἐκδηλώσεων, ἐκθέσεων, ἄλλων πολιτιστικῶν ἐκδηλώσεων καί σεμιναρίων γιά τόν καταρτισμό τῶν πιστῶν.

24. Ἡ διεξαγωγή «Ἡμέρας Ἀγάπης», ὅπου διεξάγεται γενικός ἔρανος σέ ὅλη τήν περιφέρεια τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Σύμης, Τήλου, Χάλκης, Καστελλορίζου μέ ἐκδοση ἀντίστοιχων κουπονιῶν.

25. Ἡ ἐνίσχυση κοινωφελῶν, μορφωτικῶν, πολιτιστικῶν ὀργανώσεων, πού λειτουργοῦν στήν περιοχή τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Σύμης, Τήλου, Χάλκης, Καστελλορίζου, σέ δράσεις πού ἀναδεικνύουν τή φιλανθρωπία καί ἀλληλεγγύη πρὸς τήν τοπική κοινωνία.

Ἡ ὑποστήριξη κάθε ἄλλης περιπτώσεως δράσεως καί ἐκδηλώσεως θρησκευτικοῦ, ἐθνικοῦ, τοπικοῦ ἢ κοινωφελοῦς χαρακτήρα, πού εἶναι μέσα στοὺς γενικούς σκοποὺς καί στίς ἐπιδιώξεις τοῦ Ἰδρύματος, σύμφωνα μέ τήν ὁμόφωνη καί δικαιολογημένη κρίση τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ Ἰδρύματος.

Άρθρο 5

Περιουσία - Πόροι

Πόροι του ιδρύματος είναι:

α) Τό τακτικό έσοδο από τον δίσκο, ή τοποθέτηση σχετικού χρηματοδέκτη που περιφέρεται και τοποθετείται αντίστοιχα στους Ίερούς Ναούς και Ίερές Μονές της Ίερᾶς Μητροπόλεως έπειτα από σχετική έγκύκλιο του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Σύμης, Τήλου, Χάλκης, Καστελλορίζου.

β) Τό εισόδημα που θά προέρχεται από επιχορήγηση ή ενίσχυση του Κράτους, τών Δήμων Σύμης, Τήλου, Χάλκης, Καστελλορίζου ή άλλων Νομικῶν Προσώπων Δημοσίου ή Ίδιωτικού Δικαίου, καθώς επίσης και έπιδοτήσεις από Εύρωπαϊκά προγράμματα-κονδύλια κοινωνικής μέριμνας αλλά και πολιτιστικής-θρησκευτικής κληρονομιάς είτε άμεσα είτε μέσω τών αρμοδίων Ύπουργείων Παιδείας, Κοινωνικής Πολιτικής και Πολιτισμού και Άποκεντρωμένων Ύπηρεσιών, ως και κάθε άλλου φορέα έσωτερικού και έξωτερικού που τό Διοικητικό Συμβούλιο κρίνει, ότι ο σκοπός του είναι συμβατός μέ τούς σκοπούς του Ίδρύματος, ή τέλος και από εισφορές-δωρεές τών Ίερῶν Μονῶν.

γ) Τό εισόδημα που θά προέρχεται από δωρεά, κληρονομιά, κληροδότημα ή κάθε άλλη παροχή από οποιοδήποτε πρόσωπο, φυσικό ή νομικό.

δ) Τό προϊόν τακτικῶν ή έκτάκτων εράνων.

ε) Τόκοι από καταθέσεις σε πιστωτικούς οργανισμούς.

στ) Κάθε άλλο έσοδο προερχόμενο από νόμιμη πηγή.

ζ) Τά έσοδα από διενέργεια δημοσίων αγορῶν (παζάρι) κατά τίς ημέρες τών Χριστουγέννων, Πρωτοχρονιάς, Πάσχα κ.τ.λ.

Άρθρο 6

Διοίκηση του Ίδρύματος

1. Τό Ίδρυμα διοικείται από τό Πενταμελές Διοικητικό Συμβούλιο αυτού, τό οποίο αποτελείται από: α) τόν Μητροπολίτη Σύμης, ως Πρόεδρο, β) δύο κληρικούς της Ίερᾶς Μητροπόλεως Σύμης και γ) δύο ακόμη τακτικά μέλη, επιλεγόμενα από τόν Μητροπολίτη Σύμης, μεταξύ τών εύσεβῶν, μορφωμένων και μέ κοινωνική δραστηριότητα κατοίκων τών νήσων αυτών, ανθρώπων μέ ήθος και διάθεση για προσφορά πρός τόν συνάνθρωπο και τήν Όρθοδοξία. Τό

ἀξίωμα τῶν ἐκάστοτε συμμετεχόντων στό Διοικητικό Συμβούλιο τοῦ Ἰδρύματος, καθώς καί στίς ἐκάστοτε συσταθεῖσες ὑποεπιτροπές εἶναι τιμητικό, οἱ δέ προσφερόμενες ὑπηρεσίες τοῦ κάθε μέλους παρέχονται δωρεάν χωρίς ἀντιμισθία ἢ ἀποζημίωση.

2. Στό Διοικητικό Συμβούλιο προεδρεύει ὁ ἐκάστοτε Μητροπολίτης Σύμης, ἀναπληρούμενος ἀπό τόν Ἀντιπρόεδρο. Ὁ Ἀντιπρόεδρος ὀρίζεται καί παύεται ἀπό τόν Μητροπολίτη.

3. Ὁ διορισμός καί τῶν ὑπολοίπων ἐπτά, δηλαδή τεσσάρων (4) μελῶν τακτικῶν καί τριῶν (3) ἀναπληρωματικῶν γίνεται ἐπίσης ἀπό τόν Σεβ. Μητροπολίτη Σύμης. Τά μέλη αὐτά διορίζονται μέ τριετή θητεία, διά Πράξεως τοῦ Μητροπολίτου, ὁ ὁποῖος διατηρεῖ τό δικαίωμα ἀντικαταστάσεώς τους κατά τή διάρκεια τῆς θητείας τους.

Τά πρόσωπα γιά τίς θέσεις τοῦ Γραμματέα καί τοῦ Ταμῆ τοῦ Ἰδρύματος ἐπιλέγονται ἀπό τόν Μητροπολίτη – Πρόεδρο, μεταξύ τῶν προσώπων πού ἀποτελοῦν τά τακτικά μέλη τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου. Ὁ πρῶτος φυλάσσει ὅλα τά βιβλία Διοικήσεως καί Διαχειρίσεως τοῦ Ἰδρύματος, συντάσσει τά πρακτικά τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου, τήν ἀλληλογραφία τήν ὁποία συνυπογράφει μετά τοῦ Προέδρου καθώς ἐπίσης διατηρεῖ καί τή σφραγίδα. Ὁ ταμίας δύναται νά ἔχει στήν ἄμεση διάθεσή του μέχρι τό ποσό τῶν χιλίων εὐρώ (1.000 €) γιά τίς τρέχουσες ἀνάγκες τοῦ Ταμείου. Οἱ πάνω ἀπό αὐτό τό ποσό ἀποταμιεύσεις τοῦ Ἰδρύματος ὑποχρεωτικά κατατίθενται καί διατηροῦνται σέ εἰδικό λογαριασμό μιᾶς ἀπό τίς Ἑλληνικές Τράπεζες πού διατηροῦν ὑποκατάστημα στό νησί τῆς Σύμης στό ὄνομα τοῦ Ἰδρύματος. Τή γραμματειακή καί διοικητική ὑποστήριξη τῶν παραπάνω συνεπικουροῦν οἱ ὑπηρεσίες τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Σύμης, Τήλου, Χάλκης, Καστελλορίζου.

Ἄρθρο 7

Λειτουργία - Διοίκηση

1. Τό Διοικητικό Συμβούλιο, διοικεῖ τό Ἴδρυμα καί διαχειρίζεται τήν περιουσία καί τούς πόρους αὐτοῦ. Τό Ἴδρυμα ἐκπροσωπεῖ ὁ Πρόεδρος αὐτοῦ ἢ σέ περίπτωση κωλύματος ἢ ἀπουσίας ὁ Ἀντιπρόεδρος. Τό Διοικητικό Συμβούλιο, ὅταν πρόκειται νά συνάψει δικαιοπραξίες, νά ὑπογράψει συμβόλαια ἢ συμφωνητικά, νά ἐγείρει ἀγωγές ἢ ἄλλη δικαστική ἢ ἐξώδικη ἐνέργεια σχετική μέ τά περιουσιακά στοιχεῖα τοῦ Ἰδρύματος, εἴτε γιά ἐπένδυση κεφαλαίων ἢ γιά ὁποιαδήποτε ἄλλη σχετική ἐνέργεια, πρέπει προηγουμένως νά ἐξου-

σιοδοτήσει, κατόπιν απόφασεώς του τόν εκπρόσωπό του για κάθε περίπτωση.

2. Τό Διοικητικό Συμβούλιο, καλεΐται σέ συνεδρίαση από τόν Πρόεδρο, ή από τόν Αντιπρόεδρο σέ περίπτωση απουσίας του πρώτου, καί εϋρίσκεται σέ απαρτία όταν παρευρίσκονται τουλάχιστον τρία (3) τακτικά μέλη, συμπεριλαμβανομένου καί του προεδρεύοντος, καλουμένων επίσης για συμμετοχή εί δυνατόν καί εκ των αναπληρωματικών μελών. Οί αποφάσεις λαμβάνονται μέ απόλυτη πλειοψηφία των μελών που μετέχουν στή συνεδρίαση, σέ περίπτωση δέ ίσοψηφίας υπερισχύει ή ψήφος του Προέδρου ή του Προεδρεύοντος.

3. Τό Διοικητικό Συμβούλιο, συνεδριάζει τακτικά μέν, στήν αρχή κάθε τριμηνίας, έκτακτα δέ, όταν κληθεί από τόν Πρόεδρο. Στίς συνεδριάσεις του Διοικητικού Συμβουλίου, τηρούνται πρακτικά από τόν Γραμματέα αυτού, τά όποια υπογράφονται καί κυρώνονται από όλα τά, σέ κάθε συνεδρία, μετέχοντα μέλη, κατά τήν έπομένη συνεδρία.

4. Ό Πρόεδρος καθορίζει τά θέματα των τακτικών καί έκτακτων συνεδριάσεων του Διοικητικού Συμβουλίου καί εντέλλεται τήν κοινοποίηση τούτων στά μέλη μετά τής σχετικής προσκλήσεως. Η πρόσκληση κοινοποιείται στά μέλη μαζί μέ τόν πίνακα των θεμάτων, δύο τουλάχιστον ήμέρες πριν τήν ήμέρα τής συνεδριάσεως. Σέ κατεπείγουσες περιπτώσεις ή πρόσκληση μπορεί νά γίνει καί κατά τήν ήμέρα τής συνεδριάσεως. Έπίσης γράφεται υποχρεωτικά στήν ήμερήσια διάταξη καί όποιοδήποτε θέμα, έφ' όσον τό ζητήσουν τρία τουλάχιστον τακτικά μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου μέ έγγραφη αίτησή τους στόν Πρόεδρο.

5. Στήν περίπτωση κατά τήν όποία ένα μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου, απουσιάζει άδικοιολόγητα από τίς συνεδριάσεις αυτού σέ τέσσερις τουλάχιστον συνεχείς συνεδριάσεις, μπορεί ό Πρόεδρος νά ζητήσει από τό Διοικητικό Συμβούλιο, νά διαπιστώσει τή συνεχή απουσία, ως καί τό άδικοιολόγητο αυτής, προτείνει δέ τήν αντικατάσταση του μέλους αυτού μέ τό αντίστοιχο αναπληρωματικό, διοριζόμενο ως τακτικό, ενώ στή συνέχεια προτείνει άλλο πρόσωπο ως αναπληρωματικό.

Άρθρο 8

Η εκμίσθωση ακινήτων καί εγκαταστάσεων του Ίδρύματος, ως καί ή εκποίηση αυτών, προμήθειες, συμβάσεις ύπηρεσιών, μελετών καί

κάθε είδους συμβάσεις έργου, ένεργοϋνται μέ βάση τίς διαγωνιστικές διαδικασίες πού ή νομοθεσία όρίζει για τίς Ίερές Μητροπόλεις Δωδεκανήσου (Ν.Π.Δ.Δ.). Σέ κάθε περίπτωση για ποσό έως τών 20.000 εύρώ, μπορεί νά ύπάρξει είτε άπευθείας ανάθεση, είτε άνοιχτός δημόσιος διαγωνισμός (κατ' άποκλειστικότητα για διαγωνισμούς άνω τών 20.000 εύρώ) μέ έγγραφες προσφορές μέ όρους προκαθορισμένους από τό Διοικητικό Συμβούλιο, κατά τά πρότυπα διαφάνειας τών Δημοσίων Συμβάσεων καί Έργων. Για κάθε εισφορά σέ χρήμα έκδίδεται Γραμμάτιο Είσπραξης ύπογραφόμενο από τόν Πρόεδρο καί τόν Ταμία καί για κάθε εισφορά σέ είδος έκδίδεται απόδειξη παραλαβής ύπογραφομένη από τούς παραπάνω καί ακολουθεί σχετική καταχώριση σέ σχετικό βιβλίο-άρχειο τοϋ Ίδρύματος.

Άρθρο 9

Για κάθε πληρωμή έκδίδεται ένταλμα πληρωμής ύπογραφόμενο από τόν Πρόεδρο καί τόν Ταμία καί για κάθε χορηγούμενο είδος έκδίδεται διατακτική ύπογραφομένη από αυτούς. Τό Διοικητικό Συμβούλιο, έποπτεύει τή λειτουργία τοϋ Ίδρύματος. Μεριμνά για τήν έφαρμογή τών Νόμων, ως καί τοϋ παρόντος Κανονισμοϋ, αποφασίζει για τήν πρόσληψη καί άπόλυση τοϋ άπαιτουμένου προσωπικού καί τή ρύθμιση τής ύπηρεσιακής αϋτοϋ καταστάσεως. Παρακολουθεί τήν πορεία τών οικονομικών τοϋ Ίδρύματος καί έποπτεύει τή διαχείριση τών πόρων αϋτοϋ.

Τό Διοικητικό Συμβούλιο, αποφασίζει για κάθε περαιτέρω ζήτημα πού άπτεται καί άφορά τό Έκκλησιαστικό κοινωφελές μή κερδοσκοπικό Ίδρυμα.

Πιό συγκεκριμένα:

α) Άσκει, μέσω τοϋ Προέδρου ή τών προς αϋτό τό σκοπό έξουσιοδοτουμένων μελών αϋτοϋ έποπτεία επί τών τυχόν Ένοριακών Φιλοπτώχων Ταμείων.

β) Άποφασίζει για τή διάθεση τών πόρων τοϋ Ίδρύματος σύμφωνα μέ τούς έκτενώς προαναφερομένους σκοπούς.

γ) Μελετά καί έγκρίνει διάφορα μέτρα, ύπέρ ύλικής ένισχύσεως καί ευοδώσεως τών σκοπών αϋτοϋ.

δ) Καταρτίζει τόν έτήσιο Προϋπολογισμό-Άπολογισμό τών έσόδων καί έξόδων, τόν όποιο δημοσιεύει στόν Έκκλησιαστικό Τοπικό Τύπο καί τόν κοινοποιεί καί προς τό Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου πού ύπάγεται, δηλαδή τή Μητρόπολη Σύμης, Τήλου, Χάλ-

κης, Καστελλορίζου καί ἐγκρίνεται ἀπό τόν οἰκεῖο Μητροπολίτη, ἐφαρμόζοντας ἀνάλογα τίς σχετικές διατάξεις «Περί ἐγκρίσεως Προϋπολογισμῶν καί Ἀπολογισμῶν τῶν Ἱερῶν Ναῶν».

Τό Διοικητικό Συμβούλιο, γιά τήν ἀποτελεσματικότερη ἐπιτέλεση τοῦ ἔργου του δύναται νά καταρτίζει καί νά ὀρίζει εἰδικές ὑποεπιτροπές πού ἀπαρτίζονται ἀπό μέλη του ἀλλά καί ἀπό ἄλλα πρόσωπα, ἐκτός αὐτοῦ.

Ἄρθρο 10

Σέ περίπτωση διαλύσεως τοῦ Ἱδρύματος, τό σύνολο τῆς περιουσίας του περιέρχεται αὐτοδίκαια στό Νομικό Πρόσωπο τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Σύμης, Τήλου, Χάλκης, Καστελλορίζου, καί διατίθεται ἀπό αὐτό γιά τήν ἐκπλήρωση τῶν ιδίων ἢ παρεμφερῶν σκοπῶν.

Ἄρθρο 11

Ὁ οἰκονομικός ἔλεγχος τοῦ Ἱδρύματος πού προάγει τή διαφάνειά του ὅσο καί ἡ ἐν γένει λειτουργία του, ὑφίσταται ἀπό τό ἴδιο τό Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου πού προχώρησε στήν ἱδρυσή του, δηλαδή τήν Ἱερά Μητρόπολη Σύμης, Τήλου, Χάλκης, Καστελλορίζου. Ἀρμόδιος Ὑπάλληλος τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως, κατόπιν ἐντολῆς τοῦ οἰκεῖου Σεβ. Μητροπολίτου, πραγματοποιεῖ σχετικό ἔλεγχο, συντάσσοντας ἀντίστοιχη ἔκθεση γιά τήν ὁμαλή καί χρηστή οἰκονομική διαχείριση.

Εἰδικές Διατάξεις

Ἄρθρο 12

Γιά κάθε θέμα μὴ διαλαμβανόμενο στόν παρόντα Κανονισμό ἐπιλαμβάνεται καί ἀποφασίζει τό Διοικητικό Συμβούλιο τοῦ Ἱδρύματος μέ κριτήρια τόν λόγο καί τόν σκοπό τῆς ὑποστάσεώς του.

Ἄρθρο 13

Ὁ παρῶν Κανονισμός καταργεῖται ἢ τροποποιεῖται κατόπιν ἀποφάσεως τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ Ἱδρύματος, σέ εἰδική Συνεδρία ὑπό τήν Προεδρία τοῦ Μητροπολίτη. Οἱ παραπάνω τροποποιήσεις ἔχουν ἰσχὺ μετά τήν ἔγκριση ἀπό τήν Ἱερά Σύνοδο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καί τή νομότυπη δημοσίευσή τους στό ἐπίσημο Δελτίο τῶν Ἐπαρχιῶν Δωδεκανήσου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου «ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ» καί ἐπακόλουθα στό Φ.Ε.Κ.

Άρθρο 14

Ἡ κατάρτιση τοῦ παρόντος Κανονισμοῦ προκαλεῖ δαπάνη τοῦ Προϋπολογισμοῦ τοῦ Νομικοῦ Προσώπου τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Σύμης, Τήλου, Χάλκης, Καστελλορίζου.

Άρθρο 15

Ἡ ἰσχὺς τοῦ παρόντος Κανονισμοῦ ἀρχίζει ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεώς του στό Φ.Ε.Κ. καί στό ἐπίσημο Δελτίο τῶν Μητροπόλεων τῆς Δωδεκανήσου «ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ», κατόπιν ἐγκρίσεώς του ὑπὸ τῆς Ἀγίας καί Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

Ἐν Σύμῃ τῇ 30ῇ Δεκεμβρίου 2021

Ὁ Μητροπολίτης

† Ὁ Σύμης Χρυσόστομος Πίτσης

